SC.SUP.17.PL.3.

Clas. 2ª
Lit. B

32
4 G
4

DIDACI A STVNICA SALMANTICENSIS EREMITÆ AVGVSTINIANI

In Iob Commentaria.

QVIBVS TRIPLEX EIVS EDITIO vulgata Latina, Hebræa, & Græca Septuaginta interpretum, necnon & Chaldæa explicantur.

ET INTER SE CVM DIFERRE HÆ editiones videntur, conciliantur, & præcepta vitæ cum virtute colendæ literaliter deducuntur.

AD GREGORIVM XIV. PON. MAX. ET PHILIPPVM II. CATHOLICVM HISPANIARVM REGEM.

SVPERIORVM PERMISSV

ROMAE, Apud Franciſcum Zannettum. M. D. XCI.

GREGORIO XIV. PONTIFICI MAXIMO.

FRANCISCVS ZANNETTVS Typographus. S. P. D.

COMMENTARIOS in Iobum Didaci à Stunica Auguſtiniani eremitæ (Beatiſsime Pater) meis edendos typis hoc tempore, doctorum hominum ac piorum hortatu ſuſceperam : quos , & propter doctrinæ præſtantiam & propter egregiam explicandi perſpicuitatem cum iucunda breuitate coniunctam, viris grauibus, ac ſacrarum litterarum peritis valde probatos eſſe intelligebam. Quamuis enim eſſent in Hiſpania ſuperioribus annis impreſſi; non dum tamen pedem in Italiam,quod ſciretur, intulerant. Eos vero cui dicarem potius, quam tibi, Pater Beatiſsime non videbam . Iobi enim liber omnium propemodum ſacrorum voluminum longe obſcuriſsimus tam luculentis commentarijs illuſtratus in cuius potius nomine appareat, quam eius, qui ſupremus eſt veræ religionis interpres, diuinorum oraculorum cuſtos fideliſsimus, ſummus

morum honeſtorum doctor ac patronus? cum præſertim hoc vno libro tam multa orthodoxæ religionis dogmata contineantur, tam præclara virtutum omnium, patientiæ vero potiſsimum ac fortitudinis documenta? Ego vero qui iam tot annis Romæ ſummis pontificibus operam nauo: quorum etiam erga me beneficentiam, Gregorij præſertim Tertij decimi, quoad vixit, aſsidue ſum expertus; cui potiſsimum hoc munuſculum deferam, niſi tibi? qui illi in iſta celſiſsima ſede apoſtolica Chriſti vicarius, magna omnium gratulatione ſuccedis, cuius non modo nomen, ſed humanitatem quoque, morumque facilitatem repræſentas? Tuæ igitur ſanctitatis, præclari commentarij, iam patrocinio gaudeant: & qui ſacroſancto Iobi viri fortiſſimi, celeberrimique vatis volumini tantum ad intelligendum lumen attulerant; tuæ iam autoritatis clariſsima luce perfuſi, hominum mentes, non modo inſcitiae tenebris pulſis, illuſtrent; verum etiam ad imitandam Iobi virtutem ac patientiam vehementer inflamment. Vale Pater Beatiſsime.

PHILIPPO II. CATHOLICO
HISPANIARVM REGI.

DIDACVS A STVNICA
Auguſtinianus Eremita. S. P. D.

NONNIHIL (Rex potentiſſime) ſignificaſti, tibi pro tua ſingulari religione, & pietate gratam fuiſſe operam, & induſtriam noſtram, quam in libris noſtris de vera religione, & commentarijs in Zachariam conficiendis poſuimus. Quare ego valde excitatus aggredi auſus ſum commentaria in Iob, quæ mihi difficillima fore ſciebam, nec meam opinionem fefellerunt, ſed longe ſuperarunt. Longum enim eſſet tibi (Rex maxime) recenſere in quantas, & quàm graues inciderimus difficultates. Eas tamen boni, & docti viri cognoſcent, ſi in ipſis commentarijs, quæ cum his literis ad te mittimus, & in nomine tuo in lucem proferimus, verſari voluerint. Quos laborem, & ſtudium noſtrum probaturos ſpero, tibique gratiam habituros, quòd beneficio tuo nonnihil ex eis fructus perceperint. Vale Rex inuictiſſime.

DE mandato ſupremi conſilij hos commentarios in Iob à patre magiſtro Didaco Stunica ex diui Auguſtini familia editos quam potui diligenter euolui, neque aliquid in eis offendi quod cum Catholica veritate pugnet, aut ſanctorum inſtitutis probiſque moribus aduerſetur. Sed eos potius ſana doctrina, & eximia eruditione refertos inueni. Quare eos ad communem fructum euulgari poſſe iudicaui. In quam ſententiam me duo præter alia potiſſimum adduxerunt. Tum quòd uiderim in eis literalem ſenſum literæque contextum explicari optime. Tum præterea quia vulgata tranſlatione religioſe ſeruata cum Hebraica, Chaldaica, & Septuaginta interpretum conuerſione conſentiunt. Quod vt multis difficillimum ac ſupra cuiuſquam facultatem viſum eſt, ita auidius expetitum fuit. Quod ſane hic exquiſita eruditione ſingularique doctrina præſtitum comperi. Quare vt hoc meum eſſe iudicium planius oſtendam, nomen meum ſubſcribendum volui, Matriti in Collegio Societatis Ieſu. 4. Calend. Martij.

Alfonſus à Montoya.

DE mandato Illuſtriſsimi D. D. Gaſparis a Quiroga Cardinalis ampliſsimi & Archiepiſcopi Toletani vidi hunc librum commentariorum in Iob reuerendi admodum patris Didaci de çuñiga ordinis eremitarum ſancti Auguſtini, & ſacræ Theologiæ profeſſoris: videturque digniſsimus qui typis mandetur: tum ob inſignẽ illius doctrinam, multiplicemque eruditionem: tum quòd ex illo facile quiſque (quod ad mores attinet) vtilitatem non modicam capere poteſt. Datum in hoc noſtro collegio Mantuano pridie nonas Nouemb. anni. 1583.

Ioannes Hieronymus de los Cameros.

FRATER IOANNES GREGORIVS Satorre ſacræ Theologiæ magiſter, & Prouincialis Auguſtianus Aragoniæ prouinciæ, doctiſsimo & grauiſſimo patri Didaco à Stunica ſacrarum litterarum magiſtro & earundem fideliſsimo interpreti. S. P. D.

CVM eo præcipue conſilia, & cogitationes doctiſſimorum hominum dirigantur, dum in lucem librum aliquem edunt, vt animos noſtros forment, & eruditis ac frequentibus de qualibet rerum optimarum ſcientia atque arte ſermonibus inſtituant. Tum etiam vt non ſolum præcipua virtutis cognitione locupletent: verumetiam vt aliorum quoque vtilitati ſeruiant: in dies feruentius animus meus excitatur, atque inflammatur ad reuoluendos doctiſsimos libros nouaque opera ſcrutanda: vt ſic omnia bona, & felicitatis theſauros ex hac aſsidua librorum lectione colligere poſſim. Cumque verſarer in hac cura totus, occurrit mihi felici quodam meo fato liber quidam, quem cum reuoluerem, intellexi quoſdam commentarios doctiſſimos eſſe, à te ſingulari induſtria, ac pene diuino artificio editos in Zachariam Prophetam: quem quantum meo ingenio aſſequi poſſum, omnium minorum prophetarum difficilimum, & in quo exponendo ſudandum, animoque excubandum eſſe exiſtimarem. Quos cum propter vtilitatem, tum propter ſuauitatem, ſæpiſſime legiſſem, facile cognoui admirabilem doctrinam, ac pene inauditam eruditionem in eis latere. Etenim ex innumeris ornamentis (quibus probe ſcio ſcatere) quodnam meis omnibus ſermonibus illuſtrem, exornem, atque efferam prorſus ignoro. Extollam ne ſummis laudibus tuam iſtam non mediocrem, nec vulgarem

animi

animi dotem, perſpicuitatem ſcilicet? qua fultus maxima facilitate, ac claritate intimos animi ſenſus: abſtruſa myſteria patefacis: quæ nimis retruſe in typis, & figuris accõmodatiſsimis egregius ille propheta poſteritati ſcripta reliquit. Exornabone proprietatem incredibilem, & ſanctiſſimam religionem, qua potiſſimum animos omnium fidelium ad ſanctiſsimos mores hortaris? quo maxime ſcriptorum ſacrorum induſtria ſpectare debet. Quod tu iſta præſtitiſti, vt, quæ multis in libris, ſcientijs, ac linguis iniqui, & ſceleſti interpretes à recta ſententia deduxerunt, & ad impias opiniones perdito conſilio traduxerunt, ea puriſsimis mentibus, nihil præter ſalutem animorum ſpectantibus ad Catholicam veritatem retuleris. Proſequarne diuinis encomijs iſtam animi tui Catholici ſynceritatem, ac fortitudinem, cui admonere res omnes fidei, toto pectore conaris? Tandem celebrabone tuam iſtam variam, ac inſignem doctrinam, ac linguarum cognitionem, quibus hos commentarios illuſtratos, veluti pratum floribus veſtitum, oculiſque amœniſsimum & iucundiſsimum mentibus hominum propoſuiſti? Veruntamen, ſi quod ſentio cogar fateri, affirmabo plane, nihil in hoc opere inueniri, quod præſtantius excellentius, aut precioſius, à quouis erudito ac docto viro concipi, aut deſiderari poſſit. Quæ cum ita ſint, quis eſt, qui non immortales Deo optimo maximo rerum omnium opifici gratias agat cum prouide conſulens commodo fidelium bono & vtilitati eccleſiæ ſponſæ chariſſimę: ita ſuę ſapientię dona diſtribuere voluerit hominibus, & non omnibus: ſed his tantum in quibus, ſecundum ęternum Dei beneplacitum, magis reluceret diuina prouidentia: quemadmodum non minus eleganter, quàm aperte doctor ille gentium Paulus docuit. Præterea vehementer lætor, quod in his noſtræ religionis ac ſanctiſſimæ fidei finibus, tales reperiantur hac noſtra tempeſtate miniſtri Dei: quorum opera, ij fructus oſtendantur, quibus alantur Chriſtianæ mentes: & quibus nihil eſſe poſſit nõ modo ſuauius;

verum-

verumetiam ad æternam ſalutem vtilius. Veruntamen ſi in ullo á te edito opere hæc omnia relucent potiſſimum in his libris, qui aduerſus effrenatam illam hæreticorum impietatem, in defenſionem Catholicæ noſtræ fidei à te inuenti elaboratique fuerunt. In quibus non modo cuiuſuis fortiſſimi ac robuſtiſſimi militis, ſed etiam præditi ac muniti omni genere armorum, quæ in diuinis Biblijs ſpiritus ſanctus nobis reliquit, plenam atque perfectam ſignificationem dediſti. Quibus armis, ita ſtrenue, ita fortiter eos oppugnas, vt ſi mentes, & animos eorum deteſtanda illa errorum, & hæreſum caligo non teneret facillimo negotio conuinceres: cognoſcerentque ipſam ſuam perniciem, deprauatos mores, pernicioſas, & impudentes hæreſes, quas non modo amplexi fuere ſed etiam his noſtris temporibus pertinaci animo defendunt in perniciem propriæ ſalutis, vna cum nefario ſcandolo multorum hominum puſillorũ, qui Germaniam, Angliam illas opimas ac fœcundiſſimas regiones incolunt. Quamobrem ardentiſſimis votis exoptò; quò magis tuæ eruditionis dona omnibus manifeſtentur, vt commentarios in librum Iob edas, quos vt coniectura ante capere poſſum (nam vt vulgari adagio dicitur, ex vnguibus licet cognoſcere leonem) tales futuros eſſe exiſtimo: vt, quando illis frui lætemur, tunc nihil in eis difficultatis ac laboris eſſe gaudeamus: cum te illius libri fideliſſimum, ac è cęlo dimiſſum interpretem nacti fuerimus. In quo tantę maximę quęſtiones ac difficultates reperiuntur: vt cuiuis docto viro, in præſentem diem non parui momenti negotium faceſſerint: quos quidem tu ſuperabis, tuaque diligentia facillimas reddes: quibus forſan perterriti multi, ſeu potius omnes, & pręteriti & pręſentis ſeculi, non vulgaris doctrinę viri hanc arduam, & laborioſam prouinciam recuſauere. Dent itaque ſuperi longam diem: ſucceſſibus omnibus tuis faueant, & ſecundent: faxit Deus optimus maximus, vt tibi animos faciat: quem ſuppliciter deprecor, vt tibi diuinum auxilium impertiri velit: quo

adiutus,

adiutus, hæ ſuſceptæ à te Auguſtiſsimæ prouinciæ ad finem vſque perducantur, in lucemque proferantur à te ipſo commentarij, in reliquos ſacrarum litterarũ libros. Aducorque in hanc ſpem: cum his præſidijs munitus ſis, quę ad huiuſcemodi prouincias capeſſendas expeti poſſunt: vt ſunt ingenium, doctrina, linguarum cognitio, longus rerum uſus, & reliqua omnia, quæ in uiro ſapientiſsimo, ac omni liberali doctrina perfectiſsimo requiruntur. Quibus omnibus, nihil lapſum aut quaſſum, in Chriſtianę religionis cultu ceremonijſque erit: quod non tua doctrina & ſanctitate, erigi rurſus & ſtabiliri poſsit. Denique tui commentarij nobis omnibus ſufficiens in omnes uſus pręſidiũ pręſtabunt; aditumque ad maiora patefacient. Suſcipe igitur, reliquorum librorum intetpretationem: cum iam in his libris, qui à te in lucem ſunt prolati, nobis pignus, obſidemque tuę doctrinę dederis: quo percipi poteſt, nihil tam difficile tamque arduum ſuſceptum eſſe: quod tu non poſſis tuo ſtudio ſuperare atque explanare. Quarum omnium actionum finis & ſcopus erit, honor & gloria omnipotentis Dei: in cuius uinea, non languide operaris, cum copioſo fructu eccleſię ſuę. Quapropter omnes pleno ore te decus & ornamentum huius noſtrę familię confitebimur: ipſa autem, quod te alumnum ſuum conſecuta fuerit, gloriabitur. Vale Valentię Calendis Aprilis.

DIDACI A STVNICA AVGVSTINIANI EREMITÆ SALMANTICENSIS.

COMMENTARIA IN IOB.

QVIBVS TRIPLEX EIVS EDITIO vulgata Latina, Græca ſeptuaginta interpretum, & Hebræa, necnon & Chaldæa explicatur.

Ad Philippum II. Catholicum Hiſpaniarum Regem.

PROLEGOMENA.

IOB & extitiſſe & admirabili fuiſſe virtute præditum ita certum eſt, vt nulli pio, & Chriſtiano viro fas ſit de hac re dubitare. Nam de illo ſacroſancta ſcriptura alijs locis mentionem facit, vt in libro Tobiæ dicitur: Hanc autem tentationem ideò permiſit Deus euenire illi, vt poſteris daretur exemplum patientiæ eius, ſicut & ſancti Iob. Et paucis interiectis additur. Nam ſicut beato Iob inſultabant reges, ita iſti parentes, & cognati eius irridebant vitam eius. Et in Ezechiel ſcribitur. Et ſi fuerint tres viri iſti in medio eius Noe, Daniel, & Iob, ipſi iuſtitia ſua liberabunt animas ſuas. Et in epiſtola Iacobi. Sufferentiam Iob audiſtis. Omnes etiam ad vnum eccleſiæ doctores, cum de illo loquuntur tanquàm patientiæ ſingularis ſpecimen eum proponunt. Non mediocrem etiam coniecturam facit, quòd hiſtoria ſacra eius facultates, liberos, patriam, mores commemorat. Quare ridiculi, & impij ſunt quidam Hebræi, & alij, qui huius viri hiſtoriam fabulam fuiſſe putāt ad docendam, & monendam patientiam ab aliquo ſancto viro compoſitam, leuiſsimiſque coniecturis ad id affirmandum mouentur. Quòd carmine totus fere liber compoſitus ſit. Quòd ordine quodam inter ſe amici eius cum illo loquantur, & vnuſquiſque perpetuam orationem faciat. Quæ vſu euenire non ſolent (aiunt illi) cum amici inter ſe communicant.

Iob re vera extitiſſe. — *Tob. 2.* — *Ezec. 14.* — *Iacob 5.*

Perinde quaſi res veræ carmine narrari non poſſent: & oracula diuina non eſſent multa carminibus reddita. Vt pſalmi Dauidis, lamentationes Hieremiæ, & aliorum piorum virorum carmina, quæ varijs locis ſacroſancta Scriptura ponit. Et perindè quaſi non ſæpe accidat, vt, cum viri graues in grauem aliquam incidant diſputationem, vt vnus primùm, deinceps alij ſuam perpetua oratione exponant ſententiam. Quæ ſi eſſet inſolens communicandi ratio, nunquàm ad eam Plato, qui amicorum colloquia maximè imitatur, conuiuium ſuum compoſuiſſet. Inciderant autem Iob, & amici eius in ſermonem grauiſſimum de prouidentia Dei. Dubium igitur nõ eſt, quin vere Iob vixerit, ſuamque vitam ſanctiſsimam optime narrat ipſe vigeſimonono, & trigeſimo huius libri capite. Dubitatur tamen ex quo fuerit oriundus. Nam diuus Hieronymus Hebræos ſequens reprehendit eos, qui ex Eſau genus duxiſſe exiſtimarunt, eſſeq; illum, qui in Geneſi, cum numerantur oriundi ex Eſau, Iobab appellatur. Et putat Hieronymus Iob non ex Eſau, ſed ex Nacor fratre Abraham oriundũ fuiſſe. Gregorius tamẽ & alij docti opinantur ex Eſau oriundum fuiſſe, nominarique in Geneſi Iobab. Sed hanc quæſtionem illarum eſſe duco, de quibus Paulus ſcribit ad Titum. Stultas autẽ quæſtiones, & genealogias, & contentiones & pugnas legis deuita. Sunt enim inutiles & vanæ. Nam in hac quæſtione nihil certi ſtatui poteſt. Nullamque eius cognitio vtilitatem affert ad mores noſtros componendum. Cumque mens & humana ratio, quod certum eſt, maxime diſputando quærat. Natura vero quod vtile ſit: bonæ indolis eſſe credo incertas, & inutiles quæſtiones negligere: & in eis accurate verſari, in quibus, quod certius vel vtilius ſit reperiri poſſit. Quarum maxima copia in ſacris literis intelligendis ſuppetit. Conuenit autem inter omnes auctores, Iob non Hebræũ, ſed Gentilem fuiſſe. Quod eſt maximè animaduertendum, vt cognoſcamus quàm excellentem Dei gratiam, atque adeò naturæ tantum præceptis, poterant homines ſibi olim adiungere. Quod ægrè ferunt Iudæi, & nonnihil eorum magiſtri ob eam rem tanto viro ſuis commentarijs detrahere conantur. Pudere debet etiam Chriſtianos homines inertiæ ſuæ, qui tot euangelij præceptis, tot ſacramentis, ideſt diuinæ gratiæ theſauris, non ſolùm tantam Dei gratiam non teneant, verumetiam pauci tot ſeculis ſint cum huiuſmodi viro comparandi. Cuius virtus eximia vehementer in die iudicij iniquos homines negligentiæ, & ſocordiæ conuincet. In ea vero quæſtione, quam proximè tetigimus, de genere

Tit. 3.

Bonæ indolis eſt inutiles quæſtiones negligere.

Gratiam Dei magnã homines naturę tantũ pręceptis ſibi adiũgere poterãt.

Quo genere natus fuerit Iob.

genere Iob, mihi certe præter res alias maximam fidem facit, quod in fine libri eius in Græca editione contexitur.

Οὗτος ἑρμηνεύεται ἐκ τῆς Συριακῆς βίβλου ἐν μὲν γῇ κατοικῶν τῇ Αὐσίτιδι ἐπὶ τοῖς ὁρίοις τῆς Ἰδουμαίας, προϋπῆρχεν δὲ αὐτῷ ὄνομα Ἰωβάβ. λαβὼν δὲ γυναῖκα Ἀράβισσαν γεννᾷ υἱὸν ὄνομα Ἐννών. ἦν δὲ αὐτὸς πατρὸς μὲν Ζαρὲ τῶν Ἠσαῦ υἱῶν, υἱὸς, μητρὸς δὲ Βοσσόρας. ὥστε εἶναι αὐτὸν πέμπτον ἀπὸ Ἀβραάμ. Hic autem conuerſus eſt ex Syriaco libro. Habitauit autem in finibus Idumææ, & Arabiæ. Erat autem ei nomen Iobab. Ducens autem vxorem Arabiſſam, genuit filium, qui vocabatur Enon. Erat autem ipſe quidem filius Zare de Eſau filijs filius, de matre vero Boſſora. Ita, vt ſit quintus ab Abraham. Quod tanquam Dei oraculum à Chryſoſtomo, & Origine citatur. Quare dubium nõ eſt, quin grauiſsimum hoc teſtimonium ſit. Ex eoque planũ fit, quo tempore vixerit: de quo etiam dubitatur. Nam vult Gregorius temporibus iudicum Iſrael extitiſſe. Sed hoc teſtimonium declarat Iob antiquiorem fuiſſe Moyſe. Nam ſi quintus fuit ab Abraham, Moyſes ſextus ab eodem Abraham fuit. Cumque longè prius Eſau vxores duxerit, ex quo oriundus fuit Iob, quam Iacob, ex quo fuit oriundus Moyſes, facilè ex hoc intelligitur longè prius natus fuiſſe Iob, quam Moyſes. Quòd autem quintus fuit Iob ab Abraham, ſic probatur. Nam Abraham genuit Iſaac. Iſaac vero genuit Eſau. Eſau (vt eſt in trigeſimoſexto capite Geneſeos) genuit Rahuel. Rahuel genuit Zara. Zara genuit Iobab. Qui creditur eſſe Iob, vt Græca editio teſtatur. Quare quintus eſt ab Abraham, ipſo Abraham non numerato. Quòd autem Moyſes ſextus ab eodem Abraham non numerato fuerit, ita conſtat. Nam Abraham genuit Iſaac. Iſaac Iacob, Iacob Leui, Leui Caath, Caath Amram, Amram Moyſen. Valde ergo probabiliter demonſtratur Iob ex Eſau oriundus fuiſſe, & antiquior Moyſe. Hæc de Iob. De libro vero eius dubitatur à quo fuerit confectus. Alij dicunt à Moyſe ex Syro in Hebræum cõuerſum eſſe ad filios Iſrael conſolandos acerba ſeruitute oppreſſos in Ægypto. Alij ab eodem Iob fuiſſe factum, alij ab aliquo amicorum eius, alij ab aliquo egregio propheta. Verumtamen hæc res incerta etiam eſt, & valde inutilis. Cum ſciamus Spiritum ſanctum principem huius libri auctorem fuiſſe. De quo dubitare nulli Chriſtiano viro per religionem licet. Etenim in libris ſacroſanctis ab eccleſia in concilio Tridentino, & in alijs concilijs numeratur: & ita omnes ad vnum eccleſiæ doctores iudicant. Magnam vero auctorita-

Iob quo tempore vixerit.

Iob librum quis compoſuerit.

tem habet, quod ex Græca editione citauimus, hunc librum ex Syriaco ſermone eſſe tranſlatum. Eſt autem liber hic de ſententia omnium interpretum Latinorum, Græcorum, & Hebræorum obſcuriſsimus. Differit enim de re obſcuriſsima, de beneuolentia Dei erga pios viros, quæ dum hanc vitam agunt, valde in occulto latet: Eò quòd vniuerſa æquè eueniant iuſto, & impio, bono & malo, mundo, & immundo, immolanti victimas, & ſacrificia contemnenti, ſicut bonus, ſic & peccator, vt periurus, ita & ille, qui verum deierat, vt Salomon ſcribit. Liber etiam ferè totus carmine compoſitus eſt. Ex quo fit, vt ſententiæ nimis efferantur conciſè, & ob eam rem in varias partes accipi poſſunt, & vix intelligi queunt. Ex eo etiam fit, vt multis peregrinis verbis, id eſt, Syriacis, quæ in alio ſcripturæ loco non reperiuntur, quò numeroſe cadant, vtatur. Quibus de cauſis illud etiam accidit, vt huius libri verſiones longè magis difficiles & variæ, quam aliorũ librorum ſcripturæ ſint. Græca præſertim ſeptuaginta interpretũ verſio adeò difficiles habet explicatus, vt ab auctoribus Græcis, qui Hebræis literis non fuerunt imbuti, plurimis in locis intelligi non potuiſſe putem. Sed quoniam à quibuſdam auctoribus temere, hoc præſertim libro reijcitur vehementer aberraſſe dicẽtibus, oportet, quanta eius ſit auctoritas, cognoſcere. Nam primum omnes eccleſiæ Dei olim crediderunt Græcam ſeptuaginta virorum verſionem ab Spiritu ſancto ſibi fuiſſe traditam, vt his verbis narrat pater Auguſtinus interiori lib. 2. de doctrina Chriſtiana. Et Latinis quibuſlibet emendatis Græci adhibeantur, in quibus ſeptuaginta interpretum, quod ad vetus teſtamentum attinet, excellit auctoritas, qui iam per omnes peritiores eccleſias tanta præſentia Spiritus ſancti interpretati eſſe dicuntur, vt os vnum tot hominum fuerit. Quòd ſi reijcienda eſt Græca ſeptuaginta auctorũ verſio, qui fieri potuit, quod narrat Auguſtinus, vt omnes peritiores eccleſiæ in tanto errore verſarentur, vt Spiritui ſancto eam ſcripturam aſcriberent, quæ fallax aut vana, aut omnino contemnenda ſit. Hanc etiam verſionem Apoſtoli approbarunt: eaque ſunt euangelio tradendo vſi: vt auctor etiam eſt pater Auguſtinus epiſt. 19. ad diuum Hieronymum ſcribens. Ne contra ſeptuaginta auctoritatem tanquàm nouum aliquid proferentes, magno ſcandalo perturbemus plebes Chriſti, quarum aures, & corda illam interpretationem audire conſueuerunt, quæ etiam ab Apoſtolis approbata eſt. Et epiſtola decima ad eundem diuum Hieronymũ. De hac eadem verſione loquens. Neque enim paruum pondus illa, quæ ſic meruit diffa-

Margin notes: Iob liber obſcuriſſimus eſt. — *Eccleſ 9.* — Quanta ſit autoritas græcæ ſeptuaginta editionis. — *Auguſt.*

diffamari, & qua vſos Apoſtolos non ſolùm res ipſa indicat, ſed etiam à te atteſtatum eſſe memini. Quæ igitur illa tanta temeritas eſt, vt contemnere audeat eam ſcripturam, quam apoſtoli, & approbarunt: & qua promulgando euangelio vſi ſunt. Numquid infirmis illud, & quæ eleuari poſſent, teſtimonijs probabāt? At dicunt iſti. Multis in locis ponunt ea, quæ non ſunt in Hebræo, multis etiam in locis prætermittūt ea, quæ ſunt in Hebræo & eorum loco alia addunt de ſuo. In annis etiam numerandis ita ab Hebræo ſæpe diſcrepant, vt plane vtrumque verum eſſe nō poſſit cum ergo nefas ſit Hebræa abijcere Græca neceſſario abijcienda ſunt. Hoc argumentum doctiſſimè pater noſter Auguſtinus explicat libris de ciuit. Dei, cuius teſtimonium valde oportet animaduertere. Nam plerunq; hoc libro, & alijs in explicanda Græca verſione vſui nobis futurum eſt. Ait igitur Auguſt. lib. 15. cap. 14. de ciui. Dei. Illa vero numerorum varietas, quæ inter codices Hebræos inuenitur, & noſtros, neque de hac antiquorum longæuitate diſſentit. Et ſi quid habet ita diuerſum, vt verum eſſe vtrumque non poſſit, rerum geſtarum fides ab ea lingua repetenda eſt, ex qua interpretatum eſt quod habemus. Quæ facultas cum volentibus vbicumque gentium præſto ſit, non tamen vacat, quòd ſeptuaginta interpretes in plurimis, quæ diuerſa dicere videntur, ex Hebræis codicibus emendare auſus eſt nemo. Non enim eſt illa diuerſitas putata mendoſitas: nec ego vllo modo putandum exiſtimo. Sed vbi non eſt ſcriptoris error: aliquid eos diuino ſpiritu, vbi ſenſus eſſet conſentaneus veritati, & prædicans veritatem, non interpretantium more, ſed prophetantium libertate, aliter dicere voluiſſe credendum eſt. Vnde merito non ſolum Hebræis, verumetiam ipſis, cum adhibet teſtimonia de ſcripturis vti apoſtolica inuenitur auctoritas. Libro vero. 18. c. 43. ait. Cum vero tantum in eis ſignum diuinitatis apparuit, profectò quiſquis alius illarum ſcripturarum ex Hebræa in quamlibet aliam linguam interpres eſt verax, aut congruit illis ſeptuaginta interpretibus, aut ſi congruere non videtur, altitudo ibi prophetica eſſe credenda eſt. Spiritus enim, qui in prophetis erat, quando illa dixerunt, idem ipſe erat in ſeptuaginta viris, quando illa interpretati ſunt. Qui profecto, auctoritate diuina, & aliud dicere potuit tanquàm propheta ille vtrumque dixiſſet, quia vtrumque idem ſpiritus diceret, & hoc ipſum aliter, vt ſi non eadem verba, idem tamen ſenſus bene intelligētibus diluceſceret, & aliquid prætermittere, & aliquid addere, etiam vt hinc oſtenderetur non huma-

Auguſt.

Auguſt.

nam fuiſſe in illo opere ſeruitutem, quam verbis debebat interpres, ſed diuinam potius poteſtatem, quæ mentem replebat, & regebat interpretis. Nonnulli autem codices Græcos interpretationis ſeptuaginta ex Hebræis codicibus emendandos putarunt: nec tamen auſi ſunt detrahere quod Hebræi non habebant, & ſeptuaginta poſuerunt. ſed tantummodo addiderunt, quæ in Hebræis inuenta, apud ſeptuaginta non erant: eaq; ſignis quibuſdam in ſtellarum modum factis ad capita eorundem verſuū notauerunt. Quæ ſigna aſteriſcos vocant. Illa verò, quæ non habent Hebræi, habent autem ſeptuaginta, ſimiliter ad capita verſuum iacentibus virgulis, ſicut ſcribuntur vnciæ ſignauerunt. Et multi codices Græci has notas habentes, vſquequaque diffuſi ſunt & Latini. Quæ autem non prætermiſſa, vel addita, ſed aliter dicta ſunt, ſiue alium ſenſum faciant, etiam ipſum non abhorrentem, ſiue alio modo eundem ſenſum explicare monſtrentur, niſi vtriſque codicibus inſpectis nequeunt reperiri. Si igitur, vt oportet, nihil aliud intueantur in ſcripturis illis, niſi quod per homines dixerit Dei ſpiritus, quidquid eſt in Hebræis codicibus, & non eſt apud interpretes ſeptuaginta, noluit hoc per iſtos, ſed per illos prophetas Dei ſpiritus dicere. Quidquid verò eſt apud ſeptuaginta, in Hebræis autem codicibus non eſt, per iſtos maluit, quàm per illos idem ſpiritus dicere, ſic oſtendens vtroſque fuiſſe prophetas. Iſto enim modo alia per Eſaiam, alia per Ieremiam, alia per alium, atque alium prophetam, vel aliter eadem per hunc ac per illum dixit, vt voluit. Quidquid porrò apud vtroſque inuenitur, per vtroſque dicere voluit vnus, atque idem ſpiritus. Sed ita, vt illi præcederent prophetando, iſti ſequerentur prophetice illos intepretando. Quia ſicut in illis vera, & concordantia dicentibus, vnus pacis ſpiritus fuit, ſic & in iſtis non ſecum conferentibus. Et tamen tanquam vno ore cuncta interpretantibus, idem ſpiritus vnus apparuit. Hæc pater Auguſtinus. Cuius tam eximij viri auctoritate ſatis iſtorum hominum argumenta, quæ illi firmiſſima iudicant, eleuantur. Multaſque nos imperitorum & inuidorum noſtrorum diluemus calumnias, quibus ipſi noſtræ trium editionum explicationi, & conciliationi Latinæ, Græcæ, & Hebreæ derogare, & calumniari conantur. Tam miſera enim eſt quorundam conditio. Vt quoniam ipſi neque virtutem ſpectant, neque eccleſiam amant, moleſtè ferant ab alio id officij munus eccleſiæ præſtari, quod ipſi præſtare non poſſunt. Sed, vnde egreſſi ſumus, reuertamur. Licet huius libri difficultas maxi-

Libri Iob vtilitas magna.

ma

ma ſit, vtilitas tamen tanta eſt, quantam verbis nullis explicari poſſe credo. Quem iam inde, ex quo editus eſt, admirabiles eccleſiæ fructus tuliſſe puto. Si quidem excellentiſsimo quodam modo patientiam, & liberalem laborum, & incommodorum perpeſsionem docet. Quæ virtus maxime neceſſaria eſt ijs, qui magnam neceſsitudinem, firmiſsimamque Dei amicitiam ſibi conciliare cupiunt. Nam horum omnium patientiam à Deo prius tentari oportet, vt Eccleſiaſticus auctor eſt. Fili accedens ad ſeruitutem Dei præpara animam tuam ad tentationem: deprime cor tuum: & ſuſtine ſuſtentationes Dei, & in humilitate tua patientiam habe. Quoniam igne probatur aurum, & argentum; homines verò receptibiles in camino humiliationis. Ex quo fit, vt panci ſtabilem, & iucundam Dei gratiam capiant, ſuauiſsimamque conſuetudinem eius, & infinitam liberalitatem experiantur: Quòd quamprimum à Deo tentantur, patientia deſtituti leuiter gratiam collectam effundunt: & non veros ſed mercenarios amicos ſe fuiſſe oſtendunt. Hinc etiam fieri putò, quòd difficilè admodum ſit, eos, qui diuitijs abundant, & proſperam fortunam trahunt, in officio manere. Quoniam non eſt, in quo patientia munere ſuo fungatur, cùmque non exerceatur, mollis, & infirma fit. Qua re eneruatus animus, qui tolerantia percallere debet, facilè ad quodcumqne vitium impellitur. Eſt enim patientia quaſi omnium virtutum cuſtos, firmiſsimuſque murus, ne libidines, animique perturbationes, & alij virtutis hoſtes irruentes bonos mores euertant. Sapientiſsime enim Chriſtus dixit Apoſtolis, In patientia veſtra poſsidebitis animas veſtras. Patientia enim Chriſtianam vitam maxime propagabimus auctore Paulo. Per patientiam (ait) curramus ad propoſitum nobis certamen aſpicientes in auctorem fidei. & conſummatorem Ieſum, qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem. A Chriſto verò ſi diſcedamus paucos puto ſanctos homines fuiſſe: aut ſaltem literis mandatum non eſt, qui tantum quantum beatum Iob mortalibus ſpecimen patientiæ dederint. Ita vt patientia Iob in prouerbij conſuetudinem venerit. Quæ hoc eius libro deſcriptiſsimè explicatur. Demonſtratur etiam, quibus rebus patientia maximè tentari ſoleat, fortunarum amiſſione, liberorum morte, incommoda valetudine, corporis doloribus, peruerſo affinium, & coniunctorum impatientiæ exemplo. Maximè vero ſi in aduerſa noſtra fortuna amici alienentur, nos mordeant, de honeſtateq; noſtra detrahant, atque vitam noſtram planè vituperent, & malis omnibus dignam iudicent.

Patientia maxime neceſſaria eis eſt qui vitã perfectã amant.

Eccleſ. 2.

Diuites cur difficile in officio maneãt.

Lucæ. 21,
Heb. 12.

Patiẽtia quibus rebus maxime tentari ſoleat.

Si denique omni orbati auxilio magnis detrimentis conflictemur. Quæ omnia ita cumulatè in hoc libro ponuntur, & exemplo præſtantiſsimo declarantur, vt nihil cumulatius fieri aut cogitari poſsit. Tractatque illud argumentum copioſiſsimè, quod valde viros bonos incommodis affectos ad deſperationem adigit, cum videant homines iniquos fortunatè viuere ſe verò malis onerari, miſereque perire. Quæ res valde difficilis viſa eſt non ſolum paganis, gentilibuſque philoſophis, verum etiam prophetis ijs, quibus erat cum Deo familiariſsimus vſus. Sic vt paganorum multi hoc argumento impiè conuicti numen abnegarint. Prophetæ verò eius explicationem ignorare ingenuè fatentes à Deo de hac re doceri poſtularunt. Quam hic liber accuratiſsimè perſequitur, ita vt ferè totus in ea verſetur. Eſt denique totus compoſitus ad homines, ad tolerantiam, conſtantiam, fortitudinem, grauitatemque informandos. Aperteque demonſtrat, quod Paulus ſcribit, Patientia opus perfectum habet. Quandoquidem vno patientiæ munere obeundo, tam immenſas perpetuaſque laudes Iob iure ſuo à Deo, hominibuſque meruerit. Totamque virtutis, & vitij rationem, &, quis vtriuſque exitus ſit, luculentiſsimè explanat. Quare, qui vitam cum virtute colere, & Christianam philoſophiam in officio tenendo diſcere cupiunt, hunc librum amplexari, in manibus habere, in eoque ſemper verſari debent.

LIBER

LIBER IOB

CAP. I.

VIR erat in terra Hus, nomine Iob: Et erat vir ille ſim- A
plex & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo.
2 Natique ſunt ei ſeptem filij & tres filiæ.
3 Et fuit poßeſſio eius ſeptem millia ouium, & tria mil-
lia camelorum, quingenta quoque iuga boum, & quin-
genta aſinæ, ac familia multa nimis: eratque vir ille ma-
gnus inter omnes Orientales.
4 Et ibant filij eius, & faciebant conuiuium per domos, vnuſquiſque
in die ſuo. Et mittentes vocabant tres ſorores ſuas, vt comederent &
biberent cum eis.
5 Cumque in orbem tranſiſſent dies conuiuij, mittebat ad eos Iob, &
ſanctificabat illos: conſurgenſque diluculo offerebat holocauſta per
ſingulos. Dicebat enim. Ne fortè peccauerint filij mei, & benedixe-
rint Deo in cordibus ſuis. Sic faciebat Iob cunctis diebus.
6 Quadam autem die, cùm veniſſent filij Dei, vt aſſiſterent coram Do- B
mino, affuit inter eos Satan.
7 Cui dixit Dominus, Vnde venis? Qui reſpondens, ait, Circuiui ter-
ram, & perambulaui eam.
8 Dixitque Dominus ad eum, Nunquid conſideraſti ſeruum meum Iob,
quòd non ſit ei ſimilis in terra, homo ſimplex, & rectus, ac timens
Deum, & recedens à malo?
9 Cui reſpondens Satan, ait, Nunquid Iob fruſtra timet Deum?
10 Nonne tu valláſti eum, ac domum eius, vniuerſamque ſubſtantiam
per circuitum: operibus manuum eius benedixiſti, & poſſeſſio eius cre-
uit in terra?
11 Sed extende paululum manum tuam, & tange cuncta, quæ poſſidet: C
niſi in faciem benedixerit tibi.
12 Dixit ergo Dominus ad Satan, Ecce, vniuerſa quæ habet in manu tua
ſunt: tantum in eum ne extendas manum tuam. Egreſſuſque eſt Satan
à facie Domini.
13 Cùm autem quadam die filij & filiæ eius comederent & biberent vi-
num in domo fratris ſui primogeniti.
14 Nuntius venit ad Iob, qui diceret, Boues arabant, & aſinæ paſceban
tur iuxta eos.

15 *Et irruerunt Sabæi, tuleruntque omnia, & pueros percuſſerunt gla-
dio: & euaſi ego ſolus, vt nuntiarem tibi.*
16 *Cumque adhuc ille loqueretur, venit alter, & dixit, Ignis Dei ce-
cidit è cælo, & tactas oues pueroſque conſumpſit: & effugi ego ſolus,
vt nuntiarem tibi.*
17 *Sed & illo adhuc loquente, venit alius, & dixit, Chaldæi fecerunt
tres turmas & inuaſerunt camelos, & tulerunt eos, nec non & pue-
ros percuſſerunt gladio: & ego fugi ſolus, vt nuntiarem tibi.*
D 19 *Adhuc loquebatur ille, & ecce alius intrauit, & dixit. Filijs tuis
& filiabus veſcentibus, & bibentibus vinum in domo fratris ſui pri-
mogeniti, & repente ventus vehemens irruit à regione deſerti, &
concuſſit quatuor angulos domus, quæ corruens oppreſſit liberos tuos
& mortui ſunt: & effugi ego ſolus, vt nuntiarem tibi.*
20 *Tunc ſurrexit Iob, & ſcidit veſtimenta ſua, & tonſo capite corruens
in terram adorauit, & dixit.*
21 *Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc.
Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſicut Domino placuit, ita factum
eſt: ſit nomen Domini benedictum.*
22 *In omnibus his non peccauit Iob labijs ſuis: neque ſtultum quid con-
tra Deum locutus eſt.*

LIBER

LIBER IOB CAP. I.

Vir erat in terra Hus, nomine Iob: Et erat vir ille ſimplex & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo.

AVctor libri paucis primò deſcribit Iob, cuius geſta narrare vult, ex animi corporiſque bonis. Quæ omnia accerrimè ab omnium hoſte diabolo oppugnata ſunt. Potuit tamen bona corporis auferre, & penitus euertere: animi tamen bona non ſolum non abſtulit, verumetiam auxit: illuſtrioraque reddidit. Spoliauit eum fortunis omnibus, liberis, bona valetudine, & amicis. Honeſtatem vero eius longe maiorem clarioremq; quàm antea reliquit. Vt ex hoc intelligamus quàm certum diuinumque ſit illud Chriſti conſilium. Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra vbi erugo, & tinea demolitur, & vbi ſures effodiunt & furantur. Theſaurizate autem vobis theſauros in cælo: vbi nec erugo nec tinea demolitur: & vbi ſures non effodiunt, nec furantur. Hec enim bona verè noſtra ſunt, quibus nullo modo priuari inuiti poſſumus. Hæc pro virili parte, ſi ſani ſumus, curare debemus. Illa vero negligere, aut certè, parum curare, quæ ad tempus mutuata potius, quàm noſtra cenſenda ſunt. Quæ fortuna magis quàm conſilio parantur. Quæ leuiter amittuntur, ſicut leuiter fortuna commutatur. Et ob eam rem prudenter dixit ille philoſophus, nudus incendium fugiens. Omnia mea mecum porto. Quod dicit, *In terra Hus* Arabiæ pars probabiliter eſſe putatur, in qua habitauit Eſau, ex quo genus duxiſſe Iob valde veriſimile eſſe diximus, meminitque Ptolomæus in coſinographia Huſitarum, quos ad Arabiam pertinere dicit. Nemo tamen dubitat, quin terra fuerit gentilium. Qui & idololatræ fuiſſe putantur. Id enim mali maximè tunc manabat per orbem terrarū. Quodquidem pietatem Iob vehementer amplificat, cum Deum inter tam iniquos homines tam ſanctè coluerit: nec illorum peruerſo exemplo eius magna virtus fuerit imminuta. Ex hoc enim Paulus Philippenſes commendat, eis ſcribens. In medio nationis prauæ, & peruerſæ, inter quos lucetis, ſicut luminaria in mundo. Et ſponſus eccleſiam, ſicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias. Affert enim hæc laus coniecturam magnam excellentiſsimæ conſtantiſsimæque virtutis. Sicut è contrario ſcelus augет inter bonos malum eſſe. Quare Iudas, & alij eius ſimiles habentur ſceleratiſsimi. *Nomine Iob*. Nomen quidem feliciſsimū, quod

> Animi bona quam firma ſunt.
>
> *Matth. 6.*
>
> *Philip. 2.*
>
> Perfectiſſimæ virtutis indicium eſt bonum inter malos eſſe.

Quibus rebus memoria maxime propagatur. quod nulla vnquàm delebit obliuio. Nam clarius,& illuſtrius vir
tute ſancti viri factum eſt, quàm ſol, & aliæ ſtellæ cæli. Et quo fa-
cilè conſtat non tam bene trophæis, ſtatuis,& imaginibus,quàm
Matth. 4. officijs memoriam propagari. Et ita Chriſtus diſcipulos ſuos do
cet, Gaudete, & exultate, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cæ-
lis. Quæ cum ſola virtute ſcribantur, ipſius vi nomen illud con-
ſequemur, cui nulla hominũ inuidia officere poterit. Quod qui-
dem nomen ipſum Iob ſatis planum & manifeſtum facit. Cùm
poſt tot ſecula ſic vigeat & celebretur, vt nullius imperatoris no-
men licet ingentes victorias terra marique reportauerit, cre-
brius hominum ſermonibus vſurpetur. Veriſimile autem eſt (vt
in procemio dicebamus) Iob, & Iobab appellatum fuiſſe. Quod
dicit, *Vir ille ſimplex*, Videtur ſignificare apertum, nihil ſimu-
Apertos viros Deus vehementer amat. lantem, ſine dolo agentem. Quos viros Deus veritatis amator
vehementer amat, & tales diſcipulos ſuos eſſe optat, eos ita mo-
nens, Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut colum-
bæ. Et ob eam rem ſponſus oculis ſponſæ ſuæ valde delectatur,
cum ei dicit in canticis: Oculi tui columbarum. Et vno oculorũ
eius vulneratum fuiſſe, vnum dicit, vt quam ſimpliciter, & can-
didè illam intueri ſignificet. Sed in Hebræo eſt תם tam quod per-
fectum, conſummatum, immaculatumque declarat à verbo תמם
tamam conſummare. Et licet frequentius vulgatus noſter vertat
ſimplicem, ſæpe tamen vertit immaculatum, vt beati immacula-
Pſalm. 118. ti in via, & in canticis, Columba mea, immaculata mea. Et ita
hoc loco ſeptuaginta interpretes vertunt ἀμέμπτον irreprehenſi-
Quid ſit virũ perfectũ eſſe. bilem, omni labe carentem. Eſſe verò perfectum virum, eſt con-
ſtanter Dei leges omnes ſeruare, vt Dauid in Paralipomenis de-
Parali. 22. clarat Deum ita precans, Salomoni quoq; filio meo da cor per-
fectum, vt cuſtodiat mandata tua, teſtimonia tua, cæremonias
tuas, & faciat vniuerſa. Et hac de cauſa idem eſt perfectum eſſe.
& immaculatum eſſe. Ideſt, qui nullum Dei præceptum violet,
Hoc enim eſt immaculatum eſſe in via, vt ait Dauid. Poſſumuſ-
Quis vir ſimplex. que in eandem ſententiam *ſimplicem* vt dicit vulgatus interpres,
explicare, vt ille verè ſimplex ſit, qui vnum Deum amat, & quæ-
rit. Non partim, quæ præcipit Deus, partim ea, ad quæ libido
Prouer. 11. excitat, ſicut dicitur in prouerbijs, Iuſtitia ſimplicis dirigat viã
eius, ideſt eius, qui Deum tantùm ſpectat. Nam ita fiet, vt labem
nullam in via contrahat. Et ita mihi videtur intelligi, quod Sal-
Matth. 6. uator docet apud Matthæum. Si oculus tuus ſimplex fuerit, totũ
corpus tuum lucidum erit, ideſt, in peccati tenebras non inci-
Eccleſiaſ. 1. des, ſi ad vnum Deum aſpiraueris. Et ita conſuluit Eccleſiaſti-

cus, Ne acceſſeris ad Deum duplici corde. Ex quo fit, vt in ſcriptura ſacra omnes iniqui duplici corde eſſe dicantur. Sicut ſcribit Eccleſiaſticus, Væ duplici corde, & labijs ſceleſtis, & manibus malefacientibus, & peccatori terram ingredienti duabus vijs. *Eccleſiaſ. 2.* Et ſic Iacobus impios homines hortatur, Emundate manus peccatores, & purificate corda duplices animo. *Iacob. 2.* Erat ergo Iob *ſimplex* immaculatus, & qui ex animo Deum tantum, vel ea, quæ Dei ſunt amaret. Quòd dicit *rectus* idem etiam eſt in ſcriptura, quod perfectus; niſi quòd perfectus alludit ad leges & præcepta Dei, quatenus bonos ea ſeruantes efficiunt. Rectus verò ad eadem præcepta refertur quatenus viæ ſunt, quibus ad Deum recta imus. *Rectus & perfectus idem, & quo differant.* Et ita dicit ſponſa, Recti diligunt te, ideſt, boni, & perfecti viri: *Cant. 1.* & Dauid, Rectos decet collaudatio, ideſt, bonos, & honeſtos viros, *Pſalm. 32.* & ob eam rem omnes impij ad obliqua, & tranſuerſa digredi, & declinare dicuntur: Quòd Dei præcepta non teneant, ſed res ab eo alienas perſequantur. Sicut canit Dauid, Declinantes autem ad obligationes adducet Dominus cum operantibus iniquitatem: In Hebræo eſt, עקלקלותם hacalcalotham, quod vias tortuoſas ſignificat. *Pſal. 124.* Et ita plerique vulgata noſtra editione, obligationes pro obliquationes irrepſiſſe putant in Græca tamen editione eſt, στραγγαλιὰς, quod obligationes ſignificat, ſed contorſiones, & obliquationes etiam declarare exiſtimo. Ex hoc enim nomine fit στραγγαλιώδεις, quod tortuoſum declarat. Recti itaque boni dicuntur, quòd rectas vias perſequantur. Erat ergo Iob *Rectus* ideſt bonus & perfectus vir. Quod verò ſeptuaginta vertunt, δίκαιος iuſtus, non de ſingulari illa virtute intelligendum eſt, qua redditur vnicuique, quod ſuum eſt. Sed de illa, quæ iuſtitiam vniuerſam, & honeſtatem compræhendit. In qua ſignificatione iuſtus ſæpenumero in ſcriptura vſurpatur, vt illud Habacuc Iuſtus ex fide viuit. *Abac. 2.* Quod dicit *Timens Deum* idem etiam eſt, quod rectus atque perfectus. Nam honeſtatem & integritatem complectitur, vt alijs multis ſcripturæ locis, vt in pſalmo, Non eſt inopia timentibus eum. *Pſalm. 33.* Siquidem timens Deum rationem etiam omnium præceptorum ducit. Qua ex parte illorum violatores in Dei odium, & offenſionem incurrunt. Quod vero dicit, *Recedens à malo* idem eſt etiam quod ſuperiora. Compræhenditque vniuerſæ legis obſeruationem: quæ tota in cauendo ne ſcelera fiant, verſatur. *Perfectus, rectus & timens Deum ac recedens a malo idem, & quo differant.* Quare nemo recedit à malo, quin integer & honeſtus ſit. Præſertium cum omiſsio (vt loquuntur theologi) malum etiam ſit. Quapropter qui omnino à malo fuerit recedens, nihil mali faciat neceſſe eſt. Nihilque boni, quod facere

debeat,

debeat, prætermittet. Quare perfectum, rectum, timentemque Deum eſſe oportet. Idem igitur quatuor hæc declarant, quæ beato Iob hoc diuinum oraculum attribuit, diuerſis tamen (vt exposui) rationibus, ſeptuaginta adiungunt, ἀληθινός, verax, quod licet proprie ad dicta referatur, ad facta etiam hic referendum exiſtimo. Vt idem ſit, quod reliqua quatuor adiuncta. Nam Hebraiſmus eſt, ambulare in veritate, pro eo, quod eſt legem vni-

4 Reg. 2. uerſam ſeruare. Sicut dixit Ezechias, Memento quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod placitum eſt coram te, fecerim. Ea vero de cauſa toties idem ſacra ſcriptura dixit, vt huius viri pietatem excellentiſsimam fuiſſe ſignificaret. Nam vocant rhetores hanc dicendi rationem amplicationem per ſynonyma.

2 *Natique ſunt ei ſeptem filij & tres filiæ.*
3 *Et fuit poſſeſſio eius ſeptem millia ouium, & tria millia camelorum, quingenta quoque iuga boum, & quingentæ aſinæ, ac familia multa nimis: eratque vir ille magnus inter omnes Orientales.*

Poſuit animi bona, nunc corporis. Quorum incredibilem fecit iacturam. Quod dicit *familiam* ſeruos famuloſque multos habuiſſe declarat. Quod erat neceſſe vel ad tantas opes adminiſtrandas. Quod dicit *erat magnus inter omnes orientales* poterat ad diuitias referri, ideſt inter omnes orientales ditiſsimus habebatur, ſic vt nullus magis. Septuaginta tamen viri non ad diuitias, ſed ad genus id retulere, ita vertentes, ἦν ἄνθρωπος ἐκεῖνος εὐγενὴς τῶν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν, ideſt, erat vir ille nobilis inter omnes orientales. Quæ melior interpretatio mihi videtur. Non enim dubito quin Iob

Iob fuit Rex. fuerit Rex. Nam amici eius Reges erant: vt conſtat ex illo loco Tobiæ à nobis in proœmio citato. Non bene vero amicitia cum eo conglutinaretur, quam inter æquales eſſe oportet, niſi Rex etiam ipſe eſſet. Præſertim cum tantas diuitias ſplendidamque familiam haberet. Accedit ad hoc quòd veriſimile eſſe probauimus, fuiſſe Iobab illum de quo in Geneſi mentio fit. Quo loco ſcribitur fuiſſe Rex. Præter id etiam, quod vulgatus & Hebræus de eius narrant diuitijs: addunt ſeptuaginta viri hoc καὶ ἔργα μεγάλα ἦν αὐτῷ ἐπὶ τῆς γῆς, hoc eſt, Rura magna erant ei in terra. Sed ego quidem vehementer miror, & prodigij ſimile eſſe arbitror, quòd

Quam admirabilis fuerit virtus Iob. Iob tantis diuitijs affluens, in eiſque à puero nutritus tam ſancte officium ſeruauerit, tantaque pietate præditus fuerit. Cùm fallacia diuitiarum (vt Chriſtus ait) ſuffocet verbum, & ſine fru-

Matth. 13. ctu efficiat. Verè hic eſt ille diues, quem admiratur Eccleſiaſti-

Eccleſ. 31. cus dicens, Beatus diues qui inuentus eſt ſine macula, & qui poſt

aurum

aurum non abijt nec ſperauit in pecuniæ theſauris. Quis eſt hic? & laudabimus eum, fecit enim mirabilia in vita ſua. Quis eſt hic? dicit, vt rariſsimum inauditumq; eſſe ſignificet. Fecit mirabilia (ait) quoniam id inopinatum eſt, & omninò portentoſum. Mihi quidem tantam mirabilitatem facit Iob pietas ſingularis, vt licèt maior virtus Apoſtolorum fuerit, non tam mirabilis mihi videatur. Fieri enim poteſt, vt in re, quæ ſua natura minor ſit, propter ea, quæ circumſtant magis quàm, in ea, quæ ſua natura excellentior eſt, admiremur. Ex hoc viro bene explicatur, quod Chriſtus Apoſtolis dixit, cùm admirarentur difficultatem magnam, quam Chriſtus diuitibus eſſe dicebat, obtinendæ ſalutis. Dixerunt illi, Quis poterit ſaluus fieri? Reſpondit ipſe, *Matth. 19.* Apud homines hoc impoſsibile eſt: apud Deum autem omnia poſsibilia ſunt. Certum enim eſt, id à Iob fieri nunquam potuiſſe, niſi ſingulare quoddam, & inuſitatum auxilium ei à Deo præſtitum fuiſſet. Eaque de cauſa hoc tantum prodigium naſci in terris voluit, vt homo infirmus natura ſua, ſicut alij, inter diuitias, & magnas opes, inter homines ſceleratos, idololatria, & vitijs omnibus contaminatos, inter infinita denique honeſtatis, & pietatis impedimenta nulla ſcripta lege, nullo euangelio, nullo Chriſti & Apoſtolorum exemplo excitatus, tam eximia, & inaudita virtute fuerit. Vt nullum hominum genus, nulla conditio, nullus ſtatus, nullus ordo quidquam honeſtè excuſare poſsit, cur officium intermiſerit. Sequitur autem.

4 *Et ibant filij eius, & faciebant conuiuium per domos, vnuſquiſque in die ſuo. Et mittentes vocabant tres ſorores ſuas, vt comederent & biberent cum eis.*

Quod dicit *vnuſquiſq; in die ſuo*, Verti etiam ex Hebræo poteſt in domo vniuſcuiuſq; die ſuo. Nam איש, is, quod hic ſicut alijs locis Hebræis eſt vnuſquiſq;, poteſt vel ad domum, vel ad diem attribui, quòd in medio vtriuſq; ponatur. Septuaginta interpretes cum die coniungi voluerunt, ſicut & vulgatus noſter. Sed illi obſcurius tranſtulerunt, ſic transferentes ἐποίουν πότον κατὰ ἑκάστην ἡμέραν, faciebant conuiuium ſingulis diebus. Sed intelligendum eſſe puto, non quòd omnibus diebus agitarent conuiuia. Nam eſſent hæc nimiæ delitiæ, indignumq; eſſet filijs tam ſancto patre natis, alijs honeſtis ſtudijs prætermiſsis, ita voluptatibus ſe dare, ita genio indulgere. Nec pater egregia virtute præditus, qui tanto ſtudio, quanto ſtatim dicetur, ne filij ſui peccarent, curabat, id vllo modo pateretur. Sed intelligendum eſt, vt nonnulli Hebræi exponunt, ſingulis annis ſeptem continuos dies has epulas

Concordia fratrum animaduertēda in filijs Iob.

las iniſſe. In qua re fratrum concordia animaduertenda, & laudanda eſt. Cum prouerbij locum obtineat, Concordia fratrum rara eſt. Et multis in locis ſacra ſcriptura narrat in triſtes & acerbos luctus, parentes honeſtiſsimos propter filiorum diſsidia atque diſcordias incidiſſe, vt filij Iacob adeò iniquo animo in Ioſeph fuerunt; vt eum venderent Madianitis. Quamobrem in tanto luctu, & ſqualore Iacob fuit, vt nullam conſolationem acciperet. Dauidis autem domus quas clades non pertulit? quæ funera non vidit propter filiorum ſuorum diſſenſiones, & crudeliſsima odia? Nam Abſalon interfecit Amon; Salomon occidit Adoniam. Qua de cauſa commendanda & magnifacienda eſt tanta filiorum Iob concordia: quam feciſſe putandum eſt, ſolertiſsimam, & honeſtiſsimam parentis educationem. Nec ſilentio prætereunda eſt caſtitas, & temperantia, quæ huiuſmodi conuiuia præ ſe ferunt. Cum non mulieres alienas, ſed ſorores ſuas ad epulas inuitarent, in quarum conſpectu non niſi res pudicas agerent. Ex hoc etiam loco bene cognoſcitur, nullo modo omittendum eſſe gratiam referre, cum vnuſquiſque fratrum alios, qui illum inuitauerant, inuitandos curaſſet. Quare nulla eſt honeſta excuſatio, grati animi ſignificationem prætermittendi.

5 *Cumque in orbem tranſiſſent dies conuiuij, mittebat ad eos Iob, & ſanctificabat illos: conſurgenſque diluculo offerebat holocauſta per ſingulos. Dicebat enim. Ne fortè peccauerint filij mei, & benedixerint Deo in cordibus ſuis. Sic faciebat Iob cunctis diebus.*

Quòd *mittebat*, dicit, alij ſummam hoc verbo Iob diligentiam declarari dicunt, alij, quòd aliquod ſacrificium ad templum, vel ad aram mittebat. Sed melius mihi quadrare videtur, vt intelligamus miſiſſe aliquem, qui vocaret eos, vt ſanctificarentur; vt ſtatim adiungitur. Sed difficiliorem explicationem habet *Sanctificabat eos.* Quo pacto inquam hæc fieret ſanctificatio. Auctor Bibliæ Roberti, dicit factam fuiſſe abſtinendo à cibis, & operibus carnis. Sed hæc ſanctificandi ratio nullo nec argumento, nec ſcripturæ teſtimonio probatur, nec probari poſſe duco. Quod vt faciliùs declaretur, animaduertendum eſt verbum, קדש cadas, quod ponit Hebræus ſignificare, (vt dicunt Hebræi,) ſanctificare, præparare, immundum eſſe. Propriè tamen præparare ſignificat. Vt apud Michæam, Sanctificant ſuper eum prælium: Clarius erit ſi præparant interpretemur. Et in Nehemia, Ipſi ſanctificauerunt eam, & ſtatuerunt valuas eius. Clarius erit præparauerunt. Per metaphoram autem ſanctificare ſignificat, quia quæ Deo offeruntur, vel dedicantur, vel cultui eius apta vllo modo

Mich. 3. *Nehe. 3.*

reddun-

redduntur, ſanctificari videntur,& Deo quaſi parari. Res vero, ſicut ſcripta, & euangelica lege, ita etiam & naturæ lege, aliqua re extraria,& corporis cæremonia parabantur & ſanctificabantur. Hæc cæremonia, vel ante legem latam ad homines immundos Deo præparandos, ſanctificandoſque fuit veſtium lotio, vel mutatio. Vt apertè cognoſcitur ex Exod. 19. c. Quo narratur Deum dixiſſe Moyſi, vade ad populum & ſanctifica illos hodie & cras, lauentq; veſtimenta ſua: & ſint parati in diem tertium. Quare eadem lotione homines pios natura vſos fuiſſe puto, vt in Geneſi de Iacobo narratur Iacob verò conuocata omni domo ſua ait, Abijcite Deos alienos, qui in medio veſtri ſunt & mundamini ac mutate veſtimenta veſtra. Ex quo fit vt illud Exodi trigeſimi capitis lauabunt in ea Aaron, & filij eius manus ſuas ac pedes, Oncelus Chaldæus interpres transferat, ויקדשון vicadeſun, & ſanctificabunt Aaron, & filij eius ex eo manus ſuas, & pedes ſuos. *Sanctificabat* igitur eos Iob, ideſt Deo parabat, & dedicabat idoneoſque, qui ſacrificia facerent, lotis veſtibus red debat. *Conſurgenſque diluculo*. Quo ſumma ſancti viri diligentia, & cura declaratur in Deo colendo ſibique, & filijs ſuis mitigando, quæ Deo gratiſsima eſt. Sicut Dauid etiam de ſe dicit manè aſtabo tibi. Sapientia quoque in prouerbijs. Qui manè vigilauerint ad me inuenient me. *Offerebat holocauſta per ſingulos*, in Hebræo eſt, מספר כלם mipar culam pro illorum numero, κατὰ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, vt ſeptuaginta vertunt, ideſt pro ſingulis ſingula ſacrificia. Hic addunt ſeptuaginta pauca, quæ nec in Hebræo, nec in vulgato noſtro ſunt, καὶ μόσχον ἕνα περὶ ἁμαρτίας περὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν, & vitulum vnum pro peccato pro animabus illorum. Quod nonnulli repræhendunt ex alio loco additum fuiſſe dicentes, & expungendum exiſtimant. Ratio tamen non eſt. Nam à Chryſoſtomo, & Olimpiodoro exponitur: cohæretq; multum cum ſuperioribus verbis, & ſequentibus ad explanandum illud, *Offerebat holocauſta*, ſecundum illorum numerum, ideſt vitulum vnum pro cuiuſq; peccatis, *Dicebat enim*, ideſt ſecum cogitabat, Ne forte peccauerint filij mei. Quippe qui ſciret in magno fuiſſe peccandi periculo in epulis ſcilicet. Nam bene paſti homines procliuiores ad ſcelera fiunt, quod eorum libido maiores concitatioreſq; motus moliatur. Et ita dicitur in Exodo: Sedit populus manducare, & bibere, & ſurrexerunt ludere. Inter epulas etiam Abſalon interfecit Amon, & Herodes diuum Ioannem. Quod igitur liberi ſui, per ſeptem dies agitauerant conuiuia, prudenter ſanctus vir timebat, ne fortè peccaſſent. *Et benedixerint Deo*

Olim res quo pacto ſáctificabātur.

Exod. 19.

Gene. 35.

Exodi 30.

Pſalm. 5.

Prouer. 8.

In epulis quantum ſit peccandi periculum.

Exodi 32.

tem habet, quod ex Græca editione citauimus, hunc librum ex
Iob liber obſcuriſſimus eſt. Syriaco ſermone eſſe tranſlatum. Eſt autem liber hic de ſententia omnium interpretum Latinorum, Græcorum, & Hebræorum obſcuriſsimus. Differit enim de re obſcuriſsima, de beneuolentia Dei erga pios viros, quæ dum hanc vitam agunt, valde in occulto latet: Eò quòd vniuerſa æquè eueniant iuſto, & impio, bono & malo, mundo, & immundo, immolanti victimas, & ſacrificia contemnenti, ſicut bonus, ſic & peccator, vt periurus, ita
Eccleſ 9. & ille, qui verum deierat, vt Salomon ſcribit. Liber etiam ferè totus carmine compoſitus eſt. Ex quo fit, vt ſententiæ nimis efferantur conciſè, & ob eam rem in varias partes accipi poſſunt, & vix intelligi queunt. Ex eo etiam fit, vt multis peregrinis verbis, id eſt, Syriacis, quæ in alio ſcripturæ loco non reperiuntur, quò numeroſe cadant, vtatur. Quibus de cauſis illud etiam accidit, vt huius libri verſiones longè magis difficiles & variæ, quam aliorū librorum ſcripturæ ſint. Græca præſertim ſeptuaginta interpretū verſio adeò difficiles habet explicatus, vt ab auctoribus Græcis, qui Hebræis literis non fuerunt imbuti, plurimis in locis intelligi non potuiſſe putem. Sed quoniam à quibuſdam auctoribus temere, hoc præſertim libro reijcitur vehementer aberraſſe dicētibus, oportet, quanta eius ſit auctoritas, cognoſcere.
Quanta ſit autoritas græcæ ſeptuaginta editionis. *Auguſt.* Nam primum omnes eccleſiæ Dei olim crediderunt Græcam ſeptuaginta virorum verſionem ab Spiritu ſancto ſibi fuiſſe traditam, vt his verbis narrat pater Auguſtinus interiori lib. 2. de doctrina Chriſtiana. Et Latinis quibuſlibet emendatis Græci adhibeantur, in quibus ſeptuaginta interpretum, quod ad vetus teſtamentum attinet, excellit auctoritas, qui iam per omnes peritiores eccleſias tanta præſentia Spiritus ſancti interpretati eſſe dicuntur, vt os vnum tot hominum fuerit. Quòd ſi reijcienda eſt Græca ſeptuaginta auctorū verſio, qui fieri potuit, quod narrat Auguſtinus, vt omnes peritiores eccleſiæ in tanto errore verſarentur, vt Spiritui ſancto eam ſcripturam aſcriberent, quæ fallax aut vana, aut omnino contemnenda ſit. Hanc etiam verſionem Apoſtoli approbarunt: eaque ſunt euangelio tradendo vſi: vt auctor etiam eſt pater Auguſtinus epiſt. 19. ad diuum Hieronymum ſcribens. Ne contra ſeptuaginta auctoritatem tanquàm nouum aliquid proferentes, magno ſcandalo perturbemus plebes Chriſti, quarum aures, & corda illam interpretationem audire conſueuerunt, quæ etiam ab Apoſtolis approbata eſt. Et epiſtola decima ad eundem diuum Hieronymū. De hac eadem verſione loquens. Neque enim paruum pondus illa, quæ ſic meruit

diffa-

diffamari, & qua vſos Apoſtolos non ſolùm res ipſa indicat, ſed etiam à te atteſtatum eſſe memini. Quæ igitur illa tanta temeritas eſt, vt contemnere audeat eam ſcripturam, quam apoſtoli, & approbarunt: & qua promulgando euangelio vſi ſunt. Numquid infirmis illud, & quæ eleuari poſſent, teſtimonijs probabāt? At dicunt iſti. Multis in locis ponunt ea, quæ non ſunt in Hebræo, multis etiam in locis prætermittūt ea, quæ ſunt in Hebræo & eorum loco alia addunt de ſuo. In annis etiam numerandis ita ab Hebræo ſæpe diſcrepant, vt plane vtrumque verum eſſe nō poſſit cum ergo nefas ſit Hebræa abijcere Græca neceſſario abijcienda ſunt. Hoc argumentum doctiſſimè pater noſter Auguſtinus explicat libris de ciuit. Dei, cuius teſtimonium valde oportet animaduertere. Nam plerunq; hoc libro, & alijs in explicanda Græca verſione vſui nobis futurum eſt. Ait igitur Auguſt. lib. 15. cap. 14. de ciui. Dei. Illa vero numerorum varietas, quæ inter codices Hebræos inuenitur, & noſtros, neque de hac antiquorum longæuitate diſſentit. Et ſi quid habet ita diuerſum, vt verum eſſe vtrumque non poſſit, rerum geſtarum fides ab ea lingua repetenda eſt, ex qua interpretatum eſt quod habemus. Quæ facultas cum volentibus vbicumque gentium præſto ſit, non tamen vacat, quòd ſeptuaginta interpretes in plurimis, quæ diuerſa dicere videntur, ex Hebræis codicibus emendare auſus eſt nemo. Non enim eſt illa diuerſitas putata mendoſitas: nec ego vllo modo putandum exiſtimo. Sed vbi non eſt ſcriptoris error: aliquid eos diuino ſpiritu, vbi ſenſus eſſet conſentaneus veritati, & prædicans veritatem, non interpretantium more, ſed prophetantium libertate, aliter dicere voluiſſe credendum eſt. Vnde merito non ſolum Hebræis, verumetiam ipſis, cum adhibet teſtimonia de ſcripturis vti apoſtolica inuenitur auctoritas. Libro vero. 18. c. 43. ait. Cum vero tantum in eis ſignum diuinitatis apparuit, profectò quiſquis alius illarum ſcripturarum ex Hebræa in quamlibet aliam linguam interpres eſt verax, aut congruit illis ſeptuaginta interpretibus, aut ſi congruere non videtur, altitudo ibi prophetica eſſe credenda eſt. Spiritus enim, qui in prophetis erat, quando illa dixerunt, idem ipſe erat in ſeptuaginta viris, quando illa interpretati ſunt. Qui profecto, auctoritate diuina, & aliud dicere potuit tanquàm propheta ille vtrumque dixiſſet, quia vtrumque idem ſpiritus diceret, & hoc ipſum aliter, vt ſi non eadem verba, idem tamen ſenſus bene intelligētibus dilucеſceret, & aliquid prætermittere, & aliquid addere, etiam vt hinc oſtenderetur non huma-

Auguſt.

Auguſt.

 nam

nam fuiſſe in illo opere ſeruitutem, quam verbis debebat interpres, ſed diuinam potius poteſtatem, quæ mentem replebat, & regebat interpretis. Nonnulli autem codices Græcos interpretationis ſeptuaginta ex Hebræis codicibus emendandos putarunt: nec tamen auſi ſunt detrahere quod Hebræi non habebant, & ſeptuaginta poſuerunt. ſed tantummodo addiderunt, quæ in Hebræis inuenta, apud ſeptuaginta non erant: eaq; ſignis quibuſdam in ſtellarum modum factis ad capita eorundem verſuū notauerunt. Quæ ſigna aſteriſcos vocant. Illa verò, quæ non habent Hebræi, habent autem ſeptuaginta, ſimiliter ad capita verſuum iacentibus virgulis, ſicut ſcribuntur vnciæ ſignauerunt. Et multi codices Græci has notas habentes, vſquequaque diffuſi ſunt & Latini. Quæ autem non prætermiſſa, vel addita, ſed aliter dicta ſunt, ſiue alium ſenſum faciant, etiam ipſum non abhorrentem, ſiue alio modo eundem ſenſum explicare monſtrentur, niſi vtriſque codicibus inſpectis nequeunt reperiri. Si igitur, vt oportet, nihil aliud intueantur in ſcripturis illis, niſi quod per homines dixerit Dei ſpiritus, quidquid eſt in Hebræis codicibus, & non eſt apud interpretes ſeptuaginta, noluit hoc per iſtos, ſed per illos prophetas Dei ſpiritus dicere. Quidquid verò eſt apud ſeptuaginta, in Hebræis autem codicibus non eſt, per iſtos maluit, quàm per illos idem ſpiritus dicere, ſic oſtendens vtroſque fuiſſe prophetas. Iſto enim modo alia per Eſaiam, alia per Ieremiam, alia per alium, atque alium prophetam, vel aliter eadem per hunc ac per illum dixit, vt voluit. Quidquid porrò apud vtroſque inuenitur, per vtroſque dicere voluit vnus, atque idem ſpiritus. Sed ita, vt illi præcederent prophetando, iſti ſequerentur propheticè illos intepretando. Quia ſicut in illis vera, & concordantia dicentibus, vnus pacis ſpiritus fuit, ſic & in iſtis non ſecum conferentibus. Et tamen tanquam vno ore cuncta interpretantibus, idem ſpiritus vnus apparuit. Hæc pater Auguſtinus. Cuius tam eximij viri auctoritate ſatis iſtorum hominum argumenta, quæ illi firmiſsima iudicant, eleuantur. Multaſque nos imperitorum & inuidorum noſtrorum diluemus calumnias, quibus ipſi noſtræ trium editionum explicationi, & conciliationi Latinæ, Græcæ, & Hebreæ derogare, & calumniari conantur. Tam miſera enim eſt quorundam conditio. Vt quoniam ipſi neque virtutem ſpectant, neque eccleſiam amant, moleſtè ferant ab alio id officij munus eccleſiæ præſtari, quod ipſi præſtare non poſſunt. Sed, vnde egreſsi ſumus, reuertamur. Licet huius libri difficultas maxi-

Libri Iob vtilitas magna.

ma ſit, vtilitas tamen tanta eſt, quantam verbis nullis explicari poſſe credo. Quem iam inde, ex quo editus eſt, admirabiles eccleſiæ fructus tuliſſe puto. Si quidem excellentiſsimo quodam modo patientiam, & liberalem laborum, & incommodorum perpeſsionem docet. Quæ virtus maxime neceſſaria eſt ijs, qui magnam neceſsitudinem, firmiſsimamque Dei amicitiam ſibi conciliare cupiunt. Nam horum omnium patientiam à Deo prius tentari oportet, vt Eccleſiaſticus auctor eſt. Fili accedens ad ſeruitutem Dei præpara animam tuam ad tentationem: de prime cor tuum: & ſuſtine ſuſtentationes Dei, & in humilitate tua patientiam habe. Quoniam igne probatur aurum, & argentum; homines verò receptibiles in camino humiliationis. Ex quo fit, vt pauci ſtabilem, & iucundam Dei gratiam capiant, ſuauiſſimamque conſuetudinem eius, & infinitam liberalitatem experiantur. Quòd quamprimum à Deo tentantur, patientia deſtituti leuiter gratiam collectam effundunt: & non veros ſed mercenarios amicos ſe fuiſſe oſtendunt. Hinc etiam fieri putò, quòd difficilè admodum ſit, eos, qui diuitijs abundant, & proſperam fortunam trahunt, in officio manere. Quoniam non eſt, in quo patientia munere ſuo fungatur, cùmque non exerceatur, mollis, & infirma ſit. Quare eneruatus animus, qui tolerantia percallere debet, facilè ad quodcumque vitium impellitur. Eſt enim patientia quaſi omnium virtutum cuſtos, firmiſsimuſque murus, ne libidines, animique perturbationes, & alij virtutis hoſtes irruentes bonos mores euertant. Sapientiſsime enim Chriſtus dixit Apoſtolis, In patientia veſtra poſsidebitis animas veſtras. Patientia enim Chriſtianam vitam maxime propagabimus auctore Paulo. Per patientiam (ait) curramus ad propoſitum nobis certamen aſpicientes in auctorem fidei. & conſummatorem Ieſum, qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem. A Chriſto verò ſi diſcedamus paucos puto ſanctos homines fuiſſe: aut ſaltem literis mandatum non eſt, qui tantum quantum beatum Iob mortalibus ſpecimen patientiæ dederint. Ita vt patientia Iob in prouerbij conſuetudinem venerit. Quæ hoc eius libro deſcriptiſsimè explicatur. Demonſtratur etiam, quibus rebus patientia maximè tentari ſoleat, fortunarum amiſſione, liberorum morte, incommoda valetudine, corporis doloribus, peruerſo affinium, & coniunctorum impatientiæ exemplo. Maximè vero ſi in aduerſa noſtra fortuna amici alienentur, nos mordeant, de honeſtateq; noſtra detrahant, atque vitam noſtram planè vituperent, & malis omnibus dignam iudicent.

Patientia maxime neceſſaria eis eſt qui vitã perfectã amant.

Eccleſ.2.

Diuites cur difficile in officio maneat.

Lucæ.21.

Heb.12.

Patiẽtia quibus rebus maxime tentari ſoleat.

Si deniqueomni orbati auxilio magnis detrimentis conflicte-mur. Quæ omnia ita cumulatè in hoc libro ponuntur, & exemplo præſtantiſsimo declarantur, vt nihil cumulatius fieri aut cogitari poſsit. Tractatque illud argumentum copioſiſsimè, quod valde viros bonos incommodis affectos ad deſperationem adigit, cum videant homines iniquos fortunatè viuere ſe verò malis onerari, miſereque perire. Quæ res valde difficilis viſa eſt non ſolum paganis, gentilibuſque philoſophis, verum etiam prophetis ijs, quibus erat cum Deo familiariſsimus vſus. Sic vt paganorum multi hoc argumento impiè conuicti numen abnegarint. Prophetæ verò eius explicationem ignorare ingenuè fatentes à Deo de hac re doceri poſtularunt. Quam hic liber accuratiſsimè perſequitur, ita vt ferè totus in ea verſetur. Eſt denique totus compoſitus ad homines, ad tolerantiam, conſtantiam, fortitudinem, grauitatemque informandos. Aperteque demonſtrat, quod Paulus ſcribit, Patientia opus perfectum habet. Quandoquidem vno patientiæ munere obeundo, tam immenſas perpetuaſque laudes Iob iure ſuo à Deo, hominibuſque meruerit. Totamque virtutis, & vitij rationem, &, quis vtriuſque exitus ſit, luculentiſsimè explanat. Quare, qui vitam cum virtute colere, & Christianam philoſophiam in officio tenendo diſcere cupiunt, hunc librum amplexari, in manibus habere, in eoque ſemper verſari debent.

LIBER

LIBER IOB

CAP. I.

VIR erat in terra Hus, nomine Iob: Et erat vir ille ſim- A
plex & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo.
2 Natique ſunt ei ſeptem filij & tres filiæ.
3 Et fuit poſſeſſio eius ſeptem millia ouium, & tria mil-
lia camelorum, quingenta quoque iuga boum, & quin-
genta aſinæ, ac familia multa nimis: eratque vir ille ma-
gnus inter omnes Orientales.
4 Et ibant filij eius, & faciebant conuiuium per domos, vnuſquiſque
in die ſuo. Et mittentes vocabant tres ſorores ſuas, vt comederent &
biberent cum eis.
5 Cumque in orbem tranſiſſent dies conuiuij, mittebat ad eos Iob, &
ſanctificabat illos: conſurgenſque diluculo offerebat holocauſta per
ſingulos. Dicebat enim. Ne fortè peccauerint filij mei, & benedixe-
rint Deo in cordibus ſuis. Sic faciebat Iob cunctis diebus.
6 Quadam autem die, cùm veniſſent filij Dei, vt aſſiſterent coram Do- B
mino, affuit inter eos Satan.
7 Cui dixit Dominus, Vnde venis? Qui reſpondens, ait, Circuiui ter-
ram, & perambulaui eam.
8 Dixitque Dominus ad eum, Nunquid conſideraſti ſeruum meum Iob,
quòd non ſit ei ſimilis in terra, homo ſimplex, & rectus, ac timens
Deum, & recedens à malo?
9 Cui reſpondens Satan, ait, Nunquid Iob fruſtra timet Deum?
10 Nonne tu vallaſti eum, ac domum eius, vniuerſamque ſubſtantiam
per circuitum: operibus manuum eius benedixiſti, & poſſeſſio eius cre-
uit in terra?
11 Sed extende paululum manum tuam, & tange cuncta, quæ poſſidet: C
niſi in faciem benedixerit tibi.
12 Dixit ergo Dominus ad Satan, Ecce, vniuerſa quæ habet in manu tua
ſunt: tantum in eum ne extendas manum tuam. Egreſſuſque eſt Satan
à facie Domini.
13 Cùm autem quadam die filij & filiæ eius comederent & biberent vi-
num in domo fratris ſui primogeniti.
14 Nuntius venit ab Iob, qui diceret, Boues arabant, & aſinæ paſceban
tur iuxta eos.

15 *Et irruerunt Sabæi, tuleruntque omnia, & pueros percuſſerunt gla-*
dio: & euaſi ego ſolus, vt nuntiarem tibi.
16 *Cumque adhuc ille loqueretur, venit alter, & dixit, Ignis Dei ce-*
cidit è cælo, & tactas oues pueroſque conſumpſit: & effugi ego ſolus,
vt nuntiarem tibi.
17 *Sed & illo adhuc loquente, venit alius, & dixit, Chaldæi fecerunt*
tres turmas & inuaſerunt camelos, & tulerunt eos, nec non & pue-
ros percuſſerunt gladio: & ego fugi ſolus, vt nuntiarem tibi.
D 19 *Adhuc loquebatur ille, & ecce alius intrauit, & dixit. Filijs tuis*
& filiabus veſcentibus, & bibentibus vinum in domo fratris ſui pri-
mogeniti, & repente ventus vehemens irruit à regione deſerti, &
concuſſit quatuor angulos domus, quæ corruens oppreſſit liberos tuos
& mortui ſunt: & effugi ego ſolus, vt nuntiarem tibi.
20 *Tunc ſurrexit Iob, & ſcidit veſtimenta ſua, & tonſo capite corruens*
in terram adorauit, & dixit:
21 *Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc.*
Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſicut Domino placuit, ita factum
eſt: ſit nomen Domini benedictum.
22 *In omnibus his non peccauit Iob labijs ſuis: neque ſtultum quid con-*
tra Deum locutus eſt.

LIBER

LIBER IOB CAP. I.

Vir erat in terra Hus, nomine Iob: Et erat vir ille ſimplex & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo.

AVctor libri paucis primò deſcribit Iob, cuius geſta narrare vult, ex animi corporiſque bonis. Quæ omnia accerrimè ab omnium hoſte diabolo oppugnata ſunt. Potuit tamen bona corporis auferre, & penitus euertere: animi tamen bona non ſolum non abſtulit, verumetiam auxit: illuſtrioraque reddidit. Spoliauit eum fortunis omnibus, liberis, bona valetudine, & amicis. Honeſtatem vero eius longe maiorem clarioremq; quàm antea reliquit. Vt ex hoc intelligamus quàm certum diuinumque ſit illud Chriſti conſilium. Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra vbi erugo, & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt & furantur. Theſaurizate autem vobis theſauros in cælo: vbi nec erugo nec tinea demolitur: & vbi fures non effodiunt, nec furantur. Hec enim bona verè noſtra ſunt, quibus nullo modo priuari inuiti poſſumus. Hæc pro virili parte, ſi ſani ſumus, curare debemus. Illa vero negligere, aut certè, parum curare, quæ ad tempus mutuata potius, quàm noſtra cenſenda ſunt. Quæ fortuna magis quàm conſilio parantur. Quæ leuiter amittuntur, ſicut leuiter fortuna commutatur. Et ob eam rem prudenter dixit ille philoſophus, nudus incendium fugiens. Omnia mea mecum porto. Quod dicit, *In terra Hus* Arabiæ pars probabiliter eſſe putatur, in qua habitauit Eſau, ex quo genus duxiſſe Iob valde veriſimile eſſe diximus, meminitque Ptolomæus in coſmographia Huſitarum, quos ad Arabiam pertinere dicit. Nemo tamen dubitat, quin terra fuerit gentilium. Qui & idololatræ fuiſſe putantur. Id enim mali maximè tunc manabat per orbem terrarũ. Quodquidem pietatem Iob vehementer amplificat, cum Deum inter tam iniquos homines tam ſanctè coluerit: nec illorum peruerſo exemplo eius magna virtus fuerit imminuta. Ex hoc enim Paulus Philippenſes commendat, eis ſcribens. In medio nationis prauæ, & peruerſæ, inter quos lucetis, ſicut luminaria in mundo. Et ſponſus eccleſiam, ſicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias. Affert enim hæc laus coniecturam magnam excellentiſsimæ conſtantiſsimæque virtutis. Sicut è contrario ſcelus auget inter bonos malum eſſe. Quare Iudas, & alij eius ſimiles habentur ſceleratiſsimi. *Nomine Iob*. Nomen quidem feliciſsimũ, quod

Animi bona quam firma ſunt.

Matth. 6.

Philip. 2.

Perfectiſſimæ virtutis indicium eſt bonum inter malos eſſe.

Quibus rebus memoria maxime propagatur. quod nulla vnquàm delebit obliuio. Nam clarius,& illuſtrius virtute ſancti viri factum eſt, quàm ſol, & aliæ ſtellæ cæli. Et quo facilè conſtat non tam bene trophæis, ſtatuis,& imaginibus,quàm officijs memoriam propagari. Et ita Chriſtus diſcipulos ſuos docet, Gaudete, & exultate, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis. Quæ cum ſola virtute ſcribantur, ipſius vi nomen illud conſequemur, cui nulla hominũ inuidia officere poterit. Quod quidem nomen ipſum Iob ſatis planum & manifeſtum facit. Cùm poſt tot ſecula ſic vigeat & celebretur,vt nullius imperatoris nomen licet ingentes victorias terra marique reportauerit, crebrius hominum ſermonibus vſurpetur. Veriſimile autem eſt (vt in procemio dicebamus) Iob, & Iobab appellatum fuiſſe. Quod dicit, *Vir ille ſimplex*, Videtur ſignificare apertum, nihil ſimulantem, ſine dolo agentem. Quos viros Deus veritatis amator vehementer amat, & tales diſcipulos ſuos eſſe optat, eos ita monens,Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. Et ob eam rem ſponſus oculis ſponſæ ſuæ valde delectatur, cum ei dicit in canticis: Oculi tui columbarum. Et vno oculorũ eius vulneratum fuiſſe,vnum dicit, vt quam ſimpliciter, & candidè illam intueri ſignificet.Sed in Hebræo eſt תם tam quod perfectum, conſummatum, immaculatumque declarat à verbo תמם tamam conſummare.Et licet frequentius vulgatus noſter vertat ſimplicem, ſæpe tamen vertit immaculatum,vt beati immaculati in via, & in canticis, Columba mea, immaculata mea. Et ita hoc loco ſeptuaginta interpretes vertunt ἄμεμπτον irreprehenſibilem, omni labe carentem. Eſſe verò perfectum virum, eſt conſtanter Dei leges omnes ſeruare, vt Dauid in Paralipomenis declarat Deum ita precans, Salomoni quoq; filio meo da cor perfectum, vt cuſtodiat mandata tua, teſtimonia tua, cæremonias tuas, & faciat vniuerſa. Et hac de cauſa idem eſt perfectum eſſe & immaculatum eſſe. Ideſt, qui nullum Dei præceptum violet, Hoc enim eſt immaculatum eſſe in via, vt ait Dauid. Poſſumuſque in eandem ſententiam *ſimplicem* vt dicit vulgatus interpres, explicare, vt ille verè ſimplex ſit, qui vnum Deum amat, & quærit. Non partim, quæ præcipit Deus, partim ea, ad quæ libido excitat, ſicut dicitur in prouerbijs, Iuſtitia ſimplicis dirigat viã eius, ideſt eius, qui Deum tantùm ſpectat. Nam ita fiet,vt labem nullam in via contrahat. Et ita mihi videtur intelligi, quod Saluator docet apud Matthæum. Si oculus tuus ſimplex fuerit, totũ corpus tuum lucidum erit, ideſt, in peccati tenebras non incides, ſi ad vnum Deum aſpiraueris. Et ita conſuluit Eccleſiaſticus,

Marginalia: *Matth.* 4. — Apertos viros Deus vehementer amat. — *Pſalm.* 118. — Quid ſit virũ perfectũ eſſe. — *Parali.* 22. — Quis vir ſimplex. — *Prouer.* 11. — *Matth.* 6. — *Eccleſiaſ.* 1.

cus, Ne acceſſeris ad Deum duplici corde. Ex quo fit, vt in ſcri-
ptura ſacra omnes iniqui duplici corde eſſe dicantur. Sicut ſcri-
bit Eccleſiaſticus, Væ duplici corde, & labijs ſceleſtis, & mani- *Eccleſiaſ. 2.*
bus malefacientibus, & peccatori terram ingredienti duabus
vijs. Et ſic Iacobus impios homines hortatur, Emundate manus *Iacob. 2.*
peccatores, & purificate corda duplices animo. Erat ergo Iob
ſimplex immaculatus, & qui ex animo Deum tantum, vel ea, quæ
Dei ſunt amaret. Quod dicit *rectus* idem etiam eſt in ſcriptura, Rectus & per-
quod perfectus, niſi quod perfectus alludit ad leges & præcepta fectus idem,
Dei, quatenus bonos ea ſeruantes efficiunt. Rectus verò ad ea- & quo diffe-
dem præcepta refertur quatenus viæ ſunt, quibus ad Deum re- rant.
ctà imus. Et ita dicit ſponſa, Recti diligunt te, ideſt, boni, & per- *Cant. 1.*
fecti viri: & Dauid, Rectos decet collaudatio, ideſt, bonos, & ho *Pſalm. 32.*
neſtos viros, & ob eam rem omnes impij ad obliqua, & tranſuer-
ſa digredi, & declinare dicuntur: Quod Dei præcepta non te-
neant, ſed res ab eo alienas perſequantur. Sicut canit Dauid,
Declinantes autem ad obligationes adducet Dominus cum ope-
rantibus iniquitatem: In Hebræo eſt, עקלקלותם hacalcalotham,
quod vias tortuoſas ſignificat: Et ita plerique vulgata noſtra edi- *Pſal. 124.*
tione, obligationes pro obliquationes irrepſiſſe putant in Græ-
ca tamen editione eſt, στραγγαλιάς, quod obligationes ſignificat,
ſed contorſiones, & obliquationes etiam declarare exiſtimo. Ex
hoc enim nomine fit στραγγαλιῶδες, quod tortuoſum declarat. Recti
itaque boni dicuntur, quod rectas vias perſequantur. Erat ergo
Iob *Rectus* ideſt bonus & perfectus vir. Quod verò ſeptuaginta
vertunt, δίκαιος iuſtus, non de ſingulari illa virtute intelligendum
eſt, qua redditur vnicuique, quod ſuum eſt. Sed de illa, quæ iu-
ſtitiam vniuerſam, & honeſtatem comprehendit. In qua ſignifi-
catione iuſtus ſæpenumero in ſcriptura vſurpatur, vt illud Haba-
cuc Iuſtus ex fide viuit. Quod dicit *Timens Deum* idem etiam eſt, *Abac. 2.*
quod rectus atque perfectus. Nam honeſtatem & integritatem
complectitur, vt alijs multis ſcripturæ locis, vt in pſalmo, Non *Pſalm. 33.*
eſt inopia timentibus eum. Siquidem timens Deum rationem Perfectus, re-
etiam omnium præceptorum ducit. Qua ex parte illorum vio- ctus & timēs
latores in Dei odium, & offenſionem incurrunt. Quod vero di- Deum ac re-
cit, *Recedens à malo* idem eſt etiam quod ſuperiora. Comprehen- cedens a ma-
ditque vniuerſæ legis obſeruationem: quæ tota in cauendo ne lo idem, &
ſcelera fiant, verſatur. Quare nemo recedit à malo, quin integer quo differāt.
& honeſtus ſit: Præſertium cum omiſsio (vt loquuntur theolo-
gi) malum etiam ſit. Quapropter qui omnino à malo fuerit re-
cedens, nihil mali faciat neceſſe eſt. Nihilque boni, quod facere

debeat,

debeat, prætermittet. Quare perfectum, rectum, timentemque Deum eſſe oportet. Idem igitur quatuor hæc declarant, quæ beato Iob hoc diuinum oraculum attribuit, diuerſis tamen (vt expoſui) rationibus, ſeptuaginta adiungunt, ἀληθινός, verax, quod licet proprie ad dicta referatur, ad facta etiam hic referendum exiſtimo. Vt idem ſit, quod reliqua quatuor adiuncta. Nam Hebraiſmus eſt, ambulare in veritate, pro eo, quod eſt legem vni-
4 *Reg.* 2. uerſam ſeruare. Sicut dixit Ezechias, Memento quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod placitum eſt coram te, fecerim. Ea vero de cauſa toties idem ſacra ſcriptura dixit, vt huius viri pietatem excellentiſsimam fuiſſe ſignificaret. Nam vocant rhetores hanc dicendi rationem amplicationem per ſynonyma.

2 *Natique ſunt ei ſeptem filij & tres filiæ.*

3 *Et fuit poßeßio eius ſeptem millia ouium, & tria millia camelorum, quingenta quoque iuga boum, & quingentæ aſinæ, ac familia multa nimis: eratque vir ille magnus inter omnes Orientales.*

Poſuit animi bona, nunc corporis. Quorum incredibilem fecit iacturam: Quod dicit *familiam* ſeruos famuloſque multos habuiſſe declarat. Quod erat neceſſe vel ad tantas opes adminiſtrandas. Quod dicit *erat magnus inter omnes orientales* poterat ad diuitias referri, ideſt inter omnes orientales ditiſsimus habebatur, ſic vt nullus magis. Septuaginta tamen viri non ad diuitias, ſed ad genus id retulere, ita vertentes, ἦν ἄνθρωπος ἐκεῖνος εὐγενὴς τῶν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν, ideſt, erat vir ille nobilis inter omnes orientales. Quæ melior interpretatio mihi videtur. Non enim dubito quin Iob
Iob fuit Rex. fuerit Rex. Nam amici eius Reges erant: vt conſtat ex illo loco Tobiæ à nobis in proœmio citato. Non bene vero amicitia cum eo conglutinaretur, quam inter æquales eſſe oportet, niſi Rex etiam ipſe eſſet. Præſertim cum tantas diuitias ſplendidamque familiam haberet. Accedit ad hoc quòd veriſimile eſſe probauimus, fuiſſe Iobab illum de quo in Geneſi mentio fit. Quo loco ſcribitur fuiſſe Rex. Præter id etiam, quod vulgatus & Hebræus de eius narrant diuitijs: addunt ſeptuaginta viri hoc καὶ ἔργα μεγάλα ἦν αὐτῷ ἐπὶ τῆς γῆς, hoc eſt, Rura magna erant ei in terra. Sed ego quidem vehementer miror, & prodigij ſimile eſſe arbitror, quòd
Quam admirabilis fuerit v rtus Iob. Iob tantis diuitijs affluens, in eiſque à puero nutritus tam ſanćte officium ſeruauerit, tantaque pietate præditus fuerit. Cùm fallacia diuitiarum (vt Chriſtus ait) ſuffocet verbum, & ſine fru-
Matth. 13. ćtu efficiat. Verè hic eſt ille diues, quem admiratur Eccleſiaſti-
Eccleſ. 31. cus dicens, Beatus diues qui inuentus eſt ſine macula, & qui poſt

aurum

aurum non abijt nec ſperauit in pecuniæ theſauris. Quis eſt hic? & laudabimus eum, fecit enim mirabilia in vita ſua. Quis eſt hic? dicit, vt rariſsimum inauditumq; eſſe ſignificet. Fecit mirabilia (ait) quoniam id inopinatum eſt, & omninò portentoſum. Mihi quidem tantam mirabilitatem facit Iob pietas ſingularis, vt licèt maior virtus Apoſtolorum fuerit, non tam mirabilis mihi videatur. Fieri enim poteſt, vt in re, quæ ſua natura minor ſit, propter ea, quæ circumſtant magis quàm, in ea, quæ ſua natura excellentior eſt, admiremur. Ex hoc viro bene explicatur, quod Chriſtus Apoſtolis dixit, cùm admirarentur difficultatem magnam, quam Chriſtus diuitibus eſſe dicebat, obtinendæ ſalutis. Dixerunt illi, Quis poterit ſaluus fieri? Reſpondit ipſe, *Matth. 19.* Apud homines hoc impoſsibile eſt: apud Deum autem omnia poſsibilia ſunt. Certum enim eſt, id à Iob fieri nunquam potuiſſe, niſi ſingulare quoddam, & inuſitatum auxilium ei à Deo præſtitum fuiſſet. Eaque de cauſa hoc tantum prodigium naſci in terris voluit, vt homo infirmus natura ſua, ſicut alij, inter diuitias, & magnas opes, inter homines ſceleratos, idololatria, & vitijs omnibus contaminatos, inter infinita denique honeſtatis, & pietatis impedimenta nulla ſcripta lege, nullo euangelio, nullo Chriſti & Apoſtolorum exemplo excitatus, tam eximia, & inaudita virtute fuerit. Vt nullum hominum genus, nulla conditio, nullus ſtatus, nullus ordo quidquam honeſtè excuſare poſsit, cur officium intermiſerit. Sequitur autem.

4 ***Et ibant filij eius, & faciebant conuiuium per domos, vnuſquiſque in die ſuo. Et mittentes vocabant tres ſorores ſuas, vt comederent & biberent cum eis.***

Quod dicit *vnuſquiſq; in die ſuo*; Verti etiam ex Hebræo poteſt in domo vniuſcuiuſq; die ſuo. Nam איש, is, quod hic ſicut alijs locis Hebræis eſt vnuſquiſq;, poteſt vel ad domum, vel ad diem attribui, quòd in medio vtriuſq; ponatur. Septuaginta interpretes cum die coniungi voluerunt, ſicut & vulgatus noſter. Sed illi obſcurius tranſtulerunt, ſic transferentes ἐποίουν πότον καθ' ἑκάστην ἡμέραν, faciebant conuiuium ſingulis diebus. Sed intelligendum eſſe puto, non quòd omnibus diebus agitarent conuiuia. Nam eſſent hæc nimiæ delitiæ, indignumq; eſſet filijs tam ſancto patre natis, alijs honeſtis ſtudijs prætermiſsis, ita voluptatibus ſe dare, ita genio indulgere. Nec pater egregia virtute præditus, qui tanto ſtudio, quanto ſtatim dicetur, ne filij ſui peccarent, curabat, id vllo modo pateretur. Sed intelligendum eſt, vt nonnulli Hebræi exponunt, ſingulis annis ſeptem continuos dies has epu-

las

Concordia fratrum animaduertẽda in filijs Iob. las iniſſe. In qua re fratrum concordia animaduertenda, & laudanda eſt. Cum prouerbij locum obtineat, Concordia fratrum rara eſt. Et multis in locis ſacra ſcriptura narrat in triſtes & acerbos luctus, parentes honeſtiſsimos propter filiorum diſsidia atque diſcordias incidiſſe, vt filij Iacob adeò iniquo animo in Ioſeph fuerunt; vt eum venderent Madianitis. Quamobrem in tanto luctu, & ſqualore Iacob fuit, vt nullam conſolationem acciperet. Dauidis autem domus quas clades non pertulit? quæ funera non vidit propter filiorum ſuorum diſſenſiones, & crudeliſsima odia? Nam Abſalon interfecit Amon; Salomon occidit Adoniam. Qua de cauſa commendanda & magnifacienda eſt tanta filiorum Iob concordia: quam feciſſe putandum eſt, ſolertiſsimam, & honeſtiſsimam parentis educationem. Nec ſilentio prætereunda eſt caſtitas, & temperantia, quæ huiuſmodi conuiuia præ ſe ferunt. Cum non mulieres alienas, ſed ſorores ſuas ad epulas inuitarent, in quarum conſpectu non niſi res pudicas agerent. Ex hoc etiam loco bene cognoſcitur, nullo modo omittendum eſſe gratiam referre, cum vnuſquiſque fratrum alios, qui illum inuitauerant, inuitandos curaſſet. Quare nulla eſt honeſta excuſatio, grati animi ſignificationem prætermittendi.

5 *Cumque in orbem tranſiſſent dies conuiuij, mittebat ad eos Iob, & ſanctificabat illos: conſurgenſque diluculo offerebat holocauſta per ſingulos. Dicebat enim. Ne fortè peccauerint filij mei, & benedixerint Deo in cordibus ſuis. Sic faciebat Iob cunctis diebus.*

Quòd *mittebat*, dicit, alij ſummam hoc verbo Iob diligentiam declarari dicunt, alij, quòd aliquod ſacrificium ad templum, vel ad aram mittebat. Sed melius mihi quadrare videtur, vt intelligamus miſiſſe aliquem, qui vocaret eos, vt ſanctificarentur: vt ſtatim adiungitur. Sed difficiliorem explicationem habet *Sanctificabat eos.* Quo pacto inquam hæc fieret ſanctificatio. Auctor Bibliæ Roberti, dicit factam fuiſſe abſtinendo à cibis, & operibus carnis. Sed hæc ſanctificandi ratio nullo nec argumento, nec ſcripturæ teſtimonio probatur, nec probari poſſe duco. Quod vt faciliùs declaretur, animaduertendum eſt verbum, קדש cadas, quod ponit Hebræus ſignificare, (vt dicunt Hebræi,) ſanctificare, præparare, immundum eſſe. Propriè tamen præparare ſignificat. Vt apud Michæam, Sanctificant ſuper eum prælium: Cla-
Mich. 3. rius erit ſi præparant interpretemur. Et in Nehemia, Ipſi ſancti-
Nehe. 3. ficauerunt eam, & ſtatuerunt valuas eius. Clarius erit præparauerunt. Per metaphoram autem ſanctificare ſignificat, quia quæ Deo offeruntur, vel dedicantur, vel cultui eius apta vllo modo

reddun-

redduntur, ſanctificari videntur, & Deo quaſi parari. Res verò, ſicut ſcripta, & euangelica lege, ita etiam & naturæ lege, aliqua re extraria, & corporis cæremonia parabantur & ſanctificabantur. Hæc cæremonia, vel ante legem latam ad homines immundos Deo præparandos, ſanctificandoſque fuit veſtium lotio, vel mutatio. Vt apertè cognoſcitur ex Exod. 19. c. Quo narratur Deum dixiſſe Moyſi, vade ad populum & ſanctifica illos hodie & cras, lauentq; veſtimenta ſua: & ſint parati in diem tertium. Quare eadem lotione homines pios natura vſos fuiſſe puto, vt in Geneſi de Iacobo narratur Iacob verò conuocata omni domo ſua ait, Abijcite Deos alienos, qui in medio veſtri ſunt & mundamini ac mutate veſtimenta veſtra. Ex quo fit vt illud Exodi trigeſimi capitis lauabunt in ea Aaron, & filij eius manus ſuas ac pedes, Oncelus Chaldæus interpres transferat, ויקדשון vicadeſun, & ſanctificabunt Aaron, & filij eius ex eo manus ſuas, & pedes ſuos. *Sanctificabat* igitur eos Iob, ideſt Deo parabat, & dedicabat idoneoſque, qui ſacrificia facerent, lotis veſtibus red debat. *Conſurgenſque diluculo*. Quo ſumma ſancti viri diligentia, & cura declaratur in Deo colendo ſibique, & filijs ſuis mitigando, quæ Deo gratiſsima eſt. Sicut Dauid etiam de ſe dicit manè aſtabo tibi. Sapientia quoque in prouerbijs. Qui manè vigilauerint ad me inuenient me. *Offerebat holocauſta per ſingulos*, in Hebræo eſt, מספר כלם mipar culam pro illorum numero, κάτα τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, vt ſeptuaginta vertunt, ideſt pro ſingulis ſingula ſacrificia. Hic addunt ſeptuaginta pauca, quæ nec in Hebræo, nec in vulgato noſtro ſunt, καὶ μόσχον ἕνα περὶ ἁμαρτίας περὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν, & vitulum vnum pro peccato pro animabus illorum. Quod nonnulli repræhendunt ex alio loco additum fuiſſe dicentes, & expungendum exiſtimant. Ratio tamen non eſt. Nam à Chryſoſtomo, & Olimpiodoro exponitur: cohæretq; multum cum ſuperioribus verbis, & ſequentibus ad explanandum illud, *Offerebat holocauſta*, ſecundum illorum numerum, ideſt vitulum vnum pro cuiuſq; peccatis, *Dicebat enim*, ideſt ſecum cogitabat, Ne forte peccauerint filij mei. Quippe qui ſciret in magno fuiſſe peccandi periculo in epulis ſcilicet. Nam bene paſti homines procliuiores ad ſcelera fiunt, quod eorum libido maiores concitatioreſq; motus moliatur. Et ita dicitur in Exodo: Sedit populus manducare, & bibere, & ſurrexerunt ludere. Inter epulas etiam Abſalon interfecit Amon, & Herodes diuum Ioannem. Quod igitur liberi ſui, per ſeptem dies agitauerant conuiuia, prudenter ſanctus vir timebat, ne fortè peccaſſent. *Et benedixerint Deo*

Olim res quo pacto ſanctificabatur.

Exod. 19.

Gene. 35.

Exodi 30.

Pſalm. 5.

Prouer. 8.

In epulis quantum ſit peccandi periculum.

Exodi 32.

in cordibus ſuis. Hoc & ſequenti capite honeſtatis & reuerentiæ cauſa benedicere Deum pro maledicere vſurpatur. Sicut etiam

3.Reg.21. 3. Reg. Benedixit Nabot Deum & Regem. Et ita ſeptuaginta transferũt μή ποτε οἱ υἱοί μου ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτῶν κακὰ ἐνενόησαν πρὸς τὸν θεόν, ne fortè filij mei mali quidquam in Deum cogitauerint. Cumq; Iob timuerit, ne in huiuſmodi crimen filij ſui epulantes inciderent, argumento magno eſt, id periculi in conuiuijs in edendo bibendoq; oppipare,& apparate impendere. Fortè quòd multis eſcis, & corporis voluptate incitata elataque libido Deo iraſcatur, quod ſuas prohibeat voluptates. Hinc eſt, quod de diuite illo epulone Chriſtus narrat, quòd magno apud inferos ardo-

Lucæ.16. re linguæ cruciabatur, ita,vt ab Abraham anxiè refrigerari poſtularet: fortaſſe propter maledicta,& conuitia in Deum ad quæ delitijs aſsiduis inflammabatur. Proptereaq; Salomon in Prouerbijs monuit dicens, Quando ſederis, vt comedas cum prin-

Quod periculum in epulis impendeat.

Prou.23. cipe diligenter attende, quæ poſita ſunt ante faciem tuam,& ſtatue cultrum in gutture tuo, ideſt cohibe linguam. Vide ne profuſo cibo quidpiam petulanter, & effrenate loquaris. Quod dicit ſic, *faciebat Iob cunctis diebus*, intelligendum eſt, cunctis diebus, quibus filij fuerant in conuiuijs, vt cohæreat cum eo, quod antea dixerat. Sed hoc loco non ſine admiratione animaduertere oportet, quòd cum Spiritus ſanctus magno verborum pondere huius viri integritatem eximiam narraſſet ad eam probandam declarandamq; nullum officij munus delegit, niſi filiorum eius educationem. Præſertim quòd vigeſimonono, & trigeſimoprimo huius lib.c.narrat Iob multa ſua virtutis munera ad oſtẽdendum. Nullo meritò ſuo tot ærumnis atque miſerijs eſſe oppreſſum, nullam tamen huius officij mentionem facit. Sed ego ſine dubitatione vlla credo hoc præſtantiſsimum eſſe, & eorum, quæ ipſe narrat maximum officij munus. Sicut tamen homines ignoramus, vtrùm Deo grati ſimus, ita in qua ei re maximè placeamus. In hoc autem officio apparet, & extat ſingulari admirabilique charitate Iob erga Deum fuiſſe. Nam eius religio curaque colendi Deum oſtenditur ſumma fuiſſe, in eo, quòd tam aſsiduè tot ſacrificia faciebat. Amor autem & reuerentia eius erga Deum maxima eminet in eo, quod non ſolicitus erat de ditandis filijs, augendaque eorum hæreditate. Sed de illorum immaculata & integra vita. Non timebat, vt fortunas ſuas epulis diſsiparent, ſed ne Deum in conuiuijs offenderent. Itaque non ſibi filios procreabat atque nutriebat, ſed Deo potius quam ſibi gratos eſſe cupiebat. Cuius tam ſtudioſæ ſolicitudinis tam excellen-

Filiorum ſuorum optima educatione quãrum Iob Deo placuerit.

cellentis, & prorſus diuinæ, nullam ſimilem in ſacris oraculis re periri arbitror, niſi illam ſolicitudinem Pauli Apoſtoli Eccleſiarum filiorumq; ſuorum, quos etiam Chriſto procreauerat. Qua cum vrgeretur dicebat. Inſtantia mea & quotidiana ſolicitudo omnium Eccleſiarum. Quis infirmatur? & ego non infirmor, Quis ſcandalizatur? & ego non vxor. *2. Cor. 10.* Quòd ſi Deo vehementer placuit Abraham, maximamque eius gratiam conſecutus eſt, quòd Deo iubente filium ſuum mactare non dubitauerit. Non minus libenter omnes filios ſuos Iob mactaturum, ſi Dei voluntas accederet, facilè apparet ex animo, quo in illis educandis erat. Tum ex eo quòd acceptum triſtiſsimum nuntium de illorum repentina, & calamitoſa morte tam patienter tulerit, ſentiens Dei voluntatē fuiſſe. Quare ſi Abraham ea voluntate quam habuit imolandi filium ſuum, vt Deo gratificaretur, officium contulit in Deum omnium præſtantiſsimum. Cur non etiam omnium præſtantiſsimum Iob contuliſſe iudicabimus, illa ſua eximia educandorum filiorum ratione? Quare rectiſsime ſpiritus diuinus hoc officij munere eximiam illius, quam prædixerat, honeſtatem demonſtrauit. Præſertim, quòd conſtantiam illius, quā in primis virtus perfecta requirit declarauit verbis illis *cunctis diebus*. Admirabile igitur hic exemplum parentibus officij propoſitum eſt, ex quo diſcant optimam filiorum educandorum rationem. Et illorum etiam hoc loco ſtultitia deprehenditur eſſe maxima, qui parum de honeſtate, multum de filiorum hæreditate ſunt ſoliciti. Probatur etiam illud Eccleſiaſtici conſilium, Ne *Eccleſ. 1.* iocunderis in filijs impijs, ſi multiplicentur nec oblecteris ſuper ipſos, ſi non eſt timor Dei in illis. Non credas vitæ illorum, & ne reſpexeris in labores eorum. Melior eſt enim vnus timens Deum, quam mille filij impij. Et vtile eſt mori ſine filijs, quam relinquere filios impios. Ab vno ſenſato inhabitabitur patria, & à tribus impijs deſeretur. Prudēterq; monebat Pythagoras dicēs, τέκνα μάθε τίκτειν, οὐ τὰ γηροβοσκήσοντα τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν θρέψοντα τῇ ἀϊδίῳ τροφῇ, liberos diſce procreare, non, qui corpus ſenio confectum alant, ſed qui animam nutriant perenni alimento. Sequitur quomodo Iob ab omnium hoſte diabolo oppugnatus propè funditus fuerit euerſus, niſi fuiſſet eximia quadam virtute nixus, & incredibili animi magnitudine, & fortitudine fultus vt rectè dixiſſe Pythagoras intelligatur, πλοῦτος ἀσθενὴς ἄγκυρα, δόξα ἔτι ἀσθενεστέρα, τὸ σῶμα ὁμοίως, ἀρχαὶ αἱ τιμαὶ πάντα ταῦτα ἀσθενῆ καὶ ἀδύνατα, τίνες οὖν ἄγκυραι δυναταί; φρό-

νησις, μεγαλοψυχία, ἀνδρεία. ταύτας οὐδεὶς χειμὼν σαλεύει οὗτος θεοῦ νόμος, ἀρετὴν εἶναι τὸ ἰσχῦον μόνον. τὰ δ' ἄλλα, λῆρον, diuitiæ anchora ſunt infirma, gloria etiam infirmior, corpus itidem, magiſtratus, honores, omnia hæc imbecilla, & viribus deſtituta. Quæ ergo ſunt anchoræ firmæ? prudentia, magnanimitas, fortitudo, eas nulla tempeſtas agitat. Hæc Dei lex eſt virtutem ſolam eſſe, quæ potens ſolidaque ſit cætera omnia nugas, & ineptias. Ait ergo.

6 *Quadam autem die, cùm veniſſent filij Dei, vt aſſiſterent coram Domino, affuit inter eos Satan.*

7 *Cui dixit Dominus, Vnde venis? Qui reſpondens, ait, Circuiui terram, & perambulaui eam.*

Vt explicent illud Hebræi *quadam die*, comminiſcuntur diem illam eſſe principium anni. Qua ſolis completa reuolutione Deus rationes tractat cum alijs cauſis. Sed iſta fabulæ ſunt. Dies igitur hoc loco tempus ſignificat, ſicut in Geneſi cum dicitur. Accidit autem quadam die, vt intraret Ioſeph domum. Et in 1. Reg. Venit ergo dies, & immolauit Elcana. Significat ergo quadam die, id eſt, quodam tempore, quo voluit Deus Iob tentare patientiam. Quod autem filij Dei hoc loco ſint angeli, facilè eſt, qui ita vocantur, quoniam Deo obediunt, vt liberi parentibus; à Deo ſunt creati, à Deo multa accipiunt beneficia. Illud autem eſt explicatu difficile. Quo pacto contigerit, vt Satan, quem ferè omnes, (nec ego dubito) diabolum eſſe intelligunt, quomodo inquã Deo cum filijs Dei adfuerit præſens: quomodo cum eo Deus locutus fuerit, eum interrogauerit, eique Satan reſponſum dederit. Quidam Hebræi quos ſequitur Eugubinus dicunt, hanc fuiſſe viſionem propheticam, quæ oblata à Deo fuit Moyſi, vel alicui amicorum Iob, vel alij viro, à quo liber hic fuerit ſcriptus Sed hoc nullo modo mihi poſſe quadrare videtur: neq; cum contextu conuenire. Nam narrat hiſtoria, Satan Iob perculiſſe, & eius omnes fortunas euertiſſe, poſtquàm in eo ſermone, quem habuit cum Deo, ab eo licentiam impetrauit, deindeque iterum cum eo locutum fuiſſe, poſteaq; Iob morbo grauiſsimo, & omnino inſanabili afflixiſſe. Cum ergo Iob nõ viſione prophetica, ſed re vera fuerit afflictus, cur ſermonem illum inter dæmonem, & Deum, ex quo afflictio orta fuiſſe narratur, viſione prophetica, habitum fuiſſe credendũ eſt? Præſertim quòd prius geſta ſunt ea, quæ hoc libro narrantur, quàm liber ab eius auctore fuerit compoſitus. Non ergo veriſimile eſt tunc viſum fuiſſe Deũ cũ dæmo-

Geneſ. 39.

1. Reg. 1.

ne loquentem, cùm liber conficeretur. Quare hæc explicandi ratio mihi certè non probatur. Sed vt ſententiam noſtram explanemus, prius oportet in memoriam reuocare, frequenter ſcripturam vti parabolico ſermone, hoc eſt, vnam rem proponens aliam vult intelligi. Vt cum dicit, Vicit leo de tribu Iuda, leonem indicat, vt Chriſtum intelligamus. Et illa verba, quæ Chriſtus apud Zachariam de ſe dicit, Et aſſumpſi mihi duas virgas, vnam vocaui decorem, & alteram vocaui funiculum & paui gregem. Licet duas virgas ſumpſiſſe dicat, non duas virgas, ſed duas adminiſtrandæ reipublicæ rationes ſumpſiſſe putandum eſt, & non gregem, ſed homines pauiſſe. Eodem modo cùm dicit Eſaias, Vinea facta eſt dilecto meo in cornu filij olei, ſepiuit eam, & lapides elegit ex illa. Vt ipſe ſtatim declarat Eſaias, alias res ponit, & alias præcipit, vt intelligamus. Ad eundem modum hunc locum declarare debemus: vt ex vna re, quæ non quadret, aliam conuenientem intelligamus. Non enim exiſtimandum eſt Deum verè cum dæmone fuiſſe loquutum. Nam cum corpore vacet, & loquutio, ſua natura corporis linguam poſtulet, loqui Deus verè & propriè non poterat. Ita igitur hunc locum interpretabimur. Aſsiſtunt filij Dei, & Satan coram Deo: quoniam omnia Deo patent. Omnibus rebus adeſt ipſe per eſſentiam, præſentiam, & potentiam, vt Theologi loquuntur. Et ſicut dicit Paulus. Non eſt vlla creatura inuiſibilis in conſpectu eius: omnia autem nuda, & aperta ſunt oculis eius. Hac ergo de cauſa Satan eſſe narratur in conſpectu Dei. Tum quòd Deus in ſcriptura dicatur eos non inſpicere, ab illis oculos ſuos auertere, quorum deſiderijs non reſpondet. Quapropter eum precatur Dauid. Reſpice in me, & miſerere mei. Et alio loco. Non auertas faciem tuam à puero tuo. Quia vero Satan (vt credendum eſt) Iobi caput antea petiiſſet, boniſque omnibus eum cupiſſet euertere. Quia modo tantum fit à Deo deſiderij ſui compos: In conſpectu eius eſſe narratur, quia eius habet rationem: & quod vehementer optabat, ei concedit. Quod ei Deus dicit, *vnde venis*, ſignificat eius vias, & iniquos conatus non probare. Ita enim vſuvenit in ſcriptura, vt Deus neſcire dicatur eos, quos reprobat. Vt apud Matthæum ipſe narrat reſponſurum iniquis in die iudicij, Neſcio vos. Scribitur etiam in Geneſi, Adam poſtquam peccauerat dixiſſe, Adam vbi es? Et Cain quoque, Quare iratus es, & cur concidit facies tua? Et poſt pauca iterum quærit ex Cain, vbi eſt Abel frater tuus? & Iudæ proditori dixit, Amice ad quid veniſti? Ponitur

Apoc. 5. *Zacha. 11.* *Eſai. 5.* *Hebr. 4.* *Pſalm. 12.* Deus quos ignorare dicatur. *Matth. 25.* *Geneſ. 3.* *Geneſ. 4.* *Matth. 26.*

BIBLIOTECA NAZ. ... VITTORIO EM...

tur ergo Deus dixiſſe, Vnde venis? Vt intelligamus dæmonis facta Deo diſplicere. Interrogat etiam, vt reſpondendi det occaſionem: & ſic ipſe, quæ vult, ſtatuat. Vt Angeli dixerunt ad

Geneſ. Abraham, vbi eſt Sara vxor tua? Non quòd ignorarent, ſed vt deinde nunciarent ei, filium ſuſcepturum eſt illa. Ita, vt dæmoni licentiam daret affligendi Iob, id interrogaſſe ponitur: vt omnia ad rationem loquendi, & intelligendi noſtram componantur. Quod autem Satan reſpondit: *Circuiui terram, & perambulaui eam*. Illius deſcriptiſsime ponitur facinus & peruerſa occupatio. Nam de illo Petrus ſcribit, Tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret. Tangit etiam hoc reſponſum eam immanem diaboli ſuperbiam, qua inflatus cum Deo

1. Pet. 5. de regno dimicare audet. Ac Dei imperium labefactare, &

Diaboli ſuperbia. ſuum ſtatuere conatur. Nam per ambulare terram eſt Hebræis eam ſubigere, in poteſtatemque redigere Hiſpani etiam dicunt, *poner debaxo del pie*, ſicut in pſalmo dixit Dauid, in Idumæam extendam calciamentum meum. Mihi alienigenæ ſubditi ſunt.

Pſalm. 59. Ex hoc ergo reſponſo ſignificatur ea diaboli petulantia, & contumacia, qua ſe iactat principem eſſe mundi, & habere homines vniuerſos in poteſtate. Sicut Chriſto oſtendiſſe ſcribit Mat-

Matth. 4. thæus, omnia regna mundi, & ei poſtea dixiſſe, Hæc omnia tibi dabo, ſi cadens adoraueris me. Chriſtuſque eum huius mundi principem appellat. Quo illum exturbaturum pollicetur. Ponit igitur libri auctor, Satan Deo reſpondiſſe. Quò ſciamus eius ſtudium periniquum, circumueniendi homines, opinionemq; peruerſam imperij orbis terrarum.

8 *Nunquid conſideraſti ſeruum meum Iob, quòd non ſit ei ſimilis in terra, homo ſimplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo?*

Ex hoc intelligitur Deum maximè de bonis viris gloriari. Si-

Eſai. 49. cut apud Eſaiam, Seruus meus es tu Iſrael, quia in te gloriabor. Quoniam propter bonos viros Deus regnat in hoc mundo, Nam ipſi tantum eum timent, & reuerentur: & eius iuſsis ac legibus obtemperant. Et hac de cauſa bonorum concioni dicit Eſaias, Et eris corona gloriæ, & diadema regni in manu Do-

Eſai. 62. mini. Boni etiam viri diaboli arrogantiam comprimunt oſtendentes non ob eius vim homines in poteſtatem redigi, ſed malorum hominum improbitate atque perfidia. Qui cum optimè eius conatibus poſſent reſiſtere, volentes ſe eius improbæ domi-

Luc. 21. nationi ſubijciunt. Valde enim ridiculum eſt, quòd diabolus iactare audeat ſe principem eſſe mundi, circuire perambulareque

reque terram. Cùm Iob homo natura ſua infirmus, opibus magnis, & amplæ adminiſtratione familiæ occupatus, pernicioſo perditorum hominum exemplo circumuentus millies ab eo bello tentatus, victor ab officio nunquàm deſciuerit, ſed ſuam in dies virtutem auxerit. Certè ſancti viri, ita diabolum arrogantiæ, & iniquos homines ſatellites eius inertiæ conuincunt, vt ſi iudicio cum Deo contendant, nihil reſpondere, nihil hiſcere poſsint. Sic Dauid ait. Tibi ſoli peccaui & malum coram te feci: vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum iudicaris, id eſt, dum vocas in iudicium eos, qui crimen ſuum confiteri renuunt, eos conuincendo, quod ſatis eis auxilij obtuleris, ac pollicitus fueris, tu ſanctus, & verax appareas, illi verò ſocordes, & iniqui. Quod dicit, *quòd non ſit ſimilis ei in terra*. Antecelluit virtute Iob cunctos ſui ſeculi mortales. Sic intelligendum opinor, quòd eccleſia de ſingulis canit ſanctis Pontificibus. Non eſt inuentus ſimilis illi, qui conſeruaret legem excelſi, id eſt, vnumquenque ſeculo ſuo floruiſſe & excelluiſſe. Non enim ſingulos cùm alijs comparat ſanctiſsimis viris, ſed cum ſuis æqualibus. Reliqua verba Dei quibus Iob commendat, eadem ſunt, quæ illa, quæ in huius libri principio poſita ſunt: vt eiuſdem auctoris totum librum eſſe cognoſcamus. Quæ cum iam explicata ſint, nihil eſt, quod iterum eadem repetamus.

Heb. 12.

Pſalm. 50.

9 *Cui reſpondens Satan, ait, Nunquid Iob fruſtra timet Deum?*
10 *Nonne tu vallaſti eum, ac domum eius, vniuerſamque ſubſtantiam eius per circuitum: operibus manuum eius benedixiſti, & poſſeſſio eius creuit in terra?*

Optimè ex hoc reſponſio ingenium diaboli deſcribitur; Qui cum ſit virtutis hoſtis veræque laudis inuidus: quod à virtute fit in aliud cauſæ genus confert. Sic Phariſæi inuidi, ne Chriſti miraculis conuincerentur, in Beelzebub principe dæmoniorum eiecisſe dæmonia iactabant. Ita quòd Iob perfectus & rectus eſſet, quòd Deum timeret, eique pro virili parte obediret, non Dei & virtutis amore impulſus, calumniabatur, ſed ſui commodi emolumentiq; cauſa, vt opes à Deo, & amplas facultates acciperet. Itaque Iob erga Deum officia non ſine precio benigna, ſed mercede conducta eſſe petulanter criminabatur. Idque ſignificabat dicens. *Nunquid Iob fruſtra timet Deum?* id eſt, nunquid gratis timet Deum? an precio potius? *Quia tu vallaſti eum, &c.* id eſt quia tu multa ei tribuis beneficia, & qua-

Diaboli ingenium.

Diabol' quo pacto Deo & veræ virtuti detrahat.

ſi emis vel conducis eius operam. Quibus dictis & Deo & Iob multum detrahebat: Deo, quod nullos veros, ſed mercenarios tantum amicos habere innuebat. Iob autem, quòd non virtutem colere, ſed mercaturam facere ſignificabat. Deum enim obſeruare non compendij noſtri, ſed eius præſtantiæ cauſa, vera & perfecta virtus poſtulat. Quod dicit, *Nonne tu vallaſti eum ac domum eius? &c.* id eſt non permittis, vt vllam rerum ſuarum iacturam faciat, vllamue calamitatem accipiat. Quod dicit, *Operibus manuum eius benedixiſti.* id eſt facis, vt, quidquid aggreditur, proſperè ſuccedat. Nam benedicere, cum Dei eſt, benefacere in ſcriptura ſignificat. Rectè tamen diabolus Deo refert acceptum, quòd malis homines careant, & bonis fruantur. Dominus enim pauperem facit, & ditat, humiliat, & ſu-

1. Reg. 2. bleuat, vt canebat Anna. Quare debent homines eniti potius, vt beneuolentiam eius officijs adiungant, quàm Regum & aliorum hominum ſi à malis ſecuri eſſe, & bene beatèque viuere optant.

11 *Sed extende paululum manum tuam, & tange cuncta, quæ poſſidet: niſi in faciem benedixerit tibi.*

Extende manum Hebraicæ, שלח, ſela mitte ſeptuaginta, ἀπόστειλον, eſtque phraſis Hebræa, qua ferientis habitus exprimitur, quæ

Exod. 3. declaratur in Exodo, שלחתי ſelati mittam manum meam, & percutiam Ægyptum. *Tange*, non eſt in Hebræo, ſed in ſeptuaginta, ἅψαι, eſt etiam Hebraiſmus. Ad verbum verò ex Hebræo traducentur ſic: ſed extende obſecro manum tuam, & etiam ad omnia, quæ eius ſunt. Sententia eadem eſt, trium editionum, licet verbis nonnihil differre videatur, id eſt, malis affice Iob. In Hebræo tamen non apertè audere videtur licentiam petere ad ipſum Iob percutiendum, ſed ad eius fortunas diripiendas. Et ita Deus nunc conceſsit ei licentiam diſsipandi, quidquid erat fortunarum eius, vetuit autem Iob corpus vllo modo percutere. Cumque Satan illius fortunis euertendis vidiſſet nihil profeciſſe, ſecundo loco Deum apertè popoſcit licentiam, eius corpori officiendi, quam etiam obtinuit. Ex quo intelligitur nihil diabolum, niſi Deo permittente vlli nocere poſſe, tantùmque carnificem eſſe, qui nemini niſi de iudicis ſententia detrimentum afferre poteſt. Quò minus boni viri eum reformidare debent, qui nihil niſi de voluntate patris eorum mitiſsimi & benigniſsimi, damni inferre valet. Et

Apoc. 2. ob eam rem in Apocalypſi ſcribitur, Et appræhendit draconem,

ſerpen-

ſerpentem antiquum, qui eſt diabolus, & Sathanas, & ligauit eum per annos mille. In vinculis retineri dicitur, quia in nullam rem inuehi, niſi Deo concedente poteſt. Idem de alijs noſtris aduerſarijs intelligendum eſt. Nam nulli etiam homines detrimento eſſe poſſunt, niſi à Deo licentiam obtineant. Et ita Dauid ab amicis deſertus, & ab inimicis oppreſſus de Deo imprimis queritur dicens, Exaltaſti dexteram deprimentium eum, lætificaſti omnes inimicos eius. Et ſic Laban, cum perſequeretur Iacob fugientem vidit in ſomnis dicentem ſibi Dominum, Caue nequidquam aſperè loquaris contra Iacob. Quæ conſolatio maximè debet leuare viros bonos, cum ab inimicis contumelijs, & ignominijs appetuntur. Cum vero poſtea dicitur. Diabolum Iob percuſiſſe, à Deo potius fuiſſe percuſſum intelligendum eſt. Semper enim perſiſtere oportet id quod diabolum rectè cognouiſſe poſuimus. Extende paululum manum tuam & tange cuncta, quæ poſſidet. Sed Deus eſt cauſa calamitatum princeps, diabolus vero, & alij hoſtes ſunt inſtrumenta, ſicut ſcribit Eſaias in Regem Aſſur, qui iactabat ſe ferro ac viribus ſuis multas copias ac prouincias fregiſſe. Nunquid gloriabitur (ait) ſecuris contra eum, qui ſecat in ea? aut exaltabitur ſerra contra eum, à quo trahitur? Quomodo ſi eleuetur virga contra eleuantem ſe, & exaltetur baculus, qui vtique lignum eſt. Hoc etiam loco oportet animaduertere, quàm acerbus & moleſtus accuſator diabolus hominum ſit, quantiſque calumnijs, eorum officijs detrahat, quanque crudeliter eos vexet, quantaque mala illis inurere, & exitium parare ſtudeat. Et ob eam rem de illo in Apocalypſi dicitur, proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum, qui accuſabat illos ante conſpectum Dei, die ac nocte. Conſiderandum etiam eſt, quàm mirificus propugnator diligentiſsimuſque patronus Deus piorum virorum ſit. Nihil illis tanto patrono, veterator diabolus calumnijs falſiſque criminibus obeſſe poterit. Quòcirca rectè Paulus exultans ſcribit. Quis accuſabit aduerſas electos Dei? Deus qui iuſtificat. Quis eſt, qui condemnet? Quod dicit. *Niſi in faciem benedixerit tibi*, id eſt, nihil te reuerebitur, nihil timebit. Eſt enim phraſis Hebræa ducta tranſlatione ex eis, qui coram in conſpectuque cum aliquo expoſtulant nihil eius vultum verentes, ita Paulus de Petro dixit, in faciem ei reſtiti. Diximuſque benedicere hoc capite eſſe maledicere.

Pſalm. 88.

Geneſ. 3.

Conſolatio afflictorum.

Deus princeps cauſa calamitatū eſt.

Eſai. 10.

Deus mihi ſicus hominū patronus.

Galat. 2.

12 *Dixit ergo Dominus ad Satan, Ecce, vniuerſa quæ habet in manu tua ſunt: tantum in eum ne extendas manum tuam.*

Licet nullam Deo, calumniator hic virtutis mercenariæ Iob dictis, & calumnijs ſuis ſuſpicionem dediſſet, ſed valde iam probata eſſet ei, & liberaliſsimam ac veriſsimam eſſe cognoſceret. Tamen vt ſole clarior eſſet, & omnibus ita patefacta; vt vel inuidus, & improbus hoſtis eius diabolus nihil, quod in ſuſpicionem vocaret, nihil, quod accuſaret, aut hiſceret, haberet, notiſsimæ huius viri virtutis periculum facere voluit. Sicque etiam tentare, & experiri voluit Abraham, cum filij ſui ſacrificium ei imperaret, non vt experimento ipſe virtutem eius cognoſceret, ſed vt eam omnibus hominibus probaret notiſsimamque redderet. Quocirca facto periculo dixit ei, Nunc cognoui, quòd timeas Deum. Id eſt, nunc feci, vt omnes cognoſcerent. Et hac de cauſa multos præſtantiſsimos viros grauiſsima puto ſubiſſe diſcrimina. Quare conſolatur eos Dauid, cum in miſerijs ærumniſque ſunt, dicens, Spera in eum, & ipſe faciet, & educet quaſi lumen iuſtitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem. Id eſt, ne ſpe excidas, ne animum deſpondeas, quòd ab improbis vulgo contemnaris, & iniquus haberi videaris. Spera in Deo. Nam ipſe faciet, vt iudicium, quo improbi tecum de tua virtute contendunt, clarius ipſo lumine ſit. Sic, vt omnes iudicent ſecundum te, honeſtatemque tuam prædicent: cum illuſtrior quàm meridies fuerit effecta. Quare cum iniqui detrimenta machinantur, ſolent maxima emolumenta importare. Quod ex his machinis quibus diabolus Iob eſt aggreſſus, facilè apparet. Siquidem nihil incommodi, ſed commoda multa tulit. Quod dicit. *Tantùm in eum ne extendas manum tuam*: Quamuis etiam id poſtea conceſsit, modo non permittit, quia pro ſua pietate & benignitate erga nos non patitur, vt grauius noſtra tentetur patientia, quàm ipſa tolerare poteſt. Et mala, quæ ſi acciderent ſingulatim, ferre poſſemus, coniuncta ſimul pati fortè nequimus. Fortaſsis ſi diabolus Iob ſimul, & fortunis euerteret, & morbo illo grauiſsimo afficeret, æquo animo id ipſe tolerare non poſſet. Tolerauit tamen, poſtquam alijs calamitatibus eius animus percalluerat. Propterea que perbenignè Deus primo periculo vetuit corpori eius incommodare. Idque Paulus teſtatur Corinthijs ſcribens. Fidelis Deus eſt, qui non patietur vos tentari ſupra id, quod poteſtis, ſed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt poſsitis ſuſtinere. *Egreſſuſque eſt Satan à facie Domini.* Rectè id à beato Gre-

Cur bonos viros diſſte-ret.

Gene. 22.

Pſal. 36.

1. *Cor.* 10.

to Gregorio mihi exponi videtur, vt egreſſus diabolus dica-
tur à facie eius, qui cælum & terram implet, vt Ieremias ait.
Quia cum licentiam obtinuerit libidinem ſuam explendi qua- *Iere.23.*
ſi vinculis ſolutus, quibus detinebatur, ne Iob exagitaret, exiſ-
ſe dicitur à facie Dei, qui eum comprahenderat, & in cuſtodia
collocauerat. Ita apud Zachariam, quoniam equi illi robuſtiſ- *Zacha.6.*
ſimi, qui Romanorum agebant imperium, licentiam impetra- Miſerum eſſe
runt orbem terrarum victorijs ſuis peragrandi, Exijſſe ponun- a Deo licen-
tur. Ex quo intelligere debent ij, quorum peruerſo ſtudio, & tiam obtine-
effrenatæ cupiditati Deus morem gerit, à facie eius exijſſe. re libidinem
Quod miſerum valde, & calamitoſum eſt ab eo ſeparari, qui ſuã explendi.
eſt omnium bonorum fons. Præſertim, quòd in eo tota felici- *Num.6.*
tas continebatur, quod Deus imperauit ſacerdotibus, vt pre-
carentur filijs Iſraël, Oſtendat Dominus faciem ſuam tibi, &
miſereatur tui: conuertat Dominus vultum ſuum ad te, & det
tibi pacem.

13 ***Cùm autem quadam die filij & filiæ eius comederent & biberent vi-
num in domo fratris ſui primogeniti.***

Tempus ponit primò, quo Satan inuaſit, irruitque in ſanctum
virum. Quòd quidem maximè accommodatum eſſe videbat
ad eum ſuperandum, & in ſcelus aliquod impellendum. Erat
enim lætitiæ, & hilaritatis tempus, cum filijs eius conuiuium
celebrarent. Quo tempore negligentiori & remiſsiore animo
eſſe videretur, minuſque de bello tam funeſto crudeliſsimoque
cogitaret. Ita enim plerumque fit, vt ira & animaduerſio Dei
eos repente opprimat, qui magis ſecuri videntur. Sicut Balſa- *Dani. 5.*
ſar, cum frequens lætumque celebraret conuiuium, manum il-
lam inter cœnam vidit horrendam, quæ dira minabatur ei: ea-
demque nocte & vita & regno fuit ſpoliatus. Et ita ſapiens in *Prouer.14.*
Prouerbijs, ſæpe monet futurum dicens, Riſus dolore miſcebi-
tur, & extrema gaudij luctus occupat. Accidit etiam è con- Bona, & ma-
trario, vt in magna rerum deſperatione Deus incredibile ferat la repente
auxilium ab omni miſeria vindicando, & bonis multis cumu- contingere
lando. Vt accidit Ioſeph, qui vno die fuit è carcere emiſſus, ſolent.
& ſecundus à Rege factus. Quæ Dei magno conſilio fiunt. Vt
intelligamus nihil eſſe in hac vita tam ſecurum, quod labefa-
ctari non poſsit: nullaſque tam deſperatas eſſe res, quæ reſarci-
ri nequeant. Idque docet Salomon in Eccleſiaſte, De carcere ca- *Eccle.4.*
teniſque interdum quis egreditur ad regnum, & alius natus in
regno inopia conſummatur. Sequitur in libro.

14 *Nuntius venit ad Iob, qui diceret, Boves arabant, & aſinæ paſcebantur iuxta eos:*

15 *Et irruerunt Sabæi, tuleruntque omnia, & pueros percuſſerunt gladio: & euaſi ego ſolus, vt nuntiarem tibi.*

16 *Cumque adhuc ille loqueretur, venit alter, & dixit, Ignis Dei cecidit è cælo, & tactas oues puerosque conſumpſit: & effugi ego ſolus, vt nuntiarem tibi.*

17 *Sed & illo adhuc loquente, venit alius, & dixit, Chaldæi fecerunt tres turmas, & inuaſerunt camelos, & tulerunt eos, nec non & pueros percuſſerunt gladio: & ego fugi ſolus, vt nuntiarem tibi.*

18 *Adhuc loquebatur ille, & ecce alius intrauit, & dixit, Filijs tuis & filiabus veſcentibus, & bibentibus vinum in domo fratris ſui primogeniti.*

19 *Repente ventus vehemens irruit à regione deſerti, & concuſſit quatuor angulos domus, quæ corruens oppreſſit liberos tuos, & mortui ſunt: & effugi ego ſolus, vt nuntiarem tibi.*

Sabæi populi ſunt Arabiæ felicis. Quapropter finitimi forte erãt agro Iob, quem in Arabia habitaſſe diximus. Hos Ioſephus à Saba Cuſi filio, qui ortus fuit ex Acham dictos ſcribit. Eorum metropolis eſt Saba, quam Strabo libro decimoſexto Meriabam appellat. Chaldæi populi etiam ſunt maioris Aſiæ, quorum regio eſt Arabiæ contermina. Quare circumuicini etiam fuiſſe videntur agri Iob. Quos populos Arphaxat inſtituiſſe, & à ſe Arphaxateos nominaſſe narrat Ioſephus. Eugubinus hunc locum narrans quandam parabolam habere dicit, ſicut illud euangelij, Cum rex miſit ſeruos ſuos ad operarios vineæ, quos illi interfecerunt. Ac ſicut illud fictum fuiſſe videtur, ita & hoc. Nam cogitari inquit non poteſt vno tempore in tot tantaſq; calamitates hominem incidiſſe. Quod temerariè, ne grauius dicam, mihi videtur dici. Nam hæc vera hiſtoria eſt, & vt vera tractatur ab omnibus Eccleſiæ doctoribus. Nam ſi id confictum eſt, in quo nam verſata fuit illa patientia Iob ita prædicata? De qua dicit Iacobus, Patientiam Iob audiſtis, & in qua re poſteris reliquit patientiæ exemplum, vt dicitur in libro Tobiæ. Valde autem veriſimile eſt tantum naufragium vno tempore feciſſe Iob ei, qui ex ſacris ſcripturis cognoſcat, quàm infeſtus ſit Satanas omnibus ſanctis viris, quàm grauique eos inſectetur odio. Quò circa crudeliter exprompſiſſe obtentam à Deo licentiam valde credibile eſt. Ad parabolam autem confugere neceſſe eſt, vel cum parabola vocatur in ſacra ſcriptura, quod narratur, vel cum nullo modo quadrare poſsit, ſi ſimpliciter & hiſtoricè, quæ narrantur,

Matth. 21.

acci-

accipiantur. Vt vicit leo de tribu Iuda, vel vt ea collocutio eſt, quam proximè hoc caput narrat inter Deum,& Satan fuiſſe. Calamitates verò Iob, cum accidere potuiſſent (vt diximus)& ſimpliciter, & planè eas ſacra ſcriptura narret, valde abſurdum eſt, & ſatis temerarium, fictas eſſe affirmare. Certè hæc docens Eugubinus illis Hebræis aſſentiri videtur, qui Iob fuiſſe negant: & eius hiſtoriam fabulam eſſe cenſent. Alij opinantur, iniquos fuiſſe filios Iob,quòd de improuiſo omnes mortui occubuerint. Perinde, quaſi non multi boni viri miſerè mortui fuerint. Quis autem credat eius viri filios omnes, improbos fuiſſe, qui tam bene (vt expoſuimus)de Deo meruit in filijs ſuis educandis,qui tanto ſtudio curabat, ne in offenſa eſſent apud Deum? Præſertim quòd in fine huius libri dicatur, Dominus autem benedixit nouiſsimis Iob mahis, quàm in principio eius. Deindeque ſubijcit,omnes facultates Iob duplo maiores fuiſſe quam antea,filios autem totidem tantum, quot antea poſuit. Quare magno argumento eſt, reliquos ſeptem, qui occiderant, viuere beatam vitam, vt filijs ſicut, & alijs eius bonis Deus benedixerit, ac duplo ita fuerint plures, ſicut & aliæ eius diuitiæ. Non ergo ea labe præſtantiſsimum virum aſpergamus, vt omnes eius liberos indignos vita putemus. Hos vero nuncios Chryſoſtomus non homines, ſed dæmones ſpecie hominum eſſe ſcribit. Quod probabiliter dicitur. Quoniam valde aſperè, & inhumanè vnuſquiſque nuncium ſuum referebat ea modo nuncians, quæ magis ſancti viri dolorē refricarent. Deinde vix vnus faciebat finem dicendi, cum alius ingrediebatur. Quare caſu non veniſſe videtur, ſed de induſtria. Iam vero ea nunciabant, quæ aut non vidiſſe, aut non intellexiſſe quiſpiam ſeruus videtur. Nam ſi vidit filios Iob veſcentes & bibentes, intra domum erat. Non igitur videre poterat ventum validum concuſsiſſe quatuor angulos domus. Tum quo pacto effugere potuiſſet tota domo conuulſa? Si vero extra domum erat, quo pacto videre potuit filios veſcentes & bibentes? Huc accedit quòd vnuſquiſq; dicebat ſe ſolum fugiſſe. Vnde id conſtabat ſic ei? Et vt conſtaret, quid attinebat neminem id prætermittere? niſi vt maiorem augeret dolorem. Et vnde erat,vt vnuſquiſq; per ſe, eo animo eſſet erga Iob, vt maiorem vellet ei exhibere moleſtiam? Quare veriſimile eſt, vel dæmones fuiſſe vel à dæmone inſtructos nuncios, ad Iob exercendum, & verbis ſuis conficiendum. In quo diaboli acerbitas, & immanis crudelitas cernitur, qui nihil omiſit earum rerum, quæ ſanctum hominem de gradu deijcere, & ad inſaniam & deſperationē poſſent adigere.

Nuncios Iob dæmones fuiſſe.

Quid?

Quid? nonne incredibili artificio grauiſsimos illos caſus adaptauit ad animum vel ferreum infringendum? Noluit, vt vno nuncio de omnibus ſuis calamitatibus Iob certior fieret: ne fortè tanto malo ſtupefacta mens ſenſum omnem humanitatis amitteret. Prætereà noluit, vt primùm illum acerbiſsimum nuncium mortis filiorum acciperet. Ne, ſi non omnino frangeret eum tanto ictu, eius patientia ad nouum alium dolorem obdureſceret. Sed ſic dolores illos diſpoſuit, vt vnus incedens, ſi non frangeret eius patientiam, ſaltem molliret, vt alius ſtatim inuadens magis penetraret. Iam vero illud maximæ ſagacitatis fuit, vt ignis è cælo decidens oues, pueroſq; paſcentes eas conſumeret, vt perſuaderet pio viro, non homines tantum, ſed Deum ipſum, in quo ſpem ſuam poſuerat, ſibi eſſe contrarium, nullumque ex eo ſperaret auxilium ad miſerias ſuas ſubleuandas. Quò etiam ſpectabat, quod tot vno tempore calamitates, & ærumnæ interueniſ-

Pſalm.76. ſent ei, vt ſecum reputaret id, quod etiam Dauid magna agitatum procella vehementer angebat, cum diceret, Hæc mutatio dexteræ excelſi. Id eſt, nulla hominum vis me ita deijceret: ſentio vim magnam dexteræ excelſi mihi impendentem, meque terrentem. Quæ cogitatio ita boni viri ſolicitudines acuit, vt nihil magis: cùm eum ſibi aduerſari putet, in quo ſpem ſubſidij ſui poſuerat. Quod aptiori lòco accuratius, ſi Deo placet, declarabimus, eſt enim grauiſsimum cognitioneq; digniſsimum.

Dæmonis acerbitatis erga Iob.

20 ***Tunc ſurrexit Iob, & ſcidit veſtimenta ſua, & tonſo capite corruens in terram adorauit.***

Quòd ſcidit veſtimenta ſua, quòd caput totondit, quòd corruit in terram, ſignificatio erat doloris maximi, quo vrgebatur. Nam

Geneſ.37. ſciſſa veſte idipſum ſignificauit Iacob (vt eſt in Geneſi) Ioram

4. Reg. 5. etiam Rex Iſrael (vt narratur in 4. Regum) Cayphas etiam, vt

Matth.26. ſcribit Matthæus. Declarabant etiam olim dolorem ſuum tonſo capite ij, qui rebus lætis comam alebant. Contra vero alenda coma triſtitiam oſtendebant ij, qui rebus ſuis ſaluis capillum tondebant. Vt auctor eſt Gregorius in commentarijs huius loci. Ia-

2.Reg.12. cuit etiam Dauid in terra, cum filij mortem lugeret. Hæ igitur erant ſignificationes eius doloris, quem honeſtiſsimè ſuſceperat in tanta liberorum ſuorum, & familiæ ſuæ ſtrage, & tam miſerabili omnium facultatum ſuarum direptione. Non enim perfecta virtus poſtulat, vt non in calamitatibus doleamus, vt Zeno cum Stoicis ſuis opinabatur, ſed vt nihil inhoneſtè, nihil indecorè effeminatèue dolore compulſi faciamus. Tantum vero abeſt, vt ſit aliquid huiuſmodi eorum, quæ hic Iob feciſſe narratur, vt valde in-

Perfectę virtutis eſt nonnunquam in calamitatibus dolere.

de inhumanum, & ferinum eſſet, in tanta rerum acerbitate nullum luctus, & mœroris ſignum dare. Præſertim cum fortiſsimus rex Dauid ita filij morbo, & Abſalon morte fleuerit, atq; adeò ſe dabat mœrori, luctuiq; quò Deum ſibi placaret iratum filijq; vitam impetraret. Qua mente nunquam Rex ſapientiſsimus fuiſſet, ſi inhoneſtum eſſet lugere ac mæſtum eſſe. Non enim rebus inhoneſtis mitigatur Deus. Ac de Chriſto denique ſcribitur, quòd pauere, & tædere cœperit, & vt ipſe dixit, Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem. Quare inſana fuit Stoicorum opinio, cui licet verbis aſſentirent, re planè diſſentiebant. Sicut Dionyſius Zenonis diſcipulus qui plurimos annos in eius philoſophia conſumpſerat, cùm ex renibus laboraret, non ferens dolorem euilatu clamabat falſam eſſe Zenonis quam didicerat, de dolore ſententiam. Origines vero, & Chryſoſtomus exiſtimant non dolorem tondendo capite, & veſte ſcindenda, Iob ſignificare voluiſſe, ſed rerum humanarum contemptionem, velleque nudum cum dæmone nudo in certamen venire, quæ interpretatio cohærere videtur magis cum eo quod ſtatim ſequitur Iob dixiſſe. Nudus egreſſus ſum, &c. Sed illa ſuperior Gregorij expoſitio mihi magis probatur. Quod dicit, *adorauit*. Præclariſsimam continet ab crudeliſsimo hoſte victoriam. Nam ille iactabat ſe poſſe Iob calamitatibus compellere ad maledicendum Deoq; conuitium faciendum. Quod non ſolum non præſtitit, verumetiam fecit, vt Deum adoraret. Quæ victoria maximam Deo, & Iob gloriam peperit. Deo, quòd cum dæmone de Iob pietate cùm certaret, non falſam, ſed veram fuiſſe conſtitit, liberalemq; Iob cum eo, non mercenariam amicitiam iniuiſſe: Iob vero glorioſa fuit, quòd eius vera, & perfecta virtus ipſa luce illuſtrior apparuit. Eſtque in hac victoria præclariſsimum exemplum nobis conſtitutum prudenter cum hoſte callidiſsimo pugnandi optimèq; de Deo difficilioribus temporibus merendi: vt cùm detrimenta capiamus, non iniquo animo erga Deum ſimus: nec de illo inhoneſtè queramur, ſed eum potius reuereamur, & animo ſincerò adoremus. Præterquàm enim, quòd ſic fiet, vt inſanæ perturbationi nullum demus locum; quæ ſolet animo huiuſmodi temporibus immoderatas excitare querelas. Nulla etiam re magis à nobis miſerias, & vim ſupplicij deprecabimur, vt ex ipſo Iob cognoſcimus. Cuius propter adorationem non modo Deus calamitates ſubleuauit: ſed etiam duplo pluribus bonis eum cumulauit, quàm antea. Id quod præcipit etiam Eccleſiaſticus dicens, Crede Deo & recuperabit te: dirige viam tuam, & ſpera in illo.

Matth. 25.

Stoicorũ falſa ſententia.

Exemplum cum dæmone pugnãdi.

ſerua

ſerua timorem illius, & in illo veteraſce.

21 *Et dixit nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc.*

Ad terrã homo reuertitur vita defunctus, quã hoc loco matrem vocare videtur, quia de terra primus homo factus eſt. Sicut di-
Geneſ. 2. citur in Geneſi, Formauit Deus hominem de limo terræ. Cui
Geneſ. 3. etiam poſtea dixiſſe narratur, Donec reuertaris in terram, de qua ſumptus es. Quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Eccleſiaſticus etiam eadem vtitur ratione dicendi, terram matrem vocans. Iugum graue ſuper filios Adam à die exitus de ventre matris eorum, vſque in diem ſepulturæ in matrem omnium. Cæ-
Eccleſ. 40. terum hæc ratio eruditiſsima eſt, qua ſe vir ſanctus conſolaba-
Conſolationes amiſſionis fortunarum. tur, cuius vim in eo poſitam eſſe puto, vt demonſtret copias omnes, & quæ vocantur fortunæ bona, tandem relinquenda, & amittenda eſſe. Sicut aliquando, nimirum cum nati ſumus, illis carui mus. Quòd ſi amittenda ſunt, quid refert, vel ſtatim, vel paulò
1. *Tim.* 1. poſt illis priuari? Eodem argumento vtitur Paulus ad probandum amplas diuitias eſſe contemnendas. Nihil enim (ait) intulimus in hunc mundũ, haud dubium, quòd nec auferre quid poſ-
Eccleſ. 5. ſumus. Et Salomon in Eccleſiaſte, Sicut egreſſus eſt nudus de vtero matris ſuæ, ſic reuertetur, nihil auferet ſecum de labore ſuo. Quæ ratio tanta eſt, vt ſi benè eam percalleamus, haud multum opibus delectabimur, nec earum iacturam nimis grauiter feremus. Quare ſe quidam conſolabatur dicens.

Γῆς ἐπέβην γυμνὸς, γυμνός θ' ὑπὸ γαῖαν ἄπειμι.
καὶ τί μάτην μοχθῶ, γυμνὸν ὁρῶν τὸ τέλος.
Conſcendi nudus terram nuduſque ſubibo.
Quid fruſtra ſudo, funera nuda videns.

Plerique autem ita in diuitijs hærent. ita illis ſunt addicti, quaſi ſemper cum eis eſſent permanſuri. Quare non poſſunt non grauiter in earum amiſsione dolere. Sicut diues ille, de quo narratur,
Luc. 12. apud Lucam, qui dicebat animæ ſuæ, Anima habes multa bona poſita in annos plurimos, requieſce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus, ſtulte hac nocte animam tuam repetunt à te. Quæ autem paraſti, cuius erunt? Sic eſt (ait Chriſtus) qui ſibi theſaurizat, & non eſt in Deum diues. Vt vero ſimus in Deum diuites, oportet nihil confidere diuitijs, ſed eas ad tempus commodatas putare. Sic vt quacunque die à nobis repeti poſsint. Id
Pſalm. 6. quod docet Dauid dicens, Diuitiæ ſi affluant, nolite cor appo-
1. *Tim.* 6. nere. Vt Paulus etiam ſcribit Timotheo, Diuitibus huius ſeculi

præ-

præcipe non ſperare in incerto diuitiarum ſuarum: ſed in Deo viuo. Ita enim fiet, vt facilè patiamur cum copiarum omnium naufragium fecerimus nobiſcum cogitantes id, quod dicit ſtatim Iob. *Dominus dedit Dominus abſtulit*. Vrget ad ſe conſolandũ alia argumentatione, quæ firmiſsima atque certiſsima eſt, qua indignum quidem eſt, non maximam conſolationem in rebus aduerſis accipere. Nam vel intelligimus opes eſſe imprimis nobis à Deo tributas, vel non. Si hoc, ſtulti atque impij ſumus, ſin autem illud, ingrati ſumus, ſi æquo animo illas non reddamus, cum Dei nobis voluntate fuerint detractæ. Iam vero vnuſquiſq; pius vir pro patre debet Deum habere, ſibique perſuadere ipſum quidem ei non obeſſe tanquàm inimicum, ſed maximè tanquam patrem velle prodeſſe. Proptereaq; debet intelligere nihil mali cuiquam niſi eius euenire voluntate. Cum ergo credere debeat ca amitoſus vir à Deo eſſe, quas accipit calamitates illatàs vel putat velle Deum ſibi damnum inferre, vel non, ſi illud, non pro patre iam, ſed pro inimico Deum ducit. Quare non bonus vir ſed malus eſt. Sin autem (vt fas eſt) exiſtimat Deum damnis afferendis non incommodo ei, ſed commodo eſſe velle: ſicut ſi filium coerceat. Quid plorat? quid triſtitia contabeſcit? quid poteſt de fortuna hoc nomine queri? an ne bonis affici dolet? an ne ex emolumentis laborat? Quare dubium non eſt, quin firmiſsima hæc conſolatio in aduerſa fortuna ſit. Quam Paulus reuocat in memoriam, Hæbræos vt conſoletur dicens, Obliti eſtis conſolationis, quæ vobis tanquam filijs loquitur dicens, Fili mi noli negligere diſciplinam Domini: nec fatigeris, dum ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus caſtigat, flagellat autem omnem filium, quem recipit. Hæc tamen conſolatio, licet vehemen tiſsima ſit, nihil aut certe parum in ærumnis leuat eos, qui non ſunt præſtanti quadàm virtute præditi. Adeò magnum ſtuporem non ſolum vitia atque flagitia, ſed etiam non bene ſedatæ pertur bationes mentibus afferunt. *Sicut Domino placuit ita factum eſt*. Hoc non eſt in Hebræa, eſt tamen in Græca editione. Continetq; eandem argumentationem, quam ſuperiora verba. Hoc eſt, quòd cum Dei voluntate bonis fuerit euerſus, non eſt cur grauiter ſuis incõmodis angatur. Debet enim bono viro gratiſsima eſſe Dei voluntas, cum rectiſsima ſemper, & ex eius re maximè ſit. Idque deſiderare, & precari, Chriſtus docet, vt Dei voluntas fiat ſicut in cælo & in terra. *Sit nomen Domini benedictum*. Moliebatur machinabaturque diabolus, vt malediceret, non ſolum autem id, non fecit, ſed etiam Deum benedixit. Et equidem pius vir debet

Heb. 12.

Luc. 12.

non minus pro emolumentis, quàm pro detrimentis Deo gratias agere. Cum ipſi maximæ curæ ſit, ne aliquid viris pijs officiat detrimentoſumue ſit. Sicut dixit Dauid, Non accedat ad te malum & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Sed quæ flagella, & detrimenta alijs videntur, tandem emolumenta maxima fuiſſe apparebunt. Et quia Paulo valde iucunda fuit voluntas Dei ſiue bonis ſiue malis afficeret, ſcribit Philippenſibus, Magnificabitur Chriſtus in corpore meo ſiue per vitã, ſiue mortem. Digna quidem tam excelſo viro deliberatio. Idque officij munus viri ſapientis dicebat Euripides.

Pſalm. 90. *Philip. 1.*

Ἀνδρῶν τάδ᾽ ἐστιν ἐνδίκων τε σοφῶν.
κἂν τοῖς δεινοῖσι μὴ τεθυμῶσθαι θεοῖς.

Viros iuſtos, & ſapientes decet etiam in aduerſa fortuna dijs non indignari.

22 *In omnibus his non peccauit Iob labijs ſuis: neque ſtultum quid contra Deum locutus eſt.*

In Hebræo latius patet oratio. Nam ſic ad verbum tranferemus, In omnibus his non peccauit Iob. Quare non ponitur illud *labijs ſuis*, in Græco tamen ponitur, Sed ſic. In omnibus his, quæ euenerunt ei, non peccauit Iob: nec labijs ſuis. Rectèque additur, & à vulgato & à Græco interprete, vt declaretur longè aliter factum eſſe, quam diabolus fieri nitebatur. Quod erat, vt Iob Deo conuitium faceret, malediceret, blaſphemaretque, ſicut ille effecturum iactabat. Quod peccatum labijs admittitur. Solentque homines in rebus aduerſis ſæpe lingua Deum offendere. Nam grauiter ſuum caſum accipientes audent Deum incuſare, queri ac ſecum non rectè agi ſtultè affirmare. Sicut quidam dixit.

Solent homines rebus aduerſis lingua Deum offendere.

Quem non incuſaui amens hominumque Deumque.

Et propterea dicitur hic. *Nihil ſtultum Iob contra Deum locutus eſt.* Declaraturq; optimè ſic, quod dicit Hebræus & Græcus interpres, Non præſtitit aliquid ſtultum Deo. Atque in eo tanto noſtræ ſalutis diſcrimine, quo noſtra à Deo patientia tentatur, nihil eſt magis curandum, quàm vt linguam mentemq; noſtram ab immoderatis de Deo querelis cohibeamus. Sicut dixit Dauid, Poſui ori meo cuſtodiam cũ cõſiſteret peccator aduerſum me. Et quia difficile eſt ſibi tunc homines maledictis temperare, linguamque ſuam continere, grauiter in linguam Iacobus inuehitur dicens, Linguam autem nullus homo domare poteſt, inquietum malum, plena veneno mortifero. In ipſa benedicimus Deũ, & patrem: & in ipſa maledicimus homines, qui ad imaginem, & ſimili-

Pſalm. 38. *Iacob. 3.*

ſimilitudinem Dei facti ſunt. Ex ipſo ore procedit benedictio & maledictio. Cæterum illis verbis ſummam facit auctor libri totius acerrimi belli, quod diabolus aduerſus Deum ſanctumque Iob ſuſcepit: quibus declarat Deum ſanctumque virum præclariſsimam victoriam ab hoſte nefario reportaſſe.

CAPVT. II.

1 *FActum eſt autem, cùm quadam die veniſſent filij Dei, & ſtarent coram Domino, veniſſet quoque Satan inter eos, & ſtaret in conſpectu eius.* A
2 *Vt diceret Dominus ad Satan, Vnde venis? Qui reſpondens ait, circuiui terram, & perambulaui eam.*
3 *Et dixit Dominus ad Satan, Nunquid conſideraſti ſeruum meum Iob, quòd non ſit ei ſimilis in terra, vir ſimplex & rectus, ac timens Deũ, & recedens a malo, & adhuc retinens innocentiam? Tu autem commouiſti me aduerſus eum, vt affligerem eum fruſtra.*
4 *Cui reſpondens Satan ait, Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima ſua.* B
5 *Alioquin mitte manum tuam, & tange os eius & carnem, & tunc videbis, quòd in faciem benedicat tibi.*
6 *Dixit ergo Dominus ad Satan, Ecce, in manu tua eſt, veruntamen animam illius ſerua.*
7 *Egreſſus igitur Satan a facie Domini, percuſſit Iob vlcere peſſimo, a planta pedis vſque ad verticem eius.*
8 *Qui teſta ſaniem radebat, ſedens in ſterquilinio.* C
9 *Dixit autem illi vxor ſua, Adhuc tu permanes in ſimplicitate tua? benedic Deo, & morere.*
10 *Qui ait ad illam, Quaſi vna de ſtultis mulieribus locuta es. Si bona ſuſcepimus de manu Dei, mala quare non ſuſcipiamus? in omnibus his non peccauit Iob labijs ſuis.*
11 *Igitur audientes tres amici Iob omne malum quod accidiſſet ei, venerunt ſinguli de loco ſuo, Eliphaz Themanites, & Baldad Suhites, & Sophar Naamathites. Condixerant enim, Vt pariter venientes viſitarent, eum & conſolarentur.*
12 *Cumque eleuaſſent procul oculos ſuos, non cognouerunt eum: & exclamantes plorauerunt, ſciſſisque veſtibus ſparſerunt puluerem ſuper caput ſuum in cælum.* D
13 *Et ſederunt cum eo in terra ſeptem diebus & ſeptem noctibus, & nemo loquebatur ei verbum: videbant enim dolorem eſſe vehementem.*

1 *FActum eſt autem cum quadam die veniſſent filij Dei, & ſtarent coram Domino, veniſſet quoque Satan inter eos, & ſtaret in conſpectu eius.*

Narrauit autor libri prælium quod cum Iob diabolus commiſit, quo fuit ignominioſe victus. Narrat nunc aliud longè crudelius, quo cum eodem ſancto viro iterum decertare auſus eſt. Ex quo intelligitur, quanta ſit huius deterrimi hoſtis contumacia. Qui proſtratus, fuſus, ignominioſeq; in fugam coniectus, nihil formidans non dubitat pugnam maiori vi redintegrare. Quare apparet illos imprudenter facere, qui quòd ſemel, aut iterum ex illo victoriam adepti ſunt, negligentiores fiunt. Sed intelligere debent, quòd cum ſit grauiſsimo erga nos odio, victoria irritatur, crudeliorque fit, quòd ſi bellum poſt aliquam pugnam aliquandiu intermittit, ob eam rem eſſe, vt incautos opprimat. Quare illud, quod Chriſtus nobis dat, ſapientiſsimum eſt conſilium, Vigilate omni tempore orantes. Et Petrus, Sobrij eſtote, & vigilate, quia aduerſarius veſter diabolus, &c. Ita prudentiſsimè fecit Dauid, qui ſemel & iterum officijs vincens & proſternens, Saul, licet pacem ei offerret, non ſecuriorem, ſed cautiorem factum, ſe recepiſſe narrat ſcriptura cum ſocijs ſuis in tutiora loca, iterumq; eundem cum viciſſet confugiſſe ad regem Achis. Nihil enim credendum eſt hoſti immani; cum perturbatur odio, ſicut monet in Eccleſiaſtico Sapiens, Non credas inimico tuo in æternum. Narrat autem hanc ſecundam pugnam narratione repetita à collocutione diaboli cum Deo. Quæ eodem modo quo prima explicanda eſt. Quare nihil erit, quòd eadem iterum referamus. Tantum illud animaduertendum eſt, quod addit Deus ſuperiori ſermoni, quem cum diabolo habuiſſe libri author ſcripſerat. *Et adbuc retinens innocentiam.* Non prætermiſit Deus, quod ſibi & ſeruo ſuo laudi maximæ erat aduerſarioque ignominiæ. Quòd licèt fuerit liberis fortuniſq; omnibus miſere ſpoliatus, nullum tamen crimen admiſerit, ſed innocens inculpatuſq; permanſerit. Eſt enim egregia virtutis laus, quòd ſe Deo tentatione probauerit. Et ita dicit Iacobus, Beatus vir qui ſuffert tentationem. *Tu autem commoniſti me aduerſus eum.* Sed quare diabolus Deum commouere potuit? Id certè facilè cognoſcitur ex ſuperioris capitis hiſtoria. Nam ea re, qua à Deo licentiam impetrauit vexandi Iob, eadem Deum commouiſſe credendum eſt. Impetrauit autem huiuſmodi licentiam iactans nõ veram, ſed mercenariam

Diabolus victoria irritatur.

Oportet ſemper vigilare.

Luc. 2.

1 *Pet.* 5.

1 *Reg.* 24.

1. *Reg* 16.

Eccleſ. 12.

Iacob 1.

cenariam eſſe Iob virtutem. Ex quo & vtilis ad officia & ad contemplationem iucunda doctrina conſtat, qua (inquam) ratione homines nefarij à Deo poteſtatem conſequantur affligendi excruciandique bonos viros. Quòd quaſi certare cum illis de vera virtute videantur, & quaſi dicere eos officij muneribus non eſſe deditos, poſſeq; iniurijs & cõtumelis ſuis in illos id,vt appareat, efficere. Quam peruerſam illorum cogitationem, vt Deus falſam eſſe declaret, ſicut diabolo poteſtatem fecit, hac de cauſa tantis malis, & calamitatibus appetendi Iob, ita & illis, incommodis afficiendi ſanctos viros. Sicut perfidis hominibus Deus conceſsit facultatem, tantam Eccleſiæ ſuæ comparandi perniciem, totque vulnera imponendi, quantam & hodie videmus, & reperiemus, ſi ſuperiorum temporum memoriam repetamus. Quòd de vera religione cum illa contendebant, moliebanturq; illam a vera in Chriſto pietate amouere. Quo verò meliori modo declarari potuit, id nullos vel potentiſsimos homines efficere potuiſſe, quàm illam eorum libidini permittendo? Sic, vt licèt eſſet omnibus humanis præſidijs deſtituta, vinci tamen, & euerti non potuerit. Idẽ dico de alijs ſingulis ſanctis viris, quos homines ſcelerati iactarunt, conculcarunt, & varijs miſerabilibuſque modis necarunt. Quibus rebus eorum virtus non ſolùm non fuit compreſſa, verumetiam in omnium hodie ore verſatur. Quod debet quidem valde virum bonum leuare, cum aliquem improbum hominem habuerit infeſtum, ſciatque cum illo apud Deum de ſua virtute certare. Et ea de cauſa ab ipſo poteſtatem eũ adeptum fuiſſe nocendi, quò eius virtus percrebreſcat & manifeſta fiat. Qui vero aduerſarium vehementer reformidat, cùm periculum de ſe fieri recuſet, indicat aut nulla prorſus, aut valdè infirma virtute eſſe. Secus ille, qui canebat, iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingreſſus ſum, & in Domino ſperans non infirmabor. Proba me Domine, & tenta me, vre renes meos, & cor meum. Non enim eſt, quòd ſibi quiſquam arroget, aut ſuæ virtuti blandiatur, quouſque cum aliquo improbo viro in certamen dimicationemque venerit. Qui verò alijs iniurias, & detrimenta imponunt, pro certo quidem habeant diaboli ſe munus obire, Deũ aduerſus illos homines commouentes: & vtinam dicatur illis, quod Deus propter Iob diabolo dixit, ***Commouiſti me aduerſus eum, vt affligerem eum fruſtra***, aduerbium, ***fruſtra***, ad ſuperius verbum pertinere exiſtimo. Id eſt, Me commouiſti fruſtra: nam id, quod ſperabas non es conſecutus. Fruſtra enim eſſe dicitur, quod exitum non habet ſperatum. Ita etiã

Iniquis hominibus cur Deus poteſta tem det affligendi bonos.

Eccleſiã cur Deus affligi permittat.

Pſalm. 25.

Diaboli munus ob eunt, qui alijs iniuriam faciunt.

homines iniqui fruſtra commouent Deum atque irritant aduerſus ſanctos ſuos. Non enim fiet, quod quærunt. Quos ob eã rem
Pſal. 22. Dauid confundi optat dicens, Cõfundantur omnes iniqua agentes ſuperuacuè, id eſt fruſtra. Nam in Hebræo eſt, ריקם recam. Sed in hoc loco Iob eſt, חנם hinam, quod eſt gratis. Ita vulgatus interpretatur Exodi. 21. verſ. 2. Sex annis ſeruiet tibi, in ſeptimo egrediatur liber חנם hinam gratis ſine precio, & in Geneſi 29. verſ. 15. nunquid quia frater meus es, חנם hinam gratis ſeruies mihi? Dic quid mercedis accipias. Et ita hoc loco targum interpretatur, מגן magan quod Chaldæis eſt gratis, nullo merito. Licèt verſio Latina è regione Chaldææ poſita, fruſtra vertat. Secundum igitur Hebræum, & Chaldæum interpretem optimè quadrat explicatio D. Gregorij in commentarijs huius loci, qui ita hunc locum explicat. ***Vt affligerem eum gratis,*** id eſt, pœnas ab eo peterem nullo merito ſuo. Poteſtque ad Satan etiam referri in hanc ſententiam. ***Commouiſti me gratis,*** id eſt, cum nihil inde fructus, nihil vtilitatis ſis percepturus. Et ita intelligens vulgatus noſter fruſtra vertit, Græcum interpretem ſecutus, qui διὰ κενῆς, id eſt, fruſtra reddit. Hoc etiam eſt ingenium perditorum hominum, qui gratis, nulla iniuria laceſsiti alijs perniciem moliuntur.
Prouer. 1. Quos etiam deſcribit ſapiens in Prouerbijs dicentes, Veni nobiſcum inſidiemur ſanguini, abſcondamus tendiculas contra inſontem fruſtra. In Hebræo eſt idem verbum, חנם hinam, gratis, id eſt, illis afferamus detrimenta, licèt de nobis non malè meruerint, nullaque re nos prouocauerint. Quod dicit. ***Vt affligerē,*** in Hebræo eſt, לבלעו lebaleho. Quo verbo magis amplificatur calamitas Iob comparata. Nam ſignificat hoc verbum, vt deuorarem, vel vt conſumerem eum. Siquidem grauiſsima & prorſus inaudita ſunt incommoda allata ſancto Iob.

4 ***Cui reſpondens Satan ait, Pellem pro pelle, cuncta, quæ habet homo, dabit pro anima ſua.***

Mihi hoc loco placet declaratio diui Gregorij in commentarijs. Qui hac oratione diabolum alludere dicit ad eam rationem agendi, qua vt gladium capite minantem caueamus, brachium opponimus. Ita dicit ille, quia Iob ſibi timebat, patienter tulit fortunis euerti. Sicut etiam in naufragio libẽter opibus amiſsis ad tabulam confugimus, ne fluctibus obruamur. Huic explicationi aſſentitur Chaldæus, qui ita conuertit, אברא מטול אברא eba ra metul ebara, id eſt, artum pro artu. Quo reſponſo deſcriptiſſimè declaratur, ſumma diaboli inuidia, qui nullum hominis, atque adeò egregium, & ſingulare officij munus à vera virtute

proſe-

profectum eſſe fateri vult: ſed aliam cauſam fingit longè diuerſam. Quem imitantur homines inuidi, qui vt frequenter vſu euenire videmus, Nunquam officia, quæ alij præſtãt virtuti, ſed alijs cauſis vitioſis attribuunt, vt qui fortiter agit, temerariè egiſſe dictitant, qui ſobrius, & frugi eſt, parcum atque tenacem eſſe clamant: magnanimum, ambitioſum & arrogantem. Itaque licèt omnem lapidem moueas, in omnemque te partem conuertas, nunquàm cum inuidis hominibus ages, vt te bonum & honeſtum virum appellent. Diaboli enim mores ſequuntur, à quo vel Deus omnipotens elicere non potuit confeſsionem patientiæ & innocentiæ Iob.

Inuidi ingenium.

5 Alioquin mitte manum tuam, & tange os eius & carnem, & tunc videbis, quòd in facie benedicat tibi.

Eodem modo hæc verba explicanda ſunt, quo & alia ſuperioris capitis, quibus ſimilem licentiam poſtulauit. Tantùm hoc loco notare poſſumus, quòd Chaldæus faciem Dei, verbum eius, filiũ Dei appellare videtur. Vertit enim, אין לא באנפי מימרך ירגזינך en lo beamphe me marach iarguezinach, ſi non in faciem verbi tui irritabit te. Ita etiam Zacharias in carmine illum nominare videtur dicens, Tu puer propheta altiſsimi vocaberis præibis enim ante faciem Domini parare vias eius. Et Paulus eum vocat ſplendorem gloriæ, & figuram ſubſtantiæ Dei. Quare cum Iudæi magnam habeant fidem Chaldæo interpreti, aptus hic locus apparet ad eis Trinitatem probandum.

Trinitas ex Chaldæo interprete probatur.

Luca. 1.

6 Dixit ergo Dominus ad Satan, Ecce, in manu tua eſt, verumtamen animam illius ſerua.

Anima hoc loco vitam ſignificat ſicut in Exodo, Reuertere in Ægyptum, mortui ſunt enim omnes, qui quærebant animam tuam, id eſt vitam tuam tollere. Et apud Matthæum, Vade in terram Iſrael, defuncti ſunt enim, qui quærebant animam pueri. Voluit Deus, vt diabolus Iob quam crudeliſsimè torqueret. Noluit autem vt interficeret, quoniam habebat in animo eum miſerijs omnibus leuare, quem in tot miſerias detruſerat: poſtquam ſatis eius eſſet patientia tentata, & poſteris omnibus ad perpetuam memoriam demonſtrata. Quod fieri oportebat, nam ſicut Deus Iob incommodis afficiendo eius eximiam virtutem oſtenderat, ita ab incommodis liberando par erat, ſuam vt oſtenderet benignitatem, pietatem, curamque bonorum omnium, vt exemplo Iob, & infinita Dei erga illum benignitate excitarentur poſteri ad ſimiles miſerias æquo animo tolerandum, & ad bene de Deo in aduerſa fortuna ſperandum. Ob eamque rem Da-

Exodi 4.

Matth. 2.

Magna Dei laus eſt miſerijs bonos liberare.

uid in magnum luctum detruſus, vt Dei ſubſidium impetret, ita
Pſalm.87. precatur, Clamaui ad te Domine tota die, expandi ad te manus
meas. Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici ſuſcitabunt, & confitebuntur tibi? Nunquid narrabit aliquis in ſepulchro miſericordiam tuam? & veritatem tuam in perditione? id eſt, Si ego his laboribus abſumptus morior, quo pacto tua miſericordia, quam in miſeris opem ferendo declaras, & veritas tua, quæ in præſtando auxilio, quod promittis precantibus, demon-
Pſalm.9. ſtratur cognoſci poterit? & alio loco ait, Qui exaltas me de portis mortis, vt annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion. Chriſtuſque in alio pſalmo eodem argumento vtitur ad re-
Pſal.29. ſurrectionem ſuam à patre impetrandam dicens, Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor, quæ vtilitas in ſanguine meo dū deſcendo in corruptionē? Nunquid confitebitur tibi puluis? aut annuntiabit veritatem tuam? Audiuit Dominus, & miſertus eſt mei. Boni igitur viri, qui à malis, & miſerijs Dei præſidio vindicantur, valde Dei laudem, & gloriam amplificant. Hac ergo de cauſa noluit Deus, vt Iob in tantis ærumnis, & calamitatibus animam ageret.

7 *Egreſſus igitur Satan à facie Domini, percuſſit Iob vlcere peſſimo, à planta pedis, vſque ad verticem eius.*

Quid ſit egredi à facie Domini ſuperiori capite explicuimus. Quod nam verò hoc fuerit vlcus, quo Iob dicitur fuiſſe percuſſus, incertum eſt. Dubium tamen nō eſt fuiſſe grauiſsimum mor-
Morbus Iob qualis fuerit. bum. Id enim ſcriptura ſignificat peſsimum eum dicens. Et à planta pedis, vſque ad verticem capitis eo fuiſſe percuſſum: id etiam intelligi poteſt ex ea licentia, quam diabolus poſtulauit & obtinuit, vt carnem oſſaque feriret. Cumque Deus omnia præter vitam, eius libidini permitteret, non dubito, quin hic morbus per omnia ad vnum membra manauerit, & ad oſſa etiam penetrauerit. Sic, vt totum corpus contabuerit. Quod capite decimonono huius libri planum fit. Nam dicit ipſe Iob, Halitum meum exhorruit vxor mea, & Pelli meæ cōſumptis carnibus adhæſit os meum, & derelicta ſunt tantummodo labia circa dentes
Quo morbo Iob fuerit affectus. meos. In Hebræo eſt, שחין ſchin vlcus ex nimio natū calore. Quod verbum ponitur ſæpe in 13. capite Leuitici, vbi de lepra agitur. Quare Elephātiaſis huiuſmodi morbus fortè fuit. Videtur enim Elephantiaſis acerbior quædam eſſe lepra. Nam medicina mitigata in lepram teſte Galeno tranſire viſa eſt. Differt verò à Cancro morbo, peſtilentiſsimo, quod Cancro vna tantum corporis pars extabeſcat, Elephantiaſi verò totum corpus. Licèt autem
ſit mor-

ſit morbus melancholicus, vt Galenus & alij medici tradunt, ſi materiam eius ſpectemus: veruntamen eſt calidus, ſi efficientis cauſæ rationem ducamus, vt aptè conueniat in eum nomen, שחין ſchin quo ab Hebræis appellari diximus. Fit enim propter debilitatem ſplenis non valentis fæces iecoris, quibus alitur expurgare. Quibus perturbatus ſanguis, ſi ad aliquod ſingulare membrum deferatur, cancer fit. Sin autem tantæ feces reliquæ fiant, tantoque calore moueantur, vt per totum corpus poſsint manare, Elephantiaſis fit. Ex quo fit authore Galeno, vt in regionibus frigidis Germania, & Myſia non graſſetur, ſed in calidis Alexandria, & alijs qualem Hus in primo capite eſſe diximus.

Qui teſta ſaniem radebat ſedens in ſterquilinio. Sterquilinium hoc ex cinere congeſtum fuiſſe intelligendum eſt. Nam in Hebræo eſt, iacebat, באפר beepher in cinere. Eratq; lugentium habitus, vt cognoſcitur ex. 4.c. Eſther, Planctus ingens erat apud Iudæos, ieiunium, vlulatus, & fletus. Sacco & cinere multis pro ſtrato vtentibus. Et ita intelligitur illud pſalmi, Cinerem tanquam panem manducabam, & poculum meum cum fletu miſcebam. Eſt enim optima Dei mitigandi ratio, cum punit, ſe humiliter gerere, amplinſque deprimere. Ita Dauid Abſalon fugiens, cum vrgeretur conuitio Semei dixit, Dimittite eum, vt maledicat iuxta præceptum Domini. Si forte reſpiciat Dominus afflictionem meam, & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac. Eoque forte referebatur, quòd teſta ſaniem raderet. Quo facto reportaſſe intelligitur iam de hoſte victoriam, cùm caſum ſuum acerbiſsimum tam patienter tulerit, Deumque ſitu & habitu ſuo mitigandum curauerit. In quibuſdam Græcis codicibus additur his verbis textus ἔξω τῆς πόλεως extra vrbem hoc eſt ſedebat in ſterquilinio extra vrbem. Quod non eſt in Biblia Regia, quam nos in primis ſequimur, quòd ſumma cura magniſque ſumptibus excuſa fuerit, neque in Complutenſi. Neq; in his Biblijs eſt, κοπρίας, ſterquilinio, ſed σποδοῦ cinere. Non eſt tamen alienum, neque incongruum, & vtrumque conuenire poteſt, à Græciſque exponitur. Et ob eam rem Iob cum Chriſto extra vrbem in Caluario cruci affixo, & vulnerum pleno appoſitè confertur.

Eſther. 4.

Pſal. 101.

2. Reg. 16.

Optima Dei mitigandi ratio.

9 *Dixit autem illi vxor ſua, Adhuc tu permanes in ſimplicitate tua? benedic Deo, & morere.*

Quidam benedic per maledic, ſicut alijs huius & ſuperioris capitis locis vſurpari dicunt. Quod cum Græca verſione cohæret, quæ ita vertitur, ἀλλὰ εἶπόν τι ῥῆμα πρὸς τὸν θεὸν καὶ τελεύτα, dic verbum aliquod in Deum, & morere. Poteſt tamen non per antiphraſim,

ſed

ſed propriè intelligi, vt illum ſtultitiæ arguat. Quòd Deo tanta cura inſeruierit in officioque permanſerit, cum nihil ex eo vtilitatis ferat, ſed ingens potius detrimentum fecerit. Et propterea dicit. *Adhuc tu permanes in ſimplicitate tua?* id eſt, adhuc ſtultus es? Qui Deum cinere & ſterquilinio placare, & tibi reconciliare velis benedic Deo, & morere id eſt venerare, & obſerua eum qui calamitoſiſsima morte officia tua perſoluet, quo nihil abſurdius. Hæc enim verba ſimilia eorum eſſe duco, quæ vxor

Tob. 2. Tobiæ, ipſi etiam dixit Tobiæ, cum in magnas etiam incidiſſet ærumnas. Manifeſtè vana facta eſt ſpes tua, & eleemoſynæ tuæ modo apparuerunt. Hæc enim extrema eſt iniquorum hominum dementia, vt inutilem pietatem eſſe putent, de quibus narrat

Malach. 3. Malachias, Dixiſtis vanus eſt, qui ſeruit Deo, & quod emolumentum, quia præcepta eius cuſtodiuimus. Quod pluribus in. 1. cap. Zachariæ perſecuti ſumus. In quibuſdam Græcis codicibus hic adduntur multa verba vxoris, quæ Biblia Regia prætermittit. Exponuntur tamē à Græcis auctoribus, apteque fœmineum exprimunt vlulatum. χρόνου δὲ πολλοῦ προβεβηκότος, εἶπεν αὐτῷ ἡ γυνὴ αὐτοῦ. Μέχρι τίνος καρτερήσεις λέγων. ἰδοὺ ἀναμένω χρόνον ἔτι μικρὸν προσδεχόμενος τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας μου. ἰδοὺ γὰρ ἠφάνισταί σου τὸ μνημόσυνον ἀπὸ τῆς γῆς. Υοὶ καὶ θυγατέρες ἐμῆς κοιλίας ὠδῖνες καὶ πόνοι, οὓς εἰς τὸ κενὸν ἐκοπίασα μετὰ μόχθων. σὺ δὲ αὐτὸς ἐν σαπρίᾳ σκωλήκων κάθησαι διανυκτερεύων αἴθριος. κἀγὼ πλανῆτις, καὶ λάτρις, τόπον ἐκ τόπου περιερχομένη, καὶ οἰκίαν ἐξ οἰκίας, προσδεχομένη τὸν ἥλιον πότε δύσεται, ἵνα ἀναπαύσωμαι τῶν μόχθων μου καὶ τῶν ὠδινῶν αἵ με νῦν συνέχουσιν. ἀλλὰ εἶπον τι ῥῆμα πρὸς κύριον, καὶ τελεύτα. ὁ δὲ ἐμβλέψας, εἶπεν αὐτῇ.

id eſt, longo autem tempore progreſſo vxor eius dixit ei, Quouſque perſeueras? dicens, Ecce adhuc pauliſper permaneam ſperans ſalutem meam. Ecce enim extincta eſt memoria tua, vteri mei labores atque dolores, quos cum angore tuli. Tu autem in vermium ſterquilinio conſides ſub dio pernoctans: & ego errabunda, & ancilla locum ex loco peragrans, domumque ex domo ſpectans, dum ſol occidat vt à laboribus acquieſcam, à doloribuſque, qui me nunc opprimunt. Loquere verbum aliquod aduerſus Deum & morere. Ille autem illam inſpiciens. Hæc in alijs Græcis Biblijs circunferuntur in Biblia tamen Regia Græca, & Complutenſi, non ſunt, nec in Hebræo, nec in vulgato noſtro, nec illa, vel leniter tangit Chaldæus Paraphraſtes. Veruntamen

animaduertendum eſt, has inanes querelas,leueſque deſperationes, ſæpe eximia pietate viros, dum ærumnis confligarentur, expertos fuiſſe. Dum libido laborum impatiens inutilem plerunque tolerantiam fallacemque in Deo ſpem, rationi ac menti exprobrat. Ita Dauid illam increpans, ad ſpemque excitans ait, *Pſalm.42.*
Quare triſtis es anima mea: & quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi ſalutare vultus mei,& Deus meus. Quamobrem eam non minus moleſtā eis eſſe duco,quàm Iobo vxor eius fuit: quam certè oportet reprimere ea ratione, qua ſanctus vir ſuam vxorem repreſsit.

10 ***Qui ait ad illam, Quaſi vna de ſtultis mulieribus locuta es. Si bona ſuſcepimus de manu Dei, mala quare non ſuſcipiamus?***

Eodem argumento vxoris leuiſsima dicta refutauit, quo ſe ante conſolatus fuerat, vt ſuperiori capite à nobis expoſitum fuit. Ex quo intelligitur vim eius eſſe maximam, & ad dolorem leniendum, & libidinem, alioſque virtutis temerarios hoſtes propulſandum, Quam argumentationem cum multis capite ſuperiori explanauerimus, nihil eſt quod hic plura dicamus. Illud tantùm commemorabo hominis eſſe inſipientis, muliebris,& ignaui animi de Deo in aduerſa fortuna indignari, fata maledicere & execrari, Sicut illa de qua quidam poeta narrat.

Ella non ſa ſe non in van dolerſi.
Chiamar fortuna e'l ciel empio crudele.

Perinde quaſi maledictis faſtidio, atque deſpicientia aut Deum coercere, aut rerum curſus poſſent reuocare. Contrà verò illud eſſe ſapientis viri, fortis, & excelſi animi, nihil Deum, nihil cælos,& fata criminari, aut contumelioſè ledere, ſed tempori cedere, ſicut Euripides in Helena, & Sophocles in Thyeſte dixere.

πάντων ἄριστον μὴ βιάζεσθαι θεούς.
στέργειν δὲ μοῖραν.

omnium præſtantiſsimum eſt in Deos acerbum non eſſe, ſed fata complecti.ſequitur. ***In omnibus bis non peccauit Iob labijs ſuis.*** Secundæ crudeliſsimæ pugnæ, ac totius denique belli, quod diabolus geſsit cum Iob, hæc ſumma eſt, Quo ſatis apertè probatum fuit, & Deo amicum fuiſſe, & non mercenariam, ſed liberalem eius pietatem fuiſſe, Et diaboli vires & improbi conatus,ſic fuerunt infracti, vt amplius ſancto viro apud Deum,nec detrahere, neque hiſcere auderet, Quare hoc bellum, & Deo gloriam, & Iob nomen præclariſsimum, & diabolo ſempiternam ignominiam peperit.

11 *Igitur*

11 *Igitur audientes tres amici Iob omne malum quod accidiſſet ei, vene-*
runt ſinguli de loco ſuo, Eliphaz Themanites, & Baldad ſuhites, & So
phar Naamathites. Condixerant enim, Vt pariter venientes viſitarent
eum, & conſolarentur.

Intelligendum eſt hos tres amicos Iob Reges fuiſſe. Nam ita vertunt ſeptuaginta, Eliphaz Themanorum Rex, Baldad Saucheorum tyrannus, Sophar Minæorum Rex. Ex quo non dubito quin Iob fuerit etiam Rex. eratque præſtantiſsimum officium, quod inter ſe denunciauerant, vt amicum ærumnis magnis oppreſſum conſolarentur, & ſummoperè viro calamitoſo neceſſarium. Sicut dicebat Socrates, τοῖς μὲν νοσοῦσιν ἰατρούς, τοῖς δὲ ἀτυχοῦσι φίλους δεῖ παραινεῖν infirmis medicos, miſeris autem amicos oportet adeſſe. Veroſque, ſi id officij munus pro dignitate excuſati fuiſſent, ſe amicos fuiſſe probauiſſent. Nulla enim re magis vera cognoſcitur amicitia, quam ſi temporibus amici adſint, & ita monet Eccleſiaſticus, Si poſsides amicum, in tentatione poſside eum: & ne facilè credas ei teipſum. Eſt enim amicus ſecundum tempus, & non permanebit in die tribulationis. Eſt amicus ſocius menſæ, & non permanebit in die neceſsitatis. Nec bonis omnibus Iob ſpoliatus fuiſſe videretur. Nam amico, vt Eccleſiaſticus ait, fideli nulla eſt comparatio, & non eſt digna ponderatio auri, & argenti contra bonitatem illius. Sed in hac re Iob etiam valde calamitoſus fuit. Quòd amici, qui ſtatuerunt eum viſere, vt conſolarentur eũ, neſcio quo malo de ſententia deducti, non leuarũt, ſed potius eius refricarunt dolorem. Fortè id diabolus machinatus eſt, in eoque poſuit ſpem reliquam victoriæ ſuæ, vt nihil intentatum relinqueret, ſed & vxorem & amicos aduerſus eum impelleret.

Amicitia uera quare cognoſcatur.

Eccleſ.6.

Ibidem.

12 *Cumque eleuaſſent procul oculos ſuos, non cognouerunt eum: & ex-*
clamantes plorauerunt, ſciſſiſque veſtibus ſparſerunt puluerem ſuper ca
put ſuum in cælum.

Scindere veſtem, doloris eſſe ſignificationem probauimus. Quod etiam hoc loco confirmari poteſt. Eãdem etiam habet ſignificationem, puluerem ſuper caput ſpargere. Qua de cauſa Ieremias dicit, Conſperſerunt cinere capita ſua accincti ſunt cilicijs: abiecerunt in terram capita ſua virgines in Ieruſalem. Quare tres amici his rebus declararunt ſe vehementer in Iob aduerſa fortuna dolere. Eratque prudentiſsimum ad eum conſolandum principium. Non enim dolorem alterius rectè conſolator ſubleuat, niſi ſimul etiam doleat. Sicut ferrum cum alio ferro (vt ait) Gregorius non benè cohæret, niſi vtrumque igne molleſcat. Ita Chriſtus

Thre.2.

Rom.12.

ſtus lacrymatus eſt, vbi Mariam vidit pro fratre ſuò Lazaro plo-
rantem: & Paulus monet flere cum flentibus. *Ioan. 11.*
13 *Et ſederunt cum eo in terra ſeptem diebus, & ſeptem noctibus, & ne-*
mo loquebatur ei verbum: videbant enim dolorem eſſe vehementem.
Sedere in terra cum illo, doloris etiam erat declaratio, vt ex
Hieremiæ loco citato cognoſcitur. Exiſtimant nonnulli hos dies
perpetuos fuiſſe, nulloque facto interuallo. Alij ſecus arbitran-
tur, intelligendumque eſſe dicunt, ſicut illud Lucæ de Anna pro- *Luc. 2.*
phetiſſa, quòd non diſcedebat de templo, ieiunijs & obſecratio-
nibus vacans nocte ac die, hoc eſt, frequentiſsimè nocte ac die
erat in templo. Ita amici Iob ferè ſemper erant cum illo. Item
illud, *Nemo loquebatur ei verbum*, non ad totos ſeptem dies refe-
rendum exiſtimant, ſed ad primum tantùm eorum aduentum.
Poſteaque ſeptem dies in ea, quæ ſequitur, diſputatione conſum
pſiſſe. Alij poſt hos dies diſputationem inchoatam fuiſſe ducunt,
& pauca verba antea locutos, & declarant illud, nemo loqueba-
tur ei verbum, id eſt nemo longum inducebat ſermonem. Sed cũ
nihil certi in his rebus ſtatui poſsit, non multum intereſt, vtrum
hoc, vel illo modo dicatur. Quod dicit. *Videbant enim dolorem eſſe*
vehementem. id eſt, nihil loquebantur ei ſtupefacti tanto eius do-
lore, vel quia ipſe dolore exanimatus nihil attendebat.

CAPVT. III.

1 *POſt hæc aperuit Iob os ſuum, & maledixit diei ſuo.* A
2 *Et locutus eſt.*
3 *Pereat dies in qua natus ſum, & nox in qua dictum eſt, Conceptus*
eſt homo.
4 *Dies ille vertatur in tenebras: non requirat eum Deus deſuper, &*
non illuſtretur lumine.
5 *Obſcurent eum tenebræ, & vmbra mortis: occupet eum caligo, &*
inuoluatur amaritudine.
6 *Noctem illam tenebroſus turbo poſſideat: non computetur in diebus*
anni, nec numeretur in menſibus.
7 *Sit nox illa ſolitaria, nec laude digna.* B
8 *Maledicant ei, qui maledicunt diei, qui parati ſunt ſuſcitare Leuia-*
than.
9 *Obtenebrentur ſtellæ caligine eius: expectet lucem, & non videat,*
nec

nec ortum ſurgentis auroræ ;

10 *Quia non concluſit oſtia ventris, qui portauit me, nec abſtulit mala ab oculis meis.*

11 *Quare non in vulua mortuus ſum, egreſſus ex vtero non ſtatim perij?*

12 *Quare exceptus genibus? cur lactatus uberibus?*

13 *Nunc enim dormiens ſilerem; & ſomno meo requieſcerem.*

14 *Cum regibus & conſulibus terræ, qui ædificant ſibi ſolitudines:*

C 15 *Aut cum principibus, qui poſſident aurum, & replent domus ſuas argento:*

16 *Aut ſicut abortiuum abſconditum non ſubſiſterem, vel qui concepti non viderunt lucem.*

17 *Ibi impij ceſſauerunt à tumultu, & ibi requieuerunt feſſi robore.*

18 *Et quondam vincti pariter ſine moleſtia, non audierunt vocem exactoris.*

19 *Paruus & magnus ibi ſunt, & ſeruus liber à Domino ſuo.*

20 *Quare miſero data eſt lux, & vita his qui in amaritudine animæ ſunt?*

D 21 *Qui expectant mortem, & non venit: quaſi effodientes theſaurum.*

22 *Gaudentque vehementer cum inuenerint ſepulchrum.*

23 *Viro cuius abſcondita eſt via, & circumdedit eum Deus tenebris.*

24 *Antequam comedam ſuſpiro: & tanquam inundantes aquæ, ſic rugitus meus.*

25 *Quia timor quem timebam, euenit mihi: & quod verebar accidit.*

26 *Nonne diſſimulaui? nonne ſilui? nonne quieui? & venit ſuper me indignatio.*

1 *Poſt hæc aperuit Iob os ſuum.*

Cùm hæc periphraſis in ſcriptura ponitur grauiſsimus inducitur ſermo, vt apud Matthæum, Aperiens Ieſus os ſuum docebat eos, &c. Et in actis Aperiens Philippus os ſuum Euangelizauit illi Ieſum, & alio loco, Aperiens Petrus os ſuum. Quare vehomenter notandus eſt ſermo, qui ponitur ſtatim hic. *Maledixit diei ſuo.* Hæc ſumma eſt totius ſententiæ, quæ hoc capite tractatur. Quidam Hebræi opinantur Iob tot ærumnarum atque dolorum impatienté graui, & iniquo animo hæc maledicta congeſsiſſe. Quos merito authores Chriſtiani refellunt. Cum à Deo (vt in fine huius libri narratur) fuerit laudatus dicente. Non eſtis locuti coram me rectum ſicut ſeruus meus Iob. Sed difficilis valde ad explican-

Matth. 5. *Act.* 8. *Act.* 10.

plicandum eiſdem Chriſtianis viris videtur, vt Iob culpa liberent. Gregorius & alij ad allegoriam confugientes his ſe difficultatibus expediunt. Sed vt nos planè, piè, atque hiſtoricè, id explicemus, oportet primum intelligere miſerrimam magis quàm dici poteſt eſſe hominum vitam. Quod vel ex eo cognoſci poteſt, vt rem ad dicendum copioſam in pauca conferam. Quòd cum corpore, & ſpiritu noſtra vita contineatur. Sintque ad corporis vitam tuendam res multæ neceſſariæ, præterquam quòd illis omnibus carentes in lucem editi ſumus, magna difficultate, & aſsiduo labore comparantur, ſicut Deus primo parenti dixit, In laboribus comedes ex terra cunctis diebus vitæ tuæ. Quis enim non vidit quanta ſolicitudine opus ſit, atque adeò ad opes non partas, ſed hæreditate acceptas conſeruandas? Sicut dicit Salomon, Vbi multæ ſunt opes, multi & qui comedunt eas. Et quid prodeſt poſſeſſori, niſi quòd cernit diuitias oculis ſuis? Saturitas diuitis non ſinit eum dormire. Idque hominis miſeriam vehementer auget, quòd per ſe nullo modo poteſt res, quæ ſibi ſunt opus, acquirere, ſed opera eget aliorum multorum hominum, qui nulla ſunt ei amicitia, nulla caritate coniuncti, ſed oderunt potius, quoniam eius bona vehementer inhiant. Quapropter inuident, detrahunt, ſurripiunt, calumniantur ac planè ſunt inimici. Quid autem calamitoſius, quàm ſemper opera inimicorum indigere? Quod tantum faciebat Salomoni ſtomachum, vt eum vitæ vehementer tæderet dicentem, Verti me ad alia, & vidi calumnias, quæ ſub ſole geruntur & lachrymas innocentium, & neminem conſolatorem: nec poſſe reſiſtere eorum violentiæ, cunctorum auxilio deſtitutos. Et laudaui magis mortuos quàm viuentes. Spiritu autem licet homo excellat, cum ſit rationis compos, ſed cum ratio procurare debeat corpori neceſſarias, infelicisſimum eſt rem tam eximiam corporis commodis inſeruire. Præterea eſt hominis ratio multis implicata perturbationibus, quæ potius cum ea de imperio certant, quàm ei ſubditæ ſunt. Quibus (vt plerunque fit) ſi pareat, ſine dubitatione vlla miſerrima eſt: ſin autem regnum ipſa poſideat, ferarum regina eſt. Quapropter oportet eas carcere, & vinculis coercere, & ſemper præterea eſſe ſolicitam, ne ruptis vinclis eam aggrediantur ac interficiant. Quare valde miſerum eſt, tota vita cum feris ſæuisſimis contendere. Adeoque grauis hæc miſeria Paulo viſa eſt, vt diceret, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Sed hominum miſerias luculenter quidam Cynicus Poeta perſecutus eſt dicens,

Hominum vita quam miſera ſit.

Geneſ. 3.

Eccleſ. 5.

Eccle. 4.

Rom. 7.

Ποίην τις βιότοιο τάμοι τρίβον; εἰν ἀγορῇ μὲν
   Νείκεα καὶ χαλεπαὶ πρήξιες: ἐν δὲ δόμοις
Φροντίδες, ἐν δ' ἀγροῖς καμάτων ἄλις. ἐν δὲ θαλάσσῃ
   Τάρβος. ἐπὶ ξείνης δ', ἢν μὲν ἔχῃς τι, δέος,
Ἢν δ' ἀπορῇς, ἀνιηρόν. ἔχεις γάμον, οὐκ ἀμέριμνος
   Ἔσσεαι. οὐ γαμέεις, ζῇς ἔτ' ἐρημότερος.
Τέκνα, πόνοι καὶ πήρωσις, ἄπαις βίος; αἱ νεότητες
   Ἄφρονες; αἱ πολιαὶ δ' ἔμπαλιν ἀδρανέες.
Ἦν ἄρα τῶν πάντων τόδε λώιον, ἢ ἐγενέσθαι
   Μήποτε, ἢ θανεῖν αὐτίκα τικτόμενον.

Quod quis ſumet genus viuendi? ſi in foro, lites & res difficiles: domi, curæ: ruri, labores multi: in mari formido. Si quid habeas in via, metuendum, Si egeas moleſtum. Si vxorem ducis, in curis verſaberis. Si non ducas, ſolus vitam ages. Si liberos habeas, labores ſuſcipies, Si liberis careas, iucunditate carebis. Adoleſcentia ſtulta eſt, ſenectus infirma. Potius igitur eſſet aut nunquam naſci aut ſimul ac quiſpiam natus ſit, continuo mori. Quæ quidem huius concluſionis ſententia animaduertenda eſt. Qua facilior huius capitis expoſitio fiet: nam, in ea totum verſatur. Quam vt probet Cicero, teſtem citat Euripidem in Creſphonte, cuius verſus ita ipſe transfert.

Nam nos decebat cœtus celebrantes, domum
Lugere, vbi eſſet aliquis in lucem editus,
Humanæ vitæ varia reputantes mala:
At qui labores morte finiſſent graues
Omnes amicos, laude, & lætitia exequi.

Euripidis autem carmina ſic ſe habent.

Ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς σύλλογον ποιουμένους
τὸν ζῶντα θρηνεῖν εἰς ὅσ' ἔρχεται κακά
τὸν δ' αὖ θανόντα, καὶ πόνων πεπαυμένον
χαίροντας εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.

Illa etiam de Sileno fabella celebratur à philoſophis à Cicerone præſertim in fine primi Tuſculanarum, & à Plutarcho in epiſtola, qua conſolatur vxorẽ de mortæ filiæ. Qui quidẽ Silenus Midã Regem pro magno munere docuiſſe fertur, non naſci hominem longè optimum eſſe: proximum autem, quamprimùm mori. Quã ſententiam Euripides in Bellorophonte citaſſe videtur dicens.

Ἐγὼ

Ἐγὼ τὸ μὲν δὴ πανταχοῦ θρυλλούμενον
κράτιστον εἶναι φημὶ μὴ φῦναι βροτῷ.

Ego ſanè iuxta ſententiam vulgò celebratam optimum eſſe dico non naſci hominem. De humanæ etiam vitæ miſerijs ſatis eloquenter diſſeruit Plato in Axioco. Cuius ad verbum locum ex verſione Rodolphi Agricolæ ſubijciam. Quæ enim pars, inquit, ætatis calamitatibus vacat? Nonne ſtatim a principio plorat, vt primum natus eſt infans: vitamque à lacrymis auſpicatur? Quæ tandem non premit eum moleſtia? Semper enim vel penuria, vel frigore, vel calorè, vel verberibus vrgetur. Antea quoque quàm loqui poſsit, quanta patitur? flens ſcilicet, hancque quoque ſolam habens anxietatis ſuæ querelam. Vbi ſeptimum dehinc expleuerit annum multoſque labores exhauſerit: iam cuſtodes, gymnaſtæ, magiſtri ludi, iam adoleſcenti critici, geometra, rei militaris præceptores: ingens planè dominorum multitudo. Poſt iſta vbi in Ephebos inſcriptus eſt, peior iam metus. Lycæum, Academia, gymnaſiarcha, virgæ, nullaque prorſus malorum menſura. Omnis adeò adoleſcentis ſub moderatoribus eſt labor, qui ex Areopagi delecti conſilio præſunt iuuentuti. Deinde cum fuerit iſtis exolutus, iam curæ palàm emergunt, reputatioque, quod viuendi potiſsimum inſtituat iter: præque ſequentibus incommodis priora illa puerilia videntur, & infantium reuera territamenta: expeditiones enim & vulnera, perpetuiq; certaminum labores. Hinc iam fallens ſubrepit ſenectus: in quam confluit, quicquid eſt infirmum fragileq; naturæ. Quod niſi ocyus quis vitam velut æs alienum reddiderit, aſtans ſupra caput natura tanquàm fœnerator repoſcit vſuram. Ab alio quidem viſum, auditũ ab alio: perſæpe vtrumq;. At ſi quis diutius cunctetur, debilitat eum, excruciat, membriſq; deſtituit. Alij itaque multa ſenectute repueraſcunt: animoq; bis pueri fiunt ſenes. Dij ergo propter hoc ipſum (vt quibus notiſsimæ ſint res humanæ) quos plurimi faciũt, eos citius auferunt è vita. Agamedes & Trophonius itaque, cum Pythij Apollinis ædificaſſent templum, orantes dari ſibi, quod optimum eſſet: quum obdormiuiſſent, nunquam deinde ſurrexerunt. Sic etiam Iunonis Argiuæ ſacerdotes, precante matre eorum, vt gratiam eis aliquam Iuno pietatis illorũ referret. Cum enim cunctarentur iumenta, ſuccedentes ipſi vehiculo matrem ad templum vſq; pertraxerant. Poſt preces ergo nocte deceſſerunt. Longum foret autem poetarum dicta recenſere: qui diuinioribus poematis ea quæ ad vitam pertinent noſtrã, ve- Miſeria vitæ.

D lut ex

lut ex oraculo decantant, quemadmodum deplorent illã. Vniuſque ſolũ memoratu digniſsimi ſat habeo meminiſſe: qui inquit,

Quàm ſuperi miſerum ſtamen mortalibus æui
Neuere, vt viui deflenda per omnia durent. Iterumq;
Et cunctis hominum generi ſors peſſima vitæ
Stat, quæcunque ſupra terram ſpirantque meantque.

De Amphiarao vero quid dicit?

Iuppiter hunc totis animis, hunc magnus apollo
Diligit, & iuſti metas non attigit æui.

De illo quoque qui ita iubet: Naſcens fleat, qui tanta vitæ intrat mala. Quid tibi videtur? Sed ceſſo: ne, commemorando alios, rem contrà quàm inſtitui longius ducam. Quod autem vitæ quiſquã inſtitutum quamue artem deliget, vt non queratur de ea, atque præſentibus offendatur? Opifices, mercenariaſq; recenſeamus artes: ex nocte in noctẽ vſq; laborantes: & vix tolerãtes vitæ neceſſarios ſumptus complorantes ſeipſos, omnemque vigiliam ſuam mœrore lachrymiſq; complentes. At nautam dicamus, per tãta penetrantem pericula, quique, quemadmodum Bias ait, Neq; inter mortuos eſt, neq; inter viuos. Terreſtris enim homo velut ambigui generis, ipſe in mare ſeſe proiecit: totuſque arbitrij factus eſt fortunæ. Verùm dulcis eſt agricultura. Eſt ſanè nonne tota tamen eſt, quòd aiunt, vlcus, ſemper paratã doloris habens cauſam, nunc quidem ſiccitatem, nunc pluuias, nunc vredinẽ, nunc rubiginem, nunc vel æſtum intempeſtiuum, vel frigus conquerens? illa quoque honorata in primis reipub. cura, multa enim prætereo, per quantas rapitur anxietates? Quæ gaudia quidẽ habet furunculi in modum trepide ſemper, atque ſtimulis repleta, repulſas verò acerbas, & millies morte peiores. Quis enim beatus eſſe poſſit vulgi viuens arbitrio? tametſi faueatur ei plaudaturq; populi ſcilicet ludicrum, iactus, exibilatus, damnatus, mortuus, & tũ miſerandus viſus. Vbi namq; Axioche tu qui in repub. verſaris, vbi Milciades, vbi Temiſtocles, vbi Ephialtes abijt, vbi itẽ qui nuper in repub. duces fuerũt? Hæc plato. Præter has vero miſerias, quæ per ſe valerent ad miſerrimam appellandam humanam vitã, alia ſupereſt: ſi tractemus id ex fidei, & religionis noſtræ principijs. Quæ ſic magna eſt, vt cæteræ omnes cum illa comparatæ minimæ eſſe videantur. Quod poſt hanc vitã mortalem ſequitur alia lõgè mortalior: qua homines in æternis tenebris vinculiſq; retẽti incredibi-

credibiles perpetuaſq; pœnas pendent: quæ ne minimum quidẽ vſu leuabuntur. Quas licet Chriſtus ſuo corpore præſtiterit,& ſalutem maximam vitamq;beatam parauerit eis,qui illum fuerint ſecuti: ferè tamen omnibus ita difficilè videtur Chriſtum ſequi, vt à cunctis ferè deſeratur. Sic vt ego mihi perſuadeam (vtinam fallar) ex omnibus hominibus atque adeò Chriſtianis vix milleſimum quenque ſalutem à Chriſto partam poſt mortem adipiſci. Cuius ſententiæ mihi præter alios Chryſoſtomus auctor eſt, qui homilia quadrageſima ad populum Antiochenum affirmat vix centum ex illa magna ciuium Chriſtianorum frequentia, qui in illa tunc ampliſsima ciuitate habitabant,ſalutem conſecuturos. Ait enim ipſe,Quot eſſe putatis in ciuitate noſtra, qui ſalui fiãt? Infeſtum quidem eſt, quod dicturus ſum, dicam tamen, Non poſſum in tot millibus centum inuenire, quin & de his dubito. Sed clarius, id Paulus dicit, & longe magis amplificat in epiſtola. 1. ad Corinthios dicens, Nolo vos ignorare fratres, quoniam patres noſtri omnes ſub nube fuerunt,& omnes mare trãſierunt, & omnes in Moyſe Baptizati ſunt in nube,& in mari, &c. Sed nõ in pluribus eorũ beneplacitũ eſt Deo. Nam proſtrati ſunt in deſerto. Hæc autem in figura facta ſunt noſtri: vt non ſimus concupiſcentes malorũ,ſicut iſti concupierunt. Id rurſus paucis repetit interiectis. Hæc autem in figura contingebant illis: ſcripta ſunt autem ad correptionem noſtram,in quos fines ſeculorũ deuenerunt. Ex quibus verbis facilè intelligitur, eam multitudinẽ, quæ egreſſa fuit ex Ægypto,mareq; Moyſe duce tranſijt, ei conferri, quæ ad eccleſiam conuenit,ſingulorumq; nomina Chriſto in baptiſmate dedit. paucos autẽ illos,qui terrã ſibi à Deo promiſſam intrarunt,illis,qui regnũ cælorũ,& vitã beatam adipiſcuntur. At certum eſt,vt narratur in Numeris, & in Ioſue,ex ſexcentum millibus præter pueros,mulieres,& ſenes,qui cum Moyſe ex Ægypto egreſsi ſunt duos tantum in terrã fuiſſe promiſſam ingreſſos,Ioſue,& Caleb. Multo igitur maiore proportione, ſi benè ratio ſubducatur, vincit ex ſententia Pauli eorum Chriſtianorum numerus,qui pereunt,numerum eorũ,qui ſeruantur, quàm Chryſoſtomus opinabatur. Vt prudenter ipſe loco citato dixerit, De his dubito. Iam verò cùm nullum negotium, nulla res tam difficilis, tam ardua,quã ſalus noſtra ab hominibus geri aut expediri poſſit:dicente Petro, Iuſtus vix ſaluabitur. Tam negligenter, vel à Chriſtianis viris tractatur, vt diligẽtiores habeantur,qui ſemel in hebdomada de ſua ſalute cogitant,ſeq; ad illam adipiſcẽdam comparant. At ego certè ſi ſemel tantùm in hebdomada veſtibus

1. Cor. 10.

1. Pet. 4.

conficiendis ſtuderem,ne in tota quidem vita hanc facillimā artem conſecuturū cōfiderem. Quotus etiam quiſq, eſt,qui illud te
Philip.2. neat Pauli conſilium? Cum metu, & tremore veſtrā ſalutem operamini.Quid timent,qui tantam præ ſe ferunt ſocordiā? Deniq; ſæpe,& ſæpius hoc in nouo teſtamento repetitur, ita vt nihil frequentius inculcetur.Multi ſunt vocati, pauci verò electi.Intrate
Matth.7. per anguſtam portam.Quā anguſta porta,& arcta via eſt,quæ ducit ad vitā,& pauci ſunt,qui inueniunt eā.Etalio loco,Domine ſi
Luc.13. pauci ſunt,qui ſaluantur?Ipſe autē dixit, contendite intrare per anguſtam portam,quia multi dico vobis quærent intrare,& non poterūt. Et Paulus ait,Omnes quidem currunt, ſed vnus accipit brauium,ſic currite,vt cōprehendatis. Vt facilè ex hac tanta repetitione conſtet, quā neceſſaria hæc doctrina Chriſtianis hominibus ſit,remq;hanc magni eſſe momenti,memoriaque digniſsimā. Quòd ſi perfidos etiam homines numeremus, dicerē nec decies mileſimum quemq; hominem ſalutem ſuſcepturum. Si ergo vix decies milleſimus quiſque ſempiternis miſerijs liberabitur:
Matth.26. melius ergo erat,nec naſci hominē,nec conceptum fuiſſe. Siquidē Chriſtus de homine damnando pronunciauit, Melius erat ei ſi natus non fuiſſet homo ille. Qnod ſi melius eſt non naſci, quàm naſci,vnumquemq; tædere poteſt natum fuiſſe, optareq; fas erit
Eccle.4. vnicuiq; numquam natum fuiſſe. Quod ſapiens confirmat dicēs, Laudaui magis mortuos, quàm viuentes,& feliciorem vtroq; iudicaui, qui nedum natus eſt,nec vidit mala,quæ ſub ſole fiunt.Et hāc eſſe ſapientiū ſententiam hoc loco tradit Eugubinus, eamq; aliorum duorum ſapientiſsimorum teſtimonia confirmant. Cū Mathathias ſanctiſsimus graui reipub.ſuæ iactura cōmotus dixe
1. Maca.2. rit,Væ mihi,vt quid natus ſum videre contritionem populi mei,
4. Eſd.7. & contritionē ciuitatis ſanctæ? Extat etiā grauiſsimū Eſdræ de hac re teſtimoniū,qui ex eodē quo nos argumēto,quòd pauci ſeruentur,hanc ſententiam concludit dicens,Et dixi,Hic eſt ſermo meus primus,& nouiſsimus,quoniā melius erat non dare terram Adā,vel cùm iā dediſſet,coercere eū vt non peccaret. Quid enim prodeſt hominibus in præſenti viuere in triſtitia,& mortuos ſperare punitionē?O tu quid feciſti Adā?Si enim tu peccaſti,non eſt factus ſolius tuus caſus, ſed & noſter, qui ex te aduenimus. Quid enim prodeſt nobis,ſi promiſſum eſt nobis immortale tēpus:nos autē mortalia opera egimus?Et quoniā prædicta eſt nobis perennis ſpes:nos verò peſsimi vani facti ſumus. Et quoniam repoſita ſunt nobis habitacula ſanitatis,& ſecuritatis:nos verò malè conuerſati ſumus. Et quoniā repoſita eſt gloria Altiſsimi protegere

eos, qui

eos, qui tarde conuerſati ſunt: nos autem peſsimis vijs ambulauimus. Et quoniam oſtenditur paradiſus, cuius fructus incorruptus perſeuerat, in quo eſt ſecuritas & medela: nos verò non ingrediemur, in ingratis enim locis conuerſati ſumus. Et quoniam ſuper ſtellas fulgebunt facies eorum, qui abſtinentiam habuerũt: noſtræ autem facies ſuper tenebras nigræ. Vide igitur quàm multis argumentis grauiſsimiſque ſententijs de hac propoſita quæſtione diſſerit Eſdras. Sed dicet fortaſſe quiſpiam, Potius ergo de Deo noſtro queramur, quàm ei gratias agamus, quòd ſimus, atque viuamus. Perinde quaſi alius diceret, de Deo queramur, eius prouidentiam accuſemus, quòd eius inimici naſcamur, eãque nobis naturam attribuat, quam ipſe odit. Veruntamen Deo Opt. Max. maximam gratiam habeamus, quòd nati ſimus. De Adam vero primo parente queramur, quòd corrupti ſimus, & eius culpa à Deo alienati ſimus. Nam ſi hominum genus in ea ſynceritate, ſanctitate, & integritate permanſiſſet, in qua à Deo conſtitutus fuit, quũprimum ab eo factus, & creatus eſt: erat quidem per ſe magnum, & ſingulare emolumentum naſci, & hominem eſſe: culpa tamen primi parentis accidit, vt non emolumentum, ſed detrimentum eſſe ſapientes, vt narraui, iudicent. Rurſus etiam beneficio eius, qui nos primò finxit, effectum eſt, vt tantum damnum reſarciri valeat, ſi iterum ex Deo naſcamur, ſicut cum principio genus noſtrum editum fuit. Nam Chriſtus (vt ait Ioannes) dedit nobis poteſtatem filios Dei fieri ijs, qui credunt in nomine eius, qui non ex ſanguinibus neque ex voluntate carnis, ſed ex Deo nati ſunt. *Ioan. 1.* Et ob eam rem Chriſtus dixit oportet vos naſci denuò, ideſt niſi per me filij Dei efficiamini miſerũ, & calamitoſum eſt filios eſſe Adam. Vt autem tanti beneficij nobis à Chriſto præſtiti fructum feramus, non ſatis eſt ſemel baptiſmate, & alijs officijs in Dei gratiam redire, ſed oportet, vt ipſius Chriſti ſeruatoris verbis vtar, vſque in finem perſeuerare, vt ſalui ſimus. *Matth. 10.* Secus enim licet aliquando Dei amici fuerimus melius erat nobis ſi nati non fuiſſemus, ſicut Chriſtus de quodam diſcipulo atque adeo apoſtolo ſuo dixit, Qui locus quàm lubricus, & præruptus ſit, ſatis exploratum eſt, & ab Eſdra loco citato probatum. Quare poterat prudenter Iob vitæ ſuæ pœnitere, ac numquam in lucem prodiſſe deſiderare. Eo præſertim tempore quo inauditas immenſaſque calamitates ſuſtinebat. Et bello vndiq; preſſus acerbiſsimo, in magno perpetuæ ſalutis amittendæ periculo verſabatur. Ob eamque rem rectè diei ſuo maledixit: Eſt enim Hebræa loquendi ratio, vt, quod non eſſe cupiunt, maledi-

cant. Inde fortè ducta, quòd è contrario Dei benedictione omnia conſiſtant. Hinc eſt, quòd Balach Balaam prophetam vocauit, vt malediceret Iſrael, exiſtimans, quòd eius maledictione
Num.20. efficeret, vt populus eſſe defineret. Solent etiam Hebræi maledicere vel tempus, vel rem aliam coniunctam cum ea re quam non
2.Reg. 1. eſſe cuperent. Sicut Dauid dira imprecatus eſt mõtibus Gelboe, quod in eis Philiſthei Regem Iſrael interfecerunt, & eius copias fuderunt. Qua imprecatione id tantum ſignificauit Dauid voluiſſe nunquàm illam victoriam à Philiſthæis eſſe partam. Sic
Iere.20. etiam Ieremias diei maledixit, qua natus fuit. Et nuntio, qui patri ſuo renunciauit ſe natum fuiſſe. Quo id tantum declarauit ſe pœnitere natum fuiſſe. Qui in illis etiam ſapiẽtibus numeretur, quos in hanc ſententiam iuiſſe recitauimus. Id quod etiam Iob hoc capite his diris imprecationibus ſignificat. Quare nullum in illis crimen eſt, ſicut crimen non eſt, vt probauimus, velle non eſſe natum. Eſt etiam animaduertendum, vt facilius totum hunc librum explicemus, ab hoc capite, vſque ad finẽ propè libri carmine eſſe compoſitum. Et non ſolum numerum, ſed etiam ſtylum imitatur poetarum, qui eandem ſententiam nonnunquam alijs atque alijs verbis, & circuitionibus repetunt, vt illud Virgilij.

Vidit & quatis claſſem procedere velis:
Littoraque & vacuos ſenſit ſine remige portus.

Sententia primi carminis ſecundo erat incluſa. Eſt etiam figura apud rhetores, quam vocant expolitionem, cum in eadem re mã manentes alias, & alias tractare videntur. Quare nonnihil luminis, huius libri expoſitioni citandis dictis poetarum afferemus. His poſitis facilius hoc caput & totum librum perſequemur. ***Et locutus eſt.***

4. ***Pereat dies, in qua natus ſum, & nox, in qua dictum eſt. Conceptus eſt homo.***

Tempus tolli cupit, vt ea, quæ in eo facta ſunt, ſimul tollantur, ſcilicet diem ortus ſui & noctem ſuæ conceptionis, vt ortus atq; conceptio auferatur. Sicut Dauid iniquo animo eſſe, ſignificat erga montes Gelboe, quod egrè tulit certamen in illis commiſſum. Ex quo intelligitur, quàm leues ſint principes, & optimates illi, qui diem natalem ſuum magna lætitia celebrant. Rectius Eccleſia, quæ non die natali, ſed die potius mortis ſanctorum ſuorum ferias agit. ***Dies ille vertatur in tenebras. Non requirat Deus eum deſuper, & non illuſtretur lumine.*** Ter eandem repetit ſen tentiam qua dixerat, Pereat dies, &c. Nam ſi vertatur in tene-

bras,

bras, dies non erit, nec etiam erit, ſi eam Deus deſuper non requirat: id eſt in numero dierum non ponat, nec illius vllam rationem ducat: nec etiam erit, ſi nullo illuſtretur lumine. Dies enim lumen natura ſua poſtulat,

5 *Obſcurent eum tenebræ, & vmbra mortis: occupet eum caligo, & inuoluatur amaritudine.*

Amplificat idem ex contrarijs diei: quæ ſunt tenebræ, & vmbra mortis, id eſt vmbra denſiſsima nocteq; obſcurior, Id enim apud Hebræos ſignificat vmbra mortis. Nihil enim res magis obſcurat, & occultat quàm mors cum facilius cognoſcas, quid in tenebris fiat, quàm quid homini poſt mortem acciderit. Sicut dixit Zacharias, Qui in tenebris, & vmbra mortis ſedent, id eſt qui lucis erant omnino expertes. Eſt etiam diei contraria caligo, & amaritudo, in hanc ſententiam: quòd dies efficitur amara cùm magna nebula, vel denſiſsimis nubibus contenebratur. Vnde quidam Hebræus exponit, כמרירי יום cim rirc iom, quod eſt in Hebræo. Æſtus diei ſiue Caumata, quæ grauem illam, & propè intolerabilem reddunt. Sed melius eſt, vt exponamus, vt alij Hebræi, & noſter tangit vulgatus amari diei. Id eſt qui amaro, & anxio animo in die aliqua ſunt. Quibus dies illa tenebricoſior ipſa nocte videtur. Cuius rei cauſam nonnulli naturales philoſophi conantur exponere. Et ob eam rem dixit Eſaias, Aſpiciemus in terram, & ecce tenebræ tribulationis, & lux obtenebrata eſt in caligine eius, tribulationis ſcilicet. Optat ergo Iob, vt tenebræ, vmbra mortis, caligo, amaritudo, Diem illam inuadant, ſupprimant, obſcurent, ac denique faciant, vt dies non ſit. Quod quidem ſatis eloquenter & rhetoricè dicitur, ſummumque declarat dolorem, quòd procreatus fuerit. Et vehementer eos dementiæ conuincit, qui ſuarum miſeriarum obliti nimis iucundè, diſſolutèque viuunt dicentes (vt eſt in Sapientia) Coronemus nos roſis antequam marceſcant: nullum pratum ſit, quòd non pertranſeat luxuria noſtra, vbique relinquamus ſigna lætitiæ: quoniam hæc eſt pars noſtra, & hæc eſt ſors noſtra. Diem noctemq; ſimul primo verſu execratus eſt, ac deinde diem per ſe maledictis conſectatus fuit. Nunc in noctem per ſe inuehitur. Et quemadmodum Dauid res infeſtas imprecatus eſt montibus Gelboe, quo ſignificaret valde, ſibi illud prælium in eo commiſſum moleſtum fuiſſe. Ita vt explanet Iob moleſtè ferre quòd fuerit conceptus, noctem, qua maxima ex parte homines concipi ſolent, execratur diriſque deuouet dicens.

Eſai. 5.

Quã inepti ſint qui diſſolute viuunt.

Sap. 2.

6 *Noctem illam tenebroſus turbo poſſideat: non computetur in diebus anni, nec numeretur in menſibus.*

Tenebroſo turbini in Hebræo reſpondet אפל opel, tenebræ obſcuriſsimæ: quod ita reddit vulgatus, pſal. 90. A negotio perambulante in tenebris. Et in eodem Iob. c. 10. terram miſeriæ & tenebrarum. Imprecatur ergo nocti illi, maximas tenebras, ita vt omni vacet ſtellarum lumine. Quod dicit. *Nec computetur in diebus anni.* Idem eſt, quod antea diei imprecatus fuerat, Non requirat eam Deus deſuper. Ita modo optat, vt nox illa, ſi fieri poſſet, eximeretur de dierum numero: & ita tolleretur omnino; vt ſimul eius conceptio auferretur.

7 *Sit nox illa ſolitaria.*

id eſt, Homines nulli rei in ea dent operam, nullus in ea ſit hominum congreſſus, nullus in ea iter agat, aut domo egrediatur. Ita denique cuncti ſe habeant, quaſi nunquam nox illa fuiſſet. Chaldæus id magis vno verbo interpretatur dicens: Sit nox illa צערא zahara, anguſtia. Græcus etiam interpres ὀδύνη dolor, id eſt anxietatibus & anguſtijs homines impediti, in nullo ſtudio verſari poſsint. Sed nox illa deſerta ſit ab omni hominum officio. Quod aptè cohæret, cum eo, quod ſequitur. *Nec laude digna.* id eſt. Nemo laudes alicuius in ea canat, ad numerumue componat. Quod planius Hebræus dicit, Nou תבא רננה tabo renana, Non incidat cantus in ea. Et Græcus, Non veniat ſuper eã εὐφροσύνη μηδὲ χαρμονὴ gaudiũ & lætitia. Id eſt nemo canat vllaue ratione lætetur in ea.

8 *Maledicant ei, qui maledicunt diei.*

Maledicere diei ſolent, qui grauem aliquam calamitatem acceperunt: quam cum non poſsint depellere, vel diem, qua illam ſubierint, vel qua nati ſunt, deteſtantur. Quos vult Iob, vt vnuſquiſque diem ſuum prætermittens ſecum noctem, qua ipſe conceptus eſt, maledictis inſectetur. Quaſi dicat, omnes maledictiones, & imprecationes ab alijs rebus in hanc noctem conuertantur. Ita, vt non ſolùm ego, ſed etiam omnes nocti, qua conceptus ſum, male dicant, & infeſti ſint. *Qui parati ſunt ſuſcitare Leuiathan.* Non caret hic locus difficultate propter vocem Hebræam Leuiathan, quam & vulgatus noſter, & Græcus interpres ſuis editionibus reliquerunt: variéque ab alijs auctoribus exponitur. Huius libri capite quadrageſimo ſignificat cetum piſcemue vaſtiſsimum. Et in hac ſignificatione perſiſtentes exponunt aliqui, huius piſcis piſcatores nonnunquàm maledicere diei, quia parati ſunt ad hunc piſcem excitandum, id eſt capiendum. Sed hoc non quadrat, quia cùm huiuſmodi piſces telis confoſsi capian-

tur,

tur, dies potius prodeſt, quam obeſt ad eos necandos. Propterea alij exponunt Leuiathan allegoricè vſurpantes pro diabolo. In hanc ſententiam, homines impij, qui parati ſunt ſuſcitare diabolum ei conſentiendo. Qui diei ſolent maledicere, quòd lucis odium habeant: Ij tamen iam non diei, ſed nocti, qua ſum conceptus, maledicant. Id tamen mihi videtur non hiſtoricum, ſed plane allegoricum. Alij quia לויה leuiiá ſocietatem ſignificat, ſic exponunt, Qui parati ſunt ſua orbari ſocietate. Eſt tamen valde inſolens, parumque appoſita expoſitio. Quidam Hebræi, qui val de docti habentur, explicant, qui parati ſunt ad ſuam familiam ſuſcitandam, ad luctum videlicet, quos omnes Iob vult diei maledicere ſuæ. Sed illa magis apta mihi videtur explicatio, quam affert Chaldæus interpres, qui parati ſunt, ſi excitentur, tollere אליתהון iliatehon, lamentationẽ ſuam. Nam לויתא liuiatha Chaldæis luctum ſiue lamentationem ſignificat. Cumque hic liber propter numerum carminum multis Chaldæis vocibus vtatur, veriſimile eſt, hac fuiſſe vſum. Præſertim quòd hæc expoſitio cohæret valde cum eo, quod dixerat. Qui maledicunt diei. Qui enim caſum ſuum lamentantur, ſolent id efficere. Sed mihi videtur Chaldæus paraphraſtes ita exponens alludere ad quaſdam lamentatrices, quæ paratæ erant ad quoſcunque demortuos lamentandum, cum funus efferebatut: ſi conducerentur, quarum olim fuit frequentiſsimus vſus. Quæ fortè huiuſmodi maledicta in eiulatu iactabant, vt caſum demortui dolere ſimularent. Et propterea dicit, Qui parati ſunt ſuſcitare fletum eorum. Neque opus eſt, ita id intelligentes, vt. ן. loco. ם. poſitum fuiſſe putemus. Nam forte. ן. poſitum fuit, cum ſit fœmininum, vt has lamentatrices præſtringeret, quòd rarius maſculi hoc munere fungebantur.

9 *Obtenebrentur ſtellæ caligine eius.* id eſt nulla luce, nec ſtellarum ſplendore nox in qua ſum conceptus fruatur. Sed vndique tenebræ obducantur. *Expectet lucem, & non videat.* id eſt nullus dies finem illius noctis excipiat. Hæc 2. Reg. 1. ad maiorem amplificationem, licet fieri non poſsint, dicuntur, vt exprimat quantum eum vitæ tædeat. Sicut dixit Dauid, Montes Gelboe nec ros, nec pluuia veniant ſuper vos; nec ſint agri primitiarum, Quia ibi abiectus eſt clypeus fortium. Nec ortum ſurgentis auroræ, idem in Hebræo magis poeticè dicitur, Palpebras auroræ, ſicut Homerus dixit, ῥοδοδάκτυλος ἠώς, aurora digitis roſeis. Et alius poeta.

Le chiome gialle de la bella Aurora.

Quia

10 *Quia non concluſit oſtia ventris qui portauit me, nec abſtulit mala ab oculis meis.*

Redditio cauſæ eſt imprecationum, quas dixerat. Quam cauſam poeticè etiam exponit dicens. *Quia non clauſit oſtia ventris qui portauit me.* Id eſt, quia in ea nocte natus ſum. Cur autẽ eum peniteat natum fuiſſe, exponit altera parte verſus dicens. *Nec abſtulit mala ab oculis meis.* Hanc autem cauſam veram, & bonam eſſe expoſuimus iam in huius capitis principio. Qua etiã de cauſa adiungit.

11 *Quare non in vulua mortuus ſum, egreſſus ex vtero non ſtatim perij?*

12 *Quare exceptus genibus? Cur lactatus vberibus?*

Quæ ex dictis facilè intelliguntur. Quod dicit, *exceptus genibus*, alludit ad matres pueros nutrientes ſuos. Quæ genibus ſuis illos imponunt ſedentes, præſertim vt eos lactent.

13 *Nunc enim dormiens ſilerem, & ſomno meo requieſcerem.*

Nec vera nec pia auctoris Bibliæ Roberti in hunc locum ſcholia mihi videtur, Iob exiſtimaſſe mortem finem eſſe malorum. Sed illud ſignificat, quod dixit Salomon, Laudaui magis mortuos, quã
Eccleſ. 4. viuos, & alio loco, Melior eſt dies mortis die natiuitatis: & Eccle-
Eccleſ. 7. ſiaſticus ait, melior eſt mors, quàm vita amara; & requies æter-
Eccleſ. 30. na, quàm languor perſeuerans, Id quod hoc capite paucis interiectis bene probat ipſe Iob dicens, Quare miſero data eſt lux, ſimilem etiam Euripides protulit ſententiam dicens.

τὸ μὴ γενέσθαι τῷ θανεῖν ἴσον λέγω
ἀρχὴν μὲν μὴ φῦναι ἐπιχθονίοισιν ἄριστον,
μηδ' ἐσιδεῖν αὐγὰς ὀξέος ἠελίου
φύντα δ' ὅπως ὤκιστα πύλας ἀΐδαο περῆσαι.
καὶ κεῖσθαι πολλὴν γῆν ἐπαμησάμενον.

Non naſci, & mori rem ſimilẽ puto, optimum eſt hominibus omnino non naſci, neque intueri radios feruidi ſolis; genitum vero quàm primum ad orci migrare portas, & iacere copioſa obrutum tellure. Sed auctor Bibliæ Roberti Hebræos hoc loco ſecutus fuiſſe videtur. Qui ſicut has diras imprecationes Iob crimini vertunt, ita de Dei prouidentia hoc libro dubitaſſe, & in alijs erroribus verſatum fuiſſe iactant. Cognouit tamen Iob cũ Chriſtianis hominibus, in eo multum inter non naſci, & mori differre. Quod animus ſemel natus immortalis ſit.

14 *Cum regibus & conſulibus terræ, qui ædificant ſibi ſolitudine.*

Conſules vocat, quorum conſilio regna, vel reſpublicæ adminiſtrantur, qui ob eam rem regnum tenere videntur. Species igitur ponitur pro genere, id eſt, quieſcerem cum optimatibus viriſque

riſque potentiſsimis. Quòd dicit, *Qui ædificant ſibi ſolitudines*, ad verbum ex Hebræo ita redditur. Sed ſeptuaginta viri longè aliter reddunt, οἱ γαυριῶντες ἐπὶ ξίφεσιν. Qui gloriabantur de gladijs. Huius differētiæ cauſa eſt verbum Hebræum, חרבות horauoth, quod eſt ambiguum, duciturque à verbo חרב harab, quod ambiguè valde exponitur ab Hebræis. Dicunt enim ſignificare areſcere, ſiccari, deſolare, deſtruere, æſtu confici. Nullamque huius ambiguitatis explicant rationem. Sed propriè deſolare ſignificat. Nā hæc ſignificatio optimè quadrat, vbicunq; alia ab illis ponitur, vt huius libri. 14. verſ. 11. & fluuius יחרב ieherab exiccabitur, optimè quadrat deſolabitur, quod non fiet, niſi aqua eius exiccata. Et Nahum. 1, verſ. 4. & omnia flumina החריב heherib ſiccare fecit, quadrat etiam deſolare fecit, & ita vulgatus. Omnia flumina ad deſertum deducens. Ex hoc ergo verbo quod deſolare ſignificat, quia deſolatio nonnumquam fit æſtu, vt ſi fluminum ſit, fit nomen חרב horeb, quod æſtum ſiue ſiccitatē ſignificat Hebræis: ſed propriè deſolationem. Quia etiam deſolatio gladio fit, efficitur ex illo nomen cū ſex punctis חרב hereb, quod vulgo Hebræis gladium ſonat. Sed vtrumque habet idem plurale ad fœmininorum formam חרבות harabot ſiue horabot, quod hic, vt diximus, ponitur. Quare vtraque verſio cadit in verba Hebræa, *Qui ædificant ſibi ſolitudines*: vt dicit noſter vulgatus, periphraſis eſt regum, & potentium qui vrbes campis deſertis ædificant, vt ſui nomen poſteris relinquant. Sicut Semiramis, & Ninus ædificarunt Babyloniam, Alexander Alexandriam. Cadit etiam, Qui gloriantur de gladijs, vt vertunt ſeptuaginta. Ideſt, gladios fabricant, quibus alijs bellum inferentes gloriam ſibi, & opes comparant. Quæ potentiorum hominum circunſcriptio etiam eſt.

15 *Aut cum principibus, qui poſſident aurum, & replent domos ſuas argento.*

Id eſt, quieſcerem cum his. Et eſt eadem ſententia, quæ ſuperior, diuites & optimates ex alijs potētiæ, & copiarum ſpeciebus deſcribens. Quo loco non eſt prætereundum, ſed attentè conſiderandum, inuentum eſſe à natura temperamentum, quo tenuiores homines principibus, & potentiſsimis quibuſque hominibus exæquet. Ex quo magnam eſſe huius ſeculi vanitatem Salomon agnoſcebat dicens, Sapientis oculi in capite eius, ſtultus in tenebris ambulat. Et didici, quòd vnus vtriuſque eſſet interitus, & dixi in corde meo, ſi vnus & ſtulti, & meus occaſus erit, quid mihi prodeſt, quòd maiorem ſapientia dedi operam? locutuſq; cum mente mea animaduerti, quòd hoc quoque eſſe vanitas. Et alio loco,

Mors omnes homines exæquat.

Eccleſiaſ. 2.

Eccleſ.3. loco, id magis amplificat dicens, Dixi in corde meo de filijs hominum, vt probaret eos Deus, & oſtenderet ſimiles eſſe beſtijs. Idcircò vnus interitus eſt hominum & iumentorum: & æqua vtriuſque conditio. Sicut moritur homo, ſic & illa moriuntur, ſimiliter ſpirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius: Cuncta ſubiacent vanitati. Ea igitur excellentia, quæ opibus & doctrina nititur, citò elabitur. Et tanquàm fœni flos marceſcit. Illa diu manet atque conſiſtit, quam virtute quiſquam ſibi parit.

16 *Aut ſicut abortiuum abſconditum non ſubſiſterem, vel qui concepti non viderunt lucem.*

Idem quòd antè nimirum velle non fuiſſe natum alia ratione dicit. Id eſt fuiſſem tanquam fœtus immaturus, qui in viſceribus incluſus matris, antequam in lucem edatur, perit.

17 *Ibi impij ceſſauerunt à tumultu, & ibi requieuerunt feſſi robore.*

Exponit etiam ex alijs ſpeciebus omnes morte æquari. Quod in morte deſierunt tyranni, & profligati homines alijs infeſti eſſe, ſubditiſq; timorem inijcere. Eſt enim tumultus timor multus, quo ſatis explicatur verbum Hebræum. רגז rogez. Quod variè auctores Hebræi declarant. Idem alijs verbis dicitur altera parte verſus, id eſt, in morte potentes acquieuerunt feſsi roboris & potentiæ ſuæ, qua plerumque vtebantur vim alijs afferendo. Licèt Chaldæus hanc partem videatur ad oppreſſos, & qui aliorum potentiam ſuſtinuerint, referre: ſed mihi placet ſuperior explicatio. Eſt enim magis apta contextui. Nam ſicut toto hoc verſu de iniurioſis hominibus agit, ita ſequenti toto de oppreſsis ab illis. Quos fortè commemorat, vt doceat nullos quantumuis robuſtos atque potentes poſſe morti magis quàm infirmos reſiſtere, de quibus ſtatim dicitur.

18 *Et quondā vincti pariter ſine moleſtia non audierūt vocem exactoris.*

In Hebræo eſt in יחד iahad ſimul, quòd vulgatus vertit pariter: Græcus vero ὁμοθυμαδὸν vnanimiter, quod idem eſt, vinctos vocat, ergaſtula, & qui in vinculis ad lapides vel metalla fodienda retinentur. Quos morte pacatos eſſe dicit moleſtiaque vacare non audientes vocem exactoris, id eſt, eius, qui acerbè eos ad huiuſmodi ſeruitutem cogebat. Sicut dicebat Sophocles ἀλλ' ἔστ' ὁ θάνατος λοῖσθος ἰατρὸς, Extremus morborum medicus mors eſt, Huius enim vitæ detrimenta morte finiuntur valde tamen futuræ vitæ timenda ſunt.

19 *Paruus & magnus ibi ſunt, & ſeruus liber a Domino ſuo.*

Concludit id quod volebat omnes morte æquales fieri. Et ij qui

inferunt,

inferunt,& ij qui ferunt iniuriam. ſicut quidam poeta dixit.

κοινὸς χῶρος ἅπασι πένησί τε καὶ βασιλεῦσιν.

Communis locus manet omnes & pauperes & Reges quare mors meritò optanda erat ei qui tot acerbitates & anxietates ſuſtinebat, Et eſt magna conſolatio hæc ad eos ſubleuandos, qui in miſerijs ſunt, & aduerſa fortuna confli&antur. Quam ornatiſsime *Iſai. 14.* tra&at Eſaias de morte Nabuchdonoſor magno verborum ſplendore differens, Infernus (ait) ſubter te conturbatus eſt in occurſum aduentus tui. Suſcitauit tibi gigantes: omnes principes terræ ſurrexerunt de ſolijs ſuis, omnes principes nationum. vniuerſi reſpondebunt, & dicent tibi, Et tu vulneratus es ſicut & nos. Noſtri ſimilis effe&us es, detra&a eſt ad inferos ſuperbia tua, cõcidit cadauer tuum: ſubter te ſternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes. Sequitur in Iob.

20 *Quare miſero data eſt lux, & vita his qui in amaritudine animæ ſunt?*

Probat inutilem ſibi eſſe vitam eo argumento, quod dudum tra&auimus. Quia nihil ex ea commodi, ſed multum incommodi percipit. Nam quid præſtat, eum habere lucem, qui non niſi damna, & detrimenta videt? Certè huic vtilior eſſet caligo, quæ tot ei mala occultaret. Ideo pro magno beneficio Deus promittit Ioſiæ, Colligam te ad patres tuos, & colligeris ad ſepulchrum tuum in pace, vt non videant oculi tui omnia mala, quæ introdu&urus ſum ſuper locum iſtum. Quid denique refert illos vitam degere, qui dolore conficiuntur? Quod tantum malum eſt, vt vel morte depellendum ſit. Natura enim, & quidem non imprudenter cum maximis malis ita implicati ſumus, vt explicari nõ poſſimus, vitam cum morte commutare cupimus. Nam hic ſenſus & rationis vſus dono à natura datus, ſi nihil fru&us, nihil vtilitatis, ſed ſenſum tantum malorum & incõmodorum exhibet, quidnam boni in eo eſt, cur expetendum ſit? Quare prudenter Paulus ſcribit Corinthijs, Non volumus ignorare vos fratres de tribulatione noſtra, quæ fa&a eſt in Aſia, quoniam ſupra modum grauati ſumus, ſupra virtutem, ita vt tæderet nos etiam viuere. Tobias etiam dixit cum ſe ærumnis circumuentum videret. Expedit mihi mori magis quàm viuere. Admirabilis vero eſt, & planè Theologa illa Euripidis ſententia quam ex huius vitæ malis concludit dicens,

Prudenter aliquãdo mortem deſideramus.

1. Cor. 1.

Tob. 3.

ὦ φιλόζωοι βροτοὶ
οἱ τὴν ἐπερχομένην ἡμέραν ἰδεῖν
πόνων ἔχοντες μυρίων ἄχθος κακῶν,

ὅτῳ, ἔρως βροτοῖσιν ἔγκειται βίου
τὸ ζῆν γὰρ ἴσμεν, τοῦ θανεῖν δ' ἀπειρίᾳ,
Πᾶς τις φοβεῖται φῶς λιπεῖν τόδ' ἡλίου.

O vitæ cupidi mortales, qui ſequentem videre lucem ſemper cupitis innumerabilium onus malorum . Adeo vitam mortales amant. Scimus quidem viuere, præ inſcitia vero moriendi nemo non relinquere metuit hoc ſolis iubar. Sed hanc moriendi ſcientiam, quam in hominibus deſiderabat Euripides, Christus Philip.1. copioſe docuit. Qua benè imbutus erat ille, qui dixit, Deſideriū habeo diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Ex his facilè apparet, quam grauia ſint huius vitæ detrimenta, vt vel vita redimi prudentiſsimus quiſque cuperet. Sequitur autem.

21 *Qui expectant mortem, & non venit: quaſi effodientes theſaurum.* Deſcribit eos qui amaro ſunt animo, vt ex adiunctis ſumat argumentum ad probandum propoſitum, ſatius eſſe eis mori quā viuere. Nam homines huiuſmodi mortem expectare ſolent tanquam vnicum anxietatum ſuarum perfugium, portumq; ſalutis ſuæ. Ex quo fit, vt illam, quantum fas eſt, magis quam theſauros exquirāt. Quare cum ij ſpes ſalutis ſuæ in morte poſitas habeant, non vita ſed mors ex re ipſorum exiſtimanda eſt, מטמנים matmonim autem Hebræis theſauros ſemper ſignificat: non abſconditos, vt hoc loco dicit Eugubinus. Fortè tamen quia abſconditi ſunt.

22 *Gaudentque vehementer cum inuenerint ſepulchrum.*
Sicut lætatur is qui portum è longinquo videt: licèt in eo nō ſit. Ita ipſi videntes ſepulchrum, mortis recordatione lætantur, quam ſperant requiem rebus ſuis allaturam. Qui ergo mortis recordatione lætantur, magis ipſa morte lætarentur. Quare præſtaret potius eos emori, quam viuere. In Hebræo licet eadem ſententia ſit, quia pluribus verbis declaratur, non eodem modo ſeptuaginta interpretes, quo noſter vulgatus, tranſtulerunt. Idem tamen vterque declarat. Si verbum ex verbo, Hebræa interpretemur, ita vertemus, Lætantes ad exultationem gaudent, ſi inueniant ſepulchrum. Id eſt, qui lætantur de rebus iucundis, gaudent inuenientes ſepulchrum, vt ex eo concludat, ſepulchrum eis eſſe iucundum atque vtilè. Ita id Græci reddunt. περιχαρεῖς δὲ ἐγένοντο ἐὰν κατατύχωσι, θάνατος ἀνδρὶ ἀνάπαυμα, gaudentes læti fiunt ſi conſecuti fuerint: mors viro requies. Id eſt, ſi conſecuti fuerint mortem. Chaldæus verò ita reddit, Qui lætabantur exultatione, modo lætantur cum inuenerint domum

ſepulchri. Sequitur autem.

23 *Viro cuius abſcondita eſt via, & circumdedit eum Deus tenebris.*

Illud commemorandum eſſe videtur, quod dixerat, Cur miſero data eſt lux. Aptiſsimèq; & eruditiſsimè explicat miſeri hominis rationem, vt probet prorſus ei inutilem eſſe lucem. Cur ergo datur lux viro, cuius abſcondita eſt via? Id eſt, qui nullam viam inuenire poteſt, qua mala, in quibus verſatur, effugiat. Et quem ita latet in occulto ſuæ ſalutis via, vt omnino luce deſtitutus, & tenebris circumfuſus eſſe videatur. Quod hic capiet emolumentum ex die luceque ſolis? Quare fruſtra ei tribuitur? Cùm vero vulgatus *Circundedit eum Deus tenebris,* vertit: Chaldæum ſecutus fuiſſe videtur, qui vertit, & vmbrauit Deus apud eum, quam expoſuimus ſententiam. In Hebræo tamen tantum eſt, Circundedit circa eum Deus. Et ita vertunt ſeptvaginta *συνέκλεισε γὰρ ὁ θεὸς κατ' αὐτῇ* clauſit Deus circa eum. Eandemq; quam explanauimus habet ſententiam. Deſcriptiſsimè autem exponuntur verbis Hebræis hominis infelicis rationes, cuius conatus irriti ſemper fiunt neque exitum, quod moliatur, felicem habet, & quoquo ſe vertat, detrimentum facit. Et ſic in anguſtum eius rationes coguntur, vt circundatus, & circunſeptus à Deo, quò non euadat e malis, eſſe videatur, Et ita de ſe dixit ille, Traditus ſum, & non *Pſalm. 87.*
egrediebar. Id eſt effugere non poteram. Et clarius ipſe Iob capite ſeptimo, Numquid mare ego ſum, aut cetus, quia circundediſti me carcere, Se verò cum mari comparat. *Iob 7.* Quia mare a Deo oſtijs, & littoribus incluſum fuiſſe dicitur, ne terram obruat. Sicut cap. 38. huius libri narratur, Circũdedi illud terminis meis, *Iob 38.*
& poſui vectem & oſtia. Ita Iob ſe miſerijs incluſum, & merſum fuiſſe iudicabat, vt emergere nullo modo potuiſſet. Ad hunc modum miſerum, & afflictum hominem ipſe deſcribit dicens, *Circundedit circa eum Deus.*

24 *Antequam comedam ſuſpiro.*

Hactenus locutus fuit de toto miſerorum genere: nunc de ſe miſero verba facit, vt poſita propoſitione, & aſſumptione, Miſero melior eſt mors quàm vita. Ego ſum miſer. Facilè concluſio conſtet, ergo mihi melior eſt mors, quàm vita. Oſtendit autem ex effectis ſe miſerum eſſe. Quoniam antequàm comedat ſupirat. Solent ij, qui mærore confecti, in luctu iacent, cibum reſpuere. Quoniam vnum contrarium alterum tollit. Ex quo fit, vt mæroris magnitudo locum nullum relinquat ei voluptati, quæ capitur ex cibo, & ita dixit Dauid de ſe afflicto, Aruit cor meum, quia oblitus ſum comedere panem meum. Vel fortè dixit *Antequam comedam* *Pſal. 101.*

medam ſuſpiro, quia voluiſſet, ſi fas fuiſſet, cum tantis vrgeretur calamitatibus, nullum vitæ ſubſidium præbere, ſed eam potius effundere. *Et tanquam inundantes aquæ, ſic rugitus meus.* Id eſt tantus eſt gemitus, & eiulatus meus, doloris magnitudine, vt ſonitum inundantium aquarum exprimere videar. Intelligenterque hac vulgati interpretis verſione verba traducuntur Hebræa, quæ paulò obſcuriora videntur. Quæ ſic ad verbum explicata habent. Effuſi ſunt ſicut aquæ rugitus mei. Vel fortè voluit Hebræus præſtringere lachrymas, quas vnà cum ſuſpirijs, & rugitibus effun-

Stoicorũ ſtulta ſententia. debat. Ex quo intelligitur ſtultam eſſe ſtoicorum opinionem affirmantium nullo modo viro forti eſſe conceſſum eiulatum, gemitumq; licèt ſummis præmatur doloribus. Sicut enim non eſt indecorus viro forti dolor, cum ratio poſtulet, vt iam probauimus, ita nec ſummi doloris ſigna nobis natura tributa ſunt indecora. Chriſtus enim in cruce clamauit voce magna, Deus meus,

Matth. 27. Deus meus, vt quid dereliquiſti me? Quem rugitum & eiulatum

Pſalm. 22. fuiſſe declarat Dauid eadem verba repetens ac ſubiungens. Verba delictorum meorum. Nam in Hebræo etiam eſt verba, שאגתי ſaagati rugitus mei, vt transfert Hieronymus. Rectèque dixit Euripides.

Ἀμουσία τοι μὴ δ' ἐπ' οἰκτροῖσι δάκρυ στάζειν.

Ruſticitas quædã eſt in miſeris rebus non flere. Sequitur in Iob. 25 *Quia timor quem timebam, euenit mihi: & quod verebar accidit.* Poteſt hoc vel ad naturam noſtram referri. Natura enim malum omnes timemus. Significat ergo in ærumnas incidi, quas natura timebam. Vel (vt ego exiſtimo) non ad naturam, ſed ad Iob prudentiam attribuendum eſt. Viri enim boni eſt timere, atque ſibi

Prouer. 28. cauere, nec negligentem eſſe. Sicut Salomõ dicit in Prouerbijs, Beatus vir qui ſemper eſt pauidus: qui verò mentis eſt duræ, corruet in malum. Nam huiuſmodi timor illum prouidum, cautum, & ſolertem reddit. Ob eamque rem hunc timorẽ Euripides conſulebat dicens,

ὅμως ἔνεστι τοῖσιν εὖ σκοπουμένοις,
ταρβεῖν τὸν εὖ πράσσοντα μὴ σφαλῇ ποτε.

Sed conuenit, ſi rectè conſideretis timere, cui res proſperè cadunt, ne quando incidat calamitas. Et alius.

κἂν εὐτυχῇ τις, ὡς ἔοικε, προσδοκᾶν
ἀεί τι δεῖ καὶ μή τι πιστεύειν τύχῃ.

Et ſi quis fortunatus fuerit, ſemper tamen, vt par eſt, ſpectare aliquid aliud oportet, & nihil credere fortunæ. Contrà verò extre-

mæ

mæ dementiæ eſt,&(vt Salomon dixit)mentis duræ ſiue rudis,ſecurũ,ſocordẽ,& negligentem eſſe,cum vitam inſidiarum,& malorũ plenã traducamus:& qua facilè res infinitæ nobis nocere poſſunt.Quæ negligentia atque ſocordia nõ cadit, niſi in ſceleratos, & inertiſsimos homines.Et ob eam rem Salomon ait, ſunt impij, qui ita ſecuri ſunt,quaſi iuſtorum facta habeant.Ex quo fit, vt in ærumnas & calamitates nonnunquam veniant acerbiſsimas. Nã (vt Salomon dixit)Corruent in malum.De quibus etiam Paulus teſtatur,Cum dixerint,pax & ſecuritas, tunc repentinus ſuperueniet interitus. *1.Thes. 5.*

26 *Nonne diſſimulaui? nonne ſilui? nonne quieui? & venit ſuper me indignatio.*

Nonnihil difficultatis hic locus habet: quod noſter interpres Chaldæum imitatus affirmando reddit, quod negando reddere poterat.Vt igitur noſtrum interpretem aptè exponamus, Chaldæi interpretationem proponamus. Quæ ita ſe habet verbo de verbo traducto, licèt interpres eius è regione poſitus in biblia Regia aliter,ſed non commodè quidem illum explicet. Ait ergo, Nonne quieui?& nonne pacatus fui in nuncio de bobus & aſinis? & nonne tranquillus fui in nuncio de incendio ouium? & nonne ſedatus fui de nuncio camelorum?& venit indignatio per nuncium de filijs. Quare diſsimulatio hæc & ſilentium, de quo dicit Iob, (vt vertit vulgatus interpres) refertur ex Chaldæi ſententia ad eam animi tranquillitatem,qua pertulit ſuarum fortunarum iacturam. Sed quòd illud. *Venit ſuper me indignatio*, Declaret de morte filiorum,magis mihi probatur, vt de acerbiſsima illa calamitate explicetur, qua fuit morbo illo peſtilentiſsimo preſſus.Sic,vt prima pars verſus.Nonne diſsimulaui? nonne ſilui Nonne quieui? ad calamitates quatuor referatur, quibus primo eius patientia tentata fuit.Secũda vero pars verſus.*Et venit ſuper me indignatio*. Ad illnm morbũ in quem incidit grauiſsimum, quo ſecundo eius patientia tentata fuit. Quaſi diceret, Patienter, & æquo animo tuli omnium mearum opum, & filiorum iacturam. Tamẽ ira Dei hoc non fuit contenta, ſed acerbius in me inuaſit. Sed planius verba Hebræa per negationem exprimuntur: ſicut ea exprimunt ſeptuaginta interpretes hoc modo, Non pacatus fui non tranquillus,& non quieui:Venit autem indignatio.Vt illud explicet amplius,quod verſu ſuperiori dixerat, Timor quem timebam venit mihi.Quaſi diceret, Licèt non ſecurus,nec negligens,ſed prouidus, cautus, atque ſolicitus de mea ſalute fuerim. Non potui tamen iram Dei vitare.

CAPVT. IIII.

A 1 Reſpondens autem Eliphaz Themanites, dixit,
2 Si cœperimus loqui tibi, forſitan moleſtè accipies: ſed conceptum ſermonem tenere quis poterit?
3 Ecce docuiſti multos, & manus laſſas roboraſti.
4 Vacillantes confirmauerunt ſermones tui, & genua trementia confortaſti.
5 Nunc autem venit ſuper te plaga, & defeciſti: tetigit te, & conturbatus es.
B 6 Vbi eſt timor tuus, fortitudo tua, patientia tua, & perfectio viarum tuarum?
7 Recordare obſecro te, quis vnquam innocens perijt? aut quando recti deleti ſunt?
8 Quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatem, & ſeminant dolores, & metunt eos,
9 Flante Deo periſſe, & ſpiritu iræ eius eſſe conſumptos.
10 Rugitus leonis, & vox leænæ, & dentes catulorum leonum contriti ſunt.
11 Tigris perijt, eo quòd non haberet prædam: & catuli leonis diſſipati ſunt.
C 12 Porrò ad me dictum eſt verbum abſconditum, & quaſi furtiuè ſuſcepit auris mea venas ſuſurri eius.
13 In horrore viſionis nocturnæ, quando ſolet ſopor occupare homines,
14 Pauor tenuit me, & tremor, & omnia oſſa mea perterrita ſunt.
15 Et cùm ſpiritus me præſente tranſiret, inhorruerunt pili carnis meæ.
16 Stetit quidam, cuius non agnoſcebam vultum, imago coram oculis meis, & vocem quaſi auræ eius audiui.
17 Nunquid homo, Dei comparatione iuſtificabitur, aut factore ſuo purior erit vir?
D 18 Ecce qui ſeruiunt ei, non ſunt ſtabiles, & in angelis ſuis reperit prauitatem.
19 Quantò magis hi, qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, conſumentur velut a tinea?
20 De manè vſque ad veſperam ſuccidentur, & quia nullus intelligit, in æternum peribunt.
21 Qui autem reliqui fuerint, auferentur ex eis: morientur, & non in ſapientia.

1 Reſpon-

1 *Reſpondens autem Eliphaz Themanites dixit.*

Poſtquam Iob ſermonem de ſuis calamitatibus induxit, amici, quos ad eum conſolandum veniſſe dixerat, de eodem argumento cum eo loquuntur: quorum ſermones doctiſsimos fuiſſe, plurimique faciendos Paulus auctor eſt in epiſtol. 1. ad Corinthios. *1.Cor.3.* Qua citat teſtimonium Eliphaz ad ſuam doctrinam admirabilem, & planè Theologam comprobandam dicens, Sapientia huius mundi ſtultitia eſt apud Deum. Scriptum eſt enim, Comprehendam ſapientes in aſtutia eorum. Scriptum eſt autem ab Eliphaz fuiſſe dictum capite quinto huius libri. Nec ego dubito, quin viri probi, atque ſapientes fuerint. Quod vel ex eo apparet, quòd cum Iob tanto viro amicitiam contraxerint. Et eos ſacro ſancta ſcriptura ſimpliciter, & apertè amicos nominat. Nō enim vera amicitia conglutinari ſine virtute poteſt, nec viro bono cū iniquis eſſe poteſt amicitia. Huc accedit, quòd cum Eliphaz Deum fuiſſe locutum, & ipſe hoc capite commemorat, & ſacra ſcriptura capite quadrageſimo ſecundo. Quòd ſi Iobi conſolatione imprudenter tractauerunt, in eaque re peccauerunt, non ob eam rem omnino reijciendi ſunt, cum alij prophetæ, quorum libri pro Dei oraculis habentur, crimina nonnulla admiſerint, vt Moyſes, & Dauid. Horum autem virorum errorem in ea re fuiſſe exiſtimo, vt cum Iob de viris bonis, & iniquis diſputantibus veriſsimæ eorum propoſitiones fuerint, aſſumptiones verò falſæ. Nihil enim de toto genere bonorum, & malorum diſſerunt, quod non doctiſsimè, ſapientiſsimèque loquantur. Imprudenter autē Iob iniquum fuiſſe exiſtimarunt. Mirum tamen non eſt in ea re fuiſſe deceptos. Nam cum pœna ſua natura ſit propter culpam inſtituta, ea eſt hominum opinio, vt eum in culpa fuiſſe putent, quem pœnas pendere videant. Adeo vt Chriſtus infinita bonitate præditus, iniquus ob eam rem fuerit habitus. Sicut dicit Eſaias, cum ſceleratis reputatus eſt. Et cum Barbari viderunt viperam è manu Pauli pendentem, dixerunt homicidam eſſe, quòd vltio non fineret eum viuere, vt narratur in actis. Quare mirum non eſt, Iob amicos de eius bonitate dubitaſſe, vbi eum fortunis omnibus expoliatum, & tam anxie excruciatum viderunt. Licet ergo diuus Gregorius, & alij imaginem hæreticorum geſsiſſe dicant. non fas eſt exiſtimare hæreticos eos fuiſſe. Nam tunc non erat ſanctitas Iob ita Dei teſtimonio probata, vt eam religioſè credere deberēt. Nec beatus Paulus hæreticorum teſti-

Quis fuerit error amicorum Iob.

Pœna facit peccati coniecturam.

Eſai.53.
Act.28.

monio vſus fuiſſet ad ſuam doctrinam confirmandam. Ac deniq; tanti criminis labe aſpergi non poſſunt cum nulla eorum hæreſis proferri poſsit. Dixit ergo Eliphaz.

2 *Si cœperimus loqui tibi, forſitan moleſtè accipies.*

Veniam præfari videtur. Poteſtque hæc pars verſus per interrogationem explicari hoc modo, Num ſi conabimur loqui tecum moleſtè feres? Quod prudenter dictum eſt. Nam Iob ſuperiori capite clamauerat ſe in pane, atque adeo in vita faſtidire, quo magis in aliorũ verbis, *Sed conceptum ſermonem tenere quis poterit?* Id eſt cum tu tantam ſermonis materiam dederis, quis ſe à loquendo, quæ de re propoſita intelligit, poterit reprimere? Eſt enim difficile viro pio linguam coercere, vbi de re grauiſsima
Hierem. 20 agitur. Ita Hieremias, cum ſecum ſtatuiſſet, amplius in nomine Dei non loqui, Et factus eſt (ait) in corde meo (ſermo ſcilicet Dei) quaſi ignis æſtuans, clauſusque in oſsibus meis, & defeci, ferre non ſuſtinens. Vel poteſt conceptus ſermo non de ſermone, quem Eliphaz ſecum cogitauerat, dici, ſed de eo, quem Iob fuerat locutus, vt interpretantur ſeptuaginta interpretes: qui ita reddunt *ἰσχὺν δὲ ῥημάτων σου τίς ὑποίσει*. Id eſt tuorum verborum vim quis perferet? Quæ interpretatio optimè cohæret. Nam difficillimum quidem Iob ſermonem induxerat, vt capite ſuperiori, quam difficiles explicatus haberet enarrauimus.

2 *Ecce docuiſti multos & manus laſſas roboraſti.*

Optimum quidem argumentum ad Iob in luctu iacentem excitandum, petitum non ex alterius, ſed ex ipſiuſmet doctrina. Turpe enim eſt, nec hominis ſapientis alijs ſapere, & ſibi non prodeſſe.
Rom. 2. Id quod Paulus reprehendit Romanis ſcribens, Confidis teipſum eſſe ducem cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris ſunt, eruditorem inſipientium, magiſtrum infantium, habentem formam ſcientiæ, & veritatis in lege. Qui ergo alium doces te ipſum non doces. Quod dicit, *Manus laſſas roboraſti.* Id eſt, eos, qui laboribus vel aduerſa fortuna fracti tardius atque remiſsius officio fungebantur, excitaſti.

4 *Vacillantes confirmauerunt ſermones tui, & genua trementia confortaſti?*

Id eſt, eos, qui propter animi infirmitatem ad libidinem procliuiores in periculo magno erant, exulcerãdæ diuinæ gratiæ præceptis, conſilijs, hortationibus, opera denique tua reuocaſti. Ex quo intelligitur Iob præter alias virtutes eius officij magiſtrum fuiſſe ſingularem. Et non ſolum ipſum pietatem tenuiſſe, ſed etiã
Matth. 6. ad eam plurimos informaſſe. Quare teſtimonio Chriſti dicentis,

Qui

Qui fecerit,& docuerit magnus vocabitur in regno cælorum, egregius, & eximius vir Iob in Eccleſia Dei haberi debet. Et vbi Eliphaz, Iob officij munera commemorat, paſtoris munus expo ſuit,quod eximiè Iob obiiſſe ex hoc loco demonſtratur. Nam huiuſmodi officij munera Deus in paſtoribus ſuis per Ezechielem *Ezec. 34.*
requirit dicens, Quod infirmum fuit, non conſolidaſtis: & quod ægrotum, non ſanaſtis: quod confractum eſt, non alligaſtis: & quod abiectum eſt, non reduxiſtis: & quod perierat, non quæſiſtis. In qua re ſpecimen relictum ſingulare virtutis eſt Regibus & Principibus, qualis Iob fuit: quorum plerique magno errore capti exiſtimant, hæc ad ſe nullatenus pertinere.

5 *Nunc autem venit ſuper te plaga, & defeciſti: tetigit te, & conturbatus es.*

Hæc aſſumptio eſt ratiocinationis,qua velle videtur concludere Iob deliquiſſe in eo, quo diei ſuo maledixerat, quod propter imbecillitatem animi, & deſperationem Iob feciſſe crediderat. Errabat tamen Eliphaz, vt declarauimus ſuperiori capite. Non enim erat deſperatio, ſed prudens conſilium velle tot tantaque mala atque adeo morte declinare. Quod Paulus atque Tobias (vt narrauimus) cœpit conſilij. Quod dicit, *Conturbatus es*, ita ad verbum eſt in Hebræo: doctiſsimè tamen transferunt ſeptuaptuaginta interpretes σὺ δὲ ἐσπούδασας. Id eſt feſtinaſti, vel ſategiſti. Quod proprium eius eſt, qui de ſua ſalute deſperat, nec magno animo, ſed impatienter caſus ſuos tolerat. Et ob eam rem monet Eccleſiaſticus, Ne feſtines in tempore obductionis. *Eccleſiaſ. 2.*
Ille enim feſtinat, qui cum ſibi à Deo auxilium non feratur tempore, quo ipſe ſperat, ſpem in Deo & fiduciam abijcit. Contra vero ille non feſtinat, qui in rerum deſperatione fortem ſe, & magnanimum præſtat, Dei ſemper opem ſperando. Sequitur autem.

6 *Vbi eſt timor tuus, fortitudo tua, patientia tua, & perfectio viarum tuarum?*

Deſiderat id in Iob, quod ignoranter ei deeſſe putabat. Quod *fortitudinem*, dicit, metonymia vulgatus vſus fuiſſe videtur,cauſam vertens pro effectu. Nam in Hebræo eſt, כסלת chisla ſpes. Facit tamen fortitudo ſpem, & animum forti viro. Poteſt tamen hic locus aliter ex Hebræo reddi, vt redditur à Chaldæo interprete hac ratione, Nonne timor tuus erat ſpes tua? fidentia, & perfectio viarum tuarum? Id eſt,Cùm animum ob calamitates deſponderis, indicas hactenus, ea de cauſa à te Deum cultum, & obſeruatum fuiſſe, vt ab eo opes, atque diuitias impetrares.

trares. Qua ſpe cum modo cecideris, nihil amplius in Deo, ſperare vis. Quia ſententia Iobum pupugit longè magis. Nam cum mercenariæ virtutis accuſabat. Sed alijs Hebræis magis placet aliter hunc locum exprimere. In hanc ſententiam? Nihil eſt Iob, quòd animum abijcias, quod tibi, & facultates, & bona valetudo fuerint detracta. Non enim in his rebus ſpes, & rationes tuas poſueras, ſed in Dei timore erant ſpes tuæ, eòque tanta viarum tuarum perfectio ſpectabat. Quæ lenior eſt ſententia ad ſancti viri mitigandum dolorem, nec Eliphazum tantæ acerbitatis arguit. Vtraque tamen eſt valde probabilis, & apta ad Hebræa verba explicatio. Sed ſeptuaginta interpretum eſt difficilis huius loci interpretatio. Nam כסלה chisla non ſpem ſed ἀφροσύνην ſtultitiam conuertunt תם tom non perfectionem, ſed κακίαν malitiam. Verſus itaque totus ita apud illos habet πότερον οὐχ ὁ φόβος σου ἐστὶν ἐν ἀφροσύνῃ. καὶ ἡ ἐλπίς σου καὶ ἡ κακία τῆς ὁδοῦ σου, nunquid timor tuus eſt in ſtultitia, & ſpes tua, & malitia viarum tuarum? Verè autem nomen כסלה chisla ſignificat etiam Hebræis ſtultitiam. Quare conuenit etiam hæc verſio in Hebræa verba, habetque hanc ſententiam, Nunquid cùm ita exanimatus ſis, ſignificare vis ſtultum fuiſſe Dei timorem quo antea affectus eras? Nam ſi prudens fuiſſet, non minus in calamitoſa, quam in proſpera fortuna exiſteret. Significare ne etiam vis ſpem tuam malas & iniquas vias tuas feciſſe? Nam cum ita rerum acerbitate conturberis, videris ob eam rem vias Dei, & præcepta tenuiſſe, quod ab eo felicem fortunam ſperares, quæ quidem ſpes peruerſas vias tuas efficeret. Nam potius te mercenarium, & rerum humanarum amatorem, quàm Dei verum cultorem, & caducarum rerum contemptorem efficeret. Itaque quadrat in Hebræum verſum conuerſio ſeptuaginta interpretum. Nec eorum ſententia longè diſtat, a Latina noſtra verſione. Id modo difficultatis relinquitur in editione Græca. Quod licet כסלה chisla (vt diximus) ſtultitiam etiam ſignificet תם tom tamen, quod illi vertunt κακίαν non malitiam (vt illi declarant,) ſed perfectionem & conſummationem indicat. Sed ſi כסלה chisla, ſtultitiam vertamus neceſſe eſt, תם tom perfectionem per Antiphraſim dictum fuiſſe intelligere. Hoc eſt: ſtultitia erat illa viarum tuarum perfectio, quæ alijs videbatur, cum potius malitia eſſet. Quippe quæ pecuniam potius quàm pietatem quærebat. Sequitur autem.

Eccle. 2.

7 Recor-

7 *Recordare obſecro te, quis vnquàm innocens perijt? aut quando recti deleti ſunt?*

Quoniam aſſeuerauerat Iob melius ſibi eſſe mori, quàm viuere, id Eliphaz redarguit. Nàm boni viri cum Dei præſidio nitantur, calamitoſæ fortunæ nō ſuccumbunt. Ita vt intereant. Cum ergo eum interitum; qui ad bonum virum non ſpectat, tam anxiè optes ab officio deſciuiſſe, Deique auxilium deſperaſſe videris. Cuius argumentationis propoſitio, Iuſtus non perijt, ſi quencunque interitum complectatur, huius & futuræ vitæ, vt intelligat nec in hac, nec in futura vita perire, vera non eſt. Multi enim viri magna virtute prædit in indigna morte abſumpti ſunt. Quod ex Chriſti ſeruatoris, & Apoſtolorum ſuorum ignominioſa morte, facile apparet. Et Eſaias dicit, Iuſtus perijt, & non eſt qui re cogitet in corde ſuo: & viri miſericordiæ colliguntur, quia non eſt qui intelligat. A facie enim malitiæ collectus eſt iuſtus. Si autem de interitu illo ſempiterno tantum propoſitio intelligatur, veriſsima eſt. Ab hac enim morte nos Deus per Chriſtum vindicauit, vt omnis qui credit in illum, non pereat: (ſicut dicit Ioannes) ſed habeat vitam æternam. Chriſtuſque promittit, Si quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non guſtabit in æternum. Licèt igitur Eliphaz de interitu propoſitionem ſuam intellexiſſet æterno, non benè Iob reprehendit, qui non hunc, ſed vitæ mortalis finem optabat.

Eſai. 57.

Iuſtū non perire quo modo ſit intelligendum.

Ioan. 3.

Ioan. 8.

8 *Quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatem, & ſeminant dolores, & metunt eos.*

Quod dicit *operantur iniquitatem*, in Hebræo eſt חרשׁי horſce: id eſt arantes iniquitatē, & ita vertunt ſeptuaginta interpretes. Quod licèt eadem ſententia, qua illud *operantur iniquitatem*, dicatur; eſt tamen perpetua in Hebræo metaphora ex agricolis petita: qui arando, ſeminando, & metendo totum munus ſuum exequuntur. Ita iniqui homines ſcelus arant, id eſt, concipiunt, cum illud admittere ſecum decreuerunt. ſeminant, id eſt moliuntur, cum dant operam, rationes, & auxilia quærunt ad illud faciendum. Metunt, id eſt, edunt cum iam ſcelus, quod cogitarant, perficiunt. Significat ergo hac ratione dicēdi: homines ſceleratiſsimos, qui totos ſe in flagitia ingurgitant. Nam ſcelus concipiunt, & conātur efficere, & vires habent ad perficiendum, Id quod ex alia metaphora etiā declarauit Dauid dicens, Ecce parturit iniuſtitiā, concepit dolorē, & peperit iniquitatem. Quod eadē ratione, qua diximus declarandum eſt, de homine flagitioſo, & qui ſe totū in ſcelere volutauerit, illud concipiendo, moliendo, & perficiendo.

Pſalm. 7.

Quod ob eã rem ita ſigillatim exponũt, vt intelligamus peruerſa iniquorum hominũ ſtudia,quantiſq; ſe flagitijs,vt quoduis ſcelus perficiãt,contaminẽt.Quid ijs futurum ſit ſtatim exponit dicẽs.

9 Flante Deo periſſe, & Spiritu iræ eius eſſe conſumptos.

Spiritum iræ, & Deum flare dicit, ad exponendum quàm facilè
Iſai. 11. Deus omnes perdat iniquos, ſicut dixit Eſaias, eximiam Chriſti potentiam amplificans, Spiritu labiorum ſuorum interficiet impium. Id quod etiam declararunt ſeptuaginta vertentes ἀπὸ προστάγματος, ex mandato id eſt, ſimul atque ipſe eos extinguere vo-
Luc. 1. luerit. Sicut etiam virgo beata cecinit apud Lucam, Diſperſit ſuperbos mente cordis ſui. Quod Sodomorum euerſio, & totius orbis inundatio optimè demonſtrauit. Quæ quidem exempla impijs ſtatuta deberent valde eorum conatus, ſi ſaperent, reprimere. Amplificat id magis Eliphaz nonnulla ſubijciens impiorum genera.

10 Rugitus leonis, & vox leænæ, & dentes catulorum leonum contriti ſunt.

11 Tigris perijt, eò quòd non haberet prædam, & catuli leonis diſſipati ſunt.

Principes & Reges truculentos, & immanes intelligit, qui ciues ſuos per vim exinaniunt, vt ipſi eorum opibus ditentur. De qui-
Soph. 3. bus dicit Sophonias, Principes eius in medio eius quaſi leones rugientes, iudices eius lupi veſpere non relinquebãt in mane. Qui licèt immanes, & potentes ſint, Deo tamen irato nullo modo poterunt reſiſtere, ſed facilè eorum vires, licèt magnæ videantur, infringet. Quod ſicut impijs terrorem, ita pijs viris oppreſsis
Pſalm. 3. conſolationem affert. Sic Dauid Deo gratias agit dicens, Quoniam percuſsiſti omnes aduerſantes mihi ſine cauſa dentes peccatorum contriuiſti. Verum ergo eſt, quod docet Eliphaz impios perire, licèt potentiſsimi ſint. Quòd ſi ipſe voluit ex hoc aſſumi, Iob hac de cauſa tantam feciſſe iacturam falſum quidẽ eſt: vt ex primo, ſecundo, & vltimo capite huius libri conſtat. Nunc redit ad probandum, quod dixerat, pios viros non perire. Idque probat ex oraculo diuino ſibi reddito.

12 Porrò ad me dictum eſt verbum abſconditum, & quaſi furtiuè ſuſcepit auris mea venas ſuſurri eius.

Non dubito quin verum ſit, quod hic narrat Eliphaz ſe Dei reſponſum accepiſſe. Quare falſa & ridicula ſunt auctoris Bibliæ Roberti hoc loco ſcholia dicentis, Eliphaz cogitanti de rebus Iob, datum fuiſſe à Deo reſponſum, Iob ob ſua peccata in tantas miſerias incidiſſe. Non enim Deus falſum dare reſponſum

potuiſſet,

potuiſſet,ſed hoc ex libris Hebræorum ſumptum eſt, qui (vt iam diximus ſæpe in commentarijs huius libri) multa in Iob crimina conijciunt. Ridiculus etiam eſt in ſcholijs auctor Bibliæ Roberti, quod nec ipſe, nec alij Hebræi, quos ſequitur in ſuis ſcholijs intellexerunt quodnam Eliphaz redditum fuerit oraculum. Quod vero dicit, *Verbum abſconditum furtiuè venas ſuſurri.* Vt indicet rationem, qua olim dabantur reſponſa, non planè, ſed obſcurè, atque implicatè, vt ex prophetis intelligi licet, quorum ſermo longè obſcurior eſt, quàm familiaris. Quoniam homines digni non erāt, quibuscum Deus valde familiariter loqueretur. Adeo, vt vel Chriſti temporibus quibus planius, & familiarius, quàm alio vnquàm tempore dabantur reſponſa, id obſeruaretur. Nam ſæpe Chriſtus cum populo loquens parabolis vtebatur. Cuius rei cauſam ipſe ſuis Apoſtolis indicat dicens, Cæteris in parabolis, vt videntes non videant, & intelligentes non intelligant. Tum id fiebat, vt non remiſſe atque negligenter, ſed attentè, & accuratè diuina homines audiant oracula, Quod autem dicit, *furtiuè*, non malè exponit Chaldæus repente. Quod verò dicit, *Venas ſuſurri eius*, Clarius in Hebræo eſt שמץ מנהו ſemets menu. Id eſt, parum ex eo. In Græco vero obſcurius id transfertur πότερον ὃ δέξεταί μου τὸ οὖς ἐξαίσια παρ' αὐτοῦ. Id eſt. Nunquid, non auris mea indecora ab eo ſuſcipiet? Nam שמץ ſemets ſignificat detractionem & ignominiam, idque vno tantùm ſcripturæ loco, quòd alia non videtur explicatio quadrare Exod. 32. verſ. 25. Spoliauerat eum Aaron לשמצה le ſimtsa inter hoſtes eorum. Sed mihi videntur Hebræi prorſus huius vocis propriam ſignificationem ignorare, qua de cauſa accomodant eam ſignificationem cuicunque loco, quæ magis apta verbis adiunctis eis videtur. Ex quo fit vt non conueniat inter eos de explicatione illius loci Exodi citati. Sed difficilis eis videatur. Sed quantū ego conijcio, ex tribus locis, quibus in ſcriptura ponitur, attenuatum quid, & exiguum propriè ſignificat. Exquo fit, vt ad ſignificandā detractionem, & ignominiam poſsit accōmodari. Siquidē qui detrahit, & afficit ignominia, attenuare, & diminuere alterius famā videtur. Nam his locis apta eſt hæc ſignificatio, ipſaq; facilia redduntur. Nā hic locus (vt diximus) facilius, & planius ita redditur. Suſcepit auris mea parū quid, & exiguum ex illo nimirū verbo. Quoniā abſconditum, & furtiuū erat, vt dicit. Ita etiam conuenit in alium huius libri locū capitis ſexti, & ita interpretatut vulgatus noſter interpres cum vix (ait) שמץ דבר ſemets dabar, id eſt paruam ſtillam ſermonis eius audierimus. Locus etiam ille Exodi valde difficilis, planus valde hac

Luc. 13.

Exodi 32.

inter-

interpretatione efficitur, vt habeat hanc ſententiam, nudauerat populum Aaron ad attenuationem inter hoſtes, id eſt, vt hoſtibus ſuis attenuatus, diminutus & deſpectus videretur. Ne de idolo, quod frabricauerat eis ex auro, quo populum expoliauerat, gloriarentur, & eo duce conarētur ire per hoſtes in terram promiſſam. Nam ipſi petiērant Deum, qui præcederet eos. Qua fortè nullam planiorem melioremque interpretationem reperies, licèt variæ ab Hebræis, & Latinis circūferantur. Ex hac eius propria ſignificatione fit, vt ad ſignificandam detractionem & ignominiam poſsit accommodari, vt à vulgato noſtro loco Exodi citato accomodatur. Et ad ſignificandum etiam indecorum, vt hoc loco à ſeptuaginta viris vſurpatur: nam indecorum eſt, quod attenuatum, & imminutum fuerit. Ita, vt hanc habeat ſententiam illorum huius loci tranſlatio. Nunquid non auris mea audiuit, didicitq; ex illo, quod indecorum erat? Quo mihi ad oraculum videntur alludere, quod ſibi redditum fuiſſe Eliphaz narrat. Quo ſignificatur, vt ſtatim exponemus, indecorum eſſe hominē iuſtiorem, aut puriorem eſſe quàm Deum. Vulgatus vero tranſtulit *venas ſuſurri*, id eſt, verbum attenuatum, hoc eſt, nō rectè expreſſum, nec prolatum, ſed obſcurè, cuiuſmodi ſuſurrum eſſe ſolet. Quare vtraque tranſlatio cadit in verba Hebræa, & aptam habet ſententiam. Sequitur autem.

13 *In horrore viſionis nocturnæ, quando ſolet ſopor occupare homines.*

שעיף cehiph propriè ramum ſignificat, ſiue arboris, ſiue rupis, quem ſcopulum vocamus per tranſlationem vero ſignificat cogitationem, quæ cum corde ita comparatur, vt ramus cum arbore. Hinc fit, vt vulgatus, & ſeptuaginta transferant hoc loco, horror viſionis, ſpeciem pro genere. Nam horror cogitatio eſt timorem inijciens. Poteſt etiam clarius ex Hebræo verti cogitationibus viſionis nocturnæ, id eſt, cùm mecum cogitarem viſa, quæ nocte hominibus afferri ſolent. Ponit enim tempus, quo percepit oraculum cuius mentionem facit, *Quando ſolet ſopor occupare homines.* Noctis deſcriptio eſt, de nocteque accepiſſe narrat oraculum. Quod etiam alijs prophetis contigit, vt Danieli dicenti, Videbam in viſione mea nocte. Et Zachariæ etiam dicenti, Vidi per noctem, & ecce vir aſcendens. *Dani. 7.*

14 *Pauor tenuit me, & tremor, & omnia oſſa mea perterrita ſunt.*

Hac de cauſa ſuperiori verſu vulgatum, & ſeptuaginta vertiſſe pūto, In horrore viſionis. Septuaginta verò aptè exponunt, quo pacto oſſa fuerint perterrita, traducentes συνέσεισε concuſsit.

15 Et

15 *Et cum ſpiritus.*
Vehementer autem terrebantur olim prophetæ, & alij viri pij, cum viſa à Deo offerrentur eis. Adeo vt narret Ezechiel proſtratum iacuiſſe: ab angeloque erectum fuiſſe in illa viſione quam commemorat gloriæ Domini. Daniel etiam narrat, viſo angelo perterrefactos fugiſſe eos, qui cum illo erant. Ipſumque adeò conſternatum fuiſſe, vt viribus omnibus deſtitutus in terram cecidiſſet. Et quando vniuerſo populo Deus in monte Synai apparuit, cunctus populus perterritus fuiſſe narratur. Adeò, vt dicerent Moyſi, Loquere tu nobis, non loquatur nobis Deus. Ita ergo Eliphaz, in viſis ſibi oblatis exhorruiſſe narrat. *Et cum ſpiritus me præſente tranſiret: inhorruerunt pili carnis meæ.* Ezech. 2. Dan. 10. Exod. 20.

16 *Stetit quidam, cuius non cognoſcebam vultum, imago coram oculis meis. & vocem quaſi auræ lenis audiui.*

Quod dicit. *imago coram oculis meis.* Significare videtur vulgatus noſter aliquam imaginem oblatam eſſe Eliphaz. Valde tamen id ambiguum eſt in Hebræo. Nam Hebræa verba poſſunt ſignificare, & oblatam, & non oblatam fuiſſe, imaginem vllam ei. Nam ſæpe vſuuenit in Hebræo, vt negatio primi membri afficiat ſecundum membrũ. Et ita illa verba. *Cuius non cognoſcebam vultum, imago coram oculis meis*, poſſunt Hebræis idem declarare, quod nec, *imago coram oculis meis*, & ita ambiguè explicatur à Chaldæo interprete: licèt verſio eius Latina è regione poſita in Biblia Regia explicatè dicat imaginem vidiſſe. Septuaginta tamen viri, quorum maxima eſt auctoritas, apertè vertunt. Nullam imaginem ei fuiſſe propoſitã his verbis, εἶδον καὶ οὐκ ἦν μορφὴ πρὸ ὀφθαλμῶν μου. Id eſt, vidi, & non erat imago coram oculis meis. Fortè verò Græci intelligunt imaginem coram oculis ſuis non fuiſſe, quam quidem cognoſceret. Vel à vulgato ambigua relicta eſt oratio, ſicut eſt in Hebræo, & Chaldæo, vt negationis vis in ſecundam propoſitionem poſſet vel tranſire, vel non tranſire. Quod dicit. *Cum ſpiritus me præſente tranſiret.* Et vocem quaſi auræ lenis, ſimile viſum fuiſſe declarat eius, quod propoſitum fuit Eliæ, vt narratur in quarto Regum. Nam vidit primo ſpiritum grandem, & fortem, & vltimo loco ſibilum auræ tenuis. 4. Reg. 19.
Nam cum Deus, & ea quæ Dei ſunt primò tractantur difficilia, & moleſta valde videntur: deinde verò faciliima iucundiſsimaque. Cùm ergo hoc viſum quod commemorat Eliphaz ſimile fuiſſet eis, de quibus alij prophetæ narrant, & in eo, quòd illum terrefecit, & in eo quòd primo ſenſit ſpiritum vehementem,

tem, deinde vero auram lenem, non dubito, quin à Deo ei fuerit repræſentatum: quod vehementer, vt diximus, eius dignitatem, & amplitudinem manifeſtam, atque teſtatam efficit.

17 *Nunquid homo, Dei comparatione iuſtificabitur, aut factore ſuo purior erit vir?*

Id oraculi redditum fuit Eliphaz, non illud quod putauit, (vt narrauimus) auctor Bibliæ Roberti quod affert ad probandum illam propoſitionem, Iuſtus non perit. Quæ vt vera habeatur, quomodo ſit intelligenda, explicuimus. Id eſt, funditus non perijt, & hoc modo benè hoc probatur oraculo. Quoniam iuſtificaretur vir pius cum Deo, ſi æternum acciperet interitum. Nam poſſet optimè de illo conqueri dicens, Quid in te peccaui? Quid cõmerui? quo merito meo tantum pendo ſupplicium? Et ita Dauid culpam ſuam cognoſcens, à Deòque veniam petens ait, Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci, vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris. Quod oraculum valde huius ſimile eſt, valdeque ab eo declaratur, id eſt, fateor me peccaſſe, pœnaque eſſe dignum. Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis in Hebræo eſt בדברך bedaurecha, דבר dauar autem, ſicut & ſermo in ſacrà ſcriptura rem, ſiue negotium ſignificat, vt iuſtificeris ergo cum mé condemnaueris, & ſupplicium irrogaueris. Non enim in probum, ſed in improbum virum animaduertes. Et vincas cum iudicaris, id eſt, Cum impij ſupplicio affecti de te querumtur, & ſecum benè non agi iudicant. Eſtque in Hebræo id clarius, propiuſque accedit ad ſecundam partem oraculi Eliphaz, quod in manibus habemus, תזכה בשפטך tizche beſcaphtecha purus ſis in iudicijs tuis, id eſt Nulla culpa contamineris, cum pœnas à me expetieris, quaſi nullo merito meo ſupplicium mihi fuerit conſtitutum. Ex hoc etiam loco optimè intelligitur illud Chriſti apud Matthæum, Et iuſtificata eſt ſapientia à filijs ſuis. Vt ſit Hebraiſmus מבניו me banau à filijs ſuis, ſimilis eius, quem hoc loco dicit Eliphaz מאלוה me eloa à Deo ſuo. Id eſt, cum ſapientia Dei omnem lapidem mouerit, omnique ratione conata fuerit filios ſuos, id eſt populum Hebræum, frugi facere ad pietatémque informare, nec id fuerit aſſecuta: nulli iniuſta videri poterit, cũ pœnas fuerit perſecuta, hos filios reijciendo, à ſeque expellendo, & alium populũ ſibi aſſumendo, & iure ſuo vendicando. Et hac de cauſa cunctos homines mundo conſumpto Deum in iudiciũ vocaturũ exiſtimo. Vt, quia alij homines æternis addicentur ſupplicijs, alij vita beata perpetuis

Pſalm. 50. — Qua ratione iuſtificetur Deus, cum in impium animaduertit. — Matth. 11.

tuis

tuis temporibus donabuntur, horum cauſæ, atque rationes omnibus manifeſte ſint, Deuſque (vt ait Dauid) in ſermonibus ſuis iuſtificetur, puruſque, & vacuus appareat ab illis maledictis, atque conuitijs, quibus illum iniqui iuſtis conſtricti cruciatibus appetent. Quam ob rem Paulus Corinthijs ſcribit, Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum, &c. Itaque nolite ante tempus iudicare, quouſque veniat Dominus, qui illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium. Tunc laus erit vnicuiq; à Deo. Quare rectè dictum fuit Eliphaz. *Nunquid homo, Dei comparatione iuſtificabitur, aut factore ſuo purior erit vir?* Eſſet autem purior, ſi culpa ipſe vacaret, & Deus illum condemnaret. In culpa enim Deus eſſe, iniquum reddens iudicium, vir autem extra culpam fuiſſet. Licet autem hic locus non ſolum à vulgato interprete, ſed etiam à ſeptuaginta, & à Chaldæo eodem modo per interrogationem reddatur, poteſt tamen ex Hebræo ſine interrogatione verti. Ita vt ה ha non ſit interrogationis, ſed nominatiui ſignum, hac ratione homo iuſtificabitur à Deo, & à factore ſuo purus reddetur vir, habetque commodam ſententiam ad probandum, quod propoſuerat. Nam ſi à Deo iuſtificabitur, ergo nec condemnabitur, nec vllo ſupplicio coercebitur, nec denique peribit. Quæ interpretatio licèt nonnullis Hebræis magis probetur, prior tamen longè præſtantior mihi videtur, cùm ei tam egregij interpretes ſimul aſſenſi fuerint. Illud verò, *Aut factore ſuo purior erit vir?* ſeptuaginta ita interpretantur, ἢ ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἄμεμπτος ἀνήρ. Id eſt vel à factis ſuis inculpatus erit vir. Caditque in Hebræa verba, ſi עשהו heſehu infinitiuum eſſe intelligamus. Nam eiſdem conſonantibus alia puncta aſcribi poſſunt, vt in Zacharia diximus. Hoc loco vero magnopere animaduertendum eſt, Deo reuelante homines olim didiciſſe viros pios à Deo eſſe ſeruandos. Hoc enim, quoniam non ſatis natura conſtare poteſt, oportet eum religioſe credere, qui diuinam gratiam conciliaturus eſt, ſicut dicit Paulus, Accedentem ad Deum oportet credere quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit.

1. Cor. 4.

Heb. 11.

18 *Ecce qui ſeruiunt ei non ſunt ſtabiles, & in angelis ſuis reperit prauitatem.*

Hæc, & ea, quæ ſequuntur, vſque ad finem capitis, ad oraculum etiam pertinere exiſtimo, quod Eliphaz relatum ſibi narrat. Eſt autem hic verſus, vt mea fert opinio, valde difficilis, non tam ad intelligendum, quàm ad contexendum cum ſuperioribus, & ſequentibus dictis. Quod hactenus ego pro dignitate explicatum

fuiſſe

fuiſſe non vidi. Etenim ſi ponatur hoc ad demonſtrandum illud, quod proximè dixerat, Nullum virum Deo collatum poſſe iuſtificari. Ita vt argumentum ex maiori petatur, ad probandũ, quod minus eſt. Hac ratione Angeli, qui hominibus præſtant, non ſunt mundi Deo collati: ergo nec homines eſſe poſſunt, Quo pacto id conſequentibus cohærebit, quibus non dicitur, quantò magis homines puri non erunt: ſed quanto magis homines non conſiſtent, ſed facilè interibunt. Quare hic locus ita mihi tractandus videtur, vt oraculum totum pertineat ad probandum illud coniunctum, quod propoſuerat, Pios viros non perire, impios vero perire. Probauit primum ex eo quod ſibi reſponſum fuit. Nullum hominem poſſe Deo comparatum iuſtificari. Probat modo ſecundum ex maiori. Nam Angeli, qui natura ſemper ſunt: deprimi ad interitum poſſunt: quò magis homines interire poterunt, cum natura mortales ſint. Dicit ergo. *Ecce qui ſeruiunt ei, non ſunt ſtabiles*. Chaldæus id refert ad Prophetas, viroſque deditos Deo, quod mihi ſanè non placet. Nam quod ſequitur quantò magis qui habitant &c. & concluditur tanquàm minus ad omnes ſpectat mortales, cuiuſmodi prophetæ fuerunt. Quare nō debet pertinere ad id, quod tanquā maius proponitur. Igitur hoc ad Angelos totum attinere puto, quos ſtabiles non eſſe dicit. Quia omni prorſus bonitate prædìti non ſunt. At tradunt Metaphyſici bonum, & id quod eſt, ita inter ſe eſſe conexa, vt nihil vni deſit, quod non deſit, & alij. Quod ſi vacant Angeli aliquo bono: vacant & aliquo eius, quod eſt. Igitur non omnino prorſuſque conſiſtunt. Eodem pertinet, quod eſt in Hebræo: & ſeptuaginta viri atque Chaldæus conuertunt. Seruis ſuis non credet. Id eſt, ſeruis ſuis omne bonum non tradidit fideique commiſit, hoc enim intereſt inter filium Dei, & angelos aliaſque creaturas, quòd filio Dei omnia tradita ſunt à patre ſuo, vt ipſe teſtatur. Et in eo ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ abſconditi, vt auctor eſt Paulus. Angelis vero, & alijs creaturis multa, vel potius infinita bona credita non ſunt. Sicut hoc loco dicitur. Et in Angelis ſuis reperit prauitatem. Vel, vt ſeptuaginta vertunt σκολιόν τι. Id eſt, tortuoſum quid atque malignum. Quo ſignificat infinitis eos commodis carere. Quare cùm infinitis modis eo, quod eſt, præſtantiſsimæ quæque creaturæ priuentur, infinitis etiam modis poſſunt non conſiſtere, vt rectè dicatur ſtabiles non eſſe. Quam doctrinam ſatis planam facit exemplum illud ſeueriſmum in perſeruſis Angelis ſtatutum, qui propter eorum nequitiam bonis maximis euerſi ſempiternum interitum acceperunt.

Cur Angeli poſſint deficere.

Luc. 20.
Colo. 2.

19 *Quan-*

19 *Quantò magis hi, qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, conſumentur velut à tinea?*

Optime quidem colligitur homines iniquos interituros,ſi Angeli tam præſtanti natura præditi occiderunt.Declarat autem hominis infirmitatem, & ex materia de qua corpus eius factũ fuit, & ex cauſa efficiente ſenij, & conſumptionis eius. Dicit ergo. *Quantò magis qui habitant domos luteas.* De corpore intelligit,quod eſt quaſi quædam domus,& animi receptaculum,qua tranſlatione vſus eſt etiam Paulus Corinthijs ſcribens, Si terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur. Quæ tranſlatio petita eſt ex eo, quod narratur in Geneſi, Formauit Dominus Deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem. Quod dicit, *qui terrenum habent fundamentum*, ad corpus etiam luteum refertur, quo quia hominis vita nititur, cum facilè fundamentum conuelli poſsit,quippe quod terrenum ſit,facilè etiam hominibus vel potentiſsimis atque ſæuiſsimis auferetur vita.Quod dicit: *conſumentur, velut à tinea,* Quidam Hebræi exiſtimant,ante tineam eſſe vertendum, quod in Hebræo ſit לפני עש liphne has. Ad hanc ſententiam, conſumentur antequam in ſepulchro vermibus confecti contabeſcant. Alij Hebræi, quia עש has arcturum etiam, vt aliqui putant ſignificat à verbo עוש hus congregare, explicant conſumentur,donec fuerit arcturus,id eſt ſemper. Sed meliorem eſſe duco verſionem vulgati interpretis: cum ita & ſeptuaginta viri,& Chaldæus conuertant.Cohæretque longè magis cum verſu ſequenti, quo modus commemoratur,quo quaſi à tinea homo conteritur. Tangit autem his verbis elegantiſsimum argumentum, quo explanat quam facilè homines à Deo extingui, & vita expelli poſſunt. Nam ipſi ſua ſponte, nulla externa eis illata vi quotidie contabeſcunt, ſeneſcunt, & quaſi à tinea corroduntur, & conficiuntur.Siquidem cùm homo ex ſemine fiat humida quadam re,ea eſt vis huic materiæ natura attributa,quæ in dies eam magis exiccet, vt ita humanæ naturæ paretur: quæ vis nunquàm hominis materiam deſerit, ſed ei ſemper inſita eſt. Quo fit, vt tamdiu ſiccior homo reddatur quamdiu viuit, quam vnam cauſam eſſe ſenectutis Galenus exiſtimat. Cum igitur homo per ſe ſeneſcat, cur non teſtatum, & exploratum erit homines omnes iniquos: quantumuis viribus & opibus abundare videantur: vitam non multum producturos, ſed morte eſſe mulctandos. Ex quo ſatis quidem conſtat quanta clementia, & ſtultitia ſit iniquorum hominum, qui Deo non obtemperare, ſed reſiſtere, &

2. Cor 5.

Geneſ. 2.

Senectutis cauſa.

eius iuſſa violare audent. Qua (malum) re homines infirmi nituntur? quidnam eorum effert animos? anne lutum, ex quo conſtant, ſpiritus eis, & audaciam affert ad repugnandum omnipo-

Pſalm. 1. tenti? At quidem erunt, vt ait Dauid, tanquàm puluis quem proijcit ventus à facie terræ. De qua re, vt certior fieret Adam, qui Deo æquiparari moliebatur ei è Paradiſo expulſo Deus dixit; Puluis es, & in puluerem reuerteris. Ob eamque rem eruditè quidam Poeta canebat.

τί γὰρ ἐσμὲν ὅλως ἢ ποδαπῆς γεγόναμεν ὕλης,
στόχασαι κατὰ σεαυτὸν τὸ βιωτικὸν νοήσας,
ἐκ τίνος ἐγένου, καὶ τίς εἶ καὶ τίς πάλιν γίνῃ.

Quid obſecro ſumus tandem, aut ex qua materia nati, ex te ipſo coniecturam fac, & tuæ vitæ genus conſidera, vnde natus, quinam ſis, & quis futurus denuò.

Geneſ. 3. 20 *De manè vſque ad veſperam ſuccidentur.*

Exponit quo pacto a tinea quaſi corrodantur, & conſumantur, quia de mane vſque ad veſperam, id eſt ſingulis diebus ſeneſcūt, & morti propius accedunt. Itaque verè quotidie moriuntur: ſi-

Geneſ. 2. cut Adam dictum fuit. In quacumque die comederis ex ligno, morte morieris. Moritur enim quotidie, neque facit moriendi

Pſal. 101. finem quouſque animam agat. Qua de cauſa Dauid ait, Dies mei ſicut vmbra declinauerunt, & ego ſicut fœnum arui. ***Et quia nullus intelligit, in æternum peribunt.*** Et hoc loco cōſtare videtur Eliphaz hactenus de interitu ſempiterno fuiſſe locutum, cuius cauſam ſatis hic eruditè ponit, quia homines cum quotidie moriantur, ſe tamen mori non intelligunt. Nam ſi intelligerent, quis tam ſtultus, quis tam eſſet mente captus, qui pro virili parte tantum malum ſibi impendens auertere bona & religioſa vita non curaret?

Oportet cognoſcere quod ſemper morimur.

In quo non ſine magna admiratione conſiderandum eſt, quàm præcipites libidine, & perturbationibus ſuis homines ferantur, vt non ſentiant, non videant, quod toties experiuntur, quod aſsiduè ante oculos eorum verſatur. Vt ergo ab interitu nos vindi-

2. Reg. 4. cemus æterno, oportet cognoſcere nos ſemper mori, ſicut illa dixit Thecuitis, Omnes morimur, & quaſi aqua dilabimur in terram. Memoriam frequenter repetere neceſſe eſt volantis ætatis, vitæque ſeneſcentis. Quòd verò ſeptuaginta vertunt hoc *παρὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ἑαυτοῖς βοηθῆσαι ἀπώλοντο.* Id eſt ex eo, quòd nō potuerint ipſi ſibi auxilium ferre, perierūt. De illo intelligunt auxilio, quod pietas & vera religio hominibus afferunt, quo & perpetua morte liberentur, & verè beatam

vitam

vitam conſequantur, quibus officijs iniqui dare operam, perturbationibus ſua culpa impediti, & inanibus huius ſeculi curis implicati non potuerunt. Vtramque vero verſionem Hebræa verba patiũtur. Nam in Hebræo eſt מבלי משים לנצח יאבדו mibeli meſimlenatseah iouedu, quod verbum de verbo tranferentes ita poſſumus interpretari, Eò quòd non eſt, qui ponat, in ſeculum peribunt. Illud autem non eſt qui ponat, doctiſsimè explicauit vulgatus, qui non ponat in corde, vel mente, id eſt non intelligat. Septuaginta verò interpretes cum לנצח lenatseah cõiunxerunt, quod vulgatus traduxit in æternum: ſed tamen ſignificat etiam Hebræis fortitudinem ſiue potentiam, quam ſignificationem ſeptuaginta ſpectantes intellexerunt, qui non ponat fortitudinem, ſiue potentiam, id eſt, qui non ſeipſum adiuuet, vt illi tranſtulerunt.

21 *Qui autem reliqui fuerint, auferentur ex eis.*

Explicat quantus interitus maneat iniquos homines, vt non ſolùm ad ipſos, ſed ad poſteros eorum perueniat, vt omnis eorum memoria deleatur. Adeò illorum Deus odio eſt, adeo magnum ei ſtomachum fecerunt. Quapropter Salomon ait, Nomen im- *Prouer.* 10.
piorum putreſcet. Et alius propheta dixit verbis Dei vxori Iero *3.Reg.* 14.
boam, Idcirco ego inducam mala ſuper domum Ieroboam, & percutiam de Ieroboam mingentem ad parietem, & clauſum, & nouiſsimum in Iſrael, & mundabo reliquias domus Ieroboam, ſicut mundari ſolet fimus, vſque ad purum. Quod *reliqui*, dicit, in Hebræo eſt יתר ieter, quod verbum quia res varias ſignificat, ita variè hunc locum exponunt Hebræi. Significat enim excellentiam, & ita nonnulli exponunt. Auferetur excellentia eorum, id eſt anima eorum. Significat etiam funem, & ita quidam Hebræi declarant. Ablatus eſt funis eorum. Ita enim in huius vitæ bonis hærebant, vt exiſtimare viderentur cum hoc ſeculo eſſe colligati. Sed vulgarior eſt illa huius nominis ſignificatio, quam vulgatus, & ſeptuaginta viri ſecuti ſunt. *Morientur, & non in ſapientia,* duplicem mortem Ioannes in Apocalypſi diſtinguit, prima eſt *Apoc.* 20.
mors iuſtorum, quam obire optabat Balaam, vt narratur in numeris. Quam boni viri, ita amant, vt in ea ſpes omnes ſuas po- *Num.* 23.
ſuerint, vt Salomon auctor eſt in Prouerbijs dicens, Iuſtus ſperat *Prou.* 14.
in morte ſua. Non enim pœna eſt, ſed mortalis naturæ finis, quē beata, & æterna vita conſequitur. Hanc mortem viri boni ſa- Duplex
pienter appetunt, quoniam ſe iam diu ad eam optimè pararunt. mors.
Alia eſt mors ad quam mittuntur impij, vt æternis cruciamentis apud inferos conficiantur. Hæc pœna grauiſsima eſt, qua

F Deus

Deus ſcelera vlciſcitur. Et qua per Chriſtum liberati ſumus, ſi
Prouer.10. vitam cum iuſtitia colamus, ſicut Salomon, ait iuſtitia liberauit à morte. Et Chriſtus, Qui credit in me non morietur in æter-
Ioan.11. num. De hac ergo morte loquitur, Eliphaz dicens, Morientur non in ſapientia. Cur autem inſipienter mori dicantur, dixerat doctiſsime antè, quoniam nullus intelligit, nemo illorum de morte cogitat, neque ſe ad illam comparat: ſed ſe eis ex inopinato
Eccleſ.7. ſemper offert. Et ob eam rem monet Eccleſiaſtes, Noli eſſe ſtultus, ne moriaris in tempore non tuo. Quo etiam loco animaduertendum eſt, Eliphaz inter mortem piorum, & impiorum diſtinxiſſe, vt vbi antea dixit, Quis vnquam innocens perijt? aut quando recti deleti ſunt? ſignificaſſe ſciamus viros pios non inſipienter, nec interitu impiorum perire. Quare hæc capitis huius doctrina, cum in propoſitione tantùm Syllogiſmi perſiſtat, veriſſima cenſenda eſt. Quod ſi ex hoc ipſe concluderet, Iob virum eſſe impium, falſiſsimum eſſet. Quoniam aſſumptio ratiocinationis falſa etiam eſſet.

CAPVT. V.

A

1 *VOca ergo ſi eſt qui tibi reſpondeat, & ad aliquem ſanctorum conuertere.*

2 *Virum ſtultum interficit iracundia, & paruulum occidit inuidia.*

3 *Ego vidi ſtultum firma radice, & maledixi pulchritudini eius ſtatim.*

4 *Longè fient filij eius à ſalute, & conterentur in porta, & non erit qui eruat.*

5 *Cuius meſſem famelicus comedet, & ipſum rapiet armatus, & bibent ſitientes diuitias eius.*

6 *Nihil in terra ſine cauſa fit, & de humo non orietur dolor.*

B 7 *Homo naſcitur ad laborem, & auis ad volatum.*

8 *Quam ob rem ego deprecabor Dominum, & ad Deum ponam eloquium meum.*

9 *Qui facit magna. & inſcrutabilia & mirabilia abſque numero.*

10 *Qui dat pluuiam ſuper faciem terræ, & irrigat aquis vniuerſa.*

11 *Qui ponit humiles in ſublime, & mærentes erigit ſoſpitate.*

12 *Qui diſſipat cogitationes malignorum, ne poſſint implere manus eorum, quod cœperant.*

13 *Qui apprehendit ſapientes in aſtutia eorum, & conſilium prauorum diſſipat.*
14 *Per diem incurrent tenebras, & quaſi in nocte ſic palpabunt in meridie.* C
15 *Porrò ſaluum faciet egenum à gladio oris eorum, & de manu violentis pauperem.*
16 *Et erit egeno ſpes, iniquitas autem contrahet os ſuum.*
17 *Beatus homo qui corripitur à Deo: increpationem ergo Domini ne reprobes.*
18 *Quia ipſe vulnerat, & medetur: percutit, & manus eius ſanabunt.*
19 *In ſex tribulationibus liberabit te, & in ſeptima non tanget te malum.*
20 *In fame, eruet te de morte, & in bello, de manu gladij.*
21 *A flagello linguæ abſconderis: & non timebis calamitatem cùm venerit.* D
22 *In vaſtitate & fame ridebis: & beſtias terræ non formidabis.*
23 *Sed cum lapidibus regionum pactum tuum: & beſtiæ terræ pacificæ erunt tibi.*
24 *Et ſcies quòd pacem habeat tabernaculum tuum: & viſitans ſpeciem tuam non peccabis.*
25 *Scies quoque quoniam multiplex erit ſemen tuum, & progenies tua quaſi herba terræ.*
26 *Ingredieris in abundantia ſepulchrum, ſicut infertur aceruus tritici in tempore ſuo.*
27 *Ecce hoc vt inueſtigauimus, ita eſt: quod auditum mente pertracta.*

1 *Voca ergo ſi eſt qui tibi reſpondeat, & ad aliquem ſanctorum conuertere.*

Amici Iob cur hęreticis conferantur.

Eliphaz oraculo Dei ſuam confirmauit ſententiam. Nuc quaſi victor triumphans de Iob quærit ex eo, vtrum ſimili oraculo ſuam poſsit de hominum vita probare ſententiam, quam tertio huius libri capite perſecutus eſt. Rectè vero Eliphaz, & alij amici Iob hæreticos homines referre dicuntur, qui oraculis diuinis, & ſcripturæ locis Eccleſiæ valde infeſti ſunt. Quoties enim Lutherus, Melancthon, Caluinus, & aliæ fœces congeſtis multis ſcripturæ locis nos reprehendunt, & ſe viciſſe clamant? Incredibilem vero dolorem affert viro pio afflicto, & ab alijs vexato, cum eius aduerſarij verbis Dei cum illo pugnare ſimulant, & quaſi irridentes poſtulant, vt aliquod ex Deo quærat auxilium. Id quod bene declarauit Dauid dicens, Dum confringuntur oſſa mea, exprobauerunt mihi, qui tribulant me inimici mei. Id eſt non leuiorem cruciatum ſuſtineo, cum mihi exprobrant inimici, quàm ſi oſſa mea confringerentur. Quæ exprobatio cuiuſmodi fuerit, declarans ait, Dum dicunt mihi per ſingulos dies vbi eſt Deus tuus? Qua contumelia etiam Chriſtus laceratus eſt, dum de illo homines nequã dicerent, Sine videamus, an veniat Elias, & liberet eum. Ita Eliphaz, *Voca ergo, & ad aliquem ſanctorum conuertere, ſi eſt qui tibi reſpondeat*, vt mihi reſponſum eſt. Quod ſeptuaginta conuertunt εἴ τινα ἀγγέλων ἁγίων ὄψει, id eſt ſi aliquem ſanctorum angelorum videbis. Præterquàm quod eadem eſt ſententia, quadrat etiam in Hebræa verba. Nam פנה pana, quod vulgatus conuertere, interpretatur, aſpicere, etiam ſignificat.

Pſalm. 1.

Matth. 27.

2 *Verè ſtultum interficit iracundia.*

Videtur Iob impatientiæ reprehendere, quod illa verba protulerit. Quaſi dicat, licet te ad Deum vel ad aliquẽ ſanctorum conuertas, te non reſpicient, quoniam impatientia tua illos offendiſti, magnumque detrimentum feciſti. Sed indignè ea culpa in Iob confertur, vt de verbis eius differentes demonſtrauimus. Vera tamen eſt propoſitio, qua ad reprehendendum vtitur. Quare aſſumptio falſa erit. Ait ergo. *Verè ſtultum interficit iracundia*, id eſt damnum ei maximum affert. Nam iracundia inſanus, & mentis impos temere, & inconſideratè agit. Eſt enim iracundia inimica conſilio, & bonas mente collectas rationes diſturbat, ſic vt tanquam amens ſe homo gerat. Siquidem prudenter Cato Maior dicit, Iratus homo tempore tantùm ab inſano differt. Et Phi-

Iracundia quantum malum.

læmon, ait, μαινόμεθα πάντες, ὁπόταν ὀργιζώμεθα, inſanimus omnes cũ iraſcimur. Ex quo illud Eccleſiaſtæ rectè intelligitur, Ira in ſinu ſtulti requieſcit. Eſtque patientia in rebus aduerſis ex dignitate maxima viri ſapientis, quam vnam pro muro ei, & propugnaculo relictam eſſe Chriſtus declarauit: ſi calamitates & incomoda vrgeant. *Et paruulum occidit inuidia*. Pro pàruulo in Hebræo eſt פתה pote, quod ſicut varia ſignificat, ita hic locus variè exponitur. Septuaginta transferunt πεπλανημένον deceptum. Chaldæus verò שבאר ſebara ſtultum. Quidam Hebræi inclinantem exponũt. Id eſt cuius animus inclinatur ad optima, & feliciſsima quæque, tabeſcit inuidia. Sed verbum פתה pata propriè mihi ſignificare videtur declinare. Et quia vir, qui decipitur, declinat à vero, decipi etiam, & ſeduci ſignificat. Sicut tranſtulit vulgatus noſter Hieremiæ vigeſimo capite dicens, Seduxiſti me Domine, & ſeductus ſum. Et hac de cauſa ſeptuaginta viri conuerterunt eo modo, quo diximus. Et quoniam ſtulti eſt decipi, & ad ea facilè inclinari, quæ pulchra videntur, ſtultum expreſsit Chaldæus. Eſt etiam & hoc pueri, quod rerum ſit imperitus. Sicut ſcripſit Paulus Corinthijs, Nolite pueri effici ſenſibus. Et hac de cauſa vulgatus paruulum vertit. Ex hoc tamen intelligitur hoc loco, non eum, qui puſillo animo ſit, ſed qui rerum ſit ignarus, ſignificare. Quod *Inuidia* dicit. In Hebræo eſt קנאה china. Significat autem קנא chana, vt in Zacharia noſtro pluribus declarauimus iracundia efferri, ex eo quod alius habeat, quod ego vehementer amo. Quod Græcis eſt ζῆλος, vt hic ſeptuaginta viri conuertunt. Docet igitur locus hic hominem rerum ignarum, & quem facilè caduca bona ad ſe alliciant, maximum incommodum ex inuidia accipere. Quare, qui fortunarum amiſsionem nimis ægrè fert ſuam indicat ſtultitiam. Cum ignoret quàm fugaces, & momentaneæ natura ſint, quàmque facilè euaneſcant. Rerum igitur humanarum contemptio, & animi magnitudo in rebus aduerſis, in eum tantùm cadit, qui res humanas probè cognoſcat. Sicut ille qui dixit, Omnia arbitror vt ſtercora. Earumque naturam nobis declarant Dauid, vt omnem tollat ex animis noſtris inuidiam, & dolorem in earum amiſsione dicens, Noli æmulari in malignantibus, nec zelaueris facientes iniquitatem. Quo loco vtitur verbo קנא cana, de quo diximus, & rationem ſubiungens ait, Quoniam tanquam fenum velociter areſcent, & quemadmodum olera herbarum citò decidẽt. Quam rationem etiam ſecutus Eliphaz dicit præterea.

Eccleſ.7. *Hierem.20* *1. Cor. 14.* *Zachar.1.* Inuidia quos ſeducat. *Philip.3.* *Pſalm. 36.*

3 *Ego vidi ſtultum firma radice, & maledixi pulchritudini eius ſtatim.*

Quod dicit, *pulchritudini* ita etiam vertunt ſeptuaginta εὐπρέπειαν. In Hebræo vero eſt נוה naue, quam vocem ſatis ambiguè conuertit vulgatus ſequens ſeptuaginta viros, pulchritudinem, ſpeciem, decus, paſcua, habitaculum. Propriè tamen omnibus Hebræis aſſentientibus habitaculum declarat à verbo נוה naua habitare. Nulluſque locus (quòd ego ſciam) ſacræ ſcripturæ eſt, in quem hæc non conueniat ſignificatio, ſed quia opes, & familiæ decus, pulchritudine, & ſplendore domeſtico in primis repræſentantur. Ita vt ſponſa in canticis ſpeciem, & pulchritudi-
Cant. 1. nem ſuam tabernaculo Salomonis conferret dicens, Nigra ſum ſed formoſa filia Hieruſalem, ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis, hinc ductam fuiſſe tranſlationem exiſtimo ad ſpeciem, decus, & pulchritudinem ſignificandum. Sed quoties in ſacra ſcriptura, ita conuerſum reperiatur, intelligenda eſt ſpecies, decuſque domus, ſiue habitaculi. Ita hoc loco, *Maledixi pulchritudini eius.* id eſt ſplendido magnificoque habitaculo eius. *Maledixi*, antem, id eſt præſagiui quod futurum erat, vt citò tot opes funderentur, & tanta magnificentia labefactaretur, licèt firmas
Pſal. 36. radices egiſſe videretur. Id quod Dauid illuſtrius pronunciauit dicens, Vidi impium ſuperexaltatum, & eleuatum ſicut cedros libani: & tranſiui, & ecce non erat, & quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius. Ex quo loco diſcant diuites, & opulenti homines, qui opibus innixi nullas res aduerſas formidant, quid eis futurum ſit, & quam infirmis fundamentis vniuerſum eorum nitatur præſidium.

Diuites quā infirmo nitātur præſidio.

4 *Longè fient filij eius à ſalute.*

Id eſt eorum calamitas, & miſeria ad filios, & poſteros eorum
Pſalm. 36. permanabit. Sicut dixit Dauid, Semen impiorum peribit. Cuius rei multa libri regum exempla ſubminiſtrant, quibus ſæpe narratur Regnum præſertim Iſrael ab vna familia in aliam longè diuerſam eſſe tranſlatum, filiiſque propter parentum ſcelera
1. *Reg* 15. ereptum fuiſſe. Vt de Baaſa dicitur, cum regnaſſet, percuſsit omnem domum Ieroboam, non dimiſit ne vnam quidem animam de ſemine eius, donec deleret eam. *Et conterentur in porta, & non erit qui eruat.* Id eſt, palam, omnibus ſpectantibus, nemineque auxilium ferente. Id enim ſignificari puto illa ratione dicendi. *in porta* alludente ad vrbis portas, quæ omnibus patent, &
Pſalm. 68. quibus omnes vtuntur. Et ita intelligendum exiſtimo illud Dauid, Aduerſum me loquebantur qui ſedebant in porta.

5 *Cuius*

5 *Cuius meſſem famelicus comedet, & ipſum rapiet armatus, & bibent ſitientes diuitias eius.*

Hic locus licèt neque in Græca neque in Latina, neque Chaldæa verſione ſit admodum difficilis: in Hebræo tamen fonte eſt difficillimus propter nomen צנים tsinim, quod armatus hoc loco vulgatus, ſeptuaginta viri, & Chaldæus vertũt. Sed eius ſignificationem non ſatis notam eſſe puto: ex varia tamen eius interpretatione, & ex locis in quibus in ſcriptura ponitur nonnullam coniecturam faciemus, cui potiùs verſioni nobis aſſentiendum ſit. Plerique Hebræi ſpinas ſignificare putant, alij vero frigus declarant, quod verbum צנן tsanan, ex qua illud radice ortũ fuiſſe propter litteras radicis eius videtur, frigere declarat. Quæ declaratio parum certè aptè in nõnulla ſcripturæ loca quadrat. Cùm ergo Hebræi inter ſe de eius interpretatione non conueniant, ex ijs interpretibus, qui principem in hoc genere æſtimationem habent, illum ſequamur, qui & magis ſibi conſtet, & cui magis reliqui aſſentiant, aptiuſque eius expoſitio in omnia loca conueniat. Chaldæus ſibi non ſemper in hoc vertendo verbo cõſtat. Nam Prouerbiorum. 22. verſu. 5. vertit נשבא nisba rete, ſiue laqueus. Hoc verò loco פולמסים במאני זינא pulemoſim bemaane zena, id eſt exercitus cum inſtrumentis bellicis. Alijs vero duobus locis, quibus perfectum, id eſt cum omnibus literis radicis reperitur Numerorum. 33. verſu. 55. & Ioſue. 23. verſu. 13. לסיען נטלן זין leſihan natlan zen, cohortes ſumentes arma. Vulgatus vero, & ſeptuaginta viri vbique transferunt vel armatos, vel quod ad armatos pertineat. Nam licet τρίβολοι vertant loco Prouerbiorum citato, quo vulgatus arma vertit, tribuli etiam ad arma ſpectant. Ita enim Vegetius de re militari libro tertio vocat ſtimulos ferreos, qui aduerſus equitatum in terra ſpargi ſolent, quos vocant Latini murices. Reliquis locis ſeptuaginta reddunt βολίδας iacula, vulgatus vero lanceas & ſudes. Cum ergo vulgatus & ſeptuaginta viri in hac armorum interpretatione non diſcrepent, eiſque Chaldæus tribus locis ſubſcribat, hæc potius interpretatio amplectenda eſt, quam illa Hebræorũm: Cum & ipſi de illa (vt diximus) inter ſe non conſentiant. Huc accedit, quòd צנה tsina ab eadem radice ortum omnibus Hebræis conſentientibus, ſcutum ſignificat. His poſitis facilior erit huius loci expoſitio. Cum ergo dixerit Eliphaz ſe maledixiſſe pulchritudini habitaculi impiorum, id eſt præſagiſſe (vt expoſuimus) euertendum eſſe. Declarat modò, quo pacto id accidet. Quoniam alieni diripient labores eius,

 vt alio

*Pſal.*108. vt alio loco vaticinatus eſt Dauid, Id eſt, agros eius populabuntur. Quos homines alienos in tres partes diuidit in fures, prædones, & armatos milites. Fures vocat famelicos, quòd ferè ſemper huiuſmodi homines, egeni pauperes, viribuſque ſint deſtituti, ob eamque rem clam furentur, quia vi apertèque non poſſunt. Prædones vocat ſitientes, quòd prædam inhient, & vehementer ſitiant. De armatis verò militibus intelligit illud. Ipſum rapiet armatus, vt Synedocha figura ſit ſingularis pro plurali. Sicut dixit Virgilius. Armato milite complent. Quibus verbis rationem fortè ducit eius bonorum direptionis, quam Iob perpeſſus fuit. Vt præſtringat ſua culpa, vt alios diuites iniquos illam calamitatem accepiſſe. Et hoc pacto hic locus difficilis, ſatis planus fieri mihi videtur. Quem auctor Bibliæ Roberti, dum ſubtilis videri vult, potius implicat, quàm illuſtrat.

6 Nihil in terra ſine cauſa fit.

Id eſt, has pœnas iniqui luunt propter ſcelera eorum. Non enim caſu, & temere (vt plerique exiſtimant) fures, prædones, & acies hoſtium infeſta ſurripiunt, populantur, & prædas agunt: ſed omnia magno Dei conſilio adminiſtrantur, vt ſupplicio afficiat ini-
*Eſai.*24. quos. Sicut dicit Eſaias, Diſsipatione diſsipabitur terra, & direptione prædabitur. Dominus enim locutus eſt verbum hoc, ſed paraphraſi, id vulgatus trāſtuliſſe videtur. Nam ſi verbum de verbo reddamus, ita vertemus, Non enim egredietur de terra labor. Ita enim vertunt ſeptuaginta viri, & Chaldæus. Id eſt terra minimè cauſa eſt, quòd ita fortunis ſuis iniquus diues euertatur, vt nonnulli opinantur miſeriarum ſuarum culpam in terram conferentes, quòd deſerta ſit, & multis ſyluis intercluſa. In qua cum multæ latebræ profligatis hominibus ſint, ritu in ea latronum viuitur, vt tantum vnicuique ſit, quantum rapere poſsit. Quæ omnes ſtultæ ſunt de terra querimoniæ: non enim ipſa, ſed peccata malorum cauſa ſunt. Quod ſi intelligat Eliphaz, nemini vnquàm calamitatem obuenire, niſi ob eius ſcelera, vt videtur intelligere, vt Iob pungat: verum non eſt. Nam Chriſtus, & alij ſanctiſsimi viri in calamitates, & ærumnas inciderunt. Sin autem ſignificat homines vulneribus fortunæ percuti propter ſua vel aliorū peccata, veriſsimum eſt. Nam in has plagas propter peccatum ſaltē primi parentis homines inciderunt. Poſtquàm enim ipſe peccauerat dixit illi Deus, Maledicta terra in opere tuo. Eſaias etiam dicit, Terra infecta eſt ab habitatoribus ſuis, quia trāſgreſsi ſunt leges, mutauerunt ius, diſsipauerunt fœdus ſempiternum. Propter

Pœnæ ſunt propter peccata inſtitutæ.

*Geneſ.*3.

*Eſai.*24.

pter hoc maledictio vorabit terram, & peccabunt habitatores eius. Ad idem pertinet, quod ſequitur in eodem verſu, *& de humo non egredietur dolor*, ſed de peccato potius. In eandem ſententiam transferunt ſeptuaginta viri οὐδ' ἐξ ὀρέων ἀναβλαστήσει πόνος, nec ex montibus germinabit labor. *Prouer. 27.*

7 *Homo naſcitur ad laborem, & auis ad volatum.*
ſimilitudo eſt ſine nota ſimilitudinis, cuius frequens vſus eſt in ſcriptura præſertim in prouerbijs, vt illud. Ferrum ferro exacuitur, & homo exacuit faciem amici ſui. Id eſt ſicut ferrum ferro exacuitur, ita & homo exacuit faciem amici ſui. Ad eundem modum. Ita naſcitur homo ad laborem, ſicut auis ad volatum. In Hebræo tamen reſpondet illi parti auis ad volatum בני רשף יגביהו עוף bene reſeph iagbihu huph, filiæ auium ſe volando eleuant. Sed non bene conſtat inter Hebræos quid רשף reſeph ſignificet. Pluribus placet prunas ſignificare, qui locum hunc ita explicant. Filiæ prunarum, id eſt, ſcintillæ, quæ excutiuntur è prunis, ſe volando eleuant. Alijs placet auem ſignificare, quos hoc loco vulgatus ſecutus eſt, atque etiam ſeptuaginta ita vertentes νεοσσοὶ δὲ ἀετῶν τὰ ὑψηλὰ πέτανται pulli aquilarum ad ſublimia volant, qui ſpeciem pro genere conuertunt. Vulgatus tamen in canticis primis Hebræis aſſenſus eſt, ita vertens illud octaui capitis verſ. 6. רשפיה רשפי אש riſpeha riſpe es, lampades eius lãpades ignis, Septuaginta verò hoc loco in ſecũda perſtiterunt ſententia vertentes. Volatilia eius volatilia ignis, Primam tamen ipſi, & vulgatus ſunt perſecuti pſalmo. 78. verſ. 48. Tradidit grandini iumẽta eorum, & poſſeſsiones eorum לרשפים larſepim, igni. Alijs vero Hebræis magis placet diabolum ſignificare, quibus hoc loco aſſentitur Chaldæus vertens filij dæmonum. Et vulgatus Abacu. 3. verſ. 75. egredietur רשף reſeph, diabolus ante pedes eius ſtetit, & menſus eſt terram. Quod ſi hoc loco diabolum vertamus, vt ex vulgati ſententia poſſumus, & quibuſdam Hebræis placet, admirabilis eſt ſimilitudo rem declarans in auditam ad eos vehementer, ſi ſapient, retardandos, qui opes, & potentiam auidè quærunt, id eſt, vt filij dæmonum, id eſt valde iniqui, & profligati homines naſcuntur, vt hoc ſeculo clari, & eximij ſint. Ita enim ab illis Hebræis, qui רשף reſeph diabolum interpretantur, Hic locus explanatur. Non dubium tamen eſt, quin variè poſsit hic locus ex vulgati ſententia reddi. Præſertim cum ſimilitudo ſit, quæ ex varijs rebus duci poteſt. Illud autem hoc loco nobis traditur, neminem poſſe laborem fugere, quamuis Rex, Princeps, Imperator, & homo ſit excellen-

Dictum mirabile de profligatis hominibus.

Laborem neminem poſſe fugere.

cellentiſsimus. Siquidem labor eſt noſtræ naturæ comes, atque
Epheſ. 2. pædagogus. Quippequi iræ ſimus natura filij. in terra maledicta naſcamur, nudi, & ſubſidijs omnibus deſtituti ad infinita mala, quæ per vitam manant, cauenda.

εἰ δ' ἄτερ πόνων δοκεῖς ἔσεσθαι, μωρὸς εἶ, θνητὸς γεγώς.

ſtultus es, ſi putas ſine laboribus poſſe viuere, mortalis cum ſis, Dixit in thyeſte Euripides. Quare nihil eſt, quòd laborem timeamus, cum illo nullo modo fugere poſſimus. Danda potius opera eſt, vt eum ſic collocemus, vt magnos nobis beatæ vitæ fructus ferat: ſicut Iob hortatur Eliphaz dicens.

8 *Quam ob rem ego deprecabor Dominum, & ad Deum ponam eloquium meum.*

Hortatur Iob, vt ad Deum conuertatur, vt eius imploret auxilium, qui ſolus tot incommoda leuare, & omnino tollere poteſt. Nec habemus alium malorum, & laborum, tranquillum portum.
Rom. 1. Id quod docet Paulus Romanis ſcribens, Salui erimus ab ira per
Matth. 11. ipſum. Chriſtuſque tantis noſtris ærumnis, & miſerijs commo-
Laborem leuat Deus. tus nos vocat ad ſe dicens, Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Quòd ſi labores, & ærumnæ nobis præſtant, vt tempeſtate iactati tam tutum, & tranquillum portum inueniamus: ſciamus, non incommodum, ſed commodum magnum nobis attuliſſe.

9 *Qui facit magna, & inſcrutabilia & mirabilia abſque numero.*

Quia Iob ſuperiori verſu monebat, vt ſe ad Deum verteret, & eius clementiam imploraret, ne ab hoc de ſua deſperans ſalute retardaretur, quòd omnes fortunas amiſſas, & inſanabili ſe morbo affectum videret, doctiſsimè infinitam Dei potentiam commemorat, vt eum doceat nullas res tam afflictas, & deſperatas eſſe, quas ipſe reſtituere non poſsit. Et licèt eadem ſit omnium interpretum ſententia, elegantiſsimè tamen Chaldæus hunc locum traducit, Qui facit magna, quorum non eſt finis, & miracula vſque adeò, vt non ſit numerus. Vt ex duabus rebus opera Dei mirabilia ſint, & ex magnitudine, & ex eo, quod earum cauſa in occulto lateat. Vt vniuerſitas, angelorum multitudo, cælorũ moles, animalium, & aliarum rerum genera, quæ admiramur, non quòd cauſam ignoremus, ſed quia tanta ſunt, vt infinita videantur. Aliæ tamen res admirabilitatem faciunt, quòd earum cauſas non aſſequamur, vt miracula quæ vocantur, quorum non ſolum extra naturam, ſed etiam in natura innumerabilia ſunt, quæ licèt acutiſsimi, & diſſertiſsimi philoſophi totos dies accura-

tiſsimè

tiſsimè perſequantur, & inueſtigent, earum tamen cauſas nunquam comprehendunt. De quibus dicit ille ſapientiſsimus Salamon, Cunctæ res difficiles, non poteſt eas homo explicare ſer- *Eccle.* 1.
mone. Non ſatiatur oculus viſu, neque auris auditu impletur. Hæc autem cogitatio operum mirabilium, & geſtorum Dei vehementer leuat afflictum, ne deſperatione torqueatur. Quæ in memoriam reuocabat Dauid in anguſtum oppidò coactus, & in tantam rerum difficultatem adductus, vt ſecum reputaret di- *Cogitatione operum Dei dolor mitigatur.*
cens, Nunquid in æternum proijcet Deus, aut non apponet, vt *Pſalm.* 77.
complacitior ſit adhuc, aut obliuiſcetur miſereri Deus? Quem dolorem maximum, vt aliqua ratione mitigaret, adiunxit, Memor fui operum Domini, & memor ero ab initio mirabilium tuorum. Et meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinuentionibus tuis exercebor.

10 *Qui dat pluuiam ſuper faciem terræ, & irrigat aquis vniuerſa.*

Commemorat nonnulla opera Dei, vt quod generatim, & confusè dixerat, planius faciat. Mirabile autem opus Dei eſt quòd maxima largitate aquam pluuiam per agros fundat, & quòd vniuerſa terra fluuiorum aquis alluatur. Sic vt licèt nonnullæ terræ partes pluuiam non habeant, flumina tamen ſuppetant, quæ per agros deriuentur. Quod opus Dei in his poteſt numerari, quorũ eſt occulta cauſa. Nam licèt philoſophi pluuiæ cauſam conentur exponere, nihil tamen dicunt, in quo ſolers, & acuta mens acquieſcat. Nam eius tãtùm docent materiam, quòd ex vaporibus calore ſolis ex aquis, & campis excitatis fiant. Cauſa tamen quæ per ſe, vique ſua eius ſit efficiens deſideratur. Non enim exponunt, cur in Ægypto, & alijs regionibus vapores cum ſint, & in nubes cogantur, in pluuiam tamen nunquàm abeant. Nec ſatis eſt dicere, quod à nimio calore ſolis prius exiccentur. Nam ea regio, quam nouam vocant Hiſpaniam, licèt magis quàm Ægyptus calore vrgeatur, quòd in ea orbis plaga ſit incluſa, quæ torrida dicitur, Ægyptus vero extra illam eſt: habet tamen noua Hiſpania imbres maximas. Nec etiam declarant, licèt multi acuti viri in ea re ingenij neruos contenderint, cur Nilus, qui Ægyptum alluit, vere quàm hieme vberiori fluat aqua. Non poſſunt igitur hæc non haberi mirabilia, cum eorum cauſa nos fugiat. Quamobrem harum rerum conſideratione ſe vehementer excitabat Dauid ad Deum laudandum, & extollendum dicens, Benedic anima mea domino, &c. Qui emittis fontes in conuallibus *Pſal.* 103.
inter medium montium pertranſibunt aquæ. Rigans montes de

ſupe-

ſuperioribus tuis, de fructu operum tuorum ſatiabitur terra. Sequitur autem.

11 ***Qui ponit humiles in ſublime, & mœrentes erigit ſoſpitate.***

Non ſolùm naturalem, ſed etiam ethicum philoſophum ſe præ-
ſtat Eliphaz in Dei miraculis numerandis. Miraculum enim eſt,
non in natura, ſed in hominum moribus, quòd homines abiecti,
humiles, deſpecti, viribus & ſubſidijs deſtituti, altiſsimum tan-
dem dignitatis, gradum obtineant. Quis enim id non admira-
tur? Quis quo pacto fieri potuit, non quærit, ac dicit: quis crede-
Luc. 1. ret? Qua de cauſa virgo ſacroſancta dicit, Magnificat anima
mea Dominum, quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ, & paucis
interiectis, Exaltauit humiles. Miraculum ethicum etiam eſt,
quòd ſecundo loco dicitur, *mœrentes erigit ſoſpitate*, id eſt homines
luctu, & mœrore confectos, de quorum omnes ſalute deſperant,
ſubito recreat, reficit, & cunctis doloribus liberat. Quam rem
eſſe maximam in ſe expertus Dauid ſecum ad Deo laudes canen-
das alios inuitat dicens, Magnificate Dominum mecum, & exal-
Pſalm. 33. temus nomen eius in idipſum. Et poſt pauca de ſe dicit, Iſte pau-
per clamauit, & dominus exaudiuit eum, & de omnibus tribu-
lationibus eius liberauit eum.

12 ***Qui diſſipat cogitationes malignorum, ne poſſint implere manus eorum, quod cœperant.***

Mirantur etiam omnes, vbi iniquorum hominum, quibus ne-
mo reſiſtebat, conatus confractos vident. Ex eademque re Da-
Pſalm. 32. uid Deum laudare monet dicens, Confitemini Domino in ci-
thara, in pſalterio decem chordarum pſallite illi. Quia Domi-
nus (ait) diſſipat conſilia gentium, reprobat cogitationes po-
pulorum, & reprobat conſilia principum. Illud ***Manus eorum
quod cœperant.*** ſeptuaginta vertunt χεῖρες αὐτῶν ἀληθεῖς manus eo-
rum verum. Vox autem Hebræa, quam vterque reddere, &
exprimere conatur, eſt תושיה, quam Hebræi multis alijs voca-
bulis non ſatis explicant: dicunt eſſe legem, præceptum, ſtatu-
tum, eſſentiam, ſapientiam, opus bonum, ac rectum. Sed mi-
hi vno verbo videtur ſatis aptè & eleganter declarari poſſe, vt
ſit idem quod ratio apud Latinos. Cuius verbi vim, Lati-
norum etiam vocabuliſtæ multis alijs verbis vix poſſunt ex-
plicare. Illud enim verbum Latini ad varios dicendi modos
valde eleganter accommodant. Si quis autem optimis qui-
buſque Latinis auctoribus legendis huius vocis vim perfe-
ctè tenuerit, ex illa certè intelligit etiam vim nominis He-
bræi propoſiti: ex illoque multa ſcripturæ loca, quæ variè
expri-

exprimuntur difficiliaque iudicantur, intelligenter exponet. Du citur autem תושיה tuſia à verbo ישה iaſa eſſe vbicunque vero fuerit, explica, vt rationem in his Latinis dicendi modis explicares. Cynicorum ratio eſt inimica verecundiæ. Mea eſt ſic ratio. Tua ratio eſt, vt ſic facias, mea autem vt ſic. Hanc rationem in dicendo ſequar. Magno ſtudio in eam rationem incumbam. Qua explicatione haud nimis difficilis locus erit ſcripturæ, facilèque varias verſiones conciliabis. Hunc ergo locum ſic explica, diſsipat cogitationes malignorum ne poſſint implere manus eorum rationem ſuam, id eſt, ne poſsint exequi, quod inſtituerant, aut cœperant, vt dicit vulgatus. Aut verum efficere, vt dicunt ſeptuaginta, quod moliebantur.

13 *Qui apprahendit ſapientes in aſtutia eorum, & conſilium prauorum diſſipat.*

Mirabile quidem eſt, quod dixerat, ſed longè mirabilius eſt, vt non ſolum conſilia impiorum euertat, ſed etiam quòd ea re ab eo irrita fiant, qua ipſi firmanda, & ſtabilienda fore putabant. Vt filij Iacob quid inierunt conſilij, quò Ioſeph inſomnia inania efficerent? vt eum venderent Iſmaelitis: & ita factum eſt. Quo etiam factum eſt, vt Ioſeph inſomnia in effectu ponerentur. Optimam etiam iniſſe rationem principes ſacerdotum exiſtimarūt, ne gens eorum, & regnum à Romanis labefactaretur, ſi Chriſtum ſeruatorem interficerent. At eius cæde effectum fuit, vt eorum reſpublica precipitaretur, & tandem conuulſa periret. Id etiam frequenter vſu euenire videmus, vt ea res magnum afferat incōmodum eis, qui ex illa commodum ingens capturos ſe ſperabāt, aut qua perniciem alijs parabant. Idcircò Dauid ait, Infixæ ſunt gentes in interitu quem fecerunt, In laqueo iſto, quem abſconderunt compræhenſus eſt ſpes eorum cognoſcetur Dominus iudicia faciens: in operibus manuum ſuarum compræhenſus eſt peccator. Quæ res malignos, & peruerſos homines vehementer terrere deberet, & eorum iniquos conatus reprimere, quò bonis viris infeſti eſſe deſinerent. Ex hoc etiam Paulus non ſapientiſſimè docet ridiculam, & ſtultam eſſe huius mundi ſapientiam, vel potius aſtutiam, & caliditatem ita Corinthijs ſcribens, Sapientia huius mundi ſtultitia eſt apud Deum. Scriptum eſt enim, Compræhendam ſapientes, in aſtutia eorum. Et iterum, Deus nouit cogitationes ſapientium quoniam vanæ ſunt. Quare ille tantum verè ſapiens habeatur, qui ex lege, & præceptis Dei ſua petit conſilia, eiſque rationes ſuas, & inſtituta dirigit.

[Margin: Quid miraculi Deus faciat in euertendis impiorū conſilijs. — *Pſalm. 9.* — 1. *Cor. 3.* — Quis vere ſapiens.]

14 *Per diem incurrent tenebras, & quaſi in nocte ſic palpabunt in meridie.*

Amplificat magis, quod dixerat de cogitationibus malignorum. Id eſt, facit præterea Deus, vt in re clariſsima vehementer errẽt, & facillima negocia ita tractent, vt in magnas incurrant difficultates. Ita enim futurum eſſe vaticinatus eſt Dauid dicens, Fiant
Pſalm. 34. viæ illorum tenebræ. Quod etiam adumbratum fuit, cum tene-
Exod. 20. bræ craſſiſsimæ offuſſæ fuerunt Ægyptijs, Fieri autem neceſſe eſt, vt in tenebras incidant ij, qui legem Dei, & doctrinam negligũt. Quæ vna certum hominibus lumen affert ad res prudenter, & in-
Pſal. 118. culpatè gerendas: ſicut dixit Dauid, Lucerna pedibus meis verbum tuum. Quam lucem, quòd non cernant, non ſentiant iniqui, cæci ſæpenumero in ſcriptura, & non videntes vocantur.

15 *Porrò ſaluum faciet egenum à gladio oris eorum. & de manu violenti pauperem.*

Sicut ſalus bonorum eſt cum improborum pernicie coniuncta: ſiquidem quod vni contrariorum obeſt, alteri prodeſſe neceſſe eſt, ita deſcriptiſsimè diſſeritur, vt, poſtquàm euerſionem improborum tractauit, de ſalute bonorum verba faciat. Ex quo etiam aliud Dei opt. Max. magnum miraculum declaratur, vt homines tenues, & orbati patrocinio, virtute tamen præditos (hos enim pauperes ſacra ſemper ſcriptura intelligit) liberet è telis, & vi impiorum. Eſt autem animaduertendum, quod cum multa ab impijs in pios viros tela intenta ſint, non vincula, non carceres, non ergaſtula, non gladios, non virgas, non cruces, & alia exquiſita

Lingua quã acerbum bonorum virorum flagellũ.

tormentorum genera commemorat, ſed linguam tãtum, Id quod etiam vſu venit in alijs ſacroſanctæ ſcripturæ oraculis. Ex quo intelligi licet, à nulla re magis ſanctos viros, quàm à petulanti, & doloſa lingua vexari. Cuius rei eam eſſe cauſam exiſtimo, quòd cum ipſi nihil magis quàm ſcelera, & flagitia deteſtentur, & exhorreſcant: nihil eos magis angit, quàm quod ſcelerati, & flagitioſi nominentur, & hoc nomine condemnentur, pœnis, atque ſupplicijs afficiãtur. Quòd *manum* dicit, Hebraiſmus eſt, quo vis, & poteſtas ſignificatur. Magna ergo Dei benignitas, & potentia eſt, quòd hominem inopem ab amicis, & alijs hominum præſidijs, & ab immani hoſtium vi liberet, & eorum venenata tela retundat. Qua de cauſa Dauid eiſdem verborum figuris vtens, & quãta linguæ acerbitas ſit exponens, maximas ei gratias agit dicens, Miſit de cælo, & liberauit me, dedit in opprobium conculcãtes me. Eripuit animam meam de medio catulorum leonum. Filij hominum, dentes eorũ arma & ſagittæ, & lingua eorũ gladius acutus.

acutus.Septuaginta interpretes totū hunc verſum ita transferūt, ἀπόλοιντο δὲ ἐν πολέμῳ. ἀδύνατος δὲ ἐξέλθοι ἐκ χειρὸς δυνάστου, pereant in bello: inualidus autem è manu validi liberetur, ſententiam tantùm vertentes, qua victoria declaratur, quam pij viri ex impijs conſequuntur. Sicut dicit etiam Hieremias, Confundantur, qui me perſequuntur, & non confundar ego, paueant illi, & non paueam ego. Hiere. 17.

16 *Et erit egeno ſpes, iniquitas autem contrahet os ſuum.*

Exitus etiam prælij, quod eſt inter pios, & impios aptè hoc loco ponitur: id eſt. Inopis ſpei Deus reſpondet: afferet enim ei auxilium, quod ſperabat. Impij autem tantam aduerſariorum ſuorū ſalutem admirantes, conſilij inopes, ſtupefacti, pudore affecti, quòd aduerſus tantos viros bellum ſuſceperint, ſceleratæ voces eorum faucibus hærebunt, ceſſabuntque tandem contumelijs lacerare, & maledictis vexare viros pios. Cuius rei mentionem etiam fecit Anna in carmine ſuo dicens, Pedes ſanctorum ſuorū ſeruauit, & impij in tenebris conticeſcent: id eſt, faciet, vt boni viri ſæuas manus impiorum effugiant. Qua fuga impij perturbati, quid capiant conſilij, neſciuntur. 1.Reg.2.

17 *Beatus homo, qui corripitur à Deo, increpationem ergo Domini ne reprobes.*

Bene concluditur id, ex ea ſalute, & eximia victoria, quam, vt expoſuerat, ſancti hōmines ex hoſtibus ſuis reportant. Prælium autem totum, quod hoſtes cum illis committunt, vulnera, dolores, & labores, quos in eo perferunt correctionem Dei appellat. Sunt enim ſcelerati homines, quaſi quidam carnifices, & flagella Dei, quibus ſeruos ſuos coercet, & in officio continet. Non debent igitur boni viri ea negligere: id eſt, pueriliter fugere, & à ſe deprecari, ſed potius officium, quòd huiuſmodi flagellis Deus quærit ab illis, ſtudioſius præſtare, magnam ex ea re coniecturam facientes, quòd pro filijs habeantur à Deo. Quod argumentum luculenter perſequitur Paulus in epiſt. ad Hebræos, vt cōſoletur eos, qui in magnis, quòd eſſent Chriſtiani, verſabantur anguſtijs, ſcribēs. Et obliti eſtis conſolationis, quæ vobis tanquàm filijs loquitur, dicens, Fili mi noli negligere diſciplinam Domini, nec fatigeris, dum ab eo argueris. Quem enim diligit dominus, caſtigat, flagellat autem omnem filium, quem recipit. In diſciplina perſeuerate, tanquam filijs vobis offert ſe Deus. Quis enim filius, quem non corripit pater? Sequitur in Iob.

Labores bonorum correctionem Dei eſſe.

Heb. 12.

18 *Quia*

18 *Quia ipſe vulnerat, & medetur, percutit, & manus eius ſanabunt.*
Vehemens quidem hæc eſt ad afflictum conſolandum ſententia, quam pluribus in primo capite tractauimus, vbi verba illa expoſuimus, Dominus dedit, Dominus abſtulit. Non debent ergo boni viri exiſtimare, cum vulnera ab hoſtibus accipiunt, cum fortunis ſpoliantur, & contumelijs afficiuntur, hæc ab hoſtibus, ſed à Deo eorum parente eſſe illata. Id quod Chriſtus Pilato dixit, vt Ioannes narrat, Non haberes in me poteſtatem, niſi tibi datum eſſet deſuper, neç Chriſtus vehementi dolore perculſus de inimicis, ſed de Deo querebatur dicens, Quare dereliquiſti me?

Ioan.12. *Matth.27.*

19 *In ſex tribulationibus liberabit te, & in ſeptima non tanget te malum.*
Poſtquam pluribus explicauit Dei amicos tutos futuros ab inſidijs, & ſuorum inimicorum impetu, nunc ab omni alia calamitate, & incommodo reddit ſecuros. Id eſt, licet ſepties in calamitates incidas nullum detrimentum facies. Eſtque numerus finitus pro infinito, ſicut illud, Septies in die laudem dixi tibi. Tanquam ſi diceret, Licet te millies mala premant, nunquam tamen obruent, neque tibi detrimentoſa, ſed vtilia erunt. Sicut enim eſt viri ſancti in malis verſari, vt à Deo corrigatur, ita etiam è malis emergere, vt Dei bonitas cognoſcatur, quæ in bonis viris ſeruandis maxime cernitur. Hanc etiam Eliphaz ſententiam dicit Salomon in prouerbijs, Septies in die cadit iuſtus, & reſurget: impij autem corruent in malum. Ceterum quinque, qui ſequuntur verſus continui; in compendium videntur redigere pſalmum nonageſimum, qui & hoc argumentum copioſius, ſed eodem artificio tractat. Nam ponit hanc theſim, & generalem propoſitionem dicens, Non accedet ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo, quam amplificat, & illuſtrat numeratis multis malorum generibus, quod etiam facit Eliphaz ſequitur enim.

Pſal.118. *Prou.24.* *Pſal.90.*

20 *In fame eruet te de morte, & in bello de manu gladij.*
Sicut etiam dicit Dauid, In diebus famis ſaturabuntur. A bello futuros etiam ſecuros tetigit pſalmo illo citato dicens, Non timebis à ſagitta volante in die.

Pſalm.36. *Pſalm.90.*

21 *A flagello linguæ abſconderis.*
Expoſuimus paulò ante quam acerba ſit viris ſanctis petulans, & flagitioſa lingua quantumcunq; ſibi ab illa timeant, qua de cauſa Eccleſiaſticus magnam Deo gratiam habet pro tanto eius erga eum beneficio, quòd eum liberauerit à laqueo (ait) linguæ iniquæ, & à labijs operantium mendacium. Quod beneficium, quia trabali (vt dicunt) clauo in eius memoria fixum erat, iterũ

Flagellum lingua. *Eccleſ.51.*

poſt

poſt pauca repetit dicens, A lingua coinquinata, & à verbo mendacij, à Rege iniquo, & à lingua iniuſta. *non timebis calamitatẽ cùm venerit,* Non intelligit totum calamitatiſ genus, nam ſingula modò malorum genera commemorat, ſed eam calamitatem intelligit, quam bellum affert populans, diripiens, & omnia vaſtans, Quod intelligitur ex nomine Hebræo שוד ſod, quod eſt vaſtitas ab hoſtibus illata à verbo שדד ſadad vaſtare, diripere, ſpoliare ac populare. Cuius rei exemplum oſtenſum in Hieremia fuit, qui Hieruſalem euerſa, & penitus conuulſa bello Nabuchodonoſoris, longè maioribus opibus auctus fuit ab eo, quàm vrbe integrà habuerat.

22 *In vaſtitate & fame ridebis.*

Cum huiuſmodi mala vehementer omnes formident. Nam totas ſolent labefactare, non ſolum vrbes, ſed etiam prouincias, *& beſtias terræ non formidabis*, ſicut etiam dixit Dauid, Super aſpi- *Pſalm.90.*
dem, & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem, & draconem.

23 *Sed cum lapidibus regionum pactum tuum.*

Id eſt lapides pedes tuos non lædent, non offendent, cùm ambulaueris. Quo ſignificat nihil, atque adeò leuiſsimo incommodo viris bonis eſſe poſſe. Quemadmodum & Dauid etiam dixit, In
manibus portabunt te, ne fortè offendas ad lapidẽ pedem tuum, *Pſalm.90.*
& beſtiæ terræ pacificæ erunt tibi, Cùm magnam cladem prouincijs *4.Reg.17.*
attulerint. Quartus enim Regum narrat Samariam à leonibus eſſe vaſtatam.

24 *Et ſcies quòd pacem habeat tabernaculum tuum.*

Id eſt, quòd integra ſit domus tua, & nihil deſit ei, ſed omnia co-
pioſe ſuppetant. Quod alio loco luculenter perſecutus eſt Dauid *Pſal.143.*
dicens, Promptuaria eorum plena eructantia ex hoc in illud, oues eorum fœtoſæ abundantes in egreſsibus ſuis, boues eorum craſſæ, non eſt ruina maceriæ, nec tranſitus, nec clamor in plateis eorum. *Et viſitans ſpeciem tuam non peccabis.* Species hoc loco non formæ eſt, ſed ſplendorem & pulchritudinem domus ſignificat. Quoniam vox Hebræa eſt נה naue, de qua egimus in principio huius capitis, cùm illa verba tractaremus maledixi pulchritudini eius: diximuſque propriè tabernaculum ſplendidum declarare. Significat ergo Eliphaz, Cum domum tum videris, luſtraueris, & perquiſieris, eamque tam ſplendidam, & diuitiarũ plenam conſideraueris, *non peccabis*, Id eſt, non de tuis diuitijs gloriaberis nec in illis ſperabis, ſed Deo referes acceptas, & maximas ei gratias ages. Quo animo ſi fuerit diues, certe felix ha-

G beri

beri debet. Eo tamen ſublato, quod reliquum diuitiarum fuerit,
Deut. 8. mera miſeria eſt. Id quòd Moyſes populum monebat dicens. Obſerua, & caue ne poſtquam comederis, & ſatiatus fueris, domus pulchras ædificaueris, & habitaueris in eis, habuerisque armenta boum, & ouium greges, argenti & auri, cunctarumque rerum copiam, eleuetur cor tuum, & non reminiſcaris Domini Dei tui qui, &c. Ne diceres in corde tuo, Fortitudo mea, & robur manus meæ, hæc mihi omnia præſtiterunt: ſed recorderis Domini Dei tui, quòd ipſe vires tibi præbuerit. Sequitur in Iob.

25 *Scies quoque quoniam multiplex erit ſemen tuum, & progenies tua quaſi herba terræ.*

Numerat etiam filios in fortunis, quorum multos, ſicut & alias fortunas viri boni maximo Dei beneficio ſuſcipiunt, ſicut reſpõ
Gene. 15. ſum fuit Abraham, Multiplicabo ſemen tuum: ſicut ſtellas cæli.
Pſal. 127. Pijs etiam viris pollicetur Dauid dicens, Vxor tua, ſicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. Filij tui, ſicut nouellæ oliuarum in circuitu menſæ tuæ.

26 *Ingredieris in abundantia ſepulchrum, ſicut infertur aceruus tritici in tempore ſuo.*

Id eſt. Non violenta, & immatura morte, ſed graui, & veneranda
Gene. 25. ſenectute confectus è vita migrabis. Quod in ſcriptura dicitur,
1. Par. 29. Mori ſenectute bona, plenumque dierum, vt dicit de Abraham, & de Dauid, & de Tobia. De viris verò iniquis Dauid ait, Viri
Tob. 14. ſanguinum, & doloſi non dimidiabunt dies ſuos. Quod dicit, *ſicut infertur aceruus tritici in tempore ſuo.* Id eſt, cum iam matura
Matth. 3. ſeges, & optimè conſtituta eſt. Aceruo autem tritici confert virum bonum, quia congregabitur in horreum Dei, ſicut Ioannes dicebat.

27 *Ecce hoc vt inueſtigauimus, ita eſt: quod auditum mente pertracta.*

Id eſt ſcies hoc, quod locutus ſum, ita eſſe. Quomodo vero intelligenda ſint ea, quæ tractauit Eliphaz, vt vera habeantur, iam expoſuimus. Nec dubitandum puto quin veræ propoſitiones ſint totius eius diſputationis, vt declarauimus: cùm & alijs ſacroſanctæ ſcripturæ oraculis, quibus ſine dubitatione religioſe credendum eſt, à nobis fuerint confirmatæ: aſſumptiones autem falſæ ſunt, vt etiam docuimus, ſed eas ipſe reticuit. Quare lubricam, & ambiguam orationem compoſuiſſe videtur, nec ad ſubleuandum dolorem accommodatam.

CAPVT. VI.

1 Reſpondens autem Iob, dixit. A
2 Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui: & calamitas quam patior, in ſtatera.
3 Quaſi arena maris hæc grauior appareret: vnde & verba mea dolore ſunt plena.
4 Quia ſagittæ Domini in me ſunt: quarum indignatio ebibit ſpiritum meum, & terrores Domini militant contra me.
5 Nunquid rugiet onager cùm habuerit herbam? aut mugiet bos, cùm ante præſepe plenum ſteterit?
6 Aut poterit comedi inſulſum, quod non eſt ſale conditum? aut poteſt aliquis guſtare, quod guſtatum affert mortem? Animæ enim eſurienti etiam amara dulcia eſſe videntur.
7 Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ anguſtia, cibi mei ſunt. B
8 Quis det, vt veniat petitio mea: & quod expecto, tribuat mihi Deus?
9 Et qui cæpit, ipſe me conterat: ſoluat manum ſuam, & ſuccidat me?
10 Et hæc mihi ſit conſolatio, vt affligens me dolore, non parcat: nec contradicam ſermonibus ſancti.
11 Quæ eſt enim fortitudo mea, vt ſuſtineam? aut quis finis meus, vt patienter agam?
12 Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea eſt.
13 Ecce, non eſt auxilium mihi in me, & neceſſarij quoque mei receſſerunt à me.
14 Qui tollit ab amico ſuo miſericordiam, timorem Domini derelinquit. C
15 Fratres mei prætererunt me ſicut torrens, qui raptim tranſit in conuallibus.
16 Qui timent pruinam, irruet ſuper eos nix.
17 Tempore quo fuerint diſsipati, peribunt: & vt incaluerint, ſoluentur de loco ſuo.
18 Inuolutæ ſunt ſemitæ greſſuum eorum: ambulabunt in vacuum, & peribunt.
19 Conſiderate ſemitas Thema, itinera Saba, & expectate pauliſper.
20 Confuſi ſunt, quia ſperaui: venerunt quoque vſque ad me, & pudore cooperti ſunt.
21 Nunc veniſtis: & modo videntes plagam meam timetis.
22 Nunquid dixi, Afferte mihi, & de ſubſtantia veſtra donate mihi?
23 Vel liberate me de manu hoſtis, & de manu robuſtorum erue me?
24 Docete me, & ego tacebo: & ſi quid fortè ignoraui, inſtruite me. D

25 *Quare detraxiſtis ſermonibus veritatis, cùm è vobis nullus ſit, qui poſſit arguere me?*
26 *Ad increpandum tantum eloquia concinnatis, & in ventum verba profertis.*
27 *Super pupillum irruitis, & ſubuertere nitimini amicum veſtrum.*
28 *Veruntamen quod cœpiſtis explete: præbete aurẽ, & videte an mẽtiar.*
29 *Reſpondete obſecro abſque contentione: & loquentes id quod iuſtum eſt, iudicate.*
30 *Et non inuenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis ſtultitia perſonabit.*

---

1 *RESpondens autem Iob dixit.*
2 *Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui: & calamitas quam patior, in ſtatera?*
3 *Quaſi arena maris hæc grauior appareret?*

Licet Eliphaz apertè non dixerat, Iob meritas pœnas tanta calamitate ſuorum peccatorum pendere. Quia tamen multis diſſeruerat de his iacturis, quas iniqui ob ſua ſcelera faciunt: certè ſignificabat eadem conditione Iob afflictum eſſe qua & alij iniqui homines in miſerias incidentes. Quare Iob tantam a ſe contumeliam depellens reſpondit optans, vt delicta ſua, & calamitates, quas patitur ſimul in ſtatera appenderentur. Quas infinitis partibus maiores, quàm delicta futura ſignificat. Id enim declarat, cum dicit, *ſuper numerum arenæ maris*. Numerus enim eſt finitus pro infinito, Ex quo intelligitur huius ſeculi pœnas, non tantum eſſe conſtitutas ad ſcelera vindicanda, ſed etiam ad alias vtilitates. Nam vt Chriſtum ſeruatorem noſtrum omittam, de quo poſſet dici vlta in eo fuiſſe omnium hominum flagitia. Virgo tamen ſacroſancta in magnis fuit ærumnis vexata, licet nullo fuerit peccato inquinata. Non dubium etiam eſt, quin Apoſtoli, & alij clariſsimi viri nullo merito ſuo magnis cruciatibus fuerint cōfecti. Ex quo Theologi piè, & religioſè colligunt hæreticis reclamantibus theſaurum indulgentiarum in Eccleſia eſſe: vt nos in libro noſtro primo de vera religione multis perſecuti ſumus. Is autem fructus maximus pœnarum eſt, vt viri pij per eas à voluptatibus, & delicijs coerceantur, vt pietatem etiam & maximam gratiam, quam à Deo conſecuti ſunt, laboribus exerceant, fortéque, & virilem reddant. Et vt multis pro Dei amore, & ſeruanda pietate exantlatis laboribus præmium, & mercedem eximam, à

Huius ſeculi pœnæ nō tātum ſunt cōſtitutæ ad ſcelera vindicanda

Theſaurus indulgentiarum.

Deo

Deo vita beata mereant. Ita Paulus ſcribit Hebræis. Omnis autem diſciplina in præſenti quidem videtur non eſſe gaudij, ſed mœroris: poſtea autem fructum pacatiſsimum exercitatis per eam reddet iuſtitiæ. Sed illud *Peccata quibus iram merui*, ita eſt in Hebræo כעשי cahaſi. Significat autem כעש cahas propriè iram qua quis effertur dolore affectus, & ita ſeptuaginta transferunt, ὀργὴν iram. Quare Chryſoſtomus in Polychronio, & quidam Hebræi aliter hunc locum explicant: id eſt. Non vobis videri debeo, grauius quam par eſſet caſum meum ferre, rabioſeque, & nimis iracundè diris imprecationibus in diem ortus mei inuectum fuiſſe. Nam vtinam hæc ira, qua inflammatus videor, *Et calamitas quam patior, in ſtatera*, penderentur, longe grauior calamitas appareret. Hoc eſt multo leuius iraſcor, quàm meus poſtulat caſus. Nã impatientiæ reprehendere videbatur eum Eliphaz, cum diceret ſuperiori capite, Stultum interficit iracundia: vſuſque fuit hoc eodem nomine כעש cahas, cui Iob reſpondere videtur ea, quam expoſui ſententia. Cohæretque id, cum eo quod ſequitur. *Vnde & verba mea dolore ſunt plena.* In Hebræo eſt לעו lahu abſorpta ſunt, id eſt, non impatientia, & effrenata ira, ſed dolore impulſus diei meo maledixi. Verumtamen etiam conuenit in Hebræum ſermonem noſtri interpretis verſio, vt ira, non actiuè, ſed paſſiuè accipiatur interpretando iram meam, id eſt ira Dei in me. | *Hebr.* 12.

4 *Quia ſagittæ Domini in me ſunt: quarum indignatio ebibit ſpiritum meum.*

Cauſæ redditio eſt eius, quod verſu ſuperiori dixerat. Vocat autem calamitates, & dolores, quibus conflictatur, ſagittas Dei. Vel quia magnæ ſunt, vt montes Dei dicuntur, id eſt magni: vt quidam Hebræi interpretantur, vel potius, vt mihi magis placet, quia ſunt à Deo coniectæ. Nam Deus ſicut bellator in diuinis oraculis appellatur, ita arma, arcus, & ſagittæ attribuuntur ei. Dauid enim ait, Arcum ſuum tetendit, & parauit illum, & in eo parauit vaſa mortis: ſagittas ſuas ardentibus effecit. Virique pij ac Deo deuoti quas patiuntur ærumnas, & calamitates, non fortunæ, aut vlli hominum vi, ſed Deo ſuo (ſicut iam expoſuimus) aſcribunt. Qua de cauſa Dauid doloribus confectus eadem vtens ratione dicendi, Deum precatur dicens, Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Quoniam ſagittæ tuæ infixæ ſunt mihi, confirmaſti ſuper me manum tuam. Quod dicit, *Quarum indignatio ebibit ſpiritum meum*. Id eſt, tam frequentes ſagittæ ſunt, vt me ſpirare non ſinant, ſed

Arma Deo attribuuntur. *Hierem.* 20 *Pſalm.* 7. *Pſalm.* 37.

calamitas calamitatem conſequitur, dolor dolorem. De quo etiam ſequenti capite queritur dicens, Nec dimittis me, vt glutiam ſaliuam meam. Septuaginta vero hoc ita conuerterunt. *Quorum indignatio ebibit*, μου τὸ αἷμα, ſanguinem meum. Sanguis enim ſedes eſt ſpiritus, *Terrores Domini militant contra me*, Hebraicè vehementius dicitur, יערכוני iaharcuni ordinati ſunt: id eſt, Inſtructa acie in me veniunt. Non ſolum vulnera, & detrimenta, quæ accipiunt ſancti viri, ſed etiam terrores, atque formidines eos vehemẽtius exagitant, atque conturbant. Non enim poſſunt non vehementer timere, & expaueſcere ij, qui Deum, in quo vno ſpem præſidij ſui poſuerant, ſibi aduerſari cognoſcunt. Qua de cauſa Dauid ait, Cor meum conturbatum eſt in me, & formido mortis cecidit ſuper me, timor, & tremor venerunt ſuper me, & contexerunt me tenebræ. De Chriſtoque ſeruatore noſtro narrat Marcus, Cœpit pauere, & tædere. Sed ſeptuaginta viri hanc verſus partem prætermiſerunt: fortè quia continebatur altera, & loco eius poſuerunt ὅταν ἄρξωμαι λαλεῖν κεντοῦσί με, Cum cœpero loqui me pungunt: ſagittæ inquam. Vt indicarent cauſam hoc verſu poni eius, quod dixerat. Verba mea dolore ſunt plena.

Viri boni in rebus aduerſis nonnunquam valde timent.

Pſalm. 54.

Mar. 14.

5 *Nunquid rugiet onager cum habuerit herbam? aut mugiet bos, cum ante præſepe plenum ſteterit?*

Acutè carpit amicos, quòd cum iracundiæ, & nimij vlulatus argueret Eliphaz. Id eſt mirum non eſt, ita vos abeſſe a fletu, & querībunda voce, vt has meas lamentationes accuſetis. Res enim veſtræ integræ, & ſaluæ ſunt, nulla re indigetis, omnia vobis ſuppetunt. Facile hoc pacto eſt à lamentatione eſſe alienos. Similiter enim, nec rudit aſinus, nec mugit bos ad præſepe plenum. Hoc illud eſt, quod in prouerbio verſatur, facilè omnes, cum valemus, recta conſilia ægrotis damus. Ex quo intelligitur nō bene de calamitatibus perferendis eos diſſerere, qui nullas pertulerunt calamitates. Etenim facilè loquimur id, quod difficile fit. Facilè quicunque diceret, quod dicebat Eliphaz, Ego deprecabor Dominum, & ad Deum ponam eloquium meū. Ita enim Petrus iactabat, Si oportuerit me mori tecum non te negabo, ſimiliterque omnes Apoſtoli dicebant. In ipſo tamen diſcrimine poſiti aliter indicarunt. Id quod optime in ſe expertus Dauid pronunciauit dicens, Ego autem dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum. Auertiſti faciem tuam à me, & factus ſum conturbatus. Quapropter prudens illa eſt

Facile eſt dare [illegible] cõſilium.

Matth. 26.

Pſalm. 29.

Phi-

Philippi in Olinthiaco Oratio qua nonnullis exemplis id declarat dicens,

Οὐ χαλεπόν ἐστι τῷ καλῶς διῃτημένῳ
εἰπεῖν τιν' ἐσθίοντα μὴ καλῶς ἔχει,
πύκτῃ τ' ἐπιτιμᾶν οὐδὲν ἔργον μαχόμενον,
αὐτὸν δὲ μάχεσθαι οὐκ ἔστι ῥάδιον
ἕτερόν τι τοῦ λέγειν ἐστὶ τὸ πεποιηκέναι.

Non difficilè eſt cui bene cibum ſapit, faſtidienti dicere ne doleas, comede. Et pugilem increpare eum, qui ſe à certamine abſtineat, ipſum vero pugnare non eſt facile. Adeo inter ſe differunt dictum, & factum. Primam autem verſus partem ita tranſtulerunt ſeptuaginta viri τί γὰρ; μὴ διακενῆς κεκράξεται ὄνος ἄγριος, ἀλλ' ἢ τὰ σῖτα ζητῶν; quid enim? fruſtra rudet aſinus ſylueſtris, ſed cibum quærens? Quod ita intelligendum eſt, Aſinus non rudet fruſtra, niſi quia eget; quo magis intelligendum eſt me non fruſtra hos clamores edere, niſi quòd ea res me deficiat, qua deficiente clamare cogor. Caditque hæc verſio in Hebræa verba, אם לא im lò, id eſt niſi, ſubaudiamus: facilè verò Hebræi has particulas prætermittunt, carmine præſertim. Cohæretque cum eo quod ſequitur.

6 *Aut poterit comedi inſulſum, quod non eſt ſale conditum.*

Id eſt, ego etiam clamo, quia cibo egeo: ſicut cum rudet onager cibo carens: quoniam licet apponatur mihi, tamen iucundus non eſt. Quem verſum ſeptuaginta interpretes de oratione dictum fuiſſe tradunt, quam habuit Eliphaz. Ita enim conuertunt εἰ βρωθήσεται ἄρτος ἄνευ ἁλός; εἰ δὲ καί ἐστι γεῦμα ἐν ῥήμασι κενοῖς. Si comedetur panis ſine ſale, ſi eſt etiam guſtus in verbis vanis, id eſt, Quemadmodum panis ſale vacans, licèt verè panis ſit, iucundus tamen non eſt, ita & oratio tua Eliphaz. Licet vera ſit mihi nec iucunda, nec grata eſt. Non enim eſt ad tempus accommodata, quòd potius poſtulat, vt leniatur, quàm vt refricetur dolor meus. Non enim ſatis eſt docenti vera dicere, niſi etiam opportuna ſint. Id quod præcipit Paulus ſcribens Coloſſenſibus, Sermo veſter ſemper in gratia ſale ſit conditus, vt ſciatis, quomodo oporteat vos vnicuique reſpondere. Ex quo intelligitur ſeptuaginta interpretes, non ſolum verſionem, ſed paraphraſim etia m nonnunquàm facere. Quare noſter interpres vulgatus longè aliter reddit extremam huius verſus partem pro qua ſeptuaginta viri poſuerunt. Si eſt guſtus in verbis vanis. Ita enim ipſe reddit. *Aut poteſt aliquis guſtare, quod guſtatum affert mortem?* Quod

Non ſatis eſt docenti vera dicere ſed oportet eſſe opportuna.
Colo. 4.

accommodari à vulgato noſtro videtur ad probandum, quod propoſuerat, reprehēdi nō debere, quod angeretur animo, quod lamentaretur, & querulas voces mitteret. Nam ſi homines tolerare non poſſunt, ſed reſpuunt cibum inſulſum, ſi indignè ferunt, clamantque, ſi cibum mortiferum guſtare cogantur: quid criminamini, quòd ego fremam, qui non cibum inſulſum, ſed mortiferum dolorem non guſtare, ſed capere & penitùs haurire cogar. Sed in Hebræo eſt אם יש טעם בריר חלמות im ies tahani berir halamut, quod ita exponitur à recentioribus Hebræis. Si eſt guſtus in albumine vitelli. Nam ריר rir oui albumem ſignificare dicunt cuius rei illa tantum coniectura eſt, quod ſignificet ſaliuam cuius ſimile albumen eſt. Saliuam autem ſignificare coniectura capitur ex. 1. Reg. 21. vbi de Dauide narratur. Et diſfluebat רירו riro, ſaliua eius in barbam חלמות halamut, vero vitellum oui declarant. Cuius ſignificationis nulla (quod ego ſciam) capi ex ſcripturis coniectura poteſt. Nam hoc tantum loco reperitur, & radix eius חלם halam ſomniare propriè ſignificat: niſi fortè, quia ex Hebræorum ſententia pingueſcere etiam ſignificat, hinc fiat, vt nomen hoc vitellum, id eſt, oui quaſi pinguedinem ſignificet. Ex hac igitur Hebræorum interpretatione, ita poſitus locus declarandus eſt, vt hoc pertineat ad id, quod dixerat: An poteſt comedi inſulſum ſine ſale: cuius rei pro exemplo ſubijciet vitellū oui. Quod cum ſit natura ſua inſulſum, non bene ſapiet ſine ſale. Cum igitur de huius loci interpretatione non conueniat inter vulgatum, & Græcum interpretem, Hebræique diuerſam ab vtroque ſententiam ſequantur, difficile quidem eſt iudicare, præſertim cùm Hebræa vocabula rara, & inuſitata ſint. Pio tamen viro ſatis eſſe debet, quòd & Græca, & Latina, & Hebræa ſententia vera ſit, & apta contextui. Sequitur autem:

7 *Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ anguſtia cibi mei ſunt.*

Amplificat calamitatem ſuam, vt honeſtam luctus, & vlulatus cauſam ſibi eſſe oſtendat. Id eſt non ſolùm guſto rem inſulſam, atque mortiferam, ſed etiam anguſtia compulſus nullo in tanta anguſtia veſcor cibo alio, quàm eo quem antea adeo horrebam, vt vel tangere nollem. Saniem hoc loco cibum ſuum vocare exiſtimo. Saniem autem quis non horreat? quis non tangere renuat? Illud verò, quod dicit, *Præ anguſtia cibi mei ſunt*, optimè explicare puto, quod obſcurius in Hebræo ponitur כדוי לחמי Kidue lahmi. Quod verbum de verbo reddendo ſignificat. Sicut ægritudines cibus meus, id eſt ſanies eſt cibus meus quoniam eſt tanquam

egri-

ægritudines meæ, ſiquidem copioſè ex eius corpore profluebat. Quæ explicatio magis mihi placet, quàm quorundam Hebræorũ, qui exponunt ægritudines carnis meæ. Nam לחם lehem cibus eſt propriè, à verbo לחם laham comedere. Quòd ſi aliàs pro carne, aliàs pro pane vſurpetur, tunc accidit cum vterque cibus eſt: Nã quando per ſynedocham ſpecies pro genere ponitur genus etiã oportet conuenire in eam ſpeciem in qua dicitur. Hoc verò loco, vt caro Iob cibus eius ſit, non conuenit, nec id volunt Hebræi exponentes, Ægritudines carnis meæ, ſed vt declaret ægritudines eſſe corporis eius. Sed difficilior eſt, ſeptuaginta interpretum conuerſio οὐ δύναται γάρ μου παύσασθαι ἡ ψυχή· βρῶμον γὰρ ὁρῶ τὰ σιτά μου ὥσπερ ὀσμὴν λέοντος: quod longè obſcurius fecit interpretatio verſionis Græcæ in Biblia regia è regione poſita, βρῶμον fœtorem vertens, cum neque id Græcis ſignificet: nec ad ſeptuaginta virorũ mentem huiuſmodi ſignificatio pertineat βρόμον ergo ſonitus eſt, quem reddimus cum fame preſſa noſtra inteſtina crepant. Id ergo ſeptuaginta ſignificant. Non poteſt quieſcere anima mea, ſonitum enim video cibos meos, ſicut odorẽ leonis. ſententia quidem aptè cohæret, verba vero reddere verbis Hebræis difficilius eſt. Sed illud non poteſt, rectè declarat מאנה maana, quod eſt renuit, quieſcere reſpondet לנגוע lingoha, quamuis נגע nagah tangere pertingere propriè Hebræis ſignificet. Magna tamen eſt ſeptuaginta virorum auctoritas, vt quieſcere etiam ſignificare putemus. Vel ſubaudierunt illi fortè quietem in hanc ſententiã, Non poteſt anima pertingere quietem. Sonitum verò conuerterunt המה hama à verbo המה hama ſonare, ſed ipſi cum alijs punctis legebant המה hama, quòd eſt ſonitus, כדוי Kidue autem tranſtulerunt odorem leonis ad ſignificandam ægritudinis magnitudinem. Ea vero eſt ſeptuaginta virorum ſententia. Fruſtra me reprehenditis, quòd nimis meo caſu commouear: Non enim poſſum quieſcere, nam cibi mei nihil aliud ſunt niſi inteſtinorum meorũ ſonitus. Certum enim eſt Iob dyſſenteria laboraſſe. Quod ipſe declarat capite decimo ſexto dicens, Conuulnerauit lumbos meos & effudit in terra viſcera mea, efficitur autem dyſſenteria cum crepitu inteſtinorum ex cibis corruptis. Quare meritò dicit cibos eius eſſe ſonitum inteſtinorum, nec poſſe quieſcere. Quòd magnis doloribus, & torminibus ventrem dyſſenteria exerceat. Excretionem verò ſanguinolentam fœtere dicit, ſicut odorem leonis, qui grauiſsimus eſſe ſolet, propter eum, quem leo natura ſua inijcit timorem. Nam dolorem & calamitatem ſuam Iob beſtiæ comparat immani c. 16. dicens, Collegit furo- *Iob 16.*

rem

rem ſuum in me, & comminatus eſt mihi infremuit contra me dentibus ſuis. Hac igitur ratione mihi videtur rectè hæc verſio difficilis ſeptuaginta & explicari, & cum vulgata editione & Hebræa conciliari.

8 *Quis det, vt veniat petitio mea: & quod expecto, tribuat mihi Deus?* Perſiſtit in ſua ſententia, ne temere, & præ dolore animi impos, quod prius dixerat tertio capite, protuliſſe videretur: paucisq; idem repetit dicens.

9 *Et qui cæpit, ipſe me conterat: ſoluat manum ſuam, & ſuccidat me?* Quaſi ligatam Deus manum ſuam habere videtur, quia non percutit tota ſua vi, cum non extinguit, nec omnino interficit eum, quem vulnerat. Optat ergo Iob, vt ſoluat manum ſuam, & eum extinguat, vt ita finem faciat vulnerandi. Quod vt ſeptuaginta explicarent, ſecundam huius verſus partem, quia prima continebatur prætermiſerunt, vt quarto huius capitis verſu feciſſe diximus, & hanc addiderunt, εἰς τέλος δὲ μή με ἀναιρείτω, in finem ne excindat me, id eſt, longo tempore ne me dolore conficiat, ſed finem citò mea morte percutiendi faciat. Id enim hac ratione dicendi ſeptuaginta viri declarant, vt pſal. 74. Vt quid Deus repuliſti in finem iratus eſt furor tuus ſuper oues paſcuæ tuæ, id eſt, vt quid tam longo tempore nobis defuiſti.

10 *Et hæc mihi ſit conſolatio, vt affligens me dolore, non parcat.* Id eſt cum morbo tam inſanabili, & mortifero laborem nulla mihi reliqua eſt conſolatio, niſi vt meus non mitigetur dolor, ſed vſque adeo augeatur, donec me morte abſumat, vt tantis cruciatibus liberer. Manet in ſua ſententia, vt mortẽ ſibi, quam vitam, vtiliorem iudicet. Septuaginta virorum verſio multum verbis differre videtur ita enim vertunt εἴη δέ μου πόλις τάφος, ἐφ' ἧς ἐπὶ τειχέων ἡλλόμην, ἐπ' αὐτῆς οὐ μὴ φείσωμαι. Sit autem ciuitas mea ſepulchrum, in cuius muris ſaltarem, nec in ea me continerem, id eſt, vſque eo me (vt dixerat) vulneret Deus, donec mortuus cadam in ſepulchrum. Quod adeo opto, vt in eo præ lætitia ſaltarem: nec me continerem, Id eſt mihi iucundiſsimum eſſet ſepulchrum, in quo à tantis malis liberatus quieſcerem. Ac עיר hir, ciuitas pro עוד hod legiſſe videntur, ſunt enim literæ valde ſimiles, נחמה nehama verò, quòd eſt conſolatio ſepulchrum per paraphraſim interpretati ſunt, חיל hail autem murum vrbis exteriorem etiam Hebræis ſignificat, quod antemurale vulgatus vertit thren. 2. verſ. 8. סלד ſalad verò obſcurum verbũ eſt quòd hoc tantũ loco in ſcriptura reperiatur. Quod licèt Hebræi vrere inter-

interpretentur, quos vulgatus ſecutus fuiſſe videtur, cum affligens conuertit, idem enim illi fuit affligens dolore, quòd Hebræis vrens dolore, nonnulli tamen Hebræi ſeptuaginta ſecuti, ſaltare præ lætitia exponunt, *Nec contradicam ſermonibus ſancti.* Id eſt Deo non reſiſtam precibus, ſi me extinguere voluerit, immò pro magno beneficio ducam. Septuaginta tamen ad integros mores Iob id retuliſſe videntur, ita transferentes οὐ γάρ ἐψευσάμην ῥήματα ἅγια θεοῦ μου. Nō enim fruſtratus ſum verba ſancta Dei mei. Id eſt, eius præcepta non neglexi, ſed tenui. Quare non eſt cur mortem magno opere formidem. Bona enim & inculpata vita, non graui animo debet cum morte commutari: in qua officiorum digna merces repoſita eſt.

11 *Quæ eſt enim fortitudo mea, vt ſuſtineam? aut quis finis meus, vt patienter agam?*

Cauſam reddere videtur, cur mortem meritò optet. Non enim mors diſtat, ſiquidem tanto dolori, ait, diu reſiſtere non poterò, ſed me citò conſumet, quia me iam vires deficiunt. Quæ ratio valet quidem ad demonſtrandum miſeram eſſe hominum vitam, nec vehementer amandam, quoniam breuiſsima eſt, quod planius Iob alio loco dicit. Homo natus de muliere breui viuens tempore, repletur multis miſerijs, qui quaſi flos egreditur & conteritur, & fugit, velut vmbra. *Aut quis finis meus, vt patienter agam?* Id eſt quantum diſtat finis meus, vt patienter illum expectem, Eādem alijs verbis repetit ſententiam. Quibus etiam ſignificat citò tandem vitam ſuā finiendam, & ob eam rem non eſſe ab eo vehementer amandam: clariùſque ponitur in Hebræo quis finis meus אאריך נפשי aaric naphſi, vt producam longius vitam meam. Et vt ſeptuaginta ſignificarent ad breue vitæ tempus eſſe referendum; pro fine verterunt χρόνος tempus. Iob 14.

12 *Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea eſt.*

Amplificat quod dixerat vires eum iam deficere ad tantum proferendum dolorem. Non enim lapideus nec æneus eſt, vt diu tot tantaque verbera tolerare poſsit.

13 *Ecce, non eſt auxilium mihi in me, & neceſſarij quoque mei receſſerunt à me.*

Id eſt, Præterquàm quòd meæ iam ſunt exhauſtæ vires, nullæ mihi vires externæ ſuppetunt. Nemo enim fert opem. Nam vel amici mei, qui mihi difficillimo tempore adeſſe debebant, me deſeruerunt, quod erat quidem grauiſsimum, vt vitam redderet acerbiſsimam. Solet tamen hæc calamitas vſu viris ſanctis euenire, cùm in alijs verſantur calamitatibus, Vt Dauid de ſe narrat, Pſal. 87.

rat, Elongaſti à me amicum, & proximum, & notos meos à miſeria. Fortè vt diſcant boni viri, nullas in hominibus atque adeo coniunctiſsimis, ſed in Deo ſpes collocare. Quod Chriſtus exēplo docuit inſigni, cùm ab inuidis, & inimicis ſuis oppreſſus, non ſolùm fuit ab amicis deſertus, uerùmetiam turpiter, & valde pueriliter negatus. Sed illud, *Ecce, non eſt auxilium mihi in me*. ſeptuaginta aliter conuertunt, ἢ οὐκ ἐπ' αὐτῷ ἐπεποίθειν; numquid non in ipſo ſperaui? Quod facilè Hebræa verba patiuntur, ſed בו bo pro בי bi ſeptuaginta legiſſe videntur, quod facile erat, nam ו, & י ſunt, vt diximus, litteræ valdè ſimiles, quòd eadem forma ſint, tantùm quantitate differant, quòd vna ſit breuior alia. Hic verbum de verbo transferentes ita reddemus, Nonne auxilium meum in eo? Cohæretque ſententia cùm ſuperioribus verbis, hoc eſt, vires me deficiunt, quia non ſum lapideus. Præſertim cùm in Deo ſemper ſperauerim, & mihi modo aduerſarius ſit, quare nihil mihi, quo nitar, reliquum eſt. Illud autem, *neceſſarij quoque mei receſſerunt à me*. ita conuerterunt ſeptuaginta βοήθεια δὲ ἀπ' ἐμοῦ ἀπέστη auxilium mihi defuit. In Hebræo autem eſt תושיה נדחה ממני tuſia nidha mimeni, ratio expulſa eſt ex me. Diximus autem capite ſuperiori verſ. 12. תושיה tuſia variè ab Hebræis declarari, noſtramque de eius ſignificatione poſuimus ſententiam. Ratio ergo ſua defuit ei, & quod erat ex re eius. Id autem vulgatus interpres eius amicos eſſe putauit. Septuaginta verò quodcumque auxilium. Aptèque vtrumque quadrat, vt ex ſequenti verſu intelligitur: latius tamen patet verbum Hebræum.

14 *Qui tollit ab amico ſuo miſericordiam, timorem Domini derelinquit.* Variè hic verſus ab Hebræis exponitur: cùmq. multi de illo verba faciant, nulli inter ſe conueniunt. Dubitaturque inter eos, vtrum מס maſtoar an niphal, vt illi loquuntur ſit, id eſt, vtrum actionem, an paſsionem ſignificet. Sed non dubito, quin actionem ſignificet, cùm ita vulgato & Græco, & Chaldæo interpreti videatur. Eſtque facilis vulgati interpretis explicatio, cui aſſentitur Chaldæus pungitque amicos ſuos, quòd in eum acerbi fuerint. Quos meritò dicit Deum non veritos fuiſſe: cùm in tantis ærumnis non ſolùm ab eorum fuerit officijs deſertus, ſed etiam vexatus. A qua re nos reuocat ſapiens in prouerbijs dicens, Ne

Prouer.3. moliaris amico tuo malũ, cùm ipſe in te habeat fiduciam. Sed ſeptuaginta viri quandã longè ab hac, & Hebræorũ opinione diuerſam ſunt ſecuti ſententiã, ita vertentes, ἀπείπατό με ἔλεος, ἐπισκοπὴ δὲ κυρίου ὑπερεῖδέ με. renũciauit me miſericordia, ſpeculatio verò Dei deſpexit me. Caditq. in Hebræa verba, ſi miſericordia nõ accuſa

tiuus,

tius, vt placuit vulgato, ſed nominatiuus ſit. מרעהו mereheu verò, id eſt à ſocio ſuo me, optimè paraphraſi potuerunt vertere, id eſt, à me, qui ſocius eius eram, quoniam tanta fuerat antè erga me vſus benignitate Deus vt me poſſem ſocium eius appellare. יראת irat autem, quod vulgatus & Chaldæus, & alij Hebræi timorem interpretātur, poteſt etiam ſignificare ſpeculationem, vt placuit Græcis à verbo ראה raah vidit. ' verò eh emanticā eſt, vt Hebræi dicunt, poteſtque abeſſe, & adeſſe, fortèque abſuit in codicibus ſeptuaginta virorum. Quod vero יעזוב iahazob vidit cōuerterunt, cum relinquit ſignificet. Ea de cauſa factum eſſe puto, quia totum verſum in hanc partem acceperunt, Miſericordia Dei renunciauit me, & ſpeculationem eius mihi relinquit. Et vt explicarent, quid eſſet ſpeculationem ſibi eſſe relictam, conuerterunt ſpeculationem Dei eum videre. Hoc ergo pacto puto verba Græca Hebræis verbis accommodari poſſe. Sententia verò aptè conuenit ad ſignificandum deſijſſe Deum in eum eſſe benignum: & ſibi eſſe iratum. Eſt enim acerbiſsimum, ſi Deus non conniueat, ſed vitam noſtram ſpeculetur, attentèque inſpiciat: cùm ætatis noſtræ errata cum latere non poſsint, nec poſsit vt ait Dauid, Omnis viuens in conſpectu eius iuſtificari. Et ita Iob capite ſequenti ait, Oculi tui in me, & non ſubſiſtam. Dauid etiā hanc Dei acerbitatem à ſe deprecatur dicens, Auerte faciem tuam à peccatis meis.

Terribile eſt valde Deum attente ſpeculari. — *Pſal.* 142. — *Iob* 7. — *Pſalm.* 50.

15 *Fratres mei præterierunt me, ſicut torrens, qui raptim tranſit in conuallibus.*

Poſtquàm Iob indignationem ſuam excuſauit à ſeque culpam eā dimouit, in qua eum amici ponebant, in ipſos nunc inuehitur, & in eis potius culpam conſiſtere demonſtrat. Quòd non in eum id officij munus præſtiterint, quod amicitia quæ ſibi cum illis erat poſtulabat. Et eos confert torrentibus, qui multa aqua pluuia, vel multa niue liqueſcente, cum exundent, alueumq; exeant, æſtate tamen ita exareſcunt, & exiccantur, vt penitus non appareant. Ita & ipſi, cum Iob diues eſſet proſperamque fortunam traheret, in eius ſe amicitiam vehementer inſinuabant, & amicorum operam, & ſtudium ei pollicebantur. At cum Iob tanto miſeriarum æſtu vrgeretur, non ſolùm amicorum operam non exhibuerunt, ſed etiam ei moleſti, & acerbi fuerunt. De huiuſmodi amicis Eccleſiaſticus ait, Eſt amicus ſecundum tempus ſuum, & nō permanebit in die tribulationis. Et Salomon in prouerbijs, Etiam proximo ſuo pauper odioſus erit: amici vero diuitum multi, & quidam poeta dixit.

Amici veri qui non ſint. — *Eccleſi.* 6. — *Prou.* 14.

ἔρημος

ἔρημος ἐστ' ἄνθρωπος ἠπορημένος.

Solitarius eſt homo inops.

16 *Qui timent pruinam, irruet ſuper eos nix.*

Quoniam ſuperiori verſu dixerat, Præterierunt me,quo ab amicis ſuis derelictum fuiſſe ſignificauit.Id ſuæ calamitatis metu feciſſe nunc innuit. Quod faciendum non erat. Cùm detrimenta, & incommoda vitæ ita latè manent, vt ad omnes, vel valde ſecuros homines pertinere poſsint, atque adeò ſæpenumero fit, vt in grauiora mala incidant, qui leuiora fugiunt. Quam propoſitionem Synedocha vtens, id eſt ſpecie pro genere hic ponit,pruinaque leuiora mala indicat, niue vero grauiora: ita fieri poterat, vt ij, qui illum calamitate conflictantem fugiebant, in ipſam incurrerent calamitatem. Quare ita timore perculſi, & puſillo animo eſſe in Iob ærumnis nō debebant. Sed in Hebræo illis verbis, *qui timent*, reſpondet קדרים codrim, קדר cadar autem propriè ſignificat nigreſcere, ſed quia nigreſcunt, veſtibuſve nigris, atque pullis vtuntur, qui triſtitiam habitu declarare volunt, fit vt triſtem eſſe etiam ſignificet, vt Hiæremiæ.8. verſ. 21. Super contritione filiæ populi mei contritus ſum, & contriſtatus, Hebraicè קדרתי chadarti. Et propterea hoc loco vulgatus conuertit. *Qui timent*, Id eſt, qui triſtes ob pruinam ſunt. Sed Hebræi propriam verbi ſignificatiouem, hoc loco vſurpant. Item illud, quod per paraphraſin vulgatus vertit, *irruet*, יתעלם ithalem Hebræi proprie etiam explicant, Se abſcondet. Ex quo fit, vt in aliam ſententiam totum hunc verſum accipiant: vt explicet, quo pacto illi torrentes (quos dixerat) alueo pleno fluant id eſt, torrentes illi nigri ac turbidi fiunt ob pruinam, ſubaudi, liquefactam: in eis etiam ſe nix abſcondet, ſubaudi, liquefacta. Hoc eſt niue ac pruina, cùm liqueſcunt, difluunt, & exundant. Ex quo accidit, quòd cum fonte perpetuo ac natiuo careant, facilè exareſcant. Septuagiuta verò viri, non verbum de verbo conuerterunt, ſed paraphraſi, & liberiori interpretatione ſunt vſi, ita vertentes οἱ τινές με διευλαβοῦντο νυνὶ ἐπιπεπτώκασί μοι ὥσπερ χιὼν ἢ κρύσταλλος πεπηγώς. Qui me reuerebantur, nunc in me irruunt, ſicut nix aut gelu concretum. Id eſt, Amici mei, qui me antea diligebant, & obſeruabant, nunc non lenes,& ſuaues,ſicut aquæ,ſed duri & rigidi, ſicut nix, & gelu in me ſunt.

17 *Tempore quo fuerunt diſſipati peribunt,& cùm incaluerint ſoluentur de loco ſuo.*

De torrentibus loquitur,quos facile æſtus exhaurit, id eſt, tempore,

pore,quo exſiccati fuerint omnino peribunt, nec vllum in alueo, æſtate veniente,eorum apparebit veſtigium. Quod vulgatus vertit diſsipati fuerint,Hebraicè eſt יזרבו izorbu. Quod verbum hoc tantùm loco reperitur: quam ob rem variè ab Hebræis declaratur. Quidam exponunt, Tempore, quo fuerint multiplicati, id eſt, Tempore, quo diffluunt ſubitò exareſcũt. Alij, Tempore quo calefiat, id eſt, æſtate, ſeptuaginta verò, Liquefacti, exponere videntur. Quæ omnes declarationes ad eandem, quam poſuit vulgatus interpres ſpectant ſententiam.

18 *Inuolutæ ſunt ſemitæ greſſuum eorum, ambulabunt in vacuum, & peribunt.*

Quod inuolutæ dicit Hebraice eſt, ילפתו ilapethu propriè declinatæ ſunt, id eſt. torrentes exundantes, & diffluentes de ſemita, id eſt, de alueo ſuo declinabunt, ac propterea puluere paleis, & alijs quiſquilijs inuoluti, vt vulgatus ait, ambulantes in vacuum peribunt. Quibus verbis cauſas narrat, cur citò torrentes pereant. Quod quia ſatis explicatum videbatur, ſeptuaginta prætermittentes loco eius ſimilitudinẽ accommodant,ita vertentes οὕτως καὶ ἐγὼ κατελείφθην ὑπὸ πάντων, ἀπωλόμην δὲ καὶ ἔξοικος ἐγενόμην. Sic, & ego ab omnibus deſertus domoque eiectus perij.

19 *Conſiderate ſemitas Thema, itinera Saba, & expectate pauliſper.*

20 *Confuſi ſunt, quia ſperaui: venerunt quoque vſque ad me, & pudore cooperti ſunt.*

Locus quidem obſcurus eſt, in cuius enarratione multùm aberrant expoſitores Latini, Hebraicè verò non ita difficilem habet explicationem. Quare Hebræa verba explicemus, vt facilior aditus ad Latinum vulgatum exponendum relinquatur. Verbũ ergo de verbo reddẽtes, ita Latinè Hebræa verba vertemus, Viderunt viæ Thema itineraque Saba, ſperabant ſibi. Confuſi ſunt quoniam ſpem poſuerunt, venerunt vſque ad ea, & erubuerunt. Vias thema & itinera Saba vocat, per metonymiam homines in thema, & Saba iter facientes: qui ad illos torrentes ſitibundi, vt biberent venientes, ſpe ſua fruſtrati, quia exaruerant, confuſi ſunt, & erubuerunt. Perſiſtit enim in ſimilitudine declaranda. Quæ cum ſit facilis explicatio, ſi Latina interpretatio ei coaptari poterit, ſatis, vt ego iudico illuſtrabitur. *Conſiderate ergo (ait) ſemitas thema, & itinera Saba, & expectate pauliſper*, Id eſt homines (vt diximus) in Thema, & Saba euntes, vt ex illis diſcatis horũ torrentium naturam, *Confuſi ſunt*, id eſt huiuſmodi homines confuſi ſunt,& rationem huius confuſionis ſubijcit dicẽs, *quia ſperaui*.

In non-

In nonnullis exemplis editionis vulgatæ eſt, Quia ſperauerunt, & tunc facilius explicatur, id eſt, iter facientes confuſi ſunt, quòd ſperabant ſe in illis torrentibus aquam reperturos, & non repererunt. Sed in Biblia Regia & pluribus vulgatæ editionis exemplaribus eſt, *ſperaui*, Et tunc ita explicandum exiſtimo, vt ſubitò Iob poſitam ſimilitudinem accommodet, & ſuos amicos torrentium ſimiles eſſe doceat: ſe autem iter agentibus, & ſitibundis confert, quia ſperaui ait, opem mihi in tanta calamitate laturos, vt noſtra exigebat neceſsitudo, at cum ad me vſque veniret eos noſtræ puduit neceſsitudinis, indignumq; me amicitia ſua, & iniquum iudicarunt. Ita enim plerunque calamitoſis hominibus accidit, qua de cauſa Chriſtus dixit. Beatus qui non fuerit ſcan-

Matth. 11. dalizatus in me. Septuaginta viri, ita hunc locum conuertunt, *ἴδετε ὁδοὺς θαιμανῶν, ἀτραποὺς σαβῶν οἱ διορῶντες καὶ αἰσχύνην ὀφειλήσουσιν οἱ ἐπὶ πόλεσι καὶ χρήμασι πεποιθότες.* Animaduertite Themanorum vias, diuerticula Sabæorum, qui vident, & pudori ſunt obnoxij, qui in ciuitatibus, & pecunijs ſperabant. Figuraque eſſe videtur ſynecdocha, vt Themanos, & Sabæos ponat, pro toto genere eorum, qui mercaturam exercent. Coniungiturque cum eo quod ex verſione ſeptuaginta interpretum dixerat. Ego ab omnibus deſertus, domoque eiectus perij: ex me exitum eorum diſcite, qui diuitijs comparandis incumbunt, ponuntque ſuæ ſalutis ſpem in pecunijs, & vrbibus, quas poſsident: hoc eſt, In me vno apparet fallaces eſſe diuitias. Sicut dixit Ec-

Eccleſ. 5. cleſiaſticus, Noli attendere ad poſſeſſiones iniquas, & ne dixeris, eſt mihi ſufficiens vita, nihil enim proderunt in tempore vindictæ, & obductionis. Chaldæus vertit, Confuſi ſunt, qui ſperauerunt in idolis ſuis, Vt ex varia huius loci interpretatione eius difficultas intelligatur, varièque poſſe reddi.

21 *Nunc veniſtis, & modo videntes plagam meam timetis.*

Demonſtrat ex effectis amicos ſuos amicorum operam, & officium ſibi non exhibuiſſe: timuiſſeque meritò dicis: quoniam ei metum inijciebant dicentes (vt ſignificauit Eliphaz.) tot tantiſque miſerijs, quibus premebatur, ſcelerum ſuorum pœnas luere. Cùm potius ei animum facere debuiſſent docentes Deū tanquam patrem bonorum virorum amantiſſimum in eos tanquàm filios interdum animaduertere ſolere. Sicut Paulus epiſtola ad

Heb. 12. Hebræos capite duodecimo luculenter diſſeruit, vt eos ab improbis vexatos, ſpoliatos, & ignominijs affectos conſolaretur, dicens inter alia, Tanquàm filijs vobis offert ſe Deus. Quis enim

filius,

filius, quem non corripit pater? Et in epiſtola.2. ad Theſſaloni- 2.Thes.1.
cenſes.c.1.Si tamen (ait) iuſtum eſt apud Deum retribuere re-
tributionem ijs,qui vos tribulāt, & vobis,qui tribulamini requiē
nobiſcum.Eſt enim valde peruerſa eorum agendi ratio, qui cum Cum afflictis
hominibus afflictis, & calamitoſis, de ira, & odio Dei in ſcelera- de ira Dei nō
tos homines diſſerunt:præſertim ſi nullum aliàs eorum flagitium eſt diſſeren-
apertū & teſtatū ſit. In Hebræo autem eſt כי עתה הייתם לא ci hata dum.
heitem lo,quod verbum de verbo ſignificat, Quoniam nunc fui-
ſtis non,id eſt,Sic amici fuiſtis,quaſi non fuiſſetis,vel ſic mihi ad-
fuiſtis quaſi non adfuiſſetis.Quod vulgatus vertit, Nunc veniſtis,
id eſt, nunc mihi adſuiſtis. Clariùs per paraphraſim Hebraiſmū
explicarunt ſeptuaginta interpretes ἀτὰρ δὲ καὶ ὑμεῖς ἐπέβητέ μοι ἀνε-
λεημόνως vos me viſitis nulla miſericordia cōmoti. Chaldæus etiā
Hebraiſmum declarat ita vertens, Vos fuiſtis quaſi non eſſetis.
22 *Nunquid dixi, Afferte mihi, & de ſubſtantia veſtra donate mihi?*
23 *Vel, liberate me de manu hoſtis, & de manu robuſtorum eruite me?*
Videtur amicorum ſuorum auaritiam notare, timuiſſeque ne
cogerētur neceſsitudine, facultatibus ſuis illius extremam ino-
piam ſubleuare. Et propterea dicit nihil eſt,quod timeatis: ni-
hil enim vos poſtulo, nihil de fortunis veſtris,quo me iuuetis, de-
tractum eſſe volo, Hoſtem,& robuſtos fortè intelligit Sabæos, &
Chaldæos, qui eius fortunas inuaſerunt, & prædam egerunt, vt
capite primò narratum eſt. Vel fortè hoſtes & robuſtos appellat
calamitatem, & totam miſeriam ſuam, de qua etiam capite 30. Iob.30.
ita locutus eſt, Pharetram ſuam aperuit,& affligit me, & frenum
poſuit in os meum: diſsipauerunt itinera mea,inſidiati ſunt mi-
hi:& præualuerunt, & non fuit, qui ferret auxilium. In quo loco
vehementer animaduertenda eſt grauitas, & animi magnitudo
ſancti Iobi, qui nec tantis iacturis, & grauiſsimis incommodis
adduci potuit,vt ab alio,quàm à Deo opem,& auxilium peteret.
Quo animo eccleſia, & eius præſtātiſsimi duces omnes Chriſtia- In Deo ſpem
nos, & Deo deditos viros eſſe optant,cùm aduerſa confligantur rebus aduer-
fortuna, & multos iniquos homines infeſtos habent; vt autor eſt ſis collocare
Zacharias de bellis eccleſiæ verba faciens. Et dicent (ait) Duces debemus.
Iuda in corde ſuo confortentur mihi habitatores Hieruſalem in Zachar.12.
domino exercituum Deo eorum,id eſt ſolo Deo,& ſanctis eius ni
tantur,& ex alio nemine præſidium quærant.
24 *Docete me, & ego tacebo: & ſi quid fortè ignoraui, inſtruite me.*
Non recuſat quò minus cum eo diſputetur. Ex quo innocentia,
virtuſque ſumma eius facilè cognoſcitur,cum lucem non verea-
H tur,

Boni viri argui non timent. tur: ſed eam potius exoptet. Non enim boni viri argui timent, imo ſecum amant de officio ſuo diſceptari, parati ad operum ſuorum rationem reddendam. Ita Chriſtus etiam dixit, Quis

Ioan. 8. ex vobis arguet me de peccato? Contrà verò iniqui viri vehementer reprehendi formidant vitamque ſuam redargui. Siquidem lucem fugiunt quoniam ſordidi, & inquinati ſunt. Ex hoc enim factum eſt, vt euangelium boni viri vehementer ament, iniqui vero vehementer abhorreant. Quòd illorum facta probet, iſtorum verò improbet. Id quod Chriſtus declarauit di-

Ioan. 3. cens, Omnis, qui malè agit, odit lucem,& non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius: qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifeſtentur opera eius, quia in Deo ſunt facta. Sequitur in Iob.

25 *Quare detraxiſtis ſermonibus veritatis, cùm è vobis nullus ſit qui poſſit arguere me.*

Id eſt: cur reprehenditis verba, quæ de humana vita feci illā improbando, cum veriſsima ſint, nec aliter rem habere ab vllo demonſtrari poſsit? Perſiſtit in ſua ſententia; ex quo etiam vera fuiſſe cognoſcitur,& viri grauis conſtantia declaratur, qui nullo modo à recta poteſt abduci ſententia. Sed in Hebræo eſt, מה נמרצו אמרי ישר ma nimretſu imre ioſer. Quod Hebræi exponunt, Quàm fortia ſunt verba recta, quæ ſe per ſeipſa defendunt, à nulloque refelli poſſunt. Nam מרץ marats roborare vbique exponūt Hebræi, aptequе quadrát. Vulgatus verò interpres vbique etiam iniquū habere declarat. Ad hanc enim ſignificationem omnes eius interpretationes, licèt variæ videantur, reuocantur. Vt cùm peſſimum, moleſtum eſſe,& hoc loco detrahere interpretatur:& hæc ſignificatio aptè etiam vbique conuenit. Cui ſeptuaginta viri aſſentiuntur, ita enim hunc locum reddunt ἀλλ᾽ ὡς ἔοικε φαῦλα ἀληθινοῦ ῥήματα; οὐ γὰρ παρ᾽ ὑμῶν ἰσχὺν αἰτοῦμαι. Sed quomodo vitioſa videntur verba eius, qui vera dicit? non enim à vobis vires peto. Notandumque eſt, quòd ſecundam verſus partem aliter quàm vulgatus & Hebræi,& Chaldæus ſeptuaginta transferunt: verbum autem quod in Hebræo ponitur eſt, יכח iacah, quod increpare,& reprehendere ſemper ſignificat. Sed ſeptuaginta viri (quod vehementer animaduertendum eſt) hoc verbum repertum deriuatumque eſſe iudicarunt ex כוח coah, quod fortitudinem ſignificat, & ad natiui nominis ſignificationem deriuati ſignificationem accommodarunt, ſententia verò verſionis eorum facilis eſt, & apta.

26 ***Ad increpandum tamen eloquia concinnatis,& in ventum verba profertis.***

Id eſt ſermonem inducitis non, vt veritatem tractetis, ſed vt me reprehendatis. Quæ verba in ventum, id eſt, inania leuiaque eſſe meritò dicit. Nam verba, & orationes ad veritatem declarandam ſunt comparata. Quem finem ſi quiſpiam loquendo non ſpectet irrita eius verba ventiſque fuſa exiſtimanda ſunt. Sed cum *profertis* dicit in Hebræo eſt נואש noas, eſt autem verbum יאש iaas valde ambiguum vulgato interpreti. Significat enim ei proferre, quieſcere Eſai. 57. verſ. 10. deſperare. Ierem. 2. verſ. 25. & 18. verſ. 12. Hebræi autem conſtanter vbicunque reperitur, deſperare exponunt. Quare ex hac ſignificatione ſic locus hic exponendus eſt, & in ventum verba deſperati, vel deſperationis, vt placet cuidam Hebræo inter illos doctiſsimos id eſt orationes excogitatis quibus me increpetis, & ad deſperationem adigatis: in ventum tamen, id eſt, fruſtra non enim animum deſpondebo. Quæ cùm ſit facilis, & plana expoſitio magis mihi probatur, quã quorundam Hebræorum, quos ſequitur auctor Bibliæ Roberti. Septuaginta tamen viri ita hunc locum transferunt, οὐδ᾽ ἔλεγχος ὑμῶν ῥήμασί με παύσει: οὐδὲ γὰρ ὑμῶν φθέγμα ῥήματος ἀνέξομαι non enim reprehenſio veſtra mea verba coercet: neque enim verborum veſtrorum orationem feram.

27 ***Super pupillum irruitis, & ſubuertere nitimini amicum veſtrum.***

Se vocat pupillum, quia ab omnibus deſertus erat. Quod dicit, *ſubuertere* in Hebræo eſt כרו caru foditis, quod in eandem ſententiam, quam vulgatus expreſsit, dicitur ducta translatione à foueis quibus beſtiæ capiuntur.

28 ***Veruntamen quod cœpiſtis explete, præbete aurem, & videte an mentiar.***

Eandem, & ſeptuaginta viri, & vulgatus interpres, & Hebræus habent ſententiam, vt captet ab amicis attentionem, petens, vt attente verba ſua, quæ dixit, vel dicturus eſt, conſiderent, & vtrum falſi quidquam in eis reperiri poſsit. Hebræa tamen verba ita verbo conuertentur, nunc incipite, conuertimini in me, ſi veſtro in conſpectu mentiar.

29 ***Reſpondete obſecro abſque contentione, & loquentes id quod iuſtum eſt iudicate.***

Illi cum contentione diſputant, qui non veritatem indagare, ſed vincere potius, & vt ſua concedatur ſententia, volunt, vt nonnihil ex eo gloriæ conſequantur. Quod vir Theologus fugere vehementer debet. Nam huiuſmodi mens, ſi ſemel imbibatur, in

Non contendendum vt vincamus, ſed vt veritatem inueniamus.
Philip. 2.
Galat. 5.

magnos & periculoſos eum impellet errores. Et ita Paulus Philippenſes monet, Nihil per contentionem, nec per inanem gloriam, ſed in humilitate. Idemque contentiones numerat in operibus carnis. Quod verum ergo, & iuſtum ſit, tantum in diſceptando ſpectare debemus. Et propterea addit. ***Loquentes id quod iuſtum eſt indicate***, verba vero Hebræa eandem habent ſententiã, paraphraſi tamen reddita ſunt à vulgato noſtro. Poſſunt verò, ita verbum de verbo transferendo, explicari, Conuertimini obſecro, ne ſit iniquitas, conuertimini adhuc iuſtitia mea in ea, id eſt, iterum ſyncerè, & ſine vlla contentione diſputemus, nam in huiuſmodi diſputatione manifeſta, & aperta erit iuſtitia mea. Septuaginta vero auctores ita verbum de verbo conuertunt καθήσατε δὲ καὶ μὴ εἴη ἄδικον καὶ πάλιν τῷ δικαίῳ συνέρχεσθε, ſedete iam, nec ſit iniquum ac rurſus cùm iuſto conuenite. Nam imperatiuum שׁבו ſubu non à verbo שוב ſub reuerti, ſed a verbo ישב iaſab ſedet deductum fuiſſe iudicarunt, בה ba verò a verbo בא bó venire ה pro א quod vſu venit, cùm ſint literæ, quas Hebræi vocant quieſcentes, & vna pro alia obrepat: vt hoc eodem verſu, ponitur pro ו ſequitur autem.

30 ***Et non inuenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis ſtultitia perſonabit.***

In eandem ſententiam vulgatus accepiſſe videtur primam, & ſecundam huius verſus partem, id eſt, Si ſyncerè diſputaueritis, intelligetis me nihil hactenus iniquè, nec ſtultè fuiſſe loquutum. Poteſt tamen ſecunda verſus pars in aliam ſententiam accipi. Nam הוה haua non ſolum prauitatem, ſed etiam contritionem vel calamitatem frequentius Hebræis ſignificat, id eſt, An ne guttur meum, vel fauces non percipient calamitatem? Quo ſignificat, quæ dixerat tertio capite ex vehementi dolorum, & miſeriarum ſuarum ſenſu fuiſſe locutum. Tanquam ſi diceret, Nunquid vos, qui meos vultis cohibere ſermones, vultis etiam, vt tot detrimenta, totque tormenta non ſentiam? non intelligam? Et propterea ſeptuaginta viri ita verterunt ἢ οὐχὶ ὁ λάρυγξ μου μελετᾷ σύνεσιν, vel an non guttur meum meditetur prudentiam? id eſt, non ſentiret, quod prudenter ſentiendum eſt? cuiuſmodi tot dolores, & acerbitates ſunt, quas prudens animus acerbè ſentiri poſtulat.

CAP.

CAPVT. VII.

Militia eſt vita hominis ſuper terram: & ſicut dies mercenarij, dies eius. A
2 Sicut ſeruus deſiderat vmbram, & ſicut mercenarius praſtolatur finem operis ſui.
3 Sic & ego habui menſes vacuos, & noctes laborioſas enumeraui mihi.
4 Si dormiero, dicam, Quando conſurgam? & rurſum expectabo veſperam, & replebor doloribus vſque ad tenebras.
5 Induta eſt caro mea putredine & ſordibus pulueris: cutis mea aruit, & contracta eſt.
6 Dies mei velocius tranſierunt, quàm à texente tela ſucciditur, & conſumpti ſunt abſque vlla ſpe. B
7 Memento quia ventus eſt vita mea, & non reuertetur oculus meus, vt videat bona.
8 Nec aſpiciet me viſus hominis: oculi tui in me, & non ſubſiſtam.
9 Sicut conſumitur nubes, & pertranſit: ſic qui deſcenderit ad inferos, non aſcendet.
10 Nec reuertetur vltra in domum ſuam, neque cognoſcet eum amplius locus eius.
11 Quapropter, & ego non parcam ori meo, loquar in tribulatione ſpiritus mei: confabulabor cum amaritudine animæ meæ.
12 Nunquid mare ego ſum, aut cetus, quia circundediſti me carcere?
13 Si dixero, Conſolabitur me lectulus meus, & releuabor loquens mecum in ſtratu meo. C
14 Terrebis me per ſomnia, & per viſiones horrore concuties.
15 Quam ob rem elegit ſuſpendium anima mea, & mortem oſſa mea.
16 Deſperaui, nequaquam vltra iam viuam: parce mihi, nihil enim ſunt dies mei.
17 Quid eſt homo, quia magnificas eum? aut quid apponis erga eum cor tuum?
18 Viſitas eum diluculo, & ſubitò probas illum.
19 Vſquequo non parcis mihi, nec dimittis me, vt glutiam ſaliuam meam?
20 Peccaui, quid faciam tibi ò cuſtos hominum? quare poſuiſti me contrarium tibi, & factus ſum mihimet ipſi grauis?
21 Cur non tollis peccatum meum, & quare non aufers iniquitatem meam? ecce nunc in puluere dormiam: & ſi manè me quæſieris, non ſubſiſtam. D

1 *Militia eſt vita hominis ſuper terram.*

In Hebræo eſt צבא tsaba. Quod Hebræi hoc loco, & decimo capite verſu. 17. finem & certum tempus ſignificare dicunt; & ita hunc locum explanant: finis & tempus certum eſt homini ſuper terram conſtitutum: cæteris autem ſcripturæ locis, quæ plurima ſunt, exercitum ſignificare tradunt. Sed ex hac, & alijs Hebræis vocibus mihi videntur recentes Hebræi parum eleganter linguam ſuam tractare. Rudis enim illa ratio eſt declarandi Hebræam vocem, ſi propria eius ſignificatio aliquo loco, primo quaſi aſpectu non quadret, aliam confingere, & ad locum accommodare. Quare צבא tsabá hoc loco, ſicut alijs ſcripturæ locis exercitum ſignificare dico, vt vitam ducere ſit ex Iobi vel ſpiritus ſancti ſententia exercitum per terras hoſtium ducere. Quod aptiſsimè vulgatus interpres vno verbo explicauit Militiã conuertens, & ſeptuaginta auctores πειρατήριον tentationem, vel tentationis locum conuertentes. Tot enim nos miſeriæ in hac vita premunt: tot nobis ſunt inimicorum, maleuolorum, & inuidorum inſidiæ, vt ſemper vigilandum ſit, & ad certamen paratos nos eſſe oporteat. Et ita Paulus ſe pugnantem deſcribit dicens, Sic pugno, non quaſi aerem verberans. Sed hoc loco quæret fortaſſe quiſpiam, quo pacto ſit intelligendum, quod Dauid dicit, & multis traditur ſcripturæ locis, Pax multa diligentibus legem tuam. At licet probi, & improbi in bello ſint, quandiu uiuunt: quia tamen animæ uires libidineſque uiris probis à natura tributæ inter ſe non diſsident: ſed omnes menti ac rationi obtemperant, & ècontrario improbis uiris accidat; adeò leuius bellũ boni uiri exiſtimandi ſunt ſuſtinere, ut cum iniquis comparati pacem agitare uideantur. Nam iniqui propter perturbationes, & effrenatas libidines ſunt quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt, ut auctor eſt Eſaias. Rectè uero dicit, Exercitum eſſe: quòd licet multis rebus ad mala uitanda inſtructi ſimus, illis tamen reſiſtere non poterimus. Exploratũ enim eſt in quanta mala incurrerint, uel ij, qui bonorum pleni eſſe uidebantur. Quæ, cum ijs, quæ deinceps hoc capite dicit Iob, afferuntur ab eo, ut ſuam confirmet ſententiam, meliorem eſſe mortem, quàm uitã. *Et ſicut dies mercenarij, dies eius.* Hi uero dies cuiuſmodi ſint, explicat ipſe ſubiungens.

[Margin: Recentes Hebræi rudes ſunt Hebraicæ linguę interpretes.]

[Margin: Qua pace boni ſeruantur.]

[Margin: *1. Cor. 9.*]

[Margin: *Eſai. 57.*]

2 Sicut

2 *Sicut ſeruus deſiderat vmbram, & ſicut mercenarius præſtolatur finẽ operis ſui.*

Quæ non bonorum virorum tantùm cõditio exiſtimanda eſt, vt reliqui expoſitores exiſtimant, ſed etiam de toto hominum gene re dici, putandum eſt. Eſtque humanæ vitæ elegantiſsima deſcri- ptio vt homines ſemper certent, contendant, in laboribus verſen tur, expectantes tranquillum aliquem laborum finem, ſpe deni- que melioris fortunæ ſemper lactantur, ſicut ſeruus æſtu fatiga- tus ſpe conſolatur vmbræ, & mercenarius mercedis ſpe. Merce- dem enim vocat finẽ operis ſui. Hebræus vero פעלו pahalo opus ſuum anctores ſeptuaginta μισθὸν αὐτοῦ mercedem ſuam. Humanæ vitæ deſcriptio.

3 *Sic & ego habui menſes vacuos, & noctes laborioſas enumeraui mihi.*

Quod de toto hominum genere dixerat, in ſe expertum eſſe nar- rat: deterrima tamen ratione; nam cum feliciorem vitam expe- ctaret, in miſerrimam incidit. Id enim intelligit, cum dicit *habui menſes vacuos*, Hebraicè נחלתי nahalti hæreditate accepi: ideſt ſpei, quam habui, melioris fortunæ, reſponſum eſt menſibus bo- nis omnibus vacãtibus, *& noctes laborioſas enumeraui mihi.* Hebrai- cè מנו לי minu li numerauerunt mihi. Quæ capite trigeſimo cla- rius dicit inquiens, Expectabam bona & venerunt mihi mala: præſtolabar lucem, & eruperunt tenebræ. Quod omnibus homini bus frequẽter vſu euenire videmus, vt ſpe fruſtrati, cum bona ſpe rant, accipiãt mala, & vitam multi propagare cupiunt, vt ad ma- gnos perueniant honores: è contrario tamen magnis notantur ignominijs. Sicut dixit Hieremias. Expectauimus pacem, & non erat bonum, tempus medelæ, & ecce formido. Sequitur in Iob. Iere. 8.

4 *Si dormiero, dicam, quando conſurgam, & rurſum expectabo veſperã, & replebor doloribus vſque ad tenebras.*

Deſcribit miſerum vitæ ſuæ ſtatum, quo nec die poſſet nec nocte quieſcere. Et tangere videtur etiam humanæ vitæ rationem. Nã homines in tempore præſenti faſtidiunt, & temporum mutatio- nem optant, ſperantes futuro tempore ſibi melius futurum, cùm contra plerũque fiat. Quod doloribus dicit, in Hebræo eſt נדדים nidudim commotionibus, vel euagationibus, id eſt, multis curis, & cogitationibus meus diſtrahebatur animus.

5 *Induta eſt caro mea putredine, & ſordibus pulueris cutis mea aruit, & contracta eſt.*

Quod putredine dicit in Hebræo eſt רמה rima quod vermes etiã ſignificat, & ita vertit vulgatus huius libri. c. 17. verſ. 14. & c. 25. verſ. 6. Sordes autem pulueris vocat ſcabiem, vel furfures, vel por

riginē,vt Celſus dicit, quæ corpore, cùm ſe ſcalperet,decidebat. Quod ſeptuaginta expreſſerunt vertentes *τήκω βώλακας γῆς ἀπ' ἰχῶρος ξύων* liquefatio terræ glebas à cruore ſcalpens. Quod dicit. ***cutis mea aruit,& contracta eſt.*** clarius verti poteſt,cutis mea ſciſſa,& deſpecta eſt.

5 ***Dies mei velocius tranſierunt, quàm à texente tela ſucciditur,& conſumpti ſunt abſque vlla ſpe.***

Eſai. 39. Id eſt citius vita mea extincta eſt,quàm à textore tela ſucciditur. Sicut etiam Ezechias dixit, Præciſa eſt velut à texente vita mea, dum adhuc ordirer ſuccidit me. Illud autem à texente tela ſucciditur in Hebræo eſt, מני ארג mini oreg, quàm radius textoris ſcilicet, quo ſubtegmen ſtamini inſerit,qui quidem velociſsimè pertranſiſſe videbatur totum vitæ curriculum ſibi à natura circun-

Pſal. 89. ſcriptum. Septuaginta interpretes conuerterùnt, *λαλιὰ* quàm ſermo. Sicut etiam Dauid, Omnes dies noſtri defecerunt, & in ira tua defecimus: anni noſtri ſicut aranea meditabūtur in Hebræo

Exiguum vitæ curriculum. eſt, כמו הגה chemo hege,ſicut ſermo. Ex hoc itaque loco intelligitur valdè exiguum nobis vitæ curriculum viſum iri,poſtquàm ad

Sapien. 5. vitæ terminum peruenerimus. Quod luculenter tractatur in ſapientia, Tranſierunt (iniqui dicent) omnia illa tanquam vmbra, & tanquàm nuntius præcurrens, & tanquam nauis,quæ pertranſit fluctuātem aquam: cuius quum præterierit, non eſt veſtigium inuenire,neque ſemitam carinæ illius in fluctibus. aut auis, quæ tranſuolat in aere,cuius nullum inuenitur argumentum itineris illius,ſed tantum ſonitus alarum verberās leuem ventum,& ſcindens per vim itineris aerem: commotis alis tranſuolauit, & poſt hoc nullum ſignum inuenitur itineris illius. aut tanquam ſagitta emiſſa in locum deſtinatum, diuiſus aer continuò in ſe reductus eſt: vt ignoretur tranſitus illius. Sic & nos nati continuò deſiuimus eſſe,& virtutis quidem nullum ſignum valuimus oſtendere,in malignitate autem noſtra conſumpti ſumus. Quod dicit, ***abſque vlla ſpe*** putabat ſe iam animam agere actumque eſſe de illo,quod morbo inſanabili vrgeretur: vt refutetur illud, quod ei dixerat Eliphaz in ſex tribulationibus liberauit te,in ſeptima nō tanget te malum, &c. Proptereaque ad Deum,à quo dixerāt Eliphaz liberandum, fore conuertitur dicens.

Pſalm. 68. 7 ***Memento quia ventus eſt vita mea, & non reuertetur oculus meus, vt videat bona.***

Quia poterat cum Dauide dicere,quæ non rapui, tunc exoluebā: Deus tu ſcis inſipientiam meam, & delicta mea à te non ſunt abſcondita, Ideſt, cùm ſciret Deus ea ipſum culpa vacare, quam in

illum

illum amici cōferebant, precatur eum pro eius benignitate, quā bonis viris in miſerijs, & luctu iacentibus fert opem, (ſicut dixerat Eliphaz) vt cùm iam ei vitam auferre decreuerit, neque bonis illis frui poſsit, quibus homines afflictos recreare ſolet, vt ſaltem lenius agat cum eo, nec tam intolerabili cruciatu eum velit extinguere.

Memento (ergo ait) *mei Deus*, &c. Ideſt, ne mei omninò memoriā deponas penitus me deſerēs tot tantiſque malis oppreſſum: quia ſi ſemel è vita migrauero, redire non potero, vt tuæ ſim liberalitatis particeps boniſque fruar ijs, quibus pios afficis viros. Id quod Dauid etiam grauiſsimis incommodis vexatus Deum precabatur dicens, Nunquid mortuis facies mirabilia aut medici ſuſcitabunt, & confitebuntur tibi? id eſt, nunquid me mortuo benignitatem, & liberalitatem tuam declarabis? qua vteris erga eos qui ſperant in te? Aut medici me ab inferis excitare poterūt? quò tuæ bonitatis particeps ſim. Quæ argumentatio, non dubito, quin Deum maximè moueat inter cæteras in eius imploranda miſericordia. *Pſalm.87.*

8 *Nec aſpiciet me viſus hominis.* Id eſt ſi ſemel è vita migrauero, nemo me amplius aſpiciet, vt ex me ſubleuato tuam diſcat bonitatem. *Oculi tui in me, & non ſubſiſtam.* Id eſt diutius in vita permanere non potero. Vix me reſpicies, vt ſubleues, cùm animā efflauero. Quare maturandum eſt, ſi mihi auxiliari volueris. Vel poteſt aliter explicari, iram tuā, quæ oculis declaratur, amplius perferre non potero, ſi me vultu aſperiore, & ſeueriore inſpexeris, ſtatim occumbam. Hæret enim iam ad metas mea vita. Eadem ratione dicendi vſus videtur fuiſſe Dauid pſalmo 9. Contere brachium peccatoris, & maligni, quæretur peccatum illius, & non inuenietur: id eſt ſimul ac impium in iudicium vocaueris, & eius peccati quæſitionem inſtitueris, peribit, nec ſiſtere ſe audebit in iudicio. *Pſal.9.*

9 *Sicut conſumitur nubes, & pertranſit ſic qui deſcendit ad inferos non aſcendit.*

10 *Nec reuertetur vltra in domum ſuam, nec cognoſcet eum amplius locus eius.*

Exemplo explanat nubis conſumptæ eos, qui ſemel mortui fuerint ad vitam redire non poſſe, vt illuſtret illud, quod proximè dixerat, Ventus eſt vita mea nec reuertetur oculus meus, vt videat bona.

11 *Quapropter & ego non parcam ori meo, loquar in tribulatione ſpiritus mei: confabulabor cum amaritudine animæ meæ.*

Ex hoc facilè cognoſcitur, quantum (vt diximus) efficacitatis habeat argumentatio hæc, quòd ea Iob vehementer excitetur ad Deum querelis de tanta eius ſeueritate implorandum atque precandum. Quare tales nos in vita præſtare, & ita nos gerere debemus, vt hac argumentatione in magnis periculis, & grauibus temporum caſibus vti poſsimus ad iram Dei a nobis deprecandam, quæ ſine dubitatione Deúm vehementer placabit, & ad nos iuuandum vehementer commouebit.

12 *Nunquid mare ego ſum, aut cetus? quia circundediſti me carcere?*

In carcerem mare coniectum fuiſſe videtur, cũ Deus dixit, Con-
Geneſ.1. gregentur aquæ, quæ ſub cælo ſunt in locum vnum. De qua re
Pſal.103. ita loquitur Dauid, Ab increpatione tua fugient, à voce tonitrui tui formidabunt, terminum poſuiſti, quem non tranſgredientur, neque conuertentur operire terram. De ceto etiam, quem balenam vulgo vocant, narratur non poſſe mare Mediterraneum intrare. Vel fortè melius (quia cetus, & nomen Hebræum תנין tanin nomen commune eſt omnibus maioribus piſcibus, quorum aliqui in Mediterraneo etiam inueniuntur) vt termini ijdem huiuſmodi piſcibus, qui & mari conſtituti eſſe dicantur, id eſt litora, & oræ maris. Carcere igitur retenti eſſe videntur, quia cùm vaſtiſsimi, & robuſtiſsimi ſint, è mari egredi non poſſunt. Et quia in ſcriptura תנין tanin ceto comparantur ſuperbi tyranni, & po-
Ezech.29. tentes homines, vt in Ezechiele, Ecce ego ad te Pharao Rex Ægypti draco magnus, qui cubas in medio fluminum tuorum, Hebrai-
Ezec.32. cè תנין tanin. De eodem Pharaone etiam ait, Aſsimulatus es draconi, qui eſt in mari. Ob eam rem, ſignificare videtur Iob, Nunquid ita me ſuperbum, & arrogantem tibique reſiſtentem cognouiſti, vt me ſicut mare, & cetum in carcerem conieceris, vt meos
Superbos a Deo vehementer coerceri. reprimeres conatus. Ex quo intelligitur vehemēter à Deo homines ſuperbos cohiberi, & coerceri ſolere, quare vehemēter huiuſmodi ſibi timere debent, ne à Deo comprehendantur, & in
Pſalm 73. cuſtodiam tradantur. Ita Dauid Deo canit, Contribulaſti capita draconum in aquis (Hebraicè תנין tanin) Tu confregiſti capita draconis: quod de Ægyptis, & Pharaone mari ſubmerſis dicit.

13 *Si dixero, Conſolabitur me lectulus meus, & releuabor loquens mecum in ſtratu meo:*

14 *Terrebis me per ſomnia, & per viſiones horrore concuties.*

Id eſt, Si dormitum me conferam ſperans nonnihil ſenſus doloris, me ſomno ablaturum, me tamen dormientem inſomnijs perterrefacis. Itaque neque dormiens, neque vigilans incommoda mea vllo modo leuare poſſum. Licet verò ita natura ferat, vt ſom-

ſomnus moleſtus eſſe ſoleat, & inſomnia grauiſsima ſe offerant ijs, qui vehementi aliquo morbo afficiuntur, meritò tamen in Deum cauſam huius incommodi confert, tanquam auctorem naturæ, Quare ipſo auctore calamitates, & incommoda nobis ſemper accidere exiſtimandum eſt. Mali verò quod ſcelus, & flagitiũ ſit nos modo cauſa ſimus: ſicut dixit Oſeas, Perditio tua ex te Iſrael. Reliquorum autẽ malorum Deus auctor eſt, vt dixit Amos, Si erit malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit.

Incommodorum Deus auctor eſt.

Oſe. 3.

Amos. 3.

15 *Quam ob rem elegit ſuſpendium anima mea, & mortem oſſa mea.*
Concludit propoſitionem ſuam, de qua tota controuerſia erat, Sibi potius eſſe mori atque adeo violenta morte, quàm viuere: de qua re pluribus in tertio capite diſſeruimus, illud, ***mortem oſſa mea***. Ex Hebræo ita etiam transferri poteſt. Mortem quam oſſa mea. Vel ex verſione vulgati præcedens verbum aptè ſubaudiendum eſt, elegerunt: *Mortem oſſa mea.* Id eſt eligerem potius è corpore migrare, quàm in eo eſſe. Huius loci ſeptuaginta auctorũ verſio eſt difficilis, ἀπαλλάξεις ἀπὸ πνεύματός μου τὴν ψυχήν μου, ἀπὸ δὲ θανάτου τὰ ὀστᾶ μου, liberabis à ſpiritu animam meam, a morte verò oſſa. Poteſt tamen ſic in eandem ſententiam explicari, vtinam liberares à ſpiritu animam meam, Id eſt, faceres, vt vitalem ſpiritum non poſſet haurire: vt ſit ſuſpendij deſcriptio. Quod dicũt, à morte oſſa mea, Id eſt, hac ratione me non vita priuares: ſed potius morte liberares vt ærumnas, & acerbos dolores ſuos mortem appellet: quorum ſenſu ſi ſtrangularetur, careret, eſſe dixerunt per ſynedocham partem pro toto. Sequitur autem.

16 *Deſperaui, nequaquam vltra iam viuam.*
Repetit quod proximè hoc capite dixerat, Conſumpti ſunt dies mei abſque vlla ſpe, Quod *Deſperaui*, dicit, ita ſeptuaginta conuertunt, μακροθυμήσω. Id eſt magno animo eſſe debeo, quod idem eſt, quod deſperaui. Cum poſsit ex negatione vnius contrarij aliud cõcludi. In Hebræo eſt, מאסתי maſcti abieci, aſpernatus ſum, ſubaudi vitam. *Parce mihi, nihil enim ſunt dies mei.* In pauca cõfert eam argumentationem quam multis tractauit, ideſt, Non tam ſeuerè acerbèque mecum agas, ſed benignus mitiſque in me ſis hoc modico tempore, quo ero ſuperſtes. Nam poſtea locus nullus erit in me reliquus miſericordiæ tuæ.

17 *Quid eſt homo, quia magnificas eum, aut quid apponis erga eum cor tuum?*
Videtur Deus plurimi facere hominem eum cum quo contẽdit, quaſi velit gloriam ex eius victoria reportare. Pugnat autẽ Deus cum ſingulis hominibus, quandiu hanc vitam agunt, cùm tantis

miſerijs

miſerijs vrgeantur, tam varioque diuerſarum calamitatum bello tententur, cùm denique ſit militia, vt huius capitis principio dixi, vita hominis ſuper terram. Quam militiam Deum alere, & inflammare putandum eſt. Quòd ſit ipſe (vt proxime diximus) auctor malorum omnium, quæ culpa vacent. Quare magnifacere Deus omnes homines videtur, cùm tanto ſtudio bellum aduerſus eos ſuſcipiat. Sed quantum ſibi (ait Iob) ex hoc bello Deus gloriam pariet, cui potentiſsimo eſt cum infirmiſsimo certamē. Id quod planius alio loco expreſsit dicens, Contra folium quod vento rapitur oſtendis potentiam tuam, & ſtipulam ſiccam perſequeris? At certè Deo nulli gloriæ, & laudi eſt, quod hominē bello vincat, ſed illa maxima eius laus & gloria eſt, quòd aſsiduo incommodorum bello hominis tanto tentata patientia vinci tamen, & ſuperari non poſsit. Nam cum homo tunc non ſua tãtùm vi, ſed Dei etiam ope Deo reſiſtat, ſicut dixit Oſeas, Auxilium tuum tantum in me, nimis bonitas & amplitudo eius manifeſtatur, quòd tantùm auxilij poſsit infirmiſsimæ creaturæ præſtare, vt Deo poſsit omnipotenti reſiſtere. Quod dicit.

Iob 13.

Quam gloria Deus reportet cum homine pugnans.

Oſe. 13.

18 *Aut quid apponis erga eum cor tuum.*

Id eſt, quòd tanto eũ ſtudio perſequaris, quo ſtudium amplius declarat ſtatim dicens *Viſitas eum diluculo, & ſubitò probas illum.* Viſitare dicitur in ſcriptura Deus, & commoda, & incommoda inferendo, vt Dauid dicit, Viſitaſti terram, & inebriaſti eam, multiplicaſti locupletare eã, Et alio loco, vide, & viſita vineam iſtam, & perfice eam, quam plantauit dextera tua. De incommodis autem dixit idem Dauid, Viſitabo in virga iniquitates eorum. Et Eſaias, Viſitabo ſuper orbis mala, & contra impios iniquitatem eorum. De qua viſitatione hic locus intelligitur, ſicut illud Dauidis proba ſti Domine cor meum, & viſitaſti nocte, igne me examinaſti. Quod *diluculo* dicit, Id eſt citò diligentiſsimèque. Ita etiã intelligitur, cùm *ſubito* dicit, Hebraice eſt ſingulo mane, ſingulisque temporis momentis, quod eodem modo intelligendum eſt. Septuaginta conuerterũt, ἐπισκοπὴν αὐτοῦ ποιήσῃ ἕως τὸ πρωΐ, καὶ τὸ ἀνάπαυσιν αὐτὸν κρινεῖς, & viſitas eum vſque mane: & vſque ad quietem eũ exercebis, vel de eo quæſtionem inſtitues. Vtrunque enim κρίνειν ſignificat Maximaque ratione ducti ita conuerterunt, quod רגע regah, non ſolùm ſubitò, & temporis momentum, ſed etiam requiē ſonat Hebræis. Ita Targũ illud Iob 21. verſ. 13. & in puncto (quod vulgatus reddit) ad inferna deſcendunt, explicat, Et in quiete. Verbum etiam רגע regah, quod radix eius eſt, quieſcere præter alia ſignificat eſtque aptiſsima ſententia, id eſt à primo hominis

Viſitat Deus vel commoda vel incommoda afferēdo.

Pſal. 62.

Pſalm. 79.

Pſal. 88.

Eſai. 13.

Pſal. 16.

Iob 21.

ortu vſque ad mortem, quam quietem appellat, vt loco citato ca-
pitis 21. hoc eſt tota vita eum exerces, ſeu bello tentas, cùm Vigilantes
tota vita in miſerijs verſetur. Ex quo intelligitur, quàm vigilan- non eſſe o-
tes & attentos nos eſſe ſemper oporteat, cùm omni temporis portet.
momento Deus nobiſcum pugnet atque contendat. Eſt enim
Deus tanquam magiſter ſolertiſsimus, qui totos dies dat ope
ram, vt nos in officio contineat, & ad veram pietatem vel fla-
gellis, vel alia quauis ratione informet: quocumque enim mo-
do fiat, ad huiuſmodi pugnam ſpectat. Hanc diſciplinæ rationem
deſcribit optimè Eſaias dicens, Deus erigit manè, manè erigit *Eſai.* 50.
mihi aurem, id eſt ſingulo manè, vt audiam quaſi magiſtrum. Do
minus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorſũ
non abij. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vel-
lentibus faciem meam non auerti ab increpantibus, & conſpuen
tibus in me. Quòd ſi hac ratione filium ſuum vnigenitum infinita
ſapientia præditum erudiuit, quid (malum) alia via nos doce-
ri poſſe arbitramur? Cauendumque maximè eſt ne ita rudes, &
vecordes ſimus, vt tanto Dei ſtudio, & aſsidua ſolicitudine nihil
proficiamus. Fiet enim illud, quod in Geneſi narratur dixiſſe
Deum, Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum, *Geneſ.* 6.
quia caro eſt. In Hebræo eſt, לא ידון lo iadon non contendet ſpiri-
tus meus, vt doctioribus placet Hebræis. Ex quo factum eſt, vt cũ-
ctos ferè homines aquis obrueret diluuij. Ita etiã fiet, vt eos om-
nes perdat & à ſe repellat, qui cùm eos quotidiè doceat, nũquam
imbuat.

19 *Vſquequo non parcis mihi, nec dimittis me, vt glutiam ſaliuam meam.*
Solicitudinem ſuam, & anxietatem hac interrogatione vehemẽ-
ter exprimit, ſicut Dauid. Vſquequo Domine obliuiſceris me in
finem? vſquequò auertis faciem tuam à me? vſquequo exalta- *Pſal.* 12.
bitur inimicus meus ſuper me? Quod dicit. *Vt glutiam ſaliuam
meam.* Declarat quantis calamitatibus, & anguſtijs premeretur.
Quæ tantæ erant, vt ei reſpirandi (vt dicunt Latini) locus non
eſſet.

20 *Peccaui: quid faciam tibi ò cuſtos hominum?*
Non rectè, quidam Hebræi hunc locum exponunt, id eſt, licèt pec
cauerim, incommodo tibi non fui. Eſſet enim peccati ineptiſsi-
ma excuſatio. Non enim Deus pœnas ſcelerum repetit, quia ei vl-
lum incommodum attulerint: cùm detrimentum ipſe accipere
non poſsit. Sed quia cum æquus hominum iudex ſit, debet iniqui-
tatem vindicare. Iam verò Iob non dicit, Quid feci tibi ò cuſtos
hominum (vt illi exponunt) ſed quid faciam tibi? Quare ita ex-
plicandum

plicandum eſt, Quamuis peccauerim delictique mei pœnas pendam, vt amici iactant, quibus tibi pœnis ſatisfaciam, niſi tua miſericordia accedat; id eſt, licèt infinitas ex me pœnas ſumas, ſatis à me nunquàm habebis, niſi mihi precanti pro tua clementia ignoſcas. Quod vehemens argumentum eſt ad Dei clementiam implorandam, aptèque coniungitur, cum eo, quod ſuperiori verſu dixerat, Vſquequo non parcis mihi, nec dimittis me. Et quidē nulla re alia melius Deo homo ſatisfacit, quam crimen cognoſcens, & veniam petens, Quam ſatisfactionem ipſe ſupplicijs, & alijs modis extorquere conatur. Qua ei ſatisfactum fuit à Dauide, vt narratur in 2. Reg. 12. In eoque vehementer errauit Adam, quòd crimen apertiſsimum fateri recuſauerit. Prudenter verò addit, *ò cuſtos hominum*, vt oſtendat hac ſatisfactione contentum eſſe debere eum, cuius munus eſt homines ſeruare, & qui vult (vt Paulus ait) omnes homines ſaluos fieri. *Quare poſuiſti me contrariū tibi & factus ſum mihimetipſi grauis?* Id eſt quare me ita ducis tibi contrarium, vt me tot iaculis ferias? & ita omni me præſidio ſpoliaueris, vt mihi ipſi grauis, moleſtus, atque contrarius ſim, cùm ita meam vitam deteſter, & abhorream? Septuaginta viri nō עלי, ſed עליך legiſſe videntur, ita vertentes ἐπὶ σοὶ φόρτιον tibi grauis, id eſt tibi grauis ſum, quia mihi iratus es. Sicut Deus per Eſaiam dicit, Calendas veſtras, & ſolemnitates veſtras odiuit anima mea, facta ſunt mihi moleſta, laboraui ſuſtinens.

Quam ſatisfactionem Deus potius requirat.

2. Reg. 12.

1. Theſſ. 4.

Iſai. 1.

21 *Cur non tollis peccatum meum, & quare non aufers iniquitatem meā? ecce, nunc in puluere dormiam, et ſi manè me quæſieris non ſubſiſtam.*

פשע peſah quod vulgatus vertit peccatum, id ſemper Hebræis ſignificat, עון hauon verò, quod iniquitatem transfert, ſignificat etiam pœnam iniquitatis, vt in Zacharia noſtro, c. 3. verſ. 4. probauimus, Quocirca ita hunc locum intelligendum puto, Quare non ignoſcis peccato meo, & pœnas, quas pro ipſo pendo, remittis. Poteſt id iure ſuo quærere, cùm toties veniam petierit, vt ex hoc capite conſtat. Nam qui ex animo veniam petit, eum peccati pœnitet: eſtque ea lex ſceleratis hominibus ſcripta apud Ezechielem ex Dei ſententia, Si impius egerit pœnitentiam à peccato ſuo, vita viuet, & non morietur. Et propterea Iob argumentando vrget dicens, *Ecce nunc in puluere dormiam*. Id eſt quia ſi ſemel è vita diſceſſero non poteris erga me eſſe miſericors. Eſtque eadem argumentatio, quam bis poſuerat hoc capite.

Ezech. 33.

CAPVT. VIII.

RESpondens autem Baldad Suhites dixit. A
2 Vſquequo loqueris talia, & ſpiritus multiplex ſermonis oris tui?
3 Nunquid Deus ſupplantat iudicium? aut omnipotens ſubuertit quod
iuſtum eſt.
4 Etiam ſi filij tui peccauerunt ei, & dimiſit eos in manu iniquitatis
ſuæ.
5 Tu tamen ſi diluculo conſurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris
deprecatus.
6 Si mundus & rectus inceſſeris, ſtatim euigilabit ad te, & pacatum red B
det habitaculum iuſtitiæ tuæ.
7 In tantum vt priora tua fuerint parua, & nouiſſima tua multiplicen-
tur nimis.
8 Interroga enim generationem priſtinam, & diligenter inueſtiga patrũ
memoriam.
9 Heſterni quippe ſumus, & ignoramus, quoniam ſicut vmbra dies no-
ſtri ſunt ſuper terram.
10 Et ipſi docebunt te: loquentur tibi, & de corde ſuo proferent eloquia.
11 Nunquid virere poteſt ſcirpus abſque humore? aut creſcere carectũ C
ſine aqua?
12 Cum adhuc ſit in flore, nec carpatur manu ante omnes herbas areſcit.
13 Sic viæ omnium qui obliuiſcuntur Deum, & ſpes hypocritæ peribit.
14 Non ei placebit vecordia ſua & ſicut tela aranearum fiducia eius.
15 Innitetur ſuper domum ſuam, & non ſtabit: fulciet eam, & non con-
ſurget.
16 Humectus videtur antequam veniat ſol, & in ortu ſuo germen eius
egredietur.
17 Super aceruum petrarum radices eius denſabuntur, & inter lapides D
commorabitur.
18 Si abſorbuerit eum de loco ſuo, negabit eum, & dicet Non noui te.
19 Hæc eſt enim lætitia viæ eius, vt rurſum de terra alij germinentur.
20 Deus non proijciet ſimplicem, nec porriget manum malignis?
21 Donec impleatur riſu os tuum, & labia tua iubilo.
22 Qui oderunt te, induentur confuſione: & tabernaculum impiorum non
ſubſiſtet.

Reſpondens

Reſpondens autem Baldad Subites dixit,

2 *Vſquequo loqueris talia,& ſpiritus multiplex ſermonis oris tui?*

Quod *multiplex* dicit in Hebræo eſt כביר cabir, ſignificat autem multum, & fortem, ſpiritum ergo multum ſiue fortem in ſermonibus Iob Baldad eſſe dicebat, quòd audacter,& liberè loqueretur: nec Eliphaz dictis, & argumentis concederet, ſed eos potius ad diſputandum prouocaret, vtrum falſi quidpiam dixiſſet; aut iniquè egiſſet. Cùm in fine ſexti capitis diceret, Veruntamen quod cœpiſtis explete, præbete aurem,& videte an mentiar, &c. Quæ mihi magis probatur expoſitio, quàm quod ad varias res illud *multiplex* referatur, de quibus Iob fuerat locutus. Nam neque leuiter id Baldad offenderet: quoniam de ea re non erat diſceptatio. Merito tamen Iob libere,& audacter loquebatur, quoniam veritas cum pietate, & integritate coniuncta ſpem magnam, & animum faciunt viro. Obeamque rem dicebat Dauid, Loquebar

Pſal.118. de teſtimonijs tuis in conſpectu Regum,& non confundebar.

3 *Nunquid Deus ſupplantat iudicium, aut omnipotens ſubuertit, quod iuſtum eſt.*

Melius eſt intelligi id pro fundamento poni eius, quod dicturus eſt ad refutandum, quod dixerat Iob, Vtinam appēderentur peccata mea,&c. quā vt hoc refutetur id ipſum, Præſertim cùm aliā, vt diximus, illius loci ſeptuaginta viri ſententiam expreſſerint, aliaque poſsit ex Hebræo reddi. Oportet autem textum ita contexere, vt nulla vera, & probata verſio repellatur. Quia igitur multis pronunciaturus erat Baldad, iniquis malè, bonis autem benè eſſe, vt id demonſtret huiuſmodi propoſitionem ponit veriſsimam quidem, neque poteſt ex ea quidquam falſi concludi. Sicut enim non poteſt ſeipſum Deus, ita neque iudicium,& æqui

Pſalm.80. tatem perueruertere. Dicit enim Dauid, Iuſtitia & iudicium pre

Trhen.3. paratio ſedis tuæ. Et Hieremias ait, peruertere hominem in iudicio Dominus ignorauit.

4 *Etiam ſi filij tui peccauerūt ei,& dimiſit eos in manu iniquitatis ſuæ.*

Id eſt iuſtas pœnas dederunt.

5 *Tu tamen ſi diluculò conſurrexeris ad Deum.*

Id eſt, Si diligenter, totoque pectore te ad Deum conuerteris. Petita translatione ex ijs qui ſolicitè, & ſolerter negotium aliquod adminiſtrant, qui mane conſurgere ſolent ad illud tractandum.

Ita

Ita Salomon dicit, Qui manè vigilauerint ad me, inuenient me. *Prouer.8*
Et omnipotentem fueris deprecatus, Id eſt veniam eum oraueris. Iobum hortatur ſicut Eliphaz, vt eum peccatorum pœniteat.

6 Si mundus & rectus inceſſeris, ſtatim euigilabit ad te, & pacatum reddet habitaculum iuſtitiæ tuæ.

Id eſt mox tui miſerebitur. Et beneficijs multis augebit. Perſequitur eandem propoſitionem, quam & Eliphaz, Impijs mala pijs verò bona euenire, adhibuit autem ſpeciem pro genere, Iobi filios pro iniquis, ipſum vero Iob ſcelerum pœnitentem pro bonis, paucis autem interiectis in toto genere bonorum & iniquorum verſatur, Sic viæ omnium qui obliuiſcuntur, &c. Ita & Eliphaz dixit, Recordare obſecro te quis vnquàm innocens perijt, &c. Quam ob rem eodem modo quæ dicit Baldad diſtinguenda ſunt quo, & quæ dixit Eliphaz. Si enim putauit bonos homines in hoc æuo in miſerias, & calamitates non incurrere, ſed feliciter beateque viuere, contra verò iniquos homines in malis, & ærumnis verſari, vera certè non ſenſit. Nam è contrario ſæpiſsimè accidit, vt auctor eſt Dauid, de ſceleratis hominibus verba faciens, Zelaui ſuper iniquos pacem peccatorum videns, &c. In labore hominum non ſunt, & cum hominibus non flagellabuntur. De ſe vero dicit, Caſtigatio mea in matutinis. Ac denique Chriſtus, & eius apoſtoli vnà cum profligatiſsimis tyrannis facilè talem opinionem refellent. Nec in ea re Dei iudicium peruertitur, ſicut quidam impiè opinati ſunt auctore Abacuc dicente, Quia impius præualet *Abac.1.* aduerſus iuſtum, propterea egreditur iudicium peruerſum. Nam huius vitæ bona, non debentur bonis viris. Siquidem pro præmio ſuorum officiorum non ſunt eis à Deo propoſita: ſed ea tantùm, quæ futura æterna vita ſperamus. Quæ quidem toleranter crucē ferentes, & Chriſtum caput noſtrum imitantes: à Deo merebimur. Nec etiam huius incommoda, & detrimenta vitæ pro pœnis ſunt à Deo ſceleratis hominibus inſtituta: ſed ea tormenta, quæ futuro ſeculo eos manent.

Iudicium nō peruertitur propter bonorum incōmoda, & iniquorum cōmoda.

7 In tantum vt priora tua fuerint parua, & nouiſſima tua multiplicentur nimis.

Id licet aliquando contingat, vt beato Iobo, & Ioſeph: ſemper tamen euenturum non eſt bono viro ſperandum. Sed in futura vita rationes, & ſpes ſuas repoſitas habere debet. Quod Chriſtus docuit dicens, Theſaurizate vobis theſauros in cælo, vbi neque erugo neque tinea demolitur. Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt cor tuum. *Math.6.*

8 *Interroga enim generationem priſtinam, & diligenter inueſtiga patrũ memoriam.*

Sicut Eliphaz oraculum ſibi redditum citauit, vt capite quarto narrauimus, ita etiam Baldad citat ſuperiorum temporum memoriam. Doctrina verò per manus piorum, religioſorumque *Eccle. 1.* virorum ad nos tradita, debet etiam haberi pro oraculo. Ex quo fit, vt Eccleſia parens religioſe traditiones (quas vocat) meritò amplectatur: de qua re nos pluribus egimus libro noſtro. 1. de vera religione. Similiter autem Eccleſiaſticus traditione probat hanc doctrinam, quam tradit hoc loco Baldad dicens, Reſpicite filij nationes hominum, & ſcitote quia nullus ſperauit in Domino, & confuſus eſt. Quis enim permanſit in mandatis eius, & derelictus eſt? aut quis inuocauit eum & deſpexit illum, &c.

9 *Heſterni quippe ſumus, & ignoramus, quoniam ſicut vmbra dies noſtri ſunt ſuper terram.*

Id eſt, paucos dies viuimus, & ob eam rem non poſſumus per nos multam rerum ſcientiam comparare: fit enim ſciẽtia, præſertim de officijs experientia, vt docet Ariſt. 1. Metaphyſico: requirit autem experientia longum rerum vſum. Quocirca debemus in maiorum noſtrorum doctrina verſari, vt docti ſimus, & vt ex multorum hominum experientia ſcientia conſtet. Eodem argumento, quo & Baldad docet in principio aphoriſmorum Hyppocrates artem eſſe difficilem quoniam ὁ βίος (ait) βραχὺς, ἡ δὲ τέχνη μακρή, vita breuis, ars vero longa. Theophraſtusque narratur animam agens naturam accuſaſſe, quòd tam exiguam vitam hominibus dediſſet, vt non poſſent omnibus perfectis artibus, & doctrina erudiri.

10 *Et ipſi docebunt te: loquentur tibi, & de corde ſuo proferent eloquia.*

11 *Nunquid virere poteſt ſcirpus abſque humore? aut creſcere carectũ ſine aqua?*

גמא gome, quod ſcirpus vertit vulgatus hoc loco, & alijs Papyrus, *Exodi 2.* arbor leuis eſſe videtur apta ad naues fabricandas. Exo. 2. Cumque iam celare non poſſet ſumpſit fiſcellam ſcirpeam, & liniuit *Eſai. 18.* eam bitumine, & Eſaiæ, Qui mittit in mare legatos in vaſis papyri. אחו ahu verò, quod hoc loco carectum vertit, ſeptuaginta verò *Geneſ. 41.* βούτομον, & in Geneſi. 41. loca paluſtria, Septuaginta verò nomen Hebræum poſuiſſe videntur ἄχι vertentes, Hebræis ſignificat pratum, ſiue gramen, qua ſignificatione loca facilius exponũtur vbi ſit. Parabola igitur Baldad declarat impios diu florere non poſ- *Pſal. 36.* ſe: qnia ſunt ab omnium bonorum fonte Deo alienati, ſicut etiã de iiſdem dicit Dauid, Tanquam fœnum velociter areſcent, & quemad-

quemadmodum olera herbarum citò decident. Contra verò virum probum confert ligno, Quod plantatum eſt ſecus decurſus *Pſal. 1.*
aquarum, quod fructum ſuum dabit in tẽpore ſuo, & folium eius non deſluet. Quoniam Deus eum gratia, & amore ſuo proſequitur, quare nullo calamitatum & ærumnarum æſtu areſcere, aut ſuis folijs ſpoliari poteſt. Sunt igitur vera hæc verba Baldad: ſi tamen illis vult perſtringere Iob, ſignificans eius culpa in illas miſerias incidiſſe, vehementer errabat. Semper enim verum eſſe reperietur, quod capite tertio de amicorum Iob ſermonibus diximus, propoſitiones ratiocinationis eſſe veras, aſſumptiones verò falſas. Imò ex eo quod Iob tam copioſos fructus ex ſua calamitate tulit, vt in fine libri narratur, ſatis planum fit plantatum fuiſſe (vt dixit Dauid) ſecus decurſus aquarum.

12 *Cum adhuc ſit in flore, nec carpatur manu ante omnes herbas creſcit:* Id eſt quantumuis exultet ramis folijs floribusque abundet, proſperè ei res omnes eueniant, areſcet tamen, ac decidet, atq; adeò quamuis nullus ei homo infeſtus ſit, nemo damnum afferat, vt Nabochodonoſor nobis ſatis aperto exemplo fuit arbori magnæ & forti, & cuius proceritas cœlum contingeret apud Danielem cõ- *Dani. 4.*
paratus. Dauid etiam ait, Vidi impium ſuperexaltatum, & ele- *Pſalm. 36.*
uatum ſicut Cedrus libani, & tranſiui, & ecce non erat, & quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius. Sunt enim impij tanquam fœnum tectorum, vt Dauid alio pſalmo ait, quod prius quã *Pſal. 128.*
euellatur exaruit.

13 *Sic viæ omnium qui obliuiſcuntur Deum, & ſpes hypocritæ peribit.* Hypochritam vocat impium, quòd alijs felix videatur, cum certe infelix ſit. Spem autem eius perituram dicit: quia, vt ait Eſaias, Poſuerunt mendacium ſpem ſuam, & mendacio protecti *Eſai. 28.*
ſunt. Subijcit etiam eius rationem Baldad in fine verſus ſequentis dicens.

14 *Non ei placebit vecordia ſua & ſicut tela aranearum fiducia eius.* Non ſapiunt iniqui niſi conſtricti ſupplicio, cum vident ſpes omnes ſuas fuiſſe fallaces fruſtraque ſuſceptos labores. Tunc deſiderium peccatorum peribit (vt ait Dauid,) cum nullum ex pecca- *Pſal. 113.*
tis fructum, ſed damnum maximum accepiſſe videant. Itaque ſcelus abhorrent, non quia indecorum, ſed quia incommodum ſit. Telæ vero aranearum comparat iniquorum fiduciam, quia rebus leuiſsimis, & infirmiſsimis ſpes nititur eorum. Quid enim *Fiducia impiorum.*
leuius quàm ſine Dei ope, atq; adeò inuito eo ſe felicem eſſe poſ- *Eſai. 59.*
ſe putare. De eiſdem etiam Eſaias ait, Telas araneæ texuerunt. Telæ eorum non erunt in veſtimentum, nec operientur operibus

ſuis. Opera eorum opera inutilia, & opus iniquitatis in manibus
Matth.7. eorum. Chriſtus etiam apud Matthæum, ſimiles eos eſſe dicit, viro ſtulto qui ædificauit domum ſuam ſuper arenam, & deſcendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina illius magna. Et ob eam rem ſapienter addit Baldad dicens.

15 ***Innitetur ſuper domum ſuam, & non ſtabit fulciet eam, & non conſurget.***

Nihil enim firmum, nihil fixum & ſtabile eſt, quod Dei ſit præſidio deſtitutum. Atque adeo ædem ſuam Deus, quam ſibi in Hieruſalem imperauerat, in qua ob eam rem Iudæi, cum eſſent ſcelerati, ſpem maximam ſubſidij ſui poſuerant, vt vanam huiuſmodi ſpem, & fallacem oſtenderet, euerti voluit, ſicut eſt per Hieremiam minatus dicens, Faciam domui huic in qua inuocatum eſt nomen meum, & in qua vos habetis fiduciam, & loco quem dedi vobis, & patribus veſtris, ſicut feci Silo, & proijciam vos à facie mea. *Hiere.7.*

16 ***Humectus videtur antequam veniat ſol, & in ortu ſuo germen eius egredietur.***

Ab hoc verſu vſque ad decimum nonum ambigua valdè ſunt Hebræa verba. Nam poſſunt conuenire, & in bonum, & in ſceleratum virum. Et ita vulgatus & Hebræi de bono viro dici interpretantur. Septuaginta verò viri de iniquo. Vtrunque igitur explicare oportet, & cum Hebræo auctore conciliare. Quod dicit antequam veniat ſol in Hebræo eſt לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ liphne ſames, verbum de verbo ſignificat Ante ſolem. Quare poteſt declarari antequam veniat ſol, vt declarat vulgatus & Chaldæus interpres, vel coram ſole, vt alij Hebræi, & ſeptuaginta auctores exponunt. Quod vero dicit *in horto ſuo* in Hebræo eſt גנה gana, quod hortum ſemper Hebræis ſignificat. Septuaginta tamen interpretes σαπρίαν putredinem vertunt, intelliguntque hortum ſiue terram horti putrefactam ſiue ſtercoratam, quo melius plantas alat. Iuxta interpretationem igitur vulgati eam habet hic verſus ſententiam, vt poſtquam de viris iniquis verba fecit, de bonis ſermonem inducat. Quos in plantarum comparatione perſiſtens comparat plantæ natiuum habenti humorem, antequam ſol oriatur, quo orto propterea fit, vt non areſcat. Ita viri probi nullo calamitatum æſtu concidunt, neque areſcunt, quia diuina gratia & firma virtute imbuti forti & conſtanti animo quoſcunque exantlant labores, aliosque ſuæ virtutis exemplo ad pietatem informant, & ad officium incendunt, ſicut

Viri boni plãtæ conferuntur.

& plan-

& plantæ humor tepefactus in horto alias congerminat propagines, Ita enim intelligitur illud, *Et in horto ſuo germen egredietur*. Vel potius quod nullo æſtu impedietur, quò minus magnos ferat iuſtitiæ, & pietatis fructus, vt ex Simone Oniæ filio cognoſcitur, qui licèt magno miſeriarum, & afflictionum vrgeretur æſtu, in officio tamen permanſit, & magnas reipublicæ ſuæ attulit vtilitates. Qui propterea ab Eccleſiaſtico flori conſertur roſarum in diebus verni, & lilijs, quæ ſunt in tranſitu aquæ, & oliuæ pullulanti, & Cypreſſo in altitudinem ſe extollenti. Et quaſi plantatio cedri in monte libano, ſic circa illum ſteterūt quaſi rami palmæ, Iuxta interpretationem verò ſeptuaginta interpretum, qui de iniquo viro hoc dici volunt, ita explanandum eſt. Vt poſtquā ſpes eorum fallaces eſſe oſtenderit, infirmiſsimiſque nixas fundamentis, declaret ita rem habere, licèt aliquando florere, & ſtabiles eſſe videantur, Humidus ergo aliquando videtur coram ſole, id eſt ſole humorem eius tepefaciente: vt tempore veris fit. Quo tempore germen eius pullulat etiam. Sic florere iniquus, & potens eſſe videtur, cum proſperam trahit fortunam, eoq; tempore multos habet amicos, multi eius gratiam ſequuntur. Sicut dixit Ezechiel, Ecce Aſſur quaſi Cedrus in libano, pulcher ramis, & frondibus numeroſus, excelſuſque altitudine inter condenſas frōdes eleuatum eſt cacumen eius. Aquæ nutrierunt illum, Abyſſus exaltauit illum, flumina eius manabant in circuitu radicum eius, & riuos ſuos emiſit ad vniuerſa ligna regionis. Propterea eleuata eſt altitudo eius ſuper omnia ligna regionis, & multiplicata ſunt arbuſta eius, & eleuati ſunt rami eius præ aquis multis. Sequitur autem in Iob.

Eccleſ. 50.

Iniqui plantæ conferuntur.

Ezech. 31.

17 ***Super aceruum petrarum radices eius denſabuntur, & inter lapides commorabitur.***

גל gal noſter interpres aceruum reddit petrarum. Sed propriè ſignificat aceruum ſiue lapidum, ſiue terræ, ſiue aquarum, id eſt, gurgitem atque fluctum. Sic Eſaiæ. 48. גלי הים gele haiam fluctus maris. Hinc etiam fit, vt fontem ſignificet, vt exponit quidam Hebræus Ioſue. 15. Chaldæus verò vertit שקיא ſequia irrigationem. Quare illud ſuper *aceruum petrarum radices eius denſabuntur*, ita exponunt Hebræi, ſecundum fluctum aut fontem radices aget. Ex quo etiam noſter interpres explicatur. Id eſt, Radices eius denſiores erunt aceruo petrarum: quippe quæ ſint irriguæ, ob idque valdè augentur, denſæque fiunt. Rurſus illud *inter lapides commorabitur*, verbum Hebræum eſt חזה haza, quod ferè ſemper videre ſignificat. Sed hoc loco & Danielis. 8. ſignificat Hebræis implica-

re,& intricare. Fortè hac, & illac diffundi, & expandi verbum propriè ſignificat, Et hinc in aſpectum tranſlatum eſt, quòd ſe latius diffundat, ac eadem de cauſa in arborum radices. Hinc קרן חוית queren hazut cornu perplexum & implicatum Hebræi dicunt. Quòd vero noſter interpres legit *inter lapides*, Hebraicè eſt domus lapidum. Fortè loco בין bet quod nunc eſt, ideſt domus legit ipſe בית ben, id eſt inter. Nam valdè ſimilia ſunt, quod vna tantum litera inter ſe differant. Quare hîc locus, ſi verbum

Boni firmas agũt radices. verbo reddatur, ita ex Hebræis conuertendus eſt. Domum lapidum implicat, vel diſtendit: quod eſt magnas radices agit. Eandē noſter interpres habet ſententiam, hoc eſt tam firmas radices aget, quaſi lapidibus eſſet munitus. Perſiſtit enim optime in verſione acerui petrarum. Non dubium autem eſt, quin firmiſsimas viri boni radices agant, quòd ſecundum aquas plantati, hoc eſt, Deo coniuncti ſunt, eiuſque gratia viuunt, & recreantur. Cui rei

Oſe.14. ipſe teſtimonium dat per Oſeam dicens, Ero quaſi ros Iſrael, germinabit quaſi lilium, & erumpet radix eius, vt libani. Ibunt rami eius, & erit quaſi oliua gloria eius, & odor eius, vt libani. Conuertentur ſedentes in vmbra eius: viuent tritico, & germinabunt quaſi vinea. Septuaginta verò auctores ita hunc locum reddunt, ἐπὶ συναγωγὴν λίθων κοιμᾶται, ἐν δὲ μέσῳ χαλίκων ζήσεται. in aggregatione lapidum dormit: in medio autem ſilicum viuet. גל gal verterunt ipſi lapidum aggregationem, ſicut & noſter interpres aceruus petrarum, ea de cauſa quam diximus. Per paraphraſin autē explicarunt, Dormit, id quod ad verbum eſt in Hebræo, Radices eius implicabuntur, ſeu denſabuntur: vt noſter vertit interpres, hoc eſt, Securus dormit, pacem multam agit, ſicut de ſe dixit Da-

Pſal.4. uid, In pace in idipſum dormiam, & requieſcam. Ad idem pertinet, quod ſequitur in medio ſilicum viuit: hoc eſt, vndique munitus, & benè tutus eſſe videtur. Volunt autem (vt diximus) ſeptuaginta viri de ſcelerato id intelligi. Conuenitque optime in illos, cum læti viuunt, multique eis amici, multæque diuitiæ ſuppetũt. Sicut ex Ezechielis loco citato intelligitur.

18 *Si abſorbuerit eum de loco ſuo, negabit eum, & dicet, Non noui te.*

19 *Hæc eſt enim lætitia viæ eius, & rurſum de terra alij germinentur.*

Plantæ ſimilitudine docet, quod dixerat verſu ſeptimo, In tantũ, vt ſi priora tua fuerint parua, & nouiſsima tua multiplicentur nimis. Hoc eſt viri boni damna facilè reſarciri poſſe, & in longè maiorem dignitatē ipſum reſtitui, Nam quemadmodum ſi planta viriditatem, & radices habens è loco ſuo ita penitus conuellatur, vt nullum eius reliquum ſit veſtigium, (hoc enim ſignificat

cum dicit, *negauit eum*, & dicet, *Non noui te*, Id eſt, ſi quiſpiam, ita explantet eam, vt locus eius dicat, *Non noui te*. Itaque ſe habeat, ac ſi nunquam ibi plantata fuiſſet nullum ex ea re detrimentum accipiet. Nam alio loco plantata, & maiores radices aget, & vehementius germinabit: & ita intelligitur, quod dicit. *Hac eſt lætitia via eius, vt rurſus de terra alij germinentur*. Hoc eſt: eius natura fert, vt ex hoc emolumentum accipiat, ſi altero ſcrobe depangatur. Vt ex virgultis intelligitur, qui terræ committuntur, vt in arborem inſurgant. Ita vir pius licet aliquando aduerſa fortuna iactetur maximamque faciat iacturam, facilè Dei ope ita reſtituitur, vt non incommodum, ſed commodum maximum ex calamitate ſua accepiſſe videatur. Ita Chriſtus ſe comparat cum grano tritici, quod in terra mortuum multum fructum affert. Et Paulus ait, Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus. Quadrant etiam hi duo verſus in impios, de quibus (vt diximus) explicantur à ſeptuaginta auctoribus: hoc eſt, quamuis iniqui ſecurè viuere, & ſatis firmis præſidijs muniti videatur, cum tamen Deus pœnas ab eis voluerit repetere, ita penitus ſuis fortunis, & opibus euertentur, quemadmodum planta aliquando ita radicitus conuellitur, vt nullũ eius in ſcrobe, vbi erat, appareat veſtigium. Ita Dauid ait, Vidi impiũ *Pſalm. 36.* ſuperexaltatum, & eleuatum ſicut cedros Libani: tranſiui, & ecce non erat: quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius. Illud autem, *Hac eſt enim lætitia viæ eius*, quod ad verbum ex Hebræo noſter expreſſit interpres, Septuaginta ita traduxerunt ὅτι καταστροφὴ ἀσεβοῦς τοιαύτη quoniam ſubuerſio impij huiuſmodi, hoc eſt: huiuſmodi exitum habebit lætitia, & proſperitas impij. Paraphraſi enim vſi ſunt, vt id iuxta ſuam ſententiam explicarent, cum hos verſus de viris iniquis (vt diximus) intellexerint, vt ex hoc loco cognoſcitur. Quod ſequitur autem, *vt rurſum de terra alij germinentur*. Græcè ἐκ δὲ γῆς ἄλλον ἀναβλαστήσει: è terra vero alium germinabit, ſubaudi impium, id eſt, Quamuis ita acerbè agatur cum impio, ita conuellatur, & penitus euertatur, tamen non deerit alius, qui eius peruerſum ſequatur exemplum. Proprium enim impij eſt, cum ſit ſtultus non cauere, neque aliorum periculis ſapientiorem fieri: vt ex tertio, & quarto libro Regum facilè patet. Qui maximas narrant clades Regum Iſrael: nemo tamen alterius miſero, & calamitoſo exemplo cautior reddebatur. Hoc eſt, quod Salomon dicit in Prouerbijs, Sapiens timet, & declinat à malo; ſtultus tranſilit, & confidit.

20 *Deus non proijciet ſimplicem, nec porriget manum malignis?*
Concludit totius ſtatum controuerſiæ. Ita etiam dixerat Eliphaz cap. 4. Quando recti deleti ſunt? quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatem, &c. flante Deo periiſſe. Non poteſt autem Deus (vt dicit Baldad) ſimplicem proijcere, cùm eius ſimilis valde ſit: & vnaquæque res ſicut ſe, ita & ſibi ſimilem diligit. Præſertim cũ
Pſal. 9. dicat Dauid, Tibi derelictus eſt pauper: orphano tu eris adiutor. *Nec etiam porriget manum malignis*, Id eſt eis non fauebit, nec erit adiutor, cum Deo ipſi repugnent, & valde contrarij ſint. Dicit etiam de Deo Dauid, Conteret brachium peccatoris, & maligni.

21 *Donec impleatur riſu os tuum, & labia tua iubilo.*
Perſiſtit in eo quod dixerat, Euigilabit ad te, &c. in tantum, vt ſi priora tua fuerint parua, nouiſsima tua multiplicentur nimis. Ait ergo modo, Euigilabit ad te. Id eſt tibi aderit, tantiſque bonis in dies augebit, donec à malis omnibus recreatus vehementer læteris, maximaſque Deo gratias agas. Ita enim bonis accidit hominibus, vt poſt magnas calamitates conſolationem, & læ-
Pſal. 125. titiam maximam accipiant dicente Dauide, In conuertẽdo Dominus captiuitatem Syon, facti ſumus ſicut conſolati; tunc repletum eſt gaudio os noſtrum, & lingua noſtra exultatione. Septuaginta interpretes hunc, & ſequentem verſum non ad Iob ſecundã perſonam, ſed ad tertiam referunt, non os tuum, ſed ἀληθινῶν verorum traducentes. Nam etiam in Hebræo tranſitur à tertia perſona in ſecundam. Siquidem ſuperiori verſu de tertia loquebatur, non proijciet ſimplicem, neque porriget, &c. Et propterea ſeptuaginta tertiam perſonam reliquerunt etiam ſequentibus. Non enim tranſitus à perſona in perſonã tam frequenter à Græcis atque Latinis, quàm ab Hebræis vſurpatur.

22 *Qui oderunt te, induentur confuſione:*
Id eſt ſanctorum virorum inimici conturbabuntur, & magno afficientur pudore, cum eos à malis vindicatos felicem vitam agere, & gloria florere videant. Id quod fortè Baldad, & alij Iob amici
Iob 42. ci poſtea experti ſunt, cum Iob, & è malis emerſiſſet, & multis à Deo ornatus fuiſſet beneficijs, ipſi vero reprehenſi fuiſſent, quòd non locuti fuerint rectum coram eo, ſicut ſeruus ſuus Iob, vt in fine libri narratur. Et Dauid ait, Confundantur, & deficiant detra-
Pſal. 70. hentes animæ meæ, operiantur confuſione, & pudore, qui quærunt mala mihi. *Et tabernaculum impiorum non ſubſiſtet.* Quantumuis ab eis pro virili parte magnis munitionibus firmetur, quia ſuper arenam ſemen fundatum fuit, vt eſt in Matth. Sicut
Matth. 7. etiam antè dixerat ipſe, Innitetur ſuper domum ſuam, & non

ſtabit: fulciet eam;& non conſurget. Dauid etiam ſceleratis hominibus imprecatur dicens,Fiat habitatio eorum deſerta:in tabernaculis eorum non ſit,qui inhabitet. *Palm. 68.*

CAPVT. VIII.

ET reſpondens Iob,ait A

2 *Vere ſcio quòd ita ſit, & quòd non iuſtificetur homo compoſitus Deo.*

3 *Si voluerit contendere cum eo non poterit ei reſpondere vnum pro mille.*

4 *Sapiens corde eſt,& fortis robore:quis reſtitit ei,& pacem habuit.*

5 *Qui tranſtulit montes,& neſcierunt hi quos ſubuertit in furore ſuo.*

6 *Qui commouet terram de loco ſuo & columnæ eius concutiuntur.*

7 *Qui præcipit Soli, & non oritur:& ſtellas claudit quaſi ſub ſignaculo.*

8 *Qui extendit cœlos ſolus,& graditur ſuper fluctus maris.*

9 *Qui facit Arcturum,& Oriona, & Hyadas,& interiora Auſtri.* B

10 *Qui facit magna,& incomprehenſibilia, et mirabilia,quorum non eſt numerus.*

11 *Si venerit ad me,non videbo eum:ſi abierit non intelligam.*

12 *Si repente interroget, quis reſpondebit ei? vel quis dicere poteſt, cur ita facis?*

13 *Deus cuius iræ nemo reſiſtere poteſt, et ſub quo curuantur, qui portãt orbem:*

14 *Quantus ergo ſum ego, vt reſpondeam ei, et loquar verbis meis cum eo?*

15 *Qui etiam ſi habuero quippiam iuſtum,non reſpondebo, ſed meum iudicem deprecabor.*

16 *Et cum innocantem exaudierit, me, non credo,quòd audierit vocem meam.*

17 *In turbine enim conteret me, et multiplicabit vulnera mea etiam ſine cauſa.*

18 *Non cõcedit requieſcere ſpiritũ meum, et implet me amaritudinibus.*

19 *Si fortitudo quæritur,robuſtiſſimus eſt: ſi æquitas iudicij, nemo audet pro me teſtimonium dicere.* C

20 *Si iuſtificare me voluero, os meum condemnabit me: ſi innocentem oſtendero prauum me comprobabit.*

21 *Etiam ſi ſimplex fuero, hoc ipſum ignorabit anima mea,et tædebit me vitæ meæ.*

Vnum

22 *Vnum eſt quod locutus ſum, et innocentem et impium ipſe conſumit.*
23 *Si flagellat occidat ſemel,et non de pœnis innocentium rideat.*
24 *Terra data eſt in manus impij, vultum iudicum eius operit, quòd ſi nõ ille eſt quis ergo eſt?*
25 *Dies mei velociores fuerunt curſore:fugerunt,et viderunt bonum.*
26 *Pertranſierunt quaſi naues poma portantes, ſicut aquila volans ad eſcam.*
27 *Cum dixero, Nequaquam ita loquar,commutato faciem meam,& dolore torqueor.*
28 *Verebar omnia opera mea, ſciens quòd non parceres delinquenti.*
29 *Si autem,& ſic impius ſum, quare fruſtra laboraui?*
30 *Si lotus fuero quaſi aquis niuis,& fulſerint velut mundiſſimæ manus meæ.*
31 *Tamen ſordibus intinges me,& abominabuntur me veſtimenta mea.*
32 *Neque enim viro qui ſimilis mei eſt, reſpondebo:nec qui mecum in iudicio ex æquo poſſit audiri.*
33 *Non eſt qui vtrunque valeat arguere,* & *ponere manum ſuam in ambobus.*
34 *Auferat à me virgam ſuam,& pauor eius non me terreat.*
35 *Loquar,& non timebo eum, neque enim poſſum metuens reſpondere.*

1 *Et reſpondens Iob ait.*
2 *Verè ſcio, quòd ita ſit, & quòd non iuſtificetur homo compoſitus Deo*

Concedit fundamentum, quod iecit Baldad ad diſputãdum cum Iob, Deum non ſupplantare iudicium, nec omnipotentem ſubuertere, quod iuſtum eſt. Quod planum & cõteſtatum eſſe demonſtrat ex eo quod homo Deo comparatus non poſsit iuſtificari, iuſtificaretur autem, ſi Deus in eo puniendo ſupplãtaret iudicium, Pro iure enim ſuo diceret ei, Cur me indignè punis? in quo peccaui? quid commerui? Cur iniquus erga me es? Iuſtificatur autem Deus, cùm hominem vlciſcitur, atque vindicat, idque ingenue hominem fateri oportet (vt dicebat Eſdras, Et nunc quid dicemus Domine Deus noſter poſt hæc, quia dereliquimus mandata tua. Domine Deus Iſrael iuſtus es tu,quoniam derelicti ſumus,qui ſaluaremur, ſicut die hoc. Ecce coram te ſumus in delicto noſtro,non enim ſtari poteſt coram te ſuper hoc. Vel vt Chri-

1. Eſd. 8.

ſtus.

ſtus dicebat, Pater mi, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte, Veruntamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu, Semper enim exiſti mandum eſt Deum æquum exercere iudicium, quacumque in nos ratione animaduertat. Diximus etiam de hoc huius libri capite quarto, cum illud Eliphaz tractaremus, Nunquid homo Dei comparatione iuſtificabitur? *Matth. 26.*

3 *Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei reſpondere vnum pro mille.*

Id eſt ſi quiſpiam temerarius homo auderet ſe cum Deo comparatum iuſtificare, ac iudicio cum illo contenderet querens, Quid commerui? ex mille criminibus, quæ à Deo intenderentur ei, vel vnum non dilueret. Eſtque numerus finitus, pro infinito, ſicut dixit Dauid, Mille anni ante oculos tuos, ſicut dies heſterna. Quare non contendere cum Deo, ſed tacere debet homo, in malis, & incommodis, quæ patitur, ſicut narrat Amos monendum eſſe eum, qui tot funera è domo ſua efferre viſurus erat; Et dicit, (ait) ei tace, & nõ recorderis nominis Domini, quia ecce Dominus mandauit, & percutiet domum minorem ſciſsionibus. Dauid etiam de ſe ſcribit, obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu feciſti, amoue à me plagas tuas. *Pſalm. 79.* *Amos. 6.*

4 *Sapiens corde eſt & fortis robore.*

Probat cum Deo minimè contendendum eſſe: nam ſi ſapientia & æquitate, cum illo contendamus, ſapientiſsimus eſt: ſi viribus, fortiſsimus. Quare rectè addit. *Quis reſiſtit ei, & pacem habuit?* Id eſt, qui victoriam in bello cum eo conſecutus fuit? aut non magnum detrimentum fecit?

5 *Qui tranſtulit montes, & neſcierunt hi quos ſubuertit in furore ſuo.*

Probat ex effectis Iob Dei ſummam eſſe potentiam atque ſapientiã, Ex eo quod neſciuiſſe dicit montes, quos ſubuertit. Exiſtimo autem hãc montium tranſlationem aquis diluuij eſſe factam cuius erat multa, & recens temporibus illis memoria. Non enim dubium eſt, quin magnas tunc terra agitationes habuerit, alioſq; montes explanatos, alioſque denuò altiſsimos eſſe factos. Nam ſi flumine exundante magna per agros glebarum, & lapidum accidit cõmutatio, quid tãta inundatione, vt vniuerſa terra tot dies aquis eſſet ſubmerſa, ita vt quindecim cubitis, altiſsimis montibus altior eſſet, non agitatum, & commotum fuiſſe putemus, Quẽ tunc totius maris æſtum fuiſſe credemus: ſi Oceanus ipſe per ſe æſtu maximo feruet? Quare mihi perſuadeo longè diuerſam terræ faciem, atque formam diluuium reliquiſſe. Ita enim intelligo illud, quod narratur in Geneſi de quatuor illis fluminibus Phiſon *Diluuium longe diuerſam terræ faciem reliquiſſe.* *Geneſ. 2.*

ſon, Geon, Tigri, & Eufrate, quòd vno fluuio coniuncti, qui vniuerſum rigabat paradiſum, poſtea in hos quatuor diuidebatur. Cùm Eufrates, & Tigris notiſsimi ſint, qui tamen ex longè diuerſis montium Armeniæ partibus oriuntur, Babyloniæque coniuncti vno eodemque alueo in mare Perſicum intrant. Suntque longè ab eo diſiuncti, qui Aetiopam alluit, qui Nilus eſſe putatur, & ab alio qui terram Abilad, qui Ganges eſſe creditur, Quæ flumina non niſi dilnuio tam longe latèque modo ſeparata ſunt. Ex hoc ergo puto diuerſam terræ formam poſt diluuium remãſiſſe, & tunc hos montes eſſe translatos, de quibus hic loquitur Iob, præſertim cum dicat ipſe. *Et neſciunt hi quos ſubuertit in furore ſuo.* Quod de illa hominum multitudine, quæ Dei maxima ira obruta perijt, intelligitur.

5 *Qui commouet terram de loco ſuo, & columnæ eius concutiuntur.* Ponit alium Dei effectum ad eius ſummam potentiam cùm infinita ſapientia coniunctam demonſtrandam. Qui locus difficilis quidem videtur, valdèque illuſtraretur ex Pythagoricorum ſententia exiſtimantium terram moueri natura ſua, nec aliter poſſe ſtellarum motus tam longè tarditate, & celeritate diſsimiles explicari. Quam ſententiam tenuit Philolaus, & Heraclides Ponticus, vt refert Plutarchus in libro de placitis philoſophorũ: quos ſecutus eſt Numas Pompilius, & quod magis miror, Plato diuinus ſenex factus. Ita vt ſecus exiſtimare abſurdiſsimum eſſe diceret, vt narrat idẽ Plutarchus in ſuo Numa, & Hippocrates libro de Flatibus Aerẽ τῆς γῆς ὄχημα, id eſt terræ vehiculum eſſe dicit. Noſtro vero tempore Copernicus, iuxta hanc ſententiam planetarũ curſus declarat. Nec dubium eſt, quin longè melius, & certius planetarum loca ex eius doctrina, quam ex Ptolemæi magna compoſitione, & aliorum placitis reperiantur. Certum eſt enim Ptolemæum non potuiſſe neque æquinoctiorum motum explicare, neque oſtendere certum, & ſtabile anni principium, id quod ipſe fatetur in tertio magnæ compoſitionis capite ſecundo, idque inueniendum relinquit in poſterum ab aſtrologis ijs, qui obſeruationes maiore quàm ipſe interuallo diſtantes poſſent comparare. Et quãquam id Alphonſini, & Thebith Ben Core explicare tentarunt, nil tamen profeciſſe conſtat, Nam Alphonſinorum poſitiones inter ſe pugnãt, vt probat Ricius. Thebit autem ratio licèt acutior ſit, & ex ea ſtabile tradat anni principium, id quod Ptolemæus deſiderabat: tamen iam apparet æquinoctia longius progreſſa fuiſſe, quàm ipſe opinabatur progredi poſſe. Tum ſol multò propinquior eſſe nobis cognoſcitur, quàm erat olim plus

qua-

quadraginta millia ſtadiorum. Cuius motus rationē neque Ptolemæus, neque alij aſtrologi cognouerunt. Verumtamen harum rerum rationes diſſertiſsimè ex motu terræ à Copernico declarantur, & demonſtrantur, & reliqua omnia aptius conuenire. Quam eius ſentētiam minimè refellit.quod Salomon in Eccleſiaſte dicit, Terra autem in æternum ſtat. Tantum enim ſignificat, quod licet variæ ſint ſeculorum poſteritates variæque hominum generationes in terra, ipſa tamen terra vna eademque eſt, & eodem modo ſe habet. Nam locus ita habet, Generatio præterit, & generatio aduenit, terra autem in æternum ſtat. Quare non ita cohæret contextus, ſi de terra immobili (vt Philoſophi tradunt) explicetur. Quod autē hoc capite Eccleſiaſtes, & multis alijs ſcriptura ſacra ſolis motum commemorat quem centro vniuerſi im motum ſtare vult Copernicus: nihil eius placito aduerſatur. Nā motus terræ in ſermonibus ſoli aſsignantur, vel ab ipſo Copernico, & ab ijs qui ipſum ſequuntur, ſic, vt terræ curſum ſæpe ſolis curſum appellent. Denique nullus dabitur ſcripturæ ſacroſanctæ locus, qui tam apertè dicat terram non moueri, quàm hic moueri dicit. Iuxta igitur hanc ſententiam facilè locus hic, de quo ver ba facimus, declarantur, Vt oſtendat mirabilem Dei potentiam atque ſapientiam, qui terram, cùm grauiſsima natura ſit, vniuerſam motu cieat, atque agat. Dicit *Et columnæ eius concutiuntur*, vt ſignificet eam ex doctrina poſita à fundamentis moueri. Quibus tamen hæc antiquorum, & recentium Philoſophorum opinio nō probabitur, licèt non ita feliciter, poteſt tamen in terræ motus conuenire, quibus nonnunquàm terra conquaſſatur. Vel potius, vt ſignificet reuerentiam maximam, quam exhibet terra Deo, timoremque, quo illum veneratur, & iuſsis eius obtemperat, vt nutu eius tota tremefiat, atq; diſcedat. Sicut quidam de Ioue dixit, Nutu tremefecit Olimpum, Dauid etiam ait, Commota eſt, & contremuit terra: fundamenta montium conturbata ſunt, & cōmota ſunt, quoniam iratus eſt eis. Ita enim in monte Synai labes maxima facta fuiſſe narrant, cum Deus in illum, vt legem ferret, deſcenderet. Vt alio loco canit ipſe Regius vates, Montes exultaſtis ſicut arietes, & colles ſicut agni ouium. A facie domini mota eſt terra à facie Dei Iacob.

Eccleſ. 1. | Motus terræ non eſt contra ſcripturã. | Pſalm. 17. | Pſal. 113.

7 *Qui præcipit ſoli, & non oritur, & ſtellas claudit, quaſi ſub ſignaculo.* Poſſumus locum hunc interpretari de illa naturæ lege, qua dies noctesque inter ſe ordine ſapientiſsimo ſuccedunt. Id eſt, Qui ſoli conſtituit tempus, quo eum oriri, vel non oriri oportet: ſtellis etiam, quo vel apparere mortalibus, vel non apparere debeant.

Quas

Quas clauſas quaſi ſubſignaculò dicit alludens ad rationem agẽdi eorum, qui ſua tantum voluntate volunt aliquid vel oſtendi, vel non oſtendi. Quod ſolet ab eis ſignari, vt literas ſignamus, ne aperiatur, niſi ab eis, ad quos mittuntur, Ita Deus ſtellas claudit, quaſi ſub ſignacnlo, quia ſua voluntate eas vel oſtendit hominibus, vt nocte fit: vel celat, vt die contingit.
Pſal. 18. Ex hac etiam dierum noctiumque viciſsitudine Dei potentiam, & maieſtatem prædicat Dauid dicens, Cæli enarrant gloriam Dei, &c. Dies diei, eructat verbum & nox nocti indicat ſcientiam. Ex ortu etiam ſolis paulo poſt dicens, In ſole poſuit tabernaculum ſuum, & ipſe tan-
Pſal. 103. quàm ſponſus procedens de thalamo ſuo. Et alio loco, Fecit lunã in tempore, ſol cognouit occaſum ſuum: poſuiſti tenebras, & facta eſt nox, & c. ortus eſt ſol, &c. Vel poteſt locus intelligi de tenebris, quas aliquando Deus nonnullis regionibus obduxit ad homines ſceleratos vindicandos, vt in Exodo Egyptis eueniſſe ſcribatur, & in Matthæo Iudæis, Chriſto moriente. Explicatur etiam à Chaldæo, de nubibus in cælo coactis. Prior tamen expoſitio mihi magis accommodata videtur.

8 *Qui extendit cælos ſuos.*

Id eſt efficit, atque creat, quos extendere dicit, quia rariores ſunt natura ſua cæteris vniuerſitatis partibus. Sic etiam dixit Dauid,
Pſal. 103. Extendens cælum ſicut pellem. Hebræique vocant firmamentum ſiue cælum רקיע raquiah, quod eſt propriè expenſum aut extensũ. *Et graditur ſuper fluctus maris.* Id eſt imperat mari, & res mirabiles
Pſal. 103. edit in illo, ſicut dixit Dauid, Qui ponis nubem aſcenſum tuum, qui ambulas ſuper pennas ventorum id eſt, nubes agis, & impellis quo vis, & ventorum impetum coerces, vel excitas, ſicut eques equum, quo inſidet, reprimit & impellit. Ita Iob dicit Deum gradi ſuper fluctus maris. Quia eius voluntate, vel ſedatur, vel agitatur mare, & mirabile videtur omnibus dicente Dauid, Mirabiles
Pſal. 106. elationes maris, mirabilis in altis Dominus, & alio pſalmo, Qui deſcendunt mare in nauibus, ipſi viderunt opera Domini & mirabilia eius in profundo. Dixit & ſtetit ſpiritus procellæ. Et exaltati ſunt fluctus eius. Sequitur autem.

9 *Qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas, & interiora Auſtri.*

Vt hunc locum, qui nõnihil habet difficultatis, explicemus, oportet primo animaduertere non eodem ordine hæc ſtellarum nomina apud vulgatum poni, quo ſunt in Hebræo: quod latuit Paguinum, & ob eam rem in ſua verſione huius loci, & in ſuo theſauro in dictione עש hus nonnihil errauit. In ſua verſione, quoniam עש has, Arcturum traduxit. In ſuo theſauro, quod putauerit etiã

vulgatum, qui Hieronymus eſt illi, ita hic traduxiſſe, עש has verò non Arcturum, ſed Hyadas ſignificat, quæ tertio loco ſunt in vulgato noſtro. Quod planum eſt, primò ex natura nominis, nam oritur à radice עוש hus, quæ congregare ſignificat. Quare ſignificabit congregationem ſtellarum, cuiuſmodi Hyades ſunt. Tū quòd ſeptuaginta viri non Arcturum, ſed Pleiades conuertunt, quæ eædem, quæ Hyades à nonnullis eſſe putantur, vt mox dicemus: ſaltem nemine diſcrepante ſunt ſtellarum congregatio. Accedit ad hoc, quòd vulgatus noſter כימה chima, quod tertio loco hic ponitur in Hebræo, quod Hyades hic Pagninus vertiſſe putauit, in Amos capite quinto, verſu octauo Arcturum interpretatur. Non ita verò facilè poſſet explicari vulgatus, ſi idem nomen hic Hyades, & in Amos Arcturum explicaret. Quare cōiectura non leuis eſt inuerſo ordine hæc ſyderum nomina poſita eſſe in vulgato, vt quod in illo, primo, in Hebræo tertio loco ponatur, & quod in illo, tertio, in Hebræò ſit primo loco, & ita facilè hæc verſio, cum ſeptuaginta virorum verſione, & cum Amos loco citato conciliatur. Sed huius libri. c. 38. verſ. 31. כימה cima Pleiades transfert vulgatus, quare ambigua hæc vox ipſi fuiſſe videtur. Hyades igitur ſtellæ ſeptem ſunt in capite Tauri ἀπὸ τοῦ ὕειν Græcis dictæ, quod eſt pluere. Quod pluuias quando oriuntur, vel occidunt, afferre ſoleāt. Has Latini Suculas uocant ignorantes Græce linguæ, vt Tyro Ciceronis libertus opinabatur, quòd ἀπὸ τῶν ὑῶν, hoc eſt à ſuibus duci putarent, vt Gellius narrat lib. 13. cap. 9. Congruunt verò Hyades cum natura Saturni, & nonnihil cum natura Mercurij. Licet earum maior, quæ eſt primæ magnitudinis, ſit natura Martis: quam Latini Palilicium Chaldæi Aldebaram Græci λαμπαδίας nominant. Cuius longitudo temporibus Ptolemei duodecim partibus Tauri cum latitudine Auſtrali partibus. 5. ſerupulis. 10. Septuaginta tamen viri πλειάδας pleiadas transferunt, quæ eaſdem, quas Hyades Proclus de Sphera eſſe duxit: nam eas etiam collocat in fronte Tauri. Quidam tamen Vergilias, quas Latini eſſe credunt, quæ ante genua Tauri ponuntur, pertinētque ad naturam Saturni, & aliquantulum ad naturam Veneris. Quòd Oriona dicit in Hebræo eſt כסיל cheſil. Quod hoc loco, & in Amos, & vulgatus, & Hebræi Oriona declarant. Eſt autem non ſtella, ſed Sydus Auſtrale iuxta frontem Tauri ex ſtellis. 38. compoſitum, quarum duæ tantùm ſunt primæ magnitudinis. Vna quæ in humero eius dextro refulget ſubruffa Martique, & aliquantulū Mercurio attribuitur. Pertinebatque Ptolemæi temporibus ad part. 2. geminorum cum latitudine Auſtrali part. 17. Altera ſplendida

in ſiniſtro pedes quæ eſt ei cum fluuio communis;eſtque Iouialis, & nonnihil Saturnalis in Tauri partibus. 19. cum ſcrupulis. 50. Solent autem oriente Orione tempeſtates maximæ excitari. Et ita quidam poeta dixit.

Cum ſubito aſſurgens fluctu nimboſus Orion.

Septuaginta tamen auctores ἕσπερον veſperum tranſtulerunt, qui eſt planeta, quem Venerem Aſtrologi vocant. Ex quo apparet nō ſatis exploratam eſſe huius nominis ſignificatiouem, ſed cum parum attineat ad Iob vel ſpiritus ſancti ſententiam aſſequendam, quæ nam hæc ſidera ſint exactè ſcire, leuiter id curandū eſt. Quod ſignificarunt ſeptuaginua interpretes, cùm illud Amos conuertentes facientem Arcturum, & Orionem, Prætermittētes ſpecies, genus tranſtulerunt, ſic ὁ ποιῶν πάντα καὶ κατασκευάζων faciens, & adornans omnia. Quòd Arcturum dicit iu Hebræo eſt כימה chima (vt diximus) tertio loco poſitum in Hebræo; & ita conuertunt ſeptuaginta, & ipſe vulgatus in Amos: ſed huius libri. c. 38. verſ. 31, כימה chima Pleiades trāsfert vulgatus. Quare ambigua hæc vox fuiſſe videtur ei. Dicitur autem à Græcis Arcturus παρὰ τῆς ἄρκτου οὐρὰν. Id eſt, ab Vrſinæ caudæ ſimilitudine. Eſt enim quaſi iu cauda Bootæ ſigni. Nam deſcribitur à Ptolemæo inter eius crura. Cuius longitudo temporibus Ptolemæi viginti ſeptem Virginis partibus fuit, latitudo vero eſt Borealis partibus triginta & vna, ſcrupulis verò triginta. Eſtque primæ magnitudinis. Quòd ſi ſtellarū, quas nunc cōmemorauimus longitudini partes addas. 27. & ſcrupulos. 2. quibus æquinoctia præceſſerunt, huius temporis loca dodecatemorijs conſtabunt. Arcturus igitnr Bootæ ſyderis ſtella eſt, cuius ortus, & occaſus tempeſtates ſolet commouere. Has ergo ſtellas per Synedochum pro toto genere poſuit ſtellarum. Ex quibus cognoſci vult admirabilem potentiam & ſapientiā Dei, qui eas fecit, & per eas orbem terrarum gubernat, moderatut, & eius rationes procurat. Certum enim eſt, vt Ariſtoteles ait, Hunc mundum inferiorem regi vi, atque motu ſuperioris. Hoc loco nō prætereundum ſilentio eſt, quàm longè ſit antiquior in Eccleſia, & populo Dei Aſtrologiæ cognitio, quàm vel apud doctiſsimos quoſque paganos. Nam huius diſtributionis ſtellarum in ſydera primos mentionem feciſſe legimus Heſiodum, & Homerum: quibus plus mille annis Iob antiquior fuit.

10 *Qui facit magna, & incomprehenſibilia, et mirabilia, quorum non eſt numerus.*

Concluſio eſt eoru m, quæ dixerat, qua generatim enunciat, quæ ſpeciatim pronunciaret. Declarauimus autem hunc verſum capite

te quinto: eandem enim habet ſententiam, eiſdemque apud Hebræos verbis elatam, quam ille, quem dixerat Eliphaz, Qui facit magna, & inſcrutibilia, & mirabilia abſque numero. Quod magno mihi argumento eſt plurimi eſſe faciendos ſermones amicorum Iob, cum eos ſibi vendicet ipſe ad ſuam cauſam defendendã. Hoc etiam probat id, quòd nos capite quarto poſuimus propoſitiones eorum eſſe veras atque doctiſsimas, aſſumptiones tantum ratiocinationis eſſe falſas. Ex quo fit, vt nihil concludant, quod Iob ſummæ dignitati deroget. Non ſolum autem verba, atque ſententias Iob ab Eliphaz, ſed etiam methodum, & rationem differendi mutuatus eſt, vt ex ſequenti verſu conſtabit, ait enim.

11 *Si venerit ad me, non videbo eum: ſi abierit non intelligam.*

Quemadmodum Eliphaz quinto capite Dei ſummam potẽtiam diſputauit, & ex effectis naturalibus, & ex effectis moralibus: ita & Iob eandem proſequitur rationem. Poſitisque rebus naturalibus, accedit modo ad morales, & in ea re verſatur, quæ eſt totius ſuæ cauſæ firmamentum, & ad ſe defendendum, & ad refutandos aduerſarios ſuos. Quoniam Eliphaz, & Baldad hominum pietatem, & voluntatem Dei erga illos ponderare videbantur ex commodis, vel incommodis, quibus afficiuntur à Deo, vterque enim ample diſſeruit bonis bene, impijs vero male eſſe. Quod quomodo intelligi oporteat, vt verum ſit, proprijs locis explanauimus. Sed quia in eo tantum Iob detrahebant, ſi aſſumerent, ob eam rem Iob detrimentum feciſſe, quòd eſſet iniquus; ipſe hoc loco ratiocinationis aſſumptionem refellens ſapientiſsime tractat, ex commodis, vel incommodis, quæ homines à Deo in hac vita ſuſcipiunt, concludi non poſſe, ſe cum illis Deum amice, vel inimice gerere. Nam ita Deus in hoc ſeculo cum hominibus dirigit amicitiam, vt eos beneuolentia Dei erga illos omnino lateat. In quo Dei eximia potentia cum ſumma ſapientia coniuncta vehementer apparet, vt cum tot ſingulis hominibus, & emolumenta, & detrimenta, quam diu viuunt, afferat: cognoſci tamen non poſsit, vtrum a maleuolo, vel beneuolo in eos animo proficiſcantur. Ex hac etiam re Salomon admirabilem Dei potentiam commendat dicens, Et intellexi quòd omnium operum Dei nullam poſsit homo inuenire rationem, eorum quæ fiant ſub ſole, & quanto plus laborauerit ad quærendum, tanto minus inueniet. Etiam ſi dixerit ſapiens ſe noſſe, non poterit reperire. Omnia hæc tractaui in corde meo, vt curioſe intelligerem. Sunt iuſti, atque ſapientes, & opera

Eccleſ. 8. *& 9.* Dei ſapientia & potẽtia ex officijs erga homines.

eorum in manu Dei,& tamen neſcit homo vtrum amore an odio dignus ſit. Tum hac doctrina vehementer refelluntur, & irritæ fiunt Baldad,& Eliphaz,quibus in Iob inuehebantur, orationes. Tractauimus autem nos hunc locum, & quem citauimus Salomonis in libro noſtro ſecundo de vera religione cap. 19. vt probaremus aduerſarijs noſtris hæreticis, nihil certi nos habere poſſe vtrum in gratia ſimus cum Deo: & tota, quam tradidimus doctrinam, hoc loco implicata eſt. Ait ergo Iob. *ſi venerit ad me*. Id eſt, ſi mihi beneuolus adfuerit, *Non videbo eum ſi abierit.* Id eſt, ſi à me alienatus fuerit, mihique maleuolus defuerit, *Non intelligam*.

11 *Si repente interroget, quis reſpondebit ei? vel quis dicere poteſt, cur ita facis?*

Volūtas Dei erga homines non cognoſcitur.

Qvoniam ſuperiori verſu acutiſsime funditus deiecit aduerſariorum præſidium, ex quo illi erant infeſti. Nunc refutat illud, quod ſuperiori capite multis Baldad diſputauit, ſuæque videbatur eſſe orationis ſtatus, Tu tamen ſi diluculo conſurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus; ſi mundus inceſſeris,ſtatim euigilabit ad te, & pacatum reddet habitaculum iuſtitiæ tuæ. Nam ſi intelligat id de huius vitæ damnis, quæ reſarciri exiſtimet, ſimul ac quiſpiam Deum fuerit precatus, & eius clementiam implorauerit, id refellit Iob. Nam contingit nonnunquam, vt iram Dei, & pœnas, quas in hoc ſeculo nobis imponit, nullius precibus, nullis lacrymis à ſe homo deprecari poſſit. Siquidem dubium non eſt, quin peccati ſui pœnituerit Adam, Deumque fuerit precatus: pœnas tamen omnes, quas ſtatuit ei, pependit, & ad hanc diem eius poſteri perſoluunt. Dauid etiam vehementer in ſcelere ſuo doluit: nihil tamen effugere potuit eius ſupplicij, quod ei Deus, vt Nathan prædixit, excogitauit. Ita etiam Moyſi, & Aaron noxam quidem ignouit: pœnam tamē non videndi hæreditatem populo promiſſam ſumpſit ab eis. Ita cum Samuel nuntiaret Saul Supplicium adferendum,pro eo,quod non exciderit vniuerſum regnum Agaga addidit,Porro triumphator in Iſraël non parcet, & pœnitudine non flectetur:nec enim homo eſt,vt agat pœnitentiam: qui locus hac ratione de pœna in hoc ſeculo ſoluēda optime explicatur. Quod etiam non ſemper precibus venia impetrari poſsit à Deo ſupplicij in hac vita pro ſcelere conſtituti, vt Baldad ſignificare videbatur,ſatis demonſtrant illa verba,quæ Deus Hieremiæ dixit, Si extiterint Samuel, & Moyſes coram me, non eſt anima mea ad populum iſtum. Eijce illos à facie mea, & egrediantur. Id eſt, mecum

Geneſ.3. *2.Reg.12.* Pœnarum in hac vita ſoluendarum venia a Deo nonnūquam impetrari nō poteſt. *1.Reg.15.*

mecum precibus ſuis non agent, vt in exilium eos non pellam. Hanc rem latius perſecuti ſumus in Zacharia noſtro capite primo, verſu duodecimo, & capite quinto, verſu octauo. Et propterea dicit Iob: *Si repente interroget*. In Hebræo eſt ſi יחתף iahatoph ſi rapiat, id eſt in ſupplicium. Et ita ſeptuaginta tranſtulerunt ἐπαλλάξῃ ſi deleat. Sed quia vulgatus rectè etiam intellexit, ſi rapiat in iudicium, vt coniungatur aptius cum eo, quod hoc capite dixerat, Si voluerit contendere cum eo, non reſpondebit ei vnum pro mille: id totum liberiore verſione explanauit vertens, Si repente interroget. *Quis reſpondebit ei?* In Hebræo quis ישבנו ieſibenu, reuocabit eum, & ſic ſeptuaginta reddiderunt ἀποστρέψει conuertet. Id eſt, quis eius reprimet iram, & ſupplicio liberabit? Vulgatus vero *reſpondebit ei?* traduxit, vt melius coagmentaretur ſuæ Paraphraſi, qua *interroget* proxime conuerterat, *vel quis dicere poteſt, cur ita facis?* Id eſt, quis cum eo contendet, vt eum coerceat? cum triumphator ſit, & pœnitudine non flectatur, vt Samuel dixiſſe commemorauimus. Quod amplius ſequenti verſu ipſe Iob declarat dicens.

13 *Deus cuius iræ nemo reſiſtere poteſt.*

Quoniam ipſe omnium potentiſsimus eſt. Et idcirco ſcribitur in ſapientia. Quis dicet tibi, quid feciſti? aut quis ſtabit contra iudicium tuum? aut quis in conſpectu tuo veniet vindex iniquorum hominum? Aut quis tibi imputabit, ſi perierint nationes quas tu feciſti? Non enim eſt alius Deus quàm tu. In Hebræo vero eſt, ſi verbum de verbo conuertamus, Deus non reuocabit iram ſuam. Id eſt, ſi ſemel aliquem in hac vita vlciſci omnino decreuerit, vt ex multis ſcripturæ locis à nobis proxime probatum eſt. Et hanc vulgati ſententiam ſeptuaginta reddiderunt ὁ θεὸς ἐ̃ ἀναπόστρεπτος ἡ ὀργή Deus cuius ira eſt irreuocabilis. *Et ſub quo curuantur, qui portant orbem.* Probat neminem ei poſſe reſiſtere. Nam ij qui videntur auxilium ferre poſſe, ei que reſiſtere, quia potentes habentur, Reges ſcilicet, & Principes, qui ad gubernacula ſedent orbis terrarum & propterea orbem portare dicit: hi inquam, *curuantur ſub eo*. Id eſt, ei victi cedunt, cùm eos ipſe aliquando infregerit, & vehementer debilitauerit. Vt in diluuio expertum eſt, & in exciſione Sodomæ, & Gomorrhæ, & Pharaonis. Et hac de cauſa ei canit Dauid, Tu humiliaſti ſicut vulneratum ſuperbum, in brachio virtutis tuæ diſperſiſti inimicos tuos. Septuaginta transferunt ſub ipſo curuantur κήτη τὰ ὑπ' οὐρανόν cete quæ ſub cælo ſunt. Doctiſſime quidem, & huic libro aptiſsime potentes homines parabo-

Sap. 2.

Pſal. 88.

lice cete vocantes, ac Deus in huius libri capite quadrageſimo ſuam oſtendit potentiam, ex eo quod beſtias domet immaniſsimas, vt elephantem, & cete. Draconem etiam vocant Dauid, & Eſaias Pharaonem. In Hebræo autem vtroque loco eſt תנין tanin cetus. Hic vero locus Iob, de quo verba facimus, ita eſt in Hebræo, Sub eo curuantur, עזרי רהב hozre rahab, adiutores ſuperbiæ. Reges etiam & principes ſignificat. Quos viri, qui tantum humana ſapiunt, firmiſsimum auxilium ferre poſſe confidunt: eos tamen fallet ſpes, ſi Deus ſtomachum ſuum erumpere decreuerit. Nam tunc huiuſmodi ſolet adiutores proſternere, vt infirmiſsimum præſidium habere cognoſcamus: dicente Eſaia, Dominus inclinauit manum ſuam, & corruet auxiliator, & cadet cui præſtatur auxilium, ſimulque omnes conſumentur.

Pſalm. 73. Eſai. 51. Eſai. 31.

14 *Quantus ergo ſum ego, vt reſpondeam ei, et loquar verbis meis cum eo?*

Concludit ex maiori ſe non poſſe Deum ſibi iratum pœnasque ſumentem ab ira reuocare, aut precibus vllo modo placare. Contra quàm dixerat Baldad, Tu tamen ſi diluculo conſurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus, &c. Nam ſi nemo, atque adeo qui potentiſsimus videtur, ei reſiſtere poteſt, quo magis ego miſer atque afflictus non potero. Putabat enim Iob non poſſe morbum ſuum depelli, quòd peſtilentiſsimus, & inſanabilis natura eſſet, ſed actum eſſe de ſe. Quare vanam, & inutilem ducebat conſolationem, quam ei afferebant amici, valetudinem, ſi in Deum conuerteretur, recuperaturum.

15 *Qui etiam ſi habuero quippiam iuſtum, non reſpondebo, ſed meum iudicem deprecabor.*

Id eſt etiam ſi iuſtus, & pius fuero non contendam cum eo, neque pro meo iure poſtulabo, vt me tantis malis, & calamitatibus vindicet. Sed id tantum precabor, & eius clementiam, & miſericordiam in hac re implorabo. Quo oratio confutatur Baldad dicentis, Si mundus, & rectus inceſſeris, ſtatim euigilabit ad te: & pacatum reddet habitaculum iuſtitiæ tuæ: ſi in hac vita id neceſſario futurum eſſe intellexit. Nam poſſunt quidem viri ſancti iuſtique pro iure ſuo à Deo petere, vt ſupplicijs apud inferos conſtitutis liberentur, vt beata, & æterna vita donentur, vt in hoc ſeculo bonis ſpiritualibus augeantur. Nam id meritis Chriſti infinitis conſecuti ſunt, vt hæc vere à Deo mereri, & ad hæc habenda ius ſuum experiri poſsint. At huius com-

commoda vitæ opes,honores,amicos integram valetudinem , ſicut non promerentur, ita neque pro iure ſuo poſcere poſſunt. Chriſtus enim tantùm,vt nos Deo reconciliaret, æternæque vitæ ius nobis reſtitueretur , res tam præclaras geſsit , & tantas diuitias perſoluit.Quare ius tantùm habent, & poteſtatem viri boni, vt Dei ſint filij , & eius perpetui hæredes regni . Huius vero vitæ bona tantum abeſt,vt officijs ſuis promereantur, vt ea potius de Chriſti ſeruatoris conſilio negligere, & contèmnere debeant.Et ita facilè intelliguntur ſeptuaginta viri,qui illud,*Non reſpondebo*, paulò reddunt obſcurius , ita traducentes οὐκ εἰσακούσεταί μου. non exaudiet me . Id eſt, pro iurè ſuo poterit precibus meis non reſpondere.Animaduertendum etiam eſt:hoc & ſuperiori verſu ſeptuaginta auctores primam perſonam,in tertiam conuertiſſe, & tertiam in primam. Et verbum Hebræum,quod reſpondere ſignificat,audire interpretatos fuiſſe.Nã ſuperiori verſu illud , *reſpondeam ei*, ipſi Audiat me interpretati ſunt.Hoc verò verſu illud,*non reſpondebo* , interpretati ſunt , Non exaudiet (vt diximus) Quod cum ſemel , & iterum ſimul ab eis factum ſit , non tèmerè id , aut ignoranter feciſſe,ſed magno conſilio credendum eſt . Fortè Audit intellexerunt,quod conſequens ſit eius,quòd eſt,*reſpondebo*, id eſt,ſi me audiet concedendo, vt cum eo diſputem atque diſceptẽ. Nam reſpondere hic,diſceptare eſt,atque diſputare.Tum etiam, quia reſpondere,cùm in Deum transfertur,audire eſt . Reſpõdet enim ipſe eis, quos audit, vt ex ſequenti verſu cognoſcitur . Quo idem verbum exaudire interpretatur vulgatus , illud verò quod ſuperiori verſu vulgatus dicit,*Et loquar verbis meis cum eo* , verbũ de verbo in Hebræo eſt eligam verba mea ad illum, id eſt accuratam,& ſtudioſè compoſitam ad illum orationẽ habeam. Septuaginta verò primam etiam perſonam tertiam conuertentes traduxerunt, διακρινεῖ τὰ ῥήματά μου, diſcernet verba mea,id eſt, licèt mihi ipſe facultatem faciat diſceptandi veniendique in iudicium cum eo,ac meum ius perſequendi,orationemq; ad eam rem verbis ſelectiſsimis ego componam; ipſe tamen diſcernet,id eſt ponderabit verba mea, vt cognoſcat quidnam ego iuris habeam Sequitur autem.

16 ***Et cum inuocantem exaudierit , me , non credo,quòd audierit vocem meam.***

Deus viros pios in luctu,& mœrore iacentes, vbi ipſius auxilium implorant,audit continuò, licèt non ſtatim malis liberet, dicente ipſo per Eſaiam , Erit antequàm clamẽt ego exaudiam,ad huc illis loquentibus ego audiam.Et per Dauidem De viro pio in ipſo ſpe- *Eſai. 65.*

Pſal. 50. ſo ſperante clamauit ad me, & ego exaudiam eum, cum ipſo ſum in tribulatione: eripiam eum. Statim verò non eripit, quia commodius tempus expectat, & in quo maiores vtilitates patientiæ virtutis ſuæ vir pius percipiat. Eſt enim (vt ait) Dauid, Adiutor in opportunitatibus, Et alio pſalmo, In manibus tuis ſortes meæ ſunt, id eſt tempora mea (vt ait Hebræus) ſcis quibus temporibus mihi ferre auxilium oporteat. Licet autem aliquantulũ permittat calamitatibus virum pium iactari, nullum tamen detrimentum ei, ſi in officio permanſerit, ſed magnum commodum afferent. Quæ cùm ita ſint, ſapientiſsimè dicit Iob. ***Et cum inuocantem me exaudierit.*** Id eſt, præſto mihi beneuolus adſuerit paratus ad opportuno tempore iuuandum. ***Non credo, quòd audierit vocem meam.*** Id eſt, certus non ero, nec religioſè credam audiſſe vocem meam; hoc eſt mihi amicum, & adiutorem eſſe. Perſiſtit enim in ea, quam dudum poſuit, ſententia certos nos eſſe non poſſe amicitiam nobis eſſe cum Deo. Quod ex hoc loco apertiſsimè conſtat, nec vllo modo aduerſarij noſtri poſſunt tergiuerſari, vt libro noſtro de vera religione capite citato tradidimus. Quare hæc verba Iob non ſunt eius, qui de Dei bonitate diffidat, vt temerè auctor Bibliæ Roberti Sthephani in ſcholijs ſuis quibuſdã Hebræis aſſentiens mihi dicere videtur.

Cur Deus cõtinuo precanti non reſpondeat.

Pſalm. 9.

Pſal. 30.

17 ***In turbine enim conteret me, et multiplicabit vulnera mea etiam ſine cauſa.***

Idoneam quàm maximè cauſam reddit, cur meritò poſsit non credere, quòd eum Deus audierit. Nam licet eum Deus audierit, eumque amet, fortè tamen continget, vt ſummis eum malis, & miſerijs premat, vlneraque imponant grauiſsima, & tanquàm turbine eum, & ſubita tẽpeſtate peruertat: vt in Chriſti ſeruatoris noſtri indigna cæde videre licet, qui quamuis pater eum audierit ipſo dicente, Ego ſciebam, quia ſemper me audis, Angelum præterea ad eũ cum mandatis miſerit, vt eum in acerbiſsima conſolaretur triſtitia: tamen contumelijs onuſtus, grauiſsimis doloribus affectus, iniquiſsimo iudicio oppreſſus, tanquam turbine, breuiſsimo temporis ſpatio, in crucem actus, & crudeliſsima morte conſumptus eſt, vt prædixerat Eſaias, De anguſtia, & de iudicio ſublatus eſt, id eſt, vix vinctus, vix in iudicium vocatus in ipſa rerum anguſtia, cùm hoſtes eius animis ſæuirent, ſubitò extremo ſupplicio mulctatus perijt. Id quod euenire poteſt alijs veris, & intimis amicis, vt contigit Apoſtolis diuo Laurentio, & alijs. Quare rectè dicit Iob ***In turbine conteret me.*** Quod autem miſeriæ, & calamitates vehementer cogant timere virum atque adeò ſanctiſsimum,

Ioan. 12.

Eſai. 52.

Calamitates cogunt nonnunquam timere vt Deus ſit alienatus.

mum,

mum, qui aliàs de ſua cum Deo amicitia certus non ſit, nè fortè fuerit immutatus declarat apertè Dauid, In die tribulationis meæ Deum exquiſiui,&c.Renuit cōſolari anima mea, &c.Et meditatus ſum nocte cum corde meo. Nunquid in æternū proijciet Deus,aut non apponet, vt complacitior ſit adhuc? Aut in finem miſericordiam ſuā abſcindet?&c. Vera igitur hæc cauſa eſt eius, quod dixerat Iob. *Non credo, quod aud erit vocem meam*. Quod dicit; *Etiam ſine cauſa*,Id eſt nullo merito, ſine vlla culpa eius qui mala & detrimēta patitur. Sicut ſecūdo capite dixit Sathanæ Deus, Tu commouiſti me aduerſus eum,vt affligerem eum fruſtra.Non enim merentur officijs ſuis (vt poſuimus) viri ſancti, vt ab huius vitæ malis ſecuri ſint: imo è re illorum eſt, vt in eis verſentur, quo Chriſtum magiſtrum, & ducem ſuum imitantes tolerantia, & fortitudine ſua hæreditatem regni cæleſtis promereantur.Quare *ſine cauſa* & ſine culpa ſua poſſunt à Deo in miſerias, & calamitates detrudi.Sequitur autem. Pſalm. 76.

18 *Non cōcedit requieſcere ſpiritū meum, et implet me amaritudinibus.* Poteſt id per futurum reddi,ſicut eſt in Hebræo, vt clarior ſit amplificatio eius, quod dixerit; *In turbine conteret me*.Id eſt tātis me premet,& vrgebit anxietatibus, & anguſtijs, vt extollere caput, & reſpirare non poſsim.

19 *Si fortitudo quæritur robuſtiſſimus eſt: ſi æquitas iudicij, nemo audet pro me teſtimonium dicere.*

Solertiſsimè quidem,& acutiſsimè in theſi, & propoſito ſuo manens probat ſe non poſſe Deum ab ira reuocare, neque cum illo pro iure ſuo agere,vt ſe in priſtinam reſtituat dignitatem:vt Baldad futurum aſſeuerabat, ſi ad Deum conuerteretur. Quod certum non eſſe apertiſsimè probat. Nam ſi pietate id, vt aiebat ille, impetrandum eſt,cum certus eſſe non poſſit de pietate ſua, vt dixit,*Si venerit ad me non videbo eum*, nec certum etiam habere poteſt de ſua reſtituēnda dignitate. Quod argumentum preſsit amplius addens, quòd licet de ſua certus eſſet pietate, iure tamen ſuo,à Deo non poſſet contendere, vt eius malis mederetur: quia pietas viri boni,huius vitæ non demeretur incolumitatem, Nūc amplius vrget docens,ſi ſuum ius perſequi vellet, Deumque in iudicium vocare, non poſſe tamen ſuam ei pietatem probare,vt ea æquum, & bonū ab illo impetraret. Quare omni ex parte oratio confutatur Baldad aſſerentis, ſi frugi fieret ſalutē recuperaturū. Demonſtrat autem ſe nihil effecturum, ſi Deum in ius auderet educere. Nam vel æquo,vel iniquo iure eſſet agendum, ſi iniquo, quòd vi & fortitudine fit quis,*Si fortitudo quæritur*,eum cogere,aut

vim afferre poſſet? qui *robuſtiſſimus eſt*, Sin autem æquo iure ſit
agendum,hoc eſt,*ſi æquitas iudicij*, quæritur,nullo pacto ei pietatẽ
meam probare potero. Nam vel probanda eſt meo vel alieno te-
ſtimonio: ſi alieno,*Nemo audet pro me teſtimonium dicere.* Id eſt:ne-

Pſal.8.

mo,niſi temerarius dicere pro teſtimonio audebit me pium eſſe:

Hiere.17.

Cũ id ſugiat vi ſua omnes, nõ ſolũ homines, verum etiã angelos.

Ioan.5.

Chriſtus cur Ioannis teſti monium de ſe non magnifecerit.

Nam in Deum tantũ conuenit,quod dicit Dauid, Scrutans cor-
da & renes Deus.Et quod ipſe per Hieremiã,Ego Dominus Scru
tans cor, & probans renes. Et ob eam rem Chriſtus hominis at-
que adeò ſanctiſsimi,& ſingulari virtute præditi teſtimonium nõ
magnifacere,ſed reſpuere videbatur dicens, Vos miſiſtis ad Ioã-
nem,& teſtimonium perhibuit veritati. Ego autem non ab homi
ne teſtimonium accipio, ego autem habeo teſtimonium maius

Laus hominum.

Ioanne. Quare vani,& futiles homines ſunt,qui hominum laudẽ
aucupantur,& vehementer querunt, eaque re ſe claros eſſe opi-
nãtur,quæ ſint populari fama glorioſa: Vanaque illa eſt,& adum

Cicer. 2. offic.

brata,non ſolida & expreſſa gloria, quam ſummam atque perfe-
ctam quidam appellat,ſi conſtet ex tribus his,ſi hominum vulgus
diligat,ſi credat,ſi admiretur. Quam vanam potius gloriam eſſe

Gloriam nõ recte Ciceronem definiſſe.

extrema mortalium dies planum atque exploratum faciet.Qua-
re rectè dicit, Iob, pietatem, & æquitatem ſuam benè alieno te-
ſtimonio Deo probari non poſſe,nec etiam ſuo.Quia.

20 *Si iuſtificare me voluero, os meum condemnabit me: ſi innocentem oſtendero prauum me comprobabit.*

Acutiſsima quidem ratio ad infirmandum, & excludendum te-
ſtimonium ſuum. Hoc eſt, Si teſtificari audeam apud Deum me
iuſtum eſſe, ex ipſa mea teſtificatione ſecus eſſe conuinceret:
cum delictum non leue ſit in tanto iudicio, quod quiſpiam igno-
rat,pro certo affirmare. Dixerat enim, Si venerit ad me non vi-
debo eum,& mox dicit, Etiam ſi ſimplex fuero,hoc ipſum ignora
bit anima mea. Temeritatis etiam,& arrogantiæ merito ex hu-

Prouer.20.

iuſmodi teſtimonio reprehenderetur dicente Salomone, Quis
dicere poteſt, mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato?
Iam vero teſtimonium, quo quiſquam laudat, & commendat ſe
ipſum, in hominum vulgus negligitur, quo magis à Deo contem

Laus in ore proprio vileſcit.

netur. Omnibus enim exploratum eſt, vnumquenque ſeipſum
amare:ac propterea non malum ſe ducet,quem amat:Præſertim
cum ſuum ſit (vt aiunt) vnicuique pulchrum. Et ob eam rẽ Pau-
lus ait,Nõ qui ſe ipſum cõmendat,ille probatus eſt.Sed nullo ma-
gis id teſtimonio confirmatur, quàm eo Chriſti, Si ego glorifico

3. Cor. 10.

me ipſum, gloria mea nihil eſt. Sed dicet fortaſsè quiſpiam, Quid

ſit,

ſit,quòd teſtimonium,quo quiſquam ſeipſum probat,& ex ſua vir tute gloriatur, adeo nullius ſit ponderis ac momenti, vt Chriſtus eiuſmodi gloriam nihil eſſe dicat:cum tãti fiat ab Apoſtolo Paulo,vt ſcribat Corinthijs, Gloria autem noſtra hæc eſt teſtimoniũ conſcientiæ noſtræ. *2.Cor.1.* Sed intelligendum eſt Chriſtum ſignificare teſtificationem ſuam contemnendam eſſe, ſi à Dei Patris eſſet teſtificatione ſeiuncta. Itaque ſi Pater eius non ſimul infinitæ virtutis eius ei teſtimonium redderet, ipſius Chriſti teſtimonium ad nihilum quidem recideret. Quod ipſe ſignificauit ſtatim adiungens, Eſt pater meus,qui glorificat me. Et alio loco, vt reſponderet Iudæis eum accuſantibus,quòd ſibi ipſi teſtimonium daret, *Ioan. 8.* Si iudico (ait) ego,iudicium meum verum eſt,quia ſolus non ſum, ſed ego,&,qui miſit me Pater. Quod ſi teſtimonio conſcientiæ noſtræ certum eſſet Deum non aſſentiri,negligeret quidem illud, & non magnifaceret Paulus. Merito tamen de illo (vt ſcripſit) gloriatur, quòd magnam fiduciam afferat eum Deo eſſe probatum, quem eius conſcientia probauerit, auctore Ioanne, Si cor noſtrũ non reprehenderit nos,fiduciam habeamus ad Deum. *1.Ioan.3.* Non continuò tamen ille iuſtus eſt, quem eius conſcientia ſceleris non arguit,ſed ob eam rem fiducia tantum erigitur,beneuolentiæ Dei, vt Paulus auctor eſt. Nihil mihi conſcius ſum,adiungit tamen,ſed non in hoc iuſtificatus ſum. *1.Cor.4.* In eoque argumentatio Iob vim maximam habet, quòd in eo iudicio teſtimonium ſuum de ſe ipſo improbet,in quod Deum erat vocaturus. Quare cum ipſum haberet contrarium, huiuſmodi teſtimonium futile prorſus, & inane eſſet.

Teſtimoniũ conſcientiæ noſtræ cur magnæ ſit auctoritatis.

21 ***Etiam ſi ſimplex fuero, hoc ipſum ignorabit anima mea.***

Nam cum id non hominum, qui iudicant ſecundum carnem (vt ait Chriſtus) ſed Dei iudicio, qui vera regula bonitatis & virtutis eſt, æſtimandum ſit, cui poterit Dei iudicium exploratum eſſe,niſi dicente, & patefaciente ipſo? ***Et tædebit me vitæ meæ***, concludit illud, de quo tota ei cum amicis erat diſceptatio, meritò in vita ſua faſtidiri:mortemque ſibi eſſe meliorem,cum grauiſsimo deſperatoque morbo laboraret,neque poſſet certa Deum ratione placare. Hoc ita transferunt ſeptuaginta πλὴν ὅτι ἀφήρηταί μου ἡ ζωὴ præterquam quòd mea vita auferatur. Id eſt mea me latet pietas,qua (vt Baldad ait) me Deum oportet placare:certus autem ſum tam graui me morbo affici,vt mihi vitam auferat. Quare iure poſſum,vt tot fugiant dolores,vita mortem potiorem ducere.

Vnum

22 *Vnum eſt, quod locutus ſum, et innocentem, et impium ipſe conſumit.* Concludit ſuæ defenſionis ſtatum, vt confutet Baldad, qui contra concluſerat, Deus non proiiciet ſimplicem, nec porriget manum malignis. Quod in hoc ſeculo ita rem habere ex his, quæ dixit hactenus, & à nobis in eo declarādo addita ſunt ſatis apertè demonſtratum eſt, Id quod etiam Salomon cum eo coniungit, quod (vt retulimus) tradidit: Neſcit homo, vtrum amore an odio dignus ſit continenter adiungens, Sed omnia in futurum ſeruātur incerta, eo quòd vniuerſa æque eueniēnt iuſto & impio, bono, & malo, mundo, & immundo, immolanti victimas, & ſacrificia contemnenti, ſicut bonus ſic, & peccator, vt periurus, ita & ille, qui verū deierat. Quod igitur Iob generatim hoc verſu dicit, Salomon ad maiorem amplificationem per aliquas etiam ſpecies perſecutus eſt. Cum ergo tam copioſe Salomon Iobi ſubſcribat ſententiæ, auctor Bibliæ Roberti præterquam quòd hunc locum non intellexiſſe videtur, parum pie, & religioſe quidem Hebræis aſſentitur dicens, hæc verba Iobi eſſe hominis derelicti à Deo. In Hebræo eſt, אחת היא ahat hi, vna ipſa quod planiſsimè Chaldæus interpretatus eſt vna מכילא mechila menſura, quod Hiſpanè dicimus, *van por vn raſero* boni, & iniqui. Septuaginta vero auctores hunc locum ita traducunt μέγαν καὶ δυνάστην ἀπολλύει ὀργή, magnum, & potentem perdit ira, ſubaudi Dei. Et forte magnum pium Græci appellant, quòd ſit magnus, vt Chriſtus teſtatur, in regno cælorum: & de Ioanne Baptiſta dicitur, Hic erit magnus coram Domino. Et verbum Hebræum, quod ita tranſtulerunt eſt, תם tam, quod propriè perfectum ſignificat, quod eſt verè magnum. Potentem verò vocaſſe puto virum profligatum, & ad ſcelus omne proiectum, vt in Geneſi dicitur, Poſtquam enim ingreſsi ſunt filij Dei ad filias hominum illæque genuerunt, iſti ſunt potentes à ſeculo viri famoſi. Quod & nomen רשע raſah, quod eſt in Hebræo ſignificat.

Matth. 5.
Luc. 1.
Geneſ. 6.

23 *Si flagellat occidat ſemel, et non de pœnis innocentium rideat.* Semel occidit Deus, ſi ſubito, vel repente quiſpiam, nec diuturnis confectus doloribus moriatur, Ridere verò in pœnis innocentium videtur, cum illis diuturnis ærumnis, & anguſtijs conflictantibus nullam fert opem. Sicut ipſe apud Salomonem loquitur cum ſceleratis, Vocaui, & renuiſtis ego quoque in interitu veſtro ridebo. Ideſt ſicut vos me recta monentem non audiſtis, ita & vos ego intereuntes, & in repentinam calamitatem incidentes non audiam, quia vobis præſto non ero. Iob ergo his verbis ſignificat, quod ſibi, & viris probis optabat, vt ſemel potius morte mul-

te multarentur, quàm toties, diuque tot malis, antequam animã
efflarent, iactarentur. In Hebræo tamen eſt, ſi verbum de verbo
transferamus, Si flagellum, occidet repente: in tentatione inno-
centium irridebit. Quem locum, vt explicet autor Bibliæ Rober-
ti, Baldad dictum fuiſſe dicit. Quod ego in tota eius oratione
minime reperi, & præter hoc parum certè locum illuſtrat. He-
bræi autem varie hunc locum explicant. Quidam ſic, Cum vult
Deus pœnas à ſceleratis hominibus repetere, non eos multum
tempus miſerijs, & alijs laboribus excruciat, ſed ſubitò necat.
Quare ſceleratus in tentatione innocentium irridebit, quaſi in
ea re meliore ſit conditione quàm innocentes, quòd non tot ante
mortem dolores, & labores patiatur. Sed quanquam hæc apta ſit
expoſitio, aptior mihi aliorum videtur, ita vt illa duo verba Oc-
cidet, & Irridebit vno eodemque ſuppoſito, Deo ſcilicet dirigan-
tur. Vt, poſtquam dixit eodem modo innocentem, & impium in
hac vita tractari, ſubiungat, atque adeo melius ſæpe cum impro-
bis quàm cum probis agitur. Nam illi nullas huius vitæ graues
ærumnas experti repente occidunt. Vt Iob alio loco dicit, Du- *Iob 21.*
cunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt. At
nullus vnquam vir Deo valde deuotus ſine tentatione ex hac vi-
ta migrauit, id eſt calamitatum, & miſeriarũ expers. Secus enim
qua re fidem ſuam Deo probaret, dicente etiam Eccleſiaſtico, Fi- *Eccleſ.2.*
li accedens ad ſeruitutem Dei præpara animam tuam ad tenta-
tionem. Ait ergo, Si flagellum, id eſt, ſi puniré, & flagello impios
coercere decreuerit, repẽte interficit illos. At in tentatione inno
centium, id eſt in malis, & calamitatibus grauiſsimis, quibus vi-
ros pios antequam moriantur, conflictari vult, irridebit, Id eſt,
quamuis eius auxilium implorent, eos non leuabit. Septuaginta
vero ita trãsferunt ὅτι φαῦλοι ἐν θανάτῳ ἐξαισίῳ, ἀλλὰ δίκαιοι καταγελῶνται.
Quoniam iniqui morte indecenti, & boni irridentur, id eſt, abſu-
mit Deus viros iniquos, ea morte, quæ illos minimè deceat. Nam
nimis quidem leuis, & parum moleſta eſt. Boni vero irridentur,
id eſt, diu, (vt diximus) ante mortem torquentur.

24 *Terra data eſt in manus impij, vultum iudicum eius operit.*

Impium diabolum vocare videtur, in cuius manus terram datã
eſſe dicit, quia propter peccatum primi parentis orbem terra-
rum occupauit. Et ob eam rem Chriſtus eum vocat apud Ioan- *Ioan.12.*
nem principem mundi huius, eumque regno euerſurum promit-
tit. Paulus etiam Diabolos mundi rectores appellat in epiſtola *Epheſ.6.*
ad Epheſios. Poſſumus etiam impium impietatem interpretari,
vt ſit metonymia, ſubiectum pro adiuncto. In cuius manus terra
poſita

Cur in hoc mundo non bene cum bonis agatur.

poſita eſt, quia vim magnã habet impietas ad res in hoc æuo adminiſtrandas. Impietate multi reges fiunt, & rerum potiuntur, diuitias & fortunas comparant, honores denique magnos conſequuntur, & proſperam fortunam trahunt, ſicut dicit etiam Ioannes, Mundus totus in maligno poſitus eſt. Impietatis ergo, vel diaboli vi fit, vt eadem menſura, eodemque modo, atque adeo multo melius cum ſceleratis, quàm cum bonis viris agatur. Sed ratio, qua diabolus id, vel impietas conſequi dicat, valde animaduertenda eſt: ***vultum iudicum eius operit,*** Id eſt, iniquitate, & improbitate Regum, & eorum, qui rempublicam capeſſunt, fit, vt eadem atque adeo deteriori conditione boni quàm iniqui ſint. Nam mente capti neſciunt in honoribus mandandis, inter probos, & improbos diſtinguere. Quod etiam Salomon declarat dicens, Cum ſurrexerint impij, abſcondentur homines: id eſt iuſti, vt ſtatim exponit adiungens, Cum illi perierint, multiplicabuntur iuſti. ***Quòd ſi non ille eſt, quis ergo eſt?*** id eſt, quis nam alius eſſe poteſt tantæ iniquitatis, & deformitatis cauſa? niſi impius, & iniquus, ſiue diabolum, ſiue iniquitatem interpretemur. Eodem etiã modo conuertunt Septuaginta auctores. Ita tamen poſſumus Hebræum verbum de verbo interpretari. Sin minus vbi quis ille? id eſt ſi impius non eſt, quis alius eſſe poteſt? & vbi eſt?

1. Ioan. 5.

Prouer. 28.

25 ***Dies mei velociores fuerunt curſore: fugerunt, et non viderunt bonum.***

Cum hactenus ſatis ſapienter confutauerit orationem Baldad, & leuem eius conſolationem eſſe oſtenderit, lamentatur modo caſum ſuum acerbiſsimum: vt ſignificet nihil ſermonibus amicorum impediri, quo minus id merito facere poſsit. Lamentatur autem dies ſuos velociter fugiſſe, quòd putabat (vt ſæpe diximus) inſtare iam ſuæ vitæ exitum: vt ex morbo illo deſperato, quo erat affectus, pro certo id præſagiri poterat. Habent autem hic, & ſequens verſus eandem ſententiam, quam verſus ſextus ſeptimi capitis, de quo egimus.

26 ***Pertranſierunt quaſi naues poma portantes.***

in Hebræo eſt quaſi naues אבה ebe, quod varie quidẽ ab Hebræis exponitur: de ſententia tamen conuenit inter omnes naues velociſsimas celerrimasque ſignificari. Et ob eam rem Septuaginta viri id prætermiſerunt naues tantum conuertentes. Vulgatus pomum ſignificare duxit à nomine אב eb, quod arbor, & pomum ſignificat. Celeriter autem poma importantes nauigant, vt alios mercatores præuenientes citius, & carius vendant: aut forte ne ſitu putreſcãt. Alij interpretantur ſicut naues hoſtis, ſiue piratæ,

quæ

quæ expeditiſsimæ eſſe ſolent, vt celeriter fugiant, nomen ducentes ab איב aiab inimicitias gerere. Alij planius dicere videntur naues voluntatis ab אבה aba velle deſiderare, naues, quæ pro cuiuſque volũtate moueantur, neque vllo modo reſiſtant, ***Sicut aquila volans ad eſcam***. Peracta enim iam noſtra vita, tam cito traducta fuiſſe videtur, vt nihil citius eſſe putetur. Quas, & alias comparationes ſapientia protulit loco à nobis ſeptimo capite citato. Ex quibus concluſerunt illi, ſic nos nati continuo deſiuimus eſſe: virtutis quidem nullum ſignum valuimus oſtendere. Sola enim virtus non ſeneſcit, ſed manet, ſtabilis eſt, & eas agit radices, quas nulla mortis, nulla vis temporis conuellet.

27 ***Cum dixero, Nequaquam ita loquar, commutato faciem meam, & dolore torqueor.***

Id eſt, vlulatum, & ſermones querelarum plenos reprimere non poſſum, vt amici reprimendos eſſe dicebant. Nam cùm id conor efficere magno torqueor dolore. Certum enim eſt eos, qui aliquo dolore afficiuntur nonnihil in clamore, & eiulatu acquieſcere. Nam ſpiritus vehemens præcordijs dolore excitatur: ſi autem comprimant, intus anguſtiam, & dolorem auget. Quod verò dicit, ***Commuto faciem meam***, Poteſt etiam ſic ex Hebræo conuerti, Relinquam iram meam, id eſt verba, qua iræ videntur eſſe plena. Illud etiam. ***Et dolore torqueor***, Poteſt conuerti, & confirmabor. Nam בלג balag licèt noſtro vulgato valdè ſit ambiguum, num plangere, num ſubridere, num refrigerare: Hebræis tamen ſemper confirmare, & roborare ſonat, id eſt, ſi quando apud me ſtatui, Confirmabo ita me, vt queri, & lamentari deſinam. Et tunc ſequenti verſu terminatur ſententia. Septuaginta verò interpretes totum illud, Commuto faciẽ meã, & dolore torqueor, in eandem ſententiam ita verterunt συγκυψας τῷ προσώπῳ στενάξω deijciens vultum meum ſuſpiro.

28 ***Verebar omnia opera mea, ſciens quòd non parceres delinquenti.***

Aliam affert cauſam, cur non poſſet gemitum retinere, & intra ſe cohibere, quia vehementer timebat, ne Deum aliquando ita offendiſſet, vt eius iram placare non poſſet, & nonnihil ab eo temporis, quo à tantis malis reſpiraret impetrare. Ita enim omnibus ſanctis viris vſu euenire exiſtimo, cùm in graues miſerias, & calamitates veniunt, vt, ne propter ſcelera ſua acciderint, vereantur: quod eos fortè magis quam alia res vlla affligit atque conturbat. Sicut ille qui in magnum ſalutis ſuæ adductus diſcrimen dixit, Et meditatus ſum nocte cum corde meo, & exercitabar, & ſcopebam ſpiritum meum: id eſt, ne nonnihil intra ſe criminis,

Boni in malis timẽt ne Deum offendãt.

Pſal. 76.

aut

aut ſceleris lateret, quod tantas in eum iras excitaret. Poteſt etiã ita ex Hebræo verti, Timebam omnes dolores meos, vt ſit terminus ſuperioris verſus, ſecundum eam verſionẽ quã poſuimus: non poſſunt me confirmare ac dolori gemituique reſiſtere: quia vehementer timeo dolores meos, cùm nunquàm remitti, ſed in dies augeri videam. Timeo inquam, ne me ad mortem vſque perpetuo cruciatu conficiãt. Illud autem, *Non parcères delinquenti* in Hebræo ad verbum vertendo eſt, Non me innocentem iudicabis. Id eſt, timebam dolores meos cùm pro certo ſciam, quod illos mihi non remittes. Ita enim illorum poterat natura iudicare, cùm (vt ſæpe diximus) eſſet eius morbus mortiferus. Innocentem vero aliquem iudicare Hebraiſmus eſt, pro eo quod eſt pœna liberare. Eſt enim pœna ſua natura quaſi culpæ comes, & ita Dauid, cũ pœna conſtringeretur, precabatur, vt eius Deus miſereretur, id

Pſal. 56. eſt, vt eum nõ ſolũ culpa, ſed etiam pœna liberaret, Miſerere mei

Pſal. 22. (ait ille) quoniam conculcauit me homo. Et Chriſtus ex verſione noſtra, & ſeptuaginta interpretum verba delictorum ſuorum appellabat ea, quæ faciebat cũ in acerbiſsimum cruciatum ageretur. Septuaginta vero interpretes totum verſum hunc ita tranſferunt σείομαι πᾶσι τοῖς μέλεσι, οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ ἀθῷόν μὲ ἐάσεις membris omnibus concutior ſiquidem cognoui, quòd nunquam me innoxiũ dimittes. Concutior membris poſuerunt ad timorem eius vehementem exprimendum.

29 *Si autem, & ſic impius ſum, quare fruſtra laboraui?*

Acutè ex eo, quod dixerat ſuperiori verſu, hoc concludit. Nam ſi non erat innocens iudicandus: vel vt vertit vulgatus, ſi Deus delinquenti non ignoſcit, *ſi autem* (ait) *impius ſum*, id eſt, ſi tanquam impius, & reus puniendus ſum, fruſtra me ad Deum conuertam, fruſtra eum precando, & implorãdo laborabo: vt confutet, quod dixerat Baldad, Si diluculo conſurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus. Docuimus etiam iam fruſtra nonnunquàm, vel virum ſanctiſsimum Deum rogare, & efflagitare, vt in hac vita pœnas ab eo non repetat. Contingit enim nonnunquam vt nullis huiuſmodi Deus precibus cedat. Vt ex Dauide cognoſcitur, qui licèt anxiè Deum filij vitam poſtularet; eam tamen impetrare non potuit. Auctor Bibliæ Roberti præterquàm, quòd temerè dicit, hæc verba Iobi hominis eſſe à Deo derelecti: ſatis periculoſe loquitur, & aſſentiri videtur nefariæ, & peruagatæ no-

Quæ bona ſint à Deo petenda. ſtrorum temporum hæreſi de fide ſine operibus. Hic etiam animaduertendum eſt, bona à Deo æterna, & quæ ſpiritum, & animũ noſtrum attingant, eſſe petenda: & tunc firmiſsimè ſperemus

ipſum

ipſum id præſtaturum, quod Chriſtus apud Ioannem pollicetur dicens, Quodcunque petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Reliqua vero bona in eius fidem, & arbitrium permittenda ſunt, ſicut Chriſtus docuit Deum orare, Fiat voluntas tua. Ipſeque precabatur dicens, Verumtamen non ſicut ego volo; ſed ſicut tu. *Ioan. 14.* *Lucæ. 6.*

30 *Si lotus fuero quaſi aquis niuis, & fulſerint velut mundiſſima manus meæ.*

31 *Tamen ſordibus intinges me, & abominabuntur me veſtimenta mea.*

Magna eſt hæc eius, quod proximo verſu dixerat amplificatio, quod vehementer redarguit, atque refellit Baldad, qui dixerat, Si mundus, & rectus inceſſeris ſtatim euigilabit ad te. At (dicit Iob *Si lotus fuero, quaſi aquis niuis, &c.* Id eſt, ſi omni culpa vacauero candiduſque & integer omni ex parte ſim, *Tamen ſordibus intinges me, &c.* Id eſt, ita me accipies, ita in hoc ſeculo animaduertes ac ſi vitijs omnibus corruptus, & contaminatus eſſem. Demonſtrauimus enim iam nullam à Deo, vel ſanctiſsimo viro iniuriam fieri, ſi in hac vita illum detrimentis, & malis omnibus oneret, eaque ei inhibeat ſupplicia, quæ atque adeo profligatiſsimo, & ſceleratiſsimo viro eſſent idonea. Ex quo magnam huius æui vanitatem eſſe Salomon concludebat dicens. Eſt alia vanitas, quæ fit ſuper terram: ſunt iuſti, quibus mala proueniunt, quaſi opera egerint impiorum. Huius rei ſatis mirabile, & acerbiſsimũ exemplum in Chriſto ſeruatore noſtro fuit ſtatutum, cum nullo ſuo merito perditorum inuidia indigniſsimè oppreſſus, crudeliſsimo, & contumelioſiſsimo ſupplicio fuerit addictus. Cuius forte Dauid perſonam ſuſtinens dixit. Super me confirmatus eſt furor tuus, & omnes fluctus tuos induxiſti ſuper me. *Vanitas ſeculi.* *Eccle. 8.* *Pſalm. 87.*

32 *Neque enim viro qui ſimilis mei eſt, reſpondebo: nec qui mecum in iudicio ex æquo poſſit audiri.*

Reſpondere in hoc capite ſæpe pro diſceptare ac iudicio contendere vſurpatur. Probat autem quòd dixit ex poteſtate, & maieſtatè infinita Dei. Nam vt in eum acerbiſsimus ſit, & tanquã ſceleratiſsimum ſupplicio crudeliſsimo afficiat, non poteſt ei ſicut alteri poſſet homini litem intendere, & in ius, vt illum contineat, vocare. Quo argumento paulò antè bis fuit hoc capite vſus, cum diceret, Si repente interroget, quis reſpondebit ei? & iterum, Si fortitudo quæritur, robuſtiſsimus eſt: ſi æquitas iudicij, nemo audebit pro me teſtimonium dicere, quibus locis a nobis ſatis expoſitum fuit. Itaque homo homini iniuriam facit, ſi percutiat illum, aut eius bona diripiat: & propterea poteſt in iudicium

vocari Deus verò minimè,cum omnium Dominus ſit.Neque huius vitæ ſicut æternæ vitæ bona ab illo mereri poſſumus.

33 *Non eſt qui vtrunque valeat arguere,& ponere manum ſuam in ambobus.*

Ad idem argumentum hoc pertinet, vt probet Deum in ius educi non poſſe,quia nemo (ait) eſt, qui ius ei dicere queat,& ab eo, quod faciat reuocare. Si autem de bonis æternis diſceptatio eſſet, eſt quidē aliquis qui valet inter nos, & Deum iudicium facere,atque illum ab ira,& ſupplicio,quod nobis excogitauerit, reuocare, Chriſtus Ieſus Deus,& homo verus, qui ex plurimorum Theologorum ſententia vitam nobis æternam ſummo, & æquiſsimo iure meruit.

34 *Auferat à me virgam ſuam,& pauor eius non me terreat.*

Quamuis conceſſerit Deum nullam ei iniuriam facere,neque iniquum eſſe,quòd tantis eum pœnis affecerit, negat tamen huiuſmodi ſupplicium culpa ſua ferre, Nam ſi de hoc eſſet controuerſia,auderet ius ſuum cum Deo experiri,dummodo tormenta,quibus eum pro iure,& poteſtate ſua conſtrinxit, leuaret,vt leuatus, cum eo diſceptare,& ſuam poſſet apud eum cauſam dicere. Virgam & pauorem Dei vocat eas quas ferebat calamitates.Et propterea ſubijcit.

35 *Loquar, & non timebo eum, neque enim poſſum metuens reſpondere.*

Id eſt, non poſſum tantis malis oppreſſus cum eo litigare. Quod vero dicit,*Neque enim poſſum metuens reſpondere* In Hebræo ad verbum eſt, Non ſic ego mecum; & ita interpretatur Chaldæus, id eſt,non enim talis ſum,qualem me tot calamitates ſignificant vobis,& alijs nominibus,qui animi cōſcientiam ex commodis, vel incommodis externis æſtimant,quod etiam ſeptuaginta viri intelligunt ita transferentes.οὐ γάρ οὕτως συνοίσαμαι Non enim ſic mihi conſcius ſum, ideſt mihi conſcius non ſum talem eſſe, qualem vos me putatis.In quo maxime conſiderandum eſt tantam habere vim conſciētiam benè actæ vitæ;vt homo infirmus natura ſua, & culpæ obnoxius audeat cum Deo infinita potentia, & bonitate prædito,de ſua integra,& inculpata vita diſceptare, ac denique dicere,quod hic Iob ait.*Loquar & non timebo eum.*Vt illud veriſsimum eſſe conſtet quod Ioannes ait, Si cor noſtrum non reprehenderit nos,fiduciam habeamus ad Deum. Optandum quidem maximè eſt eiuſmodi vitam agere, vt cum aduerſa & calamitoſa fortuna fuerimus oppreſsi nullius nobis conſcij criminis ſimus:cuius pœnas Deus à nobis,ne repetat vereamur.Ita enim magno, & erecto animo moleſtijs,& erumnis conflictabimur.Nō

Conſcientia bene actæ vitæ.

1.Ioan.3.

enim

enim dubium eſt, quin optimorum conſiliorum conſcientia firmiſsima ſit rerum incommodarum conſolatio. Hanc ergo puto vehementer Iob in tot tantisque malis confirmaſſe, ne deſertus ab omnibus, circumuentus à multis, animo, & ſpe caderet.

CAP. X.

TAedet animam meam vitæ meæ, dimittam aduerſum me eloquium meum, loquar in amaritudine animæ meæ.

2 Dicam Deo, Noli me condemnare: indica mihi cur me ita iudices.

3 Nunquid bonum tibi videtur, ſi calumnieris me, & opprimas me opus manuum tuarum, & conſilium impiorum adiuues?

4 Nunquid oculi carnei tibi ſunt: aut ſicut videt homo, & tu videbis.

5 Nunquid ſicut dies hominis dies tui, & anni tui ſicut humana ſunt tempora.

6 Vt quæras iniquitatem meam, & peccatum meum ſcruteris?

7 Et ſcias quia nihil impium fecerim, cum ſit nemo qui de manu tua poſſit eruere.

8 Manus tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me totum in circuitu: & ſic repente præcipitas me?

9 Memento quæſo quòd ſicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me.

10 Nonne ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum me coagulaſti?

11 Pelle & carnibus veſtiſti me, oſſibus & neruis compegiſti me.

12 Vitam & miſericordiam tribuiſti mihi, & viſitatio tua cuſtodiuit ſpiritum meum.

13 Licet hæc celes in corde tuo, tamen ſcio quia vniuerſorum memineris.

14 Si peccaui, & ad horam peperciſti mihi: cur ab iniquitate mea mundum me eſſe non pateris?

15 Et ſi impius fuero, væ mihi eſt: & ſi iuſtus, non leuabo caput, ſaturatus afflictione & miſeria.

16 Et propter ſuperbiam quaſi leænam capies me, reuerſusque mirabiliter me crucias.

17 Inſtauras teſtes tuos contra me, & multiplicas iram tuam aduerſum me, & pœnæ militant in me.

18 Quare de vulua eduxiſti me? qui vtinam conſumptus eſſem, ne oculus me videret.

centem ſceleris condemnet,ſicut in Græca ſapientiæ editione dicitur, *δίκαιος δὲ ὢν δικαίως τὰ πάντα διέπεις αὐτὸν τὸν μὴ ὀφείλοντα κολασθῆναι καταδικάσαι ἀλλότριον ἡγούμενος τῆς σῆς δυνάμεως*, Sapien. 12.
iuſtus cum ſis iuſte omnia adminiſtras; & eum,qui puniri nō debet condemnare,alienum à tua virtute ducis.Et ob eam rem Iob non ait noli me affligere, ſed *Noli me condemnare* Deus videbatur alijs Iobum condemnare,ac reum criminis ducere, quòd eum tā acerbe puniret. Hanc igitur condemnationem Iob à ſe deprecatur,&,ne fiat,pro iure ſuo poſtulat. *Indica mihi* (ait) *cur me ita iudices*, Id eſt quonam merito meo ſceleſtus videor à te haberi, cū in me tanquam hominem iniquum animaduertas? Non ſibi perſuadebat Iob,quòd Deus illum,vt amici eius opinabantur,iudicaret,nec credebat merito ſuo tot accepiſſe vulnera,cum nullius flagitij ſibi conſcius eſſet. Quare interrogat id, non quòd dubitet,aut ſecus opinetur,ſed vt ſpe bonitatis, & æquitatis Dei confirmetur. Eſt enim hæc interrogatio negatione explicanda, ſicut illa,quæ poſt pauca,ſequitur. Nunquid oculi carnei tibi ſunt aut ſicut videt homo,& tu videbis?Felix autem ille,qui peruerſis hominum ſermonibus vexatus:fretus conſcientia ſua,id à Deo petere,& ita cum illo poſsit expoſtulare.Plus enim eum eius conſcientia conſolabitur,quàm iniqui hominum rumores animo angent. Huiuſmodi ſibi conſolationem attuliſſe videtur Dauid dicens, Pſal. 42.
Iudica me Deus, & diſcerne cauſam meam, de gente non ſancta ab homine iniquo, & doloſo erue me, quia tu es Deus fortitudo mea.Quare me repuliſti, quare triſtis incedo dum affligit me inimicus.

3 *Nunquid bonum tibi videtur,ſi calumnieris me,et opprimas me opus manuum tuarum,& conſilium impiorum adiuues?*

Argumentatur vrgendo incommoda ad probandum, quod propoſuit,Noli me condemnare. Quibus argumentis eam ſpē auget Conſilium impiorum.
quam illi optima conſciētia ſubminiſtrabat,ſeque aduerſus amicorum conuitia, atque calumnias confirmat. Non poteſt autem Deus illū condemnare, cum in conſilium impiorum hominum, quos execratur,venire non poſsit.Quod iniquū eorum conſilium vertitur in eo,vt pios opprimant, & innocentes viros.Cuius cōſilij rationem explicat Salomon in prouerbijs dicens,Fili mi ſi te Sapien. 2.
lactauerint peccatores,ne acquieſcas eis.Si dixerint,veni nobiſcum,inſidiemur ſanguini,abſcondamus tendiculas contra inſontem fruſtra.Huius etiam conſilij mentio fit in ſapiētia,qua impij Prou. 1.
hoc inter ſe communicare narrantur, Circunueniamus iuſtum, quoniā inutilis eſt nobis,& contrarius eſt operibus noſtris.Quod

Deus probaret conſiliũ,ſi Iob innocentẽ condemnaſſet:fieri autẽ non poteſt,vt id probet Deus,quod vehemẽter deteſtatur.Quare Iob condẽnare nequibat.Iam vero Deus neminẽ calumniari poteſt,hoc eſt per fraudẽ, & ſubdolam iuris interpretationẽ aliquẽ iniquo iudicio opprimere : quia non poteſt vllo modo iudicium peruertere,vt planũ demonſtratione fecimus,cum illa verba Bal dad tractaremus,Nunquid Deus ſupplantat iudiciũ:quare mini-
Iob 8. me Iob dãnabit inſontẽ,quia eſſet aperta calumnia. Quod argumentũ põnit hoc loco Iob dicens,*Nũquid bonũ tibi videtur,ſi calumnieris,& opprimas me?* cũ vero dicit,*opus manuum tuarũ*, pronũciat aliud etiã firmiſsimum ad idẽ probandum argumentum, ex quo hæc poſita duo longe firmiora fiunt. Non enim tantum damnum cuiquam afferret Deus,vt cum iniquo iudicio,vel conſilio oppri meret: niſi quia eius eſſet odio:at opus manuum eius odiſſe non
Sapien. 10. poteſt,dicente Sapientia,Nihil odiſti eorum quæ feciſti:nõ enim
Pſalm. 88. ſi odiſſet faceret.Quo argumento ſe Dauid etiam in malis conſo labatur dicens, Vſquequo Domine auertis in finem: exardeſcit, ſicut ignis ira tua.Memorare quæ mea ſubſtãtia. Nunquid enim vane conſtituiſti omnes filios hominum.Fruſtra enim Deus feciſſet homines,ſi perdere voluiſſet illos.

4 *Nunquid oculi carnei tibi ſunt? aut ſicut videt homo,& tu videbis?* Certiſsimis vrget argumentis ad ſe conſolandum. Nam ſi Deus condemnaret Iob,& ita de illo iudicaret, vt amici iudicabãt, vel ſciens & prudens,vel imprudens faceret.Prudens & ſciens probauit,fieri non poſſe,quia nec calumniaretur, nec impiorũ conſiliũ ſequeretur,Nũc probat imprudenter id facere non poſſe, non.n. oculos habet carneos, aut ſicut videt homo, ipſe videt, quo falli aut decipi poſsit.Homines ex ijs rebus alios æſtimant, quæ foris apparent,ex quo fit, vt vel ex aduerſa, vel proſpera fortuna, aut plurimi,aut nihili faciant:vt ex Iob amicis cognoſcitur, At cum Dei oculi carnei non ſint,ad animum penetrant,ſcrutatur enim corda,& renes Deus,ſicut ait Dauid:quare qui mente ſyncera, & animo integro eſt,non poteſt non bene de Deo ſperare.

5 *Nunquid ſicut dies hominis dies tui, & anni tui ſicut humana ſunt tempora.*

6 *Vt quæras iniquitatem meam, & peccatum meum ſcruteris?* Cum demonſtratione decreuerit aperire fieri non poſſe, vt tot illum cruciatibus Deus confecerit, quo eius ſcelera vindicaret, omnes vias intercludit, quibus ſecus opinantes elabi poſſent, cum argumentis eius vrgerentur. Poſſet enim concedi, quod neque iniquo Deus conſilio, neque peruerſo iudicio illum

impium

impium duceret,neque illum ignoranter condemnaret:ſed antequam ferret de illo ſententiam, verberibus, & tormentis quæſtionem criminum eius haberet,vt illum cogeret confiteri.Quod refellit: non enim Deo quidpiam dies affert, neque temporum progreſſu eius augetur ſapientia, ſicut hominum,qui rerum vſu, & experientia ſapientiores fiunt. Quare fieri non poteſt,vt tormentis quidquam Deus,quod ignoret, ſcire quærat. Et propterea dicit.

7 *Et ſcias, quia nihil impium fecerim, cum ſit nemo, qui de manu tua poſſit eruere.*

Id eſt,an fieri poteſt, vt ſcire tempore ſtudeas me nihil egiſſe impie? ob eamque rem me torquere non ceſſes,nec valeat me quiſquam precando acerbitate tua liberare, qui me quaſi corripuiſſe, & in cruciatum egiſſe videris.

8 *Manus tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me totum in circuitu: & ſic repente præcipitas me.*

9 *Memento quæſo, quòd ſicut lutum feceris me,& in puluerem reduces me.*

10 *Nonne ſicut lac mulſiſti me & ſicut caſeum me coagulaſti.*

Amplificat illud, quod poſuit, argumentum illis verbis, Opprimas me opus manuum tuarum: hominiſque creationem deſcribit,vt ex illo admirabili artificio, quo fuit à Deo compoſitus intelligatur nequaquã fieri poſſe,vt velit Deus excidere, quod tam accurate fabricauerit.Et propterea ad abſurdum cõpellens(ait) *Et ſic repente præcipitas me?* Deinde directo argumẽtatur,ea beneficia narrans,quæ à Deo, cum crearetur, accepit, vt ex illis à Deo ſe amari concludat,nec futurum eſſe, vt eum perdere, & penitus velit conuellere. Non enim illum tam accurate faceret, nec tantis augeret beneficijs, ſi graui & iniquo animo erga eum eſſet. Idem ſignificauit Dauid,cum dixit.Memorare quæ mea ſubſtantia,nunquid enim vane conſtituiſti omnes filios hominum?id eſt. *Pſal.88.*
in memoriam reuoca modum illum mirabilem, quo, vt extarem feciſti: idemque argumentum attulit dicẽs,Opera manuum tuarum ne deſpicias.Quod dicit,*ſicut lutum feceris me*, id eſt, ſicut ex rudi indigeſtoque luto figulus vas fingit, atque concinnat, ita tu me ex rudi,& impolita materia conformaſti.Quod dicit. *Nonne ſicut lac mulſiſti me,& ſicut caſeum me coagulaſti?* Ad ſemen alludit, ex quo primo gignitur,& concipitur homo. Sicut Gellius dicit, Semen in vtero mulieris primis ſeptem diebus cõglobatur, coagulatur, fit ad capiendum figuram idoneum. Ariſtoteles etiam, quem Galenus ſequitur, ait, ſemen hominis ſpumam eſſe quandã *Pſal.137.*

L 3 ex am-

ex ampullis,quæ ſenſu percipi non poſsint, effectam: multo enim abundat ſpiritu. Vnde acutam fabulam illam iudicat,quæ narrat Venerem ex ſpuma fuiſſe factam. Ex quo fit teſte Hyppocrate, vt corporis agitatione emittatur:humidæ enim rei agitatio ſpumā facit.

15 *Pelle,& carnibus veſtiſti me: oſſibus,& neruis compegiſti me.*

Pſal. 136. In eadem perſiſtit hominis creatione: quem locum, Dauid imitatus fuiſſe videtur, cum diceret, Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me,confortata eſt,& non potero ad eam,&c.quia tu poſſediſti renes meos, ſuſcepiſti me de vtero matris meæ, Confitebor tibi quia terribiliter magnificatus es.Mirabilia opera tua, & anima mea cognoſcet nimis.Non eſt occultatum os meum à te,quod feciſti in occulto,& ſubſtantia mea in inferioribus terræ: imperfectum meum viderũt oculi tui.Quibus verbis canit rationem mirabilem qua oſſa,& ſingula ipſius membra à Deo in vtero matris deſcriptiſs ime compacta,& coagmẽtata ſunt. Ariſtoteles autem cunctarum corporis humani partium menſtrua materiam eſſe opinatur,ſemen autem tantum cauſam eſſe efficientem. Hippocrates autem, cui ſubſcribit Galenus, aliter iudicat, menſtrua ſanguinis tantum,& carnis eſſe materiam, venas vero,arterias, neruos,oſſa,pellem,& alia exanguia ex ſemine viri gigni tradẽs. Quod multis argumentis probat Galenus: Præſertim illo, quòd hæc ſemel amiſſa recuperari non poſſunt, illa vero recuperantur amiſſa.Vt autem fœtus formationem in pauca conferam, Extrema venarum,& arteriarum vuluæ cum arterijs, & venis eius mẽbranæ,qua fœtus continetur,quam chorion nominant, coniunguntur,quæ vlterius procedentes inter ſe coeunt,atque ita latiores factæ progredientes,rurſus copulantur,atque ex ijs item aliæ quod cum ſæpe fiat,duæ venæ duæque, arteriæ tantum ex tot collectis fiunt,quæ ad fœtus vmbilicum pertinent, vna cum eo meatu,quem appellant vrinaculum, in fundum veſicæ infantis perforato.Per arterias & venas infans alimentum attrahit,per vrinaculum autem excrementa purgat in eam membranam,quam inteſtinalem vocant ex ipſo vrinaculo conſtitutam. Placet autem Galeno ita totum conflari puerum, vt poſtquam ſemen vulua ſuſcipit,ipſius fœminæ ſemini miſcetur, ac propterea cum eo confunditur ita,vt in partes diuidatur,ex altiſsimis cutem quibusq; oſſa,venas,arterias,& alias exangues capitis partes confici,dein cepsq; reliquorum membrorum. Primus autem omnium coagmentatur hepar, atque venæ,per quæ viuit infans vitam plantæ, ſic vt venæ tenuis plantæ radices referant, deinde vero cor cum

arte-

arterijs,per quæ vitam viuit animalem vel ſpiritualem,Tertio & vltimo loco cerebrum cum neruis, qui vitam ei tribuunt ſentientem,atque res æſtimantem. Sequitur in Iob.

12 *Vitam,& miſericordiam tribuiſti mihi.*

Poſtquam de corporis compoſitione locutus eſt, de anima loquitur,cuius corpus domicilium eſt,quapropter prius apparari, & componi oportet, & deinde animam induci, eodemque ordine de vtroq; verba facit.Sicut in Geneſi, Formauit Dominus Deus *Geneſ.2.*
hominē de limo terræ,& inſpirauit in faciē eius ſpiraculum vitæ. Quod *miſericordiam tribuiſti me,* dicit, ſenſus & reliquas animæ facultates ad vitam agendam neceſſarias intelligere puto,quas dono,& beneficio Dei ſine vllo merito noſtro conſecuti ſumus. Eſt enim miſericordiam tribuere Hebræis,liberaliter beneficia conferre,vt in Reg.2. Benedicti vos à Domino qui feciſtis miſericor *1.Reg.2.*
diam hanc cum Domino veſtro Saul,& ſepeliſtis eum nunc retribuet,vobis quidem Dominus miſericordiam,& veritatem.Ideſt, præter eam mercedem, quam veſtris meritis debet pro ſua in faciendis promiſsis veritate,alia gratis pro ſua miſericordia beneficia præſtabit. *Et viſitatio tua cuſtodiuit ſpiritum meum*, Id eſt cura quā mei ſuſcepiſti.Dei enim beneficio non modo ſumus, ſed etiā ſalui in naturæ ſtatu conſeruamur: ſimul enim atque ipſe noſtri curā abijceret ad nihilum recideremus. Quod Dei ſingulare beneficium Dauid prædicat dicens,Quid eſt homo,quod memor es *Pſalm. 6.*
eius aut filius hominis, quoniā viſitas eū?Commemorauit igitur Iob Dei in ſe beneficia, vt eius in ſe beneuolentiā planā faceret, quæ nulla re magis,quàm beneficijs declaratur: vt tantorum beneficiorum memoria rectè de Deo perdendas,& omnino labefactandas eſſe.Eſt enim hoc ſingulare conſilium (vt iam diximus) ne rebus aduerſis animis cadamus,& ita monet Eccleſiaſticus,in *Eccle. 11.*
die malorum ne immemor ſis bonorum.

13 *Licet hæc celes in corde tuo,tamen ſcio quia vniuerſorum memineris.*

Celare videtur Deus,quòd illis longe contraria faciat: cum non beneficia conferat,ſed damna inferat, cum perdat potius, quàm ſeruet,vitam tollat,quàm afferat. Septuaginta viri ita conuerterunt ταῦτα ἔχων ἐν σεαυτῷ οἶδα ὅτι πάντα δύνασαι ἀδυνατεῖ δέ σοι οὐδέν. cum hæc tecum habeas, noui quod omnia poſsis, nihilque tibi ſit impoſsibile.Quoniam eſt in Hebræo,ſi verbum de verbo transferamus,hæc abſcondiſti in corde tuo. Quare potuit Græcus intelligere,hæc habuiſti tecum,& tanquam apud te repoſuiſti,& Latinus in corde tuo celaſti. Quod reliquum huius verſus eſt, ita ad verbum ponitur in Hebræo,Noui quòd hoc tecum. Potuit igitur

etiam Græcus intelligere, Hæc omnia in tua ſunt poteſtate, atq;
inde ad magis explicandum concludere nihil horum tibi eſſe im
poſsibile. Potuit etiam Latinus intelligere, Tecum recorderis.
Aptiſsima etiàm eſt contextui Græca ſententia, id eſt, cum hæc
feceris, vt me totum compegeris, ſcio quòd etiam reſtituere poſ-
Eccleſ.5, ſis. Eſt igitur vtraque verſio, & apta contextui, & Hebræis ver-
bis.

14 *Si peccaui: & ad horam pepercisti mihi: cur ab iniquitate mea mundum*
me eſſe non pateris?

Et ſi nullius culpæ, in qua eſſet, conſcius ſibi vir ſanctus ſit: vere-
tur tamen, ne vllas olim animi labes ſuſceperit, quarũ Deus tunc
pœnas ſumeret. Eſt enim proprium id hominis afflicti, vt in vtrũ-
que latus ſe conuertat, & vndique ſibi timeat. Sicut etiam Da-
Pſal.22. uid precabatur dicens, Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias
Iob 13. meas ne memineris, & ipſe Iob.c.13. Conſumere me vis peccatis
adoleſcentiæ meæ. Ait ergo ſi peccaui, id eſt ante, àd horam pe-
percisti mihi, id eſt tunc in me non animaduertiſti. In Hebræo
eſt שמרתני ſemarteni ſeruaſti me. Et ita transferunt ſeptuaginta
φυλάσσεις cuſtodis me, id eſt, illius delicti pœnas in hunc diem reſer
uaſti. Seruaſti me, id eſt à pœna, vt me tunc non caſtigares. In
quam ſententiam accepiſſe videtur vulgatus. Poſſumus etiam ita
explicare, Me nunc, ob eam rem aſſeruaſti, & in cuſtodiam dedi-
ſti. Vt morbum, & alias calamitates vincula vocet in quæ fue-
rit coniectus. *cur ab iniquitate mea mundum me eſſe non pateris?* Si-
gnificat, iniquitas hoc loco, ſicut in multis alijs (vt ſæpe, præſer-
Zacha.3. tim in Zacharia noſtro docuimus) iniquitatis pœnam, id eſt, cũ
mihi nunc ignoueris, cur modo impúne ferre non pateris? Poteſt
etiam ſine interrogatione exponi, vt exponitur ab auctoribus ſe-
ptuaginta, id eſt, me cuſtodis, ne ſcelus meum abeat inuitum.
Hoc loco non recte, ſed temere quidem auctor Bibliæ Roberti aſ
ſentitur Hebræis Iob impie impatientiæ accuſantes.

15 *Et ſi impius fuero, væ mihi eſt; & ſi iuſtus, non leuabo caput, ſatura-*
tus afflictione & miſeria.

Concluſio eſſe videtur eius, quod dixit hactenus, id eſt ſiue im-
pius, ſiue pius ſim, iram tuam non effugiam. Sicut dixit ſuperiori
capite, Innocentem, & impium ipſe conſumit. Non leuare caput
habitus eſt mœrentis, & afflicti hominis: quem etiam expreſsit
Pſal.37. Dauid dicens, Miſer factus ſum, & curuatus ſum vſque in finem,
tota die contriſtatus ingrediebar. Explicuimus autem iam ne-
que pios, neque impios homines ab huius vitæ malis eſſe ſecu-
ros.

Et

16 *Et propter ſuperbiam quaſi leænam capies me, reuerſuſque mirabiliter me excrucias.*

Id eſt, ſicut immanem leænam, quam propter eius ſuperbiam, & ferociam multis modis venatores circumuenire ſtudent, vt eam capiant, me venari videris, cum me tam varijs detrimentis exerceas, neque ea re contentus, poſtquam me fueris venatus mirabiles mihi cruciatus admoues. Eadem comparatione apud Ieremiam ipſe Deus vſus eſt ad declarandum quantis malis, & miſerijs oppreſſurus erat Hieruſalem. Reliqui (ait) domum meam dimiſi hæreditatem meam, dedi dilectam animam meam in manum inimicorum eius, facta eſt mihi hæreditas mea quaſi leo in ſylua. Quod verò propter ſuperbiam dicit in Hebræo eſt יגאה ige Significat autem גאה extollere, creſcere ſuperbire: & propterea vulgatus, *propter ſuperbiam* interprætatus eſt, ſeptuaginta vero interpretes hoc prætermittentes, quo verſus difficilior reddebatur planius totum verſum ita cõuerterunt, ἀγρεύομαι γὰρ ὥσπερ λέων εἰς σφαγὴν, πάλιν δὲ μεταβαλὼν δεινῶς με ὀλέκεις, ſicut leo capior adiugulationem, rurſusque mutans me perimis, id eſt crucias. Cum vero illud יגאה igue ſit futurum, quidam Hebræi totum verſum optationem eſſe exiſtimant. Id eſt, vtinam ita meus creſcat dolor, vt me tanquam leonem venetur, & citò deinde conficiat. Chaldæus verò interpretatur ארים יב יד arim ie daich extolle manum tuam. Quæ optima mihi verſio videtur, vt ſit mutatio apud Hebræos perſonæ, quod frequenter vſu venit. Id eſt extollat Deus ad me feriendum manum ſuam: & tanquam leænam me ò Deus veneris. Iere. 12.

17 *Inſtauras teſtes tuos contra me, & multiplicas iram tuam aduerſum me, & pœnæ militant in me.*

Amplificat calamitatem ſuam, vocat autem vulnera, & detrimenta ſua teſtes Dei, quòd eius in ſe grauem, & acerbum animum teſtentur, vt quidam dicunt. Vel potius, vt ego puto, quod exploret, teſtentur, & manifeſtet, quo animo Iob erga Deum ſit. Et ob eam rem ſeptuaginta viri mihi peritiſsimè vertiſse videntur ἐπανακαινίζων ἐπ' ἐμὲ τὴν ἐτασίν μου, reuocans inquiſitionem meam in me. Aliqui dicunt עדים hedim plagas etiam ſignificare, quia עדיא heiada plagas Chaldæis ſonat. Quod mihi quidem nõ placet: non enim probo illam Hebræorum diſſerendi rationem, qui ſignificationes vocibus accommodant, quæ aptius in loco quadrare videtur. Tum quod Chaldaicus interpres סהדיך teſtes tuos vertat. Quod dicit, *pœnæ militant in me*. Id eſt, variæ me calamitates ſimul exagitant: quod obſcurius ponit Hebræus, quem ita verbum de verbo tradu cemus, Mutationes exercitus mecum. Sunt enim verba ſoluta ho

minis

minis afflicti, atque perturbati: ſicut illa Iunonis apud Vergiliũ in primo Aeneidos Græci planius tranſtulerunt ἐπήγαγες δ' ἐπ' ἐμὲ πειρατήρια, inducis tentationes in me.

18 *Quare de vulua eduxiſti me? qui vtinum conſumptus eſſem, ne oculus me videret.*

19 *Fuiſſem quaſi non eſſem de vtero translatus ad tumulum.*

Manet in ea ſententia, in qua præſertim tota cum amicis diſputatio verſabatur: quam pluribus tertio capite expreſſit, ibique fuit à nobis multis expoſita.

Præſtare mortẽ potius quã viuere.

20 *Nunquid paucitas dierum meorum finietur breui, dimitte me ergo, vt plangam paululum dolorem meum.*

Poſtulat idem, quod capite ſeptimo poſtulauerat eodemque argumento ductus dicens, Parce mihi, nihil enim ſunt dies mei. Et paucis interiectis, Cur non tollis peccatum meum, & quare non auferes iniquitatem meam? Ecce nunc in puluere dormiam. Quæ cum à nobis ſuis locis tractata ſint, nihil eſt, quod eadem iterum repetamus, Quod dicit, *vt plangam paululum dolorem meum*, in Hebræo eſt, אבליגה מעט abliga mehat. Poſſumuſque etiam declarare, Paululum recreabor, vel confirmabor: ſicut Græci traducunt ἀναπαύσωμαι μικρὸν, acquieſcere parum, idemq; vulgatum interpretem ſignificaſſe puto. Memoria enim præteritorum malorum cum acquieſcimus, lachrymas effundimus, quas vehemens dolor comprimere ſolet. Verba etiam fecimus, quæ oportet memoria repetere, cap. ſuperiori verſ. 27. de hoc verbo בלג, quod variè ab interprete noſtro explicari diximus, cum Hebræis ſemper roborare vel confirmare ſignificet.

21 *Antequam vadam, & non reuertar ad terram tenebroſam, & opertã mortis caligine.*

22 *Terram miſeriæ, & tenebrarum vbi vmbra mortis & nullus ordo ſed ſempiternus horror inhabitat.*

Rationem ſequitur poetarum in deſcribenda morte. Sic quidã, ait poeta.

σιγὰ δ' ἐν νεκύεσσι, τὸ δὲ σκότος ὄσσε κατέῤῥει

Mortis deſcriptio.

Silentium inter vmbras, & oculis offunduntur tenebræ. Et quemadmodum Virgilius corpus famæ attribuit, vt eius melius adiuncta declararet. Ita Iob, vt mortis aptius rationem exponat, eam in loco ponit, alludens fortè ad ſepulchrum, Vt etiam dixit de mortuis Salomon; Omnia peragunt vnum locum, de terra facta ſunt, & in terram pariter reuerterunt. Fit etiam, vt quid accidat mortuis prorſus ignoremus, & quiſnam ſit vniuſcuiuſque rerum ſtatus.

Eccleſi. 3.
Eccleſi. 3.

ſtatus, Sicut Salomon etiam dixit, Similiter ſpirant omnia, & nihil habet homo iumēto amplius, cuncta ſubiacent vanitati. Quis nouit ſi ſpiritus filiorum Adam aſcendat ſurſum: & ſi ſpiritus iumentorum aſcendat deorſum? Quia igitur mors tantas rebus omnibus tenebras obducit, tanto verborum pondere hic dicit *Eccleſi. 2.*
Iob locum illum mortuorum obſcuriſsimum eſſe. Id enim verbis illis declarat. *Terram tenebroſam, & operam mortis caligine vbi vmbra mortis.* Mors etiam omnia confundit; neque vllam inter reges, & priuatos homines inter doctos, & indoctos diſtinctionem relinquit.

πάντα γὰρ μίαν ἱκνεῖται δασπλῆτα χάρυβδιν
αἱ μεγάλαι ἀρεταὶ καὶ ὁ πλοῦτος

Omnia ad vnam diram perueniunt voraginem, & magnæ virtutes, & diuitiæ, dixit Simonides. Quod etiā docet Eccleſiaſtes, Et didici, ait, quod vnus vtriuſque interitus. Nō enim memoria erit *Eccleſi. 9.*
ſapientis ſimiliter, vt ſtulti in perpetuum; & futura tempora obliuione cuncta pariter operient: moritur doctus ſimiliter, vt indoctus. Et alio loco, Nec opus, nec ratio, nec ſapiētia, neque ſcientia erunt apud inferos, quo tu properas. Idcirco Iob dicit, Vbi nullus ordo, ſed ſempiternus horror inhabitat Quanquam ordinem poſt mortem non eſſe quidam interpretati ſunt, quod nulla ſit temporis varietas, non dies & noctes, non hyems, & ver, eſtas & autumnus, ſed melius primo modo explanari exiſtimo. Miſe- *Eccleſi. 5.*
rum etiam eſt mori, eſt enim peccati pœna. Et quia dicit Eccleſiaſtes, Miſerabilis prorſus infirmitas, quomodo venit ſic reuertetur. Et propterea hic Iob vocat mortis locum terram miſeriæ. In Hebræo tamen eſt עפתה hepata, quod etiam tenebras, & caliginē Hebræis ſignificat. Vt multis nominibus mortis locum caliginoſum, & tenebricoſum appellet, quia nō ſatis explicari quit, quam obſcura, quàm cæca quantis tenebris obſita ſint ea, quæ poſt mortem contingunt. Illud etiam, quod noſter dicit interpres, *Sempiternus horror inhabitat*, id Hebræo eſt תפע כמואפל topah chemo opel, lucens ſicut caligo. Quam caliginem horrore explicauit vulgatus vt maximam eſſe declararet. Septuarinta vero interpretes, illud *nullus ordo, ſed ſempiternus horror*, ita traduxerūt οὐκ ἔστι φέγγος, οὐδ' ὁρᾶν ζωὴν βροτῶν, in qua ſcilicet mortis terra, neque ſplendor vllus eſt, neque videre mortalium vitam. Quæ omnia pertinent ad mortis explicandam caliginem, Quòd vero Iob dicit, *Vadam, & non reuertar ad terram tenebroſam*, minime exiſtimādum eſt mor-

tuorum

tuorum reſurrectionem vllo modo negare. Sed illud enunciauit, quod Græcos modo conuertiſſe diximus, quod non eſſet ad mortalium vitam reuerſurus. Id quo etiam ſapientia docuit dicens.
Sapien. 16. Quum exierit ſpiritus non reuertetur, neque reuocabit animam quæ recepta eſt.

CAPVT. XI.

A RESpondens autem Sophar Naamathites, dixit.

2 Nunquid qui multa loquitur, non & audiet? aut vir verboſus iuſtificabitur?

3 Tibi ſoli tacebunt homines? & cum cæteros irriſeris, à nullo confutaberis?

4 Dixiſti enim, Purus eſt ſermo meus, & mundus ſum in conſpectu tuo.

5 Atque vtinam Deus loqueretur tecum, & aperiret labia ſua tibi,

B *6 Vt oſtenderet tibi ſecreta ſapientiæ, quòd multiplex eſſet lex eius, & intelligeres, quod multa minora exigaris ab eo quam meretur iniquitas tua,*

7 Forſitan veſtigia Dei comprehendens, & vſque ad perfectum Omnipotentem reperies?

8 Excelſior cælo eſt, & quid facies profundior inferno, & vnde cognoſces?

9 Longior terra menſura eius, & latior mari.

10 Si ſubuerterit omnia, vel in vnum coarctauerit, quis contradicet ei.

C *11 Ipſe enim nouit hominum vanitatem, & videns iniquitatem, nonne conſiderat?*

12 Vir vanus in ſuperbiam erigitur, & tanquam pullum onagri ſe liberũ natum putat.

13 Tu autem firmaſti cor tuum & expandiſti ad eum manus tuas.

15 Si iniquitatem quæ eſt in manu tua abſtuleris a te, & non manſerit in tabernaculo tuo iniuſtitia.

15 Tunc leuare poteris faciem tuam abſque macula, & eris ſtabilis, & non timebis,

D *16 Miſeriæ quoque obliuiſceris, & quaſi aquarum, quæ præterierunt, recordaberis.*

17 Et quaſi meridianus fulgor conſurget tibi ad veſperam: & cum te conſumptum putaueris, orieris vt lucifer.

18 Et habebis fiduciam propoſita tibi ſpe, & defoſſus ſecurus dormies.

19 Requieſces, & non erit qui te exterreat: & deprecabuntur faciem

tuam

tuam plurimi.

20 *Oculi autem impiorum deficient, & effugium peribit ab eis, & ſpes illorum abominatio animæ.*

1 *Reſpondens autem Sophar Naamathites dixit.*

Tertius in amicis Iob numeratus ſecundo capite fuit, & ita tertio loco diſputat cum Iob.

2 *Nunquid qui multa loquitur non audiet: aut vir verboſus iuſtificabitur.*

Multa Iob locutũ fuiſſe amicis videbatur, quia ſermonibus eius non aſſentiebantur. Fruſtra enim dici putamus quæ fidem non faciunt. Quare loquaces, atque verboſi videri ſolent ſancti viri, vbi de vera pietate ac religione diſſerunt, ijs, qui huiuſmodi doctrinam aut negligunt, aut leuiter amplectuntur, ita Paulus Athenis σπερμολόγος, & garrulus habitus eſt. Quod *non audiet* dicit in Hebræo non יענה reſpondebitur, quod clarius idem ſignificat. Id eſt, nunquid multis, & inanibus verbis de tua iuſtitia conuicti non audebimus reſpõdere? Id eſt minime quidem. Nam viri docti non verbis, ſed veritate conuincuntur, dicente Salomone, Qui tãtum verba ſectatur, nihil inueniet.

Sancti quibus loquaces videntur.

Act. 18.

Prouer. 19.

3 *Tibi ſoli tacebunt homines? aut cum cæteros irriſeris, à nullo confutaberis?*

Id eſt, tu ſolus tres doctos homines diſputando vinces? Cumque tuis ſermonibus eos vilipendas, irrideas, & ignaros rerum oſtendas, nemo tuam audebit orationem refellere. Quod *Tibi ſoli* dicit. In Hebræo eſt בדיך badecha, & ſeptuaginta viri ברוך baruch legiſſe videntur, nam εὐλογημένος, benedictus transferunt. Neque mirum, nam ר valde ſimile eſt ד & י valde ſimile eſt ו. Præterquam vero quod בד bad à בדד badad ſolum indicat, indicat etiam בדים badim mendacia, vel mendaces, vt Eſa. 44. verſ. 4. irrita faciens ſigna בדים badim diuinorum, vel mendacium. Et ita hoc loco interpretatur Chaldæus כר בינך chid bonaich, mendacia tua, quæ apte conuenit interpretatio, nam continuo ſequenti verſu huiuſmodi ponit mendacia. Quod vero dicit à nullo confutaberis ſeptuaginta conuertunt non ἀνταποκρινόμενός σοι, qui tibi reſpondeat. In Hæbræo tamen idem vehementius dicitur אין מכלים en maclim non eſt, qui te pudere cogat; Humanum id eſt, vt potentes homi-

nes

Eccleſ.13. nes liberius,& aſperius in pauperem, & præſidijs orbatum homi nem pro ſe loquentem inuehantur,vt eccleſiaſticus auctor eſt,dicens, Humilis locutus eſt ſenſate, & non eſt datus ei locus Diues locutus eſt, & omnes tacuerunt, & verbum illius vſque ad nubes perducent. Pauper locutus eſt,& dicunt, Quis eſt hic?Et ſi offenderit ſubuertent illum.

4 *Dixiſti enim paruus eſt ſermo meus, & mundus ſum in conſpectu tuo.*

Has duas propoſitiones hic Sophar refellere conatur.primam dixiſſe videtur Iob cum capite ſexto verſu. 30. dixit. Non inuenietis in lingua mea iniquitatem: neque in faucibus meis ſtultitia perſonabit. Secunda verò colligitur ex eo, quod capite decimo cum Deo audet de ſua iuſtitia, & innocentia in diſceptationem venire dicens, Noli me condemnare indica mihi cur me ita iudices?

5 *Atque vtinam Deus loqueretur tecum,& aperiret labia ſua tibi.*

Si Iobus fuiſſet impius,vt temere putabat Sophir optandum quidem erat,vt Deus cum illo diſceptaret, qui ſolus ſuperbos, & arrogantes homines bonis infeſtos conuincit atque coercet. Ita Adam,& Cain cum Deo de criminibus ſuis loquētes conuicti tacuerunt. Et propterea hoc idem Dauid optat atque precatur dicens,Exurge Domine,non confortetur homo: iudicentur gentes in conſpectu tuo, conſtitue Domine legiſlatorem ſuper eos, vt ſciant gentes,quoniam homines ſunt.Quia vero non impius Iob, ſed religioſus erat, merito, quod Sophar reprehendit, optabat. Nam piorum virorum cauſa,ſi agatur apud Deum, facillima eſt, cum in magnas ſæpe apud homines acta incidat difficultates. Et ob eam rem Dauid etiā dicebat,Iudica me Deus,& diſcerne cauſam meam.Qua vero ratione Iob à Deo,conuincendum eſſe putabat Sophar ſubijcit dicens.

Pſal.9.

Piorum cauſa ſi agatur apud Deum facillima.

6 *Vt oſtenderet tibi ſecreta ſapientiæ, & quod multiplex eſſet lex eius, & intelligeres quod multo minora exigaris ab eo,quam meretur iniquitas tua.*

Zachar.9. Quod multiplex dicit in Hebræo eſt כפלים chiphalaim: duplicia, docuimuſq; in Zachariam c.9. numerum eſſe finitū pro infinito.

Eſai.40. Sicut illud Eſaiæ, Suſcepit de manu Domini duplicia,pro omnibus peccatis.Quo loco ponitur eadem vox: cuius ibi rei cauſam attulimus, ex quo intelligitur longe aptiorem eſſe noſtri interpretis verſionem quàm Hebræorum, qui duplicia interpretātur, duoſque diuinæ ſapientiæ modos commemorant. Quod vero legem dicit in Hebræo eſt תושיה tuſia,quod verbum valde ambiguū

eſſe narrauimus huius libri cap. 6. verſu. 13. rectiſsimeque explicari,& eius omnẽ ambiguitatẽ tolli hac voce Latina Ratio. Probat igitur Sophar Iob conuincendũ eſſe ſi cũ Deo de ſua integritate diſputaret. Quoniã infinita eſt agẽdi ratio diuinæ ſapientiæ, quæ ſi ſemel infinita ſua ſecreta detegeret, facilè intelligeret Iob longè diuerſa ratione Deum de nobis, quam nos ipſos iudicare. Quia multa in noſtrorum pectorum receſsibus nos latent, quæ Deo aperta,& manifeſta ſunt. Quam Dei infinitam ſapientiam, quod Paulus reuereretur prudentiſsimè ſcripſit, Nihil mihi conſcius ſum, ſed in hoc iuſtificatus ſum, qui autem iudicat me Dominus eſt. Et in epiſtola ad Romanos vehementer diuinam ſapiẽtiam admiratur dicens, O altitudo diuitiarum ſapientiæ,& ſcientiæ Dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Quis enim cognouit ſenſum Domini, aut quis conſiliarius eius fuit? Dauid etiam ait, Iuſtitia tua, ſicut montes Dei iudicia tua abyſſus multa. Quare dubium non eſt, quin ſcientia atque ſapientia infinita Dei vehementer, vel virum debeat terrere ſanctiſsimum. Qua de cauſa dicit Dauid, Non intres in iudiciũ cum ſeruo tuo: quia nòn iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Et ipſe Iob poſtquam Deum ſecum loquentem audiuit reuerentior, & formidoloſior factus quoſdam ſuos loquendi modos à rectæ voluntatis conſcientia profectos reprehendit dicẽs, Inſipienter locutus ſum, & quæ vltra modum excederent ſcientiã meam. Audi & ego loquar, interrogabo tẽ,& reſponde mihi. Auditu auris audiui te; nunc autem oculus meus videt te. Idcirco ipſe me reprehendo;& ago pœnitentiam in fauilla,& cinere. Nõ dubium igitur eſt, quin ſapientiſsimum ſit argumentum Sophar: ex illo tamen non concluditur, quòd ipſe concludi vult. ***Et intelligeres*** (ait) ***quod multo minora exigaris ab eo quam meretur iniquitas tua***, Id eſt quod minores, quam pro meritis pœnas pẽdas, certum enim eſt Iob non ob ſcelera ſua tot accepiſſe vulnera; ſed vt eius eximia,& conſtantiſsima virtus omnibus plana, & manifeſta fieret: ita vt neque tetra diaboli inuidia quidquam calumniari poſſet. Quare ſi Deus tunc ſapientiæ ſuæ ſecreta detegeret, vt optabat Sophar potius ipſe quam Iob pudore conuictus ſuffunderetur, vt poſtea planum factum fuit, cum Sophar & alij amici, Dei iuſſu Iobum precati ſunt, vt eis à Deo ſtultitiæ ſuæ veniam impetraret. Quoniam non ita rectè, ſicut ipſe Iob locuti eſſent. Ex quo intelligitur non minus admirabilem eſſe infinitam diuinæ ſapiẽtiæ rationem in iis probandis, qui hominum iudicio condamnãtur, quàm in ijs damnandis, qui multorum ſententijs probi,& integri

[Margin notes: *1. Cor. 4.* — *Roman. 11.* — *Pſal. 35.* — *Pſal. 142.* — *Iob. 42.* — Mirabilis Dei ſapiẽtia in ijs probandis, quos homines condemnant.]

tegri habentur. Imo profecto longè maiora indicia immenſæ magnitudinis ſuæ illo, quàm hoc modo exhibuit. Vt ex Ieſu Chriſto Saluatore cognoſci licet, qui vna populi voce ad ſupplicium deprehenſus, & iniqua iudicis ſententia tam nefariæ libidini permiſſus, dei tamen iudicio, non ſolum innocētiſſimus fuit, ſed etiā eximia eius innocentia ad omnium reorum ſalutem per ſe vique ſua manauit. Quem hominum in re tanta errorem nonnihil amicorum Iobi error retulit, narraturque ab Eſaia, Nos putauimus

Eſai. 53.

(ait) eum quaſi leproſum, & percuſſum à Deo, & humiliatum. Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt, propter ſcelera noſtra. Quo circa valde moderati homines eſſe debent in ferendis de aliorum improbitate ſententijs. Quod vero dicit *Minora exigaris ab eo, quā meretur iniquitas tua.* Quoniam נשׁה naſa, & exigere, & obliuiſci ſignificat poſſumus etiam vertere, Tui Deus oblitus eſt propter iniquitatem tuam. Et ita Chaldæus vertit אנשי לך anſe lach, obliuione obruit te Deus, propter iniquitatem tuam, Sequitur autem.

Moderate de alijs eſt ferenda ſententia.

Rom. 11.
Pſal. 76.

7 ***Forſitan veſtigia Dei comprehendes, et vſque ad perfectum Omnipotentem reperies?***

Id eſt minimè quidem. Quia inueſtigabiles vias eius Paulus eſſe dicit. Et Dauid Deus in ſancto via tua, & ſemitæ tuæ in aquis multis, & veſtigia tua non cognoſcentur.

8 ***Excelſior cælo eſt, et quid facies profundior inferno, et vnde cognoſces?***

Dei ſapientia incomprehenſibilis.

9 ***Longior terra menſura eius, et latior mari.***

Vt omni ex parte Dei ſapientiam infinitam, & incomprehenſibilem eſſe doceat, omnibus menſuræ rationibus numeratis excelſitudine profunditate, lōgitudine, & latitudine cum ijs eam rebus comparat, quæ maximæ nobis videtur, quibus longe maiorē eſſe dicit: vt noſtros ante oculos eius infinitam magnitudinē ponat. Ita Paulus in epiſtola ad Epheſios, ad hunc etiam modum infinitam Dei maieſtatem quaſi deſcribens ait, Vt poſſitis comprehendere cum omnibus ſanctis id eſt intelligere, quæ ſit latitudo, & lōgitudo, & ſublimitas, & profundum.

Epheſ. 3.

10 ***Si ſubuerterit omnia, vel in vnum coarctauerit, quis contradicet ei? vel quis dicere poteſt, Cur ita facis.***

In Hebræo eſt, ſi ſubuertit, claudat, & congreget. Itaque genus eſt ſubuertere; omnem excisionis, & euerſionis modum comprehendens. Et propterea id tantum converterunt ſeptuaginta ἐὰν καταστρέψῃ τὰ πάντα ſi euerterit omnia ſolummodo traducentes, reliqua duo verba tanquam hoc vno comprehenſa prætermiſerunt, vulgatus

gatus

gatus vero interpres,& genus,& vnum præterea verbum tranſtulit, alterum prætermiſit, nimirum, Et claudat,quod & genere,& ſubiecta ſpecie continebatur. Oportet igitur intelligere quem euertendi modum Sophar ſubijciat, Si congreget atque claudat. Nam rerum diſtinctione compoſitus & ornatus fuit orbis terrarum,quòd ſi omnia in vnum locum ab eo compellerentur, fieret illa indigeſta moles, & rerum confuſio, quam chaos Græci nominarunt; quæ magna eſſet orbis terrarum euerſio. Quam præſtare facile poteſt is, qui diſtinxit, & informauit vniuerſum. Declarat igitur Sophar ſcientiam Dei infinitam cum infinita etiã potentia eſſe coniunctam, ac proinde temerarium eſſe cum eo velle iudicio decertare. Quod Iob non ignorabat,imo luculentius de ſumma Dei ſcientia, atque potentia capite nono diſputauit dicens, Sapiẽs corde eſt,& fortis robore,eiuſq; fortitudinẽ è rerum creatione demonſtrauit. Quare hoc argumentum minime refutat eum,qui non potentia,& ſcientia ſua, ſed veritate, & honeſtiſsimorum conſiliorum conſcientia fretus,audet apud optimum,& æquiſsimum iudicem ſuam cauſam tractare.

11 *Ipſe enim nouit hominum vanitatem, & videns iniquitatem, nonne conſiderat?*

Vanitas,& mendacium idem ſunt, & vtrumque nomen שוא ſaue ſignificat, Vanitas igitur alicuius rei in eo cognoſcitur, quòd mentiatur,hoc eſt,vel non eſt, vel non habet id quod eſſe, vel habere videtur. Vnde omnia vanitas dixit Eccleſiaſtes, Quòd nihil præſtat, id quod præſtaturum videtur, vt deinde ipſe declarat dicens, Dixi in corde meo vadam,& affluam delicijs,& fruar bonis. Et vidi quod hoc eſſet vanitas. Riſum reputaui errorem, & gaudio dixi, quid fruſtra deciperis? Deindeque res multas quæſiſſe dicit, quæ iucunditatem ei allaturæ videbantur, vidiſſe tamen in omnibus (ait) vanitatem, & afflictionem animi. Dicit igitur Sophar Deum, cum ſapientiſsimus ſit, hominum vanitatem cognoſcere,hoc eſt tales non eſſe homines, quales ſibi videntur. Quare non verebitur,cum illis diſceptare,quos arrogantia inflatos ac deceptos eſſe cognoſcit,neque vanis, & ventoſis eorum verbis eſſe credendum, quod & Ioannes de Chriſto Ieſu narrat dicens, Ipſe autem Ieſus non credebat ſeipſum eis, eo quòd ipſe noſſet omnes. Et quia opus ei non erat, vt quis teſtimonium perhiberet de homine: ipſe enim ſciebat, quid eſſet in homine. Quod dicit, *videns iniquitatem nonne conſiderat?* quæ verſio magis mihi placet,quàm quorundam Hebræorum, qui ſine interrogatione intelligendum putant,in hanc ſententiam, Videns

Vanitas in quo cognoſcitur.

Eccleſiaſt.1 & 2.

Ioan. 6.

iniquitatem,& eum qui non intelligit. Sed illo modo vertit Chaldæus, & Septuaginta interpretes intellexerunt vertentes ἰδὼν δὲ ἄτοπα οὐ παρόψεται videns indecora non conniuebit. Id eſt, hominum crimina iudicio reſeruauit. Quare in quo iudicio ea protulerit, quoſcunque homines vincet in eo. Quod valde horribi-
Pſalm. 129. le Dauidi videbatur, cum diceret, Si iniquitates obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebit. Non poteſt tamen in huiuſmodi iudicio non vehementer confidere is, qui nullius delicti ſibi conſcius eſt, qualis erat Iob. Et ob eam rem nihil hoc argumento conuincebatur.

12 *Vir vanus in ſuperbia erigitur, & tanquam pullum onagri ſe liberum natum putat.*

Id eſt, homo arrogans, & cui ſuperbia maiores ſpiritus, quàm pro viribus afferat, cum Deo de ſua virtute diſceptare audet, adeoq; ſe liberum, & legibus ſolutum eſſe putat, vt quemadmodum onager vinculis vllius domini liber per montes errat, ita ipſe nullius iudicij laqueis conſtringi poſſe credit. Eſt tamen hic verſus in Hebræo valde difficilis, valdeque de eius explicatione differt inter interpretes. Chaldæus ita totum verſum conuertit גבר חריף יתחכם לבה ועילא מרודא כבר נש יומי אתיליד guebar hariph ithaccam libe vehila meroda cebar nas iome itilid, homo acutus ſapiens fit, animo ſuo, & pullus onagri eſt, ſicut hominis filius, in diebus quibus naſcitur. Id eſt, homines bona indole præditi ſapientes fiunt, licet quando naſcuntur, rudes, ſicut onager ſint. Septuaginta vero interpretes ita transferunt, ἄνθρωπος δὲ ἄλλως νήχεται λόγοις. βροτὸς δὲ γεννητὸς γυναικὸς ἴσα ὄνῳ ἐρημίτῃ homo autem fruſtra verbis animatur, mortalis muliere genitus ſimilis eſt aſino deſerti. Id eſt, fruſtra hominem verbis monemus, cum mortalis muliere natus tam ſolutus naſcatur officij legibus, quippe qui ſit earum tam ignarus, quam aſinus deſerti. Quibus verbis non ſolum Iobum officij rudem, nulloſque feciſſe in virtute progreſſus ſignificat, ſed etiam ad pietatem verbis informari non poſſe. Quæ verba in Iobum quidem contumelioſiſsima ſunt; apertioribus tamen contumelijs Sophar, quàm alij in Iobum hactenus inuectus eſt. Varie igitur, hic locus redditur propter duo verba valde obſcura, quæ in eo ſunt, נבוב nabub, & לבב libeb quibus raro ſacroſancta ſcriptura vtitur, varieque exponuntur, נבוב nabub ducunt Hebræi ex radice ביב bib, ſed neque radix, neque alia ab ea radice ducta vox, præter hanc in tota ſcriptura eſt. Hanc vero vocem quatuor locis quibus reperitur, vacuum declarare tradunt. Quos vulgatus ſecutus eſt vacuum

vertens,

vertens, & ſeptuaginta viri ἄλλως fruſtra conuertentes. Chaldæus tamen חריף hariph acutum interpretatus eſt. לבב libeb vero eius radix eſt לבב lebab cor, quare auferre, vel vulnerare cor ſignificare dicunt, vt in canticis. 4. verſ. 9. לבבתני libabtini abſtuliſti mihi cor, vel vulneraſti me ſoror mea ſponſa mea. Hoc vero loco ſapientem, vel cordatum fieri, quia eſt in paſsiua ſignificare dicunt Hebræi, Chaldæi huius loci interpretationem ſequentes, יתחכם ithaccam ſapiens fit vertentes. Quem etiam Septuaginta auctores ſunt imitati θρασυνεται λόγοις animatur verbis traducentes. Chaldæi, & Græcorum ſententiam iam declaraui. Quidam autem Hebræi, qui docti habentur לבב libeb excordem fieri hoc loco ſignificare tradunt, & ita totum locum explicant, Homo quando naſcitur ſapientia vacat. Sicut homo excors, & ignarus legum, tanquam onager ſe liberum eſſe putat. Quaſi dicat Aetatis progreſſu ſapiet. Sed vulgato magna etiam ratione ducto atque ex eius radice coniecturam facienti viſum eſt לבב libeb ſuperbire quaſi cor erigegere, & inflare ſignificare, & propterea ſuperbia erigitur traduxit. Sed mihi Hebræa verba ponderanti viſum eſt, aliam etiam aptiſsimam, & Hebræis verbis, & contextui huius loci explicationem reddi poſſe, vt נבוב nabub creſcens, ſignificare putemus, vt eius radix ſit נ ב nub creſcere ſignificans, & נבוב nabub participium, quod habitus vocant, eſſe putemus in formam redactum perfectam. Eam igitur verſus habet ſententiam, Vir creſcens ſapiens fit, nam tam rudis & ignarus rerum, quàm aſinus deſerti naſcitur. Vt Iob imprudentem, & parum rerum expertum eſſe perſtringat, quod non perfectam egiſſet ætatem, & propterea ſibi tantum arrogaſſe, vt iactaret velle cum Deo de ſua iuſtitia diſceptare. Putatur enim Iob quadrageſimum tantum annum egiſſe, cum in illas calamitates inciderit. Eſt etiam hæc ſententia contextui cohærens, quòd his verbis poſtea Iob reſpondens dixiſſe ſequenti capite puto, Non ne auris verba diiudicat, & fauces comedentis ſaporem? in antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia. Id eſt, Quamuis ita res habeat, quod integra, & matura ætas multum afferat prudentiæ. Tamen eſt hominibus iudicium à natura datum, vt poſsint de rebus iudicare, quamuis non multum ſint ætate progreſsi, ſicut etiam iuuenum aures ſermones audiunt, & palatus guſtat ſaporem. Sequitur autem.

Iob. 12.

13 *Tu autem firmaſti cor tuum, & expandiſti ad eum manus tuas.*

14 *Si iniquitatem quæ eſt in manu tua abſtuleris à te, & non manſerit in tabernaculo tuo iniuſtitia.*

Eadem conditionalis coniunctio eſt in verſu ſuperiori intelligēda, quæ ponitur in principio inferioris, tanquam ſi diceret, Si firmaueris cor tuum, & expanderis, &c. Quid ſit autem firmare cor recte exponit ſubiungens. *Si iniquitatem, quæ eſt in manu tua abſtuleris*. Non poteſt enim non eſſe inſtabilis animus ſcelere obſtrictus: nititur enim non ratione, ſed perturbatione, qua nihil inconſtantius, Quòd imagine, & boni quaſi vmbra potius, quàm ipſo bono moueatur, quare iniqui leues, æqui graues vocantur, & comparantur illi à Chriſto homini ſuper arenam ædificanti, hi vero ſupra firmam petram. Quam ob rem iniuſtitia à tabernaculo repellenda eſt, vt hic monet Sophar, ne ſuper arenam ædificatum cito conuellatur. Facit enim impius, vt Salomon ait, opus inſtabile. Quod dicit *Expandiſti ad eum manus tuas*, id eſt, ſi eum fueris precatus. Eſt enim expandere manus precantis habitus, vt declarauit Dauid dicens, Clamaui ad te Domine totà die, expandi ad te manus meas. Oportet enim ad expiandum tabernaculum noſtrum, & iniquitatem tollendam Dei auxiliū precibus impetrare, cum non ſimus ſufficientes cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis: ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Et ob eam rem precabatur Dauid dicens, Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me. Errat autem Sophar hæc perſequens vehementer in eo, quod contumelioſe tractet Iobum dicens, Si iniquitatem, quæ eſt in manu tua abſtuleris. Stat enim ſemper illud certiſsimum fundamentum, quod tertio capite poſuimus propoſitiones amicorum Iob eſſe veras, aſſumptiones, autem falſas, cum in Iobum dicunt, quod in impium vere diceretur.

Cur iniqui leues, & boni ſint graues.

Matth. 7.

Prou. 11.

Pſal. 87.

Dei ope iniquitas tollenda.

2.*Cor.* 3.

Pſal. 50.

15 *Tunc leuare poteris faciem tuam abſque macula, & eris ſtabilis, & non timebis.*

Leuare faciem habitus eſt confidentis parumq; timētis, id quod Dauid declarauit dicens, Ad te Domine leuaui animā meā. Deus meus in te confido, non erubeſcā, Recte vero Deo cōfidit, qui eſt, abſque macula, id eſt, ſine culpa, vt ſæpe ex Iobi ſententia hoc libro explicuimus. Quare amici Iob velint, nolint in eius eunt ſententiam, eſt enim magna vis veritatis, quæ non facile hominum calūnijs cedit, ſed ſe per ſeipſam defendit. Quod dicit, *abſque macula*, poteſt etiā ex Hebræo verti, Ex macula. Ideſt, Dei (vt expoſui) ſi auxilium impetraueris, poteris culpā expiare, & ſcelere liberari.

Pſal. 24.

Boni viri ſtabiles.

Quod

Quod dicit, *& eris ſtabilis*, ea eſt natura hominis virtute præditi, vt ſibi conſtet, nec facile mutetur, cum veritate ducatur, quæ ſemper ſibi conſonat. Ex quo fit, vt Seneca virtutem perfectam diffiniat, æqualitatem, & tenorem vitæ per omnia conſonantem ſibi: Ariſtotelesque virum virtute præditum dicit, eſſe ſimilem qua- *Prou.* 10.
drati lapidis, qui vndique conuolutus conſedit. Quod Salomon comprobat dicens, Iuſtus autem quaſi fundamentum ſempiternum. Græci vero paraphraſim adhibentes totum hunc verſum ad eam referunt puritatem, cuius is particeps fit, qui culpæ veniam impetrauit, ita vertentes οὕτω γὰρ ἀναλάμψει σου τὸ πρόσωπον ὥσπερ ὕδωρ καθαρὸν, ἐκδύσῃ δὲ ῥύπον καὶ οὐ μὴ φοβηθήσῃ. Sic facies tua tanquam aqua pura ſplendebit, ſqualorem abijcies, & non timebis. Quam puritatem copioſe tractat Eſaias dicẽs, Lauamini & mundi eſto- *Eſai.* 1.
te, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis: quieſcite agere peruerſe, &c. Si fuerint peccata veſtra vt coccinnum, quaſi nix dealbabuntur: & ſi fuerint rubra quaſi vermiculus, velut lana alba erunt. Sequitur autem.

16 *Miſeriæ quoque obliuiſceris, & quaſi aquarum, quæ præterierunt, recordaberis.*

Declarat quos afferat fructus vera pietas, reconciliatioque cum Deo. Qui locus ab alijs etiam amicis copioſe tractatus eſt, & à Iob, vt expoſuimus ſapientiſsime refutatus, ſi hæc, de qua loquebantur, fœlicitas ad hoc ſeculum pertinere putent, cum huiuſmodi fœlicitatem minime ſuis officijs viri probi mereantur. Sin autem intelligerent futurum eſſe tandem, vt viri ſancti à malis omnibus liberati fœlicitatem conſequantur, veriſsima prædicant. Et in hanc ſententiam quæ modo tradit Sophar de bonorum fœlicitate exponemus. Nam vere miſerias obliuiſcẽtur, Sanat enim perfectiſsime Deus contritos corde, & alligat contritiones eorũ, *Sancti obliuiſcuntur miſerias.*
vt ait Dauid. Et vt eſt in Apocalypſi, Agnus regit illos, & deducit *Pſal.* 7.
eos ad vitæ fontes aquarum. Et abſterget Deus omnem lachry- *Apoc.* 7.
mam ab oculis eorum. Quod dicit, *Quaſi aquarum, quæ præterierunt recordaberis*, Id eſt, quæ præterierunt, & redire non poſſunt. Hoc eſt tranquillam, & à miſerijs ſecuram vitam ages. Sicut dicitur in Apocalypſi, Et mors vltra nõ erit, neque luctus, neque clamor, *Apoc.* 7.
neque dolor erit vltra, quæ prima abierunt.

17 *Et quaſi meridianus fulgor conſurget tibi ad veſperam.*

Tenebræ in ſcriptura ſunt ærumnæ, atque miſeriæ, cõtra vero lux eſt tranquillitas proſperaque fortuna. Et ita illud Dauidis intel- *Pſal.* 111.
ligitur, Exortum eſt in tenebris lumen rectis. Et alio loco, Lux or- *Pſal.* 96.
ta eſt iuſto, & rectis corde lætitia, *Ad veſperam*, dicit, id eſt elapſo

iam calamitatum,& ærumnarum æſtu.In Hebræo tamen eſt חלד heled cuius ſignificatio adeo incerta eſt, vt paucis locis vno modo exponatur, ſed ſingulis locis ſingulares ſignificationes accommodantur.Nam vulgatus hic veſperam,Græci ζωὴ vitam, Chaldæus,גושם goſem corpus interpretatur.pſal.vero 48.verſ,2.vulgatus orbem Chaldæus ארעא arha terram conuertit,pſal.88.vulgatus ſubſtantiam , Chaldæus אתבריתי מעפרא itbereti mechaphra. erectus ſum ex puluere conuertit.Forte omnibus locis tēpus quadrat,& ita hic apte cohæret in hanc ſententiam,Tempus tuū erit quaſi tempus meridianum . Id eſt clariſsimum & fœliciſsimum . *Et cum te conſumptum putaueris,orieris vt lucifer.* Id eſt,licet de vita, & ſalute tua,iam deſperes:te Deus tamē ita reſtituet,eiuſmodiq; beneficia,& gloriæ ornamenta conferet,vt clarior & illuſtrior lucifero videaris,Quod dicit,*te conſumptum putaueris*,in Hebræo eſt תעפה tahupha,futurum verbi עוף huph, quod tam ambiguum eſt Hebræis,vt vix eius propria ſignificatio inueſtigari poſsit.Eſt illis volare,illuſtrare , coruſcare,contenebrare. Hunc vero locum ſeptuaginta viri ita vertunt ἡ δὲ εὐχή σου ὥσπερ ἑωσφόρος precatio tua, ſicut lucifer.Chaldæus autem פיפועא דקבלא pihpuba dequabla, caligo tenebrarum ipſa erit aurora. Sed conſideranti mihi diligenterque æſtimanti loca omnia,in quibus hoc verbum,vel aliud ex eo repertum inuenitur, proprie ſignificare videtur , vibrare, vel impetu ferri.Ex quo fit,vt volare nonnunquam ſignificare videatur,nam volans impetu fertur,alasque vibrat:vbicunque vero volare interpretes cōuertunt,ſi vibrare vertas aptiſsime quadrabit:vt pſal.90,A ſagitta volāte in die,apte etiam dices vibrante. Nam Vibrare haſtas Cicero dixit, & Vibrare ſpicula Virgilius,& Prouer,23.Sicut aquila volabunt, apte ſicut aquila vibrabunt, ſcilicet alas ſuas Iob 5.auis ad volatum,apte etiam auis vel ſcintillæ,vt alij vertunt ad vibrandum,Id eſt micandum.Nam Vibrare fulmina Cicero dixit: de marique loquens cum à ſole collucet Vibrare dixit.Ex qua ſignificatione hic locus,quem in manibus habemus,qui varie exponitur, apte verbum ita de verbo reddemus,Vibrabis,& eris vt mane.Id eſt gloriæ, & honoris inſignibus micabis,& clarus eris,vt mane.Nam quod Hebræi illuſtrabe ris exponunt,puncta niſi mutentur,non permittunt eorum grammatici,quòd vocis ſint actiuæ. Quia etiam nox veniens moueri, & Vibrare videtur,fit,vt contenebrare ſignificare videatur , cadit tamen aptiſsime Vibrare , vbicunque ad tenebras ab interpretibus refertur.Vt illud Eſaiæ.c.8.verſu 2.ecce tribulatio,& tenebræ מעוף mehuph diſſolutio,ex verſione vulgati , ex Hebræorū

vero explicatione caligo: apte tantum conueniet Vibrantes, vt
ſit adiectiuum tenebrarum,& ad ſignificandũ tenebras, quæ tan-
to impetu ferantur,vt eis reſiſti non poſsit. Et illud Amos 4. verſ.
13. Faciens auroram עיפה hepha tenebram,vt Hebræi exponunt:
cadet etiam faciens auroram Vibrantem. Et illud Iob ſuperioris
capitis, Terram עפתה hephata miſeriæ & tenebrarum terra, in
qua vibrat caligo. Hinc עפעף haphhaph, quod fulgorem, palpe-
bram,pupillam interpretãtur,ſignificet quaſi Vibrationem, quæ
fulgoris,palpebrarum,& pupillarum eſſe poteſt, ſicut Iob cap. 3.
dixit palpebras auroræ, vt eius vibrationes, & coruſcationes in
telligantur. Ex quo etiam intelligitur recte vulgatus explicaſſe
hunc locum *te conſumptum* eſſe tradẽcẽs ad miſeriarum tenebras
alludens quibus erat conſumptus,vt etiam Chaldæus alluſit, do-
ctiſsime etiam Septuaginta traduxere εὐχή σου, precatio tua,nam
Vibrant, & in cælum mouentur, & volant pij viri precibus ſuis.
Quoniam hortatus Iobum proxime fuerat Sophar,vt ad Deũ ma
nus ſuas expanderet.

18 *Et habebis fiduciam propoſita tibi ſpe,& defoſſus ſecurus dormies.*
19 *Requieſces,et non erit qui te exterreat.*

Perſequitur partes fœlicitatis,quam conſecuturum dicit, ſi Dei Securitas caput beatæ vitæ.
gratiam reconciliauerit: eius caput eſt ſecuritas,adeo vt in ea vi
ta beata poſita eſſe exiſtimetur. Præſertim quòd Iob, (vt ipſe di- *Iob 7.*
xerat) vehementer à timore vexabatur, Terrebis me (ait) per *Iob 9.*
ſomnia,& per viſiones horrore concuties, & Verebar omnia ope
ra mea, Auferat à me virgam ſuam,& pauor eius non me terreat.
Huic ergo tanto incommodo magnum erit remedium, ſi Dei ti-
bi gratiam conciliaueris. Nam tunc timorem omittes,quòd ma-
gna eius auxilij tibi oſtendetur ſpes, qua magnam ſecuritatem
habebis. Conuenit autem maxime id in virum bonum perfe-
ctaque virtute præditum,vt animi tranquillitate,& magna ſecu-
ritate ſit,atque adeo magnis maleuolorum odijs circumuentus,
& plurimis iactatus iniurijs, ſicut dixit Dauid, Si ambulauero *Pſal. 22.*
in medio tribulationis, non timebo mala, quoniam tu mecum
es. Nam explicari non poteſt, quantum faciat animum ſpes di-
uini ſubſidij. Quod dicit, *defoſſus ſecurus dormies*, Quidam ad ſe-
pulchrum referunt, hoc eſt rebus tuis optime compoſitis mo-
rieris. Sicut dixerat Eliphaz, Ingredieris in abundantia ſe- *Iob 5.*
pulchrum. Et ita Chaldæus intellexiſſe videtur, nam vertit
תתקן בי קבורתא titquen be queburata, aptabis domum ſepulchri.
Alij exponunt tanquam fouea ſeptus ſecurus dormies, Sed in
Hebræo eſt, חפרת haparta fodies, quare poteſt ſic aptiſsime

M 4 etiam

etiam explanari, vt ſit ſpecies pro genere Fodies, id eſt agros tuos coles, & ſecurus dormies ab hoſtium ſcilicet tumultu. Non enim hoſtes agros, & fortunas tuas prædabuntur, ſicut dudum prædati ſunt. Eſt enim magna illa calamitas, quam ponit Eſaias, Regionem veſtram coram vobis alieni deuorant. A qua eum his verbis reddit ſecurum, ſi frugi fiat: coniungiturque apte cum eo, quod ipſe Sophar verſu ſequenti dicit, *Requieſces, et non erit qui exterreat*, Id eſt, ſi ad otium te honeſtum retuleris, nemo te perturbabit. Tanquam ſi diceret, In negotio, & in otio eris ſecurus, vt integram ei, & perfectam ſecuritatem in rebus omnibus polliceatur. Quam ſua verſione, quæ facilis eſt Græci ſignificare videntur. Quam etiam Salomon præcepta ſua tenenti luculenter promittit dicens, Tunc ambulabis fiducialiter in via tua. Et pes tuus non impinget, ſi dormieris, non timebis: quieſces, & ſuauis erit ſomnus tuus, ne paueas repentino terrore irruentes tibi potentias impiorum. Dominus enim erit in latere tuô: & cuſtodiet pedem tuum ne capiaris. *Et deprecabuntur faciem tuam plurimi*, id eſt magnam tibi reuerentiam exhibebunt, tuique ſupplices erunt: in quo gloriam antiqui philoſophi collocabant. Quod etiam Deus Chriſto gloria florenti recipit præſtaturum dicens, Radix Ieſſe, qui ſtat in ſignũ populorum ipſum gentes deprecabuntur. Et eius etiam eccleſiæ, per Dauidem dicens, Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis.

Eſai. 1. *Prou. 3.* *Eſai. 11.* *Pſal. 44.*

20 *Oculi autem impiorum deficient, et effugium peribit ab eis, et ſpes illorum abominatio animæ.*

Pudore afficientur impij.

Deficient autem inuidia & pudore magno commoti, quòd viros pios, quos ipſi deſpiciebant, videant opibus abundantes, & clariſsimis inſignibus gloriæ decoratos, ſe autem omni ſubſidio deſtitutos, eaque ſpe fruſtratos, quam in ſuis diuitijs, & alijs ſubſidijs collocauerant. Quam ſpem ob eam rem animæ abominationem appellat, id eſt, quàm anima tunc abominabitur, & deteſtabitur, quòd vaniſsimam, & fallaciſsimam eſſe videbit. Vel vt alij exponunt Dolor, aut exhalatio animæ, quod tantum animo dolorẽ afferet, vt conſumi, & exhalare videatur. Quod in hoc ſeculo non admodum certum eſt euenturum eſſe impio, futuro tamen pro certo, & explorato haberi debet futurum eſſe. Hanc vero moleſtiam, cruciatum, & afflictionem, qua tabeſcent impij, deſcribit aptiſsime ſapientia dicens, Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in ſubitatione inſperatæ ſalutis, dicentes intra ſe, præ anguſtia ſpiritus gementes, Hi ſunt quos

habuimus aliquando in deriſum,& in ſimilitudinem improperij,
&c.Ergo errauimus a via veritatis.

CAPVT. XII.

RESpondens autem Iob dixit.
2 Ergo vos eſtis ſoli homines,& vobiſcum morietur ſapientia?
3 Et mihi eſt cor ſicut & vobis,nec inferior veſtri ſum: quis enim hæc, quæ noſtis ignorat?
4 Qui deridetur ab amico ſuo,ſicut ego inuocabit Deum:& exaudiet eũ: deridetur enim iuſti ſimplicitas.
5 Lampas contempta apud cogitationes diuitum, parata ad tempus ſtatutum.
6 Abundant tabernacula prædonum,& audacter prouocant Deum,cum ipſe dederit omnia in manus eorum.
7 Nimirum interroga iumenta, & docebunt te:& volatilia cæli & indicabunt tibi.
8 Loquere terræ,& reſpondebit tibi:& narrabunt piſces maris.
9 Quis ignorat,quòd omnia hæc manus Domini fecerit.
10 In cuius manu anima omnis viuentis, & ſpiritus vniuerſæ carnis hominis?
11 Nonne auris verba diiudicat, & fauces comedentis ſaporem?
12 In antiquis eſt ſapientia,& in multo tempore prudentia.
13 Apud ipſum eſt ſapientia,& fortitudo,ipſe habet conſilium,& intelligentiam. C
14 Si deſtruxerit, nemo eſt,qui ædificet:ſi incluſerit hominem, nullus eſt, qui aperiat.
15 Si continuerit aquas,omnia ſiccabuntur:& ſi emiſerit eas ſubuertent terram.
17 Apud ipſum eſt fortitudo, & ſapientia:ipſe nouit & decipientem, & eum qui decipitur.
17 Adducit conſiliarios in ſtultum finem, & iudices in vaporem.
18 Baltheum regum diſſoluit,& præcingit fune renes eorum. D
19 Ducit ſacerdotes inglorios, & optimates ſupplantat.
20 Commutans labium veracium,& doctrinam ſenum auferens.
21 Effundit deſpectionem ſuper principes, & eos,qui oppreſſi fuerant releuans.
22 Qui reuelat profunda de tenebris,& producit in lucem vmbram mortis.
23 Qui multiplicat gentes,& perdit eas,& ſubuerſas in integrũ reſtituit.

24 *Qui immutat cor principum populi terræ ; & decipit eos, vt fruſtra incedant per inuium.*

25 *Palpabunt quaſi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quaſi ebrios.*

1 *Reſpondens autem Iob, dixit.*

2 *Ergo vos eſtis ſoli homines, & vobiſcum morietur ſapientia?*

Quoniam optabat Sophar, vt Deus loqueretur cum Iob, quo oſtẽderet ei ſecreta ſapientiæ ſuæ; quam eſſe omni ex parte incomprehenſibilem docuit, & præterea omnipotentem. Iob hoc capite demonſtrat minime tantum id eſſe ſecretum, vt Deum ad illud intelligendum loqui oporteat cum homine. Vrgetque illos incommodo oportune irriſione vtens, hoc eſt, Vos hoc tãtum ſecretum ſoli ex Deo vobiſcum loquente didiciſtis, quocirca vos ſoli homines eſtis, id eſt, homines Dei. In Hebræo eſt עם ham populus, quo vehementius eos vrget, & irridet: quaſi populus Dei, id eſt, quaſi eccleſia, quæ perpetuo permanſura eſt ex ipſis tantum pendere. Quare *et vobiſcum morietur ſapientia*. id eſt, vobis mortuis nemo erit, qui hoc ſecretum ſciat: peribit igitur ſapientia. Quæ eſt rerum diuinarum cognitio: & ea, qua homines imbutos eſſe oportet ad gratiam Dei ineundam, quod abſurdiſsimum eſt, Nam ſicut eccleſiæ interitus eſſe nõ poteſt, ita neque eius ſapientiæ, quã in eccleſia oportet eſſe. Neceſſe autem eccleſiæ eſt pro certo; & exploratо habere Dei ſapientiam, atque potentiam eſſe infinitam. Quare non poteſt hæc antiquari cognitio, neque ex eccleſia tolli. Nõ igitur hæc tanta ſecreta ſunt, vt ſciri à me niſi Deum audiam loquentem non poſsint. Præſertim quod ex naturæ principijs, vt ſtatim demonſtrat, id poſsit intelligi. Quidam Hebræi, Chaldæũ ſequentes ſine interrogatione hunc verſum in hanc ſententiam declarant, Vos populus eſtis, id eſt homines rudes, & è media plebe, vobiſcum morietur ſapientia, id eſt, nulla eſt in vobis ſapientia. Sed verſio vulgati noſtri longe aptior, & doctior eſt quam, & ſeptuaginta viri reddiderunt. *Et mihi eſt cor ſicut, et vobis, neque inferior veſtri ſum, quis enim hæc, quæ noſtis, ignorat.* Vehementi quidem, & acri amplificatione inuehitur in Sophar, & vna in reliquos duos amicos. Nam omnes ad vnum, & illi repugnabant, & alterius qui cum eo diſputabat dicta confirmabant. id eſt; & ego mẽ-

tis ſum,& rationis particeps ſicut & vos,neque vobis in hac ſaltē re inferior ſum quis verò, qui non ſit rationis impos hæc veſtra ſecreta ignorat. Quibus verbis ſignificat,per ſe viique ſua omnibus notum eſſe,Dei ſapiētiam,& potentiam immenſam eſſe.Nulla enim tam barbara natio fuit, quæ Deum non eſſe putauerit, Deoque reuerētiam non exhibuerit, licèt in attribuenda diuinitate multæ nationes turpiter errauerint.Et cum deos ſuos præcabantur,eorum opem,& patrocinium implorabant,intelligebant in Deum illud conuenire, vt cunctis eorum malis; & incommodis poſſet mederi.Quod ſine ſcientia, & potentia ſumma non poſſet,ſcientia enim ei opus erat,vt ſciret, qua ratione ſubueniendū eſſet; & potentia, vt cognitam exequeretur rationem. Cumque ad omnes res,quibus ipſi pares non erant Deum implorarent, ad omnes res valere putabant. Quare rectè dicit, *Quis enim hac quæ noſtis,ignorat?* Quis tam barbarus eſt, qui hoc, quod ſecretum eſſe dicitis ignoret. Quod Paulus etiam teſtatur, Romanis ſcribens, Quia quod notum eſt Dei manifeſtum eſt in illis, Deus enim illis reuelauit.Inuiſibilia enim ipſius à creatura mundi per ea, quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur ſempiterna quoque eius virtus, & diuinitas. *Per ſe cognita eſt inſinuta Dei ſapientia & potentia.* *Rom. 1.*

4 *Qui deridetur ab amico ſuo, ſicut ego inuocabit Deum, & exaudiet eum.*

Multa ſubaudiēda ſunt,vt hic verſus planior fiat. Sed cum vos id me latere putetis, quod cunctis, vel barbaris hominibus notum eſt,tum cum me verbis tam aſperis tractetis,loquacem appellantes,& ſcelere eſſe conſcientiæ aſtrictum,non me in tanta calamitate iuuare,ſed aperte irridere,& ſubſannare videmini:quod ratio non eſt.Nam ab amicis deſertus me ad Deum conuertam,qui me pro ſua miſericordia reſpiciet,voſque inhumanitatis, & acerbitatis maximæ arguet,qui amicum veſtrum non ſolum relinquatis,neque vlla ratione leuetis,ſed etiam ludibrio habeatis,& eius dolorem refricetis. Eſtque grauiſsima, & ſatis iuſta amicorum reprehenſio, Nam turpe eſſet quemlibet hominem in luctu iacentem irridere,immane vero,atque ferinum, & irridere, & contumelijs vexare.Quod quantum Deo ſtomachum moueat, ex infinita eius,& miſericordia,& clementia erga homines afflictos facile apparet. Ipſeque id aperte in Exodo teſtatur dicens, Viduæ, & pupillo non nocebitis,ſi leſeritis eos vociferabūtur ad me: & ego audiam clamorem eorum.Et indignabitur furor meus percutiāque vos gladio,& erunt vxores veſtræ viduæ, & filij veſtri pupilli. Id quod etiam Eccleſiaſticus innuit,monens ne fiat. Non irrideas *Deus vehementer iraſci in eos,qui afflictos affligūt* *Exod. 22.* *Eccliſ. 7.*

deas hominem (ait) in amaritudine animæ: Eſt enim qui humiliat & exaltat circunſpector Deus. *Deridetur enim iuſti ſimplicitas,* Cauſa hæc neceſſaria eſt:cur Deus illum inuocantem audiret, cũ
Pſalm. 9. Deus iuſtitiæ,& æquitatis patrocinium ſuſceperit, Iuſtus Dominus,& iuſtitias dilexit;& æquitatem vidit vultus eius, ait Dauid.
Pſalm.24. Hoc argumento vſus eſt etiam Dauid ad Dei opem impetrandã cùm maximis, & aſsiduis eam precibus poſtularet dicens, יצרוני תם וישר,tom vaioſer iezeduni, quod vulgatus transfert innocentes,& recti adhæſerunt mihi poteſt tamen etiam traduci,vt traducit Hieronymus, & Chaldæus,Simplicitas, & æquitas ſeruabunt me. Conſtructio verò huius verſus in Hebræo difficilior eſt, habet tamen eandem ſententiam,quàm vulgatus expreſsit.

5 *Lampas contempta apud cogitationes diuitum,parata ad tempus ſtatutum.*

Appoſitio eſt,qua declarat æquorum hominum,& integrorũ vim quorum in fine ſuperioris verſus mentionem fecit, quamque in-
Conſolatio bonorum eſt bonos fuiſſe afflictos. dignis modis in hoc ſeculo accipiantur, vt ſe conſoletur in memoriam reuocans eandem ſuam, quam & aliorum bonorum hominum eſſe cauſam. Quo, & Petrus pios viros iactatos conſolatur dicens, Scientes eandem paſsionem ei quæ in mundo eſt veſtræ
1. Pet. 6. fraternitati fieri, Et Chriſtus diſcipulos ſuos cum ſe vexari,& ho
Luc.6. minibus odio eſſe viderent Gaudete (ait) & exultate, ſecundum hæc enim faciebant prophetis patres eorum. Rectum ergo ac bonum virum lampadem primo nominat,propter honeſtæ, & perfectæ vite ſplendorem,quem nulla hominum acerbitas, & nequitia
Boni ſunt lãpades contẽptæ. poteſt extinguere, neque diu comprimere. Chriſtus enim vocat Ioannem Baptiſtam,Lucernam ardentem, atque lucentem. Admonetque nos apud Matthæum,Vt luceat lumen noſtrum coram
Ioan. 5. hominibus, vt videant opera noſtra bona, & glorificent patrem
Matth. 5. noſtrum,qui in cælis eſt. Et apud Lucam,Vt ſimus parati, lucer-
Luc.12. nas ardentes in manibus noſtris habentes Contemptam vero lãpadem eſſe dicit, quòd eorum optima vitæ ratio vulgo contemnatur,neque eorum honeſta conſilia probentur: ſicut de Chriſto
Ioan.1. Ioannes ait,Erat lux vera,quæ illuminat omnem hominem veniẽtem in hunc mundum,in mundo erat,& mundus eum non cognouit in propria venit,& ſui eum non receperunt. Contempta etiã fuit ab Herode lucerna illa ardens, & lucens Ioannes, cum propter optima ſua conſilia, quæ dabat Hærodi, in carcerem coniectus fuit,& eius caput pro dono puellæ ſaltanti traditum. Sed à quibus in primis contemnatur exponit addens, *Apud cogitationes diuitum*. Diuites in primis viros bonos deſpiciunt, quòd nihil ex

cis

eis emolumenti,& vtilitatis percipiant. Cùm pauperes eſſe,& diuitias aſpernari ſoleant, ipſique omnes ſpes commodorum ſuorum in diuitijs poſuerint. Cuius rei Dauid etiam auctor eſt dicens, Miſerere noſtri Domine, miſerere noſtri, quia multum repleti ſumus deſpectione quia multum repleta eſt anima noſtra, *Pſal.* 122. opprobrium abundantibus, & deſpectio ſuperbis, Abundantes verò vocantur eodem nomine in Hebræo, quo hic diuites שאננים ſaananim pacati, qui non egent, neque aliqua miſeria conflictantur, ſed bona eis multa ſuppetunt. Quod dicit, Parata ad tempus ſtatutum, id eſt, contemptui eſt, non perpetuis temporibus: non enim relinquet Dominus virgã peccatorum ſuper ſortẽ iuſtorũ *Pſal.* 124. (vt ait Dauid) ſed certo tẽpore à Deo ſtatuto. Qua quidem re Dauid oppreſſus conſolationem magnam accepiſſe videtur dicens, Ego autem in te ſperaui Domine, dixi, In manibus tuis ſortes *Pſalm.* 30. meæ ſunt. In Hebræo in eandem ſententiam eſt, עתותי hitotai tempora mea, id eſt, quibus his miſerijs conflictaturus ſum. Quæ poſtquam interceſſerint nulla erit tanta potentia, quæ poſsit virum probum amplius vexare ludibrioq; habere. Id quod alio pſalmo conſiderauit Dauid, Obſeruauit peccator iuſtum, & ſtridebit ſu- *Pſal.* 36. per eum dentibus ſuis. Dominus autem irridebit eum quoniam proſpicit, quòd venit dies eius. Id eſt, dies iuſti, quo Deus eum liberare decreuit. Quare meritò ridiculus erit Deo vir iniquus, cùm conatur, & ſperat poſſe fieri, vt deuoret virum ſanctum laceretque dentibus ſuis, cùm longè ſecus eueniet. In Hebræo eſt למועדי רגל lemohade raguel: מועד mohed autem ſi ſit à verbo יעד, iahad ſignificat tempus ſtatutum, & ita vertit non ſolum vulgatus, ſed etiam Chaldæus & Græci רגל autem, id eſt, pes prætermiſerunt, pleonaſmum eſſe iudicantes, ſin autem ſit à verbo מעד mahad nutare, nutantibus pede, vel ad nutationes pedis poteſt conuerti: at tunc *parata* poteſt eſſe adiectiuum, vel lampadis in hanc ſententiam, quòd vir pius ita paratus eſt, vt in eo diuites, & opulenti homines, & qui huius vitæ fortunas amant facilè offendant. *In bonum virũ facile opulenti offendunt.* Nam quaſi iacet in vijs tanquam lapis abiectus, & qui nullius pretij eſſe videatur. In eoque maximè ipſi offendent, & detrimẽtum facient; ſi negligant, & repellant illum, qui Deo valde charus eſt: iratus enim vlciſcitur ſeuerè ſerui, & amici ſui contumeliam, ſicut Chriſtus dixit, Qui lapis offenſionis, & petra ſcandali voca- *Rom.* 9. tur. Ego gloriam meam non quæro eſt qui quærat, & iudicet, vel *Ioan.* 8. poteſt etiam adiectium eſſe שאנן ſaanam, id eſt pacati, & diuitis hominis, quem eleganti, & aptiſsima periphraſi paratum eſſe dicat ad nutationem pedis. Conſtat enim tanto ſalutis ſuæ pericu- *Matth.* 19.

lo

Magno ſalutis periculo diuites in diuitijs ſunt.

lo diuites in diuitijs verſari, vt Chriſtus dicat. Facilius eſſe camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnum cælorum. Et apud Lucam ait, væ vobis diuitibus, qui habetis cõſolationem veſtram. Væ non diceret, niſi magnum illis ex diuitijs periculum conflaretur. Aptiſsimum igitur eſt diuitis appoſitum paratum eſſe dicere ad nutationem pedis.

Luc. 6.

6 Abundant tabernacula prædonum, & audacter prouocant Deum, cum ipſe dederit omnia in manus eorum.

Quoniam expoſuit, quæ ſit in hoc æuo piorum hominum conditio, exponit modo, quæ ſit etiam iniquorum, quo totius defenſionis ſuæ firmamentum inculcat. Pijs viris in hoc ſeculo interdum eſſe malè, impijs vero bene, & illa verba Sophar refellit, quibus & multam ei, ſi in Dei gratiam rediret fœlicitatem pollicebatur, & vltimo loco addidit, Oculi autem impiorum deficient, & effugiũ peribit ab eis. At contradicit Iob, cum viri Deo grati ludibrio in hac vita ſint, & viles habeantur: *Abundant* è contrario *tabernacula prædonum*, ſpecies eſt pro genere, id eſt, profligatiſsimorum hominum, quibus & diuitiæ ſuppetunt, & gloria circunfluunt, & omnia eis proſperè cadunt, *Et audacter prouocant Deum*, Alia eſt ſpecies pro genere, id eſt, abundãt tabernacula eorum, qui audacter prouocant Deum, id eſt, qui nihil ſacrum, nihil religioſum putãt. Sed cum templis atque delubris bellũ gerere videntur, ſicut Dionyſius ille Syracuſanus onuſtus deorum ſpolijs in Siciliam rediẽs dixiſſe fertur, Videtis amici, quod bona nauigatio ſacrilegis detur. Quibus verbis non ſolum falſos illos gentium Deos, ſed etiã verum Deum deſpiciebat. Cum nullum ipſe Deum coleret, nullã diuinitatem obſeruaret, ſed quidquid ſacrum, & religioſum haberetur, negligeret. Audacter etiam Deum prouocabat ille, cũ quo ita locutus eſt Eſaias, Cui exprobaſti, & quem blaſphemaſti, & ſuper quem exaltaſti vocem, & leuaſti altitudinem oculorum tuorum? Ad ſanctum Iſrael? In manu ſeruorum tuorum exprobaſti Dominum. Res tamen quas aggrediebatur, valde fœliciter ei eueniebant, adeò vt diceret, ſicut ſtatim ſcribit Eſaias, In multitudine quadrigarum mearum ego aſcendi altitudinem montium, iuga Libani, &c. Ego effodi, & bibi aquam, & exſiccaui veſtigio pedis mei omnes riuos aggerũ. Quod dicit. *Cum ipſe dederit omnia in manus eorum* Dei enim voluntate & opera Imperatores, & immanes tyranni tot prouincias regnaque occuparunt, tot exercitus fuderunt, & res tantas geſſerunt. Ad illos enim ſpectat, id quod canit Moyſes, Quomodo perſequebatur vnus mille, & duo fugabãt decem millia Nonne ideo quia Deus ſuus vendidit: & Dominus conclu-

Iniquis bene in hoc æuo eſt.

Eſai. 47.

Deut. 32.

concluſit illos. Eſtque grauis amplificatio, Deum tantis eos fortu nis augere, tot res permittere, tantam facere poteſtatem eis, qui non ſolum bonorum auctorem minimè agnoſcuut, ſed etiam pro uocant atque laceſſunt. Vt intelligatur nihili eas res à Deo fieri, quas ampliſsimas homines eſſe cenſent, & auidiſsimè inueſtigāt. Ex quo illud etiam conſtat, quod Iobi theſim vehementer confirmat, non eſſe ex huiuſmodi rerum, vel iactura, vel compēdio Dei amicitia, vel inimicitia erga homines ponderanda. Sed hoc ita eſt in Hebræo לאשר הביא אלוה בידו la aſer hebi eloa beiado. Quod ſi ſuppoſitum verbi הביא hebi tradidit, ſit Deus, eam habet ſenten tiam, quam expreſsit vulgatus ſin autē ſuppoſitum ſit relatiuum, quod ſubaudiri poteſt, habet hanc ſententiam, ei qui Deum addu xit in manu ſua, id eſt, idololatræ; facit enim Deum ſua manu, ſicut Dauid vocat idola ōpera manuum hominum. Vt ſit alia etiā ſpecies improborum & perditorum hominum. Abundant igitur (ait Iob) tabernacula prædonum, & prouocantium Deum, & ido lolatrum. Hæc explicatio magis placet Hebræis, ſed illa vulgati aptiſsima etiam eſt. Vtranque verò ſententiam complexus eſt Abacuc vno loco, Et quod Deus tam amplas facultates perfidis hominibus largiatur, & quod ipſi verū Deum beneficiorū auctorem minime nouerint: ſed Deum manu factum colant, atque adorent, Et facies, ait, homines quaſi piſces maris, & quaſi reptile, nō habens principem. Totum in hamo ſubleuauit, traxit illud in ſagenam ſuam, & congregauit in rete ſuum: ſuper hoc lætabitur, & exultabit. Propterea immolabit ſagenæ ſuæ, & ſacricabit reti ſuo: quia in ipſis incraſſata eſt pars eius, & cibus eius electus. Propter hoc expandit ſagenam ſuam, & ſemper interficere gentes non ceſſat. Loquitur de Nabuchodonoſor, cui tantam Deus facultatem fecit homines in ſuam poteſtatem redigēdi, ac ſi piſces eſſent ma ris, quos integrum vnicuique eſt impunè capere. Sagena verò, cui ſacrificium faciebat, idolum erat ſuum, cui res ſuas geſtas aſſcribebat, & forte machina militaris erat, qua muris & arcibus admota vrbes capiebat. Sed Græca verſio huius loci difficilior eſt. Quæ ſic habet, οἴκους τε αὐτοῦ ἐκπορθηθῆναι ὑπὸ ἀνόμων. οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ μηδεὶς πεποιθέτω πονηρὸς ὢν ἀθῷος ἔσεσθαι, ὅσοι παροργίζουσι τὸν κύριον. ὡς οὐχὶ καὶ ἔτασις αὐτῶν ἔσται. Domuſque eius, vt ab iniquis diripiatur, verum nemo, qui ſit iniquus, confidat innoxiū futurum, quicunque Deum prouocauerit, quaſi nulla eorum futura ſit quæſitio. Sententia quidem facilis eſt, apteque contexitur. Dixerat enim Iob etiam ex verſione Græcorum vi-

Abac. 1.

rum

rum bonum nonnunquam alijs eſſe ludibrio, paratumque eſſe, vt pro tempore conſtituto alijs ſuccumbat. Ita enim illi verſum proximè ſuperiorem conuertunt. Aptè ergo etiam ſubiungitur etiam paratum eſſe vt eius domus ab alijs diripiatur, fortuniſque ſuis ſpolietur. Sed ob eam rem exiſtimare non debent iniqui impune poſſe, viris bonis detrimentum afferre. Quis enim ſibi perſuadeat eorum ſcelera Deum, nec quæſiturum, nec vlturum eſſe, qui tam ſeuerè, vel in bonos viros animaduertit? Nam ſi in viridi ligno hæc faciunt (vt Chriſtus dixit in arido quid fiet? Rectè verò ij qui bonis viris infeſti ſunt Deum prouocare dicuntur: quoniam vir bonus Dei ſe totum fidei commiſit, quam fidem irritam, & inanem velle facere videtur iniquus, dum obeſſe viro bono conatur. Qua tanta temeritate vehementer quidem Deum irritat atq; laceſſit, vt vel ex hoc intelligatur de impio Deus quæſiturum. Vt Chriſtus auctor eſt, inuidis ſuis dicẽs, Eſt qui quærat, & iudicet. Cum ergo Græcorum ſententia quadret, nunc verba verbis reddamus in Hebræo eſt ישליו אהלים לשדדים islaiu ohalim leſodedim. Futurum autem ישליו islaiu poteſt eſſe vel verbi שלל ſalal, quod diripere, & ſpoliare ſignificat, vel verbi שלה ſala, quod eſt abundare, & pacificum eſſe, primum verbum ſpectantes Septuaginta conuerterũt, Diripiatur, ad illudque totam orationem accommodarunt exponentes Domus eius, vt ab iniquis diripiatur. Nam quod diceret fortè quiſpiam, י. ſecundum nullo modo poſſe ad verbum שלל ſalal pertinere, ſed neque pertinet ad verbum שלה ſala, nam ה prorſus amittitur in futuro, nec in י, ex ſua natura commutatur, quare. י. cum ſit litera accidentalis, vt dicũt Grammatici, & adeſſe, & abeſſe poteſt eodem verbo manẽte, forteque in codice Græcorum non erat. Secundum verò verbũ ſpectãs vulgatus conuertit *abundant* illique reliquam orationem applicuit dicens, *abundant tabernacula prædonum.* Deinde vero in Hebræo eſt, ובטחות למרגיזי אל vbatuhot lemarguize el. Quod verbum de verbo reddentes exponemus, & ſpes ſunt prouocãtibus Deum, Quod ſi enunciando dictum fuiſſe intelligatur rectè vertitur, *& audacter*, id eſt, confidenter prouocant Deum. Sin non enunciando, ſed interrogando pronuncietur, eam habet ſententiam, An ſperare poſſunt, qui prouocant Deum? Tanquam ſi per apoſiopoſin diceret, Minimè quidem. Quod vt exponerent Septuaginta viri traduxerunt, Verum nemo, qui ſit iniquus confidat innoxium futurum quicunque Deum prouocauerint. Sequitur etiam in Hebræo לאשר חביא אלוה בידו laaſer hebi eloa be iado, cuius orationis, ſi Qui ſit verbi ſuppoſitum, dixi ſonare, Qui Deum adduxit in

Luc. 23.

Qui bonis ſunt infeſti cur Deum prouocare dicantur.

Ioan. 8.

manu

manu ſua. Id eſt idololatram, vt ab Hebræis declarari diximus. Sin autem *Deus* ſit ſuppoſitum recte vulgatum vertiſſe, *cum ipſe dederit omnia in manus eorum*. Sin autem ו relatiuum non prædones referat, ſed ipſum Deum, eam habet ſententiam, Quæ Deus adducit in manu ſua. Id eſt, ponderabit, æſtimauit, & quæret illorum iniqua facta, qui Deum prouocauerint. Quod ita expoſuerunt Septuaginta, Quomodo nulla illorum erit quæſitio? Id eſt, quo pacto fieri poteſt, vt tam iniquis factis Deus iudicium non conſtituat. Quare recte vulgatus, recte Græci, recte Hebræi hunc locum exponunt, licet varias ſinguli ſententias afferant. Vt vel ex hoc loco intelligatur, quam excellens, & plane diuinus cumulus oraculorum ſacroſanctis literis accedat, ex varia earum verſione. Sequitur autem. Oraculorũ cumulus ex varia verſione accedit.

7 *Nimirum interroga iumenta, & docebunt te: & volatilia cæli, & indicabunt tibi.*

8 *Loquere terræ, & reſpondebit tibi: & narrabunt piſces maris.*

9 *Quis ignorat, quòd omnia hæc manus Domini fecerit.*

Redit ad propoſitum ſuum, oſtendens non magnum illud eſſe ſecretum, cuius Sophar mentionem fecit, Dei ſapientiam, & potentiam, eſſe infinitam. Nam id ita per ſe vique ſua notum, & exploratum eſt, totque huius rei indicia in natura ſunt, vt vel ex iumentis, volatilibus, ex terra ipſa, ex mari, & piſcibus eius certiſsima poſsint, & manifeſta argumenta ſumi cum hæc omnia à Deo facta fuerint. Quod ita planum, & teſtatum eſſe ſignificat, vt nemo id ignorare poſsit. Ex Iob igitur ſententia per ſe notum eſt, omnia fuiſſe à Deo facta. Nam exploratum eſt rem nullam poſſe à ſe oriri. Siquidem cauſa, & effectus contraria ſunt, vt pater, & filius. Nam ea, quæ cum aliquo conferuntur contraria ſunt. Quare in eandem rem conuenire non poſſunt. Non poteſt igitur eſſe, vt vllum animal à ſe oriatur: nam cauſa, & effectus in eodem dicerentur, omnia vero animalia conſtat eſſe orta, cum omnia conſeneſcant, occidant. Oportet igitur aliquem eſſe cauſarum exitum. Nam infinitum eſſe cauſarum progreſſum phyſici fieri non poſſe demonſtrant. Ad aliquod igitur animal vniuſcuiuſque patrem quærendo venire oportet, quod non ex alio ſit animali natum, ſed à Deo factum. Terram etiam, & mare à Deo effecta eſſe cognoſci licet, ex eo quod eorum partes, animalia, plantas, & piſces pro certo (vt oſtendimus) eſt à Deo primum condita fuiſſe. Et ita nonnulli philoſophi cognouerunt rerum vniuerſitatis Deum auctorem fuiſſe. Nec quòd alij de hoc dubitauerint impedit, quo minus id per ſe notum, & exploratum ſit. Nam Omnia à Deo fuiſſe facta.

nonnulli etiam de illo omnium certiſsimo, & apertiſsimo principio dubitarunt, quodlibet vel eſt, vel non eſt: multi etiam lignũ, & lapidem Deum eſſe putarunt. Siquidem corrupti, deprauatique hominum animi multas abſurdiſsimas opiniones attulerunt: recte ergo Iob dicit, *Quis ignorat, quod omnia hæc manus Domini fecerit*. Cum igitur conſtet res à Deo fuiſſe procreatas, ex eo etiam conſtat (ait Iob) Dei ſapientiam & potentiam eſſe infinitam, ſapientiam in vniuſcuiuſque rei optima natura ex cogitanda, potentiam in procreanda. Hinc enim eſt, vt Ioannes dicat,

Ioan.1. Omnia per verbum Dei, quod eſt eius ſapientia infinita, eſſe facta. Et ob eam rem Dauid diuinas laudes, plantis, brutis, & alijs

Pſal.148. terræ partibus imperat dicens, Laudate Dominum de terra dracones, & omnes abyſsi, ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum, qui faciunt verbum eius. Montes, & omnes colles; ligna fructifera, & omnes cedri, beſtiæ, & vniuerſa pecora, ſerpentes, & volucres pennatæ. In eo enim res hæc Deum vehementer laudãt, quòd eius infinitam potentiam, atque ſapientiam, quarum vi factæ ſunt, declarant.

10 *In cuius manu anima omnis viuentis, & ſpiritus vniuerſæ carnis hominis?*

Id eſt, in eoque immenſa eius ſapientia, atque potentia declaratur, quòd res omnes viuentes non ſolum ab ipſo factæ ſunt, ſed etiam per ipſum viuunt, atque ſunt, totæque ex eo pendeant. Si-

Act.17. cut Paulus dixit, Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo ſunt, &c. in ipſo enim viuimus, mouemur, & ſumus.

11 *Nonne auris verba diiudicat, & fauces comedentis ſaporem?*

12 *In antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia.*

quæ nobis aptior viſa eſt huius loci expoſitio, poſuimus ſuperiori capite verſu duodecimo, quod deſcreptiſsime cum illo verſu contexeretur. Præſertim, quòd dixerat etiam Baldad capite octauo, Interroga generationem priſtinam, & diligenter inueſtiga patrum memoriam, &c. Et ipſi docebunt te, loquentur tibi, & de corde ſuo proferent eloquia. Quia igitur amici eum ad ſenes, & antiquos homines allegabant, dicit hæc tam plana, & perſpicua eſſe, vt non ſenes, & antiquos homines, ſed iumenta, & volatilia ſatis ſit interrogare. Nam ipſa de huiuſmodi nos rebus docebunt. Quæ ita patent, & in promptu ſunt, vt ea, quæ ſub aures, palatum, & alios ſenſus cadunt: vt non opus ea ſapientia ſit, quæ in antiquis eſt, & longo tempore comparatur, ſed mente, & ratione tantum, quæ in ſingulis hominibus reperitur.

Apud

13 *Apud ipſum eſt ſapientia, & fortitudo, ipſe habet conſilium, & intelligentiam.*

Concluſio eſt, quam ex naturæ principijs demonſtrauit eſſe planiſsimam, & omnibus per ſe notam. Eandemq; rurſus confirmat non ſolum ex principijs naturalibus, ſed etiam copioſius ex moralibus dicens.

14 *Si deſtruxerit, nemo eſt qui ædificet: ſi incluſerit hominem, nullus eſt, qui aperiat.*

15 *Si continuerit aquas, omnia ſiccabuntur: & ſi emiſerit eas ſubuertent terram.*

Hoc argumentum generatim capite nono tractauit, cum diceret, Deus cuius iræ nemo reſiſtere poteſt, eiuſdem hic nonnullas ſpecies perſequitur. Nulla vero tanta potentia eſt, quæ reſtituere poſsit, quod ipſe ſemel labefactare decreuit, vt in florentiſsimis & potentiſsimis Chaldæorum, Perſarum, Græcorum, & Romanorum Imperijs expertum eſt, quæ nullis ſe opibus, & præſidijs ab ira Dei vaſtante defendere potuerunt. Et ita Zachariæ quatuor cornua, id eſt, quatuor hæc imperia ſunt in viſione propoſita. Deindeque quatuor fabri ad illa deijcienda, & infringenda cornua. Vt intelligatur in eius poteſtate poſitum eſſe, vt deſtruat, & ædificet. Quare inanes illorum hominum cogitationes ſunt, qui non Dei gratiam, & beneuolentiam, ſed fortunas, & facultates iure vel iniuria auide quærunt: quo calamitates, & vitæ miſerias fugiant, dicente Eccleſiaſtico, Noli attendere ad poſſeſsiones iniquas: & ne dixeris, Eſt mihi ſufficiens vita: nihil enim proderunt in tempore vindictæ, & obductionis. Includit vero Deus hominem eum, cui nihil proſpere cadit, neque res quas verſat, fœlices vllos exitus habent, ſed in quodcunque latus ſe vertat mala multa, & miſeriæ vrgent, vt tanquam in carcerem, & malorum vincula coniectus eſſe videatur. Et ita Dauid miſerum vitæ ſuæ ſtatum deſcribens, ſe homini comparat in cuſtodiam tradito dicens, Poſuerunt me in lacu inferiori, in tenebroſis, & in vmbra mortis. Hebraice eſt poſuiſti me, &c. Quo clarius ea in qua verſamur ſententia, exprimitur. In carcerem miſſus eſt Ioſeph, miſſus fuit & Ioachim Rex Iuda, miſſus deniq; fuit Chriſtus Saluator noſter. Et emiſſi etiam ſunt pro voluntate, & arbitratu Dei. Qui terram etiam vel nimia ſiccitate, vt temporibus Eliæ, vel nimia inundatione, vt diluuij temporibus euertit.

Zach. 1.

Nihil Deo poſſe reſiſtere.

Eccleſiaſt. 5

Pſal. 87.

3. Reg. 17.

Geneſ. 7.

16 *Apud ipſum eſt fortitudo, & ſapientia.*

Concluſio eſt, quam probare nititur, & apertiſsimam eſſe doce-

re, quam poſtquam probauit ex rebus naturalibus, probat vſque ad finem capitis ex moralibus. Quæ cum hominum voluntate adminiſtrentur, putaret forte quiſpiam non ita in Dei poteſtate

Noſſe Deum cuius opera aliquem decipiat.

eſſe. *Ipſe nouit & decipientem, & eum qui decipitur.* Id eſt, ne homines malum aliquod impendens ſuis conſilijs caueant, nouit Deus cuius opera decipi facile poſsint, ne ſalutaribus conſilijs vtantur, vt deteriora ſequentes conſilia detrimentum faciant. Si-

2. *Reg.* 27. cut Dauid Cuſai opera prudenter vſus eſt, ad infatuandum Abſalon, & Achitophel callida conſilia refellenda. Rationem vero huius ſcientiæ diuinæ, qua res grauiſsimas in orbe terrarum fa-

3. *Reg.* 22. cile gerit, deſcriptiſsime narratur in 3. Regum, quo narratur quæſiſſe, quis deciperet Achab, vt eius regnum labefactaret, ac per Syriæ Regem ſcelera eius necati, & Iſraelis prælio fuſi vlciſceretur. Quòd autem ibi quæſiſſe dicitur, quis deciperet Achab, non quòd quidquam ignoret, ſed vt quanti faciat demonſtretur, noſſe decipientem & eum, qui decipitur, vt hoc loco Iob dicit. Decipiẽtes vero reperit, vt illo loco narratur, quadringentos circiter viros, qui in errorẽ inducerent: repertus etiã eſt Achab, cui error is obijceretur, quo ipſe, & eius populus magnũ detrimentum acciperet. Sed ſeptuaginta viri hæc vertere prætermiſerunt, forte quia ſequenti verſu comprehenduntur.

17 *Adducit conſiliarios in ſtultum finem, & iudices in ſtuporem.*

Id eſt, facit vt viri, qui prudentes habentur, vehementer errent, & cadent, vel accipiant conſilia, quorum exitum non inueniant. Eſt vero pro ſtulto fine Hebraice שולל ſolel, ſignificat autem שלל ſalal ſpoliare, diripere: ſed hoc loco nonnulli Hebræi inſanum, & errantem, & delirantem interpretantur, vt noſter intellexit vulgatus, Alij vt propriam verbi ſignificationem

Deus facit, vt errẽt, qui prudentes habentur.

referant ſpoliatum ſenſu, & ratione declarant. Septuaginta tamen viri αἰχμαλώτους captiuos conuertunt: In eandem tamen reddit ſententiam, eſt enim hic ſtultiſsimus ſuorum conſiliorum exitus, & quem illi ſuis conſilijs declinandum eſſe potius, quàm inueniendum putabant. Eſt etiam animaduertendum in Hebræo ad verbum eſſe, Conſiliarios ſpoliatum, vt Hebræa phraſi declaretur, vnuſquiſque ſpoliatus. Quòd dicit, *iudices in ſtuporem*, Id eſt, ſtupidos reddit, & conſilij expertes eos, qui rerum potiuntur, & rempublicam capeſſunt: vt cum ſalus agatur, & ſumma reipublicæ nihil eam ſtudio, & opera ſua iuuent. Hebraice eſt יהולל iebolel inſanire faciet. Quod quidem vehementer terrere debet ſapientes huius ſeculi, qui quodcunque negotium, quod tractant, calliditate ſua expli-

caturos

caturos confidunt. Quorum temeritatem vehementer coercet Eſaias dicens, Stulti facti ſunt principes Taneos, ſapientes *Eſai. 19.* conſiliarij Pharaonis dederunt conſilium inſipiens. Quomodo dicitis Pharaoni, filius ſapiẽtium ego, filius regum antiquorum? Vbi nunc ſunt ſapientes tui? annuncient tibi, & indicent, quid cogitauerit Dominus exercituum ſuper Ægyptum. Stulti facti ſunt principes Taneos, emarcuerunt principes Mempheos, deceperunt Ægyptum, angulum populorum eius. Dominus miſcuit in medio eius ſpiritum vertiginis. Et errare fecerunt Ægyptum in omni opere ſuo, ſicut errat ebrius, & vomens. Sequitur in Iob.

18 *Baltheum regum diſſoluit, & præcingit fune renes eorum.*

Id eſt, in eius poteſtate ſic hominum fortuna eſt, ſic res omnes In Dei poteſtate hominũ eſſe fortunã. conuertit, vt Reges inſignibus regijs exuat, & ſeruorum laqueis induat. Ita Baltheum, vt ſit ſpecies pro genere, regia inſignia ſignificare puto, Funis vero ſeruorum, & captiuorum vincula. In Hebræo eadem licet alijs verbis ſententia eſt, pro Baltheo eſt, מוסר muzar vinculum, & ita hoc nomen transfert vulgatus huius libri. c. 39. verſ. 8. Vincula eius quis ſoluit? Verbum igitur de verbo, ita vertemus, Vinculum regum aperit, id eſt vinculum, in quo retinent ſubditos ſuos, hoc eſt poteſtatem detrahit tyrannis, & regnis exuit. Sed Græci aliter transferunt καθίζων βασιλεῖς ἐπὶ θρόνους collocans in thronis reges. Nam regum vinculum aperire intellexerunt illi, non quo ſubditi ſoluantur, vt vulgatus Chaldæus, & alij intellexerunt, ſed quo capiantur, vt laquei, & vincula aperiuntur, cum illis mandantur homines. Aperit igitur regum vinculum, id eſt poteſtatem regnandi regibus facit, vel in thronis collocat. Quod vero dicit, *præcinxit fune renes eorum*, in Hebræo eſt אזור ezor, quod cingulum ſignificat, & ita vertit ipſe vulgatus Eſaiæ. cap. 11. verſu 5. & erit iuſtitia cingulum lumborum eius. Quare poteſt referri vel ad vincula, in quæ reges nonnunquam conijciuntur, vt refertur à vulgato, vel ad regium etiam inſigne, vt in hoc Eſaiæ loco, & vt à Græcis referri videtur ζώνην zonam transferentibus, vt ſit aliud imperij inſigne, ſicut & thronus. In quamcunque vero partem hunc verſum accipiamus, aptiſſimam, & ſapientiſsimam habet ſententiam, cuius multa in libris regum extant exempla, quibus narrantur non pauci homines plebeij, atque adeo tenuiſsimo loco nati regno eſſe à Deo decorati, alij vero ab eo ob ſcelera ſua regno eſſe ſpoliati, alij è throno in vincula coiecti. Quo facile probatur hominũ fortunam in ſolius Dei eſſe poſitam poteſtate, Ipſe mutat tempora & ætates, transfert

Dan.2. ſert regna, atque conſtituit, ſicut dixit Daniel: nec vllam eſſe
deam,quæ varios hominum caſus gubernet, ſicut pueriliter tur-
pi quodam errore capta fabuloſa putauit antiquitas. Id quod
etiam ex ijs quæ ſequuntur, vſque ad finem capitis cognoſcitur,
1.Reg.2. vt illud planum ſit, quod canebat Anna, Dominus humiliat, &
ſubleuat.

19 *Ducit ſacerdotes inglorios, & optimates ſupplantat.*

Id eſt,non ſolum reges,ſed etiam principes, & optimates de gra-
2.Reg.8. du deijcit. Eſt enim in Hebræo כהנים cohanim, quod non modo
ſacerdotes, verum etiam quoſcunque principes ſignificat. Id
quod etiam Sacerdotes vulgato interpreti declarant, vt cum in
ſecundo regum transfert, Filij autem Dauid ſacerdotes erant,id
1.Para.18. eſt,principes,vt eſt in 1. Paralipomenon. Quód inglorios dicit,
in Hebræo eſt שולל ſolal ſpoliatum,de quo diximus,id eſt, vnum-
quemque ſacerdotum ſpoliatum honoribus,& gloria. Sicut pro-
1.Reg.2. pheta verbis Dei prædicit Heli Pontifici maximo, Ecce dies ve-
niunt, & præcidam brachium tuum, & brachium domus patris
tui,vt non ſit ſenex in domo tua,& videbis æmulum tuum in tem-
plo in vniuerſis proſperis Iſrael, & non erit ſenex in domo tua
omnibus diebus. Veruntamen non auferam penitus virum ex te
ab altari meo: ſed vt deficiant oculi tui, & tabeſcat anima tua.
Quód in Abiathar expromptum fuiſſe narratur in tertio regum.
3 Reg.2. De Sobnam vero optimate ita vaticinatur Eſaias, Ecce Domi-
Eſai.22. nus aſportari te faciet, ſicut aſportatur gallus gallinaceus, &
quaſi amictum ſic ſubleuabit te. Coronans coronabit te tribula-
tione,quaſi pilam mittet te in terram latam,& ſpatioſam: ibi mo
rieris, & ibi erit currus gloriæ tuæ, ignominia domus Domini
tui.Et expellam te de ſtatione tua,& de miniſterio tuo deponam
te.Sequitur in Iob.

20 *Commutans labium veracium, & doctrinam ſenum auferens.*

Id eſt, non ſolum gloria, & amplitudine (ſicut dixit) ſed etiam
ſcientia,atque doctrina homines doctos, & prudentes Deus pri-
uat: hos enim veraces, & ſenes appellat: ſicut in regibus de Salo-
mone narratur,Cumque iam eſſet ſenex deprauatum eſt cor eius
per mulieres, vt ſequeretur Deos alienos. Quod enim erat in ea
re culpæ in Salomon erat conferendum: quod vero pœnæ atque
ſupplicij,vt ſic infatuaretur, & ſtultus redderetur Deo fiebat au-
Eſai.29. ctore.Præſagit etiam Eſaias, Ecce ego addam, vt admirationem
faciam populo huic miraculo grandi, & ſtupendo, Peribit enim
ſapientia à ſapientibus eius: & intellectus prudentiũ eius abſcon-
detur.Illud autem *doctrinam ſenum auferens.* Septuaginta transfe-

runt

runt σύνεσιν δὲ πρεσβυτέρων ἔγνω prudentiam ſenum nouit. Quia in Hebræo eſt, יקח iqah, quod proprie Sumet ſignificat. Quod ſibi ſumere, id eſt, auferre intellexit vulgatus. Septuaginta vero ſumere, vt ponderet, & inanem eſſe cognoſcat. Sicut dixit Dauid, Dominus ſcit cogitationes hominum, quoniam vanæ ſunt. Quare vtrunque in eandem ſententiam dicitur. *Pſalm. 93.*

21 *Effundit deſpectionem ſuper principes, & eos, qui oppreſſi fuerant releuans.*

Id eſt principes atque tyrannos deſpectos, & abiectos reddit, eis imperium, & poteſtatem auferens, & miſere necans, & homines oppreſſos ab eis leuat, atque reſtituit, ſicut occupata a Cyro, atque Dario Babylone, Balſazareque occiſo imperioque Chaldæis detracto Dei populus fuit in libertatem aſſertus, facta omnibus Iudæis à Cyro facultate in Hieruſalem redeundi, eamque reſtaurandi. Oppreſſo, & ignominioſe interfecto Naamam, Holopherne Populus Dei graui fuit afflictione, & rerum deſperatione liberatus. Ita etiam Græci reddunt, ſed poteſt etiam ſecunda verſus pars conuerti, vt à Chaldæo conuertitur, Et fortium robur confregit, vt exponat, quo pacto principes abiectos, & deſpectos efficiat. *Dan. 2.*

22 *Qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem vmbram mortis.*

Poteſt vel de rebus obſcuriſsimis, & ocultiſsimis intelligi, quæ perpetuis temporibus laterent, in tenebriſque iaçerent, niſi diuinum lumen, vel exponens, vel alia ratione patefaciens accederet, ſicut dixit Daniel, Ipſe reuelat profunda, & abſcondita, & nouit in tenebris conſtituta, & lux cum eo eſt. Vel poteſt etiam explicari de afflictionum, & miſeriarum tenebris, quibus Deus miſeros, & de ſua ſalute deſperantes inopinato quodam auxilio ſubito leuat. Sicut precabatur Dauid, quoniam tu illuminas lucernam meam, Deus meus illumina tenebras meas. Quoniam in te eripiar à tentatione. Vmbra vero mortis opaciſsimas, & craſſiſsimas tenebras declarat. *Pſal. 16.*

23 *Qui multiplicat gentes, & perdit eas, & ſubuerſas in integrum reſtituit.*

Cuius rei ſatis planum exemplum fuit hominum prima procreatio, magnaque multiplicatio, deinde diluuio ſubuerſio, poſtremoque reſtitutio à filijs Noe tanta non ſolum hominum, ſed etiã nationum, & prouinciarum multiplicatione, quanta numerari non poſsit. Sed varie hic verſus transfertur, nam illud *multiplicas gentes*, Septuaginta traducunt, πλανῶν ἔθνη decipiens gentes, vt

modus declaretur, quo perdit eas, in eum eas errorem inducens, ex quo grauem iacturam faciant, vt duobus verſibus ſequentibus exponitur. Quia in Hebræo eſt משגיא maſgui, verbum autem שגה ſaga errare ſignificat, & in tertia coniugatione errare facere, neque impedit quòd cum א hic ſcribatur, nã cum ſit vtraque litera quieſcens facile ex Grammaticorum præceptis vna pro altera irrepit, quare vertere potuerunt Septuaginta Decipiens. Si verò א radicalis, vt dicunt Hebræi Grammatici, litera ſit, ſignificat multiplicare, & cum id ſignificat, ſcribitur etiam non cum א ſed cum ה quo probatur, quod dixi facillimam eſſe Hebræis harum literarum viciſsitudinem. Quapropter optime potuit etiam verti, *qui multiplicat*, vt vertit etiam Chaldæus. Illud autem ſubuerſas in integrum reſtituit, in eandem omnino ſententiam ita conuertunt Septuaginta auctores καταστρωννύων ἔθνη καὶ καθοδηγῶν αὐτά proſternens gentes, & reducens eas. Sed verbum de verbo Hebræum ita conuertemus, Extendens gentibus, & ducens eas. Quod quidam Hebræi interpretantur, Extendens locum gentibus ad habitandum, in illumque eas locum ducit. Sed melius eſt, vt verba ad gentium euerſionem accommmodentur, vt à vulgato, & à ſeptuaginta viris accommodantur, & etiam à Chaldæo, qui aptiſsime ita hunc locum interpretatur, משטח מצירתא לאמיא ודברינון maſtach mezadrta leumaia vedaberinun, expandens rete populis, & capiens eos.

24 *Qui immutat cor principum populi terræ, & decipit eos, vt fruſtra incedant per inuium.*

25 *Palpabunt quaſi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quaſi ebrios.*

Deus quo pacto principes decipiat.

Id eſt, facit, vt reges atque principes, qui rempublicam gerunt, perditiſsima conſilia capiant, & quæ ſibi, & populo ſuo maximæ fraudi ſint, & quaſi mente eſſent capti, & in cæca rerum caligine verſarentur, nullo modo ab inſana mente abduci, & ad rectam rationem reuocari poſsint, vt vaticinatus eſt Eſaias dicens, Obſtupeſcite, & admiramini, fluctuate, & vacillate: inebriamini, & non à vino, mouemini, & non ab ebrietate. Quoniam miſcuit vobis Dominus ſpiritum ſoporis, & claudet oculos veſtros. Cuius rei exemplum manifeſtum proditum fuit in Pharaone, de quo ſæpe dicit Deus, Ego indurabo cor Pharaonis. Qui tot tantiſque plagis ſanus fieri non potuit, ſed temerarijs ſuis amentiſsimiſque conſilijs, & ipſe perijt, & regnum ſuum prope funditus deleuit, & tenebras illas, in quibus eius mens verſabatur, ſignifica-

Eſai. 29.

bant tenebræ, quæ cũcto populo eius offuſæ ſunt. Quod etiam *incedebat per inuium*, declarauit iter illud inuium & infeſtiſsimum, quod eſt inter medios fluctus vaſtiſsimi maris curribus, & equitibus aggreſſus. Quare, & principes ſibi vehementer timere debẽt, & reſpub. anxie Deum precari, ne mentem eam principi ſuo inijciat, qua eius totum ſtatum labefactet atque conuellat.

C A P. XIII.

Ecce omnia hæc vidit oculus meus, & audiuit auris mea, & intellexit ſingula.
2 *Secundum ſcientiam veſtram, & ego noui: nec inferior veſtri ſum.*
3 *Sed tamen ad omnipotentem loquar, & diſputare eum Deo cupio.*
4 *Prius vos oſtendens fabricatores mendacij, & cultores peruerſorum dogmatum.*
5 *Atque vtinam taceretis, vt putaremini eſſe ſapientes.*
6 *Audite ergo correptiones meas, & iudicium labiorum meorum attendite.*
7 *Nunquid Deus indiget veſtro mendacio, vt pro illo loquamini dolos?*
8 *Nunquid faciem eius accipitis & pro Deo iudicare nitimini.*
9 *Aut placebit ei quem celare nihil poteſt? aut decipietur, vt homo veſtris fraudulentijs.*
10 *Ipſe vos arguet: quoniam in abſcondito faciem eius accipietis.*
11 *Statim vt ſe commouerit, turbabit vos: & terror eius irruet ſuper vos.*
12 *Memoria veſtra comparabitur cineri, & redigentur in lutum ceruices veſtræ.*
13 *Tacete pauliſper, vt loquar quodcunque mihi mens ſuggeſſerit.*
14 *Quare lacero carnes meas dentibus meis, & animam meam porto in manibus meis?*
15 *Etiam ſi occiderit me, in ipſo ſperabo, veruntamen vias meas in conſpectu eius arguam.*
16 *Et ipſe erit Saluator meus: non enim veniet in conſpectu eius omnis hypocrita.*
17 *Audite ſermonem meum, & ænigmata percipite auribus veſtris.*
18 *Si fuero iudicatus, ſcio quod iuſtus inueniar.*
19 *Quis eſt qui iudicetur mecum? veniat quare tacens conſumor?*
20 *Duo tantum ne facias mihi, & tunc à facie tua non abſcondar.*
21 *Manum tuam longè fac à me, & formido tua non me terreat.*
22 *Voca me, & ego reſpondebo tibi: aut certè loquar, & tu reſpõde mihi.*

D 23 *Quantas habeo iniquitates, & peccata, ſcelera mea, & delicta oſtende mihi*
24 *Cur faciem tuam abſcondis, & arbitraris me inimicum tuum?*
25 *Contra folium quod vento rapitur, oſtendis potentiam tuam, & ſtipulam ſiccam perſequeris.*
26 *Scribis enim contra me amaritudines, & conſumere me vis peccatis adoleſcentiæ meæ.*
27 *Poſuiſti in neruo pedem meum, & obſeruaſti omnes ſemitas meas, & veſtigia pedum meorum conſideraſti.*
28 *Qui quaſi putredo conſumendus ſum, & quaſi veſtimentum, quod comeditur à tinea.*

E 1 *Ecce omnia hæc vidit oculus meus, & audiuit auris mea, & intellexi ſingula.*

Id eſt, hæc opera Dei, quæ numeraui, partim vidi, partim audiui, eaque mecum reputans, atque pertractãs intellexi. Ex quibus manifeſto concluditur ſcientiam, & potẽtiam eius eſſe infinitã, quod vos tantum eſſe ſecretum ſignificabitis, vt vobis modò notum eſſe indicare videremini, vobiſque conſumptis pariter ex hominũ notitia eſſe tollendum. Quo loco animaduertendum eſt non eſſe ſatis opera Dei audire, atque adeò videre, vt ex illis ad Dei ſcientiam erudiamur, niſi ea animo noſtro tractemus, conſideremus, & intelligamus. Nec in eo differt ſtultus à ſapiente, quod alter viderit, alter vero non viderit opera Dei cum omnibus propoſita, & manifeſta ſint, ſed in eo potius, quòd ſapiens ea intelligat, ſtultus vero minimè, ſicut dixit Dauid, Quia delectaſti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo. Quam magnificata ſunt, opera tua Domine, nimis profundæ factæ ſunt cogitationes tuæ, vir inſipiens non cognoſcet, & ſtultus non intelliget hæc. Et hoc malum illud maximũ eſt, quod Deus per Eſaiam minatur dicens, Audite audientes, & nolite intelligere, & videte viſionem, & nolite cognoſcere.

[Margin: Opera Dei animo noſtro eſſe tractanda.]
[Margin: Pſalm. 91.]
[Margin: Eſai. 6.]

2 *Secundum ſcientiam veſtram, & ego noui, nec inferior veſtri ſum.*
Id eſt ſcio etiam ego id ſecreti quod vos ſoli ſcire putatis, neque me in huius rei ſcientia antecellitis, quare de ijs me rebus docetis, quæ iam diu à me cognita & explorata ſunt. Ita etiam Paulus dixit, Exiſtimo nihil me minus feciſſe à magnis Apoſtolis. Non enim

[Margin: 2. Cor. 11.]
[Margin: Non eſt virtutis in nos conuenire negate quod conueniat.]
[Margin: Eccli. 13.]

enim modeſti,& ſe ſubmiſſe gerentis eſt, id in ſe conuenire negare, quod conueniat,cũ nulla virtus mendacium in officio ſuo poſtulet,id quod ſapientẽ docere puto dicentẽ, Attẽde, ne ſeductus in ſtultitiam humilieris,noli eſſe humilis in ſapientia tua, ne humiliatus in ſtultitiam ſeducaris.Græci illud,*Secundum ſcientiam veſtram*,transferunt,καὶ ὑμεῖς ἐπίστασθε, & vos ſcitis, quia Hebræa verba,ſicut & Latina verſio vtranque habet ſentẽtiam,Et ſcio,quod vos ſcitis me ſcire.

3 ***Sed tamen ad omnipotentem loquar,& diſputare cum Deo cupio.***

Id eſt veruntamen hæc me ſcientia non deterret, neque impedit vllo modo quo minus cum Deo diſputare,& ei innocentiam meã probare optem.Ex quo intelligitur,quàm magna ſit bonæ,& integræ conſcientiæ vis,quantumque faciat animum probis,& honeſtis viris.Immo Dei immenſa virtus, atque ſapientia non ſolũ viros bonos non perturbat,ſed etiam maximè reficit,& cõſolatur. Qua enim alia re leuarentur ij,quos ſæpe homines improbi,& hominum imperita multitudo contemnit,viles,atque adeo iniquos exiſtimat, niſi quòd Deo ſe probari confidunt. Qua de cauſa regius vates pſallebat, Confortati ſunt,qui perſequuntur me inimici mei iniuſtè:quæ non rapui tunc exoluebã.Deus tu ſcis inſipientiam meam, & delicta mea à te non ſunt abſcondita. Cur enim ij Dei non ament iudicium?cur non ad illud aſpirent dicente Dauide,Quam bonus Iſrael Deus ijs,qui recto ſunt corde.

Dei ſumma virtus reficit & non perturbat bonos

Pſalm. 68.

Pſalm. 72.

4 ***Prius vos oſtendam fabricatores mendacij, & cultores peruerſorum dogmatum.***

Non tam grauis,& iniurioſa ſententia eſt, quam verba ſonare videntur,vt ex Hebræo,& Græco cognoſcitur. Nam Hebræa verba verbum de verbo conuertendo, ita habent, Et vos compoſitores eſtis mendacij,& medici futiles omnes.Græci autem ita conuertunt ὑμεῖς δέ ἐστε ἰατροὶ ἄδικοι καὶ ἰαταὶ κακῶν πάντες vos eſtis medici iniqui,& ſanatores malorum omnes. Fabricatores autem eos, vel compoſitores appellat mendacij, quod ex mẽdacijs eorum eſſent orationes,& ratiocinationes compoſitæ.Diximus enim ſæpe, licet eorum eſſent propoſitiones veræ cum de toto genere iniquorum loquerentur, in aſſumptionibus tamen vehementer errare, cum ſumerent aut Iob aliqua culpa teneri, aut ſcelerum ſuorum pœnas pendere.Componebant igitur, & fabricabant mẽdaciũ, quod mendacium probare,aut veriſimile reddere veris adiunctis nitebantur, Eiſdem prope verbis de inuidis ſuis querebatur Dauid dicens,Multiplicata eſt ſuper me iniquitas ſuperborum. In Hebræo autem eſt טפלו עלי שקר זדים taphlu halai ſequer zedim:

Pſal. 118.

compo-

componebant ſuper me mendacium ſuperbi. Medicos vero eos futiles,& ex verſione Septuaginta iniquos,& ſanatores malorum, id eſt,malos appellat,quia cum veniſſent, vt conſolarentur eum, vt in ſecundo huius libri capite dicitur,irritabant potius ſermonibus ſuis,quàm conſolabantur, refricabant potius,quàm liniebant dolorem, Sicut etiam de ſe, & maleuolis ſuis dicebat Dauid

Pſalm.68. Quoniam quem tu percuſsiſti perſecuti ſunt,& ſuper dolorem vulnerum meorum addiderunt.In hanc ſententiam explicandus eſt vulgatus interpres,cum vertit, ***cultores peruerſorum dogmatum***, Id eſt peruerſam agendi rationem tenetis,cum contra faciatis, quã conſolatoris,& amici munus poſtulabat. Ex quo facilè intelligitur; leuiter ſibi quoſdam ex hoc verſu perſuadere hæreticos Iob amicos fuiſſe,vitamque hanc, & huius ſeculi fœlicitatem tantum cognouiſſe;ſeculi vero futuri,& vitam & præmia prorſus ignoraſſe.Quam opinionem pluribus tertio capite confutauimus.

5 ***Atque vtinam taceretis vt putaremini eſſe ſapientes.***

Nam multam ſermonibus ſuis imperitiam, & inertiam declararunt. Stultè enim amicum in luctu, & mœrore iacentem verbis prouocarunt:ſtulte de ira & ſtomacho Dei erga impios viros diſſeruerunt apud eum, qui grauiſsimis miſerijs vrgebatur, cum potius ne ad deſperationem eum adigerent, ſed aliquo modo leuarent,de diſciplina, & caſtigatione agerent, qua Deus omnem filium, quem recepit,coercet. Sicut Paulus diſſeruit in epiſtola ad

Hebræ. 12. Hebræos,qui aduerſa etiam fortuna iactabãtur. Stultè etiam iniquum Iob eſſe iudicabant, quòd in calamitates incidiſſet, ſtulte etiam optabant,vt Deus loqueretur cum Iob, quo aperiret ei ſecretum illud,quod ipſa ſatis aperte natura declarat.Quos non le-

Prouer.17. ues errores ſilentio tegerent,ſi tacerent.Rectè ergo dicit, ***Vtinam taceretis***.Quia,vt eſt in Prouerbijs,Stultus ſi tacuerit ſapiens reputabitur. Quibus locis ſatis reprimi deberet multorum loquendi cupiditas,qui vt ſapientes alijs videantur, eas res audent tractare,quas aut ignorant,aut non multum callent.Nam licet facilè ſit imperitos homines prolixa, licèt indocta oratione decipere, docti tamen viri quorum eſt iudicium grauiſsimum ſtultitiam eius non veſtigijs,ſed cubili toto cognoſcent. Ob eamque rem ſapien-

Stulta loquendi cupiditas.

Prouer.10. tiſsimè dicit Salomon,Os ſtulti confuſioni proximum eſt.Et prudenter Dionyſius monuiſſe fertur ἢ λέγε τι σιγῆς κρεῖττον ἢ σιγὴν ἔχε, aut dic quod ſilentio melius ſit,aut ſile.

6 ***Audite ergo correptiones meas, & indicium labiorum meorum attendite.***

Pro iure ſuo peritus ab imperito petit, vt audiat correptionem,

quam

quam quidem debet attendere, vt doceatur: ſubijcit autem correptiones grauiſsimas.

7 *Nunquid Deus indiget veſtro mendacio, vt pro illo loquamini dolos.*

Mendacium, & dolos loquebantur, cum ſceleris Iobum arguebãt, vt Dei bonitatem defenderent, quam erga bonos viros maximã eſſe prædicabant. Perinde quaſi bonitas, & æquitas immenſa Dei aliter quam virum bonum, & innocentem condemnando defendi non poſſet: quod eſt abſurdiſsimum. Nam ſi hac indiget Deus defenſione ita, vt aliter defendi non poſsit, cum hac ratione minimè poſsit defendi, nullo igitur modo poteſt defendi: non poteſt autem hac ratione, quia iniquitas pugnat natura ſua cum æquitate, nullo igitur pacto iniquitate æquitas defendi valet. Maximo ergo incommodo Iob amicos ſuos vrgebat, vehementerque redarguebat eos ita increpando. Nam cum iniqua illa via pro Dei æquitate propugnabant, illam ſtultè deſerebant, vel temerè repugnabant. Aptiſsimè ergo, & acutiſsimè quidem hac verſione vulgati Hebrea verba explicantur. Quæ ita verbum de verbo reddemus, Nunquid Deo loquimini iniquitatem, & ei loquimini dolũ, id eſt, Dei gratia, & vt Deum defendatis, vt ſit datiuus acquiſitionis, vt dicunt Grammatici. Habent etiam hæc verba aliam ſententiam, quam transſerunt Septuaginta viri, & Chaldæus interpres, An in conſpectu Dei dolum, & iniquitatem loquimini? Id eſt, an dolos, & contumelias, quibus me vexatis, Deo non videtis eſſe cognitas, qui eas ſeueriſsimè vindicabit. Hæc verſio nono verſu probari videtur, qui in hanc conuenit ſententiam. Superior autẽ octauo ſtatim ſequenti, qui eadem ſententia magis vrget, ita habente. **Iniqua via non eſt pro æquitate pugnandum.**

8 *Nunquid faciem eius accipitis, & pro Deo iudicare nitimini.*

Accipere faciem vel perſonam in iudicio Hebraiſmus eſt, ſignificat autem non ex veritate, & ex æquitate ferre ſententiam, ſed ex qualitate perſonæ, cum vel reuerentia erga potentem, vel miſericordia erga pauperem commoti non æquum iudicium reddimus. Quod ne fiat cauetur in Leuitico, Non conſideres perſonam pauperis, neque honores vultum potentis: iuſte iudica proximo tuo. Et in Deuteronomio, Nulla erit diſtantia perſonarum, ita paruum audietis, vt magnum neque accipietis cuiuſquam perſonam, quia Dei iudicium eſt. Dicit ergo Iob, Nunquid in hac, quæ mihi cum Deo eſt diſceptatione vos iudicium exercẽtes Dei perſonam accipitis, hoc eſt, eum reuerentes, eique morẽ gerentes ſecundum illud iudicatis, vt me innocentem condemnetis. *Leuit.19.* *Deut.1.*

tis.Quod iudicium ei gratum eſſe non poteſt, qui acceptationem perſonarum in iudicio reprobat. Tum quod ei valdè contumelioſum ſit; ſi non aliter quam corrupto iudicio damnaretur. Quod eſt abſurdiſsimum. Acutiſsimè quidem argumentatur, grauiſsimeque amicos ſuos reprehendit. In huiuſmodi vero reprehenſiones incurrunt ij omnes, qui nullo alio argumento ducti temere iudicant eos in culpa Deique odio eſſe, qui huius vitæ incommodis opprimuntur: & ſtultitiam Barbarorum Melitenſium imitantur, qui Paulum homicidam eſſe putarunt tantum quod ex longa iactatione cum portum teneret, e manu eius viperam pendentem viderunt. Intelligitur etiam tãtum eſſe malum acceptionem perſonarũ, vt Hebræi loquuntur in iudicio, vt pro incommodo obijciatur grauiſsimo, vel Dei perſonã accipere, Quod dicit, *pro Deo iudicare nitimini*. Id eſt conamini iure, vel iniuria, ſecundum illum iudicare. Poteſt etiam verti, vt vertit Chaldæus, Pro Deo litigatis? Id eſt, contenditis illum iuſtum eſſe oſtendere, cum per ſe pateat. Septuaginta vero interpretes in eandem ſententiam, ſed obſcurius hunc verſum conuertunt ἢ ὑποστελεῖσθε δὲ, ὑμεῖς αὐτοὶ κριταὶ γένεσθε. Eſt autem ὑποστέλλω vereor, diſsimulo, præuaricor conſulto, vt morem geram, vincor, & cedo, ſignificant igitur, An vt Deo morẽ geratis, innocentiam meam diſsimulatis, eique cedere ſimulatis, cum vos huius noſtræ cauſæ iudices conſtitueritis? cum id in iudicio facere longè a rectis ſit alienum iudicibus.

Stulte quiſpiam iudicatur impius ex huius vitæ incommodis

Act. 28.

9 *Aut placebit ei quem celare nihil poteſt? aut decipietur, vt homo veſtris fraudulentijs.*

Fraudulentias vocat, quod contra quam ſentirent, Deo morem gerentes iudicarent. Quibus licet homo capi, & allici poſsit putans ex animo ſibi aſſentiri, at minime Deus qui corda menteſque nouit, quem nihil latere poteſt. Hebræus, & Septuaginta viri eandem habent ſententiam, licet verbis ſuboſcuris atque concilis vtroque loco ponatur, Hebræum ita ad verbum traducemus, Nam bonum erit vobis ſi explorauerit vos? An ſicut decipe retis hominem decipietis eum. Septuaginta vero ſic καλόν γε ἐὰν ἐξιχνιάσῃ ὑμᾶς· εἰ γὰρ τὰ πάντα ποιοῦντες προστεθῆτε αὐτῷ; Bonum ſi inueſtiget vos? nunquid licet omnia faciatis, imponetis ei? Quibus dictis vehementer hypocritæ deterreri debent: & illud demonſtratur, quod hoc eodem capite poſt pauca dicit Iob, Non veniet in conſpectu eius omnis hypocrita, vt Iob amplius declarat adiungens.

10 *Ipſe vos arguet, quoniam in abſcondito faciem eius accipitis.*

Explicat quæ nam illæ fraudulentiæ ſint, quas minimè Deo placere di-

re dixit,quod latenter,vt ei obſequantur,iudicium corruperint, neque rectam ſententiam protulerint,quod tam graui,& iniquo animo feret Deus,vt addat mox Iob.

11 *Statim vt ſe commouerit, turbabit vos: & terror eius irruet ſuper vos.*

12 *Memoria veſtra comparabitur cineri,& redigentur in lutum ceruices veſtræ.*

Id eſt, vos vehementer puniet, tantum ſcelus veſtrum vlciſcetur. Quod dicit, *Memoria veſtra comparabitur cineri,&c.* Id eſt, ita vos deſtruet,& perdet,vt nulla veſtri memoria, nullum veſtrum veſtigiũ relinquatur.Quoniam, vt ait Dauid, Non Deus volens iniquitatẽ tu es,neque habitabit iuxta te malignus, neque permanebũt iniuſti ante oculos tuos. Odiſti omnes, qui operantur iniquitatem, perdes omnes,qui loquuntur mendacium. Virum ſanguinum,& doloſum abominabitur Dominus.Mendacium enim,dolum,& hypocriſin nulla poſſunt honeſta ratione excuſari,etiam ſi Dei cauſa fieri dicantur. Imo maximum Deo conuitium fit, ſi quiſpiam hæc illius referre, vel tam peruerſa ratione eius cauſam defendi poſſe putet. Quare mirum non eſt,ſi tam acerbas, quam hic Iob commemorat, huius ſceleris pœnas repetat ab eo, qui admiſerit illud. Qui locus valde declarat, quantum hypocritæ Deo ſtomachum faciant, quantaque aduerſus illos excitetur ira,ſimiliſque eius eſt,qui ponitur in Eccleſiaſtico,Ne fueris hypocrita in conſpectu hominum:ne forte cadas,& reuelet Deus abſconſa tua, & medio ſynagogæ elidat te. Quoniam acceſſiſti malignè ad Domi num.& cor tuum plenum eſt dolo,& fallacia.Sequitur autem.

Pſal. 5.

Hypocritæ ſtomachũ faciant quantũ Deo.

Eccli 1.

13 *Tacete pauliſper, vt loquar quodcunque mihi mens ſuggeſſerit.*

Id eſt poſtquam veſtris calumnijs reſpondi,Tacete,vt loquar alia quæ mihi præterea in mentem veniunt.Sed extremæ partis huius verſus ſententia anceps eſt in Hebræo,& propterea variè explicatur Hebræa verba ſunt ויעבר עלי מה vaiahabor halai ma, & tranſeat ſuper me quidquam. Quod ita Septuaginta viri intellexerũt καὶ διαπαύσομαι θυμοῦ, & acquieſcam ab ira. Nam Hebræā phraſim eſſe intellexerunt ſimilem eius,qua vtuntur Hiſpani dicentes, *dar paſſada a las coſas*, Chaldæus transfert tranſeat ſuper me מיעם mihadam,quodcunque,id eſt, quicunque caſus interuenerit, Quoniam dixerat illi capite quinto Eliphaz,quòd ſua ipſe periret iracundia,& indignatione tanquam paruulus,& ſtultus:omnes item cõmemorarunt graues,iniquos & ſuperbos homines,caſus, & pœnas manere illum iniquum eſſe ſignificantes. Ait igitur ſinite me loqui, ac cũ Deo de mea fortuna conqueri. Quidquid de me fiet,

quidquid

quidquid mihi caſus attulerit,meo enim non veſtro incommodo cadit quod planius cap. 19. dixit, Si ignoraui mecum erit ignorantia mea,Id eſt ego ſi ſum ſtultitiæ meæ fructum feram, quæ expoſitio nonnullis probatur,cohæretque maximè cum eo quod ſequitur.

14 *Quare lacero carnes meas dentibus meis, & animam meam porto in manibus meis.*

Id eſt, ſi vllum iam malum, vel graue detrimentum timerem, cur dētibus carnes meas lacerarem, & animam in manibus meis portarem.Quod apud Hebræos prouerbio dici traditur cum aliquis crudelis,aut acerbus eſt, quod probari poteſt ex eo, quid amicis ſuis cap.19.dicit,Quare perſequimini me ſicut Deus,& carnibus meis,ſaturamini,id eſt,neque mihi corpus, neq; anima curæ eſt, ſed illud dentibus,lacero,vitam cum morte commutare cupiens, illàmque in manibus porto ſperans, & optans, vt à me citò tollatur.Quare nihil eſt iam,quod timeam,nullus me iam de ſalute deſperantem cōturbabit. Alij animā in manibus portare Hebræam phraſim eſſe docent,pro eo quod eſt ſubire pericula.Quod expoſitioni poſitæ proxime accedit, id eſt nullum me periculum retardabit,cum omnia iam libenter pericula ſubeam.

15 *Etiam ſi occiderit me,in ipſo ſperabo.*

Id eſt,licet de mea vita,atque ſalute deſperem, in ipſo tamen ſperabo,quod me numquam innocentem condemnabit. Tangit his verbis, id quod multis,capite nono, & decimo tractauit, ſe vllis meritis ſuis impedire non poſſe, quo minus eum Deus quibuſcunque voluerit ſupplicijs,& detrimentis afficiat: pro iure tamē ſuo contendere, tot pœnas nunquam commeruiſſe, neq; vllo eſſe tanto crimine condemnandum. Sicut decimo capite dixit, Noli me condemnare, multiſque deinde argumentis ex Dei bonitate petitis probauit minimè à Deo eſſe condemnandum.Recte ergo modo dicit,etiam ſi occiderit ſperabo in eum,in eam quam explicuimus ſententiam. Non poſſunt autem viri boni licet miſerijs oppreſsi non benè de Deo ſperare. Nam vt multas, Dei promiſsiones omittam traditas diuinis oraculis,quibus auxilium ſuum recipit āllaturum eis,qui honeſtam vitam agētes in eo ſperauerint: ſed vt de ſe tantum probi homines coniecturam faciant: credere certe, & confidere debent eum in ſe bonum, & benignum futurū, erga quem ipſi tam pij,& religioſi ſint. Quod vel in ſuma vitæ deſperatione iuuit,& confirmauit Ezechiā,cū ei verbis Dei nunciaret Eſaias ſequenti die moriturum. Qui tamen ita Deum oraſſe narratur, Memento, quæſo,quomodo ambulauerim coram te in

Viri boni oppreſſi bene de Deo ſperant.

veritate,

veritate,& in corde perfecto,& quod placitum eſt coram te,fecerim. Veruntamen animaduertendum eſt variam apud Hebræos 4.Reg.20.
huius verſus eſſe lectionem.Nam pro eo quod nos dicimus,*in ipſo* in Hebræo eſt, לו lo,quod dupliciter legitur, aut cum א aut cum ו cum א ſignificat Non,cum ו vero Ipſi Ei. Quæ varia lectio, vel in ipſa Biblia Regia reperitur, nam in Hebræo textu, qui ponitur cum alijs ſcribitur per ו in eo vero textu, qui ponitur in apparatu,ſcribitur per א Verumenimuero ſiue cum א ſiue cum ו ſcribatur, vtroque modo ambiguum eſt Hebræis, ſignificans & Ipſi, & Non.Nam quindecim loca in Biblia notantur ſcripta cum א quæ tamen Ipſi,vel Ei ſignificant, vt 1. Paralipomenon 11. verſu 20. ולא שם velo ſem,& ei nomen inter tres.Et primo Regum. 2. verſu 3. ולא velo; & ei directa ſunt opera. Et in 1. Eſdræ. 4. verſu 2. ולא velo,& ei nos ſacrificamus.Duo item notantur,quæ ſcribuntur cum ו Non, ſignificantia, vt primo Regum 2. verſ. 16. reſpondens aiebat ei,לו lo nequaquam,nunc enim dabis,& 20. verſu 2. Ecce לו lo non faciet pater meus quidquam. Quare hic verſus quomodocunque ſcribatur poteſt,& negando explicari, ſicut à quibuſdam explicatur,apteque ſententia conuenit, Ecce occidet me non ſperabo,id eſt, nihil iam ab eo boni in hac vita ſpero, cum cito ſit amittenda. Vt ſeptimo capite dixit, Deſperaui nequaquam vltra iam viuam, tantum cum eo de innocentia mea diſputabo,ſicut mox ſubiungit. Sed Græcorum verſio difficilior eſt. Nam ita transferunt ἐάν με χειρώσηται ὁ δυνάστης ἐπεὶ καὶ ἤρκται ſi me ſubegerit potens,quoniam & cœptum eſt.Quia in Hebræo eſt הן יקטלני לו איחל hen iqteleni lo aiahel,intellexerunt autem,occidat ſibi,quod ſubigat, vel ſibi addicat, in ſuamque poteſtatem redigat,expoſuerunt: hæc enim omnia verbum χειρόω ſignificat, איחל aiachel autem à verbo, חלל halal,quod præter alia incipere ſignificat,eſſe putarunt. ו. Autem quod accidentale, vt ſæpe diximus,ſit, adeſſe,& abeſſe potuiſſe.Sententia vero optime coheret, id eſt,Licet me Deus tantis malis,& miſerijs coerceat,non timebo tamen de mea inculpata vita cum illo diſceptare. Sicut ſtatim ſubijcit. *Veruntamen vias meas in conſpectu eius arguam*. Dixerat in principio huius capitis, Diſputare cum Deo cupio. Prius vos oſtendam fabricatores mendacij. Poſtquam igitur amicos ſuos reprehendit ad propoſitum redit ſuum, vt diſputet cum Deo. Idem enim verbum יכח iachah ponitur illic ad ſignificandum diſputare, quod hic ad ſignificandum arguere, vt intelligatur hic locus cum illo eſſe connexus, eandemque eſſe vtriuſque ſententiam. Quare non ſignificat vias velle ſuas accu-

ſare, caſtigare atque reprehendere: vt quidam non recte contextum intelligentes arbitrati ſunt: ſed velle de vijs ſuis cum Deo diſputare, vt honeſtas ei fuiſſe probet, id quod in reliquo capite facit, vt patebit. Eadem ergo optimorum conſiliorum conſcientia, quæ efficit, vt bene de Deo, licet caſtiget, ſperemus, efficit etiam vt, licet acriter tanquam rei puniamur, licet tanquam iuſto iudicio damnati in cruciatum agamur, cauſæ tamen noſtræ æquitate freti, vel cum Deo in iudicium venire non dubitemus. Qui animus,& ſpiritus tantus eſt,vt infinitus eſſe videatur. Quandoquidem infinitam, tantis incommodis debilitatus non timet potentiam. Nec mirum, nam infinita etiam ipſe potentia nititur, Dei ſcilicet bonitate,& erga ſuos immenſa pietate. Fœlix ergo ille, qui conſcientia bene actæ vitæ,& multorum benefactorum recordatione ſe in malis, & graui Dei animaduerſione ſuſtentat: nunquam enim ruet, ſed reſpirabit aliquando,& è miſerijs emerget.

Bonorũ animus in moleſtijs quantus ſit.

16 *Et ipſe erit Saluator meus: non enim veniet in conſpectu eius omnis hypocrita.*

Ecce, vt aptiſsime Iob exponat cuiuſnam patrocinio nixus tantam diſputationem non recuſet, Deo videlicet. Ipſe enim tanquam pater coercet, atque caſtigat, iuuat etiam atque confirmat, neque ita magnum rectis hominibus inijcit timorem, vt non longe maiorem faciat ſpem. Luculenter vero exponit, & amplificat Dauid, quam alacri, & erecto animo ſint, qui Deum obſeruant,& quo adiutore multa officia præſtitiſſe recordantur. Beatus, ait, populus qui ſcit iubilationem. Id eſt, qui ſcit, quem laudare, & cui res à ſe geſtas acceptas referre debeat. Nam illud conſequetur, quod deinde dicit, Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iuſtitia tua exaltabuntur. Quoniam gloria virtutis eorum tu es, & in beneplacito tuo exaltabitur cornu noſtrum. Quia Domini eſt aſſumptio noſtra,& ſancti Iſrael regis noſtri. Quod dicit, *Non enim veniet in conſpectu eius omnis hypocrita,* amicos ſuos perſtringit, quos dolo malo agere dixerat, dum non æquitate, ſed Dei dignitate ducti hāc cauſam iudicabant: ponitque aliam rationem, cur vehementer ſuæ cauſæ Deo iudice confidat. Quia nulla fraus, nullaque calumnia in huiuſmodi iudicio adhiberi poteſt. Quibus ſæpe viri boni in hominum iudicio oppreſsi cauſa cadere coguntur: & ob eam rem Deum iudicem vehementer optant, & eius ſæpe iudicium implorant, & ita Dauid precatur, Deus iudicium tuum regi da, & iuſtitiam tuam filio regis. Cuius

Pſalm. 88.

Boni Deum iudicem optant.

Pſal. 77.

ius iudicij æquitatem exponens adiungit, Iudicabit pauperes po
puli, & ſaluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniato-
rem חנף haneph vero non ſolum hypocritam, ſed etiam accepta-
torem, vt cum Hebræis loquamur, perſonarum, iniquum, & ſcele-
ratum hominem ſignificat. Cui nullum ad Deum aditum patere,
neque virum doloſum dolos vllos aut fraudes cõtra Deum poſſe
commoliri valde reficit viros bonos. Id quod ita Deum precans
declarauit Dauid, Secundum multitudinem impietatum eorum *Pſal. 5.*
expelle eos, quoniam irritauerũt te Domine, & lætentur omnes,
qui ſperant in te.

17 *Audite ſermonem meum, & ænigmata percipite auribus veſtris.*
Attentos facit amicos ſuos volens iterum cum Deo diſputare:
vt videant nihil ſuis ſermonibus profeciſſe, quo ſuæ cauſæ non
confideret. Difficile enim vir bonus à vera, & recta ſententia
abducitur, licet multi contradicant. Quòd *ænigmata* dicit, in
Hebræo eſt אחותי ahuati enuntiationem meam, quod eſt clarius.
Docte tamen *ænigmata* conuertit, id eſt, ſermones & propoſitio-
nes obſcuras. Nihil enim obſcurius, quàm alterius honeſta con-
ſcientia, de qua ſtatim differit dicens.

18 *Si fuero iudicatus, ſcio quod iuſtus inueniar.*
Id eſt, non merito meo tot tantaſque pœnas pendere, ſicut capite
ſeptimo dixit, Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram
merui, & calamitas quam pătior in ſtatera. Quaſi arena maris,
hæc grauior appareret, & cap. 10. Et ſcias quia nihil impium fe-
cerim, cum ſit nemo, qui de manu tua poſsit eruere. Eſt enim fre-
quens in hoc libro earundem ſententiarum repetitio, quod to-
tus in vno eodemque propoſito verſetur, ita, vt nihil fere ſit eo-
rum, quæ in hoc capite ſequuntur, quod alijs verbis prius dictum
non fuerit.

19 *Quis eſt qui iudicetur mecum? veniat quare tacens conſumor?*
Id eſt, ſi eſſet aliquis, qui vellet mecum æquo iudicio certare, non *1. Reg. 22.*
ſolum huiuſmodi certamen non recuſarem, verumetiam vehe-
menter opto hanc mihi offerri occaſionem cauſam meam infor-
mandi, innocentiamque meam explicandi. Nam nunc dolore
conficior, quòd indicta cauſa condemnor. Viri enim boni, in
æquo iudicio non tacent, ſed libenter pro ſe dicunt. Iniqui ve-
ro in huiuſmodi iudicio obmuteſcunt, neque ſe defendere audẽt.
Sicut ille qui in nuptijs regijs auſus eſt diſcumbere ſine veſte nu-
ptiali, cõtra vero in corrupto, & iniquo iudicio improbi loquun-
tur libereque mentiuntur, probi autem tacent, neque ſuam cau-
ſam informant. Sicut dicit Amos, Hoſtes iuſti, accipientes mu- *Amos 5.*

In æquo iudicio æqui loquũtur & iniqui tacẽt cõtra in iniquo.

nus,& pauperes deprimentes in porta. Ideo prudens in tempore illo tacebit,quoniam tempus malum eſt. Chriſtusq; Ieſus in peruerſum illud iudicium adductus,grauiſsimisque accuſatus criminibus, ita nihil pro ſe dicebat, vt præſes vehementer,ſicut Ioannes narrat, miraretur.

Ioan. 19.

20 *Duo tantum ne facias mihi,& tunc à facie tua non abſcondar.*

21 *Manum tuam longè fac à me,& formido tua non me terreat.*

Adeo ſuæ cauſæ confidit,vt vel Deo ipſi,quem nihil latere poteſt, qui iam eum ſupplicio tanquam reum addixiſſe videbatur, eam probaturum ſperet. Id tamen duabus conditionibus, dum illos grauiſsimos dolores detrahat,quibus illum intercludit,quos vocat manum Dei. Terrorem etiam auferat, quem tantis ei ſupplicijs iniecit, Hæc eadem in fine capitis noni poſuit his verbis, Auferat à me virgam ſuam, & pauor eius non me deterreat, loquar,& non timebo eum,neque enim poſſum metuens reſpondere. Poteſt etiam formido, & pauor, quem vtroque loco à ſe deprecatur, intelligi de eo, quem numen ipſum apparens hominibus afferebat. Erat enim grauis, & vehemens opinio, quæ per animos olim gentium peruaſerat, cum cui ſe numen aliquod oſtenderet, continuo animam efflaturum. Et ita mirabatur Iacob poſtquam angelum vidit, dicens, Vidi Dominum facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima mea. Et Eſaiæ cum illa viſio eſſet oblata gloriæ Dei in templo, dixit, Væh mihi quia tacui, in Hebræo eſt נדמיתי nidmethi exciſus ſum, cuius rei mox rationem reddens ait. Et Dominum exercituum vidi oculis meis. Hunc igitur terrorem, quem ſecum numen affert, forte ſignificat, cum dicit, Formido tua non me deterreat. Vt manus, quam etiam à ſe deprecatur, tantum ad plagas, vt diximus pertineat.

Opinabātur olim morituꝛum cui ſe numen oſtenderet.

Geneſ. 32.

Eſai. 6.

22 *Voca me, & ego reſpondebo tibi: aut certè loquar, & tu reſponde mihi.*

Id eſt ſi mihi Deus concedat, quod poſtulo, eius ſit optio, vt vel mihi litem intendat, & ego deinde reſpondebo, vel ego cauſam agam, & ipſe reſpondeat. Quæ omnia eo ſpectant, vt Iob ſuæ cauſæ bonitatem declaret. Quocunque enim modo veritas æquo iudicio tractetur vincit. Sed parum modeſte, & reuerenter ita Iob de tanta Dei maieſtate loquitur. Quare poſtquam Deum ſibi loquentem audiuit, temeritatis conuictus hæc ſua verba reprehendit, vt in fine libri videbimus. Neque in alia re niſi in verbis his, in tantis rerum anguſtijs peccaſſe cognoſcitur: quod eſt valde mirabile.

Quan-

23 *Quantas habeo iniquitates, & peccata, ſcelera mea, & delicta oſtende mihi.*

Ecce litem infert Deo, ideſt, quo nam merito meo tot inhibes mihi ſupplicia? Id rectiſsime poteſt, quis ex Deo quærere, qui nullius ſibi delicti conſcius ſit. Non temere enim confidit, ne Deo ſcelus vllum ſuum ſit notum dicente Ioanne, Si non reprehenderit nos cor noſtrum fiduciam habeamus ad Deum. 1. Ioan. 3.

24 *Cur faciem tuam abſcondis.*

Auertere, vel abſcondere faciem Deus in ſcriptura dicitur, cum incommodis afficit, & iratus eſſe videtur, tranſlatione ab hominibus petita, qui nolunt eum intueri, erga quem graui animo ſunt. Oſtendere autem faciem, vel reſpicere dicitur Deus cum fauet, & malis medetur. Qua etiam phraſi Latini vtűtur. Nam, Niſi quis nos Deus reſpexerit, ſcribit Attico Cicero. Id eſt, ſubſidio fuerit. Et ita Dauid ait, Auertiſti faciem tuam à me, & factus ſum conturbatus. Et alio pſalmo precatur, Reſpice in me, & miſerere mei, Et illuſtra faciem tuam ſuper ſeruum tuum. Significat ergo Iob cur mihi iratus, & offenſus es? Quid commerui? aut in quo peccaui? Sed Deus Iobo, & omnibus ſanctis viris id quærentibus reſpondet illud Eſaiæ, Ad punctum in modico dereliqui te, & in miſerationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abſcondi faciem meã parumper à te: & in miſericordia ſempiterna miſertus ſum tui, Dixit Redemptor tuus Dominus. *Et arbitraris me inimicum tuum*. Id eſt, me hoſtilem in modum vexas, & tanquam inimicum malis mortiferis exercens. Sicut etiam ſeptimo capite dixit, Quare me poſuiſti contrarium tibi.

Pſal. 29. Pſal. 22. Pſal. 30. Eſai. 54.

25 *Contra folium quod vento rapitur, oſtendis potentiam tuam, & ſtipulam ſiccam perſequeris.*

Id eſt, indignum tua tanta potentia eſt, quòd manus conſeras cũ hoſte infirmiſsimo, & hominem afflictum, & eneruatum tanto ſtudio inſecteris. Sicut Dauid Sauli dixit, Quem perſequeris rex Iſrael? Quem perſequeris? canem mortuum perſequeris? & pulicem vnum? Infirmum autem ſe eſſe declarat ex eo quod ſtipulæ, & folij ſimilis ſit. Qua ſimilitudine idipſum declarauit Homerus, 1. Reg. 21.

οἳ φύλλοισιν ἐοικότες, ἄλλοτε μέν τε
ζαφλεγέες τελέθουσιν ἀρούρης καρπὸν ἔδοντες,
ἄλλοτε δὲ φθινύθουσιν ἀκήριοι, οὐδέ τις ἀλκή.

Qui folijs ſimiles alias vigent terræ fructus edentes, alias miſeri occumbunt, neque vlla eſt eis reliqua vis. Quam ſimilitudinem

Simonides ſapientiſsimam eſſe cecinit. Eamque Iob vehementer illo appoſito. *Quod vento rapitur*, illuſtrauit: Viget in vere, in autumno expellitur vento. Hoc vero argumentum ex infirmitate ductum, ſicut eſt leuiſsimum ad retardandum hominis maleuoli, & inuidi animos, ita eſt vehementiſsimum ad Deum cum caſtiget mitigandum. Nec enim poteſt diu ipſe acerbus eſſe ei, qui patienter, & ſubmiſſo animo calamitates, & Dei flagella tolerat, nec magis mente, & cogitatione ſua Deo reſiſtit, quàm folium, & ſtipula ſicca vento vehementiſsimo. Et propterea monet, ita Petrus, Quia Deus ſuperbis reſiſtit humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igitur ſub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore viſitationis, id eſt, vt vos malis, & ærumnis leuet, cum illis oppreſsi fueritis, & magnis præterea beneficijs augeat. Puto enim viſitationem hanc de illa eſſe intelligendam, de qua Iob dixit capite ſeptimo, quo idem hoc argumentum tractauit, dicens, Quid eſt homo quia magnificas eum? aut quid apponis erga eum cor tuum? Viſitas eum diluculo, & ſubito probas illum. Quantam vero vim habeat precatio ex hoc argumento compoſita ad Deum placandum, gratiam & benignitatem eius conciliandam luculenter exponit Eccleſiaſticus dicens, Oratio humiliantis ſe nubes penetrabit, & donec appropinquet non conſolabitur, & non diſcedet donec altiſsimus aſpiciat. Et Dominus non elongabit ſe, ſed iudicabit iuſtos, & faciet iudicium. Et fortiſsimus non habebit in illis patientiam, vt contribulet dorſum ipſorum, &c. Quod dicit, oſtendis potentiam tuam, in Hebræo eſt תערוץ taharoz quod poteſt exponi Conteres, vel Formidabis, primum expreſsit noſter vulgatus illo modo transferens, nam vi magna con tetere ſignificat. Secundum Græci interpretati ſunt traducentes ἀλαβυθήσῃ reuereberis.

Quare Deus cum caſtigat, maxime mitigatur.

Iob 7.

Eccl. 25.

26 *Scribis enim contra me amaritudines.*

Id eſt, ſtatuis, me varijs modis affligere. Alludereque videtur ad bonum agendi iudicium, regum, & magiſtratuum, qui leges & ſen tentias, quas ferunt, ſcribunt. Eandem ſententiam alijs verbis capite decimo declarauerat, dicens. Inſtauras teſtes tuos contra me, & multiplicas iram tuam aduerſum me, & pœnæ militant in me. *& conſumere me vis peccatis adoleſcentiæ meæ.* Id eſt, pœnas nunc videris à me repetere eorum criminum, in quæ adoleſcens incurri, Id quod etiam capite ſeptimo tetigit dicens, peccaui, quid faciam tibi ò cuſtos hominum? & capite decimo, Si peccaui & ad horam pepercisti mihi. In Hebræo autem ad verbum ita dicitur, ותורישני עונות נעורי vetoriſeni hauonoth nehurai,

hurai,

hurai, feciſti, vt poſsiderem peccata adoleſcentiæ meæ, & ita interpretatur Chaldæus. Græcus vero *περιέθηκας δέ μοι νεότητος ἁμαρτίας*, tribuiſti mihi peccata adoleſcentiæ meæ. Eſt autem elegans & erudita phraſis Hebræa, vt tunc homo peccata poſsidere dicatur, cum eorum fructus percipit, id eſt eorum pœnas patitur. Nam pœna ex natura ſua ex culpa naſcitur, id etiam Dauid ſignificaſſe videtur dicens, Conuertetur dolor eius in caput eius & in verticem ipſius iniquitas eius deſcendet. Tunc ſentiunt iniqui quàm dura, grauis, & amara res ſit flagitium, quod ante iucundum videbatur. Cum igitur pœna per ſe vique ſua ex peccato oriatur, eſt quidem prudentis hominis, cum pœnam ſubierit, ſcelus, licet iampridem fuerit ſuſceptum, in memoriam reuocare, timereque ſibi, ne tunc à Deo vindicetur. Nam diræ vltrices claudæ nonnunquam ſunt, quia ſceleratum hominem licet ſæpe ſero, tandem tamen aſſequuntur: cuius rei cauſas ſatis docte Plutarchus expoſuit in eo libro, quem de ſera numinis vindicta compoſuit. Quare prudenter filij Iacob inter ſe communicabant, dicentes, Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem noſtrum, videntes anguſtias animæ illius, dum deprecaretur nos, & non audiuimus: idcirco venit ſuper nos iſta tribulatio. Eſt autem ſtulti, & perditi hominis calamitates, in quas inciderit, nunquam ſua culpa, ſed vel alterius malitia, vel caſu, & fortunæ temeritate, vel temporum miſeria ſemper eueniſſe putare.

Peccatum quando iniquus poſſidere dicitur.

Pſal. 17.

Sera numinis vindicta.

Geneſ. 42.

27 ***Poſuiſti in neruo pedem meum, & obſeruaſti omnes ſemitas meas, & veſtigia pedum meorum conſideraſti.***

Significat ſe in miſerijs, & fortunis aduerſis ſine vllo remedio, aut alleuamento manere: quod explicat ex ſimilitudine hominis in vincula conjecti, ex quibus ſe nullo modo explicare poteſt. Qua etiam ſimilitudine capite ſeptimo vſus eſt, dicens, Nunquid mare ego ſum, aut cetus, quia circundediſti me carcere. Ait igitur. ***Poſuiſti in neruo pedem meum***, Id eſt, me in compedibus retines, Hebraice eſt בסד baſad, quod Hiſpane eſt, vt dicit quidam Hebræus Hiſpanus magnæ apud illos auctoritatis, ***en el cepo***. ***Et obſeruaſti omnes ſemitas meas***, Id eſt, ne via, aut ſemita vlla fugerem. Hebraice planius dicitur, תשמר tiſmor cuſtodies omnes ſemitas meas. ***Et veſtigia pedum meorum conſideraſti***, idem alijs verbis dicit, id eſt, caues ne vllo modo egredi aut elabi poſſim. Hebraice obſcurius id ponitur his verbis על שרשי רגלי תתחקה hal ſarſe raglai tithaque. Quod varie quidem redditur, ſed tota difficultas poſita eſt in verbo תתחקה tithaque, nam reliquum,

nulli dubiũ eſt,quin proprie ſuper radices pedum meorum ſignificet חקה haquá vero eſt verbum valde ambiguũ Hebræis,quibus ſtatuere,ſcribere,deſcribere,pingere ſignificat, ſed proprie mihi ſignificare videtur, imprimere,hæc enim ſignificatio apte in om
Ezech. 4. nia loca conuenit,in quibus reperitur,vt Ezechielis.4.c. & tu fili hominis accipe tibi laterem, & pones illũ coram te, & חקות haquot deſcribes in eo ciuitatem Hieruſalem,apte quadrat etiam,
Eſai. 49. ſi Imprimes exponamus, & illud Eſaiæ in manibus meis חקתיך
Eſai. 10. haqtorich deſcripſi te,apte exponetur, Impreſsi te,& illud Eſaiæ הוי החקקים חקקי און hoi hahoquequim hiqueque auen, ve qui condunt leges iniquas,recte explanabitur ſic,Ve qui imprimunt impreſsiones iniquitatis,quod de legibus, & ſententijs principũ, & iudicum iniquis intelligitur, qui in tabulis ſcribi, & incidi ſolebant. Hinc חקק hoqueq ſcriba, vel legis lator, quia leges, vel imprimit, vel imprimi iubet. Nunc ad locum noſtrum redeamus, quem quidem docti Hebræi ita explicant, & ſuper radices pedũ meorum imprimetur,ſcilicet compes vel cippus,vt ita dicam,vt ſignificet artiſsime vinculis ſe eſſe conſtrictum. Sed in hac explicatione id difficultatis relinquitur,quòd ſi verbum ſit tertiæ perſonæ,oportet ex notis eſſe fœmininum,cum eius ſuppoſitum cõpes ſit maſculinum, ſed id facile patiuntur, nam dicunt plerumque id in ſcriptura accidere. Sed vulgatus,Græci,Chaldæus id nõ patiuntur,ſed vt verbum ſit maſculinum, illudque ſecundæ & non tertiæ perſonæ eſſe iudicant, & ita vulgatus conuertit, Veſtigia pedum meorum conſideraſti, id eſt, notaſti, & quaſi impreſsiſti, ne fugere,aut ex loco moueri poſsim. Idem Septuaginta intellexerunt,cum ad radices pedum meorum ἀφίκου perueniſti,conuerterunt, & Chaldæus veſtigia pedum meorum חרשם tirſum ſignaſti. Attamen id difficultatis eſt in hac explicatione,quod verbum in quarta cõiugatione ponatur,quæ non eſt tranſitiua,& ob eam rem non placet Hebræis verbum eſſe ſecundæ perſonæ ſignificãs actionem tranſeuntem. Sed mirum eſt,quod in illo, de quo diximus Grammaticæ præcepto eo quo dixi modo explicantes conniueant,in hoc autem conniuere nolint. Hac igitur Iob dicendi ratione extrema hominis calamitas ſignificatur, qua ſic opprimitur,vt nullã ratione liberari aut leuari poſsit. Eodemque fere
Thren. 3. pacto idem declarat Ieremias dicens, Concluſit vias meas lapidibus quadratis,ſemitas meas ſubuertit.

28 *Qui quaſi putredo conſumendus ſum, & quaſi veſtimentum, quod comeditur à tinea.*

Id eſt, mirum eſt quòd tanto ſtudio me conuellere coneris, cum ſim

ſim tam infirmus, vt per me nullo perſequente, neque id efficeret conāte morte conſumendus ſim, velut à tinea veſtimentum conſumitur. Eſt animaduertēdum illud *conſumendus ſum*, tertia perſona in Hebræo efferri יבלה ible conſeneſcet: relatiuum etiam *qui* tertiæ eſſe perſonæ הוא hu ipſe, aut ipſum, ſic igitur ad verbum ex Hebræo tranſferemus, ipſe tāquam putredo cognoſcet, refert igitur, vt recte notat auctor Bibliæ Roberti folium, de quo dixerat, quod à vento rapitur: tertia etiam perſona Græci, & Chaldæus transferunt. Notandum etiam eſt Græcos putaſſe ex נבל nebel, quod eſt, vter illud verbum יבלה ieble conſeneſcet eſſe deductum, ita vertentes ὃ παλαιοῦται ἴσα ἀσκῷ quod conſeneſcet, ſicut vter. Hac etiam veſtimenti, & vtris ſimilitudine alijs locis vtitur ſcriptura ad declarandum, quod homo per ſe conſeneſcet, atque deficiet, vt Dauid, Ipſi peribunt, tu autem permaues, omnes ſicut veſtimentum veteraſcēt. Et alio loco factus ſum, ſicut vter in pruina. Et Eſaias; Ecce omnes quaſi veſtimentum conterentur, & tinea comedet eos.

Pſal. 101.
Pſal. 118.
Eſai. 50.

CAPVT. XIV.

A

Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miſerijs.

2 *Qui quaſi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu permanet.*

3 *Et dignum ducis ſuper huiuſmodi operire oculos tuos, & adducere eū tecum in iudicium?*

4 *Quis poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine? nonne tu qui ſolus es?*

5 *Breues dies hominis ſunt numerus menſium eius apud te eſt: conſtituiſti terminos eius, qui præteriri non poterunt.*

7 *Recede paululum ab eo, vt quieſcat, donec optata veniat, ſicut mercenarij dies eius.*

B

7 *Lignum habet ſpem: ſi præciſum fuerit, rurſum vireſcit, & rami eius pullulant.*

8 *Si ſenuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius.*

9 *Ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam, quaſi cum primum plantatum eſt.*

10 *Homo verò cū mortuus fuerit, et nudatus atq; cōſūptus, vbi quæſo eſt.*

11 Quo-

11 *Quomodo ſi recedant aquæ de mari,et fluuius vacuefactus areſcat.*
12 *Sic homo cum dormierit non reſurget, donec atteratur cælum, non euigilabit,nec conſurget de ſomno ſuo.*
13 *Quis mihi hoc tribuat,vt in inferno protegas me,et abſcondas me, donec pertranſeat furor tuus, et conſtituas mihi tempus,in quo recorderis mei?*
14 *Putáſne mortuus homo rurſum viuet? cunctis diebus,quibus nunc milito,expecto donec veniet immutatio mea.*
15 *Vocabis me, et ego reſpondebo tibi: operi manuum tuarum porriges dexteram.*
16 *Tu quidem greſſus meos dinumeraſti,ſed parce peccatis meis.*
D 17 *Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea, ſed curaſti iniquitatem meam.*
18 *Mons cadens defluit,et ſaxum transfertur de loco ſuo.*
19 *Lapides excauant aquæ,et alluuione paulatim terra conſumitur: et homines ergo ſimiliter perdes.*
20 *Roboraſti eum paululum, vt in perpetuum tranſiret: immutabis faciē eius,et eum.*
21 *Siue nobiles fuerint filij eius,ſiue ignobiles,non intelliget.*
22 *Attamen caro eius dum viuet, dolebit: et anima illius ſuper ſemetipſo lugebit.*

1 *Homo natus de muliere,breui uiuens tempore.*

Quoniam in fine ſuperioris capitis dixit hominem ſua natura tabeſcere,atque deficere, explicat modo copioſius eas miſerias, quæ homini per ſe vique ſua contingunt, vt probet,quod dixerat vilem,& indignum ſe eſſe,cum quo Deus tanta vi contendat. Primum igitur hominem valde miſerum eſſe ipſius ortus declarat,ſi quidem ex muliere naſcitur: in quo conſiderare eſt, & locum, in quo antequam naſceretur erat, & quo pacto naſcatur, Erat autē in paruum,& anguſtum,& ſordidum locum vteri cōcluſus,ex immunda turpique in eo materia factus,Natus autem eſt nudus,egenus, & omnibus vitæ ſubſidijs orbatus, quod ipſe homo præ ſe fert ſtatim plorans in lucem prodiens. Quam hominis miſeriam ornate ſapientia expoſuit dicens, Sum quidem, & ego mortalis homo ſimilis omnibus,& ex genere terreno illius,qui prior factus eſt, & in ventre matris figuratus ſum caro.Decem menſium tempore coagulatus ſum in ſanguine,ex ſemine hominis, & delectamento

Humanæ miſeriæ deſcriptio.

Sap.7.

ſtamento ſomni conueniente. Et ego natus accepi communem aerem, & in ſimiliter factam decidi terram, & primam vocem ſimilem omnibus emiſi plorans, in inuolumentis nutritus ſum curis magnis. Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initium. Vnus ergo introitus eſt omnibus ad vitam, & ſimilis exitus, *breui viuens tempore*, vt vix poſsit prudentiam, & optimam viuendi rationem ſibi parere: cum lõgo rerum vſu comparetur. Quo nomine Theophraſtus naturam accuſauit, quod exiguum ſpatiũ hominibus ad viuendum dederit. Quod vitæ ſpatium circunſcribit Dauid dicens, Omnes dies noſtri defecerunt, & in ira tua defecimus. Anni noſtri ſicut aranea meditabuntur. Dies annorum noſtrorum in ipſis Septuaginta anni. Si autem in potentatibus octoginta anni. Et amplius eorum labor, & dolor, quoniam ſuperuenit manſuetudo, & corripiemur. Diſſeruimus etiam de breui hominum vita capite.7.verſ.6. *Repletur multis miſerijs*. Præterquam quod homines tempus breuiſsimum viuunt, magnis toto ſuæ vitæ tempore vrgentur moleſtijs, atque miſerijs. Nam cum homini ſint ſui corporis commoda procuranda, quantis in ea re animus curis diſtrahatur, quantis implicetur erroribus, quantis conficiatur doloribus, quiuis de ſe poteſt cõiecturam facere. Cuncti dies hominis (ait Eccleſiaſtes) Doloribus, & ærumnis pleni ſunt, nec per noctem mente requieſcit. Et hoc nonne vanitas, vtrumque verò, & vitæ breuitatem, & multas miſerias eleganter quidam poeta complexus eſt.

Pſalm.89. *Eccleſ.2.*

ὦ ζεῦ τί ποθ' ἡμῖν δοὺς χρόνον τοῦ ζῆν βραχὺν
πλέκειν ἀλύπως τοῦτον ἡμᾶς οὐκ ἐᾷς.

O Iupiter cur tam breue tempus cum nobis ad viuendum dederis, id abſque moleſtia conficere non ſinis? In Hebræo autem eſt plenus רגז rogez iræ, & ita vertunt Septuaginta ὀργῆς iræ, vulgatus cap.3.huius libri verſu.17.verſu 17, vertit tumultum. Significare igitur exiſtimo cum laborem indignationem, & ſpiritus afflictionem, quam Eccleſiaſtes in omnibus rebus eſſe reperit, & eam militiam quam eſſe humanam vitã ſeptimo capite tradidit ipſe Iob.

Eccleſ.1.

2 *Qui quaſi flos egreditur, & conteritur.*

Similitudine declarat hominem breui tempore viuere. Quam etiam adhibuit Eſaias dicens, Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri. Exſiccatum eſt fœnum, & cecidit flos, Quã etiam quidam poeta cognouit.

Eſai.40.

ἡμεῖς δ' οἷά τε φύλλα φύει πολυάνθεμος ὥρη,
ἔαρος, ὅτ' ἄψ αὐγῇ αὔξεται ἠλίου.
τοῖς ἴκελοι πήχυιον ἐπὶ χρόνον ἄνθεσιν ἥβης
τερπόμεθα πρὸς θεῶν εἰδότες οὔτε κακὸν
οὔτ' ἀγαθόν.

Producit nos tanqnam folia floridum tempus veris cum repente ſplendor ſolis augetur. His folijs ſimiles ad breue tempus floribus iuuentutis delectamur a dijs neque bonum edocti. *Et fugit velut vmbra*, ſimilitudo etiam eſt ad idem declarandum. Sicut dixit Sophocles.

ὡς οὐδὲν ἐσμὲν πλὴν σκιαῖς εἰκότες
βάρος περισσὸν γῆς ἀναστρεφόμεθα

Qua nihil ſumus, ſed vmbris ſimiles inutile pondus telluris verſamur. Baldad etiam ait Heſterni quippe ſumus, quoniam ſicut vmbra, dies noſtri ſuper terram. Eſt etiam hominis vita ſicut vmbra,
Ecclеſ. 1. quod nullum ſui veſtigium relinquat, Sicut dicit Eccleſiaſtes, Nõ eſt priorum memoria; ſed neque eorum quidem, quæ poſtea futura ſunt erit recordatio apud eos, qui futuri ſunt in nouiſsimo. *Et nunquam in eodem ſtatu permanet*. Sicut perite Simonides canebat in threnis.

ὠκεῖα γὰρ οὐδὲ τανυπτερύγου μυίας
οὕτως ἁ μετάστασις.

Citius quàm volucris muſcæ præsẽtis ſtatus mutatio fit, Eſt enim e rebus cõtrarijs compoſitus homo, rebus multis eget, in aſsiduoque bello, & multis periculis verſatur, ac tandem ſemper in huius vitæ ſtatu moritur. Ipſe enim quotidianus defectus corruptionis, quid eſt aliud, quã quædam prolixitas mortis, vt verbis vtar Græ-
1. Cor. 15. gorij, & Paulus ait, Nos periclitamur omni hora, quotidiè morior, propter gloriam veſtram fratres, Et ob eam rem Ariſtotelẽ dixiſſe traditur, τί γάρ ἐστιν ἄνθρωπος; ἀσθενείας ὑπόδειγμα, καιροῦ λάφυρον, τύχης παίγνιον, μεταπτώσεως εἰκών, φθόνου καὶ συμφορᾶς πλάστιγξ, τὸ δὲ λοιπὸν φλέγμα καὶ χολή, quidnam eſt homo, imbecillitatis exemplum, temporis ſpolium, fortunæ luſus, inconſtantiæ imago, inuidiæ & calamitatis trutina, reliquum vero pituita, & bilis.

3 *Et dignum ducis ſuper buiuſcemodi aperire oculos tuos & ducere eum tecum in iudicium?*

Cõcluſio eſt ſimilis eius quam ſuperiori capite poſuit, cum ſic argumẽtaretur, Contra ſolium, quod vento rapitur, oſtendis potentiam tuam, & ſtipulam ſiccam perſequeris? Ita hoc loco cum homo tam miſer, futilis, & infirmus ſua natura ſit, vt de muliere natus, breui tẽpore viuat, multis repleatur miſerijs, quaſi flos egrediatur, & conteratur, & fugiat velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu permaneat, non tanti a te fieri debet, vt ſummo cum illo iure agas, acriter de illo quæras, adoleſcentiæ peccata in memoriam reuoces, & totum ætatis eius tempus diligenter inueſtiges in iudicium voces, & de acta vita eius quæſtionem decernas, Imo decet amplitudinem, & maieſtatem tuam infinitam in tam miſera creatura conniuere, & nonnihil eius infirmitati concedere, cum dicit aperire oculos tuos ſignificat explorare, & attentè eius mores inquirere. Quo argumento ſæpe ſancti viri in ſcriptura vtuntur, ad Dei miſericordiam conciliandam. Et Eſaias, Cecidimus quaſi folium vniuerſi, & iniquitates noſtræ, quaſi vẽtus abſtulerunt nos, abſcondiſti faciem tuam à nobis, & alliſiſti nos in manu iniquitatis noſtræ. Et nunc Domine pater noſter es tu, nos verò lutum fictor noſter es tu, & opera manuum tuarum omnes nos, ne iraſcaris Domine ſatis, & ne vltra memineris iniquitatis noſtræ. Hoc etiam argumento, Dei ſumma animi magnitudo declaratur, quod rem tam vilem, & futilem minime negligat, ſed ei ſtudeat, faueat, & multis augeat gloriæ ornamentis, vt Dauid ait, Domine quid eſt homo, quia innotuiſti ei, vt Dauid ait, Domine quid eſt homo, quia innotuiſti ei, aut filius hominis, quia reputas eum? homo vanitati ſimilis factus eſt, dies eius ſicut vmbra prætereunt. Quare ſapientiſſimè hoc argumento Iob, & Dei miſericordiam mouet, & eum in bonitatis, & amplitudinis eius memoriam reducit. Hoc etiam argumento Deus commotus videbatur, cum dixit, vt in Geneſi narratur. Nequaquam vltra maledicam terræ, propter hominem: ſenſus enim, & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua. Et ita eodem argumento magis vrget dicens.

Eſai. 64.

Dei ſumma animi magnitudo.

Pſal. 143.

Geneſ. 8.

4 *Quis poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine?*

In libro noſtro ſecundo de vera religione capite. 21. demonſtrauimus hoc loco ſemen immundum de peccato originali dici, & quorundam Hebræorum opinionem refutauimus aliter explicãtium. Id eſt, cur tanto iure cum homine contendas, vt perfectam ab eo puritatem requiras, ſed qui ego mundus omnino ſim, cum

immundus natura fuerim,primi parentis peccato infectus. Quã expoſitionem, & catholicorum de peccato originali ſententiam vehementer confirmat Septuagiuta virorum huius loci verſio. Nam ita vertunt τίς γὰρ καθαρὸς ἔσται ἀπὸ ῥύπου; ἀλλ' οὐδεὶς ἐὰν καὶ μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Quis mũdus à ſorde,verum nemo,vel ſi vno die viuat in terra. Hoc autem argumento Dauid etiam vſus eſt ad Deum placandum,& crimen ſuum nonnihil excuſandum:nam cũ

Pſalm. 55. diceret, Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam.Subiungit,Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea.Id eſt,non me debes abijcere,& indignũ tua miſericordia ducere,quod peccauerim. Quid enim magis in hominum natura hæret, quam culpa atque peccatum, cum in ipſa noſtra conceptione peccato cõtaminemur? *Nonne tu qui ſolus es?* Deus enim tantum mundum poteſt hominem reddere cum ſolus ipſe per Eſaiam dicit Ego ſum, ego ſum ipſe, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor. In Hebræo tamen eſt לא אחד lo echad non vnus, quod poteſt etiam ſic explicari.Ne vnus dabitur mundus ex immundo conceptus ſemine, quia omnes ad vnum homines peccato originali tenentur.Quæ de peccato originali intelligenda eſſe Septuaginta auctores amplius declararunt,id ita conuertentes ἀλλ' οὐδεὶς ἐὰν καὶ μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, verum nemo, vel vno die viuat in terra.

5 *Breues dies homninis ſunt, & numerus menſium eius apud te eſt, cõſtituiſti terminos eius, qui præteriri non poterunt.*

Idem eſt,quod illud,quod proximè dixit, Breui viuens tempore, in eoq; breuiſsimum eſſe docet:quod terminum, & finem habeat, quare non poteſt,non eſſe breuiſsimum,ſi Dei,cum quo loquitur, æternitate metiatur, Quod iterum pluribus dicit, vt miſericordiam conciliet,& honeſte precari videatur,cum ita mox ſubijcit.

6 *Recede ergo paululum ab eo, vt quieſcat.*

Id eſt, quoniam omnes homines cito natura ſua morituri ſunt, non debes, cum miſeris illis exiguo vitæ ſuæ tempore ſumma ſeueritate agere,ſed ab eis recedere,id eſt,aliquantulum diſsimulare,& conniuere.Quidam tamen Hebræa יחדל iehdal quod noſter interpres vertit quieſcat, Deget, Vitam aget conuertendum exiſtimant vt verbum ducatur a חדל hedel,quod tempus eſt vitæ. Quibus ego non aſſentior, nam proprie verbum ſignificat ceſſare,illam verò ſignificationem nullo exemplo alio confirmãt, nec mihi illorum ratio probatur,qui pro locorum opportunitate verborum ſignificationes mutant, Hoc vero argumento ſæpe ante

Iob

Iob vſus eſt in capite ſeptimo, Parce mihi, nihil enim ſunt dies mei. Et capite decimo, Nunquid non paucitas dierum meorum finietur breui dimitte ergo me, vt plangam paululum dolorem meum. Tantum in eo differt, quod hic generalius argumentatur, illic vero ſingularius: Nam illic concluſio, & antecedentia ad ſe modo pertinent, hic vere, ſicut in antecedentibus de toto hominum genere loquitur, ita & in conſequenti. Qua ratione pluſquam dimidium huius capitis compoſitum eſt, in eaque re tantum multæ eius ſententiæ differunt, a quibuſdam, quæ alijs capitibus poſuit. Hoc etiam argumento Thecuitis vſa eſt ad placandum Danidem Abſaloni, vt alio nos loco notauimus. 2.Reg. 14. ***Donec optata veniat, ſicut mercenarij dies eius,*** Id eſt optata dies eius veniat. Diem autem hominis peritioribus placet mortem eius vocari, ita Chriſtus ſæpe & horam ſuam appellat mortem ſuam. Optant autem dies mortis vehementer ij, in quos Deus inuehitur, & varijs calamitatibus vexat a quibus inquam non recedere vult, vt hic Iob, vt recedat a ſe precatur, neque affligere ceſſat de quibus ipſe Iob capite tertio dixerat, Qui expectant mortem, & non venit, gaudentque vehementer, cum inuenerint ſepulchrum, viro, cuius abſcondita eſt via, & circũdabit eum Deus tenebris. Iob. 3. Quòd dicit *ſicut mercenarij*, id eſt, ſicut mercenarius diem optat, qua laboris, & operæ ſuæ eſt mercedem recepturus, ita homines eiuſmodi diem optant mortis ſuæ. Hebræa eandem habent ſententiam, quæ ſic ad verbum explanabimus, Donec velit, ſicut mercenarius diem ſuum. Vulgata tamen editio in Biblia Regia ſic habet, Donec optata veniant, quæ licèt facile poſſent in eandem explicari ſententiam, magis mihi, quam prius poſui lectio probatur ad Hebræa enim verba propius accedit. Quidam vero optatam diem, vel Diem ſuum, vitam beatam intelligunt, ad quam tanquã mercenarij aſpiramus: eſt enim pro noſtrorum beneficiorum mercede mortalibus poſita. Cui explicationi Septuaginta aſſentiri videntur, ita hunc locum vertentes καὶ εὐδοκήσει τὸν βίον ὥσπερ ὁ μισθωτός, & delectabitur, illa vita ſicut mercenarius. Sed præſertim Chaldæus ita conuertens עד דיקבל סיטרה כאגירא ביומיה had diquabel ſutre caaguira beiomo, donec accipiat partem ſuam, ſicut mercenarius in die ſuo. Sed prior expoſitio aptior mihi videtur contextui. Præſertim, quod antequam Chriſtus cælum intraret viam ad illud omnibus patefaciens, vel boni viri vita defuncti mercedem beatæ vitæ non conſequebantur: poſſuntque Septuaginta facile in aliam adduci ſententiam, id eſt, ſi paululum hominem a laboribus reſpirare ſinas delectabitur vita, ſicut mercenarius, qui

cum

ſare, caſtigare atque reprehendere: vt quidam non recte contextum intelligentes arbitrati ſunt: ſed velle de vijs ſuis cum Deo diſputare, vt honeſtas ei fuiſſe probet, id quod in reliquo capite facit, vt patebit. Eadem ergo optimorum conſiliorum conſcientia, quæ efficit, vt bene de Deo, licet caſtiget, ſperemus, efficit etiam vt, licet acriter tanquam rei puniamur, licet tanquam iuſto iudicio damnati in cruciatum agamur, cauſæ tamen noſtræ æquitate freti, vel cum Deo in iudicium venire non dubitemus. Qui animus, & ſpiritus tantus eſt, vt infinitus eſſe videatur. Quandoquidem infinitam, tantis incommodis debilitatus non timet potentiam. Nec mirum, nam infinita etiam ipſe potentia nititur, Dei ſcilicet bonitate, & erga ſuos immenſa pietate. Fœlix ergo ille, qui conſcientia bene actæ vitæ, & multorum benefactorum recordatione ſe in malis, & graui Dei animaduerſione ſuſtentat: nunquam enim ruet, ſed reſpirabit aliquando, & è miſerijs emerget.

Bonorũ animus in moleſtijs quantus ſit.

16 *Et ipſe erit Saluator meus: non enim veniet in conſpectu eius omnis hypocrita.*

Ecce, vt aptiſſime Iob exponat cuiuſnam patrocinio nixus tantam diſputationem non recuſet, Deo videlicet. Ipſe enim tanquam pater coercet, atque caſtigat, iuuat etiam atque confirmat, neque ita magnum rectis hominibus inijcit timorem, vt non longe maiorem faciat ſpem. Luculenter vero exponit, & amplificat Dauid, quam alacri, & erecto animo ſint, qui Deum obſeruant, & quo adiutore multa officia præſtitiſſe recordantur. Beatus, ait, populus qui ſcit iubilationem. Id eſt, qui ſcit, quem laudare, & cui res à ſe geſtas acceptas referre debeat. Nam illud conſequetur, quod deinde dicit, Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iuſtitia tua exaltabuntur. Quoniam gloria virtutis eorum tu es, & in beneplacito tuo exaltabitur cornu noſtrum. Quia Domini eſt aſſumptio noſtra, & ſancti Iſrael regis noſtri. Quod dicit, *Non enim veniet in conſpectu eius omnis hypocrita,* amicos ſuos perſtringit, quos dolo malo agere dixerat, dum non æquitate, ſed Dei dignitate ducti hãc cauſam iudicabant: ponitque aliam rationem, cur vehementer ſuæ cauſæ Deo iudice confidat. Quia nulla fraus, nullaque calumnia in huiuſmodi iudicio adhiberi poteſt. Quibus ſæpe viri boni in hominum iudicio oppreſſi cauſa cadere coguntur: & ob eam rem Deum iudicem vehementer optant, & eius ſæpe iudicium implorant, & ita Dauid precatur, Deus iudicium tuum regi da, & iuſtitiam tuam filio regis. Cuius

Pſalm. 88.

Boni Deum iudicem optant.

Pſal. 77.

ius iudicij æquitatem exponens adiungit, Iudicabit pauperes populi, & ſaluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem חנף haneph vero non ſolum hypocritam, ſed etiam acceptatorem, vt cum Hebræis loquamur, perſonarum, iniquum, & ſceleratum hominem ſignificat. Cui nullum ad Deum aditum patere, neque virum doloſum dolos vllos aut fraudes cōtra Deum poſſe commoliri valde reficit viros bonos. Id quod ita Deum precans declarauit Dauid, Secundum multitudinem impietatum eorum *Pſal. 5.* expelle eos, quoniam irritauerūt te Domine, & lætentur omnes, qui ſperant in te.

17 *Audite ſermonem meum, & ænigmata percipite auribus veſtris.*

Attentos facit amicos ſuos volens iterum cum Deo diſputare: vt videant nihil ſuis ſermonibus profeciſſe, quo ſuæ cauſæ non confideret. Difficile enim vir bonus à vera, & recta ſententia abducitur, licet multi contradicant. Quòd *ænigmata* dicit, in Hebræo eſt אחותי ahuati enuntiationem meam, quod eſt clarius. Docte tamen *ænigmata* conuertit, id eſt, ſermones & propoſitiones obſcuræ. Nihil enim obſcurius, quàm alterius honeſta conſcientia, de qua ſtatim diſſerit dicens.

18 *Si fuero iudicatus, ſcio quod iuſtus inueniar.*

Id eſt, non merito meo tot tantasque pœnas pendere, ſicut capite ſeptimo dixit, Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas quam patior in ſtatera. Quaſi arena maris, hæc grauior appareret, & cap. 10. Et ſcias quia nihil impium fecerim, cum ſit nemo, qui de manu tua poſſit eruere. Eſt enim frequens in hoc libro earundem ſententiarum repetitio, quod totus in vno eodemque propoſito verſetur, ita, vt nihil fere ſit eorum, quæ in hoc capite ſequuntur, quod alijs verbis prius dictum non fuerit.

19 *Quis eſt qui iudicetur mecum? veniat quare tacens conſumor?*

Id eſt, ſi eſſet aliquis, qui vellet mecum æquo iudicio certare, non *1. Reg. 22.* ſolum huiuſmodi certamen non recuſarem, verumetiam vehementer opto hanc mihi offerri occaſionem cauſam meam informandi, innocentiamque meam explicandi. Nam nunc dolore conficior, quòd indicta cauſa condemnor. Viri enim boni, in æquo iudicio non tacent, ſed libenter pro ſe dicunt. Iniqui vero in huiuſmodi iudicio obmuteſcunt, neque ſe defendere audēt. Sicut ille qui in nuptijs regijs auſus eſt diſcumbere ſine veſte nuptiali, cōtra vero in corrupto, & iniquo iudicio improbi loquuntur libereque mentiuntur, probi autem tacent, neque ſuam cauſam informant. Sicut dicit Amos, Hoſtes iuſti, accipientes mu- *Amos 5.*

In æquo iudicio æqui loquūtur & iniqui tacēt cōtra in iniquo

O 2 nus,

nus,& pauperes deprimentes in porta. Ideo prudens in tempore illo tacebit,quoniam tempus malum eſt. Chriſtusq; Ieſus in peruerſum illud iudicium adductus,grauiſsimisque accuſatus criminibus, ita nihil pro ſe dicebat, vt præſes vehementer,ſicut Ioannes narrat, miraretur.

Ioan. 19.

20 *Duo tantum ne facias mihi, & tunc à facie tua non abſcondar.*

21 *Manum tuam longè fac à me, & formido tua non me terreat.*

Adeo ſuæ cauſæ confidit,vt vel Deo ipſi,quem nihil latere poteſt, qui iam eum ſupplicio tanquam reum addixiſſe videbatur, eam probaturum ſperet. Id tamen duabus conditionibus, dum illos grauiſsimos dolores detrahat,quibus illum intercludit,quos vocat manum Dei. Terrorem etiam auferat, quem tantis ei ſupplicijs iniecit, Hæc eadem in fine capitis noni poſuit his verbis, Auferat à me virgam ſuam, & pauor eius non me deterreat, loquar,& non timebo eum,neque enim poſſum metuens reſpondere. Poteſt etiam formido, & pauor, quem vtroque loco à ſe deprecatur, intelligi de eo, quem numen ipſum apparens hominibus afferebat. Erat enim grauis, & vehemens opinio, quæ per animos olim gentium peruaſerat, eum cui ſe numen aliquod oſtenderet, continuo animam efflaturum. Et ita mirabatur Iacob poſtquam angelum vidit, dicens, Vidi Dominum facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima mea. Et Eſaiæ cum illa viſio eſſet oblata gloriæ Dei in templo, dixit, Væh mihi quia tacui, in Hebræo eſt נדמיתי nidmethi exciſus ſum, cuius rei mox rationem reddens ait. Et Dominum exercituum vidi oculis meis. Hunc igitur terrorem, quem ſecum numen affert, forte ſignificat, cum dicit, Formido tua non me deterreat. Vt manus, quam etiam à ſe deprecatur, tantum ad plagas, vt diximus pertineat.

Opinabatur olim morituros cui ſe numen oſtenderet.

Geneſ. 32.

Eſai. 6.

22 *Voca me, & ego reſpondebo tibi: aut certè loquar, & tu reſponde mihi.*

Id eſt ſi mihi Deus concedat, quod poſtulo, eius ſit optio, vt vel mihi litem intendat, & ego deinde reſpondebo, vel ego cauſam agam, & ipſe reſpondeat. Quæ omnia eo ſpectant, vt Iob ſuæ cauſæ bonitatem declaret. Quocunque enim modo veritas æquo iudicio tractetur vincit. Sed parum modeſte, & reuerenter ita Iob de tanta Dei maieſtate loquitur. Quare poſtquam Deum ſibi loquentem audiuit, temeritatis conuictus hæc ſua verba reprehendit, vt in fine libri videbimus. Neque in alia re niſi in verbis his, in tantis rerum anguſtijs peccaſſe cognoſcitur: quod eſt valde mirabile.

Quan-

23 *Quantas habeo iniquitates, & peccata, ſcelera mea, & delicta oſtende mihi.*

Ecce litem infert Deo, ideſt, quo nam merito meo tot inhibes mihi ſupplicia? Id rectiſsime poteſt, quis ex Deo quærere, qui nullius ſibi delicti conſcius ſit. Non temere enim confidit, ne Deo ſcelus vllum ſuum ſit notum dicente Ioanne, Si non reprehenderit nos cor noſtrum fiduciam habeamus ad Deum. 1.Ioan.3.

24 *Cur faciem tuam abſcondis.*

Auertere, vel abſcondere faciem Deus in ſcriptura dicitur, cum incommodis afficit, & iratus eſſe videtur, tranſlatione ab hominibus petita, qui nolunt eum intueri, erga quem graui animo ſunt. Oſtendere autem faciem, vel reſpicere dicitur Deus cum fauet, & malis medetur. Qua etiam phraſi Latini vtũtur. Nam, Niſi quis nos Deus reſpexerit, ſcribit Attico Cicero. Id eſt, ſubſidio fuerit. Et ita Dauid ait, Auertiſti faciem tuam à me, & factus ſum conturbatus. Et alio pſalmo precatur, Reſpice in me, & miſerere mei, Et illuſtra faciem tuam ſuper ſeruum tuum. Significat ergo Iob cur mihi iratus, & offenſus es? Quid commerui? aut in quo peccaui? Sed Deus Iobo, & omnibus ſanctis viris id quærentibus reſpondet illud Eſaiæ, Ad punctum in modico dereliqui te, & in miſerationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abſcondi faciem meã parumper à te: & in miſericordia ſempiterna miſertus ſum tui, Dixit Redemptor tuus Dominus. *Et arbitraris me inimicum tuum*. Id eſt, me hoſtilem in modum vexas, & tanquam inimicum malis mortiferis exercens. Sicut etiam ſeptimo capite dixit, Quare me poſuiſti contrarium tibi.

Pſal.29. Pſal.22. Pſal.30. Eſai.54.

25 *Contra folium quod vento rapitur, oſtendis potentiam tuam, & ſtipulam ſiccam perſequeris.*

Id eſt, indignum tua tanta potentia eſt, quòd manus conſeras cũ hoſte infirmiſsimo, & hominem afflictum, & eneruatum tanto ſtudio inſecteris. Sicut Dauid Sauli dixit, Quem perſequeris rex Iſrael? Quem perſequeris? canem mortuum perſequeris? & pulicem vnum? Infirmum autem ſe eſſe declarat ex eo quod ſtipulæ, & folij ſimilis ſit. Qua ſimilitudine idipſum declarauit Homerus, 1.Reg.21.

οἱ φύλλοισιν ἐοικότες, ἄλλοτε μέν τε
ζαφλεγέες τελέθουσιν ἀρούρης καρπὸν ἔδοντες,
ἄλλοτε δὲ φθινύθουσιν ἀκήριοι, οὐδέ τις ἀλκή.

Qui folijs ſimiles alias vigent terræ fructus edentes, alias miſeri occumbunt, neque vlla eſt eis reliqua vis. Quam ſimilitudinem

Simonides ſapientiſsimam eſſe cecinit. Eamque Iob vehementer illo appoſito. *Quod vento rapitur*, illuſtrauit: Viget in vere, in autumno expellitur vento. Hoc vero argumentum ex infirmitate ductum, ſicut eſt leuiſsimum ad retardandum hominis maleuoli, & inuidi animos, ita eſt vehementiſsimum ad Deum cum caſtiget mitigandum. Nec enim poteſt diu ipſe acerbus eſſe ei, qui patienter, & ſubmiſſo animo calamitates, & Dei flagella tolerat, nec magis mente, & cogitatione ſua Deo reſiſtit, quàm folium, & ſtipula ſicca vento vehementiſsimo. Et propterea monet, ita Petrus, Quia Deus ſuperbis reſiſtit humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igitur ſub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore viſitationis, id eſt, vt vos malis, & ærumnis leuet, cum illis oppreſsi fueritis, & magnis præterea beneficijs augeat. Puto enim viſitationem hanc de illa eſſe intelligendam, de qua Iob dixit capite ſeptimo, quo idem hoc argumentum tractauit, dicens, Quid eſt homo quia magnificas eum? aut quid apponis erga eum cor tuum? Viſitas eum diluculo, & ſubito probas illum. Quantam vero vim habeat precatio ex hoc argumento compoſita ad Deum placandum, gratiam & benignitatem eius conciliandam luculenter exponit Eccleſiaſticus dicens, Oratio humiliantis ſe nubes penetrabit, & donec appropinquet non conſolabitur, & non diſcedet donec altiſsimus aſpiciat. Et Dominus non elongabit ſe, ſed iudicabit iuſtos, & faciet iudicium. Et fortiſsimus non habebit in illis patientiam, vt contribulet dorſum ipſorum, &c. Quod dicit, oſtendis potentiam tuam, in Hebræo eſt תעריץ taharoz quod poteſt exponi Conteres, vel Formidabis, primum expreſsit noſter vulgatus illo modo transferens, nam vi magna conterere ſignificat. Secundum Græci interpretati ſunt traducentes ἀλαξευθήσῃ reuereberis.

Quare Deus cum caſtigat, maxime mitigatur.

Iob 7.

Eccl. 25.

26 ***Scribis enim contra me amaritudines.***

Id eſt, ſtatuis, me varijs modis affligere. Alludereque videtur ad bonum agendi iudicium, regum, & magiſtratuum, qui leges & ſententias, quas ferunt, ſcribunt. Eandem ſententiam alijs verbis capite decimo declarauerat, dicens. Inſtauras teſtes tuos contra me, & multiplicas iram tuam aduerſum me, & pœnæ militant in me. *& conſumere me vis peccatis adoleſcentiæ meæ.* Id eſt, pœnas nunc videris à me repetere eorum crimınum, in quæ adoleſcens incurri; Id quod etiam capite ſeptimo tetigit dicens, peccaui, quid faciam tibi ò cuſtos hominum? & capite decimo, Si peccaui & ad horam pepercisti mihi. In Hebræo autem ad verbum ita dicitur, ותורישני עונות נעורי vetoriſeni hauonoth nehurai,

hurai, feciſti, vt poſsiderem peccata adoleſcentiæ meæ, & ita
interpretatur Chaldæus. Græcus vero περιέθηκας δέ μοι νεότητος ἁμαρ-
τίας, tribuiſti mihi peccata adoleſcentiæ meæ. Eſt autem elegans Peccatum
& erudita phraſis Hebræa, vt tunc homo peccata poſsidere di- quando iniquus poſſidere dicitur.
catur, cum eorum fructus percipit, id eſt eorum pœnas patitur. Pſal. 17.
Nam pœna ex natura ſua ex culpa naſcitur, id etiam Dauid ſi- Sera numinis vindicta.
gnificaſſe videtur dicens, Conuertetur dolor eius in caput eius
& in verticem ipſius iniquitas eius deſcendet. Tunc ſentiunt
iniqui quàm dura, grauis, & amara res ſit flagitium, quod ante
iucundum videbatur. Cum igitur pœna per ſe vique ſua ex pec-
cato oriatur, eſt quidem prudentis hominis, cum pœnam ſubie-
rit, ſcelus, licet iampridem fuerit ſuſceptum, in memoriam re-
uocare, timereque ſibi, ne tunc à Deo vindicetur. Nam diræ
vltrices claudæ nonnunquam ſunt, quia ſceleratum hominem
licet ſæpe ſero, tandem tamen aſſequuntur: cuius rei cauſas ſa-
tis docte Plutarchus expoſuit in eo libro, quem de ſera numinis
vindicta compoſuit. Quare prudenter filij Iacob inter ſe com-
municabant. dicentes, Merito hæc patimur, quia peccauimus Geneſ. 42.
in fratrem noſtrum, videntes anguſtias animæ illius, dum de-
precaretur nos, & non audiuimus: idcirco venit ſuper nos iſta
tribulatio. Eſt autem ſtulti, & perditi hominis calamitates, in
quas inciderit, nunquam ſua culpa, ſed vel alterius malitia, vel
caſu, & fortunæ temeritate, vel temporum miſeria ſemper eue-
niſſe putare.

27 *Poſuiſti in neruo pedem meum, & obſeruaſti omnes ſemitas meas, & veſtigia pedum meorum conſideraſti.*

Significat ſe in miſerijs, & fortunis aduerſis ſine vllo remedio,
aut alleuamento manere: quod explicat ex ſimilitudine homi-
nis in vincula coniecti, ex quibus ſe nullo modo explicare po-
teſt. Qua etiam ſimilitudine capite ſeptimo vſus eſt, dicens, Nun-
quid mare ego ſum, aut cetus, quia circundediſti me carcere.
Ait igitur. *Poſuiſti in neruo pedem meum*, Id eſt, me in compedi-
bus retines, Hebraice eſt בסד baſad, quod Hiſpane eſt, vt dicit
quidam Hebræus Hiſpanus magnæ apud illos auctoritatis, *en el
cepo*. *Et obſeruaſti omnes ſemitas meas*, Id eſt, ne via, aut ſemita vl-
la fugerem. Hebraice planius dicitur, תשמר tiſmor cuſtodies
omnes ſemitas meas. *Et veſtigia pedum meorum conſideraſti*, idem
alijs verbis dicit, id eſt, caues ne vllo modo egredi aut elabi poſ-
ſim. Hebraice obſcurius id ponitur his verbis על שרשי רגלי תתחקה
hal ſarſe raglai tithaque. Quod varie quidem redditur, ſed tota
difficultas poſita eſt in verbo תתחקה tithaque, nam reliquum,

nulli dubiũ eſt, quin proprie ſuper radices pedum meorum ſignificet חקה haquà vero eſt verbum valde ambiguũ Hebræis, quibus ſtatuere, ſcribere, deſcribere, pingere ſignificat, ſed proprie mihi ſignificare videtur, imprimere, hæc enim ſignificatio apte in om
Ezech.4. nia loca conuenit, in quibus reperitur, vt Ezechielis.4.c. & tu fili hominis accipe tibi laterem, & pones illũ coram te, & חקות haquot deſcribes in eo ciuitatem Hieruſalem, apte quadrat etiam,
Eſai.49. ſi Imprimes exponamus, & illud Eſaiæ in manibus meis חקתיך
Eſai. 10. haqtorich deſcripſi te, apte exponetur, Impreſſi te, & illud Eſaiæ הוי החקקים חקקי און hoi hahoquequim hiqueque auen, ve qui condunt leges iniquas, recte explanabitur ſic, Ve qui imprimunt impreſsiones iniquitatis, quod de legibus, & ſententijs principũ, & iudicum iniquis intelligitur, qui in tabulis ſcribi, & incidi ſolebant. Hinc חקק hoqueq ſcriba, vel legis lator, quia leges, vel imprimit, vel imprimi iubet. Nunc ad locum noſtrum redeamus, quem quidem docti Hebræi ita explicant, & ſuper radices pedũ meorum imprimetur, ſcilicet compes vel cippus, vt ita dicam, vt ſignificet arctiſsime vinculis ſe eſſe constrictum. Sed in hac explicatione id difficultatis relinquitur, quòd ſi verbum ſit tertiæ perſonæ, oportet ex notis eſſe fœmininum, cum eius ſuppoſitum cõpes ſit maſculinum, ſed id facile patiuntur, nam dicunt plerumque id in ſcriptura accidere. Sed vulgatus, Græci, Chaldæus id nõ patiuntur, ſed vt verbum ſit maſculinum, illudque ſecundæ & non tertiæ perſonæ eſſe iudicant, & ita vulgatus conuertit, Veſtigia pedum meorum conſideraſti, id eſt, notaſti, & quaſi impreſsiſti, ne fugere, aut ex loco moueri poſsim. Idem Septuaginta intellexerunt, cum ad radices pedum meorum ἀφίκου perueniſti, conuerterunt, & Chaldæus veſtigia pedũ meorum תרשם tirſum ſignaſti. Attamen id difficultatis eſt in hac explicatione, quod verbum in quarta cõiugatione ponatur, quæ non eſt tranſitiua, & ob eam rem non placet Hebræis verbum eſſe ſecundæ perſonæ ſignificãs actionem tranſeuntem. Sed mirum eſt, quod in illo, de quo diximus Grammaticæ præcepto eo quo dixi modo explicantes conniueant, in hoc autem conniuere nolint. Hac igitur Iob dicendi ratione extrema hominis calamitas ſignificatur, qua ſic opprimitur, vt nulla ratione liberari aut leuari poſsit. Eodemque fere
Thren.3. pacto idem declarat Ieremias dicens; Concluſit vias meas lapidibus quadratis, ſemitas meas ſubuertit.

28 *Qui quaſi putredo conſumendus ſum, & quaſi veſtimentum, quod comeditur à tinea.*

Id eſt, mirum eſt quòd tanto ſtudio me conuellere coneris, cum ſim

ſim tam infirmus, vt per me nullo perſequente, neque id efficeret conāte morte conſumendus ſim, velut à tinea veſtimentum conſumitur. Eſt animaduertēdum illud *conſumendus ſum*, tertia perſona in Hebræo efferri יבלה ible conſeneſcet: relatiuum etiam *qui* tertiæ eſſe perſonæ הוא hu ipſe, aut ipſum, ſic igitur ad verbum ex Hebræo tranſferemus, ipſe tāquam putredo cognoſcet, refert igitur, vt recte notat auctor Bibliæ Roberti folium, de quo dixerat, quod à vento rapitur: tertia etiam perſona Græci, & Chaldæus transferunt. Notandum etiam eſt Græcos putaſſe ex נבל nebel, quod eſt, vter illud verbum יבלה ieble conſeneſcet eſſe deductum, ita vertentes ὁ παλαιοῦται ἴσα ἀσκῷ quod conſeneſcet, ſicut vter Hac etiam veſtimenti, & vtris ſimilitudine alijs locis vtitur ſcriptura ad declarandum, quod homo per ſe conſeneſcet, atque deficiet, vt Dauid, Ipſi peribunt, tu autem permanes, omnes ſicut veſtimentum veteraſcēt. Et alio loco factus ſum, ſicut vter in pruina. Et Eſaias; Ecce omnes quaſi veſtimentum conterentur, & tinea comedet eos.

Pſal. 101.
Pſal. 118.
Eſai. 50.

CAPVT. XIV.

A
H*Omo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miſerijs.*

2 *Qui quaſi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu permanet.*

3 *Et dignum ducis ſuper huiuſmodi operire oculos tuos, & adducere eū tecum in iudicium?*

4 *Quis poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine? nonne tu qui ſolus es?*

5 *Breues dies hominis ſunt numerus menſium eius apud te eſt: conſtituiſti terminos eius, qui præteriri non poterunt.*

7 *Recede paulùlum ab eo, vt quieſcat, donec optata veniat, ſicut mercenarij dies eius.*

B
7 *Lignum habet ſpem: ſi præciſum fuerit, rurſum vireſcit, & rami eius pullulant.*

8 *Si ſenuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius.*

9 *Ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam, quaſi cum primum plantatum eſt.*

10 *Homo vero cū mortuus fuerit, et nudatus atq; cōſūptus, vbi quaſo eſt.*

11 *Quo-*

11 *Quomodo ſi recedant aquæ de mari, et fluuius vacuefactus areſcat.*
12 *Sic homo cum dormierit non reſurget, donec atteratur cælum, non euigilabit, nec conſurget de ſomno ſuo.*
13 *Quis mihi hoc tribuat, vt in inferno protegas me, et abſcondas me, donec pertranſeat furor tuus, et conſtituas mihi tempus, in quo recorderis mei?*
14 *Putáſne mortuus homo rurſum viuet? cunctis diebus, quibus nunc milito, expecto donec veniet immutatio mea.*
15 *Vocabis me, et ego reſpondebo tibi: operi manuum tuarum porriges dexteram.*
16 *Tu quidem greſſus meos dinumeraſti, ſed parce peccatis meis.*
D 17 *Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea, ſed curaſti iniquitatem meam.*
18 *Mons cadens defluit, et ſaxum transfertur de loco ſuo.*
19 *Lapides excauant aquæ, et alluuione paulatim terra conſumitur: et homines ergo ſimiliter perdes.*
20 *Roboraſti eum paululum, vt in perpetuum tranſiret: immutabis faciē eius, et eum.*
21 *Siue nobiles fuerint filij eius, ſiue ignobiles, non intelliget.*
22 *Attamen caro eius dum viuet, dolebit: et anima illius ſuper ſemetipſo lugebit.*

1 *Homo natus de muliere, breui uiuens tempore.*

Quoniam in fine ſuperioris capitis dixit hominem ſua natura tabeſcere, atque deficere, explicat modo copioſius eas miſerias, quæ homini per ſe vique ſua contingunt, vt probet, quod dixerat vilem, & indignum ſe eſſe, cum quo Deus tanta vi contendat. Primum igitur hominem valde miſerum eſſe ipſius ortus declarat, ſi quidem ex muliere naſcitur: in quo conſiderare eſt, & locum, in quo antequam naſceretur erat, & quo pacto naſcatur, Erat autē in paruum, & anguſtum, & ſordidum locum vteri cōcluſus, ex immunda turpique in eo materia factus, Natus autem eſt nudus, egenus, & omnibus vitæ ſubſidijs orbatus, quod ipſe homo præ ſe fert ſtatim plorans in lucem prodiens. Quam hominis miſeriam ornate ſapientia expoſuit dicens, Sum quidem, & ego mortalis homo ſimilis omnibus, & ex genere terreno illius, qui prior factus eſt, & in ventre matris figuratus ſum caro. Decem mēſium tempore coagulatus ſum in ſanguine, ex ſemine hominis, & dele-

Humanæ miſeriæ deſcriptio.

Sap. 7.

ſtamento ſomni conueniente. Et ego natus accepi communem aerem, & in ſimiliter factam decidi terram, & primam vocem ſimilem omnibus emiſi plorans, in inuolumentis nutritus ſnm curis magnis. Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initium. Vnus ergo introitus eſt omnibus ad vitam, & ſimilis exitus, ***breui viuens tempore***, vt vix poſsit prudentiam, & optimam viuendi rationem ſibi parere: cum lõgo rerum vſu comparetur. Quo nomine Theophraſtus naturam accuſauit, quod exiguum ſpatiũ hominibus ad viuendum dederit, Quod vitæ ſpatium circunſcribit Dauid dicens, Omnes dies noſtri defecerunt, & in ira tua defecimus. Anni noſtri ſicut aranea meditabuntur. Dies annorum noſtrorum in ipſis Septuaginta anni. Si autem in potentatibus octoginta anni. Et amplius eorum labor, & dolor, quoniam ſuperuenit manſuetudo, & corripiemur. Differuimus etiam de breui hominum vita capite.7.verſ.6. ***Repletur multis miſerijs***. Præterquam quod homines tempus breuiſsimum viuunt, magnis toto ſuæ vitæ tempore vrgentur moleſtijs, atque miſerijs. Nam cum homini ſint ſui corporis commoda procuranda, quantis in ea re animus curis diſtrahatur, quantis implicetur erroribus, quantis conficiatur doloribus, quiuis de ſe poteſt cõiecturam facere. Cuncti dies hominis (ait Eccleſiaſtes) Doloribus, & ærumnis pleni ſunt, nec per noctem mente requieſcit. Et hoc nonne vanitas, vtrumque verò, & vitæ breuitatem, & multas miſerias eleganter quidam poeta complexus eſt.

Pſalm.89. *Eccleſ.2.*

> ὦ ζεῦ τί ποθ' ἡμῖν δοὺς χρόνον τοῦ ζῆν βραχὺν
> πλέκειν ἀλύπως τοῦτον ἡμᾶς οὐκ ἐᾷς.

O Iupiter cur tam breue tempus cum nobis ad viuendum dederis, id abſque moleſtia conficere non ſinis? In Hebræo autem eſt plenus רגז rogez iræ, & ita vertunt Septuaginta ὀργῆς iræ, vulgatus cap.3.huius libri verſu.17.verſu 17, vertit tumultum. Significare igitur exiſtimo cum laborem indignationem, & ſpiritus afflictionem, quam Eccleſiaſtes in omnibus rebus eſſe reperit, & eam militiam quam eſſe humanam vitã ſeptimo capite tradidit ipſe Iob. *Eccleſ.1.*

2 ***Qui quaſi flos egreditur, & conteritur.***

Similitudine declarat hominem breui tempore viuere. Quam etiam adhibuit Eſaias dicens, Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri. Exſiccatum eſt fœnum, & cecidit flos, Quã etiam quidam poeta coguouit. *Eſai.40.*

ἡμεῖς δ᾽ οἷά τε φύλλα φύει πολυάνθεμος ὥρη,
ἔαρος, ὅτ᾽ αἶψ᾽ αὐγῇ αὔξεται ἠελίου.
τοῖς ἴκελοι πήχυιον ἐπὶ χρόνον ἄνθεσιν ἥβης
τερπόμεθα πρὸς θεῶν εἰδότες οὔτε κακὸν
οὔτ᾽ ἀγαθόν.

Producit nos tanqnam folia floridum tempus veris cum repente ſplendor ſolis augetur. His folijs ſimiles ad breue tempus floribus iuuentutis delectamur a dijs neque bonum edocti. *Et fugit velut vmbra*, ſimilitudo etiam eſt ad idem declarandum. Sicut dixit Sophocles.

ὡς οὐδὲν ἐσμὲν πλὴν σκιαῖς ἐοικότες
βάρος περισσὸν γῆς ἀναστρεφούμεθα

Qua nihil ſumus, ſed vmbris ſimiles inutile pondus telluris verſamur. Baldad etiam ait Heſterni quippe ſumus, quoniam ſicut vmbra, dies noſtri ſuper terram. Eſt etiam hominis vita ſicut vmbra, quod nullum ſui veſtigium relinquat, Sicut dicit Eccleſiaſtes, Nõ eſt priorum memoria; ſed neque eorum quidem, quæ poſtea futura ſunt erit recordatio apud eos, qui futuri ſunt in nouiſsimo. *Et nunquam in eodem ſtatu permanet*, Sicut perite Simonides canebat in threnis.

Eccleſ. 1.

ὠκεῖα γὰρ οὐδὲ τανυπτερύγου μυίας
οὕτως ἁ μετάστασις.

Citius quàm volucris muſcæ præſẽtis ſtatus mutatio fit. Eſt enim e rebus cõtrarijs compoſitus homo, rebus multis eget, in aſsiduoque bello, & multis periculis verſatur, ac tandem ſemper in huius vitæ ſtatu moritur. Ipſe enim quotidianus defectus corruptionis, quid eſt aliud, quã quædam prolixitas mortis, vt verbis vtar Grægorij, & Paulus ait, Nos periclitamur omni hora, quotidiè morior, propter gloriam veſtram fratres, Et ob eam rem Ariſtotelẽ dixiſſe traditur, *τί γάρ ἐστιν ἄνθρωπος; ἀσθενείας ὑπόδειγμα, καιροῦ λάφυρον, τύχης παίγνιον, μεταπτώσεως εἰκών, φθόνου καὶ συμφορᾶς πλάστιγξ, τὸ δὲ λοιπὸν φλέγμα καὶ χολή*, quidnam eſt homo, imbecillitatis exemplum, temporis ſpolium, fortunæ luſus, inconſtantiæ imago, inuidiæ & calamitatis trutina, reliquum vero pituita, & bilis.

1. Cor. 15.

3 *Et dignum ducis ſuper huiuſcemodi aperire oculos tuos & ducere eum tecum in iudicium?*

Cõcluſio eſt ſimilis eius quam ſuperiori capite poſuit,cum ſic argumẽtaretur,Contra ſolium,quod vento rapitur, oſtendis potentiam tuam,& ſtipulam ſiccam perſequeris? Ita hoc loco cum homo tam miſer,futilis, & infirmus ſua natura ſit, vt de muliere natus,breui tẽpore viuat,multis repleatur miſerijs, quaſi flos egrediatur, & conteratur, & fugiat velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu permaneat,non tanti a te fieri debet, vt ſummo cum illo iure agas, acriter de illo quæras, adoleſcentiæ peccata in memoriam reuoces, & totum ætatis eius tempus diligenter inueſtiges in iudicium voces, & de acta vita eius quæſtionem decernas, Imo decet amplitudinem, & maieſtatem tuam infinitam in tam miſera creatura conniuere,& nonnihil eius infirmitati concedere,cum dicit aperire oculos tuos ſignificat explorare, & attentè eius mores inquirere.Quo argumento ſæpe ſancti viri in ſcriptura vtuntur,ad Dei miſericordiam conciliandam.Et Eſaias, Cecidimus quaſi folium vniuerſi,& iniquitates noſtræ, quaſi vẽtus abſtulerunt nos, abſcondiſti faciem tuam à nobis, & alliſiſti nos in manu iniquitatis noſtræ.Et nunc Domine pater noſter es tu, nos verò lutum fictor noſter es tu, & opera manuum tuarum omnes nos,ne iraſcaris Domine ſatis, & ne vltra memineris iniquitatis noſtræ.Hoc etiam argumento,Dei ſumma animi magnitudo declaratur, quod rem tam vilem,& futilem minime negligat, ſed ei ſtudeat,faueat,& multis augeat gloriæ ornamentis,vt Dauid ait, Domine quid eſt homo,quia innotuiſti ei,vt Dauid ait, Domine quid eſt homo,quia innotuiſti ei,aut filius hominis, quia reputas eum? homo vanitati ſimilis factus eſt, dies eius ſicut vmbra prætereunt. Quare ſapientiſsimè hoc argumento Iob,& Dei miſericordiam mouet,& eum in bonitatis, & amplitudinis eius memoriam reducit.Hoc etiam argumento Deus commotus videbatur, cum dixit, vt in Geneſi narratur. Nequaquam vltra maledicam terræ,propter hominem:ſenſus enim,& cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua. Et ita eodem argumento magis vrget dicens.

Eſai. 64.

Dei ſumma animi magnitudo.

Pſal. 143.

Geneſ. 8.

4 *Quis poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine?*

In libro noſtro ſecundo de vera religione capite. 41. demonſtrauimus hoc loco ſemen immundum de peccato originali dici, & quorundam Hebræorum opinionem refutauimus aliter explicãtium. Id eſt, cur tanto iure cum homine contendas, vt perfectam ab eo puritatem requiras, ſed qui ego mundus omnino ſim,cum immun-

Iob vſus eſt in capite ſeptimo, Parce mihi, nihil enim ſunt dies mei. Et capite decimo, Nunquid non paucitas dierum meorum finietur breui dimitte ergo me, vt plangam paululum dolorem meum. Tantum in eo differt, quod hic generalius argumentatur, illic vero ſingularius. Nam illic concluſio, & antecedentia ad ſe modo pertinent, hic vere, ſicut in antecedentibus de toto hominum genere loquitur, ita & in conſequenti. Qua ratione pluſquam dimidium huius capitis compoſitum eſt, in eaque re tantum multæ eius ſententiæ differunt, a quibuſdam, quæ alijs capitibus poſuit. Hoc etiam argumento Thecuitis vſa eſt ad placandum Dauidem Abſaloni, vt alio nos loco notauimus. *Donec optata veniat, ſicut mercenarij dies eius*, Id eſt optata dies eius veniat. 2.Reg. 14.
Diem autem hominis peritioribus placet mortem eius vocari, ita Chriſtus ſæpe & horam ſuam appellat mortem ſuam. Optant autem dies mortis vehementer ij, in quos Deus inuehitur, & varijs calamitatibus vexat a quibus inquam non recedere vult, vt hic Iob, vt recedat à ſe precatur, neque affligere ceſſat de quibus ipſe Iob capite tertio dixerat, Qui expectant mortem, & non venit, gaudentque vehementer, cum inuenerint ſepulchrum, viro, cuius abſcondita eſt via, & circũdabit eum Deus tenebris. Quòd dicit, *ſicut mercenarij*, id eſt, ſicut mercenarius diem optat, qua laboris, & operæ ſuæ eſt mercedem recepturus, ita homines eiuſmodi diem optant mortis ſuæ. Hebræa eandem habent ſententiam, quæ ſic ad verbum explanabimus, Donec velit, ſicut mercenarius diem ſuum. Vulgata tamen editio in Biblia Regia ſic habet, Donec optata veniant, quæ licèt facile poſſent in eandem explicari ſententiam, magis mihi, quam prius poſui lectio probatur ad Hebræa enim verba propius accedit. Quidam vero optatam diem, vel Diem ſuum, vitam beatam intelligunt, ad quam tanquã mercenarij aſpiramus: eſt enim pro noſtrorum beneficiorum mercede mortalibus poſita. Cui explicationi Septuaginta aſſentiri videntur, ita hunc locum vertentes καὶ ἐυδοκήσει τὸν βίον ὥσπερ ὁ μισθωτός, & delectabitur, illa vita ſicut mercenarius. Sed præſertim Chaldæus ita conuertens עד דיקבל סיטרה כאגירא ביומיה had diquabel ſutre caaguira beiomo, donec accipiat partem ſuam, ſicut mercenarius in die ſuo. Sed prior expoſitio aptior mihi videtur contextui. Præſertim, quod antequam Chriſtus cælum intraret viam ad illud omnibus patefaciens, vel boni viri vita defuncti mercedem beatæ vitæ non conſequebantur: poſſuntque Septuaginta facile in aliam adduci, ſententiam, id eſt, ſi paululum hominem a laboribus reſpirare ſinas delectabitur vita, ſicut mercenarius, qui

Iob. 3.

cum

cum acquieſcit, nec labori ſe dat, vita delectari videtur.

7 *Lignum habet ſpem: ſi præciſum fuerit, rurſum vireſcit, & rami eius pullulant.*

8 *Si ſenuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius.*

9 *Ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam quaſi cum primum plantatum eſt.*

10 *Homo verò cum mortuus fuerit, & nudatus atque conſumptus, vbi quæſo eſt.*

Id eſt, ſi ſemel homo è vita migrauerit, rurſus ad eam redire non poteſt, vt tuæ benignitatis particeps ſit, decet igitur bonitatem tuam infinitam aliquantulum erga eum antequam vitam omniū relinquat eſſe benignum, ne ſit omnino tuæ bonitatis expers. Diſſimilitudine vero declarat hominem mortuum ante generalem mortalium omnium reſurrectionem in vitam redire natura non poſſe. Non enim (ait) homo ſicut lignum eſt, quod licet fuerit abſciſſum, tamen tranſplantatum radices agit, viuit, & ramos ſpargit, homo verò ſemel ſucciſus in vitam reuocari omnino non poteſt. Non enim à priuatione ad habitum reditus natura conſtat, vt tradunt phyſici. Ramus vero ſiue caudex licèt ex arbore reſecetur, non omnino anima vique eſt augendi priuatus, alitur enim humore, & virore inſito: qua vi poteſt tranſplantatus plenius à terra ali, atque ita augeri, & radices agere, homo verò vita defunctus anima omnino priuatus eſt. Quare nulla in eo reliqua vis eſt, qua reſtaurari, & ad vitam regredi poſſit. Quod dicit, *Si ſenuerit radix eius, & mortuus fuerit truncus illius*, id ſignificat quod & Chriſtus dicens, Si granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, multum fructum afferet. Quod dicit, *faciet comam*, id eſt ramos, & brachia extendet. Hebraice faciet קציר catſir meſſem. Eandemque ſententiam, quam diſsimilitudine declarauit, ſimilitudine amplius explanat dicens.

Ioan. 8.

11 *Quomodo ſi recedant aquæ de mari, & fluuius vacuefactus areſcat.*

12 *Sic homo cum dormierit, non reſurget: donec atteratur cælum, non euigilabit, neque conſurget de ſomno ſuo.*

Id eſt, quemadmodum ſi maris aut fluminis aqua areſcat, & conſumatur, rurſus conſiſtere, atque reſtitui nequit, ita & hominis vita ſemel extincta non poteſt reuocari, quia humor infuſus in corpore, qua noſtra vita nititur pulſus omnino morte, & ſublatus eſt. Quod dicit *donec atteratur cælum*, Amplificatio eſt, prouerbio vſurpata. Sicut & Chriſtus dixit, Cælum & terra tranſibunt, verba autem mea non præteribunt. Intelligendum autem eſt non euigilaturum

Matt. 24.

turum ante omnium hominum futuram reſurrectionem. Somnum vero mortem vocat, phraſi qua frequenter ſcriptura vtitur, vt Dauid, Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt viri diuitiarum in manibus ſuis. Et quia ſomnus expreſſa eſt mortis imago, adeo, vt quidam philoſophi opinarentur pro ſimilitudine nobis eſſe à natura datum, vt ex illo mortis rationem cognoſceremus. Hoc autem idem ſeptimo capite tractauit Iob eadem ferè ſimilitudine vſus, cum diceret, Sicut conſumitur nubes, & pertranſit, ſic qui deſcenderit ad inferos, non deſcendet, nec reuertetur in domum ſuam, neque cognoſcet eum amplius locus eius. Sequitur autem. *Pſal. 75.*

13 *Quis mihi hoc tribuat, vt in inferno protegas me, et abſcondas me, donec pertranſeat furor tuus, et conſtituas mihi tempus, in quo recorderis mei?*

Rationem quam ſequitur in differendo Iob oportet animaduertere, vt planior, & illuſtrior fiat. Nam cum in fine ſuperioris capitis de ſuis incommodis verba faceret, eaque ex graui ſua iactura amplificaret dicens, Poſuiſti in neruo pedes meos, & obſeruaſti omnes ſemitas meas, & veſtigia pedum meorum conſideraſti. Et ex communi hominum miſeria continuo adiungens, Qui quaſi putredo conſumendus ſum, & quaſi veſtimentum, quod comeditur à tinea. Deinceps hoc capite communem mortalium miſeriam perſecutus eſt, vſque ad hunc locum, hoc vero loco reuertitur ad ſuam miſeriam ſingularem tractandam. Perſiſtitque in ea ſententia ex qua tota cum amicis ſuis nata eſt controuerſia, vt ſibi mors quàm vita potior eſſet. Ex eo igitur quod in fine ſuperioris capitis dixit, poſuiſti in neruo pedes meos, &c. Recte hic verſus concluditur, Quis mihi tribuat, &c. Infernum vocat ſepulchrum, quod nomen in hac ſignificatione frequenter à vulgato noſtro vſurpatur, vt verbis Chriſti dicit Dauid, Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem, quod ſepulchrum eſſe interpretatus eſt Petrus in actis, in Hebræo etiam eſt שאל ſeol, quod illis ſemper ſepulchrum ſignificat, & ita Chaldæus conuertit בבית קבורתא bebeth queburta in domo ſepulchri abſcondas me. Ait ergo Iob in ſepulchro vita defunctus iacere opto, donec magnus hic tuus furor, quo me diris modis exerces ſedaretur, id eſt libentius morerer, quàm animum tuum in me grauiſsimum tolerarem. Ex quo cognoſcitur non recte locum hunc à quibuſdam exponi de furore, quo Deus in extremo iudicio vſurus eſt. Nam hæc explicatio non modo cum contextu non cohæret, ve- *Act. 2.*

rumetiam diſsidet. Nam mox Iob ſignificat ſe reſurrectionem vehementer optare, quam ſtatim iudicium illud conſequetur. Deinde quod ſæpenumero in hoc toto libro Iob dictitat, Dei iudicium amare, apud eumque cupit cauſam ſuam informare. Et quidem illud omnium gentium iudicium viris pijs cum venit in mentem, potius ipſi confidunt, quàm timent. Quod dicit, *Et conſtituas mihi tempus, in quo recorderis mei*. Hoc loco vel Hebræis aſſentientibus aperte Iob de mortuorum reſurrectione diſſerit, & opportune quidem, quo eius memoria mortis malum, quod ſibi tantopere deſiderabat leuaret. Magnæ enim integris, & honeſtis hominibus leuationi eſt, cum ſe mortales eſſe recordantur, quòd à mortuis ad æternam vitam ſunt excitandi, vt Paulus auctor eſt in epiſtola ad Theſſalonicenſes prima ſcribens, Nolumus vos ignorate fratres de dormientibus, vt non contriſtemini ſicut cæteri, qui ſpem non habent. Quod dicit, *& conſtituas mihi tempus* in Hebræo eſt, conſtituas mihi חק choc, quod lex, ſtatutum, & præceptum proprie ſignificat. Et ita Chaldæus גזירא ghezera ſtatutum transfert. Sed optime, & à vulgato, & à Septuaginta auctoribus tempus explicatum eſt. Certo enim, & ſtatuto tempore Deus cunctis mortalibus reſurrectionem imperabit, quod imperium erit tanquam lex, præceptum, & ſtatutum Dei. De quo tempore Chriſtus dicit apud Matthæum, De die autem illa, & hora nemo ſcit, neque angeli cælorum, niſi ſolus pater. Et paucis interiectis addit, neſcitis qua hora filius hominis venturus eſt. Dicit autem, *In quo recorderis mei*. Quia Deus mortuorum hominum oblitus eſſe videtur. Siquidem mortua corpora nulla ab eo vitæ beneficia percipiunt, ſicut viua, quæ Dei beneficio viuunt, ſenſus habent, & ſpiritum ducunt. Et ita Dauid, vt commodis omnibus, & emolumentis ſe deſtitutum eſſe ſignificaret: dixit, Aeſtimatus ſum cum deſcendentibus in lacum factus ſum, ſicut homo ſine adiutorio inter mortuos liber. Sicut vulnerati dormientes in ſepulchris, quorum non es memor amplius, & ipſi de manu tua repulſi ſunt. Quare è contrario in memoriam eos reuocare videtur, quos ad vitam reuocat. Hoc igitur loco Iob reſurgere à mortuis optat, quòd pro certo credebat, & prædicebat futurum: quæ vaticinandi ratio ſæpenumero in diuinis oraculis reperitur, præſertim in pſalmis, Deus iudicium tuum regi da, & iuſtitiam tuam filio regis. Et obſcurentur oculi eorum, ne videant, & dorſum eorum ſemper incurua.

Margin notes: Reſurrectio mortuorum. — 1. *Theſſ.* 4. — *Matt.* 24 — Mortuorum Deus oblitus videtur. — *Pſal.* 87. — Quod optatur prædicitur futurum. — *Pſal.* 71. — *Pſal.* 68.

14 *Putaſne mortuus homo rurſum viuet?*
Quæ interrogatio certiſsima eſt affirmatione explicanda, nam
viuet equidem. Et ita Septuaginta viri affirmatione hunc lo-
cum reddũt vertentes ἐὰν γὰρ ἀποθάνῃ ἄνθρωπος ζήσεται συντελέσας τὰς
ἡμέρας τοῦ βίου αὐτοῦ ſi enim mortuus fuerit homo, viuet, poſtquam
conſummauerit dies vitæ ſuæ. Vel forte de illa tantum vita lo-
quitur, quam viri ſancti perpetuæ fœlicitatis participes viuent.
Nam licet impij reſurgent, potius tamen erit, vt perpetuis mo-
riantur temporibus, quàm vt viuant, dicente diſertis verbis
Dauid, Ideo non reſurgunt impij in iudicio, nec peccatores in *Pſal.* 1.
conſilio iuſtorum. Tum quia impiorum interitus æternus, at-
que perpetuus eſſe ducitur, quare nunquam viuent. Quæ cum
ita ſint, dubitationem eſſe interrogationem hanc poſſumus opi-
nari, cum nemo certus ſit perpetuam vitam conſecuturum. Id-
circo ita hunc locum Chaldæus vertit אין ימות גברא רשיעא האפשר
דיחי in iemut gabra raſiha haephſar diche, ſi mortuus fuerit vir
impius, fieri poteſt, vt viuat? *Cunctis diebus, quibus nunc milito,
expecto, donec veniat immutatio mea.* Id eſt, cunctis diebus, qui-
bus viuo. Dixerat enim ſeptimo capite militiam eſſe vitam ho-
minis ſuper terram. Et ita in Hebræo eſt idem nomen, quod
ſeptimo capite צבאי zebai militiæ meæ. Hac ergo (ait) ſpe me Immutatio
ſuſtento, & communes vitæ mortalis labores æquo animo ha- & reſurre-
ctenus toleraui, quod aliquando fiet, vt hoc mortale corpus ctio.
cum alio immortali commutem. Hoc ipſum Paulus deſidera- *Roma.* 7.
re videbatur dicens, Infœlix homo, quis me liberabit de cor-
pore mortis huius? Et hanc immutationem, quàm Iob cunctis
diebus expectabat futuram, præſagit ſcribens Corinthijs, Nos 1. *Cor.* 15.
immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incor-
ruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Habitum
vero, & ſpecimen corporis immortalis Chriſtus apud Matthæũ *Matt.* 13.
exponit, Tunc iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno patris eorum. Ex
quo docemur ſic vitam noſtram inſtituendam eſſe, vt ſemper an-
te oculos noſtros verſetur illa immutatio, & reſurrectio futura:
quòd ſi vt illius participes ſimus laborauerimus, & præclare offi-
cij munere fungemur, & eius ſpe fortiter quoſcunque labores ſu-
ſtinebimus. Qua ſpe ſe Paulus vehementer confirmari videbatur,
cum ita in epiſtola ad Corinthios in eos, qui reſurrectionem fu- 1. *Cor.* 15.
turam negabant, argumentabatur, Si omnino mortui non reſur-
gunt, vt quid, & nos periclitamur omni hora? Si ad beſtias pugna-
ui Epheſi, quid mihi prodeſt ſi mortui non reſurgunt? manduce-
mus, & bibamus, cras enim moriemur.

15 *Vocabis me, et ego reſpondebo tibi: operi manuum tuarum porriges dexteram.*

Vehementer reſurrectionis memoria Iob delectari videbatur. Dum tanto morbo tantiſque malis non impediebatur, quo minus in eius ſermonem incidens, eam accurate tractaret, & ſapienMortui quomodo vocabuntur è ſepulcris. tiſsime deſcriberet, *vocabis me* (ait) Quæ vocatio qua ratione futura ſit Chriſtus apud Matthæum pluribus exponit dicens, Et mittet angelos ſuos cum tuba, & voce magna, & congregabunt

Matt. 23. electos eius à quatuor ventis, à ſummis cælorum vſque ad termi-

1.*Cor.* 15. nos eorum. Et Paulus ſcribit eam Corinthijs, Omnes quidem reſurgemus, in momento in ictu oculi, in nouiſsima tuba, canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. Ex huius vocis immenſa vi Paulus infinitam Dei poten-

Roma. 4. tiam demonſtrat ita Romanis ſcribens, Qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non ſunt, tanquam ea, quæ ſunt. Huius vocis

Ioan. 10. eximiæ virtutis ſpecimen relictum fuit, cum Lazarus, & viduæ filius è mortuis à Chriſto fuerunt vna eius voce excitati. Fœlices ij, qui dum mortalem vitam aguut, dant operam, vt huius vocis nunquam obliuiſcantur, ſed vt ea tunc recreentur, & ei alacri animo reſpondeant, ſicut Iob de ſe dicit, *Ego reſpondebo tibi*, id eſt, præſto adero libentiſsimeque iuſsis tuis reſurgens obtemperabo. Non poteſt enim hæc vox iucunda non eſſe ouibus Chriſti, quibus dum mortalem vitam degerent, voces eius, & præcepta vitæ gratiſsima fuerunt, eique dicto ſemper audientes fuerant. *Operi manuum tuarum porriges dexteram*, Alludere videtur ad rationem agendi eius, qui aliquem in terra iacentem erigere conatur, nam porrigit illi dexteram, vt ea connixus erigatur: ita (Iob ait) voce potentiſsima tua nixus

Dextera auxilium ſignificat. in ſepulchrum abiectus à mortuis excitabor. Dextera etiam in ſcriptura ſacra Dei auxilium ſignificat, vt in pſalmis, Et dediſti mihi protectionem ſalutis meæ, & dextera tua ſuſcepit me.

Pſalm. 17. *Pſal.* 117. Et alio pſalmo, Dextera Domini fecit virtutem dextera Domini exaltauit me, dextera Domini fecit virtutem. Sed in Hebræo eſt operi manuum tuarum תכסף ticſoph, beneuolus eris, nam כסף caſaph amare, deſiderare, & concupiſcere ſignificat. Et ita Chaldæus transfert תרגרג teragreg deſiderabis. Et Septuaginta τὰ δὲ ἔργα τῶν χειρῶν σου μὴ ἀποποιοῦ opera manuum tuarum ne proijcias. Quæ omnia in eandem ſententiam, quam vulgatus expreſsit, dicuntur, id eſt, mihi ſubſidio eris, & beneficia conferes.

16 *Tu quidem greſſus meos dinumeraſti.*

Id eſt, res omnes quas egi conſideraſti, atque æſtimaſti, vt vno tempore pœnas tibi omnium delictorum meorum perſoluerem. Redit enim ad propoſitum,& inſtitutum ſuum, vt ſuam deploret calamitatem: ſicut dixerat capite ſeptimo, Non parcam ori meo, loquar in tribulatione ſpiritus mei. Lamentaturque nullā ei, vel minimæ noxæ pœnam Deum ignouiſſe,ſed ſimul omnes repetiſſe. Sicut ſuperiori capite dixit, Scribis contra me amaritudines, & conſumere me vis peccatis adoleſcentiæ meæ: *Sed parce peccatis meis*, precatur, ne eum tam acerbe puniat, ſed nonnihil de tanta ſeueritate remittat,id quod alijs etiam locis poſtulauerat,vt capite decimo,Dimitte me, vt plangam paululum dolorem meum. In Hebræo tamen eſt לא תשמר lo tiſmor non ſeruabis ſuper peccatum meum, quod vulgatus intellexit ſignificare, Ne ſerues meorum peccatorum memoriam,vel ne ſerues ſtomachum, quem tibi mea peccata mouerunt:ſed in illis conniue: & propterea optime tranſtulit parce peccatis meis: Idem Chaldæus ſignificaſſe videtur conuertens לא תנטר על סרחני lo tintor hal ſarhani ne cuſtodias ſcelera mea. Quam interpretationem vehementer probat, id de quo ſtatim queritur, Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea. Septuaginta vero auctores intellexerunt, Non reſeruabis peccatum vllum meum alio tempore puniendū: ſed omnium ſimul pœnas ſumis, quaſi diceret, Satis multas à me pœnas exigis. Et propterea traduxerunt καὶ οὐ μὴ παρέλθῃ σε οὐδὲν τῶν ἁμαρτιῶν μου nihil te præterijt peccatorum meorum, Quæ explicatio quibuſdam Hebræis magis probatur,quòd aptiſsime cohæreat, cum eo, quod proxime dixerat, Tu quidem greſſus meos dinumeraſti, & cum eo quod ſequitur. Sed vtraque eſt ſatis idonea interpretatio. Sequitur autem.

17 *Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea.*

Id eſt, diligentiſsime omnium delictorum meorum memoriam conſeruaſti. Qua ratione dicendi ſignificat decreuiſſe Deum,& ſecum ſtatuiſſe ſcelerum ab eo pœnas perſequi,nihilque de ſupplicio remittere. Simili dicendi modo Ieremias vſus eſt dicens, *Ier.17.* Peccatum Iuda ſcriptum eſt ſtylo ferreo in vnguē adamantino, exaratum ſuper latitudinem cordis eorum, & in cornibus ararū eorum. Et relinqueris ſola ab hæreditate tua,quam dedi tibi, & ſeruire te faciam inimicis tuis in terra,quam ignoras: quoniam ignem ſuccēdiſti in furore meo,vſque in æternum ardebit. Quod ſi Deus noſtrorum omnium ad vnum criminum memoriam colligit,& tanto ſtudio conſeruat, valde ſibi intemperati,& effrenati ho-

Roma. 2. ti homines timere debent, qui vt Paulus ait, Secundum duritiam ſuam, & impenitens cor theſaurizant ſibi iram. *Sed curaſti iniquitatem meam.* Id eſt iniquitati meæ medicinam adhibuiſti, quod eſt

Pœna parati medicina. ſupplicium irrogaſti, Nulla enim eſt peccatorum morbis aptior, & præſentior medicina, quàm pœna atque ſupplicium. Hac enim ratione Chriſtus peccatis noſtris remedium exquiſiuit, & ſingularem medicinam fecit, tormentis videlicet, & cruciatibus mul-

Eſai. 53. tis, quos ipſe pertulit, vt auctor eſt Eſaias dicens, Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit, vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra. Liuore eius ſanati ſumus. Curaſſe igitur iniquitatem ſuam Iob dixit, quòd tot tantasque ei pœnas impoſuiſſet. In Hebræo tamen eſt תטפל על עוני titpol hal hauoni, ſignificat autem טפל tapal adiungere, adhibere quare ad verbum hanc habent Hebræa verba ſententiam, Adiunxiſti, vel adhibuiſti iniquitati meæ, quæ verba in eam partem docte vulgatus accepit, vt medicinam ſupplendam eſſe in hac oratione putaret: quare recte conuertit, Curaſti iniquitatem meam. Chaldæus autem, & Hebræi quidam pœnam ſupplendum eſſe putant, & ita locum interpretantur, Ad eas pœnas quas ego commerui addidiſti, hoc eſt in me grauius, quàm merui animaduertiſti, ſicut capite ſexto dixit, Vtinam appenderentur peccata mea quibus iram merui: & calamitas, quàm patior, in ſtatera, Quaſi arena maris hæc grauior appareret. Vnde Chaldæus, ita tranſtulit תחבר על עויתי tchaber hal hauati, accumulas ad iniquitatem meam. Hanc ſententiam ſecuti fuiſſe videntur Septuaginta viri ita reddentes ἐπεσημήνω δὲ εἴ τι ἄκων παρέβην annotaſti, ſi quid inuitus tranſgreſſus ſum. Hoc eſt in ſacculo illo, in quo ſua peccata conſignaſſe dixerat, repoſuiſti etiam peccata iſta, quæ inuitus admiſi, doctiſsime alludentes ad adoleſcentiæ crimina, quæ homines inuiti prope admiſiſſe videntur, quod rerum rudes, & magnis perturbationibus commoti non perfecte liberi arbitrij munere fungantur, Hæc igitur etiam crimina à Deo cum alijs coiuncta fuiſſe queritur Iob, quo tot ſupplicia meruiſſe videretur. Sæpe enim in hoc libro Iob ſignificauit ſe timore percelli, ne ſuæ adoleſcentiæ flagitia Deus tot plagis vlciſci vellet, Conſumere me vis peccatis adoleſcentiæ meæ, capite ſuperiori dixit. Sequitur deinceps.

18 *Mons cadens defluit, et ſaxum transfertur de loco ſuo.*

19 *Lapides excauant aquæ, et alluuione paulatim terra conſumitur: et homines ergo ſimiliter perdes.*

Reuertitur ad lamentandam communem omnium mortalium miſe-

miſeriam,quæ tot periculis,quot ipſe ſubijt, & in ſe expertus eſt, expoſita eſt. Quam miſeriam explicat ex miſera aliarum rerum, quæ ortæ ſunt conditione,quas licet firmæ videantur,mortalitas tamen conſequitur. Nam mons, quamuis ſatis firmus eſſe videatur,verumtamen aliquando collabitur, & corruit. Saxum licet etiam in ſolo bene fixum ſit, loco tamen ſuo mouetur, & in alium transfertur. Lapides licet duriſsimi ſint, tamen eos mollis aqua cauat aſsidue per eas fluens, alluuione paulatim, quidquid in terra viuit, conſumitur, vt in diluuio expertum eſt. Denique nimis longum eſſet res ſingulas perſequi, hæc fere ſunt, quæ firmiores videntur ex quibus facile cognoſcitur omnia orta occidere tandem,& aucta ſeneſcere, quorum in numero cum homines ſint, ſimiliter euertentur, perdentur, & occident. Quod dicit, *alluuione paulatim terra conſumitur*, clarius ponitur in Hebræo,nam loco *paulatim* eſt ספיחיה ſepicheha,ſignificat autem germina eius, & quæ ſine ſatione per ſe vique ſua è terra naſcuntur; quare ad ea, quæ in terra viuunt,referendum puto, vt ſit ſpecies pro genere, quæ diluuio pariter conſumpta ſunt. Quidam non indoctus Hebræus putat per metatheſim literarum hoc nomen à שחף ſahaph eſſe ortum, quod vertere ſonat, vt ſententia ſit, Verrit pluuia terræ puluerem. Sed hoc ad Cabala Iudæorum iam pertinere videtur, quæ à multis doctis,& Chriſtianis viris habetur ridicula,quare mihi non probatur. Septuaginta conuertunt κατέκλυσεν ὕδατα ὕπτια τοῦ χώματος τῆς γῆς inundauerunt aquæ ſupina cumuli terræ, quod in eandem ſententiam dicitur ad eam omnium viuentium euerſionem ſignificandam, quæ facta diluuio fuit, de quo dicitur in Geneſi, Quindecim cubitos altior fuit aqua ſuper montes, quos operuerat, conſumptaque eſt omnis caro,quæ mouebatur ſuper terram,volucrum,animantium, beſtiarum, omniumque reptilium, quæ reptant ſuper terram vniuerſi homines,& cuncta in quibus ſpiraculum vitæ eſt,in terra mortua ſunt.Sequitur in Iob. *Geneſ 7.*

20 *Roboraſti eum paululum, vt in perpetuum tranſiret.*

Id eſt, feciſti, vt ortus homo breuiſsimo tempore conſiſteret, vt deinde longiſsimo tempore non conſiſteret, ſed mortuus in ſepulchro iaceret. Nam illud in perpetuum in Hebræo eſt נצח netsah,quod per עלם holam exponitur ab Hebræis, quod non æternum ſed longum tempus ſignificat, vt in pſalmo, Vſquequo Domine obliuiſceris me נצח netsah tam longo tempore. Et eſt quidem ea grauiſsima natura ſua hominum miſeria, vt ad breuem vitam homines oriantur, morti vero longiſsimæ occumbant. *Pſalm. 12.*

Sicut quidam poeta dicebat.

βιότης μὲν γὰρ χρόνος ἐστὶ βραχύς, κρυφθεὶς δὲ
ὑπὸ γῆς κεῖται θνητός, τὸν ἅπαντα χρόνον.

Breue quidem tempus eſt vitæ, toto tamen æuo iacet in terra mortalis. Sed illud, *roboraſti eum* in Hebræo eſt תתקפהו titquepheu. Conuenitque inter omnes תקף takaph, vt roborare, & confirmare ſignificet, differt tamen, quòd robur hoc, verbi ſignificatione incluſum vulgatus in perſonam patientem transferendum putauit, & propterea roboraſti eum traduxit. Quam ſententiam ſequitur Chaldæus interpres nam reddit תשלמינה tasleminch perficies eum. Reliqui tamen omnes, quos ego ſciam Hebræi, hoc robur non in patientem, ſed in egentem perſonam conferendum exiſtimant, ita vt potius præualere, quàm roborare ex illorum ſententia ſignificet. Quocirca ita hunc locum explicant, Fortior eris eo in ſeculum, aut viribus ei præſtabis. Quorum ſententia
Eccleſ.12. vehementer probatur ex Eccleſiaſtæ quarto capite verſu 12. vbi idem verbum ponitur, & à vulgato interprete, & à reliquis omnibus expoſitoribus Præualere exponitur. Si quiſpiam præualuerit contra vnum (ait) duo reſiſtent ei. Et ob eam rem huic ſententiæ hoc loco Iob Septuaginta interpretes ſubſcripſerunt, nam ita conuertunt *ὤσας αὐτὸν εἰς τέλος καὶ ᾤχετο* expuliſti eum in finem, & abijt. *Immutabis faciem eius, & emittes eum.* Docet quàm facile tranſeat homo, vt dixit, & quàm facile ex ſententia Græcorum Deus vincat, & expellat eum, ſi faciem tantum eius mutet: alluditque ad habitum corporis mortui, in quo nihil deeſſe videtur, niſi vultus ſplendor, quod ex alba ſplendidaque, pallida facies eius, & obſcura facta ſit. Septuaginta conuertunt *ἐπέστησας αὐτῷ τὸ πρόσωπον* impoſuiſti vultum ei, id eſt, alienum vultum.

21 *Siue nobiles fuerint filij eius, ſiue ignobiles, non intelliget.*

22 *Attamen caro eius dum viuet, dolebit: et anima illius ſuper ſemetipſo lugebit.*

Vitæ cũ morte comparatio. Licet miſerum per ſe ſit tempus tam breue viuere, ob eas tamen ærumnas, & anxietates, quæ hominibus, dum viuunt, obueniunt, potiorem ſibi conſtans iudicat mortem quàm vitam. Nam vita defunctus, nec honores, nec ignominia filiorum, quos reliquit
Eccleſ.9. cognoſcet. Sicut etiam dixit Eccleſiaſtes, Nec ratio, nec ſapientia, nec ſcientia erunt apud inferos, quo tu properas. Veruntamen dùm hanc vitam aget multo mœrore, & lacrymis conficietur, mala enim multa & graues ærumnæ manant per mortalium

lium vitam. Quod cuncta, quæ ſub ſole fiunt afflictio ſpiritus ſint, vt ait Eccleſiaſtes. Feſtiuè etiam Menander vitam cum morte *Eccleſ. 1.* comparat.

ἡδύ τ' ἀποθνήσκειν ὅτῳ ζῆν μὴ παρέσται ὡς βούλεται·
τοῦτον εὐτυχέστατον λέγω,
ὅστις θεωρήσας ἀλύπως Παρμένων
τὰ γεμνὰ ταῦτ' ἀπῆλθεν, ὅθεν ἦλθεν ταχύ.
τὸν ἥλιον τὸν κοινὸν ἀστέρα, ὕδωρ,
νέφη, πῦρ. ταῦτα ἔτη κἂν ἑκατὸν βιώσεται
ὄψει παρόντα, κἂν ἐνιαυτοὺς σφόδρ' ὀλίγους·
σεμνότερα τούτων ἕτερα οὐκ ὄψει ποτέ.
πανήγυριν νόμισόν τιν' εἶναι τὸν χρόνον,
ὅν φημι. τοῦτον ἐπιδημίαν αἰθερόπῳ
ὄχλος, ἀγορά, κλέπται, κυβεῖαι, διατριβαί.
ἂν πρῶτος ἀπέλθῃς, καταλύσεις βελτίονα
ἐφόδι' ἔχων, ἀπῆλθες ἐχθρὸς οὐδενί.
ὁ προσδιατρίβων δὲ, κοπιάσας ἀπώλεσε
κακῶς τι γηρῶν, ἐνδεής του γίνεται.
ῥεμβόμενος, ἐχθροὺς εὗρ'. ἐπεβουλεύθη ποθὲν
οὐκ εὐθανάτως ἀπῆλθεν ἐλθὼν εἰς χρόνον.

Mori iucundum eſt, cui, non viuere licèt, vt libet. Illum vero ego fortunatiſsimum duco, qui ſine moleſtia contemplatus, ò Par meno, res venerandas mox rurſum illuc redit, vnde venerat: Con templatus inquam ſolem commune ſidus, aquam, nubes, ignem. Hæc enim, & ſi vixerit annos centum, præſentia videbit: & ſi pau- cos admodum annos, nihil aliud iſtius videbit auguſtius. Nundi- nas eſſe quaſdam puto iſtud hominum tempus, de quo loquor, ſo- lennes, & populoſas, in quibus magna eſt turba, mercatus, fures, aleæ, colloquia. Si primus abieris, diuertes melius, viaticum ha- bens nulli infenſus abijſti. Qui vero immoratur feſſus tandem pe rijt, & miſere conſeneſcens aliqua re fit indigus, vexatur, hoſtes reperit, inſidijs aliũde impetitur: ac demum, cum in hoc ſeculum venerit, infelici morte defungitur.

CAP. XV.

A RESpondens autem Eliphaz Themanites,dixit.
2 Nunquid ſapiens reſpondebit quaſi in ventum loquens, & implebit ardore ſtomachum ſuum?
3 Arguis verbis eum qui non eſt æqualis tibi,& loqueris quod tibi non expedit.
4 Quantum in te eſt,euacuiſti timorem, & abſtuliſti preces eorum Deo.
5 Docuit enim iniquitas tua os tuum, & imitaris linguam blaſphemantium.
6 Condemnabit te os tuum,& non ego:& labia tua reſpondebunt tibi.
7 Nunquid primus homo tu natus es,& ante omnes colles formatus?
8 Nunquid conſilium Dei audiſti,& inferior te erit eius ſapientia?
B 9 Quid noſti,quod ignoremus?quid intelligis,quod neſciamus.
10 Et ſenes,& antiqui ſunt in nobis multo vetuſtiores, quam patres tui.
11 Nunquid grande eſt, vt conſoletur te Deus; ſed verba tua praua hoc prohibent.
12 Quid te eleuat cor tuum, & quaſi magna cogitans, attonitos habes oculos?
13 Quid tumet contra Deum ſpiritus tuus, vt proferas de ore tuo huiuſcemodi ſermones?
14 Quid eſt homo,vt immaculatus ſit,& vt iuſtus appareat natus de muliere?
15 Ecce inter ſanctos eius nemo immutabilis, & cæli non ſunt mundi in conſpectu eius.
16 Quanto magis abominabilis, & inutilis homo,qui bibit quaſi aquam iniquitatem?
17 Oſtendam tibi,audi me:quod vidi,narrabo tibi.
18 Sapientes confitentur,& non abſcondunt patres ſuos.
19 Quibus ſolis data eſt terra,& non tranſiuit alienus per eos.
C 20 Cunctis diebus ſuis impius ſuperbit,& numerus annorum incertus eſt tyrannidis eius.
21 Sonitus terroris ſemper in auribus illius,& cum pax ſit,ille ſemper inſidias ſuſpicatur.
22 Non credit, quod reuerti poſsit de tenebris ad lucem, circunſpectans vndique gladium.
23 Cum ſe mouerit ad quærendum panem, nouit quod paratus ſit in manu eius tenebrarum dies.

24 Ter-

24 *Terrebit eum tribulatio, & anguſtia vallabit eum, ſicut regem qui præ-paratur ad prælium.*
25 *Tetendit enim aduerſus Deum manum ſuam, & contra Omnipoten-tem roboratus eſt.*
26 *Cucurrit aduerſus eum erecto collo, & pingui ceruice armatus eſt.*
27 *Operuit faciem eius craſsitudo, & de lateribus eius aruina dependet.* D
28 *Habitauit in ciuitatibus deſolatis, & in domibus deſertis, quæ in tumu-los ſunt redactæ.*
29 *Non ditabitur, nec perſeuerabit ſubſtantia eius, nec mittet in terra ra-dicem ſuam.*
30 *Non recedet de tenebris: ramos eius areſaciet flamma, & auferetur ſpiritu oris ſui.*
31 *Non credet fruſtra errore deceptus, quod aliquo pretio redimen-dus ſit.*
32 *Antequam dies eius impleantur, peribit, & manus eius areſcent.*
33 *Lædetur quaſi vinea, in primo flore botrus eius & quaſi oliua proij-ciens florem ſuum.*
34 *Cõgregatio enim hypocritæ ſterilis, & ignis deuorabit tabernacula eo-rum, qui munera libenter accipiunt.*
35 *Concepit dolorem & peperit iniquitatem, & vterus eius præparat dolos.*

1 *Reſpondens autem Eliphaz themanites dixit.*

Qui primus ante capite quarto locutus fuerat, & manum cum Iob conſerere incœpit; qui dum reliqui duo amici verba faciebãt, hactenus tacuit. In quo prima inſtitutio, & honeſtiſsimos horum amicorum mores conſiderare opus eſt; qui poſtquam vnuſquiſquam ſuam explicauit ſententiam, reliquis amicis reuerentiam exhibens, nihil amplius loquitur, quouſque illi etiam ſuam dicant ſententiam. Nec alius alterius loquentis vllo verbo interpellat orationem. Quem morem in Eccleſia teneri Paulus præcipit, Prophetæ duo aut tres dicant, & cæteri diiudicent, Quod ſi alij reuelatum fuerit ſedenti, prior taceat. Poteſtis enim omnes per ſingulos prophetare: vt omnes diſcant, & omnes exhortẽtur. Non enim eſt diſſenſionis Deus, ſed pacis, ſicut in omnibus eccleſiis ſanctorum doceo. Quo exemplo, & quo Pauli officij præcepto poſſumus acriter peruerſum morem eorum reprehendere, qui no-ſtris

2.Cor.13.

Peruerſus diſputãdi mos.

ſtris temporibus in gymnaſijs diſputant, Qui dum ſcie͂tiam ſuam potius vendicare, quod ſophiſtarum eſt, quam veritatem inuenire atque docere ſtudent, non poteſt vnus alterum differentem patienter audire, & tertio eum quoq; verbo interpellat: quare quantas inuidiæ diſcordiæ, & diſſenſionis faces ſubijciat, facile omnes

2. Timot. 2. intelligunt. At Paulus eas quæſtiones, & controuerſias vitare præcipit, quæ generant lites.

2 *Nunquid ſapiens reſpondebit quaſi in uentum?*

Id eſt, inania, & leuia verba dicet, & quæ ad propoſitum non pertineant. Idem declarat Hebræus. Reſpondebit ſcientiam venti, dice͂s, Septuaginta vertentes ἀπόκρισιν δώσει συνέσεως πνεύματος dabit reſpõſione͂ cognitionis ve͂ti, ***Et implebit ardore ſtomachum ſuum,*** ſtomachum, mentem, & animum vocat, quod res meditari, & verba ponderare debeat, ſicut concoquit, & digerit ſtomachus cibum: ardorem vero nominat verba ira, & arrogantia, inflãmata. Hebræus verò dixit קדים cadim Eurum, qui ventus eſt perflans ab ortu brumali, qui adeo calidus, & inflãmatus eſt, vt tradat Columella quibuſdam regionibus niſi vites teguminibus opacentur, velut halitu flammeo fructus vri. Idem Septuagintaviri intellexerunt πόνον laborem interpretantes, quòd arrogantiæ, & ſtomachi plena verba obtundãt, & magnum alijs laborem afferant. Nec dubium eſt, quin huiuſmodi verba viri ſapientis non ſint, ſed quæ pondus habeant, & ad propoſitum attineant. Nam verba oris ſapientis, gra-

Eccleſ. 10. tia, vt dicit Eccleſiaſtes. Ipſa vero inania, & ventoſa verba magnã præ ſe ſtultitiam ferunt. Fruſtra enim dicuntur, cum à re propoſita aliena ſint. Quocirca dicit Eccleſiaſtes, Stultus verba multipli-

Eccleſ. 10. cat: ſiquidem rem nunquam attingit. Quare vera eſt Eliphaz propoſitio, aſſumptio vero, quæ neceſſaria eſt, vt aliquid in Iob concludatur, falſa eſt: nũquam enim huiuſmodi verba à Iob facta fuere. Sed fortè Eliphaz leuia, arrogantia, & iracunda illa Iob verba eſſe duxit decimi tertij capitis, Si fuero iudicatus ſcio, quod iuſtus inueniar. Quis eſt, qui iudicetur mecum veniat, quare tacens conſumor. Duo tantum ne facias mihi, & tunc à facie tua non abſcondar, manum tuam longe fac à me, & formido tua non me deterreat. Voca me, & ego reſpondebo tibi, aut certe loquar, & tu reſponde mihi. Sed cum à nobis expoſita ſunt, hoc crimine carere demonſtrauimus vere dici poſſe oſtendentes. Negare tamen non poſſumus moderatius, & temperatius illa, licet vera ſint, dici oportere, vt ea in eis reuerentia eſſet relicta, quam omnes atq; adeo ſanctiſsimæ creaturæ Deo ex-

Iob. 42. hibere debent. Nam hæc verba ipſe Iob capite vltimo reprehendit,

dit,poſtquem Deum ſecum loquentem audiuit dicens, Ideo inſipienter locutus ſum, & quæ vltra modum excederent ſcientiam meam. Audi, & ego loquar,interrogabo te,& reſponde mihi. Sed leuiter,& arroganter dici ea iudicari non poſſunt,quæ rectè conſcientiæ teſtimonio dicuntur ad aliorum conuitia,& indignas cõtumelias refellendum. Tantum Iob quiſpiam ſapienter admonere poſſet,vt quæ rectè ſentiret,moderatius efferret, Sicut ille, qui *Pſalm.* 68. eandem ita enunciauit ſententiam,Confortati ſunt,qui perſecuti ſunt me inimici mei iniuſte.Deus tu ſcis inſipientiam meam,& delicta mea à te non ſunt abſcondita.Ait deinde Eliphaz.

3 *Arguis verbis eum,qui non eſt æqualis tibi.*

Probat, quod dixerat, arroganter atque ventoſe Iob fuiſſe locutum.Nam cum eo audebat diſceptare, qui longe atque adeo infinitis modis illo eſſet præſtantior,potentiorque Sed ſæpe hãc Dei infinitam potentiam,& ſcientiam Iob,& confeſſus eſt, & demonſtranit:minimè vero terrori eſt æquitati,qua ille nitebatur:ſed in quitati , quã à ſe valde repulerat.In Hebræo eſt הוכח כרבר לא יסכון hocheah bedeuar lo iſcon, quod ita etiam reddi poteſt, Arguere verbis,quæ nihil proſunt,id eſt,an ſapientis, (vt dixerat) ſunt vẽtoſa verba,& arguere verbis inutilibus.Quam interpretationem Græci ſecuti ſunt vertentes ἐλέγχων ἐν ῥήμασιν οἷς οὐ δεῖ, arguens in verbis quibus non oportet. Ex quo concludi vult ipſe inania atque ventoſa eſſe, quia nihil attinebant ad calamitatem & dolorẽ ſubleuandum. Attinebant tamen ad amicorum temeritatem refellendam, qui eius inculpatam vitã propter calamitates in quas inciderat damnabant. *Et loqueris quod tibi non expedit.* Geminatio eſt eiuſdem ſententiæ,vt acrius increpet, ſi Hebræorum atq; Græcorum ſuperioris verſus partis explicationi aſſentiamur. Et fortè ne eiuſdem eſſet repetitio ſententiæ, illo modo ſuperiora verba à vulgato conuerſa ſunt.

4 *Quantum in te euacuaſti timorem,& tuliſti preces coram Deo.*

Eum timorem intelligere puto, qui reuerentiam habet,id eſt, facis pernicioſo exemplo tuo, vt nemo reuereatur eum, quo tanta petulantia tu diſputare optas.Facis item,vt nemo precetur eum, quem tu precari non vis: ſed cũ eo potius diſceptare,& à quo non æquitate,ſed vi opprimi ſignificas. Vrget grauiſsimo incommodo,ſed quod minimè conſequatur ea, quæ Iob affirmauerat, non enim tollit timorem is,qui conſcientia timoris,& pietatis maximæ,qua Deum coluerat,ſuam cauſam apud eum dicere non dubitat,neque preces abijcit,qui conſcientia bene actæ vitæ,cum qua preces,vt quam honeſtæ ſint,debent eſſe coniunctæ,fiduciam, (vt

Ioannis verbis vtar) ad Deum habet. Hoc vero loco animaduer
tere licet, quam ſit in eccleſia antiquũ, vt callida, & malitioſa ver
Pſalm. 12. borum noſtrorum interpretatione iniqui homines calumnien-
tur, & impietatis arguant. Quod malum, quàm latè temporibus
noſtris manauerit, quantum improbi homines religionis calum-
nia, non religione, ſed inuidia, & maleuolentia ducti doctis homi
nibus timorem incuſſerint, & ab honeſtis ſtudijs retardauerint,
aliorum ſit iudicium.

5 *Docuit enim iniquitas tua os tuum.*

Duplicem id habere poteſt ſententiam, vel quia mala mente es,
Matth. 12. verba tam arrogantia facis. Sicut Chriſtus dixit, ex abundantia
cordis os loquitur, Bonus homo de bonõ theſauro profert mala,
Matth. 12. Vel aliter, Ex verbis oris tui cognoſcitur iniquitas tua, nec iudi-
ce alio opus eſt, quam ore tuo. Sicut Chriſtus etiam dixit ex ver-
bis tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Et Eccle-
Eccleſ. 10. ſiaſtes, Labia inſipientis præcipitabunt eum, quam ſentẽtiam. Se-
ptuaginta intellexerunt ita conuertentes *ἔνοχος εἶ ῥήμασι στόματός σου*
reus es verbis oris tui. Sed in quãcunque partem accipiantur, nõ
conueniunt in Iob, non enim iniquitate imbutus illius modi ver
ba fecit, ſed optima conſcientia teſte, cuius grauiſsimum teſtimo
nium eſt. Neque huiuſmodi verba improbi animi coniecturam fà
ciunt ſed rectiſsimæ conſcientiæ. *Imitaris linguam blaſphemantium,*
In Hebræo eſt ערומים harumim aſtutorum, calidę agentium, Sep-
tuaginta transferunt *δυναστῶν* potentium, Chaldæus חכימין hachi-
min ſapientium, quæ verſiones mihi coniecturam afferunt ad il-
los alluſiſſe Eliphaz, qui turrim babel ædificarunt, quo ſe à Deo ſi
terram iterum inundatione euertere voluiſſet, defenderent: qui
Geneſ. 11. Deo reſiſtere, & repugnare velle videbantur. Dixerunt enim, vt
narratur in Geneſi, Venite faciamus nobis ciuitatem, & turrim
cuius cacumen pertingat ad cælum. Qui Deum ita offenderunt,
vt ob eam rem eorum ſermones, ſic confunderet, vt alius aliũ non
intelligeret, quorum ſcelus cum recens prope eſſet temporibus
Eliphaz, puto doctis viris ſatis fuiſſe cognitum. Præſertim cũ tan
tum illius veſtigium fuiſſet relictum, turris nempe ruinæ, illi blaſ-
phemi quidem erant, cum tantum Deo detraherent, vt humanis
opibus ei reſiſtere poſſe putarent. Erant etiam verſuti, & ſapien-
tes, vt Chriſtus dicit ſeculi huius, cum tam callidum ſuſceperint
conſilium, erant & potentes, quòd rem tantã moliebantur. Quos
Iob imitari dicit, quia cum Deo contendere, & diſceptare vole-
bat, Sed longe aliud eſt opibus potentia, & induſtria ſua connixũ
velle quemquam Deo reſiſtere, aliud eſt optimorum conſiliorum.

conſcien-

conſcientia fretus,quæ lege Dei,atque ob eam rẽ cũ Deo ipſo con
nititur.Dei autem præſidio munitus qui fuerit, Deo reſiſtere po-
teſt, Ita enim Chriſtus Deo repugnauit vehementer hominibus
irato.

6 *Condemnabit te os tuum, & non ego,labia tua non reſpondebunt tibi.*
Id eſt,nõ opus eſt aliunde accerſitis argumentis,& teſtimonijs ad
condemnandum, ſed ex dictis, & aſſertis à te facile vnuſquiſque
iudicabit te in culpa eſſe. Quis enim crimen eſſe non cognoſcet
Deum ad diſceptationem prouocare, in iudicium omnium iudi-
cem conuenire. Quæ cũ tu labijs proferre, & ore iactare audeas,
os tuum, & labia tua pro teſtimonio dicent in crimen te maxi-
mum incurriſſe. Sicut Chriſtus dixit, De ore tuo te iudico ſerue
nequam.Quæ criminis illatio pondus haberet maximum, niſi re- *Luc.19.*
ctæ voluntatis conſcientia ſtaret à Iob, cui lex Dei,quæ debilita-
ri non poteſt,præſidio eſt.

7 *Nunquid primus homo tu natus es,et ante omnes colles formatus?*

8 *Nunquid conſilium Dei audiſti, & inferior te erit eius ſapientia?*
Quoniam Iob capite decimotertio cum Deo diſputare optabat,
& homines,id eſt amicos ſuos contenmnens imperitos, & valde
rerum ignaros ducebat,dicens, Sed tamen ad omnipotentem lo
quar,& diſputare cum Deo cupio. Prius vos oſtendens fabrica- *Iob.13.*
tores mendacij,& cultores peruerſorum dogmatum. Atque vti-
nam taceretis,& putaremini eſſe ſapientes, Audite ergo correp-
tiones meas, & iudicium labiorum meorum attendite.Id graui-
uiter paſſus eſt Eliphaz, & vtrumque his duobus verſibus vrgen-
do incommodo refellit,arrogantiã maximam eſſe demonſtrans,
Et propterea dicit,*Nunquid primus homo*, &c.Id eſt, cum cæteros
homines præ te ita negligas, nunquid alia te ratione extitiſſe
putas, quam homines alij,non ex homine genitus, ſed ante mun-
dum factus, id enim ſignificat dicens, *Ante omnes colles formatus*,
Eſt enim ſynedocha pars pro toto, quo tropo ſapiens vſus eſt in *Prouerb.8.*
prouerbijs, vt ſapientiæ diuinæ antiquitatem exponeret dicens,
Necdum montes graui mole conſtiterant,ante omnes colles ego
parturiebar. Quæ explanatio mihi magis probatur,caditque in
ſeptuaginta interpretum verſionem, quam & Chaldæus perſecu-
tus eſt,ita vértens הבקדמאה אדם בלא אבא ואמא אתילידתא habeca-
cadmaa adam bela aba veima itielidta, nunquid antequam ho-
mo eſſet, ſine patre,& ſine matre natus es? Refellit deinde altero
verſu,quod cum Deo diſputare velit dicens, Nunquid Dei inter-
fuiſti conſilio: ſicut etiam ſapientia de ſe dicit in prouerbijs, Et
cum eo eram cuncta componens,& in eo cognouiſti Deum,te in-
feriorem

ſeriorem eſſe ſapientia,vt cum eo diſputans à te victum iri putes. *inferior te erit eius ſapientia*.Ita eſt in Hebræo תגרע אליך חכמה tigrah elecha hochma diminuetur tibi ſapientia?Quod præter eam ſententiam,quam expreſsit vulgatus interpres:poteſt & aliter,vt Hebræi volunt explanari,id eſt.Tantum ne in conſilio Dei ſapientiæ imbibiſti, vt alijs hominibus imminuta, & detracta eſſet, & tibi vni tota cōceſſa. Quæ explicatio placuit Septuaginta auctoribus Nam ita locum hunc reddiderunt εἰς δ' σὲ ἀφίκετο σοφία ad te autem acceſsit ſapientia. Quod ſi ita hunc locum exponamus, etiā hic verſus pertinere videtur ad vrgendum eo abſurdo Iob, quod omnibus hominibus ſapientiorem ſe eſſe exiſtimet, cum ita amicos ſuos cum eo diſſerentes pro nihilo faciat. Sed non arrogāter cum de hominis æquitate, & iniquitate diſputatur, contemnuntur ij, qui ex aduerſa fortuna alterum iniquum eſſe iudicant dicē-
Eccli.7. te Eccleſiaſtico, non irrideas hominem in amaritudine animæ, eſt enim,qui humiliat, & exaltat circunſpector Deus. Nec arroganter is,qui nullo merito ſuo ab hominibus condemnatur,dicere cauſam ſuam optat apud eum, quem ſcit iuſtum ſemper indi-
Eccleſ. 9. cium exercere. Valde tamen eſt difficile calamitoſo viro optima ſua,& honeſtiſsima cōſilia fortunatis hominibus probare,Sapiē-tia pauperis (ait Eccleſiaſtes) contempta eſt, & verba eius non ſunt audita.

9 *Quid noſti,quod ignoremus, quod intelligis,quod neſciamus?*

Iob.13. Argumentatur nunc directo, id eſt non debemus à te ita negligi, vt nos appelles fabricatores mendacij: & optes, vt ſilentio inſcitiam noſtram celemus, cum nihil tu ſcias, quod nos ignoremus. Sed in qua ignoratione verſarentur,expoſuit ſatis ante Iob capi-
Iob.13. te decimotertio,vt à nobis expoſitum eſt dicens, Nunquid Deus indiget veſtro mendacio, vt pro illo loquamini dolos, &c. Et ob
Prou. 24. eam forte rem nihil amicis ſuis Iob probare,nihil perſuadere po-
Qui ſibi ſapiens videtur difficile docetur. terat, quòd tanti ſuam facerent ſapientiam, vt de nulla re ab eo doceri poſſe putarent. Dicente Salomone, Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri?magis illo ſpem habebit inſipiens. Et hac de
1.Corint.1. cauſa ſtultam,fecit Deus ſapientiam huius mundi,vt Paulus teſtatur,quò mundo traderet Euangelium.

10 *Et ſenes,& antiqui ſunt in nobis multo vetuſtiores, quam patres tui.* Senes vocat eos, qui res multas experti ſunt, & qui longo rerum vſu multum ſibi earum ſcientiam pararunt. Etenim de moribus, & officijs ſcientia multo præclarius experientia, quam alterius doctrina tenetur. Si quidem hac potiſsimum ratione prudentia conſtat, in qua vniuerſa de moribus diſciplina vertitur. Habemus

mus ergo (ait) præſtantiſsimos officij, & Theologiæ magiſtros ex quibus diſcere poſſimus, quidquid ipſe ſciueris, cum non ita vetuſtos habeas magiſtros atque parentes. Sed aliud eſt bonum habere magiſtrum, aliud bonum eſſe diſcipulum.

11 *Nunquid grande eſt, vt conſoletur te Deus; ſed verba tua praua hoc prohibent.*

Id eſt, non eſſet Deo difficile miſerias tuas ſubleuare, teque in integrum reſtituere, ſed id ſcelera tua impediunt, quorum pœnas tanto, par eſt, vt ſupplicio pendas. Verba enim hoc loco res ſignificant, vt in alijs multis ſacræ ſcripturæ locis vſu venit. Ita etiam populo dixit Eſaias, Non eſt abbreuiata manus Domini, vt ſaluare nequeat. Neque aggrauata eſt auris eius, vt non exaudiat, ſed iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos, & Deum veſtrũ, & peccata veſtra abſconderunt faciem eius à vobis, ne exaudiret. Sed Hebræa verba, ita ad verbum ſi reddantur habent, An parum conſolationes Dei à te? & verbum latet apud te. Quod eandem, quam vulgatus conuertit, habet ſententiam, id eſt, facile tibi Deus conſolationem afferret, ſed nonnihil ſceleratæ rei animo tuo incluſum latet, quæ id prohibeat. Sed illud conſolationis in Hebræo eſt תנחומות tanhechumot, quod non ſolum conſolationes, ſed etiam pœnitudines, vt ita dicam, ſignificat, ſicut verbum in quo repertum eſt נחם nacham, quod conſolari, & pœnitere ſignificat. Et propterea Græci hunc locum ita verterunt ὀλίγα ἀνθ' ὧν ἡμάρτηκας μεμαστίγωσαι minus quàm peccaſti punitus es, Ita enim Hebræa verba intellexerunt, Parum pœnitudinum, ſiue pœnarũ Dei ad te, ſubaudi, venit, & propterea illo modo conuerterunt. Secundam vero verſus partem, vt huic primæ interpretationi eſſet apta, ita tranſtulerunt, μεγάλως ὑπερβαλλόντως λελάληκας maxime abundanter locutus es, quia ſic Hebræa verba intellexerunt, Et adhuc verbum aliquod apud te relinquitur, id eſt, adhuc hiſcere, aut loqui audes in Deum? cum minores, quam debes pœnas luas. Cui interpretationi, quæ ſequuntur valde aptæ ſunt. *Eſai. 59.*

12 *Quid te eleuat cor tuum, & quaſi magna cogitans, attonitos habes oculos?*

Id eſt, quid tibi tantos attulit ſpiritus, vt verba illa (quæ notauimus) audeces effari? vnde tantam oculi tui præſeferunt arrogantiam? Cor & oculos dixit, quia ſuperbia, & arrogantia animo menteque primum concipitur, deinde potiſsimum oculis ſignificatur. Illud autem, *quaſi magna cogitans attonitos habes oculos*, paraphraſi explicat, quod breuiter dicit Hebræus, Quid annuunt oculi tui? Quo habitu deſcribit Salomon hominem iniquum dicens,

Prouer. 6. Annuit oculis, terit pede, digito loquitur. Septuaginta conuertunt, τί ἐπήνεγκαν οἱ ὀφθαλμοί σου quid attulerunt oculi tui. Quem ha-
Pſalm. 17. bitum hominis ſuperbi ſignificauit Dauid dicens, Oculos ſuperborum humiliabis.

13 *Quid tumet contra Deum ſpiritus tuus, vt proferas de ore tuo huiuſcemodi ſermones?*

Id eſt, quæ nam te res effert, vt illa in Deum enunciare audeas, Voca me, & ego reſpondebo tibi, aut certe loquar, & tu reſponde mihi. Quòd tumet dicit in Hebræo eſt, תשיב taſib, quod rebellas, vel conuertis, vel reſpondes ſpiritum tuum in Deum, poſſumus explicare. Septuaginta conuerterunt θυμὸν ἔρρηξας Stomachũ erupiſti in conſpectu Dei. Sed illa verba non è ſuperbia, aut arrogantia, ſed ex rectiſsima ſunt profecta conſcientia.

14 *Quid eſt homo, vt immaculatus ſit, & vt iuſtus appareat natus de muliere?*

Inuehitur in illa verba ſi fuero iudicatus ſcio, quòd iuſtus inueniar. Quæ argumenta valde hanc ſententiam confutarent, ſi Iob illud ſibi Pelagianum perſuaſiſſet, natura vel viribus ſuis ſe iuſtũ eſſe. Quod tantum abeſt, vt Iob verum eſſe duceret, vt ſuperiori capite dixerit, quis poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine? Sed cum Dei præſidio per Chriſtum ſeruatorem ſe culpa vacare putaret, nihil his argumentis refellitur, quòd ho-
Roma. 5. mo ſit, & muliere natus, Dicente Paulo, Si enim vnius delicto multi mortui ſunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia vnius hominis Ieſu Chriſti in plures abundauit, & paucis interiectis addit, Vt ſicut regnauit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per iuſtitiam in vitam æternam per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum.

15 *Ecce inter ſanctos eius nemo immutabilis, & cæli non ſunt mundi in conſpectu eius.*

Probat argumento ex maiori petito fieri non poſſe, vt Iob (ſicut dixerat) ſciat, quod iuſtus, ſi fuiſſet indicatus, inueniretur. Quo argũmento vſus etiam eſt altera eius diſputatione, quæ in capite quarto ponitur, non ad hoc idem confirmandum, vt nos ibi planum fecimus quorundam opinionem ſecus exiſtimantium refellentes, ſed ad probandum illo loco impios homines perituros, quoniam impij angeli perierunt. Quæ noſtra ſententia valde ex hoc loco probatur, nam ſi eodem argumento idem illic, quod hic confirmaretur eiuſdem eſſet prorſus argumentationis & ratiocinationis repetitio, quod fruſtra fieret, quare veriſimile non eſt à viro docto atque prudente eſſe factum. Iam vero ipſæ vtriuſ-

que

que loci concluſiones cum inter ſe differant, oſtendunt aperte non idem vtroque loco probari. Nam capite quarto ita ratiocinatur Eliphaz, Ecce qui ſeruiunt ei non ſunt ſtabiles, & in Angelis ſuis reperit prauitatem. Quanto magis ij, qui habitant domus luteas, qui terrenum habent fundamentum, conſumentur velut à tinea. Non, Iniuſti erunt, concluſit, ſed, Conſumentur, At tota huius loci argumentatio huiuſmodi eſt. Quid eſt homo, vt immaculatus ſit, & iuſtus appareat natus eſt muliere? Ecce inter ſanctos eius nemo immutabilis: & cæli non ſunt mundi in conſpectu eius. Quanto magis abominabilis, & inutilis homo, qui bibit quaſi aquam iniquitatem, Iniquitate igitur contaminari, huius ratiocinationis eſt concluſio. Cum ergo non ſit eadem vtriuſque loci concluſio, non idem vtroque loco probatur. Sed illic, quod diximus, hic vero Iob minime ſcire ſe iuſtum eſſe. Eſtque ad id probandum doctiſsimum, & acutiſsimum argumentum. Nam Iob ſcire non poterat ſe iuſtum eſſe, niſi ſciret ſe omnino eſſe immutabilem, ita vt nec ſcelus admittere, neque ab officio deſciſcere poſſet. Si enim id pro explorato non haberet, vnde ſciret ſe non peccaſſe, cum peccare potuerit? Nam quamuis nullius ſibi peccati conſcius ſit, cum tamen potuerit peccare, relinquitur magnus dubitandi locus, vtrum peccarit. Nemo enim omnes animi ſui motus pro comperto habere poteſt, cuius modi fuerint, cum varij, & infiniti prope ſint. Qua de cauſa facile ſubrepere delictum poteſt. Quod doctiſsime docuit Paulus dicens, Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus *1. Cor. 4.*
ſum. Et ob eam rem Chriſtum affirmaſſe puto, Nemo bonus, *Marc. 10.*
niſi vnus Deus. Hunc enim pro certo bonum eſſe affirmamus, quia à bonitate non poteſt deſciſcere cæteri autem deſciſcere poſſunt, nemo certo ſcit, vtrũ boni nominari poſsint: etenim id Chriſtus reſpondit cuidam, qui magiſtrum eum bonũ appellauit. Illud autẽ Iob minimè ſcire ſe immutabilem eſſe conſtat ex eo, quod re vera immutabilis non erat, ſicut & nullus homo eſt: hoc autem probat ex maiori. Nam ſancti Dei non ſunt immutabiles, ergo neque homines. Sanctos eius, vt placet omnibus, expoſitoribus vocat angelos. Quod *nemo immutabilis*, dicit in Hebræo eſt, לא יאמין lo iaamin. Significat autem אמן aman, & credere, & permanere, hanc, ſignificationem ſecutus eſt Latinus interpres, illam vero Græci vertentes οὐ πιςεύει non credit, quod eandem habet ſententiam. Non enim credit Deus illis, quia mutari, & delinquere poſſunt. Quocirca, de illis querit, eoſque in iudicium vocat. Quod vero dicit, *cæli non ſunt mundi in conſpectu*

Quis pro certo bonus affirmatur.

Cæli quomodo mundi nõ fuerint.

eius, poteſt, eſſe metonymia, vt quibuſdam expoſitoribus placet, continens pro contento, cæli pro angelis, qui in eo ſunt, vel poteſt ſine figura dici ipſos cælos mundos non eſſe, cum tot ſordes, & feces ex ipſis expulerit, angelos improbos. Quod pertinet ad probandum ſanctos eius non eſſe immutabiles: quia mutati ſunt, & contaminati: non enim ipſe eos contaminatos efficeret.

16 ***Quanto magis abominabilis, & inutilis homo, qui bibit quaſi aquam iniquitatem?***

Concludit, quod minus eſt, Homines immutabiles eſſe non poſſe, duobusque argumentis breuiter probat eſſe minus. Primum, quod homo ſit abominabilis natura ſua, naſcitur enim iniquus, & in offenſa apud Deum. Siquidem peccato originali omnes homines natura tenentur. Et ob eam rem inutilis doctiſsime dicitur, non enim eſt natura ſua idoneus, aptusque ad finem conſequendum, ex quo ratio petitur vtilitatis. Cum *Epheſ. 2.* enim, vt Paulus ait, Omnes iræ filij natura ſimus, Deum finem noſtrum conſequi natura non poſſumus, inutiles igitur natura ſumus. In Hebræo eſt נאלח neelach, quod hoc tantum loco, & pſalmo. 13. reperitur, & vtroque loco vulgatus transfert inutilem. Sed Septuaginta auctores, ex quibus pſalmorum verſio Latina tranſlata fuiſſe creditur, in pſalmo transferunt ἠχρειώθησαν inutiles facti ſunt. Hoc vero loco ἀκάθαρτον impurum. Et ita transfert Chaldæus מסאב meſaab immundus: ſed Hebræi dicunt fœtidum ſignificare. Quacunque tamen ratione exponatur, in eandem recidit ſententiam: nam inutilis, impurus, fœtidusque homo dicitur, propter peccatum quo natura tenetur. Deinde quod homo facile peccet, & propterea dicit, ***bibit iniquitatem quaſi aquam***, Quod magnum etiam libidinis ardorem, & vehementes cupiditatis motus, quibus homo ad peccandum, quaſi impellitur, perſtringit. Quo fit, vt nonnulli *Homo cur facile peccet.* tam effrenate peccent, vt diuturnam peccandi ſitim explere velle videantur. Quod & ſapiens docet in Prouerbijs dicens, Quaſi *Prouer. 10.* per riſum ſtultus operatur ſcelus. Bibunt etiam homines iniquitatem, ſicut aquam, quia forte, & temere nihil dubitantes nihil timentes, nihil animaduertentes, quod ſeſe dat flagitium ſuſcipiunt, & quaſi præcipites amentia feruntur. Ex quo fit, vt ſtulti, amentes, inſipientes, inſenſati ſæpenumero diuinis oraculis vocentur.

Oſten-

17 *Oſtendam tibi, audi me: quod vidi, narrabo tibi.*
18 *Sapientes confitentur, & non abſcondunt patres ſuos.*
19 *Quibus ſolis data eſt terra, & non tranſiuit alienus per eos.*

Certiſsimis argumentis fidem facit maximam, eorum quæ dicturus eſt, Et quod ea vidiſſet, & quod ea ex maioribus acceperit. Quibus multam conciliat auctoritatem, vt eorum intelligatur teſtimonium eſſe grauiſsimum. Nam & ſapientes erant, reliquorum enim teſtimonia, dictaque negligenda potius, & deſpicienda ſunt viro prudenti, quàm citanda: ſapientium autem teſtimonium tantum pondus habet in doctrina morali, vt regulã, ac virtutis normam Ariſtoteles eſſe iudicauerit, eiuſque iudicio virtutem ponderandam & æſtimandam eſſe. Erant etiam reipublicæ gubernatores, id enim ſignificat cùm dicit, *Quibus ſolis data eſt terra*, id eſt, gubernanda, & adminiſtranda, eſtque hic perfectiſſimus ſapientiæ gradus, vt non ſibi ſolum, verumetiam alijs quis ſapiat. Præſertim quòd cura tanta, atque ſapientia eos terram rexiſſe dicit, vt *alienus non tranſiret per eam*. Id eſt, vt hoſtes, atque prædones, neque agros populare, neque prædas agere auderent, neque Rempublicam bello tentare, aut ſaltem in poteſtatem redigere poſſent. Id enim ſapientia, & induſtria potius fit eius, qui Rempublicam gerit, quàm vllis alijs opibus, atque præſidijs. Id quod luculenter tractat Eccleſiaſtes, ac vehementer dolet id homines latere, Hanc quoque (ait) ſub ſole vidi ſapientiam, & probaui maximam, ciuitas parua, & pauci in ea viri, venit contra eã rex magnus, & vallauit eam, extruxitque munitiones per girum, & perfecta eſt obſidio. Inuentusque eſt in ea vir pauper & ſapiẽs, & liberauit vrbem per ſapientiam ſuam. Et nullus deinceps recordatus eſt hominis illius pauperis. Et dicebam ego meliorem eſſe ſapientiam fortitudine, Quomodo ergo ſapientia pauperis contempta eſt, & verba eius non ſunt audita? &c. Melior eſt ſapientia quàm arma bellica. Id etiã aperte teſtatur Eſaias dicens. Propterea captiuus ductus eſt populus meus, quia non habuit ſcientiam, & nobiles eius interierunt fame, & multitudo eius ſiti exaruit. Quòd dicit, *Et non abſcondunt patres ſuos*, obſcure id in Hebræo, & in Latino interprete ponitur. Nam in Hebræo ad verbum ſi conuertamus, ita eſt, Non abſcondunt è patribus ſuis. Clarius Septuaginta conuerterunt οὐκ ἔκρυψαν πατέρες αὐτῶν non abſconderunt patres eorum. Sed longe clarius Chaldæus, qui reliquis etiam interpretibus magnum hoc loco lumen attulit, לא מכדבין ממסורתא דא בהתהו׃ la mecadbin mimſorta da abatehon non abſconderunt, quæ tradita ſunt à patribus eorum. Significat

Sapientis teſtimoniũ magnum habet pondus.

Sapientia potius quã opibus ciuitas defendi. *Eccleſ. 9.*

Eſai. 5.

ergo vulgatus, Non abſcondunt patres ſuos ſibi narraſſe. Hebræus non abſcondunt ea ſe audiſſe è patribus ſuis. Itaque declarat Eliphaz per manus maiorum hanc accepiſſe doctrinam, quæ diſcendi ratio tantam tenet auctoritatem, vt oraculi vim habeat. In libro enim noſtro primo de vera religione demonſtrauimus, quanta ſit traditionum auctoritas. Non poteſt igitur ea doctrina non ſingularis, & eximia eſſe, quam & Eliphaz fuerat expertus, quam etiam per manus ſapientium, & antiquorum hominum, qui rempublicam optime geſſerant accepit, Sequitur autẽ huiuſmodi doctrina.

Traditionũ auctoritas.

20 *Cunctis diebus ſuis impius ſuperbit.*

Id eſt, iniqua agit vere enim is ſuperbire dicitur, qui Deo nõ obtemperat, ſicut etiam Dauid ait, Superbia eorum, qui te oderũt, aſcendit ſemper. In Hebræo tamen eſt מתהולל mitholel, quod varie reddit vulgatus; nam in Hieremiæ, cap. 23. verſ. 19. conuertit Erumpens. Hoc vero loco Superbit Chaldæum forte ſecutus, qui מתפס mitpas polluens, contaminans, ſiue blaſphemans reddit. Sed verbum חול hul in quo reperitur Hebræis inter alia dolere, & parturire ſignificat. Secundæ huius ſignificationis rationem ducens vulgatus Superbire tranſtulit, id eſt, res iniquas molitur. Sicut dicit Dauid, Ecce parturit iniuſtitiam, & concepit dolorem & peperit iniquitatem, & in fine huius capitis ipſe Eliphaz, Concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Sed Hebræi primam hoc loco ſignificationem intelligunt, & ita interpretantur cunctis diebus dolore conficitur, ſic & Septuaginta interpretes πᾶς ὁ βίος, ἀσεβοῦς ἐν φροντίδι omnis impij vita in cura (ſubaudi) verſatur, Non enim poteſt non dolere, & vehementer angi, qui rationis gubernaculo deſtitutus varijs perturbationibus agitatur. Et ob eam rem dicit, Dauid, Contritio, & infœlicitas in vijs eorum, viam pacis non cognouerunt, non eſt timor Dei ante oculos eorum. Ab hoc loco vſque ad finem capitis copioſe diſſerit Eliphaz de toto impiorum genere, grauiſſimasque, & doctiſsimas de hac re dicit ſententias, quas ſi in Iob conuenire aſſumat, vehementer errat. *Et numerus annorum incertus eſt tyrannidis eius.* In quo vehementer eius amentia declaratur, qui cunctis diebus ſuperbiat, Deoque reſiſtat, cum ignoret quandiu tyrannidem exercere, & alijs infeſtus eſſe poſsit. Declaratur etiam eorum, quos opprimit, quanta ſit miſeria, cum lateat eos, quandiu tyranni tantam acerbitatem perpeſſuri ſunt: quæ res vehementer angebat Dauid dicentem, Vſquequo exaltabitur inimicus meus ſuper me? Verbum vero de verbo traducere

Pſal.73.

Pſal.7.

Iniquus ſemper dolet.

Pſalm.13.

Pſal.12.

Hebræa ſic etiam poſſumus, Et numero annorum abſconditi ſunt violento, id eſt cunctis diebus ſuperbit, & numero annorum, qui abſconditi ſunt violento. Anni vero vitæ eius abſconditi dicuntur, quia Deo tantum cogniti ſunt. Septuaginta vero ita conuertunt ἔτη δὲ ἀριθμητὰ δεδομένα δυνάστῃ anni vero numerabiles potenti tributi ſunt. Quia נצפנו nitſpenu, quod abſconditi ſunt, proprie ſignificat, vulgatus intellexit abſconditos eſſe tyranno, & propterea Incertos, ei ſcilicet, traduxit. Septuaginta vero intellexerunt diuina mente eſſe repoſitos eique conſtitutos, & propterea numerabiles ſiue certos traduxerunt. Quare vtraque verſio cadit in Hebræa verba.

21 *Sonitus terroris ſemper in auribus illius.*

Explicat, quod dixerat ex interpretatione Hebræorum ſuperiori verſu, Cunctis diebus dolore conficitur impius, tractatque ſatis eloquenter eas ſolicitudines, fraudiſque cruciatus, quibus impiorum animi dies noctesque exeduntur, quas pœnas luunt grauiſſimas, non alterius animaduerſione, ſed ſuæ angore conſcientiæ. Cum enim (vt ait ſapientia) Sit timida nequitia dat teſtimonium condemnationis: ſemper enim præſumit ſæua perturbata conſcientia. *Cum pax ſit, ille ſemper inſidias ſuſpicatur.* id eſt, licet nullus ei negotium, neque moleſtiam exhibeat, veretur tamen ne ſibi inſtruantur inſidiæ. Neceſſe enim eſt, vt is, quem multi timent, à multis timeat. Hebræus vero verbum de verbo ita habet, In pace vaſtator veniet ei. Quod vulgatus ſignificare putauit, Timet vt veniat ei vaſtator, & propterea illo modo tranſtulit. Septuaginta vero, cum fuerit ſecurus opprimet eum calamitas, & propterea reddiderunt ὅταν δοκῇ ἤδη εἰρηνεύειν, ἥξει αὐτοῦ ἡ καταστροφή cum viſus fuerit pace frui, tunc eius veniet euerſio. Eſt enim inſignis temeritas, vt ij ſe ſecuros eſſe poſſe opinentur, qui tam graues cum Deo inimicitias gerunt. Quare Paulus auctor eſt Theſſalonicenſibus ſcribens. Quum dixerint, pax, & ſecuritas, tunc repentinus eis ſuperueniet interitus.

Timet ſemper iniquus.

Sapien. 16.

1. Theſſ. 5.

22 *Non credit, quod reuerti poſſit de tenebris ad lucem, circunſpectans vndique gladium.*

Id eſt, ſi quando in calamitates incidat, deſperat de ſalute ſua, & vndique malum timet. Proprium enim eſt hominis iniqui, vt facile deſpondeat animum, reſque aduerſas non magno, ſed abiecto animo toleret. Sicut Dauid ait, In miſerijs non ſubſiſtent. Cum enim ſubſidijs tantum humanis nitantur, illis deſtituti, quo ſe conuertant, neſciunt. Eadem vero tenebrarum metaphora pro-

Iniqui facile deſperans.

Pſal. 139.

nunciauit Eſaias impios, quo ſe confirment in aduerſa fortuna
Eſai.5. non inuenturos dicens, Aſpiciemus in terram, & ecce tenebræ tribulationis,lux obtenebrata eſt in caligine eius. Ex quo fit, vt cum nullum poſsit malorum exitum inuenire deſperatione fractus animus vndique gladium, id eſt,malum, ſpecies progenere, ſibi imminere formidet.Cuius rei præclarum ſpecimen fuere tenebræ illæ craſiſsimæ, quæ obductæ fuerunt Aegyptijs, in quibus
Sapien. 17. tanto perculſi fuerunt timore,vt dicat Sapientia, Vna catena tenebrarum omnes erant colligati, ſiue ſpiritus ſibilans,aut inter ſpiſſos arborum ramos auium ſonus ſuauis, aut vis aquæ decurrentis nimium,aut ſonus validus præcipitantium petrarum, aut ludentium animalium curſus inuiſus, aut mugientium validarũ beſtiarum vox, aut reſonans de altiſsimis montibus echo: deficientes faciebant illos præ timore.

23 ***Cum ſe mouerit ad quærendum panem, nouit quod paratus ſit in manu eius tenebrarum dies.***

Aptiſsime impiorum hominum ingenium deſcribit, qui quamuis alijs malis opprimantur, dum tamen diuitias, & facultates habeant,confidũt,neque ſpem omnem ſuæ ſalutis abijciunt, cum ſpes illi ſuas in fortunis collocatas habeant, Sicut tradit Sapiens
Prouer.10. in Prouerbijs, Subſtantia diuitis vrbs fortitudinis eius, & quaſi murus validus circunſtans eum. Cum vero hac vrbe fuerint expulſi,& is eorum murus corruerit, tunc ſpe ſua deturbati cognoſcunt ſe miſeriarum tenebris vndique eſſe circumfuſos, & quam grauis eos caſus manebat,intelligunt. Quocirca Egeſtas à Do-
Prouerb.3. mino in domo impij,Salomon ait. Sed in Hebræo eſt, *cum ſe mouerit ad quærendum panem*, איה aie vbi nam,id eſt, quocunque loco eum potuerit inuenire, vt ei neceſſe ſit ſtipem petere. Sed cum hæc vox valde ambigua ſit Hebræis, factum eſt, vt in aliam longe diuerſam ſententiam, quam vulgatus Chaldæus, & Hebræi, hunc verſum Septuaginta viri acceperint. Nam in hoc nomine, ה he literæ quieſcentis nulla ratio ducenda eſt, vt ſæpe diximus quare, אי, e, ſignificat vbi,inſulas, & beſtias, ſiue aues,inſulas, & loca deſerta incolentes, vlulas vulgatus interpretatur, Eſa. 13. verſ. 22. eodem loco Septuaginta onocentauros,& thargum feles ſiue Catos ſilueſtres, huius ſignificationis rationem hoc loco Græci ducentes, ita totum verſum reddiderunt *καταπέπτακται δὲ εἰς σῖτα γυψίν. οἶδε δὲ ἐν ἑαυτῷ ὅτι μένει εἰς πτῶμα, ἡμέρα δὲ σκοτεινή* vulturibus pro cibo conſtitutus eſt, ſibique conſcius eſt,quod eum maneat ruina,& tenebroſa dies. Quæ verſio deſcriptiſsime ſuperiori verſui contexitur, quo deſperationem ho-

minis

minis iniqui expoſuit,id eſt,deſperat ſe e periculis euadere poſſe. Et merito quidem, nam miſera morte mulctabitur, inſepultuſq; iacebit.Sicut Hieremias de rege Ioacim vaticinatus eſt,Sepultura aſini ſepelietur putrefactus,& proiectus extra portas Hieruſalem.Deus etiam apud Ezechielem,Conuiuium inſtruit auibus,& beſtijs ex iniquorum hominum cadaueribus dicens,Tu fili hominis(hæc dicit Dominus Deus) dic omni volucri, & vniuerſis auibus,cunctiſque beſtijs agri conuenite, properate,concurrite vndique ad victimam meam, quam ego immolo vobis victimam grandem ſuper mõtes Iſrael,vt comedatis carnem,& bibatis ſanguinem,carnes fortium comedetis,& ſanguinem principum terræ bibetis,arietum & agnorum,& hircorum,taurorumque,& altilium,pinguium omnium.Et comedetis adipem in ſaturitatem, & bibetis ſanguinem inebrietatem de victima,quam ego immolaui vobis.Et ſaturabimini ſuper menſam meam de equo,& equite forti, de vniuerſis viris bellatoribus, ait Dominus Deus ſequitur autem.

Hiere. 22.
Ezech. 39.

24 *Terrebit eum tribulatio, & anguſtia vallabit eum, ſicut regem qui præparatur ad prælium.*

Id eſt,ita eum miſeria: & mala opprimeut, vt ea nullo pacto effugere,aut declinare poſſit, id enim ea ratione dicendi, Anguſtia vallabit eum, in ſcriptura ſacra ſignificatur. Sicut dicit Dauid, Circundederunt me dolores mortis,& torrentes iniquitatis conturbauerunt me.Dolores inferui circundederunt me, præocupauerũt me laquei mortis.Facile verò eſt hominem ſceleratum, ita malis mergi,& miſerijs circumueniri, cum ſit valde infirmis præſidijs munitus: virum vero bonum valde difficile eſt, & fieri non poteſt, licèt vehementer nonnunquam ſit oppreſſus, vt deſperet omnino,quoniam eo nititur,de quo dicit Dauid, Altiſsimum poſuiſti refugium tuum, Quod dicit ad prælium Hebraicè eſt לכידור lachidor, quod verbum eſt obſcurum, nam alio loco eadem forma nõ reperitur,licèt כדור cadur eius ſimile in Eſaia 22.verſ. 18. reperiatur, quo loco Pila exponitur, & ita hic quidam exponendum putant in eandem ſententiam,id eſt, Sicut rex exercitus ſui globo ſtipatus, qui in medio loco poſitus vndique circũdatur.Et ſic exponit Chaldæus,מלך דמעתד לאסתחרא בלגיונין melech dimhathad leiſtahara beligionim,rex qui ita ſe habet, vt circundetur legionibus.Septuaginta tamen vertũt ὥσπερ ϛρατηγὸς πρωτοςάτης πίπτων, ſicut dux præfectus cadẽs,id eſt, dux, qui exercitui præſit, in quẽ vnum in bello cadentem multa militum turba ruit,hoſtes, vt capiant,ſocij,vt ſeruent,quare omni ex parte circundatur. Hac ratione

Pſalm. 17.
Pſalm. 90.

tione anguſtia circundabit iniquum hominem, vt omni ex parte anguſtijs vrgeatur.

25 *Tetendit enim aduerſus Deum manum ſuam.*

Quoniam opera manibus fiunt per metonymiam, cauſa pro effectu, manus pro operibus in ſcriptura ponuntur. Illi ergo tendunt aduerſus Deum manum ſuam, qui faciunt aut moliuntur aliquid, quod Deus fieri prohibeat, qui denique violant legem Dei, qua voluntas eius declaratur, de quibus Eſaias dicit, Manus veſtræ pollutæ ſunt ſanguine, & digiti veſtri iniquitate, & paucis interiectis, Opera eorum, opera inutilia, & opus iniquitatis in manibus eorum. Tendunt igitur iniqui omnes, manus aduerſus Deū. Sed id, & ea quæ deinceps ſequuntur, in primis ad homines pertinent profligatiſsimos, & multis ſceleribus contaminatos, & qui præcipites per omnia vitia ruant, ij enim imitari eos gigantes videntur, quos profani poetæ fingunt bellum aduerſus deos ſuſcepiſſe. Sicut Virgilius dicit.

Iniqui aduerſus Deum.

Eſai. 1.

6.

Hic, & Aloidas geminos immania vidi
Corpora, qui manibus, magnum reſcindere cælum,
Aggreſſi, ſuperiſque Iouem detrudere regnis.

Et Homerus.

Οδ.λ.

καὶ Τιτυὸν εἶδον γαίης ἐρικυδέος υἱὸν,
κείμενον ἐν δαπέδῳ, ὃδ' ἐπ' ἐννέα κεῖτο πέλεθρα,
Γῦπε δέ μιν ἑκάτερθε παρημένω ἧπαρ ἔκειρον
δέρξον ἐσω δύνοντες, ὃδ' οὐκ ἀπαμύνετο χερσὶ
Λητὼ γὰρ ἥλκυσε Διὸς κυδρὴν παράκοιτιν
Πυθώδ' ἐρχομένην διὰ καλλιχόρου πανοπῆος.

Et Tytuum vidi claræ telluris alumnum,
Porrigitur cui tota nouem per iugera corpus.
Hinc atq; hinc geminus roſtro vrget vultur aduco,
Immortale iecur tondens, iacet ille ſupinus.
Nec depellendi manibus datur vlla poteſtas
Latonæ nanque auſus fuerat tentare cubile
Impius, æterno fuerat quæ iuncta tonanti,
Cum Pytho Panopæi peteret per amena vireta.

Et forte hæc perſequẽs Eliphaz, illos in primis homines perſtrin- *Geneſ. 6.*
gebat, de quibus dicitur in Geneſi, Gigantes autem erant ſuper terram in diebus illis. Poſtquam enim ingreſſi ſunt filij Dei ad filias hominum, illæque genuerunt, iſti ſunt potentes à ſeculo, viri famoſi. Qui iniquis ſuis factis Deum, ita prouocarunt, vt vniuerſum diluuio deleret, & euerteret orbem terrarum. Nam ſequitur ſtatim eodem capite; videns autem Dominus, quòd multa malitia eſſet in terra, &c. Delebo inquit hominem, quem creaui, à facie terræ. Ea vero coniectura ducor ad id exiſtimandũ, quòd hãc doctrinam per manus maiorum ſuorum Eliphaz didiciſſe dicit, quos certum eſt non diu poſt diluuium extitiſſe. Vel forte hæc dicens Eliphaz illos homines tangit, qui turrim Babel ædificare conati ſunt. Quo ſuo facto præ ſe ferebant cælo bellum inferre. Ex quo fortaſſe illa per hominum vulgus manauit fabella, de quibuſdam hominibus, qui corpore immaniſsimo & animo inſolentiſsimo cum eſſent, cælos auſi ſunt bello tentare. Quorum meminit Plato in ſuo conuiuio in oratione Ariſtophanis. Quos cælum conſcendere nixos fuiſſe narrat. Fortaſſe legerat illud Geneſ. 11. Venite faciamus nobis ciuitatem & turrim, cuius culmen pertingat ad cælum, Iouemque (ait ille) cum alijs dijs quid facto opus eſſet, deliberaſſe. Forſitan, quia illud legerat eiuſdem capitis, Deſcendit autem Dominus, vt videret ciuitatem, &c. Venite igitur deſcendamus, & confundamus, &c. citatque Plato Homerum in hãc ſententiam de Otto, & Ephialto loquentem. Quos ita in Odyſſea Homerus deſcribit.

Impiorum ſupetbia.

Gigantium fabula vnde fuerit orta.

> ἐννέωροι γὰρ τοί γε καὶ ἐννεαπήχεες ἦσαν,
> εὖρος, ἀτὰρ μῆκός γε γενέσθην ἐννεόργυιοι,
> οἵ ῥα καὶ ἀθανάτοισιν ἀπειλήτην ἐν ὀλύμπῳ.

Qui cum nouem eſſent nati annos, lati nouem cubitis erant, longi vero nouem ingeribus, qui bello tentarunt immortales, qui erant in Olympo. Ad huiuſmodi deniq; profligatiſsimos homines, quæ ſequuntur ſpectant. *& contra Omnipotentem roboratus eſt.* Id eſt Deo repugnauit, nec plagis, aliave ratione à Deo flexus ad officium eſt. Sicut de filijs Iſrael dicit Zacharias, Cor ſuum poſuerunt, vt adamantem, ne audirent legem. In eo verò eius ſtultitia ſumma ſignificatur, quod dicit, *contra omnipotentem*, id eſt, cui nemo poteſt reſiſtere. *Zach. 7.*

26 *Cucurrit aduerſus eum erecto collo.*

Id ſceleris longe grauius eſt, vt non ſolum Deo reſiſtere, verũ etiã ei bellum inferre auſus fuerit, ſicut Sennacherib, qui hæc mãdata

dedit

Eſai.37. dedit ad Ezechiam, Non te decipiat Deus tuus, in quo tu confidis dicens, Non dabitur Hieruſalem in manu regis Aſſyriorum. Cui poſtea verbis Dei reſpondit, Cui exprobaſti, & quem blaſphemaſti, & ſuper quem exaltaſti vocem, & leuaſti altitudinem oculorum tuorum, &c. Habitationem tuam, & egreſſum tuum ego cognoui: & inſaniam tuam contra me. Quum fureres aduerſum me: ſuperbia tua aſcendit in aures meas. Quod *erecto collo* dicit, alludit ad rationem beſtiarum quæ erecto capite vadunt, vt alijs beſtijs noceant. Septuaginta paraphraſi id ſatis apta interpretati ſunt, In ὕβρει in ſuperbia, vel iniuria, vel petulantia, quæ erecto collo ſignificatur, ſicut de Sennacherib narratum eſt. *& pingui ceruice armatus eſt.* Id eſt, nulla re alia ſe ad tantum bellum muniuit, quam arrogantia, atque ſuperbia, quam diuitiæ parere ſolent, quæ pingui ceruice ſignificatur, vt à Dauide.

Pſalm.20. Tauri pingues obſederunt me. Idem ſed obſcurius Hebræa verba ſignificant, quæ ita verbum de verbo vertemus, Denſitate altitudinis ſcutorum eius. Idẽ etiã Septuaginta viri ita vertentes ἐν πάχει νώτου ἀσπίδος αὐτοῦ in craſſitudine ſcuti eius. Sed totum hunc verſum quidam in aliam ſententiam interpretantur, quia illud, *aduerſus Deum*, In Hebræo eſt, Aduerſus eum. Quod relatiuum referre putant non Deum, ſed impium in hanc ſentẽtiam, quòd Deus inuadet collum impij, quam interpretationem Biblia, quæ Tigurina appellatur, ſecuta eſt, ita conuertens. Qui cum eo concurrens collum inuadit, ac denſiſsimos clypeos conuellet, Id eſt, nullus Deo inuadenti repugnare poterit. Sed vulgati verſio aptior eſt ijs, quæ ſequuntur, quam & Septuaginta auctores probarunt.

27 *Operuit faciem eius craſsitudo, & de lateribus eius aruina dependet.* Ex habitu corporis mentem, & animum hominis improbi deſcribit, & hæc, quam dicit, craſsitudo, & aruina eius, impij indicat arrogantiam, confidentiam, cõtumaciam, & mentis ſtuporem, quibus inflatus Dei leges infringere nõ veretur. Eadem translatione

Pſalm.16. idem declarauit Dauid, dicens, Inimici mei animam meam circundederunt, adipem ſuum concluſerunt, os eorum locutum eſt ſuperbiam. Et alio pſalmo, Tenuit eos ſuperbia, operti ſunt iniquitate, & impietate ſua. Prodijt quaſi ex adipe iniquitas eorum.

Pſalm. 72.

Arrogantia impijs accidit propter diuitias.

Quæ mentis craſsitudo propter multas copias, & nimis proſperã fortunam hominibus accidit. Sicut enim corpus parũ exercitatum, & bene paſtũ craſsius fit, ita & mens, ſi nullis laboribus exerceatur, ſed delicijs recreetur, ſuperba fit, & arrogans Deoque parum obſecundat. Quod luculenter docuit Moyſes dicens de po-

Deut.32. pulo Iſrael, Conſtituit eum ſuper excelſam terram, vt comederet

fructus

fructus agrorum,vt ſugeret mel de petra, oleumque de ſaxo duriſ ſimo,butirum de armento,& lac de ouibus cum adipe agnorum, & arietum filiorum Baſam, & Hircos cum medulla tritici,& ſanguinem vuæ biberét meraciſsimum.Incraſſatus eſt dilectus,& recalcitrauit incraſſatus, impinguatus,dilatatus,dereliquit Deum factorem ſuum & receſſit à Deo ſalutari ſuo. Prouocuerunt eum in dijs alienis. Quare non minus ac forte multo magis timenda eſt viro pio rerum copia,quàm inopia.

Copiam non minus eſſe ti mendam quã inopiam.

28 *Habitauit in ciuitatibus deſolatis,& in domibus deſertis,quæ in tumulos ſunt redacta.*

Quidam hoc verſu calamitatem explicari putãt, in quam incidet impius vir, Sed ijs magis aſſentior, qui de proſpero eius rerũ curſu dici indicant, ex quo illa, vt diximus eius craſsitudo nata eſt. Hoc eſt tanta eius,& copiarum vis, vt ciuitates deſolatas reſtaurare,& domus deſertas,& in tomulos redactas, quo nomen in vulgus comparet,reficere moliatur. Sicut Conſtantinus Byzantium ornauit,& amplificauit,&, Conſtantinopolis,voluit, vt appellaretur,Alexander Alexandriam,& multas alias vrbes. Quam expoſi *Iob.3.* tionem ob eam rem mihi perſuadeo, quod hac re ipſe Iob capite tertio hominem fœlicem deſcripſit dicens, Cum regibus,& conſulibus terræ,qui ædificant ſibi ſolitudines.Sequitur autem.

29 *Non ditabitur,nec perſeuerabit ſubſtantia eius.*

Hominis impij narrauit impietatem, nunc quas pœnas luet, Id eſt diu non erit diues,macreſcet,macie conficietur, & in egeſtate erit. Sicut ille cui dictum à Deo eſt, Stulte hac nocte animam tuã *Luc.12.* repetunt à te quæ autem paraſti,cuius erũt:ſic eſt, qui ſibi theſau- *Pſal.1.* rizat,& non eſt in in Deum diues. *Non mittet in terra radicem ſuam,* id eſt,non firmas in terra radices aget:ſed erit,vt ait Dauid, Tanquam puluis, quem proijcit ventus à facie terræ. Quod radicem dicit in Hebræo eſt מנלם minlam, quod verbum hoc tantum loco reperitur,quare non ſatis eius ſignificatio conſtat. Hebræi perfectionem ſignificare dicunt נלה nala radicem eius eſſe putantes, quod eſt conſummare, atque perficere in eandemque ſententiam hunc locum exponunt.Id eſt, eius diuitiæ in terra non perficientur,nec ædificia, & alia opera inchoata perficiet:nã prius à Deo diſsipabuntur. Septuaginta verò σκιὰν vmbram reddiderunt in eandem etiam ſententiam, id eſt non perſeuerabunt eorum diuitiæ, ſed euertentur à Deo, ac ſolo æquabuntur petita ex ædificijs translatione,qui tunc perfecte explanantur, cum nullam in terra vmbram reddunt. Chaldæus tranſtulit מנהון menhon ex eis,id eſt, nihil ex eorum diuitijs in terra relinquetur. Vt ex hoc aperte cõ-

ſtet,

ſtet, quam incerta ſit huius vocis ſignificatio.
30 *Non recedet de tenebris.*
Cur impius incidet in tenebras. Tenebræ calamitates, vt ſæpe diximus in ſcriptura sũt: in eas igitur calamitates incidet, ijs malis conſtringetur, quæ nullo pacto declinare, & effugere poſsit. Merito enim perpetuis tenebris circunfuſus erit is, qui tenebras ſemper amauit lucem fugit, nunquã integrum, & incorruptum iudicium eſt rationis ſecutus. *Eſai.* 8. Hoc idem vaticinatus eſt Eſaias dicens, Et ad terram intuebitur, & ecce tribulatio, & tenebræ, & diſſolutio, & anguſtia, & caligo perſequens. *Eſai.* 9. Nõ poterit auolare de anguſtia ſua, *Ramos eius arefaciet flamma*, Ramos vocat liberos eius, ædificia, & alia opera, quæ pertinent ad impij famam, memoriamque conſeruandam, quam ille multo ſtudio cuſtodire, & ſtabilire conabatur, id quod etiam Eſaias præſagiuit dicens. Quia omnis violenta prædatio erit in combuſtionem, & cibus ignis, Faciet ergo Deus, vt cum laude memoria hominis iniqui non vſurpetur, ſicut Eccleſiaſticus dicit, Areſecit ex ipſis, & diſperdidit eos, & ceſſare fecit memoriam eorum è terra: memoriam ſuperborum perdidit Deus, Quod ſi aliquorũ impiorum vita defunctorum, nomen celebrari videamus, mirum non eſt. Nam tandem extrema iudicij dies, qua omnes illorũ cauſæ planæ omnibus fient, ita illorum famam atteret, & omnino labefactabit, vt penitus deleant. Quod verò flammam dicit, Hebraicè etiam eſt שלהבת ſalhebet flamma, ſed Septuaginta transferunt ἄνεμος ventus, alludẽtes ad Eurum, qui plantas, vt in principio huiuscapitis diximus, inflammere ſolet. *Auferetur ſpiritu oris eius*. In quibuſdam exemplis, vulgatæ æditionis eſt oris ſui, quod & cadit in Hebtæa, & ita explicant, Oris ſcilicet impij, quod ita macreſcet, & extenuabitur impius, licèt craſsiſsimus aliquando ſit, vt vel flatu ſuo auferatur. Quo ſignificet quam leues & futiles impij ſint, licèt grauiſsimam nõnunquam perſonam ſuſtineant, id quod etiam tradit Eſaias dicens, Cecidimus quaſi folium vniuerſi, & iniquitates noſtræ, quaſi ventus abſtulerunt. Sed emendatior lectio eſſe videtur, quam poſuimus, quæ eſt in Biblia Regia, Eius ſcilicet, Dei qui facile fortiſsimos, & potentiſsimos quouſque impios radicitus conuellet, & perdet. Nam ita quarto capite Eliphaz locutus eſt. Quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatẽ, & ſeminant dolores, & metunt eos flante Deo perijſſe, & ſpiritu iræ eius eſſe conſumptos. Spiritu labiorum ſuorum interficiet impium, ait etiam Eſaias, Septuaginta conuertunt ἐκπέσοι δὲ αὐτοῦ τὸ ἄνθος, decidet eius flos. Quia relatiuum, neque Deum, neque impium, ſed ramum, vel βλαστὸν germen, vt ipſi conuerterunt referre putarunt,

Marginal notes: Cum laude memoria hominis iniqui non vſurpabitur. — *Eccli.* 10. — Impij futiles. — *Eſai.* 64. — *Iob.* 4. — *Eſai.* 11.

putarunt, פה pe, quod Hebræi ferè ſemper os interpretatur, ſignificat etiam, & fortè proprius rei extremitatem, & ita פי pi gladij frequenter dicunt, id eſt, aciem gladij, & פי pi pallij, id eſt, labrum pallij Exodi 36. verſu. 23. ita etiam פי pi germinis id eſt, flos eius, intelligere poterunt. Sententia item optime quadrat, id eſt, Nomen, gloria, & amplitudo improbi licèt aliquando floreat, decidet tamen, atteretur, & comprimetur. Sicut mox dicit, Lædetur in primo flore botrus eius. Sequitur autem.

31 *Non credet fruſtra errore deceptus, quod aliquo pretio redimendus ſit.*

Quidam exponunt, Deſperat Deum poſſe ab eo vllo modo placari, vt deſperauit Cain. Sed melius mihi videtur exponi; Inflatus errore non animaduertit, quòd eum oporteat Deum mitigare, & aliqua ratione tot ei impendentia mala à ſe deprecari. Sicut Daniel Nabuchodonoſor conſuluit, Peccata tua eleemoſynis redime, & iniquitates tuas miſericordijs pauperum. Forſitan ignoſcet Deus delictis tuis. Hic tamen verſus in Hebræo difficilis habetur, varieque exponitur, cuius rei ſi cauſas reddamus, magnum ei lumen afferemus. Hebræa autem ita habent אל יאמן בשו נתעה כי שוא תהיה תמורתו al iaamen beſauu nitha chi ſau tiie temurato. In primo vero שו ſau, vel deeſt, ה, vel, א, ſi deſit, ה, vt quibuſdem placet Hebræis, Æqum & rectum indicat à verbo שוה ſaua æquare. Quare ita declarandum arbitrantur. Iniquus ſcilicet errans non credet, quòd rectum & æquum ſit. Qua propter loco eius credet, quod mendacium eſt. Et ita verbum de verbo vertemus, Non credet in æquum errans, quoniam mẽdacium erit permutatio eius. Et meritò quidem eam perſoluit pœnam is, qui fidem non habet veritati, vt decipiatur, à falſitate. Qua pœna mulctandos eſſe Iudæos Chriſtus præſagijt dicens, Ego veni in nomine patris mei, & non accepiſtis me. Si alius venerit in nomine ſuo, illum accipietis. Sin autem in illo שו ſau deſit, א, vt Chaldæus, & vulgatus, & alij putant, Mendacium ſignificat, & ita verſum reddunt, Non credet mendacio deceptus, quòd mendacium erit permutatio eius. Id eſt, ſtudio res fallaces quærendi non animaduertit quod fallaces erunt, & inanes omnes ſpes eius: Sicut de impijs dicit Eſaias, Poſuimus mẽdacium, ſpem noſtram & mendacio protecti ſumus. Id eſt, qualis erat taliter reſpõdetur ei, vt ſpes fallaces, ita & præſidiũ fallax. Sed reſtat exponere, qua ratione ductus vulgatus interpres ſecundã verſus partẽ ita expoſuit, *quod aliquo pretio redimẽdus ſit.* Quia שוא ſau, & mẽdacium, vt diximus, & gratis, & fruſtra etiã ſignificat, vt ex. 35. huius libri capite verſ. 13. intelligitur, quo lo-

Dan. 4.

Ioan. 5.

Eſai. 28.

co, Fruſtra vulgatus, Hebræi Gratis interpretantur. Huius ſignificationis rationem ducens à negatione in principio verſus poſita affici putauit, id quòd in ſcriptura ſæpe vſu venit. Intellexit igitur, Non gratis erit permutatio eius: Inquam ſententiam conuertit, A iniquo pretio redimendus ſit. Septuaginta vero ita locum reddiderunt μὴ πιστευέτω ὅτι ὑπομενεῖ, κενὰ γὰρ ἀποβήσεται αὐτῷ non credat, quod permanebit, vana etenim euenient ei, Quia אמן aman, quod non nos credere interpretati ſumus permanere etiam ſignificat. Intellexerunt ergo negationem afficere verbum ſecundo loco poſitum, id eſt, non errore capiatur, quòd permanebit: & propterea ita conuerterunt, ſententia autem facilis, & valde cohærens eſt: Quia confidunt in nihili (vt ait Eſaias) & loquuntur vanitates, oua aſpidum ruperunt, qui comederit de ouis eorum morietur, & quod confotum eſt erumpet in regulum opera eorum, opera inutilia, & opus iniquitatis in manibus eorum.

Eſai. 59.

32 *Antequam dies eius impleantur, peribit.*

Dies hominis implentur, cùm vſque ad ſenectutem viuit, quæ eſt ætatis terminus, & quaſi peractio, vnde pleni dierum obire in ſcriptura dicuntur, qui ad ſummam vſque ſenectutem viuunt, vt de Iſaac; Et completi ſunt dies Iſaac centum octoginta annorum, & appoſitus eſt populo ſuo, ſenex, & plenum dierum. Peribit ergo impius antequam dies eius impleantur. Id eſt, antequam ſenectutem aſſequatur. Quod de ſceleratiſsimis hominibus, & grauibus vitijs implicatis intelligendum arbitror, qui peſte, gladio, vel veneno abſumpti fere nunquam ad ſenectutem perueniunt, Quod Eccleſiaſtes declarare videt dicens, Ne impie agas multum, & noli eſſe ſtultus, ne moriaris in tempore non tuo. Et Dauid dicens, Viri ſanguinum, & doloſi non dimidiabunt dies ſuos, Et certè, & ſacra ſcriptura, & alijs multis hiſtorijs memoriæ proditum eſt, multos huiuſmodi homines cito obijſſe, neque mihi ſuccurrit vllus immanis, & ad omne ſcelus proiectus homo, qui extremam ætatem egiſſe narretur. *Et manus eius areſcent*, illæ, quas contra Deum tendere auſus eſt, vt verſu. 25. dixit. Sicut aruit manus Ieroboam, quã extendit iubens prophetam Dei apprehendi, vt narratur in regibus, Areſcent igitur manus eius quoniam amplius graſſari, & impunè non poterit ſcelera nefaria ſuſcipere, venit enim nox, id eſt, mors, quando nemo poterit operari, ſicut Chriſtus ait, Sed quod manus eius dicit, Hebraicè eſt כפתו chippato: & cum alijs punctis ſignificat manus plurali à כף caph, quod volam ſiue manus, ſiue pedis ſignifiſiat, puncta vero ſæpe diximus ad naturam Hebræarum vocum non pertinere, cum ſine punctis ſcribi ſoleant. Cum ijs autem

Geneſ. 35.

Eccleſ. 7.

Pſalm. 54.

3. Reg 14.

Ioan. 9.

tem

tem punctis, quæ modo habet hæc vox ſubſcripta, eſt à כפה chippa, quod ramum indicat, & ita Septuaginta viri quos Chaldæus, & Hebræi ſequuntur, hunc locum traducunt, καὶ ὁ ῥάδαμνος αὐτ͂ οὐ μὴ ἀνθαλήσει, & ramus eius non floreat. Nam רענן rahanan, quod hic ponitur Virere ſignificat, ſed vulgatus Areſcet conuertit, nam & idem eſt, quod non vireſcere, & aptius cum manibus, quas ipſe illo verbo (vt diximus) intellexit, coniungitur, non ergo florebit, neque vireſcet eius ramus, id eſt, filij, domus magnificæ, & vectigalia, quæ teſtamento reliquit, multiſque rationibus curauit, ne imminuerentur, & diſpergerentur, ſed eorum eſſet in liberos ſuos perpetua ſucceſsio, vt progeniem eius honeſtarent, & omnium ſeculorum poſteritas nominis, & cognominis ſui non eſſet immemor. Quæ nequaquam, vt ſperant, & ipſi cogitant, procedent: nã, vt paulo ante dixit, ramos eius areſaciet flamma: quare minime vireſcent. Quod amplius declarat dicens.

33 *Lædetur quaſi vinea, in primo flore botrus eius.*

Eſt autem botrus in primo flore, quod Hiſpane dicimus, *razimo en cierne*. Sed in Hebræo eſt בסרו biſro, ſignificat autem בסר Vuam immaturam, Hiſpane *agraz*. Ait ergo quod cito progenies eius delebitur, antequam genus eius, vt ipſi ſperabant, poſteritati propagetur, vt de domo dicitur Achab, Perdamque omnem domum Achab, & interficiam de domo Achab mingentem ad parietem, & clauſum, & nouiſsimum in Iſrael. Ad eandem rationem, quod ſequitur ſpectat. *Et quaſi oliua proijciens florem ſuum*. Id eſt, filios procreauit, fructum tamen ex eis, quem optat, non feret, vt genus propaget ſuum. Nam prius morientur: erit igitur, ſicut oliua, quæ flores affert, ſed ante ipſi decidunt, quàm fructum ferant. 3.Reg.21.

34 *Cõgregatio enim hypocritæ ſterilis.*

Congregationem vocat, ſobolem, & familiam hypocritæ, id eſt, impij, & ſcelerati, ſpecies progenere. Hebraice vero ponitur ipſum genus חנף haneph enim Hebræis impius, & profligatus eſt. Erit igitur familia eius ſterilis, quia non propagabitur, reddit enim Deus iniquitatem patrum in filijs ac nepotibus in tertiam & quartam progeniem. *& ignis deuorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt.* Tabernaculum, vel pro ædibus ponitur magnifice conſtructis, multo auro, & ampla ſupellectili refertis, vel etiam pro familia, & ſtirpe, ſicut apud Latinos Domus nonnunquam vſurpatur, vt poeta dixit, Exod. 34.

Sergeſtuſque, domus tenet, à quo ſergia nomen.

Quidquid ſignificent tabernacula impiorum, delebuntur tamen,

ſicut dicit Eſaias, Hæc dicit, Dominus exercituum, niſi domus multæ deſertæ fuerint, grandes, & pulchræ, & abſque habitatore: Sed animaduertendum eſt, quam ſpeciem pro toto genere ponat impiorum, *qui munera libenter accipiunt*. Ex quo intelligitur de illis imprimis ab eo verba fieri, qui rerum potiuntur, & regnum poſſident, qui ius denique alijs dicunt, quorum ſunt crimina grauiſſima. Ex illis tamen ad eorum impietatem declarandam hoc ſelegit, quòd munera libenter accipiant. Quare ſignificauit hoc ſcelus eſſe maximum, in ijs, qui reipublicæ præſunt. Nunquam enim huiuſmodi homines æquum omnibus iudicium reddent. Nam munera, vt Deus dixit Moyſi, Excæcant prudentes, & ſubuertunt verba iuſtorum, quo magis imprudentes, & iniuſtorum. Et Eſaias, Populi ſui ſcelera prædicans ait, Principes tui infideles, ſocij furum, omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones, pupillo non iudicant, & cauſa viduæ non ingreditur ad eos.

Munera acci pere, ſcelus.

Exod. 23.

Eſai. 1.

35 *Concepit dolorem & peperit iniquitatem, & vterus eius præparat dolos.*

Id eſt, ſcelus cogitat, quod alijs fraudi ſit, facit totos etiam dies dolos, & machinas commolitur, quibus obeat, & conficiat maleficia, animo denique, & peruerſis operibus improbos, atque adeo improbitatis plenus eſt. Ita etiam Dauid extremam hominis impietatem declarauit dicens, Ecce parturit iniuſtitiam concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Ex quo intelligitur non de quibuſcunque iniquis hominibus, ſed de flagitioſiſſimis, & profligatiſſimis hactenus, vt diximus fuiſſe locutum. Quæ ſi in Iob conuenire putabat in magno, vt expoſuimus, errore verſabatur.

Pſalm 7.

CAP. XVI.

A RESpondens autem Iob, dixit.
2 Audiui frequenter talia: conſolatores oneroſi omnes vos eſtis.
3 Nunquid habebunt finem verba ventoſa? aut aliquid tibi moleſtum eſt, ſi loquaris?
4 Poteram, & ego ſimilia veſtri loqui: atque vtinam eſſet anima veſtra pro anima mea.
5 Conſolarer, & ego vos ſermonibus, & mouerem caput meum ſuper vos.

Robo-

6 *Roborarem vos ore meo: & mouerem labia mea, quaſi parcens vobis.*
7 *Sed quid agam? Si locutus ſum, non quieſcet dolor meus: & ſi tacuero,* B
non recedet à me.
8 *Nunc autem oppreſſit me dolor meus, & in nihilum redacti ſunt omnes artus mei.*
9 *Rugæ meæ teſtimonium dicunt contra me, & ſuſcitatur falſi loquus aduerſus faciem meam contradicens mihi.*
10 *Collegit furorem ſuum in me, & comminans mihi, infremuit contra me dentibus ſuis hoſtis meus, terribilibus oculis me intuitus eſt.*
11 *Aperuerunt ſuper me ora ſua, & exprobrantes percuſſerunt maxillam meam, ſatiati ſunt pœnis meis.*
12 *Concluſit me Deus apud iniquum, & manibus impiorum me tradi-* C
dit.
13 *Ego ille quondam opulentus repente contritus ſum, tenuit ceruicem meam confregit me, & poſuit me ſibi quaſi in ſignum.*
14 *Circundedit me lanceis ſuis, conuulnerauit lumbos meos, non pepercit, & effudit in terra viſcera mea.*
15 *Conſcidit me vulnere ſuper vulnus, irruit in me quaſi gigas.*
16 *Saccum conſui ſuper cutem meam, & operui cinere carnem meam.*
17 *Facies mea intumuit à fletu, & palpebræ meæ caligauerunt.*
18 *Hæc paſſus ſum abſque iniquitate manus meæ, cum haberem mundas* D
ad Deum preces.
19 *Terra ne operias ſanguinem meum, neque inueniat in te locum latendi clamor meus.*
20 *Ecce enim in cælo teſtis meus, & conſcius meus in excelſis.*
21 *Verboſi amici mei, ad Deum ſtillat oculus meus.*
22 *Atque vtinam ſic iudicaretur vir cum Deo, quomodo iudicatur filius hominis cum collega ſuo.*
23 *Ecce enim breues anni tranſeunt: & ſemitam, per quam non reuertar, ambulo.*

1 *Reſpondens autem Iob, dixit.*
2 *Audiui frequenter talia.*

Nam & ipſe Eliphaz, & reliqui duo amici egerant de iniquorum hominum improbitate, de ſupplicioque eis à Deo conſtituto. Et

Iob etiam multas contumelias impoſuerant, & eius culpa in has miſerias incidiſſe ſignificauerant, quare ait *Frequenter audiui talia*, Vel poteſt exponi, Iam ego didici, & ſatis mihi cognitum eſt id, quod vos tam multis de toto genere dicitis impiorum. *Conſolatores oneroſi omnes vos eſtis*. Id eſt, qui potius refricetis, quàm leniatis dolorem, & qui potius onus imponatis, quàm ſubleuetis. In Hebræo eſt conſolatores עמל hamal, quod eſt labor, & peruerſitas, vel iniquitas, & ita illud proxime ſuperioris capitis verſus vltimi nonnulli exponunt, Concepit עמל hamal iniquitatem. Ratione primæ ſignificationis vulgatus optime tranſtulit, *oneroſi* Carent enim Hebræi adiectiuis, pro quibus ſubſtantiuorum genitiuis vtuntur, dicentes, Conſolatores oneris, vel laboris. Ratione vero ſecundæ ſignificationis Septuaginta traduxerunt, Conſolatores κακῶν malorum Hebraiſmum retinentes pro eo, quod Græci dicerent κακοὶ iniqui atque peruerſi: quoniam conſolatoris munus minime præſtabant, ſed vexatoris potius. Quare non ſunt reijciendi, & contemnendi Græci, vt quidam Latinus interpres hoc loco dicit. Vocat autem illos conſolatores per catachreſim, cum vexatores eſſent potius. Quoniã ad eum initio ſe veniſſe profitebantur, vt conſolarentur eum, ſicut in ſecundo capite narratur, Condixerant, vt pariter venientes viſitarent eum, & conſolarentur.

3 *Nunquid habebunt finem verba ventoſa?*

Id eſt, inania atque futilia, & quæ nullam veram accuſationem, nullam veram reprehenſionem, nihil denique habeant propoſiti præter conuitium, & contumeliam, cuiuſmodi illa ſunt, quæ Eliphaz principio dixit ſuperioris capitis, vſque aduerſum, 13. Ita Poeta dixit.

An tibi Mauors ventoſa in lingua.

Aut aliquid tibi moleſtum eſt ſi loquaris? Id eſt, facile ſine moleſtia vlla huiuſmodi ventoſa verba, & quæ rem non attingant, facies. Ita etiam transferunt Septuaginta viri. In Hebræo tamen eſt ימריצך iamritſcha. מרץ marats autem ambiguum eſt vulgato. Nunquam enim eodem modo exponit tribus, vel quatuor, locis quibus in ſcriptura reperitur. Hebræis tamen ſemper eſt robborare, iuuare, & ita hunc locum interpretantur, quid te iuuabit, vel roborabit, id eſt, qua re nixus, vel quibus argumentis adductus iſta iactas? Chaldæus reddit יבסמינך ſcbaſminach, quid tibi iucunditatis affert.

Poteram

3 *Poteram & ego ſimilia veſtri loqui.*
Puto idem hoc eſſe, quod illud capitis duodecimi. Et mihi eſt cor, ſicut & vobis, neque inferior veſtri ſum, quis enim hæc, quæ noſtis, ignorat, id eſt poſſem & ego eaſdem, quas vos res tractare, nam & mihi compertæ ſunt, & me neque redarguunt, neque vllius delicti conuincunt. *Atque vtinam eſſet anima veſtra pro anima mea.* Id eſt ſi is eſſet veſtrarum rerum ſtatus, qui & meus, eiſdemque quibus ego miſerijs vrgeremini.

5 *Conſolarer, & ego vos ſermonibus.*
Quod eſt prudentis & Chriſtiani viri munus, vt afflictis animum addat, & non ſuper dolorem vulnerum eorum, vt queritur de ſuis inimicis Dauid. Quod autem Iob id præſtaret facile conſtat ex *Pſal.* 63. eo, quod ipſe poſtea de ſe dicit, Eram mœrentium conſolator. *Et mouerem caput meum ſuper vos*, mouere caput alijs ſcripturæ locis irridentis eſſe videtur, vt in Hieremia, Plauſerunt ſuper te *Thren.* 2. manibus omnes tranſeuntes per viam, ſibilauerunt, & mouerunt capita ſua ſuper filiam Hieruſalem. Et in Eccleſiaſtico, ita de *Eccl.* 12. inimico dicitur, Quaſi adiuuans ſuffodiet plantas tuas, caput ſuum mouebit, & plaudet manu, Et in regibus, Spreuit te, & ſub- 4. *Reg.* 19. ſannabit te, virgo filia Syon: poſt tergum tuum caput mouit, virgo filia Hieruſalem. Hoc tamen loco ſine dubitatione dolentis eſt, & caſum alterius grauiter ferentis, vt patet ex Septuaginta viris, ita reddentibus, Mouerem σὺν πένθει, cum luctu caput meũ. Nulla vero re magis mœrentis animus ſubleuatur, quàm ſi alium etiam in ſuo caſu dolere videat. Nam ſibi quaſi præſidium adeſ- *Ioan.* 11. ſe cognoſcit alterius animum beneuolum erga ſe ſentiens. Ita de Chriſto Ioannes narrat, quòd cum Mariam plorantem fratris ſui mortem videret, infremuit ſpiritu, & turbauit ſe ipſum, & lachrymatus eſt. Qua re & ſuam erga familiam illam charitatem & pietatem indicauit, quod & qui aderant intellexerunt: nam dixiſſe narratur, Ecce quomodo amabat eum. Et eis ſubſidio ſe veniſſe demonſtrauit.

Mœrens leuatur ſi aliũ in ſuo caſu dolere videat.

6 *Roborarem vos ore meo.*
Idem eſt, quod conſolarer vos (vt dixit) ſermonibus meis. *Et mouerem labia mea, quaſi parcens vobis.* Id eſt, ea loquerer, quæ mitigarent, non quæ augerent dolorem veſtrum. Hebræa obſcurius enunciantur, ita tamen verbum de verbo reddentur, Motio labiorum meorum prohibebit, quod optime Chaldæus exponit, Motus labiorum meorum יִתְמְנַע itmenah ſe prohiberet, vel ſe ſubtraheret, id eſt, nihil ſermonibus meis vobis detraherem, nullam contumeliam, nullum vobis conuitium facerem. Septuaginta

tamen auctores, id cum ſequentibus copularunt ita vertentes κίνησιν δὲ χειλέων οὐ φείσομαι motui labiorum non parcam, id eſt, loqui non deſinam, & Hebræa verba per interrogationem intellexiſſe videntur in hanc ſententiam. An motio labiorum meorum ſe prohibebit? quam illi negatione explicarunt, & optime quadrat: nam ſequitur.

7 *Sed quid agam? Si locutus ſum non quieſcet dolor meus: & ſi tacuero non recedet à me.*

Id eſt, quacunque me ratione geram dolore conficior. Si enim locutus fuero, moleſtum valde eſt cum ijs hominibus diſputare, qui tot, tam grauesque mihi contumelias imponunt. Sin autem tacuero graue nimis eſt, cum tot falſo mihi crimina in ferantur, nō reſpondere.

8 *Nunc autem oppreſſit me dolor meus.*

Id eſt, tanto diſrumpor, & tabeſco dolore, vt neque eripi, neque vlla ratione minui poſsit, *& in nihilum redacti ſunt omnes artus mei.*

Iob 2. Nam, vt in ſecundo capite narratur percuſsit eum Sathan vlcere peſsimo à planta pedis, vſque ad verticem eius. Et propterea totum hunc verſum ita Septuaginta viri conuerterunt νῦν δὲ κατάκοπόν με πεποίηκε· μωρὸν, σεσηπότα, καὶ ἐπελάβετό μου præſtitit me defeſſum, ſtupidum, putrefactum, & inſtitit mihi, paraphraſi totum verſum explicantes. Sed hæc verſus pars ita eſt in Hebræo השמות כל עדתי haſimota col hadati, deſolaſti omnem congregationem meam, nam עדה hada congregatio eſt Hebræis à verbo יעד iahad congregare, & ita Chaldæus transfert omnem סיעתי ſihati cœtum meū. Sed hanc congregationem ad artuum compoſitionem vulgatus, & Septuaginti viri retulerunt. Poteſt etiam de familia intelligi eius, quæ filijs interemptis & fortunis amiſsis deſolata fuit, vt ipſe capite decimo nono queritur dicens,

Iob 19. Fratres meos longe fecit à me, & noti mei quaſi alieni receſſerunt à me. Dereliquerunt me propinqui mei, & qui me nouerant obliti ſunt mei. Inquilini domus meæ, & ancillæ meæ ſicut alienum habuerunt me, & quaſi peregrinus fui in oculis eorum. Seruum meum vocaui, & non reſpondit, ore proprio deprecabar illum. Sequitur in præſenti capite.

9 *Rugæ meæ teſtimonium dicunt contra me.*

Probat ex corporis externis ſignis magno ſe dolore intercludi, vt facile quiuis non crudelis homo idipſum poſſet cognoſcere ex rugis, quibus eius cutis propter maciem ſummam contracta eſt. Planiusque id in Hebræo dicitur, Fecit vt rugas contraherem, vt teſtis eſſet (ſubaudi) dolor meus, vt ipſa rugarum contractio te-

ſtis

ſtis eius eſſet. Vel forte cum vulgatus *contra me*, conuertit aliam ſententiam, vt mox dicemus ſignificauit, *Et ſuſcitatur falſiloquus aduerſus faciem meam contradicens mihi*. Hanc ſententiam Hebræi non agnoſcunt. nam כחש cahas, quod vulgatus falſiloquus interpretatur maciem ſignificare dicunt, & ita hunc locum verbum de verbo reddunt, Et ſtetit in me macies, in vultu meo reſpondebit, id eſt, vultus mei macies pro teſtimonio dicet me magno in dolore eſſe. Interpretis autem noſtri ſententiam quidam Latini Hebræos ſequentes reijciunt, Sed fateor quam illi probant explicationem in Hebræa verba quadrare. Nego tamen interpretis Latini verſionem minus aptam eſſe. Nam כחש cachas non ſolum maciem, ſed etiam mendacium, & frequentius forte ſignificat, Nam ſicut כחש in Kal macreſcere indicat, ita in Pihel mentiri. Quare nominis illa verſio non aliena eſt, & eo magis quod Septuaginta auctores ψεῦδός μου, mendacium meum vertunt. Chaldæus כדביבי cadbubi mendacium meum. Quocirca ſi vulgatus interpres hoc loco non probatur, ij omnes interpretes improbandi ſunt, quod abſurdiſſimum eſt. Oportet ergo ſententiam auctoris vulgati explicare, vt ij auctores grauiſſimi pariter explicentur. Falſiloquum igitur, & mendacium ſuum vocat dolorem ſuum acerbiſſimum, quo tabeſcebat, quod ſignificare, & teſtari videbatur Iob iniquum eſſe, & culpa, & merito ſuo torqueri: cum longe ſecus eſſet, quoniam ergo mentiebatur in illum, mendacium eum ſuum appellat. Et idem vulgatum ſignificaſſe puto, cum primam huius verſus partem conuertit. Rugæ meæ teſtimonium dicunt contra me, vt totus verſus in eandẽ partem acciperetur.

10 *Collegit furorem ſuum in me, & comminans mihi, infremuit contra me dentibus ſuis, hoſtis meus terribilibus oculis me intuitus eſt.*

Narrat ſatis eloquenter octo verſibus ſequentibus in quanta rerum acerbitate verſetur. Sed non conuenit inter interpretes, quemnam hoſtem ſuum appellet. Quidam diabolum opinantur, quibus ego non aſſentior. Nam in toto hoc libro de illo nunquam queritur, nec mentionem facit. Non enim tanto timori eſt diabolus bonis viris, quem ſciunt tantum carnificem eſſe, & ex Dei modo agere præſcripto. Alij dolorem eius proſopopeia hoſtem ſuum vocare tradunt. Quorum ſententia valde mihi videtur probabilis: ſiquidem & carmini hæc figura aptiſſima eſt, & ſermonis contextus eam probare videtur. Nam dixit octauo verſu, Oppreſſit me dolor meus, nono vero cum falſiloquum & men-

dacium ſuum appellauit, & contra ſe teſtimonium dicere pronunciauit, recte igitur conſequitur, vt hoc eum decimo verſu hoſtem ſuum nominet. Alij putant Deum hoſtem ſuum vocare. Quam ego ſententiam ſequar: quia magis toti ſacroſanctæ ſcripturæ conſentit. In qua frequenter vſu venit, vt viri ſancti in ſuo caſu dolentes de Deo conquerantur, ab eoque pericula ſua conflata eſſe indicent. Et ita eum Hieremias appellat dicens, Tetendit arcum ſuum quaſi inimicus, firmauit dexteram ſuam quaſi hoſtis, & occidit omne quod pulchrum erat viſu in tabernaculo filiæ Syon. Effudit quaſi ignem indignationem ſuam. Factus eſt Dominus velut inimicus præcipitauit Iſrael. Deſcribit igitur Deum corporis ſpecię formidabili, quòd comminetur eum, quòd infremat contra eum dentibus ſuis, quòd terribilibus eum oculis intueatur, vt ita ſignificet quantum ei timorem iniecerit. Non enim dubium eſt; quin Deus vehementer terreat eum, quem periclitari decreuerit. Quod à ſe Hieremias deprecatur dicens, Non ſis tu mihi formidini, ſpes mea tu in die afflictionis. Quod dicit, ***Terribilibus oculis me intuitus eſt***. Optime explicauit, quod Hebræus ad verbum dicit, Exacuit oculos ſuos in me. Septuaginta conuerterunt ἀκῖσιν ὀφθαλμῶν ἐνήλατο oculorum telis inſultauit. Chaldæus vero, Quaſi nouaculam acuit oculos ſuos aduerſum me. Illud etiam paraphraſeos addiderunt Septuaginta ad iram hoſtis magis declarandā βέλη πειρατῶν αὐτοῦ ἐπ' ἐμοὶ ἔπεσαν tela piratarum eius fuerunt in me coniecta. Illud etiam ab eis additum fuiſſe videtur ὀξεῖ ἔπαισέ με ἐπὶ τὰ γόνατα in genibus me acuto percuſsit, poſtquam dixerant, Oculorum telis inſultauit. Sequentis autem verſus dimidium prætermiſiſſe videntur ſecundam eius partem modo vertentes, in genibus autem eum percuſſiſſe declararunt: quoniam ſublata fuerat ei omnis euadendi, & effugiendi poteſtas.

Deum hoſtē ſuum appellat.

Thren.2.

Hiere.17.

11 ***Aperuerunt ſuper me ora ſua, & exprobrantes percuſſerunt maxillam meam, ſatiati ſunt pœnis meis.***

Varie etiam hic locus exponitur, quidam exiſtimant de ſuis id amicis dici, quòd in illum acerbi fuerint. Sed non explicant, quo illud tropo dicatur, ***percuſſerunt maxillam meam***, aut quid ſignificet. Nam vt verba ſimpliciter indicant, accidiſſe mihi non perſuadeo, viros enim opinor fuiſſe grauiſsimos amicos Iob. Alij ſuarum calamitatum proſopopeiam eſſe arbitrantur. Sed non idonei tropi illi eſſe videntur, qui in calamitates transferātur, ***Satiati ſunt pœnis, percuſſerunt maxillā, aperuerunt ora***, Alij autē

dæmo-

dæmones Iob intelligere putant: quam ſententiã iam refellimus. Quare non dubito quin de alijs id improbis, & nefarijs hominibus dixerit. Nam poſtquam fortunis omnibus euerſis in tantis miſerijs fuit, antequam ad eum eius amici venirent, certum eſt à quibuſdam petulantiſsimis hominibuus abiectum, atque deſpectum, & multis ignominijs appetitum fuiſſe. Nam ipſe capite decimonono ait, Stulti quoque deſpiciebant me, & cum ab eis receſſiſſem, detrahebant mihi. Abominati ſunt me quondam conſiliarij mei, & quẽ maximè diligebã aduerſatus eſt me. Et capite trigeſimo, Nũc autẽ derident me iuniores tempore, quorũ non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei. Nunc in eorum canticum verſus ſum, & factus ſum eis in prouerbium abominãtur me, longe fugiunt à me. Et faciem meam conſpuere non verẽtur. Hos igitur ſuper eum (vt ait) ora ſua aperuiſſe puto, cum (vt poſtea dixit) factus fuerit eis in prouerbium, & in canticum verſus. Hos exprobrantes maxillã eius percuſiſſe, & pœnis eius fuiſſe ſatiatos, quos nõ veritos fuiſſe (ait) in faciẽ ſuam cõſpuere. Ea enim eſt peruerſa iniquorũ hominũ ratio, vt facile aſpernẽtur eũ, quẽ ab amicis, & cognatis deſertũ, fortunis omnibus priuatum, & miſero, & graui morbo deformen redditũ videãt, licèt eum cum diues eſſet, plurimi facerent. Vt ait Dauid, Quod exprobauerunt inimici tui Domine, quod exprobauerunt commutationem Chriſti tui.

Iob antequã amici venirent a petulantiſsimis hominibus abiectum fuiſſe.

Iob. 19.

Iob. 30.

Pſal. 88.

12 *Concluſit me Deus apud iniquum, & manibus impiorum me tradidit.*
De ijſdem hominibus hoc dici exiſtimo, & illum iniquum, quem nominat imprimis eum eſſe de quo ipſe capite decimo nono ait, Is, quem maximè diligebam, aduerſatus eſt me. Quãquam Septuaginta ſingulare pro plurali eſſe crediderunt ἀδίκων iniuſtorũ trãsferentes. Vt merito Iob expreſſam Chriſti imaginem retuliſſe cẽſeatur: qui etiam à Deo fuit in poteſtatem iniquorum redactus, & eorum libidini permiſſus.

13 *Ego ille quoniam opulentus repente contritus ſum.*
Grauiorem caſum fuiſſe declarat, quod de altiori gradu fuerit dejectus, ſicut quidam dixit, Miſerum eſt fuiſſe fœlicem. Repente dicit, quoniam paucis diebus copijs omnibus fuit euerſus, & morbo grauiſsimo oppreſſus, *tenuit ceruicem, meam confregit me*, Deus ſcilicet, quem animo in ſe graui, & acerbo, tanquam hoſtẽ deſcribit, *Et poſuit me quaſi in ſignum*, In quo ſcilicet ſua omnia tela conijciat, id eſt, me varijs, & inauditis modis affligit; id quod alio modo dixit Dauid, Super me confirmatus eſt furor tuus, & omnes fluctus tuos induxiſti ſuper me. Et Hieremias eadem figura vſus Tetendit arcum ſuum, & poſuit me quaſi ſignum ad ſagittam, miſit

Pſal. 86.

Thren. 3.

in

in renibus meis filias Pharetræ ſuæ,ſimile eius quod ſtatim ſubijcit Iob.

14 *Circundedit me lanceis ſuis,conuulnerauit lumbos meos.*

Quod lanceis ſuis dicit in Hebræo eſt רבו rabau:ſignificat autem propriè רבים rabim multos ſiue magnos, Vnde poſſumus etiam interpretari,Circundedit me magnis aut multis, ſiue doloribus, ſiue calamitatibus,ſiue iniquis,& perditis hominibus,ſicut etiam

Pſalm.21. eodem verbo vſus dixit Dauid, Circundederunt me vituli רבים rabim multi.Tauri pingues obſederunt me.Sed Septuaginta reddunt,ſicut vulgatus λόγχαις lanceis Chaldæus גירוי girroi iaculatores.Et ita quidam Hebræus, qui doctus habetur,interpretatur illud Hieremiæ cap,50.verſ.29.Annunciate in Babylonem רבים ra-

Hiere.50. bim plurimis omnibus,qui tendunt arcum, annunciate ſiue,vt ille dicit,congregate,contra Babel ſagittarios.Lanceas igitur, ſiue iaculatores Dei vocat ærumnas,& miſerias,in quibus verſabatur. *Non pepercit,& effudit in terra viſcera mea,* Alludit ad rationem agendi eorum,qui nihil ſe reprimentes tela ſua in alicuius corpore exercent,quod etiam ſignificauit Dauid dicens,Sicut aqua effuſus ſum, & diſperſa ſunt omnia oſſa mea, ad eandemque rationem pertinet,quod ſequitur.

15 *Conſcidit me vulnere ſuper vulnus.*

Id eſt multis vulneribus ſimul: multa enim vulnera, multas clades vno tempore accepit Iob, vt primo & ſecundo capite narra-

Pſalm.41. tur.Sicut etiam Dauid de ſe dicit Abyſſus abyſſum inuocat in voce cataractarum tuarum.Cataractas Dei vocat grauiſsimas eius iras, quibus vrgentibus non vna tantum interuenit calamitas, calamitatem importat.*Irruit in me quaſi gigas,* id eſt impetum fecit in me quaſi fortiſsimus vir,cui nihil potui reſiſtere,ſed primo me congreſſu proſtrauit. Et ita in Hebræo eſt גבור ghibor, quod fortem,& robuſtum virum propriè ſignificat. Idem Septuaginta viri declararunt plurali numero δυνατοὶ potentes conuertentes.

16 *Saccum conſui ſuper cutem meam,& operui cinere carnem meam.*

Id eſt,cùm ei non poſſem vllo modo reſiſtere,feci,quod victi ſolet, vt ad preces confugiant,& ſe ad pedes victoris abijciant: Saccus enim,& cinis inſignia erant plorantium,& miſericordiam implo-

3.Reg.20. rantium. Et ob eam rem ſerui Benadad victi à Rege Iſrael id cōſilij iniſſe narrantur, Ecce audiuimus, quod reges domus Iſrael

Qua ratione optime placatur Deus. clementes ſint, ponamus itaque ſaccos in lumbis noſtris,& funiculos in capitibus noſtris,& egrediamur, ad Regem Iſrael forſitan ſaluabit animas noſtras. Qua ratione Deus cum ſit clementiſ-

Pſal.101. ſimus iratus, & puniens optime placatur, idque conſilij Dauid

ærumnis,

ærumnis,& miſerijs oppreſſus cœpiſſe narrat dicens, Quia cinerem tanquam panem mãducabam, & potum meum cum fletu miſcebam, à facie iræ indignationis tuæ, quia eleuans alliſiſti me. Iob autem id etiam feciſſe traditur primo & ſecũdo capite, cum in terrã corruiſſe, & in ſterquilinio ſediſſe narratur. Quibus nos locis cinerem, & puluerem luctum, & ſqualorem hominis afflicti ſignificare diximus, Sed quod carnem meam dicit, in Hebræo eſt קרני carni, quod proprie cornu meum ſignificat, per translationem קרן cheret ſignificat robur, quod animalia, quæ habent cornua, illis in primis vires ſuas expromant. Et ob eam rem Septuaginta conuertant τὸ δὲ σθένος μου ἐν γῇ ἐσβέσθη robur meum in terra extinctum eſt, Significat etiam gloriam ſiue regnum, quod viribus regnum,& gloria cõparetur, Sicut dixit Anna, Exaltauit cornu Chriſti ſui,& Dauid, Cornu eius exaltabitur in gloria. Et propterea Chaldæus hoc loco tranſtulit abieci in terram איקרי aicari, gloriam meam. Qui omnes interpretes ſignificaſſe putarunt, quod primo,& ſecundo capite ſcribitur, Corruit in terram, Sedebat in ſterquilinio, & propterea vulgatus ſimpliciter, & ſine vlla methaphora poſito modo tranſtulit. 1.Reg.2. Pſal.102.

17 *Facies mea intumuit à fletu,& palpebræ meæ caligauerunt.*

Ita enim natura fert, vt humore multo flendo ad oculos defluente genæ turgeſcant,& oculorum acies fiat obtuſior, qua de cauſa dixit Hieremias, Mœſtum factum eſt in dolore cor noſtrum, ideo cõtenebrati ſunt oculi noſtri. Sed quod intumuit dicit in Hebræo eſt חמרמרו homarmeru. quod non ſatis exploratæ ſignificationis eſt, quòd hoc vno ſcripturæ loco reperiatur, Septuaginta συγκέκαυται combuſtũ eſt,& nõ facies, ſed ventrem ad maiorem amplificationem interpretati, ſunt vertentes ἡ γαστήρ μου συγκέκαυται venter meus combuſtus eſt, hoc eſt tot lachrymas, effudi, vt omnis mei corporis humor effluxerit, & ita arui, vt combuſtus eſſe videar. Nam vterque interpres intellexit Iob nimis fleuiſſe, licet varijs id modis ſignificauerit. Dauid etiam dixit, Aruit tanquam teſta virtus mea. Chaldæus autem verbum illud tranfert facies mea מטמטשן metaſteſin lutulentã, Nam חמר homer, ex quo geminatũ ortum eſſe videtur, lutum ſignificat, alludereque videtur, ad pulnerem vel cinerem, quo caput ſuum ſparſit, vt primo & ſecundo capite expoſitum eſt, qui lachrymis humefactus faciem eius fœdabat,& lutulentam reddebat. Thren.5. Pſal 21.

18 *Hæc paſſus ſum, abſque iniquitate manus meæ, quum haberem mundas ad Deum preces.*

Totius ſuæ cauſæ ſtatus eſt, nullo merito ſuo tot pœnas luere. Nec

egiſſe

egiſſe quidquam, cur ſe merito ei Deus ita immutaret, vt preces ſuas quibus eum pro incolumitate, & ſalute ſua precabatur, negligeret: Eleganter autem manus culpa vacantes cum precibus mundis coniunxit; Siquidem eleuare manus Hebræis eſt, orare Deum, atque precari, Et ita dixit Dauid, Eleuatio manum mearum ſacrificium veſpertinum. Eſſe vero cauſam criminis, atque flagitia cur Deus preces non audiat, ſimili dicendi ratione declarauit Eſaias dicens, Et cum extenderitis manus veſtras, auertam oculos meos à vobis, & quū multiplicaueritis orationem, non exaudiam, manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Idem igitur eſt mundas manus habere, & mūdas habere ad Deum preces.

Eleuare manus Hebræis eſt orare.
Pſal. 148.
Propter flagitia Deus preces non audit.
Eſai. 3.

19 *Terra ne operias ſanguinem meum, neque inueniat in te locum latendi clamor meus.*

Operire ſanguinem Hebræis eſſe puto cauſam alicuius ita comprimere, vt nō cognoſcatur, vtrum iure vel iniuria damnum acceperit, Quod ſicut commodo iniquorum virorum fit, quippe quorum inferior cauſa ſit, ita incommodo bonorum virorū, quippe quorum eſt cauſa ſuperior. Quare id à ſe deprecantur, & ita optime declarari arbitror illud Geneſeos, Vox ſanguinis fratris tui Abel, clamat ad me de terra, Id eſt, petit, vt cognoſcam, quo iure fuerit interfectus, dixerat enim ei. Quid feciſti? Quare de his verbis Iob optare, & poſtulare videtur, quod ſæpe alias, vt eius agatur cauſa, & cognoſcatur ab æquiſsimo iudice, quoniam ab amicis iniquis iudicibus condemnabatur, ſicut capite 13. dixit. Si fuero iudicatus ſcio, quòd iuſtus inueniar. Quis eſt qui iudicetur mecum? veniat quare tacens conſumor? Quod optabat optima conſcientia fretus, in cuius ſermonem verſu ſuperiori incidit. Quam expoſitionem confirmat, quod hoc eodem verſu ſequitur, *Neque inueniat in te locum latendi clamor meus*. Sapienter enim ad hanc innuendam ſententiam vulgatus interpres addidit illud *in te & latendi* verbis Hebræis, quæ verbum de verbo reddita id modo ſignificant, Ne ſit locus clamori meo, id eſt. nullo loco conſiſtat, ſed vniuerſum peruaget orbem, & omnibus notus ſit caſus meus, ſi forte iudicem aliquem inueniam, qui æquum reddat iudicium & iuſtā ferat de mea vita ſententiam, Vel ne ſit locus clamori meo, quouſque ad cælum vſque penetret, quando quidem iniquo iudicio in terra opprimor. Quod aptius cohærere videtur, cum eo, quod ſequitur.

Geneſ. 3.

Teſtis idem quod iudex ſi de Deo dicatur.

20 *Ecce enim in cælo teſtis meus, & conſcius meus in excelſis.*

Teſtis

Teſtis qui Hebræis eſt עד hed ſi de Deo dicatur nō ſolū teſtem, ſed etiam iudicem ſignificare videtur. Et ita illud intelligendum eſt, Micheæ deſcribentis Deum venientem, vt iudicium exerceat Samariæ,& Hieruſalem, Et ſit Dominus Deus vobis in teſtem, Dominus de templo ſancto ſuo, &c. Nam licèt humanum iudicium non patiatur, vt idem iudex, & teſtis ſit, in diuino tamen iudicio omne aliud teſtimonium præterquam ipſius Dei leue eſt, quòd ſeduci poſsit. Quare cum orbem terrarum iudicabit, non aliorum ſumet teſtimonia, ipſe tantum vniuſcuiuſque conſcientiæ certiſsiſsimum teſtimonium dabit, Eſt enim teſtimonium Dei æquiſsimi iudicis ſententia, locupletis,& oculati teſtis teſtimonium. Et propterea Malachias dicit. Et accedā ad vos in iudicio, & ero teſtis velox maleficis,& adulteris,& periuris, & qui calumniantur mercedem mercenarij, humiliant viduas,& pupillos,& opprimunt peregrinum, nec timuerunt me dicit Dominus exercituum. Optat igitur Iob, vt ſæpe alias ne ſua cauſa cōprimatur, ſed a Deo æquiſſimo iudice tractetur, qui & teſtificatione certiſsima ſuæ inculpatæ vitæ vtetur. Deus autem licèt vbique ſit, eius in primis ſedes cælum eſſe dicitur propter loci pręſtantiam: ſicut ipſe per Eſaiam teſtatur, Cælum mihi ſedes eſt. Hunc ergo iudicem viri ſancti vehementer deſiderant, cum iniquis iudicijs in terris vexantur. Et ob eam rem dicebat Dauid, Iudica me Domine ſecundum iuſtitiam meam,& ſecundum innocentiam meam ſuper me. Conſume tur nequitia peccatorum,& diriges iuſtum, ſcrutans corda, & renes Deus. Pſal.7.

21 *Verboſi amici mei.*

Optime hoc loco nomen מליצי melits explicatur, quod alijs locis Interpretem, rhetorem, deriſorem declarat. Id eſt, amici mei verbis mecum agunt, verba tantum proferunt, nullam conſolationē afferunt; id quod clarius initio dixerat huius capitis, Audiui frequenter talia, conſolatores oneroſi omnes vos eſtis. Nunquid habebunt finem verba ventoſa? *ad Deum ſtillat oculus meus.* Id eſt, Deū A tantum lachrymis meis, quæro, ipſique miſerias, & calamitates meas propono ab eo medicinam, & remedium expectans. Sicut dixit Dauid, Effundo in conſpectu eius orationem, & tribulationem meam ante ipſum pronuntio. Eſt enim hoc ſapientiſsimum, Pſal.141. cum malis vrgemur, conſilium.

22 *Atque vtinam ſic iudicaretur vir cum Deo quomodo iudicatur filius hominis cum collega ſuo.*

Iudicari hic eſt litigare, vt alio loco, Quis eſt, qui iudicetur mecū Iob.13. veniat: quare tacens conſumor. Ait ergo, Lachrymis, vt dixi, Dei clemen-

clementiam imploro, quia non poſſum alia cum eo ratione agere. Nam ſi mihi integrum eſſet quemadmodum vir cum viro, ita cum eo litigare, id facerem libérius, & ex eo quærerem, quonam merito me tot tantaq; mihi imponat ſupplicia? Perſiſtit in ea ſententia quam ſæpe poſuit tot pœnas nunquam commeruiſſe, idque vel Deo iudice auderet probare, ſi in eius poſſet iudicium venire, eique aliquantulum reſpirare permitteret. Sicut capite nono di-
Iob. 9. xit, Auferat à me virgam ſuam, pauor eius nō me terreat, loquar, & non timebo eum: Quod honeſtiſsimorum factorum conſcientia fretus audebat, vt ſæpe diximus.

23 *Ecce enim breues anni tranſeunt: & ſemitam, per quam non reuertar, ambulo.*

Recte explicat, quod eſt in Hebræo: Anni numeri venient. & numeri vocat, quia eorum numerus, atque terminus, licèt homines lateat, Deo tamen conſtat, cui, non poſſunt omnes anni qui numerentur, non breues videri, ſi cum illa eius æternitate, quæ numerari non poteſt, comparetur. Sicut etiam. 14. cap. dixit, Breues dies hominis ſunt, & numerus menſium eius apud te eſt. Quod dicit, *Et ſemitam, per quam non reuertar, ambulo.* Id eſt, cum numerum annorū compleam moriar, neque rurſus ad vitam redibo. Quæ effari videtur, vt oſtendat non abſurdum eſſe, nonnihil temporis reſpirandi à Deo optare ad litigandum cum illo. Nam ſi ſemel animam egerit, nullus huic clementiæ, quæ maximè Deum erga hominem decet afflictum, locus relinquetur, ſæpiſsime enim ad hoc propoſitū hac ſententia fuit vſus, ſed copioſius capite decimoquarto à verſu quinto, vſque ad duodecimum.

CAPVT. XVII.

A *SPiritus meus attenuabitur, dies breuiabuntur, & ſolum mihi ſupereſt ſepulchrum.*
2 *Non peccaui, & in amaritudinibus moratur oculus meus.*
3 *Libera me, & pone me iuxta te, & cuiuſuis manus pugnet contra me.*
4 *Cor eorum longe feciſti à diſciplina, & propterea non exaltabuntur.*
B 5 *Prædam pollicetur ſocijs, & oculi filiorum eius deficient.*
6 *Poſuit me quaſi in prouerbium vulgi, & exemplum ſum coram eis.*
7 *Caligauit ab indignatione oculus meus, & membra mea quaſi in nihilum redacta ſunt.*
8 *Stupebunt iuſti ſuper hoc, & innocens contra hyppocritā ſuſcitabitur.*

9 . *Et tetendit iuſtus viam ſuam, & mundis manibus addet fortitudinem.* C
19. *Igitur omnes vos conuertimini, & venite, & non inueniam in vobis*
illum ſapientem.
11 *Dies mei tranſierunt cogitationes meæ diſſipatæ ſunt torquentes cor*
meum.
12 *Noctem verterunt in diem, & rurſum poſt tenebras ſpero lucem.* D
13 *Si ſuſtinuero, infernus domus mea eſt, & in tenebris ſtraui lectulum*
meum.
14 . *Putredini dixi, Pater meus es: Mater mea, & ſoror mea, vermibus.*
15 *Vbi eſt ergo nunc præſtolatio mea, & patientia mea quis conſiderat?*
16 *In profundiſsimum infernum deſcendent omnia mea: putaſne ſaltem ibi*
erit requies mihi?

1 *Spiritus meus attenuabitur.*

Id eſt, vix ſpiritum duco, quod eſt morientis indicium: cum in trahendo, reddendoque ſpiritu vita noſtra contineatur, quare cum magna difficultate reſpirandi diu non valet exiſtere. Poteſt & aliter explicari, vt ſpiritus animam ſignificare intelligamus. Quia ſcribitur in Geneſi de hominis informatione, Inſpirauit faciem hominis ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem. Et ita Chaldæus transfert נפשי naphſci anima mea. Significat ergo, animam ago, pereo, & vita mea conſumitur. Quæ explicatio Græcis magis placuiſſe videtur, nam ita verterunt, ὀλλυμαι πνεύματι φερόμενος, pereo dum ſpiritu feror. Quòd vero attenuabitur dicit, Hebraice eſt חבלה hubala corruptus eſt. Quod ſi ſpiritus pro aura vitali, quam carpimus, vſurpetur, ſignificat etiam, quod fœtidum ſpiritum reddat, ſicut poſtea capite decimonono dixit, Halitum meum exhorruit vxor mea. Sin autem animam indicet, vt tranſtulit Chaldæus, Anima mea corrupta eſt, eam, quam iam poſuimus, habet ſententiam. *dies mei breuiabuntur.* id eſt, breui vitæ extremum diem morte conficiam. In Hebræo eſt נזעכו nizhacu, quod Chaldæus, & Hebræi, Extincti vel ſuccisi ſunt, in eandem ſententiam declarant, hoc vero tantum ſacroſanctæ ſcripturæ loco reperitur. Id quod alio loco dixerat, Dies mei velocius tranſierūt, quam à texente tela ſucciditur, conſumpti ſunt abſque vlla ſpe: & decimo capite, Nunquid non paucitas dierum meorum finietur breui. Quod ſibi Iob perſuadebat, quia in morbo erat deſperato. *Iob. 7.*

Ad

Ad idem pertinet, quod ſequitur, *ſolum mihi ſupereſt ſepulchrum*. Id eſt, ſum ita conſumptus, vt nihil præter ſepulchrum mihi reſtare videatur, vt in mortuis numerer. In Hebræo eſt קברים לי chebarim li ſepulchra mihi. Quare poteſt etiã exponi, vt à Græcis redditur δέομαι δὲ ταφῆς καὶ οὐ τυγχάνομαι ſepulchri egeo, & non cõſequor, ſecundum illud, quod decimo quarto capite dixit, Quis mihi hoc tribuat, vt in inferno protegás me, & abſcondas me, donec pertrãſeat furor tuus, quo loco infernum ſepulchrũ ſignificare diximus. Nonnulli, qui ſequuntur verſus, obſcure ſatis ab Hebræo ſcribuntur. Et ob eam rem varie conuertuntur.

2 *Non peccaui, & in amaritudinibus moratur oculus meus.*

Status eſt totius ſuæ cauſæ, tot plagas minime pro ſuis culpis ſuſtinere. Id eſt licet peccata nulla tanto digna ſupplicio admiſerim, tamẽ malis, & erumnis multis me oppreſſum eſſe video. Sed in Hebræo eſt אם לא חתלים עמדי im lo hatulim himadi, quod ita verbum de verbo reddemus, Si non illuſores, vel mendaces mecum, nam

Iurandi modus apud Hebræos.

התל à hatal à quo התלים hatulim, mentiri decipere, vel illudere ſignificat. Quæ verba vel iurantis eſſe poſſunt, qua phraſi frequenter Hebræi iuſiurandum vſurpant, vt in pſalmo. 130. Si non humiliter ſentiebam, ſed exaltaui animam meam. Intelligiturque diſpereã, vel aliud ſimile, vel vt eſt in regibus. Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat, ſi ſteterit caput Eliſæi filij Saphar ſuper ipſum hodie. Vel vt alij putant, hæc verba referuntur ad ea quæ in extremo ſuperiori capite dixit. Atque vtinam ſic iudicaretur vir cum Deo, &c. Id eſt, id non optarẽ niſi cum iniquis & fallacibus hominibus contenderem. Amicos ergo ſuos vocat fallaces, & deceptores, quòd dicerent Iob ob eius crimina à Deo tam acerbè puniri. Et propterea vulgatus interpres (quod Pagninus ſe ignorare fatetur) clariori paraphraſi illa ſuboſcura verba conuertiſſe putauit, vertens, *Non peccaui*, idem enim eſt, ſi dicas mentiuntur illi affirmantes me peccaſſe, & ſi dicas, non peccaui.

Pſal. 130.

4. *Reg.* 6.

3 *Libera me Domine, & pone me iuxta te, & cuiuſuis manus pugnet contra me.*

Qui verſus coniecturam facit ea, quæ modo explicuimus verba, ad illa ſuperioris capitis, vt diximus, eſſe relata, id eſt, Libera me Domine à deceptoribus, & fallacibus his iudicibus, & me in tuũ iudicium voca, ac deinde cuiuſuis hominis potentia me accuſans, & litem intendens mecum pugnet. Nullius enim hominis, tã æquo iudice, potentiam, & auctoritatem verebor. Eſt enim Dei iudicium firmiſsimum innocentium præſidium. Sicut dicit Paulus, Quis accuſabit aduerſus electos Dei? Deus qui iuſtificat, quis eſt qui

qui cõdẽnet? In Hebræo tamẽ eſt, שימה נא ערבני עמך מי הוא לידי יתקע *Rom.* 8.
ſima na horbeni himach mi hu leiadi itachch. Quod valde quidem obſcurè dicitur, varieque declaratur, ita tamen verbum de verbo conuertemus. Pone nunc vel quæſo fideiube mihi tecum, quis ille manui meæ pollicebitur. Loquitur autem cum Deo, vt ex ſequenti verſu cognoſcitur, cum dicat, Cor eorum longe feciſti à diſciplina, quod non niſi ad Deum pertinet. Ait ergo pone nunc futurum eſſe, quod opto, vt à te iudicer, tecum litigem; fideiube ac mihi promitte, fore vt tecum agam, apud te cauſam meam dicam; quod ſi mihi contingat, quis pollicebitur, fore vt manus mecum conferet, aut quòd mecum diſceptet? Id eſt, quis mecum audebit contendere, nam neminem apud tam æquum, & ſapientem iudicem formidabo. Quæ interpretatio præter alias, quæ ab Hebræis, & ab ijs, qui Hebraicam veritatem appellant, afferuntur, mihi placet. Quæ & Hebræis verbis, & vulgatæ verſioni aptiſsima eſt: ita vt eandem prorſus vulgatus interpres habeat ſententiam, ſi omnia bene ponderentur. Quare non recte quidam Hebræorum ſtudioſus, ait veram huius loci ſententiam in vulgato non eſſe interprete. Quod vero לידי יתקע leiadi itaccach, manui meæ pollicebitur, interpretor, ideo eſt, quod תקע tacah per ſe, prehenſa manu polliceri ſignificat, Cui כף caph, manus nonnunquam additur, ſed in accuſatiuo. Vt in prouerbijs, Fili mi, ſi ſpoponderis pro amico tuo תקעת לזר כפך tacahta lezar cappecha, defixiſti apud extraneum manum tuam. Cum ergo hoc loco non in accuſatiuo, ſed in datiuo יד iad manus ponatur, extra verbi ſignificationem eſt, & ad illud pertinet, cui ſponſio fit. Sicut in hoc ex prouerbijs exemplo, Extraneus, cui promittitur in datiuo ponitur. Quod Hebræi, & eorum diſcipuli non animaduertentes parum apte locum hunc expoſuerunt. Græci tamen hos duos verſus confuderunt, vnum ex eis ſua verſione facientes, & aliam ſententiam reddentes. Ita enim conuertunt λίσσομαι κάμνων, καὶ τί ποιήσω; ἔκλεψαν δέ μου τὰ ὑπάρχοντα ἀλλότριοι, τίς ἐστιν οὗτος; τῇ χειρί μου συνδεθήτω ſupplico ægrotans. Et quid faciam? fortunas meas alieni furati ſunt? Quis eſt hic? manui vinciatur meæ. Quod ſupplico ægrotans, dicunt, ita paraphraſim reddunt illius, quod vulgatus vertit, In amaritudinibus moratur oculus meus. Intellexerunt enim eius oculos in Deo morari, hoc eſt, in tantis ærumnis in Deum me tantum conuerto, ipſius auxilium implorans. Sicut dixit Dauid, Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cælis. Ecce ſicut oculi ſeruorum in manibus dominorum ſuorum, ita oculi noſtri ad Do- *Pſal.* 115.

minum Deum noſtrum, donec miſereatur noſtri. Miſerere noſtri Domine, miſerere noſtri, quia multum repleti ſumus deſpectione. Illud autem, fortunas meas alieni furati ſunt, reſpondet ei, quod in Hebræo eſſe diximus, Si non illuſores, vel fallaces mecum. Chaldæos igitur, & alios prædones, qui eius copias in primo capite inuaſiſſe narrantur, illuſores ab eo vocari Septuaginta crediderunt. Illud autem Manui meæ vinciatur, declarat id, quod ad verbum ex Hebræo reddimus, Quis ille manui meæ pollicebitur, eſt enim in Hebræis יתקע tacah, quod apprehenſa manu polliceri (vt narrauimus) ſignificat, Habet ergo Septuaginta virorum verſio eandem, quam nos huius loci explicuimus ſententiam, id eſt, quis ille eſt, qui dicere audeat, id merito meo accidiſſe? apprehenſa manu promittat ſe apud æquum iudicem de hac re mecum diſputaturum; non enim diſputationem recuſabo.

4 *Cor eorum longe feciſti à diſciplina, & propterea non exaltabuntur.*

Id eſt, mentes meorum amicorum feciſti, vt vacuæ ſapientia, & vera rerum cognitione eſſent, neque intelligerent longe inter animi, & corporis bona differre, neque veram virtutem ex externa fortuna eſſe æſtimandam. In qua re grauiſsimæ quidem offenſionis, niſi attenti ſimus periculum eſt. Adeò vt Dauid, In hoc periculo verſatus, de ſe diceret, Mei autem pene moti ſunt pedes, pene effuſi ſunt greſſus mei. Et ipſe Iob capite duodecimo ait, Deridetur iuſti ſimplicitas, lampas contempta apud cogitationes diuitum, parata ad tempus ſtatutum. Quod ex Hebræo verti etiam poſſe diximus, Parata ad offenſionem pedis. Hac etiam ratione eos, qui in hoc mundo habentur ſapientes, longe Deus à diſciplina fecit, Id eſt, ſtultiſsimos eſſe demonſtrauit: cum Ieſum Chriſtum verum Dei filium mundo tam miſerum, deſpectum, & afflictum propoſuit, vt Paulus author eſt dicens, Nonne ſtultam fecit Deus ſapientiam huius mundi? Nam quia in Dei ſapientia non cognouit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes. Stultitiam prædicationis vocat Chriſtum crucifixum, qui pereuntibus vt dixerat ante, ſtultitia eſt. Dici enim non poteſt, quantum ſapientium huius mundi mentes perturbet, quantamque oculis eorum offundant caliginem, quod meritis fortuna non reſpondeat. In eoque hominem omnium animalium infeliciſsimum eſſe ducunt, quod præter cætera animalia homo ex libidine pendeat fortunæ. Adeò vt di-

Pſalm 72. Sapientes huius mundi in quo vehemẽter offendãt.

1. Cor. 1.

vt diceret quiſpiam ſi ſibi ab aliquo Deo daretur optio, ſe electu rum potius aut aſinum, aut equum eſſe, quàm hominem; cuius verſus, quia ſunt iucundi ſubijciam.

Εἴ τις προσελθών μοι θεῶν λέγοι, κράτων
ἐπὰν ἀποθάνῃς αὖθις ἐξ ἀρχῆς ἔσῃ
ἔσῃ δ' ὅ,τι ἂν βούλῃ, κύων, πρόβατον, τράγος,
ἄνθρωπος ἵππος, δὶς βιῶναι γάρ σε δεῖ,
εἱμαρμένον τοῦτ' ἐστίν. ὅ,τι βούλει δ' ἑλοῦ.
ἅπαντα μᾶλλον, εὐθὺς εἰπεῖν ἂν δοκῶ
ποίει με, πλὴν ἄνθρωπον, ἀδίκως εὐτυχεῖ,
κακῶς τε πράττει τοῦτο τὸ ζῶον μόνον.
ὁ κράτιστος ἵππος, ἐπιμελεστέραν ἔχει
ἑτέρου θεραπείαν, ἀγαθὸς ἂν γένῃ κύων,
ἐντιμότερος εἶ τοῦ κακοῦ κυνὸς πολύ.
ἀλεκτρυὼν γενναῖος ἐν ἑτέρᾳ τροφῇ
ἐστὶν, ὁ δ' ἀγεννὴς καὶ δέδιε τὸν κρείττονα.
ἄνθρωπος ἂν ᾖ χρηστὸς, εὐγενὴς, σφόδρα
γενναῖος οὐδέν ὄφελος ἐν τῷ νῦν γένει.
πράττει δ' ὁ κόλαξ ἄριστα πάντων, δεύτερα
ὁ συκοφάντης. ὁ κακοήθης τρίτα λέγει.
ὄνον γενέσθαι κρεῖττον ἢ τοὺς χείρονας,
ὁρᾶν ἑαυτοῦ ζῶντας ἐπιφανέστερον.

Siquis potens Deus mihi accedens diceret. Poſtquam mortuus fueris, denuo reuiuiſces, eris autem, quod voles, canis, ouis, hircus, homo, equus. Rurſus enim vita tibi tranſigenda eſt: ſic fata iubent, tu, quod mauis elige. Quiduis potius, ſtatim mihi dicturus videor, fac me quàm hominem. Indigna proſperitate, & rurſus calamitate immerita ſolus animalium homo afficitur. Optimus equus diligentiori cura, quàm alius colitur. Canis, ſi bonus fueris in precio longe maiori habeberis, quàm malus canis. Gallinaceus gallus generoſior peculiaribus alimentis nutritur, ignauus vero etiam timet præſtantiorem. At homo licet probus, nobilis, & valde generoſus ſit, nihil ei prodeſt in hoc ſeculo. Adulator autem omnium optime viuit, deinde ſycophanta, tertio loco deinde fraudulentus loquitur. Aſinum fieri præſtat, quã deteriores ſe ſplendidius viuentes intueri. Hæc ille. Quod dicit, *Propterea non exaltabuntur*, Id eſt, me non erunt in cauſa ſu-

periores, neque me diſputando vincent. Quod ita eueniſſe narratur cap. 32. Omiſerunt tres viri iſti reſpondere Iob, eo quòd iuſtus ſibi videretur. Deique ſententia inferiores in diſceptando fuiſſe iudicati ſunt, vt ſcribitur in fine libri. Qua ſpe certiſsima eſſe debet vir bonus ab iniquis oppugnatus, & oppreſſus. Quod
Pſal. 139. etiam precatur Dauid dicens, Ne tradas me Domine à deſiderio meo peccatori: cogitauerunt contra me, ne derelinquas me, ne forte exaltentur.

5 ***Prædam pollicetur ſocijs, & oculi filiorum eius deficient.***

Locus eſt valde difficilis, & ad explicandum, & ad contexendum, varieque declaratur varieque ex Hebræo prima verſus pars conuertitur, quod tota ex vocibus conſtet ambiguis, vixque duos au-
Locus difficilis. ctores reperias, inter quos de huius loci aut conuerſione aut explicatione conueniat. Sed conſideranti, & ponderanti mihi multorum auctorum, quos de hac re legi ſententias, vulgati interpretis noſtri tranſlatio valde mihi probatur. Nam quòd ***Prædam*** vertit, quod alij ad blandiendum, vel blandiciem conuertendum exiſtimant certum eſt חלק helec in ſcriptura diuina longe frequentius partem, quàm blandiciem ſignificare: quam ſignificationem ſequens vulgatus, vt cum ijs, quæ ſequuntur, aptius conueniret, magis Latine prædam tranſtulit, cui verſioni Græci atque Chaldæus ſubſcripſerunt. Nam Græci τῇ μερίδι parti conuertunt. Chaldæus למפלג lemaphlig, ad diuidendum. Quòd vero *ſociis* transfert, quod alij cogitationes transferendum putarunt, certum etiam eſt רעים rehim ſæpiſsime ſocios, & amicos in ſcriptura indicare. Et Chaldæus חבריא hæbrea ſocios conuertit, cum igitur recte voces conuerſas fuiſſe conſtet, iam de
Iob 2. ſententia diſſeramus. Quoniam vero Iob futuram de ſuis amicis victoriam ſuperiori verſu prædixit, vt clariorem eſſe doceat, eos ſatis ſibi confidentes oſtendit, alludens ad modum agendi militum, qui victoriam ex hoſtibus ſe conſecuturos ſperant, quin huiuſmodi alacres ſpe prædæ, partem *ſocijs* & amicis ſuis promittunt. Periphraſis ergo eſt arrogantis, & confidentis hominis illud, Qui ***Prædam pollicetur ſociis***, Quod longe aliter, quam ſperant, eis euenturum eſſe dicit. Nam non ſolum prædam ſocijs non diſtribuent, verumetiam ne filijs quidem, ad quos imprimis præda redundare debebat. Imo ***oculi filiorum eius deficient***, dolentes eorum patrem miſere victum eſſe. Sicut enim in prima verſus parte alludebat ad victoris ratio-
Iob 19. nem, ita in ſecunda ad victi conditionem. Quæ expoſitio mihi multo planior alijs, & cohærentior videtur. Eſt autem impiorum homi-

hominum confidentia, qua ſe viros probos ſuperturos eſſe confi-
dunt,pijs valde moleſta.Quocirca precabatur Dauid,Non ſuper *Pſal.34.*
gaudeant mihi qui aduerſantur mihi inique,&c. Et dilatauerunt
ſuper me os ſuum,dixerunt Euge,euge viderunt oculi noſtri, non
ſupergaudeant mihi. Non dicant in cordibus ſuis,Euge,euge ani
mæ noſtræ, nec dicant, Deuorabimus eum. Erubeſcant,& reue-
reantur ſimul, qui gratulantur malis meis. Induantur confuſio-
ne,& reuerentia,qui maligna loquuntur ſuper me &c.Septuagin-
ta tamen auctores conuertunt τῇ μερίδι ἀναγγελεῖ κακίας, ὀφθαλμοὶ δέ
μου ἐφ᾽ υἱοῖς ἐτάκησαν: parti annunciat iniquitates, oculi autem mei
propter filios contabuerunt.Quæ quadrat etiam nam רעים rehim
alijs punctis, vt rahim dicamus, Mala,& iniqua declarat, eodem
modo עיני heno oculi alijs punctis,vt henai legamus,Oculum meũ
ſignificat, id eſt, non exaltabuntur, vt dixerat ſuperiori verſu,
quoniam parti,id eſt, amico annunciauit iniquitates. Mutatio
numeri ſæpe ab Hebræis vſurpata,id eſt, annuntiauerunt iniquũ
eſſe. Secundam vero verſus partem cum ſequentibus coniungi
voluerunt,quibus ſuas calamitates narrat, in quibus primo libe
rorum ſuorum miſeram numerat amiſsionem; ſed in ſecunda
verſus parte vertenda tantum Græci diſcrepant à vulgato, reli-
qui cum illo conueniunt. Primæ vero verſus partis tot ſunt ver-
ſiones,quot vertentes. Quidam Hebræus, Qui ad blandiendum
narrat cogitationes,id eſt,Dei,dicens, vt Deo morẽ gerat, quòd
ita Iob afflixerit,quia Iob eum offenderat.Biblia Regia, Ad blan
diciem indicauit amicis, id eſt,vt blandiatur amicis. Tugurina
verſio, Qui amicos numerat inter bonã ſua. Auctor Bibliæ Ro-
berti Stephani, Qui renunciauit cogitatus ſuos adulandi cauſa,
id eſt,qui adulandi cauſa dicere ſolet,quidquid venerit ei in men
tem,Pagninus,Qui blanda annunciauerit amicis. Quidam He-
bræus, qui ab illis doctus habetur, Quis narrat amicis ſuis blan-
ditias. Alius, Ad blandiendum loquitur, quilibet eorum cum
amico ſuo. Quæ verſiones alijs forte placebunt, & cohærere iu-
dicabuntur.

6 *Poſuit me quaſi prouerbium vulgi.*

Id eſt,mecum comparant homines infeliciſsimos, ex meque pe-
tunt dicendi modos, quibus aliorum calamitates amplificent.
Quod & Chriſtus de ſe per Dauidem dicit,Factus ſum illis in pa- *Pſal.68.*
rabolam:quod eſt extrema hominis infelicitas. Nam huiuſmodi
rationes dicendi ex extremo eius rei,quam amplificamus gradu
duci ſolent,vt (Sole clarior) dicimus, quia nihil eſſe ſole clarius
cognoſcamus, Niue candidius, quia candore niuem præſtare re-

bus alijs exiſtimemus, ita ſi Iob miſeriorem, Iob infeliciorem ho mihum vulgus dicebat, eum miſerrimum, & infeliciſsimum fuiſſe intelligebant. In eandem ſententiam dicitur, quod ſequitur in eodem verſu. *Et exemplum ſum coram eis*. Quare paraphraſim vulgatus reddidiſſe videtur eius, quod eſt in Hebræo תפת topheth ſum coram eis. Quod varijs neque abijciendis modis exponitur. Quidam nomen eſſe loci proprium exiſtimant, de quo narratur in 4. Reg. 23. verſ. 10. Et contaminauit quoque topheth, quod eſt in cōualle filij Enon, vt nemo conſecraret filium ſuum, aut filiam per ignem Moloch. Idem igitur eſt topheth, quod Gehenon, ideſt, vallis Enon, in qua valle, multus ignis erat vſus, per quem filios ſuos homines traducebant, vt eos dicarent Moloch idolo: qua de cauſa, & quòd eſſet tanti ſceleris officina, & quod illam contaminauit Ioſias, id eſt, execrandam, & deteſtandam iudicauit, & quam homines vitare deberent, pro loco damnatorum in Euangelio gehenna ſæpe vſurpatur. Et ex hac ſignificatione hunc locum interpretatur Chaldæus, qui locus eſt maxime notandus,

Matth. 5. ita vertens ונהינם מן לגיו אחי vegehinam min legeu ehi, Gehenna ero ex intrinſeco, ita enim explicat לפנים lepanim; quod eſt in Hebræo, id eſt, antequam è vita, vel è corpore meo exeam, in Gehenna poſitus eſſe videor, adeo magnis excrucior doloribus. Duo Hebræi magnæ inter illos auctoritatis ex hac ſententia targum declarant. Sed in hac expoſitione id tantum difficultatis relinquitur, vt valde mirum videatur, ſi in valle Henon iam inde à temporibus Iob, illa tanti ſceleris deteſtabilis eſſet officina, vt illius Iob mentionem fecerit, cum prope eſſet Hieruſalem, & multi viri eximia virtute præditi Regnum, & Rempublicam illam gubernauerint, qui æquo animo illam ſentinam execrandam non paterentur. Sed forte mos intermiſſus honis viris regentibus, improbis regnantibus eodem loco repetebatur. Alij exiſtimant תפת tophet nomen eſſe Chaldæum, & Dominum

Dan. 3. ſignificare, quod probant ex tertio capite Danielis verſ. 2. quo תפתיא tophtaie Domini, & præfecti prouinciarum vocantur, לפנים lephanim vero quod vulgatus vertit Coram, Chaldæus Intrinſecus, illi Ante explanant, quòd id etiam ſignificet, ita igitur totum locum exponunt, Poſuit me in prouerbium vulgi, qui ante Dominus eram. Vt ex contrarijs oratio compoſita ornatior, & aptior ſit ad commouendos affectus, & ſuam calamitatem narrandam.

Thren. 1. Sicut Hieremias, Quomodo ſedet ſola ciuitas, plena populo; facta eſt quaſi vidua, domina gentium. Alij dicunt in hoc nomine vltimum ת ſupereſſe, & idem quod תף toph tympanum indicare,

dicare,& ita explicant, Sum tympanum eis, id eſt, irriſio atque ludibrium, ſic vt in me illudentes manibus plaudant. Sicut dixit etiam Hieremias. Plauſerunt ſuper te manibus omnes transeuntes per viam, ſibilauerunt, & mouerunt capita ſua ſuper filiam Hieruſalem, Hæccine eſt vrbs dicentes perfecti decoris, gaudiũ vniuerſæ terræ? Quam interpretationem Septuaginta viri probaſſe videntur. Nam ita hunc locum traducunt γέλως δὲ αὐτοῖς ἀπέβην riſus eis fui, idem etiam Dauid ſignificare videtur dicens, In me pſallebant, qui bibebant vinum. Et alio loco Hieremias, Factus ſum in deriſum omni populo, canticum eorum tota die. Narrat deinde quantum eorum ignominijs, & contumelijs commoueatur, dicens. *Thren. 2.* *Pſal. 63.* *Thren. 3.*

7 *Caligauit ad indignationem oculus meus.*

Tantum mihi ſtomachum faciunt, quòd eis ludibrio ſim, vt cor meum cumulatum ira oculorum mihi aciem eripiat. Ita enim natura accidit, cũ ira inflammamur multo ſpiritu ſanguineque in oculos defluente, ex quo frontis, & genarum rubor oritur. Ex quo aduerſus Stoicos intelligitur, non in ardore irarum omnino tollendo, ſed in reprimẽdo perfectam virtutem poſitam eſſe, qua ſine dubitatione Iob prӕditus fuit, licet ita ei animus arderet. ***Et membra mea quaſi ad nihilum redacta ſunt.*** Experimur enim magnam ex graui iracundia toto corpore commotionem fieri. Quòd mẽbra mea dicit in Hebræo eſt יצרי ietſurai, a יצר iatſar, quod proprie formare, fingere ſignificat. Ex quo fit, vt יצר ietſer proprie quancunque formationem, & fictionem ſignificet: hinc fit, vt deſiderium, & cogitationem declaret, quòd ſint quaſi quædam mentis, & cordis fictiones, & totam etiam corporis conformationem ex membris ſuis conſtantem. Quare recte membra mea verſum eſt. Et ita quidam Hebræi hoc loco explicant. Chaldæus vero קלסתורי chelaſtori forma mea. Alijs placet cogitatioues exponere, id eſt ira tanta commoueor, vt in nulla cogitatione perſiſtam: ſed Græci יצרי ietſurai non à יצר ietſer, cadere putarunt, ſed futurum eſſe verbi צור tſur, quod obſidere ſignificat, id quod alijs punctis conſonantes literæ facile patiuntur, dum vltimum, י pro ו obrepſiſſe putemus, quod ſæpe accidit, vt in Zacharia noſtro quinto capite ex ſententia Hieronymi docuimus. Intellexerunt igitur Septuaginta auctores, Omnes ipſi ſicut vmbram obſident me. Nam ita reddiderunt πεπολιόρκημαι μεγάλως ὑπὸ πάντων valde ab omnibus obſeſſus ſum. Illud, Sicut vmbram illa paraphraſi Valde interpretantes.

8 *Stupebunt iuſti ſuper hoc.*

Mirantur quidem boni, quod innocentes à Deo puniantur, quippe qui ſciant, pœnas natura ſua ad ſcelera vlciſcenda eſſe inſtitutas. Neque legem, & prophetas vnquam bonos, ſed impios tãtum minari, probis autem præmia, & multa laudis inſignia polliceri; quæ ita eſſe conuerſa, vt boni malis opprimantur, mali bonis fruantur, non poſſunt non admirationem facere. De qua re Da-

Pſal. 72. uid ait, exiſtimabam, vt cognoſcerem hoc: labor eſt ante me. Et ita de hac re Deus loquitur per Abacuc 1. Aſpicite in gentibus, & admiramini, & obſtupeſcite, quia opus factum eſt in diebus veſtris, quod nemo credet, cum narrabitur, Quia & ego ſuſcitabo Chaldæos, &c. *Et innocens contra hypocritã ſuſcitabitur.* Hypocritam vocat impium, quod impietatem diſsimulet, nam in Hebræo eſt חנף haneph quod impium ſignificat. Ob eam rem igitur ſe boni viri in impios incitant, quod ea de cauſa impij ſuperbiores, & deteriores fiant, & meliore ſe conditione eſſe quàm bonos, & inno-

Pſal. 9. centes homines putent. Sicut auctor eſt Dauid pſalmo nono, Dum ſuperbit impius, incenditur pauper. Et alio pſalmo de hac re diſſerens, Quia inflammatum eſt cor meum, & renes mei com-

Pſalm. 72. mutati ſunt: & ego ad nihilum redactus ſum, & neſciui. Euripides etiam eleganter huius rei rationem expoſuit.

ὅταν κακοὶ πράξωσιν ὦ ξένοι καλῶς,
ἄγαν κρατοῦντες, κ' οὐ νομίζοντες δίκην.
δώσειν, ἔδρασαν πάντ' ἰφέντες ἡδονῇ.

Quando iniqui ò hoſpites fortunate viuunt, Nimis dominantes, nec pœnam putantes luituros ſe, nihil non perpetrant, indulgentes voluptati.

9 *Et tenebit iuſtus viam ſuam, & mundus manibus addet fortitudinem.*

Id eſt, licet hanc rem boni vehementer admirentur, & valde perturbentur, eam explicare neſcientes; tamen ab officio non recedent, immo fortius in eo ſe continebunt. Sicut qui oppugnan-

Certa virtus re demõſtratur incerta. tur, acrius repugnant. Ita boni viri eſt, cum in aliquas difficultates in virtute colenda inciderit, eam non interrumpere, ſed ſtudioſius complecti: certũ enim ei eſſe debet ab honeſtiſsima vitæ ratione digitũ nuſqnã diſcedere: certa enim virtus in re incerta demõſtratur. Nam qui incredulus eſt, nõ erit recta anima eius in

Abac. 2. ſemetipſo, Iuſtus autem in fide ſua viuet, dixit ipſe Deus Abacuc,

Pſalm. 72. vt hanc ei difficultatem explicaret. Et Dauid cum pſalmo 72. pluribus de hac re verba faceret, in extremo pſalmo concludit, Mihi au-

hi autem adhærere Deo bonum eſt, ponere in Domino Deo ſpem meam.

10 *Igitur omnes vos conuertimini,& venite,& non inueniam in vobis vllum ſapientem.*

Id eſt cum hæc,quæ dixi vos lateant, conuertimini, & venite mecum ad diſputandum,& meis facile argumentationibus oſtẽdam nullum in vobis eſſe ſapientem,Quia,vt ante dixit,cor eorum longe feciſti à diſciplina. Et cap. 13. Prius vos oſtendam fabricatores mendacij. Atque vtinã taceretis, vt putaremini eſſe ſapiẽtes.

11 *Dies mei tranſierunt.*

Sæpe hanc repetijt ſententiam, vt capite ſeptimo,Dies mei velocius tranſierunt, quàm à texente tela ſucciditur, *Cogitationes meæ diſſipatæ ſunt*,ſe anxium valde,atque ſolicitum hoc, & ſequenti verſu deſcribit, id eſt,cogitationes meæ variæ ſunt, neque vna re cõſiſtere poſſunt,quia nulla acquieſcunt:quemadmodum illis vſu venit,qui curarum æſtu fluctuant. *Torquentes cor meum*. Id quod neceſſe erat, ſi nullam quietem afferebant, ſed vndique mala,& detrimenta impẽdere nunciabat.Sed vulgatus Græcos ſecutus fuiſſe videtur,ita vertens: ita enim illi totum hunc verſum tranſtulerunt αἱ ἡμέραι μου παρῆλθον ἐν βρόμῳ, ἐρράγη δὲ τὰ ἄρθρα τῆς καρδίας μου. Dies mei in ſtrepitu præterierunt, effracti ſunt articuli cordis mei, vulgatus conuertiſſe videtur, Torquentes cor meum. Tum quia ירש præterquam quod poſsidere, expellere etiam ſignificat, vnde מורשי moraſe participium eſſe poteſt,expellentes,ſignificãs, quod ipſe Latina phraſi torquentes interpretatus eſt. In Hebræo tamen eſt,ſi verbum de verbo reddamus.Dies mei trãſierunt, cogitationes meæ diſsipatæ ſunt poſſeſsiones cordis mei.Cogitationes ſuas per appoſitionẽ poſſeſsiones ſui cordis appellauit.Chaldæus tamen has cordis poſſeſsiones ipſam cordis materiam eſſe putauit,nam ita trãſtulit לוחי לבי luhe libi, tabulis cordis mei.Tabulas enim cordis nominauit Salomon in prouerbijs tertio & ſeptimo capite.Hinc etiam factum eſt, vt Græci articuli cordis cõuerterent. Illud etiam verbum Diſsipatæ ſunt, non in cogitationes,ſed in poſſeſsiones,vel articulos cordis tranſire duxerunt, & propterea tranſtulerunt,Diſsipati ſunt articuli cordis mei.Cogitationes autem ad ſuperius verbum pertinere iudicarunt intelligentes,Dies mei tranſierunt cogitationibus,id eſt,breui,ſicut cogitationes tranſeunt.Sicut in pſalmo dicitur,Veruntamen in imagine pertranſit homo. Ex quo fit, vt paraphraſi illud in ſtrepitu *Pſal. 38.*
reddiderint,ſicut in alio pſalmo dixerunt,Perijt memoriam eorũ *Pſal. 9.*
cum ſonitu. Quare eadem in vtraque verſione eſt ſententia,cum

verbiſque

verbiſque Hebræis cohærens.

12 *Noctem verterunt in diem, & rurſum poſt tenebras ſpero lucem.*
Facile hunc locum Titelmanus exponit, hoc modo, Cogitationes meæ animum diſtrahentes faciunt, vt totã noctem, inſomnem ducam, & ita peruigil nocte, ſicut die ſim. Et poſtquam noctem ſum aſſecutus, quam optabam, ſperans, fore, vt in ea nonnihil acquieſcerem, rurſum nihil acquieſcens diem deſidero, id eſt, neque die, neque nocte vllam mihi curæ, & cogitationes meæ dant, quierem,
Pſal. 76. Ex inſomnijs etiam Dauid dolorem animi ſui declarat dicens, Anticipauerunt vigilias oculi mei, turbatus ſum, & non ſum locutus. Sed Hebræa obſcura ſunt, & aliam videntur habere ſententiã. Quare alia etiam eſſe poteſt vulgati ſententia. Ita vero verbum de verbo Hebræa conuertemus. Diei noctem apponent, luci propinquæ propter tenebras. Septuaginta viri cum multis alijs locis paraphraſin adhibeant, hoc loco ita ſe Hebræis verbis aſtrinxerunt, vt vel Hebræam phraſim ſua verſione retineant. Nam vertũt ἀπὸ προσώπου σκότους à facie tenebrarum, quod nos vertimus propter tenebras מפני enim à facieb', Propter, Hebræis ſignificat, Chaldæus non paruum huic loco lumen affert, ita vertens ſecundam verſus partem, nam prima eodem omnino modo, quos nos conuertit, Diei noctem apponent lucem propinquam מם לקין meſalequin auferentes à conſpectu tenebrarum. Hebræi quidam in cõmentarijs exiſtimant ſuppoſitum verbi Apponent eſſe חבריו habarau ſocios eius, iniquum eſſe temere iudicantes, cum luce clarius eſſet, id eſſe falſum. Sicut dicit Eſaias, De huiuſmodi temera-
Eſai. 5. rijs hominibus, Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum: Ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras. Alij vero מחשבותו mahaſeboto cogitationes eius, id eſt, cogitationes meæ propter tot calamitates, & ærumnas, quas patior, quas frequenter ſcriptura ſancta tenebras vocat, mihi afferunt valde ancipitem diſcernendi rationem, ſic vt quaſi mentis impos res non intelligã apertiſsimas, ac denique faciunt, vt in nocte verſer ſempiterna, nullã lucem propinquam cernens, id eſt nullam è tantis malis emergendi viam, Vtraque eſt valde probabilis expoſitio loci difficilis.

13 *Si ſuſtinuero infernus domus mea eſt, & in tenebris ſtraui lectulum meum.*

14 *Putredini dixi, Pater meus es, & Mater mea, & ſoror mea vermibus.*

15 *Vbi eſt ergo nunc præſtolatio mea, & patientia meam quis conſiderat.*

Hoc dicit, vt refellat id, quod ab eius amicis ſæpe dictum eſt, Fore

ſi ad

ſi ad meliorem ſe frugem conuerteret, vt omnibus malis depulſis in priſtinam eum Deus dignitatem reſtitueret, & multis ornamẽtis augeret, vt Sophar capite vndecimo, Si iniquitatem, quæ eſt in manu tua abſtuleris à te, &c. eris ſtabilis, & non timebis, miſeriæ quoque obliuiſceris, & habebis fiduciam propoſita tibi ſpe. Quod ille refutat dicens, Nihil boni in hac vita reliquum ſibi eſſe, quod iam ſperare poſsit, cum morbo inſanabili, deſperatoque impediretur. Quo argumento ſæpe etiam vſus eſt ad hoc idem confutandum, vt in principio capitis huius diximus; cum enim natura ſe non poſſe videret valetudinem recuperare, id miraculo faciendum, vt poſtea factum eſt, minime ſperabat. Quod eſt prudentis, & pij viri miracula à Deo non quærere. Illud igitur, quod in huius capitis principio dixit, Solum mihi ſupereſt ſepulchrum, multis nunc verbis amplificat, *Si ſuſtinuero*, Id eſt, licet expectem patiẽter ferens, quid tandem boni conſequar? *Infernus domus mea eſt.* Citò enim moriar, & in ſepulchro expers bonorum omnium huius vitæ iacebo, nihil igitur de domo, & familia mea reſtituenda debeo cogitare. Nam ſepulcrum mea domus, & in eo mea familia erit, Numerat deinde, quæ ſepulcrum conſequantur ex ijs, quæ in domo, & in familia eſſe ſolet, *In tenebris ſtraui lectulum meum*, id eſt, in ſepulchri tenebris iacebo, nec amplius hac mortalium communi luce fruar. *Putredini dixi Pater meus es, & mater mea, & ſoror mea, vermibus.* Id eſt nullos ibi parentes, nullos fratres, & ſorores habebo, niſi putredinem, atque vermes. *Vbi eſt ergo nunc præſtolatio mea?* Concluſio eſt totius argumentationis, qua ſuorum amicorum dicta refellit, quibus ei ſpem ſalutis, ſi frugi fieret, oſtendebant, id eſt, Cum hæc ita ſint, vt iam animam agam, & tantum de ſepulcro cogitem, in quanam huius vitæ re ſpes mea erit? aut vnde quippiam boni expectabo, *Et patientiam meam quis conſiderat?* Clarius eſt in Hebræo: nam idem ponitur, nomen, quod ſuperiori verſus parte תקוה ticua ſpes, ſiue præſtolatio, id eſt, quam mihi nunciatis, ſiue pollicemini ſpem, quam in tantis malis erigi poſsim, cum cito me vita defectura ſit. Nam equidem præterquam, quòd leuis illa conſolatio bono viro eſſe debet, quæ huius nititur vitæ commodis, ſæpe fallax, & incerta eſt. Non enim ſemper bonorum hominum detrimenta in hac vita reſarciuntur, ſed plerunque miſerijs, & malis omnibus oppreſsi moriuntur, dicente de illis Apoſtolo, Alij diſtenti ſunt, non ſuſcipientes redemptionem, vt meliorem inuenirẽt reſurrectionem. Alij verò ludibria, & verbera experti, inſuper & vincula, & carceres lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt, circuierunt in melotis, in pellibus

Bonorum huius vitæ detrimenta nõ ſemper reſarciuntur.

Heb. 10.

pellibus caprinis, egentes, anguſtiati afflicti, quibus dignus non erat mundus in ſolitudinibus errantes, in montibus, & in ſpeluncis, & in cauernis terræ. Facit enim magno, & excelſo animo virũ rerum humanarum contemptio non earum ſpes, ſed ſpes ea, quæ in Deo poſita ſit. Sicut dicit Dauid, Quæ expectatio mea nonne Dominus, & ſubſtantia mea apud te eſt.

Quę magna animi viri ſpes eſſe debeat.
Pſalm. 38.

16 *In profundiſsimum infernum deſcendent omnia mea.*

Infernum pro ſepulcro poſuit, vt alijs ſcripturæ locis. Nec enim mihi placet, quod quibuſdam Hebræis hic centrum terræ ſignificare, id eſt nihil iam boni in hac vita ſpero, nam quidquid ad me attinet in ſepulcro, in quo cito iacebo eſt, Alludens ad illud, quod dixerat, In tenebris ſtraui lectulum meum, putredini dixi, Pater meus es. Eandem ſententiam, licèt alijs verbis, Septuaginta viri expreſſerunt, qua ſatis facilis redditur locus Hebræis valde difficilis propter vocem בדי ſignificet, & ita quidam vertunt ſulcra ſiue latera inferni, alij radices, inferni, alij membra, corporis ſcilicet mei in infernum deſcendent. Chaldæus ſatis obſcurè גופי tande duo corpora. Quidam Hebræus doctus inter eos Septuaginta viros, & vulgatum noſtrum ſecutus dicit די de ſyllabæ nihil ſignificantis eſſe adiectionem. ב. ba vero præpoſitionem eſſe, In ſignificans, & ita locum explanat, In infernum deſcendent, res ſcilicet, quæ ad me attinent. Quare non dubito, quin aptior, & facilior ſit Latini interpretis, & Græcorum expoſitio. *Putaſne ſaltem ibi erit requies mihi?* Id eſt, putatis me in ſepulchro conſecuturum illam felicitatem, atque ſalutem, quam mihi ſi in gratiam Dei redeam nunciatis? ſi enim ibi mihi id non contingat, nullus alius locus relinquitur, nam cito, ampſius hanc vitam non viſurus, ibi commorabor. Quòd dicit requies in Hebræo eſt נחת nahat requies à verbo ינח ianach. Si tamẽ radix eius ſit נחת nahat deſcenderet ſignificat, & ita reddunt Septuaginta in eandem ſentẽtiam ἢ ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ χώματος καταβησόμεθα, an vna in ſepulchrum deſcẽdemus. Id eſt, ego, & bona illa, quæ mihi pollicemini. Poſſunt etiam Hebræa verba ſine interrogatione intelligi, vt à quibuſdam Hebræis, & a Chaldæo intelliguntur, & ita verbum de verbo conuerti. Vere ſimul in puluere quies, id eſt, ſimul cum alijs multis in ſepulcro quieſcam, neque vllam in hac vita quietem, aut ſalutem, vt vos mihi nunciatis ſpero, ficut capite tertio de ſepulchro dixit, Non enim dormiens ſilerem, & ſomno meo requieſcerem cum regibus, & conſulibus terræ, qui ædificant ſibi ſolitudines. Ibi impij ceſſauerunt à tumultu, & ibi requieuerunt feſſi robore.

CAP.

CAP. XVIII.

R*Eſpondens autem Baldad Subites dixit.*
2 *Vſque ad quem finem verba iactabitis? intelligite prius, & ſic* A
loquamur.
3 *Quare reputati ſumus, vt iumenta, & ſorduimus coram vobis?*
4 *Qui perdis animam in furore tuo, nunquid propter te derelinquetur*
terra, & transferentur rupes de loco ſuo?
6 *Lux obtenebreſcet in tabernaculo illius, & lucerna quæ ſuper eum eſt,*
extinguetur.
7 *Arctabuntur greſſus virtutis eius, & præcipitabit eũ conſilium ſuum.* B
8 *Immiſit enim in rete pedes ſuos, & in maculis eius ambulat.*
9 *Tenebitur planta illius laqueo & exardeſcet contra eum ſitis,*
10 *Abſcondita eſt in terra pedica eius, & decipula illius ſuper ſemitam.*
11 *Vndique terrebunt eum formidines, & inuoluent eum pedes eius.* C
12 *Attenuetur fame robur eius, & inedia inuadat coſtas illius.*
13 *Deuoret pulchritudinem cutis eius, conſumat brachia illius primo-*
genita mors.
14 *Auellatur de tabernaculo ſuo fiducia eius, & calcet ſuper eum, quaſi*
rex, interitus.
15 *Habitent in tabernaculo illius ſocij eius, qui non eſt, aſpergatur in ta-*
bernaculo eius ſulphur.
16 *Deorſum radices eius ſiccentur ſurſum autem atteratur meſſis eius.*
17 *Memoria illius pereat de terra, & non celebretur nomen eius in pla-*
teis. D
18 *Expellet eum de luce in tenebras, & de orbe transferet eum.*
19 *Non erit ſemen eius: neque progenies in populo ſuo, nec vllæ reliquiæ*
in regionibus eius.
20 *In die eius ſtupebunt nouiſsimi, & primos inuadet horror.*
21 *Hæc ſunt ergo tabernacula iniqui, et iſte locus eius qui ignorat Deũ.*

1 *Reſpondens autem Baldad Subites, dixit.*
2 *Vſque ad quem finem verba iactabitis?*

Putant nõnulli plurale eſſe pro ſingulari: vt hæc verba Baldad ad Iob ſolummodo referantur quod Græcorum editio probare vi-

detur,

detur, qui ſingulari numero vertunt, *μέχρι τίνος οὐ παύσῃ.* vſquequo finem non facies? Sed cum plurali dixerit Hebræus, & ita vulgatus & Chaldæus tranſtulerint, non modo ad Iobum, ſed etiam ad Eliphaz Baldad verba alij pertinere exiſtimant. Forteq; in Eliphaz etiam inuectus fuit, quod Iob non ab ipſis ſatis coniunctum ſignificare videbatur, dum voluit iterum cum eo de eadem diſputare, vel quia maledicta vltro citroque diſputantes coniecerunt. Nam quod quidam dicit Eliphazum, ob eam rem iratū fuiſſe, quod contemni, & præteriri videretur, veriſimile non eſt, cum ſuo ante loco dixiſſet. Ait ergo. *Vſque ad quem finem verba iactabitis?* Id eſt, de eadem re eiſdem argumentis diſputabitis. *Intelligite prius & ſic loquamur*, Significare videtur, eos iracundia inflammatos potius maledicta congerere, quam res de quibus diſputabant attendere, vt eis ſolet accidere, quibus contumax eſt de aliqua re diſceptatio.

3 *Quare reputati ſumus, vt iumenta,*

Id eſt, quare ita coram nobis diſputatis, quaſi nos non intelligeremus vos minime decorum in diſputando ſeruare. Quidam id ab eo dici putant, quod Iob ſuperiori capite dixerit de ſuis amicis, Cor eorum longe feciſti à diſciplina. Sed non ſolum ad Iob, ſed etiam ad Eliphaz, hæc verba diximus eſſe referenda. *Et ſorduimus coram vobis*. in Hebræo eſt נטמינו nitminu, quod a טמה tamah eſſe putatur, quod mentem, ne intelligat, occludere ſignificat, id eſt, Cur ſtulti ſtupidique à vobis habemur. Quidam tamē doctus Hebræus in commentarijs טמאים tamin immūdi ſumus interpretatur, vulgato noſtro ſubſcribens, poteſtque radix verbi eſſe טמא tama immūdum eſſe ſignificans, vt.י.ſit loco.א. Vtroq; modo eādem habet ſententiam, vt iuſtas iræ ſuæ cauſas exponat, quod ab eis contemptus, nec pro dignitate tractatus eſſet. Naſcitur enim ira per ſe vique ſua ex opinione contemptus. Vſque ad hūc locum Septuaginta viri numero ſingulari Baldad loqui interpretantes ad Iob tantum verbum eius accommodare videntur quod faciliorem habet expoſitionem, & ijs, quæ ſequuntur aptiorem. Nam ſequentur aptiorem. Nam ſequenti verſu ad Iob tantum orationem conuertit Baldad.

Ita naſcitur ex opinione contemptus

4 *Quid perdis animam tuam in furore tuo.*

In Hebræo eſt ſi verbum de verbo reddamus, Perdens animam tuam in furore tuo, vt aptius cum ſequentibus tanquam in vocatiuo poſitum coniungatur, Iob vero perdentem vocat animam ſuam in furore ſuo. Quod omni abiecta ſuæ ſalutis ſpe tam anxiè mortem optaret, ac vita ſua tot mala, & tantam acerbitatem redimere.

dimere.Sicut ipſe cap.13. dixit, Quare lacero carnes meas dentibus meis,& animam meam porto in manibus meis?& quia cum Deo de ſua innocétia diſputare optâbat, Deumque ſuam cauſam calumniari ſignificare videtur,Sicut c.10.dixit,Nunquid bonum tibi videtur, ſi calumnieris, & opprimas me cap.etiam 27.dicit, Deus abſtulit iudicium meum.Sequitur,in eodem verſu.*Nunquid propter te derelinquetur terra,& transferentur rupes de loco ſuo?* Haud facilis eſt hyperbôle,& parabola hæc ad explanādum,cur ita Iob reprehendat, aut quid attineat his illum incommodis vrgere, quod terra derelinquatur, quòd rupes transferantur, varijſque modis à viris doctis declaratur. Quidam, Nunquid querelis tuis de Deo, & expoſtulationibus facies, vt quæ Deus inde ab æterno futura conſtituit,mutentur, cuiuſmodi eſt, quod orbis terrarum habitetur,quod rupes ſuis ſedibus fixæ firmæque ſint. Sed rogabo hos, ex quibus dictis Iobi id incommodi concluditur? confugere tamen videntur ad illud,quod vulgus dialecticorum ſæpe vſurpat,Ex impoſsibili quodcunque ſequitur.Et ita qui rem aliquam difficilimam maioremque,quàm pro viribus ſuis moliuntur, eis dicere conſueuimus, Nunquid mare ſiccari? aut cælum ſuo curſu prohiberi vis? ita Iobo Baldad dicit, Ne putes, querelis tuis mutādum eſſe,quod de te Deus facere decreuit. Nam ſi id putas, puta etiam terram vniuerſam deſerendam, & rupes ſuo loco mouendas.Sed leuis hæc expoſitio eſſe videtur,cùm ex ea hoc abſurdum,quod concludit Baldad,non magis ad propoſitum attineat, quàm ſi mare exſiccari poſſe aut cæli curſum impediri, aut aliam quamcunque rem earum,quæ fieri non poſſunt,concluderet.Tum valde friuole diceretur,Iob ne ſuis querelis, mutāda putaret ea, quæ Deus futura eſſe decreuit? Siquidem nemo vnquam rem tam ſtultam in animum induxit.Alij autem ita interpretantur. Tantum ne tibi arrogas, vt ſolus ſapere videaris, nos inepti iudicemur. Ita ne vt te mortuo terra omni viro ſapienti deſtituatur? Quæ congrua eſſet expoſitio, nam ſimilis hæc ſententia eſt eius, quod dixerat Eliphaz cap.15.Nunquid primus homo tu natus es, & ante omnes colles formatus.Quid noſti,quod ignoremus, quid intelligis,quod neſciamus.Sed nihil cohæret cum eo, quod ſequitur in eodem verſu, & transferentur rupes de loco ſuo. Alii vero ſic explanant.Nunquid à Deo terra propter te deſeretur,vt ipſum res mortales minimè curare cenſeamus, ipſumque Deum rupem quidē firmiſsimam, mutari poſſe ex tuis verbis iudicemus. Quæ expoſitio præter cæteras quibuſdam placet Hebræis.Sed nō declarant ex quibus verbis Iob, vel leuiter ſignificari videatur

mortalia

mortalia à Deo non curari, vel mutabilem eſſe, vt ex eis hanc increpationem à Baldad petitam eſſe ducerent. In eo tamen hæc expoſitio mihi vehementer probatur, quod צור tſur rupis hic Deum ſignificare dicant. Nam id frequentius, quàm rupem veram, in ſcriptura ſacra ſignificat, vt pſal. 17. verſ. 3. Deus meus צורי tſuri rupis mea, ſperabo in eo. Et eodem pſalmo, verſ. 46. Benedictus צורי tſuri Deus meus, Et pſalmo 78. verſ. 35. & rememorati ſunt, quia Deus צורם tſuram rupis, vel adiutor eſt eorum. Hoc verò nomine Deus in ſcriptura vocatur, quòd ſingulare præſtet auxiliū, eis qui ſperant in eo. Ita igitur locus hic rectè mihi explicari poſſe videtur. Vt quia Iob multis cap. 16. iacturam ſuam amplificauerat, deinde vero adiunxit, Hæc paſſus ſum abſque iniquitate manus meæ, cum haberem mundas ad Deum preces, adiecit præterea, vt amicorum, dicta refelleret, nihil ſe à Deo boni in hac vita ſperare, ſed omnē ſuæ ſalutis ſpem abieciſſe, & in ſepulcro tantum aliquam à laboribus quietem expectare. Quæ omnia vt confutet Baldad, hoc dicit, id eſt, Si tu vir innocens tantis miſerijs, & doloribus interclusus nullam habes tuæ ſalutis ſpem, nec vllum tibi Deus auxilium allaturus eſt, deſerant terram ſancti, & innocētes viri, ſi Deus eis præſidio rupique firmiſsimæ non eſt. Ex quo enim auxilium quærant, cum ſpes omnes ſuas in Deo poſitas habeant, quo confugiant, ſi rupis, & arx eorum Deus transfertur, hoc eſt firma eis, & ſtabilis non eſt? Quo incommodo Deum ipſum vrgebat Dauid, vel potius Chriſtus, orans, vt ei opem ferret, & dicens, Non erubeſcant in me, qui expectant te Domine, Domine virtutum, id eſt, ne putent, ſi me in te ſperantē deſtitutum videant, firmiſsimum ſe apud te nō manere præſidium, Quod magnum quidem incommodum, & abſurdum eſt, & ex verbis Iob concludi videtur, præſertim iuxta Iob amicorum ſententiam, qui bonis viris bona in hac mortali vita ſæpe pollicebantur. In quo errore eos verſari, & à Iob redargui diximus multis huius libri locis. Non enim ſatis intelligebant, vt ſanctorum virorum ſpes certiſsimæ ſint, commodorum huius vitæ eſſe non debere, neque huiuſmodi vtilitates, & emolumenta ex Deo patrono ſuo quærere debere, tradente Paulo, Si in hac vita tantum in Chriſto ſperātes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus: ſed cæleſtia, & perpetuo manſura bona à Deo ſperare debere. Quæ certiſsimè Deo nixi officijs ſuis conſequentur. Id quod Chriſtus apud Matthæum docet eos, dicens, Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra, vbi ærugo, & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt, & furantur. Theſaurizate autem vobis theſauros in cælo, vbi neque ærugo,

Pſal. 17. Deus cur vocetur rupis.

Pſal. 125.

Pſal. 58.

Bonorum virorum quæ certa ſpes ſit.

1. Cor. 15.

Matth. 6.

neque tinea demolitur,& vbi fures non effodiunt, nec furantur. Vbi enim eſt theſaurus tuus, ibi eſt cor tuum.Sequitur autem.

15 *Nonne lux impij extinguetur, neque ſplendebit flamma ignis eius?*

16 *Lux obtenebreſcet in tabernaculo illius,& lucerna quæ ſuper eum eſt, extinguetur.*

Cum vrgendo incommodo probauerit fieri non poſſe, vt actum ſit,de bonis, & integris hominibus, & quòd eorum præcidantur ſpes, dicit modo id potius ad impios homines pertinere, quos grauis manet ruina, & interitus inopinatus. Non recte tamen à quibuſdam hic locus mihi videtur explanari dicentibus,Lucem, Flammam,Lucernam ſignificare conſilium,prudentiam,& induſtriam iniquorum,quam infatuandam enunciat, ſed melius eſt, vt gloriam opulentiam,& proſperitatem illorum ſignificet, ſicut alijs ſcripturæ locis Lux proſperitatem declarat, Tenebræ vero calamitatem,& in hanc partem Iob c.21.ait,Quoties lucerna impiorum extinguetur,& ſuperueniet eis inundatio. Tum quòd ſequenti verſu,de illorum conſilio infatuando loquitur.Ait ergo licet improbi clari ſint gratia,potentia,& auctoritate valeant,eorum tamen ſplendor deformabitur,atque delebitur. Sicut de improbo quodam dicit Eſaias, Quomodo cecidiſti de cælo lucifer, qui mane oriebaris,Quamuis enim opibus,& hominum admiratione impius in cælo eſſe videatur, decidet tamen ex aſtris, cum enim eius gloria leuiſsimas radices egerit, diu non poteſt conſiſtere.Nam morte ſaltem omnis eius amplitudo abſoleſcet.

Iob 21. Impij homines tandem ruent. *Eſai.* 14.

17 *Arctabuntur greſſus virtutis eius.*

Id eſt,non ita viribus,& potentia valebunt ad ea,quæ conabātur, expromenda.Ij,qui vt ſapientia narrat,dicere ſolent,Sit fortitudo noſtra lex iniuſtitiæ, quod enim infirmum eſt, inutile inuenitur,id eſt,nullis officij,& iuſtitiæ legibus cohibeamur, quominus libidinem noſtram,ſi potuerimus,expleamus.Ea enim eſt profligatiſsimorum hominum ratio,vt à nullo maleficio,quod committere poſsint,ſe temperent,ſi vtile ſibi,aut iucundum eſſe cenſeāt, qui alio modo coerceri non poſſunt,niſi vt hic dicitur, vt greſſus virtutis eorum arctentur, id eſt, vt eorum virtus atque potentia præcidatur.Vt Deum precabatur Iudith dicens,Erige brachium tuum,ſicut ab initio,& allide virtutem eorum in virtute tua, cadat virtus eorum in iracundia tua,qui promittunt ſe violare ſancta tua,& polluere tabernaculum nominis tui, & deijcere gladio ſuo cornu altaris tui. Arctare etiam greſſus ratio dicendi eſt ad ſignificandam calamitatem,& oppreſsionem. Sicut è contrario, dilatare greſſus ad proſperum rerum curſum,ſicut de ſe dicit Da-

Sap. 2. *Iud.* 19.

Pſal. 17. uid, Dilataſti greſſus meos ſubtus me, & non ſunt infirmata veſti-
gia mea. In Hebræo eſt צעדי zahade greſſus. Sed Septuaginta au-
ctores צערי zohre paruuli ſiue minores legiſſe videtur, ſunt enim
ד & ר literæ valde ſimiles apud Hebræos. Et propterea ita id con-
uerterunt θηράσαισαν ἐλάχιστοι τὰ ὑπάρχοντα αὐτῦ captent minimi fa-
cultates eius. Nam און on non ſolum virtutem, & vim ſignificat,
ſed etiam ea, quæ vi comparata ſunt, vt declarant Hebræi capit.
20. libri huius verſu 10. verbum ירצו izru alijs punctis actiuum eſ-
ſe poteſt. Quare apta verbis Hebræis eſt conuerſio Septuaginta
virorum. Sententia autem etiam aptiſsima eſt, id eſt, Ita claritas,
& amplitudo eius infringetur, vt à minimis, & vilibus homini-
bus, quos ipſe contemnebat, facultates & fortunas ſuas defende-
re non poſſit. Ita Ieroboam ſeruus Salomonis ab eoque in exi-
lium proficiſci coactus, maiorem partem regni eius poſtea occu-
Suo conſilio decepti iniqui peribunt. pauit. *& præcipitabit eũ conſilium ſuum*. Id eſt, Eiuſmodi conſilium
inibit, ex quo grauiſsimum detrimẽtum accipiet. Sicut Roboam
conſilio iuuenum nolens populi tributum leuare, magnam regno
3. Reg. 12. ſuo cladem conflauit. Sic factum etiam eſt, vt Goliat, & Holopher-
nes gloria florentes gladijs ſuis iugulati fuerint. De qua re plu-
ribus egimus cap. 5. Exponentes illud, Qui apprehendit ſapientes
in aſtutia eorum, ad quod pertinet etiam, quod ſequitur.

8 *Immiſit enim in rete pedes ſuos, & in maculis eius ambulat.*

9 *Tenebitur planta illius laqueo.*

Id eſt, Suis ſe prauis conſilijs, ita implicabit, vt damna, atque de-
trimenta non ſubterfugiat, & ea quæ in alios intendebat pericu-
Pſal. 34. la ſibi creentur, id quod iniquis hominibus anxie Dauid impre-
catur dicens, Veniat illi laqueus, quem ignorat, & captio, quam
abſcondit, apprehendat eum, & in laqueum cadat in ipſum, *&
exardeſcet contra eum ſitis*. In Hebræo eſt צמים tſamim, quod ſitien-
tes. 5. ca. huius libri verſ. 5. Vulgatus interpretatus eſt. Et ita hoc
loco Græci reddunt διψῶντας, Quare intelligendum eſt, Exarde-
ſcet contra eum ſitis alicuius ſitientis, id eſt, qui fortunas, & opes
eius vehemẽtes inhiet, eiſque diripiendis neruis omnibus incum
Pſal. 108. bat. Id quod etiam improbis imprecatur Dauid dicens, Scrute-
tur fœnerator omnem ſubſtantiam eius, & diripiant alieni labo-
res eius. Quis enim magis ſitit alienas opes quã fœnerator? Græ-
ci vero tranſitiuũ faciunt verbũ יחזק iachazec, quod noſter vertit
exardeſcet, paraphraſi vtens, ſignificat autem proprie חזק chazac
roborare, & ita optime vertunt Græci interpretes κατισχύσει ἐπ' αὐτὸν
διψῶντας Roborabit aduerſus eum ſitientes. Deus ſcilicet, vt robo-
rauit Ieroboam aduerſus Roboam filium Salomonis.

Abſcon-

10 *Abſcondita eſt in terra pedica eius, decipula illius ſuper ſemitam.*

Perſiſtit in eo,quod dixerat ſuis conſilijs iniquos homines perituros,videturque huius rei ſatis conſiderandam rationem exponere.Nam in ea, quam inſtituit vitæ ratione, quam opportuniſſimam exiſtimat ad auctoritatem ſibi, & potentiam parandam, ea,quam monit, via, vt ſui ſit voti compos, malum & incommodum maximum latet,in quod ex improuiſo ignarus incidet. Id ergo incommodi pedicam,& decipulam illius appellat, in quam ſe ſuis ſceleratis conſilijs conijciet. id quod planius docet Eccleſiaſticus dicens,Facienti nequiſsimum conſilium,ſuper ipſum deuoluetur,& non agnoſcet vnde adueniat illi. Illuſio, & improperium ſuperborum & vindicta, ſicut leo inſidiatur illi. Cuius rei vnicuique res humanas attente conſideranti exempla multa in vita ſuccurrent.Quæ homines certe maxime terrere debent, & à doloſis,& perditis conſilijs auocare. *Eccle.27.*

11 *Vndique terrebunt eum formidines.*

Doctiſsime modum hominis impij deſcribit, qui licet cum res proſpere cadunt erecto animo ſit,ſi offendat tamen, ſeque ei immutet fortuna, vehementer metu exanimatur. Ex flagitiorum enim conſcientia magnus timor, & ingens oritur ſolicitudo. Sicut dicitur in ſapientia, Semper præſumit ſæua perturbata conſcientia. In eãdem ſententiam Septuaginta dicunt,vndique eum perdent ὀδύναι dolores,quibus affici ſolet is,qui in metu eſt *& inuoluent eum pedes eius.*Id eſt,Formidines pedes eius inuoluent, cogentes eum ſe in fugam conijcere. Quam ſententiam planius Hebræa ſignificare videntur, quæ ita habent,ſi verbum de verbo traducamus, Et diſpergent eum pedibus ſuis,id eſt,Suis pedibus fugam quæret. Eandem ſententiam Græci videntur innuere πολλοὶ δ' περὶ πόδα αὐτοῦ multi circum pedem eius,id eſt,dolores ex timore nati. Ita fiet,vt ſeſe fugæ det. Eodem modo Sapiens in prouerbijs declarat,quantus impiorum hominum metus ſit, dicens, Fugit impius nemine perſequente. *Iniquus valde timet.* *Sap.17.* *Prou. 28.*

12 *Attenuetur fame robur eius.*

Id eſt, Potentia eius infringatur ſic, vt libidinem ſuam non poſſit,vt ante expromere.Quòd *robur* dicit Hebraice eſt און on,quod vis,& robur proprie eſt. Quia tamen in filijs procreandis patris robur demonſtratur, putant Hebræi per metonymiam filium ſignificari. Et ita quidam Hebræus explicat illud pſalmi. 77. verſ. 51.Percuſſit omne primogenitum in terra Ægypti,primitias omnis laboris eorum.Hebraice eſt אונים onim,& declarat ille, Filio- *Fame aliquã do conficiuntur iniqui.*

 rum,

rum,vt primitias filiorum ſit idem,quod primogenita. Hieronymus reddit partus. Ita hoc loco alius Hebræus in commentarijs רעבו zarho ſemen eius explicat, id eſt, Semen eius famelicum ſit, quæ apta etiam eſt expoſitio. Nam hoc quoque viris iniquis im-
Pſal. 108. precatur Dauid dicens,Nutantes transferantur filij eius, & mendicent.Sed illud אונו ono Septuaginta ad famem retulerunt ἐν λιμῷ στενῷ in fame anguſta conuertentes,hoc eſt valida,& nimia fame opprimantur.***Et inedia inuadat coſtas illius.***Ideſt,fame conficiatur,ne tantis viribus polleat. Ad eandem pertinent ſententiam Hebræa verba,quæ verbum de verbo tranſlata ſic habent.Et afflictio parata coſtæ eius,& propterea Græci conuerterunt πτῶμα δὲ αὐτῷ ἡτοίμασται ἐξαίσιον fœda ei parata eſt ruina,id eſt,Caſus eum,& afflictio manet,quæ repente eum inuadet imparatum.Id quod ip-
Prou. 1. ſa ſapientia in prouerbijs viris iniquis fore prædicit; Quum irruerit repentina calamitas,& interitus, quaſi tempeſtas ingruerit.Quando venerit ſuper vos tribulatio,& anguſtia.Ex quo loco etiam explanatur,quod ſequitur.

13 ***Deuoret pulchritudinem cutis eius, conſumat brachia illius primogenita mors.***

Multæ calamitates impiorum. Primogenita mors,vel primogenitus,vel angelus mortis,vel θάνατος mors,vt Septuaginta,Chaldæus & alij vocem Hebræam declarant,repentina illa calamitas eſt,vt mea fert ſententia,de qua Salomon loco citato locutus eſt, in qua vir iniquus tabeſcet. Quòd pulchritudinem, & brachia dicit, idem verbũ eſt apud Hebræos בדים badim, ſed diuerſo modo explicatur, vulgatus primo loco interpretatur pulchritudinem, Septuaginta vero κλάδους ramos. Secundo loco vulgatus interpretatur brachia, Septuaginta vero ὡραῖα pulchra.Significat autem בדים badim ramos, & per tranſlationem membra corporis, quòd eius ſint quaſi rami, filios etiam quòd ſint quaſi quidam parentum rami. Quare ***Pulchritudinem cutis eius***, Corporis eius membra poſſumus intelligere, brachia vero filios eius. Vt primo loco membra corporis, ſecundo liberos בדים badim ſignificet,vt hoc verſu calamitatem eius, & liberorum eius,quam ante tetigiſſe diximus,complectatur.

14 ***Auellatur de tabernaculo ſuo fiducia eius.***

Opes,& fortunas hominis potentis, fiduciam eius vocare puto, diuitijs enim maxime cõfidit,ex eiſque auxilium quærit ad alios opprimẽdos,& libidines ſuas explẽdas, dicẽte etiã in prouerbijs
Prou. 18. Salomone, Subſtantia diuitis vrbs fortitudinis eius, & quaſi murus validus circunſtans eum. Septuaginta vero auctores ſanitatem fiduciã eius eſſe crediderunt, ἴασιν vertentes. Sicut enim infir-

 ma

ma valetudo debilitat, ita firma ſpem facit potenti. Quidquid igitur ſit, in quo ſpes ſuas collocauerit, conuellatur, è domoque eius pellatur. *Et calcet ſuper eum quaſi rex interitus.* Id eſt, Interitus is, cui mederi & repugnare non poſsit, in eamque calamitatem depellatur, quam leuare nulla ratione poſsit. Idem ſapiens loco citato ſignificauit dicens, Et interitus quaſi tempeſtas ingruerit. Hebraice eſt, in eandemque ſententiam dicitur, Et detrudat eum in regem terrorum, id eſt, in magnam calamitatem, & luctum, quem releuare nullo modo poſsit. Sed verbi ſuppoſitũ תצעד hazato conſilium eius quidam Hebræus in commentarijs eſſe vult, hoc eſt, Conſilium eius detrudat eum, &c. Alij Deum, hoc eſt Deus detrudat eum &c. Vtrumque quadrat. Facile ex hoc verſio Græcorum intelligitur σχοίη δ᾽ αὐτὸν ἀνάγκη αἰτίᾳ βασιλικῇ, contineat eum neceſsitas accuſatione regia, id eſt, Ea neceſsitate vrgeatur, qua ſicut reus iuſto iudicio damnatus, nullo modo liberari poſſit. Sicut dixit Dauid, Cum iudicatur exeat condemnatus. *Pſal. 108.*

15 *Habitent in tabernaculo illius ſocij eius, qui non eſt.*

Id eſt, Eo mortuo non filij, ſed ſocij, hoc eſt, alieni occupent domum, & tabernaculum eius. Sicut etiam dixit Dauid, Filij eius *Pſal. 108.* eijciantur de habitationibns ſuis, & diripiãt alieni labores eius. Sed obſcure hoc conuerſum eſt, ſicut obſcura ſunt, & valde conciſa huius loci Hebræa verba תשכון באהלו מבלי לו tiſcon beaholo mibeli lo, habitet in tabernaculo eius, eo quod non ei. Quod varie exponitur, Septuaginta viri putarunt huius verbi ſuppoſitum eſſe ἀνάγκην neceſsitatem, hoc eſt, Neceſsitas habitet in tabernaculo eius. Chaldæus vero אנתתה intete, vxorem eius ſuppoſitum eſſe duxit, eo quod verbum Hebræis ſit fœmininum, & ita hunc locum explicat; Vxor eius habitet in tabernaculo non ſuo. Quæ expoſitio verbis Hebræis, & contextui præter cæteras, quas probant Hebræi mihi ſemper aptior viſa eſt. Nam huic malo Iob *Iob 13.* etiam ſe deuouet, ſi legem Dei violauiſſet dicens, Si ad oſtium amici mei inſidiatus ſum, ſcortum alterius ſit vxor mea. Quidam Hebræus in commentarijs בהלה bahala terror ſuppoſitum eſſe dicit, & ita explicat locum, Terror habitet in tabernaculo eius, propterea quod eius non ſunt ea, quæ in eo ſunt, ſed calumnia & rapina comparata. Quæ idonea etiam expoſitio eſt. *Aſpergatur in tabernaculo eius ſulphur.* Id eſt penitus iuſta Dei ſententia ſubuertatur tabernaculum, & domus ea, quæ alienis opibus conſtructa fuit, & in quam præda ex alienis fortunis crudeliſsime capta importabatur, quæ denique erat prædonis, vel potius ſanguinariæ beſtiæ receptaculum. Ita Zacharias de illo volumine, *Zachar. 5.*

quod vidit volans, in quo erat ſcripta ſententia & animaduerſio Dei in improbos, Et educam (ait) illud, dicit Dominus exercituum, & veniet ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter, & commorabitur in medio domus eius, & conſumet eam, & ligna eius, & lapides eius. Aſpergi ſulphur optat, vt Dei acerbiſsimum ſupplicium innuat. Hac enim ratione horrendum illud exemplum in Sodomam, & Gomorrham editũ

Geneſ.19. fuit. Narratur enim in Geneſi, Dominus pluit ſuper Sodomam, & Gomorrham ſulphur, & ignem à Domino de cælo, & ſubuertit ciuitates has.

16 ***Deorſum radices eius ſiccentur, ſurſum autem atteratur meſſis eius.***

Id eſt, radicitus familia, genus, & liberi eius extinguantur, & radicitus ex orbe terrarum conuellantur. Quare fruſtra impij hæc longiſsime propagare conantur. Dicente etiam Eſaia, Sicut deuorat ſtipulam lingua ignis, & calor flammæ exurit, ſic radix eorum quaſi fauilla erit, & germen eorum, vt puluis aſcendet. Abiecerũt enim legem Domini exercituum, & eloquium ſancti Iſrael blaſphemauerunt. Ex quo illud efficitur, quod ſequitur.

Fruſtra impij genus & familiam ſuam longiſſime propagare ſtudent.

Eſai.5.

17 ***Memoria illius pereat de terra, & nomen eius non celebretur in plateis.***

Id eſt, nulla inter mortales mentio fiat eius, qui ſceleratis, & peruerſis modis famæ, & nominis celebritati ſeruiuit. Sicut etiam ei

Pſalm.108. imprecatur Dauid; In generatione vna deleatur nomen eius, & diſpereat de terra memoria eius.

18 ***Expellet eum de luce in tenebras, & de vrbe transferet eum.***

Subaudi Deus, vel calamitas, aut calamitates, vt congruum ſuppoſitum ſit verborum Hebræorum, quæ pluralis numeri ſunt, אלהים elohim Deus, quod iungitur etiam verbo plurali apud Hebræos. Nihilque aliud hoc verſu ſignificari puto, niſi morte mulctabitur. Nam lux in hoc libro appellatur vita, vt, Quare miſero data eſt lux, Et qui concepti non viderunt lucem, dicitur,

Iob 3. cap.3. Mors etiam tenebræ nominatur, vt cap. 10. Antequam

Iob 10. vadam, & non reuertar ad terram tenebroſam, & opertam mortis caligine, terram miſeriæ & tenebrarum, vbi vmbra mortis. Quòd vero de vrbe dicit, Hebraice eſt תבל tebel orbem terræ ſignificans, & ἐκ τῆς οἰκουμένης ab orbe terrarum transferunt Septuaginta interpretes: & in quibuſdam vulgatæ editionis exemplis eſt, De orbe: facileque forte pro orbe irrepſit vrbe. Quomodocunque ſit eadem eſt ſententia, quam diximus.

Non

19 *Non erit ſemen eius, neque progenies in populo ſuo neque vlla reli-
quia in regionibus eius.*

Pro ſemine, & progenie in Hebræo eſt, Filij, & nepotes eadem
ſententia, id eſt, ſoboles, progenies, & genus eius extirpetur, &
funditus ex hominum communitate exterminetur. Licet ipſe il-
lud imaginibus ornare, & multis opibus ſtabilire conatus ſit. Idē
etiam ſignificauit Dauid dicens, Fiant nati eius in interitũ. Illud *Pſal.* 103.
neque *Vlla reliquia in regionibus eius*, Paraphraſi Septuaginta tranſ
ferunt ἀλλ' ἐν τοῖς αὐτοῦ ζήσονται ἕτεροι in rebus eius viuent alij. Et qnia
in Hebræo pro regionibus eius eſt. במגוריו megurau habitationi-
bus eius. Sicut etiam dixit Dauid, Filij eius eijciantur de habita- *Pſal.* 108.
tionibus ſuis.

20 *In die eius obſtupebunt nouiſſimi, & primos inuadet horror.*

Diem eius vocat caſum, & exitium eius, nouiſsimos appellat
eos, qui tunc poſtremo nati fuerint, primos vero qui primo nati
ſunt, id eſt, Iuuenes, & ſenes, omnes denique homines vehemen-
ter formidabunt, cum tantam tantisque modis munitam ſtirpē,
atque familiam tã miſerabili ruina extirpari viderint. Id quod
luculenter etiam vaticinatus eſt Dauid dicens, Deus deſtruet te *Pſalm.* 51.
in finem: euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicē
tuam de terra viuentium. Videbunt iuſti, & timebunt, & ſuper eũ
ridebunt, & dicent, Ecce homo, qui non poſuit Deum adiutorem
ſuum, ſed ſperauit in multitudine diuitiarum ſuarum, & præua-
luit in vanitate ſua.

21 *Hæc ſunt ergo tabernacula iniqui, & iſte locus eius, qui ignorat
Deum.*

Id eſt, ita agetur cum ædibus iniqui magnifice conſtructis, & is
exitus erit eius, qui Deum cōtemnit. Vel tabernacula poſuit pro
familia, quam etiam Latini domum vocant, & Caſtellani *caſa*, id
eſt, ita impius cum tota ſua familia exterminabitur. Eritque
apta totius capitis peroratio, in quo de impio, & eius familia
egit. Quæ de toto iniquorum genere Baldad dicens, ſi deinde ve-
lit aſſumere, Iob iniquum eſſe, vt concludat ob eam rem in tot ca
lamitates veniſſe, falſa erit, vt iam diximus aſſumptio. Animad- Quo pacto fit intelligen dum ſceleratos ſemper pœnas luere.
uertendum etiam eſt, vt ea, quæ dixit Baldad, certiſsima habean
tur, non ſemper iniquos homines ſcelerum ſuorum pœnas in hac
vita luere, immo pleroſque vſque ad extremum vitæ diem pro-
ſperam fortunam trahere, vt in multis regibus, & principibus ſce
leratis ſæpe compertum eſt: atque adeo per multos annos genus,
ſtirpem, familiam, & regnum ſuum latiſsime propagare, vt his
temporibus magno Chriſtianæ Reipub. incommodo ex Otho-

manorum improba progenie cognoſcitur. Non dubium tamen eſt, quin vel in hac vel in futura vita, grauiſsimum ſit iniquis hominibus ſupplicium conſtitutum.

CAP. XIX.

A *Reſpondens autem Iob, dixit.*
2 *Vſquequo affligitis animam meam, & atteritis me ſermonibus?*
3 *En, decies confunditis me, & non erubeſcitis opprimentes me.*
4 *Nempe etſi ignoraui, mecum erit ignorantia mea.*
5 *At vos contra me erigimini & arguitis me opprobrijs meis.*
6 *Saltem nunc intelligite, quia Deus non æquo iudicio afflixerit me, & flagellis ſuis me cinxerit.*
7 *Ecce, clamabo vim patiens, & nemo audiet, vociferabor, & non eſt qui iudicet.*
B 8 *Semitam meam circumſepſit, & tranſire non poſſum, & in calle meo tenebras poſuit.*
9 *Spoliauit me gloria mea, & abſtulit coronam de capite meo.*
10 *Deſtruxit me vndique, & pereo, & quaſi euulſæ arbori abſtulit ſpem meam.*
11 *Iratus eſt contra me furor eius, & ſic me habuit quaſi hoſtem ſuum.*
C 12 *Simul venerunt latrones eius, & fecerunt ſibi viam per me, & obſederunt in gyro tabernaculum meum.*
13 *Fratres meos longe fecit à me, & noti mei quaſi alieni receſſerunt à me.*
14 *Dereliquerunt me propinqui mei: & qui me nouerant, obliti ſunt mei.*
15 *Inquilini domus meæ, & ancillæ meæ, ſicut alienum habuerunt me: & quaſi peregrinus fui in oculis eorum.*
16 *Seruum meum vocaui, & non reſpondit, ore proprio deprecabar illum.*
17 *Halitum meum exhorruit vxor mea, et orabam filios vteri mei.*
D 18 *Stulti quoque deſpiciebant me: et cum ab eis receſſiſſem, detrahebant mihi.*
19 *Abominati ſunt me quondam conſiliarij mei: et quem maxime diligebam, auerſatus eſt me.*
20 *Pelli meæ, conſumptis carnibus, adhæſit os meum, et derelicta ſunt tantummodo labia circa dentes meos.*

Miſe-

21 *Miſeremini mei, miſeremini mei ſaltem vos amici mei, quia manus Do-*
mini tetigit me.
22 *Quare perſequimini me ſicut Deus, & carnibus meis ſaturamini?*
23 *Quis mihi tribuat, vt ſcribantur ſermones mei? quis mihi det, vt exa-*
rentur in libro.
24 *Stylo ferreo, & plumbi lamina, vel certè ſculpantur in ſilice?*
25 *Scio enim, quòd Redemptor meus viuit & in nouiſsimo die de terra ſur-*
recturus ſum.
26 *Et rurſum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum.*
26 *Quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius,*
repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo.
28 *Quare ergo nunc dicitis, Perſequamur eum, & radicem verbi inuenia-*
mus contra eum?
29 *Fugite ergo à facie gladij, quoniam vltor iniquitatum gladius eſt & ſci-*
tote eſſe iudicium.

1 *Reſpondens autem Iob, dixit.*
2 *Vſquequo affligitis animam meam, & atteritis me ſermonibus?*

Id eſt, quibus mihi cõuitium iniuria facitis, & meos grauiſsimos dolores refricatis. Quod hominum genus vehementer moleſtum erat Dauidi dicenti, Induantur confuſione, & reuerentia, qui maligna loquuntur ſuper me.

3 *En decies confunditis me.* Pſal. 34.

Numerus finitus pro infinito, id eſt, ſæpe eiſdem me ſermonibus cõfunditis, ſæpe eadem repetentes. Eodem numero finito pro infinito vſus eſt Ioannes in Apocalypſi, Habebitis tribulationẽ diebus decem, id eſt, Multis diebus. Et Iacob in Geneſi, Immutaſti mercedem meam decẽ vicibus, id eſt ſæpe. *Et non erubeſcitis opprimentes me,* Quod opprimentes dicit Hebraice eſt תהכרו tacheru, quod verbum hoc tantum loco reperitur, & propterea ignotæ ſignificationis eſſe videtur: nam varie exponitur. Septuaginta eodem fere modo, quo vulgatus interpretantur ἐπίκεισθε incumbitis in me. Chaldæus autem è נכר alio verbo deductum eſſe putauit quod cognoſcere ſignificat. Nam ita conuertit תשתמודעון tiſtemodehun cognoſcitis, id eſt, confunditis me, cum meam inculpatam vitam cognoueritis. Quidam Hebræus in commentarijs תלעיגו talhigu ſubſannabitis. Alij admiramini de me, declarant, alij in-

Apoc. 2.
Geneſ. 3.

durati

durati eritis mihi. Quacunque ratione exponatur, inhumanitatẽ ſignificat amicorum erga Iob.

4 *Nempe & ſi ignoraui, mecum erit ignorantia mea.*

Id eſt malo ignorantiæ meæ damnum ferre, quam tam grauibus ſermonibus à vobis erudiri, quibus irritatus fortè in tantis malis animum deſpõdebo, & ad eam deſperationem compellar, ex qua longe maius vulnus, quàm ex ignorantia accipiam. Et quidem exiſtimo ſatius eſſe ignorare, quam ab imperitis doceri. Nã pro vno, quem tollant errorem, multos alios, & fortè mãgis pernicioſos incutiunt. Vnde narratur de Iſocrate eos nullatenus inſtitue re voluiſſe, qui ab alijs primum fuiſſent inſtituti. De huiuſmodi magiſtris Iacobum dixiſſe puto. Nolite plures magiſtri fieri fratres mei, Scientes quoniam maius iudicium ſumitis. Huic loco Septuaginta viri ſubiecerũt id, in quo Iob in hac diſputatione erraſſe, & ignoranter feciſſe videtur: quod neque in Hebræo, neque in Chaldæo, neque in vulgato interprete eſt. Summopere vero animaduertendum eſt, λαλῆσαι ῥῆμα, ὃ οὐκ ἔδει. τὰ δὲ ῥήματά μου πλανᾶται καὶ οὐκ ἐπὶ καιροῦ locutum fuiſſe verbum, quod minime decet, verba vero mea errant, & non in tempore. Certũ enim eſt Iob erraſſe verbis non ita modeſtis faciendis, cum diceret ſe cum Deo velle de ſua innocentia experiri, id quod ipſe vltimo capite fatetur dicens, Inſipienter locutus ſum, & quæ vltra modum excederent ſcientiam meam; Audi, & ego loquar, interrogabo te, & reſponde mihi. Quod Septuaginta viros appoſuiſſe duco, vt ſignificarent non adeo hunc errorem grauem fuiſſe, vt antiquius ei non eſſe deberet in eo verſari, quam amicis integram ſuam vitam damnantibus, & contumelijs afficientibus aſſentiri, vt ipſe Iob mox dicit.

Satius eſt ignorare quã ab imperito doceri.

Iacob. 3.

5 *At vos contra me erigimini, & arguitis me opprobrijs meis.*

Id eſt mihi in tãta calamitate inſultatis, & probare conamini me culpa mea in tanto opprobrio verſari. Similem hoſtium ſuorum inſultationem Dauid pertuliſſe videtur, cum de illis dicit, Tentauerunt me, ſubſannauerunt me ſubſannatione, frenduerunt ſuper me dentibus ſuis. Quod *erigimini* dicit, In Hebræo eſt, תגדילו higdilu, magnificatis, quod quidam interpretantur, Magnificatis errorem, ſcilicet meum, Sed melius, vt intelligamus, Magnificatis vos ipſos, me viciſſe pũtantes. Quare rectè vertit vulgatus *erigimini*, quam ſententiam etiam Septuaginta reddiderunt.

Pſalm. 43.

6 *Saltem nunc intelligite, quia Deus non æquo iudicio afflixerit me.*

Status eſt cauſæ ſuæ, de quo tota cum amicis controuerſia erat, id eſt, Non merito meo tantas mihi pœnas impoſuit, Sicut in princi

pio

pio dixit reſponſionis ſuæ, Vtinam appenderentur, peccata mea, quibus iram merui, & calamitas, quam patior, in ſtatera, Quaſi arena maris, hæc grauior appareret. Et cap. 10. Dicam Deo, Noli *Iob. 6.*
me condemnare, indica mihi, cur me ita indices, Nunquid bonũ *Iob. 10.*
tibi videtur, ſi calumnieris me? illud autẽ ***non æquo iudicio afflixerit me***, mitius in Hebræo ponitur, עותני hieuetani peruertit me. Et ita transferunt Septuaginta viri Dominus eſt ταράξας conturbans, ***Flagellis ſuis me cinxerit***, id eſt, ſupplicio conſtrinxerit ***Flagellis ſuis***, dicit, in Hebræo eſt מצודו mezudó, quod hoc tantum loco ſub hac forma reperitur. Quare variè declaratur, in eandem tamẽ, quam explicui ſententiam. Chaldæus, & Hebræi Rete eius interpretantur ſicut מצודה matſuda eiuſdem radicis ſub alia forma, appoſiteque in verbum cadit Cinxerit, quod retis potius quam flagelli eſſe videtur. Septuaginta tamen auctores, non cum. ד, ſed cum. ר. nomen legiſſe videntur facileque vna pro alia irrepſiſſe poterat. Nã ὀχύρωμα munitionem conuerterunt à מצור matſor, quod Hebræis munitio eſt. Sententia verò eadem eſt, ſiue Rete, ſiue Munitionem conuertamus, id eſt me doloribus, & anguſtijs ita interclufit, vt ſubterfugere non poſsim. Sicut verſu. 8. ſtatim dicit. Semitam meã circumſepſit.

7 ***Ecce clamabo vim patiens, & nemo audiet.***

Id eſt dolore clamare cogor, nemo tamen me reſpicit, nemo audit, aut auxilium fert. Deus me peruertit, amici calumniantur, atque condemnant, quo igitur me vertam neſcio. Quod ***vim patiens***, dicit, in Hebræo eſt חמס chamas iniquitas aut falſitas: Id eſt, clamabo iniquitate vel falſitate oppreſſus, vt interpretatur vulgatus, vel vt alij vociferabor iniquitatem, & falſitatem: id eſt. Iniquitate, & falſitate ab amicis circumuenior, dum culpam in me conferunt, & me criminum accuſant, quæ nunquam commiſi. Veruntamen illud, Vociferabor, longe aliter reddunt Græci γελῶ rideo, quia non per. ע. ſed per. ח. litteras, licèt figura diſsimiles, prolatione tamen ſimillimas verbum legiſſe videntur: verbum autem Hebræum per. ח. ſignificat ridere. Illud autem, Et nemo audit, illi trãsferunt οὐ λαλήσω non loquar. Vulgare enim eſt verbum Hebræũ ענה hana, & loqui, & reſpondere Hebræis ſignificare, idemque eſſe nemo audiet, vt vertit vulgatus, & nemo reſpondebit, ***Vociferabor, & non eſt, qui iudicet***, Id eſt, ſi quærar iniquo me iudicio opprimi, non eſt qui iuſtum mihi reddat iudicium, cum Deus ad quem *Boni contumelijs affecti*
ab hominibus damnatus prouoco, mihi etiam iratus ſit. Ex Deo *ex Deo æquũ*
enim viri ſancti hominum temerarijs ſententijs, & nefarijs contu *iudiciũ quæ-*
melijs vexati æquum iudicium quærunt. Quod quandiu non exer *runt.*

cet,

*Pſal.*73. cet,ſed inimicos inſultare, & potentia in eos valere permittit, ſibi iratum & infenſum arbitrãtur.Quocirca dicebat Dauid,Exurge Deus iudica cauſam tuam, memor eſto improperiorum tuorũ eorum,quæ ab inſipiente ſunt tota die.Cauſa vero,& improperia Dei ſunt,quæ virum ſanctum attingunt; cum ipſe ſe Dei patrocinio commiſerit, in eoque rationes omnes ſuas collocauerit. Totius autem huius verſus ea eſt apud Septuaginta auctores ſententia, Siue taceam ridens, atque contemnens contumelias quibus afficior,ſiue clamen Dei æquitatem implorans,non eſt,qui faciat iudicium.Verba verbis aptè etiam reſpondere iam docuimus.

Impropetia viri ſancti ſunt impropetia Dei.

8 *Semitam meam circumſepſit,& tranſire non poſſum & in calle meo tenebras poſuit.*

Narrat per aliquot verſus, & amplificat calamitates ſuas, id eſt, Deus ita me miſerijs,& ærumnis obruit,vt emergere,& reſpirare nõ poſſim, non eſt quò confugiã, aut vnde aliquam cõſolationem accipiam, aut leuationem vllam expectem. Simili tropo vſus eſt
*Thren.*3. Hieremias dicens,In tenebroſis collocauit me,quaſi mortuos ſẽpiternos.Circumædificauit aduerſum me,vt non egrediar,aggrauauit compedem meum. Concluſit vias meas lapidibus quadratis,ſemitas meas ſubuertit.Sequitur autem.

9 *Spoliauit me gloria mea,& abſtulit coronam de capite meo.*

Gloriam,& coronam idem hoc loco ſignificare puto,diuitias,for-
*Prouer.*14. tunas,& ſplẽdorem domeſticum, vt dicit Salomon in Prouerbijs, Corona ſapientium diuitiæ eorum. Vel fortè coronam dixit, vt regnum innueret. Satis enim probabile eſt regẽ fuiſſe, eius enim
*Prouer.*17. amici reges,vt diximus in principio, in Tobia vocãtur. Quidam Hebræus in commentarijs dicit,Coronam filios ſignificare: quia dicit Salomon in prouerbijs,Corona ſenum filij filiorum. Omnia quadrant.

10 *Deſtruxit me vndique, & pereo, & quaſi euulſæ arbori abſtulit ſpem meam.*

Sæpe diximus Iob de ſua ſalute deſperaſſe, quod natura recuperari non poſſe videbat.id quod hoc verſu ſignificat.

11 *Iratus eſt contra me furor eius, & ſic me habuit quaſi hoſtem ſuum.*

Quod dici non poteſt, quantum exanimet quantoque dolore cõficiat viros bonos, cum tam immenſam Dei potentiam ſibi infeſtam eſſe videant,& eius à quo opem & auxilium in rerum anguſtias
*Thren.*3. compulſi ſperabant.Ita etiam dixit Hieremias,Tetendit arcum ſuum, quaſi inimicus, firmauit dexteram ſuam quaſi hoſtis.

12 *Simul venerunt latrones eius & fecerunt ſibi viam per me, & obſederunt in gyro tabernaculum.*

Latrones

Latrones vocat, maxima illa pericula, & extrema pene diſcrimina ſibi à Deo illata: vt patet ex verſione Grecorum πειρατήρια tentationes vertentium, quæ in illum omni impetu ſimul incurrentes vndique illum ita obſederũt, vt nihil mali vitare potuerit. Idẽ ſignificauit Dauid dicẽs, Super me confirmatus eſt furor tuus, & omnes fluctus tuos induxiſti ſuper me, Et Hieremias, Repleuit me amaritudinibus, inebriauit me abſynthio. *Pſal. 87.* *Thren. 3.*

13 ***Fratres meos longè fecit à me, & noti mei, quaſi alieni receſſerunt à me.***

14 ***Dereliquerunt me propinqui mei, & qui me nouerant obliti ſunt mei.***

15 ***Inquilini domus meæ, & ancillæ meæ ſicut alienum habuerunt me, & quaſi peregrinus fui in oculis eorum.***

Optimè hominum ingenium ob oculos ponit, & qua ratione mortales amicitiam, & beneuolentiam quam frequenter vſurpant, & de qua gloriari ſolent inter ſe colant, vt diſcamus ab hominibus ſpes omnes noſtras abducere, & in Deo ponere, ſapienterque Eccleſiaſticum dixiſſe, Non agnoſcetur in bonis amicus, in triſtitia, & in malitia illius amicus agnitus eſt. Quia, vt quidam Poeta dicit. *Eccli. 12.*

Tempore felici multos numerabis amicos.
Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris.

Fallax hominum amicitia.

Admodum enim pauci homines virtute, ſed omnes ferè vtilitate dirigunt amicitias, ex communicationeq; vtilitatem, vt dicebat Aeſchines orator, fiunt inter eos amicitiæ, Ex quo vſu venit illud, quod dicit Eccleſiaſticus, Omnis amicus dicit. ego amicitiam colo, ſed eſt, amicus ſolo nomine amicus, Sodalis amico coniucundabitur in oblectationibus, & in tempore afflictionis aduerſarius erit. Ariſtoteles etiam hac ratione puto ductus dicere ſolebat ὦ φίλοι φίλοι οὐδεὶς φίλος amici amici nemo amicus. Et ob eã rem Chriſtus merito ſuos Apoſtolos amiciſsimos eſſe duxit eorum ita conſtantiã commendans, Vos eſtis, qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis, Non ita Paulo Apoſtolo accidit dicenti. In prima mea defenſione nemo mihi affuit, ſed omnes me dereliquerunt, nõ illis imputetur. Dominus autem mihi aſtitit, & confortauit me. Quare ad Dei nos amicitiam conferamus, quia licet ab omnibus alijs perfide deſeramur, nobis tamen ſemper aderit, Ad idem declarandum pertinet, quod ſequitur. *Eccli. 37.* *Luc. 22.* *2. Timo. 4.*

16 *Seruum meum vocaui,& non reſpondit,ore proprio deprecabar illum.* Facileque intelligitur. Suæ enim potius quam heri, ſeruiebat vtilitati qua ſublata, difficile homines huiuſmodi in officio contineas.

17 *Halitum meum exhorruit vxor mea.*

Quod fœtidus forte & graue olens propter morbũ eſſet. Sed quod exhorruit dicit, in Hebræo eſt זרה zara. Quod varie explicatur, Chaldæus, & quidam Hebræus in commentarijs alienum declarant ex radice זור zur,id eſt, Vxor mea me alienum duxit. Hanc fortè ſignificationem vulgatus ſecutus,Exhorruit,cõuertit. Si vero radix ſit ipſum זרה zara, quod circuire, & circundare inter alia ſignificat, poſſumus vertere, Spiritus meus circundedit vxorem meam,id eſt, Precabatur illam,& vt ad me accederet, obſecrabat. Et propterea Septuaginta transferunt καὶ ἱκέτευον τὴν γυναῖκά μου & ſupplicabam vxori meæ. Cum viri ſit imperare,& vxoris obedire,vt Paulus auctor eſt, Mulieres viris ſuis ſubditæ. Sed in aduerſa fortuna ita conturbantur,& confunduntur omnia,vt neque caput ſit nec pedes. *Et orabã filios vteri mei.* Locus eſt obſcurus. quoniam quos filios oraſſe dicemus? cum primo capite narretur omnes eius filios domus ruina perijſſe. Quare Græci vertunt προσεκαλούμην δὲ κολακεύων υἱοὺς παλλακίδων μου blandiẽs vero vocabam filios cõcubinarum mearũ. Fas enim erat olim viris plures vxores ducere. Nã plures habuit Abrahã,& Iacob,eratq; lege veterũ permiſſum,Concubinæ vero vocabãtur inferiores vxores, quæ thori tantum participes erant, non autẽ æqualis mẽſæ,neque eorũ filij hæreditatis. Septuaginta igitur ita hoc & primũ caput cõciliant, vt primũ caput de filijs principis vxoris intelligatur,hoc vero de filijs cõcubinarum, quos remanſiſſe putant. In Hebræo tamen eſt לבני בטני libne betni,quod ita quidam Hebræus explanat, Orabã, ſcilicet,vxorem meam pro filijs ſuſcipiẽdis,id eſt,orabam,vt mecum rationem haberet ad filios procreãdos, quo accepta reſtauraretur iactura. Poteſt etiam facilius exponi, ſi prius intelligamus articulum ל ſeruientem datiuo iurantis etiam eſſe apud Hebræos. Et ita quidam non indocti Hebræi explicant illud Eſaiæ. 8. quo loco idẽ eſt articulus, Ad legem magis, & ad teſtimonium, Per legem, & per teſtimonium. Orabam ergo atque precabar vxorem meam per filios, quos habuimus. Alij putant filios vteri vocare eos ſeruos quos vnicè diligebat, vt dicit Eccleſiaſticus, Si eſt tibi ſeruus fidelis,ſit tibi quaſi anima tua: quaſi fratrem ſic eũ tracta. Quoniam in ſanguine animæ comparaſti illum. Eademque de cauſa filios vteri eos poterat appellare. Dicit etiam de ſeruo

Epheſ. 5. Aduerſa fortuna omnia conturbat.

Eſai 8.

Eccli. 31.

Salomon,

Salomon,Seruus ſapiens dominabitur filijs ſtultis,& inter fratres *Prouer. 17.*
hæreditatem diuidet. Literis etiam ſacris conſignatum eſt quam
charus fuerit Abrahamo ſeruus eius Eliezer, vt filium eum ſuum *Geneſ. 15.*
vocauerit,& hæredem facere,cum liberis careret putauerit. His *& 24.*
igitur omnibus modis hic locus ſuboſcurus illuſtrari, & declarari
poteſt.*Stulti quoque deſpiciebant me*. Merito ſtulti vocantur, qui
alium quempiam ea ſolum de cauſa deſpiciunt, quod calamitate
ſit afflictus cum bonis, & iniquis æque poſsit accidere, dicente
præſertim eccleſiaſtico, Ne ſpernas hominem in viſu ſuo. Breuis *Eccli. 11.*
in volatilibus eſt apis, & initium dulcoris habet fructus illius.Septuaginta
transferunt οἱ δὲ εἰς τὸν αἰῶνά με ἀπεποιήσαντο. Ipſi autem in
ſæculum me abiecerunt.Sententia eadem eſt,ſi verba verbis conferamus,
difficilior verſio eſt, In Hebræo eſt עוילים hauilim quod
pueros, iniquos, & ſtultos ſignificat, ſublato tamen vtroque ו. &
alijs punctis,nam hæc omnia adeſſe,& abeſſe poſſunt, vt de literis
quieſcentibus, & punctis ſæpe diximus ſublato igitur vtroque ו.
ſæculum ſignificat,vt interpretationi Græcorum cohæreat. Vel
poſſumus dicere, ו ipſi pueros eos referre, quos ſuperiori verſu
filios vocauerat, & ita relatiuum loco antecedentis Græcos poſuiſſe.
Et cum ab eis receſsiſſem detrahebant mihi. Hoc etiam ſtultorum
eſt,& eorum,qui temere non dubitant de abſentis dignitate
detrahere,Quod valde moleſtum erat etiam Dauidi, & in malis,
& incommodis ſuis ab eo numeratur, Aduerſum me ſuſurrabant
omnes inimici mei. In Hebræo ad verbum eſt, Surgebam, & loquebantur
de me.Quod quidam exponunt honorificè pueris iniquis,&
ſtultis aſſurgebam, & ipſi gratiam referebant detrahentes
mihi.Sed melius eſt Surgere in eam partem accipi,quam accepit
vulgatus ſurgebam (inquam) vt ab eis recederem.

19 *Abominati ſunt me quondam conſiliarij mei.*

Id eſt,qui mihi erant à conſilijs, & quibus aliquando maxime fidebam.
Ecce alia humanæ ſocietatis experientia, & quàm ſit infirmum
præſidium cognoſcemus.Hoc idem expertus eſt Dauid, qui
ait,Amici mei, & proximi mei aduerſum me appropinquauerũt, *Pſal. 7.*
& ſteterunt.Et qui iuxta me erant de longè ſteterũt. *Et quem maximè
diligebam aduerſatus eſt me.*Ecce alia,quod & accidit Dauidi dicenti,
Etenim homo pacis meæ in quo ſperaui, qui edebat panes *Pſal 40.*
meos,magnificauit ſuper me ſupplantationem. Chriſtus etiam
ab Apoſtolo ſuo hoſtibus ſuis crudeliſsimis proditus eſt. Tantis
igitur exemplis inſtituti,illud Eccleſiaſtici ſatis prudens eſſe conſilium *Eccli. 6.*
intelligemus.Ab amicis tuis attende.

20 Pelli-

20 *Pelli mea, conſumptis carnibus, adhæſit os meum, & derelicta ſunt tantummodo labia circa dentes meos.*

Eandem ſententiam, & Hebræus, & interpretes omnes claſsici expreſſerunt, Extrema ſum macie confectus, diuerſa tamen ratione dicendi vnuſquiſque vſus eſt. Nam Hebræus ſi verbum de verbo vertamus ita habet Pelli, & carni meæ adhæſit os meum, & euaſi cum cuti dentium meorum, id eſt, Ea tantum cutis mea non eſt tabe conſumpta, quæ eſt circa dentes meos. Eſtque Hebræa phraſis ad maciem ſummam ſignificandam Os carnibus adhærere, vt cognoſcitur ex pſalmo 101. A voce gemitus mei adhæſit os meũ carni meæ. Vulgatus autem id clarius reddere volens, intelligens fieri nõ poſſe, vt cutis adhæreret oſsibus, niſi conſumpta carne, quæ interiecta eſt, tranſtulit *Conſumptis carnibus.* Item cutem circa dentes labia eſſe duxit: & propterea reddit, Derelicta ſunt tantummodo labia, &c. Græci vero obſcurius hoc totum verterunt. Nam primo aliter, quam Hebræus, & vulgatus verſum diuiſerunt accẽtum Athna, qui Latinis eſt colum, non ſub Os meum, ſed ſub Adhæſit collocantes: deinde עצמי hazmi plurale eſſe voluerunt, quod eiſdem conſonantibus, alijs tamen punctis, vt hazmai dicamus eſſe poteſt. Ita ergo primam verſus partem intellexerunt, in pelle, & in carne mea adhæſit, tabes ſcilicet, vel putredo. Et propterea paraphraſi vertentes traduxere ἐν δέρματί μου ἐσάπησαν αἱ σάρκες μου, in pelle mea putruerunt carnes meæ. Secundam vero verſus partem ita intellexerunt, Seruaui oſſa mea in dẽtibus meis, id eſt, Omnia oſſa mea conſumpta vel putrefacta ſunt, præterquam dentes, ita transferentes τὰ δὲ ὀστᾶ μου ἐν ὀδοῦσιν ἔχεται oſſa mea in dentibus habentur, id eſt, nulla mihi oſſa illæſa reliqua ſunt, præterquam dentes.

21 *Miſeremini mei, miſeremini mei, ſaltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me.*

Ideſt, me Deus ſupplicio affecit, eſt autem boni, & Chriſtiani hominis miſerari caſum, & calamitatem eius, in quem Deus animaduertit. Contra vero eſt valde acerbum, & immane, id, in quo ſuos amicos Iob ſtatim reprehendit, dicens.

22 *Quare perſequimini me, ſicut Deus, & carnibus meis ſaturamini?*

Dei enim eſt pœnis mulctare ac ſupplicio coercere, quia iudex, & quia pater eſt; ſed cum id officij munus non faciat ad ſtomachum eius, ingrati ſunt vehementer ei, qui in hac re operã ei ſuam ſubminiſtrant, quibus, & Dauid mala imprecatur dicens, Quoniam (*Pſalm. 68.*) quem tu percuſſiſti perſecuti ſunt, & ſuper dolorem vulnerũ meorum addiderunt. *Carnibus mei ſaturamini*, ratio eſt, dicẽdi ad eorum

nimiam

nimiam acerbitatem,& crudelitatem ſignificandam, qui cũ eius
dolores conſolationibus ſubleuare deberent, augebant conui-
cijs. Hanc dicendi rationem ita explicant Septuaginta interpre-
tes ἀπὸ δὲ σαρκῶν μου οὐκ ἐμπίπλασθε, & carnibus meis nõ ſaturamini.
23 *Quis mihi tribuat, vt ſcribantur ſermones mei? quis mihi det, vt exa-
rentur in libro.*
24 *Stylo ferreo, vel plumbi lamina, vel certe ſculpantur in ſilice.*
Id eſt, Nam quod efficere ſermonibus veſtris conamini, vt me o-
rationis meæ, & meorum dictorum pœniteat, tantum abeſt, vt ali
quid proficiatis, vt potius à vobis irritatus, quòd rem apertiſsi-
mam negetis, optarem, vt ſempiterna eorum relinqueretur me-
moria, & ne comprimi poſſent in aliquo libro ſcriberentur, vel
potius in tabulis plumbi, vel ſilicis ſtylo ferreo ſculperentur. Non
enim debet conſtans, & magnus vir vlla ratione ab optima abdu
ci ſententia. Sed hoc loco minime prætereundum cenſeo, quan-
ta liberalitate, & magnificentia Deus ſancto Iob in votis, & opta
tis occurrit: optabat ipſe, vt in ſilice aut plumbi lamina verba
ſua ſcriberentur, ne vlla vnquam delerentur obliuione, at longe
meliore ratione id à Deo præſtitum fuit. Nam poſt tot ſeculo-
rum ætates ita frequenti totius eccleſiæ vſurpatione celebrata
ſunt, vt eorum memoria ſemper recentiſsima fuerit, & omnium
ſeculorum poſteritas verborum eius immemor non ſit futura.
25 *Scio enim quod redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſur-
recturus ſum.*
Hic verſus cum duobus ſequentibus obſcure ponitur in Hebræo,
& ita in varias totus hic locus trahitur ſententias. Quidam to-
tum intelligendum exiſtimant de reſtitutione ea, qua fuit à Deo
in priſtinam valetudinem, ſtatum, & dignitatem reſtitutus, &
multis alijs beneficijs auctus, vt in fine huius libri narratur, & hãc
ipſe reſurrectionem ſuam vocare. Quorum ſententia mihi ſane
non probatur, neque enim cohærere poteſt cum cæteris eius di-
ctis. Nam ſæpe, vt explicuimus, ſignificauit ſe de ſua iam ſalute
deſperaſſe, neque vllam ſibi requiem ſupereſſe, niſi ſepulchrum, vt
capite ſeptimo, Deſperaui nequaquam vltra iam viuam: parce
mihi, nihil enim ſunt dies mei. Et capite decimo ſeptimo, Spi-
ritus meus attenuabitur, dies mei breuiabuntur, & ſolum mihi
ſupereſt ſepulchrum. Et in fine eiuſdem capitis, Putredini di-
xi, Pater meus es, mater mea, & ſoror mea vermibus. Vbi eſt er-
go nunc præſtolatio mea? Cum quibus teſtimonijs hæc explica-
tio concordare non poteſt. Quare non dubito, quin totus locus
ſit exponendus de illa, quam expectamus, corporum reſurrectio-

ne, vt à vulgato interprete exponitur. Hac enim ſe reficiebat ſpe, ſperans tunc ſui corporis incommoda perfecte reſarcienda: *Iob* 14. ſicut capite decimo quarto dixerat, Conſtituas mihi tempus in Reſurrectio ex mortuis. quo recorderis mei: putas ne mortuus homo rurſum viuet? cunctis diebus, quibus nunc milito, expecto, donec veniat immutatio mea: vocabis me, & ego reſpondebo tibi, operi manuum tuarum porriges dexteram. Hac etiam *ſpe* Paulus volebat, vt ſe Theſſalonicenſes in aduerſa fortuna conſolarentur, ſcribens eis, *Taeſſ.*4. Nolumus autem vos ignorare fratres de dormientibus, vt non contriſtemini, ſicut & cæteri, qui ſpem non habent. Si enim credimus, quòd Ieſus mortuus eſt, & reſurrexit: Ita & Deus eos, qui dormierunt per Ieſum, adducet cum eo. Quia igitur per Chriſtum, vt hoc loco Paulus docet incolumes, & multis inſignibus gloriæ ornati ſancti viri ad vitam reuocabuntur, ſanctus Iob vocat Deum redemptorem ſuum dicens. *Scio quod redemptor meus viuit*. In quo magnopere conſiderandum eſt, quo animo ſancti viri erga Deum ſint; vt eum nunc Iobus redemptorem ſuum appellet, quem proxime hoc eodem capite hoſtem ſuum appella- Boni auxiliū Dei implorant, a quo ſe oppugnati intelligunt. uerat. Ita enim fit, vt viri ſancti pœnis affecti, in illius clementia ſpem ſuæ ſalutis ponant, quem aduerſum ſe iratum ſentiunt, & ipſius auxilium implorent, à quo ſe oppugnari intelligunt. Ita Hieremias eodem capite à nobis proxime citato, quo Deum ve- *Eſa.* 8, lut inimicum factum eſſe dixerat, monet dicens, Leua ad eum manus tuas pro anima paruulorum tuorum, &c. Ita Dauid in pſalmis ſæpe ſupplicem ſe ad eum conuertit, cuius in ſe grauiſſimas iras experiri dicit. Nunquam enim Deus tanta in aliquem, dum hanc mortalem vitam agit, accenditur ira, vt non latiſſimum clementiæ locum relinquat. Quod *viuit* dicit, proprium Dei eſt, vt viuat ſemperque ſit: quod leuat ſperantes in eo, & in quo verus Deus à dijs gentium diſtinguitur; quoniam hi dij mortui ſunt, ſiquidem non poſſunt opem ferre rogantibus. Sicut dixit Eſaias, Pro viuis à mortuis? incommodo eos vrgens, qui ex illis reſponſa quærebant. Et propterea in ſacra ſcriptura ſæpe pij viri iurant dicentes, Viuit Deus, Viuit Dominus. Quod dicit, *Et in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum*, Id eſt, in fine ſeculorum, quando viuis & mortuis eſt iudicium redditurus, me à mortuis, & ex ſepulchro excitabit, vt ſicut ipſe viuit, ita ego, qui in illo ſperaui, corpore & animo viuã. Sed Hebræa, ſi verbum de verbo reddantur, variant, ita enim habent ואחרון על עפר יקום veaharon hal hapar iacum, & nouiſſimo ſuper puluerem ſurget. Varietas autem in eo verſatur, quòd verbum *reſurrecturus ſum*.

In

In Hebræo eſt tertiæ perſonæ יקום reſurget, illud autē in nouiſſimo die, in Hebræo eſt nouiſsimo tantū, poteſtq; per nominatiuū conuerti. Quare in aliā ſententiam à quibuſdā hic locus declaratur, id eſt, nouiſſimus (Redēptor videlicet meus) ſuper terrā conſurget, ideſt, cæteris intereūtibus, ipſe perpetuo cōſiſtet, vt ſit explicatio vitæ Dei, cū dixiſſet, Viuit. Quæ explicatio mihi certe non placet. Nam hic locus *reſurrecturus* de ſententia piorum, & doctiſsimorum virorum eſt de reſurrectione, vt diximus, non de reſtitutione Iobi intelligendus. Quòd vero tertiæ perſonæ verbum reſurrecturus ſit apud Hebræos. Primum animaduertendum eſt, primam & tertiam perſonam futuri diſtingui ab Hebræis per א radici appoſita, quod facit primam perſonam, & per י quod facit tertiam. Literæ autem אהוי ecui, quas quieſcentes vocant inter ſe permutantur, vt tradunt Grammatici, & nos hoc libro ſæpe diximus. Quare potuit א eſſe pro י in exemplo interpretis vulgati. Deinde vt verbum tertiæ perſonæ ſit, de eius non liquet ſuppoſito, neque poſſunt vllo modo illi probare Nouiſsimū, aut Redemptorem eſſe ſuppoſitum. Nam Chaldæus doctiſsime quidē פרקנה purcane *redemptionem* eius verbi ſuppoſitum eſſe ſenſit, & illud אחרון aharon Poſt hæc interpretatus eſt, על עפר hal hafar vero, Super terram, quod vulgatus è terra ille עלי halai Super me paraphraſi reddit, alludens ad puluerem ex quo homo factus fuit, vt eſt in Geneſi, & in quem poſt mortem redibit, & ex quo rurſus per reſurrectionem reſtituendus eſt. Ita ergo Chaldæus hoc traducit, & poſt hæc redemptio eius conſurget ſuper me, Id eſt, Poſtquā hæc mihi calamitas vitam abſtulerit, ipſe me à mortuis excitando reſtituet, vt hæc illa ſit immutatio, quam capite decimoquarto ſe deſiderare dicebat. Habet ergo verſio Chaldæa eandem, quam vulgata noſtra ſententiam. Septuaginta vero interpretes aperte locum de reſurrectione intelligunt. Nam ita conuertunt οἶδα ἐγὼ ὅτι ἀέναός ἐστιν ὁ ἐκλύειν με μέλλων ἐπὶ γῆς ἀναστῆσαι τὸ δέρμα μου τὸ ἀνατλοῦν ταῦτα. ſcio, quòd æternus ſit à quo ſoluendus ſum, & à quo excitanda eſt pellis mea, quæ tolerat hæc. Sequitur autem.

26 *Et rurſum circundabor pelle mea.*

Pars pro toto, pellis pro corpore, id eſt, Poſtquam animam efflauero, rurſum ad corpus redibo. Quod vero Circundari dicit Paulus dixit, Induere, Corinthijs ſcribens, Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Sed in Hebræo id obſcure traditur, difficileque poſſe nonnulli putant editionem Latinam ad Hebræa verba ac- 1. Cor. 15.

commodari. Difficultas autem poſita eſt in verbo, ***Circundabor***, cui in Hebræo reſpondet נקפו nicephu, quod eſt numeri pluralis, & actiuum verbum, vt placet Hebræis à verbo נקף nacaph, quod frangere, & conterere eſt, & ita locum explicant ex Hebræoque conuertendum exiſtimant, Et præter pellem meam contriuerunt hoc, id eſt, Vermes, vel morbi, aut dolores mei non ſolum pellem, ſed etiam oſſa & carnem attriuerunt. Quod totum vel contemnens, vel quia illud (vt dicunt) manu indicabat, illo pro nomine demonſtrante זאת zot ſignificauit. Sed aptior eſt vulgata verſio facileque poteſt ad Hebræa verba accommodari, ſic vt verbum נקפו nicephu non ſit à נקף nacaph, ſed à יקף iacaph, vel קוף cuph quæ ſunt circundare, vel circuire, ſitque in voce paſſiua. Quod ſi ו vtrumque verbum requirit, diximus ſæpe iam deeſſe poſſe, quòd ſit litera quieſcens. Tunc ad verbum ita locus reddi poterit, Et rurſum pelle mea hac circundabuntur, ſubaudi, oſſa mea vel artus mei. Quæ ſententia nihil differt ab ea, quam reddidit vulgatus interpres, quæ placuit etiam Chaldæo interpreti. Nam hanc huius loci paraphraſim edidit ומן בתר ראתפ משכי תהא דא vmin batar deitaph miſci tehe da. Et poſtquam inflata fuerit pellis mea, erit hoc. Inflabitur autem pellis, cum artus, & oſſa totumque corpus (vt expoſuit vulgatus) circundederit. Septuaginta vero interpretes liberiori illa paraphraſi, quam diximus, vſi ſunt, Pellis mea, quæ tolerat hæc. In qua reddenda verbum נקף nacaph Contriuit, ſpectaſſe videntur, intelligentes pellem meam, quam hoc modo morbi attriuerunt. Et propterea, Quæ tolerat hæc, conuerterunt. ***Et in carne mea videbo Deum.*** Id eſt, Poſtquam à mortuis excitatus fuero, & carne indutus ac circundatus mea videbo Deum, quod nulli mortalem vitam agenti, contingere poteſt, dicente Deo, Non videbit me homo, & viuet. Sed qui, Et contriuerunt verbum נקפו nicephu interpretati ſunt, ita hoc explicant, Ex hac mea carne contrita videbo Deum, Id eſt, Facile cognoſcere poſſum hæc vulnera mihi à Deo inflicta fuiſſe. Quam explicationem Septuaginta ſecuti fuiſſe videntur, quòd illam (vt diximus) verbi ſignificationem ſpectarunt. Ita enim hunc locum transferunt παρὰ γὰρ κυρίου ταῦτά μοι συνετελέσθη. Hæc enim à Domino mihi confecta ſunt. Chaldæus tamen eodem modo quo vulgatus hunc locum traducit, quia etiam eandem, quam ipſe verbi נקפו nicephu ſignificationem ſecutus eſt.

Exod. 33.

Quem

27 *Quem viſurus ſum ego ipſe, & non alius, & oculi mei conſpecturi ſunt.*

Conſolatur ſe illius diei memoria, quo Deum æquiſsimum innocentiæ ſuæ iudicem videbit, & propterea tam expreſſam illius exſpectationis mentionem facit. Quòd dicit, *Quem viſurus ſum ego ipſe*, in Hebræo ad verbum eſt, Quem ego videbo mihi, id eſt, commodo meo, quia mihi aderit, meque à temerarijs hominum iudicijs vindicabit, Septuaginta tamen interpretes ita conuertunt ἃ ἐγὼ ἐμαυτῷ συνεπίσταμαι ἃ ὀφθαλμός μου ἑώρακε καὶ οὐκ ἄλλος, quæ ego cognoui, & oculus meus vidit, & non alius, ideſt, Intellexi Dei ſumma potentia tantam mihi cladem fuiſſe couflatam, ſicut de ſe afflicto dixit Dauid, Hæc mutatio dexteræ excelſi, Vtranque expoſitionem Hebræa capiunt. *Repoſita eſt ſpes mea in ſinu meo.* Id eſt, Cæteris rebus meis amiſsis, hæc ſpes mihi reliqua eſt, qua me in tantis malis ſuſtento. Hanc ſpem feciſſe puto, vt vellet Iob verba ſua in ſilice (vt dixit) ſculpi, ne vnquam expungerentur, quouſque in æquum venirent iudicium. Sed Hebræa longe diuerſa eſſe videntur. Nam ſic habent ſi verbum de verbo vertamus, Conſumpti ſunt renes mei in ſinu meo. Et ita vertit Chaldæus, & Hebræi interpretantur, & verba ſingula, & totam ſententiam, id eſt, nunc vero me contumeliæ veſtræ diſcruciant, & acriter torquent. Sicut eadem phraſi dixit Dauid, Quoniam inflammatum eſt cor meum, & renes mei commutati ſunt, & ego ad nihilum redactus ſum, Quo loco pro renibus idem quod hic in Hebræo ponitur verbum, כליות celaiot, vt ex vulgati ſententia renes hic poſsimus explicare. Sed animaduertendum eſt, hoc nomen ab Hebræis duci ex verbo כלה cala, quod præter alia deſiderare ſignificat, itaque renes Hebræi quaſi deſideria vocant, quòd in renibus (inquiunt) vis eſt deſiderij coitus. Vulgatus ergo interpres propriè nomen intelligendum putauit, & ex ea ſignificatione enunciationem ita explicaſſe videtur, Perfecta ſunt omnia deſideria mea in ea ſpe vertuntur, quam habeo videndi redemptorem meum. Quæ ſententia in illis verbis eſt, Repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo. Eodem etiam modo locum hunc Septuaginta intellexiſſe videntur, nam ita conuerterunt πάντα δέ μοι συντετέλεσται ἐν κόλπῳ omnia mihi in ſinu conſummata ſunt. Id eſt, Mihi certum, & exploratum eſt in has omnes miſerias me Deum impuliſſe, vel omnia mea deſideria in eo cõſummata ſunt, vt Deus excitet pellem meam.

Pſal. 76.

Pſal. 72.

28 *Quare ergo dicitis? perſequamur eum.*
Redit ac propoſitum, vnde digreſſus eſt. Dixerat enim amicis: Quare perſequimini me, ſicut Deus? Cum vero nunc ait, ***quare dicitis***, deliberationem, & decretum illorum in eo perſequendo ſignificat, quod erat longe deterius, & iniquius, quàm ſi forte, & temere cum eo contenderent. Erat etiam graue peccatum, quòd non vt veritatem defenderent aut exquirerent, ſed vt Iobo infeſti eſſent, cum eo diſputationem inſtituerant. Simileque hoc conſilium eſt eius, quod narratur in ſapientia viros improbos ſuſcepiſſe dicentes, Et cogitantes apud ſe non recte, opprimamus pauperem, & iuſtum. Ac recte eos increpat, *Quare* dicens, cum fruſtra, & ſine cauſa huiuſmodi conſilium inierint. Sicut etiam traditur in prouerbijs, Si dixerint abſcondamus tendiculas contra inſontem fruſtra. ***Et radicem verbi inueniamus in eo***, Optime impiorum conſilium in viro pio circunueniendo declarat. Vt quoniam in eius inculpata vita quid accuſent, aut reprehendāt, non inueniunt, ad eius verba exploranda conuertantur, in quibus facilior eſt calumnia: quòd in diuerſas ſententias eadem verba interpretari poſsimus. Et ita in Sapientia vbi impiorum de pijs hominibus opprimendis conſilium narratur, illorum nomine dicitur, Videamus ſi ſermones illius veri ſint. De ſacerdotibus etiam, & ſcribis hoſtibus Chriſti ſcribitur à Luca, Miſerunt inſidiatores, qui ſe iuſtos ſimularent, vt caperent eum in ſermone. Et dum falſa aduerſus eum teſtimonia quærerent, vt illum merito cæde indignisſima mulctare viderentur, ad verborum calumnias confugerunt: ſermones eius in aliam longe diuerſam partem accipientes. Hic dixit (dicebant) poſſum deſtruere templum Dei, & in tribus diebus reædificare illud. Iniquorum ergo hominum amici Iob rationem ineuntes dicebant, Radicem verbi inueniamus in eo. Sed quod *inueniamus*, dicit, in Hebræo eſt נמצא nimtſa, quod poteſt etiam paſsiuum præteritum eſſe, & ita Hebræi interpretantur inuenta eſt. Illud autem *in eo* in Hebræo eſt בי bi in me, ita igitur totum locum declarant, Radix verbi inuenta eſt in me, Id eſt, Me perſequi non debetis, cum certiſsimis firmiſsimisque fundamentis verba mea nitantur, hoc eſt, Certiſsima reſurrectionis ſpe recreatus, cupio mortalem vitam ærumnis plenam deſerere. Quæ interpretatio licet non ſit inepta, non eſt tamen aptior, quàm ea, quæ à vulgato reddita eſt. Nam נמצא nimtſa prima perſona etiam eſt futuri pluralis. Quòd vero nunc Hebræa בי bi in me habent, diximus iam hoc libro, & pluribus in Zacharia noſtro. c. 5. de ſententia diui Hieronymi

Iob. 2. — Prou. 1. — Sap. 2. — Luc. 20. — In verbis hominis pij quęrunt impij occaſionē perdendi illum. — Matt. 26.

nymi

nymi י & ו literas eſſe valde ſimiles, quòd non figura, ſed magnitudine differant, ex quo accidit, vt vna pro alia facile in libris ſacris obrepat. Cum ו autem ſignificat *in eo*, & ita etiam Chaldæus legebat, nam *in eo* vertit, & *inueniamus*, ſicut vulgatus Latinus. Eodem etiam modo Septuaginta conuertunt καὶ ῥίζαν λόγου εὑρήσομεν ἐν αὐτῷ, & radicem ſermonis inueniemus in eo. Cum ergo tres tam locupletes interpretes eodem modo legerint, ſatis probabile eſt non magis germanam illam, quam hanc, quæ nunc in manibus habetur fuiſſe lectionem. Sed variant Septuaginta auctores. Nam illam primam huius verſus partem. *Quare dicitis perſequamur eum*, ita conuertunt εἰ δὲ καὶ ἐρεῖτε τί ἐροῦμεν ἐναντίον αὐτοῦ, ſi autem dicitis quid coram eo dicemus? Quare genus perſecutionis mihi explicaſſe videntur, quæ in verbis, & acerbis reprehenſionibus erat.

29 ***Fugite ergo à facie gladij, quoniam vltor iniquitatum gladius eſt.***

Gladius per ſynedocham ſupplicium eſt, id eſt, Cauete ſuppliciū Dei, quo iniquitates vlciſci ſolet. In Hebræo eſt, Ira iniquitatum gladius eſt, id eſt, Simul atque Deus iraſcitur iniquitatibus, eas punit. Alij vere homines non ſemper iram ſuam expromere poſſunt: Deus autem cum ſit omnipotens, ſimul atque iraſcitur, iram expromit, pœnas repetens. Ita in ſacra ſcriptura ira Dei ab eius ſupplicio non diſtinguitur, neque vnquam iratus eſſe dicitur, niſi quando ſupplicio afficit. Quocirca dicit Dauid, Deus iudex iuſtus fortis, & patiens, nunquid iraſcitur per ſingulos dies? quaſi diceret, Non; quia patiens, & fortis eſt, cum enim per ſingulos dies ægreferat homines iniquos, quoniam tamen eos non punit, iraſci per ſingulos dies non dicitur. Niſi tamen frugificant, iraſcetur, id eſt, puniet: & propterea Dauid loco, Puniet, Iraſcetur, poſuit, quod idem eſſe putauit, id quod ipſe declarat adiungens, niſi conuerſi fueritis gladium ſuum vibrauit, arcum ſuum tetendit, & parauit illum, & in eo parauit vaſa mortis. Chaldæus, vt hanc Hebræam dicendi rationem declaret, ita hoc loco conuertit. Quia cum iraſcitur iniquitatibus Deus, adducit occidentes gladio. Sequitur autem, *& ſcitote eſſe iudicium*. Id eſt, eſſe, qui de mihi factis iniurijs querat, & ſententiam ferat, & reum ſupplicio afficiat. Quod neſcire videntur iniqui, cùm tam temere, & effrænate ſuas libidines explicant: ad eas vero continendas iuuenem monet Salomon, vt in huius rei memoriam redeat dicens, Ambula in vijs cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum, & ſcito, quod pro omnibus his adducet te Deus in iudicium. Huius etiam rei memoria bonos viros iniurijs, & contumelijs affectos vehementer conſolatur. Sicut Chriſtus ſignificauit, cum graui accepta contume-

Ira Dei ab eius ſupplicio non diſtinguitur.

Iudiciū Dei bonos vehementer conſolatur, quod neſcire vidétur iniqui.

Eccle. 11.

tumelia inuidis,& maleuolis ſuis reſpondit, Ego gloriam meam non quæro,eſt qui quærat, & iudicet.

CAP. XX.

Reſpondens autem Sophar Naamathites,dixit.
A 2 *Idcirco cogitationes meæ variæ ſuccedunt ſibi, & mens in diuerſa rapitur.*
3 *Doctrinam, qua me arguis audiam, & ſpiritus intelligentiæ meæ reſpondebit mihi.*
4 *Hoc ſcio à principio, ex quo poſitus eſt homo ſuper terram.*
5 *Quòd laus impiorum breuis ſit, & gaudium hypocritæ ad inſtar puncti.*
6 *Si aſcenderit vſque ad cælum ſuperbia eius, & caput eius nubes tetigerit.*
7 *Quaſi ſterquilinium in fine perdetur: & qui eum viderant, dicent, Vbi eſt?*
B 8 *Velut ſomnium auolans non inuenietur, tranſiet ſicut viſio nocturna.*
9 *Oculus qui eum viderat non videbit: neque vltra intuebitur eum locus ſuus.*
10 *Filij eius atterentur egeſtate, & manus illius reddent ei dolorem ſuum.*
11 *Oſſa eius implebuntur vitijs adoleſcentiæ eius, & cum eo in puluere dormient.*
12 *Cum enim dulce fuerit in ore eius malum, abſcondet illud ſub lingua ſua.*
13 *Parcet illi, & non derelinquet illud, & celabit in gutture ſuo.*
14 *Panis eius in vtero illius vertetur in fel aſpidum intrinſecus.*
C 15 *Diuitias quas deuorauit euomet, & de ventre illius extrahet eas Deus.*
16 *Caput aſpidum ſuget, & occidet eum lingua viperæ.*
17 *Non videat riuulos fluminis, torrentes mellis, & butyri.*
18 *Luet quæ fecit omnia, nec tamen conſumetur: iuxta multitudinem adinuentionum ſuarum, ſic & ſuſtinebit.*
19 *Quoniam confringens nudauit pauperes: domum rapuit, & non ædificauit eam.*
20 *Nec eſt ſatiatus venter eius: & cum habuerit quæ concupierat, poſſidere non poterit.*

Non

21 *Non remanſit de cibo eius, & propterea nihil permanebit de bonis eius.*
22 *Cum ſatiatus fuerit, arctabitur: æſtuabit, & omnis dolor irruet ſuper eum.*
23 *Vtinam impleatur venter eius, vt emittat in eum iram furoris ſui, & pluat ſuper illum bellum ſuum.*
24 *Fugiet arma ferrea, & irruet in arcum æreum.*
25 *Eductus, & egrediens de vagina ſua, & fulgurans in amaritudine ſua: vadent, & venient ſuper eum horribiles,* D
26 *Omnes tenebræ abſconditæ ſunt in occultis eius: deuorabit eum ignis, qui non ſuccenditur, affligetur relictus in tabernaculo ſuo.*
27 *Reuelabunt cæli iniquitatem eius, et terra conſurget aduerſus eum.*
28 *Apertum erit germen domus illius, detrahetur in die furoris Dei.*
29 *Hæc eſt pars hominis impij à Deo, et hæreditas verborum eius à Domino.*

1 *Reſpondens autem Sophar Naamathites dixit.*
2 *Idcirco cogitationes meæ variæ ſuccedunt ſibi.*

Id eſt variæ res mihi ſuccurrunt, In Hebræo id obſcurius dicitur, propterea cogitationes meæ ישיבוני ieſibuni, quod poſſumus interpretari. Reſpondēt mihi, vt interpretatur Chaldæus, quem noſter interpres, ſecutus fuiſſe videtur, vel Retrahunt me, & ſententiam mutare cogunt: quam interpretationem Græci auctores ſecuti ſunt.. Nam hanc paraphraſim loci huius reddiderunt οὐχ οὕτως ὑπελάμβανον ἀντερεῖν σε ταῦτα. Non exiſtimaram te hæc ſic contra dicere. Quæ dixiſſe mihi videtur Sophar, quod Iob tam confidenter optaret, vt ſermones ſui, quos ipſi refutauerant, perpetuis literis conſignarentur: quod eos tam acriter reprehenderet, & in ſe acerbos fuiſſe diceret, quod eos Dei ſupplicium manere minaretur, ac denique quod eos contumelioſius, & tanquam iniquos homines tractaret. Nec enim mihi placet, quod tradit Autor Bibliæ Roberti Stephani, hoc capite reſpondere Sophar ijs, quæ Iob capite duodecimo de pace, & proſperitate dixerat improborum. Nam toto illo capite, ne verbum quidem de hac re fecit, ſed id capite ſequēti perſequitur, vt refellat, quæ hoc capite dicit Sophar, Sequitur eodem verſu: *Et mens in diuerſa rapitur*, Id eſt, cum variæ res mihi in mentem veniant, neſcio vnde initium dicendi ſumam.

In

In Hebræo eſt propterea חושיבי huſibi, quod varie poteſt exponi: nam חוש hus eſt feſtinare,& ita Tugurina vertit, In me feſtinatio exiſtit. Quam interpretationem vulgatus ſecutus fuiſſe videtur il: lo modo transferens, ſic enim mentis feſtinatio aptè declaratur, חוש hus ſignificat etiam ſenſum vnde חמש חושים hames huſim di: cunt Hebræi quinque ſenſus. Quare vertere poſſumus, Senſus in me eſt, Poteſtque vel ad ſequentem verſum referri, vt quidam vo: lunt, id eſt, Senſus in me eſt eius contumeliæ, quam iacis in nos, vel poteſt ad ſuperiorem verſus partem referri iuxta interpretationem Septuaginta virorum. Id eſt, Cogitationes meæ retrahũt: me, faciunt tamen propterea, vt cognoſcam ſenſum in me eſſe, id eſt, recte ſentire me non eſſe ſcientia te inferiorem. Quæ explica: tio Septuaginta auctoribus probatur, nam ita hoc interpretãtur καὶ οὐχὶ συνίετε μᾶλλον ἢ ἐγώ neque magis quam ego ſcitis.

3 *Doctrinam, qua me arguis audiam.*

In Hebræo acriora verba pouuntur. Doctrinam, vel reprehenſiouem ignominiæ meæ, id eſt, qua me grauiter increpãs afficis ignominia. Et ita Græci traducunt παιδείαν ἐντροπῆς μου doctrinam confuſionis meæ. *Et ſpiritus intelligentiæ meæ reſpondebit mihi*. Id eſt, pro me, hoc eſt ex ea ſcientia,& intelligentia, qua imbutus ſum cognoſco iniuria me à te ignominioſe tractari, quocirca ipſa me ad reſpondendum excitat, multa de quibus diſſeram mihi ſuppeditãs.

4 *Hoc ſcio à principio, ex quo poſitus eſt homo ſuper terram.*

5 *Quod laus impiorum breuis ſit, et gaudium hypocritæ ad inſtar puncti.*

Identidem eodem reuoluuntur amici Iob diſſerentes de toto impiorum genere, deque pœnis à Deo illis conſtitutis. Ita hoc loco dicit Sophar, quòd licèt impij (hos enim intelligit cum hypocritam dicit, nam eſt in Hebræo חנף haneph) licet inquam impij felices habeantur, rebuſque ſecundis floreant,& in oculis vulgi ſint, tamen omnem illorum gloriam eſſe extinguendam. Sicut dixit Dauid, Inimici vero Domini mox, vt honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient. Et in Sapientia ipſi impij ita de ſua felicitate priſtina loquuntur. Tranſierunt omnia illa tanquam vmbra,& tanquam nuntius præcurrens. Vt autem id intelligamus, minimè improborum gloriam metiri debemus huius vitæ exiguo tempore, quod nobis natura ad viuendum dedit; tam parua enim menſura rem tantam minime comprehendemus. Multi enim iniqui tyranni toto ſuæ vitæ tempore rerum potiti ſunt,& gloria magna circumfluxerunt. Sed mentem oportet in illam æternitatem traducere, quæ nulla menſura circunſcribi poteſt. Quam ſibi proponens Dauid dixit, Mille anni ante oculos

Pſalm. 36.

Sapien. 5.

Qua menſura ſit metienda proſperitas impiorũ, vt quam breuis ſit appareat.

Pſal. 89.

los tuos tanquam dies externa, quæ præterijt. Quod difficile mortales rudes æternitatis, breue tantum vitæ tempus experti cognoſcunt, ac ſibi perſuadent. Et propterea forte Græci hunc verſum interpretantes nihil de breuitate gloriæ impiorum dixerunt. Sed tantum impiorum lætitiam triſti caſu, gaudium perditione eſſe terminandum.

6 *Si aſcenderit vſque ad cælum ſuperbia eius, et caput eius nubes tetigerit.*

7 *Quaſi ſterquilinum in fine perdetur, et qui eum viderant, dicent Vbi eſt?*

Ad idem hæc pertinent, & ſignificant nullam vel ſummã gloriam & immenſas opes, ſecuros à miſera ruina homines nequam reddere poſſe. Inmo quo magis vigent, & in cælo ſunt, eo caſu grauiori ruunt, vt auctor eſt Dauid dicens, Vidi impium ſuperexaltatum, & eleuatum ſicut Cedros Libani. Tranſiui, & ecce non erat, quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius. Et alio pſalmo, Veruntamẽ propter dolos poſuiſti eis: deieciſti eos, dum alleuarentur, ita verò Septuaginta viri ſuperbiam hominis iniqui deſcribunt ἐὰν ἀναβῇ εἰς οὐρανὸν αὐτοῦ τὰ δῶρα, ἡ δὲ θυσία αὐτοῦ νεφῶν ἅψηται, ſi oblationes eius in cælum conſcenderint, & ſacrificium eius nubes attigerit. Quod eſt maxime notandum, id eſt, ſi Deus ei in precibus, & votis ſemper occurrat, omniaque ei prouoluntate concedat, tranſieritque, vt ait, Dauid in affectum cordis. Pſal. 36. Pſal. 72.

8 *Velut ſomnium auolans non inuenietur, tranſiet ſicut viſio nocturna.*

9 *Oculus qui eum viderat non videbit: neque vltra intuebitur eum locus ſuus.*

Eiuſdem rei amplificatio eſt. Quod etiam dixit Dauid, Quomodo facti ſunt in deſolationem? Subitò defecerunt, perierunt propter iniquitatem ſuam. Velut ſomnium ſurgentium Domine, in ciuitate tua imaginem ipſorum ad nihilum rediges.

10 *Filij eius atterentur egeſtate.*

Id eſt, valde egeni erunt, quæ ſententia varijs modis ab interpretibus redditur propter verbũ ירצו ieratſu. Nam Chaldæus, & quidam Hebræi volunt duci à רצה ratsa placauit, voluit, & ita explicant, Filij eius placabũt pauperes, id eſt, Adeo egeni erũt, vt gratiam, vel pauperum ſequantur, vt aliquod ex eis beneficium obtineant, quod ſummæ eſt egeſtatis indicium, vt egeniores egenis, & viliores vilibus ſint. Alij opinantur, idem futurum à verbo deriuari רצץ ratſats contriuit. Quod probauit vulgatus interpres illo modo explicans, & Græci auctores ita vertentes τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ὀλέσαισαν ἥττονες, filios eios perdãt tenuiores, id eſt, adeo infirmi, & egeni ſint,

Quantam ſuis filiis iniqui perniciẽ afferant.

ni ſint,

ni ſint, vt vel tenuioribus hominibus nō poſsint reſiſtere, quæ verſio aptior verbis Hebræis eſſe videtur. Denique quacunque ratione exponantur Hebræa verba eam, quam vulgatus poſuit, habeat ſententiam, Filios perditorum hominum in egeſtate propter inopiam futuros. Vt verum appareat illud, quod de eiſdem dicit Da-

Pſalm. 38. uid, Theſaurizat, & ignorat, cui congregabit ea. Eſt enim Deus ze-

Exod. 20. lotes, viſitans iniquitatem patrum in filios in tertiam, & quartā generationem eorum, qui oderunt. Quare pater vitijs inquinatus maiorem filijs perniciem affert, quàm mille hoſtes. ***Et manus eius reddent ei dolorem ſuum.*** Dolorem hic actionem ſignificare intelligendnm eſt, hoc eſt dolorem, quem attulit alijs, id eſt, Pœnas perſoluet eius vis, quam intulit, & iniuriarum, quas infirmis, & pauperibus hominibus fecit. In Hebræo eſt תשבנה tabeſna reddent à שוב ſub reddere. Sed Septuaginta à שביב à ſebib ſcintilla, vel flamma; verbum hoc duxiſſe videntur, ita vertentes *αἱ χεῖρες αὐτοῦ πυρσεύσαιεν ὀδύνας* manus eius exurant dolores, quæ verſio obſcura eſt, cum manus in nominatiuo, dolores in accuſatiuo Græce ponātur. Significare tamen voluiſſe puto idem, quòd vulgatus, Grauiſsimas iniuriarum pœnas pendent, quas pœnas ipſi ſibi cōſciſcunt peccatis ſuis. Vel cauſæ redditio eſt, cur filij eius atterentur egeſtate, quia patris manus alijs attulerunt dolores. Hoc denique illud eſt, quod minatur Eſaias, Væ impio in malum retribu-

Eſai. 3. tio enim manuum fiet ei.

11 ***Oſſa eius implebuntur vitijs adoleſcentiæ eius, & cum eo in puluere dormient.***

Non aſſentior quibuſdam, ita hunc locum exponentibus, Oſſa illa, in quibus tanta erat vis, mortua aridaque iacebunt in ſepul-

Peccata poſt mortem ſequuntur iniquos.

cro. Nam id cunctis etiam eueniet hominibus, hoc enim incommodum ſequitur per ſe vique ſua naturam potius quàm vitia, de quorum hic pœnis agitur. Sed grauius quiddam, & detrimentoſius hac ratione dicendi ſignificari puto, quæ ſimilis eius eſt, quā

Apoc. 14. de bonis viris Ioannes in Apocalypſi dixit, Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Opera enim illorum ſequuntur illos. Sicut autem officia ſua pios viros mortuos ſequuntur, quod magnam poſt mortem illorum mercedem à Deo conſequuntur: ita oſſa improborum hominum implentur vitijs adoleſcentiæ ſuæ, & cum eis in puluere dormiūt, quòd magnas apud inferos ſcelerum ſuorum pœnas pendant. Sicut de quodam diuite narratur apud Lu-

Luc. 22. cam, Quod ſepultus eſt in inferno, & magno ibi ſupplicio propter ſcelera ſua conſtringebatur. Idque hoc loco apertè doceri arbitror. Quod dicit ***vitijs adoleſcentiæ ſuæ***, optime declarat nomen Hebræum

bræum עלומו halumau,quod quidam abſcondita ſua interpretantur: Sed nomen עלומים halumim ſingulari carens proprie pueritias,vt ita dicam,ſignificat. Septuaginta verterunt, Oſſa eius impleta ſunt νεότητος αὐτοῦ adoleſcentia eius,idem, ſed obſcurius, quod vulgatus ſignificantes.

12 *Cum enim dulce fuerit in ore eius malum, abſcondet illud ſub lingua ſua.*

13 *Parcet illi, & non derelinquet illud, & celabit in gutture ſuo.*

Deſcribit hominem profligatiſsimum, & ad omne ſcelus proiectiſsimum,qui peccandi couſuetudine ita vitijs cumulatus eſt, vt nihil illum conſcientia pũgat,aut Dei,officij ve cura remordeat, ſed vehementer flagitijs,& peccatis delectetur.De quo dicit Salomon in prouerbijs.Qui lætantur cum malefecerint,& exultant in rebus peſsimis. Quorum viæ peruerſæ ſunt, & infames greſſus eorum. *Prou. 2.* Cum dicit, *Abſcondet illud, &c. Et celabit in gutture ſuo.* Alludit ad rationem agendi eius, qui fruſtum, aut bolum ſibi iucundiſsimum non deglutit,ſed quo magis delectetur,in ore verſat,linguaque in qua vis guſtatus poſita eſt, voluit atque reuoluit;vt ita declaret, quam iucundum ſcelus ſit quibuſdam ſceleratiſsimis hominibus. Huius rei exempla multa traduntur in hiſtorijs Sardanapali,Neronis,Eliogobali,& aliorum immanium hominum. *Quibuſdam iniquis quam dulcia ſunt peccata.*

14 *Panis eius in vtero illius vertetur in fel aſpidum intrinſecus.*

Aſpidis venenum dicitur eſſe amariſsimum, ita vt hac potiſsimũ de cauſa mortiferum ſit. Panem autem vocat Hebræa dicendi ratione,quia quicunque cibus panis vocatur,cibum illum, quo,vt ſuperiore verſu dixit, adeo delectatur, vt illud ſub lingua contineret, id eſt peccatum. Peccatum igitur, quod fuit illi iucundiſsimum, *vertetur in fel aſpidum.* Id eſt,erit ei amariſsimum,& horribile,ſero tamen,cum pœnis quas pro illo meruit,afficiatur. Quod etiam docuit ſapiens in prouerbijs dicens, Suauis eſt homini panis mendacij,poſtea os eius implebitur calculo. Et in Apocalypſi traditur,Quantum glorificauit ſe.& in delicijs fuit tantum date illi tormentum,& luctum. *Prou. 20. Apoca. 18.*

15 *Diuitias quas deuorauit euomet, & de ventre illius extrahet illas Dominus.*

Id eſt, cum morte fuerit abſumptus miſſas faciet diuitias, quas comparauerat,neque illi in tormentis vllo modo ſubuenient. Sicut canebat Dauid, Quoniam cum interierit non ſumet omnia, neque deſcendet cum eo gloria eius. Et diuiti cuidam reſponſum eſt, vt narrat Chriſtus apud Lucam, Stulte hac nocte animam tuam repetunt à te,quæ autem paraſti cuius erunt. *Quas pœnas pendet iniquus homo. Pſal. 36. Luc. 12.*

16 Caput

16 *Caput aſpidum ſuget, & occidet eum lingua viperæ.*

Aſpides, viperæ, & aliæ ſerpẽtes, quæ morſu veneno inficiunt, conſtat id in capite reconditum habere, Nam eſt eorum ſaliuũ, quod lingua in id vulneris iniiciunt, quod dentibus imponunt. Propterea ergo dicit caput aſpidum ſuget, &c. id eſt, amariſsimum hauriet venenum, quo panis eius iucundiſsimus, vt dixit, in fel conuertatur. Id eſt grauiſsimo ſupplicio ſcelus eius vindicabitur eſt enim eiuſdem ſententiæ alijs verbis repetitio.

17 *Non videat riuulos fluminis, torrentes mellis, & butiri.*

Riuulos, flumina, & torrentes rerum copiam, & affluentiam ſignificant: mel & butirum, res quaſque iucundiſsimas. Dupliciter autem hic locus explicatur, quidam de bonis diuinis, id intelligendum exiſtimant, hoc eſt de gratia & gloria Dei, quæ melle, butiroque iucundiora & ſuauiora ſunt, quibus tamen bonis iniquus homo priuabitur. Quam expoſitionem multis perſequitur Titelmanus in commẽtarijs, multaque affert ſacræ ſcripturæ loca, quibus fluminis, & torrentis methaphora huiuſmodi copia, & ſuauitas bonorum declaratur. Sed non ſatis eſt ſimilium translationũ in ſcriptura explicanda, ſed etiam contextus rationem ducere. Poteſt autem ita hæc expoſitio contexi, vt quoniam duplici pœnarum genere ex Theologorum ſententia iniqui homines mulctandi ſunt, vno, quo in æternum agentur cruciatum, altero, quo amicitiæ Dei, & beatæ eius vitæ expertes fient: cæteris verſibus egit de primo genere, hoc verſu agit de altero, Alij autem rectius contexi putant, ſi riui, & flumina mellis, & butiri huius vitæ delicias ſignificent, quorum magnam copiam iniquis, & peruerſis ſtudijs ſibi parauerat, vt ex Neronibus, & ex Eliogabalis, & Sardanapalis cognoſci poteſt: quæ adeo dulces ei & ſuaues erant, vt illas abſconderet, vt dixit ſub lingua ſua. Et propterea ex eius ſententia cum ſuauitate mellis, & butiri merito comparantur, quibus tamen non fruetur. Nam verterũt in fel aſpidum intrinſecus, vt dixerat. In eadem ergo perſiſtens ſententia hoc verſu maiori amplificatione, vt hoc libro fieri ſolet, dicit, *Non videat riuulos fluminis, torrentes mellis, & butyri.* Hos riuulos ſe inueniſſe putabat di-
Luc. 12. ues ille, qui ſecum (vt in Luca narratur) cogitabat dicens, Anima mea habes multa bona poſita in annos plurimos, requieſce, comede, & bibe & epulare. Quos tamen vt ſtatim narratur non vidit. Quæ expoſitio non reijcienda mihi videtur; licèt Titelmannus indoctè, cæterũ doctus vir, nimis Iudaizantium eſſe dicat, Nõ
Iudaizare quid ſit. enim Iudaizare putandus eſt, qui nullũ aſſerit Iudæorum dogma, qui nihil, quod Catholicæ religioni repugnet affirmat, Quid vero in

rò in hac expoſitione eſt, quod ad Iudæorum doctrinã pertineat, aut quod Chriſtianæ diſciplinæ contrarium ſit? Nonne verum eſt quod hac expoſitione traditur? Nonne, vel hoc capite repetitum? Nunquid veritas, nunquid ipſius ſcripturæ effatum doctrinam ſapere Iudæorum, aut à Catholica religione alienum exiſtimãdum eſt? At (dicit) priori illa explicatione ſacræ religionis noſtræ doctrina de perpetuo improborum cruciatu confirmatur. Perinde quaſi non multis alijs locis facilius, & clarius confirmari poſsit. Præſertim quòd altera etiam explicatione, ſi recte intelligatur, hoc idem etiam traditur. Sed hoc docti viri teſtimonium propterea mihi magis ſtomachum mouit, quòd his temporibus quidam indocti, & temerarij homines leuiter ſtatim eos Iudaizare clamant, qui non omnia in ſacra ſcriptura exponenda ad ſenſus anagogicos referãt, vel qui facilem, & planam alicuius Hebræi interpretationem ſequantur. Quorum inepti clamores adeo formidabiles fuere multis ſacrarum litterarum ſtudioſis hominibus, vt eos ab hoc honeſtiſsimo, & ſanctiſsimo ſtudio vehementer deterrerent: docti verò homines in ſacris literis vix tutò ſe verſari poſſe putarent. Quorum propterea ſtultos clamores deberent Eccleſiæ magiſtratus reprimere, quòd impij, quod temerarij, quod ſacrarum litterarum ſtudijs infeſti, quòd pijs hominibus valde contumelioſi ſint. Neque æquo animo pati, vt catholici viri Iudaizare dicantur, dum nihil tradunt, quod à pia, & Catholica diſſentiat diſciplina, ſed in vera ſemper hæreant doctrina; licèt illam vel ex Hebræorum, vel ex gentilium libris hauſerint. Sequitur autem.

Ii, qui iudaizare ſtulte clamẽt quanto detrimento ſacratum literarum ſtudioſis fuerint

18 *Luet quæ fecit omnia, nec tamen conſumetur.*

Id eſt, pœnas perſoluet ſcelerum omnium, quæ fecit, neque tamen finem faciet ſoluendi, vt ſuppoſitum verbi cõſumetur ſit ſolutio, hoc eſt, Perpetuis pœnis afficietur, Sicut dicitur in Matthæo de conſeruo illo, qui traditus eſt tortoribus, donec redderet vniuerſum debitum. In Hebræo tamẽ eſt, ſi verbum de verbo reddamus, Reddet laborem, & non abſorbebit laborem vocare videtur fortunas, & delicias quas magno labore comparauerat, aut conſeruauerat. De illis enim ſapiens dicit, Coaceruaui mihi argentum, & aurum, &c. Feci mihi cantores, & cãtatrices, delicias filiorum hominum, &c. Et omnia quæ deſiderauerunt oculi mei, non negaui eis. Cumque me conuertiſſem ad vniuerſa opera, quæ fecerant manus meæ, & ad labores in quibus fruſtra ſudaueram, vidi in omnibus vanitatem, afflictionem animi. Has ergo (ait) reddet opes; qua vero ratione, ſtatim declarat dicẽs. Non abſorbebit, vel non deglutiet, hoc eſt, Eis non fruetur. Vt idonea pœna ſtatuatur

Matth. 18

Eccleſ. 2.

ei, cui ſceleratæ deliciæ, ita erant iucundæ, vt quo diutius delecta retur, non deglutiret, ſed parceret illis, vt dixerat: ita fiet, vt eas cum velit deglutire, non poſsit. Facile vero Hebræa poſſunt trahi in vulgati Latini ſententiam, ſi verbum יבלע iblah in paſsiua ponatur, quòd duobus punctis mutatis fiet, diximus autem ſæpe puncta ad dictiones per ſe vlque ſua non pertinere, & propterea extra ipſas ponuntur, & pro legentium voluntate olim mutabātur.

Puncta Hebræa ad dictionem per ſe non pertinere.

Et hac de cauſa Chriſtum cuidam legis perito reſpondiſſe puto, In lege quid ſcriptum eſt? quo modo legis? Quod diuerſis fortè modis ſcriptura tunc legeretur, id eſt diuerſis punctis, atque vocalibus.

Luc. 10.

Septuaginta tamen auctores in actiua legiſſe videntur, nam οὐ γεύσεται non guſtabit transferunt. *Iuxta multitudinem adinuentionum ſuarum ſic ſuſtinebit.* Id eſt, Supplicium pro meritis erit, ſicut dixerat, Oſſa eius implebuntur, vitijs adoleſcentiæ eius.

Prouerb. 1.

Et ſicut Salomon in prouerbijs luculēter ait, Comedent fructus vitæ ſuæ, ſuiſque conſilijs ſaturabuntur. In Hebræo tamen verbum de verbo eſt, Sicut copias commutationis eius non lætabitur. Copias commutationis vocat turpes illas facultates, atque delicias, quas cum veris diuitijs, id eſt, à virtute, & amicitia cum Deo profectis commutauit. Ait ergo non pro opibus erit lætitia, multas congeſſit diuitias, ſed non multum illis delectabitur, quia illis non fruetur, vt ex diuite illo, de quo proxime diximus, cognoſcitur. Vulgatus autem interpres intellexit, vt verè intelligi poteſt, non lætabitur, quia dolore afficietur. Et ob eam rem paraphraſi vtens, *Suſtinebit*, tranſtulit. Iuxta *multitudinem adinuentionum ſuarum*, id eſt, ſecundum copias iniquæ commutationis eius, vt ad Hebræa verba eius paraphraſis accommodetur, Græci tamen auctores longè liberiorem paraphraſim huic loco àdhibuerunt, ita enim totum hunc verſum conuerterunt εἰς κενὰ καὶ μάταια ἐκοπίασε, πλοῦτον ἐξ οὗ οὐ γεύσεται, ὥσπερ στρίφνος ἀμάσητος, ἀκατάποτος. fruſtra, & ne quicquam labore peperit diuitias, quas non guſtabit: Sicut ſtrigoſum, quod nec mandi, nec bibi poteſt. Sententia verò eadem eſt, quam Hebræa habere diximus, Chaldæus tamen illud, quod in Hebræo ad verbum eſſe diximus, Secundum copias commutationis eius non lætabitur, aliter explicat כרתקפה מתפרג מנה ולא יבוע cidtucpeh mitparag mineh vela ibuah, cum fortitudo eius mutabitur ex eo non loquetur, id eſt non loquetur exultans, & gaudens, ſicut cum erat viribus integer. חיל hel autem Hebræis etiam fortitudo ſignificat, Sed illa à nobis poſita aptior videtur expoſitio.

19 Quo-

19 *Quoniam confringens nudauit pauperes: domum rapuit, & non ædificauit eam.*

Egit de ſupplicio, quo ſunt homines iniqui conſtringendi, hoc verſu agit de peccatis, quibus tantas pœnas commeriti ſunt. Et cum varijs diuerſiſque flagitijs inquinati fuerint, quibus, & in Deum impij, in ſe nefanda libidine ſpurci & obſcæni, in homines crudeles & acerbi extiterunt, tantum rapinam & alienorum bonorum direptionem commemorat. Ex quo intelligitur tam graue id ſcelus eſſe, vt vel ſolum merito tanto ſupplicio vindicetur. Quod eſt maxime animaduertendum, nam ita plerunque in ſacra fit ſcriptura, vt cæteris hominum flagitijs prætermiſsis, hoc vnum ponatur, ad declarandum quanta ſint pœna, & cruciatu digni. Ait ergo, *Quoniam confringens, &c.* Eadem ſententia ſimilibusque verbis clarius ponitur in Hebræo. *Quoniam confringens nudauit pauperes: domum rapuit & non ædificauit eam.* Pauperes appellat eos, qui vim illatam ſibi propulſare non poterant, quos à diuitibus confractos, & nudatos eſſe dicit, quòd præterquam quòd fortunis eos ſpoliarunt, contumelijs etiam, ignominijs, plagis, & alijs modis vexarunt. Sicut clarius dicit Eſaias, Rapina pauperis in domo veſtra. Quare atteritis populum meum, & facies pauperũ commolitis? Et alio loco præcipit, Dimitte eos, qui confracti ſunt liberos, & omne onus diſrumpe. Quòd dicit, *domum rapuit & non ædificauit eam.* Id eſt, quàm non ædificauit, domum inquam alienam diripuit, & alienas fortunas inuaſit.

Rapina quantum ſit flagitium.

Eſai. 3.

Eſa. 58.

20 *Nec eſt ſatiatus venter eius.*

In eandem ſententiam Hebræa dicunt, Tranquillum in ventre ſuo non agnouit, & Græci traducunt *οὐκ ἔστιν αὐτοῦ σωτηρία τοῖς ὑπάρχουσιν* Salus eius in facultatibus non eſt, id eſt, eam ſatietatem, tranquillitatem, atque ſalutem, quam ſibi tantis opibus pollicebatur, non conſequetur. *& cum habuerit quæ concupierat, poſſidere non poterit.* Sæpe, id hoc capite repetit, id eſt, non fructur, fructum non capiet ex diuitijs acquiſitis, vel propter mortem, quæ illum repente opprimet, ſicut diuiti illo, de quo Chriſtus apud Lucam narrauit, accidit: vel propter auaritiam, quæ non ſinit auarũ ſuis vti pecunijs. Sicut dicit Eccleſiaſtes, Auarus non implebitur pecunia, & qui amat diuitias fructum non capiet ex eis; hoc ergo vanitas. In eandem ſententiam Hebræus, & Græci dicunt, In deſiderio ſuo non ſeruabitur, id eſt, voti & deſiderij ſui non erit compos.

Luc. 12.

Eccl. 5.

21 *Non remanſit de cibo eius.*

Obſcure hoc, & ab Hebræo, & ab interpretibus dicitur, ſed cla-

rius ab Hebræo, quem ita verbum de verbo conuertemus, Nihil
Quam inſatiabilis auaritia ſit. reliquum fuit in comedẽdo ei. Quo inſatiabilem auari hominis,
rapiendi libidinem breuiter tangit, quæ nulli parcit, nullam præ
termittit occaſionem, tantum denique diripit, quantum valet. Et
ob eam rem dicit, Nihil remanſit de cibo eius, hoc eſt omnia de-
uorat, quæ deuorare poteſt. Luculentius hoc idem expreſsit Salo-
Prou. 1. mon verbis dicens iniquorum, Deglutiamus inſontem, ſicut in-
fernus viuentem, & integrum, quaſi deſcendentem in lacum, om-
nem pretioſam ſubſtantiam reperiemus, implebimus domus no-
ſtras ſpolijs. Et Sapientia, Opprimamus pauperem iuſtum, & nõ
Sap. 2. parcamus viduæ, nec veterano, nec reuereamur canos multi tem
poris, ſit autem fortitudo noſtra lex iniuſtitiæ. *& propterea nihil*
Auari pœna. *permanebit de bonis eius.* Par pari Dei iuſto iudicio refertur, vt ſi-
cut ipſe nihil boni, quod diripere poſſet, prætermiſit, ita nullum
eius bonum, non diſsipabitur atque perdetur, in Hebræo loco
Permanebit eſt יחיל iahil, quod varijs modis exponitur. Quidam
Hebræi exponunt, Non parturiet bonum eius, id eſt fructum non
feret. Alius Hebræus exponit nõn יצליח iatſliah non proſperabi-
tur, id eſt, non proſpere cadent conatus eius. Alius Hebræus, &
Chaldæus non יקוי icue non expectabit bonum ſuum, id eſt, Spe
cadet cum totum diſsipari viderit. Septuaginta vertunt, non ἀνθή-
σει florebunt bona eius, id eſt, non feliciter euenient. Quæ omnia
licet varia ſint, ad eandem tamen, quam ex ſententia vulgati ex-
poſuimus, pertinent ſententiam.

22 *Cum ſatiatus fuerit, arctabitur: æſtuabit, & omnis dolor irruet ſuper eum.*

Id eſt, grauiſsimas pœnas pendet. Sed eſt maxime notandum, quo
tempore impium hominem in cruciatum dicat eſſe dandum, cũ
ſatiatus inquam fuerit. Quod iniquos homines maxime terrere
deberet, qui ſatiari vehementer expetunt, diuitijsque, & delicijs
vt abundent, laborant: quare interitum ſuum, & magnam ruinam
quærere videntur. Ex quo factum eſt, vt cum grauiter Iſrael Dei
gratiam exulceraſſet, & illum acerbe Deus punire decreuiſſet
Oſe. 4. per Oſeam dixit: Quoniam ſicut vacca laſciuiens declinauit I-
ſrael: nunc paſcet eos Dominus quaſi agnum in latitudine. Id eſt,
Sicut pecoris Dominus eum agnum, quem ſibi occidere decre-
uit, vberrime paſcit, vt pinguem reddat. Cum qua re conuenit il-
Pſal. 77. lud, quod canit Dauid, Ira Dei aſcendit ſuper eos, & occidit pin-
gues eorum. Quod dicit, *Omnis dolor irruet ſuper eum.* In eandem ſen
tentiam Græci dicunt omnis ἀνάγκη neceſsitas. Et Hebræus, om-
nis [illegible] iad hamol manus laborantis, hoc eſt facile quiuis ei fa-

eſſet negotium. Cum igitur ita ſit, vt tunc ſit impius funditus euertendus, cum ſatiatus fuerit, merito Sophar optat dicens.

23 *Vtinam impleatur venter eius, vt emittat in eum iram furoris ſui, & pluat ſuper illum bellum ſuum.*

Optime vulgatum per optatiuum tranſtuliſſe puto, Vtinam dicens, quod per imperatiuum transferendum exiſtimant, Eſto, in quam, vel ſit, vt impleatur, &c. Hebraice eſt יהי ichi quod optantis eſſe exiſtimo, eſt enim maxime è re bonorum hominum interitus, & euerſio impiorum, ſi frugi fieri noluerint. Stant enim à diabolo, cuius regni labefactatio, & exciſio ex animo viris ſanctis deſideranda eſt, vt veniat regnum Dei, cuius illi propugnatores ſunt. Quæ honeſtiſsima optatio in multis pſalmis ſatis luculenter ſcribitur, vt in pſalmo nono, Conuertantur peccatores in infernum, omnes gentes, quæ obliuiſcuntur Deum. Et in alio pſalmo hoc bellum Dei poſtulatur, & deſcribitur, quod (vt ait) Sophar pluet ſuper iniquum. id eſt, eum vndique premet. Apprehende, Deum precatur Dauid, arma, & ſcutum, & exurge in adiutorium mihi, effunde frameam, & conclude aduerſus eos, qui perſequuntur me, dic animæ meæ, Salus tua ego ſum. Confundantur, & reuereantur quærentes animam meam. Auertantur retrorſum, & confundantur cogitantes mihi mala. Fiant tanquam puluis ante faciem venti, & angelus Domini coarctans eos. Hoc idē bellum deſcribit Sophar adiungens.

E re bonorū eſt interitus impiorum.

Pſal. 9.

Pſal. 34.

Belli Dei in impios deſcriptio.

24 *Fugiet arma ferrea, & irruet in arcum æreum.*

Id eſt, cum Deus emittere decreuerit in eum iram furoris ſui, ita eum armis iræ ſuæ obſidebit, vt effugere nullo modo poſsit. Incidet enim in arcum æreum, ſi arma vitauerit ferrea. Ita enim ſæpe fit, vt homines nefarij tot cingantur periculis, vt licet vnum, aut alterum depellant, alio opprimantur, & pereant.

25 *Eductus, & egrediens de vagina ſua, & fulgurans in amaritudine ſua: vadent, & venient ſuper eum horribiles.*

In Biblijs Regijs, & in quibuſdam alijs vulgatæ editionis exemplis eſt, Eductus gladius, &c. Sed in multis, & antiquis eiuſdem exemplis, & in Hebræo gladius deeſt. Et ita nonnulli pij interpretes arcum ſubaudiunt. Quidam vero Hebræus, & Septuaginta auctores non gladium, neque arcum, ſed ſagittam ſubaudiendam exiſtimant, vt aptius cum ſuperiori verſu coniungatur, ſi arcum aut ſagittam ſubaudiamus, in cuius fine arcus mentionem fecit. Quicquid tamen intelligamus, eadem eſt ſententia, qua docet, quam exitioſa pugna cum impio Deus certaturus ſit, ſimul ac voluerit peccatorum ab eo pœnas repetere. Id eſt, ſtatim vt gladius

X 2 eductus

eductus fuerit e vagina, vel Dei, vel eius hoſtis, quem Deus in illum excitauerit, atque adeo non eductus, ſed ſtatim, vt inceperit egredi, & fulgurare ad amaritudinem eius, horror eum perfundet, & de ſua ſalute deſperabit. Sicut canebat Moyſes, Dolores
Exod. 15. obtinuerunt habitatores Philiſthijm. Tunc conturbati ſunt principes Edom: robuſtos Moab obtinuit tremor, obriguerunt omnes habitatores Chanaam. Irruat ſuper eos formido, & pauor in magnitudine brachij tui. Sed quòd *de vagina* dicit, In Hebræo eſt מגוה miguea, reperitur autem גוה gueua hoc loco tantum hac forma, quare non ſatis comperta ſignificatio eius eſſe videtur. Hebræi autem ex radice גו gheua eſſe arbitrantur, quod corpus ſignificat. Septuaginta tamen interpretes στόμα os ſignificare putarunt: & ita primam huius verſus partem conuerterunt διέλθοι δὲ διὰ στόματος αὐτοῦ βέλος pertranſeat per os eius ſagitta. Tum quod in amaritudine vulgatus dicit, Hebraice eſt מררה merora, quod Hebræis eſt fel, & ita hoc eodem capite verſu 14. vulgatus tranſtulit. Eſt tamen à radice מרר marar, quod ſignificat amarum eſſe vel amaritudine afficere. Qua forte de cauſa amaritudinem hoc loco vulgatus interpretari voluit. Hebræi autem fel interpretantes, & גוה gheua corpus, vt diximus, ita totum verſum explicant, Exiuit, egredieturque ſagitta tanquam fulgur è corpore, felle eius infecta, hoc eſt. Mortiferum erit primum, quod accipiet vulnus. Alij interpretantur, Sagitta fulgurans vel ſplendens felle eius. Sed illo modo Hebræus, qui doctior habetur exponit. Septuaginta tamen viri hunc locum liberiori paraphraſi conuerterunt, fel prætermittentes, & illud fulgurans tantum exponentes ſic ἄστρα δὲ ἐν διαίταις αὐτοῦ, aſtra in cænaculis eius, hoc eſt, Ita euertantur, vt ſyderibus pateant. Hoc denique verſu ſignificatur, quam exitioſum bellum à Deo cum impijs, & nefarijs hominibus gerendum ſit: ad quod etiam pertinent, quæ ſequuntur.

26 *Omnes tenebræ abſconditæ ſunt in occultis eius.*

Tenebræ calamitates, & exitia frequenti ſacræ ſcripturæ vſu vocãtur, *in occultis eius*, propter occulta eius quidam Hebræus *in cõmentarijs* explicat, id eſt. Propter peccata eius. Sed cur, aut qua phraſi peccata eius appellet occulta, non dicit. Præſertim, quòd profligatiſsimi hominis ſcelera, de quo loquitur hic, cum neque Deum, neque homines reuereatur, manifeſtiſsima eſſe ſoleant. Quare melius mihi videtur ita exponere. Calamitates abſconditæ ſunt ei in locis, vel rebus ijs, quæ ipſum latent, quare nullo modo eas effugere, aut declinare poterit, Sicut cap. 18. dixit Baldad,

Abſcon-

Abſcondita eſt in terra pedica eius, & decipula illius in ſemita. *Deuorabit eum ignis, qui non ſuccenditur.* Chaldæus ignem gehennæ Eſai. 30.
eſſe dicit, de quo narrat Eſaias præparata eſt ab heri Thophet à Rege præparata profunda, & dilatata. Nutrimenta eius ignis, & ligna multa, flatus Domini, ſicut torrens ſulphuris, ſuccendens eam. Alius Hebræus ignem è cælo miſſum exponit, quo non leuiter Iob præſtringit, cui ſeruus eius nunciaſſe narratur, cap. 1. Ignis Dei cecidit è cælo, & tactas oues pueroſque conſumpſit: Iob. 1.
vtraque eſt apta, & quadrans expoſitio, *Affligetur relictus in tabernaculo ſuo.* Hoc eſt, Si quid illius reliquum fuerit affligatur, & deleatur, ne qua illius reliqua ſit memoria. Hac dicendi ratione extrema vaſtitas in ſcriptura ſignificari ſolet. Vt Moyſes ait, Clauſi quoque defecerunt reſiduique conſumpti ſunt. Sed ver- Deut. 32.
bum actiuæ vocis Græci eſſe iudicarunt, ita conuertentes *κακώσαι δ' αὐτῦ ἐπήλυτος τὸν οἶκον* affligat domum eius aduena. Vt verſ. 22. huius capitis in Hebræo eſſe diximus, Omnis manus laborantis irruet in eum.

27 *Reuelabunt cæli iniquitatem eius.* Exod. 15.
Id eſt, Nota erit, & omnibus manifeſta iniquitas eius. Quod fieri ſolet quando publica auctoritate iniquus homo ad ſupplicium rapitur. Eſt autem Hebræa dicendi ratio, ad ſignificandum rem teſtatam & in medio poſitam eſſe, vt cæli eius eſſe teſtes, & eam reuelare dicantur, quam ob rem canit Dauid, Annunciauerunt cæli iuſtitiam eius, & viderunt omnes populi gloriam eius. Et Pſal. 96.
Moyſes ait, Teſtes inuoco hodie cælum & terram, cito perituros vos de terra, &c. Id eſt, palam, & aperte dico, Eſaias etiam ita Deut. 4.
ſuum incipit vaticinium, Audi cælum, auribus percipe terra, quia Dominus locutus eſt, id eſt, manifeſto, & palam locutus eſt. *Et terra conſurget aduerſus eum.* Siquidem ad omnes ſceleratos ho- Eſai. 1.
mines pertinet, quod Adam poſtquam crimen illud admiſit à Deo nunciatum fuit, Maledicta terra in opere tuo in laboribus Geneſ. 3.
comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, Spinas, & tribulos germi- Sapien. 5.
nabit tibi. Et in ſapientia dicitur, Pugnabit pro eo orbis terrarum contra inſenſatos.

28 *Apertum erit germen domus illius, detrahetur in die furoris Dei.*
Quidam exiſtimant germen hic poſteritatem, & ſtirpem eſſe impij, quibus ego non aſſentior. Nam eſt in Hebræo יבול iebul, quod nuſquam ſtirpem, aut poſteritatem ſignificari vidi. Sed fructum, vt in pſalmo, Terra dedit יבלה iebula fructum ſuum. Qua- Pſal. 66.
re potius copias atque fortunas impij hoc loco indicare puto, & ita Chaldæus עיבור frumentum transfert. Diuitiæ igitur eius,

tunc erunt apertæ, id eſt, manifeſtum, atque teſtatum erit, quanta fuerint iniquitate partæ. Quod ſcilicet germen detrahetur, id eſt, eius diuitiæ diſsipabuntur, & ad prædam proponentur, cum Deus ſtomachum ſuum in illum eruperit, pœnas ei meritas impo nẽs. Alijs placet, Migrauit germen eius vertere, & ita vertit Chal dæus, Quod fieri poteſt, nam verbum גלה gala. quod hic ponitur, & migrare, & reuelare ſignificat, Migrabunt igitur opes eius, quia prædæ erunt, & alio exportabuntur. Cum qua expoſitione conſentit, quod eſt in Hebræo loco *Detrahetur*, נגרות nigarot, quod Hebræis eſt fluentes, hoc eſt. In die furoris Domini tanquam tor rens eius opes huc, & illuc fluent à prædonibus in diuerſa loca exportatæ. Cuius vocis rationem ducentes Græci auctores, vt euerſionem domus impij ſignificarent, hac paraphraſi hunc verſum interpretati ſunt ἑλκύσαι τ̄ οἶκον αὐτ̄ ἀπώλεια εἰς τέλος ἡμέρα ὀργῆς ἐπέλθοι αὐτῷ, perditio domum eius in finem conuellat: dies iræ veniat ei.

29 *Hæc eſt pars hominis impij à Deo, et hæreditas verborum eius à Do mino.*

Id eſt, hanc Deus gratiam referet impio viro, has pœnas ab eo ſu met pro verbis ſuis iniquis, quibus Deum contemnebat, quòd eum tot annos patienter ferret; & benigne, vt ſanior fieret, expectaret. Hac enim de cauſa impios dicere, aut ſecum cogitare vi dentur, quod de illis narrat Dauid, Dixerunt, Non videbit domi nus, neque intelliget Deus Iacob. Partem autem poſuit pro portione, Hebræa phraſi, quam etiam partem Dauid impijs hominibus attribuit dicens, Pluet ſuper peccatores laqueos ignis, & ſulphur, & ſpiritus procellarum, pars calicis eorum. Quæ omnia cum vere de toto genere improborum dicantur, falſo in Iob, vt ſæpe diximus aſſumentur.

CAP. XXI.

A *RESpondens autem Iob, dixit.*
2 Audite quæſo ſermones meos, & agite pœnitentiam.
3 Suſtinete me, ut & ego loquar: & poſt mea, ſi uidebitur, uerba ridete.
4 Nunquid contra hominem diſputatio mea eſt, ut merito non debeam contriſtari?
5 Attendite me, & obtupeſcite, & ſuperponite digitum ori ueſtro.

6 Et

6 *Et ego quando recordatus fuero, pertimeſco, & concutit carnem meã tremor.*

7 *Quare ergo impij viuunt, ſubleuati ſunt, confortatique diuitijs?*

8 *Semen eorum permanet coram eis, propinquorum turba, & nepotum in conſpectu eorum.*

9 *Domus eorum ſecuræ ſunt, & pacatæ, & non eſt virga Dei ſuper illos.* B

10 *Bos eorum concepit, & non abortiuit: vacca peperit, & non eſt priuata fœtu ſuo.*

11 *Egrediuntur quaſi greges paruuli eorum, & infantes eorum exultant luſibus.*

12 *Tenent tympanum, & citharam, & gaudent ad ſonitum organi.*

13 *Ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt.*

14 *Qui dixerunt Deo, Recede à nobis, & ſcientiam viarum tuarum noluimus.*

15 *Quis eſt Omnipotens, vt ſeruiamus ei? & quid nobis prodeſt ſi orauerimus illum?*

16 *Verumtamen, quia non ſunt in manu eorum bona ſua, conſilium impiorum longe ſit à me.* C

17 *Quoties lucerna impiorum extinguetur, & ſuperueniet eis inundatio, & dolores diuidet furoris ſui?*

18 *Erunt ſicut paleæ ante faciem venti, & ſicut fauilla, quam turbo diſpergit.*

19 *Deus ſeruabit filijs illius dolorem patris: & cum reddiderit, tunc ſciet.*

20 *Videbunt oculi eius interfectionem ſuam, & de furore Omnipotentis bibet.*

21 *Quid enim ad eum pertinet de domo ſua poſt ſe? & ſi numerus menſium eius dimidietur.*

22 *Nunquid Deum docebit quiſpiam ſcientiam, qui excelſos iudicat?*

23 *Iſte moritur robuſtus & ſanus, diues & felix.*

24 *Viſcera eius plena ſunt adipe, & medullis oſſa illius irrigantur.*

25 *Alius vero moritur in amaritudine animæ abſque vllis opibus.*

26 *Et tamen ſimul in puluere dormient, & vermes operient eos.*

27 *Certe noui cogitationes veſtras, & ſententias contra me iniquas.*

28 *Dicitis enim, Vbi eſt domus principis? & tabernacula impiorum?* D

29 *Interrogate quemlibet de viatoribus, & hæc eadem illum intelligere cognoſcetis.*

30 *Quia in diem perditionis ſeruatur malus, & ad diem furoris ducetur.*

31 *Quis arguet coram eo viam eius? & quæ fecit, quis reddet illi?*

32 *Ipſe ad ſepulchra ducetur, & in congerie mortuorum vigilabit.*

33 *Dulcis fuit glareis Cocyti, & poſt ſe omnem hominem trahet, & ante ſe innumerabiles.*

34 *Quomodo igitur conſolamini me fruſtra, cum reſponſio veſtra repugnare oſtenſa ſit veritati?*

1 *Reſpondens autem Iob, dixit.*

2 *Audite quaſo ſermones meos, & agite pœnitentiam.*

Ideſt, ſi attente ſermones meos audiatis, ſententiam, qua me condemnatis mutabitis. *Sed quod agite pœnitentiam*, dicit, in Hebræo eſt, Hoc ſit תנחומתיכם tanehumotecem, quod nomen, & pœnitentiam, & conſolationem declarat, quare Græci, & Chaldæus conſolationem interpretati ſunt: ſitque apta, & cohærens ſententia, id eſt, Hanc vnam à vobis iam conſolationem requiro, vt me à veſtris defendentem calumnijs attente audiatis.

3 *Suſtinete me, & ego loquar, & poſt mea, ſi uidebitur, uerba ridete*, Quidam Hebræus in commentarijs hoc in Zophar dictum fuiſſe iudicat: à quo ego diſſentio, & in Eliphaz dici puto, qui acriore, & acerbiore oratione cap. 15. cæteris fuit vſus, & eum verbis illis irridere videbatur, Nunquid tu primus homo natus es, & ante omnes colles formatus? Nunquid conſilium Dei audiſti, & inferior te erit eius ſapientia? Ait ergo, Suſtinete me loquentem, & poſtquam ſatis cauſam meam informauero, ſi non fuerit vobis probata, me, vt faciebat Eliphaz, tunc irridete. Quod dicebat, quia nimium ſuæ cauſæ confidebat, vt ſi recte intelligeretur, nemo ſanus vir eam contemneret.

4 *Nunquid contra hominem diſputatio mea eſt: ut merito non debeam contriſtari.*

Dicendi ratio valde conciſa, quare difficilis habetur, & varie exponitur, Quidam ſic. Cum non contra hominē, ſed contra Deum diſputatio mea ſit, agitur enim in hac mea vobiſcum diſputatione, vtrum Dei amicitiam violauerim nec ne, Cum ergo in difficillima cauſa verſer, cur non merito contriſtari debeam? Alij autem ſic. Cum Deum, non hominem alloquar, ſi locutus eſſem falſa, vt vos calumniamini, cur non merito debeam contriſtari? Alij vero, Cum Deum alloquar, nec mihi reſpondeat, cur merito contriſtari non debeam? Sed mihi illa planior, & aptior videtur expoſitio, vt quoniam ſuperiori verſu incidit (vt dixi)

in men-

in mentionem eorum verborum, quibus eum irriſerat Eliphaz, reſpondeat hoc verſu ad alia eius verba, quibus eodē capite acriter iram eius, & aſperiora verba his verbis reprehenderat. Nunquid ſapiens implebit ardore ſtomachum ſuum? Arguis verbis eū qui non eſt æqualis tibi, & loqueris, quod tibi non expedit, &c. Quibus hoc verſu reſpondit, in hanc ſententiam. Si cum Deo loquerer reprehenſiones eius, licèt aſperas, patienter tacens tolerare deberem. Sed cum loquar non cum Deo, ſed cum hominibus, cur eorum contumelias æquo animo perferam? aut cur eorum dicta mihi merito non doleant? Quam expoſitionem planè Chaldæus innuere videtur ita hunc verſum interpretans הא ברם אנא לבר נש מלתי ואין מה דין לא תתעיק רוחי ha beram ana lebar nas milati veen me den la tithaiac ruhi. Ecce ego quidem ad filium hominis orationem meam, & cum ita ſit, cur non doleat ſpiritus meus? Conſentit etiam huic explicationi verſio Græcorum.

5 Attendite me, & obſtupeſcite, & ſuper ponite digitum ori veſtro.

Et hoc aptius cohæret cum ea expoſitione, quam probauimus ſuperioris verſus, id eſt, Quin potius miſſas facite has veſtras iniquas reprehenſiones, & caſum meum attendite, & tacentes obſtupeſcite. Tacere autem & obſtupeſcere iubet eos, quod calamitatū eius veram cauſam ignorarent. Et quidem ego ſic exiſtimo nihil eſſe mirabilius, nihil quod maiorem facere debeat ſtuporem earum rerum, quas Deus in gubernandis rebus humanis gerit, quā quòd viri boni in calamitates aliquando veniāt grauiſsimas, iniqui vero, de quibus ſtatim dicit, rerum potiantur. Cui rei grauiſſimum dat teſtimonium Abacuc, qui hāc rem tractans eiſdem quibus Iob vtitur, verbis dicēs, Aſpicite in gentibus, & videte, & admiramini, & obſtupeſcite: quia opus factum eſt in diebus veſtris, quod nemo credet, cū narrabitur. Quia ecce ego ſuſcitabo Chaldæos, gentem amaram, & velocem ambulantem ſuper latitudinē terræ, vt poſsideat tabernacula non ſua.

Nihil mirabilius in rerum gubernatione quam ualamitas bonorum hominum, & proſperitas malorum.

Abac. 1.

6 Et ego quando recordatus fuero pertimeſco, & conuertit carnem meā tremor.

Sicut enim id admirandum, ita vehemēter, & cunctis hominibus ſiue æquis, ſiue iniquis timendum. Siquidem ego mihi perſuadeo rem eſſe nullam, in qua Deus terribilior appareat, quàm in eo, quod erga bonos, & ſibi deditiſsimos viros ſeueriſsimus nonnunquàm, & acerbiſsimus ſit. Quod enim ſceleratos homines puniat, excruciet, omneque acerbitatis ſuæ virus euomat, non ita mihi admirabile, & horribile videtur. Nàm pœnæ ſua natura, & ſceleribus comparatæ ſunt, & ſceleratas inſectantur. Et quiuis homo me-

diocri

diocri ſeueritate prǽditus, ſi poſſet, eas à ſceleratis repeteret. Ab innocenti tamen viro vi ſua longe abhorrent, cum ei ſint ampliſſima prǽmia poſita. Et quis poſſet non inhumanus vir ǽquo animo pati, vt ſibi amiciſsimus, & deditiſsimus homo, quem valde amaret, & à quo vnicè diligeretur, vt (inquam) dolore tabeſceret, & incommodis omnibus exerceretur. Quare id ſibi proponāt impij, & nequam homines ad intelligendum quam graues iras, & periculoſas inimicitias à Deo alieni ſuſtineant. Id quod Chriſtus animaduerti voluit cum de ſe, dum ad crucem raperetur, filiabus dixit Hieruſalem, vicem eius dolentibus, Filiǽ Hieruſalem nolite flere ſuper me, ſed ſuper vos ipſas flete, & ſuper filios veſtros, &c. Quia ſi in viridi ligno hǽc faciunt, in arido quid fiet?

Luc.23.

7 *Quare ergo impij uiuunt, ſubleuati ſunt confortatique diuitijs.*

Docte hanc quǽſtionem obijcit Sophar, qui multis egit de ſupplicio impiorum, qua vehementer eos refellit, qui ex repentino, & grauiſsimo eius caſu eum in culpa eſſe temere iudicabant. Sicut enim ex proſpera fortuna non recte mores, & vita alicuius probantur, ita nec ex calamitoſa reprehunduntur. Hǽc quǽſtio valde difficilis viſa fuit multis doctis viris, & multos ſanctos homines, dum miſerijs conflictarentur, valde ſolicitos habuit, improbique ea ducti Dei prouidentiam in rebus adminiſtrandis auſi ſunt negare, Tractatur autem à Dauid pſalmo.72. Et a Hieremia cap.12. & Abacuc.ca.1. & Malachia c.3. Quam rem quoniam nos multis perſecuti ſumus libro noſtro ſecundo de vera religione cap. 6. Eamque & Ethice, & Theologicè explicuimus, hoc loco tantum Iob dicta declarabimus. Sed prius Euripidis de hac re teſtimonium citabo dicentis.

οὐ γὰρ ἄξιον λεύσσειν φάος,
κακοὺς ὁρῶντας ἐκδίκως τιμωμένους,

indignum eſt intueri lucem videndo malos iniuſtè honoratos. Et alio loco.

ἤδη νοσῶδες τοῦτο τοῖς ἀμείνοσιν,
ὅταν πονηρὸς ἀξίωμα ἀνὴρ ἔχῃ.
γλώσσῃ καταχὼν δῆμον, οὐδὲν ὢν τοπρὶν,

Valde moleſtum eſt melioribus, ſi vir iniquus honores obtineat, lingua populum regens, cum prius nihil fuerit, quod & Iob *ſubleuati ſunt*, dicit Hebraicè eſt עתקו hatcu, quod Grǽci, & quidam Hebrǽi, Senes facti ſunt, interpretātur. Sed Chaldǽus, & alij Hebrǽi,

Confor-

Confortati ſunt,declarant, quos vulgatus ſecutus fuiſſe videtur. Ad eandem tamen omnia pertinent ſententiam,ad proſperã fortunam impiorum declarandam,id eſt,Quare (inquit) viuunt impij valent,& robuſtj ſunt,& multis augentur diuitijs?Ita etiam dicebat Hieremias,Quare via impiorum proſperatur:bene eſt omnibus,qui præuaricantur,& inique agunt.Et Dauid,Zelaui ſuper iniquos,pacem peccatorum videns. *Hiere. 12.* *Pſal. 72.*

8 *Semen eorum permanet coram eis, propinquorum turba, & nepotum in conſpectu eorum.*

Id eſt,multos liberos habent multumque propagant genus ſuum, Quod videtur ab eo dici aduerſus id quod dixerat Eliphaz.cap. 15,Poſteritatem,& genus impij eſſe delendum, Lædetur quaſi vinea in primo flore botrus eius, eſt quaſi oliua proijciens florem ſuum.Congregatio enim hypocritæ ſterilis, & ignis deuorabit tabernacula eorum,qui munera libenter accipiunt,Idem quod Iob Hieremias ſignificaſſe videtur dicens, Plantaſti eos, & radicem miſerunt:proficiunt & faciunt fructum. *Hiere. 12.*

9 *Domus eorum ſecuræ ſunt, & pacatæ & non eſt virga Dei ſuper illos.*

Id eſt, præterquam quod multis bonis fruuntur tum etiam nihil incommodi accipiunt, nullam iacturam faciunt,quod etiam canebat Dauid dicens, In labore hominum non ſunt,& cum hominibus non flagellabuntur. Quod ſatis per ſe declarat in magnam illos Dei offenſam, & odium incurriſſe, cũ ſoleat ipſe vel in filios ſuos virga flagelliſque animaduertere,adeo vt nullum filium non caſtiget.Vt Paulus ait, Quem diligit Dominus caſtigat, flagellat autem filium quem recipit:in diſciplina perſeuerate. Quod ſi extra diſciplinam eſtis,cuius particeps facti ſunt omnes,ergo adulteri,& non filij eſtis. Numerat alia impiorum bona adiungens. *Pſal. 72.* *Hebræ. 12.*

10 *Bos eorum concepit, & non abortiuit.*

In Hebræo bos eſt generis maſculini, & ſic quidam Hebræi atque Chaldæus exponi volunt,bos eorum grauidauit,neque ſemẽ proiecit incaſſum. Vulgatus tamen Septuaginta ſecutus eſt, qui ad vaccam id totum retulerunt,ita transferentes ἡ βοῦς αὐτῶν οὐκ ὠμοτόκησεν vacca eorum abortiuum non fecit. Poteſt enim aliis punctis עבר hibar in voce eſſe paſsiua,vt hubar dicamus, atque ita intrãſitiuum eſſe,vt Grammatici dicunt. *Vacca peperit, & non eſt priuata fœtu ſuo* Id eſt,ſicut bos eorum,ſemen non proiecit,ita neque vacca fœtum, ſed illum maturum in lucem protulit, atque nutriuit. Erant olim hominum diuitiæ in pecoribus,& armentis poſitæ, vt ex Iob hiſtoria in primo capite poſita, & ex Laban. & Iacob in Geneſi cognoſci licet. Et propterea ex hac re fecundos decla-

rat

rat euentus fortunarum impij.

11 *Egrediuntur, quaſi greges paruuli eorum, et infantes eorum, exultant luſibus.*

12 *Tenent tympanum, & citharam, et gaudent ad ſonitum organi.*

Id eſt, non modo multos (vt dixi) filios procreabunt, ſed etiam eos ludentes, ſaltantes, & ad variorum inſtrumentorum ſonitum choros ducentes, lœtos dies agere videbunt. Qua re valde proſpera fortuna impij declaratur, quippe in cuius familia nulla luctus atque mœroris cauſa futura ſit; & forte improbam filiorum eius educationem tangit. Bonus enim, & prudens pater non debet facile pati, vt diu filij ſui in ludis verſentur.

13 *Ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt.*

Id eſt, Longam, iucundam, & bonis omnibus abundantem vitam degunt, & cum eis moriendum ſit, vt naturæ ſatisfaciant non diu vehementerque ægrotant, neque morbi longinquitate affliguntur, ſed cito morbo conſumpti animam reddunt. Ita enim omnes ad vnum interpretes Hebræi, & aliqui Latini intelligendum exiſtimant illud, *in puncto ad inferna deſcendunt*, vt inferna ſepulcrum ſignificet eſt enim in Hebræo שאל ſeol, quod Hebræis ſepulcrum eſt.

14 *Qui dixerunt* Deo, *Recede à nobis, & ſcientiam uiarum tuarum nolumus.*

Quoniam dixit, quare impij viuunt, declarat, quā inſignis ſit eorum impietas, qui ſtatutum habent cum animo ſuo nullam in negotijs tractādis honeſtatis, ſed tantū vtilitatis rationem ducere. Qui dixerūt, *Deo recede à nobis*, quod quid ſit, ſtatim exponit adiūgens. *ſcientiam uiarum tuarum nolumus.* Id eſt cōſilia, & præcepta tua audire nolumus, non enim ad pietatis, & virtutis, ſed ad commodi, & vtilitatis leges officium dirigere decreuimus. Qui habitus eſt intemperati, vt docet Ariſtot. in 7. Ethicorum, in quo extrema collocatur improbitas. De ijs dicit Dauid, Tranſierunt in affectum cordis. Et Hierem. Dereliquerunt legem meam, quam dedi eis, & non audierunt vocem meam, & non ambulauerunt in ea, & abierunt poſt prauitatem cordis ſui. Quorum imago deſcriptiſsimè poni mihi videtur in Exodo, Cum videns populus, quod moram faceret Moyſes veniendi ad eos, congregatus aduerſus Aaron dixit, Surge, fac nobis Deos, qui nos præcedant. Ita remiſſo, & imbecillo animo viri ſi Deus vllam fecerit moram eorum expectationi ſatisfaciendi: aut vllam in colenda virtute iacturam fecerint, perturbationum ſuarum rebellionem coercere non valentes, Deo neglecto, & vir-

Habitus intemperati & hominis pro fligitiſſimi.

Pſal. 72.

Hiere. 9.

Exod. 32.

tute

tute miſſa,alio fine vitæ ſuæ rationes dirigunt. Quare rectè Deus apud Abacuc monet,Si moram fecerit expecta eum,quia veniens veniet,& non tardabit. *Abac. 2.*

15 *Quis eſt Omnipotens,vt ſeruiamus ei?*

Sicut reſpondit Pharao Moyſi,& Aron, Quis eſt Dominus,vt audiã vocẽ eius,& dimittã Iſrael?neſcio dominũ & Iſrael non dimittã. *Et quid nobis prodeſt,ſi orauerimus illum?* In hoc ponitur robur, & firmamentũ totius excuſationis impiorũ hominũ. Siquidẽ valde inutile eſſe iudicãt Deo inſeruire, & pietatis præcepta tenere, id quod etiam docet Malachias.Dixiſtis inquit vanus eſt,qui ſeruit Deo.Et quod emolumentum,quia cuſtodiuimus præcepta eius,& quia ambulauimus triſtes corã Domino exercituũ?Quod quã falſum, & infirmum ſit multis narrauimus in Zachariæ. c. 1. verſ. 3. *Exodi. 5.* *Mala. 3.*

26 *Veruntamen, quia non ſunt in manu eorum bona ſua,conſilium impiorum longe ſit à me.*

Quoniam bona multa numerauit, quibus improbi homines aliquando cumulentur, deinceps mala connumerat, quibus affligi ſoleant.Quo fit,vt eorum fortuna potius timenda,quam expetenda eſſe videatur. Et primum quid mali in illis bonis ſit incluſum, oſtendit,deinde alia multa mala narrat.Illud autem eorum ſecundam fortunam miſeram ſatis efficit,quòd fortuna ſit,id eſt varia, atque volubilis. Quare peruerſa eorum conſilia ſunt,qui bona ſequuntur ea, quæ firmiter retineri non poſſunt, ſed cum firmiora eſſe videntur, facillimè de manibus elabuntur. Quo argumento, quam vana ſint docet Eccleſiaſtes, Miſerabilis (inquit) prorſus infirmitas, quomodo venit,ſic reuertetur, Quid ergo prodeſt ei, quòd laborauit in ventum, ſed etiam id ipſe Iob declarat adiungens. **Secundam fortunam impij quid miſeram reddat.** *Eccleſ. 5.*

17 *Quoties lucerna impiorum extinguetur & ſuperueniet eis inundatio.*

Lucernam nominat proſperam eorum fortunam,quæ vt fortuna eſt, ita vt nonnunquam, vel in hoc æuo imminuitur atque mutatur, in miſerias homines feliciſsimi veniant incredibiles. Saltem fieri non poteſt, quin morte vniuerſa eorum proſperitas exterminetur,& propterea rectè Salomon omnino, & in totum enũciat,Lucerna impiorũ extinguetur. *Et dolores diuidet furoris ſui?* Id eſt, Deus in eos ira inflammatus multos eis dolores, & mœrores afferet,vt ſuorum criminum pœnas luant,*diuidet* autẽ dicit, Quoniam,vt in fine ſuperioris capitis dixit Sophar, Pœna atque ſupplicium eſt pars hominis impij à Deo, & hæreditas verborũ eius à Domino. Et ita verbum,quod *diuidet* hoc loco interpretatus eſt vulgatus eſt eiuſdem radicis, cuius illud, quod Partem ſuperiori **Calamitas impiorum.** *Prou. 24.*

capite

Pſal.74. capite reddidit, חלק halac diuidit, & חלק helec pars. Dauid etiam
Matt.24. in pſalmo canit, Calix in manu Domini vini meri plenus miſto, veruntamen fex eius non eſt exinanita, bibent omnes peccatores terræ. Et Chriſtus in euãgelio, Diuidet eum, & partem eius ponet cum hypocritis.

18 *Erunt ſicut palea ante faciem venti, & ſicut fauilla, quam turbo diſpergit.*

Id eſt, quamuis multis opibus, generis claritate, amplis militum copijs, & alijs fortunæ præſidijs cincti ſint: non poterunt tamen Deo irato magis reſiſtere, quam paleæ ventis, & turbini fauilla reſiſtit. Non ſic impij, non ſic, ſed tanquam puluis quem proijcit
Pſalm.1. ventus à facie terræ, ait Dauid, Quo loco pro puluere eſt idem nomen quod hic pro palea מץ moz gluma ſiue folliculus grani frumenti, quo nihil leuius in paleis.

19 *Deus ſeruabit filijs illius dolorem patris: & cum reddiderit, tunc ſciet.* Eſt hic verſus cum quibuſdam ſequentibus ambiguus, & hac de cauſa difficilis habetur varieque exponitur. Ego verò miſsis aliorum opinionibus eam perſequar expoſitionem, quæ planior, & cõtextui aptior mihi videtur. Ponit igitur hoc verſu duplicem pœnam qua impius afficiendus eſt, vna quæ ad liberos & poſteritatem eius pertinet, cum dicit, Deus ſeruabit filij illius dolorem patris, id eſt, Dei opera, filij participes erunt doloris & calamitatis patris. Quod dolorem dicit eſt in Hebræo און on, quod vim ſiue violentiam ſignificat, quæ ſignificatio etiam quadrat, id eſt, Iras eas; quas Deus aggregauit ex factis iniquis patris manabunt ad perniciem etiam filiorum, id quod hoc libro ſæpe ab amicis Iob vſurpatum eſt. Et in Exodo dicitur de Deo, Qui reddis iniquita-
Exod.34. tẽ patrum filijs ac nepotibus in tertiam, & quartam progeniem. Sed hæc pœna leuior eſt, ſi cum altera ad ipſum modò parentem pertinente comparetur. Quæ eodem verſu ponitur, cum ait. *Cum reddiderit tunc ſciet*, Quibus verbis eas pœnas intelligi puto, quæ
Pœnæ apud inferos impijs ſtatutæ. ſunt apud inferos impijs ſtatutæ, quod ex ijs, quæ poſtea dicentur magis declaratur. Has enim eſſe pœnas vix ſibi perſuadent ſcelerati, & nefarij homines quouſque eas reddant. Qua de cauſa diues ille apud inferos excruciatus rogabat Abraham dicens, Ro-
Luc.16. go ergo te pater, vt mittas Lazarum in domum patris mei. Habeo enim quinque fratres, vt teſtetur illis, ne & ipſi veniant in hunc locum tormentorum, &c. Hæ etiam pœnæ ad ipſos duntaxat improbos ſpectant, nihilque filios propter parentum ſcelera attingunt,
Ezech.18. De ijs enim tradit Ezechiel, Anima, quæ peccauerit ipſa morietur: filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit

iniquitatem

iniquitatem filij: iuſtitia iuſti ſuper eum erit, & impietas impij erit ſuper eum.

20 *Videbunt oculi eius interfectionem ſuam.*

Id eſt mortem illam perpetuam, qua apud Tartarum mulctabuntur. De qua loquitur Dauid, In inferno poſiti ſunt, mors de paſcet eos, id eſt, Non ſinet eos viuere, erumpereque de terra, ſicut boni iterum viuent erumpentque de terra, tanquam granum frumenti, ſi cadens, in terra mortuum fuerit, recte vero dicit, *interfectionem ſuam.* Hæc enim eſt propria impiorum mors, nam ea, qua ad huius vitæ exitum vocantur, communis illis cum ſanctis hominibus eſt. In Hebræo autem eſt כיד cid, quod hoc tantum loco reperitur, & afflictionem & euentum malum Hebræi ſignificare dicũt & ita Chaldæus תבירה tebire attritionem ſuam vertit. Sed mors illa ſempiterna eſt propria iniquorum afflictio atq; attritio. Græci vero σφαγὴν cædem transferunt. *Et de furore Omnipotentis bibet,* Id eſt, cognoſcet quanta ſit ira Dei, & quam fuerit temerarium illã irritare. Qua dicendi ratione Ioannes in Apocalypſi vſus eſt, vt Tartari cruciatus ſignificaret dicens: Hic bibet de vino iræ Dei, quod miſtum eſt mero in calice iræ ipſius, & cruciabitur igne, & ſulphure in conſpectu angelorum ſanctorum, & ante conſpectum agni. Et fumus tormentorum eorum aſcendet in ſecula ſeculorũ. Recte vero dicit Omnipotentem. Nam tantum Omnipotens huiuſmodi tormenta adhibere poteſt. Et ob eam rem ex hac potentia Deum Chriſtus apud Matthæum deſcribit dicens. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem occidere non poſſunt, ſed potius timete eum, qui poteſt & animam, & corpus perdere in gehennam.

Pſalm.48.

Ioan.8.

Apoc.14.

Eſai.63.

21 *Quid enim ad eum pertinet de domo ſua poſt ſe? & ſi numerus menſiũ eius dimidietur.*

Affert duas cauſas, vt oſtendat hanc mortem impij propriam ſapientiſsimè à Deo fuiſſe inſtitutam, vnam hoc verſu, alteram quatuor ſequentibus ſcribit. Nam ſi poſtquam vitam hanc mortalem amitteret, nulla reliqua eſſet alia pœna: quã perferret, niſi ea qua filij & familia eius propter eius ſcelera afficiuntur, quid ſuã id referret? Poſtquam enim mortuus fuerit, nihil eum domus ſuæ labores, & dolores attingunt, Sicut dicebat Eſaias; Cum ærumnas, & calamitates a populo ſuo deprecaretur, Abraham neſciuit nos, & Iſrael ignorauit nos, Quare æquum erat, vt eas poſt mortem pœnas ſubiret, quæ ad ipſum modo pertinerent. Quod dicit, *Si numerus menſium eius dimidietur.* Hoc eſt licet immatura morte abſumatur. Contingit enim ſæpe homines propter ſcelera ſua citius è vita ex-

Cur apud inferos pœnæ ſint impijs ſtatutæ.

Matt.10.

ta expelli, quam eorum natura poſtulat, Viri ſanguinum, & dolo-
Pſal.54. ſi non dimidiabunt dies ſuos ait Dauid.
22 *Nunquid Deum docebit quiſpiam ſcientiam, qui excelſos iudicat.*
Id eſt, nihil ſapientiæ deeſſe oportet ei, qui excelſos iudicat. Varie etiam exponitur illud, *qui excelſos iudicat*, exiſtimo tamen ſignificare, qui iudices omnes vocat in iudicium. Ita explicant nonnulli illud Dauidis, deus deorum Dominus locutus eſt, hoc eſt iudex iudicum. Et Eccleſiaſtes ait, Si videris calumnias egenorum, & violenta iudicia, & ſubuerti iuſtitiam in prouincia, non mireris ſuper hoc negotio. Quia excelſo excelſior eſt alius, & ſuper hos quoque eminentiores ſunt alij. Eſtque ſapientiſsima ratio quam Iob tangit ad demonſtrandum oportere Dei ſapientiam omnibus eſſe numeris abſolutam: ſecus enim, ſi quidpiam ipſe imprudenter feciſſet, à quo corrigetur, cum ipſius nullus iudex reliquus ſit: aut ſi alius iudex in ea re quam Deus ignoraret, erraſſet, emẽdari nequiret. Quare rerum vniuerſitas perpetuo non valeret cõſiſtere, cum in aliquo poſſet errore verſari, qui nulla ratione emẽdari, & corrigi poſſet. Quare abſurdiſsimum eſt exiſtimare (vt Iob ait) vlla poſſe Deum ſcientiæ parte vacare. Quod dicit, vt intelligamus, ita à Deo fuiſſe inſtitutum, vt ſuperiori, & ſequenti ratione par & æquum eſſe demonſtratur aliquam poſt mortẽ impijs pœnam eſſe conſtitutam.

(Pſal.49. Eccleſ.5. — Dei cur perfectiſsima oporteat, eſſe ſapientiam.)

23 *Iſte homo moritur robuſtus, & ſanus, diues & felix.*
24 *Viſcera eius plena ſunt adipe, & medullis oſſa illius irrigatur.*
25 *Alius vero moritur in amaritudine animæ abſque vllis opibus.*
26 *Et tamen ſimul in puluere dormient, & vermes operient eos.*
His verſibus declarat alteram cauſam, cur æquum & conſentaneũ ſit alium eſſe poſtquam ex hac vita diſceſſerint iniquorum hominum proprium interitum. Quia plerunque accidit, vt improbi homines totam vitam iucundiſsime viuant, contra vero probi miſere calamitoſeque: omnes tamen ſimiliter & vno modo moriuntur. Quod ſi nullus reſtaret actus, ſed omnis eorum fabula morte eſſet peracta, iniqua certe eſſet proborum hominum conditio, neque ille omnium iudex æquum redderet iudicium; ſed error intolerabilis in vniuerſitatis gubernatione eſſet, ſi pœnæ per ſe viique ſua ſceleribus inſtitutæ, præmia vero virtutibus, conuerſa ratione pœnæ bonis imponerentur, præmia vero improbis tribuerentur. Hoc argumento Paulus probabat aliam poſt mortem bonis
1.Cor.15. ſupereſſe vitam, Quia ſi in hac vita (inquit) tantum in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus. Eo-
Eccleſ.2. dem argumento Eccleſiaſtes vſus ad demonſtrandum magnam eſ-

ſe vi-

ſe vitæ huius vanitatem, vt doceret aliam eſſe quærendam vehe-
menterque expetendam, ad eamque toto pectore aſpirandum. Et
dixi (inquit) in corde meo, ſi vnus ſtulti & meus occaſus erit,
quid mihi prodeſt, quòd maiorem ſapientiæ dedi operam? locu-
tusque cum mente mea animaduerti, quòd hoc quoque eſſet va-
nitas. Hoc etiam argumento Abraham apud Lucam conuince- *Luc. 16.*
bat diuitem illum æternis tenebris vinculiſque mandatum, me-
rito tanto illum cruciatu affici, Lazarum vero leuari, Fili (ait)
recordare, quia recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter
mala; nunc autem hic conſolatur, tu vero cruciaris. Quòd dicit,
Iſte homo robuſtus & ſanus, &c. Habitum & ſpecimen narrat homi
nis iniqui voluptatibusque dediti, & cui omnia pro libidine ſuæ
ſuppetunt. Ita enim in ſcriptura deſcribi ſolet, Sicut dixerat Eli-
phaz, Cucurrit aduerſus Deum erecto collo, & pingui ceruice ar- *Iob 15.*
matus eſt: operuit faciē eius craſsitudo, & de lateribus eius arui- Quàm diuer
na dependet. E cōtrario vero ſancti viri, pauperes, omnibus præ- ſa ratione bo
ſidijs deſtituti, luctu & mærore confecti dici ſolent, vt paſsim in ni, & mali in
pſalmis, & alijs ſcripturæ locis videre licet, Videant pauperes, & ſcriptura ſa
lætentur: querite Deum, & viuet anima veſtra. Quoniam exaudi- cra deſcriban
uit pauperes Dominus, & vinctos ſnos nō deſpexit. Et propterea tur.
eos Iob ſignificauit dicens, Alius verò moritur in amaritudine *Pſal. 22.*
animæ ſuæ, &c. Sequitur deinde, *Certe noui cogitationes veſtras, &* *Pſal. 6.*
ſententias contra me iniquas. Diximus ſæpe ad explicandnm argu-
mentationes amicorum Iob eorum propoſitiones eſſe veras, aſ-
ſumptiones tamen falſas; quas fere ſemper ſuppreſſerunt ac in to
to genere impiorum verſati ſunt, enarrantes iniquos homines li
cet aliquando floreant, tandem ſuorum criminum pœnas pende-
re. Dicit ergo Iob, *noui cogitationes veſtras, &c.* Noui ea de cauſa
vos de ſupplicio impiorum diſſerere, quia exiſtimatis me in tan-
tas calamitates veniſſe, quòd iniquus ſim. Id quod vocat cogita-
tiones eorum, quia id aperte non dicebant, & quòd aſſumptiones
in argumentando reticebant, intelligentes tamen eas. Iniquas
vero ſententias huiuſmodi cogitationes appellat, quòd temere
de illo, & falſo ferebantur.

28 *Dicitis enim, Vbi eſt domus principis? & tabernacula impiorum?*
Id eſt, dicitis has propoſitiones, & generales ſententias, aſſum-
ptiones prætermittentes, neque exponentes, qua de cauſa tam
multis has generales quæſtiones tractetis. Acutiſsime ſummam
fecit totius ſermonis ab amicis inducti: nam omnes eorum ora-
tiones, ſi recte ponderentur, in eo verſabantur, vt docerent, & im
pios, & eorum progeniem, & poſteritatem, domus vel locupletiſ-

ſimas, & inſtructiſsimas, nomen, & memoriam eſſe delendam ita vt veſtigium nullum eorum in terris relinquatur. Eliphaz enim dixit, cap. 15. Non ditabitur, neque perſeuerabit ſubſtantia eius, nec mittet in terrâ radicem ſuam, &c. Lædetur quaſi vinea, in primo flore botrus eius, & quaſi oliua proijciens florem ſuum. Congregatio enim hypocritæ ſterilis, & ignis deuorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt. Baldad id etiam dixit, cap. 18. Lux obtenebreſcet in tabernaculo illius, & lucerna, quæ ſuper eum eſt, extinguetur. Auellatur de tabernaculo ſuo fiducia eius, &c. vſque ad finem capitis. Dixit item id Sophar, cap. 20. Si aſcenderit, vſque ad cælum ſuperbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quaſi ſterquilinium in fine perdetur: & qui eum viderant, dicent vbi eſt? Quas omnes ſententias Iob hoc verſu comprehendit, vt oſtendat ſe ſcire, quo ſpectarent: licet ab illis non explicaretur. Quæ expoſitio huius, & ſuperioris verſus planior, & aptior cæteris mihi videtur, licet interpretes Latini & Hebræi alias longe diuerſas ſequantur.

29 *Interrogate quemlibet de viatoribus, & hæc eadem illum intelligere cognoſcetis.*

Confutare vult has propoſitas generales ſententias; erant enim falſæ, vt ab ipſis intelligebantur, Semper impios in hac vita ſcelerum ſuorum pœnas pendere, vt in exponendis amicorum dictis à nobis traditum eſt. Dicit autem hoc verſu confutationem hanc quam tractare vult ita eſſe teſtatam, vt eam vel ignari, & imperiti homines nouerint. Poſuit autem ſpeciem pro genere, Viatores, dicens, id eſt, homines nullis ſtudijs deditos. Malo enim id ita intelligere, quàm vt alij, qui ea de cauſa viatores nominare dicunt, quod huiuſmodi homines id melius ſcire poſsint, quia varias regiones peragrant. Perinde quaſi non quæſtus faciendi, ſed rerum cognitionis cauſa peragrarent.

30 *Quia ad diem perditionis ſeruatur malus, & ad diem furoris ducetur.*

Diem perditionis, & furoris vocat eum quo in æternum dabuntur cruciatum. Sicut Paulus loquitur deſideria inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Illa enim vera eſt impij perditio, tunc vere Deus in illum terribili ardebit furore, ſignificat ergo iniquos homines non ſemper in hac vita pœnas ſuſtinere, quia ad illum diem furoris, & perditionis reſeruantur. Sed quòd *reſeruatur* dicit, in Hebræo eſt, יחשך iehaſech. Quod verbum vulgata editio valde ambigue interpretatur. Eſt enim cuſtodire, vt 1. Reg. 25. ver. 39. Seruum ſuum cuſtodiuit à

1. Thimot. 6.

malo.

malo. Et retinere 2. Reg. 12. verſ. 16. Retinuit Ioab populum, & quieſcere Hier. 14. verſ. 10. Multis locis eſt parcere, vt pſalm. 77. verſ. 49. & Gen. 22. ver. 12. & præparare Iob 38. verſ. 10. Hebræis tamen vbique conſtanter prohibere ſignificat, Et ita ex hac ſignificatione facilius hic locus explanatur in eandem ſententiam, quam reddit vulgatus. Sed tunc perditionis dies ſignificat eum diem, quo in hac vita calamitates, & detrimenta vrgent. Sicut dicebat Hieremias, Sicut ventus vrens diſpergam eos coram inimi Hier. 18.
cordorſum & non faciem oſtendam eis in die perditionis eorũ. Ait ergo, Die perditionis prohibetur malus, id eſt, Calamitatibus, & detrimentis prohibetur, quemadmodum dixit Dauid, In Pſal. 72.
labore hominum non ſunt. Quare non recte putatis iniquis hominibus perniciem ſemper in hac vita comparari. Cum contra plerunque ſit, vt cum alijs incommoda cadant, ipſi leuentur. Poteſtque hæc explicatio ipſius Vulgati auctoritate probari. Quandoquidem ex ipſius ſententia in 1. Regum à nobis citata cuſtodire verbum חשך haſac ſignificat, vt vertamus, Die perditionis malus cuſtoditur. Septuaginta transferunt κουφίζεται ſubleuatur. Chaldæus vero יתמנע itmanah prohibetur. Quod autem ſequitur, *Et ad diem furoris ducetur*, quo adduci potuit vulgatus, vt illo modo primam huius verſus partem explicaret, vt melius huic ſecundæ cohæreret. Ita ſecundum Hebræorum ſententiam exponendum eſt, ad diem furoris ducentur, alij ſcilicet. Nam in Hebræo verbum eſt plurale יובלו iubalu ducentur, id eſt, Ipſi calamitate prohibentur, Cum in eam trahuntur alij. Cum hominibus non flagel
labuntur, dixit Dauid. Pſal. 72.

31. *Quis arguet coram eo viam eius?*

Id eſt, cum tam proſpero fortunæ flatu vtantur, quis eos à praua vitæ ratione reuocare, aut eorum flagitia audebit arguere? Sen- Quam difficile arguantur qui proſpera ſunt fortuna.
tentia quidem tanto viro digna: ita enim fit, vt homines ſecundis rebus effronati, prope fieri non poſsit; vt in gyrum rationis doctrina & reprehenſione ducantur; & ita maximum diſcrimen ſubeunt, qui eorum improbam vitam audent increpare. Hac enim de cauſa cædes indigniſsimæ Chriſti, & ſanctorum eius effectæ ſunt. Cur enim Chriſtus tam crudeli fuit morte mulctatus, niſi quod Scribarum, Phariſæorum, & Sacerdotum acriter vitia obiurgaret? cur Ioannes Baptiſta, cur Apoſtoli, multi prophetæ, & ſancti viri nefario interfecti ſunt, niſi quod potentes, & fortunatos homines ſceleris arguere non dubitarent? Quare recte dicit *Quis arguet &c.* dicit etiam Eccleſiaſticus, Noli reſiſtere con Eccl. 4.
tra faciem potentis, ne coneris contra ictum fluuij. Nihilominus

ſtatim monet, quod ſancti viri fecerunt. Pro iuſtitia (inquit) agonizare pro anima tua, & vſque ad mortem certa pro iuſtitia: & Deus expugnabit pro te inimicns tuos. Contra vero nulli melius ab errore auertuntur, & ad pietatem informantur, quam quibus aduerſa accidunt. Bonum mihi, quia humiliaſti me, vt diſcam iuſtificationes tuas, ait Dauid. Sequitur eodem verſu. ***& quæ fecit, quis reddet illi?*** Id eſt, quis eius ſcelera vindicabit, cum rerum ipſe potiatur? Dixerunt (vt ait Dauid) quis noſter, Dominus eſt? Et vt hoc capite Iob, Quis eſt Omnipotens, vt ſeruiamus ei? Cum igitur, neque verbis poſsit à prauitate reuocari, neque factis eius impetus reprimi, non poteſt non eſſe improbiſsimus, nullas tamen pœnas in hac vita ſuſcipit, ſed ***Ipſe ad ſepulcra ducetur.*** Id eſt ad vnum è ſepulchris Hebræa phraſi. ***Et in congerie mortuorum vigilabit***, Id eſt, inter mortuos collocabitur, & permanebit. Quod dicit in congerie mortuorũ in Hebræo eſt גדיש gadis, quod aceruum tritici proprie ſignificare dicitur, & ita quidam exponunt Matura morte abſumetur, & ad ſepulcrum efferetur, ſicut infertur aceruus tritici in tempore ſuo, vt capite 5. dixit Eliphaz. Qui-

Iob 5. dam Hebræus aceruum ſcribit vocare fornicem, aut pyramidem, quæ more Iſmaelitarum in locupletum ſepulcris collocari conſueuit; quam ita vocat, quia aceruum tritici figura ſua imitatur, Placetque alijs hæc expoſitio.

33 ***Dulcis fuit glareis Cocyti.***

Cocytus fluuius eſt in Arcadia ab Styge palude fluens; quem eſſe inferorum fluuium poetæ commentabantur, quòd in illam palu-

Cocytus fluuius. dem multa cadauera conijciebantur, vt cito exederentur. Glarea eſt terra lapidoſa, quæ in fluuiorum ripis eſſe ſolet. Poſuit autem vulgatus interpres ſpeciem pro genere, cocytum dicens. Nã in Hebræo ipſum genus ponitur נחל nahal torrens, intelligit autem Hebræus, & vulgatus locum eſſe ſepulchrorum, quòd olim forte ſecundum flumina efficiebantur. Et ita, vt quidam Hebræus narrat Arabum lingua ſepulcrorum loca vocantur. Significat ergo, dulce eis fuiſſe ſepulchrum, quia nihil mali in ſepulcro ſentit, cum ſenſum non habeat cadauer. ***& poſt ſe omnem hominem trahet, & ante ſe innumerabiles.*** Id eſt, omnibus hominibus eſt definita mors, ſiue boni illi, ſiue mali ſint. Quare minime hominis iniqui, ſed naturæ corruptæ pœna putanda eſt.

34 ***Quomodo igitur conſolamini me fruſtra, cum reſponſio veſtra repugnare oſtenſa ſit veritati?***

Concluſio eſt totius argumentationis, qua amicorum ſermones refellebat dicentium, Pijs tãdem in hac vita res fore ſecũdas, im-

pijs autem aduerſas, cum contra plerunque contingat, vt impij ſecunda fortuna toto ſuæ vitæ tempore, pij vero aduerſa vtantur. Et hac de cauſa ait amicorum reſponſionem repugnare veritati. Ita enim optime declaratur, quod ad verbum dicit Hebræus, In veſtris reſponſionibus relinquitur præuaricatio, id eſt, à veritate deflexio. Conſolamini vero dicit, quod Eliphaz cap. 5. & Baldad c. 8. & Sophar c. 11. conſolabantur eum dicentes, Si frugi fieret, in Deique gratiam rediret, fore, vt continuo Deus detrimenta eius reſarciret, quod ipſe hac argumentatione cõfutauit, oſtendens bonos viros detrimenta multa, & acerbitates in hac vita perferre. Qui igitur bonus eſt, is non continuo vitæ incommodis leuatur. Quocirca eum fruſtra (vt dicit) conſolabantur.

CAPVT XXII.

Reſpondens autem Eliphaz Themanites dixit. A

2 *Nunquid Deo poteſt comparari homo, etiam cum perfectæ fuerit ſcientiæ?*

3 *Quid prodeſt Deo ſi iuſtus fueris? aut quid ei confers, ſi immaculata fuerit via tua?*

4 *Nunquid timens arguet te, & veniet tecum in iudicium?*

5 *Et non propter malitiam tuam plurimam, et infinitas iniquitates tuas?*

6 *Abſtuliſti enim pignus fratrum tuorum ſine cauſa, et nudos ſpoliaſti veſtibus.*

7 *Aquam laſſo non dediſti, et eſurienti ſubtraxiſti panem.*

8 *In fortitudine brachij tui poſſidebas terram, et potentiſſimus obtinebas eam.* B

9 *Viduas dimiſiſti vacuas, et lacertos pupillorum comminuiſti.*

10 *Propterea circundatus es laqueis, et conturbat te formido ſubita.*

12 *Et putabas te tenebras non viſurum, et impetu aquarum inundantium non oppreſſum iri?*

11 *An cogitas, quòd Deus excelſior cælo ſit, et ſuper ſtellarum verticem ſublimetur?*

13 *Et dicis, Quid enim nouit Deus? et quaſi per caliginem iudicat.*

14 *Nubes latibulum eius, nec noſtra conſiderat, & circa cardines cæli perambulat.*

15 *Nunquid ſemitam ſeculorum cuſtodire cupis, quam calcauerunt viri iniqui?*

C 16 *Qui ſublati ſunt ante tempus ſuum, & fluuius ſubuertit fundamentum eorum.*

17 *Qui dicebant Deo, Recede à nobis: & quaſi nihil poſsit facere Omnipotens, aſtimabant eum.*

18 *Cum ille impleſſet domos eorum bonis? quorum ſententia procul ſit à me.*

19 *Videbunt iuſti, & lætabuntur, & innocens ſubſannabit eos.*

20 *Nonne ſuccisa eſt erectio eorum, & reliquias eorum deuorauit ignis?*

21 *Acquieſce igitur ei, & habete pacem, & per hæc habebis fructus optimos.*

22 *Suſcipe ex ore illius legem, & pone ſermones eius in corde tuo.*

D 23 *Si reuerſus fueris ad Omnipotentem, ædificaberis, & longe facies iniquitatem à tabernaculo tuo.*

24 *Dabit pro terra ſilicem, & pro ſilice torrentes aureos.*

25 *Eritque Omnipotens contra hoſtes tuos, & argentum coaceruabitur tibi.*

26 *Tunc ſuper Omnipotentem delicijs afflues, & eleuabis ad Deum faciẽ tuam.*

27 *Rogabis eum, & exaudiet te, & vota tua reddes.*

28 *Decernes rem, & veniet tibi, & in vijs tuis ſplendebit lumen.*

29 *Qui enim humiliatus fuerit, erit in gloria: & qui inclinauerit oculos, ipſe ſaluabitur.*

30 *Saluabitur innocens, ſaluabitur autem in munditia manuum ſuarum.*

1 *Reſpondens autem Eliphaz Themanites, dixit.*

Poſt quam tres amici ſemel, & iterum locuti ſunt, tertio nunc loquitur Eliphaz, qui exordium ſermonis induxit.

2 *Nunquid Deo comparari poteſt homo, etiam cum perfectæ fuerit ſcientiæ.*

Hic verſus, & Duo ſequentes valde mihi difficiles viſi ſunt, & ad explicandum, & ad contexendum. Ad explicandum, quod non in promptu ſit, quid attineat ita Iobum redarguere, aut ex quibus eius verbis hæc calumnia petatur, Ad contexendum, quòd horũ trium verſuum ſententiæ non aptæ inter ſe, neque conſequentes

Locus valde difficilis.

 eſſe

eſſe videantur. Neque id interpretes tam Latini quàm Hebræi conſiderarunt, aut certe non explicarunt. Id ego tamen explicare conabor. Ac primum hic verſus varie redditur propter verbum סכם ſacam, quod bis in eo ponitur, quod valde ambiguum eſt Hebræis. Septuaginta ita conuertunt πότερον οὐχὶ κύριός ἐστιν ὁ διδάσκων σύνεσιν καὶ ἐπιστήμην; Nunquid non Dominus eſt docens prudentiam, & ſcientiam? Chaldæus autem ita האפשר דלאלה יליף בר נש וכד כליף אפשר דעליהון משנח haephſar deleela ialiph bar nas vecad caliph epſar dahaleon maſgah, Nunquid Deum filius hominis docebit? quod ſi doceat, eis prouidebit. Sed cum verbum Hebræum סכן ſacan præter alia prodeſſe, & increpare ſignificet, Hebræi non vno modo hic exponendum exiſtimant. Nam quidam prodeſſe interpretantur, in hanc ſententiam, An Deo proderit vir, ſicut ſibi proderit homo prudens? Alij vero, increpare, declarant hoc modo, An Deum increpabit vir, ſicut ſe increpat homo prudens? Hæc autem omnia verbum hoc Hebræi ſignificare dicunt, prodeſſe, arguere, increpare, aſſueſcere, theſaurizare, recondere, nocere, lædere, pauperare, depauperare. Sed proprie verbum vtile eſſe, vel prodeſſe ſignificat. Nam hæc explicatio in omnia quadrat ſacræ ſcripturæ loca, ſi recte omnia conſiderentur. Veruntamen quia poteſt, qui prodeſt, varias vtilitates afferre, vel arguendo, vel increpando, vel ſeruando theſaurum, vel aſſueſcens, fit vt varie ab Hebræis parum elegantibus linguæ ſuæ tractatoribus declaretur; per antiphraſim autem qua vti ſolent Hebræi contrarium illius ſignificat nocere, & hinc pauperem efficere. Sicut נכר nacar Hebræis ſignificat cognoſcere, & per antiphraſim diſsimulare, & ſe alienum oſtendere. Cum ergo סכן ſacan prodeſſe proprie ſignificet, ex hac ſignificatione hic locus explanabitur, & variæ eius verſiones inter ſe conciliabuntur. Prius tamen intelligendum eſt, cur Iobum ita calumnietur Eliphaz, quod ea de cauſa fuit, quòd eius vera, & doctiſsima verba in deterrimam partem accipiebat, exiſtimans ob eam rem voluiſſe cum Deo diſceptare, & in iudicium venire, tam multiſque ſuperiori capite de proſperitate improborum, & calamitate bonorum diſſeruiſſe, quia putaret vehementer errare Deum in rerum humanarum adminiſtratione. Hæc autem eius opinio fuiſſe intelligitur ex capite decimo quinto, quod magnum huic loco mihi lumen afferre videtur, quo ita loquitur ipſe Eliphaz, Arguis verbis eum, qui non eſt æqualis tibi, & loqueris quod tibi non expedit, &c. Vtitur autem hic verbo eodem סכן ſacan, vt diximus, cum locum hunc exponeremus. Ita hoc capite, quod perſequi-

mur, Iobum docet nullum errorem ab eo notari poſſe in diuina prouidentia,& rerum adminiſtratione,cuius Deum poſſet argue re,& in hanc ſententiam ait, *Nunquid Deo poteſt comparari homo? &c.* Compararetur autem,ſi illum redarguere, aut conuincere poſſet erroris,atque adeo eſſet tunc Deo præſtantior. Quod cum fieri nequeat,non poteſt igitur homo coarguere Deum. In eandem rationem Græci dixerunt, Nunquid Dominus non eſt docens prudentiam,& ſcientiam?Quod ſi per ſe vique ſua ad Deum pertinet docere,doceri igitur & ab errore auerti non poteſt.Facile etiam intelligitur eandem Chaldæum reddidiſſe ſententiam. Illa etiam quadrat quorundam Hebræorum interpretatio,quam poſuimus, Nunquid Deo proderit vir, ſicut ſibi proderit homo prudens? id eſt, Nunquid Deo aliquam doctrinæ, & ſcientiæ vtilitatem afferet,ſicut ſibi ipſi poteſt afferre?minime quidem.Atq; ex hoc fit,vt fruſtra coneris Deum erroris arguere.Ex hoc facile planum fit,atque contexitur,quod ſequitur.

3 *Quid prodeſt Deo ſi iuſtus fueris? aut quid ei confers, ſi immaculata fuerit via tua.*

Id eſt,licet omni ſceleris macula vaces,ſisque iuſtiſsimus,ac proinde prudentiſsimus,de qua re eum monere, aut cuius conſilij ei auctor eſſe potes?

4 *Nunquid timens arguet te, & veniet tecum in iudicium?*

Id eſt. Ita ne vero putas, tantifacere Deum reprehenſiones tuas, vt timens ne illum alicuius erroris conuincas,pro ſe reſpondeat te arguat,& tantis incommodis afficiat,vt ſermones tuos,& acrē contentionem comprimat?

5 *Et non propter malitiam tuam plurimam, & infinitas iniquitates tuas?*

Videtur ſuperiori capite Iob Eliphazum pupugiſſe dicens, Noui cogitationes veſtras,vt à nobis explicatum eſt, hoc eſt, Licet aſſumptiones ratiocinationis reticeatis, noui tamen vos de toto genere impiorum diſputare, putantes me impium eſſe. Ne autem ipſius metu, aut reuerentia, aut quod non ita res haberet, putaret Iob amicos aſſumptiones ſuppreſsiſſe, eas, quod hactenns nemo fecerat, modo pronunciat, aperte teſtans, & clamans eius anteactam vitam ſceleratam fuiſſe. Sed cum hæc falſo obijciantur,potius maledici conuiciatoris,quàm vehementis reprehenſoris perſonam agit Eliphaz. Hoc autem eius teſtimonium ſatis plane ipſius Dei oraculo refutatur in principio huius libri
Iob 1. poſito,Erat Iob vir ſimplex,& rectus,& recedens à malo.

Abſtuli-

6 *Abſtuliſti enim pignus fratrum tuorum ſine cauſa, & nudos ſpoliaſti veſtibus.*

Sine cauſa dicit, ideſt, Cum tibi nihil deberent, vi abſtuliſti, quod declarat adiungens, Nudos ſpoliaſti veſtibus; id eſt, illos nudos reliquiſti, cum veſtem aliam non haberent, quòd erat ſcelus maximum. Præſertim Deo dicente, Si pignus à proximo tuo acceperis veſtimentum, ante ſolis occaſum reddes ei, ipſum enim eſt ſolum, quo operitur, indumentum carnis eius, nec habet aliud, in quo dormiat: ſi clamauerit ad me exaudiam eum, quia miſericors ſum. Sed hoc culpæ crimen in Iob non hærebat, cum ipſe triceſimo primo capite dicat. Si negaui, quòd volebant, pauperibus, & oculos viduæ expectare feci. Quia ab infantia mea creuit mecum miſeratio, & de vtero matris meæ egreſſa eſt mecum. *Exod. 22.*

7 *Aquam laſſo non dediſti, & eſurienti ſubtraxiſti panem.*

Id eſt, cibum, & potum eſurienti pauperi non ſuppeditaſti. Neque hæc quidem culpa reſidebat in Iob. Nam ille capite citato etiam dicit, Si comedi buccellam meam ſolus, ſi non comedit pupillus ex ea.

8 *In fortitudine brachij tui poſſidebas terram, & potentiſsimus obtinebas eam.*

Id eſt, non iure ſed iniuria, non æquitate, ſed vi & armis eas, quas habebas diuitias, & comparaſti, & alijs imperabas, quia fortior illis, & violentior eras. Sed Hebræa ita ad verbum habet, Vir brachij terram occupabat, & cuius perſona accipi ſolebat, habitauit in ea. Virum brachij potentem vocat, de eodemque dicit, Cuius perſona accipi ſolebat, id eſt, cui iudices ſi alijs iniuriam facere, reſiſtere non audebant. Quare præter eam, quam vulgatus expreſſit, poteſt hic locus aliam habere ſententiam, Aequo animo patiebaris, vt potētes & locupletes homines aliorum bona per vim occuparent, quòd crimen grauiſsimum eſt in eo, qui rempublicam capeſsit. Quod vehementer cauebat Dauid dicens, Non habitabit in medio domus meæ, qui facit ſuperbiam; qui loquitur iniqua, non direxit in conſpectu oculorum meorum. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt diſperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem. Sed Septuaginta viri virū brachij eum eſſe intellexerunt, qui nullas habet opes, brachio meretur, hoc eſt mercede conducitur, ad aliquid faciendum, ita primam verſus partem conuertentes ᾤκισας δὲ πτωχοὺς ἐπὶ γῆς habitare feciſti pauperes in terra, ideſt, Quoniam fortunis eos euertebas, ita vt cogerentur opera, & induſtria ſua victum quærere. In ſecunda autem huius verſus parte participium, quod habi- *Pſal. 100.*

tus

tus vocant grammatici Hebræi נשא naſu actiuum eſſe fecerunt, ita vertentes ἐθαύμαζας δὲ τινῶν πρόσωπα vultus aliquorum reuerebaris, hoc eſt perſonas accipiebas, non ex æquitate, ſed ex perſonarum dignitate iudicans. Illud præterea hoc verſu egerunt Septuaginta, vt illum totum conuerterent, primam partem ſecundo loco, & ſecundam primo ponentes, vt aptius, puto, ſequenti verſui coniungeretur, qui de eadem re differit ex eorum verſione, de qua prima huius verſus pars. Sequitur enim.

9 *Viduas dimiſiſti vacuas, & lacertos pupillorum comminuiſti.*

Ideſt, ijs eras infeſtus, atque crudelis, quos omni præſidio orbatos eſſe intelligebas. Quod quidem ſcelus eſſet immane principis præſertim, cui homines tenues, & inopes curæ maximæ eſſe debẽt, ne vllum à potentioribus detrimentum accipiant, & ob eam rem
Eſai.1. acriter Eſaias increpat principes populi ſui dicens, Pupillo non iudicant, & cauſa viduæ non ingreditur ad eos, In eaque re Dauid
Pſal.145. maxime Dei imperium commẽdat, Quòd Dominus cuſtodit aduenas, pupillum, & viduam ſuſcipiet, & vias peccatorum diſperdet. Eodem autem modo, quo vulgatus Græci, & Chaldæus hunc verſum reddiderunt. Sed illud verbum comminuiſti דכא ieduca, quod alijs punctis eſt actiuum, ſicut omnes claſsici interpretes eſſe nouerunt, ijs punctis, quibus apud Hebræos ſcribitur eſt paſsiuum, & eam oratio habet ſententiam Brachij pupillorum contérebantur, id eſt, te conniuente pupilli à diuitibus, & potentibus opprimebantur. Quæ erat culpa (vt dixi) in principe grauiſsima, ſed quacunque id ratione intelligatur, in Iob hærebat, vt ipſe cap. 29. teſtatur, Oculus videns teſtimonium reddebat mihi, eo quòd liberaſſem pauperem vociferantem & pupillum, cui non eſſet adiutor. Benedictio perituri ſuper me veniebat, & cor viduæ conſolatus ſum, &c. Pater eram pauperum, &c. Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam.

10 *Propterea circundatus es laqueis.*

Laqueos vocat eas calamitates in quas incidit, quibus illũ Deus repreſsit & iras eius fugientem, & quaſi contemnentem (vt putabat Eliphaz) prehendit. Eodem nomine calamitates vocabat Dauid dicẽs, Induxiſti nos in laqueum, poſuiſti tribulationes in dorſo
Pſal.65. noſtro, *& conturbat te formido ſubita.* Eaſdem calamitates intelligit, quæ repente illum inuaſerunt.

11 *Et putabas tenebras non viſurum, & impetu aquarum inundantium non oppreſſum iri?*

Tenebras etiam vocat calamitates, quo nomine, vt ſæpe hoc libro diximus frequenter in ſcriptura vocantur. Aquas etiam vocat

eaſdem

eaſdem calamitates.Sicut dixit Dauid,Saluum me fac Deus,quoniam intrauerunt aquæ vſque ad animam meam. Ex quo intelligemus quantam eloquentiam,& verborum copiam habuerit Eliphaz.Significat igitur,Et cum tot tantiſque peccatis tenearis, putabas te calamitates vitaturum, quibus tua iſta ſcelera Deus vlciſceretur.Hebræa etiam ita reddi poſſunt, Vel tenebras non vides,& multitudinem aquarum, quæ te operiet? Id eſt an non animaduertis, te propter flagitia tua tot mala ſuſtinere? Sed quod Vel conuertimus in Hebræo, eſt או, o, Septuaginta tamen auctores אר or lumen legiſſe videntur.Quod facile fieri potuit,nam.ו & ר. literæ ſimiles ſunt:præſertim, quod.ו.adiuncta eſt virgula machaph, qua ſimiliores fierent. Et ob eam rem in eandem ſententiam,ita Græci hunc verſum conuerterunt τὸ φῶς σοι σκότος, ἀπέβη, κοιμηθέντα δέ σε ὕδωρ ἐκάλυψε, lumen tibi in tenebras abijt, & te dormiente aqua operuit.Id eſt,proſperitas tua in miſeriam verſa eſt: & te ſecurum,& nihil ſimile cogitantem calamitas oppreſsit, illud enim לא תראה lo tireh non videbis, liberiori paraphraſi dormiente interpretati ſunt,ad declarandum magis ſecuritatem impij,qua fuiſſe Iob ex verſione vulgati, & Græcorum indicabat Eliphaz.Falſo tamen cum ipſe c,3.dicat,Timor,quem timebam, euenit mihi,& quod verebar, accidit. Et c. 9. Verebar omnia opera mea,ſciens,qnòd non parcereres delinquenti. *Pſal.68.*

11 *An cogitas quòd Deus excelſior cælo ſit, & ſuper ſtellarum verticem ſublimetur.*

Non ſolum facta, habitum, & ſecuritatem hominis ſcelerati, ſed etiam dicta,& cogitationes ſancto Iob Eliphaz temere attribuit. Itaque illum ſceleratiſsimũ eſſe ſibi perſuaſit.Vt ex hoc loco coniecturam faciamus, quam vehemens, & penitus inſita opinio per animos ſtultiſsimi vulgi peruaſerit, vt neminem eſſe calamitoſum videant:quem non flagitioſum exiſtiment, Vt Chriſtus cum ſceleratis reputatus eſt,vt ait Eſaias, & citatur à Marco, Et de ſe ipſe per Dauidem dicit,Ego ſum vermis,& non homo,opprobriũ hominum,& abiectio plebis. Et alio pſalmo Dauid ait, Qnod exprobauerunt inimici tui Deus, exprobauerunt commutationem Chriſti tui. Has autem peruerſas cogitationes impiorum hominum ponit Dauid in pſalmo,Et dixerunt, Non videbit Dominus, neque intelliget Deus Iacob.Ita Eliphaz de Iob dicit,vt ſequentibus verſibus magis declarat. An putabas Deum impia facta non viſurum(vt iniqui putant) quòd tanto à te interuallo diſtaret,vt ſit cælis,& ſtellis ipſis excelſior? Eãdem ſententiam,ſed obſcurius habent Hebræa:quæ ita verbũ de verbo cõuertit Chaldæus,Nonne

Stulta vulgi opinio putantis flagitioſũ calamitoſum eſſe.

Eſai 53.
Marc.15.
Pſal.22.
Pſalm. 93.

ne Deus in altitudine cælorum: vide verticem ſtellarum, quoniã excelſæ ſunt, id eſt, Quia Deum in cælorum altitudine eſſe videbas, & ipſos cælos altiſsimos à nobiſque diſtantiſsimos eſſe. Dicis,&c.vt eſt in ſequenti verſu. Septuaginta tamen auctores aliam hoc verſu ſententiã intellexerunt μὴ οὐχὶ ὁ τὰ ὑψηλὰ ναίων ἐφορᾷ; τοὺς δὲ ὕβρει φερομένους ταπεινοῖ; nonne habitans in excelſis videt? Et ſuperbia elatos deprimit? Id eſt, putabas, vt dixit ſuperiori verſu tenebras non viſurũ, perinde quaſi is, qui habitat in excelſis, non videret? Et homines elatos ſuperbia non deprimeret, itaque Græci cogitationes, quas narrat iniqui, non hoc, ſed ſequenti verſu incipere putarunt. Illam autem primam verſus partem, Nonne habitans in excelſis videt, ſignificant Hebræa, tantum ſi colum ſiue accentus Athnah ponatur non in שמים ſamaim cælis, vt volunt Hebræi, ſed in verbo ראה ree vide. Nam tunc verbum de verbo conuerſã, id declarabunt Hebræa, Numquid Deus altitudinis videt Illud autem, Superbia elatos deprimit, liberior paraphraſis eſſe poteſt eius, quod eſt ad verbum in Hebræo, Verticem ſtellarum, quoniam excelſæ ſunt, vt verticem ſtellarum, vocet homines ſuperbia elatos, quos excelſos eſſe videt, vt deprimat ad ſuppliciũ. Sicut dixit Dauid, Excelſus Dominus, & humilia reſpicit, & alta à longe cognoſcit, quod exponit Pater Auguſtinus, Vt deprimat.

Pſal. 137.

13 *Et dicis, Quid enim nouit Deus? & quaſi per caliginem iudicat.*

14 *Nubes latibulum eius, nec noſtra conſiderat, & circa cardines cæli perambulat.*

Rationes ponit, ridiculas impiorũ hominũ, quibus adducti putãt ſcelera ſua Deum latere poſſe. Vt, quam amentes, & ridiculi ſint, oſtendat, qui tam friuolis, ſtultis, & prorſus ineptiſsimis argumẽtis de re grauiſsima iudicent, & in qua tota eorum ſalus agatur, Quod Deus longiſsimo à terris interuallo diſtet, nam perambulat (aiunt) circa cæli cardines. Hebraice, חוג hug, gyrum, vt vertunt Septuaginta, vel circuitum cæli; quare res tantum cæleſtes conſiderat atque adminiſtrat, terreſtes vero cum tam longe abſint ab eis, vel non videt, vel non curat. Quam rationem abſurdiſſimam refellunt Theologi, docentes Deum rebus omnibus adeſſe præſentem, per eſſentiam, quòd res omnes fecerit, & alat, per potentiam, quòd res omnes ei ſubijciantur, & ad nutum pareant, per præſẽtiam, quòd res omnes inſpiciat, & penitus cognoſcat.

Deum tribus modis rebus omnibus adeſſe præſẽtem.

Matth. 10.

Quam excellentiſsimam Dei prouidentiam, & rerum omnium vel minimarum curam Chriſtus docuit apud Matthæum dicens, Nonne duo paſſeres aſſe væneunt, & vnus ex illis non cadet in terram ſine patre veſtro? Veſtri autem capilli capitis omnes numerati

rati ſunt. Aliam etiam non minus ridiculam ponit impiorum ſuæ peruerſiſsimæ opinionis rationem, quòd ipſum interuallum, quo cæli à terris diſtant, præterquàm quod longiſsimum eſt, nubibus interclusum, & obſitum ſit, Perinde quaſi Dei acies corporis eſſet particeps, & noſtrorum oculorum ſimilis, & non acutiſsimi, & immenſi potius ingenij, quo totum orbem atque adeo res infinitas, ſeipſum inquam luſtrat.

15 *Nunquid ſemitam ſeculorum cuſtodire cupis quam calcauerunt viri iniqui.*

Semitam ſeculorum vocat viam atque rationem, quam homines ij, qui ſuperioribus ſeculis fuerunt, ſecuti ſunt: vt indicet illorum hanc impiam opinionem fuiſſe.

16 *Qui ſublati ſunt ante tempus ſuum, & fluuius ſubuertit fundamentum eorum.*

Id eſt, qui immatura ſubita, & terribili morte abſumpti ſunt. Genus autem mortis, quodnam fuerit declarat addens, Fluuius ſubuertit, &c. Hebraicè eſt יצק iuzac diffuſus eſt, Ex quo facile cognoſcitur eos homines ſignificare, qui fuerunt diluuij temporibus, cuius aquis propter ſua immania ſcelera obruti ſunt. Fundamentũ verò ipſorum, vocat vrbes eorum munitas, domus inſtructas, pecora, armenta, agros, & alias opes, hæc enim ſunt fundamenta quibus omnes impij connixi Deum, & officij leges, atque præcepta contemnere audent. Et vt intelligerent quàm infirma illa eſſent fundamenta, ſimul ipſi ſunt cum ſuis fundamentis ſubuerſi, vt eſt in ſapientia. Commouebit impios à fundamentis, & vſque ad ſupremum deſolabuntur: & erunt gementes, & memoria illorum periet. Quæ ſint fundamenta impiorum. *Sapien.4.*

17 *Qui dicebant Deo, Recede à nobis.*

Declarat quænam fuerit, illa ſemita ſeculorum, quam calcauerunt iniqui viri, vt dixit ſuperiori verſu, id eſt, vt Deum a ſe repellerent, leges eius tenere, & vitam cum virtute colere nolentes, quorum iniquum conſilium Iob etiam ſuperiori capite narrauit dicens, Qui dixerunt Deo, Recede à nobis, & ſcientiam viarum tuarum noluimus. Qua vero de cauſa tam turpe, & ſuperbum conſilium inierint, aperit ſtatim dicens. *Iob.21.*

Et quaſi nihil poſsit facere omnipotens, æſtimabunt eum. Hæc eſt illa male conſiderata, & perdita impiorũ ratio, cur Deum non revereantur, quia nec boni illum, nec mali auctorem exiſtimãt. Sed ſi quid boni in vita conſequantur, vel proſperæ fortunæ, vel induſtriæ ſuæ acceptum referunt. Ita etiam ſi vllam iacturam faciant, vel aduerſæ fortunæ ſuæ, vel alterius malitiæ aſcribunt, in Dei autem me- Impij cur Deum non reuereantur.

moriam,

moriam, neque in proſpera, neque in aduerſa redeunt fortunæ
Itaque nullam maiorem Dei rationem habét in negotijs ſuis tra-
ctandis, quam ſi idolum ligneum aut lapideum eſſet, de quo dicit
Hiere.10. Hieremias, Nolite timere ea, quia nec male poſſunt facere nec be
ne. Ita ipſi de vero Deo cogitant, & ob eam rem merito ab eo acer
biſsime puniuntur. Sicut per Sophoniam ait. Viſitabo ſuper viros
defixos in fœcibus ſuis. Qui dicunt in cordibus ſuis, Non faciet
bene Dominus non faciet male. Et erit fortitudo eorum in dire-
ptionem, & domus eorum in deſertum. Longe diuerſa debet eſſe
1.Reg.2. bonorum hominum ratio. Nam illud quod canebat Anna in ani-
mo ipſorum ſemper hærere debet, Dominus pauperem facit, & di
tat, humiliat & ſubleuat. Cuius optimæ rationis auctor eſt ipſe
Eliphaz, ſubinde illos re utans.

18 *Cum ipſe impleſſet domos eorum bonis.*

Deus omniũ bonorum auctor. Deus enim bonorum omnium auctor eſt, ipſeque improbis homi
nibus tam amplas facultates tribuit, licèt ipſi id, vt ingrati non
agnoſcant, & ea de cauſa Deus illis, quidquid boni præſtiterat,
Oſæ.2. ſubtrahit, & malis onerat, vt verbis eius dicebat Oſeas plebi Iſ-
rael, Et hæc neſciuit, quia ego dedi ei frumẽtum, vinum & oleum,
& argentum multiplicaui ei, & aurum quæ fecerunt Baal. Idcirco
conuertar, & ſumam frumentum meum in tempore ſuo, & vinum
meum in tempore ſuo, & liberabo lanam meam, & linum meum,
quæ operiebant ignominiam eius. Et nunc reuelabo ſtultitiam
eius in oculis amatorum eius, & vir non eruet eam de manu mea.
Quorum ſententia procul ſit a me. Eſt enim valde aliena integritate,
& vera optimi viri prudentia, cui pro certo debet & teſtato eſſe
res proſperas, & aduerſas non fortunæ, ſed Dei voluntate guber-
nari. Quod magnum habet momentum ad res proſperas, & aduer
ſas moderatè ferendas. Quidam Hebræus in commentarijs putát
hoc dicere Eliphaz, vt ſubridens refellat, quod ſuperiori capite di
xit Iob, Conſilium impiorum longè ſit à me, tanquam ſi diceret,
Cum tu conſilium impiorum ſequaris, cur dicis; Longe ſit a me?
eſtque probabilis expoſitio.

19 *Videbunt iuſti, & lætabuntur; & innocens ſubſannabit eos.*

Videbunt inquam impiorum caſum acerbiſsimum, & interitum
miſerabilem, vt ſequenti verſu declarat ea ratione dicendi, qua
Pſal.36. dixit Dauid, Cum perierint peccatores, videbis. Vehementer au-
Excidio impiorum pios leuat. tem recreat, & reficit pios viros impiorum ruina, auctore Daui-
de, Videbunt recti, & lætabuntur, & omnis iniquitas oppilabit os
Pſal.106. ſuum. Quidam etiam docte, & eleganter Dauidem imitatus ca-
nebat.

Sæpe mihi dubiam traxit ſententia mentem,
Curarent ſuperi terras, an nullus ineſſet
Rector, & incerto fluerent mortalia caſu.
Nam cum res hominum tanta caligine volui
Aſpicerem, lætoſq; diu florere nocentes.

In qua difficultate, & anguſtia, quid ei conſolationem attulerit, dein de narrat.

Abſtulit hunc tandem Rufini pœna tumultum,
Abſoluitq; Deos.

Hebræi tamen hoc dictum Eliphaz ſingulariter referri putant ad Noe, & filios eius, qui, cum aquæ inundarēt, irridebant eos à quibus fuerant irriſi, cum ædificaretur arca.

20 *Nonne ſuccifa eſt erectio eorum, & reliquias eorum deuorauit ignis?*
Apertè tangit in ſecunda verſus parte incendium Sodomæ & Gomorrhæ, & reliquarum vrbium de quibus narratur in Geneſi. *reliquias*, autem dicit, vt ſignificet cunctas vrbes, ita vt nihil reliquū fuerit, prorſus fuiſſe conſumptas, ſic enim factum fuiſſe narratur. Sic etiam de Babylone Eſaias locutus eſt, Et perdam Babylonis nomen, & reliquias, & germen, & progeniem. Et ponam eam in poſſeſsionem Ericij, & in paludes aquarum. Adeo enim Deus in homines impios, & ſceleratos vehemens, & inexorabilis eſt, vt cū ſtomachum ſuum in eos erumpere decreuit, non ſolum ipſos, ſed etiam quidquid ad eos pertineat, quòd eorum memoriam excitare poſsit, extinguat & funditus deleat. Ita præſagit futurum Dauid dicens, Reliquiæ impiorum interibunt. Sed illud quod dicit, Succiſa eſt erectio eorum, eſt valde difficile Hebræis. Claſsici autem interpretes eandem quam vulgatus reddunt ſententiam. Septuaginta enim ita transferunt εἰ μὴ ἠφάνισται ἡ ὑπόστασις αὐτῶν niſi deleta eſt exiſtentia eorum. Chaldæus autē ſic אם לא אתמנעו מלמקום im la itmenihu milemecum, ſi non prohibiti ſunt, quo minus exiſterent. Sed in Hebræo eſt, ſi non ſucciſa eſt קימנו chimanu. de cuius expoſitione longe differt inter Hebræos. Conſtat autem pronomen relatiuum eſſe non tertiæ, vt claſsici interpretes conuerterunt, ſed primæ. Conſtat item radicem eius eſſe קם cum erigere, ſtatuere, differt autem quod quidam primam perſonam irregularem pluralis præteriti coniugationis Piphel eſſe affirmant, vt *ſtatuimus* ſignificet, in hanc ſententiam, Statuimus non eſſe ſucciſum, Noe ſcilicet, aquis diluuij, quod eſſet pius. Vt ntelligatur

Eſa. 24.

Pſalm. 36.

diluuium non caſu ſucceſsiſſe, ſed eo vltionem impiorum diuinitus eſſe quæſitam. Alij dicunt non eſſe verbum, ſed nomen huius formæ קים cim cum pronomine primæ perſonæ, vt ſignificet erectionem noſtram, in hanc partem, Non ſucciſa eſt erectio noſtra, id eſt, Noe à quo nos oriundi ſumus. Planior tamen ea ſententia eſt, quam claſsici interpretes traduxerunt, licèt non tam apta ſit verbis Hebræis.

21 *Acquieſce igitur ei.*

Poſtquam Iob ſceleris redarguit, eum ad pietatem hortatur, tractatque ſatis eloquenter exhortationem, oſtendens quibus bonis pij viri augeantur, poſtquam mala narrauit, quibus impij afficiãtur, *Acquieſce, &c.* Id eſt, obtempera Deo, in eandem ſententiam Hebræus dicit השכן haſchen aſſueſce, ſed ſignificantius, vt enim vberrimos pietatis fructus percipiamus, non ſatis eſt Deo nonnunquam obtemperare, ſed oportet in ea re aſſueſcete, vt aſsiduitas virtutem pariat perfectam, qua bene beateque viuitur. Idem Græci ſignificare voluerunt γοῦ δὲ σκληρὸς ſac vt durus ſis, vertentes, oportet enim, ne mollis animus noſter ſit, ſed vt conſtantia obdureſcat. *Et habeto pacem.* Cum Deo nimirum, quæ vera pax
Ioan. 14. eſt, & quam tanta rerum difficultate nobis Chriſtus peperit, de qua ipſe dixit, Pacem meam de vobis pacem relinquo vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis, Mundus enim pacem cum Deo non præſtat, ſed Chriſtus tantum, *Et per hæc habebis fructus optimos.* Id eſt, hæc pax cum Deo fructus tibi optimos afferet. Qua vero ratione ſit hæc pax facienda, diſertè docet eum, dicens.

22 *Suſcipe ex ore illius legem, & pone ſermones eius in corde tuo.*

Ioan. 14. Contra quam faciebant homines illi nefarij, qui dicebant Deo, Recede à nobis. Ita Chriſtus cum Deo iñgere amicitiam docuit, Si quis diligit me ſermones meos ſeruabit.

23 *Si reuerſurus fuerit ad Omnipotentem, ædificaberis.*

Zach. 1. Id eſt, ſi in Dei gratiam redieris, in integrum ipſe te reſtituet. Nã ipſe hominibus calamitoſis per Zachariam dixit, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. Tradit etiam quam ratione ad Deum reuerti oporteat. *Et longe facies iniquitatem à tabernaculo tuo.* Hinc proficiſci oportet, vt ad Deum reuertamur, id eſt, Vt peccatum prius horreamus, & repellamus, cui rei ſpecimen tribuit Elias, qui vt populum Deo reconciliaret, ei, vt omnes prophetas, Baal trucidaret.

24 *Dabit pro terram ſilicem, & pro ſilice torrentes aureos.*

Quoniam ædificaberis, id eſt reſtitueris ſuperiori verſu dixit. hoc verſu exponit quàm plenè quamque in integrum aitque, Non ſolum

lum priſtinam tibi Deus felicitatem reſtituet, ſed eam longe maiorem efficiet. Quod vt ſignificaret, vſus eſt figura ſynedocha, ſpecie pro genere, res aliquas nominans in alias longe meliores cōmutandas pro terra ſilicem, pro ſilice torrentes aureos. Minime vero ita rudes eſſe debemus, vt ſignificare voluiſſe credamus, terram in ſilicem, ſilicem in torrentes aureos abiturum: Sed illud tantum genus Omnia meliora futura. Qua dicendi figura vſus eſt Eſaias ad declarandum quantas diuitias Chriſtus orbi terrarum allaturus eſſet. Pro ære afferam aurum, pro ferro afferam argentum, & pro lignis æs, & pro lapidibus ferrum. Quod ob eam rem dico, ne variæ huius verſus verſiones, & interpretationes confuſionem alicui pariant. Nam ſententia eadem eſt, ſi ad totum genus variæ ſpecies referantur, quæ ab interpretibus conuertuntur. Nam Septuaginta ita transferunt καθίσῃ ἐπὶ χώματι ἐν πέτρᾳ καὶ ὡς πέτρα χειμάῤῥους ὠφείρ, ſedebis ſuper aggerem in petra, & vt petra torrens ophir. Chaldæus autem ſic, & collocabis ſuper puluerem arcem munitam, & ſicut rupis torrentium aurū ophir. Accidit autem, vt tam varie locus hic verteretur propter voces ambiguas in Hebræo poſitas. Præſertim propter voces בצר batſar, בצור betſur. Nam ſi in vtroque ב bet ſit accidentalis, vt dicunt grammatici, ſignificant in petra vel rupe, & propterea vulgatus tranſtulit ſilicem, Græci petram, & Chaldæus, primo loco arcem, quod ſit inſtar rupis, ſecundo vero loco rupem. Hebræi autem varijs modis hunc locum explanant, nonnullaſque eorum ſententias in ſcholijs ſcribit auctor Bibliæ Roberti, quarum ego nulli ſubſcribo. Sed illa mihi planior, & cæteris aptior explicatio videtur, vt ב primo loco ſit radicalis, ſecundo vero accidentalis, & tunc hæc erit ſententia, Tantas tibi diuitias præſtabit, vt ſit tibi pro puluere aurum, pro exiguis torrentium lapidibus ophir, quod eſt aurum excellentiſsimum. Similis amplificatio eſt in Paralipomenis, Tantam copiam præbuit argenti in Hieruſalem, quaſi lapidum. *Eſai. 60.* *2. Paral. 9.*

25 ***Eritque Omnipotens contra hoſtes tuos.***

Sicut eſt in Exodo, Quod ſi audieris vocem eius, & feceris omnia, quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te. Sed quod dicit, Contra hoſtes tuos, in Hebræo eſt בצריך betſarecha idem prope nomen, quod ſuperiori verſu difficultatem attulit, & ita varie etiam hic exponitur, ſed planior atq; facilior eſt vulgati verſio, quam Græci ſequuntur, vt ב ſit accidentalis littera, & nomen צרים tſarim hoſtes. Chaldæus autem eodem modo quo ſuperiori verſu vertit כרך cherach arcem, Deus erit arx tua. *Exod. 23.* *Prou. 18.*

Sicut Salomon dixit,Turris fortiſsima nomen Domini,ad ipſam currit iuſtus,& exaltabitur. Hebræi autem quoniam de auro ſuperiori verſu ſermo fuit,aptius putant quadrare,ſi aurum expo-
Pſal. 72. namus,Omnipotens erit aurum tuum.Sicut dixit Dauid, Hæreditas mea,& pars mea Deus. At hic eſt numerus pluralis,& propterea nonnulli dicunt exponendum eſſe Aura tua,ſi ita loqui Latinis liceret.Sed cum id durius cuidam Hebræo videatur,dicit in correctioribus libris deeſſe ו ſignum pluralis, & aurum exponit, quibus omnibus difficultatibus vacat Vulgati, & Græcorum expoſitio,& ob eam rem mihi magis probatur. *Et argentum coaceruabitur tibi.* Id eſt, amplas fortunas habebis. Quam ſententiam hic omnes Hebræi intelligũt licet in expoſitione nominis תועפות tohaphot non omnes inter ſe conueniant,quod Vulgatus reddit, *coaceruabitur*,Hebræi forte,ingens,duplex ſignificare dicunt. Alij, quibus ego magis aſſentior fortitudines indicare ſentiunt, & ita Chaldæus hoc loco reddit.Et vulgatus in Numeris.c.23.verſ.2.& cap.24.verſ.8.Fortitudo ſimilis rhinocerotis. Ita hic vertere poſſumus, Aurum fortitudinis, vel fortitudinum,id eſt, Multum nimis, quod planius,& Latina phraſi dicitur, Coaceruabitur. Sed Hebræa,ſi verbum de verbo reddamus,ita habent,Argentum fortitudinum tibi. Quare in aliam partem id Græci explicarunt καθαρὸν δ' ἀποδώσει σε ὥσπερ ἀργύριον πεπυρωμένον. Præſtabit te purum,ſicut aurum igne exploratum,id eſt,id fructus ex calamitate,quam ſuſtinuiſti feres, vt purus ea reddaris,ſicut argentum igne explo-
Pſal. 61. ratum. Sicut dixit Dauid,Probaſti nos Deus, igne nos examinaſti,ſicut examinatur argentum.

26 *Tunc ſuper omnipotentem delicijs affIues.* Id eſt,in Deo vehementer delectaberis. Nullis enim verbis ſatis explicari poteſt, quam eximia lætitia, quàm pleno gaudio afficiantur ij, qui Dei ope calamitate leuantur, & Deum ſibi placatum,& beneuolũ ſentiunt,quem antea ſibi nimis iratum, & acerbum putabant. Cuius rei mentione Chriſtus,Apoſtolos miſerabili ratione relicturus luculenter conſolabantur dicens,Plorabitis,& flebitis vos; &c. Sed triſtitia veſtra vertetur in gaudium. Mulier cum parit triſtitiam habet,quia venit hora eius:cum autem peperit puerum, iam non meminit preſſuræ propter gaudiũ, quia natus eſt homo in mundum, Et vos igitur nunc quidem triſtitiam habetis, iterum autem videbo vos,& gaudebit cor veſtrũ, & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis. *Et leuabis ad Deum faciem tuam*, habitus eius eſt, qui malis, & miſerijs oppreſſus, Dei ſubſidio,& fauore recreatus caput extollere, & ſe erigere cœpit.

Eximia lætitia afficiũtur qui Dei ope calamitate leuantur.

Ioan. 16.

Quod

Quod eleganter tractauit Dauid dicens, Sic benedicam te in vita mea,& in nomine tuo leuabo manus meas, Quod exultantis etiam eſt,Sicut adipe,& pinguedine repleatur anima mea, & labijs exultationis laudabit os meum, ſic memor ſui tui ſuper ſtratum meum,in matutinis meditabor in te, quia fuiſti adiutor meus, &c. *Pſal.61.*

27 *Rogabis eum,& exaudiet te.*

Doctiſsime docet, qua ratione viri boni recreentur, coniecturã facientes Deum ſibi eſſe placatum. Nam ſicut eum ſibi iratum opinantur,quòd eis in malis auxilium petentibus non occurrit, ſicut dicebat Dauid, Deus meus, quare me dereliquiſti? longe à ſalute mea,Deus meus clamabo per diem & non exaudies,& nocte non ad inſipientiam mihi:ita in eo placatum eſſe cognoſcũt, quòd eorum preces audiat, & deſideriorum ſuorum compotes efficiat. Audiuit Dominus,& miſertus eſt mei, Dominus factus eſt adiutor meus,aut etiam Dauid. *Vota tua reddes*, quæ ſcilicet ſuſcepiſti, ſi tui voti compos eſſes. Sicut etiam canebat Regius vates, Apud te laus mea in eccleſia magna,vota mea reddam in conſpectu timentium eum.

Ex quo boni viri coniecturam faciant Deum ſibi eſſe placatum. *Pſal.21.* *Pſal.29.* *Pſal.22.*

28 *Diſcernes rem, & veniet tibi.*

In eandem rationem Hebræus dicit, diſcernes אמר omer ſermonem:Id eſt,quidquid optaueris, quòd non ſit contra caput tuum, Deum orabis, & ipſe præſtabit, id quod Chriſtus clarius confirmat dicens,Omnia quæcunque orantes petitis,credite, quia accipietis,& euenient vobis. Sed Græci in ſua verſione prætermiſerunt illud,Diſcernes rem. Et illud, Veniet tibi ad verbum In Hebræo eſt,Eriget tibi,quod illi hac paraphraſi tranſtulerunt *ἀποκατασήσει δέ σοι δίαιταν δικαιοσύνης* reſtituet tibi victum iuſtitiæ. Pars pro toto,id eſt, Domum tibi dabit rebus inſtructam iure partis, cuiuſmodi omnes ædes ſunt ſanctorum virorum. Quibus verbis ſignificare videtur fortunas, quas amiſerat, iniquis rationibus eſſe comparatas. Vt ei hoc eodem capite dixerat, Abſtuliſti pignus fratrum tuorum ſine cauſa, nudos ſpoliaſti veſtibus. *Et in vijs tuis ſplendebit lumen*, lumen proſperitatem hic, & alijs multis, ſcripturæ locis ſignificat,vt dixit Dauid,Exortum eſt in tenebris lumen rectis. Ait ergo ex ſententia tibi ſuccedet,quidquid egeris. Id etiam pollicitus eſt Dauid viro bono, Omnia quæcunque faciet, ſemper proſperabuntur.

Marc.11. *Pſal.111.* *Pſal.1.*

29 *Qui enim humiliatus fuerit,erit in gloria.*

Quidam hunc verſum ex Hebræo conuertendum putant, Cum humi liabuntur nimirum alij. A quibus diſſentior,nam Hebrai-

ce eſt השפילו hiſpilu, quod cum ſit actiuum coniugationis Hiphil, duplicem actionem ſignificans, ita recte non explicatur. Sed humiliare fecerũt, iniqui ſcilicet, vel Deus iniquorum opera, quod recte declarauit vulgatus vertens, Humiliatus fuerit. Id eſt, cum vir ſanctus fuerit humiliatus tantum abeſt, vt de ſalute eius deſperandum ſit, vt tunc eius ſit gloria propinquior. Quam declarationem Hebræa plane indicant, quæ ita ad verbum habent, Cum humiliare fecerint, & dices: exaltatio. Quod obſcurius conuerterunt Græci ὅτι ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν καὶ ἐρεῖς ὑπερηφανεύσατο. Quoniam humiliauit ſeipſum, & dices ſuperbiuit, id eſt, ſimul ac ſeipſum humiliauerit, dicere poteris exaltatus eſt. Humiliat autem ſeipſum is, qui à Deo humiliatus, non indigne fert, ſed Deo gratias agens, ſicut Iob patienter tolerat, qui profecto exaltabitur, quod planius mox dicit Eliphaz. *Et qui inclinauerit oculos ſuos, ipſe ſaluabitur.* Inclinare oculos ſuos eſt ſe ipſum humiliare, ſicut Chriſtus de publicano narrauit, Publicanus à longe ſtans nolebat neque oculos ad cælum leuare. Ex quo Chriſtus concluſit, qui ſe humiliat, exaltabitur. Quod Petrus etiam docet, Humiliamini ſub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore viſitationis. Id eſt, cum alios perdiderit atque deiecerit, ſcelerum ab ipſis pœnas repetens, vt ſubijcit Eliphaz.

Quis humiliet ſe.

Luc. 18.

1. Petr. 5.

30 ***Saluabitur innocens, ſaluabitur autem in munditia manuum ſuarum.***

Id eſt, licet afflictus, oppreſſus, detrimentis & incommodis ſit oneratus, emerget tamen propter innocentiam ſuam, periculis liberabitur, ſaluus & incolumis erit. Sed hoc idem maiori amplificatione in Hebræo dicitur, Liberabit inſulam, innocens liberabitur in munditia manuum ſuarum. Id eſt, tanta vis eſt innocentiæ, vt non ſolum innocenti, ſed toti inſulæ, vel regioni, in qua habitauerit, ſalutem, & incolumitatem det. Ita vnius Ioſeph prudentia Ægyptus fame non eſt deleta. Moyſes tot hominum millibus ſtrage, & cæde precibus liberauit. Propter Paulum multi, qui cum eo erant in naui, non ſunt ſubmerſi.

Bonus non ſolum ſe ipſum, ſed alios etiam calamitate liberat.

CA-

CAPVT XXIII.

R*Eſpondens autem Iob, ait.*
2 *Nunc quoque in amaritudine eſt ſermo meus, & manus plagæ* A
meæ aggrauata eſt ſuper gemitum meum.
3 *Quis mihi tribuat, vt cognoſcam, & inueniam illum, & veniam vſque ad ſolium eius?*
4 *Ponam coram eo iudicium, & os meum replebo increpationibus.*
5 *Vt ſciam verba quæ mihi reſpondeat, & intelligam, quid loquatur* B
mihi.
6 *Nolo multa fortitudine contendat mecum, nec magnitudinis ſuæ mole me premat.*
7 *Proponat æquitatem contra me, & perueniet ad victoriam iudicium meum.*
8 *Si ad Orientem iero, non apparet: ſi ad Occidentem, non intelligam eum.*
9 *Si ad ſiniſtram, quid agam? non apprehendam eum, ſi me vertam ad dexteram, non videbo illum.*
10 *Ipſe vero ſcit viam meam, & probabit me quaſi aurum quod per ignẽ tranſit.*
11 *Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus, viam eius cuſtodiui, & non declinaui ex ea.*
12 *A mandatis labiorum eius non receſſi, & in ſinu meo abſcondi uerba oris eius.*
13 *Ipſe enim ſolus eſt, & nemo auertere poteſt cogitationem eius: & anima eius quodcumque voluit, hoc fecit.*
14 *Cumque expleuerit in me voluntatem ſuam, & alia multa ſimilia præſto ſunt ei.*
15 *Et idcirco à facie eius turbatus ſum: & conſiderans eum timore ſolicitor.*
16 *Deus mollinit cor meum, & Omnipotens conturbauit me.*
17 *Non enim perij propter imminentes tenebras, nec faciem meam operuit caligo.*

1 *Reſpondens autem Iob, ait.*
2 *Nunc quoque in amaritudine eſt ſermo meus, & manus plagæ meæ aggrauata eſt ſuper gemitum meum.*

Id eſt, licet ita me acerbè obiurgaueris, & falſa in me crimina conieceris, nō reprimam lamentoſas, & flebiles voces meas, quæ leuiores ſunt, quàm dolor, & ægritudo mea poſtulat. Eandem ſententiam Hebraice eſſe diximus in verbis illis. Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas, quam patior, in ſtatera, quaſi arena maris hæc grauior appareret. Quod Manus plagæ meæ dicit in Hebræo eſt ידי iadi, manus mea. Vocat autem manum ſuam vulnus, & calamitatem, quam acceperat, ſed hanc phraſim Hebræam Græci ita explicant οἶδα ὅτι ἐκ χειρός μου ἡ ἔλεγξίς μου ἐστί, noui quod ex manu mea ſit reprehenſio mea, id eſt, Scio non alia de cauſa putare poſſe vos, ita Deum in me acriter animaduertere, niſi quia tantam iacturã me feciſſe videtis. Quod cum abſurdiſsimum, & ſtultiſsimum eſſe intelligebam, nihil querelas meas reprimitis. Stulta enim reprehenſio potius dolorem auget quàm minuit, ſtomachum mouet, quàm coercet.

Iob 6.

3 *Quis mihi tribuat, vt cognoſcam, & inueniam illum, & veniam vſque ad ſolium eius.*

Cum abſurdis cæcisque hominum iudicijs condemnetur, merito Dei iudicium optat, in quo nemo ex afflicta fortuna, ſed ex perdita vita condemnatur, ſicut capite 13. dixit, Sed tamen ad omnipotentem loquar, & diſputare cum Deo cupio. Quòd dicit, Veniam vſque ad ſolium eius, obſcurius Græci, ita conuerterunt ἔλθοιμι εἰς τέλος, & veniam in finem. Forte ita vocantes iudicium, & ſolium Dei, quòd in eo extrema feratur ſententia, neque reſtet aliud ad quod prouocari poſsit: vel, quòd extrema mortis die fiat.

4 *Ponam coram eo iudicium, & os meum replebo increpationibus.*

Id eſt, cauſam meam apud eum dicam, & eum acriter arguam, & probare contendam me nullo merito meo tot tantiſque pœnis affici. Increpationes quas dicit, poſuit cap. 10. Loquar in amaritudine animæ meæ, dicam Deo, Noli me condemnare, indica mihi cur me ita iudices? Nunquid bonum tibi videtur, ſi calumnieris, & opprimas me opus manuum tuarum, & conſilium impiorum adiuues, &c.

Vt

5 *Vt ſciam verba, quæ mihi reſpondeat, & intelligam, quid loquatur mihi.*

Id eſt, vt ſciam quo pacto hæc mea argumenta explicet, & vtrum vllam culpam in me conferat, vt vos confertis. Quòd *ſciam verba* dicit, ita eſt in Hebræo. Sed obſcurius Græci autores conuerterunt γνοίην δὲ ἰάματα cognoſcam autem medicamentum. Forte verba Dei medicamentum vocarunt, quòd afflictis & anxio animo viris ſatis magnam medicinam faciant, vt regius vates dicebat, Miſit verbum ſuũ, & ſanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum. *Pſal. 106.*

6 *Non in multa fortitudine contendat mecum.*

Quoniam optare dixit cum Deo de ſua innocentia diſputare, Dei potentiam infinitam timens, eique reuerentiam exhibẽs petit, vt procul eius abſit potentia, iure tantum & æquitate diſceptatio fiat. Nam vt eius potentiæ, & fortitudini cedit, ita illum iure putat non inferiorem futurum. Sicut etiam cap. 13. dixit, Manum tuam longe fac à me, & formido tua non me terreat. Voca me, & ego reſpondebo tibi, aut certe loquar, & tu reſponde mihi. In eandem rationem dicit, quod ſequitur in eodem verſu, *Nec magnitudinis ſuæ mole me premat.* Sed in Hebræo illa ſuperior verſus pars ita verbum de verbo eſt, Nunquid multa potentia mecũ contendet? Hac vero parte ita ipſe reſpondet, Non, verumtamen ipſe ponet in me. Quare in prima parte eandem omnino, quam vulgatus ſententiam habent Hebræa. In ſecunda vero quædam ambiguitas eſt, & hac de cauſa varie declaratur. Nam vulgatus (molem magnitudinis ſuæ) ſubaudiendam duxit, vt in eandem ſententiam, quam ſuperiori parte dicat, Nunquid ponet molem magnitudinis ſuæ in me, vt premat inquam me? Minime vero. Græci vero ἀπειλὴν minas ſubaudiunt in eandem ſententiam. Id eſt, anne minis mecum aget, non æquitate? minime vero. Chaldæus autem תגרא tigra, litem ſubaudit, id eſt, Si mihi ipſi litem intenderit libenter reſpondebo, ſicut dixit capite decimo tertio, Voca me, & ego reſpondebo tibi. Quidam Hebræus in commentarijs כח coah robur ſubaudiendum exiſtimat, quem ſequuntur non contemnendi Latini auctores, id eſt, An Deus infinita ſua potentia non æquitate mecum cõtendet? minime vero. Quin potius ipſe pro bonitate ſua vires mihi addet, vt cum eo loquar, ſicut de ſe narrat Ezechiel, Et cecidi in faciem meam, & audiui vocem loquẽtis, & dixit ad me, Fili hominis ſta ſuper pedes tuos, & loquar tecum. Et ingreſſus eſt in me ſpiritus, poſtquam locutus eſt mihi, & ſtatuit me ſupra pedes meos. Adeo Deus amat bonos viros vel *Ezech. 2.*

cum eo loquentes, vel conſcientia nixos rectæ voluntatis, cum eo de ſua diſputantes innocentia, vt eos roboret atque confirmet. Contra quam reges, & potentes homines faciunt, quibus iucundum eſſe ſolet, ſi eos, quibus aditus ad ſe præbent, regio ſplendore ſuo perturbari videant.

7 *Proponat æquitatem contra me, & perueniet ad victoriam iudicium meum.*

Id eſt, non potentia, ſed iuris æquitate mecum contendat, & vincam, nullo merito meo tantas me pœnas ſuſtinere. Eandem Septuaginta viri reddunt ſententiam, licet obſcurius: tantum pro victoria transferunt, In finem, Ideſt, in ſeculum. Ita etiam transfert Chaldæus. vtrumque enim verbum Hebræum נצח netſah ſignificat. Poſſunt etiam Hebræa ſic conuerti, Ibi rectus, arguens cum eo, liberabo in ſeculum iudicium meum. Ibi dicit, ideſt, Cum æquitate iuris non potentia contēderit. Rectus vero non iniquus: cum Deum nihil poſsit latere. Arguens liberabo. Mutatio perſonæ quam frequenter ſacroſancti auctores vſurpant, ideſt, Ego, qui in rectorum numero me eſſe confido, liberabo in ſeculum tantis calumnijs, & falſis criminibus iudicium meum.

8 *Si ad Orientem iero, non apparet: ſi ad Occidentem, non intelligam eum.*

9 *Si ad ſiniſtram, quid agam? non apprehendam eum, ſi me vertam ad dexteram, non videbo illum.*

Quoniam tertio verſu dixerat, quis mihi tribuat, vt cognoſcā, & inueniam illum? ad diſceptandum (vt declarauit) de iure ſuo cum illo, dicit modo ſe fruſtra id optare. Nam quoquo verſus ſe conuertat, eum inuenire non poteſt, quod vt magis amplificet, quatuor locorum ſpecies numerat, quibus cæteræ comprehendūtur, ante, & retro, ita enim eſt in Hebræo, & ita vertunt Septuaginta, quod vulgatus Chaldæum ſecutus vertit Orientem, & Occidentem. Idem enim Hebræis eſt, quod ante & retro, vt videre eſt in Geneſi capite 11. verſ. 2. & capite 12. verſ. 8. duæ aliæ ſpecies ſunt dextrorſum, & ſiniſtrorſum. Id autem dicit, vt ſignificet ſe Dei auxilio eſſe deſtitutum. Hac enim dicendi ratione in ſacroſancta ſcriptura Deus non adeſſe ſignificatur. Quemadmodum in Prouerbijs ſapientia dicit, Tunc inuocabunt me, & non exaudiam, mane conſurgent, & non inuenient me: id eſt, nullum eis auxilium præſtabo. Contra vero cum Deus fert opem dicebat Dauid, Prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper: quoniam à dextris eſt mihi ne commouear. Eſt autem grauiſſimum, & acerbiſsimum viro ſancto, qui omnes ſpes ſuas in Deo

Deum non inuenire quid ſit.

Pſal. 14.

poſuit,

poſuit, Deum inuenire non poſſe, cum malis, & incommodis multis vrgetur,

10 *Ipſe uero ſcit viam meam.*

Id eſt ſcit me inculpatè vixiſſe. Tunc enim Deus ſcire dicitur, cum approbat, Scio quos elegerim, ait ipſe. Contra vero neſcit, quos reprobat, ait etiam, Amen dico vobis, neſcio vos. ***Et probauit quaſi aurum, quod per ignum tranſit***, probauit inquam tãtis calamitatibus, quæ igni conferunt. In Hebræo ad verbum eſt, Probauit me, quaſi aurum exibo, Id eſt, me aurum eſſe probabo. Sed quonam pacto quis calamitatibus probetur: ſeque aurum non ſcoriam oſtendat: declarat ſtatim, eſtque magnopere animaduertendum.

Ioan. 15.

Matth. 25.

Scire & neſcire in Deo quid ſit.

11 ***Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus, uiã eius cuſtodiui, et nõ declinaui ex ea.***

12 ***A mandatis labiorum eius non receſsi, & in ſinu meo abſcondi verba oris eius.***

Suam igitur quis in calamitatibus virtutem Deo probat, non in eo, quòd non animo angatur non doleat, nulla moleſtia aut ægritudine afficiatur, vt ſtulte ſtoici putarunt, ſed in eo loco, quòd miſerijs, & ærumnis fractus peccatum nullum, vel in Deum, vel in hominẽ admittat, nulla denique ratione ab officio deſciſcat. Veſtigia, mandata, via & verba Dei idem hoc loco ſunt, quod lex eius. Quod dicit, ***in ſinu meo abſcondi verba oris eius***, Id eſt, legẽ eius non abieci, ægre ferens ita me ab eo tractari, aut nulla rerum deſperatio mihi ex animo legem eius extorquere potuit. Sed quòd ***in ſinu meo***, dicit, in Hebræo eſt חֻקִּי huchi, quod alijs punctis ſinum meũ ſignificat: ſed cum ijs, quæ modo adſcribuntur ſtatutum meum. Et ita etiam verti poteſt Abſcondi magis quam ſtatutum meum; verba oris eius, id eſt. Cariora mihi fuerunt verba oris eius, & ea maiori cura ſeruaui, quàm ſtatutum meum, Vocat autem ſtatutũ ſuum, res eas ſibi à natura ad vitam degendam ſtatutas. Eo enim animo ſemper debet eſſe vir bonus, vt potius vitam deſerat, quàm legem Dei, quæ vera eſt mortificatio, ad quam vir bonus pro virili parte aſpirare debet. Lex Dei eius in corde ipſius, & non ſupplantabuntur greſſus eius, de bono viro canebat Dauid.

Quis in calamitatibus ſe Deo probat.

Quo animo vir bonus debeat eſſe.

Pſal. 36.

13 *Ipſe enim ſolus eſt.*

Grauem, & peracutam cauſam reddit, cur ſibi Deus non ſit deſerendus: licèt quibuſcunque ab eo afficiatur incommodis, quod eſt maximè notandum ad vitam noſtram inſtituendam. Nam ſi alius eſſet Deus ad quem à Deo deficientes poſſemus perfugere, eſſet aliqua tantæ temeritatis excuſatio, ſed cum ipſe ſolus ſit. ***Et nemo auertere poteſt cogitationem eius.*** Id eſt nemo poteſt impedire, quo minus fiant, quæ facere cogitauerit, ſed. ***Et anima eius quodcunque***

Cur non ſit Deus in rebus aduerſis deſerendus. *que voluit, hoc fecit*. Quam nam medicinam incommodis meis affe-ram, ſi Deum fugiam, ſi viam, veſtigia, & mãdata eius relinquam, aut eius gratiam vllo modo exulcerem? Qua ratione capite nono

Iob.9. etiam vſus eſt dicens, Si repente interroget, quis reſpondebit ei? vel quis dicere poteſt, Cur ita facis? Deus cuius iræ nemo reſiſte-re poteſt, & ſub quo curuantur, qui portant orbem: quantus ego ſum, vt reſpondeam ei? Et inferius, Non eſt qui vtrumque valeat arguere, & ponere manum ſuam in ambobus. Ipſe enim *ſolus eſt*, vt dicit, Dauid etiam de probatione ſua verba faciens, huius cauſæ

Pſal.138. mentionem feciſſe videtur, dicens. Quo ibo à ſpiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Si aſcendero in cælum tu illic es, &c. Ita Chri-ſtus à multis diſcipulis deſertus, cum duodecim rogaret. Et vos

Ioan.6. vultis abire? Recte nomine omnium reſpõdit Petrus, Domine ad quem ibimus? Nullum enim tutum reliquum eſt refugium, Deo deſerto. Quare vt fugiamus iratum, ad eundem ipſum miſericor-

Oſe.6. dem nos oportet confugere, dicentes quod eſt in Oſea, Venite & reuertamur ad Dominum. Quia ipſe cœpit, & ſanabit nos, percu-tiet, & curabit nos. Quam rationem ſi leues & temerarij homines benè conſiderarent, forte deſinerent, cum malis conflictantur, & Deo contumelioſe maledicere, & ſceleratiſsimos moliri modos, quibus miſerias ſuas ſubleuarent: in quos certe quadrat, quod Chriſtus Saulo dixit, Durum eſt tibi contra ſtimulum calcitrare.

Act.9. Quod autem dicit. ***Ipſe enim ſolus eſt, & nemo auertere poteſt cogitatio nem eius.*** Ad verbum eſt in Hebræo. Et ipſe in vno, & quis reuoca-bit eum? Et poteſt ſic explicari, ſi aliquod ipſe decretum fecerit de aliquo, vel honeſtando, vel affligendo, quis illud mouebit? Quã ſententiam Septuaginta viri in verſione ſua reddiderunt, ita ver-tentes, εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ἔκρινεν οὕτως, τίς ἐστιν ἀντειπὼν αὐτῷ, ὃ γὰρ αὐτὸς ἠθέλησε καὶ ἐποίησε, ſi autem ipſe quoquo modo decreuerit, quis eſt qui re ſiſtat ei? quod enim ipſe voluit fecit. Hanc etiam ſententiam po-ſuit Eſaias, Dominus exercituum decreuit; & quis poterit infir-mare? & manus eius extenta, quis auertet eam. Sed alij Hebræi. ב. quod eſt In, ſupereſſe iudicant, & Chaldæo conſentientes, cui vul-gatus conſenſit, eo modo quo vulgatus Latinus declarat, hunc lo-cum declarandum exiſtimant, quàm vt ab vllo homine explanari poſsit. Sed vtraque expoſitio apta mihi, & conſentiens videtur.

14 ***Cumque expleuerit in me voluntatem ſuam, & alia multa ſimilia præ ſto ſunt ei.***

Id eſt tantum abeſt, vt quis poſsit eius voluntatem impedire, vt poſtquam eam expromſerit, poſsit & alijs multis modis, quem voluerit exercere, nemoque eum reprimere poterit. Sicut vati-cinatur

cinatur Eſaias, qui poſtquam detrimenta multa numerauit, quæ *Eſai.9.*
Deus attulit populo ſuo, bis ſubiungit, in omnibus his nō eſt auerſus furor eius, ſed adhuc manus eius extenta. Veruntamē Hebræa ſi verbum de verbo transferamus, ita habent, Quoniam reddet, vel proficiet ſtatutum meum, & ſicut hæc multa cum eo. Poteſtque in eam ſententiam explicari, vt aliam afferat cauſam, cur nuuquā ſe Deo immutaret, licet ab eo puniretur, ſed ei ſemper dicto audiens eſſe deberet. Quoniam ab eo totus pendet: ſiquidem ipſe præſtat omnia, quæ neceſſaria ſunt ad viuendum, *Et alia multa,* ſicut hæc. Nam ab ipſo factus eſt, & eius opera in lucem editus. In eandem rationem, ita loquebatur Dauid, Tu formaſti me, & po- *Pſal.138.*
ſuiſti ſuper me manum tuam, mirabilis facta eſt ſciētia tua ex me, confortata eſt, & non potero ad eam. Quo ibo à ſpiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? ſi aſcendero in cælum: tu illic es; ſi deſcendero in infernum: ades, &c. Quia tu poſſediſti renes meos, ſuſcepiſti me de vtero matris meæ. Septuaginta tamen auctores facilem, & cohærentem huius verſus ſententiam reddiderunt: ſed quæ difficile verbis Hebræis accommodari poſsit, ita enim conuertunt διὰ τοῦτο ἐπ' αὐτῷ ἐσπούδακα, νουθετούμενος δ' ἐφρόντισα αὐτοῦ propterea ei ſtudui, caſtigatus autem curam eius ſuſcepi, Vt ſit cauſæ quam poſuit ſuperiori verſu concluſio, id eſt, quia ipſe facit, quòd vult, nemoque reſiſtere poteſt, eius gratiam, & amicitiam pro mea parte virili, vel caſtigatus ſequor.

15 ***Et idcirco à facie eius turbatus ſum, & conſiderans eum timore ſolicitor.***

Id eſt his de cauſis quamuis non meritas mihi pœnas imponat, nō audeo viam eius relinquere, & eius mandata violare.

16 ***Deus molliuit cor meum, & omnipotens conturbauit me.***

Id eſt, tantis vulneribus perterrefecit, & turbauit me.

17 ***Non enim perijt propter eminentes tenebras, nec faciem meam operuit caligo.***

Tenebras vocat calamitates, caliginem vero mortem, ſicut ipſe deſcripſit ſepulcrum capite. 10. Terram tenebroſam, & opertam mortis caligine. Id eſt, Ea de cauſa vehementer perterrefactus, & turbatus ſum, quòd cum tātis calamitatibus & doloribus vrgear, morte non ſum abſumptus: ſed adhuc vita ſuppeditat, vt in tantis doloribus, & cruciatibus verſer, quorum exitum non reperio. Vel poſſunt in hanc ſententiam Hebræa explicari, vt à quibuſdam explicantur, Terrefactus ſum, non enim è vita migraui antequam tot damna, & incommoda ſuſtinerem. Sed illo modo quo reddidit vulgatus, melius. Græci vero, hoc modo οὐ γὰρ ᾔδειν ὅτι ἐπελεύ-

σεται

σεταί μοι σκότος, πρὸ προσώπου δέ μου ἐκάλυψε γνόφος, non enim noueram, quod in tenebras inciderem, faciem autem meam operuit caligo id eſt, Sum ita conturbatus, quod nunquam putaram fore vt in tantas calamitates inciderem. At in tanta malorum caligine verſor, vt exitum non videam.

CAP. XXIV.

A *AB Omuipotente non ſunt abſcondita tempora: qui autem nouerunt eum, ignorant dies illius.*

2 *Alij terminos tranſtulerunt diripuerunt greges, & pauerunt eos.*

3 *Aſinum pupillorum abegerunt, & abſtulerunt pro pignore bouem viduæ.*

4 *Subuerterunt pauperum viã, & oppreſſerunt pariter manſuetos terræ.*

5 *Alij quaſi onagri in deſerto egrediuntur ab opus ſuum: vigilanteſque ad prædam præparant panem liberis.*

6 *Agrum non ſuum demetunt: & vineam eius, quem vi oppreſſerint, vindemiant.*

B 7 *Nudos dimittunt homines, indumenta tollentes, quibus non eſt operimen tum in frigore.*

8 *Quos imbres montium rigant: & non habentes velamen, amplexantur lapides.*

9 *Vim fecerunt deprædantes pupillos, & vulgum pauperem ſpoliauerunt.*

10 *Nudis & incedentibus abſque veſtitu, & eſurientibus tulerunt ſpicas.*

11 *Inter aceruos eorum meridiati ſunt, qui calcatis torcularibus ſitiunt.*

12 *De ciuitatibus fecerunt viros gemere, & anima vulneratorum clamauit, & Deus inultum abire non patitur.*

C 13 *Ipſi fuerunt rebelles lumini, neſcierunt vias eius: nec reuerſi ſunt per ſemitas eius.*

14 *Mane primo conſurgit homicida, interficiet egenum, & pauperem: per noctem vero erit quaſi fur.*

15 *Oculus adulteri obſeruat caliginem, dicens, Non me videbit oculus: & operiet vultum ſuum.*

16 *Perfodit in tenebris domos, ſicut in die condixerant ſibi, et ignorauerunt lucem.*

17 *Si ſubito apparuerit aurora, arbitrantur vmbram mortis: et ſic in tenebris quaſi in luce ambulant.*

18 *Leuis eſt ſuper faciem aquæ: maledicta ſit pars in terra, nec ambulet per viam vinearum.*

19 *Ad nimium calorem tranſeat ab aquis niuium, & vſque ad inferos pec*
catum illius.
20 *Obliuiſcatur eius miſericordia: dulcedo illius vermes, non ſit in recor-*
datione: ſed conteratur quaſi lignum infructuoſum.
21 *Pauit enim ſterilem, & quæ non parit, & viduæ bene non fecit.*
22 *Detraxit fortes in fortitudine ſua, & cum ſteterit, non credet vitæ ſuæ.*
23 *Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, & ille abutitur eo in ſuperbiam: oculi*
autem eius ſunt in vijs illius.
24 *Eleuati ſunt ad modicum, & non ſubſiſtent, & humiliabuntur ſicut om*
nia, & auferentur, & ſicut ſummitates ſpicarum conterentur.
25 *Quod ſi non eſt ita, quis me poteſt arguere eſſe mentitum, & ponere an*
te Deum verba mea?

1 *Ab Omnipotente non ſunt abſcondita tempora.*

Hoc dicit, vt inficias eat Eliphazo, qui crimen magnum confere-
bat in Iob, quaſi negaret ipſe Deum rebus humanis prouidere: ſed
latere potius eum, quæ in terris agantur. Et dicis (inquit) quid
enim nouit Deus? quaſi per caliginem iudicat. Cui his verbis reſi
ſtit, profiteturque Deum noſſe res omnes, quæ in tempore fiunt,
tempora enim dixit pro rebus, quæ in tempore contingunt, &
vt res humanas atque terreſtres interitui denique obnoxias,
quæ tempori ſeruiunt, potiſsimum tangeret, de quibus erat in
primis quæſtio, immo ipſe rebus omnibus tempus præſcribit,
tradit Eccleſiaſtes, Omnia tempus habent, tempus naſcendi, & *Eccleſ.2.*
tempus moriendi, templus plantandi, & tempus euellendi, &c.
Ob eamque rem dicebat Dauid, ego dixi, Deus meus es tu, in ma
nibus tuis ſortes meæ. Hebraice ad verbum eſt עתתי hito tai tem
pora mea. Hic locus mendoſe legitur dempta negatione in qui-
buſdam Græcæ editionis exemplis, & propterea quidam dixit
Græcos erraſſe toto cælo in eo vertendo: ſed in Biblijs Regijs, &
Complutenſibus ponitur negatio *διὰ τί δὲ κύριον οὐκ ἔλαθον ὧραι.* Cur
Dominum tempora non latent? per interrogationem enim, id in
Hebræo etiam effertur, ſed quæ ſit negatione ſoluenda, vt à vulga-
to noſtro ſoluitur. *Qui autem nouerunt eum, ignorant dies illius.* Sicut ſu
periorem verſus partem dixit, vt ſe ab Eliphazi calumnia defen-
deret, ita hanc dicit, quam toto capite perſequitur ad illum refel-
lendum, qui omnibus ſuis orationibus id egit, vt paucis modum

comple-

Modus quo Deus temperet res humanas obſcurus

complecteretur,quo Deus temperet res humanas,quòd bonos ho neſtet,improbos puniat.Quod ipſe toto hoc capite confutat,narrãs multos improbos homines impune multis modis graſſari, & alijs infeſtos eſſe, non igitur vna illa ratione Deus res humanas gubernat.Et propterea dixit,Qui autem eum nouerunt,&c.Id eſt amici eius,& ei addicti homines non tam familiarem cum eo habent conſuetudinem, vt eius conſilia in rebus humanis adminiſtrandis intelligant. Dies enim poſuit pro conſilijs, quæ diebus exequitur Deus, vt ea in primis perſtringat conſilia, quæ init in rebus humanis moderãdis,quæ diebus diſtinguuntur.Sicut Chriſtus etiam dixit,De die autem illo,& hora nemo ſcit, niſi ſolus pater.Nam certe ea conſilia,quæ ſuſcipit Deus in hoc mundo regendo,non ita facile explicari poſſunt,vt putabat Eliphaz,ſunt enim difficillima, & quæ viros ſanctos ad magnam admirationem traducunt; propter illa enim Paulus exclamat, O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius,& inueſtigabiles viæ eius. Quis enim cognouit ſenſum Domini,aut quis conſiliarius eius fuit. Numerat deinde Iob ſcelera multa,quæ homines iniqui impune faciunt.

Matt. 24. *Rom. 11.*

2 *Alij terminos tranſtulerunt.*

Id eſt, alienos agros occuparunt, nec ſe intra fines agrorum ſuorum continuerunt.Quibus Deus per Eſaiam, vehementer minatur.Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis,vſque ad terminum loci, nunquid habitabitis ſoli in medio terræ? *Diripuerunt greges,& pauerunt eos.*Pro ſuis videlicet.

Eſai. 5.

3 *Aſinum pupilli detegerunt.*

Id eſt,vi aut dolo abduxerunt. *Abſtulerunt pro pignore bouem viduæ.* Cum exiguum quid forte illis deberet. Vel diripuerũt illum,cum nihil illis deberet,tanquam ſi aliquid debuiſſet.

4 *Subuertunt pauperum viam.*

Id eſt,ita ſunt pauperibus infeſti,vt per vias & loca publica,ne ab illis iniuriam accipiant,incedere non audeant.Sicut narratur de Dauide,Qui timens Saul,in montes ſe,& abruptiſsima loca abdebat. De ſanctis etiam hominibus ſcribit Paulus, In ſolitudinibus errantes,in montibus,& ſpeluncis,& in cauernis terræ. Hanc verò eſſe huius loci ſententiam declarat,quòd ſequitur. *Et oppreſſerunt pariter.* Præſertim quod ſic ad verbum in Hebræo ſit, Pariter terræ pauperes latuerunt. Et ita Septuaginta transferunt.

Hebræ. 11.

5 *Alij quaſi onagri in deſerto egrediuntur ad opus ſuum, vigilanteſque ad prædam præparant panem liberis.*

Prædones,qui iter agentes ſpoliant,cum onagris comparat,quod

leges omnes petulantiſsime contemnant; ſicut onager iugum, & cuiuslibet Domini imperium. Qua etiã de cauſa Oſeas Ephrain vocauit onagrum ſolitarium ſibi, quorum hominum qnanta immanitas,& crudelitas ſit,narrat dicens.

6 *Agrum non ſuum demetunt.*

Sicut etiam onagri agros vaſtare ſolent. *Et vineam eius quem vi oppreſſerunt, vindemiant*. Facilis eſt ad intelligendum hæc verſio, ſed obſcure id in Hebræo dicitur,& varijs propterea modis declaratur, propter verbum לקש lices,quod hoc vno loco reperiatur : tũ reliqua duo nomina כרם רשע cerem raſah valde ambigue ponuntur,ſic vt plane cognoſci nequeat, in quo caſu, & in quo numero ſint. Nam licet ipſa per ſe numeri ſint ſingularis, verbum tamen cui adiunguntur eſt plurale igitur quidam Hebræus in commentarijs interpretatur יכרתו icaretu ſuccident, vindemiabunt; quæ in vinea ſunt.Quare tunc רשע raſah eſt pro numero plurali: vel ſignificat: vnumquemque impiorum, qua phraſi ſæpe vtuntur Hebræi,nomen ſingulare,cum verbo plurali coniungentes,quam interpretationem vulgatus ſequutus eſt,tantum illud,Eius quem,vi oppreſſerunt,addidit de ſuo ad maiorem explicationem. Placuit etiam hæc verbi explicatio Græcis; ſed totam orationem in aliã partem acceperunt,ita enim illam intellexerunt, Vineam, impij pauperes vindemiant: ab ipſo inquam impio nulla mercede conducti, vel potius coacti. Quare nomen רשע raſah in genitiuo eſſe voluerunt.Sic enim conuertunt,*ἀδύνατοι δ' ἀμπελῶνας ἀσεβῶν ἀμισθὶ καὶ ἀσιτὶ εἰργάσαντο* infirmi autem vineas iniquorum ſine mercede, & ſine cibo operati ſunt.Quæ verſio placuit etiam Chaldæo;nam ita ipſe vertit וכרמא דרשיעי יכסחון vecarma deraſihe icſchun, & vineam impij amputarunt. Sed alius Hebræus in commẽtarijs etiã verqum ילקשו ilaceſu יאחרו iaharu,remorati ſunt, exponit, Quam expoſitionem probat Pagninus, nam ex hac radice fit מלקוש malcos, quod pluuiam ſerotinam pro comperto eſt ſignificare. Habet igitur locus ex eorum opinione hanc ſententiam, Et vineam pauperis impij retardarunt,id eſt;Metũ,vt ab eis ſpoliaretur,inijcientes ei, impedimento fuerunt,quo minus fructum ex vinea ſua perciperet,Sequitur autem.

7 *Nudos dimittunt homines, indumenta tollentes, quibus non eſt operimentum in frigore.*

8 *Quos imbres montium rigant:& non habentes velamen, amplexantur lapides.*

Fera graſſatoris crudelitas,vt nullas omnino veſtes eis, quos ſpoliant, relinquant, ſed nudos frigori, & imbribus, & alijs iniurijs

cæli

cæli dimittant: ita vt lapides amplexentur, non habentes velamẽ ad tegendas minus honeſtas ſui corporis partes.

9 *Vim fecerunt deprædantes pupillos.*

Miſerabilius dicitur in Hebræo, Pupillos ex vberibus diripuerũt. Ita transferunt Græci. Tanta eorum erat auiditas faciendi ſibi mancipia, *Vulgus pauperum ſpoliauerunt.* Pauperes vocat eos, qui nõ poterant iniuriam propulſare. In Hebræo eſt, Pignus pauperis acceperunt; vt intelligatur, quãta hæc crudelitas ſit, cum in tam immanibus iniquorum hominum factis numeretur. Græci vero id ita verterunt ἐκπεπτωκότα δ᾽ ἐταπείνωσαν, præcipitantem deiecerunt, quod eſt quidem inhumanum, ſicut vrgere iacentes.

10 *Nudis & incidentibus abſque veſtitu.*

Clarius id eſt in Hebræo, Nudos dimiſerunt ſine veſte, id eſt, Homines ſemi nudos vili veſte, quæ illis reliqua erat, ſpoliauerunt. Apteque in hanc ſentẽtiam cohæret cum eo, quod ſequitur. *Et eſurientibus tulerunt ſpicas.* Id eſt, homines famelici, cum nihil aliud haberent ad famem ſubleuandam præter ſpicas quaſdam à meſſoribus relictas, has ab eis abſtulerunt ſpicas. Et in hanc ſententiam licet alijs verbis Græci vertunt, γυμνοὺς δ᾽ ἐκοίμισαν ἀδίκως, πεινώντων δ᾽ τὸν ψωμὸν ἀφείλοντο nudos compreſſerunt iniuſte, fructum eſurientis abſtulerunt. Compreſſerunt autem iniuſte nudos, nonnihil veſtis, quod eis reliquum erat auferẽtes, ſicut eſurientes, fruſtum auferendo.

11 *Inter aceruos eorum meridiati ſunt, qui calcatis torcularibus ſitiunt.*

Suppoſitum verbi Meridiati ſunt quidam, graſſatores eſſe putãt. Id eſt, Ipſi graſſatores verſantur inter manubiarum aceruos, quas è pauperibus redegerunt, id eſt, Bonis pauperum ipſi opulentiſsimi ſunt, Vt ex hoc cognoſcatur, quam aſsidui in facienda iniuria fuerint. Pauperes præterea eorum torcularia calcant, nihil tamẽ, vel ſitientes ex vino bibunt, hoc eſt, Nullam ſui laboris mercedẽ accipiunt. Sed melius eſt, vt ſuppoſitum verbi Meridiati ſunt, ſit, Qui calcatis torcularibus, &c. Hoc eſt pauperes oppreſsi, qui ab aceruis vel vuarum, vel baccarũ oleæ, quos ſibi congeſſerant, recedere non audent, ne à graſſatoribus diripiantur vel diſpergantur: qui hac ſua cura, atque diligentia nihil proficiunt; nam poſtquam oleum, aut vinum expreſſerunt, ſitiunt, hoc eſt, eo non fruuntur. Siquidem prius illud prædones impudentiſsimi rapiunt, atque prædantur. Sed illud *meridiati ſunt,* in Hebræo eſt יצהירו iatshiru, quod interpres vulgatus deduci voluit ex radice צהרים zahoraim, quod eſt meridies. Hinc verbum in Hiphil meridiati ſunt. Sed Hebræi deduci contendunt ex radice יצהר itshar oleum. Ex

quo

quo fit,vt,Expreſſerunt oleum, interpretentur. Illud etiam inter aceruos Hebraice eſt inter שורות ſuroth, quod Hebræis eſt Muros, ita igitur explicant, Inter muros ſuos exprimunt oleum, id eſt,Ne ſi fortis exprimant,ſentiant prædones. Quam interpretationem ſequitur Chaldæus,nam ita ipſe vertit ביני אשותהון יערון משח bene vſuatheon iahtſerun meſah, inter muros ſuos exprimũt oleum. Græcorum autem huius loci verſio facilis & apta eſt, ſed quæ difficile poſsit ad Hebræa accommodari;quare paraphraſis quædam ad idem propoſitum attinens exiſtimanda eſt. Videntur autem rationem duxiſſe aliquam interpretationis Chaldaicæ, nam אשות vſuoth Chaldæis muri ſunt altiſsimi ad inſidias collocandas apti, Hiſpanis *Atalaya*. Ita enim Græci vertunt ἐν σκοτεινοῖς ἀδίκως ἐνήδρευσαν, ὁδὸν δὲ δικαίαν οὐκ ᾔδεισαν in locis obſcuris inſidias collocarunt; viam autem iuſtam non cognouerunt, id eſt, Aequitatis obliti,tot mente & cogitatione in inſidijs ſtruendis verſantur.

12 *De ciuitatibus fecerunt viros gemere,& anima vulneratorum clamauit.*

Clarius in Hebræo anima occiſorum. Id eſt,Ciues quorum bona prædati ſunt clamant, occiſi ab illis in agro clamant etiam. Videturque hæc dicendi ratio eius eſſe ſimilis, quæ eſt in Geneſi, Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me, id eſt poſtulat,vt eius cædem indignam cognoſcam,& iudicium faciam.Ita hoc loco ſignificare videtur Iob, tot homines grauiſsimis iniurijs affectos per ſe vique ſua æquum iudicium implorare, Quam expoſitionem probat,quod Sequitur. *& Deus inultum abire non patitur*. Id eſt harum rerum Deus iudicium exercebit,& pœnas ſumet.In Hebræo eſt,Deus non ponet תפלה tiphla, cuius vocis radicem תפל taphel varie exponunt Hebræi. Et Latini interpretes dicunt ſignificare inſulſum,inſipidum,falſum,ſtultum,à ratione alienum,infirmum, inultum,prohibitum. Sed proprie mihi ſignificare videtur indecorum,& in quo deſit aliquid ad eius naturam pertinens, ex qua ſignificatione plana,& aperta fiunt omnia ſacroſanctæ ſcripturæ loca,in quibus reperitur. Vt illud,Ezechielis de falſis prophetis, quod difficilius exponitur,Eo quod deceperint populum meum, dicentes pax pax,& non eſt pax.Et ipſe ædificabat parietem, illi autem leniebant eum תפל taphel luto abſque paleis, exponit vulgatus,quidam Hebræus abſque vlla firmitate. Facilius interpretabimur parietem indecorum,qui vacabat ijs rebus, quæ ei erãt neceſſariæ,vt firmus eſſet. Pax enim illa, quam populo falſi prophetæ pollicebantur,non erat certa,neque firma,cum de ſuo,non

Geneſ. 4.

Ezech. 13.

verbis Dei illam promitterent. Et propterea ſequitur, Deſtruam parietem quem liniſtis תפל taphel abſque temperamento, clarius indecore. Si de officio dicatur, innuit aliquam in eo circunſtantiam deeſſe pertinentem ad perfectam virtutis rationem, quod nunquam ſine peccato accidit, & aliquando maximo. Vt eſt in
Hier.23. Hieremia, Et in prophetis Samariæ vidi תפל taphel fatuitatem. Quadrat, Indecorum quid. Quam vero fuerit indecorum, inquantoque crimine fuerint, declarat ſubiungens, Prophetabant in Baal, & decipiebant populum meum Iſrael. Vt igitur ad locum noſtrum veniamus, optime explicatur ita, Deus non faciet indecorum. Eſſet autem indecorū maxime, ſi hæc ſcelera Deus æquiſſimus iudex non vleiſceretur: tamen diu diſsimulat. Quo & probat quod dixerat in principio huius capitis, ad refellendum Eliphaz, Qui autem nouerunt eum, ignorant dies eius, vt à nobis explicatum eſt. Non enim vna ratio eſt rerum humanarum adminiſtrandarū, vt pijs bene, impijs vero male ſit, vt cenſebat Eliphaz; ſed varia, multiplex, & prope infinita: cum huiuſmodi homines diu Deo vidente, & diſsimulante impune graſſentur. Et ij quos illi afflixerunt, diu clament, æquum iudicem implorent, tamen nullam conſolationem accipiant. Vrgetque magis Eliphazum, vt vertunt hunc locum Septuaginta auctores αὐτὸς δὲ διὰ τί τούτων ἐπισκοπὴν οὐ πεποίηται; ipſe autem cur harum ſpeculationem non fecit? id eſt, Si ita eſt, vt tu dicis, vt pios bonis, impios autem malis afficiat, cur tam improbos, & nefarios homines non punit? Cur in tantis ſceleribus conniuet?

13 *Ipſi fuerunt rebelles lumini.*

Apte explicabitur metaphora, ſi Deum lucem appellemus, ſicut
Ioan.8. ipſe dixit, Ego ſum lux mundi. Lumen vero legem & doctrinam:
1.Petr.2. Sicut Petrus dixit, Qui de tenebris vos vocauit in admirabile lu-
Lux & lumē. men ſuum, id eſt, Euangelium. Vocant autem philoſophi lucem, quæ eſt in ſole, lumen, quod eſt in rebus, quas illuſtrat. Ita Deus lu-
Ioan.1. cis fons per legem & doctrinam ſuam homines illuſtrat. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Sed vtrumque in ſcriptura confunditur: quare poſſumus intelligere, rebelles fuiſſe, vel Deo, vel legi eius, quod idem eſt. Quia legi, & præceptis Dei non obtemperarunt. *Neſcierunt vias eius:* Id
Iob 21. eſt, ſcire contempſerunt, vt illi qui dicebant, Scientiam viarum tuarum nolumus. Eſt autem illa turpiſsima, & nefaria ignoratio ex ſcientiæ orta contemptu. Viæ autem luminis ſunt præcepta, & leges Dei. Præceptum Domini lucidum illuminans
Pſal.18. oculos, dixit Dauid. *Nec reuerſi ſunt per ſemitas eius.* Quia

vt Salomon auctor eſt, Relinquunt iter rectum, & ambulant per vias tenebroſas. Qui lætantur, cum malefecerint, & exultant in rebus peſsimis. Quorum viæ peruerſæ ſunt, & infames greſſus eorum. Prou. 2.

14 *Mane primo conſurget homicida, interficiet egenum, & pauperem.*

Quod Hebraice eſt לאור leor in luce. Rectiſsime vertit vulgatus, Primo mane, neque mihi eorum placet explicatio, qui conſurgere dicunt primo mane, vt fugiat, timens ne palam ſit. Sed illa mihi verior expoſitio videtur, Conſurget primo mane, cum nondum tenebræ ſunt expulſæ, ſed lux quædam dubia cernitur, quæ aurora dicitur: vt vias obſideat, & veſtibus, pecunijs, & alijs rebus ſpoliet iter agentes. Eſt enim primum diluculum opportuniſsimum graſſatori, & quòd adhuc tenebræ ſint, quibus circunfundi poſsit, & quòd tunc viatores ſe itineri committant. Quæ expoſitio aptius multo iungitur ſecundæ verſus parti. *Per noctem vero erit quaſi fur*, vt ſignificet toto verſu, Primo diluculo graſſatorem eſſe, qui palam aggreditur, vt ſpoliet, ex quo fit, vt ſæpe interficiat. Nocte vero furem, qui clam furtum facit, & plerumque nocturno tempore. Septuaginta tamen viri primam verſus partem prætermiſerunt, & ita eius loco reddiderunt γνοὺς δὲ αὐτῶν τὰ ἔργα, παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς σκότος cognoſcens ipſorum facta, mandauit eos tenebris, hoc eſt, Lumen, cui dixerat eos rebelles fuiſſe, deſeruit illos; & factum eſt, quod fieri neceſſe erat, vt in tenebras venirent. Sicut Chriſtus dixit diſcipulis ſuis, Ambulate dum lucem habetis, vt non vos tenebræ comprehendant; &, Qui ambulat in tenebris, neſcit quo vadat. Cur autem Septuaginta viri id commutare potuerint, diximus in proœmio ex ſententia patris noſtri Auguſtini. Ioan. 12.

15 *Oculus adulteri obſeruat caliginem, dicens, Non me videbit oculus: & operiet vultum ſuum.*

Quod caliginem dicit Hebraice eſt נשף neſeph, quod eſt idem Hebræis, quod Latinis crepuſculum. Id eſt, lux quædam dubia, quæ eſt ante ſolis ortum, & poſt occaſum. Sed hic indicat crepuſculum veſpertinum, quo ſe ſcortatores, & adulteri & ſcortationibus, & adulterijs accingunt. Et propterea dicit, *Oculus adulteri obſeruat caliginem*, Id eſt, quærit crepuſculum veſpertinum, quòd ſit tempus opportunius ad eas res, quas tractat. Nam propter tenebras, quas affert, facile tegi poſſe credit. Et quia adium ianuæ nondum clauſæ ſunt, neque ſe mulieres dormitum contulerunt, faciliorem aditum inuenturum exiſtimat. Quapropter

hoc tempore ſcortatores ſe vidiſſe,& obſeruaſſe narrat Salomon
Prou. 7. in Prouerbijs,De feneſtra domus meæ per cancellos proſpexi iuuenem,& video paruulos, conſidero vecordẽ iuuenem:Qui tranſit per plateas iuxta angulum, & prope viam domus illius graditur,in obſcuro adueſperaſcentẽ die,in noctis tenebris, & caligine.Et ecce occurrit ei mulier ornatu meretricio, præparata ad decipiendas animas,garrula,& vaga.Sequitur in Iob.

16 *Perfodit in tenebris domos, ſicut in die condixerant ſibi.*
Expoſuit quam vtilitatem accipiant homines nequam ex vtroque crepuſculo; nunc vero quam ea ipſa nocte:& deſcripte contexitur cum eo, quod dixerat verſu decimo quarto, Per noctem vero erit quaſi fur. Declarat autem hoc verſu, cur nocte furetur, curque nox tempus ſit idoneum ad furta facienda. Quia nocte intempeſta,cum homines arcte,& grauiter dormiunt,ipſi domos perfodiunt.*Sicut in die condixerant ſibi*,id eſt,Quas interdiu notauerãt,& quã parte facilius perforari poſſent,explorauerant.*et ignorauerunt lucem*.Id eſt,Neglexerunt,& inutilem eſſe putarunt. Nullum enim munus ſuum de die præſtare poſſunt, nox vero ita eis opportuna eſt,vt nulla ſit eius pars,quæ nõ ad aliquod ſcelus idonea ſit.

Iniqui cur lucem fugiant.

17 *Si ſubito apparuerit aurora,arbitrantur vmbram mortis.*
Non ſolum autem lucem neglexerunt,verumetiam execrati ſunt eam,quòd non modo non iuuet,ſed etiam impedimento ſit.Quia nec graſſator ſic tuto iter agẽtes inuadere poteſt, nec fur ad alienas ædes penetrare, neque adulter, & ſcortator rem cum mulieribus habere. *Et ſic in tenebris quaſi in luce ambulant*.Id eſt,tenebræ ſunt eis pro luce,de nocte ambulant,munera obeunt, de die dormiunt,& requieſcunt.In Hebræo ad verbum eſt,Cum cognouerit terrores vmbræ mortis, id eſt, Cum tantum lucis appetierit, vt homo agnoſci poſsit, vehementer timet: vt ſit eiuſdem rei alijs verbis repetitio. Ex quo intelligitur, quàm recte inter ſe res ſpirituales, & corporales conferantur, & quàm bene illæ ex his declarentur. Nàm ita etiam fit, vt iniqui homines vehementer lucem euangelij ſacroſanctæque doctrinæ negligant,& deteſtentur, quòd eorum ſcelera, quanta ſint,patefaciat,eos arguat,& improbis conatibus reſiſtat. Id quod Chriſtus ex hac ſimilitudine docuit,
Ioan. 3. Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem:erant enim eorum mala opera. Omnis enim, qui male agit,odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius.Qui autem facit veritatem,venit ad lucem, vt manifeſtentur opera eius,quia in Deo ſunt facta.

18 *Leuis eſt ſuper faciem aquæ.*

Difficilis eſt hæc dicendi ratio ad explicandum, quia eius omnino ſimilis nulla in ſacroſancta ſcriptura reperitur. Hebræi, quos quidam Latini docti viri ſequuntur, ita explicant, Leuis eſt ad fugiendum magis quàm ſuperficies, vel extremitas aquæ, aut magis quàm res, quæ natant in aquis. Alius Hebræus, Leuis ad fugiendum, cum lucem appetere viderit ſuper faciem aquæ, ibique ſe abſcondit, ne inueniatur. Forte de illis prædonibus intelligit, qui poſtquam prædas fecerint, ad mare confugiunt, quos piratas vocant. Sed melius eſt, vt exponamus; Leuis eſt ad peccandum, magis quàm extremitas aquæ. Res enim humidas, quarum princeps aqua eſt, definiunt philoſophi, quæ difficile ſe ſuis terminis, alienis facile contineant. Ita ergo per orationem faciens tantorum ſcelerum, quæ iniquorum hominum commemorauit, dicit, Nihil ſe denique reprimit, ſed præceps libidine fertur, nullum flagitium facere prætermittit, cuius ſibi oblata fuerit occaſio. Cuius dicendi rationis haud eſt multum diſsimilis ea, qua Iacob vſus eſt, cum Ruben loquens, Effuſus es, ſicut aqua, non creſcas, quia aſcendiſti cubile patris tui, maculaſti ſtratum eius. Id eſt, non te magis quàm aqua continuiſti, ſic vt non veritus ſis contaminare cubile patris tui. Poteſt etiam de pœna iniqui hominis, de qua ſtatim eodem verſu loquitur, id explanari, in hanc ſententiam, Citius tamen peribit, vitamque deſerens ſceleratus eſſe deſinet, quàm aquæ extremitas defluit, cuius nonnihil ſimilis eſt ille dicendi modus, quem vſurpauit Oſeas, Tranſire fecit Samaria Regem ſuum quaſi ſpuma ſuper faciem aquæ, id eſt, Multis peccatis ſuis fecit Samaria, vt citius Rege ſuo orbaretur, quàm aquæ ſpuma tranſit, Et in hanc rationem hoc eodem capite dicit Iob, Eleuati ſunt ad modicum, & non ſubſiſtent. *Maledicta ſit pars eius in terra.* Hebræi in ſua ſuperioris partis explicatione perſiſtentes, ita hoc, vt apte coniungatur, exponunt. Illa terræ pars, in quam lucem timentes fugiunt, horrida eſt & inculta. Quæ non appoſita: ſed violenta mihi videtur expoſitio: faciliuſque ex noſtra declaratione tractatur, in hanc rationem; vt poſt quàm tot hominis profligati crimina perſecutus eſt, aut poſtquā cito moriturum prædixit, ei dira imprecans dicat eas, quas iniquis modis acquirit diuitias, & ea quæ tractat negotia infeliciter ei ſucceſſura. Id enim maledictum ſignificari ſolet, vt ait Moyſes. Maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro, Maledictum horreum tuum, & maledictæ reliquiæ tuæ. Maledictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, &c. In hanc etiam ratio-

Oſe. 10.

Deut. 28.

Iob 15. nem dixit Eliphaz de homine impio, Non ditabitur, neque perſe-
uerabit ſubſtantia eius, nec mittet in terra radicem ſuam, ad hoc
etiam ſpectat, quod ſequitur. ***Nec ambulet per viam vinearum.*** Spe-
Deut. 28. cies pro genere, hoc eſt, Diuitijs non fruatur. Ita etiam dicebat
Moyſes, Vineam plantabis, & fodies, & vinum non bibes, neque
colliges ex ea quidquam, quoniam vaſtabitur vermibus. Quam
expoſitionem probant Græci, ita vertentes ἀναφανείη δ' τὰ φυτὰ αὐ-
τοῦ ἐπὶ γῆς ξηρά, plantæ eius aridæ ſuper terram appareant. Hebræi
autem ſuperiorem ſuam expoſitionem perſequentes interpretan
tur, Fugiens non ambulabit per vias latas atque patentes, timens
ne cernatur & agnoſcatur. Hic Græci addunt, quod in alijs ver-
ſionibus non reperitur, ἀγκαλίδα γὰρ ὀρφανῶν ἥρπασαν εἶτ' ἀνεμνήσθη αὐτοῦ
ἡ ἁμαρτία, vlnam enim pupillorum rapuerunt, poſtea ad memoriã
ductum eſt eorum peccatum. Ad memoriam peccatum ducitur,
cum eius pœnæ ſumuntur, quibus dignum impium eſſe dicit,
quoniam exiguũ quid aut veſtium aut panis, vel ſpicarum, quod
pupillis, & pauperibus erat relictum, auferre non dubitauit. Qua
re merito plantæ omnes eius, vt dixerant Græci, aridæ appare-
bunt.

19 ***Ad nimium calorem tranſeat ab aquis niuium, & vſque ad inferos peccatum illius.***

Interpretes Latini, hoc verſu deſcribi narrant cruciatum, quo
apud inferos conficietur impius, vt aliàs æſtu terribili, alias fri-
gore vrgeatur incredibili. Hæc autem duo tormentorum gene-
Luc. 16. ra apud inferos eſſe tradit aperte Chriſtus in Euangelio. Nam
ipſo narrante Chriſto, diues ille in Tartaro retentus dicebat,
Crucior in hac flamma. De tenebris etiam exterioribus, quibus
à Rege mandatus fuit ille, qui non attulit veſtem nuptialem, dicit
etiam Chriſtus, Ibi erit fletus, & ſtridor dentium, quem frigus ni-
mius efficere ſolet. Optat igitur Iob, vt in hominem ſceleratiſsi-
mum, qualem hactenus deſcripſit, omnia Tartari exempla cru-
ciatusque edantur, & vt ſummo calore confectus, ſummo frigore
leuetur, ***Et vſque ad inferos peccatum eius,*** Id eſt, Peccatis teneatur
quouſque in Tartari cuſtodiam detur, quo loco illis nunquam ſol
ui poterit, ſed æternas eorum pœnas luet. Verum ita hic verſus
ex Hebræo verbum de verbo reddetur, Ariditas, & æſtus auferũt
aquas niuis, ſepulcrum peccauerunt. Quod ita vulgatus intelle-
xit ariditas, & æſtus tollant frigus ex aquis niuium, & vſque ad
inferos, qui peccauerunt: & propterea illo modo tranſtulit. Græ-
ci tamen Chaldæus, & Hebræi ita hunc verſum intelligunt, vt ſit
comparatio ſine nota comparationis, cuius frequens vſus eſt in
ſcriptu-

ſcriptura, præſertim in prouerbijs: quare ita explicant, Quemad modum ariditas, & æſtus conſumnnt aquas niuis, ad eundem mo dum ſepulcrum conſumit & aufert è medio eos, qui peccauerũt. Hic erit exitus iniquarum rationum. Iniquorum mors, & ſepulcrum facient, vt alijs infeſti eſſe deſinant. Ex quo intelligitur, quã temerarij, & amentes ſint, qui cum non difficilius è vita expellendi ſint, quàm vt nix à calore conſumitur, tamen audent rebelles (vt dixit) eſſe lumini, quod eos è vita expulſos, præterea poteſt in æternis tenebris, & vinculis retinere. Græci non verbum de verbo, ſed hanc tantum quam (vt dixi) intellexerunt ſententiam, ita tranſtulerunt ὥσπερ δὲ ὁμίχλη δρόσου ἀφανὴς ἐγένετο, ſicut nebula roris non apparuit. Quare recte hæc Hebræorum expoſitio cohæret cum ea ſuperioris verſus, quam nos probauimus, licet eam Hebræi non attigerint. Non ambulet, per viam vinearum, id eſt, bonis partis non fruetur, quia vt hoc verſu dicit ex ſententia Hebræorum, & Græcorum, morte intercipietur.

20 *Obliuiſcatur eius miſericordia.*

Id eſt, nemo miſericordia eius commoueatur, ſicut ipſe pauperũ miſertus non eſt. Proptereaque ita hunc locum Græci conuerterunt, ἀποδοθείη δὲ αὐτῷ ἃ ἔπραξεν reddantur ei, quæ fecit. Ita Samuel *1.Reg.15.*
Agag miſertus non eſt, ſed gratiam retulit ei dicens, Sicut fecit abſque liberis mulieres gladius tuus, ſic abſque liberis erit inter mulieres mater tua. Et in fruſta concidit eum Samuel coram Domino in Galgalis. *Dulcedo eius uermes,* id prætermiſerunt Græci, Id eſt, Nihil iucunditatis, nihil fructus capiat ex illis bonis, *Pœna impij.*
quæ tam anxie indagabat, niſi vermes, qui dulces erunt ei: quia ſenſus expers in ſepulcro iacens, licet viſcera eius corrodant, nihil doloris, nihil mali ſentiet. Poteſt etiam ex Hebræo verti, Ipſe dulcis vermibus erit, hoc eſt, Vermes morſu lacerabunt eum, qui tot pauperes gladio lacerauit. Quæ verſio deſcripte adiungitur ei, quod ſequitur. *Conteratur quaſi lignum infructuoſum.* Id eſt, Sicut lignum vetus inuadit tinea, ita illum vermes inuadant. Vt de rege Babyloniæ dicebat Eſaias, Detracta eſt ad inferos ſuperbia *Eſai.14.*
tua, concidit cadauer tuum: ſubter te ſternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes. Sed quod *Infructuoſum,* dicit in Hebræo eſt עַוְלָה haula iniquitas, poteſtque eſſe vel in genitiuo, & tunc reddendum eſt adiectiuo lignum iniquum, vel infructuoſum. Græci ἀνίατον immedicabile, Vel poteſt eſſe in nominatiuo, vt alijs placet, & tunc non ad lignum, ſed ad homines iniquos refertur, in hanc rationem, Conteratur quaſi lignum iniquitas, id eſt, homines iniqui.

21 *Pauit enim ſterilem, & quæ non parit.*
Hebraice רעה rohe, quod eſt paſcere, & affligere, clarius vertes, Afflixit, vehementius vero Pauit; id eſt, Eam contriuit, ſicut herbam paſcit pecus, *Et quæ non parit*, id eſt, ob eam rem, quod non pariebat, vt quidam Hebræi explicant in commentarijs. Numerat igitur alia criminum genera hominis iniqui, vt oſtendat merito pœnas, quas dixit in illum fuiſſe conſtitutas crudele autem eſt, ob eam rem ſterilem vexare, quòd ſterilis ſit. Dum hac de cauſa potius eam conſolari deberet, & dolorem eius leuare. Sicut Elcana conſolabatur Annam vxorem ſuam ſterilem. Phenenna tamen alia vxor eius ei erat moleſta. Et ob eam rèm Deum offen-
1.Reg.1. dit, & in eam animaduertit, vt ſignificat ipſa Anna in cãtico ſuo, vt multi exponunt, Et quæ multos habebat filios, infirmata eſt. *Et viduæ bene non fecit*, etiam eſt inhumanum afflictis atque iacentibus, qualis vidua in ſcriptura habetur, non ferre opem, ſi poſsis.
Eſai.1. Defendite viduam, præcipit per Eſaias Deus.

22 *Detraxit fortes in fortitudine ſua.*
In infirmos crudelis, in fortes fuit violentus, vt intelligatur inſignem eius immanitatem fuiſſe. *Et cum ſteterit, non credet vitæ ſuæ*, Id eſt, adeo violentus & atrox eſt; vt ſi quis ei auſus fuerit reſiſtere, de ſua ſtatim deſperet ſalute. Talis Holophernes fuiſſe narratur in ſecundo capite Iudith. Septuaginta viri ad ipſum hominem violentum, non ad eum qui reſiſtit ei, hoc referre videntur, vt ſit dira in caput eius imprecatio, ita enim conuertunt, ἀνασὰς τοιγαροῦν ὁ μὴ πιςεύσῃ κατὰ τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς ſtans igitur vitæ ſuæ nõ credat, id eſt, Viuens mortis metu torqueatur, ſicut ipſe multis timorem mortis incuſsit.

23 *Dedit ei Dominus locum pænitentiæ, & ille abutitur eo ad ſuperbiam.*
Docet ſubtiliter cauſam, cur tam inhumanus, tam immanis & violentus factus fuerit: quia diuturnam multorum ſcelerum impunitatem eſt conſecutus: quam dedit ei Deus, vt ſe colligeret, de ſuis doleret flagitijs, à Deo veniam impetraret, atque ita ſa-
2.Petr.3. nus fieret, auctore Petro, Non tardat Dominus promiſsionem ſuam, ſicut quidam exiſtimant: ſed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti. At ille inſanus & amens hac Dei benignitate & animi magnitudine ad ſuperbiam & contumaciam abutitur, ſperans quidquid egerit, impune laturum. Etenim quia non profertur cito contra malos ſententia, abſque timore vllo filij hominum perpetrant ma-
Eccl.8. lum, ait Eccleſiaſtes. Sed in Hebræo ita verbum de verbo eſt,

Dedit

Dedit ei fiduciam, & connitetur. Vulgatus interpres Chaldæum ſecutus, intellexit Deum dediſſe ei, ſubaudiens locum, vel tempus ad fiduciam, ſubaudiens impetrandi veniam, ex qua naſcitur pœnitentia. Ipſe autem eo loco, vel tempore, quo Deus patienter agit, nixus, immanior & deterior fit. Hebræi tamen variè hunc locum explicant. Sed illa aptior cæteris eorum mihi videtur expoſitio, vt quoniam verſu ſuperiori (vt declarauimus) dixerat, Eũ, qui auſus ei fueris reſiſtere, de ſua ſtatim ſalute deſperare, dicat iam, Ex quo fit, vt pacem, & ſecuritatem pecunijs aliaue ratione ab eo ſibi redimat. Et in hanc ſententiam dicat, Dabit aliquid ei, & ita eo nixus confidet ſe poſſe viuere. Sæpe enim fieri videmus, vt à nefarijs tyrannis periculum homines pretio redimant. Græci tamen longe liberiori paraphrâſi hunc locum reddunt, vel forte prætermiſerunt eum, & id ſubrogarunt, μαλακισθεὶς μὴ ἐλπιζέτω ὑγιασθῆναι, ἀλλὰ πεσεῖται νόσῳ æger deſperet ſalutem ſe recuperare poſſe, ſed morbo cadet. Vt perſequatur hoc verſu imprecationem illam, quam ex verſione eorundem incœpiſſe diximus. Stans vitæ ſuæ non credat. Id autem à Græcis, ita commutari potuiſſe, oſtendit, vt in exordio citauimus, pater Auguſtinus. *Oculi autem eius ſunt in vijs illius.* Vt vulgatus conuertit interpres ſuperiorem huius verſus partem, impunitate arrogans, & ſuperbus efficitur, ſed non impune fert. Nam Deus conſiderat peruerſas eius vias, & alia mente reponit improba eius facta. Sicut dicit Dauid, Vultus autem Domini ſuper facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Tẽpore enim ab ipſo ſtatuto pœnas omnes ad vnum ſumet. *Pſalm. 43.* Hebræi autem ſuam ſuperioris partis verſus, quam narrauimus, explicationem ita hoc loco perſequuntur. Ipſe iniquus homo à quo pacem, & ſecuritatem alij pretio redimerunt, cõſiderat vias eorum, id eſt, Quærit occaſionem fœderis abrumpendi, & euertendi eos vniuerſis bonis. Nunquam enim tuta pax cum tyranno fit. Id conſilij Regem Syriæ ſuſcepiſſe putauit Ioram Rex Iſrael, cum nuncium ad eum miſit cum literis & mandatis, vt daret operam quo Naamã dux exercitus eius curaretur à lepra ſua; lectiſque literis, veſtes ſuas ſcidiſſe narratur dicens, Animaduertite, & videte, quod occaſiones quærat aduerſum me. Hanc interpretationem nonnihil probaſſe videntur Græci auctores, ita vertentes *4. Reg. 5.* πολλοὺς γὰρ ἐκάκωσε τὸ ὕψωμα αὐτοῦ multis enim nocuit ſublimitas eius. Oculos ſublimitatem & ſuperbiam eſſe intellexerũt, oculos enim ſublimes pro ſuperbis hominibus poſuit ſapiens in prouerbijs. *Prouerb. 6.*

23 *Eleuati ſunt ad modicum,& non ſubſiſtent & humiliabuntur ſicut om nia,& auferentur,ſicut ſummitates ſpicarum conterentur.*

Hebræi in ſua illa ſuperioris verſus expoſitione perſiſtentes,id dici putant de hominibus illis,qui pacem à tyranno emerunt, qui licet modico tempore eleuētur,id eſt, Nullum ab eo damnum accipiant,poſteà tamen excidentur, ſicut alij. Quorum certe mihi non probatur, ſententia licet placeat quibuſdam Latinis doctis hominibus.Nam ſatis difficile ad Hebræa verba accommodatur. Tum Septuaginta viri, & Chaldæus de ſceleratis hominibus, qui tot alijs iniurias fecerunt,plane hūc locum intelligunt. Chaldæus enim ita ad verbum vertit, Florent parum, & non ſunt, ſcelerati: deijcientur,& eorum quæ fecerunt pœnas luent.Ita etiam melius totum caput concinnatur: vt in fine eius narret tam diuturnæ impunitatis exitum. Tum hæc eadem ſentia multis alijs ſacræ ſcripturæ locis in impios fortunatos dicitur,vt Dauid ait; Inimici vero Domini mox, vt honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient. Quoniam tanquam fœnum velociter areſcent,& quemadmodum olera herbarum cito decidēt.

Pſal.67. Eſaias etiam ait, Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius, quaſi flos agri; exſiccatum eſt fœnum & cecidit flos,verbum autem Domini manet in æternum. In hanc ergo ſententiam hunc verſum accipiamus, in quam facilius quàm in aliam Hebræa trahentur.

Oſe.40.

25 *Quod ſi non eſt ita,quis me poteſt arguere eſſe mentitum,& ponere,ante Deum verba mea?*

Concluſio eſt, quam toto capite probauit aduerſus Eliphaz, qui iniquos homines dicebat pœnis ſemper à Deo in hac vita affici. At,vt dixit,multi diu impune ſcelera moliuntur,& varia in Deū, & homines edunt flagitia.Non igitur recte dicit Eliphaz.Quod ſi quiſpiam audeat totum meum antecedens negare; quibus argumentis redarguet,& mendacij apud Deum conuincet me dicentem ea, quæ teſtata cunctis, & explorata ſunt? Quod *Ante Deum* dicit Hebraice eſt. אל al nihil, & ita conuertunt Græci atque Chaldæus. Quis ponet ad nihilum verba mea? ideſt, Probabit me falſa fuiſſe locutum? Sed ſi alia puncta eiſdem literis ſubſcribantur, vt El legamus, vt vulgatus legiſſe videtur, Deum ſignificat.

CAP. XXV.

R*Eſpondens autem Baldad Subites, dixit,*
2 *Poteſtas, & terror apud eum eſt, qui facit concordiam in ſublimi bus ſuis.* A
3 *Nunquid eſt numerus militum eius? & ſuper quem non ſurget lumen illius?*
4 *Nunquid iuſtificari poteſt homo comparatus Deo? aut apparere mundus natus de muliere?* B
5 *Ecce luna etiam non ſplendet, & ſtellæ non ſunt mundæ in conſpectu eius.*
6 *Quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis?*

1 *Reſpondens autem Baldad Subites, dixit.*
2 *Poteſtas & terror apud eum eſt, qui facit concordiam in ſublimibus ſuis.*

Quoniam Iob ab amicis condemnatus ad Dei iudicium prouocabat, apud quem ius ſuum pro certo affirmabat ſe obtenturum: ab hac opinione eum amici duplici argumentorum genere abducere conati ſunt. Argumentis petitis ex adiunctis ipſius Iob, maieſtatem, potentiam, æquitatem, & ſapientiam Dei prædicantes, Iobi autem infirmitatem, arrogantiam, & alia ſcelera, atque flagitia commemorantes, eiſdem nunc vijs Baldad inuehitur in Iob poteſtatem & terrorem apud eum eſſe dicens. Terrorem inquam, quem ſua vi propter infinitam eius potentiam inijcit alijs. Res enim omnes quæ multum, vel prodeſſe vel obeſſe poſſunt, magnum natura ſua metum & reuerētiam incutiunt. Sed iam id Iob non ſolum conceſsit, ſed etiam multis argumentis ab effectis Dei capite nono demonſtrauit. At hæc infinita Dei poteſtas, quia cū infinita eſt bonitate coniuncta, impijs timorem affert, bonis autem animos facit, quare Iob rectæ voluntatis conſcientia nixus poterat magno & erecto animo in Dei iudiciū venire. Sicut Paulus hortatur Hebræos, Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt miſericordiam conſequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Sed quod poteſtatem dicit in Hebræo

Hebr. 4.
Poteſtas Dei malis metum bonis animos facit.

eſt

eſt משל maſal cuius radix ſignificat præeſſe, dominari, poteſtatem habere, & ita Hebræis eſt poteſtas & imperium. Et שלטנא ſaltaua imperium, vel poteſtatem transſert Chaldæus. Sed rarò id ſignificat, neque alio, quod ego ſciam, loco hanc radicis ſuæ ſignificationem ſequitur: ſed frequentius illam, qua parabolas effari declarat, & ita Hebræis frequenter eſt prouerbium, vel parabola. Septuaginta tamen auctores, neque poteſtatem, neque prouerbium: ſed προοίμιον procœmium conuertunt, difficilis ſane verſio, verum forte id etiam משל maſal ſignificat, à Deoque dixerunt eſſe procœmium, quod Deus ſit rerum omnium exordium, atque principiũ, vt ſtatim ex eorum verſione ſubijcitur, ab eo lumẽ vniuerſum manare. Sequitur autem. *Qui facit concordiam in ſublimibus ſuis*, Quidam ſublimia ſua angelos nominare putarunt, deque pace, quæ inter angelos facta eſt, intelligendum exiſtimant, Alij de elementis dici tradunt, quæ quamuis inter ſe contraria ſint, ſunt tamen concordia coniuncta. Exiſtimo tamen ad rerum vniuerſitatem eſſe referendum, quæ cum ex tot tam diuerſiſque rebus cõſtet, omnes tamen communem vniuerſi conciliationem, & conſociationem tuentur, atque conſeruant. Et ob eam rem Græci de vniuerſi creatione hunc locum in ſua verſione explicarunt, ita vertentes ὁ ποιῶν τὴν σύμπασαν ἐν ὑψίστῳ faciens vniuerſitatem in altiſsimo. Eiuſdem enim admirabilis & infinitæ potentiæ opera eſſe iudicarunt, & res tam diuerſas efficere, & eas inter ſe ita conſociare, vt in vnum quaſi corpus vniuerſi coaleſcerent. Qua de cauſa cõcordiam rerum omnium fuiſſe principium quidam philoſophi opinati ſunt. Exiſtimo autem ego ſimilitudine fuiſſe inter res tam varias atque diuerſas confirmatam concordiam. Nullæ enim res tã diſtantes & diſſimiles inter ſe ſunt, quæ non ſint aliqua ratione inter ſe ſimiles, quippe quæ omnes ab vno Deo ortæ & effectæ ſunt, ipſiuſque aliqua ex parte imaginem referant. Nã Dei veſtigia ſunt, factoriſque ſui vim infinitam declarant: cum igitur vni ſuo principio ſimilia ſint, etiam inter ſe ſimilia oportet eſſe: quæ ſimilitudo amorem natura parit, charitatem & amicitiam conglutinat. Sic etiam ſimilibus legibus ex diuerſis hominibus vna reſpublica conſtituitur: hanc ſimilitudinem per res omnes manantem auream illam catenam eſſe credo; qua quidam philoſophi atque poetæ rerum vniuerſitatem contineri reddiderunt: recte igitur ex hac concordia, Dei immenſam poteſtatem probauit.

Qua de cauſa ſit concordia inter res orbis tam diuerſas.

3 *Nunquid eſt numerus militum eius.*

Dan. 7.

Probat eandem infinitam poteſtatem, ex infinitis eius copijs. De quibus dicit Daniel millia millium miniſtrabant ei, & decies centena

tena millia aſsiſtebant ei. Veruntamen, quòd *militum* dicit in Hebræo eſt גדודים gedudim, quod exercitum, & latrones ſignificat. Vulgatus & Chaldæus interpres primæ ſignificatiouis rationem duxerunt, Græci verò ſecundæ, quam ob rem longe diuerſam ſententiam reddiderunt μὴ γάρ τις ὑπολάβοι ὅτι ἐστὶ παρέλκυσις πειραταῖς minimè ſibi quiſquam perſuadeat, quòd ſit dilatio prædonibus. Numerum enim qui eſt Hebraice, vt vertit vulgatus Græci dierum eſſe intellexerunt, proptereaque dilationẽ tranſtulerunt. Cohæret maxime hæc ſententia. Vt Baldad explicare velit argumentum, quo eos vrgebat Iob, proferens tantam graſſatorum, & prædonũ impunitatem. Id forte ſignificans, quo Petrus ſimile argumentum explicuit, Vnum vero hoc non lateat vos chariſsimi, quia vnus dies apud Dominum ſicut mille anni, & mille anni ſicut vnus dies. Non tardat Deus promiſsionem ſuam, ſicut quidam exiſtimant. 2. Petr. 3.
Et ſuper quem non ſurget lumen illius? His verbis aperte aſſerit Deũ rerum omnium eſſe principium. Ex quo bene eius infinita poteſtas demonſtratur. Lumen Dei eſt verbum eius, vt Paulus auctor eſt, Qui cum ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius. Per verbum autem omnia facta ſunt, vt Ioannes ait. Quare recte dicit, Nihil eſſe ſuper quod non conſurgat lumen illius. Id autem intelligi etiam poteſt, non ſolum, vt ſit rerum omnium cauſa efficiens, eo modo quo diximus: ſed etiam, vt lumen eius ſit rei vniuſcuiuſque forma, per quam conſiſtit, & agit quidquid ad ſuam naturam pertinet: ſicut Deus per lumen ſuum omnia facit, formas autem res omnes habet à Deo; Qua ex parte recte etiam dicit. *Super quod non conſurget lumen eius?* Poteſt etiã recte explicari de lumine, quo omnia cognoſcit, id eſt, Quæ res non eſt clara, & aperta ei? Quare potentiam habet, cum ſapientia ſumma coniunctam. Quidam autem intelligunt id de ætheris lumine, quòd omnia luſtrat. Quæ humilis mihi videtur expoſitio, poſſetque facile eleuari argumẽtum iis rebus, quæ in ima terra iacent, ad quas non peruenit lumen. Græci autem vt id cohæreat cum ſuperiori ſua verſione, vertunt ἐπὶ τίνας δὲ οὐκ ἐπελεύσεται ἔνεδρα παρ' αὐτοῦ; ad quem non pertingit eius ſpeculatio? Id eſt, non eſt dilatio latronibus, neque eis impunitatem permittet, quod cum lateant. Nam quem ipſe non cernit? Ita Paulus non eſt vlla creatura inuiſibilis in conſpectu eius: Omnia autem nuda & aperta ſunt oculis eius. Hebr. 1. Ioan. 1. Hebr. 4.

4 *Nunquid iuſtificari poteſt homo comparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere?*

Concludit ex Dei infinita poteſtate propoſitionem ſuam, Iob licet ſuam cauſam ageret, apud Deum, nunquam, vt ipſe putabat,

innocen-

innocentiam ſuam probaturum. Vrgetque magis ex adiunctis ipſius Iob, quòd homo ſit, & de muliere natus. Atque Iob non vi ſua aut meritis ſuis putabat ſe innocentiam eſſe conſecutum, ſed benignitate, & miſericordia Dei ſibi auxilium ferente, confidebatque honeſtæ vitæ conſcientia fretus inculpate ſe vixiſſe, Deique leges ſeruaſſe. Quare cum in Dei iudicium veniret non iuſtificaretur, homo de muliere natus comparatus Deo, ſed homo ex Deo natus eiuſque præſidio munitus. Eodem pacto eleuatur ſequens argumentum à maiori.

Ioan. 1.

5 *Ecce luna etiam non ſplendet.*

Ita Septuaginta etiam vertunt. Deque Lunæ defectione exponitur, & ea eſt huius loci ſententia apud Hebræos, difficile tamē ab eis explicatur. Nam pro ſplendet eſt in Hebræo יאהיל iaahil, cuius radix eſt אהל ohel tabernaculum: hinc אהל ael verbum hoc, quod eſt tendere, vel mouere tabernaculum, vt Geneſ. 13. verſ. 13. verſ. 18. ויאהל vaiehal tetendit, vulgatus autem mouens tabernaculum ſuum Abram. Quam ſignificationem difficile eſt Hebræis huic loco accommodare. Quare quidam illorum exiſtimant. א. quod ſit litera quieſcens, hoc loco upereſſe, & eſſe verbum הלל halal, quod ſplendere ſignificat. Alius ita explicat, Vſque ad lunam non tendit tabernaculum, id eſt, tanquam ſi non eſſet in tabernaculum, id eſt, tanquam ſi non eſſet in tabernaculo ſuo, hoc eſt, ita lumine deſtituetur, tanquam ſi non eſſet. Quæ valde difficilis mihi videtur expoſitio. Facile vero, & apte ita totus hic verſus illuſtrabitur. Lux tabernaculum ſolis in ſcriptura dicitur. Quia lucem ipſe quoque verſum expādit: ſicut aulæa, vel cortinas quiſpiam tabernaculi ſui expandit, & explicat, & vbique luce ornatus & quaſi veſtitus procedit. Hinc eſt, quod canit regius vates, In ſole poſuit tabernaculum ſuum, clariuſque in Hebræo in noſtram ſententiam dicitur, In eis (ſcilicet cælis) poſuit tabernaculum ſoli. Quo loco pro tabernaculo eſt nomen אהל ohel, à quo verbum, de quo ſermonem facimus. Et ſubiungit. Et ipſe, ſol nimirum, tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo, lucem thalamo conferens. Recte vero lux appellatur ſolis quaſi domicilium, quod ſemper in luce habitet, nunquam luce deſtituatur aliæ vero ſtellæ non ſplendēt vi ſua, ſed vi lucis, ſi aulæa ipſe ſua, hoc eſt, radios ſuos ad alias vſque ſtellas explicet. Quare docte dicit Baldad ſi verbum de verbo Hebræa conuertamus, Ecce vſque ad lunam non extendet tabernaculum, ſubaudi, Sol radijs ſuis lunam illuſtrans, vt cōtingit in defectione lunæ, ac tunc luna lumine priuabitur. *Et ſtellæ non ſunt mundæ in conſpectu eius*, ſcilicet ſolis, Stellæ enim nullæ ortæ ſole apparent.

Geneſ. 13.

Pſal. 17.

rent. Et ob rem immundas, id eſt obſcuras, & quæ in medium prodire vereantur, eſſe dicit, Quia vero luna ſolum in conſpectu ſolis luce conſpicua cernitur, ob eam rem defectionis eius mentionem fecit.

6 *Quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis?*

Hominem vermem vocat atque putredinem, quod vilis & abiectus ſit, vt dicebat Dauid, Ego ſum vermis, & non homo, opprobrium hominum & abiectio plebis. Et tandem corpus eius abit in vermes, in ſepulcro iacens. Argumentatur ergo Baldad ex minori, vt probet, quod maius eſt, duplicemque facit comparationem, comparat enim ſolem cum Deo, Iob cum ſtellis & luna, ad hunc modum, Luna & ſtellæ cum ſole collatæ obſcuræ ſunt & immundæ, quòd ſit ſol quaſi lucis fons, & origo: quanto magis Iob cũ vermis ſit, & putredo, cũ Deo collatus, qui eſt totius iuſtitiæ fons, iuſtus non erit? *Pſalm.* 22.

CAPVT XXVI.

RESpondens autem Iob, dixit.

2 *Cuius adiutor es? nunquid imbecillis? & ſuſtentas brachium eius, qui non eſt fortis?* A

3 *Cui dediſti conſilium? forſitan illi qui non habet ſapientiam, & prudentiam tuam oſtendiſti plurimam.*

4 *Quem docere voluiſti? nonne eum qui fecit ſpiramentum?*

5 *Ecce gigantes gemunt ſub aquis, & qui habitant cum eis.* B

6 *Nudus eſt infernus coram illo, & nullum eſt operimentum perditioni.*

7 *Qui extendit Aquilonem ſuper vacuum, & appendit terram ſuper nihilum.*

8 *Qui ligat aquas in nubibus ſuis, vt non erumpant pariter deorſum.*

9 *Qui tenet vultum ſolij ſui, & expandit ſuper illud nebulam ſuam.* C

10 *Terminum circundedit aquis, vſque dum finiantur lux & tenebræ.*

11 *Columnæ cæli contremiſcunt, & pauent ad nutum eius.*

12 *In fortitudine illius repente maria congregata ſunt, & prudentia eius percuſsit ſuperbum.* D

13 *Spiritus eius ornauit cælos: & obſtetricante manu eius, eductus eſt coluber tortuoſus.*

14 *Ecce, hæc ex parte dicta ſunt viarum eius. & cum vix paruam ſtillam ſermonis eius audierimus, qui poterit tonitruum magnitudinis illius intueri?*

1 *Reſpondens autem Iob, dixit.*
2 *Cuius adiutores? nunquid imbecillis?*

Dum Baldad, vt oſtenderet Iob inferiorem futurum ſi cum Deo de ſua innocentia diſputaret, tam multis Dei poteſtatem, & terrorem commemorabat. Sane videbatur Dei partes non veritate, & æquitate commotus, ſed potentia, & terrore eius compulſus ſuſcepiſſe, quod eſt aſſentatoris potius, quam veritatis, & virtutis amatoris. Quare in hoc ridiculus erat neque Deo gratus, vult enim ipſe, vt eum pro virili parte noſtra defendamus: quia veritas, & æquitas eius ita poſtulat, non vt blandiamur potentiæ, ne nobis ipſe contrarius ſit, & formidines opponat. Quare merito Iob orationem eius irridet, ſicut cap. 13. Omnes amicos ſuos eadem de cauſa irriſerat dicens, Nunquid Deus indiget veſtro mendacio, vt pro eo loquamini dolos? Nunquid faciem eius accipitis, & pro Deo iudicare nitimini? Aut placebit ei, quem celare nihil poteſt; aut decipietur, vt homo veſtris fraudulentijs? Ipſe vos arguet, quoniam in abſcondito faciem eius accipitis. Ita, & modo ait *Cuius adiutor es.* Non enim veritatis defenſorem, ſed potentioris adiutorem agere videris. Cum tantum aduerſarij, quem putas, mei poteſtatem amplificas. Quod ſi adiutorem agis. *Cuius adiutor es? nunquid imbecillis? & ſuſtentas brachium eius, qui non eſt fortis?* Vt ſit hoc tuo auxilio nonnihil ei commodi afferre videaris? minime vero. Deum enim cum potentiſsimus, vt tute prædicas ſit nullius eget patrocinio, quare ſane fruſtra hãc tuam orationem habuiſti. Ex quo doctrina intelligitur cognitione digniſſima: cur Deo gratiſsimi ſint ij, qui in terris toto pectore Dei partes tuentur, acerrimeque pro eo cum quibuſcunque hoſtibus pugnant. Quia hoc officio ſuo præ ſe ferunt ac profitentur ſe veritatis, & æquitatis eſſe amatores: non quod ipſi vllis auxilij opus ſit, aut quod aliquam ei vtilitatem vlli adiutores adſerre poſsint. Quocirca qui alia de cauſa hoc pro Deo certamen ſuſcipiunt, vel vt fines propagent imperij ſui, vel vt ſuam ſententiam contumaciter defendant: atque adeo quod eis Deus propter ſuam infinitam potentiam terrori ſit; hi certe nihil de Deo potentiſsimo merentur, & in eum potius ingrati, quam grati ſunt, non enim honeſto, ſed vtili potius ad agendum ducuntur; metus autem potentiæ

Qua re velit Deus uos ad ipſum defendendum moueri.

Iob. 13.

A

B

C

Cur Deus amet defenſores ſuos.

D

potentiæ Dei, vt honeſtus ſit, non debet ita totus in vtilitate verſari; vt honeſtatis cauſam, quominus adiungi poßit, prorſus impediat, vt Theologi docent. Ad eandem irriſionem pertinent, quæ ſequuntur.

3 *Cui dediſti conſilium? forſitan illi qui non habet ſapientiam?*

Fruſtra quis viribus iuuare nititur eum, qui potentiſsimus eſt; fruſtra etiam conſilio eum, qui ſapientiſs imus eſt. Quamobrem inutilis, & ſuperuacanea Baldad oratio fuit. Sed veritas, & pietas in Deo defendendo ſpectanda eſt; vt alicuius momenti huiuſmodi defenſio ſit. Quidam hos verſus in aliam partem accipiunt. Vt Iob irrideat argumenta Baldad, quibus Dei prouidentiam probare conabatur, quòd leuibus eam argumentis probaret. Sed id ſuperiori capite (vt narrauimus) non agebat Baldad, ſed Iob ſuam innocentiam nunquam Deo probaturum. Huc accedit, quòd licet Chaldæa verſio facile in hanc ſententiam traheretur; Hebræa difficile, Græca & Latina nullo modo. Græca enim licet nonnihil verba mutet, eandem tamen, quam expoſuimus, habet ſententiam. Sed hoc leuius eſſet; illud grauius, & nullo modo tolerandum, quod auctor Bibliæ Roberti, huic ſubſcribens ſententiæ in ſcholijs, dicit verbis Iob, ſententiam Baldad de prouidentia Dei particulari eſſe inſipientem, & in qua nullæ ſint vires. Quod tradens plane nonnullorum Hebræorum opinioni conſentit, aſſerentium beatum Iob tantis calamitatibus obſtupefactum abnegaſſe prouidentia Dei res ſingulares adminiſtrari. quod nefarium, & impium eſt. Si enim hæc vera eſſent, nunquam, vt in fine libri narratur, dixiſſet Deus amicis Iob, neque locuti eſtis ad me recta ſicut ſeruus meus Iob: neque Iob inuicta patientia, Dei *Iob. 42.* oraculis, vt in proœmio narrauimus, & omnium ſanctorum virorum teſtimonijs prædicaretur. Sequitur autem, *& prudentiam tuam oſtendiſti plurimam.* Id eſt, quàm prudenti conſilio Dei patrocinium ſuſceperis, non veritate, & æquitate adductus, ſed eius potentia deterritus: & per ironiam Prudentiam plurimam dicit. Hebraice eſt תושיה tuſia, de quo nomine egimus cap. 6. ac ratione propriè ſignificare docuimus, licet varijs modis ab Hebræis, & Latinis explicetur. Id eſt, oſtendiſti ſatis, quam in Deo defendendo rationem inieris. Græci in eandem rationem loquuntur facileque declarantur, vt Iob irrideat conſilium Baldad, licet aliter transferant.

4 *Quem docere voluiſti? nonne eum qui fecit ſpiramentum?*

Id eſt, quem docere voluiſti rationem defendendi ſe? nonne eum, qui vim reſpirandi, id eſt vitam animalibus dedit? Deum ne po-

tentiſsimum,& ſapientiſsimum puerilibus conſilijs tuis imbuere vis? Hebræa tamen ita verbum de verbo reddemus, Cui narraſti ſermones?& cuius ſpiritus exijt ex te? Et ita Græci, & Chaldæus conuertunt. Id eſt, Putas ne mecum diſputans, te cum homine aliquo imperito diſputare, & qui ſermones, & argumenta tua ponderare neſciat? aut cuius magiſtri profers doctrinam? quisve te ita inſtituit? Id enim ſignificat phraſis illa Hebræa, Cuius ſpiritus exijt ex te? Quæ hactenus hoc capite dicta ſunt, eo ſpectant, vt irrideat conſilium Baldad, qui vt oſtenderet Iob Dei non eſſe abſoluendum iudicio, de Dei ſumma poteſtate differebat. Quã Iob non modo concedit, ſed etiam multis argumentis probat dicẽs.

5 *Ecce gigantes gemunt ſub aquis, & qui habitant cum eis.*

Variæ opiniones ſunt de gigantibus, quos nominat. Quidam eſſe dicunt metalla auri, argenti, corallium, & gemmarum, quæ ſunt, vt רפאים rephaim, id eſt mortua, vitæ expertia ſub aquis. Alij eſſe dicunt grana ſeminis, quæ vt mortua ſub aquis iacent, id eſt, ſub terra, & poſtea in herbam aut plantam erumpunt: ita igitur declarant ij, An metalla, vel gemmæ, vel grana formabuntur ſub aquis, & alia, quæ ſimul ibi naſcuntur, niſi Dei ſumma potentia? Et tunc verbum חול hul, quod Latinus tremere interpretatur, ipſi formare declarant, vtrumque enim Hebræis ſignificat. Alij cum eo cohærere putant, Cuius ſpiritus exijt ex te, vt ex Hebræo ad verbum ſuperioris verſus partem conuertimus, ſic vt ſermones eius irridens dicat. Num mortui ſui aquis iacentes propter verba tua timebunt? vt ventoſa, & inflata ſignificet eſſe, & quæ parum viuos & prudentes homines commouere debeant. Nã רפאים rephaim nonnũquam mortuos in ſcriptura ſignificat. Sed ſæpius homines, qui magno, & vaſto corpore ſunt. Idque hoc loco ſignificat. Nam de hac ſignificatione conuenit inter omnes locupletes interpretes. Latinus enim, & Græci gigantes conuertũt: qui homines ſunt excelſiſsimæ ſtaturæ, quos fabulæ ferunt è terra genitos fuiſſe ac bellum dijs intuliſſe, vt eos ex cælis expellerent. Et Chaldæus גבריא guibutaia viros præſtantes. Ac plane mihi locus intelligendus eſſe videtur, de hominibus illis, qui diluuij aquis ſubmerſi ſũnt, de quibus in Geneſi narratur. Gigantes erant ſuper terram in diebus illis, &c. Et iſti ſunt potentes à ſeculo viri famoſi. Quorum multa mentio in hoc libro fit, cum de hominibus perditis, arrogantibus, ſuperbis, & ab omni pietate derelictis ſermo inducitur. Ac forte ex hac hiſtoria poetæ fabulam gigantium mutuati ſunt. Quos homines è terra genitos eſſe dicebant, quia nihil, niſi terrena ſapiebant, vt Paulus de ſimilibus ait: draconum

Gen. 6.

Gigantium fabula vnde ſumpta videatur.

Philip. 3.

vero

vero pedibus fuiſſe, quia peruerſas, & improbas viuendi vias perſequebantur: Dijs autem bellum intuliſſe, quia Deum negabant, & qui dicebant Deo, Recede à nobis, & quaſi nihil poſsit facere omnipotens æſtimabant illum, vt narrauit de illis Eliphaz. Hos *Sub aquis tremere*, dicit, quia diluuij aquis euerſi, ac deleti ſunt. Et Iob 22.
fluuius, vt etiam dixit Eliphaz, ſubuertit fundamentum eorum. Ex qua re bene probat ſummam Dei potentiam: quia in eo vehementer declaratur, vt alio loco diximus, Dei infinita potentia, quòd tam immanes homines coerceat. Nam, & ipſe Deus ex hac re hoc idem probat cum Iob loquens, Diſperge ſuperbos in furo- Iob 40.
re tuo, & confunde eos, & reſpiciens omnem arrogantem humilia. Reſpice cunctos ſuperbos, & confunde eos, & contere impios in loco ſuo, abſconde eos in puluere ſimul, & facies eorum demerge in foueam. Et ego confitebor, quòd ſaluare te poſsit dextera tua. Quod *gemunt*, dicit, ob oculos ponens tempus illud, cum vndis ſubmerſi fruſtra enatare, & extremum vitæ diſcrimen vitare tentabant. Idē ſignificarunt Græci μαιωθήσονται, obſtetricabuntur, ideſt, Parturiunt traducentes. Ibi dolores, vt parturientis, dixit Dauid, & vtrumque verbum חול hul indicat. Quod ait, *Et qui* Pſalm. 47.
habitant cum eis. Homines illis æquales intelligit, qui ſimul obruti ſunt, vt Chaldæus vertit משריתהון maſiriathehon exercitus eorum.

6 *Nudus eſt infernus coram illo, & nullum eſt operimentum perditioni.*

Id eſt, nihil eum latere poteſt, omnia nota ei, & perſpicua ſunt. Infernum, & perditionē appellat, quæ in profundo abſtruſa ſunt: & maximis obſita tenebris, Sicut dixit etiam Dauid, Quia tene- Pſal. 138.
bræ non obſcurabuntur à te, & nox ſicut Dies illuminabitur, ſicut tenebræ eius ita & lumen eius. Quo fatetur etiam id quod dixit Baldad, Super quem non conſurget lumen illius? ſi de ſumma Dei ſapientia intelligatur. Itaque Deus omnia ſcit & omnia poteſt; ex quibus duobus quaſi fontibus atque principijs res omnes ab eo manarunt, ſingulisque pro dignitate, ſuæ ſunt attributæ poteſtates, & in vnaquaque re poteſtatis infinitæ, & immenſæ ſapientiæ Dei veſtigia apparent. Quam ob rem recte ex rebus effectis demonſtratur à Iob dicente.

7 *Qui extendit Aquilonem ſuper vacuum.*

Hebræi quidam, quos nonnulli Latini ſequuntur, aquilonem hic terram eſſe putant, quòd ea terræ pars, quæ tunc habitabatur, eſſet aquilonaris. Et ita declarant, Facit vt terra ſuo loco nulla re alia connixa conſiſtat. Quorum mihi certe non probatur ſenten-

tia.nam terræ collocationem ſequenti verſus parte narrat. Neque recte reſpondebitur eſſe huius dicti declarationem.Nõ enim veriſimile eſt nullam operis cælorum mentionem feciſſe, cum ſit magis admirabile,cum bis terræ opus commemoraſſet. Huc accedit,quòd in terram non conuenit,vt extendi dicatur, cum tan-
Pſalm.103. quam punctum contracta habeatur, cæli autem extendi in ſcriptura dicuntur,Extendens cælum,ſicut pellem,ait Dauid. Quo loco eodem etiam verbo נטה natha,quod hic ponit vtitur. Quare non dubito, quin de cælorum effectione hic locus intelligatur, quos mirabile eſt ſuper nihilum,id eſt,nulla re alia nixos, ita eſſe
Eſai.40. extenſos.Nihil enim re vera extra cælum eſt. Extendit velut nihilum cælos,Eſaias ait; *& appendit terram ſuper nihilum*. Id eſt, facit,vt terra ſuo loco ſtabilis ſit, cum re nulla alia ſtabili, & firma
Pſal. 103. nitatur. vt ait Dauid, Fundaſti terram ſuper ſtabilitatem ſuam, non inclinabitur in ſeculum ſeculi. Itaque hic verſus idem ſignificat,quod illa prima verba Geneſis, Creauit Deus cælum & terram.

8 *Qui ligat aquas in nubibus ſuis,vt non erumpant pariter deorſum.* Id eſt,qui aquam pluuiam nubibus ita continet, vt non tota vno impetu erumpat, licet ſuſpenſa in aere ſit, ſed guttatim diffluat, quod quidem eſt mirabile.Fit autem,quòd non ſimul, ſed paulatim frigore concreſcat vapor ſurſum latus, quod etiam euenire videmus,cum in vaſis roſtratis aquæ ex herbis aut floribus diſtillantur, quæ guttatim fluunt, quòd herbarum vapor calore eleuatus, & in ſuperiore vaſis parte refrigeratus linteo aquæ madefacto. qui imponitur ei, paulatim concreſcat. Ex hac etiam re Deum laudat Dauid, Qui operit cælum nubibus, & parat terræ pluuiam.

9 *Qui tenet vultum ſolij ſui,& expandit ſuper illud nebulam ſuam.* Solium Dei cælum appellatur,quòd cæteris orbis partibus excellentius,& dignius tanta maieſtate ſit.Hæc dicit Dominus cælum ſedes mea,Ait Eſaias. Super hoc ſolium nebulam expandit; cum
Eſai.66. nubes in cælo coguntur. Demonſtrat igitur Dei eximiam amplitudinem, & poteſtatem,ex ea natura, quam nubibus præſtitit,vt in aere cogerentur:fiunt autem nubes ex vaporibus,quorum multi ſi ſurſum ferantur,vt eorum natura poſtulat,calore ſolis humorem eleuante,nubes coguntur,ac fiunt.Ex hac etiam nubium natura canit Dei maieſtatem Dauid, Et poſuit tenebras latibulum
Pſal.17. ſuum, tenebroſa aqua in nubibus aeris. Latibulum Dei vocat, quòd hic Iob ſolium appellat. Et poſuit tenebras, eſt quod Iob, Expandit ſuper illum nebulam, dicit.

Termi-

10 *Terminum circundedit aquis vſque dum finiantur lux, & tenebræ.*
Id eſt, terminos circunſcripſit in terra aquis maris, ad quos vſ-
que excurrant, neque vltra progredi poſsint, quibus metis perpe
tuis temporibus non egredientur. Id enim ſignificat dicens, Vſ-
que dum finiantur lux & tenebræ. Quod eſt quidem mea ſenten-
tia admirabiliſsimum præter cæteras naturæ res. Præſertim
cum ea ſit aquæ natura: vt ad inferiorem ſemper locum feratur,
contingatq; aliquando, vt multo altior maris aqua ſit, quàm ter-
mini eius terræ, quam alluit, tamen eam non inundat, neque me-
tam tranſit ſibi præſcriptam. Cuius rei cauſam non facile in na-
tura reperias. Sed phyſicis de hac re quæſitis reſpondendum ſit,
quia ita eſt. Quemadmodum ſi rogetur, cur lux ſoli tantum inſita
natura eſt, Quia ita natura comparatum fuit, dicent. Id etiam ca
nit Dauid, de aquis maris dicens, Terminum poſuiſti, quem non *Pſal. 103.*
tranſgredientur, neque conuertentur operire terram.

11 *Columnæ cæli contremiſcunt, & pauent ad nutum eius.*
Columnas cæli vocat naturam & facultates cæli, per quas conſi-
ſtit, quæ certe maxime ſunt, vt maxima vis eius eſt. Quæ pauent
ad nutum Dei: quoniam ei obediunt. Et Deo iubente impetus il-
le incredibilis, quo cieri cælum philoſophi & aſtrologi tradunt,
retardabitur, & reprimetur, vt imperante Ioſue accidiſſe narra- *Ioſ. 10.*
tur. Pauent etiam vires cæli ad nutum Dei, quia eius nutu eas *2. Mach. 8.*
eneruare, & funditus delere poteſt. Vt Machabæus dixit, Qui po-
teſt vniuerſum mundum vno nutu delere, quod quidam poeta in-
telligens dixit, Nutu tremefecit olympum, Et alius, μέγα δ' ἐλέλι-
ξεν ὄλυμπον, Magnum commouit olympum.

12 *In fortitudine illius repente maria congregata ſunt, & prudentia eius percuſſit ſuperbum.*
Aperte tangit, quod narratur in Geneſi, Dixit vero Deus, Con- *Gen. 1.*
gregentur aquæ, quæ ſub cælo ſunt, in locum vnum, & appareat
arida, & factum eſt ita. Quibus verbis repreſsit maris ſuperbiam
atque ferociam, quod terram vniuerſam ita inundauerat, & ope-
ruerat, vt nihil eius appareret, & propterea illud poetice ſuper-
bum appellat.

13 *Spiritus eius ornauit cælos.*
Aperte etiam perſtringit quod eodem capite Geneſis die quarto *Gen. 1.*
factum fuiſſe narratur. Dixit Deus, Fiant luminaria in firmamen
to cæli, & diuidant diem ac noctem, & ſint in ſigna ac tempora,
&c. Fecitque Deus duo luminaria magna, &c. & ſtellas. His lumi-
naribus & ſtellis cælos à Deo ornatos fuiſſe ſignificat. *Obſtetrican-
te manu eius eductus eſt coluber tortuoſus.* Quidam exiſtimarunt co-

lubrum hunc tortuoſum ſydus eſſe, quod anguem ſiue draconem aſtrologi vocant. Quoniam cum hoc verſu de ſtellis mentionem feciſſet, ad animalia non digrederetur, ſed hoc inſigne ſydus tanquam ponens exemplum commemoraret. Sed hoc probabiliter diceretur, ſi aliquod vel leue eſſet indicium, ex quo aliqua coniectura fieret anguem Iobi temporibus ſydus illud aut nominari, aut cum angue vllo modo comparari ſolitum. Sed cum hæc figurarum in cælo deſcriptio, & eorum nomina recentiora ſint, & ex poetarum fabulis ducta, leuis coniectura eſt, quod ſydus illud ita ab aſtrologis appelletur. Quare rectius eſt, vt colubrum hunc cetum eſſe putemus, de quo multa in hoc libro mentio fit, deſcriptiſsimeque in hanc rationem hæc verſus pars contexitur. Vt quia de cælis vndecimo verſu, de mari vero duodecimo egit, deinceps de vtriuſque ornamentis hoc decimo tertio verſu diſſerat, & prima eius parte de ornamentis cælorum, quæ ſunt ſtellæ, altera vero parte de maris ornamentis, quæ ſunt piſces, præſertim ceti, quod vaſtiſsimi ſint, & magnam admirabilitatem tanta ſua vaſtitate faciant. Itaque hoc verſu commemoratur id, quod etiam eſt in Geneſi, Creauit Deus cete grandia, & omnem animam viuentem atque motabilem, quam produxerunt aquæ in ſpecies ſuas.

Gen. 1.

14 ***Ecce hæc ex parte dicta ſunt viarum eius.***

Vias dicit Dei eas rationes quibus à nobis cognoſcitur, & per quas ad aliquã Dei notionem venimus. Hæc autem ſunt inſigniores res ab eo effectæ, vt Paulus tradit, Inuiſibilia ipſius à creatura mundi, per ea, quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque eius virtus, & diuinitas. Hac igitur de cauſa res à Deo effectas, quas narrauit, vias eius nominat. ***Et quum vix partam ſtillam ſermonis eius audierimus***, Id eſt, cum parum ſit, quod nos de rebus ab illo geſtis audierimus. ***Quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri?*** Catachreſis eſt intueri pro audire, id eſt, Quiſnam ſcire, aut audire poterit immenſam illam rerum geſtarum amplitudinem, quæ de illo dici narrarique poſſet? ſolus enim Deus, quæ illam verbis explicaret, poſſet illam etiam audire. Similis is locus eſt illius Ioannis. Sunt, & alia multa, quæ fecit Ieſus. Quæ ſi ſcribantur per ſingula, nec ipſum arbitror mundum capere poſſe eos, qui ſcribendi ſunt, libros.

C A P. XXVII.

ADdidit quoque Iob,aſſumens parabolam ſuam.& dixit. A
2 *Viuit* Deus, *qui abſtulit iudicium meum,& Omnipotens qui ad*
amaritudinem adduxit animam meam.
3 *Quia donec ſupereſt halitus in me, & ſpiritus* Dei *in naribus*
meis.
4 *Non loquentur labia mea iniquitatem, nec lingua mea meditabitur*
mendacium.
5 *Abſit à me,vt iuſtos vos eſſe iudicem,donec deficiam,non recedam ab* B
innocentia mea.
6 *Iuſtificationem meam quam cœpi tenere,non deſeram: neque enim re-*
prehendit me cor meum in omni vita mea.
7 *Sit vt impius,inimicus meus:& aduerſarius meus,quaſi iniquus.*
8 *Quæ eſt enim ſpes hypocritæ ſi auare rapiat, & non liberet* Deus *ani-*
mam eius?
9 *Nunquid* Deus *audiet clamorem eius, cum venerit ſuper eum angu-* C
ſtia?
20 *Aut poterit in Omnipotente delectari, & inuocare Deum omni tem-*
pore?.
12 Docebo *vos per manum* Dei, *quæ Omnipotens habeat, nec abſcon-*
dam.
12 Ecce,*vos omnes noſtis, & quid ſine cauſa vana loquimini?*
13 *Hæc eſt pars hominis impij apud* Deum, *& hereditas violentorum,*
quam ab Omnipotente ſuſcipient.
14 *Si multiplicati fuerint filij eius,in gladio erunt, & nepotes eius non*
ſaturabuntur pane.
15 *Qui reliqui fuerint ex eo, ſepelientur in interitu, & viduæ illius non*
plorabunt.
16 *Si comportauerit quaſi terram argentum, & ſicut lutum præparaue-*
rit veſtimenta.
17 *Præparauit quidem,ſed iuſtus veſtietur illis:& argentum innocens di-*
uidet.
18 *Ædificauit ſicut tinea domum ſuam, & ſicut cuſtos fecit vmbracu-* D
lum.
19 Diues *cum dormierit,nihil ſecum auferet:aperiet oculos ſuos, & nihil*
inueniet.
20 *Apprehendet eum quaſi aqua inopia,nocte opprimet eum tempeſtas.*

Bb 4 *Tollet*

21 *Tollet eum ventus vrens,& auferet,& velut turbo rapiet eum de loco ſuo.*
22 *Et mittet ſuper eum,& non parcet:de manu eius fugiens fugiet.*
23 *Stringet ſuper eum manus ſuas, & ſibilabit ſuper illum, intuens locum eius.*

1 *Addidit quoque Iob aſſumens parabolam ſuam,& dixit.*

Nonnihil expectaſſe videtur Iob,vtrum amici amplius argumentarentur. Quos vt tacere vidit, tanquam victor firmius in ſua perſiſtebat ſententia, ac liberius in cauſa ſua verſabatur, dicens.

2 *Viuit Dominus,qui abſtulit iudicium meum.*
Id eſt,qui in me non pro meritis animaduertit. Vt cap.10.dixit Indica mihi,cur me ita iudices?Nunquid bonum tibi videtur, ſi calumnieris me?*Et omnipotens, qui ad amaritudinem adduxit animam meam*. Id eſt, qui me tantis affecit doloribus tam acerbaque edidit in me ſupplicia.

3 *Quia donec ſupereſt halitus in me, & ſpiritus* Dei *in naribus meis.*
Id eſt, quandiu viuam.Sicut quidam Poeta dixit.

Dum memor ipſe mei, dum ſpiritus hos reget artus.

4 *Non loquentur labia mea iniquitatem,neque lingua mea meditabitur mendacium.*
Quale quidem eſſet,ſi vobis concederem iniquum me eſſe,comite rectæ voluntatis conſcientia, id quod ipſe declarat, adiungens.

5 *Abſit à me,vt iuſtos vos eſſe iudicem.*
Id eſt, quod iuſte me cōdemnetis.*Donec deficiam non recedam ab innocentia mea.*Id eſt, non deſinam meam innocentiam defendere. Quod eſt grauis, & conſtantis, & magni animi viri,veritatiſque amatoris. Nam Paulus in epiſtolis ſuis acriter pro ſua pugnat innocentia,vt ſe à pſeudoapoſtolis,& ſubdolis operarijs, qui Iob amicos imitabantur,defenderet.Et illorum maledictis & calumnijs coactus, ijs ſe laudibus ornat inuitus, quas forte nulla poſſet alia hominis eloquentia conſequi: in epiſtola præſertim ad Corinthios ſecunda, In quo quis audet, audeo & ego, &c.

Magnanimi eſſe virt innocentiam ſuā acriter defendere.

2.*Cor.*12. Miniſtri Chriſti ſunt, & ego: vt minus ſapiens dico, plus ego: in labo-

laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis ſupra modum in mortibus frequenter,&c. Et capite ſequenti. Si gloriari oportet non expedit quidem, veniam,autem ad viſiones,& reuelationes Domini, &c. Chriſtum etiam Iob in re hac referebat, qui donec defecit,non receſsit ab innocentia ſua: ſed diuinitatẽ, & infinitam bonitatem ſuam multis inuidis, & maleuolis repugnãtibus,fortiter defendit:& cum in ius iniquum eſſet adductus, multiſque contumelijs laceratus, & indignis modis vexatus, ab iniquo tamen,& perdito iudice quiſnam eſſet interrogatus, non vt recte iudicandi rationem iniret,ſed vt iniuſte opprimendi occaſionem inueniret,tamen Chriſtum verum Dei filium ſe eſſe cõfeſſus eſt. 2.Cori. 13.

6 Iuſtificationem meam quam cœpi tenere,non deſeram: neque enim reprehendit mẽ cor meum in omni vita mea.

Aptiſsimam,& dignam tanto viro reddit cauſam, cur à Deo acriter oppugnatus, & tanquam ſceleratus ſeuere punitus, ab amicorum officijs deſertus, & acerbis eorum ſermonibus grauiter reprehenſus,contumelijs, & ignominijs appetitus, tamen ſuam innocentiam defendat, ſeque culpa tanto ſupplicio dignã tota ſua vita vacaſſe conſtanter affirmet. Quia nullius tanti ſceleris eum conſcientia ſua rephendat. Qui locus valde,quidem notandus eſt, vt ex eo intelligamus,quam graue ſit conſcientiæ pondus,& quod ſingulariter poſsit nos in extrema rerum deſperatione ſuſtentare, ſapientiſsimeque Ioannem dixiſſe, Si non reprehenderit nos cor noſtrum,fiduciam habemus ad Deum. Quod autem dicit,Reprehendit,in Hebræo eſt יחרף ieheraph cor meum, quod proprie ſignificat probris afficiet cor meum. Recte vero per præſens tempus reddidit vulgatus, quoniam ita vſu venire ſolet Hebræis, vt præſenti careant,& me ſubaudit. Probris afficit me cor meum intelligens, & transferens, quod eſt Latinius, Reprehendit me cor meum. Eadem enim ſententia Græci expreſſerunt οὐ γὰρ σύνοιδα ἐμαυτῷ ἄτοπα πράξας non enim noui, ne ſcelera feciſſem. Eandem etiam ſententiam Hebræi quidam, qui docti habentur, probant. Quibus argumentis ſatis probabiliter aliorum ſententia refelletur,qui aliter hunc locum declarat. Quidam, Non declinabit cor meum,id eſt, De hac non decedam ſententia. Alij, non repuera ſcet cor meum, id eſt, non propter delicta iuuentutis meæ id mihi accidiſſe putabo. Quia cap.29.verſ.4. חרפי horpi ab eadem radice adoleſcentiam & pueritiam Vulgatus, Chaldæus, & Græci & alij reddunt. Alij exponunt,Non retrocedet cor meum. Sed illa, vt dixi,vulgati,& Græcorum verſio mihi multo magis placet, quòd & in

Grauiſsimũ eſſe bonæ conſcientiæ pondus.

1.Ioan.3.

in verba quadret Hebrea, & illam valde idoneam tantæ fiduciæ cauſam declaret.

7 *Sit vt impius inimicus meus, & aduerſarius meus quaſi iniquus.* Id eſt ea culpa, quam in me eſſe dicitis conferatur in eum, qui mihi in meæ innocentiæ defenſione reſtiterit, aut aduerſarius fuerit cum nullo alio argumento ductus, niſi quod me aduerſa fortuna iactatum videat, temere me iniquum eſſe iudicat.

8 *Quæ eſt enim ſpes hypocritæ, ſi auare rapiat, & non liberet Deus animam eius.*

Docet quibus rebus impulſus, innocenter & inculpate vixerit: quod ſibi ſatis exploratum eſſet, quam miſera ſit improbi conditio, in quas tandem calamitates venturus, & quam triſtes ſuorum conatuum exitus habiturus ſit: quod vſque ad finem huius capitis perſequitur. Hypocritam autẽ vocat hominem ſceleratum, quia ſua ſemper quantum poteſt celat conſilia, lucem fugit, tenebras amat. In Hebræo etiam eſt חנף haneph, quod ſceleratum indicat,

Deus impiis ſubſidium nõ affert.

Ait ergo, Si ſceleratus homo *auare rapiat*, & hoc modo multas acquiſierit diuitias, quam ſpem (ſi ſapiat) ſalutis ſuæ habere debet: ſi Deus ei, quem habet pro hoſte, ſubſidio non veniat; quaſi diceret, Certe nullam. Alludit hoc dicẽs ad impij hominis rationem, quæ ea eſt, vt ſpes ſalutis ſuæ in diuitijs poſuerit: quas ſignificat eſſe fallaces, quia quando ei Deus in periculo poſito auxilio nõ fuerit, nullum certe diuitiæ, licet ampliſsimæ fuerint, præſtabunt auxilium, id quod Chriſtus ſignificat dicens in Euangelio Fallaciã diuitiarum. Quod autem dicit, *Non liberet*, in Hebræo eſt ישל ieſel, quod poteſt eſſe vel e radice נשל naſal, quæ euellere, & extirpare ſignificat: & huius radicis vulgatus eſſe intellexit, cum hoc pacto conuertit. Nam quem Deus non liberat perdit, & extirpat. Quis enim ſine illo liberabit? Vel eſſe poteſt e radice שלה ſala, quæ proſperare, ſecundare ſignificat. Ex qua radice Græci eſſe putarunt, vertentes πεποιθὼς ἐπὶ κύριον ἄρα σωθήσεται ſperans in Domino, nunquid ſeruabitur? id eſt, Quamuis in periculo Dei, quem grauiter offendit, petat auxilium, num impetrabit illud? id eſt, Minime vero. Nam ea pœna iniquus homo mulctabitur vt Dei auxilium, licet illud petat, non conſequatur, vt ſtatim declarat, dicẽs.

Matth. 13.
1. Timot. 6.

8 *Nunquid Deus audiet clamorem eius, cum uenerit ſuper eum anguſtia?* Cur enim audiat eum, qui ſemper erga illum hoſtili animo fuit, & qui non precatur eum dolens pœna quam timet, aut patitur? aut cur miſerebitur, eius ſupplicis orantis, à quo neglectus petulanter eſt? Et cur Deus opem ferat ei, qui nullas vnquam in eo ſuæ poſuit ſalutis ſpes? Ego annunciabo iuſtitiam tuam: & opera tua nõ

prode-

proderunt tibi:cum clamaueris,liberent te congregati tui, & omnes eos auferet ventus, & tollet aura;ait per Eſaiam Deus. Id eſt, Ij liberent te,in quibus ſperabas, à quibus auxilium petere ſolebas:qui tamen licet auxiliatum veniant,nihil proficient,vt intelligas,quam infirma navitereris ſpe. Denique hæc pœna diuinis oraculis in impios homines conſtituta eſt, vt cum aduerſa fortuna exagitentur,& in magnis periculis verſentur, Dei ſubſidium non impetrēt,licet multis illud precibus poſtulent,vt traditur in prouerbijs,Quando venerit ſuper eos tribulatio,& anguſtia,tunc inuocabunt me,& non exaudiam;mane conſurgent,& non inueniēt me:eo quòd exoſam habuerint diſciplinam, & timorem Domini non ſuſceperint. Per Eſaiam etiam ait.Et quum extenderitis manus veſtras, auertam oculos meos à vobis.Et quum multiplicaueritis orationem,non exaudiam:manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt,id eſt,Iis rebus quas auare rapuiſti,vt ſuperiori verſu Iob dixit. *Prouer. 1.* *Eſai. 1.*

10 ***Aut poterit in omnipotente delectari.***

Ille in Domino delectatur,qui in Deo ſpes omnes ſuas collocatas habet,& de eius patrocinio gloriatur,& eo fretus nullas,vel atrociſsimorum hoſtium timet inſidias.Quod declarat Abacuc, Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Ieſu meo. Deus Dominus fortitudo mea, & ponet pedes meos quaſi ceruorū, ait Dauid. Qui ita ſe cum Deo gerit,nullæ preces eius irritæ fiunt, ſed eas Deus,ſi ex re eius ſint,opportuno tempore audit.Delectare in Domino,& dabit tibi petiones cordis tui. Reuela Domino viam tuam,& ſpera in eo,& ipſe faciet,Ait Dauid.Cum ergo is ſit habitus boni,& perfecti viri,quo pacto in ſcelerato ineſſet?Quare recte dicit, Aut poterit in omnipotente delectari? nulla certe ratione,ſed in diuitijs, & alijs fortunæ ornamentis tantum delectabitur,à quibus ſemper ſubſidium ſperauit. ***Et inuocare Deum omni tempore.*** Ille autem hoc facit,qui frequenter Deum precatur.Sicut etiam Chriſtus docebat, oportere ſemper orare, & non deficere, Aut omni tempore orat,& inuocat Deum, qui vitam ſuam totam cum virtute colit.Iactat enim hic in Domino curam ſuam,vt monet Dauid quo facit,vt eum Deus enutriat (vt promittit ipſe Dauid) id eſt, vt res ſuas Deus procuret, ſic vt in æternum non det fluctuationem iuſto,vt ait etiam ipſe Dauid.Quare id facere non poteſt,qui vitam ſuam totam ſceleribus inquinat. *Quis in Deo delectetur.* *Abac. 3.* *Pſalm. 17.* *Pſalm. 36.* *Preces bonorum irritæ nunquam ſunt.* *Luc. 18.* *Semper orat qui ſemper bene viuit.* *Pſalm. 54.*

11 ***Docebo vos per manum Dei.***

Quidam exponunt Deo iuuāte. Chaldæus autem בנבואת binbuat per prophetiā Dei.Id eſt,quòd oraculum acceperim à Deo. Græci ve-

ci vero vobis narro *τί ἐστιν ἐν χειρὶ κυρίου*,quid eſt in manu Domini, id eſt,Qua ratione à Deo cum impijs agatur,vt ſtatim declarat.*Quæ Omnipotens habeat*.ideſt,Quid illis reſeruauerit,*neque abſcondam*, id eſt;neque vos hanc rem celabo : vel eam me ſcire non celabo, ſed ingenue fatear.

12 *Ecce vos omnes noſtis.*

Vel hāc rem de qua dicturus ſum: nam de illa veſtris ſermonibus egiſtis,vel noſtis eam me ſcire. E*t quid hæc ſine cauſa vana loquimini?* Id eſt, cur fruſtra eaſdem res repetitis, & ita de ijs rebus diſſeritis,& me contumelijs oneratis? perinde quaſi prorſus harum rerum ignarus, improborum hominum conſilia probarem. Sicut cap.19.dixit, Vſquequo affligitis animam meam, & atteritis me ſermonibus?En decies confunditis me, & non erubeſcetis opprimentes me.Nempe & ſi ignoraui,mecum erit ignorantia mea.At vos cōtra me erigimini,& arguitis me opprobrijs meis. Sequitur in hoc capite,de quo verba facimus.

13 *Hæc eſt pars hominis impij apud Deum, & hæreditas violentorum, quam ab omnipotente ſuſcipient.*

Id eſt,hæc pars propinabitur eis calicis iræ Dei, quem inclinauit (vt ait Dauid) ex hoc in hoc, veruntamen fex eius non eſt exina-

Pſal.74. nita,bibent omnes peccatores terræ.

13 *Si multiplicati fuerint filij eius in gladio erunt.*

Sæpe hoc libro repetitum eſt, & à nobis tractatum poſteritatem impij licet multa fuerit, extinguēdam eſſe,vt capite decimoquinto,Ramos eius arefaciet flamma, & auferetur ſpiritu oris ſui. Et lædetur quaſi vinea in primo flore botrus eius,& quaſi oliua proijciens florem ſuum. Congregatio enim hypocriti,ſterilis. Et cap. 18.Non erit ſemen eius,neque progenies in populo ſuo, neque vllæ reliquiæ in regionibus eius. Et cap.20.Affligetur relictus in tabernaculo ſuo.Ex quo intelligitur hoc oportere aſsidue cogitare eos,qui genus, & poſteritatem ſuam pro virili parte propagare ſtudent, id nullatenus fieri poſſe niſi multa virtute muniantur. Quod vt quiſque poſsit per ſe præſtare,efficere tamen non poteſt, vt à poſteris ſuis præſtetur. Et vnius aut alterius ſtultitia fiet, vt maiorum virtute bene ſtabilita domus corruat,aut maximam iacturam faciat. Vt temeritate, & ſcelere poſterorum Dauidis regnum,genus,& familia eius prope hæſit ad metas, niſi Chriſti infinita virtute reſtitueretur.Quare dubium non eſt quin vanum,& leue ſit nimio propagandi generis,& poſteritatem ſuam ſtudio efferri.Id quod Eccleſiaſtes hoc argumento perſuadere conatur dicens,Rurſus deteſtatus ſum omnem induſtriam meam,qua ſub ſole ſtu-

Genus & poſteritas niſi multa virtute diu propagari non poteſt.

Vanum & leue eſt propagandæ poſteritatis ſtudium.

Eccleſ.2.

le ſtudioſiſsime laboraui,habiturus hæredem poſt me, quem igno ro,vtrum ſapiens,an ſtultus futurus ſit.Et dominabitur in laboribus meis,quibus deſudaui,& ſolicitus fui,& eſt quidquam tam vanum? *Et nepotes eius non ſaturabuntur*, Id quod illis etiam minatur Dauid, dicens, Nutantes transferantur filij eius, & mendicent. Vnius enim ſtultitia omnia diſperdentis, & diſsipantis reliqui fame conſumentur. *Pſal.* 108.

15 *Qui reliqui fuerint ex eo, ſepelientur in interitu.*

Hoc etiã dixerat Sophar, Affligetur relictus in tabernaculo ſuo. *Iob.* 20. *Et viduæ illius non plorabunt*,Ratio dicendi eſt à Dauide etiam vſurpata pſal. 77. Sacerdotes eius in gladio ceciderunt, & viduæ eius non plorabantur. In Hebræo actiua voce ponitur non plorabunt. *Pſal.* 77. Quo ſignificatur,vel quod iuſta non facient viris ſuis,aut propter inopiam aut propter exitioſa, & calamitoſa tempora,quibus omnia agitabuntur, conturbabuntur, & vaſtabuntur, vt pſalmo illo magna populi clades paulo ante illa poſita verba narratur, *Vel viduæ non porabunt*,Quia tantum erit exitium,tanta reipublicæ vaſtitas,vt viri ſimul cum vxoribus intereant.

16 *Si comportauerit quaſi terram argentum, & ſicut lutum præparauerit ueſtimenta.*

17 *Præparauit quidem,ſed iuſtus ueſtietur illis, & argentum innocens diuidet.*

Ita eueniſſe legimus,vt opes multæ Laban darentur Iacob,& ciuitates,& regna eorum, qui habitabant in Paleſtina diſtributæ ſint filijs Iſrael, Regnum Saul collatum fuit Dauidi. Qui bonis viris pollicetur dicẽs,Expecta Dominum,& cuſtodi viam eius,& exaltabit te,vt hæreditate capias terram: cum perierint peccatores, videbis. *Pſal.* 36.

18 *Aedificauit ſicut tinea domum ſuam, & ſicut cuſtos fecit umbraculũ.*

Id eſt diuitias comparauit cito perituras, & valde infirmis fundamentis innixas,cuiuſmodi tineæ domus eſt, quæ oris flatu conuellitur,& vmbraculum cuſtodis,quod æſtate tantum vſui eſt, hyeme vero totus diſsipatur. Ita hominis ſcelerati domus locupletiſsima,ſplendor domeſticus,ampla familia,multæ copiæ,morte appetente diſturbantur,& inutiles fiunt. Theſaurizat enim ſibi theſauros in terra,vbi ærugo & tinea demolitur. Et quemadmodũ amẽs eſſet ille cuſtos vinearum,qui vmbraculo illo leuiter inſtructo cõtentus,de nulla domo alia eſſet ſolicitus: nã hyeme nihil illo protegeretur:ſed nudus cæli pateret iniurijs: ita valde amentes homines illi ſunt, qui huius vitæ fortunis contenti, nihil illas curant, quæ ad vitam futuram attinent. Nam cum ex hac vita breuiſsima mi- *Matth.* 6. Vanum eſſe diuitias magno ſtudio comparare.

ma migrauerint,quo ſe conferent,vt miſerias inauditas,& infinita mala declinent? Quod dicit,*Sicut cuſtos fecit umbraculum*, Ita eſt in Hebræo, ſed Græci in eandem rationem totum hunc verſum tranſtulerunt ἀπέβη δὲ ὁ οἶκος αὐτοῦ ὥσπερ σῆτες καὶ ὥσπερ ἀράχνη,euenit do-
Iob.8. mui eius,ſicut tinea,& ſicut tela araneæ. Ita enim hoc idem cap. 8.dixit Baldad,Sicut tela aranearum fiducia eius. Innitetur ſuper domum ſuam,& non ſtabit.Explicat ipſe Iob,id quod nos dicebamus,quo inquam tempore omnes, & facultates hominis iniqui tineæ domum,araneæ telam, cuſtodis vmbraculum eſſe conſtabit.

19 *Diues cum dormierit nihil ſecum auferet.*

Pſal.48. Id eſt, cum interierit,Sicut dixit Dauid, Quoniam cum interierit,non ſumet omnia,neque deſcendet cum eo gloria eius. *Aperiet oculos ſuos, & nihil inueniet.*id eſt,Conuertet ſe ad eas res,in quibus poſitas habebat ſpes ſuas,& nihil in eis ſubſidij reperiet. Dor-
Pſalm. 75. mierunt ſomnum ſuum,& nihil inuenerunt viri diuitiarum in manibus ſuis,ait Dauid.

In quantas post mortem impij incurrent calamitates.

20 *Apprehendet eum quaſi aqua inopia.*

Docet in quantam hyemem,atque procellam poſtquam animam efflauerit,ſceleratus homo incurret.Vt intelligamus quantis nobis præſidijs opus ſit ad vitam traducendam futuram. Quibus autem verbis explicari poteſt,in quantam venturus ſit inopiam diues, poſtquam e vita diſceſſerit.Nonnihil huius rei declaratur in
Luc.12. hiſtoria diuitis, qui epulabatur quotidie ſplendide: narratur tamen,vel aquæ guttam inuenire non potuiſſe ad linguam ſuam refrigerandam.Quod dicit,*Apprehendit eum quaſi aqua*, Id eſt, vndique cinget.Et obſidebit eum ita, vt eam effugere nullo pacto poſſit. *Nocte opprimet eum tempeſtas.* Id eſt,magna calamitatis vis, quod tempeſtas vrgeat per ſe ſatis eſſet graue,ſed grauius, quod nocte,vt omni orbetur ſpe reperiendi refugium.Certum enim eſt impios,poſtquam animam efflauerint,æternis tenebris eſſe mandandos, vt luce nunquam fruantur, qui magnum dum viuerent
Pſalm.48. eius odium habuerunt. Vſque in æternum non videbit lumen, ait Dauid,Vel *nocte opprimet eum tempeſtas*,vt exponit Gregorius,quia citius,quam putauerat,aut die, quam non exiſtimabat, animam aget, & propterea cuidam diuiti dictum fuiſſe narratur, Stulte
Luc.12. hac nocte animam tuam repetunt à te.

21 *Tollet eum uentus urens, & auferet, uelut turbo rapiet eum de loco ſuo.*

Confert mortem vento vrenti, qui vehementiſsimus eſſe ſolet, & turbini, qui quercus, atque adeo robuſtiſsimas nonnunquam cõ-

uellere

uellere viſus eſt.Sed hæc leuiſsima ſunt, ſi cum mortis ſumma vi, in impios præſertim, comparentur, qui nullis fortunis,atque copijs vitam ſuam redimere poterunt. Vt ait Dauid,Qui confidunt in virtute ſua, & in multitudine diuitiarum ſuarum gloriantur, *Pſalm.* 48. frater non redimit, redimet homo? non dabit Deo placationem ſuam, & pretium redemptionis animæ ſuæ, ideſt, Licet homines *Inutilitas diuitiarum.* de ſuis viribus ac diuitiis glorientur, & in eis ſperent, nemo tamen fratri ſuo vllis pecunijs vitam redimere poterit, neque pretio vllo animæ ſuæ redemptionem æſtimare poterit. Cum igitur ad hanc rem vtiles non ſint diuitiæ,ſed cito prætermittendæ ſint, non eſt cur tanti fieri debeant.Quia igitur diues nullo modo morti reſiſtere poterit; eius mors turbini, & vrenti vento comparatur.Idem ſignificauit Dauid dicens, Fiant tanquam puluis ante *Pſalm.* 34. faciem venti,& angelus Domini coarctans eos.Viri vero boni licet moriantur, non conuelluntur, neque eos mors tanquam pul- *Pſalm.* 1. uis tollit in altum. Sed cum ſint plantati, (vt ait ipſe Dauid) ſecus decurſus aquarum; mors tempus illud opportunum afferet, quo fructus ferent ſuos.Iuſtus enim confidit in morte ſua, ait Sa- *Prou.* 14. lomon.Non timet,ſicut impius,quia omni ſua,moriens, fruſtratur ſpe.Quare mors bonorum turbini conferri nequit.

23 *Et mittet ſuper eum, & non parcet.*

Mittet cruciatus ſcilicet,tormenta,& alia multa mala, quibus illum perpetuis temporibus diſcruciabit. Quia,vt Chriſtus narrat apud Matthæum, Iratus Dominus eius tradidit eum tortoribus, quoad vſque redderet vniuerſum debitum. Nihil enim iam parcet illi. *De manu eius fugiens fugiet.* Non quòd fuga liberari, aut in *Matth.* 18. tutum locum recipi poſsit; ſed quòd Deo iam non audebit repugnare; ſed ei cedet is, qui vt dicebat Eliphaz,Tetendit aduerſus *Iob.* 15. Deum manum ſuam,& contra omnipotentem roboratus eſt. Cucurrit aduerſus eum erecto collo,& pingui ceruice armatus eſt,is iam abiectis armis terga vertet,& temeritatem.

23 *Stringet ſuper eum manu ſuas, & ſibilabit ſuper illum, intuens locum eius.*

ישפק iſpoc,quod *ſtringet* vertit noſter interpres, in eandem rationem Hebræi,plaudet,interpretãtur,traduntque.ש.cum puncto in dextro eſſe pro.ס.quod aliquando fieri contingit, plaudere autẽ manibus,& ſibilare admirantis ſigna in ſcriptura ſunt;vt ait Hieremias, Plauſerunt ſuper te manibus omnes trãſeuntes per viam, *2. Thren.* ſibilauerunt,& mouerunt capita ſua,ſuper filiam Hieruſalẽ.Hæccinæ eſt vrbs (dicentes) perfecti decoris,gaudium vniuerſæ terræ?Ita etiam qui diuitis viderant res ſecundas,eum poſtea deceſ-

ſiſſe

ſiſſe & domum eius deſtructam, & familiam diſsipatam, & fame vexatam cernentes admirabuntur tantam tamque celerem eius fortunæ commutationem. Quare Iob bene declarat, quàm magna diuitis ruina futura ſit.

CAPVT XXVIII.

A *Habet argentum, venarum ſuarum principia: & auro locus eſt, in quo conflatur.*

2 *Ferrum de terra tollitur, & lapis ſolutus calore, in æs vertitur.*

3 *Tempus poſuit tenebris, & vniuerſorum finem ipſe conſiderat, lapidem quoque caliginis, & vmbram mortis.*

4 *Diuidit torrens à populo peregrinante, eos quos oblitus eſt pes egentis hominis & inuios.*

5 *Terra de qua oriebatur panis in loco ſuo, igni ſubuerſa eſt.*

6 *Locus ſapphiri lapides eius, & gleba illius aurum.*

B 7 *Semitam ignorauit auis, nec intuitus eſt oculus vulturis.*

8 *Non calcauerunt eam filij inſtitorum nec pertranſiuit per eam leæna.*

9 *Ad ſilicem extendit manum ſuam ſubuertit à radicibus montes.*

10 *In petris riuos excidit, & omne pretioſum vidit oculus eius.*

11 *Profunda quoque fluuiorum ſcrutatus eſt, & abſcondita in lucem produxit.*

12 *Sapientia vero vbi inuenitur: & quis eſt locus intelligentiæ?*

13 *Neſcit homo pretium eius, nec inuenitur in terra ſuauiter viuentium.*

C 14 *Abyſſus dicit, Non eſt in me: & mare loquitur, Non eſt mecum.*

15 *Non dabitur aurum obrizum pro ea, nec appendetur argentum in commutatione eius.*

16 *Non conferetur tinctis Indiæ coloribus, nec lapidi ſardonycho pretioſiſsimo, vel ſaphiro.*

17 *Non adæquabitur ei aurum, vel vitrum, nec commutabuntur pro ea vaſa auri.*

18 *Excelſa & eminentia non memorabuntur comparatione eius: trahitur autem ſapientia de occultis.*

19 *Non adæquabitur ei topazius de Aethiopia, nec tincturæ mundiſsima componetur.*

20 *Vnde ergo ſapientia venit? & quis eſt locus intelligentiæ.*

D 21 *Abſcondita eſt ab oculis omnium viuentium, volucres quoque cæli latet.*

22 *Perditio & mors dixerunt, Auribus noſtris audiuimus famam eius.*

23 Deus

23 *Deus intelligit viam eius,& ipſe nouit locum illius.*
24 *Ipſe enim fines mundi intuetur:& omnia quæ ſub cælo ſunt reſpicit.*
25 *Qui fecit ventis pondus,& aquas appendit in menſura.*
26 *Quando ponebat pluuijs legem,& viam procellis ſonantibus.*
27 *Tunc vidit illam,& enarrauit,& præparauit,& inueſtigauit.*
28 *Et dixit homini,Ecce timor Domini,ipſa eſt ſapientia:& recedere a ma lo,intelligentia.*

Difficile hoc caput habetur,& in ea re maior eius eſt difficultas, quòd non ſatis conſtat, in qua re verſetur,aut quid in eo Iob ſibi tractandum propoſuerit.Quidam eius ſubiectum eſſe opinantur, Vt aperiat, quemadmodum res omnes natura principia, & exitus habent, ita etiam hominum facta exitus eſſe habitura, bona bonos,mala vero malos. Alij autem,quemadmodum eſt, qui res naturales gubernat, ita qui morales. Alij propterea idem probis,& improbis euenire,quòd omnia moueantur, atque mutentur.Alij,vt in quo vera ſapientia ſit,declaret. In quibus omnibus ſententijs,id mihi deeſſe videtur,quòd non explicant,quem ad finem,qua ve de cauſa de hac re ſermonem induxerit, aut qua ratione hoc caput cum ſuperiori coniunctum ſit. Vt mea tamē fert opinio, hæc duo capita vna,& perpetua oratio ſunt, & vna vocis contentione pronunciata.Nam ſuperiori capite narratur, Addidit quoque Iob aſſumens parabolam ſuam.Quod ſequenti capite repetitur,quod indicium eſſe videtur, Iob poſtquam capite ſuperiori loqui cœpit,vſque ad finem huius non ceſſaſſe: deinde vero tacuiſſe,ac deinde ſequentis ſermonem exorſum fuiſſe.Quoniam ergo ſuperiori capite docuit, Per manum Dei, vt ipſius verbis vtar,quæ ſit pars hominis impij apud Deum,& hæreditas violentorum,quam ab omnipotente ſuſcipient: hoc capite docet, quæ ſit pars hominis pij. Quia igitur de re magna dicturus erat, alte huius rei ſermonem repetit, docens difficillimum eſſe hanc partem hominis pij cognoſcere,& poſtquam cognita fuerit, ad eam peruenire,quæ poetica ratione,comparatione & diſsimilitudine perſequitur dicens.

Quæ ſit pars hominis impij.

1 *Habet argentum,venarum ſuarum principia: & auro locus eſt,in quo conflatur.*

Ideſt,quamuis argentum,& aurum res pretioſæ ſint,non iuuentu

tamen difficiles ſunt. Nam argentum venis ſuis naſcitur, aurum vero certis locis conflatur.

2 *Ferrum de terra tollitur, & lapis ſolutus calore, in æs vertitur.* Id eſt, Ferrum etiam eſt inuenire, in terra enim naſcitur, ex terraque ſuſcipitur, locus etiam in quo æs confletur: lapis enim, in quo naſcitur, calore liquefactus, æs fundit.

3 *Tempus poſuit tenebris.* Id eſt, tenebræ ipſæ licet magnam præ ſe obſcuritatem, & difficultatem ferant, tamen eis Deus tempus præſcripſit, quod nos minime latet; ſcimus enim, quantum vnaquæque nox ſit duratura. Eãdem, ſed clarius Hebræa verba habent ſententiam, quæ ita ad verbum reddentur, Finem poſuit tenebris. Et ita transfert Chaldæus. In eandem rationem Græci vertunt, τάξιν ordinem poſuit tenebris. Quæ omnes verſiones in loco illo Geneſis cernuntur diuiſit lucem à tenebris. Antequam enim fieret id, nullus neque finis, neque ordo, neque tempus tenebris poſitum erat. *& vniuerſorum finem ipſe conſiderat.* Id eſt, vt tenebris, ita rebus omnibus naturæ, & perfectionis ſuæ fines exquiſiuit, vltra quos eorum perfectio progredi non poteſt. Res enim omnes, vt de ſententia Auguſtini theologi tradunt modo, ſpecie, & ordine à Deo circumſcriptæ ſunt & definitæ. Recte igitur noſter ita tranſtulit interpres, quod ad verbum in Hebræo eſt, Et vnicuique perfectioni ipſe exquirit, ſubaudi finem, aut terminum. Idem Græci ſignificarunt conuertentes καὶ πᾶν πέρας αὐτὸς ἐξακριβάζεται, & omnem terminum ipſe inueſtigat, id eſt, Vniuſcuiuſque rei terminum. *Lapidem quoque caliginis, & vmbram mortis.* Id eſt, lapidem in loco iacentem abſtruſiſsimo exquirit ipſe, faciẽs vt in lucem prodeat, & ab hominibus reperiatur; vt gemmas, & vniones ex locis abditiſsimis homines opera, & induſtria ſua frequenter eruunt.

4 *Diuidit torrens à populo peregrinante, eos quos oblitus eſt pes egentis hominis & inuios.*

Quoniam lapidem eſſe caliginis dixit, quem Deus exquirit, id hoc verſu magis amplificat, Nõ ſolum lapides, ſed etiam res alias atque adeo homines latere in occulto, ſubaudiendum vero eſt, quæ res poſtea cognoſcuntur, & aperte fiunt. In occulto vero latent ratione (exempli cauſa) torrentis, qui iuxta illas aqua tã profunda defluit, vt nullus peregrinus iter faciens ad eas poſsit accedere; quare penitus inuiæ fiunt. Ait ergo. *Diuidit torrens à populo peregrinante.* Id eſt, ſeparat à peregrinis, & iter facientibus eos, *quos oblitus eſt pes egentis hominis.* Id eſt, peregrinantis pauperis oblitus (inquam) eos eſt, quia videt ſe ad illos ſiue montes ſiue homines

nes tranſire non poſſe,cum inuij prorſus ſint. Ita vulgatus interpres,qui difficilis nonnullis viſus eſt ſatis, exponi poteſt. Locus autem in Hebræo ita difficilis,& lubricus eſt,vt vix vbi mens conſiſtat reperiri poſsit. Ex quo factum eſt,vt nullus interpretum, & commentatorum ei lumen vllum attuliſſe videatur. Nulli enim alterius placet explicatio: Siquidem tot modis explicatur, quot interpretes in eo verſati ſunt. Etenim multæ in eum difficultatis cauſæ conueniunt,cum poſſet vnaquæque per ſe ſatis eum difficilem reddere.Sũt enim multa in eo ambigua verba,& multæ enunciationes nimis conciſæ.Nam ambiguum eſt verbum illud, quod *diuidet* Vulgatus vertit. Nam eſt פרץ parats quod erumpere, deſtruere, & multiplicare etiam eſt, Græci diuidere intellexiſſe videntur,nam διακοπὴ inciſio transferunt. Chaldæus autem multiplicare intellexit,nã תקף tacheph præualuit, reddit.Sed Hebræi, & multi Latini erumpere,declarant. Tum illud quod *populo* conuertit vulgatus,ambiguum eſt, nam eſt, עם quod cum puncto Pathac ſignificat populum,cum pũcto Chirich eſt præpoſitio Cum. In codicibus autem Hebræis,qui nunc circunferuntur,cum puncto ſubſcribitur chirich:quare Chaldæus,Græci,& omnes ad vnũ Hebræi,& multi Latini Cum interpretantur.Eſt etiam ambiguũ illud,quod *peregrinante* tranſtulit. eſt enim גר gar, quod accolam & peregrinum declarat,ſi ſit à radice גור gur habitare, peregrinari. Sin autem ſit à radice נגר nagar diffundere,difluere,diffuſum indicat. Duobus Hebræis, qui docti habentur, placet hoc loco diffuſum interpretari.Reliqui quos ego vidi,& omnes Latini,vel peregrinum,vel accolam reddunt, Græci difficilius reddiderunt κονίας, calcis,aut pulueris.Illud etiam quod *egentis* transfert, ambiguum etiam eſt. Siquidem in libris, qui nunc circunferuntur, eſt דלו dallu,ſi tamen ſit ſine ו vt eſſe poteſt,cũ ſit litera quieſcens, quæ adeſt, & abeſt, pauperem & egentem ſignificat Sed, vt modo legitur, eſt etiam ambiguum,nam aut exhauſtæ ſunt, aut eleuatæ ſunt,declarat.Quare in contrarias ab exponentibus trahitur ſententias. Quidam, Aquæ eleuatæ ſunt,id eſt, inundarunt interpretantur.Alij exhauſtæ,vel exſiccatæ ſunt. Tum quòd *Pes egentis*,dicit vulgatus,vt nunc leguntur Hebræa,non poteſt fieri, vt genitiuus Egentis regatur à nomine Pes. Nam in hoc nomine collocatur accentus Athnah.Quare à ſuperioribus verbis, non à ſequentibus determinatur.Illud etiam quod Inuios noſter interpres traducit, eſt in Hebræo נעו nahu, quod omnes Hebræi motæ ſunt, vel mouerunt ſeſe,declarant.Chaldæus autem איטלטלו italtalu vagati ſunt.A verbo נוע nuah moueri, vagari.Iam vero nimis conciſæ,

Locus valde obſcurus.

& lubricæ illæ orationes ſunt, vt verbum de verbo Hebræa reddamus. Erumpit torrens iuxta incolam, obliuioni traditi à pede, eleuatæ ſunt, præ homine notæ ſunt. Poteſt etiam transferri, Eleuati ſunt, & moti ſunt, vt vel in genere ſit ambiguitas. Cum igitur tot difficultatibus hic verſus implicetur, mirum non eſt, infinitis prope modis explicari. Principes autem eius expoſitiones ſunt hæc Chaldæi. תקיף נחלא מן אתר דמפלח מרזביא דמתנשין מלמעבר ברגלא אזדקפו מבני נשא איטלטלו tacheph nahala min atar demuphlah marzebaia demitnaſin milemehbar beragla izdecapu mi bene naſa italtalu, Præualuit torrens loco exculto, fiſtulis obliuioni traditis quod pedibus pertranſirentur, eleuatæ enim ſunt præ filijs hominum vagatæ ſunt, id eſt, Aquæ quæ fiſtulis antea deriuabantur ad agros irrigandos nunc inundatione torrentis ita aquis auctæ ſunt, vt hac atque illac vagantes per agros, altiores & abundātiores fiant, quàm vt ab hominibus deriuari, aut pedibus pertranſiri poſsint. Quæ dicuntur ad ſignificandum magnam nonnunquam abundantiam aquarum ſubito erumpere, quæ quidem aquæ abſconditæ erant, & penitus ignotæ. Sicut lapis quem caliginis, & vmbræ mortis vocauit: vt non ſolum lapidis, ſed etiam aquæ exēplum proponat. Quidam Hebræus in eandem ſententiam, ita explicat, Deus torrentem auxit loco, ex quo manat, & eſt locus ſub terra latens, & loca torrentis obliuioni traduntur à pede, & non tranſibunt illum, quia aquæ excreuerunt, & hominibus præualuerunt, mouentur, & eleuant fluctus. Alius, Inundatur locus torrentis, qui adeo aquis effuſus eſt, vt obliuioni præ multitudine tradatur, quam calcauerunt filij hominum. Alius ſic, Aliquando auget Deus aquis torrentem, qui alluit eos homines, qui habitant iuxta illum, & exſiccat illum, vt aridus ſit. Ex quo fit, vt loca obliuioni tradita à pede, cum arida fiant, moueantur pedes hominis, vt illac tranſeant. Ad eandem etiam hæc pertinent ſententiam, vt ſubito aquas occultiſsimas erumpere, & effluere declarent: ac rurſus, cum areſcunt, apparere ea in alueo torrentis, quæ tegebantur aquis. Vt vndique doceatur res occultiſsimas patefieri. Sed Septuaginta viri has omnes difficultates prætermittentes, tantum tetigerunt torrentem nonnunquam exhauriri, atque exſiccari, ſic, vt aluei ſui puluerem, calcemve detegat. Reliqua huius verſus ad moralem ſententiam traduxerunt, ita enim conuertunt διακοπὴ χειμάρρου ἀπὸ κονίας, οἱ δὲ ἐπιλανθανόμενοι ὁδὸν δικαίαν ἠσθένησαν ἐκ βροτῶν. incisio torrentis à puluere, at infirmati ſunt ij mortales, qui viæ iuſtæ obliuiſcuntur. Inciſio autem torrentis à puluere fit, quando aquis exhauſtus torrens puluerem detegit.

Terra

5 *Terra de qua oriebatur panis in loco ſuo, igni ſubuerſa eſt.*
Non modo lapidem caliginis & aquam occultiſsimam, ſed etiam ignem abſconditum ac latentem Deus in lucem euocat; quod fieri compertum eſt, cum terra vberrima & panis feraciſsima igni ex ea orto ſubuertitur, & tota ſterilis fit. Quod fieri poteſt, ſi terra ſit cauernoſa, & ſulphur intrinſecus alat, & ventorum flatibus pateat. Ventus enim cauernis incluſus diu colluctatus concipit ignem; quem ſtatim erumpere neceſſe eſt, & agrum vaſtare & ſterilem reddere.

6 *Locus ſapphiri lapides eius, & glebæ illius aurum.*
Sed quam abſtruſus hic locus ſit, magna ſtatim exponit amplificatione; licet autem valde abſtruſus exiſtat, patefit, & in lucem profertur. Sicut lapis caliginis, ſicut aqua torrẽtis, & ſicut ignis. Terminatur enim hic verſus cum ſequentibus verſu vndecimo, quo dicit, Abſcondita in lucem produxit. Quod non animaduertens quidam interpres, qui doctus habetur, totum caput confundit, eo hoc caput pertinere dicens, vt doceat omnia eſſe mutationi obnoxia. In qua re ſi nobis perſuadeamus verſari, difficile quidem explicabitur, & vix cohærere demonſtrabitur.

7 *Semitam ignorauit auis, neque intuitus eſt oculus vulturis.*
Id eſt adeo locus abſconditus eſt: vt neque auibus, atque adeo ne vulturi quidem, qui perſpicaciſsimus eſt, aditus ad eum pateat.

8 *Non calcauerunt eam filij inſtitorum.*
Inſtitor eſt quẽ mercator negociationi præficit, cuiuſmodi ſunt ij, qui tabernis à mercatoribus præponuntur, & quibus merces vendendæ mandantur: qui auidiſsimi ſunt: quia in ipſa lucri cupiditate aſsidue verſantur. Quare res eas diligentiſsime odorãtur & ſcrutãtur, in quibus vberrimum queſtũ facere poſsint. Quamobrem apte neque huiuſmodi homines illam ſemitam ſapphiri calcare dicit, vt abditiſsimam eſſe amplificet. Sed in Hebræo eſt ad uerbũ, Filij ſuperbiæ, & ita hoc idẽ conuertit vulgatus in c. 41. huius libri, verſ. 41. Græci etiã υἱοὶ ἀλαζόνων filij ſuperborũ transferunt. Intelligunt autẽ Hebræi eſſe beſtias immanes, quia de illis etiam intelligitur illud quod citauimus cap. 41. Chaldæus etiam transfert בניא דאריון benaia deariauan, filij leonum. Inſtitores autem vulgatus hic intelligit, quia cum diuitias vehementer amẽt, arrogantes atque ſuperbi ſunt, & vt Hebræi loquuntur, Filij arrogantiæ. Dicitur enim in ſapientia, Diuitiarũ iactantia quid contulit nobis? *Nec pertranſiuit per eam leæna.* Adeo abſcondita eſt atq; difficilis, vt leæna ad eam non acceſſerit. Ex quo illa Chaldæi & Hebræorum ſuperioris orationis explicatio fit probabilior. Sap. 5.

10 *Ad ſilicem extendit manum ſuam, ſubuertit à radicibus montes.* Id vſu aliquando euenit in magno terræmotu,& vehementi terræ quaſſatione. Qua re ea in lucem euocantur, quæ ſub imas terræ radices abſtruſa iacebant. *In petris riuos excidit.* Id eſt,facit vt rupes fluminibus ſcateant. Quod eſt mirabile,cum aridæ rupes natura ſint, tantam ſub eis humoris latere copiam, id tamen Deus cognouit, & in lucem protulit.Quare generaliter concludit, *Omne pretioſum vidit oculus eius.* id eſt,quamuis res pretioſæ, cuiuſmodi aqua eſt,ignis,ſapphirus,lapis caliginis, & aliæ,licet miris modis tectæ,& occultæ ſint,Dei oculis patet,& manifeſtæ ita ſunt,vt eas illuſtrare, & alijs patefacere poſsit. Græci vero conuertunt ἑώραχε μου oculus meus,quia vt alias diximus י iod,& ו vau apud Hebræos litteræ valde ſimiles ſunt.Ex quo fit, vt vna pro alia obrepat י autem eſt meus ו vero ſuus,vel eius.Quadrat etiam ſententia,Omne pretioſum vidit oculus meus, id eſt, Omnium generũ harum rerum pretioſarum,quas commemoraui,ego ipſe res ſingulas multas vidi,dicoque, quæ experientia didici.

11 *Profunda quoque fluuiorum ſcrutatus eſt.*

Res etiam in profundis fluuijs iacentes,aquis opertas, quæ illuſtrari nullo modo poſſe videbantur, ſcrutatus eſt Deus. Sed quomodo ſit ſcrutatus,cognoſcitur ex verbis Hebræis,quæ ita ad verbum habent,A fletu ligauit (id eſt cohibuit) flumina. Fletum fluminum vocant Hebræi per tranſlationem profunda fluminis, ſic cap. 38.dicitur, Nunquid ingreſſus es נִבְכֵי nibece profunda maris.Tunc igitur profunda fluminis ſcrutatur,cum flumina exſiccat, ita enim patefiunt,quæ in profundis eius iacebant. *Et abſcondita in lucem produxit.* Generalis propoſitio eſt,quæ ex rebus ſingulis commemoratis probata eſt argento,auro,ferro,ære,tenebris, lapide abſcondito,ex aquis ſubito bullientibus, ex igne ex cauernis erumpente, ex ſapphiro, & auri glebis,ex riuis,ex profundis fluuiorum.

12 *Sapientia vero vbi inuenitur,& quis eſt locus intelligentiæ.*

Totum hoc caput in hac ſententia explicanda,& ornanda (vt diximus) vertitur. Ornauit autem illam ex rebus diſsimilibus, id eſt,Res occultiſsimæ,& abſtruſiſsimæ in terris reperiũtur, ſapientia autem in tota terra non reperitur, Quare omniũ rerum, quæ in terra ſunt occultior,& pretioſior eſt. Sapientia ergo, cum in terra non inueniatur,in cælis eſt quærenda. Nam eſt hominibus, cũctis alijs rebus magis neceſſaria. id quod poetæ,philoſophi intellexiſſe videntur, in fabulis tradentes,Prometheum,qui à προμηθείας,id eſt, prouidentia dicitur,cum ignis ad homines informandos

Sapientia vera res obſcuriſsima eſt.

dos in terris inueniri non poſſet auxilio Mineruæ cælũ aſcendiſſe,faculaque in ſole aſcenſa, nonnihil luminis ad homines, quos ex luto fecerat abſoluendos perficiendosque detraxiſſe. Cuius rei fabulam multis Plato in Protagora perſequitur. Multis etiã in toto Menone diſſerit nullos in orbe terrarum virtutis, quam vera ſapientia poſtulat,eſſe magiſtros.Lumen antem eſt,vt ad fabulam redeamus,ſapientia;quo lumine animus illuſtratur,& homines terreni informantur,vt ipſe Plato interpretatur. Quæ ſi è cælis non ſit elapſa,nuſquam in terra reperietur. Id quod Plato his verbis in fine Menonis concludit ἀρετὴ ἂν εἴη οὔτε φύσει οὔτε διδακτόν, ἀλλὰ θείᾳ μοίρᾳ παραγιγνομένη ἄνευ νοῦ οἷς ἂν παραγίγνηται. Virtus neque eſt nobis natura inſita,neque doctrina comparata, ſed diuina quadam ſorte nobis tributa,ſine mente eius in quo ſit. Forte Plato cum Sine mente,dicit illud ſignificauit, quod diuus Auguſtinus in definienda infuſa virtute ponit, Quam Deus in nobis ſine nobis operatur. Docet igitur in hoc reliquo capite Iob, primum ſapientiam in terra non eſſe. Quare qui tantum terrena ſapiunt, Minime ſapientes eſſe poſſunt. Deinde ſapientiam longe pretioſiorem eſſe rebus omnibus,quæ in terra pretioſæ habẽtur. Ac tertio Deo tantum per ſe vique ſua notam eſſe, ab eoque eſſe petendam,quarto denique in quo poſita vis ſapientiæ ſit.

Qui terrena ſapiunt ſapiẽtes eſſe non poſſunt.

Philip. 3.

13 *Neſcit homo pretium eius.*

Id eſt,neſciunt homines quanti ſapientia facienda ſit, dum illam nihil curantes alijs rebus ſtudent. Si enim pretium eius ſcirent, non ſolum diuitijs omnibus terrenis verumetiam vita exiſtimarent eſſe commutandam.Sicut dixit Menander.

οὐκ ἔστι σοφίας κτῆμα τιμιώτερον,

Nulla poſſeſsio pretioſior ſapientia eſt,& Sophocles.

προνοίας οὐδὲν ἀνθρώποις ἔφυ
κέρδος λαβεῖν ἄμεινον, οὐδὲ νοῦ σοφοῦ.

Prouidentia nullum hominibus natura comparatum eſt emolumentum acquiſitu præſtantius,nec animo ſapiente.Hebraice eſt ערכה hercah,quod eſt,vel æſtimatio eius,ſiue pretium eius,aut ordo eius, id eſt, ratio eius,& ita Græci conuertunt ὁδὸν αὐτῆς viam eius,quod poteſt eſſe rationem & naturam eius,vel viam, qua inuenienda ſit. *Nec inuenitur in terra ſuauiter viuentium.* Viuentes vocat,qui hanc vitam mortalem traducunt. Et ita Græci transferunt non inuenitur ἐν ἀνθρώποις inter homines.

Sapientia res pretioſiſsima

14 *Abyſſus dicit, Non eſt in me: & mare loquitur, Non eſt mecum.*
Ne autem quis exiſtimet in terra eſſe, licet hactenus inuenta non fuerit, quòd in abditiſsimis, ſicut aliæ res, de quibus dixit, lateat orbis terrarum locis: ponit duo occultiſsima orbis loca, ex quibus cætera intelligi vult, quæ fatentur, & præ ſe ferunt ſapientiã abſconditam non habere. Eſt autem abyſſus magna aquarũ congeries, quæ fundo vacare videatur: mare autem eſt etiam aquarum congeries Hebræis, in qua non ita facile fũndus inuenitur. Exponit deinde pretioſorem eſſe rebus terræ pretioſiſsimis.
15 *Non dabitur aurum obrizum pro ea.*
Eſt obrizum aurum puriſsimũ, à quo omnis ſcoria, & omne aliud metallum igne fuerit detractum. *Nec appendetur argentum in commutatione eius.*
16 *Non conferetur tinctis Indiæ coloribus,*
In Hebræo eſt אפיר כתם cetem ophir aurũ ophir, & ita Græci conuertunt. Sed vulgatus interpres Chaldæum ſequutus fuiſſe videtur, qui פטלון pitlauan ophir vertit, quod varios colores ophir quidam interpretantur. Sed alij aurum ophir. Nihil autem refert vtrum vna vel alia res pretioſa ponatur, cum propoſitum conſtet *Nec lapidi ſardonycho pretioſiſsimo, vel ſapbiro.*
17 *Non adæquabitur ei aurum, vel vitrum.*
Vitrum etiam Græci vertunt, quidam vero criſtallum.
18 *Nec commutabuntur pro ea vaſa auri excelſa & eminentia non memorabuntur comparatione eius:*
Ita etiam Græci transferunt, ſed ראמות, & גביש ramoth & gabis, quæ hi claſsici interpretes excelſa, & eminentia reddunt, omnes Hebræi Chaldæum ſequentes, lapides quoſdam pretioſos eſſe dicunt, & ita coralia, & vnionem quidam interpretantur, alij ſmaragdos, & gemmas. *Trahitur autem ſapientia de occultis.* Vt verſu 21. ait, abſcondita eſt ab oculis omnium viuentium. Sed quod de occultis dicit, legiſſe videtur in Hebræo מפנימה mepenina, quod eſt intrinſecus, vt interpretatur pſalmo 44. verſ. 14. Vel מפנים mepenim, quod eodem modo interpretatur. Vel idem eſſe putauit, Græcis auctoribus ſubſcribens, qui ἔσωτατα intima conuerterunt. Sed in Hebræo nunc eſt מפנינים mippeninim, quod gemmas ſignificat, & ita vertit ipſe vulgatus Prouerbiorum. 20. verſ. 15. Eſt aurum & multitudo gemmarum. Et alijs locis opes declarat, & alio loco ebur antiquum. Puto autem pyropos ſignificare, quæ gemmæ ſunt rubro ſplendore fulgentes, quæ Hiſpane *Rubies*, vel *Carbuncos* vocantur, quæ prætioſiſsimæ iudicantur. Nã dicit Hieremias in Thren. 4. rubicundiores מפנינים mipeninim.

nim Chaldæus hoc loco conuertit מרגלין margalian margaritas. Ita igitur verbum de verbo hunc locum reddemus, Acquiſitio ſapientiæ, quam gemmarum, id eſt, melior eſt acquiſitio ſapientiæ, quam gemmarum.

19 *Non adæquabitur ei topazius de Aethiopia, nec tinctura mundiſſima componetur.*

כתם cetem tincturam vertit, vt verſu. 16. Chaldæum, vt opinantur ſecutus, ſed vt illo loco diximus, omnes Hebræi, & Græci auctores aurum interpretantur hoc, & illo loco. Vt igitur, quanti facienda ſit ſapientia, nobis exponeret, eam cum pretioſiſsimis quibuſque rebus terreſtribus comparauit. Licet eas omnes ſimul infinitis partibus pretio & æſtimatione ita vincat, vt nequeant interſe cōferri. Similis locus eſt in Sapientia, Venit in me ſpiritus ſapiētiæ, & præpoſui illam regnis, ſedibus, & diuitias nihil eſſe duxi in comparatione illius. Nec comparaui illi lapidem pretioſum. Quoniā omne aurum in comparatione illius, arena eſt exigua, & tāquam lutum æſtimabitur argentum in conſpectu illius. Super ſalutem, & ſpeciem dilexi illam, & propoſui pro luce habere illam, ſequitur in Iob. *Sapien.7.*

20 *Vnde ergo ſapientia venit, & quis eſt locus intelligentiæ.*

Hoc dicit, vt faciat auditorem attentum ſpe rei magnæ, quam dicturus eſt.

21 *Abſcondita eſt ab oculis omnium viuentium.*

Idem eſt, quod illud verſus. 13. Non inuenitur in terra ſuauiter viuentium. Vera enim ſapientia longe differt ab ea, quam habent filij huius ſeculi, qui vocantur à Chriſto: quæ ſapientia carnis dicitur, qua huius vitæ commoda, & res corpori vtiles, atque iucundas ſolerter procurant. Adeo autem, hæc à vera ſapientia, quæ ſpiritus prudentia nominatur, diſtinguitur; vt ei plane contraria ſit, neque in idem ſubiectum conuenire poſſint. Nam prudentia carnis, auctore Paulo, mors eſt: prudentia autem ſpiritus vita, & pax. Quoniam ſapientia carnis inimica eſt Deo: legi enim Dei non eſt ſubiecta: nec enim poteſt. Qui autem in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. *Volucres quoque cæli latet.* Quia cum in terra non ſit; nulla, vel velociſsima res eam indagare, vel ad eam peruenire poteſt. Vt igitur animis noſtris penitus inſitum ſit, ſapiētiam in orbe terrarum non eſſe, ſed è cælo delabi oportere, his dicendi rationibus vſus eſt.

Multum differre inter ſapientiā carnis, & ſapientiam veram.

Rom. 8.

22 *Perditio, & mors dixerunt. Auribus noſtris audiuimus famam eius.*

Quidam ſimpliciter hunc locum intelligendum opinantur, hoc eſt, Neque in perditione, neque in morte ſapientia eſt, Sicut verſu

4. dixit, Abyſſus dicit, Non eſt in me, & mare loquitur, Non eſt mecum. Hebræi neſcio qua ratione ducti perditionem, & morte materiam, quam philoſophi vocant primam, quæ omni vacat forma, interpretantur. Quæ quodammodo Dei ſapientiam declarat. Sed cur informata non etiam declaret? cum forma ſit materia perfectior, ac proinde expreſsius eſt ſapientiæ & potētiæ Dei veſtigiū. Sed non dubito quin diuina quædam philoſophia, & theologia, hoc verſu adumbretur. Nec ſine cauſa perditionem, & mortem eius famam audiuiſſe dicit, cū in cæteris rebus omnibus ad mortales homines pertinentes vllum eius veſtigium, aut vllam eius cognitionem plane eſſe neget. Perditionē ergo exiſtimo hic peccatum eſſe, effectus pro cauſa per metonymiam. Quia enim peccatum inſignem homini perditionem attulit, ſolet perditio pro ipſo vſurpari peccato. Vt in Oſea, Perditio tua Iſrael. Tantummodo in me auxilium tuum. Nihil enim hominis eſt ſolius, niſi peccatum. Nam pœna à Deo etiam imponitur. Mors autem eſt hic illa mors ſecunda, de qua Ioannes ſcribit in Apocalypſi, Pars illorum erit in ſtagno ardenti igne, & ſulphure, quod eſt mors ſecūda. Hac enim morte abſoluitur omnino illa, quam peccatum attulit, perditio. Sapientia igitur non eſt in peccato, neque in æterna morte. Veruntamen rectè dicitur vtrumque eius famam audiuiſſe, quia eſt vtrumque veræ, & perfectæ ſapientiæ contrarium, vnum autē contrarium non niſi per alterum perfectè cognoſcitur: præſertim ea contraria, quorum vnum alterius priuatio eſt, cuiuſmodi hæc ſunt. Quia ergo nemo perfecte cognoſcit, quanta ſit ſtultitia peccatum, niſi qui veram ſapientiam cognoſcat. Recte dicitur peccatum ſapientiæ famam audijſſe: quia qui plene peccati rationem cognouerit, veram etiam ſapientiam cognoſcet. Quod bene intelligitur ex eo, quòd alter in alterius definitione ponatur. Nā ipſe Iob in fine huius capitis, ita ſapientiam deſcribit, Ecce timor Domini, ipſa eſt ſapientia, & recedere à malo intelligentia, malum autem hic peccatum eſt. Quod ita de Auguſtini ſententia Theologi definiunt. Eſt dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei. Lex autem Dei vera ſapientia eſt. Mors etiam illa ſecūda contraria eſt vitæ noſtræ, quæ eſt Chriſtus, vera ſapientia Dei, qui etiam factus eſt vera ſapientia. Nullus etiam vndique perfecte, & abſolute cognoſcit, quanta illa mors ſecunda ſit, niſi qui vitam illam, quam nobis Chriſtus attulit, penitus pernouerit. Hanc ergo diuinam philoſophiam Theologiamque hoc verſu ſatis acute perſtringi opinor. Poſſumus etiam explicare perditionem, & mortem ſapientiæ famam audiiſſe: quia quam primum homo perditus

[Margin notes: Perditio ponitur pro peccato. — *Oſeæ 13.* — *Apoc. 21.* — Perditionem & mortem audiuiſſe ſapientiæ famam. — Eximia quædam Theologia. — *Coloſ. 3.* — *1. Cor. 1.*]

ditus fuit, veræ ſapiētiæ, quæ Chriſtus eſt, rumor ſparſus fuit, cum antea, licet per eam mundus factus ſit, nulla eius mentio facta fuerit: rumorem voco illa verba, quæ ſerpenti dicta ſunt, Ipſa conteret caput tuum. Ipſum eſt in Hebræo, ſemenq; mulieris, quod Chriſtus fuit, referri putatur, ipſa etiam mulier per ipſum ſemen caput contriuit ſerpentis. Quia igitur ſapientia hominem morti, & perditioni obnoxium reſtituit, tanquàm mortis, & perditionis verum contrarium, idque ſignificatum fuit, cum primum mors, & perditio extitit, & in tanto damno reſarciendo Deus maximè ſapientiam ſuam declarauit, doctiſsime mortem, & perditionem ſapientiæ famam auribus ſuis audiiſſe dicit. Cum igitur tot hactenus res numerauerit, quibus reliquas omnes orbis terrarum comprehendi vult, quæ prorſus Sapientiæ locum ignorauerint: docet deinde, quis, vbi ſit ſapientia certum, & exploratum habeat. Geneſ. 3.

23 *Deus intelligit viam eius, & ipſe nouit locum illius.*

Via ſapientiæ eſt lex Dei. Si enim legem, & præcepta Dei ſeruauerimus, ad veram perueniemus ſapientiam, ipſaque ſapientia id declarat, dicens in prouerbijs, Beati qui cuſtodiunt vias meas, Audite diſciplinam, & eſtote ſapientes, & nolite abijcere eam. Diſciplinam vias ſuas expoſuit eſſe. Diſciplina vero lex Dei eſt. Et alio loco id ipſa ſapientia docet, dicens, In vijs iuſtitiæ ambulo, in medio ſemitarum iudicij. Locus autem ſapientiæ eſt ipſe Deus, ſicut ipſa dicit ſapientia, Ego ex ore altiſsimi prodij, primogenita ante omnem creaturam. Quare in cuius mente Deus non habitauerit, in eo ſapientia eſſe non poteſt. Neq; vera ſapientia ab alio, quàm à Deo quæri poteſt, neq; ſine eius ope vllo modo quiſquam eam ſibi parit. Quod in ſapientia demonſtratur, Quæ in proſpectu ſunt inuenimus cum labore. Quæ autem in cælis ſunt, quis inueſtigauit? Senſum autem tuum, quis ſciet, niſi tu dederis ſapientiam, & miſeris ſpiritum ſanctum tuum de altiſsimis? Propterea que monet Iacobus, Si quis indiget ſapientia, poſtulet à Deo, qui dat omnibus affluenter.

Quæ via ſit ſapientia inueniendæ. Prouer. 8. Eccli. 24. Locus ſapientiæ vbi ſit. Sapien 9.

24 *Ipſe enim fines mundi intuetur, & omnia, quæ ſub cælo ſunt reſpicit.* Iacob 1.

Ex quo fit vt locus, & via ſapientiæ Deum latere non poſsit.

25 *Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in menſura.*

26 *Quando ponebat pluuijs legem, & vias procellis ſonantibus.*

27 *Tunc vidit illam.*

Antequam Deus quidquam efficeret, ſapientiam ſuam in ſe tantum cernebat: at ſimul atque vniuerſum, & eas res quas amplectitur confecit, non ſolum in ſe ſed etiam in alijs rebus ſuã ſapientiam

Geneſ. 1. tiam cognoſcit. Quia vero res omnes infinita ſapientia creatæ ſunt, ita factum eſt, vt eſſent abſolutiſsimæ perfectiſsimæque valde denique bonæ, vt eſt in Geneſi. Sicut artifex non ſolum ex ea, qua imbutus eſt arte, ſed etiam ex opere ab eo confecto artis ſuæ vires cognoſcit: ita Deus ſapientiam ſuam non in ſe ſolum, ſed etiam rebus ſua ſapientia effectis conſiderat. Et propterea Iob dicit quando fecit orbem terrarum, tunc eam vidiſſe quia omnia ſapientia facta ſunt, & in eis expreſsiſsimum ſapientiæ veſtigium relinquebatur. Id quod canit Dauid, Quam magnificata ſunt opera tua Domine, omnia in ſapientia feciſti, impleta eſt terra poſſeſsione tua. Et ipſa ſapientia in prouerbijs, Quando præparabat cælos, aderam, quando certa lege & gyro vallabat abyſſos, &c. cum eo eram cuncta componens, Quod dicit fecit ventis pondus, &c. Omnia enim, vt eſt in ſapientia, diſpoſuit Deus in menſura numero, & pôdere. Quod Theologi vocant, Modo, ſpecie, & ordine, vt alio nos loco expoſuimus. Quod etiam pluuijs legem poſuiſſe dicit, quænam hæc lex fuerit, declarauit ipſe. cap. 26. Qui ligat aquas in nubibus ſuis, vt non erumpant pariter deorſum. Viã vero quam etiam poſuiſſe dicit procellis ſonantibus vt Hebræi declarant חזיז קלות hazit colot fulguri, vel coruſcationi tonitruorum. Vel vt vulgatus in Zacha. 10. verſ. 1. Nubibus, Eadem enim eſt horum omnium via, quæ firmamentum in Geneſi appellatur, de quo ſcribitur, Dixit Deus, Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Phyſicis autem firmamentum eſt media aeris regio, in qua nubes, imbres, venti cogũtur, & fulgura, & tonitrua exiſtunt. Ex his autem paucis rebus, quas commemorauit, omnium rerum creationem, quæ narratur in Geneſis primo capite, intelligi vult. Cum igitur Deus res effecit in cunctis ſimul, & in ſingulis per ſe ſuam vidit ſapientiam, eo modo quem diximus. *Et narrauit*, Ideſt, cum alijs rebus cõmunicauit. Ante enim erant rerum omnium, quaſi imagines in mente Dei opt. maxi. cũ ijs tamen nihil ſuæ ſapientiæ communicauit, quouſque tandem illas creauit. *Et præparauit*, ideſt, Illam rebus omnibus præpoſuit, vt illa actiones, & officia ſua dirigerent, vt tunc ſuum officij munus bene præſtare putarentur, cum ſapienter illud obijſſent. Et inueſtigauit, Id eſt, Illam a rebus omnibus requiſiuit. Sic vt grauiter in eas res animaduerteret, quæ ſapientiam amiſiſſent, vt angelos, quia inſipienter Deo repugnarunt, in tenebras æternas, & vincula cõiecit, hominem, quia ſtulte Deo non obediuit, è Paradiſo voluptatis eiecit, & amicitia ſua indignum duxit.

Dei ſapientia in rerũ creatione demõſtratur.

Pſal. 103.

Prouer. 8.

Geneſ. 1.

28 *Et dixi homini, ecce timor Domini ipſa eſt ſapientia, & recedere a malo, intelligentia.*

Putauerat homo ſtulte deceptus à dæmone bonis eius inuidente, ſapiētiam in edendo fructu vetito eſſe poſitam; in hac enim ineptiſsima opinione Dæmon ei inſidias omnes inſtruxit, dicens mulieri, In quocunque die comederitis ex eo, eritis ſicut dij ſcientes bonum, & malum. At mãlo & incommodo magno ſuo eruditus cognouit non in ea re, quam putarat, ſed in timore Dei, qui faceret, vt à malo, & ſcelere illo nefario recederet, & legem eius violare non auderet ſapientiam & intelligentiam verſari. Quod quidem ſupplicio magno angelorum, & hominum ſatis aperte iam inde à mundi principio hominibus demonſtratum eſt. Quocirca dicit Eccleſiaſticus, Initium ſapientiæ timor Domini, & cum fidelibus in vulua concreatus eſt, & cum electis feminis graditur, cum iuſtis, & fidelibus agnoſcitur. Et paucis interiectis addit. Plenitudo ſapientiæ eſt timere Deum. Itaque Alpha & Omega (vt Ioannis vtar ratione dicendi) totius ſapientiæ eſt timor Dei.

Qua in re Demon homini inſidias collocauerit

Geneſ. 1.

Eccli. 1.

CAP. XXIX.

A*Ddidit quoque Iob aſſumens parabolam ſuam, & dixit.*

2 *Quis mihi tribuat, vt ſim iuxta menſes priſtinos, ſecundum dies quibus Deus cuſtodiebat me?* A

3 *Quando ſplendebat lucerna eius ſuper caput meum, & ad lumen eius ambulabam in tenebris?*

4 *Sicut fui in diebus adoloſcentiæ meæ, quando ſecreto Deus erat in tabernaculo meo.*

5 *Quando erat Omnipotens mecum: & in circuitu meo pueri mei?*

6 *Quando lauabam pedes meos butyro, & petra fundebat mihi riuos olei?*

7 *Quando procedebam ad portam ciuitatis, & in platea parabant cathedram mihi.* B

8 *Videbant me iuuenes, & abſcondebantur: & ſenes aſſurgentes ſtabant.*

9 *Principes ceſſabant loqui, & digitum ſuperponebant ori ſuo.*

10 *Vocem ſuam cohibebant duces, & lingua eorum gutturi ſuo adhærebat.*

11 *Auris audiens beatificabat me & oculus videns teſtimonium reddebat mihi.*

12 *Eo quòd liberaſſem pauperem vociferantem, & pupillum cui non eſſet adiutor.*

13 *Bene-*

Benedictio perituri ſuper me veniebat, & cor viduæ conſolatus ſum.
13 *Iuſtitia indutus ſum: & veſtiui me, ſicut veſtimento, & diademate, iu-*
14 *dicio meo.*
15 *Oculus fui cæco, & pes claudo.*
16 *Pater eram pauperum: & cauſam, quam neſciebam, diligentiſsimè in-*
ueſtigabam.
17 *Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam.*
18 *Dicebamq́; In nidulo meo moriar, & ſicut palma multiplicabo dies.*
19 *Radix mea aperta eſt ſecus aquas, & ros morabitur in meſſione mea.*
20 *Gloria mea ſemper innouabitur, & arcus meus in manu mea inſtaura-*
bitur.
21 *Qui me audiebant, expectabant ſententiam, & intenti tacebant ad con-*
ſilium meum.
22 *Verbis meis addere nihil audebant, & ſuper illos ſtillabat eloquium*
meum.
23 *Expectabant me ſicut pluuiam, & os ſuum aperiebant quaſi ad imbrē*
ſerotinum.
24 *Si quando ridebam ad eos, non credebant, & lux vultus mei non cade-*
bat in terram.
25 *Si voluiſſem ire ad eos ſedebam primus cumque ſederem quaſi rex cir-*
cunſtante exercitu, eram tamen mœrentium conſolator.

1 *Addidit quoque Iob aſſumens parabolam ſuam, & dixit.*

Hoc dicens ſignificat Iob tacuiſſe aliquantulū, ac verba hæc dein de feciſſe, quibus luculenter narrat, quam proſperam fortunam traxerit, antequam in tot miſerias veniret, vt ita, quantæ illæ ſint, declaret. Nam miſerum profecto eſt homini calamitoſo fœlicem fuiſſe; ea de cauſa, quam tradit Euripides.

κεκλημένῳ δὲ φωτὶ μακαρείῳ ποτὲ
αἱ μεταβολαὶ λυπηρόν. ᾧ δ' αἰεὶ κακῶς
ἔστ', οὐδὲν ἀλγεῖ συγγενῶς δύστηνος ὤν.

Viro qui fœlix aliquod fuit, moleſta eſt mutatio: cui vero ſiniſtra fortuna fuerit, nihil dolet, cum ei familiaris ſit calamitas.

2 *Quis mihi tribuat, vt ſim iuxta menſes priſtinos ſecundum dies in qui-*
bus Deus cuſtodiebat me.

Deus enim cuſtodit cui nihil obeſt, aut incommodo eſt, ſicut dixit David,

Dauid, Angelis ſuis Deus mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus vijs tuis, in manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Proſperam igitur ſuam fortunam non caſu aut conſilio ſuo, ſed benignitate & auxilio Dei ſibi accidiſſe ait. Id quod quicumque pius vir debet habere pro certo. Multis autem dicendi modis, ſequentibus quatuor verſibus Dei auxilium ſignificat, quod non leuem coniecturam affert eloquentia valuiſſe, & Hebræam linguam non inopem, vt aliqui opinantur, ſed copioſam fuiſſe. *Pſalm. 90.* *Proſpera fortuna Deo aſcribenda.*

3 *Quando ſplendebat lucerna eius ſuper caput meum.*
Id eſt, quando mihi auxilio erat, & multis gloriæ inſignibus, & ornamentis augebar. Qua dicendi ratione vſus eſt Eſaias, Erit tibi Dominus in lucem ſempiternam, & complebuntur dies luctus tui. *Eſai. 60.* *Et ad lumen eius ambulabam in tenebris.* Tenebræ, vt ſæpe hoc libro diximus calamitates, & miſerias in ſcriptura ſignificant. Innuit ergo, Si quid aduerſi eueniret, facile Dei patrocinio leuabam. Nihil enim viros bonos vehementer conturbat, cum Deum ſibi adeſſe ſentiant. Quod ſentiës dicebat Dauid, Dominus illuminatio mea, & ſalus mea: quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? *Facile Deo calamitates leuari.* *Pſalm. 29.*

4 *Sicut fui in diebus adoleſcentiæ meæ; quando ſecreto Deus erat in tabernaculo meo.*
Id eſt, domeſticas res meas tuebatur, & ſecundabat.

5 *Quando erat omnipotens mecum.*
Id eſt, mihi fauebat. Narrat deinde, quanta commoda emolumentaque Dei auxilio, quod tot modis expoſuit, fuerit conſecutus. *Et in circuitu pueri mei.* Puer, & filium, & famulum in ſcriptura ſignificat, & vtrumque hoc loco quadrat, id eſt, Multos filios, & famulos habebam, qui mihi præſto aderant, & dicto audientes erant.

6 *Quando lauabam pedes meos butyro.*
Id eſt multo abundabam butyro. Similis locutio eius, quæ eſt in Geneſi, Lauabit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine vuæ pallium ſuum. Quo in primis ſignificari puto magnam gregum & armentorum copiam habuiſſe, ſicut in primo capite narratur. *Et petra fundabat mihi riuos olei?* Id eſt, magna mihi olei copia ſuppetebat. Græci vero ſententiã huius loci ſpectantes, quæ in eo cernitur, vt multas declaret ei fuiſſe diuitias, ſpecieſque pro genere poni, hãc ſpeciem, quæ eſt in Hebræo prætermittentes aliam ſcripſerunt, ita conuertentes τὰ δ' ὄρη μου ἐχέοντο γάλακτι, montes mei fluebant lacte. Ad multam alludentes pecorum, & armentorum copiam, quæ in montibus eius paſcebatur. *Geneſ. 49.*

7 *Quando*

7 *Quando procedebam ad portam ciuitatis, & in platea parabant cathedram mihi?*

Id eſt, Tantam apud meos ciues auctoritatem habebam, vt multi meum conſilium quærerent, & expectarent, id enim ſignificari puto verbis illis, Parabant cathedram mihi, id enim eorum eſſe videtur, qui doceri cupiebant. Hanc autem in vulgus auctoritatẽ ſolet multa prudentia cum opibus coniuncta parere.

8 *Videbant me iuuenes, & abſcondebantur.*

Hoc erat magnum eius reuerentiæ, quam ei exhibebant ſignum, iuuenes enim homines graues, quos reuerentur timent, neque in eorum conſpectu eſſe audent; quod à luſibus, quos ipſi amant, valde alieni ſint. *& ſenes aſſurgentes aſtabant.* Hoc erat etiam reuerentiæ, & honoris quem ei deferebant indicium. Noſtra quoque ætate aſſurgimus, vt alicui honorem tribuamus.

9 *Principes ceſſabant loqui, & digitum ſuperponebant ori ſuo.*

10 *Vocem ſuam cohibebant duces, & lingua eorum gutturi ſuo adhærebat.*

Iob ſententiam expectantes: quo ſatis aperte declarabant, quantum apud ſe ponderis haberet, & quam probata ſibi Iob eſſet prudentia.

11 *Auris audiens beatificabat me.*

Audiens ſcilicet me de quacunque re verba facientem. *Et oculus videns teſtimonium reddebat mihi.* Æqui ſcilicet, & prudentis hominis, quod teſtimonium, vel voce, vel corporis aliquo ſigno dari poterat. Corporis ſignum intellexerunt Græci ita conuertentes ὀφθαλμὸς δὲ ἰδών με ἐξέκλινεν. Oculus videns me declinabat, de via ſcilicet, honorem habens.

12 *Eo quod liberaſſem pauperem vociferantem, & pupillum cui non eſſet adiutor.*

Narrat, quibus officijs in tantam gloriam aſcendiſſet. Miſericordia primum, quæ Deo in principibus gratiſsima eſt, qua commotus pauperibus, pupillis, ijs denique, qui humanis præſidijs erant deſtituti, oppreſsis auxilium afferebat. Vel ſi magiſtratum gerebat, erat id iuſtitiæ munus, id quod Deus per Eſaiam ſummo iure requirit dicens, Diſcite benefacere: quærite iudicium, ſubuenite oppreſſo, iudicate pupillo, defendite viduam.

13 *Benedictio perituri ſuper me veniebat,*

Id eſt, periturus mihi felicitatem precabatur. Periret enim, niſi ego ei adiumentum importarem. *Cor viduæ conſolatus ſum.* In Hebræo eſt ארנן arnen canere faciebam, quod poteſt intelligi ei lætitiam, & conſolationem afferens. Sicut intellexit, hoc modo cõuertens

tens vulgatus. Vel eam canere feci meas laudes, bona mihi precantem. Hoc modo Græci intellexerunt, nam transferunt στόμα δὲ χήρας με εὐλόγησε os viduæ benedixit mihi. Cohæretque cum prima verſus parte, Benedictio perituri, &c.

14 *Iuſtitia indutus ſum: & veſtiui me, ſicut veſtimento, & diademate, iudicio meo.*

Id eſt, iuſtitiam maxime amplexus ſum, vt ab ea digitum nuſquã. Quo dicendi modo vſus eſt Eſaias, Erit iuſtitia cingulum lumborum eius. *Eſai.* 11.

15 *Oculus fui cæco, & pes claudo.*

Id eſt, erga miſeros & afflictos benignus & beneficus eram vniuſcuiuſque neceſsitati inſeruiens. Vt ſit ſpecies pro genere, vt ſtatim declarat.

16 *Pater eram pauperum.*

Hoc illud eſt, quod Paulus præſtare monet, dicens, Neceſsitatibus ſanctorum communicantes. *& cauſam, quam neſciebam, diligentiſsimè inueſtigabam.* Eius id eſt, qui nulli iniuriam facere, ſed iuſtum iudicium reddere cupit, Ex quo intelligitur Iob magiſtratum iniſſe. *Rom.* 12.

17 *Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam.*

Alludit ad modum beſtiæ ſanguinariæ, ex rapto viuentis, quæ dentibus lacerat prædam, vt hominem ſignificet in alios iniurioſum, qui fortunas diripit alienas, vel famam lædit, vel quoquo modo alium vexat: quibus infeſtum ſe fuiſſe dicit, vt pauperibus & infirmis opem ferret. Qua ratione loquendi Dauid etiam vſus eſt, Quoniam tu percuſsiſti omnes aduerſantes mihi ſine cauſa, dentes peccatorum contriuiſti. Quod maxime decet potentes homines, eos præſertim, qui in magiſtratu ſunt. Quod per Dauidem, Deus fieri præcipit, Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate.

Maxime decet principes pauperes ab iniurioſis defendere. *Pſal.* 3. *Pſal.* 81.

18 *Dicebamque, in nidulo meo moriar.*

Id eſt, in patria & domo mea fortunis, & liberis meis fruens. Poterat ſibi id polliceri: id enim præmij Deus promittit ijs, qui ſuã legem ſeruauerint, Comedetis panem veſtrum in ſaturitate, & abſque pauore habitabitis in terra veſtra. Dabo pacem in finibus veſtris. Dormietis, & non erit, qui exterreat, auferam malas beſtias, gladius non tranſibit terminos veſtros. Sequitur autem, *& ſicut palma multiplicabo dies.* Id etiam Deus bonis viris promittit, Cuſtodite leges meas atque iudicia, quæ faciens homo viuet in eis. Et huic Iobi ſpei Deus cumulatiſsime reſpondit. Nam in fine libri diu Iob vixiſſe multis copijs, & facultatibus abundãs

Leuit. 26. *Leuit.* 18. Deus bonorum virtutẽ tentare non eos perdere vult.

narratur. Deus enim, vt virtutem bonorum virorum tentet, non vt perdat, eos nonnunquam magnis incommodis afficit. In momento indignationis abſcondi faciem meam parumper à te, & in miſericordia ſempiterna miſertus ſum tui, Deus per Eſaiam
Eſai 54. loquitur.

19 Radix mea aperta eſt ſecus aquas, & ros morabitur in meßione mea.

Docet cur à Deo tranquillam vitam ſperaret, idque exponit ex translatione arboris, ſecundum aquas plantatæ, quæ ab illis irrigata diutius amœnitatem, & vbertatem conſeruat. Quibus arboribus confert Dauid eos, qui Dei ſibi gratiam conciliarunt dicens, Et erit tanquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Quod meſſionem dicit, in Hebræo eſt קציר catſir meſſem, & ramum ſignificans. Meſſem hoc loco non ſolum vulgatus interpres, ſed etiam Græci, & Chaldæus conuertunt. Sed quidam ramum interpretantur, & apte ſic metaphoram poſitam perſequitur. Nam ramos arboris ſecus aquas plantatæ multum roris habere neceſſe eſt ex vaporibus aquarum coacti. Cum ergo radices aquis, rami rore aſsidue recreentur, non poteſt non ſemper amœna, & læta eſſe, vt merito viri boni eius ſimiles eſſe dicantur.

20 Gloria mea ſemper innouabitur, & arcus meus in manu mea inſtaurabitur.

Id eſt, gloria ſemper, auctoritate, & potentia valebo. Quod eadem de cauſa ſibi polliceri poterat. Nam viris bonis id pollicetur Deus, Cornu eius exaltabitur in gloria. Repetit deinde quan-
Pſal. 112. tam apud ciues ſuos auctoritatem obtinuiſſet, quantique ſua ſermonis, & conſilij prudentia fieret, dicens.

21 Qui me audiebant, expectabant ſententiam, & intenti tacebant ad conſilium meum.

22 Verbis meis addere nihil audebant, & ſuper illos ſtillabat eloquium meum.

Hæc vltima verba quidam exponunt, Quæ dicerem alter alteri renunciabat. Sed longe melius eſt, vt exponamus gratiſsimo, & attentiſsimo animo verba mea accipiebant. ita enim vertit Chaldæus, & eis תשפר tiſpar pulcher erat ſermo meus. Et Græci περιχαρεῖς δ' ἐγίνοντο ὁπόταν αὐτοῖς ἐλάλουν, læti erant cum loquebar illis. Cohæretque maxime cum eo, quod ſequitur, quo videtur exponere, quàm grata fuiſſet eis eius oratio.

Expe-

23 *Expectabant me ſicut pluuiam, & os ſuum aperiebant quaſi ad imbrē ſerotinum.*

Id eſt, mea auctoritas, & de quacunque re ſententia tam grata erat eis, vt illam eo ſtudio expectarent, quo ager pluuiam autum no, vel vere expectare videtur. Vt enim ager tunc pluuiam expe-ctat, vt fruges producat, ita ipſi vt ſententiam ferrent, quid ſibi fa ctu eſſet opus.

24 *Si quando ridebam ad eos, non credebant.*

Id eſt, tanta mea erat grauitas apud eos; vt ſi quando indulgēter, & cum riſu loquerer cum illis, adhuc ſe riſui, & indulgentiæ meæ non crederent, ſed timerent, & reuerentiam ſeruarent. *& lux vultus mei non cadebat in terram.* Clarius in Hebræo, Lucem vultus mei non abijciebant, id eſt, Me ridentem, aut hilari & læto vultu nunquam contemnebāt: quemadmodum Michol contempſit Da uidem ſaltantem ante arcam. Eſtque maximæ quidem prudentiæ in riſu, & ioco ita grauitatem tenere, vt nihilominus ei reuerentia exhibeatur.

25 *Si voluiſſem ire ad eos, ſedebam primus, cumque ſederem quaſi rex circunſtante exercitu.*

Itaque non ſolum in optimatibus numerabatur, ſed omnes etiam ei primas deferebant. Ex quo intelligitur quantam poſsint ij, quibus amplæ copiæ ſuppetunt, auctoritatem, grauitatem & gratiam in vulgus ſibi acquirere, ſi vitam cum virtute coniungant. *Eram tamen mœrentium conſolator.* Id eſt, grauitas & auctoritas mea non erat difficilis atque moroſa, ſed cum humanitate & comitate coniuncta: magnā enim mœrentes conſolationem ex me accipiebant. Cuiuſmodi Chriſti grauitas in Euangelio fuiſſe deſcribitur, dum cum publicanis, & peccatoribus manducaſſe narratur: & pueros ad eum accedere non veritos fuiſſe. Sæd in Hebræo eadem comparationis nota ponitur, quæ in ſuperiori verſus parte, cum dicit, *Quaſi rex &c.* Itaque id ita ad verbum in Hebræo eſt, Sedebam, quaſi rex in exercitu, & quaſi qui lugentes conſolatur. Et cum hac ſimilitudinis nota Græci, & Chaldæus conuertunt. Quare ita quidam intelligendum exiſtimant. Cum apud illos ſederem, ita ab ore meo pendebant, ſicut lugentes pen dere ab eo ſolent, qui verbis eos conſolatur.

CAP. XXX.

A *NVnc autem derident me iuniores tempore, quorum non dignabar pa-*
tres ponere cum canibus gregis mei.
2 *Quorum virtus manuum mihi erat pro nihilo, & vita ipſa putaban*
tur indigni.
3 *Egeſtate & fame ſteriles, qui rodebant in ſolitudine, ſqualentes cala-*
mitate & miſeria.
4 *Et mandebant herbas, & arborum cortices, & radix iuniperorum*
erat cibus eorum.
5 *Qui de conuallibus iſta rapientes, cum ſingula reperiſſent, ad ea cum-*
clamore currebant.
6 *In deſertis habitabant torrentium, & in cauernis terræ, vel ſuper*
glaream.
B 7 *Qui inter huiuſcemodi lætabantur, & eſſe ſub ſentibus delicias compu-*
tabant.
8 *Filij ſtultorum & ignobilium, & in terra penitus non parentes.*
9 *Nunc in eorum canticum verſus ſum, & factus ſum eis in prouer-*
bium.
10 *Abominantur me, et longe fugiunt à me, & faciem meam conſpuere*
non verentur.
11 *Pharetram enim ſuam operuit, & afflixit me, & frenum poſuit in os*
meum.
12 *Ad dexteram orientis calamitatis meæ ilico ſurrexerunt: pedes meos*
ſubuerterunt, & oppreſſerunt quaſi fluctibus ſemitis ſuis.
13 Diſſipauerunt *itinera mea, inſidiati ſunt mihi: & præualuerunt, & non*
fuit qui ferret auxilium.
C 14 *Quaſi rupto muro, & aperta ianua irruerunt ſuper me, & ad meas*
miſerias deuoluti ſunt.
15 *Redactus ſum in nihilum, abſtulit quaſi ventus deſiderium meum, &*
velut nubes pertranſiit ſalus mea.
16 *Nunc autem in memetipſo marceſcit anima mea, & poſſident me dies*
afflictionis.
17 *Nocte os meum perforatur doloribus: & qui comedunt non dor-*
miunt.
18 *In multitudine eorum conſumitur veſtimentum meum, & quaſi capi*
tio tunicæ ſuccinxerunt me.
19 *Comparatus ſum luto, & aſſimilatus ſum fauillæ & cineri.*

20 *Clamo ad te, & non exaudis me ſto, & non reſpicis me.*
21 *Mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tua aduerſaris mihi.*
22 *Eleuaſti me, & quaſi ſuper ventum ponens eliſiſti me valide.*
23 *Scio quia morti trades me, vbi conſtituta eſt domus omni viuenti.* D
24 *Verumtamen non ad conſumptionem meam emittis manum tuam: & ſi corruerint, ipſe ſaluabis.*
25 *Flebam quondam ſuper eo, qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi.*
26 *Expectabam bona, & venerunt mihi mala: præſtolabar lucem, & eruperunt tenebræ.*
27 *Interiora mea efferbuerunt abſque vlla requie, præuenerunt me dies afflictionis.*
28 *Mærens incedebam, ſine furore, conſurgens, in turba clamaui.*
29 *Frater fui draconum, & ſocius ſtruthionum.*
30 *Cutis mea denigrata eſt ſuper me, & oſſa mea aruerunt præ caumate.*
31 *Verſa eſt in luctum cithara mea, & organum meum in vocem flentium.*

1 *Nunc autem derident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei.*

Superiori capite proſperam ſuam fortunam enarrauit. Hoc vero capite narrat aduerſam. Ex quo intelligi licet, quàm miſera ſit vitæ noſtræ ratio, quæ tam grauem in breui, & tam celerem commutationem accipiat. Quis enim opibus confidat, quæ tam facile diſsipantur? quis amicis, qui opibus diſsipatis minimum deſerunt, & nonnunquam contrarij fiunt. Sed quam miſera fuerit Iobi commutatio videre licet. Cum diues eſſet, ſenes aſſurgentes ſtabant, principes ceſſabant loqui, &c. Fortunis amiſſis vel è viliſsimis, & abiectiſsimis hominibus contemnitur, qui ei valde moleſti fuiſſe, & vehementer ſtomachum mouiſſe videntur. Nam eorum vilitatem multis exequitur. Ob eamque rem quidam dixit.

οὐκ ἔστι πενίας οὐδὲν ἀθλιώτερον

ἐν τῷ βίῳ σύμπτωμα, κἂν γὰρ φύσει,
σπουδαῖος ἦς, πένης δὲ καταγέλαστος.

Non eſt paupertate miſerior vllus in vita caſus. Quamuis enim natura ſtudioſus & bonus fueris, ſed pauper ludibrio haberis. Quòd dicit. *Non dignabar ponere cum canibus gregis mei.* Varie exponitur. Quidam, Canes meos curandos non committerem. Alij, Vt vna cum canibus meis domum cuſtodirent. Sed planius eſt, ſi exponamus, Viliores mihi erant canibus meis. Cuius rei rationem exponit dicens.

2 *Quorum virtus manuum mihi erat pro nihilo, & vita ipſa putabantur indigni.*

Id eſt, erant prorſus inutiles, ſic vt fruſtra viuere viderentur; erãt denique, vt quidam dixit, Terræ inutile pondus. Nam cunctis animalibus vita data eſt propter quaſdam vel vtiles, vel honeſtas actiones, quas quod non præſtiterit, merito indignum habetur vita. Sicut acute quidam de ſue dixit; Vitam ei eſſe datam pro ſale. Primam verſus partem eodem modo transfert Chaldæus, eandemque Græci habent ſententiam, qui verbum de verbo Hebræa tranſtulerunt. Sed illud *Et vita putabantur indigni.* Per paraphraſin à vulgato redditum fuiſſe videtur, nam ita ad verbum eſt, in Hebræo, Super ipſos perijt ſenium, & ita vertit Chaldæus, Græci vero ἐπ' αὐτοὺς ἀπώλετο συντέλεια ſuper ipſos perijt maturitas. Senium maturitatem vocaſſe videntur. Eandemque ſententiam, quam vulgatus reddit, hæc verba habere puto, id eſt, Inutiliter fruſtraque ætatem exegerunt. Quã viles & miſeri fuerint, exponit deinde, dicens.

3 *Eſtate & fame ſteriles.*

In Hebræo eſt גלמוד galmud ſolitarius. Poteſtque vel de liberis intelligi, vt ab omnibus claſsicis interpretibus intelligitur. Nam vulgatus ſteriles vertit. Græci ἄγονος. Chaldæus ולא ולד ve lo velad ſine filijs. Ab alijs de humano conſortio intelligitur. Hoc eſt, humanum fugiebant conſortium, in lucem venire timentes. *Qui rodebant in ſolitudine.* Simile hoc eſt eius, quod ſequenti verſu dicitur, & mandebant herbas, & arborum cortices. Sed in Hebræo eſt עקרים hocrim, quod non ſatis cognitæ ſignificationis eſſe videtur, raro enim in libris ſacris reperitur. Græci, & Chaldæus, & Hebræi Fugientes in ſiccitatem conuertunt, eadem tamen videtur eſſe ſententia: nam ſi fugiebant in ſiccitatem, id eſt, ſolitudinem, erant ibi veſcentes ijs rebus, quæ in ſolitudine ſunt, herbis, radicibus vel corticibus. *Squalentes.* Hebraice eſt אמש emes, quod

heſter-

heſternam noctem proprie Hebræis ſignificat,& propterea Græci conuerterunt ἐχθὲς heri,Chaldæus חשוך ברמשא haſoch beramſa tenebroſam veſperi.Idem vero Latinis eſt verſari in tenebris, & in ſqualore,& hac de cauſa vulgatus conuertiſſe videtur. *Squalentes calamitate, & miſeria.*

4 *Et mandebant herbas, & arborum cortices.*

Genus pro ſpecie poſuit,herbas vertens,nam in Hebræo eſt מלוח maluah,quod maluam quidam vertunt. Græci ἅλιμα herba quædam famem arcens. Sed eſt ad verbum in Hebræo ſuccidentes maluam iuxta arbuſtum. Græci verterunt οἱ περικλῶντες ἅλιμα ἐπὶ ἠχοῦντι, frangentes alima iuxta reſonantem, quoniam eſt in Hebræo שיח ſiah, quod Hebræis eſt arbuſtum, ſi vero radix eius ſit שוח ſuah, quod eſt loqui murmurare, verti eo modo poteſt,quo vertunt Septuaginta, ad murmur alludentes arbuſtorum, cum à ventis mouentur. Vulgatus autem intellexit, Mandebant, quod eſt ſuper arbuſta, id eſt, Cortices arbuſtorum, & propterea cortices arborum conuertit. *Et radix iuniperorum erat cibus eorum*. Ita eſt etiam in Hebræo, ſed Græci pro radice iuniperorum ἅλιμα herbam illam, quæ famem tollere dicitur, tranſtulerunt.

5 *Qui de conuallibus iſta rapientes, cum ſingula reperiſſent, ad ea cum clamore currebant.*

Id eſt,tanta fame premebantur, vt ſi iſta, radices ſcilicet iuniperorum,aut maluas in conuallibus reperiſſent, ita lætarentur vociferantes, tanquam ſi rem precioſam reperiſſent, ad ea conuellenda currebant. Hebræa tamen ita verbum de verbo vertemus, E medio expellebantur,clamabant in eos ſicut fur. Id eſt, Adeo abiecti & famelici erant; vt vnuſquiſque ſibi ab illis timeret, ne bona eius furarentur. Ita enim vſu venire ſolet, vt homines nimis egeni atque famelici in huiuſmodi metu ponantur. Ex quo fiebat,inquit, vt ex media vel vrbe, vel republica tanquam fures eijcerentur, omnibus, Cauete cauete furem,clamantibus.ſed גו geu, quod medium eſt Hebræis ſi pro ו vau ſit י iod, vt facile eſſe poteſt,cum literæ valde ſimiles ſint, vt pluribus locis commemorauimus,vallem ſignificat. גרש garas ambiguum eſt,Hebræis expellere,vulgato rapere ſignificauit. Illud *Singula cum reperiſſent.* per paraphraſin addi potuit. Reliqua, *ad ea cum clamore currebant*, in Hebræo ſunt. Idem enim eſt, quod illud,Clamabant ad ea,ſicut fur. Ita enim extremus verſus conuerti poteſt. Id eſt, clamabant auiditate conuellendi illa, ſicut clamatur cupiditate comprehendendi furis.Græci vero longe liberiori paraphraſi vſi

ſunt, ita enim conuertunt ἄτιμοι δὲ καὶ πεφαυλισμένοι ἐνδεεῖς παντὸς ἀγαθοῦ καὶ οἱ ῥίζας ξύλων ἐμασῶντο ὑπὸ λιμοῦ μεγάλου ἐπανέστησάν μοι, κλέπται viles, & futiles, & omni bono vacantes, qui radices arborum mandebant præ magna fame, fures inſurrexerunt in me. Sequitur autem.

6 *In deſertis habitabant torrentium.*

Vel vt eſt in Hebræo בערוץ baharuts, In cauernis torrentium habitabant, vrbibus enim excluſi ibi latebant. Septuaginta etiam τρῶγλαι foramina petrarum conuertunt. *Et in cauernis terra, vel ſuper glaream.* Glarea eſt terra lapidoſa, qualis in fluuiorum ripis, vel maris litoribus eſſe ſolet. Poteſt etiam ex Hebræo conuerti, In cauernis terræ vel petrarum.

7 *Qui inter huiuſcemodi lætabantur.*

Tanta eorum erat penuria, vt recte ſecum agi, ſi huiuſmodi loca inuenirent, putarent. Hebræa ſic ad verbum ſe habent, Inter arbuſta clamabunt, quod poteſt intelligi, vel præ lætitia, quòd illa loca eſſent conſecuti, vt intelligit vulgatus, vel præ mœrore, quòd fame confecti alium locum, vbi acquieſcerent, reperire non poſſent. Græci traducunt ἀνὰ μέσον εὐήχων βοήσονται in medio beneſonantium clamabunt. Diximus verſu 4. cur שיח ſiah, ſonantem Græci transferant, *Et eſſe ſub ſentibus delicias computabant.* Poteſt etiam verti, Sub ſentibus congregabantur.

8 *Filij ſtultorum & ignobilium, & in terra penitus non parentes.*

Id eſt homines obſcuri, qui cætui ſe hominum oſtendere non audebant. Poteſt illud, *In terra penitus non parentes* Ita verti, Abiectiores ſunt terra ipſa.

9 *Nunc in eorum canticum verſus ſum.*

Id eſt, de calamitate, & miſeria mea carmina componunt. Sicut etiam dixit Dauid, In me pſallebant, qui bibebant vinum, Et Hieremias, Factus ſum canticum eorum tota die. *Et factus ſum eis in prouerbium.* Id eſt, mecum homines calamitoſos conferunt, dicentes Iob calamitoſior. Poteſt etiam verti, Sermo ſum eis, id eſt, De me loquuntur. Sicut etiã dicebat Dauid, Aduerſum me loquebantur, qui ſedebant in porta. Vtraque verſio ſimul ponitur in regibus. Erit Iſrael in prouerbium, & in fabulam cunctis populis.

Pſal. 68.
Hiere. 3.
Pſal. 68.
3. Reg. 9.

10 *Abominantur me, et longe fugiunt à me, & faciem meam conſpuere non verentur.*

Quod facinus per ſe declarabat abiectiſsimorũ eſſe, & viliſsimorum hominum. Sed ecce quàm leuis, & falſa ſit gloria popularis, quã facile extinguatur, & deprimatur: hoc ſibi accidiſſe dicit, is,

qui

qui narrauerat ante Auris audiens beatificabat me, & oculus videns teſtimonium reddebat mihi. Dicebamque, Gloria mea ſemper innouabitur, &c.

11 *Pharetram enim ſuam operuit, & afflixit me.*

Sagittis, ſcilicet ſuis, ita enim vocat calamitates ſuas. Sicut Hieremias dicebat, Miſit in renibus meis filias pharetræ ſuæ. Pharetrã ſuam etiam Græci conuertunt. In Hebræo tamen eſt יתרי iteri funem meum, poteſt autem intelligi, vt funem vocet Pharetræ chordam. Sed cur meum dicat, cum ſuum conuertant Græci atq; vulgatus, ſæpe cauſam expoſuimus, quod ו quod eſt ſuum, & י quod eſt meum ſunt literæ valde ſimiles. Sed alio modo totus locus exponendus eſt, vt Chaldæus, & Hebræi exponunt, ſi meum legamus, Funem meum, vel vinculum meum, vt interpretatur Chaldæus, diſſoluit. Id eſt, vinculum, quo ego hominum iniurias cohibebam, & vilium ac perditorum hominum impetus, & audaciam reprimebam. Quod vel timorem, vel reuerentiam, quam ei exhibebãt, eſſe intelligi poteſt. *Frenum poſuit in os meum.* Quo me ſcilicet conſtringit, ne tot iniurias propulſare poſſim, quæ erat calamitas, & miſeria magna in qua verſabatur. In Hebræo vero verbum de verbo eſt, Frenum à facie mea emiſerunt, & ita vertunt Septuaginta; niſi quod ſingulari numero, Emiſit dicunt. Quare frenum eſſe intelligi poteſt, vel timorem, vel reuerentiam, vt de fune diximus. Chaldæus tamẽ דוממא domema ſilentium interpretatus eſt. Quoniam verſu nono dixit, Nunc in eorum canticum verſus ſum, factus ſum eis in prouerbium.

12 *Ad dexteram orientis calamitatis meæ illico ſurrexerunt.*

Id eſt, ſimul atque me in tot incommoda incidiſſe viderunt, in me inuecti ſunt. Sed quod Orientis conuertit in Hebræo eſt פרחח pirhah, quod nomen hoc tantum loco reperitur: quare non ſatis cõpertũ eſt, quid ſignificet. Eius radix פרח parah eſſe creditur, quod eſt germinare, oriri, florere, & idcirco orientis vulgatus vertit. Græci βλαστοῦ germinis. Hebræi pueros paruuloſque ſignificare putant, quòd ſint tanquam flores ætatis humanæ. Quidam Hebræus compoſitum eſſe ducit, tanquam fuiſſet פרח חוח perah hoah flos ſpinæ. Quo hominum naturam notat, qui leues ſunt, facileque mutãtur, & ex amicis inimici fiunt. Ex hac ergo ſententia, ita hunc locum explicabimus, Ad dexteram vnuſquiſq; iuuenum ſurrexit. Ita enim vſu venire experimur, vt homines miſeri pueris, & iuuenibus ludibrio ſint Chaldæus transfert בחוצפא בניהון behuzpa benehon, impudentia filiorum eorum. Qua verſione veram rei hiſtoriã tetigiſſe videtur. Vt iuuenes, & pueri iſti filij eorum fuerint, quos

abiectiſſi-

abiectiſsimos,& perditiſsimos fuiſſe narrauit,de quibus dixerat, Nunc derident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei. Et verſu. 8. Filij ſtultorum & ignobilium, &c. Narrat deinde quibus cum contumelijs vexarint & ignominijs appetierint inuenes,& pueri iſti. *Pedes meos ſubuerterunt.* Id eſt,impulerunt, vt eſt in Hebræo,quo me de gradu in terram deijcerent.Septuaginta.ו.pro.י.legerunt,vt ſæpe,& aptam verſionem fecerunt πόδας αὐτ͂ ἐξέτειν, pedes ſuos extẽdit, vt in eos ſcilicet incurrerem,& caderẽ,Hiſpane eſt *Dar transpie. Et oppreſſerunt quaſi fluctibus ſemitis ſuis.* Clarius in Hebræo, Calcauerunt ſuper me vias exitij ſui. Quem Hebraiſmum,ita Latine interpretabimur,modis & vijs omnibus,quibus poſsũt mihi dedecori,& exitio fuerunt.

13 *Diſsipauerunt itinera mea,inſidiati ſunt mihi.*

Id eſt,ne effugere poſsim, aut vllo modo damna quæ mihi afferũt, vitare,id enim hac ratione dicendi ſignificari puto. Qua in hanc

Thren.3. ſententiam vſus eſt Hieremias,Cõcluſit vias meas lapidibus,quadris; ſemitas meas ſubuertit, vel quia inſidias ei in itineribus ſtruebant,ne ſine damno pertranſiret. Cuius expoſitionis cauſam addit vulgatus. *Inſidiati ſunt mihi, & præualuerunt.* Planius in Hebræo,In pernicie mea profecerunt,id eſt,Ea mihi damna, & detrimenta important,quæ cogitant,& optant, nulla eorum iniuriam

Pſalm. 88. propulſare poſſum.Id quod alia phraſi declarauit Dauid, Exaltaſti dexteram deprimentium eum,lætificaſti omnes inimicos eius. Id autem Græci prætermiſerunt , & eius loco poſuerunt ἐξέδυσε γάρ μου τὴν στολήν exuit ſtolam meam. Id eſt me Deus gloria , & amplitudine mea priuauit. Ex quo fit, vt me nihil reuereantur. *Non fuit, qui ferret auxilium.* Cui ferendum vulgatus non explicauit , explicatur autem in Hebræo למו lamo eis. Id eſt,cum miſeri (ſicut antea dixerat) viribus,& auxilio carentes ſint hoſtes mei, tamen me fortiores, & valentiores ſunt. Quod miſerabile quidẽ eſt. Huius loco Græci ſcripſerunt βέλεσιν αὐτ͂ κατηκόντισέ με tela ſua coniecit in me.Simile eius, quod dixerat ante ex verſione etiam Græcorum,Pharetram ſuam aperuit & afflixit me.

14 *Quaſi rupto muro,& aperta ianua irruerunt ſuper me.*

Id eſt , quemadmodum muris dirutis portiſque patentibus vrbis nihil eſt, quod impediat , quominus hoſtes irrumpant:ita ego nihil habeo,quod hoſtibus meis opponam,quo me ab illorũ iniurijs defendam.In Hebræo ad verbum eſt, Sicut irruptio magna venerunt,quod illa paraphraſi vulgatus interpretatus eſt. Græci alia κέχρηται δέ μοι ὡς βούλεται vſus eſt me,quo pacto vult. Id eſt,nihil habeo,

beo,quo eius libidini obſiſtam.*Et ad meas miſerias deuoluti ſunt.* Hebraice in eandem ſententiam , Pro deſolatione inuoluti ſunt , id eſt,Vt me perderẽt quaſi globo facto in me irruerũt.Actio perditorum hominũ in Iob his duobus modis explicatur,paſsionem tamẽ explicauerunt Græci dicentes ἐν ὀδύναις πέφυρμαι in doloribus conuolutus ſum.

15 *Redactus ſum in nihilum.*

Id eſt, nullum mihi reliquum eſt conſilium, quod in tantis malis ſuſcipiam,nulla ſalutis ſpes,qua nitar.Eodẽ modo Dauid locutus eſt,inflammatum eſt cor meum , & renes mei commutati ſunt , & ego ad nihilum redactus ſum, & neſciui. Hebraice tamen ad verbum eſt, Conuerſi ſunt terrores in me . Græce ἐπιστρέφονται δέ μου αἱ ὀδύναι conuertunt dolores mei, quibus ita conturbor , vt conſilij mentiſque ſim impos. *Abſtulit quaſi ventus deſiderium meum* . Non dubito,quin huius verbi ſuppoſitum Deus ſit, non hoſtis , vt nonnulli putant.Vt declaret hoſtes,& aduerſarios ſuos ſua quidem ipſorum culpa,Dei tamen voluntate tam fuiſſe in eum acerbos. Sicut Chriſtus Pilato dixit. Non haberes in me poteſtatem,niſi tibi datum eſſet deſuper.Et hac de cauſa factum eſſe puto,quod maximè notandum eſt, vt Septuaginta viri à verſu duodecimo non verba poſuerint pluralia , vt Hebræi atque vulgatus , ſed ſingularia, Deumque illorum ſuppoſitum eſſe voluerint , ſcripturæ morẽ ſeruãtes, in qua cum pericula,& grauiſsima diſcrimina perditorum hominum ſcelere viris ſanctis conflata narrantur,ipſi non tam de hoſtibus ſuis, quàm de Deo queruntur , in eumque cauſam conferunt calamitatum ſuarum.Tanta enim eſt eorum animi magnitudo,vt hoſtes ſuos,vel potentiſsimos contemnant , neque aduerſarium vllum præter Deum timeant quo non mediocriter eorum anguſtiæ,& dolores leuantur.In Hebræo eſt ſecunda perſona, Abſtuliſti, futurum pro præterito , & ita habent multa exempla vulgatæ editionis, quod maiorem coniecturam affert Deum eſſe ſuppoſitum. Quod Deſiderium dicit Hebraice ad verbum eſt.Spontanea, vel voluntaria mea Græci conuertunt ἐλπὶς ſpes . Significat opes,& fortunas ſuas,quæ ſpontanea forte vocauit,quod viris bonis non debeantur.ſicut æterna bona, ſed Dei voluntate & liberalitate,cum placuerit ei, tribuantur . Vnde מסת נדבה miſcat nedaba ſpontanea oblatio ab Hebræis vocatur , quæ neque voto , neque alia lege debetur,ſed gratis,& ſponte datur . Eandem vulgatus deſiderium vocauit,quia deſiderantur,& iucunda ſunt . Græci ſpem:quia nonnullam ſuppeditant ſubſidij ſpem . Deſiderium igitur ſuum, velut ventus Deus abſtulit,id eſt,citò,& vi magna ſi-

Pſalm.72.

cut illa, quæ ſæuo aliquo turbine, & ſubita tempeſtate peruertun-
Et velut nubes pertranſit ſalus mea. Id eſt, breui citoque cuncta bo-
na mea amiſi. Sicut dixit Oſeas, Idcirco erunt quaſi nubes matuti
na, & ſicut ros matutinus præteriens ſicut puluis turbine rapitus
ex area, & ſicut fumus de fumario.

16 *Nunc autem in me metipſo marceſcit anima mea.*

Id eſt diſrumpor dolore, vt Hebraiſmo intelligitur, qui ad verbũ
Pſalm. 21. ſic habet. Nunc ſe fundit ſuper me anima mea, qua dicendi ratio-
ne vehentiſsimus angor indicatur. Quam planius vſurpauit Da-
uid, Sicut aqua effuſus ſum, & diſperſa ſunt omnia oſſa mea. Fa-
ctum eſt cor meum tanquam cera liqueſcens in medio ventris
mei.

17 *Poſſident me dies afflictionis.*

Id eſt, in tempus miſerrimum, & acerbiſsimum cecidi. *Nocte os
meum perforatur doloribus.* Id eſt maximis conficior doloribus. De
huiuſmodi enim doloribus Hebræi dicunt, quod oſſa conterant,
Pſalm. 21. conturbent, diſpergant. Vt Dauid, Diſperſa ſunt omnia oſſa mea.
Eſai. 38. Et Ezechias, Quaſi leo ſic contriuit omnia oſſa mea. *Et qui come-
dunt non dormiunt.* Vermes intelligere videtur. In Hebræo eſt ערקי
horcai. Cuius ſignificatio non ſatis eſt explorata Hebræis. Vulga-
tus ita vertens Chaldæum ſecutus fuiſſe videtur, qui מנפסן meha-
ſan lacerantes me transfert. Septuaginta vero νεῦρα nerui mei diſ-
ſoluti ſunt. Quidam Hebræi arterias, vel pulſus ſignificare putãt,
& ita interpretantur. Pulſus mei tota nocte non quieſcunt, vt in-
nuat vehementi ſe febri iactari. Eſt enim grauis morbi ſignum au
ctore hypocrate, cum nihil dormientes agri leuantur. Quidam
Hebræus neruos eſſe interpretatur flagella, quibus eum vel de no
cte hoſtium ſuorum fex cedebat: quod mihi non probatur.

18 *In multitudine eorum conſumitur veſtimentum meum.*

Veſtimentum ſuum poetica metaphora, vel pellem, vel carnem
ſuam vocare videtur, quæ vermium multitudine conſumebatur.
In Hebræo ad verbum eſt, In multa vi mutatur veſtimentum meũ
id eſt, Morbi magna vi veſtimẽtum meum immutatur, ita vt non
pelle, carneque, ſicut antea, ſed ulcere, & ſanie tegi videar. *Et qua
ſi capitio tunicæ ſuccinxerunt me,* Clarius in Hebræo, Sicut os tunicæ
meæ. Os tunicæ vocare videtur foramen eius, quod collum cin-
git. Sicut igitur tunica collum cingens totum deinde ad pedes vſ
que corpus amplectitur. Ita ego ſanie, & tabe totus contamina-
tus ſum: Illud vlcus perſtringens, de quo in ſecundo capite dici-
Iob. 2. tur, Percuſſit Iob vlcere peſſimo à planta pedis, vſque ad verticẽ
eius. Quia ergo vlcus eius totum corpus peruaſerat eo, ſicut ca-

pitio

pitio tunicæ totus ſuccinctus eſſe dicitur.

19 *Comparatus ſum luto.*

Eodem fere modo Græci, & Chaldæus transferunt. Poteſt tamen etiam conuerti, Proiecit me in lutum. *Aſsimilatus ſum fauillæ et cineri.* Hæc dicit propterea, quod in ſterquilinio, cinereve iacebat, tum propter vlcerum ſuorum furfures, & porriginem.

20 *Clamabo, et non exaudies.*

Poſtquam tot incommoda, & detrimenta ſua narrauit, ad Deum conuertitur, cum eo loquitur, quem amat, in quo ſperat, & quem in primis tantæ iacturæ auctorem eſſe ducit. Et ad ſuas incredibiles ægritudines id cumuli accedere dicit, quod dicit, quòd Deum ſuum imploret, & non exaudiat, neque in votis, & precibus ſuis occurrat: quo nihil grauius, nihil acerbius viro ſancto eſt, cum totã ſpem ſubſidij ſui in Deo poſuerit. Quod incommodum populo ſuo accidiſſe lamentatur Hieremias dicens, Oppoſuiſti nubem tibi, ne transeat oratio. *Sto, et reſpicis me.* In multis alijs exemplis vulgatæ editionis eſt, & non reſpicis me. Quam lectionem ego magis probo, quàm hæc quæ eſt in Biblijs Regijs. Nam licet in Hebræo non ſit negatio, ſuperioris tamen membri negatio, vt Hebræis ſæpe vſuuenire ſolet, afficit etiã ſequens membrũ, id quod Latina dicendi ratio non patitur: Quare rectius negationem apponi exiſtimo, quod ſi non apponatur, intelligendam eſſe. Quod autem dicit, *Sto*, ſeruientis, & obtemperantis eſt, ſicut famuli ſtant in conſpectu Domini: ſicut dicitur in primo regum, Miſit Saul ad Iſaiã dicẽs, Stet Dauid in conſpectu meo, id eſt, Seruiat mihi. Hoc ergo vno verbo magnum eximiæ virtutis ſpecimen declaratur. Cum tot malis affectus, tanto dolore perculſus eius nõ frangeretur animus, ſed ſtaret, in Deo ſperaret, & ab officio nõ decederet. Id Paulus præcipit calamitoſis hominibus, Corinthijs ſcribens, State in fide, viriliter agite, & confortamini. Quod ait, *reſpicis me*, Dixi intelligendum eſſe, & non reſpicis me, vt Hebraiſmo negationis vis pertineat non ad primum, ſed ad ſecundum huius membri verbum, vt ſimile primi ſit, id eſt, Non ades neque faues mihi: Dauid etiam in magnum adductus diſcrimen, ſe à Deo non aſpici opinabatur, cũ ita precabatur. Reſpice in me, & miſerere mei, quia vnicus, & pauper ſum ego. Septuaginta tamen non negationem, ſed affirmationem eſſe hanc enunciationem voluerunt: verumtamen non de Deo, ſed de hoſtibus Iobi dici voluerunt, numero illam plurali ita vertentes ἔστησαν καὶ κατενόησάν με ſteterunt & conſiderauerunt me, id eſt, Steterunt aduerſum me, lætique meas ærũnas conſiderabant. Ita etiam ſuas calamitates narrans locutus eſt Da-

Pſalm. 87.

Pſalm. 88.

Thren. 3.

Pſal. 101.

1. Reg. 16.

Ab officio in calamitate non decedendum.

Pſalm. 2.

Pſalm. 37. eſt Dauid, Amici & proximi mei aduerſum me appropinquaue-
runt,& ſteterunt. Et qui iuxta me erant, de longe ſteterunt, & vim
faciebãt, qui quærebant animam meam. Et qui inquirebant mala
mihi locuti ſunt vanitates, & dolos tota die meditabantur.

21 *Mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tuæ aduerſaris mihi.*

Cum me tot, & varijs modis vno eodemque tempore affligis; Di-
ci verò non poteſt, quantus mœror afficiat bonos viros, cum ita ſi-
bi immutatum ſentiunt eum, in cuius miſericordia atque clemẽ-
tia ſingulare ſibi conſtitutum eſſe præſidium ſperabant. Hanc tri-
ſtiſsimam bonis viris Dei immutationem alijs etiam verbis elo-
Pſalm. 88. quebatur Dauid, Vſquequo Domine auertis in finem, exardeſcet,
ſicut ignis ira tua? memorare, quæ mea ſubſtantia. Vt tanto ſcili-
cet furori, & grauiſsimæ immutationi, quam multis illo pſalmo
exponit, reſiſtam.

22 *Eleuaſti me, & quaſi ſuper ventum ponens eliſiſti me valide.*

Id eſt, me male perdidiſti, valde afflixiſti. Alludit ad rationẽ agen-
di eius, qui aliquid magna vi terræ allidit, qui primum eleuat il-
Pſal. 101. lud. Eadem ratione Dauid, de ſuis calamitatibus locutus eſt, A fa-
cie iræ indignationis tuæ, quia eleuans alliſiſti me.

23 *Scio quia morti trades me,*

Id eſt, poſtquam me tam acerbe exercueris, tandem morte mul-
ctabitis. Diximus ſæpe deſperaſſe Iob ſalutem ſe recuperaturum.
Vbi conſtituta eſt domus omni viuenti, Sepulcri poetica deſcriptio
eſt. Et ita Chaldæus domum קבורתא cheburta ſepulchri interpre-
tatur.

24 *Veruntamen non ad conſumptionem meam emittis manum tuam: & ſi corruerint, ipſe ſaluabis.*

Locus eſt difficilis, vt ex varijs eius verſionibus cognoſcitur, He-
bræa ſic ad verbum habent. Attamen non in tumultum, vel in de-
ſolationem mittet manum, licet in afflictione ſua eis clamor.
Quibus verbis mihi tangere videtur, eam cauſam, quam ſæpe ſu-
perioribus capitibus commemorauit: vt Dei in ſe clementiam, &
miſericordiam commoueret. Quod ſi ſemel è vita diſcederet, ni-
hil amplius in eum clemens, & benignus eſſe poſſet. In hanc ratio-
nem cap. 7. dixit, Parce mihi, nihil enim ſunt dies mei. Et rurſus,
Cur non tollis peccatum meum, & quare non aufers iniquitatem
meam? ecce nunc in puluere dormiam, & ſi mane me quæſieris, nõ
ſubſiſtam. Et cap. 10. Nunquid non paucitas dierum meorum fi-
nietur breui? dimitte ergo me, vt plangam paululum dolorem
meum, antequam vadam, & non reuertar ad terram tenebroſam.

Eodē ergo modo poſtquam ſuperiori verſu dixit, Scio, quòd me tandem morte abſumes: ſubiungit, Attamen non in tumulum mittet manum. Id eſt, ſi vita defunctus ſemel in tumulo iacuero, non extendet manum, Deus ſcilicet, vt me adiuuet, vel vt vllum benignus beneficium conferat. Fitque tranſitio à ſecunda in tertiam perſonam, frequenter in libris ſanctis vſurpata. Nam proxime ſuperiori, & altero verſo cum Deo ſecunda perſona loquebatur. Eadem ſententia in verſionem cadit vulgati, Vt mortem conſumptionem vocet. Nam עי hi, & tumulum, & deſolationem Hebræis ſignificat. Quod deinde ſequitur in Hebræo, Licet in afflictione ſua eis clamor, id eſt, Licet homines auxilium tuum in afflictione ſua implorare ſoleant, in ea tamen afflictione, quam affert mors, Deus non fert auxilium: ſic vt morte liberet, at alia vitæ commoda ſuppeditat. In eandem partem vulgatus accipi poteſt, cū transfert, & ſi corruerint, ipſe ſaluabis. Id eſt, licet tu eos qui corruunt, & in calamitates incidunt, ſeruare ſoleas; tamen eum, qui mortis fuerit calamitate oppreſſus, ad vitam reuocare non ſoles. Quod שוע ſuah, quod Hebræis eſt clamor, Saluabis conuertit vulgatus, ob eam cauſam eſſe duco, quod ſi י in principio ſit, ſalutem ſignificat: quæ cum earum ſit litterarum, quæ facile abſunt, & adſunt, vel aderat in aliquo codice, vel abeſſe poſſe putari potuit. Sed cum eandem quam Hebræus, vulgatus habeat ſententiam, quod verbis differant, leue eſt. Quare non recte quidam hoc loco vulgatū reprehendit, & eius verſionem contemnit. Græci ita traduxerunt εἰ γὰρ ὄφελον ἐδυνάμην ἐμαυτὸν χειρώσασθαι, ἢ δεηθείς γε ἑτέρου, καὶ ποιήσει μοι τοῦτο, vtinam poſſem mihi ipſi opitulari, aut alterum precatus, id mecum ageret. Sententia plana eſt, & cum contextu cohærens, vt cū à Deo ſe alliſum, & morti prope traditum diceret, hac optatione ſignificet nullo modo, nec per ſe, neque per alium à ſe hæc mala vitari poſſe. Mittere manum, quod eſt in Hebræo, Græcis ſignificauit χειρώσασθαι opitulari. Eis vero clamor δεηθείς: & ad hæc cætera accommodarūt. Chaldæus lōge diuerſam rationem ſecutus eſt, ita enim vertit ברם לא לגרמיא יגרג מחתה אין בחטמי ישוי עליהון אספליתא beram lo legarme igareg mahate in bahatate iſaue halen aſpalhita, verumtamen non ad oſſa extēdet plagam ſuam, ſi in vlcere poſuerit ſuper ea emplaſtrum, & vt alii clamorem. Sequitur autem.

25 *Flebam quondam ſuper eo, qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi.*

Qua re ſignificamus charitatem erga eum in nobis reſidere, & dolore noſtro, ſi minus alia re poſſimus, dolorem eius leuamus. Quocirca cum Iudæi Ieſum in domo Lazari emortui flentem viderent, Ioan. 11.

rent,

rent,dixerunt,Ecce quomodo amabat eũ.Quo autem pauperi cõ
patiamur, ita neceſſariũ eſt Chriſtiano viro,vt Ioannes neget fie-
1.Ioan. 3. ri poſſe,vt charitas Dei reſideat in eo,qui ſecus faciat.Qui habue
rit ſubſtantiã huius mundi, & viderit fratrẽ ſuum neceſſe habere,
& clauſerit viſcera ſua ab eo,quomodo charitas Dei manet in eo?
26 *Expectabam bona,& venerunt mihi mala:præſtolabar lucem,& eru-
perunt tenebræ.*
Lux proſperitatem, tenebræ calamitatem ſignificant,ita verò fre
quentiſsime mortalibus vſu venit: multique vitam ſuam produce
re optant,vt bona, quæ cupiunt, conſequantur,& è contrario fit,
vt in mala veniant grauiſsima.Expectauimus pacem, & non erat
bonum tempus medelæ,& ecce formido Hieremias ait.
Hiere.8. 27 *Interiora mea efferbuerunt abſque vlla requie.*
Fortè viſcerum dolore etiam excruciabatur , vel phraſis Hebræa
eſt ad intimum, & vehentiſsimum animi dolorem ſignificandum.
Sicut dicebat Hieremias , Defecerunt præ lachrymis oculi mei,
conturbata ſunt viſcera mea:effuſum eſt in terra iecur meum, ſu-
Thren.2. per contritionem filiæ populi mei . *Præuenerunt me dies afflictionis.*
Id eſt,in id tempus veni,quo vehementer affligor.
28 *Mœrens incedebam,ſine furore.*
Furor nonnunquam ex mœrore naſcitur , cum homo eos vlciſci
quærit , qui ſibi mœrorem attulerunt , aut cum mœroris cauſas
à ſe repellere conatur . Sed cum Iob (vt diximus) de ſua iam
ſalute deſperaſſet:neque multum erat iam de illa ſolicitus, neque
multa in viles hoſtes ſuos ira inflammabatur.Cedebat enim tem-
pori,& dabat iniquæ fortunæ manus, id mihi ſignificare videtur,
cum dicit, *Mœrens incedebam ſine furore* . Quo etiam modo Septua-
ginta transferunt.Sed in Hebræo eſt קדר coder,quod pullatum,&
nigrum ſignificat.Primam ſignificationem vulgatus , & Græci ſe-
cuti ſunt . Nam veſte pulla homines vtuntur, ad triſtitiam ſignifi-
candam : Chaldæus tamen , & Hebræi ſecundam ſignificationem
hoc loco amplectuntur,& nigrum interpretantur . Tum quod fu-
rorem transfert in Hebræo eſt חמה hama ſolem , ſed vulgatus , &
Græci hema iram legiſſe videntur.Chaldæus, & Hebræi libri, qui
nunc circunferuntur, illo modo, & ita ab illis totus hic locus ex-
planatur,Niger incedebam ſine ſole. Vt præ triſtitia, & ægritudi-
ne innueret,non propter ſolem aut vllam externam cauſam. Tri-
ſtitia enim & ægritudo carnes exſiccans marcorem affert , & ni-
gram reddit cuticulam . Quod luculenter enunciauit Hieremias
dicens,Candidiores Nazaræi eius niue nitidiores lactè,rubicun-
Thren.3. diores ebore antiquo, ſapphiro pulchriores . Denigrata eſt ſuper
carbones

carbones facies eorum,& non ſunt cogniti in plateis:adhæſit cu-
tis eorum oſsibus,aruit,& facta eſt,quaſi lignum. Ipſe etiam Iob
vno tantum verſu intericcto id clarius dicit, *Conſurgens in turba
clamaui.* Tanta enim erat mœroris, atque doloris vis,vt ſibi ipſi
temperare non poſſet. Quæ res in graui, & conſtanti viro extre-
mæ ſummæque ægritudinis,& anxietatis erat indiciũ, teſte Hip-
pocrate, & Galeno.

29 *Frater fui draconum,& ſocius ſtruthionum.*

Id eſt, flens, & eiulans frequenter dracones, & ſtruthiones ſum imitatus,qui cantu queribundo vtuntur.

30 *Cutis mea denigrata eſt ſuper me, & oſſa mea aruerunt præ caumate.*

Verſu 28. huius rei cauſam expoſuimus.

31 *Verſa eſt in luctum cithara mea, & organum meum in vocem flentium.*

Id eſt proſpera mea fortuna in aduerſam commutata eſt.

CAP. XXXI.

Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine. A

2 *Quam enim partem haberet in me Deus deſuper, & hæreditatem Omnipotens de excelſis?*

3 *Nunquid non perditio eſt iniquo, & alienatio operantibus iniuſtitiam?*

4 *Nonne ipſe conſiderat vias meas, & cunctos greſſus meos dinumerat?*

5 *Si ambulaui in vanitate,& feſtinauit in dolo pes meus.*

6 *Appendat me in ſtatera iuſta,& ſciat* Deus *ſimplicitatem meam.*

7 *Si declinauit greſſus meus de via, & ſi ſecutus eſt oculus meus cor meum, & ſi in manibus meis adhæſit macula.*

8 *Seram,& alius comedat:& progenies mea eradicetur.*

9 *Si deceptum eſt cor meum ſuper muliere, & ſi ad oſtium amici mei inſidiatus ſum.*

10 *Scortum alterius ſit vxor mea,& ſuper illam incuruentur alij.* B

11 *Hoc enim nefas eſt,& iniquitas maxima.*

12 *Ignis eſt vſque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans genimina.*

13 *Si contempſi ſubire iudicium cum ſeruo meo & ancilla mea, cum diſceptarent aduerſum me.*

14 *Quid enim faciam cum ſurrexerit ad iudicandum Deus? & cum quæſierit, quid reſpondebo illi?*

15 *Nunquid non in vtero fecit me, qui & illum operatus eſt & formauit me in vulua vnus?*

16 *Si negaui, quod volebant, pauperibus, & oculos viduæ expectare feci.*

17 *Si comedi buccellam meam ſolus, & non comedit pupillus ex ea.*

18 *Quia ab infantia mea creuit mecum miſeratio: & de vtero matris meæ egreſſa eſt mecum.*

19 *Si deſpexi pereuntem, eo quòd non habuerit indumentum, & abſque operimento pauperem.*

C 20 *Si non benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ouium mearum calefactus eſt.*

21 *Si leuaui ſuper pupillum manum meam, etiam cum viderem me in porta ſuperiorem.*

22 *Humerus meus à iunctura ſua cadat, & brachium meum cum ſuis oſſibus confringatur.*

23 *Semper enim quaſi tumentes ſuper me fluctus, timui Deum, & pondus eius ferre non potui.*

24 *Si putaui aurum robur meum: & obrizo dixi, Fiducia mea.*

25 *Si lætatus ſum ſuper multis diuitijs meis, & quia plurima reperit manus mea.*

26 *Si vidi ſolem cum fulgeret, & lunam incedentem clare.*

27 *Et lætatum eſt in abſcondito cor meum, & oſculatus ſum manum meã ore meo.*

28 *Quæ eſt iniquitas maxima, & negatio contra Deum altiſſimum.*

29 *Si gauiſus ſum ad ruinam eius qui me oderat: & exultaui, quòd inueniſſet eum malum.*

D 30 *Non enim dedi ad peccandum guttur meum, vt expeterem maledicens animam eius.*

31 *Si non dixerunt viri tabernaculi mei, Quis det de carnibus eius, vt ſaturemur?*

32 *Foris non manſit peregrinus, oſtium meum viatori patuit.*

33 *Si abſcondi quaſi homo peccatum meum, & celaui in ſinu meo iniquitatem meam.*

34 *Si expaui ad multitudinem nimiam, & deſpectio propinquorum terruit me: & non magis tacui, nec egreſſus ſum oſtium.*

35 *Quis mihi tribuat auditorem, vt deſiderium meum audiat Omnipotens: & librum ſcribat ipſe qui iudicat?*

36 *Vt in humero meo portem illum, & circundem illum quaſi coronam mihi.*

37 *Per ſingulos gradus meos pronunciabo illum, & quaſi principi offeram eum.*

38 *Si aduerſum me terra mea clamat, & cum ipſa ſulci eius deflent.*

39 *Si fructus eius comedi abſque pecunia, & animam agricolarum eius afflixi.*

40 *Pro frumento oriatur mihi tribulus, & pro hordeo ſpina.*

1 *Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine.*

Vt in eas calamitates quas ſuperiori capite perſecutus eſt, non culpa ſua veniſſe demonſtret, hoc capite innocentiam ſuam, & inculpatam vitam ex partibus officij deſcribit. Quod dum facit, Chriſtianum & pium virum luculenter informat. Ait ergo ſtatutum habui cum animo meo, ne de virgine conſtrupranda vnquã cogitarem, Rectiſsime à temperantia initium dicendi ſumit, quæ in voluptatibus contemnendis verſatur, in quibus omnis illecebra, & quaſi ſcabies turpitudinis poſita eſt, & ad quas diuites, & potentes homines omni impetu feruntur. *Iob pium virũ informat:*

2 *Quam enim partem haberet in me Deus, & hæreditatem omnipotens de excelſis?* *Ioan. 14.*

Habet partem & hæreditatem Deus in eo, quem amat. Nam ad eum venit, & manſionem apud eum facit, vt Chriſtus ait. Et Moyſes, pars autem Domini populus eius, Iacob funiculus hæreditatis eius. Contra vero reſpuit, & aſpernatur eos, quos odit, neque ſuos dici vult, aut vllam in eis partem habere. Sed in primis homines obſcœni, & voluptatibus dediti præ ſe ferunt indignos ſe eſſe, in quibus diuinitas, & ſanctitas infinita Dei reſideat. Hebræa idem hoc modo dicunt, Quæ pars Dei deſuper, & hæreditas omnipotentis de excelſis? Id eſt, quid à Deo expectare debet virginũ conſtruprator: aut quam ſibi gratiam Deum relaturum exiſtimat? Hanc ſententiam reddiderunt Septuaginta. Idem vero eſt, nullam in me Deũ, & me nullã in Deo partem habere. Itaque me tu ſupplicij ab hoc ſcelere nefario animum abſtinebat, vt ſtatim declarat. *Deut. 30.* Amici Dei hæreditas ei* ſunt.

Pertinet hoc ad vltimum decalogi præceptum, quo alienarum rerum cupiditas prohibetur his verbis, Non concupiſces domū proximi tui: nec deſiderabis vxorem eius, non ſeruum, non ancillam, non bouem, non aſinum, neque omnia quæ illius ſunt. Et iuſtus ille Ariſtides rogatus, quid iuſtum eſſet, reſpondit αἰ μὴ ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν. Aliena non concupiſcere, Declaratur autem illiuſmodi periphraſi cupiditas: quia eius illecebra in oculis in primis ſita eſſe videtur. Longe enim frequentius cupimus, quæ cernimus, quàm quæ alio ſenſu tenemus. Et ob eam rem Ioannes dixit, Concupiſcentiam oculorum. *Et ſi in manibus meis adhæſit macula.* Manus aliena bona diripientes eis contaminantur, quod innuit Eſaias dicens, Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Id eſt, rapinis infectæ. Quòd autem maculam dicit, in Hebræo eſt מאום meum, quod aliquid ſignificat. Et propterea δῶρον dona conuertunt Græci; quibus iudices, atque principes corrumpi ſolent, vt rectum iudicium non reddant. Qua verſione Græci ſignificarunt Iob principem, & iudicem fuiſſe, & hac culpa vacaſſe. Quo ſcelere, quia iudices & principes ſe contaminare ſolent, Samuel magiſtratu ſe abdicaturus, in cōſpectu noui regis à ſe facti & totius populi de hoc ſe in primis crimine purgauit. Ecce præſto ſum (ait) loquimini de me coram Domino, & coram Chriſto eius, vtrum bouem cuiuſquam tulerim aut aſinum, ſi quempiā calumniatus ſum, ſi oppreſsi aliquem, ſi de manu cuiuſquam munus accepi: & contemnam illud hodie, reſtituamque vobis. Vulgatus autem maculam vertit, quia in quibuſdam exemplis Hebræis nomē illud ſine א ſcribitur, & tunc maculam ſignificat. Atque adeo cum א ſignificat etiam maculam, Danielis 1. verſ. 4. cum א litera ſit quieſcens, quam vocant Hebræi, quæ facile adeſt, & abeſt.

Aliena non cōcupiſcere. *Exod.* 20.

1. *Ioan.* 2.

Munera nō recipere.

1. *Reg.* 12.

8 *Seram, & alius comedat.*

Hac pœna accommodatiſsima ad eorum ſcelus mulctātur ij, qui alienas fortunas inuadunt; vt ſuis non fruantur, vt vaticinabatur Amos, Idcirco pro eo, quod diripiebatis pauperem, & prædā electam tollebatis ab eo, domos quadro lapide ædificabitis, & non habitabitis in eis; vineas plantabitis amantiſsimas, & non bibetis vinum earum. Quare Solon ſapienter dicebat.

Iniuſtorum pœna.

Amos 5.

χρήματα δ' ἱμείρω μὲν ἔχειν, ἀδίκως δὲ πεπᾶσθαι
οὐκ ἐθέλω. πάντως ὕστερον ἦλθε δίκη.

Pecunias quidem cupio, iniuſte tamen poſsidere nolo. Nam poſtea vindicta venit. Et Menander.

οἱ γὰρ θέλοντες προσλαβεῖν τὰ τῶν πέλας
ἀποτυγχάνουσι πολλάκις νικώμενοι,
τὰ δ' ἴδια προστιθέασι τοῖς ἀλλοτρίοις.

Qui enim aliena ſuis volunt adijcere, ſæpius victi ſua ſpe fruſtrantur: adduntque alienis, quæ erant ſua. *Et progenies mea eradicetur.* Eſt etiam hæc accommodata tanti ſceleris pœna. Etenim tam auidi homines eſſe ſolent, vt quacũque ratione poſsint, filios ſuos locupletent. Merito igitur orbantur eis. De qua re ſæpe hoc libro verba fecimus.

Non adultera.

9 *Si deceptum eſt cor meum ſuper muliere.*

Id eſt, ſi alterius vxorem ad adulterium quæſiui. *Et ſi ad oſtium amici mei inſidiatus ſum.* Vt eius cubiculi eſſem adulter. Sicut c. 24. dixerat, Oculus adulteri obſeruat caliginem, dicens, Non me videbit oculus, & operiet vultum ſuum.

10 *Scortum alterius ſit vxor mea.*

In Hebræo ad verbum eſt, Molat alteri vxor mea. Quod poteſt exponi, Proſtituatur alij, vt exponit vulgatus. Sicut mola inferior ſuperiori ſupponitur. Hac pœna mulctatus fuit Dauid, propter adulterium Berſabeæ. Nam omnes eius vxores, atque adeo filius eius Abſalon conſtuprauit. Vel poteſt intelligi ſeruiat alteri vxor mea. Molere enim ancillarũ erat. Ita enim loquitur Eſaias, Cum filia Babylon, vt ancillam futuram eſſe in poteſtatemque redigendam vaticinaretur. Tolle molam, & mole farinam. *Et ſuper illa incuruentur alij.* Id eſt, alij rem habeant cum illa. Sed quod eſt in Hebræo עליה halea ſuper illam. Græci עולי hulai paruuli mei legiſſe videntur, nam ita transferunt *τὰ τέκνα μου ταπεινωθείη* paruuli mei humilientur.

Eſai. 47.
Adulteri pœna.

11 *Hoc enim nefas eſt, & iniquitas maxima.*

In Hebræo eſt iniquitas פלילים pelilim iudicum, quod quidam exponunt, Iniquitatem iam iudicatam, & omnium iudicio cõdemnatam. Alij forte melius, Iniquitatem publico iudicio vindicandam. Obeſt enim vehementer vniuerſæ reipublicæ. Quacunque vero ratione intelligatur, ſignificatur id, quod trãſtulit vulgatus, iniquitatem eſſe maximã, & quæ ſeueriſsimo ſit coercenda iudicio. Cui ea eſt in Deuteronomio pœna conſtituta, Si dormierit vir cũ vxore alterius, vterq; morietur, id eſt, adulter, & adultera.

Deut. 22.

12 *Ignis eſt vſque ad conſumptionem deuorans, & omnia eradicans genimina.*

Id eſt adulterium magnæ euerſionis, & exciſionis cauſa eſſe ſolet, acerbas Deus ab adultero pœnas ſumit. Id quod ex adulterio Da-

Adulterium cauſa magnę euerſionis.

uidis

uidis cognoſcitur,quod tanto ei exitio fuit: vt regia ignominioſe pulſus,parũ abfuerit,quin regno & vita ſpoliaretur. Eadem de cauſa Salomon homines ab adulterio deterret, de adultera ita loquens, Inclinata eſt enim ad mortẽ domus eius, & ad inferos ſemitæ ipſius. Omnes,qui ingrediuntur ad eam, non reuertentur, neque apprehendẽt ſemitas vitæ. Et alio loco, Statim eam ſequitur,quaſi bos ductus ad victimã, & quaſi agnus laſciuiens,& ignorans neſcit,quòd ad vincula ſtultus tradatur,donec transfigat ſagitta iecur eius, velut ſi auis feſtinet ad laqueum, & neſcit quod de periculo animæ illius agitur.Multos enim vulneratos deiecit, & fortiſsimi quique interfecti ſunt ab ea. Viæ inferi domus eius, penetrantes interiora mortis. Quæ loca ſatis aperte declarant, quàm certum adulter ſubeat periculum. Prouer. 2. Prou. 7.

13 *Si contempſi ſubire iudicium cum ſeruo meo & ancilla mea, cum diſceptarent aduerſum me.*

Hoc eſt,ſeruis meis ex æquo,& bono, non vi & pro ſummo poteſtatis iure imperabã. Nihil illis præcipiẽs,niſi quod ratio, & eorum officij munus poſtularet. Ita vt ſi, cur ita iubes,aut fieri vis? diſceptantes, imperiumque renuentes, quærerent. Non, vt alij ſumma poteſtate vtentes,imperioſe reſponderem,ſic volo, ſic iubeo,ſit pro ratione voluntas. Sed modeſte eis officij ſui rationem exponens.Quod optimi quidem viri eſt,& eius qui libidinem ſuã coercens honeſte atque decore vitam dirigit, Cuius conſilij ſui pulchram,& luculentam rationem reddit. Modus ſubditis imperãdi.

14 *Quid enim faciam, cum ſurrexerit ad iudicandum Dominus? & quum quæſierit, quid reſpondebo illi?*

Quam vero Deus quæſtionem flagitet exponit verſu ſequenti.

15 *Nunquid non in vtero fecit me,qui & illum operatus eſt? & formauit me in vulua vnus?*

Id eſt,eum me obiurgabundus rogauerit,cur opus eius,& conſeruum meum tam indignis modis tractauerim? cur ab eo mite, & ſuaue imperium expectarem,cum ego tam imperioſus, grauis,& acerbus in ſeruos meos fuerim? Hanc etiam Paulus tradit doctrinam, & eiſdem argumentis confirmat ſcribens Epheſijs, Et vos Domini,eadem facite illis remittentes minas,ſcientes, quia & illorum & veſter Dominus eſt in cælis. Et perſonarum acceptio non eſt apud eum. Et Coloſſenſibus, Domini quod iuſtum eſt, & æquum ſeruis præſtate, ſcientes quod, & vos Dominum habetis in cælo. Epheſ. 6. Coloſ. 4.

16 *Si negaui quod volebant pauperibus.*

Hebraice ad verbum eſt,Si prohibui voluntate pauperes. Quare

Miſericordiæ exemplum. poteſt etiam verti, vt Græci vertunt ἀδυνατοι δὲ χρείαν ἥν ποτε εἶχον οὐκ ἐπέτυχον. Pauperes vſus earum rerum, quas habebant, compotes fuerunt. E*t oculos viduæ expectare feci*. Diu ſcilicet differens auxilium, quod à me ſperabat.

17 *Si comedi buccellam meam ſolus, et non comedit pupillus ex ea.*

Pupillus dicitur, qui patre orbatus eſt, in quem, quòd præſidio deſtitutus ſit, officioſum eſſe Chriſtiana charitas exigit: præſertim vt victus ei ſuppeditetur. Id etiã generalius præcipit Eſaias,
Eſai. 58. Frange eſurienti panem tuum.

18 *Quia ab infantia mea creuit mecum miſeratio, et de vtero matris meæ egreſſa eſt mecum.*

Id dicit, vel propter optimam ſuam educationem, vel quia virtutis indole præditus erat, quod ſpecimẽ eſt eius, quod ſapiẽs dicit,
Prou. 22. Prouerbium eſt. Adoleſcens iuxta viam ſuam etiã cum ſenuerit, nõ recedet ab ea. Sed in Hebræo, & in Græco non exprimitur verbi ſuppoſitum, & ita miſerationis loco eſt, Sicut patrem. Et totus verſus ita ad verbum eſt. Quoniam ab infantia mea creuit mecũ, & de vtero matris meæ deduxi illam. Hebræi verbi ſuppoſitum pupillum eſſe volunt, & relatiuum illam, viduam referre. Hoc eſt ab infantia mea viduarum, & pupillorum rationes procuraui. Sed recte mihi videtur vulgatus miſerationem verbi ſuppoſitum feciſſe, eadem tamen vtroque modo tandem ſententia eſt.

19 *Si deſpexi prætereuntem.*

In quibuſdam exemplis vulgatæ editionis eſt pereuntem, ſed illo modo eſt in Hebræo, & in Græco. E*o quod non habuerit indumentum, et abſque operimento pauperem.* Officium eſt virum decens charita-
Eſai. 58. te, & miſericordia præditum, quod etiam docet Eſaias, Cum videris nudum operi eum, & carnem tuam ne deſpexeris. Quod ſi prætereuntem legamus, ſignificat aliud charitatis, & miſericordiæ munus, quòd pauperes, & vagos hoſpitio receperit. Sicut præcipit eodem loco Eſaias, Egenos vagoſque induc in domum tuam.

20 *Si non benedixerunt mihi latera eius, et de velleribus ouium mearum calefactus eſt.*

Eius latera, qui nudus erat, ſynecdocha latera eius, id eſt, Ipſe, quòd ei indumenta tribuiſſem.

21 *Si leuaui ſuper pupillum manum meam.*

Pſalm. 73. Leuare hoc loco manum, eſt percutere, nocere, aut vllo modo obeſſe ſicut in pſalmo, Leua manus tuas in ſuperbias eorum in finem, id eſt, Si vlli obfui pupillo, aut infirmo, ei denique, qui eſſet præſidio deſtitutus ad iniuriã propulſandam. Eſt enim ſpecies

pro

pro genere, pupillus pro eis, qui auxilio orbati ſunt. *Etiam cum viderem me in porta ſuperiorem.* Hebraice, In porta auxilium meum, Id eſt licet ad manum auxilium haberem: quo illum facile poſſem opprimere. Vel vt alij, Licet in porta vrbis, qua iudices ad reddẽdum iudicium ſedebant, me ſatis habere furoris viderem, vt ſi iudicio perſequi illius iniuriam vellem; facile eum vincerem. Anguſto, atque demiſſo animo viri facile impelluntur ad iniuriam faciendam eis, quo facile, ſi repugnent, ſuperaturos ſe eſſe confidunt. Contra vero qui magno, & excelſo animo ſunt, cum huiuſmodi hominibus confligere multum recuſant, quòd victoria, neque laudi eis neque gloriæ eſſe poſsit: imo facilius imbecillorum, quàm fortium patiuntur iniuriam.

22 *Humerus meus à iunctura ſua cadat, & brachium meum cum ſuis oſſibus confringatur.*

Hebraice, Brachium meum à canna confringatur. Et intelligenter cõuertit vulgatus, nam canna brachij, quod cannæ, id eſt arundinis ſimile ſit. Eſtque grauiſsima imprecatio, qua declarat quantum ipſe hoc ſcelus graui & magno viro indignum horreret. Magnanimi viri munus. Pœna affligentis inopẽ.

23 *Semper enim, quaſi tumentes ſuper me fluctus, timui Deum.*

Quod tumentes ſuper me fluctus vertit, Hebraice eſt איד contritio. Et ita hunc locum, verbum de verbo, in eãdem ſententiam conuertemus, Quoniam timor meus contritio Dei.

Et pondus eius ferre non potui. Clarius in Hebræo, maieſtatem eius ferre non potui. Hunc totum verſum ita Græci tranſtulerunt φόβος γὰρ κυρίου συνέσχε με, καὶ ἀπὸ τοῦ λήμματος αὐτοῦ οὐχ ὑποίσω. timor Dei continuit me: Et captionem eius non feram. Captionem illam intellexerunt, qua eleuat aliquẽ, vt elidat, vt capite ſuperiori Iob dixit; vt hanc verſionem ad Hebræum verbum משאתו ſecto: celſitudinem aut eleuationem eius accommodemus. Præterquam igitur quod turpe ſit, & animi magnitudini contrarium in pupillos, & infirmos homines iniurioſum, & contumelioſum eſſe, alia de cauſa vehementer animaduertenda id cauiſſe dicit: quod Dei maieſtatẽ, & ſupplicium, quo huiuſmodi iniurioſos homines conſtringit, vehementer timeret. Nam multis in locis ſacroſãncta ſcriptura tradit, Deum pauperibus præter cæteros homines auxilio venire. Vt ait Dauid, Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor. Cuius rei eam cauſam eſſe puto, quod cum pupilli, & pauperes, viribus, & ſubſidio careant ad iniuriam propulſandam, numen teſtari, & Dei auxilium præter alios homines implorare ſoleant, quorum Deus preces, lachrymas, atque querelas pro ſua miſericordia non reſpuit, ſed vehementer eorum hoſtes vlciſcitur. Quam *Pſalm.* 90. Cur pauperibus Deus in primis auxilio veniat.

ob

Prouer. 23. ob recte ſuadet Salomon; Ne attingas paruulorum terminos, & agrum pupillorum ne introeas. Propinquus enim illorum fortis eſt,& ipſe iudicabit cõtra te cauſam illorum. Quod propinquum dicit, Hebraice eſt גאל goel, quod Redemptorem etiam declarat, & vtrumque quadrat, vt Deus propinquus, & redemptor pupillorum ſit. Quare nemo, quod inopes, & ab alijs deſerti ſint, impune ſe iniurias, quas illis fecerit, laturum arbitretur.

24 *Si putaui aurum robur meum, & obrizo dixi fiducia mea.*

Tractauit proxime ſuperioribus verſibus, infeſtum nunquam ſe fuiſſe pauperibus, quod illis ſe ſuperiorem agnoſceret: ſuperior autem erat diuitijs opibuſque, quibus munitus facile pauperum in ſe impetus cohiberet. Deſcriptiſsime igitur hoc verſu, qui proxime ſequitur, generalius, quod attinet ad diuitias, tractat numquam ſe in eis fiduciam ſuam poſuiſſe. Quare doctiſsime tangit principem difficultatem, & maximum eximiæ virtutis & integritatis ſuæ impedimẽtũ. Ea enim in primis de cauſa diuites, & opulentos homines virtutem colere difficillimum eſt, quod cum plurima vitæ ſubſidia in ſuis fortunis inueniant, vix poſſunt, in illis non confidere atque in illis firmiſsimum & certiſsimum præſidiũ ſibi paratum eſſe non putare; id quod ſapiens docet in prouerbijs dicens, Subſtãtia diuitis vrbs fortitudinis eius, & quaſi murus validus circunſtans eum. In qua re ſummum illud periculum poſitũ eſt, in quo diuites verſantur ſuæ ſalutis conſequendæ, vt Seruator ipſe Chriſtus auctor eſt apud Marcum, Quam difficile eſt confidentes in pecunijs in regnum Dei introire; Apertam enim Deo, & teſtatam iniuriam faciunt, cum ſit in ipſo tantum ſpes firma ſalutis, & ſubſidij collocanda. Et quia videntur ij, qui ita in diuitijs ſperant Deum ſuum eas eſſe ducere. Dei enim eſt ſolius in omni diſcrimine opem ferre: quod id etiam diuitijs homines huiuſmodi videtur aſſcribere. Quod certiſsimum à diuitijs periculum eximiæ & admirabilis virtutis eſt ſubterfugere. Vt prædicat Eccleſiaſticus, Beatus diues, qui inuentus eſt ſine macula, & qui poſt aurum non abijt, neque ſperauit in pecuniæ theſauris: quis eſt hic, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita ſua. Quare vehemẽter Iob ſuam virtutem commendat hæc de ſe dicens. Ad quod pertinet etiam, quod ſequitur.

Cur opulenti difficile virtutem colãt.

Prouer. 18.

Marc. 10.

Eccli. 31.

25 *Si lætatus ſum ſuper multis diuitijs meis, & quod plurima reperit manus mea.*

In eandem rationem hoc accipiendum eſt, vt eum ſuper multis diuitijs lætari intelligat, qui multis diuitijs malorũ omnium remedia ſibi ſuppetere putat. Sicut ille lætabatur dicens, Anima habes

Luc. 12.

multa

multa bona poſita in annos plurimos: requieſce, comede, bibe, & epulare. A qua nos lætitia Dauid reuocare videtur dicẽs. Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere.

26 *Si vidi ſolem cum fulgeret, & lunam incedentem clare.* *Pſalm. 61.*

Sicut verſu ſuperiori egit de tota diuitiarum ratione, quia illam proximo alio verſu tetigerat, ita hoc verſu totũ perſequitur idololatriæ genus, quia illud verſu ſuperiori perſtrinxerat. Eſt enim auaritia, & in diuitijs fiducia veluti quoddam idololatriæ genus, vt declarat Apoſtolus Epheſijs ſcribens, Auarus, qui eſt idolorum ſeruitus. Repellit autem à ſe vniuerſam idololatriæ rationem, illam eius ſpeciem pro genere ponens, quæ minus abſurda videbatur. Minus enim abſurdum eſſe videntur ſolem, & lunam deos exiſtimare, quam lignum fabricatum, & opere ſculptoris ornatum, vt multi ſtultiſsimi homines exiſtimarunt, quod ſatis facete, & acute irridet Eſaias cap. 30. & 44. Quam idololatriã à ſe abijcit, cum ab illa quæ minus abſurda videbatur, longe ſe abhorruiſſe prædicat. Qua vero ratione ſolem, & lunam non vidiſſe ſignificet, declarat ſequenti verſu dicens. Idolatria *Epheſ. 5.*

37 *Et lætatum eſt in abſcondito cor meum.*

Eam lætitiam ſignificat, qua afficitur is, qui videt id à quo omnia ſperat, & in quo ſpes ſuas poſitas habet. Qua idololatræ afficiebantur ii, qui ſolem & lunam Deos eſſe ſuos opinabantur, cum illos viderent, & precarentur, cuiuſmodi lætitiam nunquam ſe accepiſſe innuit. Sed in Hebræo eſt יִפְתְּ iphte declinauit, vel deceptum eſt: quod planius, ſed in eandem rationem dicitur, id eſt, Non declinauit cor meum, neque lapſum eſt, putans ſolem & lunam mihi opem ferre poſſe, aut ſpei meæ reſpondere. Quidam propter hæc Hebræa verba, exiſtimant veram vulgati lectionem eſſe, Lactatũ eſt cor meum, facileque in illo e pro c. irrepſiſſe. Dicunt autem Latini Lactari ſpe, pro falſa ſpe decipi. Sed quadrat etiam ſuperior lectio, vt expoſui. Græci ἠπατήθη deceptum eſt. *Et oſculatus ſum manum meam ore meo.* Hac cæremonia, atque religione idololatræ ſolem, & lunam coluiſſe videntur, vt quoniam ipſos attingere non poterant, manus ſuas ipſorum luce perfuſas religioſe oſcularentur: eiuſque rei Aulus Gellius mentionem facit. Idololatrarum ſolis, & lunæ cultus.

28 *Quæ eſt iniquitas maxima.*

Ita etiam tranſferunt Græci, In Hebræo eſt, Iniquitas פְּלִילִי pelili iudicata. i. teſtata, & aperta quæ nulla ratione excuſari poſsit, Et propterea vulgatus, & Græci maximam conuerterunt. Quod Hebraiſmo Chriſtus apud Ioannem de infidelibus loquens vſus eſt, Qui non credidit in nomine vnigeniti filij Dei. *Et negatio contra*

Deum

Deum altiſſimum, Idololatria per ſe, vique ſua, veri Dei negatio eſt.
Ioan. 3. Nam cum vnus modo Deus natura ſit, qui falſum Deum aſſerit,
Dilectio inimicorum. verum neget neceſſe eſt.

Matth. 5. 29 *Si gauiſus ſum ad ruinam eius, qui me oderat; & exultaui, quòd inueniſſet eum malum.*

Secus enim facere anguſti eſt, & demiſſi animi, & qui vehementer aduerſarium timeat. Violaturq; illud præceptum egregium, quo iubet Chriſtus, vt inimicos noſtros diligamus. Quam ob rem Salomon ait, in prouerbijs. Qui ruina lætatur alterius, non erit impunitus.
Prou. 17.

30 *Non enim dedi ad peccandum guttur meum, vt expeterem maledicens animam eius.*

Propterea peccatum eſt, quia ne id fiat cauetur illo, quod dixi, præcepto.

31 *Si non dixerunt viri tabernaculi mei, Quis det de carnibus eius, vt ſaturemur?*

In partes longe diuerſas hic verſus accipitur. Quidam ſignificare putant tantam fuiſſe ſeruorum eius erga illum beneuolentiam, tamque grata illis eius præſentia, vt ad id amplificandum dicat, quod carnibus eius ſaturari cupiebant. Alij dicunt his verbis miſeram ſuam fortunam exponere, quòd cùm ipſe nulli ne inimico quidem eſſet acerbus, eum vel eius famuli atque ſerui odio maximo proſequerentur, ita vt vel eius carnibus, ſi ſe pro odio ſuo poſſent vlciſci, cuperent ſaturari. Alij exponunt ob eam rem ſeruos eius tam graui in eum odio fuiſſe, vt multa eos moleſtia afficeret, multumque laboris impertiretur in tractandis humaniter hoſpitibus, quos domi ſuæ recipiebat, vt cum ſequenti verſu huius ſententia cohæreat. Ego autem exiſtimo optimam hic ſeruorum eius diſciplinam, & educationem ſignificare, quæ virum ſanctum maxime decet. Qua faciebat, vt non ſolùm ipſe nulli vel hoſti eſſet infeſtus, vt dixit ſuperiori verſu, verumetiam vt eius ſerui nulli eſſent moleſti, aut negotium faceſſerent. Serui vero ſunt ſeueritate, & aſperitate in officio continendi, Vt docet Salomon in Prouerbijs, Seruus verbis non poteſt erudiri. Quia quod dicit intelligit, & reſpondere contemnit; qui delicate à pueritia ſua nutriuit ſeruum ſuum, poſtea inueniet eum contumacem. Sed planius, & luculentius id exequitur Eccleſiaſticus, Cibaria & virga, & onus aſino. Panis & diſciplina, & opus ſeruo. Operatur in diſciplina, & quærit requieſcere: laxa manus illi, & quærit libertatem. Iugum, & lorum curuant collum durum, & ſeruum inclinant operationes aſsiduæ. Seruo, & maleuolo tortura, & compedes, mitte illum in opera-
Prouer. 29.
Eccli. 33.

operationem, ne vacet. Multam enim malitiam docuit otioſitas. In opera conſtitue eum: ſic enim condecet illum. Quod ſi nõ obau dierit, curua illum compedibus, & non amplifices ſuper omnem carnem. Verum ſine iudicio nihil facias graue. Hæc vero aſperitas, atq; ſeueritas, quam in tractandis ſeruis oportet exhibere, nõ poteſt ſæua ſeruorũ odia in dominos non parere. Vt aperte Thraſymachus apud Platonẽ in primo de republica de viro iuſto dicit ἀπέχθεσθαι τοῖς τε οἰκείοις καὶ τοῖς γνωρίμοις, ὅταν μηδὲν ἐθέλῃ αὐτοῖς ὑπηρετεῖν παρὰ τὸ δίκαιον odio eſſe familiaribus atque domeſticis, quod nullam, niſi iuſtam rem eis velit concedere. His igitur verbis Iob ſignificare voluit eam ſeueritatem in ſe fuiſſe.

32 *Foris non manſit peregrinus, & oſtium meum viatori patuit.*
Vehementer enim, & in litteris ſacroſanctis, & in philoſophorum libris laudatur hoſpitalitas, cuius munus in primis illa tempora poſtulabant, cum domus publicæ non eſſent conſtitutæ ad peregrinos, & viatores hoſpitio accipiendos, vt intelligitur ex decimonono capite iudicum. Hoſpitalitas.

33 *Si abſcondĩ quaſi homo peccatum meum, & celaui in ſinu meo iniquitatem meam.*
Exiſtimo hoc verſu Iob de ea eius virtute agere, qua quis vita, & oratione verax eſt, ea ſibi modo vendicans, quæ inſunt, nec maiora, nec minora, de qua differit Ariſtoteles quarto Ethic. capite ſeptimo, Cui arrogantia eſt, & hypocriſis contraria, qua quis longe melior videri vult, quam re vera ſit, Quam obrem peccata, & vitia ſua magna cura celare ſtudet. Quod hominum genus Chriſtus vehementer in euangelio inſectatur, & ſuis coloribus deſcribit apud Matthæum dicens, Væ vobis ſcribæ, & phariſæi hypocritæ, Quia ſimiles eſt ſepulchris dealbatis, quæ à foris parent hominibus ſpecioſa, intus vero plena ſunt oſsibus mortuorum, & omni ſpurcitia. Sic & vos à foris quidem apparetis hominibus iuſti, intus autem pleni eſtis hypocriſi, & iniquitate. Contra beatus Iob, vt hoc loco de ſe dicit. Sed eam viam tenebat, quam ad gloriam compendiariam Socrates eſſe dicebat, Si quis id ageret, vt talis eſſet, qualis haberi vellet. Quod dicit, Quaſi homo, in Hebræo eſt אדם adam: quare poteſt eſſe nomen proprium vel commune: proprium primi parentis, qui peccatum ſuum grauiſsimum diſsimulare, & excuſare volebat, & in vxorem conferre: Commune vero ſi ſit, tangit hominum peruerſum ingenium, qui pro nihilo peccare ducunt: vt tamen peccatum in occulto lateat, magno ſtudio contendunt.

Veritas dictis, & facti. Hypocriſis. Matth. 3. Hominum peruerſum ingenium.

34 *Si expaui ad multitudinem nimiam, & deſpectio propinquorum terruit me: & non magis tacui neque egreſſus ſum oſtium.*

Varie hic locus exponitur. Quidam in hanc ſententiam eum cum ſuperiori verſu ita contexte colligant. Quoniam nullum vnquam crimen celaui, non timebam in lucem publicumque prodire, Neque ſceleris conſcientia retardatus timebam fugiebamque multitudinem, & hominum congreſſus. Aut verebar, vt me propter aliquod ſcelus propinqui, & cognati mei deſpicerent. Quin potius ſi me quiſpiam criminis vllius redarguere vellet, patienter eum tacens audiebam, neque eius increpationem fugiens oſtium vnquā meum egreſſus ſum. Hanc enim ſecuritatem affert bona, & inculpata vita. Vt Salomon in prouerbijs auctor eſt. Qui ambulat ſimpliciter, ambulat confidenter. Quod Chriſtus facto ſuo probauit, qui cum hoſtes haberet acerrimos, qui de eius comprehenſione, & nece coniurauerant: in die tamen magno feſtiuitatis, quo plurima multitudo in Hieruſalem conuolauerat, in publico ambulare non timebat, ſic vt multi admirarētur, dicentes, Nonne hic eſt, quem quærunt interficere? Ecce palam loquitur, & nihil ei dicūt. Hæc interpretatio quantum attinet ad primam verſus partem Græcis placuiſſe videtur. Nam ita conuertunt οὐ γάρ διετράπην πολυοχλίαν πλήθους τοῦ μὴ ἐξαγορεῦσαι ἐνώπιον αὐτῶν. Non recuſaui multam multitudinis turbam, vt non loquerer in conſpectu eorum, Secundam verò verſus partem longe aliter intellexerunt, ſic enim eam tranſferunt εἰ δὲ καὶ εἴασα ἀδυνατον ἐξελθεῖν τὴν θύραν μου κόλπῳ κενῷ. Si paſſus ſū infirmum oſtium meum exire ſinu vacuo. Ita vero intellexerunt quoniam אדם edom, cum his punctis eſt futurum verbi דם dū tacere, cum alijs, vt adam proferamus ſignificat hominem, pro quo illi verterunt ἀδύνατον infirmum. Nam id vocabulum præ ſe ferre videtur, vt ex ethymologia cognoſcitur, quæ eſt tāquam ex rubro luto vel humo factus. Cætera ſunt in Hebræo. Illud tantum addiderunt Sinu vacuo, vt planiorem facerent eam ſententiam, quam intellexerunt. Alij qui ערץ harats non ſolum expaueſcere, vt vulgatus interpretatus eſt: verum etiam frangere ſignificāt, hanc ſignificationem ſequentes ita totum verſum explanant, Ego qui ſic olim valebam, vt frangerem viribus meis multitudinem; ita nunc conuerſa fortuna infirmus & deiectus ſum, vt viles homines familiæ exterreant me; & ita me coerceant, vt tacens oſtium egredi non audeam. Vt ſit ſuæ miſeriæ deploratio. Quam interpretationem Chaldæus ſecutus fuiſſe videtur. Alij ita declarant, Ita valebam vt frangerem multitudinem: tamen deſpectio familiarium terrebat me. Et tacens oſtium non egrediebar. Quod eſt magnanimi

Securius iuſti.
Prou. 10.
Ioan. 7.

nimi viri nolle cum eo contendere,quem facile poſſet vincere.Simile eius,quod dixerat,Si leuaui ſuper pupillum manuum meam, etiam cum viderem me in porta ſuperiorem. Quæ expoſitio aptior eſt contextui,cum narret officia ſua,neque aliena eſt à Chaldaica verſione.Reliquæ tamẽ duæ ſunt valde probabiles, placentque nonnullis doctis viris.

35 *Quis mihi tribuat auditorem.*

Quoniam præſtantiſsima ſua officij munera narrauit, ne fruſtra id feciſſe videretur,optat æquum auditorem,id eſt, Qui ex veritate,non ex opinione res ſuas æſtimet. Quo amicorum notat iniquitatem, qui eius vitam non ex ſcelere aut crimine aliquo, quo teneretur,ſed ex miſerijs & ærumnis, quibus vrgebatur, reprehendebant,Qnod non poterat non grauiter,& moleſte ferre.Et propterea ſubijcit. *Vt deſiderium meum audiat Omnipotens*. Id eſt, faciat Deus,vt deſiderij mei,auditoris æqui compos ſim: neç me diu cũ iſtis iniquis auditoribus contendere ſinat. Verba Hebræa ambigua ſunt,quare in aliam rationem explicantur. Nã תוי taui, quod deſiderium conuertit vulgatus, Signum fere ſemper Hebræis ſignificat ſed Chaldæus ריגוגי rigrugi deſiderium hoc loco vertit. Quidam etiã Hebræus putat deeſſe א ſic vt integrum ſit תאוי taaui deſiderium. Quod *audiat* etiam vertit, in Hebræo eſt יענני iahaneni, quod poteſt explicari, vel reſpondebit mihi, id eſt, Audiat me,vt vulgatus intellexit,vel reſpondebit pro me, vt quidam Hebræi intelligunt. Qui totum locum ita interpretantur, Certe ſignum meum eſt,quod omnipotens reſpondebit pro me. Ideſt, ſi æquum haberem auditorem, hoc eſſet ſignum certiſsimum innocentiæ meæ, quod teſtem Deum citarem, ipſeque daret teſtimonium innocentiæ meæ. Sicut alio loco dixit, Ecce in cælo teſtis meus,& cõſcius meus in excelſis,verboſi amici mei,ad Deum ſtillat oculus meus, *Et librum ſcribat ipſe qui indicat*.Id eſt, Ipſe auditor, qui cauſam meam iudicaret, diligenti facta de me inquiſitione, librum de mea vita conficiat, illud *ipſe qui indicat*, in Hebræo eſt איש ריבי is ribi vir contentionis meæ: & ita vertit Chaldæus, & Hebræi intelligunt, id eſt, Aduerſarius meus, & is qui mecum contenderit. Poteſtque in hanc ſententiam vulgatus explicari, id eſt, Ipſe aduerſarius meus,qui de mea vita criminoſe indicat. Ita vero ſuæ cauſæ confidit propter optimorum factorum conſcientiã, vt omnia ſtudia ſua, vel ab aduerſario ſuo ſcriptis mandari, & in capitis ſui iudicio iudici exhiberi optet. Ex quo ſatis aperte cognoſcitur, quanta vis ſit recte voluntatis conſcientiæ, quantum-

Iob 16.

Conſcientiæ rectæ voluntatis vis.

que

que virum bonum in omni diſcrimine confirmet. Et propterea ſequitur.

36 *Vt in humero meo portem illum, & circundem eum quaſi coronã mihi.* Id eſt, tantum abeſt, vt timeam, ne huiuſmodi liber mihi vllo pacto detrimento eſſe poſsit, vt ego ipſe in humeris meis, atque adeo in capite meo tanquam coronam illum portarem. Tãquam coronam dicit, vt innuat ei gloriæ potius, quàm ignominiæ futurum. Gloriam enim ampliſsimam ſibi ſuis honeſtis ſtudijs boni viri pariunt.

37 *Per ſingulos gradus meos pronuntiabo illum.*

Ideſt, ego omnem meam actam vitam in medium proferam ſingulaſque actiones, & cogitationes meas ei confitebor, omneſque mei cordis receſſus ad vnum retegam. Id enim totum comprehendit dicens, Singulos gradus meos. *& quaſi principi offeram eum.* Id eſt, eum ſcilicet librum æquo animo cauſæ meæ iudici offeram: vt illo ductus in hac mea lite ſententiam ferat. At vero Septuaginta viri longe aliter totum hunc locum, id eſt, has tres verſus interpretati ſunt. Nam illud Deſiderium meum audiat omnipotẽs, ita conuertunt χεῖρα δὲ κυρίου εἰμὴ ἐδεδοίκειν, manum autem Domini ſi non timerem. Forte quia ענה hana affligere etiam ſignificat, ita intellexerunt, Signum Dei affligat me. Et propterea illo modo conuerterunt; reliquum autem de libro vitæ ſuæ ſcribendo, & humeris imponendo ita explicuerunt, συγγραφὴν δὲ ἣν εἶχον κατά τινος ἐπ' ὤμοις ἂν περιθέμενος, στέφανον ἀνεγίνωσκον, καὶ εἰμὴ ῥήξας αὐτὴν ἀπέδωκα, οὐθὲν λαβὼν παρὰ χρεωφειλέτου ſcriptum, quod aduerſus aliquem habebam, humeris imponens coronam legebã, ſi non ipſum ſcindebam, nihil ex debitore ſumens. Qua verſione illud officij munus Iob præſtitiſſe ſignificarunt, quod præcipit Eſaias, Diſſolue colligationes impietatis, ſolue faſciculos deprimentes, dimitte eos, qui confracti ſunt liberos, & omne onus diſrumpe. Hoc eſt ne diuites tabulis & ſcriptis pauperes debitores ſuos opprimerent: ſed pecunias creditas eis potius condonarent. *Iſai. 58.*

38 *Si aduerſum me terra clamat, & cum ipſa ſulci eius deflent.*

Quod cuiuſmodi ſit ſtatim declarat.

39 *Si fructus eius comedi abſque pecunia, & animam agricolarum eius afflixi.*

Itaque terram clamare & deflere eſt eis, qui operas ſuas ad eam colendam locauerunt, mercedem nõ ſoluere. Eſt enim ſcelus grauiſsimum, quod ſua natura pœnam, & vltionem poſtulat, & ob eã rẽ id, in quo factum eſt, clamare dicitur. Sicut eſt in Geneſi, Vox ſanguinis

ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Eadem phraſi vſus Iacobus reprehendit, & minatur eis, qui ab hoc ſe maleficio non prohibent, Ecce merces operariorum, qui meſſuerunt regiones veſtras, quæ fraudata eſt à vobis, clamat, & clamor eorum in aures Domini Sabaoth introiuit. A quo ſcelere vt abſit, monet filiũ ſuum Tobias dicens, Quicunque tibi aliquid operatus fuerit, ſtatim ei mercedem reſtitue; & merces mercenarij apud te omnino non maneat.

Agricolis mercedē nō ſoluere ſcelus maximũ. Iac. 5. Tob. 4.

40 *Pro frumento oriatur mihi tribulus, & pro hordeo ſpina.*

Imprecatio eſt pœnæ tanto ſceleri aptæ, vt fructus nullos ex terra percipiat; quam inique exercuit. In Hebræo additur, & vertitur à Græcis, & à Chaldæo, licet à vulgato interprete prætermittatur. Completa ſunt verba Iob. Quod propterea ſubijcitur, quia perpetuam, & grauiſsimam habuit orationem à cap. 26. vſque ad hunc locum, licet in capite vltimo huius libri alia pauca verba Deo reſpondens loquatur.

CAP. XXXII.

Omiſerunt autem tres viri iſti reſpondere Iob, *eo quòd iuſtus ſibi videretur.*

2 *Et iratus, indignatusque eſt* Eliu *filius Barachel Buzites, de cognatione Ram: iratus eſt autem aduerſum Iob, eo quòd iuſtum ſe eſſe diceret coram Deo.* A

3 *Porro aduerſum amicos eius indignatus eſt, eo quòd non inueniſſent reſponſionem rationabilem, ſed tantummodo condemnaſſent Iob.*

4 *Igitur Eliu expectauit Iob loquentem: eo quòd ſeniores eſſent, qui loquebantur.*

5 *Cum autem vidiſſet quòd tres reſpondere non potuiſſent, iratus eſt vehementer.*

6 *Reſpondensque Eliu filius Barachel Buzites dixit.*

Iunior ſum tempore, vos autem antiquiores: idcirco demiſſo capite veritus ſum vobis indicare meam ſententiam.

7 *Sperabam enim, quòd ætas prolixior loqueretur, & annorum multitudo doceret ſapientiam.* B

8 *Sed vt video, Spiritus eſt in hominibus, & inſpiratio Omnipotentis dat intelligentiam.*

9 *Non ſunt longæui ſapientes, nec ſenes intelligunt iudicium.*

10 *Ideo dicam, audite me, oſtendam vobis etiam ego meam ſapientiam.*

C 11 *Expectaui enim ſermones veſtros, audiui prudentiam veſtram, donec diſceptaremini ſermonibus.*

12 *Et donec putabam vos aliquid dicere, conſiderabam: ſed vt video, non eſt qui poſſit arguere Iob, & reſpondere ex vobis ſermonibus eius.*

13 *Ne forte dicatis inuenimus ſapientiam, Deus proiecit eum, non homo.*

14 *Nihil locutus eſt mihi, & ego non ſecundum ſermones veſtros reſpondebo illi.*

15 *Extimuerunt, neque reſponderunt vltra, abſtuleruntque à ſe eloquium.*

16 *Quoniam igitur expectaui, & non ſunt locuti. ſteterunt, neque vltra reſponderunt.*

D 17 *Reſpondebo, & ego partem, & oſtendam ſcientiam meam.*

18 *Plenus enim ſum ſermonibus, & coarctat me ſpiritus vteri mei.*

19 *En venter meus quaſi muſtum abſque ſpiraculo, quod lagunculas nouas diſrumpit.*

20 *Loquar, et reſpirabo paululum: aperiam labia mea, et reſpondebo.*

21 *Non accipiam perſonam viri, & Deum homini non æquabo.*

22 *Neſcio enim quandiu ſubſiſtam, & ſi poſt modicum tollat me factor meus.*

A. 1 *Omiſerunt tres viri iſti reſpondere Iob, eo quòd iuſtus ſibi videretur.*

Ambigua eſt hæc oratio, nam illud relatiuum, Sibi poteſt vel viros, vel ipſum Iob referre. Viros referre putarunt nonnulli Latini interpretes. Hoc eſt, hac eius perpetua oratione tres amici conuicti, præſertim illa officiorum eius narratione, & quòd illam diram imprecationem, ſi ſecus eſſet, adiunxiſſet, ſibi iam perſuaſiſſent ipſum eſſe iuſtum. Quæ ſententia probatur Græcorum verſione. Nam plane viros retulerunt, ita vertentes δίκαιος ἐναντίον αὐτῶν iuſtus coram eis. Qua interpretatione bonorum virorum victoria repræſentatur, qui tandem aduerſarios ſuos ſe ſanctos eſſe conuincent. Sicut ipſos dicturos ſapientia ſcribit, Nos inſenſati vitam illorum exiſtimabamus inſaniam, &c. Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorum eſt. De

Sap. 5. Victoria bonorum virorum.

Chriſto

Chriſto etiam in Apocalypſi ſcribitur, Ecce venit in nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Sed quod relatiuum referat non viros, ſed ipſum Iob, probatur ex eo, quod ita purior eſt Latina locutio, tum quòd in Hebræo, & Chaldæo plane ipſum refert Iob, eſt enim relatiuum ſingulare tertiæ perſonæ in Hebræo ו in Chaldæo י. Tum aptius eſt contextui, vt *ſibi* Iob, non eius amicos referat. Nam ipſis iuſtus non viſus eſt, quouſque à Deo conuicti ſunt, & iuſsi, vt ab ipſo Iob veniam impetrarent, quo ipſe Deum pro illis precaretur: vt in fine libri narratur. Significat ergo tres viros omiſiſſe reſpondere Iob de ea re, quòd iuſtus ſibi videretur, hoc eſt tot pœnas non commeruiſſe, in quo tota inter eos diſputatio verſata erat. Omiſerunt igitur ipſi loqui, quia quid amplius dicerent? non habebant, ad ſententiam ſuam probandam. Quæ explanatio vehementer conuenit, cum eo quod ſequitur. *Apoc. 1.*

2 *Et iratus, indignatusque eſt Eliu filius Barachel Buzites, de cognatione Ram: iratus eſt autem aduerſum Iob, eo quòd iuſtum ſe eſſe diceret coram Deo.*

Recte & explicate expoſitum eſt & ita interpretatur Græci, quod eſt ad verbum in Hebræo. Eo quod animam ſuam iuſtificaret, magis quàm Deum. Id eſt, ſine culpa ſua tot à Deo ſupplicia ſibi impoſita fuiſſe diceret. Aequum tamen non erat, vt ita Iobo iraſceretur. Nā id ſibi perſuadere poterat recta conſcientia teſte, quæ, vt quidam dixit, eſt mille teſtes. Et hac opinione nihil de Dei bonitate detrahebat, cum liceat ei quibuſcunque pœnis innocentem virum in hac vita multare: vt Iob capite nono copioſe perſecutus eſt.

3 *Porro aduerſum amicos eius indignatus eſt, eo quòd non inueniſſent reſponſionem rationabilem, ſed tantummodo condemnaſſent Iob.*

Id eſt, cum Iob condemnarent, & tot cruciatus merito ſuo ſuſtinere putarent, nulla inueniſſent amplius argumenta, quibus & eum culpæ conuincerent, & defenſionis ſuæ firmamenta explicarent. Ex quo planum fieri videtur illud relatiuum Sibi, de quo diximus, amicos non referre, non enim ſi iuſtus videretur eis, hic quòd eum, *Condemnaſſent* diceretur. Verumtamen non debebat Eliu hac de cauſa indignari, cum difficile valde ſit veritatem eloquenter, & ingenioſe defenſam confutare: prudentiusque ſit tacere, quàm ei verbis repugnare. Nam tandem contra dicentis apparebit ſtultitia.

4 *Igitur Eliu expectauit Iob loquentem.*

Id eſt, Iob cū tribus illis amicis loquentē. Qua oratione breuiter

dicitur,& Iob,& tres amicos loquentes expectaſſe,vt ex eo, quod
ſequitur,intelligitur.*Eo quod ſeniores eſſent qui loquebantur*. Quod
huius adoleſcentis vel illius ætatis bonos, & modeſtos mores de-
Eſai. 3. clarat. Quos fuiſſe corruptos numerat Eſaias in ſui ſeculi calami
tatibus dicens, corruet populus vir ad virum, & vnuſquiſque ad
proximum ſuum tumultuabitur, puer contra ſenem.

5 ***Cum autem vidiſſet, quòd tres reſpondere non potuiſsent, iratus eſt vehementer.***

6 ***Reſpondensque*** **Eliu *filius* Barachel *Buzites*.**

Id eſt,oriundus forte à Buz,quem genuiſſe traditur Nacor frater
Abraham.

Dixit,Iunior ſum tempore,vos autem antiquiores: idcirco demiſso capite.
quod eſt habitus reuerentis,& modeſti hominis. *Veritus ſum vobis indicare meam ſententiam.*

8 ***Sed vt video,Spiritus eſt in hominibus,& inſpiratio Omnipotentis dat intelligentiam.***

Spiritus,& inſpiratio omnipotẽtis idem hoc loco eſt,Id eſt,Deus
dat intelligentiam. In Hebræo clarius eſt Spiritum hic dici de
Deo,nam eſt ad verbum,Spiritus *ipſe*. Ait igitur,Scientiam,& re
rum prudentiam nõ tam ex multis annis,quam ex Dei beneficio
ponderandam eſſe:vt is prudentior habeatur,non qui plures an-
nos habeat,ſed cui maiorem Deus prudentiam præſtiterit. Quæ
veriſsima ſentẽtia eſt. Nam omnis ſapientia à Domino Deo eſt,
vt ait Eccleſiaſticus. Et ita ſæpe factum eſt, vt multi iuuenes ſin-
Eccl. 1. gulari ſapiẽtia Dei beneficio excelluerint,vt Ioſeph, Dauid, Hie-
Pſal. 118. remias, Daniel,Ioannes Baptiſta,Ioannes Euangeliſta, & multi
alij Dauid enim pro teſtimonio dicit,Super ſenes intellexi, quia
Sap. 4. mandata tua quæſiui, Et ſapientia, Senectus venerabilis eſt non
diuturna,neque annorum numero computata, cani autem ſunt
ſenſus hominis,& ætas ſenectutis vita immaculata.

9 ***Non ſunt longæui ſapientes, nec ſenes intelligunt iudicium.***

Ita enim plerumque fit;vt ex ſenibus illis, qui vim inferre conati
ſunt Suſannæ intelligi licet. Conſilium peribit à ſenioribus, ait,
Ezech. 7. etiam Ezechiel.

10 ***Ideo dicam,audite me,oſtendam vobis etiam ego meam ſapientiam.***

11 ***Expectaui enim ſermones veſtros,audiui prudentiam veſtram, donec diſceptaremini ſermonibus ueſtris.***

12 ***Et donec putabam uos aliquid dicere, conſiderabam: ſed ut uideo non eſt qui poſsit arguere Iob, & reſpondere ex uobis ſermonibus eius.***

Quæ verba coniecturam faciunt amicos tacuiſſe, non quod Iob

eſſe

eſſe iuſtum ſibi perſuaſiſſent. Sed quòd nihil amplius eius in mentem veniret, quo eius de hac re ſententiam refellerent.

13. *Ne forte dicatis inuenimus ſapientiam, Deus proiecit eum, non homo.*

Quidam ita exponunt, ſapienter, & de induſtria ipſum miſſum fecimus, nihil enim eſt, quod à nobis vexetur, cum ſatis à Deo vexatus, & de gradu deiectus ſit, ita vt ipſa eius miſeria ſatis ſuam reprimat arrogantiam. Sed melius, & congruentius eſt ſic exponere, Ne forte dicatis, ſapientem vos excuſationem inueniſſe, cur plura de hac re verba non faciatis. Nam cum à Deo fuerit eius miſeria conflata, nō debemus decreta, & iudicia Dei accuratius diſcutere, ne parum reuerenter ea tractare videamur. Quæ explicatio aptius cum eo congruit, quod ſequitur.

14. *Nihil locutus eſt mihi, & ego non ſecundum ſermones veſtros reſpondebo illi.*

Id eſt, oſtendam multa eſſe à vobis prætermiſſa ad rem attinentia. Cum dicit, *Non ſecundum ſermones veſtros reſpondebo illi*. Id eſt, cum alios ego à veſtris de hac re ſermones induxero, vt non excuſetis hanc rem amplius non eſſe verbis perſequendā. Sed Græci hos duos verſus adeò aliter interpretati ſunt, vt alios eorum loco poſuiſſe videantur. Cuius rei nos cauſam ex Auguſtini ſententia reddidimus in prolegomenis. Ita enim interpretantur, ἵνα μὴ εἴπητε εὕρομεν σοφίαν κυρίῳ προσθέμενοι, ἀνθρώπῳ δὲ ἐπετρέψατε λαλῆσαι τοιαῦτα ῥήματα ne dicatis, Inuenimus ſapientiam Domino adiuncti, id eſt, Dei partes aduerſus Iobum agentes, quare reprehendi non debemur. Adiūgit tamen in quo merito reprehendendi ſunt, Homini autem permiſiſtis talia verba profari, qualia ſcilicet Iob cum Deo diſputare cupiens locutus eſt. Luc 12.

15 *Extimuerunt, neque reſponderunt vltra, abſtuleruntque à ſe eloquium.*

Auerſio eſt cum indignatione, quod *abſtulerunt*, dicit, Septuaginta in eandem ſententiam transferunt ἐπαλαίωσαν inueterauerunt vtrunque enim verbum עתק hatac ſignificat.

16 *Quoniam igitur expectaui, & non ſunt locuti. Steterunt, neque vltra reſponderunt.*

17 *Reſpondebo, & ego partem, & oſtendam ſcientiam meam.*

18 *Plenus enim ſum ſermonibus, & coarctat me ſpiritus vteri mei.*

19 *En venter meus quaſi muſtum abſque ſpiraculo, quod laguncul as nouas diſrumpit.*

Græci transferunt ὥσπερ φυσητὴρ χαλκέως ἐρρηγώς, ſicut follis fabri ferrarij diſruptus, nimio ſcilicet vento, quem hauſerat, quem poſtea

nimis compreſſus facile non poſſit emittere. Eſt eiuſdem rei ſignificatio, licet diuerſa ſimilitudine à Græcis, quàm ab Hebræo, & vulgato declaretur. Quadrat vero aptiſsime hæc Græcorum ſimilitudo referens illud, quod dixerat, Coarctat me ſpiritus vteri mei.

20 *Loquar, et reſpirabo paululum: aperiam labia mea, et reſpondebo.*

21 *Non accipiam perſonam viri.*

Id eſt, nulla hominis dignitas, aut alia conditio me vllo modo impediet, quo minus dicam, quod ſentio, *Et Deum homini non æquabo.* Id eſt, non feram, vt homo æquiparetur Deo, cum Deo æquo iudicio certare, & contendere cupiens. Sed quod *Deum* vertit, Hebraicè eſt אל el, quod cum duobus punctis Deum, vt conuertit vulgatus ſignificat, cum tribus vero, vt eſt in libris Hebræis, qui nunc in manibus habentur, eſt præpoſitio ad vel cum ſignificans. Quod item vertit æquabo in Hebræo eſt verbum כנה cana, quod eſt tegere, cognominare, & alio quàm proprio nomine appellare Hebræa igitur ita ad verbum vertemus, Et hominem non cognominabo. Id eſt, magnificis non vtar appellationibus eius vitia tegens, & iuſtum eum appellans, cũ impius ſit, itaque idem eſt, quod perſonam accipere. Et ob eam rem rectè Septuaginta tranſtulerunt ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βροτὸν οὐ μὴ ἐντραπῶ, neque mortalem reuerebor. Poteſtque in hanc ſententiam vulgatus interpres exponi. Id eſt, Deum homini non æquabo, vt hominem tanquam Deum reuerear, & eius dictis, ac ſi Dei eſſent, nihil amplius exquirens, fidẽ habeam.

22 *Neſcio enim quandiu ſubſiſtam.*

Luc. 12. Id eſt, quandiu in vita manebo. Quo argumento Chriſtus apud Lucam ſuadet aſsiduè vigilare, & virtutis muneribus fungi. Quia ſi ſciret (ait) pater familias, qua hora fur veniret, vigilaret vtique, & nõ fineret perfodi domum ſuam. Et vos eſtote parati, qui à qua hora non putatis, filius hominis veniet. Sed quod *ſubſiſtam* conuertit, in Hebræo eſt verbum כנה cana de quo proxime diximus. Ita ergo hic locus ex Hebræo verbum de verbo conuertetur, Non enim noui cognominare, id eſt, Neſcio aliquem ita reuereri, vt alio quàm ſuo eum nomine appellem. Ita Græci transférunt οὐ γὰρ ἐπίσταμαι θαυμάσαι πρόσωπον non enim ſcio mirari perſonam. Eſt enim eiuſdem ſententiæ, vt diximus, hæc dicendi ratio, cuius illa, Accipere perſonam. Eſt autem apud Hebræos hoc loco futurum pro infinitiuo, id quod illis vſu euenire ſolet, vt eſt in regulis grammaticis. Sed vulgatus vtroque loco verbum hoc deriuaſſe

naſſe videtur,non ex כנה cana,ſed ex כון cun,quod ſtabilire, & rectificare ſignificat, vt hoc loco ſtabilire,ſuperiori rectificare declaret: coniungiturque eius verſio aptiſsime cum eo,quod ſequitur, quod eandem habet ſententiam, *Si poſt modicum tollat me factor meus.* Quare debeo eius cauſam pro virili parte defendere, & veritatem non tacere. Quia beatus ille ſeruus, quem quum venerit Dominus inuenerit ita facientem, vt Chriſtus ait. Septuaginta transferunt εἰ δὲ μή γε, καὶ ἐμὲ σῆτες ἔδονται ſin minus; me tineæ comedant, id eſt, Moriar, ſi hæc nō præſtitero. Tineæ interpretati ſunt, quod eſt in Hebræo עשני hoſeni, id eſt, factor meus, ſed עש has tineam etiam ſignificat.

CAPVT XXXIII.

Vdi igitur Iob eloquia mea, & omnes ſermones meos auſculta. A
2 *Ecce aperui os meum, loquatur lingua mea in faucibus meis.*
3 *Simplici corde meo ſermones mei, & ſententiam puram labia mea loquentur.*
4 *Spiritus Dei fecit me, & ſpiraculum Omnipotentis viuificauit me.*
5 *Si potes, reſponde mihi, & aduerſus faciem meam conſiſte.*
6 *Ecce, & me ſicut & te fecit Deus, & de eodem luto ego quoque formatus ſum.*
7 *Veruntamen miraculum meum non te terreat, & eloquentia mea non ſit tibi grauis.*
8 *Dixiſti ergo in auribus meis, & vocem verborum tuorum audiui.*
9 *Mundus ſum ego, & abſque delicto: immaculatus, & non eſt iniquitas in me.*
10 *Quia querelas in me reperit, ideo arbitratus eſt me inimicum ſibi.* B
11 *Poſuit in neruo pedes meos, cuſtodiuit omnes ſemitas meas.*
12 *Hoc eſt ergo in quo non es iuſtificatus: reſpondebo tibi, quia maior ſit Deus homine.*
13 *Aduerſus eum contendis, quod non ad omnia verba reſponderit tibi?*
14 *Semel loquitur Deus, & ſecundo id ipſum non repetit.*
15 *Per ſomnium in viſione nocturna, quando irruit ſopor ſuper homines, & dormiunt in lectulo.*
16 *Tunc aperit aures virorum, & erudiens eos inſtruit diſciplina.*
17 *Vt auertat hominem ab his quæ fecit, & liberet eum de ſuperbia.* C

18 *Eruens animam eius à corruptione: & vitam illius, vt non tranſeat in gladium.*

19 *Increpat quoque per dolorem in lectulo, & omnia oſſa eius marceſcere facit.*

20 *Abominabilis ei fit in vita ſua panis, & animæ illius cibus ante deſiderabilis.*

21 *Tabeſcet caro eius, & oſſa quæ tecta fuerant, nudabuntur.*

22 *Appropinquauit corruptioni anima eius, & vita illius mortiferis.*

23 *Si fuerit pro eo angelus loquens vnus de millibus: vt annuntiet hominis æquitatem.*

24 *Miſerebitur eius, & dicet,* Libera *eum, vt non deſcendat in corruptionem: inueni in quo ei propitier.*

25 *Conſumpta eſt caro eius a ſupplicijs, & reuertatur ad dies adoleſcentiæ ſuæ.*

D 26 *Deprecabitur Deum, & placabilis ei erit: et videbit faciem eius in iubilo, & reddet homini iuſtitiam ſuam.*

27 *Reſpiciet homines, & dicet, Peccaui, & vere deliqui, & vt eram dignus, non recepi.*

28 Liberauit *animam ſuam ne pergeret in interitum, ſed viuens, lucem videret.*

29 *Ecce, hæc omnia operatur* Deus *tribus vicibus per ſingulos.*

30 *Vt reuocet animas eorum à corruptione; & illuminet luce viuentium.*

31 *Attende Iob, & audi me: & tace, dum ego loquor.*

32 Si *autem habes quod loquaris, reſponde mihi: loquere: volo enim te apparere iuſtum.*

32 *Quod ſi non habes, audi me: tace, et docebo te ſapientiam.*

1 *Audi igitur* Iob *eloquia mea, et omnes ſermones meos auſculta.*

2 *Ecce aperui os meum, et loquatur lingua mea in faucibus meis.*

3 *Simplici corde ſermones mei, & ſententiam puram labia mea loquentur.*

Qualis Eliu ſit oratio.

Vt iuuenis erat Eliu, ita pueriili, vendibili, redundanti, & plane non graui oratione delectatur, tã longo, & feruido exordio vtẽs.

4 *Spiritus Dei fecit me.*

Id eſt, Deus fecit me. *Et ſpiraculum omnipotentis viuificauit me.* Animam ſuã vocat omnipotẽtis ſpiraculũ. Sicut narratur in Geneſi,

Et in-

Et inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ,& factus eſt homo in animam viuentem.

5 *Si potes reſponde mihi,& aduerſus faciem meam conſiſte.*

6 *Ecce,& me ſicut & te fecit Deus.*

In Hebræo eſt ſi verbum de verbo vertamus, Ecce ego ſecundum os tuum Deo. Quod vulgatus intellexit ego, ſicut & os tuũ, ex Deo hauſi ſpiraculum, eique ipſum acceptum refero. Græci obſcurius, & concíſius conuerterunt, κἀγὼ κατά σε & ego ſecundũ te, ideſt, Eodem modo quo tu factus à Deo ſum. Quare eadem ratione, qua vulgatus hunc locum intellexiſſe videntur. Chaldæus item eandem reddidiſſe ſententiam videtur, ita vertens הא אנא דכמתך לאלה ha ana dicmateh lehela, ecce ego, ſicut tu Deo. Hebræi tamẽ aliter,& non indocte quidem hunc locum intelligunt, Ecce ego, ſicut tu poſtulaſti, pro Deo loquar. Dixerat enim Iob c. 13. Duo tãtum ne facias mihi, & tunc à facie tua non abſcondar. Manum tuam longe fac à me, & formido tua non me terrat, voca me, & ego reſpondebo tibi, aut certe loquar, & tu reſpóde mihi. Ait ergo Eliu ex Hebræorum ſententia. Verbis tuis Deum auſus es ad certamen prouocare. Ego pro Deo tecum in certamen deſcendo. Conuenitque hæc explicatio in ea quæ ſequuntur, ſi hæc Iobi verba citata animaduertamus. *De eodem luto quoque formatus ſum.* Alludere videtur ad illud, quod eſt in Geneſi, Formauit igitur Deus hominem de limo terræ. Quare tergiuerſari non potes dicens, quod te formido mea terreat, ſicut te Dei formidinem terrere dicebas. Habes igitur, quod ad diſputãdum poſtulabas, Quare protinus dicit. *Geneſ. 2.*

7 *Veruntamen miraculum meum non te terreat.*

Id eſt, nihil in me eſt, quod vehementer mirari,& ob eam rem cõturbari, & timere debeas. Perſiſtit in diluendis verbis illis Iob à nobis modo citatis, vt clarius ex Hebræo cognoſcitur. Nam quod *miraculum* vertit interpres, eſt אימה ema, quod proprie terrorem ſignificat, & ita vertit ipſe vulgatus interpres prouerbiorum. 20. c. ver. 2. & Græci φόβος timior. Cum ergo de eodem ego luto ſim factus, timor mei terrere, & impedire non debet, quo minus mecũ audeas diſputare. *& eloquentia mea non ſit tibi grauis.* Id eſt, Eſſe nõ debet. Sicut Dei eloquentia eſſet ſi tecum ipſe loqueretur. Quod autem eloquentiam traducit noſter interpres. Hebraice eſt אכפי acpi, quod hoc tantum loco reperitur. Dicuntque Hebræi א litteram eſſe adiunctã, ſicut omnibus literis quieſcentibus contingere ſolet,& nomen eſſe כפי cappi, quod eſt vola manus meæ. Quare ita hunc locum interpretantur, Manus mea non ſit tibi grauis. Et

ita

ita Septuaginta viri traducunt, vt tollat illud, quod Iob dixiſſe citauimus, Manum tuam longe fac à me. Chaldæus conuertit טעני tuni Onus meum. Sed vulgatus interpres, non vnā, ſed duas dictiones legiſſe videtur hoc modo אך פי ac pi veruntamen os meum: & vt latinior eſſet oratio, poſuit, Eloquentiam meam. Et quidā Hebræus teſtatur, ita à quibuſdam alijs Hebræis legi ſolitum.

8 *Dixiſti ergo auribus meis, & vocem verborum tuorum audiui.*

9 *Mundus ſum ego, & abſque delicto; immaculatus, & non eſt iniquitas in me.*

Affert ea Iobi verba, quæ confutare vult. Id autem Iob dixiſſe videtur, cap. 10. Et ſcias, quia nihil impium fecerim, cum ſit nemo, qui de manu tua poſsit eruere. Et cap. 17. Non peccaui, & in amaritudinibus moratur oculus meus. Calumniabatur fortè Eliu id verbis illis etiam ſignificaſſe, Si lotus fuero quaſi aquis niuis, & fulſerint velut mundiſsimæ manus meæ. Tamen ſordibus intinges me, & abominabuntur me veſtimenta mea. Et illis capitis decimi, Si iuſtus fuero, non leuabo caput ſaturatus afflictione. Sequitur autem.

10 *Quia querelas in me reperit.*

Id eſt accuſationes: ſicut queritur accuſator de reo, illum accuſans. Ita Septuaginta conuertunt μέμψιν δὲ κατ' ἐμοῦ εὗρεν accuſationem contra me inuenit. Hæc verba Iob dixiſſe videtur. c. 10. Inſtauras teſtes tuos contra me, & multiplicas iram tuam aduerſum me. Et c. 13. Scribis contra me amaritudines, & conſumere me vis peccatis adoleſcentiæ meæ, Eiſdem verbis cōtinetur id, quod verbum Hebræum nonnullis Hebræis ſignificat, quod eſt תנואות tenuot, cuius radix eſt נוא naua, quod eſt frangere, & hinc תנואה tenua fractio, vel vltio ſecundum vulgatum num. 14. ver. 34. Et ita nonnulli hoc loco ſignificare putant fractiones, vel vltiones, quæ ſignificatio ad illum citatum pertinet Iobi verſum, Scribis contra me amaritudines, & conſumere me vis. &c. Alij Hebræi occaſiones hoc loco interpretantur, id eſt, Captat occaſiones Deus puniendi me. Quoniam, vt Iob dixerat, In memoriam reuocabat Deus peccata adoleſcentiæ eius. Et alio loco, *Iob 14.* Tu quidem greſſus meos dinumeraſti, ſed parce peccatis meis. Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea. Sequitur autem. *Ideo arbitratus eſt me inimicum ſibi,* Iob locutum fuiſſe ſcribitur ca. 13. Arbitraris me inimicum tuū Et cap. 7. Quare poſuiſti me contrarium tibi.

11 *Poſuit in neruo pedes meos, cuſtodiuit omnes ſemitas meas.*

Verba etiam Iobi ſunt cap. 13. verſ. 27.

12 Hoc

12 *Hoc eſt ergo, in quo non es iuſtificatus.*

Id eſt, in quo peccaſti, nec recte iſta iactans locutus es, ſed tuam potius inſolentiam, & nequitiam manifeſtas. Theſis eſt totius confutationis, quā multis deinde perſequitur. *Reſpondebo tibi, quia maior ſit Deus homine*. Id eſt, hoc vno argumento temere te locutum fuiſſe probabo. Quod Deus homine maior ſit, Quæ Dei præſtantia poteſt, & ad potentiam & ad ſapientiam eius referri: vt cum vtráque rē Deus homini præſtet, nihil neq; argumentis, neq; maledictis ad eius iras reprimendas proficiet. Eſtq; argumētum hoc firmiſſimum ad diuina iudicia tractanda, & ſanum hominē conuincendum, ne audeat, cum à Deo punitur, quidquām temere loqui. Nam cum longe maior Deus homine ſit; non poteſt non facere res multas, quarum cauſas homo non aſſequatur: ſed ei penitus mirabiles ſint. Sicut ille dixit, Quoniam magnus es tu & faciens mirabilia. Et alio pſalmo tanta maieſtate conuictus, Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu feciſti, amoue à me plagas tuas. A fortitudine manus tuæ, ego defeci. Sed Iob potius hæc in amicos ſuos qui imperite ex eo, quod caſus dat, rationem diuinorum iudiciorum tractabant, quām in Deum dicebat. Nec hoc grauiſſimum argumentū, quod modo proponit Eliu, ignorabat. Immo illud pluribus capite nono perſecutus eſt. Sapiens (ait) corde eſt; & fortis robore, quis reſtitit ei, & pacem habuit. Hebræi tamen aliter hunc verſum colo diſtinguunt. Athna accentum ſub אענך ehnecha reſpondebo tibi, collocantes. Ita igitur hunc verſum legunt, Hoc eſt ergo in quo non es iuſtificatus, reſpondebo tibi, quia maior ſit Deus homine. Sed cum eadem vtroque modo ſententia ſit, eademque verborum conſtructio, leuis hæc differentia eſt. Græcorum tamen verſio longius differt, ita enim conuertunt πῶς γὰρ λέγεις δίκαιός εἰμι καὶ οὐκ ἐπακήκοέ μου; αἰώνιος γάρ ἐστιν ὁ ἐπάνω βροτῶν. quomodo enim dicis iuſtus ſum, & me non audiuit? Æternus enim mortalibus præſtat. ſententia quidem facilis eſt, & cum contextu cohærens. Vt repetat illud Iobi dictum, quod grauius eorum animos offenderat, quo ſuam innocentiam venditare videbatur, iuſtum ſe prædicans, & illa fortuna indignum. Sicut verſ. 8. & 9. dixerat. Dixiſti, mundus ſum ego, & abſque delicto. Illud autem, & me non audiuit, Iob ſignificaſſe dicens cap. 13. Voca me, & ego reſpōdebo tibi, aut certe loquar, & tu reſponde mihi. Cur faciem tuam abſcondis? Illud autem, Æternus mortalibus preſtat, pertinet ad hoc refellendum, cum enim infinito interuallo hominibus ſapientia & potentia antecellat, abſurdum eſt velle quemquam hominum, cum eo diſceptare, vt ſuam ei probet iuſtitiam. Difficile tamen

Argumentū firmiſſimum ad diuina iudicia tractanda.

Pſalm. 85.

Pſalm. 83.

men eſt hanc verſionem Hebræis verbis aptare. Illud autem quod eſt in Hebræo הן זאת hen zot, quod vulgatus vertit *hoc eſt ergo in quo*, & Chaldæus, & Hebræi הא אד ha da, ecce hoc, Græci conuerterunt πῶς γὰρ λέγεις quomodo dicis. Illud autem לא צדקת lo tſadacta, quod vulgatus Chaldæus, & Hebræi, Non iuſtificatus es, tranſtulerunt; Græci non ſecunda, ſed prima perſona dictum fuiſſe intellexerunt, quod fieri poteſt ſi tantū kirich loco Camets ſubſcribatur, tum non negatione, ſed interrogatione elatum fuiſſe iudicarunt. Tanquam ſi diceret, Nonne iuſtificatus ſum? Quam interrogationem ipſi affirmatione explicarunt vertentes, Iuſtus ſum ענה hana vero & reſpondere, & audire ſignificat, אלוה eloah vero Deum, Aeternum verterunt, cum ſit proprium etiam Dei nomen, Ipſe enim tantum æternus eſt.

13 ***Aduerſus eum contendis, quod non ad omnia verba reſponderit tibi.***

Hoc tangit illud, quod Iob multa contentione capite decimo dixit, Indica mihi cur me ita iudices, Nunquid bonum tibi videtur, ſi calumnieris, & opprimas me? &c. Et capite decimotertio, Tu reſponde mihi, quantas habeo iniquitates, & peccata, &c. Id eſt, audes libere multis cum Deo verbis contendere, quod ipſe tacere videatur, neque ſigillatim ad omnia verba tua reſpondere. Perinde quaſi opus eſſet ei tot verba in te confutando fundere, ac non ſatis aperte aliter ſuam ſententiam explicet: vt ſtatim reliquo capite declarat. Sed ad verbum ita interpretante Chaldæo, in Hebræo eſt, Cur aduerſus illum cōtendis? quoniam omnia verba ſua non reſpondebit. Eſtque doctiſsima, & acutiſsima ſentētia, id eſt, Cur vis, vt tibi reſpondeat is, qui omnia conſilia, omneſque rationes ſuas tibi explicare non poteſt: quippe quæ à te comprehendi nequeant cum infinitæ ſint. Eſſetque vehementiſsimum argumentum ad conuincendum eum, qui cum Deo de merito ſuo diſputare voluiſſet: niſi compertum eſſet Deum non ſummo iure, ſed ex æquo & bono cum hominibus, agere decreuiſſe: alioquin enim, incomprehenſibilia ſunt iudicia eius. Quis enim cognouit ſenſum Domini? aut quis conſiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? vt Paulus ait. Græci vero illud דבריו debarau *Rom. 11.* verba ſua, verba mea intellexerunt. Quare ו in illorum libris defuiſſe videtur, vt erat facile, cum litera ſit quieſcens, quæ leuiter adeſt, & abeſt. Et verterunt, Verba iuſtitiæ meæ, ad ea magis explicanda, id eſt, Verba quibus ego meam iuſtitiam declaro, Et יענה iahanc reſponderit, vt vertit vulgatus exaudiet ipſi conuertunt. Vtrunque enim (vt diximus) ſignificat, ריות ribota vero quod Cōtendis eſt, vt conuertit vulgatus, Græci contentioſe dicere, ſignificare

care exiſtimarunt. Et ob eam rem Dicis tranſtulerũt. Ita ergo totum verſum interpretati ſunt λέγεις δὲ διὰ τί τῆς δίκης μου οὐκ ἐπακήκοε πᾶν ῥῆμα dicis autem quare iuſtitiæ meæ nullum verbum audit.

14 *Semel loquitur Deus, & ſecundo id ipſum non repetit.*

Declarat Deum iam reſpondiſſe Iob. Quare fruſtra petit dicens, Reſponde mihi, quãtas habeo iniquitates. Fruſtraque quæritur, ſecundum verſionem ſuperioris verſus Græcorum, quod cum Deus clamantem, & iuſtitiam ſuam teſtantem non audierit. Ait ergo, loquitur quidem Deus reſpondens, ſed attente eum oportet audire: nam ſecundo idem non repetit. Semel, quòd dicit, ad totum tempus pertinet, quod Paulus vocat acceptabile, id eſt, Quo nos erudire decreuit, & præcepta vitæ optime inſtituẽdæ dare, ſecundo autem non repetere dicit, quoniam ſi ſemel hoc tempus effluat, ſecundo illud reuocare non poſſumus. Ita Chriſtus ſemel in mundum ad homines docendos venit: ſicut ſemel mente Dei patris natus eſt; & propterea Dauid dixit in pſalmo, Paulo in epiſtola ad Hebræos interprete, Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra. Quoniam cras eum minime audietis, quia ſecundo idipſum non repetet, vt ait Eliu. Varie tamen hic verſus exponitur, quia verbum שור ſur, quod vulgatus *Repetit* conuertit, ſignificat Hebræis cantare, & videre. Primæ ſignificationis rationem ducens vulgatus tranſfert *Repetit* vt latinior eſſe oratio. Chaldæus tamen & Hebræi ſecundam intelligunt. Et ita hunc locum quidam explanat Hebræus, Quoniam vna via loquitur Deus, & in duabus non videbit illam, ſcilicet viam, hoc eſt, Deus ſemper ſibi conſtat in reddendis oraculis, & hominibus docendis, neque modo effatur vnum, & poſtea diuerſum. Nam duabus ingredi vijs reprehendit Eccleſiaſticus eccleſ. 2. & 3. In quã rationem Iacobus dixiſſe videtur, Omne datum optimum, & omne donum perfectũ deſurſum eſt deſcendẽs à patre luminum, apud quẽ non eſt trãſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio. Ob eam enim rem numerum binarium aſpernabantur, & cauendum eſſe putabant Pythagoræi, quod principium eſſet diuiſionis, atque diſsidij. Et quod dicit, In duabus non videbit illam, id eſt, Nullatenus ſuis diſsimilis cognoſcetur Deus. Eſtque ſimilis dicendi ratio eius quæ eſt in lamentationibus, Vt peruerteret hominem in iudicio ſuo, Dominus ignorauit. In Hebræo ad verbum eſt, Dominus non vidit. Poteſt, & aliter hic locus exponi, & cum tres, ſicut videbimus, rationes tractet Eliu, quibus Deus cum hominibus loquitur, tertia modo nullam homini ſpeciem obijcit, aut imaginem proponit, ſicut prima, & ſecunda, ſed ſupplicijs, & pœnis ſuam ei voluntatem declarat.

Deum ſemel loqui quid ſit.

2. Cor. 6.

Hebr. 4.

Iacob. 1.

Thren. 3.

(ccc)

declarat. Et propterea dicit, & in ſecunda non videbit illum. Quæ explanatio Chaldæo placuiſſe videtur, ita traducens, Quoniã vna vice loquitur Deus, & in ſecunda neceſſe ei non eſt intueri illam. Id eſt, ne quæras in ſecunda loquendi ratione vllam imaginem, & ſpeciem eius, licet enim nullam ſenſibus loquentem proponat, loquitur tamẽ. Quidam Hebræus, qui doctus habetur inter illos, ita explicat, Secundam loquendi rationem iniquus homo non vidit. Quia licet multis pœnis atq; ſupplicijs propter ſcelera ſua afficiatur, hæret tamen in illis, neque cognoſcit, quod illum Deus tantis calamitatibus à peccatis auocet. Quemadmodum illis dixit Dauid, Intellectum tibi dabo, & inſtruam te in via hac qua gradieris. Nolite fieri, ſicut equus, & mulus quibus non eſt intellectus, In chamo & freno maxillas eorum conſtringe, qui non approximant ad te. Multa flagella peccatoris; ſperantes autem in Domino miſericordia circundabit. Siquidem vident, & agnoſcunt inter ſupplicia tanquam filij patris ſui voces, & hortationes. Sicut eodẽ pſalmo dixerat Dauid, Quoniam die ac nocte grauata eſt ſuper me manus tua, conuerſus ſum in ærumna mea, dum configitur ſpina. Licet hæ ſatis probabiles explicationes ſint Hebræorum verborum exiſtimo tamen Hebraiſmum eſſe; In vna, & in duabus pro eo, quod Latini dicunt, Semel & iterum. Quo & vſus eſt Dauid dicens, Semel locutus eſt, duo hæc audiui, quia poteſtas Dei eſt. Simili etiam Hebraiſmo Paulus vſus eſt ad Philippenſes ſcribens. Theſſalonicam ſemel, & bis in vſum mihi miſiſtis. Significat ergo ſemel, & iterum, id eſt, Sæpe nobiſcum loquitur Deus, licet rationẽ, qua nobiſcum loquitur, non videamus neque cognoſcamus. Sicut Eſaias auctor eſt, Dixi, Ecce ego, ecce ego ad gentem, quæ neſciebat me, & quæ non inuocabat nomen meum. Expãdi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona poſt cogitationes ſuas. Paulus etiam ait, Multifariam multiſque modis olim Deus loquens patribus in prophetis. Quam interpretationem Græci ſecuti fuiſſe videntur, ita conuertentes ἐν γάρ τῷ ἅπαξ λαλήσαι κύριος ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ſemel loquitur Deus, & iterũ. Vel poſſumus explicare, vt quidam explicat, Vna, & alia via loquitur Deus cum, qui primam non animaduertit, atque cognoſcit. Sicut eſt multis modis cum Pharaone locutus, cum mundo item. Quod generatim dixit, ſæpe Deum fuiſſe locutum, ſpeciatim explicat Dei loquendi rationes, eas omnes in tria genera diſtribuens.

Pſalm. 31. *Pſalm. 31.* *Eſa. 65.* *Hebr. 1.*

15 ***Per ſomnium in viſione nocturna, quando irruit ſopor ſuper homines, & dormiunt in lectulo.***

Sicut locutus eſt cum Abimelech, vt narratur in Geneſi, Venit au-

tem Deus ad Abimelech per ſomniũ nocte, & ait illi,&c. Et cũ Laban, qui vt eſt in Geneſi, Vidit in ſomnis dicentem ſibi Dominũ. Cũ Pharaone,cum Nabuchodonoſor,& alijs. Quod dicit, *Quando irruit ſopor*, Ita eſt in Hebræo תרדמה tardema ſopor grauis. Sed Septuaginta conuertunt δεινὸς terror. Et fortaſſe timorem illum intelligunt,qui ſomnum,vt natura fert, efficit, timore atque triſtitia extremo corpore refrigerato. Vel illum timorẽ, quem inſomnium afferre ſolet, Sicuti in Daniele ait Nabuchodonoſor, Somnium vidi, quod perterruit me, & viſiones capitis mei conturbauerunt me. — *Geneſ.* 20. Tribus modis loquitur Deus cũ improbis.

16 *Tunc aperit aures virorum, & erudiens eos, inſtruxit diſciplina.*

Vt expoſitis cognoſcitur exẽplis, Aperire aures Hebraiſmus eſt, docere ſignificans. Vt in pſalmo Aures autem perfeciſti mihi, in Hebræo ad verbum eſt, Aures perforaſti, id eſt, Me docuiſti, Sicut clauſas habere aures dicuntur ij,qui rudes ſunt diſciplinæ. In eandem rationem Græci conuerterunt, licet pro aure νοῦν mentem conuertant. Addunt autem ἐν εἴδεσι φόβου in ſpeciebus timoris: vt magis declarent,qua eos ratione inſtituat. Timorem enim incuſſit Abimelech, & Labã,& Nabuchodonoſor, vt eos doceret, quid factu opus eſſet. Quod vero vulgatus ait, *Et erudiens inſtruit eos diſciplina*, plane cõuerſum eſſe puto, quod obſcure ponitur in Hebræo ובמסרם יחתם vbemoſar iahtom. Significat autem חתם hatam ſignare,claudere: quia quæ claudimus ſignare ſolemus יסר iaſar autem ex quo מסר muſar eſt erudire,caſtigare,vincere,ligare, & it a מסר muſar diſciplinam, caſtigationem, & vinculum. Quare quidam ita hunc locum conuertunt, Et vinculo eorum claudet. Quæ conuerſio mihi certe non placet. Alij melius, Aperit aurem, vt dixit, & caſtigationem,quam ſignauit: id eſt, Declarat illis pœnas,quas ſumere decreuit, quaſi lata ſignataque ſententia,niſi corrigãtur, & emendetur. Vt ex inſomnijs Abimelech,& Labam,& Nabuchodonoſor facile cognoſci licet, Quam ſententiam Græcos ſignificaſſe opinor, ita traducentes τοιούτοις αὐτοὺς ἐξεφόβησεν talibus eos exterruit. Omnia denique in eam recidunt ſententiam, quam extulit vulgatus. — *Pſalm.* 39.

17 *Vt auertat hominem ab his quæ fecit, & liberet eum de ſuperbia.*

Id eſt, vt eius corrigat peccatum. Quod *De ſuperbia* dicit, ſpecies, eſſe videtur pro genere,id eſt, de peccato,vel appoſite omne peccatum ſuperbia vocantur. Quod magna ſuperbia ſit Dei audere leges infringere, & cum infinita maieſtate inimicitias gerere, id quod Eccleſiaſticus tradit dicẽs, Initium ſuperbiæ hominis apoſtatare à Deo. Quoniam ab eo, qui fecit illum receſsit cor eius. — Omne peccatum ſuperbia vocatur. *Eccli.* 10.

Quoniam

Quoniam initium omnis peccati eſt ſuperbia: qui tenuerit eam adimplebitur maledictis,& ſubuertet eum in finem. Sed גוה geuá, quod ſuperbiam vulgatus interpretatus eſt, corpus etiam ſignificat. Et ob eam rem Septuaginta intellexerunt, Corpus eius liberet, vt planius facerent, caſum addiderunt, ita vertentes τὸ δὲ σῶμα αὐτοῦ ἀπὸ πτώματος ἐῤῥύσατο corpus autem eius caſu liberauit .i. Eo caſu,& calamitate, quæ illum, niſi emendaretur, manebat.

18 *Eruens animam eius à corruptione:& vitam illius, vt non tranſeat in gladium.*

Narrat quot malis liberetur homo correptione, & diſciplina Dei per inſomnia. Animam pro corpore vſurpari familiare eſt Hebræis. Quod gladium dicit, vt eſt in Hebræo, Græce eſt πολέμῳ bello, quod idem eſt.

19 *Increpat quoque per dolorem in lectulo,& omnia oſſa eius marceſcere facit.*

Hic agit de ſecunda via, qua Deus corrigit homines, & à ſceleribus reuocat. Quæ eſt malis eos,& calamitatibus premēdo. Vnumque tantum ponit calamitatis genus, ex quo & alia intelligūtur, corporis ægritudinem morbumq; grauiſsimum. Quod dicit. *Omnia oſſa eius marceſcere facit*. Paraphraſi apte explicuit, quod eſt in Hebræo,& multitudo oſsium eius איתן etan forti ſubandi dolore afficitur. Quam Dei docendi rationem vehementer conſiderare oportet, quam longe frequentius alijs ab eo teneri puto, vt cum in miſerias,& ærumnas venerimus, magno ſtudio aliquam Dei mentem,& voluntatem quæramus: quam malis,& detrimentis illis nobis ab eo ſignificari pro certo credamus. Intereſt hoc enim inter bonos,& iniquos viros, vt verſu. 14. dicebamus, quod illi iacturis ſapientiores fiunt. Nam Dei ex eis voluntatem cognoſcunt. Iſti vero quia nihil intelligunt, nihil proficiunt, ſed tantum iacturam faciunt. Hanc Dei erudiendi rationem optime explicuit Eſaias dicens, Cum feceris iudicia tua in terra, iuſtitiam diſcent habitatores orbis. Ita enim accidiſſe literis ſacroſanctis cōſignatum eſt. Vt trium annorum fame Deus ſignificaſti pœnas eſſe repetendas à domo, & familia Eſau propter violētam ab eo Gabaonitis fidem. In eodē capite planius, id tradit Eſaias, Poſt paulò addens, Domine in anguſtia requiſierunt te: in tribulatione murmuris doctrina tua eis. Sicut quæ concepit, cum appropinquauerit ad partum, dolens clamat in doloribus ſuis: ſic facti ſumus à facie tua Domine. Concepimus, & quaſi parturiuimus,& concepimus,& peperimus ſpiritum ſalutis. Hac via erudiri optabat Dauid dicens, Proba me Domine,& ſcito cor meum, interroga me,

Pœnis Deus frequentius quam alijs docet modis.

Eſai. 26.

2. Reg. 21.

Eſai. 26.

Pſal. 138.

ga me, & cognoſce ſemitas meas, & vide ſi via iniquitatis in me eſt,& deduc me in via æterna. Et hac ratione à Deo imbui, & ad virtutis præcepta ſe informari intelligebat pſalmo trigeſimo ſeptimo,toto fere pſalmo,dicens, Domine ne in furore tuo arguas me,neque in ira tua corripias me: quoniã ſagittæ tuæ infixæ ſunt *Pſal.* 37. mihi & confirmaſti ſuper me manum tuam,non eſt ſanitas in carne mea à facie iræ tuæ, non eſt pax oſsibus meis à facie peccatorum meorum, &c. Et pſal. 31. Quoniam die ac nocte grauata eſt *Pſal.* 31. ſuper me manus tua:conuerſus ſum in ærumna mea,dum configitur ſpina.Delictum meum cognitum tibi feci,& iniuſtitiam meã non abſcondi. Ac denique hæc certiſsima via eſt diſcendi pietatem,& veram doctrinam Dei. Hac cunctos diſcipulos ſuos ipſe ſuis præceptis,& diſciplinis inſtituit,vt multis tradit Eccleſiaſticus capite ſecundo. Quare qui vel deſidia ignauiaque mollitus hanc viam recuſat, vel eam errore inflatus negligit, vere virtuti veræque laudi ſe nuncium remiſiſſe nouerit.

20 *Abominabilis ei fit in vita ſua panis, & anima illius cibus ante deſiderabilis.*

Amplificat morbi vim,quo aliquando quiſpiam, vt ad pietatem informetur vrgetur,id eſt, Morbo confectus in cibo vel ante ſuauiſsimo ita faſtidit, vt eum abominetur. Quam vim is videtur expertus eſſe qui dixit,Percuſſus ſum vt fœnum,& aruit cor meũ, *Pſal.* 101. quia oblitus ſum comedere panem meum. Eademque eſt trium ditionum ſententia,licet nonnihil verbis differre videantur.

21 *Tabeſcet caro eius.*

Vel macie,vel vt exponunt Septuaginta auctores ἕως ἂν σαπῶσιν αὐτοῦ αἱ σάρκες,vt putreſcant eius carnes. Addunt Hebræa מראי meroi, quod difficile conſtruitur.Quidam exponunt, Viſu.Alij,me videte. Sed aptior mihi videtur Chaldæi expoſitio, מן למחמי min lemehme ab aſpectu conſumpta eſt,ideſt,Ita tabeſcit,vel putreſcit, vt plane non appareat.*& oſſa quæ tecta fuerant,nudabuntur.* Vel carne putreſcente, vel macie tabeſcente, ſicut de hominibus macie *Pſal.* 101. confectis Hiſpane dicimus,*Eſta en los hueſſos.* Quod etiam ſignificabat Dauid dicens,Adhæſit os meum carni meæ. Vel ſic ille forte de quo ipſe dicebat,Dinumerauerunt omnia oſſa mea. In eandem *Pſal.* 21. rationem Græci conuerterunt καὶ δείξῃ τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ κενά oſtendet oſſa ſua vacua,carne ſcilicet.Hebræa tamen hoc idem magis amplificant,quæ ita verbum de verbo vertentur, Conterentur oſſa eius,non videbuntur,& ſic conuertit Chaldæus. Id eſt, ita conterentur,vt oſsium ſpecies non relinquatur.Simili phraſi vſus eſt *Pſal.* 21. Dauid dicens,Diſperſa ſunt omnia oſſa mea. Et alio loco, Diſsi- *Pſal.* 140.

pata ſunt oſſa noſtra ſecus infernum.

22 *Appropinquauit corruptioni anima eius.*

Id eſt, ita morbo vrgetur, vt cito periturus eſſe videatur. *& vita illius mortiferis*. Id eſt, mortem afferentibus. Nam in Hebræo eſt participium tertiæ coniugationis hiphil. ממיתים memitim eas morbi concitationes, & exacerbationes intelligere puto, quas paroxyſmos medici vocant, quæ propinquæ mortis indicia ſint. Et ob eam rem Septuaginta transferunt ἡ δὲ ζωὴ αὐτοῦ ἐν ᾅδῃ vita eius in inferno Hebraiſmum facientes, id eſt, in ſepulcro.

23 *Si fuerit pro eo angelus loquens vnus de millibus: vt annuntiet hominis æquitatem.*

Hæc eſt tertia via, per quam Deus hominibus ſuam doctrinā tradit, per prophetas & angelos recta monētes, & vltionem Dei, niſi reſipiſcant, minantes, quos annūciare hominis æquitatem dicit. Et Græci transferunt ἀναγγείλῃ δὲ ἀνθρώπῳ τὴν αὐτοῦ μέμψιν, τὴν δὲ ἄνοιαν αὐτοῦ δείξῃ annunciet autem homini eius reprehenſionem, & iniquitatem eius demonſtret. Quòd homines flagitij reprehendant, ꝙ nunciēt quod æquum, & honeſtum ſit, & quid hominem oporteat facere, quo mala, & incommoda grauiſsima ſibi à Deo impendentia ſubterfugiat. Quos ob eam rem θανατοφόρους mortem afferentes Græci nominarūt, & Chaldæus קטיגוריא catigoraia accuſatores.

Deus loquitur per nuncios.

Minime quidem litteras ſacras extorquentes, vt quidam criminatur interpres, ſed apte exponentes. Horum multa ſacris literis exempla ſuppetunt. Vt angelus ille, qui de Galgalis ad locum flentium aſcendiſſe ſcribitur iudicum ſecūdo capite. Et ille vir Dei, qui venit ad Heli increpans eius inertiam, quòd in filiorum eius ſacrilegijs conniueret. Huiuſmodi angelus fuit Samuel reprehendens Saul, eo quòd ſacrificium facere auſus eſſet: cum id muneris ad ſacerdotes tantum pertineret: & eo quòd Agag ignouiſſet. Nathan etiam in his angelis numeratur reprehendens nefarium adulterium Dauidis. Et ille qui verbis Domini arguebat Salomonis idololatriam. Elias item ſceleris conuincens Achab, quòd Naboth inique vineam, quæ à maioribus ei hæreditate venerat, interuertiſſet. Et idcirco vnum de millibus dicit, quia eſt frequens horum nunciorum vſus. Tum hic numerus finitus pro infinito angelis attribui ſolet propter eorum magnam multitudinem. Vt in Daniele, Millia millium miniſtrabant ei. Quod vero Græci addunt interpretes εἰς αὐτὸν οὐ μὴ πτώσει αὐτῷ, ἐὰν νοήσῃ τῇ καρδίᾳ ἐπιστραφῆναι πρὸς κύριον, nemo autem eum lædet, ſi corde ſciuerit ſe ad Deum conuertere, optime quadrat, & locum illuſtrat, declarans qua doctrina huiuſmodi angeli homines imbuant, vt ad

Iud. 2. *1. Reg. 2.* *1. Reg. 13. & 15.* *2. Reg. 12.* *3. Reg. 11.* *Dan. 7.*

Deum ſe conuertere ſciant. Declarans item quod ex huiuſmodi doctrina emolumentum percipiant, quod telum Dei acerbiſsimũ declinabunt. Quod Achab expertus fuiſſe narratur. Nam quia ſe operuit cilicio, ieiunauit, & in ſordibus iacuit ad nuncium Eliæ, calamitates eas non vidit, quas ei interminatus fuerat Elias. Id etiam vtilitatis ex tali doctrina Niniuitæ ſuſcepiſſe literis ſacris traditur in libro Ionæ. Ea enim lex à Deo in Ezechiele inciſa eſt, Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis, quæ operatus eſt, & cuſtodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium, & iuſtitiam vita viuet, & non morietur omnium iniquitatum eius, quas operatus eſt non recordabor. In iuſtitia ſua quam operatus eſt viuet. Ex quo recte intelligitur, quod ſtatim ſequitur. *Ezech. 18.*

24 *Miſerebitur eius, & dicet Libera eum, vt non deſcendat in corruptionem: inueni in quo ei propitier.*

Id eſt, ſi eum angeli reprehenſione conuictum vere ex animoque peccaſſe pœnituerit. id autem quod inueniſſe dicit, *in quo ei propitier*, eius pœnitentia eſt: qua Deus adductus agit pœnitentiam ſuper malo, quod cogitauit, vt faceret ei. Sicut Hieremias dicit. *Hiere. 18.*

25 *Conſumpta eſt caro eius à ſupplicijs.*

Id eſt, ſi conſumpta fuerit à ſupplicijs. In Hebræo eſt pro conſumpta רטפש rutapas, quod verbum hoc tantum loco reperitur: & ob eam rem non ſatis eius ſignificatio ſcitur. Vulgatus Chaldæum ſecutus videtur, ita vertens, Ipſa enim אתקליש itcalis, vel vt in alijs codicibus אתחליש ithalis attenuata eſt, debilitata eſt. Hebræi tamen Septuaginta interpretibus ſubſcribunt, interpretantes, Floreſcet, ſucculentior, & tenerior fiet caro eius, quàm caro pueri, vt non iacturam, ſed reſtitutionem eius his verbis, ſicut ſequentibus amplificet. Græci enim hac paraphraſi id explicant ἀνανεώσει αὐτοῦ τὸ σῶμα ὥσπερ ἀλοιφὴν ἐπὶ τοίχου τὰ δὲ ὀστᾶ αὐτοῦ ἐμπλήσει μυελοῦ, ἀναπλάσει αὐτοῦ τὰς σάρκας ὥσπερ νηπίου, renouabit corpus eius, ſicut vnctionem in pariete, oſſa autem eius implebit medulla, & carnes eius implebit, ſicut infantis, ἀλοιφὴν vnctionem autẽ eam cruſtam Septuaginta appellare puto, quæ parietibus inducitur, vt nitidiores, & candidiores videantur. Nam ἀλοιφὴν τὸ τοῦ τοίχου κονίαμα dicit eſſe Euſtathius Iliadis 9. libro. Cruſta fortaſſe Latine diceretur, vel vt alij volunt tectorium. Et ἀλείφειν τοῖχον exponit τὸ κονίᾳ χρίειν, calce linire. Eſt enim ἀλείφω generale verbũ Græcis, vt Latinis linire. Vtitur autem ſcriptura exemplo carnis pueri ad ſignificandam perfectam carnis tabe & macie confectæ, vt *Reſarciuntur damna pœnitentis.*

4.Reg.5. dixerat reſtitutionẽ. Ita enim de Naamã ab Eliſeo aquis Iorda-
nis curato dicitur in 4. Reg. Et reſtituta eſt caro eius, ſicut caro
pueri paruuli, *Reuertatur ad dies adoleſcentiæ ſuæ.* Id eſt, licet eius ca
ro conſumpta, & debilitata morbo ſit, ſicut Chaldæus & vulgatus
exponunt, recuperabit tamen valetudinem, & eam ſui corporis
conſtitutionem, quam adoleſcens habebat. Ita etiam dixerat So-
Iob 11. phar, Cum te conſumptum putaueris, orieris, vt lucifer.

26 *Deprecabitur Deum, & placabilis ei erit.*

Ponit aliud emolumentum, quod ſuſcipiet is, qui ab angelo moni
tus reſipuerit: quod Deus ei placatus eius preces audiet. In qua
vna re, quidquid deſiderari poteſt, poſitum eſt, quam Deus viro
Pſal.90. beneuolo, & amico ſuo promittit, vt verbis eius ait Dauid, Cla-
mabit ad me, & ego exaudiam eum. *Et videbit faciem eius in iubilo,*
Pſal.95. Licet Deus (vt ait Dauid) terribilis ſit ſuper omnes Deos, vehe-
menterque perterrefaciat eos, quibus ſe oſtendit, vt ex multis cõ
ſtat ſacræ ſcripturæ locis: tamen qui eius gratiam ſibi reconcilia
uerit, non timore perculſus, ſed magna affectus lætitia ingentiq;
gratiarum actione in tantis ab eo acceptis beneficijs eum vide-
bit. Id enim eſt iubilus quẽ dicit. Eſt enim in Hebræo תרועה teru-
ha, quod eſt vociferatio, acclamatio. Ex quo intelligitur Græco-
rum verſio, quæ difficllis videbatur εἰσελεύσεται δ' προσώπῳ καθαρῷ
σὺν ἐξηγορίᾳ ingreditur vultu puro cum enarratione. i. vultu nõ tri-
ſti atque mœſto, ſed hilari atque læto. Enarrationem appellarunt
acclamationem & vociferationem, quam verbum Hebræũ ſigni-
ficare diximus. Et optime ſic declaratur, cuiuſmodi illa futura ſit
vociferatio, qua narrentur beneficia, & facta præclariſsima Dei.
Pſal.102. quam acclamationem luculenter cõpoſuit Dauid pſal. 102. Bene
dic anima mea Domino, & omnia quæ intra me ſunt nomini ſan-
cto eius, &c. Quòd autem vulgatus, & Hebræus dicunt. Videbit fa
ciem eius, non de viſione beata puto intelligẽdum eſſe, ſed de in-
greſſu templi, quo Deum precaturus eſt. Et hac de cauſa Græci
traduxerunt εἰσελεύσεται ingredietur, templum ſcilicet. Qui locus
quia Deo dicatus erat, facies Dei ab Hebræis appellabatur. Ita
2.Par.7. enim ipſe Deus de Salomonis templo locutus eſt, Elegi locum iſtũ
mihi in domum ſacrificij, &c. Populus ſi deprecatus me fuerit, &
exquiſierit faciem meam, & egerit pœnitentiam à vijs ſuis peſ-
ſimis, & ego exaudiam de cœlo, & propitius ero peccatis eorum.
Et reddet homini iuſtitiam ſuam. Id eſt, mercedem pro meritis ſoluet
ei. Quæ iuſtitia recte appellatur, quia viro bono iure debetur,
vt nos libro noſtro ſecundo de vera religione multis aduerſus
noſtri temporis hæreticos probauimus; ita enim dicebat Da-
uid,

uid, Reddet mihi Dominus ſecundum iuſtitiam meam, & ſecundum puritatem manuum mearum retribuet mihi.

27 *Reſpiciet homines.*

Quidam huius verbi ſuppoſitum, idem eſſe putant, quod ſequentis, *& dicet*, homo inquam qui in Dei gratiam redijt, reſpiciet homines, id eſt, non ſolum faciem Dei, ſed etiam homines lætus videbit. Quia neminem timebit Dei fretus præſidio. Alij nō idē quod ſequentis, ſed idem quod præcedentis, *& reddet homini* Deus inquā reſpiciet homines, id eſt, eis prouidebit, & eorum bona tribus his modis procurabit, expectans vt reſipiſcant, & in gratiam ſuam reſtituetur. Sicut dixit Dauid, De cælo reſpexit Dominus, vidit omnes filios hominum, de præparato habitaculo ſuo reſpexit ſuper omnes, qui habitant terram. Sapientiſsimeque poſtquam iuſtitiæ hominis mentionem fecit, Deum homines reſpicere adiūxit. Vt intelligamus totam hominis iuſtitiam, qua bene de Deo meruit, Dei miſericordia niti, qua Deus commotus hominem peccatis contaminatum primo reſpexit, & ſibi reconciliauit, vimq; bene merendi tribuit, quemadmodum dicebat Dauid, Deus ſuſceptor meus eſt, Deus meus, miſericordia eius præueniet me. *Et dicet, peccaui, & vere deliqui*, id cognoſcere, atque fateri oportet eum, quem vere pœniteat. Neque enim poteſtis erratum corrigere, qui non ſe erraſſe cognoſcit. Et propterea dicebat Dauid, Dixi, confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam Domine, & tu remiſiſti impietatem peccati mei, *Et vt eram dignus, non recepi.* Debet etiam ſummam Dei erga ſe clementiam animaduertere. Qui non meritas pœnas ab eo ſumpſit, ſed ſapienter eius crimina tolerauit, & diem ex die dum ad frugem bonam ſe reciperet, expectauit. Et quia magnis ſupplicijs dignum ſe intelligebat Dauid, ne pro meritis puniretur, Deum precabatur dicens, Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. In eandem ſententiam Græci, & quidam Hebræi Hebræa verba interpretantur. Nā שוה ſaua eſt æquare. Hinc fieri merito putant, vt nomen שוה ſaue æquale ſignificet, recteque לא שוה לי lo ſauali, non æquale mihi declarare intelligatur: quod magis Latine enunciantur, Vt eram dignus non recepi. Alij Hebræi exponunt, Non æquum mihi, id eſt, Inique egi, vt ſit idem, quod duo illa verba proxime præcedentia, Peccaui, & vere deliqui. Vt multis verbis idem ſignificantibus vera, & ex animo peccati confeſsio facta indicetur. Ita enim Dauid ſcelus fatebatur ſuum, Quoniam iniquitatem meam ego cognoſco, Tibi ſoli peccaui, & malū corā te feci. Ter ſe peccaſſe dixit, In quam ſentētiam Chaldæū vertere dicunt. Sed cū eadē prope vox

Pſalm. 32.

Hominis iuſtitia Dei miſericordia niti.

Pſalm. 31.

Pſal. 6.

Chaldæa שוי ſaue, quæ Hebræa ſit, eandem habet ambiguitatem apud Chaldæos, quæ apud Hebræos quare priori modo poteſt etiã Chaldæus intelligi. Alij quia שוה ſaua prodeſſe ſignificat, ita hunc locum interpretantur, Non profuit mihi. Et ſecum Chaldæum ſentire dicunt, Valde enim ſpectat ad eum, qui ſcelus emẽdaturus eſt, vt magnam eſſe cognoſcat ſceleris inutilitatem. Nam

Rom. 6. contraria, falſa tamen opinione homines miſere ineſcãtur. Quare Romanis Paulus ſcribit, Quem fructum habuiſtis tunc in illis, in quibus nunc erubeſcitis? Nam finis illorum mors eſt. Cum igitur, hæ tres explanationes apte in hunc locum quadrent poſſumus affirmare hanc vocem ambigua tota ſua ambiguitate recte hic conuenire.

28 *Liberauit animam ſuam ne pergeret in interitum.*

Id eſt, hac tam vera, tam ſancta ſceleris ſui cõfeſsione ſe ab impendente morte liberauit. Vel eum Deus propter huiuſmodi confeſsionem liberauit. Vtrumque enim ſuppoſitum in hanc conuenit

Eſai. 38. orationem. Id in Ezechia plane compertum eſt, vt ſcribitur in re

Dan. 4. gibus, & in Eſaia. Idque conſilij Daniel Nabuchodonoſori dabat, quo Dei grauiſsimam eminẽtem ei vindictam auerteret. Ex quo ſatis conſtat veram cum Deo reconciliationem non ſolum animo vitam, ſed etiam corpori nonnunquam concedere. Quod adũbrari puto mortuis illis, quos Chriſtus ad vitam reuocauit. *Sed viuens, lucem videret.* Lucem videre periphraſis eſt viuentis.

Reconciliatio cum Deo parit vitam non ſolum animi, ſed interdum corporis.

29 *Ecce, hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per ſingulos.*

Non recte quidem hunc locum explicat dicens, Numerum eſſe finitum pro infinito, id eſt, Sæpe. Temere tamen ex hoc loco alij in eam opinionem adducti ſunt, vt putent ter tantum vnumquenq; iniquum in Dei gratiam recipi, narrante Matthæo, Accedens Petrus dixit, Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimit-

Matth. 18. tam ei? vſque ſepties? Dixit illi Ieſus, Non dico tibi vſque ſepties: ſed vſque ſeptuagies ſepties. Sed facile hic locus exponitur, ſi concluſionem eſſe intelligamus traditæ ab Eliu doctrinæ, hoc eſt, His tribus modis Deum cum iniquis hominibus agit, vt vel inſomnijs vel plagis, vel nuntijs eos à vitijs auertere conetur. Quod facilius intelligitur ex verbis Hebræis, nam illud *Per ſingulos*, In Hebræo ad verbum eſt, Cum viro. Et ex verſione Græca, quæ ſic habet ἰδοὺ ταῦτα πάντα ἐργᾶται ὁ ἰσχυρὸς, ὁδοὺς τρεῖς μετὰ ἀνδρός. Ecce hæc omnia facit Deus tribus vijs cum viro. Sed dubitatio eſt, an his tantũ modis cum hominibus loquatur Deus. Nõne beneficijs etiam, ſicut & pœnis loqui exiſtimabimus? cum commemoratione beneficiorum ſe Dauid excitet ad Deum diligendum amandumque

toto illo pſalmo, Benedic anima mea Dominum, & omnia, quæ
intra me ſunt nomini ſancto eius. Benedic anima mea Dominũ,& *Pſal.* 102.
noli obliuiſci oẽs retributiones eius, &c. Et alio pſalmo ait. Quid *Pſal.* 115.
retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi. Comme- 2.*Reg.* 12.
moratione etiam beneficiorum Nathan adulteri reprehendebat
Dauidem. Sed hic Eliu eos tantum modos perſequitur, quibus **Beneficijs melior non fit iniquus homo.**
Deus non cum pijs, ſed cum iniquis hominibus agit vt à flagitijs
auertantur. Beneficijs autem nihilo melior, ſed potius deterior
iniquus homo fit, neque magis ſapit, ſed potius inſipientior red-
ditur. Vt auctor eſt Eſaias dicens, Quum feceris iudicia tua in ter *Eſai.* 26.
ra, iuſtitiam diſcet habitatores orbis. Miſereamur impio, & non
diſcet iuſtitiam facere, in terra ſanctorum iniqua geſsit, Non igi-
tur beneficijs Deus cum iniquis loqui ſed tacere potius, atque diſ
ſimulare exiſtimandus eſt. Quare recte Eliu diſtribuit vias om-
nes, quibus Deus cum ſceleratis loquatur hominibus. Quibus ſi
adiungatur ea, quæ in præſtãdis beneficijs cernitur, rationes om-
nes numerabuntur, quibus cum hominibus tam probis, quam im
probis Deus voluntatem ſuam communicat. Non enim dubito, **Ex beneficijs viri boni intelligũt, quam bonus ſit Deus.**
quin ex beneficijs ſibi collatis nimis intelligant viri boni, quam
bonus ſit Deus, vehementerque ad illum amandum moueantur.
Quod in canticis ſponſa ſignificaſſe videtur, dicens, Oſculetur *Cant.* 1.
me oſculo oris ſui, quia meliora ſunt vbera tua vino. Et poſt pau-
ca, In odorem vnguentorum tuorum curremus, oleum effuſum no
men tuum.

30 *Vt reuocet animas eorum à corruptione.*

Anima pro corpore, ſicut. 22. verſ. diximus, id eſt, Hæc facit Deus,
his artibus vtitur, non ſui, ſed iniqui hominis compendij cauſa,
vt eum ab interitu vindicet. Quia vt ait Ezechiel verbis Dei, Nũ-
quid voluntatis meæ eſt mors impij, dicit Dominus Deus, & non, *Ezech.* 18.
vt conuertatur à vijs ſuis, & viuat? *Et illuminet luce viuentium*. Id
eſt, vt lætum vitæ curſum Dei beneficio teneat.

31 *Attende Iob, & audi me: & tace, dum ego loquor.*

32 *Si autem habes quod loquaris, reſponde mihi: loquere.*

Quia grauiſsimam, & accutiſsimam theologiam tractauit, meri-
to captat attentionem. *Volo enim te apparere iuſtum*. Id eſt, hæc non
contentioſe ago, neque quo te ſceleris, & maleficij conuincam.
Sed quo veritatem Deumque, quem tu accuſare videris, defendã.
Quibus duabus rebus ſaluis, vtinam tu iuſtus ſis. Non enim
id moleſte ferrem, ſed potius optarem. Beneuolentiam his verbis
ſibi conciliat, dum non accuſandi, ſed honeſti patrocinij cauſa ad
dicendum veniſſe declarat.

32 *Quod ſi non habes,audi me:tace,et docebo te ſapientiam.*
Iure ſuo petit,vt ſe dicentem audiat is,qui nihil dicere habet.

C A P V T XXXIV.

A *PRonuncians itaque Eliu,etiam hac locutus eſt.*
2 *Audite ſapientes verba mea,& eruditi auſcultate me.*
3 *Auris enim verba probat,& guttur eſcas guſtu diiudicat.*
4 *Iudicium eligamus nobis,& inter nos videamus,quid ſit melius.*
5 *Quia dixit Iob,Iuſtus ſum,& Deus ſubuertit iudicium meum.*
6 *In iudicando enim me,mendacium eſt:violenta ſagitta mea abſque vllo peccato.*
7 *Quis eſt vir,vt eſt Iob,qui bibit ſubſannationem quaſi aquam.*
8 *Qui graditur cum operantibus iniquitatem, & ambulat cum viris impijs?*
9 *Dixit enim,Non placebit vir Deo,etiam ſi cucurrerit cum eo.*
10 *Ideo viri cordati audite me,abſit à Deo impietas, & ab Omnipotente iniquitas.*
B 11 *Opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias ſingulorum reſtituet eis.*
12 *Vere enim Deus non condemnabit fruſtra, nec Omnipotens ſubuertet iudicium.*
13 *Quem conſtituit alium ſuper terram? aut quem poſuit ſuper orbem quem fabricatus eſt?*
14 *Si direxerit ad eum cor ſuum, ſpiritum illius, & flatum ad ſe trahet.*
15 *Deficiet omnis caro ſimul,& homo in cinerem reuertetur.*
16 *Si habes ergo intellectum,audi quod dicitur,& auſculta vocem eloquij mei.*
17 *Nunquid qui non amat iudicium, ſanari poteſt? & quomodo tu eum qui iuſtus eſt,in tantum condemnas.*
18 *Qui dicit regi,apoſtata:qui vocat duces impios?*
19 *Qui non accepit perſonas principium:nec cognouit tyrannum,cum diſceptaret contra pauperem: opus enim manuum eius ſunt vniuerſi.*
20 *Subito morientur,& in media nocte turbabuntur populi,& pertranſibunt, & auferent uiolentum abſque manu.*
D 21 *Oculi enim eius ſuper uias hominum, & omnes greſſus eorum conſiderat.*

Non

22 *Non ſunt tenebræ, & non eſt vmbra mortis, vt abſcondantur ibi qui operantur iniquitatem.*
23 *Neque enim vltra in hominis poteſtate eſt, vt veniat ad Deum in iudicium.*
24 *Conteret multos, innumerabiles, & ſtare faciet alios pro eis.*
25 *Nouit enim opera eorum: & idcirco inducet noctem, & conterentur.*
26 *Quaſi impios percuſsit eos in loco videntium.*
27 *Qui quaſi de induſtria receſſerunt ab eo, & omnes vias eius intelligere noluerunt.*
28 *Vt peruenire facerent ad eum clamorem egeni, & audiret vocem pauperum.*
29 *Ipſo enim concedente pacem, quis eſt qui condemnet? ex quo abſconderit vultum quis eſt qui contempletur eum, & ſuper gentes & ſuper omnes homines?*
30 *Qui regnare facit hominem hypocrytam propter peccata populi.* D
31 *Quia ergo ego locutus ſum ad Deum, te quoque non prohibebo.*
32 *Si erraui, tu doce me: ſi iniquitatem locutus ſum, vltra non addam.*
33 *Nunquid à te Deus expetit eam, quia diſplicuit tibi? tu enim cœpiſti loqui, & non ego: quod ſi quid noſti melius, loquere.*
34 *Viri intelligentes loquantur mihi, & vir ſapiens audiat me.*
35 *Iob autem ſtulte locutus eſt; & verba illius non ſonant diſciplinam.*
36 *Pater mi, probetur Iob vſque ad finem: ne deſinas ab homine iniquitatis.*
37 *Qui addit ſuper peccata ſua blaſphemiam: inter nos interim conſtringatur, & tunc ad iudicium prouocet ſermonibus ſuis Deum.*

1 *Pronuncians itaque Eliu etiam hæc locutus eſt.*
2 *Audite ſapientes verba mea, & eruditi auſcultate me.*
3 *Auris enim verba probat, & guttur eſcas guſtu diiudicat.*

Quoniam arrogans, & inuidioſum erat poſtulare, vt illum iuuenem ſapientes, & eruditi audirent, leuat inuidiam adiungens, *Auris enim uerba probat, &c.* Id eſt, cum mente, atque iudicio non multis annis res cognoſcantur, & iudicētur, ſicut verba auribus, eſcæ guſtatu percipiuntur, mirum non eſſe debet, quòd ego iuuenis ſenes poſcam, vt me, quæ didici, audiant. In eandem enim ra-

tionem

tionem hæc dicta eſſe arbitror, in quam & illa Iob duodecimi
Iob 12. capitis. Nonne auris verba diiudicat, & fauces comedentis ſaporem: in antiquis eſt ſapientia, & in multò tempore prudentia. Vt à nobis expoſita ſunt.

4 *Iudicium eligamus nobis, & inter nos uideamus quid ſit melius.*
i. Nolo, vt verbis meis fides habeatur: ſed acre iudicium conſtituatur, quo dicta mea ponderentur, vt decernatur, vtrum veriora ſint quàm quæ à Iob dicta ſunt, Melius enim, pro verius dixit.

5 *Quia dixit Iob, Iuſtus ſum.*
Quoniam iudicium poſtulauit, quò ferretur de ſuis, & de Iobi dictis ſententia, affert Iobi verba, vt cum illis conferat ſua, quibus ea confutat. Hoc autem Iob dixiſſe videtur cap. 13. Audite ſermonem meum, & ænigmata mea percipite auribus veſtris. Si fuerò iudicatus ſcio, quod iuſtus inueniar. *Et Deus ſubuertit iudicium meum.* Id Iob dixiſſe videtur c. 27. Viuit Deus, qui abſtulit iudicium meum. Et cap. 19. verſ. 6. Quia Deus non æquo iudicio afflixerit me. In Hebræo eſſe diximus, Peruertit me.

6 *In iudicando enim me mendacium eſt.*
Hunc locum Eugubinus reprehendit, quòd neque Hebræam exprimat ſententiam, neque verum dicat. Hebræa tamen ita verbū de verbo traducemus, In iudicio meo mentiar? Quæ per interrogationem efferenda eſſe arbitror, paucis enim his verbis amplectitur multa illa verba Iobi eiuſdem cap. 27. Quia donec ſupereſt halitus in me, & ſpiritus Dei in naribus meis, non loquentur labia mea iniquitatem, nec lingua mea meditabitur mendacium. Abſit à me, vt vos iuſtos eſſe iudicem: donec deficiam non recedam ab innocentia mea. Iuſtificationem meam, quam cœpi tenere, non deſeram. Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea. Cum ergo hæc, quæ dicit Eliu verba Iobi ſint, quæ ad alia referri non poſſunt, niſi ad illa, quæ modo recitauimus c. 27. Præſertim vero ad illa, quæ reliqua amplectuntur, Non loquentur labia mea iniquitatem, neque lingua mea meditabitur mendacium. At his verbis ſignificat Iob mendacium eſſe, illum iniquum eſſe iudicare. Et ob eam rem nunquam id ab ipſo concedendum. Quæ de illius ergo ſententia hic profert Eliu, vt ſunt in Hebræo, In iudicio meo mentiar? hoc ipſum etiam ſignificant, id eſt, Mentirer ſi me iniquum eſſe dicerem, qualem vos me eſſe iudicatis. At hoc idem eſt, quod hoc, In iudicando me mendacium eſt, vt dicit vulgatus, hoc eſt Mendacium eſt, quod vos de me iudicatis. Non differt igitur, inter Hebræum, & Latinum vulgatum

Defenditur verſio vulgata contra Eugubinum.

tum, ſed eandem prorſus vterque habet ſententiam. Quare fallitur ille dicens Latinum vulgatum Hebræam ſententiam non exprimere. Ex quo facile patet falſum etiam, & temerarium eſſe, quod addit ille, neque verum eſſe, neque intelligi poſſe, quod vulgatus ſignificat. Argumenta vero quibus ad id putandum mouetur ridicula ſunt, quæ locum ab illo non intellectum fuiſſe declarant. Nam mentiri, inquit ille, linguæ eſt, iudicium autem Dei alia ratione fit. At iudicium, in quo Iob mendacium eſſe affirmauit, non Dei, ſed amicorum eſſe putauit, immo Dei iudicium à ſe ſtare ſæpe aſſeuerauit. Præſertim cap. 13. Si fuero iudicatus, ſcio quòd iuſtus inueniar. Et 17. Ecce in cælo teſtis meus, & conſcius meus in excelſis. Quod ſi Eliu hæc retulit, putans Iob de Dei hoc iudicio dixiſſe, facile intelligi poteſt fuiſſe deceptum. Iam vero ridiculum illud argumentum eſt, in Dei iudicio non eſſe mendacium, quia mentiri linguæ eſt. Perinde quaſi mendacium alia ratione quam lingua dici non poſſet. At Diabolus à Chriſto mendax nominatur, licet lingua careat. Probat etiam vulgati verſionem, quòd ita Græci tranſtulerunt. Sed non veretur ille, & Græcam, & Latinam verſionem reijcere. Sequitur autem, *Violenta ſagitta mea abſque ullo peccato*. Verba etiam Iobi ſunt, quæ multis ille dictauit, præſertim capite ſexto. Quia ſagittæ Domini in me ſunt, quarum indignatio ebibit ſpiritum meum. Et cap. 16. Circundedit me lanceis ſuis, conuulnerauit lumbos meos, non pepercit, & effudit in terra viſcera mea, conſcidit me vulnere ſuper vulnus, irruit in me quaſi gigas, &c. Hæc paſſus ſum abſque iniquitate manus meæ: cum haberem mundas ad Deum preces.

Iob 13.
Iob 17.
Ioan. 8.

7 ***Quis eſt uir, ut eſt Iob, qui bibit ſubſannationem quaſi aquam?*** Subſannatio aut eſt actio, aut paſsio, & vtroque modo vulgatus, ſicut Hebræus explicari poteſt, id eſt, quis ſicut Iob tam facile Deum ſubſannabit atque irridebit huiuſmodi dictis. Multi tamen Hebræi Græcorum verſionem forte ſequentes paſsionem ſignificare exiſtimant. Id eſt, quis ſicut Iob tam facile propter huiuſmodi dicta ſubſannari, & irrideri poteſt. Quia ſe vero ab eis irrideri videbat, forte 21. capite dixit, Poſt mea, ſi videbitur, verba ridete. Et cap. 12. Qui deridetur ab amico ſuo, ſicut ego inuocabit Deum, & exaudiet eum, deridetur enim iuſti ſimplicitas. Nihil autem eſt magis ridiculum ſapientibus huius ſeculi, quàm bonorum virorum ſimplicitas, dum nihil celant, nihil diſsimulant; ſed plane, & ſimpliciter prædicant beneficia ſibi à Deo tributa. Vt Ioſeph ſimpliciter narrans inſomnia ſua odium

Simplicitas bonorum ridicula eſt huius ſeculi ſapientibus.

Geneſ.37. ſibi magnum fratrum,& inuidiam conflauit,¦& illum fratres irridebant dicentes,Nunquid rex noſter eris? aut ſubijciemur ditioni tuæ? Chriſtus item ridiculus erat Phariſæis, & ſcribis, quod ſe
Prou. 11. ſimpliciter,& plane Dei filium prædicaret,Illud tamen erit,quod tradit Salomon,Simplicitas iuſtorum diriget eos,& ſupplantatio peruerſorum vaſtabit illos.

8 *Qui graditur cum operantibus iniquitatem, & ambulat cum viris impijs?*

Si ſubſannatio actionem ſignificet, his verbis amplificat Iobi malitiam, Sin autem paſsionem ſignificet,cauſam reddit,cur maxime dignus ſit, qui irrideatur: quia imitatur operantes iniquitatem,& viros impios. Dum ſcelus ſuum cognoſcere,& reprehenſus fateri recuſat. Sed quia Græci auctores,ſubſannationem paſsionẽ eſſe intellexerunt,hunc verſum ita tranſtulerunt, quaſi his verbis per antiphraſin Eliu Iob irrideret, οὐκ ἁμαρτὼν οὐδὲ ἀσεβήσας οὐδ' ὅλως κοινωνήσας μετὰ ποιούντων τὰ ἄνομα, τοῦ πορευθῆναι μετὰ ἀσεβῶν, qui nec peccans, nec ſcelus faciens, nec omnino communicans cum facientibus iniqua,vt ambularet cum ſceleratis.

9 *Dixit enim,Non placebit uir* Deo*,etiam ſi cucurrerit cum eo.*

Id eſt,gratus non erit Deo,neque ea de cauſa vlla ab eo beneficia accipiet,quod eum ſecutus fuerit,& eius vias perſecutus.Id calũ-
Iob 9. niatus fuiſſe videtur Eliu in verbis illis Iob capitis noni. Vnum eſt,quod locutus ſum,Innocentem,& impium ipſe conſumit.Si lotus fuero quaſi aquis niuis, & fulſerint velut mundiſsimæ manus meæ. Tamen ſordibus intinges me, & abominabuntur me veſti-
Iob 10. menta mea.Et in illis capitis decimi,Si impius fuero,væ mihi eſt, & ſi iuſtus non leuabo caput,ſaturatus afflictione,& miſeria.Quæ in aliam partem,quam hic dicit Eliu,nos accipienda eſſe diſſerui mus.In Hebræo illud *Non placebit,* eſt ad verbum, Non proficiet, id eſt,nullam vtilitatem conſequetur, nihil boni ex animo vellet ei quód idem, quod non placere ei. Septuaginta viri aliter hanc eandem ſententiam reddiderunt μὴ γὰρ εἴπῃς ὅτι οὐκ ἔσται ἐπισκοπὴ ἀνδρὸς καὶ ἐπισκοπὴ αὐτῷ παρὰ κυρίου, ne dicas prouidentiam non eſſe erga virum prouidentiam inquam erga ipſum à Deo, id eſt, Ne putes, vt putare videris, Deum viris pijs non conſulere, neque illorum officia curare. Idem enim eſt viros bonos à Deo non curari, neque illorum rebus prouidere, quod Dei prouidentia mundum non adminiſtrari: vel ſaltem hoc illud bene conſequitur. Conſtat enim totum eorum, qui prouidentiam negarunt, firmamentum fuiſſe, eoque vniuerſam illorum orationem

nem eſſe deuolutam. Nihil boni, viros virtutè præditos præter cæteros habere.

10 *Ideo viri cordati audite me, abſit à Deo impietas, & ab Omnipotente iniquitas.*

Refellit illud, quod ſuperiori verſu poſuit dixiſſe Iob. Quoniam Deus omnipotens, neque impius, neque iniquus eſſe poteſt. Pugnāt enim hæc cum Dei natura. Ergo non poſſunt, qui eū ſequuntur, qui eum imitantur, boni denique viri ei non placere, ab eo nō amari, & aliquid ab eo boni non habere. Sicut enim ſeipſum, ita & ſui ſimiles debet diligere, ſe enim amat, cum viros bonos amat, amet enim in illis id bonitatis, cuius ipſe fons eſt, & quæ ab ipſo in illos deriuatur. Ita enim Paulus argumētatur, Si ſuſtinebimus, & conregnabimus, ſi negauerimus, & illa negabit nos, ſi non credimus, ille fidelis permanet, & negare ſeipſum non poteſt. Ex quibus dictis ſequitur, id quod ſubijcit ſtatim Eliu. **Boni cur Deo placeāt.** *2. Timot. 2.*

11 *Opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias ſingulorum reſtituet eū.*

Argumentatur directo probans fieri non poſſe, vt Deus iniquus ſit. Nam tribuet vnicuique ius ſuum: ergo iniquus eſſe non poteſt. Id etiam canebat regius vates, Semel locutus eſt Deus, duo hæc audiui, quia poteſtas Dei eſt, & tibi Domine miſericordia, quia tu reddes vnicuique iuxta opera ſua. *Pſalm. 61.*

12 *Vere enim Deus non condemnabit fruſtra.*

Fruſtra condemnaretur is, qui nullo merito ſuo pœnas penderet. *Nec Omnipotens ſubuertet iudicium.* Hoc idem dicebat Baldad cap. 8. Nunquid Deus ſupplanrat iudicium, aut omnipotens ſubuertit, quod iuſtum eſt. Quod iam enarrauimus, & demonſtrauimus.

13 *Quem conſtituit alium ſuper terram? aut quem poſuit ſuper orbem quē fabricatus eſt?*

Duo paucis firmiſsima tangit argumenta ad probandum, quod proxime dixerat, Deum neque fruſtra condemnaturum, neque iudiciū ſubuerſurum. Et quia omnia ab ipſo fabricata ſunt: & quia res omnes gubernat, Non poteſt autem damnare fruſtra quod effecit. Nam neceſſe eſt, vt quod facit approbet, ſi enim improbaret opus ſuum, eam ſibi notam inureret. Ex quo fit, vt in ſapientia ſcribatur, Diligis omnia quæ ſunt, nihil odiſti eorum, quæ feciſti, neque enim odiens aliqua conſtituiſti, aut feciſti. Tum cum non alius, ſed ipſe tantum ſumma poteſtate res quas fecit regat, & adminiſtret. Si nulla eſſet prouidentia, nec virorum bonorum ſaluti conſuleret, ſed eorum iudicia aut facile corrumpi ſineret, quo pacto rerum vniuerſitas tam iniquo gubernatore diu conſiſteret? *Sap. 11.*

Cuius

Pſalm. 79. Cuius rei animaduerſione magna Dauid erectus ſpe populi ſui ca lamitates, videns, pro iure ſuo petebat, Qui regis Iſrael intende, qui deducis velut ouem Ioſeph. Qui ſedes ſuper Cherubim maniſeſtare coram Ephraim, Beniamin & Manaſſe. Excita potentiam tuam, & veni, vt ſaluos facias nos. Debet enim attendere qui regit, & ad gubernacula ſedet.

14 *Si direxit ad eum cor ſuum.*

Conuenit inter omnes interpretes, & expoſitores de horum verborum licet obſcura videantur, explicatione. Id eſt, ſi Deus id voluiſſet condemnare (ſcilicet) fruſtra, & ſubnertere iudicium. Nã in Hebræo eſt ad verbum, Si poneret ad eum cor, Ponere autem cor Hebræis eſt velle, vt in pſalmo, Diuitiæ ſi affluant, nolite cor

Pſalm. 61. apponere. Et in prouerbijs, Appone cor tuum ad doctrinam meã.

Proue. 22. *Ad eum* maſculinum genus eſt pro neutro, quo carent Hebræi. Id eſt, ad id. *Spiritum illius, & flatum ad ſe trahet.* Id eſt, ſi odiſſet homines velletque perdere eos, facile id efficeret, trahendo tantum ſpi-

Geneſ. 2. ritũ, quemadmodum reddendo finxit eos. Alludit enim ad illud, quod in Geneſi narratur, formauit Dominus Deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem.

15 *Deficiet omnis caro ſimul, & homo in cinerem reuertetur.*

Geneſ. 3. Sicut Deus in Geneſi homini dicit, Puluis es, & in puluerem reuerteris. Hanc doctrinam tradit etiam Sapientia, Quomodo autem poſſet aliquid permanere, niſi tu voluiſſes? Aut quod à te vocatum

Sapien. 11. eſſet conſeruaretur?

16 *Si habes ergo intellectum, audi quod dicitur, & auſculta vocem eloquij mei.*

Attentum auditorem facit, quia in ſubtilibus rebus verſatur.

17 *Nunquid qui non amat iudicium, ſanari poteſt?*

Iob vocare videtur, non amantem iudicium ſicut. 8. verſu de eodem dixit, Qui graditur cum operantibus iniquitatem, & ambulat cum viris iniquis. Ait ergo, Nunquid Iob qui non amat iudicium, tanto morbo ſanari aut leuari poteſt? cum id à Deo impetrandum eſſet, quem precibus oportebat placare, non talibus dictis eius iracundiam prouocare. In Hebræo tamen, quod ſanari Latinus conuertit eſt יחבוש iahabos, quod licet varijs modis exponatur à vulgato præſertim interprete, proprie tamen ligare ſignificare puto, quia vero medicus, aut chirurgus vulnera ligare ſolet, fit vt mederi etiam, & ſanare ſignificet. Et Eſaiæ. 31. In die

Eſai. 31. qua חבש habos alligauerit Dominus vulnus populi ſui, & percuſ-

Eſai. 61. ſuram plagæ eius ſanauerit. Et capite 61. Ad annunciandum man

ſuetis

ſuetis miſit me לחבש lahabos, vt mederer contritis corde. Conuenit etiam ſi interpreteris, vt alligarem contritos corde. Et Ionæ. 2. Pelagus operuit caput meum. Eadem ſententia eſt, ſi vertas, Alga alligata eſt capiti meo; & exodi. 29. וחבשת vehabaſta, & impones eis mitras, quadrat etiam, & alligabis eis mitras, Significat etiam ſternere iumenta, quia cum ſternuntur, cingulis alligantur. Quare recte interpretari poſſemus, Alligare ſtragulam. Tum quia reges atque principes iuſsis, & legibus ſuis ſubiectos ſuos, quaſi ligare videantur, non ſinentes, vt vnuſquiſque, quod ſibi collibuerit, aggrediatur, fit, vt imperare ſignificare putent. Vt illud Eſaiæ, Non ſum medicus, Hebraice eſt non ero חבש hobes, quod quidam explicandum putant, Non ero imperans, vel non imperabo. Vnde Chaldæus conuertit non ſum dignus, qui princeps, aut caput ſim. Et ita hoc loco Iobi, quem in manibus habemus, quidam exponunt, An qui non amat iudicium imperabit? vt ſit argumentum ad probandum fieri non poſſe, vt Deus ſubuertat iudicium. Siquidem eſſe non poſſet penes eum ſumma poteſtas, cuius partes ſunt, vt æquum iudicium ſubditis reddat. quomodo autem redderet, ſi illius odium haberet? Quo argumento Paulus vti videtur ad probandum Deum iniquum non eſſe, quia non poſſet mundum iudicare, neque eius imperium tenere. Quid dicemus? ait, nunquid iniquus eſt Deus qui infert iram? (ſecundum hominem dico) abſit. Alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mundum? Differt ergo inter hanc, & vulgati verſionem. Cum, quod aliter vulgatus ambiguum verbum explicat, tum quod paſsiua eſſe voce putauit, cum in libris Hebræis, qui nunc in manibus habentur actiua ſit. Quibus in rebns Chaldæum imitatus fuiſſe videtur. Nam יסתמר iſtemar ſeruabit ſe, vel ſeruabitur conuertit. Græci tamen actiue reddiderunt difficile tamen ἰδὲ σὺ τὸν ποιοῦντα ἄνομα καὶ τὸν ὀλλύντα τοὺς πονηρούς tu vide iniqua facientem, & perdentem impios. Facientem iniqua שונא משפט ſone miſpat, illi traduxerunt, quod ad verbum eſt odium habens iudicij: eadem enim ſunt. Perdentem vero impios verbum illud יחבוש iababus, de quo diximus: illius forte ſignificationis rationem ducentes, qua Alligare iudicare diximus: & vincula conijcere intellexerunt. Et propterea, Perdere, quod generalius eſt, traduxerunt. ***Et quomodo tu, qui iuſtus eſt in tantum condemnas?*** Id eſt, quæ cum ita ſint, quomodo tu eum qui iuſtus eſt, ita condemnare audes? Vt eum condemnare fruſtra, & iudicium ſubuertere, dicere audeas, Quod ***in tantum*** transfert Hebraice eſt כביר cabir multus, quod verbuum ſequens afficere exiſtimauit. Et ob eam rem, ita tranſtulit. Græci tamen atque Chaldæus non verbum, ſed

Ioan. 2.

Exod. 29.

Eſai. 3.

Deum non ſubuertere iudicium.

Rom. 3.

ſed nomen iuſtum afficere opinati ſunt, & ob eam rem Græci ὄντα αἰώνιον δίκαιον exiſtentem æternum iuſtum, reddiderunt. Chaldæus vero זכאי רב zace rab ſanctum magnum.

16 *Qui dicit regi Apoſtata, qui uocat reges impios.*

Adiuncta Dei ſunt ad amplificandũ, quam alienum à Dei natura ſit iudicium ſubuertere, cum ipſe reges principes, & magiſtratus omnes in iudicium vocet, & qua ratione adminiſtrauerint, & iudicium reddiderint, quæſtionem inſtituit, & verbis eos grauiſsimis & acerbiſsimis, ſi in hac re peccauerint, reprehendit. Quo autem vultu reprehenderet, ſi eodem ipſe vitio contaminatus eſſet. Nam qui æqui, & iniqui regula futurus eſt, debet ipſe omni iniquitate vacare. Ex quo intelligitur, quantum oporteat eum eo crimine carere cuius alium reprehendit. Quo circa Paulus magno abſurdo vrget eum, Qui alium doces, te ipſum non doces: qui prædicas, non furandum furaris. Qui dicis non mœchandum mœcharis, quis abominaris idola ſacrilegium facis. Eodem modo Græci, quo vulgatus tranſtulerunt. Chaldæus tamen cui alii ſubſcribunt aliter vertit. Num rectum eſt regi dicere impius es, ſceleratus principibus. Vt incommodo vrgeat Iob: quemadmodum in fine ſuperioris verſus, quod Deum regem regum, & dominnm dominantium impium, & ſceleratum appellare videatur dicens, fruſtra condemnaſſe, aut iudicium ſubuertiſſe. Sed vulgati, & Græcorum verſio melius cum verſu ſequenti coniungitur. Ambiguitatis cauſa eſt articulus ה ha in principio verſus poſitus, qui ſi articulus nominatiui ſit, eam totum verſus habet ſententiam, quam Septuaginta auctores, & vulgatus expreſſerunt. Sin autem non articulus ſit nominatiui, ſed coniunctio interrogantis recte à Chaldæo conuertitur.

Qui alium reprehendit, debe eo crimine vacare.

Rom. 2.

19 *Qui non accipit perſonas principum, neque cognouit tyrannum, cum diſceptarent contra pauperem.*

Perſonam in iudicio accipere quid.

Accipere perſonam eſt non æquitatis, ſed qualitatis perſonæ, vel quia diues, vel quia pauper, vel quia amicus, vel inimicus eſt, in iudicio rationem ducere. Vt ſi quis iudicet ſecundum diuitem, non quia ius habet, ſed quia diues eſt, quæ iudicandi ratio valde aliena eſt à Dei iudicio, cum nullum neque principem, neque tyrannum reuereatur, ſed ius æquale in omnibus ſtatuat. Quare non poteſt fruſtra condemnare, aut iudiciũ ſubuertere: quia tunc perſonæ potius qualitate, quam æquitate iudiciũ dirigeret. Hac autem ratione Dei iudicium fieri ſignificauit Moyſes, Iſraelitis, quo modo iudicandum eſſet, ita præcipiens. Quod iuſtum eſt iudicate, ſiue ciuis ſit ille ſiue peregrinus. Nulla erit diſtantia perſonarum,

Deut. 1.

ſonarum, ita paruum audietis, vt magnum: nec accipietis cuiuſquam perſonam. Quia Dei iudicium eſt. Et Paulus Epheſijs ſcribens. Et vos Domini eadem facite ſeruis, remittentes minas, ſcientes, quia & illorum & veſter Dominus eſt in cælis, & perſonarum acceptio non eſt apud eum. *Opus enim manuum eius ſunt vniuerſi.* Ex quo fit, vt nulla ſit inter homines, neque inter angelos diſcriminis ratio, cur prætermiſſa æquitate, alterius rei ad reddendum iudicium rationem ducat. Quo argumento ſatis ſibi perſuadebat Iob non eſſe ab eo ſeruos ſuos contemnendos. Si contẽpſi, ait, ſubire iudicium cum ſeruo meo, & ancilla mea, cum diſceptarent aduerſum me. Quid enim faciam cum ſurrexerit ad iudicandum Deus? Et quum quæſierit quid reſpondebo illi? Nunquid nõ in vtero fecit me, qui & illum operatus eſt, & formauit me in vulua vnus. Tum ex hoc intelligitur, quòd cum opus ſuum vterque ſit, & pauper & diues, nõn minus vnius quàm alterius, res curabit. Quare eis æquitatem conſtituet, ſicut ſcribitur in ſapientia, Non ſubtrahet perſonam cuiuſquam Deus, qui eſt omnium dominator: neque verebitur magnitudinem cuiuſquam. Quoniam puſillum, & magnum ipſe fecit, & æqualiter cura eſt illi de omnibus.

Epheſ. 6.

Iob 31.

Sap. 6.

20 *Subito morientur, & in media nocte turbabuntur populi, & pertranſibunt, & auferent violentum abſque manu.*

Id eſt, tantum abeſt, vt tyrannos, & potentes homines Vereantur, ſi contra pauperem inique diſceptent, vt pauperum opera grauiſſimo nonnunquam eos ſupplicio conſtringat. Contingit enim aliquando, iniquis modis à tyranno ignobile vulgus oppreſſum, vt ſubito in eum ſæuiat, magnoque in ciuitate excitato tumultu, quærat nocte intempeſta eum, inueniat, facileque nemine ei auxilium ferente vitam crudeliter auferat. Facile enim ſignificat Hebraiſmus ille *Abſque manu.* Ita enim Iulio Cæſari, Neroni, Eleogabalo, & alijs Regibus, & Imperatoribus eueniſſe memoriæ proditum eſt. Septuaginta vero interpretes, hanc ſentẽtiam, quam & Hebræa verba declarant, prætermiſerunt: & aliam textui quidem aptam eius loco poſuerũt. Huius rei cauſam in procœmio ex Auguſtini ſententia ſcripſimus. Aiunt igitur, Græci κενὰ δὲ αὐτοῖς ἀποβήσεται, τὸ κεκραγέναι καὶ δεῖσθαι ἀνδρὸς, ἐχρήσαντο γὰρ παρανόμως ἐκκλινομένων ἀδυνάτων, fruſtra autem vſu eueniret eis clamare, & precari virum, cum inique fuerit, poteſtate, vſus pulſis infirmis hominibus. Id eſt, tanta integritate, & ſeueritate Deus ius dicet principibus atque tyrannis, vt nullis clamo-

ribus nulliſque eorum precibus flectatur: nedum nihil eorũ perſonas reuerebitur. Et iure quidem optimo tam ſeuere cum eis ſe geret, qui tam inique poteſtate, quam habebant, ſunt vſi pauperes & infirmos homines aliàs in exilium, aliàs è vita expellendo.

21 *Oculi enim eius ſuper vias hominum, & omnes greſſus eorum conſiderat.*

Hoc grauiſsimum, & firmiſsimum argumentum eſt ad probandum Deum non ſubuerſurum iudicium. Ab hominibus enim, ob eam rem ſubuertitur, quòd eos res multæ lateant, neque tacitas cogitationes,& animum impij hominis iniquum penitus cognoſcant, facileque eorum mentis acies externa auctoritate & diuitiarum ſplendore perſtringitur, vt ſecundum diuitem ſceleratum iudicent. Quà de cauſa boni viri vehementer reformidant in hominum iudicijs, cum ſceleratis hominibus contendere. At non ita, dicit Eliu, in Dei iudicio accidet. Nihil enim eum latet, ſed omnes omnium hominum greſſus, vias,& viuendi rationes ei patent. Quare minime in iudicio errare poteſt. Tu autem Domine Sabaoth, qui iudicas iuſte,& probas renes. Et corda dicebat Hieremias, ſignificans coniuncta, & conſequentia eſſe illa iuſte iudicare,& probare renes,& corda. De hac re tamen luculentiſsime differit liber ſapientiæ, Quoniam ſpiritus Domini repleuit, orbem terrarum, &c. Propter hoc, qui loquitur iniqua non poteſt latere. Nec prætereiet illum corripiens iudicium. In cogitationibus enim impij interrogatio erit. Sermonum autem illius auditio ad Deum veniet, ad correptionem iniquitatum illius. Quoniam auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non abſcondetur. Hieremias etiam ait, Prauum eſt cor hominis, & inſcrutabile, quis cognoſcet illud? Ego Dominus ſcrutans cor, & probans renes: qui do vnicuiq; iuxta viam ſuam, & iuxta fructũ ad inuentionum ſuarum. Ad idem pertinet, quod ſequitur ſtatim.

Quia Deo omnia patét non poteſt in iudicio errare.

Hiere. 11.

Sap. 1.

Hier. 17.

22 *Non ſunt tenebræ, & non eſt vmbra mortis, vt abſcondantur ibi qui operantur iniquitatem.*

Nihil enim eum in occulto latere poteſt, qui omnia fecit, & omnia conſeruat. Quocirca de ſermone Dei, per quem omnia facta ſunt, vt Ioannes ait, Paulus dicit, Viuus eſt ſermo Dei, & efficax, penetrabilior omni gladio ancipiti,& pertingens vſque ad diuiſioné animæ,& ſpiritus, compagum, quoque ac medullarum,& diſcretor cogitationum,& intentionum cordis. Et non eſt vlla creatura inuiſibilis in conſpectu eius: omnia autem nuda, & aperta ſunt oculis eius.

Ioan. 1.

Heb. 4.

Neque

23 *Neque enim vltra in hominis poteſtate eſt, vt veniat ad Deum in iudicium.*

In eadem re verſatur, vt probet Dei iudicium ſubuerti non poſſe. Quoniam ſi ſemel erratum eſſet eius iudicium, emendari non poſſet: non enim integrũ homini eſt, ſi ſemel à Deo eſſet condemnatus, ad aliud eius prouocare iudicium, & aliam meliorem expectare ſententiam. Et in hanc rationem Græci interpretes poſſunt explicari, qui prima verſus parte Hebræa verbum de verbo vertentes, difficilem verſionem ediderunt ὅτι οὐκ ἐπὶ ἄνδρα θήσει ἔτι, ὁ γὰρ κύριος πάντας ἐφορᾷ, quoniam non ponet in homine adhuc, Dominus enim omnes videt. Id eſt, homini poteſtatem non fecit veniendi adhuc, ideſt, Iterum apud eum in iudicium. Quoniam ipſe cognouit omnes, neque reliquum eſt, quod amplius ſcire poſſit ad aliam ferendam ſententiam. Varie tamen hic locus exponitur, Hebræa vero ita ſe ad verbum habent, Quoniam ſuper virum non ponet adhuc, vt cum Deo in iudicium venire poſsit. Et tota difficultas in eo vertitur, quod latet, quid illud. Adhuc vel *vltra* ſit. Vulgatus expoſita à nobis explicatione intellexiſſe videtur, Non ponet adhuc iudicium, id eſt, Non iterum iudicabit. Et ob eam rem illo modo conuertit. Hebræi quidam tempus futurũ intelligendum putant. Præſertim, quod עוד hod Hebræis ſeculum nonnunquam ſignificet, & ita explicant, Non poſuit in hominis poteſtate, quæ futura eſſe decreuit. Quæ explanatio, quia parum contextui adaptatur, mihi non multum probatur. Alij quorũ mihi placet expoſitio, Aliquid amplius illud Adhuc vel *vltra* eſſe opinantur. Nã עוד hod Magis Hebræis etiã multis in locis declarat. Vt id pertineat ad probandum non eſſe futurum, vt dixit Eliu, vt Deus fruſtra quempiam condemnet. Quia Deus non addet amplius homini. i. Eam culpam in eum non conferet, in qua non eſt, neque pœnas, quas non debet, ab eo repetet, vt cum eo venire poſſit in iudicium, hoc eſt, litem ei intendens, quòd eum ſine culpa condemnet. Quæ expoſitio valde quidem deſcripte contexitur huic capiti, & toti diſputationi, in qua hic liber verſatur.

24 *Conteret multos, innumerabiles ſtare faciet alios pro eis.*

25 *Nouit enim opera eorum: & idcirco inducet noctem, & conterentur.*

Probat illud, quod dixerat, Deum non accipere perſonas principum. Quoniam, vt dixit, ſubito morientur: quod hoc loco magis amplificat, dicens nõ vnum aut alterum moriturum. Sed multos conteret, & innumerabiles, & ſtare faciet alios pro eis. Cuius rei repetit eam cauſam firmiſsimam, quã poſuerat, Oculi eius ſuper

vias hominnm,&c.Ita *Nouit enim opera eorum.* Et ob eam rem de-
bitas ei pœnas perſoluent. Quod dicit *conteret multos*. Hebraice
eſt כברים cabirim fortes. Et quorum difficilior erat euerſio,quòd
dicit, *Inducet noctem*, qualem noctem dixit ver. 20. Nocte turba-
buntur. Quod canebat regius vates, Deus cõteret dentes eorum
Pſal.77. in ore ipſorum,molas leonum confringet Dominus. Ad nihilum
deueniunt, tanquam aqua decurrens, intendit arcum ſuum, do-
nec infirmentur. Sicut cera,quæ fluit auferentur, &c. Cuius rei
exemplum ſatis apertum ſacris literis conſignatum eſt, in libro
Ioſuæ, quo ſcribuntur, multi reges breuiſsimo tempore fuiſſe re-
gnis ſpoliati,& miſera morte multati. Adeo, vt quinq; reges vno
die de quinque fuerint ſtipitibus ſuſpenſi. Sed verſ. 24. conteret
multos, numerabiles, &c. Prætermiſerunt Septuaginta interpre-
tes,ſicut & verſum vigeſimum, cuius vt diximus ſimilis erat ſen-
Ioſ.10. tentia,Subito morientur,& in media nocte turbabuntur, &c. Et
hunc verſum planum quidem, & contextui aptum ſubdiderunt,
ὁ καταλαμβάνων ἀνεξιχνίαστα ἔνδοξά τε καὶ ἐξαίσια ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός compre-
hendens res ininueſtigabiles glorioſaſque & excellentes, quarũ
non eſt numerus. Quare cognoſcet greſſus hominis,vt dixit, ni-
hilque eorum eum præteribit. Copulaturque aptius huius verſus
verſio cum fine ſuperioris, vt ab eiſdem Græcis auctoribus con-
uerſum fuiſſe diximus. Eundẽ hũc verſũ prætermiſit Chaldæus,&
hunc eius loco poſuit ירחטון מימי נהרא דסגיעין בגומא מדלית סוף ואקים
חורנין מבתריהון irhatun meme nahra deſagihin be gumaia midelet
ſuph va aquim horanin mibatrenon, fluunt aquæ fluminis, quæ
multæ ſunt in foueas ſine fine & ſtatuet ſequẽtes pro eis. Videtur
tamen parabola,vel ſimilitudine eandem quam Hebræus expreſ-
ſiſſe ſententiam,vt aquas fluminis reges appellet, qui ſi Deus ita
decernat facilius quàm fluminis aqua tranſirent, id eſt, Regnis
orbati è vita migrant,& in ſepulcra incidunt:quæ foueas hic no-
minat: & alij pro eis regna capeſſunt. Qua ſimilitudine vſus etiã
Pſal.77. fuit Dauid loco proxime à nobis citato. Ad nihilum deuenient
tanquam aqua decurrens.

26 *Quaſi impios percuſsit eos in loco videntium.*

Id eſt,manifeſte,& omnibus videntibus,& Dei iuſtam vindictam
cognoſcentibus. Idem forte ſignificarunt Septuaginta viri ver-
tentes ἐπιφανεῖς δ᾽ ἐναντίον αὐτοῦ conſpicui coram eo. Vel forte ſignifi-
cari, Percuſsit eos, licet eſſent præclariſsimi viri. Hebræa
illa dicendi phraſi qua Nemrod in Geneſi vocatur robuſtus ve-
Geneſ.10. nator coram Domino. Chaldæus magnum lumen huic loco
affert, vertens יחמון צדיקיא ולהון דינא iahmun tſadicaia vitſa-
cun

cun diná, videbunt, & probabunt iudiciũ. Sicut dixit David pſal
modudum citato, Lætabitur iuſtus, cum viderit vindictam. Pſalm. 77.

27 *Qui quaſi de induſtria receſſerunt ab eo, & omnes vias eius intelligere noluerunt:*

Id eſt, prudẽtes, & ſcientes Dei leges, neque ſeruare, neque intelli
gere voluerunt. Dum *vias Dei intelligere noluiſſe*, dicit, videtur de
illis loqui qui non ſolum Dei præcepta violant, ſed etiam perfidi
ſunt, & religionem contemnunt, & numen abnegant. Et quia exi-
mios principes tanto Deus ſupplicio afficere ſolet, monet eos
David, Et nunc reges intelligite, erudimini, qui iudicatis terrã, Pſal. 2.
apprehendite diſciplinam, ne quãdo iraſcatur Dominus, & per-
eatis de via iuſta. Cum exarſerit in breui ira eius, beati omnes,
qui confidunt in eo.

28 *Vt peruenire facerent ad eum clamorem egeni, & audiret vocem pauperum.*

Pauperes pios viros hoc loco, vt alijs multis ſcripturæ locis ſigni
ficare arbitror, quorum clamores Deus non audire videtur, cum
in malis eos iacere ſinit, & iniqua perditorũ hominum afflictio- Quando
ne non liberat: contra vero eorum clamores ad aures eius perue Deus audire,
nire videntur, cum eis auxilium oſtendit, & eorum hoſtes vlciſci & quando nõ
tur. Ait ergo vſque eo immites atque crudeles erga pauperes hu- audire videa
iuſmodi tyranni eſſe ſolent, vt Deus pauperibus ſubſidio adeſſe tur clamorẽ.
decernat, & acriter tyrannos animaduertere, ſicut ait David, Pſal. 9.
Quoniã requirens ſanguinem eorum recordatus eſt, non eſt obli
tus clamorem pauperum. Quoniã non in finem obliuio erit pau-
peris, patientia pauperum non peribit in finem.

29 *Ipſo enim concedente pacem, quis eſt qui condemnet? ex quo abſconderit vultum quis eſt qui contempletur eum, & ſuper gentes & ſuper omnes homines?*

Quoniam de ſupplicio impiorum egit, & proxime ſuperiori ver-
ſu ſalutem piorum tetigit, apto vtrumque hoc verſu cõiungit, do-
cens in Dei poteſtate eſſe, & pacem facere, & bellũ inferre, & per-
dere, & ſeruare, ita vt nemo poſsit eam pacem, & ſalutem impedi
re, quam attulerit ipſe: nemoque illam calamitatem depellere,
quam ipſe conflauerit. Eadem doctrina, licet alijs verbis in Apo- Apoc. 3.
calypſi & in Eſaia traditur, Qui aperit, & nemo claudit, claudit, Eſai. 28.
& nemo aperit. Hanc enim pacem firmiſsimam Chriſtus mundo Ioan. 14.
reliquit dicens, Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis:
non quomodo mundus dat, ego do vobis. Quam nulla vis, nulla Quam pacẽ
tanta mundi, & inferni potentia infringere vllo modo, aut debi- mundo Chri
litare poteſt. Dici enim non poteſt, quam tuta, & tranquilla ſit ea ſtus reliquerit.

pacis, quæ optimorum conſiliorum conſcientia, & Dei ſubſidio nititur. Contra vero illud exitium inſanabile, cum ſe nobis Deus immutat, & à nobis multum abſconditur, vt dicit Eliu. Quod quidem perditi mores, & ſceleris conſcientia comparat. Quod dicit *Et ſuper gentes, & ſuper omnes homines?* Id eſt, hanc tutam, & integrã ſalutis conſeruationem non ſolum homines ſinguli, ſed etiam ciuitates, regna prouinciæ atque nationes à Deo habent, ita vt incolumitas reipub. & felix eius ſtatus Deo imprimis ſit acceptus

Pſal. 147. referẽdus. Et ob eam rem dicebat Dauid, Lauda Hieruſalem Dominum, lauda Deum tuum Syon. Quoniam confortauit ſeras portarum tuarum, benedixit filijs tuis in te, Qui poſuit fines tuos pacem, & adipe frumenti ſatiat te. E cõtrario vero ſi Deus rempub. non reſpiciat, ſed vultum abſcondat, in eas veniet calamitates, quæ nullis conſilijs amoueri poſsint. Si erit malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit, ait Amos. Quam vtiliſsimam doctrinam, vt facilius diſceret Hieremias, & alijs traderet, iuſsit eũ ire in domum figuli, vbi vidit figulum diſsipantem vas, quod in manibus habebat, & deinde ex eodem luto aliud, ſicut placuerat ei facientem, ac deinde Deus hoc Hieremiæ reddidit reſponſum, Nunquid, ſicut figulus iſte non potero vobis facere domus Iſrael ait Dominus? Ecce ſicut lutũ in manu figuli, ſic vos in manu mea domus Iſrael. Repente loquar aduerſum gentem, & aduerſus regnum, vt eradicem, deſtruam, & diſperdam illud, &c. Et ſubito loquar de gente & regno, vt ædificem, & plantem illud, &c. Salus igitur, & incolumitas potius officij muneribus, quam copiarum præſidijs præſtabitur. Neque vlla maior regni ruina eſt, quã rex iniquus, qui Dei iram improbis ſuis factis prouocare non dubitat, & propterea ſequitur.

Quam Deus perniciem afferat.

Amos 3.

Hiere. 18.

30 *Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi.*

Superioris verſus explicatio eſſe videtur, docens quo pacto Deus gentibus, id eſt, regnis atque prouincijs ſupplicium inhibeat, & iram, & odium ſuum in illos expromat, faciens (inquam) regnare hominẽ hypocritam propter, &c. In Hebræo eſt חנף haneph, quod iniquum, & ſceleratum proprie ſignificat, ſed vulgatus hypocritam ſemper fere transfert. Forte, quod omnis ſceleratus homo per ſe vique ſua hypocrita ſit, vitia enim ſua celat, atque diſsimulat, & honeſtus vir ab alijs haberi volt. Sed in regem improbum id in primis conuenit, ſuſtinet enim perſonam grauiſsimam, cũ leuiſsimus ſit. Et cuſtodem gubernatoremque regni ſe eſſe ſimulat, cum nefarius prædo rerum diuinarum, & humanarum exiſtat: hoſtes prædicat ſe arcere reipublicæ, & nullas prædas, niſi à

Quãta regni pernicies rex ſit iniquus.

tem-

templis; & aris agit. Qui quantus turbo, & regni tempeſtas eſſe ſoleat, quantum totius ſtatum reipublicæ conuellat, innumerabiles narrant hiſtoriæ, quæ ſunt de regibus iniquis compoſitæ. Hac grauiſsima pœna ſcelera populi ſui ſe Deus ulturũ minatur, per Eſaiam dicens, Et dabo pueros principes eorum, & effeminati dominabuntur eis. Pueri etiam, & effeminati peſsimi homines vocantur, quòd nihil libidini reſiſtant, ſed inſeruiant, & vitioſis cupiditatibus indulgeant. Quid autem abſurdius, quæ maior hypocriſis, quàm vt is qui fortiſsimam agit perſonam (eſt enim rex ſubditorum ſuorum præſidium) puer, & effeminatus ſit, & nihil magis quàm bellum, & periculoſa diſcrimina exhorreat. Quod dicit, *Propter peccata populi.* In Hebræo eſt מוקש mocſe populi. Significat autem מוקש mocſe ruinam, laqueum, & offendiculũ. Quare ratione primæ ſignificationis conuertere poſſumus propter ruinam populi, id eſt, Vt populum labefactet. Sed Vulgatus Chaldæus, & Græci reliquas duas ſignificationes expreſſerunt. Chaldæus תקליא taclaia offendicula vertens Græci δυσκολίας acerbitates. Igitur noſter interpres peccata vertens ea in primis peccata intelligit, quibus alij alios calumniantur; in laqueos, & fraudes injiciunt, & quibus diuites præſertim pauperes opprimunt. Quæ ſcelera populi maxime Dei iras excitant, vt eum regem intrudat cujus opera diuitum, & potentium fraudes, & calumnias exagitet, & earum debitas pœnas repetat. Per Malachiam enim huiuſmodi ſcelera populi ſui incuſat dicens, Qui calumniantur mercedem mercenarij, & humiliant viduas, & pupillos, & opprimunt peregrinum. Per Eſaiam etiam, hæc ſcelera in primis præcipit cauere, Diſſolue colligationes impietatis ſolue faſciculos deprimentes, dimitte eos, qui confracti ſunt liberos, & omne onus diſrumpe.

Quæ ſcelera populi Dei iras maxime excitant.

Malac. 3.

Eſai. 58.

31 *Quia ergo ego locutus ſum ad Deum, te quoque non prohibebo.*

Id eſt, quoniam pro Deo orationem habui in te: non impediam, quo minus, & tu pro te dicas. Profitebatur enim Eliu ſe Dei cauſæ patrocinium ſuſcepiſſe, & vt eius iudicium à Iob maledictis defenderet, in Iob inuectum ſe eſſe, vt ex verſu 6. cap. 33. non indocte intelligi poſſe diximus. Facit ergo ei hoc verſu poteſtatem reſpondendi ad ea, quæ dixit pro Deo. Sunt tamen Hebræa verba valde conciſa. Ex quo fit, vt nimis obſcura, & ambigua ſint. Ita ergo illa verbum de verbo traducentes vulgati noſtri ſententiam ponemus, Quoniam ad Deum dicens, ſuſtinebo, non prohibebo, id eſt, Quoniam ego dixi expectabo te dicentem. Græci tamen ita verterunt, ὅτι πρὸς τὸν ἰσχυρὸν ὁ λέγων εἴληφα οὐκ ἐνεχυράσω quo-

niam ad fortem dicens,accepi,non pignorabo, id eſt, Quoniam pro forti Deo dicere cœpi,alteri non relinquam, non deſiſtam. Quia אל el,quod vulgatus,& alij Deum vertunt, Deum ſignificat quatenus fortis eſt. Verbum vero נשאתי naſati, quod vulgatus prætermiſit,& nos Suſtinebo conuertimus,ſignificat etiam accipere אחבל ehbol,quod Non prohibebo conuertit vulgatus.Pignorare etiam ſignificat. Hebræi tamen Chaldæum aliquo modo ſequentes aliam huius verſus ſententiam reddunt. Chaldæus ita reddit,nunquid fieri poteſt,vt Deo dicas, Suſtinui, non perdam? Quoniam verbum חבל habal,quod & ponit Chaldæus,præterquã quod prohibere ſignificat,vt interpretatur vulgatus, & pignorare, vt conuertunt Græci, ſignificat etiam perdere atque deſtruere. Quam ſignificationem hoc loco Hebræi quidam in commentarijs habere credunt. Et ita locum declarant, Quoniam ad Deũ qui dicit,Peperci,non deſtruam. Nam verbum נשא naſa non ſolũ accipere,vt Græci verterunt,& ſuſtinere,vt Chaldæus,ſed etiam parcere ſignificat: vt ſint appoſita Dei ad explicandam eius amplitudinem,& quanta reuerentia ſit cum eo loquẽdum; & oratio ſequenti verſu finiatur,id eſt,Ita cum Deo, cuius tanta potentia eſt,vt parcere,& calamitates leuare poſsit,loqui debueras, vt dicit ſequenti verſu.

32 *Si erraui,tu doce me:ſi iniquitatem locutus ſum, vltra non addam.*

Quòd *erraui* vertit, in Hebræo ad verbũ eſt præter id quod videbo.i.Si aliquid eſt,quod me lateat.Ita ex ſententia Hebræorũ poſtulabat Eliu,vt Iob cum Deo loqueretur, & alias dicendi rationes, quibus Deum in ius educere videbatur,prætermitteret. Ex ſentẽtia tamen Græcorum, & interpretis vulgati, hæc verba ſunt Eliu,cum Iob loquentis,& modeſtiam ſuam ſignificantis. Id eſt,ſi habes aliquid ò Iob,quod in oratione mea reprehendas,oſtende, quid nam illud ſit,nam iterum à me non dicetur.

33 *Nunquid à te Deus expetit eam, quia diſplicuit tibi? tu enim cœpiſti loqui,& non ego:quod ſi quid noſti melius,loquere.*

Qui locus ita eſt obſcurus, vt cum ſphingis dictis comparari poſſit.Et tota fere difficultas eius in eo conſiſtit, quod illius relatiui *eam* non conſtet,quod nam ſit antecedens,neque illius verbi *diſplicuit*, quod nam ſit ſuppoſitum. Tum quod illud verbum Hebræum, quod vulgatus *expetit* conuertit, in Hebræo eſt שלם ſalam,quod eſt valde ambiguum. Nam eſt pacificare,pacificum eſſe,perficere,complere,finire, reſtituere,reddere,ſalutare. Tum illud quod vulgatus reddit *cœpiſti* Hebraice eſt בחר bahar in futuro tempore, quod proprie eligere ſignificat. Verſiones etiam

Locus valde difficilis.

huius loci valde difficiles ſunt, quod ad verbũ redditæ ſunt. Adeo enim illis obſcurus locus videbatur: vt verbum vllum mutare, aut addere non auderent, Græci ita conuertunt μὴ παρά σου ἀποτίσῃ αὐτὴ͂ ὅτι σὺ ἀπώσω ὅτι σὺ ἐκλέξῃ καὶ οὐκ ἐγὼ καὶ τί ἔγνως λάλησον. Nunquid ex te pẽdet eam? quoniam tu repuliſti, tu eliges, & non ego, & ſi quid noſti loquere. Chaldæus vero ſic, Num fieri poteſt, vt ex te perficiat eam? quia reijcis, quia & tu eliges, & non ego, quid ſcis, loquere. Itaque nullus interpres expreſsit, quid ille relatiuus *eam* referat. Quidam Latinus interpres falſitatem referre putat. Et ita hæc contexit cum ſuperioribus verbis iuxta explicationem vulgati, id eſt, Quamuis ego iniquitatem, vel falſitatem locutus ſim, tamẽ Deus non expetit à te, vt eius iudex ſis, cum Deus ipſe tibi diſplicuerit, quod ſi quid erraui, faciliorem habeo excuſationem, quã tu, qui cum dicere cœperis, illũ ad loquendum prouocaſti: nihilominus ſi quid melius noſti, loquere. Sed hæc explicatio, præterquã quod valde leuem habet ſententiam, in Græcam verſionem vix, in Chaldæam, quam Hebræi ſequuntur, nullo modo conuenire poteſt. Hebræi autem, & quidam Latini qui eos ſequuntur relatiuũ *eam* calamitatem referre opinantur, & verbum שלם ſalam quod *expetit* vulgatus declarat, ſignificare perficere. Et ita totum locum explanant, An ex te perficiet illam, id eſt, An tu auctor eſſe debes, vt Deus calamitatem perficiat, tibi vitam adimendo. Conſtat enim Iob optaſſe ſæpe à vita diſcedere, vt tantis cruciatibus, & tot ærumnis liberaretur. Quod hic ex horum ſententia reprehendit Eliu. *Quia diſplicuit tibi.* id eſt, vita tua, *tu enim cœpiſti loqui,* diximus in Hebræo eſſe בחרת baharta elegiſti. i. tu mortem elegiſti, & non ego. *Quod ſi quid noſti melius loquere.* Ideſt Reſponde, ſi quid potes ad hæc. Sed cum ſuperioribus, & ſequẽtibus Iobi ſtultitiam, & arrogantiam reprehendat, quod eius iudicium à Deo ſubuerſum fuiſſe dixerit, & modeſtiora in eo verba ex horum interpretum ſententia deſiderauit, non aptum eſt contextui, quod hic eum increpet, quod mortem optauerit. Deinde magna illa inſulſitas videtur, Tu mortem elegiſti, & non ego, Quid mirum ſi nõ ipſe? Alij relatiuus ille *eam* diſputationẽ referre opinantur, & ita explicant. Tuæ partes ſunt non alterius mihi reſpõdere, an à te ortam diſputationem alius abſoluet? Tu enim reieciſti, tu elegiſti, & non ego, quare loquere, ſi quid melius noſti, & mihi reſponde. Sed quid illud eſt reieciſti, & elegiſti, nunquid diſputationem. At cur reieciſſe dicat, id de quo multa verba fecit. Præſertim, quod amicos diſputando viciſſe ægre ferebat Eliu. Si vero diſputationem Eliu reieciſſe intelligant, quia id coniectura dicunt, cum nondum ipſe lo-

quendi

quendi finem fecerit? Verum enimvero cum in eo Eliu verſetur
oratio, vt Iob ſtultitiæ, & temeritatis arguat, quod cum Deo diſce-
ptare cuperet, & non recte ſuam cauſam iudicaſſe iactaret, id etiã
his verbis agere credendum eſt. Et ob eam rem tanta hic verbo-
rum conciſione vtitur, vt irati hominis modus declaretur, qui
conciſis verbis, & obſcura oratione vti ſolet. Illæ etiam auerſio-
nes, quas ſubijcit ſtatim, indignationem innuunt, Viri intelligen-
tes, &c. Pater mi, &c. Id etiam, quod verſu. 35. ponit de hac
Iob ſtultitia quam ille putabat, diſſerere demonſtrat. Stulte locu-
tus es, &c. Ille ergo relatiuus Eam refertur ad ſcientiam, vel intel-
ligentiam. Nunquid à te Deus expetit eam ſcientiam? qua ſum-
ma Deum præditum eſſe multis hoc capite Eliu probauerat, Ocu-
li eius ſuper uias hominum, omnes greſſus eius conſiderat, Non
ſunt tenebræ, &c. Nouit enim opera eorum. Sed tu cum cupis Deo
litem intendere, & eum in ius educere, vt probes ei tuum iudi-
cium ſubuertiſſe: putas ne Deum tua animaduerſione egere, & à
te ſcientiam iudicandi expetere? Quadrat etiam Græcorum ver-
ſio, An ex te Deus ſcientiam pendet, ſoluetque: ita vt tu commo-
des ei rationem acquirendi ſcientiam illam recte iudicandi, quã
ei deeſſe exiſtimas. Quadrat etiam hoc in interpretationem ver-
bi [illegible] ſalam quam Hebræi, & alij ſequuntur, & Chaldæum ſequu-
tum fuiſſe interpretantur. Nunquid ex te perficiet eam ſcientiã,
id eſt, Diſceptatione tua facies, vt ſcientiam ſuam perficiat oſten
dens ei veram iudicandi rationem. Quia *Diſplicuit tibi*, vel vt alij
vertunt, Reieciſti, vel abominatus es aliorum ſcientiam, & quid-
quid ab amicis dictum fuit, tibi diſplicuit, & illorum ſermones re-
ieciſti, & abominatus es. Ita vt neque Deus, neque alius homo ti-
bi ſapere videatur. *Tu enim cœpiſti loqui, & non ego.* Id eſt, tu de hac
re verba facere cœpiſti, neque ego te prouocaui, ſed potius à te
prouocatus hæc dico. In eandem ſententiam accipitur, quod eſt
in Hebræo, & in Græca, & Chaldæa verſione. Et alij interpretan-
tur. Tu elegiſti hanc diſputationem ſcilicet, & non ego, neque de
mea ſententia, quidquam locutus es *quod ſi quid noſti melius, loquere.*
Id eſt, eſi ergo incommoda hæc, ex ijs quæ hactenus dixiſti, ſequan-
tur, dicito aliud, quod ita ſtultum non ſit. Cum ergo hæc explica-
tio ſit apta contextui, & in omnes claſsicas huius loci verſiones
deſcriptiſsime quadret, & in ea nihil inſulſum nihilqpe abſurdum
reperiatur, non poteſt certe mihi præter ceteras non placere.
34 *Viri intelligentes loquantur mihi, & vir ſapiens audiat me.*
Incitatus his abſurdis, quibus Iob ſuperiori verſu vrgebat, auertit
ab eius pſona & viros doctos, & ſapiẽtes implorat, vt hæc, quãta in
commoda,

cōmoda,& abſurda ſint cognoſcant. Viri enim grauis,& prudētis eſt ſapientum, & intelligētium iudicia plurimi facere, ad illaque opiniones, ſtudia, omnem denique vitam ſuam velle dirigere, & hominum vulgus, quod leues & indocti homines valde amant, vehementer contemnere. Habitus viri grauis, atque prudentis.

35 *Iob autem ſtulte locutus eſt, & verba illius non ſonant diſciplinam.* Totius orationis, quā hactenus habuit, ſtatus eſt. Verba, quæ Iob locutus eſt, quæ ſtulta nominat, poſuit in principio huius, & ſuperioris capitis. Sed cū loca citauerimus in quibus Iob verba ſunt, ibique à nobis expoſita ſint, facile ex noſtra expoſitione intelligetur, vel ea non recte Eliu intellexiſſe, vel temere ab eo ſtulta, & ſine diſciplina nominari.

36 *Pater mi probetur Iob vſque ad finem.* Id eſt, diu multumque malis vrgeatur, Æmulationem Dei habere videtur, ſed non ſecundum ſcientiam, vt Pauli verbis vtar. Quòd *Pater mi* dicit Hebraice eſt אבי abi, quod patrem meum Hebræis ſignificat. Sed quia eius radix eſt אבה aba, quod eſt velle, hoc loco Hebræi quidam, & alij ſignificare dicunt, Voluntas mea. Et ob eā rem quidam, ita hic explicant, Vtinam probetur Iob, vel volūtas mea eſt, vt probetur Iob, Sed cum huius ſimilem ſignificationem aliam in ſcriptura non proferant, horum mihi quidem non probatur opinio: & quod aptiſsime vulgati verſio conueniat, & ita Chaldæus vertat, Pater mi, qui eſt in cælis. Et ineptum ſit fruſtra Hebræa verba tam ambigua facere. Græci tamen non אבי abi, ſed אכי aci legiſſe videntur, nec mirum, nam. ב. bet, &. כ. caph, ſunt literæ apud Hebræos valde ſimiles, & facile poterat vna pro altera ſubrepere אכי aci vero putare merito poterant eſſe idem, quod אך ac cum י litera ſit accidentalis, quæ affixa non mutat ſignificationem nominis. Eſt autem אך ac Hebræis verumtamen, vtique, certe. Et ob eam rem verumtamen Græci verterunt. Sic hanc orationem intelligentes, Verumtamen probetur Iob, vt diſcat. Quare ita tranſtulerunt οὐ μὴν ἀλλὰ μάθε Ἰώβ. verumtamen diſce Iob. *Ne deſinas ab homine iniquitatis.* Id eſt, ne deſinas probare, & affligere hominem iniquum. Sed iniuria hoc conuitium tanto viro fit. Hebraice tamen ad verbum eſt, Propter conuerſiones eorum qui ſcelus faciunt, id eſt, Vt timeant homines iniqui in te aliquid petulāter, & contumelioſe dicere, ſceleriſque ſui eos pœniteat. Poſſumus enim pro conuerſionibus pœnitudines ponere. Vtrumque enim verbum Hebræum innuit. Sed quod *non* vertit vulgatus in Hebræo eſt על hal quod his litteris Propter ſignificat. Sed vulgatus legit forte אל al

Rom. I.

non,Nam א.&.ע.literæ ſunt, licet figura diſsimiles,prolatione tamen valde ſimiles;cum vtraque littera gutturis ab Hebræis appelletur,id eſt, quod gutture proferantur. Cum ergo prolatione ſimiles ſint,vno dictante ; & altero excipiente poterat facile altera poni pro altera.Nam Græci eodem quo vulgatus modo legerunt, nam μὴ non conuerterũt. Quod vero *deſinas* vulgatus eijcit in Hebræo eſt תשבות teſubot, quod conuerſiones, pœnitudines,reſponſiones declarat à radice שוב ſub.Alijs tamen pũctis, vt tisbot legamus erit futurum radicis שבת ſabat,quod ceſſare ſignificat,Cadit igitur in Hebræa verba vulgati interpretis verſio. Aliter Græci verterunt καὶ δῷς ἔτι ἀνταπόκρισιν ὥσπερ οἱ ἄφρονες ne des reſponſionem quemadmodum inſipientes.Diximus enim nomen Hebræũ,quòd conuerſionẽ nos ſignificare diximus,reſponſiones etiam ſignificare.Cætera facile intelliguntur,apte conuenire.

37 *Qui addit ſuper peccata ſua blaſphemiam.*

Peccata ſua vocare videtur ea,quorum eũ pœnas tantis ærumnis luere exiſtimabat.Blaſphemiã vero,quod dixerat, vt Eliu in principio huius capitis criminabatur,à Deo iudicium ſuum corrumpi.Hebraice eſt,in eandem rationem, Quoniam addet ad ſcelera ſuã peccatum. Græci non tanta acrimonia eandem reddiderunt ſentẽtiam ἵνα μὴ προσθῶμεν ἐφ' ἁμαρτίαις ἡμῶν ne addamus ad ſcelera noſtra.I*nter nos interim conſtringatur, & tunc ad iudicium prouocet ſermonibus ſuis Deum*.Id eſt,ſermonibus,& diſputatione noſtra conuincatur, conuictus vero à nobis audeat ad iudicium Deum prouocare. Vt hæc extrema verba per irriſionẽ dicta fuiſſe intelligantur, id eſt , Ab hominibus conuictus deinde putet Deũ ſe diſputando vincere poſſe. Quod *conſtringatur*, dicit,Hebraice eſt יספק iſpoc, quod proprie percutere ſignificat,vt verſu 16.huius capitis à vulgato verſum eſt,Percuſsit eos in loco viuentium. Quia verò plaudentes manum manu percutimus, plaudere nonnunquam ſignificat, quia vero in paſsiua voce alijs punctis eſſe poteſt, paſsiue à vulgato explicatum fuit,Inter nos percutiatur,& vt latinior eſſet oratio,Conſtringatur,traduxit, Sed in actiua voce, vt Hebraice nunc ſcribitur,ita explicatur,Plaudet inter nos. Tunc illud *ad iudicium prouocet*.In Hebræo eſt ירב iereb,quod à radice ריב rob vulgatus eſſe voluit,quod eſt litigare.Poteſt tamen eſſe à radice רבב, vt alij volunt, quod multiplicare eſt. Ita ergo in eandem fere rationem verbum de verbo hæc verba traduci poſſunt, Inter nos plaudet,& in Deum verba ſua multiplicabit.Id eſt,niſi Iob à te vehemẽter probetur,& ſupplicijs coerceatur,plaudet de nobis triũphans,& verba multa in Deum dicere, quibus de illo queretur, &

non

& non recte cum eo agi iactabit. Græci mitius, vt diximus eandē
ſententiam declarantes, ita conuertunt ἀνομία δὲ ἐφ' ἡμῖν λογι-
σθείη πολλὰ λαλούντων ῥήματα ἐναντίον κυρίου culpa autem in nos
conferatur, multa in cōſpectu Dei verba loquentes פשע peſah cul
pa, vt ſcelus non cum antecedētibus verbis, vt vulgatus & Hebræi,
ſed cum ſequentibus coniungentes, & ירב iereb, de quo diximus
non à ריב rob, quod eſt litigare, ſed à רבב rabab multiplicare de-
ducentes.

CAP. XXXV.

Igitur Eliu hæc rurſum locutus eſt.
2 Nunquid æqua tibi videtur tua cogitatio, vt diceres, Iuſtior ſum A
Deo.
3 Dixiſti enim, Non tibi placet, quod rectum eſt: vel quid tibi proderit, ſi
ego peccauero?
4 Itaque ego reſpondebo ſermonibus tuis, & amicis tuis tecum.
5 Suſpice cælum & intuere, & contemplare æthera, quod altior te ſit.
6 Si peccaueris, quid ei nocebis? & ſi multiplicatæ fuerint iniquitates B
tuæ, quid facies contra eum?
7 Porro ſi iuſte egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet?
8 Homini qui ſimilis tui eſt, nocebit impietas tua: & filium hominis adiu
uabit iuſtitia tua.
9 Propter multitudinem calumniatorum clamabunt: & eiulabunt pro- C
pter vim brachij tyrannorum.
10 Et non dixit, Vbi eſt Deus qui fecit me, qui dedit carmina in nocte?
11 Qui docet nos ſuper iumenta terræ, & ſuper volucres cæli erudit nos.
12 Ibi clamabunt, & non exaudiet, propter ſuperbiam malorum.
13 Non ergo fruſtra audiet Deus, & Omnipotens cauſas ſingulorum in- D
tuebitur.
14 Etiam cum dixeris, Non conſiderat: iudicare coram illo, & expecta
eum.
15 Nunc enim non infert furorem ſuum, nec vlciſcitur ſcelus valde.
16 Ergo Iob fruſtra aperit os ſuum, & abſque ſcientia verba multipli-
cas.

1 *Igitur Eliu hac rurſum locutus eſt.*

2 *Nunquid æqua tibi videtur tua cogitatio, vt diceres, Iuſtior ſum Deo?*

Id Iob nunquam expreſſe dixit, ſed dixiſſe temere concludebat Eliu, ex eo quod ſine culpa tot pœnas ſe luere dictitabat, neque vereri de hac re vel cum Deo ipſo diſputare. Hebraice ad verbũ eſt. Hoc cogitaſti, in iudicio dixiſti, *Iuſtior ſum Deo.* Id eſt, de eo iudicio, quo te Deus affligit, cogitaſti dicens.

3 *Dixiſti enim, non tibi placet, quod rectum eſt, vel quid tibi proderit, ſi ego peccauero.*

Falſa in Iob calumnia.

Neque id vſquam à Iob dictum fuiſſe reperietur. Sed operę precium eſt intelligere, quid his verbis Eliu calumnietur, vt vbi calũniæ anſam repererit, demonſtremus. Calumniatur autem Iob Dei abnegaſſe prouidentiam, neque probis conſulere, neque in improbos animaduertere, neque vllam vtrorumque eum curam attingere, & propterea dicit. Dixiſti enim, &c. Ideſt, neq; ad te ò Deus pertinet, quod rectum faciam, neque quod peccem, vtrumque parum attendis, quod nihil emolumenti nihilque detrimenti ad te ex vtraque re veniat. Hebræa ad verbum reddita eandem habent ſententiam, licet obſcurius. Quoniam dixiſti, quid proderit tibi, aut quid commodi capiam ex peccato meo? Ex vno contrario vtrumque vult Hebræus intelligi. Quocirca bis dixit eandem ſententiam, quid proderit, &c. Et quid commodi capiam à te ſubaudi ex peccato meo, id eſt, Non curas, vtrum ego peccem necne. Aliqui vertunt, quid commodi capiam ex expiatione mea, Et quadrat. Nam חטא hata, & peccatum ſignificat, & ſacrificium pro peccato, & eodem modo ex vno contrario alterum intelligendum eſt. Et ita optime explicarunt Septuaginta viri, qui totum hunc verſum ita tranſferunt ὅτι εἶπας δίκαιος εἰμι ἐναντίον κυρίου. ὅτι ἐρεῖς τί ποιήσω ἁμαρτών; Quoniam dixiſti iuſtus ſum corã Domino, Quoniam dices, quid faciam, cum peccauerim? Id eſt, ſiue bonus ſim, ſiue ſcelus faciam, quid hoc ad Deum ſpectat? cum nihil ipſe ex vtraque re commodi vel incommndi percipiat. Tam improbam vero ſententiam ex verbis illis Iob fortaſſe calumniatus eſt, capitis decimi. Et ſi impius fuero, væ mihi, & ſi iuſtus, non leuabo caput. Et ex illis capitis. 7. Peccaui, quid faciam tibi ò cuſtos homi-

num,

hum, Quæ verba, vt vertunt Græci hic ab Eliu recitantur, τί ποιή-σω ἁμαρτών; quid faciam, cum peccauero? Ex hoc facile in quo caput hoc verſetur, & eius contextus intelligitur.

4 *Itaque ego reſpondebo ſermonibus tuis, & amicis tuis tecum.*

Id eſt, Simul amicos tuos docebo, quo pacto tecũ diſputaturi ſint.

5 *Suſpice cælum & intuere, & contemplare æthera, quod altior te ſit.*

6 *Si peccaueris, quid ei nocebis? ſi multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum?*

Vt refellat Eliu, Deum neque pios, neque impios curare, prius illud non modo cõcedit, verum etiam probat, quod aliquo pacto confirmari videbatur, probitatem, & improbitatẽ hominis Deo neque detrimento, neque emolumento eſſe. Negat tamen poſtea, id conſequi Deo res humanas curæ non eſſe. Probat igitur probitatem, & improbitatem hominis nihil damni vtilitatisve afferre Deo ex loco in quo Deus eſt, cum enim Deus in cælis habitet, nulla ad eum ex terris, in quibus homines ſunt, calamitas peruenire poteſt. Ita, & Dauid Deum, vt ei veniret auxilio precabatur, licet nihil ex eo vtilitatis eſſet percepturus. Cõſerua me Domine, quoniam ſperaui in te, dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. Intelligendum etiam eſt alterum contrarium, neque mala à me times. Et Paulus eodẽ argumento hoc idem probauit de Dei maieſtate Athenis diſſerens. Hic cæli, & terræ cum ſit Deus, non in manu factis templis habitat, nec manibus humanis colitur, indigens aliquo: cum ipſe det omnibus vitam, & inſpirationem; & omnia.

Deum nihil lædit iniquitas, neque ei prodeſt hominis pietas.

Pſalm. 15.

Act. 7.

7 *Porro ſi iuſte egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet?*

Ponit alterum contrarium, id eſt, neque ex officijs tuis aliquem fructum percipiet.

8 *Homini qui ſimilis tui eſt, nocebit impietas tua: & filium hominis adiuuabit iuſtitia tua.*

Homini qui ſimilis tui eſt, id eſt, qui bonis eget natura ſua, & idcirco malis afficitur, huic inquam commodo vel incommodo eſſe poteris, ſi bonus, vel iniquus fueris. Vnde prouerbium eſt Homo homini Deus.

9 *Propter multitudinem calumniatorum clamabunt, & eiulabunt propter vim brachij tyrannorum.*

Proponit, & explicat argumentum, quo videbatur ei Iob eam, quã aſcribebat ei confirmare ſententiam, Deum res humanas non curare. Quia pauperes, & infirmi hominibus oppreſsi clamant, auxilium requirunt tamẽ Deus nullam eis fert opem, ſed impune graſ-

ſantur impij. Quod perſequi Iob viſum eſt capite toto. 24. Quod explicat Eliu dicens.

10 *Et non dixit. Vbi eſt Deus, qui fecit me, qui dedit carmina in nocte.* Id eſt, ea de cauſa Deus nõ omnibus oppreſsis auxilium fert, quia non omnes ſpem ſuæ ſalutis in Deo ponunt, neque eius ex animo præſidium petunt, ſed alias peſsimas forte ineunt rationes, quibus, cum mala vrgent, liberentur. Quorum hominum abſurdiſſimum eſſe conſilium duobus argumentis breuiter oſtendit. Quoniam à quo potius deberent conſeruationem & liberationem ſperare, quam ab eo à quo facti ſunt? Nam qui præſtitit eis, vt eſſent, cùm nihil ab eo peterent; multo melius factos ſeruaret, ſi eius clementiam, & benignitatem implorarent, & amori eius reſponderent. Tum cum experiãtur homines ab ipſo Deo noctis metu, qui magnus natura eſt, cum in tenebris verſari vehementer homines exhorreſcant: tamen eos Deus ita hoc metu liberat, vel ſtellarum lumine, vel alijs vitæ ſubſidijs, vt non modo non timeant, verum etiam alacri, & læto animo canant. Ita enim quidam exponunt illud, *qui dedit carmina*, id eſt cauſas canendi. Optime etiam Græci, licet quidam eorum verſionem contemnat κατατάσσων φυλακὰς νυκτερινὰς conſtituens cuſtodias nocturnas; id eſt, qui nos in noctis metu cuſtodirent, ita vt metu vacui homines canant. Vel ad vigiles, & cuſtodes vrbis alludebant, qui vigilias canendo exigunt, nullo noctis timore perculſi.

Cur à Deo auxilium ſperare debeamus.

11 *Qui docet nos ſuper iumenta terræ, & ſuper volucres cæli erudit nos.* Alio argumento demonſtrat valde abſurdum eſſe hominem in rerum diſcrimine ad Deum non confugere, à quo tam ſingulare accipit beneficium, vt ipſe vnus inter cætera animalia mente, & ratione polleret, quam ipſe præterea multis modis imbuit, & ad veram doctrinam informat. Illa ergo tam expreſſa Dei imago, quã in ſe homo videt, deberet illum in malis iacentem ad memoriam eius, à quo tot habet bona excitare, & eius ex animo auxilium petere, in eoque omnem ſalutis ſuæ ſpem colllocare, præcipiente præſertim ipſo, vt eius verbis ait Dauid, Inuoca me in die tribulationis, & eruam te. Oportet igitur, vt nos vindicet à malis, ipſũ ex animo inuocare. Dum ergo multi à potentibus oppreſsi id nõ faciant, ſed alijs vijs ſuam ſalutem inueſtigent, mirum eſſe non debet, quod eis nullum ſubſidium præſtet. Et propterea ſubijci.

Pſalm. 49.

Cur quibuſdam Deus ſubſidio non ſit.

12 *Ibi clamabunt, & non exaudiet, propter ſuperbiam malorum.* Id eſt, cum eos iniquorum hominum ſuperbia miſeros habuerit, licet clament, eos Deus non audiet. Quia vel Deo non clamant: ſed vel lamentantur, de ſua fortuna queruntur: vel non Deum, ſed

cognatos,

cognatos,vel amicos,vel potentes homines obnixe obſecrāt. Aut ſi Deum appellant, non eius gratiam & beneuolentiam in primis quærentes,ſed à malis liberari cupientes. Itaque Deum ſibi adeſſe optant non tanquam rem honeſtam, ſed tanquam vtilem hos quidem Deus clamores non curat: vt illis ad auxilium ferendum moueatur. De ijs enim dicit Dauid,Clamauerũt;neque erat, qui ſaluos faceret;ad Dominum, neque exaudiuit eos. Et ipſe Deus *Pſalm.17.* per Hieremiam, Clamabunt ad me, & non exaudiam eos. Et ibũt ciuitates Iuda, & habitatores Hieruſalem, & clamabunt ad *Hier.11.* eos quibus libant, & non ſaluabunt eos in tempore afflictionis eorum.

13 *Non ergo fruſtra audiet Deus, & Omnipotens cauſas ſingulorum intuebitur.*

Difficilior verſio eſt,cum Hebræa plana ſint, quibus propoſitis facilior erit vulgatæ verſionis explicatio. Hebraice igitur ſic ad verbum eſt, Vtique vanitatem non Deus, & omnipotens non reſpiciet eam. Vanitatem vocat preces illas vanas,quia vel rem vanã, & quæ ſubſidio eſſe non poteſt homo precatur, vel non vere, & ex animæ verum aſſertorem, & ſeruatorem implorat: quas preces Deus,neque audire, neque reſpicere dicitur, quia non it ſuppetias. Ita etiam vertunt Septuaginta, ἄτοπα γὰρ ἰδεῖν οὐ βούλεται ὁ κύριος indecora enim videre non vult Deus. Quod reliquum eſt huius verſus difficilius eſt apud eoſdem αὐτὸς γὰρ ὁ παντοκράτωρ ὁρατής ἐστι τῶν συντελούντων τὰ ἄνομα ipſe enim omnipotēs intuetur eos,qui iniqua faciunt. Quod vt cum Hebræo conſentiant, in quo id negando dicitur oportet intelligere præcedentis articuli negationem etiam ſequentem negare,quod Hebraiſmus eſt, quem fortaſſe Græci fecerunt,vt eandem habeant ſententiam,quam Hebræa. Omnipotens non intuetur eos,qui iniqua faciunt. Vel poteſt ita explicari, Licèt Deus nolit indecora videre,hoc eſt,Non ſubueniat indigne precantibus,hoc non impedit, quominus eos non intueatur. Vt concludat poſt explicationem argumenti, illo non refutari Dei prouidentiam. Ex his facile vulgatus exponitur. *Non ergo fruſtra audiet Deus*, Id eſt, non audiet eos, qui fruſtra eum precantur, vt idem ſit fruſtra,quod vane & non ſyncere precari, ſicut dixit Hebræus. Et quod ſequitur. *Et omnipotens cauſas ſingulorum intuebitur*, Et vt præcedenti etiam negatione afficiatur, ſicut de Græca verſione diximus in hanc rationem, Et omnipotens cauſas ſingulorum fruſtra precantium non intuetur:quia illorum cauſas non defendit. Vel poteſt explanari totus verſus altera ratione,qua ſecunda pars verſus Græcæ verſionis explanari poſſe diximus. Vt to-

tus verſus ſit concluſio explicationis argumenti, quam in verſibus tetigit ſuperioribus, quod propius ad mentem vulgati interpretis accedere videtur, cum illud ſignum concluſionis, & illationis ergo poſuerit, in hanc ſententiam. Non igitur recte ex illo argumento concluditur fruſtra Deum eos, qui illum implorant audire, cum ſubſidio non veniat. Nam ipſe ſingulorum cauſas intuebitur, id eſt, Videt qua eum ratione, quo animo ſinguli precentur, & auxilium poſtulent.

14 ***Etiam cum dixeris, Non conſiderat: iudicare coram illo, & expecta eum.***

Difficilis verſus eſt, nec recte quidē a multis expoſitoribus enarratur, quorum ſententias prætermittam. Et hac ratione apte mihi exponi videtur. Dicere ſæpe eſt cogitare, Hebræis præſertim, Dixit inſipiens in corde ſuo, &, Ego dixi in abundantia mea, Non mouebor in æternum, & in ſapientia, Dixerunt impij cogitantes apud ſe non recte. Agit igitur hoc verſu Eliu de illis tacitis cogitationibus, quæ impetu quodam, & celeri motu ſuo virum pium malis conflictantem conturbant. Cum ad eam cogitationem dolore deducimur, fallaces eas ſpes eſſe, quas in Deo ponimus neque ipſum ærumnas noſtras curare, neque ſubſidio nobis futurum. Quarum cogitationum mentionem fecit Dauid eodem verbo vtens, Et dixi, Ergo ſine cauſa iuſtificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas. Et iterum eodem pſalmo, Si dicebam narrabo ſic, ecce nationem filiorum tuorum reprobabo. Ait ergo *Etiam quum dixeris non conſiderat*, Id eſt, etiam ſi cogitationis motu celeriter agitato propter diuturnas calamitates fingas Deum non conſiderare. *Iudicare coram illo* In Hebræo ad verbum eſt, Iudica ad facies eius, id eſt, Iudica non ad facies rerum quas in magna confuſione, & deſperatione verſari vides, ſed ad facies Dei, qui omnia facile poteſt damna reſarcire. Vel iudica, non vt res, ſed vt Deus poſtulat eſſe iudicandum. Denique hac ratione dicendi adumbratur illud, quod in pſalmo citato, quo de ijs cogitationibus diſſeruit, tetigit Dauid, Exiſtimabam, vt cognoſcerem hoc labor eſt ante me, Donec intrem in ſanctuarium Dei. Itaque in ſanctuario Dei has cogitatioues explicare dicebat. Sanctuarium autem, vt alio loco probauimus facies Dei in ſcriptura nominatur, idem ergo eſt, quod dicit Eliu, iudica ad facies Dei, & quod dicebat Dauid, Cognoſcebam in ſanctuario Dei. *Et expecta eum*, Id eſt non dubites quin opportune tibi adfuturus ſit. Sicut faciebat ille, qui ijs cogitationibus percuſſus, hac ſe conſolabatur, ſpe, dicens, Quare triſtis es anima mea, & qua-

[Margin notes: Dicere nonnunquam Hebræis eſt cogitare. — *Pſalm.* 13. — *Pſalm.* 29. — Cogitationes, quæ virum bonorū conturbant. — *Pſalm.* 72. — *Pſalm.* 41.]

& quare conturbas me; ſpera in Deo. Quoniam adhuc confitebor illi, ſalutare vultus mei, & Deus meus. Denique hoc illud eſt conſilium, quod luculentius dabat Eccleſiaſticus dicens, Crede Deo, & recuperabit te, & dirige viam tuam, & ſpera in illum. Serua timorem illius, & in illo veteraſce: Hebræa verba eandem omnino habent ſententiam, licet, & inſulſe quidem à quibuſdam Hebræis, atque Latinis explicentur. Quæ ſic verbum de verbo reddentur, Etiam ſi dixeris, Non videbis eum, iudica ad faciem eius, & expectabis eum, Id eſt, licet cogites aliquando ò Deus non videbis eum, qui ſperat in te, &c. Græci difficilius hunc locum conuerterunt. Nam totum illud, Etiam ſi dixeris, Non conſiderat, ita conuertunt καὶ σώσει με & ſeruabit me. Quare ita Hebræa conſtruxiſſe videntur, Etiam dices ei, Seruabis me. Habentque hanc ſententiam, nam לא lo, quod vulgatus, Hebræi, & alij, Non; interpretantur, etiam ei ſignificat, vt quindecim ſcripturæ locis Hebræi id ſignificare notant, נו nu eum autem facile intelligitur ינו me etiam eſſe poſſe. Cum ו vau, & י iod literæ ſint, vt ſæpenumero diximus, valde ſimiles. Illam vero ſententiam in pauca contulerunt, Et ſeruabit me, transferentes. Quod vero reliquum verſus eſt, ita interpretati ſunt κρίσιν δὲ ἐναντίον αὐτοῦ, οὐ δύναται αἰνέσαι αὐτὸν ὥς ἐστι iudicare autem coram eo, ſi poteſt laudare eum, vt eſt. Quare תחלל teholel non per ח het, vt eſt in libris Hebræis, & vulgatus, & Chaldæus, & cæteri omnes legunt, ſed per ה he legiſſe videtur. Quod facile accidere poterat, cum litteræ ſint valde ſimiles, & figura, & prolatione. Vtraque enim eſt gutturis litera, per ה he autem, vt ſit verbum הלל halal laudare eſt. *Eccliſ 2.*

15 *Nunc enim non inſert furorem ſuum, nec vlciſcitur ſcelus valde.*

Demonſtrat cur in quacunque rerum acerbitate bene ſit de Deo ſperandum, vt verſu ſuperiori docuit. Nam in hac vita Deus, licet ſcelera nonnunquam vlciſcatur, non tamen vniuerſam iram expromit. Cum non tam vlciſci ſtudeat quam ſanare. Quare magnus ſemper miſericordiæ locus relinquitur. Futuro vero ſeculo cum totum odium ſuum in impios exprompſerit, nihil eſt, quod afflictus homo, & extremo ſceleris ſui ſupplicio addictus à Deo poſſit ſperare. Fruſtra enim tunc illum appellabit, & dicet Domine Domine. Nam reſpondebit, neſcio vos. Hoc tamen tempore nulli de ſalute ſua deſperandum eſt. Ait enim, vt Paulus ex Eſaia commemorat, Tépore accepto exaudiui te, & in die ſalutis adiuui te. Ecce nunc tempus acceptabile, Ecce nunc dies ſalutis. Quæ expoſitio facilis, & apta mihi videtur, & ex qua, & Hebræa, &

De Deo in rerum acerbitate bene ſperandum in hac vita.

Matth. 25.

Græca editio bene intelligatur: aliæ,quæ alijs, & Latinis, & Hebræis placent,mihi certe non probantur.

16 Ergo Iob fruſtra aperit os ſuum, & abſque ſcientia verba multiplicat.

Cum iactet,vt exiſtimaſſe diximus Eliu,Deo,neque pios,neq; impios eſſe curæ, temere tamen tã impiam Iob ſententiam aſcribit.

CAP. XXXVI.

ADdens quoque Eliu,hæc locutus eſt.
2 Suſtine me paululum,& indicabo tibi: adhuc enim habeo, quod pro Deo loquar.
3 Repetam ſcientiam meam à principio. Et operatorem meum probabo iuſtum.
4 Vere enim, & abſque mendacio ſermones mei Et perfecta ſcientia probabitur tibi.
5 Deus potentes non abijcit,cum ſit ipſe potens.
6 Sed non ſaluat impios,& iudicium pauperibus tribuit.
7 Non aufert à iuſto oculos ſuos & reges in ſolio collocat in perpetuum, & illic eriguntur.
8 Etſi fuerint in catenis,& vinciantur funibus paupertatis.
9 Indicabit eis ſcelera eorum,& opera eorum, quia violenti fuerunt.
10 Reuelabit quoque aurem eorum, vt corripiat:& loquetur,vt reuertatur ab iniquitate.
11 Si audierint & obſeruauerint,complebunt dies ſuos in bono, & annos ſuos in gloria.
12 Si autem non audierint,tranſibunt per gladium, & conſumentur in ſtultitia.
13 Simulatores & callidi prouocant iram Dei,neque clamabunt cum vincti fuerint,
14 Morietur in tempeſtate anima eorum, & vita eorum inter effeminatos.
15 Eripiet de anguſtia ſua pauperem, & reuelabit in tribulatione aurem eius.
C *16 Igitur ſaluabit te de ore anguſto latiſsime, & non habente fundamentum ſubter ſe,requies autem menſa tuæ erit plena pinguedine.*
17 Cauſa tua quaſi impij iudicata eſt,cauſam iudiciumque recipies.
18 Non te ergo ſuperet ira,vt aliquem opprimas:nec multitudo donorum inclinet te.

Depone

19 *Depone magnitudinem tuam abſque tribulatione, & omnes robuſtos fortitudinē.*
20 *Ne protrahas noctem, vt aſcendant populi pro eis.*
21 *Caue ne declines ad iniquitatem: hanc enim cœpiſti ſequi poſt miſeriam.*
22 *Ecce, Deus excelſus in fortitudine ſua, & nullus ei ſimilis in legislatoribus.*
23 *Quis poterit ſcrutari uias eius? aut quis poteſt ei dicere, Operatus es iniquitatem?* D
24 *Memento quòd ignores opus eius, de quo cecinerunt uiri.*
25 *Omnes homines uident eum, unuſquiſque intuetur procul.*
26 *Ecce Deus magnus uincens ſcientiam noſtram: numerus annorum eius ineſtimabilis.*
27 *Qui aufert ſtillas pluuiæ, & effundit imbres ad inſtar gurgitum.*
28 *Quæ de nubibus fluunt, quæ prætexunt cuncta deſuper.*
29 *Si uoluerit extendere nubes quaſi tentorium ſuum.*
30 *Et fulgurare lumine ſuo deſuper, cardines quoque maris operiet.*
31 *Per hæc enim iudicat populos, & dat eſcas multis mortalibus.*
32 *In manibus abſcondit lucem, & præcipit ei, ut rurſus adueniat.*
33 *Annunciat de ea amico ſuo, quòd poſſeſſio eius ſit, & ad eam poſsit aſcendere.*

1 *Addens quoque Eliu, hæc locutus eſt.*
2 *Suſtine me paululum, & indicabo tibi: adhuc enim habeo, quod pro Deo loquar.*

Nam theſis, in qua ſuperiori capite verſabatur, duas habebat partes, vna ad impios ſpectabat, altera ad pios vtroſque dicebat Deũ cognoſcere. Cur autem impios, oppreſſos, & eius auxilium petentes non audiret, ſuperiori capite expoſuit. Hoc vero capite narrat Deum pios reſpicere, & ob eam rem dicit, *Adhuc enim habeo, quod pro Deo loquar.* Id eſt, quod attinet ad probos homines.

3 *Repetam ſcientiam meam à principio.*

Hebraice eſt למרחוק merahoc longe, & forte eadem phraſi dicitur, qua & Latini; rem longe, & à capite repetere, & alte petito dicendi principio. Idemque vulgatus ſignificauit *à principio*, dicens, vel *à principio*, vt cuidam placet Hebræo, Id eſt, à Deo: quod

eſt, ex ipſa Dei natura argumenta petam ad ſtatum meæ cauſæ comprobandum. *Et operatorem meum probabo iuſtum.* Id eſt, æquum pijs & impijs iudicium reddere iuſque hominibus dicere. Eadem ſententia eſt in Hebræo, & eandem transfert Chaldæus. Græci tamen ἔργοις δέ μου δίκαια ἐρῶ operibus meis iuſta dicam, id eſt, Dictis, & factis meis iuſtitiæ rationem ducam. Nam in Hebræo eſt פעלי pohali operator meus; vt vertit vulgatus, alijs tamen punctis, vt pohalai dicamus, opera mea declarat.

4 *Vere enim, & abſque mendacio ſermones mei.*

Id eſt, non ſophiſtam agam, ſed veras rerum cauſas tractabo. Septuaginta vero ita tranſtulerunt ἐπ' ἀληθείας καὶ οὐκ ἄδικα ῥήματα ἀδίκως συνιεῖς in veritate, & non iniqua verba inique intelligens, Vocat iniqua verba, verba Iob, quæ recte ſe intellexiſſe ſignificat: contra tamen accidit. Nam Iobi æqua verba non æque intellexit. Quæ verſionis Græcæ ſententia, etſi contextui apta ſit, ad Hebræa tamen verba non facile aptabitur. Verumtamen colum ſiue accentum Athnah, collocaſſe videntur, ſub voce תמים tamim perfectus, & non ſub præcedenti voce מלי milai verba mea, vt ab Hebræis, Chaldæo, & Vulgato collocatur. Deinde non Milai, ſed Mile legerunt, quod, cum ſit in regimine, genitiuum eſſe crediderunt nomen præcedens שקר ſecer falſum. Itaque ſemel poni, & iterum ſubaudiendum eſſe hoc nomen iudicarunt: ita ergo Hebræa conſtruebant, quia vere, non falſo verba falſa perficies. Et propterea poſito modo conuerterunt. *Et perfecta ſcientia probabitur tibi.* Id eſt, oſtendam tibi ſcientiam meam perfectam eſſe, & à primis cauſis petitam, verba ſunt ventoſa, & iuuenis arrogantis. In Hebræo tamen ad verbum eſt, & perfectus ſcientijs tecum. Poteſtque vel de ipſo intelligi Eliu, vt à vulgato intellectum fuit: vel de Deo, vt à Chaldæo, & quibuſdam alijs in hanc rationem intelligitur, Apud te Deus perfectus ſcientijs eſt. Id eſt, de tua ſententia Deum nihil latet. Vt ponat, antequam diſputare aggrediatur, principium, de quo inter illos conuenit. Sed quia Græci, ſicut diximus Perfectus, cum antecedente verſus parte coniunxerunt; hoc ita intellexerunt, Scire tecum, vt דעות dehot non ſit nomen plurale, ſed infinitiuus verbi, quod ſcire ſignificat; quocirca ita verterunt γίνω-σκε cognoſce, quòd Deus innocentem non abijcit, intelligentes, Deus tecum ſi fueris innocens.

5 *Deus potentes non abijcit, cum ſit ipſe potens.*

Agit ergo de ſecunda ſtatus ſui parte, probans minime Deum viros bonos reſpuere, Potentes ergo vocat hic vere potentes homines, quales ſunt viri virtute præditi; qui, & fortes in diuinis ora-

culis

culis ſæpe dicuntur,& hos nomen Hebræum כַּבִּיר cabir,quod hic ponitur,ſignificat. Firmiſsimo vero argumento probat hos charos eſſe Deo. Quia & ipſe potens eſt: quare non poteſt non ſibi ſimiles amare. Quo argumento vſus eſt,& Iſocrates in oratione de pace ad hoc idem probandum. Et Chriſtus, qui eam ſuſcepit prouinciam, vt homines Deo reconciliaret in hac re infinitos induſtriæ ſuæ neruos contendit, vt homines Deo ſimiles redderet; ſic enim fieri non poterat quin Deo eſſent chari. Eaque de cauſa ita Deum patrem rogabat. Et ego claritatem quam tu dediſti mihi dedi eis:vt ſint vnum,ſicut & nos vnum ſumus. Ego in eis,& tu in me:vt ſint conſummati in vnum, & cognoſcat mūdus, quia tu me miſiſti, & dilexiſti eos, ſicut & me dilexiſti. Quidam imperite dicit Vulgatum interpretem ſententiam eam non attigiſſe, quæ in Hebræo eſt: Cum non in aliam partem, quam in eam,quæ enarrauimus,Hebræa recte declarari poſsint. Nam ita habent verbum de verbo traducta, Ecce Deus fortis,& non aſpernabitur fortem virtute cordis. Quòd ſi propter colum, quod Hebræi terminari volūt verbo, Aſpernabitur accentum Athnah ibi ponentes,negent,quòd ſequitur in accuſatiuo eſſe poſſe, ſubaudire oportet in primo colo virum aut fortem,aut virtute præditum,aut iuſtum,quo eadem,quæ à vulgato interprete redditur ſententia. Sicut vertit Chaldæus interpres, Ecce Deus excelſus non reijciet iuſtum,eo quòd ipſe ſit magnus virtute,& ſapiens corde. Ita etiam conuerterunt Græci ὁ κύριος οὐ μὴ ἀποποιήσηται τὸν ἄκακον Dominus non repellet innocentem. Quod ſequitur autem, Fortis virtute cordis, in nominatiuo eſſe voluerunt, vt de Deo dicatur; & ſequenti verſui adaptarunt. Sed operæ precium eſt,conſiderare,quàm ſapienter vere fortem virum Eliu deſcripſerit, Fortem virtute cordis. Quare qui aut vi corporis, aut amplæ familiæ, aut multarum copiarum fortis eſt, minime vere fortis habendus eſt, qui autem omnibus alijs ſubſidijs deſtitutus magno tamen,& forti animo fuerit, hic vere fortis iudicandus eſt.

Boni cur Deo chari.

Ioan. 17.

Quis vere fortis.

6 *Sed non ſaluat impios,& iudicium pauperibus tribuit.*

Id eſt,ſicut non ſaluat impios, vt capite ſuperiori dixit, ita pauperes,id eſt,viros bonos ſaluat. Non ſaluat impios, Hebraice in eandem rationem eſt,Non viuificat impios,& ita Græci, & Chaldæus transferunt,id eſt,Malis non liberat,niſi vt eos ſeueriori iudicio, & grauioribus pœnis reſeruet. Eſt enim viuificare à malis vendicare. Si ambulauero (ait Dauid) in medio tribulationis,viuificabis me,& ſuper iram inimicorum meorum extendiſti Pſal. 137.

manum tuam,& ſaluum me fecit dextera tua. Iudicium pauperi-
Adeſt Deus bonis oppreſſis. bus tribuere,eſt eis temporibus ſuis adeſſe,neque æquo animo pa
ti,vt ab iniquis opprimantur. Quod iudicium Deus vehementer
amat,neque prius illud quàm ſeipſum deſeret. Qua re pios viros
Pſalm. 36. excitat Dauid dicens,Quia Dominus amat iudicium,& non de-
relinquet ſanctos ſuos, in æternum conſeruabuntur, iniuſti pu-
Pſal. 139. nientur, & ſemen impiorum peribit, Et alio pſalmo, Cognoui,
quia faciet Dominus iudicium inopi, & vindictam pauperi.
Sed illud *iudicium pauperibus tribuit*, difficilius Græci, in ean-
dem tamen ſententiam conuerterunt, ſpeciem ponentes pro
genere χρήματα πτωχῶν δώσει pecunias pauperum dabit, quas
ab eis iniqui iniuria rapuerunt, aut inique retinent, ita etiam
honores, famam, & quaſcunque facultates, & vitæ ſubſidia da-
bit,quibus iniuria ſpoliati ſunt: omnia denique reſtaurabit in-
commoda.

7 *Non aufert à iuſto oculos ſuos:*

Paucis id dicens comprehendit, quantis bonis Deus pios homi-
Pſal.33. nes cumulabit,id quod etiam canebat Dauid, Oculi Domini ſu-
per iuſtos,& aures eius in preces eorũ. Vt videat,& audiat,quid-
quid eis opus fuerit. Quapropter ipſe Dauid eodẽ pſalmo dixit;
Inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono. *Et re-
ges in ſolio collocat in perpetuum, & illic eriguntur.* Difficilior verſiô
eſt,fiet autem facilior, ſi Hebræa ad verbũ proponamus, quæ ita
habent,Et cum regibus in ſolio collocat,in perpetuum erigũtur:
Bonis tribuit honorẽ Deus ita transferunt Græci atque Chaldæus. Significat ergo Vulgatus
tot tantiſque inſignibus gloriæ Deum aliquando viros probos
ornare,vt eos vel reges faciat,vt fecit Dauidem: Vel clariſsimo-
1.Reg.2. rum regnorũ gubernacula tribuat, vt Ioſeph, & Danieli tribuit.
Suſcitat de puluere egenum, & de ſtercore eleuat pauperem, vt
ſedeat cum principibus, & ſolium gloriæ teneat, canebat Anna.
Quod dicit, *Collocat in perpetuum.* Id eſt, ſic vt à nullis hoſtibus æ-
gre tantam illorum amplitudinem ferentibus regnis euerti, aut
de altiſsimo dignitatis gradu deijci poſsint. Græci conuertunt il
lud *in perpetuum,* εἰς νῖκος in victoriam. Et vtrumque nomen נצח ne-
tſah ſignificat. Exaltantur autem in victoriam hoſtium ſuorum,
cum eiſdem modis atque rationibus, quibus eos incommodis
onerare,& miſeros reddere nitebantur, ſummam gloriam adipi-
ſcuntur, vt ex exemplis adductis facile cognoſci licet.

8 *Etſi fuerint in catenis,& vinciantur funibus paupertatis.*

9 *Indicabit eis ſcelera eorum,& opera eorum, quia violenti fuerunt.*

Accurate de toto genere bonorum hominum diſſerit, quos in

duas

duas formas diſtribuit, vna eſt eorum; qui cum eſſent boni in calamitates inciderunt, de quibus dixit verſu ſuperiori, ab eis Deũ oculos ſuos non auerſurum eſſe. Attera forma eſt eorum, qui merito ſuo in calamitates, & miſerias venerunt debitamque ſuorum ſcelerum pœnam pendunt ſupplicijs tamẽ frugi facti ſunt, de quibus modo agit. Hi igitur ſi fuerint vincti catenis, vel vt vniuerſum calamitatis genus comprehendam, ſi fuerint in paupertatis vincula coniecti, ita vt vndique paupertate conſtringantur: quo quidquid eſt miſeriæ continetur: Et ita quod paupertatem vulgatus transfert, Hebraice eſt עני honi, quod Afflictionis vel Miſeriæ etiam transferri poteſt, vt transfert Chaldæus סגופא ſcigupha afflictionis. Græci tamen πενίας paupertatis conuertunt, ſed eodem modo vtraque ratione intelligendum eſt, vt omne incommodorum, & ærumnarum genus ſignificet. Si homines igitur iniqui iacturam, & detrimentum faciant, Indicabit eis opera eorum, &c. Id eſt, detrimentis & iacturis Deus eos ad ſcelerum ſuorum memoriam excitabit, *Quia violenti fuerunt*, Id eſt, quia alijs detrimentoſi, atque crudeles fuerunt, intelligant ſe pœnas luere. Id quod ſæpe accidit. Pœna enim natura ſua apta atq; cõnexa culpæ eſt, cũ fuerit propter culpam per ſe, vique ſua inſtituta. Qua re fieri poteſt, vt ſcelera non reuocet in memoriam. Ita factum eſt, vt fratres Ioſeph metu perculſi dicerent, Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem noſtrum. In qua re perinde facere Deus videtur, ac ſi iudex tormentis reo ſceleris confeſsionem extorqueat.

Ex calamitate quos fructus ferat iniquus.

Geneſ. 42.

10 *Reuelabit quoque aurem eorum, vt corripiat: & loquetur, vt reuertatur ab iniquitate.*

Damna enim, & incommoda afferendo loquitur Deus, & ſuam voluntatem declarat, vt cap. 33. pluribus expoſuit ipſe Eliu, eiſdemque vijs reuelabit aurem, id eſt, Faciet, vt eum audiant, & eius iuſſis obſecundent. Supplicijs enim Deus purgat, & recludit aures, ad quas cum vitijs, tum peruerſa doctrina obſtructus erat aditus veræ diſciplinæ. Cuius rei multa in libro iudicum exempla extãt, quo ſæpe narrantur filij Iſrael abducti, à Deo miſerijs, & ærumnis fuiſſe reuocati. Quare dicit Zacharias, Veruntamen verba mea, & legitima mea, quæ mandaui ſeruis meis prophetis, nunquid nõ comprehenderunt patres veſtros? Et conuerſi ſunt, & dixerunt, Sicut cogitauit Dominus exercituum facere nobis, ſecundum vias noſtras, & ſecundum adinuentiones noſtras fecit nobis.

Zach. 1.

11 *Si adiuuauerint, & obſeruauerint complebunt dies ſuos in bono, & annos ſuos in gloria.*

Id id, ſi pœnis affecti grauiſſimoque malorum æſtu iactati reſipue

rint,

Qui reſipiſcunt, quæ bona conſequantur.

rint,& ad meliorem frugem redierint, audientes, & obſeruantes præcepta Dei: præſertim illud, quod in primis tunc ad eos pertinet, vt vere pœniteat eos ſcelerum ſuorum *complebunt*, &c. Id eſt cum miſerijs leuabuntur, tum tranquillam vitam agent, & multis gloriæ ornamentis augebuntur. Quocirca merito in ſpem illam ingreſſi ſunt filij Iſrael dicentes, vt narrat Oſeas, In tribulatione ſua mane conſurgent ad me. Venite, & reuertamur ad Dominum. Quia ipſe cœpit, & ſaluabit nos, percutiet, & curabit nos, viuificabit nos poſt duos dies: in die tertia ſuſcitabit nos, & viuemus in conſpectu eius. Sciemus, ſequemurque, vt cognoſcamus Dominũ: quaſi diluculum præparatus eſt egreſſus eius, & veniet quaſi imber nobis temporaneus, & ſerotinus terræ.

12 *Si autem non audierint, tranſibunt per gladium.*

Ideſt, ſi homines iniqui ſupplicijs, à Deo pœniſque multati non reſipuerint, extremam Dei experientur vindictam. Hunc enim gladium appellat, quo iniquos homines æterna morte abſumet. Cuius ſpeciem, Ioannes in Apocalypſi vidit, dum filium hominis vidiſſe ſe narrat cum gladio ex vtraque parte acuto ex eius ore procedẽte. Falcem etiam, ſiue gladium ex verſione Græca Zacharias vidit volantem, quem venturum ait, ad domum furis, & ad domũ iurantis in nomine meo mendaciter. Quo gladio Deus, per Eſaiã, Populi ſui ſcelera ſe vlturum minatur dicens; Quod ſi nolueritis, & me ad iracũdiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Quia os Domini locutum eſt. *Et conſumentur in ſtultitia.* Nulla enim maior ſtultitia, quam Deũ totius ſcientiæ, & ſapientiæ fontem, atq; adeo tanquam patrem animaduertentem non audire, ſed eius, conſilia, & officij præcepta negligere. Quamobrem ſcelerati homines, licet ſapientes nonnullis quidam illorum videantur, ſtulti ſæpe in ſcriptura vocantur. In Hebræo in eandem rationem ad verbum eſt, Peribunt, eo quod non ſcientiam, ſubaudiendum habent. Sicut dicebat Oſeas, vt eſt in Hebræo, Perijt populus meus, eo quod non habuerit ſcientiam: quia tu ſcientiam repuliſti, repellam te. Vt autem intelligantur Græci liberiori paraphraſi nonnunquam vſi fuiſſe, ita hunc verſum, licet in eandem ſententiam, reddiderunt ἀσεβεῖς δὲ οὐ διασῴζει παρὰ τὸ μὴ βούλεσθαι εἰδέναι αὐτοὺς τὸν κύριον καὶ διότι νουθετούμενοι ἀνήκοοι ἦσαν impios autem non ſeruat, eo quod ipſi Deum noluerint cognoſcere, & quia admoniti obedire recuſarunt,

Apoca. 1.

Zacha. 5,

Mala eorum quos non pœnitet.

Oſe. 4.

Simu-

13 *Simulatores & callidi prouocant iram Dei, neque clamabunt cum vin-ꝟcti fuerint.*

Hoc proprium,& expreſſum eſt perditorum hominum ingenium, vt Deo ſtomachum facere non vereantur; etiam ſi Deus pro infinita clementia ſua,& animi magnitudine pœnas, vt iudex ab eis, debitas non repetat,ſed tanquã pater moneat,caſtiget,calamitates,& detrimenta inferat. Quoduis enim calamitatũ genus oportet intelligere illa ſpecie *Cum vincti fuerint.* Vt reprimat eos & auxilio eius vehementer ſe indigere intelligant, quem irritare, & prouocare non dubitant,vt eum implorent, & in eius gratiam reduci ſtudeant,Nihil tamẽ Deus tam benigna opera,& ſtudio proficit,nihilo meliores, & ſaniores fiunt, tantum afflicti vicem ſuã, & caſum acerbiſsimũ lamentãtur,vt de fato,de fortuna,vel de hoſtium iniuria querantur;Dei tamen non recordantur,neque illorum incommodorum auctorem eſſe animaduertunt,neque vllum ex eo auxilium requirunt, ſed vel ad opes ſuas, vel ad amicos, & notos fruſtra confugiunt. Nullis denique ſupplicijs Deus ab eis officium extorquere poteſt, Quæ tam immanis illorum peruerſitas Deum anxium,& ſolicitum reddit,& ita conſilij inopem,vt eũ deſcribit Eſaias dicentem, Dereliquerunt Dominum,& blaſphemauerunt ſanctum Iſrael, abalienati ſunt retrorſum. Super quo percutiam vos vltra addentes præuaricationem?omne caput languidum, & omne cor mœrẽs à planta pedis vſque ad verticem capitis, non eſt in eo ſanitas.Et alio loco hoc ipſum perſequitur dicens,In omnibus his non eſt auerſus furor eius. Sed adhuc manus eius extenta. Et populus non eſt reuerſus ad percutientem ſe, & Dominum exercituum non exquiſierunt. Is erat improbus ille Achaz,cui à duobus regibus obſeſſo, & in magna rerum anguſtia poſito, cum ſpem faceret Eſaias, & vt ſignum à Deo peteret, moneret, quo ſuæ fieret certior ſalutis,reſpondit non petam, & non tentabo Dominum, id eſt, nullum faciam in auxilio Dei periculum,Cum igitur nullo modo ſanari poſsint,vt fiat neceſſe eſt,quod ſequitur.

Eſai.9.

Eſai.7.

14 *Morietur in tempeſtate anima eorum.* *Prouer.1.*

Id eſt,calamitatibus non liberabuntur,ſed merita morte abſumẽtur.Sicut dixit Salomon illis,Interitus quaſi tempeſtas ingruerit. Id eſt, interitus quem nullo modo vitare poterunt. Sed quod tempeſtatem vertit noſter interpres, in Hebræo eſt נער nohar, quod adoleſcentiam, atque pueritiam Hebræis ſignificat, & ita vertit Chaldæus טליותא taliuta pueritia, & Græci ἐν νεότητι in adoleſcentia.Et ita explanatur, Cito morientur impij, immaturaque morte mul- *Pſalm 54.* *Geneſ.38.*

te multabuntur, ſicut canebat Dauid, Viri ſanguinũ, & doloſi non dimidiabunt dies ſuos. Et in Geneſi narrant de Her iuuene, & primogenito Iudæ, Fuit Her primogenitus Iudæ nequam in conſpectu Domini, & ideo ab eo occiſus eſt. Sed nomen נער nohar ducitur ex radice נער nahar, quæ proprie ſignificat excutere; quare quidam Hebræi hoc loco interpretantur, Morietur in excuſsione, ideſt, calamitoſiſsima morte. Quos vulgatus noſter ſecutus videtur. *Et vita eorum inter effeminatos.* Quod inter effeminatos dicit Hebraice eſt בקדשים bacedeſim. Significat autem frequentiſsime in ſcriptura nomen קדש cados ſanctum, ſed nõnunquam ſcortum atque cinædum, vt Deutero. 23. verſ. 17. Non erit קדשה quedeſa meretrix de filiabus Iſrael, neque קדש cades ſcortator, id eſt, Scortum maſculum de filijs Iſrael. Et Reg. 14. verſ. 24. Sed effeminati fuerunt in terra, & c. 22. verſ. 46. Sed & reliquias effeminatorum, qui remanſerãt in diebus Aſa patris eius abſtulit è terra. Fortaſſe paratum, & addictum proprie ſignificat, eſtque vocabulum medium, quod in bonam, & in malam partem accipi poteſt. Sicut facinus apud latinos, & δαίμων apud Græcos: in malam partem hic accipitur à vulgato, & Chaldæo, qui מרי זנו mare zenu Dominum ſcortationis transfert, & à quibuſdam Hebræis. Habet igitur hic locus hanc ſententiam, Vita eorum terminabitur, cum adhuc effeminati ſunt, & ſcortationibus indulgent, id eſt, in iuuentute morientur, antequam ad virilem ætatem veniãt. Quidam Hebræus in commentarijs in bonam partem accipit nomẽ קדשים codaſim, & ita hunc locũ explicat. Vita eorum inter ſanctos terminabitur, id eſt, Inter pueros, quos, quoniam innocentes ſunt, ſanctos appellat, hoc eſt cito morientur, atque adeo antequam ex ephæbis excedant. Græci vero in bonam partem etiam nomen illud accipiẽtes ita vertunt ἡ δὲ ζωὴ αὐτῶν τιτρωσκομένη ὑπὸ ἀγγέλων, vita eorum ab angelis vulnerata. Vt Her primogenitus Iuda à Deo narratur occiſus. *Eripiet de anguſtia ſua pauperem.* Redit vnde egreſſus eſt exponens quid bonis viris futurum ſit ideſt virum bonum ſeruabit, & malis liberabit, licet omni orbatus auxilio quibuſdam videretur.

Pſalm. 33. Vt in ſe expertus dicebat Dauid, Iſte pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum, & de omnibus tribulationibus eius liberauit eum. Quod autem vulgatus vertit liberauit in Hebræo eſt יחלץ iehalets, eruet, liberabit. Sed illud per metatheſim litterarum Græci vel legiſſe, vel intellexiſſe vidẽtur ילחץ ielahets opprimet, vel affliget, nam ita vertunt ἀνθ᾽ ὧν ἔθλιψαν ἀσθενῆ καὶ ἀδύνατον, eo quod afflixerunt infirmum, & imbecillum, & eſt apta ſententia contextui, vt ſit alterius cauſæ redditio, cur tam cito iniqui viri, vt verſu ſuperiori

periori dixit,animam agent.Similis eius,quam poſuit cap.20. So- *Iob* 20.
phar,Luet quæ fecit omnia. Quoniam confringens nudauit pauperis domum, &c. *Et reuelabit in tribulatione aurem eius*. Id eſt, non ſolum viris bonis calamitates nullo detrimento erunt, ſed etiam commodum maximum hoc ex eis reportabunt,quod illis ad pietatẽ informabuntur, & diuinæ doctrinæ peritiores fient, id enim ſignificat aurem eius reuelare,id eſt, Docebit eum. Dici enim nõ poteſt,quanta, quamque diuina prudentia eum augeant calamitates, qui patienter eas & æquo animo tolerat, Dei fretus præſidio. Multa prudẽtia calamitates patiẽtem augent.
Hunc fructũmſe ex illis ſuſcepiſſe maximum intelligebat Dauid dicens,Bonum mihi, quia humiliaſti me, vt diſcam iuſtificationes tuas. *Pſal.* 118.
Græci conuertunt κρίμα δὲ πραέων ἐκθήσει iudicium mitium exponet.Tũc ſcilicet,cum morte multabuntur impij,vt verſu ſuperiori dixerat,quemadmodum dicebat Dauid, Virum iniuſtum mala capient in interitu,cognoui, quia faciet Dominus iudicium inopis, & vindictam pauperum Itaque auris eorum Græcis fuit iudicium eorum. Quoniam nullus ante iudex eos audiebat,vt æquum iudicium redderet,& ab indigna improborum oppreſsione liberaret. Sed tunc omnes iniquam eſſe intelligẽt, cum improbos debitas pœnas perſoluere viderint.

16 *Igitur ſaluabit te de ore anguſto latiſsime.*

Os anguſtum vocat eam calamitatem,atque iacturam, quæ difficile reſarciri,& in qua vix exitus inueniri poteſt.Qua metaphora vſus eſt Dauid, dicens, Non abſorbeat me profundum, neque vrgeat ſuper me puteus os ſuum.In eaque re Deus amicis ſuis,quam eximius patronus ſit,vehementer declarat, cùm in ſumma rerum deſperatione ſummam ſalutem affert. Quam ſignificat *latiſsime* *Pſal.* 68.
dicens,ideſt,Latiſsime ſaluabit ex magna rerum anguſtia in ampliſsimam vindicans latitudinem,vt dicebat regius vates,Præuenerunt me in die afflictionis meæ, & factus eſt Dominus protector meus, & eduxit me in latitudinem,ſaluum me fecit quoniam voluit me.Sed quoniam צר tſar,non ſolum anguſtum,vt vertit vulgatus,ſed etiam hoſtem,& inimicum, quod arctet, ſignificat, aliter Græci hunc locum verterunt.Tum quod *Saluabit* vertit vulga- *Pſalm.* 17.
tus Hebraice eſt verbum סות ſut. Quod proprie remouere ſignificat.In eam ergo partem Græci verba hæc acceperunt, vt illis adhuc iniqui hominis ſcelera exponantur, propter quæ pœnam illam maturæ mortis commeruit, ita vertentes καὶ προσέτι ἠπάτησεν ἐκ στόματος ἐχθροῦ,& præterea decipitore inimici. Qua re remouere, quod ad verbum eſt in Hebræo, Decipere eſſe intellexerunt: pronomen autem Te,quod etiam eſt in Hebræo, prætermiſerunt pu-

tantes,

tantes perſonam eſſe certam pro incerta: ſic enim prima, & ſecunda perſona, vel in quotidiano ſermone vti ſolemus. Eſt autem hominis iniqui ad omnem malitiam, & fraudem mentem verſare ſuam, & dolo malo agere. Non eſt in ore eorum veritas cor eorũ vanum eſt, linguis ſuis doloſe agebant, iudica illos Deus, ait Da-
Pſal. 45. uid. *Et non habente fundamentum.* Deſcriptio etiam eſt grauiſsimæ calamitatis, cum vndique agitatus homo vbi conſiſtat, & acquieſcat non reperit; qua etiam ratione incommoda ſua deſcribebat Dauid dicens, Infixus ſum in limo profundi, & non eſt ſubſtantia. Et מוצק mutſac fundamentum, vt cõuertit vulgatus voluit ipſe ex יצק iatſac roborare, fundere deriuari. Et ita Hebræi vocant מוצק mutſac centrum terræ. Ex eadem radice ortum eſſe Græci iudicarunt, ſed quatenus fundere ſignificat; atque aliter, & obſcure quidem transferunt ἄβυσσος κατάχυσις ὑποκάτω αὐτῆς immenſa effuſio ſub ipſa, lingua ſcilicet impij. Cuius, vt dixi, malitiam hoc verſu perſequitur ex verſione Septuaginta virorum. Immenſa vero effuſio ſub eius lingua quia nunquam maledicendi atque mentiendi
Pſalm. 31. finem facit, vt de illis narrat Dauid, Sepulcrum patens eſt guttur eorum linguis ſuis doloſe agebant, venenum aſpidum ſub labijs eorum, quorum os maledictione, & amaritudine plenum eſt. Chaldæus tamen, quem ſequuntur Hebræi, nomen מוצק mutſac, non in radice יצק, iatſac, ſed in radice צוק tſac tſac arctare, reperiunt, & ita explicant, Liberabit (vt dixit) te ex ore anguſto. & in eam ducet latitudinem, in qua nihil arctum, nihil anguſtum. Quia inqui-
Pſalm. rentes Dominum non minuentur omni bono, ait Dauid. Et alio
Pſal. 129. pſalmo copioſa apud eum redemptio. Quam ſummam bonorum copiam, & pleniſsimam ſalutem verbis ſequentibus magis amplificat. *Requies autem menſæ tuæ erit plena pinguedine.* Id eſt, ad menſam bonis omnibus abundantem ſedebis. Id quod alijs verbis bonis vi-
Pſalm. 35. ris pollicetur Dauid, Inebriabũtur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potebis eos. Eandem ſententiam quam vulgatus interpres reddidit & Chaldæus. Exiſtimoque ſecũdam perſonam hoc verſu poni pro incerta atque infinita: quod Septuaginta viris placuiſſe diximus. Nã de toto genere vel ſalutis & felicitatis bonorum loquitur ex ſententia vulgati, vel malitiæ, & ſupplicij improborum, ex ſententia Græcorum. Siquidem ipſi in hac perſiſtentes ſententia hoc ita explicant καὶ κατέβη τράπεζά σου πλήρης πιότητος & deſcendet menſa tua plena pinguedine, ideſt, Corruet, & euertẽtur ſplendida mẽſa hominis iniqui, & opiparis obſonijs inſtructa, bonis, quibus affluebat, ſpoliabitur. Caditque verſio hæc ad verbum in Hebræa verba. Sic vt נחת nahat non ſit ex radice,

ינח

ינח ianah quieſcere ex quo נחת nahat quies. Sed ipſa radix verbi נחת nahat, quod eſt deſcendere. Cujus rei expreſsiſsimũ fuit exemplũ Balthaſar, qui dum lætiſsimum, & ſplendidiſsimum agitaret Dan. 5. conuiuium, manum vidit illam terribilem aduerſus eum ſcribentem ſententiam, & eadem nocte & menſa, & vita & regno fuit ampliſsimo euerſus.

17 *Cauſa tua quaſi impij iudicata eſt.*

Non facilis hic verſus habetur, varieque exponitur, ſed plana atq; ſimplex hæc mihi videtur explicatio. Vt quoniam hoc, & ſuperiori capite tractauit, qualẽ ſe Deus & pijs, & impijs exhibeat. Quia ad totum id genus pertinebat, nũc ad ſpeciem accedit, cuius cauſa huiuſmodi ſermonem induxit, vt illa ſit ſyllogiſmi propoſitio, hæc vero aſſumptio, in qua iam dudum Iob amicos erraſſe diximus, quod in Iob conuenire putabant, quæ ipſi de vniuerſo impiorum genere differebant, & ita toto cælo Eliud errabat, dicens *Cauſa tua quaſi impij iudicata eſt.* Ideſt te Deus tanquam impium non tãquam pium tractat, ad te ille modus ſpectat, quo Deus cum impijs agit. Quia cum tãtis incommodis vrgearis, nõ dicis vbi eſt Deus, qui fecit me? ſed potius eum optas in ius educere. Affligitque te Deus, vt reſipiſcas, eumque audias cumque ſecus facias, tranſibis per gladium, & in ſtultitia conſumeris: quia tanquam ſimulator, & callidus prouocas iram Dei, neque clamas cum vinctus ſis. Morieturque in tempeſtate anima tua, & vita tua inter effeminatos. Quidquid denique hoc, & proxime ſuperiori capite de vniuerſo dixit impiorum genere his verbis in Iobum quadrare ſumo eandem Hebræa verba declarant ſententiã, quæ ſic ad verbũ habent, Iudicium ſcelerati imdleuiſti. In eadem rationem dicitur, quod ſequitur. *Cauſam iudiciumque recipies*, impij ſubaudi. Verbum de verbo in Hebræo eſt, Iudicium, & ius ſuſtentabunt, vel apprehendẽt. Cuius verbi ſuppoſitum quidam Hebræus impios eſſe putat ideſt impij eas pœnas perſoluẽt, quas ius, & æquitas poſtulat. Alijs placet verbi ſuppoſitum eſſe iudium, & ius, In hanc ſententiam, Ius, & indicium ſuſtentant omnia. Forte verbum eſt intranſitiuum, vt loquuntur grammatici, in hanc rationem, Ius, & iudicium conſiſtunt. Id eſt, licet tua cauſa quaſi impij iudicata ſit, iure id, & æquo iudicio factum fuit, non iniuria, & iniquo iudicio, vt tu ſignificare videris. Quæ expoſitio mihi certe probatur. Græci loco huius verſus hunc ponunt οὐκ ὑστερήσει ἀπὸ δικαίων κρίμα iuſtorum iudicium non tardabit. Cur id facere potuerint, diximus in proœmio ex Auguſtini ſentẽtia. Cohæretque maxime id cum ſuperiori verſu, vt ab eiſdem Græcis conuerſus eſt; nam in eius fine improborum

pœna

Pſalm. 71. pœna ſignificabatur. Coniungitur enim ſæpe in ſcriptura ſacro-
Pſalm. 9. ſancta bonorum iudicium cum improborum ſupplicio. Iudicabit
pauperes populi,& ſaluos faciet filios pauperum,& humiliabit ca
lumniatorem, Ait Dauid, Et alio loco, Quoniam feciſti iudicium
meum, & cauſam meam ſediſti ſuper thronum, qui iudicas iuſti-
tiam, increpaſti gentes, & perijt impius, nomen eorum deleſti in
æternum,& in ſeculum ſeculi. Et fortaſſe, quia hoc verſu, vt expo-
ſuimus, ſignificabat Eliu Iob pro impietate ſua merito puniri,
hunc verſum poſuerunt, indicantes hoc eſſe bonorum iudicium,
è quorum re certe eſt iniquorum ſupplicium, vt deſinant tam pe-
tulanter illis inſultare,& eorum mores inſolenter deſpicere. Qua
de cauſa dicebat Michæas, ne læteris inimica mea ſuper me, quia
cecidi,&c. iram Domini portabo: quoniā peccaui ei: donec cau-
ſam meam iudicet,& faciat iudicium meum, &c. Et aſpiciet ini-
mica mea,& operietur confuſione, quæ dicit ad me, Vbi eſt Do-
minus Deus tuus? oculi mei videbunt in eam. Nunc erit in con-
culcationem, vt lutum platearum.

E re bonorũ eſt ſuplitium magnum.

18 *Non te ergo ſuperet ira, vt aliquem opprimas.*

Modeſte delictorum reprehendit Iob, quorum pœnas illum pen-
dere putabat, commemora officij præcepta, quaſi diceret, Tecum
tanquam cum impio agitur, vt aiebat ſuperiori verſu, Quia inflā-
matus ira aliquos oppreſſiſti, In quo acrius reprehenderat eum
Eliphaz cap. 22. Et propter malitiam tuam plurimam,& infinitas
iniquitates tuas abſtuliſti enim pignus fratrum tuorum ſine cau-
ſa,& nudos ſpoliaſti veſtibus. Sed Hebrea verba ſunt valde ambi-
gua: quare obſcurus hic locus habetur, illa tamen verbum de ver-
bo, ita traducemus. Quia ne forte ita remouere te faciat in excuſ
ſione. Græci autem ita tranferunt θυμὸς δὲ ἐπ' ἀσεβεῖς ἔσαι δι' ἀ-
σεβείας δώρων ὧν ἐδέχοντο ἐπ' ἀδικίαις ira autem aduerſus impios
erit propter multitudinem donorũ, quæ inique ſuſceperunt. Con-
uenit autem vulgato cum Græcis in hoc: quod vtrique putarunt
his verbis Iobum ab Eliu alicuius officij commoneri. Differunt
autem in eo, quod vulgatus putauit, eum ne aliquem opprimeret
monere: Græci autem ne munera inique ſuſciperet. Huius diuerſi
tatis cauſa eſt vox ambigua ספק ſepec, quæ & excuſsionem,& ſuf-
ficientiam ſignificat. Excuſsionem vulgatus intellexit, eius ratio-
nis quam Eliphaz capite 22. expoſuit, Abſtuliſti pignus fratrum
tuorum ſine cauſa,& nudos ſpoliaſti veſtibus, & ob eam rem, ne
aliquem opprimas traduxit. Septuaginta vero viri ſufficientiam
vocem Sepec ſignificare iudicarunt, ſicut & Chaldæus, Quocirca
paraphra-

paraphraſi illam ſufficientiã explicarunt, quam magiſtratus inique muneribus ſuſcipiendis ſibi pariunt. Hinc alia differentia nata eſt, vt vtrique reliqua verba ad ſuam ſignificationem accommodarint. Nam iram, quam nominant Hebræa verba, vulgatus lo bi eſſe intellexit. Tum verbum סית ſit, quod remouere interpretati ſumus, ſignificat etiam incitare: cuius ſignificationis vulgatus interpres rationem ducens, Non te ſuperet ira, conuertit. Græci vero iram, cuius hic mentio fit, Dei eſſe putarunt, & propterea illo modo reddiderunt. Illa autem leuis differentia eſt, quod vulgatus de ſecunda perſona Græci de toto impiorũ genere enunciant. Nam, vt diximus hoc capite aliquando fit, quod in familiari ſermone ſæpe vſu venit, vt certa pro incerta perſona ponatur. Alia etiam probabilis huius loci explicatio placet Hebræis, & quibuſdam Latinis, Ne forte ira Dei te expellat, cum excuſsione, id eſt, cum aliqua magna iactura atque ſupplicio, Vel vt alius Hebræus, Expellat te vna cum ſufficientia tua, ideſt, Simul cum fortunis vitam amittas. *Nec multitudo donorum inclinet te.* Videtur ſignificare, Vt hactenus te inclinauit. Quo peccato principes ac magiſtratus teneri ſcelus eſt grauiſsimum. Cuius principes populi ſui arguit Eſaias, Principes tui infideles, ſocij furum, omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones, pupillo non iudicant, & cauſa viduæ non ingreditur ad eos. Eandem ſententiam Græci expreſſerunt ἑκόντας voluntariam mentem munera appellantes, quod nõ debita ſint, ſed liberaliter tribui videantur. In Hebræo autem eſt כפר coper, quod Donum vulgatus vertit, & Voluntariam mentem Septuaginta viri. Significat autem proprie redemptionem, vel precium, quod in aliqua re expianda tribuitur. Recteque dona vulgatus, & Græci intellexerunt, quibus ſe rei iniquis iudicibus purgant. Hebræi autem, & quidam Latini in illa poſita eorum ſuperioris huius verſus parte perſiſtentes, ita id explicant, Ne te forte ira Dei expellat ſic, vt nullo precio nullaque redemptione ſcelus expiare, & ſupplicium redimere poſsis. Qua dicendi ratione, vſus eſt Dauid ad ſignificandum mortem vitari non poſſe, neque vllis opibus opulentos homines illam redimere poſſe, Frater nõ redimet, redimet homo, & non dabit Deo placationem ſuam, & precium redemptionis animæ ſuæ. Vtiturque eodem Hebræo, quod hic ponitur verbo, כפר coper.

Eſai. 1.

Munera ſuſcipere.

Pſal. 48.

19 *Depone magnitudinem tuam abſque tribulatione.*

Illi ſuccenſet eodem modo quo antea, tradendo officij præcepta, quæ ab illo prætermiſſa fuiſſe ſignificat. Id eſt, contine arrogantiam, qua antea eras. Illud autem eſt difficillimum officij præ-

Superbus quomodo ſanetur.

ceptum, & quod vix ab vllo homine præſtitum vnquam fuiſſe cre dam, vt arrogans, & ſuperbus homo arrogantiã & ſuperbiam abſque tribulatione deponat, id eſt, Vt faſtidium, & animos ſubmittat, cum proſperam fortunam trahit, & antequam vllam calamitatem accipiat, vt denique ſe humiliet, (vt ita loquar) antequam à Deo humilietur. Quare vix fieri poſſe credo, vt ſine iactura, aut incommodo vllo vir ſuperbus ſanetur. Quare, vt ignominia afficiatur, tanquam ſingulari morbi ſui difficillimi remedio optandum eſt. Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine. Erubeſcant, & conturbentur, in ſeculum ſeculi, & confundantur, & pereant, ait Dauid. Sunt etiam hæc ambigua verba in Hebræo, quare variæ declarantur. Nam quod Depone vertit vulgatus. Hebraice eſt verbum ערך harac, quod proprie eſt ordinaré, quod Magnitudinem vertit, eſt שוע ſuah, quod opes, & potentiam nonnunquam, ſæpius autem clamorem declarat, vulgato hic potentiam, & opes ſignificauit. Quæ non alia ratione componuntur, & ordinantur, quam arrogantiam, quam natura ingenerant minuendo, & reprimendo, & ob eam rem illo modo transfert vulgatus. Hebræi vero aliter explicant, illi quam poſuimus eorum ſuperioris verſus explicationi hanc ita contexentes, Nunquid æſtimauit opes, & facultates tuas, quo illarum cauſa te interitu liberet? Eſt enim in Hebræo ה ha nunquid interrogãs coniunctio: Græci vero non opes, ſed clamorem, vt frequentius ſignificat nomen שוע ſuah hic ſignificare putarunt, ita vertentes δεήσεως, deprecationis, coniungiturque hic genitiuus, cum fine ſuperioris verſus, vt ab illis conuerſum fuiſſe diximus, Non te inclinet voluntaria mens deprecationis intellexerunt enim illi, Eius, qui ordinat clamorem, & ob eam rem ſic traduxerunt. Et illud, quod conuertit vulgatus. *abſque tribulatione* In Hebræo eſt לא בצר lo betſar; quod ſi ב bet, ſit litera accidentalis, vt grammatici loquuntur, ad verbum ſignificat, quod intellexit vulgatus, Non in tribulatione, & accidentalem eſſe intellexerunt etiam Græci. Sed לא lo non negationem, ſed relatiuum ei eſſe putarunt, vt quindecim locis in ſcriptura vſu euenire Hebræi demonſtrant. Intellexerunt igitur, In tribulatione ei. Nam ita conuertunt ἐν ἀνάγκῃ ὄντων ἀδυνάτων in neceſsitate poſitorum infirmorum. Quidam Hebræus litterã ב bet accidentalem eſſe opinatur, & in anguſtia vertendum putat. Alij vero multi non accidentalem, ſed radicalem, vt illorum verbis vtar, eſſe exiſtimant, & tunc aurum nomen בצר betſar ſignificat. Quare ita exponunt, Non aurum, id eſt, Neque opes, neque aurum tuum æſtimabit Deus ad te ab interitu vindicandum. *& omnes robuſtos*

buſtos fortitudine. Verbum id de verbo conuerſum eſt, & ita Græci reddiderunt eodemque modo Latinus, & Græci, id intellexiſſe videntur, vt eum admoneat officium, quod bonus princeps facere debet, vt potentes, & viribus valentes coerceat, ne pauperibus & infirmis hominibus fraudi ſint, neque eorum potentia impediatur, quo minus æquum ius omnibus ſtatuat. Hebræi autem ſuam ſuperioris verſus partis expoſitionem ſequentes exponunt, id eſt, Deus neque opes, neque aurum, neque copias vllas tuas, aut vires eorum, qui tibi ſubſidio venient; nulla denique re ab interitu vindicari poteris.

20 *Ne protrahas noctem, vt aſcendant populi pro eis.*

Hanc interpretationem amplectuntur Hebræi facileque eam ſuæ duorum ſuperiorum verſuum explicationi coiungunt. Id eſt, ſicut neque auro, neque vllis opibus interitum vitare poteris, ita neque vllis populorum ciuiumque præſidijs. Quare ne diu dormias, & ſecurus ſis, fretus quòd populi de ſuo principe ſoliciti, & rem ſuam agi putantes ad te liberandum veniant. Quia frater, vt ait Dauid, non redimet. *Pſalm. 48.*

21 *Caue ne declines ad iniquitatem: hanc enim cœpiſti ſequi poſt miſeriam.*

Placet interpretibus de illa id iniquitate ab Eliu intelligi, quam amici temere in Iob conferebant, exiſtimantes illum negare Dei prouidẽtiam. Quod vero dicit. *Hanc enim cœpiſti ſequi poſt miſeriam.* Hoc enim magnum periculum eſt ab ærumnis atque miſerijs, ne illa inſana obrepat opinio, vt homines exiſtiment dolore compulſi, à Deo res humanas non curari, aut numen eſſe crudele. Vt ille qui dicebat.

Dij ſi qua cælo eſt pietas, quæ talia curet. Quod ſit periculum ab ærumnis.

Et ille.

Quem non incuſaui amens hominumque Deumque.

Et ob eã rẽ bonis viris cum miſerijs conflictantur, Dauid præcipit, Viriliter agite & confortetur cor veſtrum omnes, qui ſperatis in Domino. Sed hoc periculum longe maius eſt à diuitijs, ſicut dicebat Dauid, Ecce ipſi peccatores, & abundantes in ſeculo obtinuerunt diuitias & dixerunt quomodo ſcit Deus; & ſi eſt ſciẽtia in excelſo. Et Salomon in prouerbijs, ne forte ſatiatus illiciar ad negãdum, & dicam, Quis eſt Dominus? Quare hæc verba aliter Græci redderunt ἀπὸ τούτου γὰρ ἐξείλου ἀπὸ πτωχείας ab his enim à paupertate liberatus es; ideſt, Securior es pauper factus ab hoc perfidiæ ſcelere. *Pſalm. 72.* Quod periculum à diuitijs.

22 *Ecce Deus excelſus in fortitudine ſua.*
Quare nemo ſe vel auro, vel alijs opibus, aut populi præſidijs ab eo ſe defendere poterit, cum mortem afferre voluerit, nullaque tanta detrimenta ſunt, quæ ab ipſo reſarciri non poſſint. In eandẽ recidit ſententiam, quod eſt in Hebræo & Græci auctores transferunt, Deus exaltabit in fortitudine ſua. Quare in eo vel in ſumma rerum deſperatione ſperandum eſt, & reliqua omnia ſubſidia cõtemnenda ſunt, Eſt enim qui humiliat, & exaltat circunſpector

Eccli. 7. Deus, Vt ait Eccleſiaſticus. *& nullus ei ſimilis in legislatoribus.* Quia ſolus, nec labi neque decipi poteſt nec in dictis, aut factis errare eodem argumento intelligitur, quod eſt ad verbum in Hebræo, Quis ſicut ipſe docet. Cumque doceat, & inſtruat detrimentis, & incommodis inferendis, vt capite trigeſimo tertio perſecutus eſt ipſe Eliu, qui graui & iniquo animo detrimenta & incommoda patitur, ſignificare videtur, Deum præſtantiſsimum non eſſe doctorem, ſed alia meliore via doceri poſſe. Eodem modo intelligitur, quod reddunt Septuaginta viri τίς γάρ ἐστι κατ' αὐτὸν δυνάστης quis potens cum ipſo comparabitur.

23 *Quis poterit ſcrutari uias eius? aut quis poteſt ei dicere, Operatus es iniquitatem?*

Deum non poſſe errare. Hoc argumento probat Deum nullo modo errare poſſe. Quia nullus eum corrigere poteſt. quod ſi erraret ipſe, in eo errore poſſet vniuerſitas verſari, qui nullo pacto corrigi poſſet: quare diu non poſſet conſiſtere, ſed tandem omnia ruerent, & ad nihilum redigerentur, quod eſt abſurdiſsimum. Quo argumento probauit Iob

Iob. 9. capite nono ſummam Dei potentiam, Quis dicere poteſt, Cur ita facis? Deus cuius iræ nemo reſiſtere poteſt, ſub quo curuatur, qui portant orbem.

24 *Memento quòd ignores opus eius, de quo cecinerunt uiri.*
Viros vocat viros ſanctos, & ad eccleſiam Dei pertinentes, per quorum manus ſacroſancta Dei doctrina tradebatur, cum nulli extarent tunc libri. Deum autem eſſe incomprehenſibilem, & cuius omnes rationes cognoſci non poſsint, ſemper eccleſia tradidit. Quare inſanum, & temerarium eſt cunctorum operum & conſiliorum eius cauſas quærere: ſed ſcientes quod nos lateant credere, oportet iuſtiſsimas & honeſtiſsimas eſſe. Propterea dicit. *Memento quod ignores, &c.* Et ſine. א. aleph legiſſe vulgatus videtur, verbum Hebræum תשגיא taſgi, à verbo שגג ſagag, errare ignorare, cum. א. aleph vero eſt à verbo שגא ſaga, quod eſt magnifacere, & ita intelligunt Hebræi,

Memen-

memẽto, quod magnifacias opus eius. Græci etiam μνήσθητι ὅτι μεγάλα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐστιν. Memento, quod magna opera eius ſunt. In eandem tamen rationem vtrumque dictum eſt, hoc eſt, Dei opera mirari tantum debemus, neque eorum cauſas inueſtigare, cum nullo modo à nobis inueniri poſsint. Illud etiam quod. *Cecinerunt*, vulgatus conuertit, in Hebræo eſt שררו ſoreru, quod ſi eſt à radice שור ſur canere, & intueri ſignificat. Sin autem à radice שרר ſarar dominari, & principatum gerere declarat, ex quo nomẽ שר ſar princeps. Vulgatus Chaldæus, & Hebræi ex illa radice eſſe voluerunt, quam ob rem canere & laudare conuertunt: Græci ex hac: quare obſcurius ἦρξαν dominati ſunt, traduxerunt. Puto tamen in eandẽ rationẽ dictum eſſe, qua & intueri, laudare, ideſt, eorum operum dominati ſunt, quorum videndorum, vel laudandorum eis poteſtas facta eſt.

25 *Omnes homines vident eum.* — Deus ab omnibus eſſe cognoſcitur.

Cum eius opera conſpiciunt in quibus eius ſunt impreſſa veſtigia. Pro certo enim ex creaturis cognoſcitur Deum eſſe. Quia quod notum eſt Dei (vt Paulus ait) manifeſtum eſt in illis: Deus enim illis reuelauit. Inuiſibilia enim ipſius à creatura mundi, per ea, quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque eius virtus, & diuinitas. Poteſt etiam relatiuum *eum* vt eſt in Hebræo בו bo, opus referre, in hanc ſententiam, Omnes homines vident eius opus. *Vnuſquiſque intuetur procul.* Deũ vel opus, Deũ, quia neque eius immenſam naturam, neque diuina attributa cognoſcit, ſed exiſtere tãtummodo, opus autem, quia eius cauſas, atque rationes minime quidem aſſequitur. — Rom. 1. — De fulmine & tonitru.

26 *Ecce Deus magnus uincens ſcientiam noſtram: numerus annorum eius inæſtimabilis.*

Id eſt, Deum nullo modo poſſumus comprehendere, quod reliqua ſua oratione perſequitur, id probans ex mirabilibus eius operibus. Quæ eo pertinent, vt probet cum Deo, vt Iob optabat, non eſſe diſputandum, neque rationes conſiliorum eius indagandas.

27 *Qui aufert ſtillas pluuiæ, & effundit imbres ad inſtar gurgitum.* — De meteoris.

Demonſtrat Dei potentiam ſummam ex meteoris, quod eius voluntate fiant ita, vt pluuias cohibere, vel multis imbribus terram augere poſsit. Ex hac re eum laudat etiam Dauid, Rigans montes de ſuperioribus ſuis. Quod autem ad inſtar gurgitum conuertit vulgatus, Hebraice eſt לאדו leedo, ſignificat autem אד ed Hebræis vaporem materiam pluuiæ, & aliorum meteororum. Quare vertere poſſumus etiam ex vapore eius, ſed quia calamitatem — Pſal. 103.

etiam ſignificat, forte ita vertit vulgatus. Græci νεφέλην nubem transferunt.

28 *Qui de nubibus fluunt.*

Ponit aliam propinquiorem imbrium materiam nubes. Quod etiam mirabilis ſit ipſa nubium in cælo coactio, ita etiam Deum
Pſal. 145. laudat Dauid, Qui operit cælum nubibus, & parat terræ pluuiam. *Quæ prætexunt cuncta deſuper*. Id eſt, nubes longe lateque expanduntur, & totam, quæ ex pauimento apparet complent aeris regionē. In Hebræo hoc ita ad verbum ponitur, Defluent ſuper multos homines. Sed propius acceſsit vulgatus ad hebræam ſententiam quam alij claſsici interpretes, qui eam prætermiſiſſe videntur, & aliam eius loco poſuiſſe. Forte quòd altera verſus parte, & ſuperiori verſu hæc continebatur ſententia. Græci ita conuertunt ἐσκίασε δὲ νέφη ἐπὶ ἀμυθήτων βροτῶν obumbrat nubila ineffabilibus tonitruis. Chaldæus longe ſecus, eſt tamen eius verſio conſideranda כאסו מטול צלותא דבר נשרב ceaſu metul tſeluta de bar nasrab, ſicut ſanitatem propter precationē, ſermonem hominis magni, id eſt, Nubes defluunt, ſicut ſanitatem. Quoniam dixit ſuperiore verſu, Deum nubes cohibere. Licet id tamen decreuerit, ait Chaldæus, precibus boni viri, quem merito hominem magnū
3. Reg. 17. appellat, decretum reuocat, & largum preſtat imbrem. Vt accidit temporibus Eliæ, qui dixit Achab, Viuit Dominus Deus Iſrael in cuius conſpectu ſto, ſi erit annis his ros & pluuia, niſi iuxta oris mei verba.

29 *Si voluerit extendere nubes quaſi tentorium ſuum.*

Id eſt, ipſa nubium extenſio per ſe, licet aquæ ex eis non defluant,
Nubes tentorium Dei. eſt mirabilis. Quod tanta æquabilitate tam longe lateque diffuſæ vniuerſum cælum obtegāt, Magnificentia eius diſcurrunt nubes,
Deut. 33. ait Moyſes, Vocat autem nubes tentorium Dei, quod nube quaſi
Exod. 16. tectus, & incluſus apparere ſoleat, vt narratur in Exodo, Gloria
Matth. 17. Domini apparuit in nube. Narrat etiam Matthæus in hiſtoria transfigurationis Chriſti, Ecce nubes lucida obumbrauit eos, &
Pſal. 103. ecce vox de nube dicens, Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Hoc Dauid ſignificat dicens, Qui ponis nubem aſcenſum tuum, qui ambulas ſuper pennas vētorum. Sed quod vertit vulgatus. *Quaſi tentorium ſuum*. In Hebræo ad verbum eſt, Clamores tentorij ſui ita vocat tonitrua, quæ in nubibus fiunt, ita Chaldæus vertit רכפת ענניה ricpat hanane tonitruum nubis eius. Græci conuertunt ἰσότητα σκηνῆς αὐτοῦ æqualitatem tētorij eius. Cum enim hic verſus verſetur in declarando nubium magnificentiſsimo apparatu refert, vtrum parum ex hoc vel illo adiuncto fiat.

30 *Et fulgurare lumine ſuo deſuper*
Ideſt, ſi voluerit lumine ſuo nubem illuſtrare, quo eximia nubis pulchritudinis ſpecies conſtat. Si enim nubes, vel ſolis, vel lunæ lumine deſtituantur, neque ornatum, neque pulcritudinem vllam habent. *Cardines quoque maris operiet.* Cardines maris quidam vocare putat imas eius aquas, quas operire dicit, quod ſemper in occulto lateant. Sed non tam apte contexi videtur, cum de nubiũ ſplendore loquatur, de abditiſsimo mari ſermonem inducere. In Hebræo eſt, Radices maris teget. Et putant quidam oras, portus, & ſinus maris eius radices appellari. Alij dicunt maris extremitatem radices eius nominare, in qua variorum fluctuum obliquitas radicum ſpeciem referre videtur. In quam ſententiam Vulgatus etiam trahi poteſt, vt extremitatem maris eius cardines vocet: quia in illa extremitate mare huc, & illuc tanquam in cardine vertitur Chaldæus etiam, qui עקרי hicare radices transfert, & deſcripte contexitur, vt lumine vehementer ipſum mare ornari ſignificet. & vero maris ſpecies lumine colluſtrata nubiũ adeo ſimilis eſt, vt Homerus nubes Oceanũ appellarit. Græci etiam ita exponi poſſunt conuertentes ῥιζώματα τῆς θαλάσσης ἐκάλυψεν radicamenta maris operiet. Præſertim, quod καλύπτειν Græcis nonnunquam eſt ornare, quibus adductus rationibus hanc interpretationem magis probo.

31 *Per hæc enim iudicat populos.*
In Hebræo eſt ידין iadin iudicabit, quod verbum æquo iudicio punire nonnunquam Hebræis ſignificat, quem Hebraiſmum nonnunquam retinet vulgatus. Vt Gene. 15. verſ. 14. Gentem cui ſeruituri ſunt, ego iudicabo. Ita nubibus Deus multos populos punit, cum cohibet eas, ne vllus ex eis defluat imber. Vt vineæ ſuæ ipſe minatus eſt, Nubibus mandabo ne pluant ſuper eam imbrem. *Eſai. 5.* Et in leuitico, Dabo vobis cælum deſuper, ſicut ferrum. Quod malum eis temporibus Eliæ venit, vt citauimus ex 2. lib. Regum. *Leuit. 26.* *& dat eſcas multis mortalibus*. Nam pluuia fruges aluntur, vt Eſaias *Eſai. 30.* pollicetur, Et dabit pluuiã ſemini tuo, vbicumque ſeminaueris in terra, & panis frugum terræ erit vberrimus, & pinguis.

32 *In manibus abſcondit lucem, & præcipit ei, ut rurſus adueniat.*

33 *Annunciat de ea amico ſuo, quòd poſſeſſio eius ſit, & ad eam poſsit aſcendere.*

Obſcuri hi duo verſus ſunt duplicique longe diuerſa ratione explicantur. Quidam ſententiam eorum moralem totam eſſe volũt, alij naturalem: quam ambiguitatem, ſicut Hebræus, ſic & Latinus interpres reliquit. nam vtranque vterque capit ſententiam

Græci ad moralem ſententiam nonnihil inclinare videtur. Chaldæus antem moralem tantum amplectitur. Nã ita conuertit, Propter rapinam manuum prohibet pluuiam, & conſtituit ei, vt deſcendat propter orantem, Annunciat ſuper eum iuſtitiam amici ſui, zelum & indignationem aufert ab eo. Id eſt, vir bonus precans Deo commemorat merita ſua, cum amicus eius ſit, qua re iram, & indignationem eius mitigat. Secundum quam interpretationem Hebræa ita verbum de verbo exponi poſſunt, Propter manus abſcondit pluuiam. Et præcipit ei propter interceſſorem. Et narrat ſuper eum amicum ſuum, zelus, indignatio ſuper aſcendens. Ideſt, Zelus, & indignatio ſuper aſcendit, hoc eſt, euaneſcit, & aufertur. Nam אור or, quod vulgatus lucem conuertit, ſignificat etiam pluuiam. Quod verò vertit *vt rurſus adueniat*. in Hebræo eſt פגע pagah, & occurrere, vt intellexit vulgatus, & intercedere, vel precari, vt Chaldæus, vt Geneſ. 23. verſ. 8. פגעו pighu intercedite pro me apud Ephron filium Seor, vt vertit ipſe vulgatus. Quod etiam poſſeſsionem vertit vulgatus, zelum verti poteſt, vt ſit ה he pro א aleph, quod ad eam transfert, Hebraice tantum eſt Ad, quod ſuper poteſt etiam reddi. Illud *poſſit aſcendere*, Hebraice eſt aſcendens. Quare dubium non eſt quin verſio Chaldaica quadret in Hebræa verba. Quam ſententiam verſione. 28. verſus huius capitis à Chaldæo etiam tractatam fuiſſe notauimus. Habet etiam vulgatus noſter moralem ſententiam, licet alijs
Exo. 10. verbis. Id eſt Deus propter hominum ſcelera abſcondit lucem, vt
Matth. 27. factum eſt in Ægypto propter Pharaonis contumaciam, in Hieruſalem, quod Chriſtum perfide necauerit. Quam lucem iterum reuocat precãte aliquo viro bono, vt precante Moyſe, Lux Ægypto reſtituta fuit. Quam lucem nunciat Deus amico ſuo eius eſſe poſ-
Ioan. 1. ſeſsionem. Nam amici Dei filij lucis appellantur à Chriſto, Dum lucem habetis, credite in lucem, vt filij lucis ſitis. Et ad eam poſſit aſcendere, id eſt, quod lucis participes eſſe poſſint. Nam dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, &c. Qui eſt, & Deus, & lux vera; quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Græci facile ex his in hanc ſententiam explanari poſſunt. Tantum in eo longius differunt à Latino interprete, quod illud, quod ipſe transfert, Ad eam poſsit aſcendere, in Hebræo eſt עולה hole aſcendens. Alijs vero punctis, vt Haula proferamus, ſignificat iniquitatem, & ob eam rem Græci traduxerunt περὶ ἀδικίας de iniquitate, ideſt, Lucem auferendo nunciat, id eſt, oſtendit ſcelus eſſe factum. Quidam tamen Hebræi, quos nonnulli Latini ſequuntur, naturalem exiſtimant hos duos verſus habere ſentẽtiam, vt ſicut ſuperioribus verſibus

ſibus ſummam Dei potentiam demõſtrauit ex eo, quod nubes cogat; ita his verſibus ex eo, quòd fulgura fulmina ve faciat. Sicut Homerus Iouis potentiam, & maieſtatem declarat, eum vocans τερπικέραυνον fulmine gaudentẽ, velut interpretatur Euſtathius litterarum methatheſi, Fulmine in fugam conuertentem. Ita ergo Hebræa explicãt, In nubibus ſuis abſcondit lumen, nã כפים cappaim, quod fere ſemper manus, nubes aliquando ſignificare dicunt, vt intelligitur ex Thren. 3. verſ. 41. Leuemus cor noſtrũ ad כפים cappaim nubes, ad Deum. Vulgatus tamen transfert, Cum manibus ad Deum. Saltem connexa proprie ſignificare dicunt, vt probatur ex eius radice כפף caphaph, quæ incuruare ſignificat, Lumẽ quod in nubibus abſcondit exhalationem eſſe exponunt, quæ ita vocatur, quod facile inflammetur: eſt enim vapor calidus, & ſiccus. Reliquum autem verſus ſic interpretantur. Et præcipit ei in occurrente, id enim nomen Hebræum etiam ſignificare diximus. Occurrentem autem nominare intelligunt vaporem frigidum & humidum, in quem incurrens exhalatio; & vndique ab hoc vapore, & à frigore mediæ aeris regionis obſeſſa, vt declinet contrarium ſe in anguſtum contrahit, quo fit, vt inflammetur: impulſaque à contrario excutitur, nubem abrumpens, & ita fulmen, & tonitruũ fit. *Et annunciat de ea amico ſuo.* Ita exponit quidam Hebræus in cõmentarijs, & amicum eius eſſe intelligit alium ſimilem eius propinquum vaporem, cum quo coniungitur, vt fortius vtriuſque contrario reſiſtat. Quod effictione perſonæ poetica ratione annunciare dicit amico ſuo. Alij tamen Hebræi רעו reho, quod amico ſuo vulgatus, & hic Hebræus vertunt, Tonitru declarãt, vt eius radix ſit רוע roha vociferari. Et ita exponunt. hanc exhalationem nubibus eſſe incluſam declarat ipſa nubes tonitru. Quod ſequitur hoc vltimo verſu ita explicant, Zelus, indignatio ſuper aſcendentem, id enim Hebræa verba etiam ſignificare diximus, quibus verbis declarari dicunt inflammationem, & eruptionem fulminis. Poteſt etiam, vt exponit Latinus interpres, in hanc rationem ita declarari. *Annunciat de ea amico ſuo, quod poſſeſſio eius ſit, & ad eam poſſit aſcendere.* Id eſt quod eam vincere, & loco pellere poſſit. Vt ſit translatio è bello petita, cum aliqui in perniciem alterius conſpirant. Quæ explicatio in eo tantum ſuperiori mihi præſtare videtur, quod aptius cum ſequenti capite connectitur.

CAP. XXXVII.

A SVper hoc expauit cor meum,& emotum eſt de loco ſuo.
2 Audite auditionem in terrore vocis eius, & ſonum de ore illius
procedentem.
3 Subter omnes cælos ipſe conſiderat, & lumen illius ſuper terminos
terræ.
4 Poſt eum rugiet ſonitus, tonabit voce magnitudinis ſuæ, & non inue-
ſtigabitur, cum audita fuerit vox eius.
5 Tonabit Deus in voce ſua mirabiliter, qui facit magna, & inſcruta-
bilia.
B 6 Qui præcipit niui, vt deſcendat in terram, & hyemis pluuijs, & imbri
fortitudinis ſuæ.
7 Qui in manu omnium hominum ſignat, vt nouerint ſinguli opera ſua.
8 Ingredietur beſtia latibulum, & in antro ſuo morabitur.
9 Ab interioribus egredietur tempeſtas, & ab Arcturo frigus.
10 Flante Deo concreſcit gelu, & rurſum latiſsimæ funduntur aquæ.
11 Frumentum deſiderat nubes, & nubes ſpargunt lumen ſuum.
12 Quæ luſtrant per circuitum, quocunque eas voluntas gubernantis du-
xerit, ad omne quod præceperit illis ſuper faciem orbis terrarum.
C 13 Siue in vna tribu, ſiue in terra ſua, ſiue in quocumque loco miſericor-
diæ ſuæ eas iuſſerit inueniri.
14 Auſculta hæc Iob: ſta, & conſidera mirabilia Dei.
15 Nunquid ſcis quando præcepit Deus pluuijs, vt oſtenderent lucem nu-
bium eius.
16 Nunquid noſti ſemitas nubium magnas, & perfectas ſcientias?
17 Nonne veſtimenta tua calida ſunt, cum perflata fuerit terra Auſtro.
18 Tu forſitan cum eo fabricatus es cælos, qui ſolidiſsimi quaſi ære fuſi
ſunt?
19 Oſtende nobis quid dicamus illi: nos quippe inuoluimur tenebris.
20 Quis narrabit ei, quæ loquor? etiam ſi locutus fuerit homo deuorabitur.
21 At nunc non vident lucem: ſubito aer cogetur in nubes, & ventus tran
ſiens fugabit eas.
22 Ab Aquilone aurum venit, & ad Deum formidoloſa laudatio.
23 Digne eum inuenire non poſſumus: magnus fortitudine, & iudicio, &
iuſtitia, & enarrari non poteſt.
24 Ideo timebunt eum viri, & non audebunt contemplari omnes, qui ſibi
videntur eſſe ſapientes.

Super

1 *Super hoc expauit cor meum, & emotum eſt de loco ſuo.*

Id eſt, vehementer, miror hoc naturæ miraculum, fulgura atque tonitrua. Quod ſi prima extremi ſuperioris capitis nobis magis placeat expoſitio, pronomen *hoc* refert ſequentia in quibus de fulgure, & tonitru etiam agitur. Eſt autem hominis deuoti Deoque addicti res naturales animo contemplari in eiſque diuinam potentiam mirari. Quod faciebat Dauid, vt ex multis pſalmis, quibus res naturales cecinit, intellligitur, ex pſalmo præſertim 103. Res naturales contemplari hominis eſt Deo deuoti.

2 *Audite auditionem in terrore vocis eius, & ſonum de ore illius procedentem.*

Qui ſubaudi conſiderare voluerit audiet tonitru, quod appellat terrorem vocis ſuæ, & ſonum de ore illius procedētem. Vox enim Dei à Dauid appellatur tonitru pſalmo. 28. Vox Domini ſuper aquas, Deus maieſtatis intonuit, &c. Vox Domini intercidentis flammam ignis, *terrore* dicit vocis eius, quod homines tonitru vehementer natura terreantur, fulminis præſertim memoria.

3 *Subter omnes cælos ipſe conſiderat.*

Quoniam ſuperiori verſu tonitru meditationem Dei appellauit, ita enim proprie exponitur הגה hege, vt Septuaginta interpretati ſunt: quod vulgatus planius vertit Sonum. Et recte ſubter omnes cælos conſiderare dicit, cum ſubter eos hunc reddit ſonum. In Hebræo tamen eſt ישרהו iſreu, quod etiam verti poteſt, Directio eius. Chaldæus enim תריצותה teritſute curſus eius vertit, quem Græci ἀρχὴν αὐτοῦ principatum eius vocant. Et placet quibuſdam Eius fulmen referre, ſed mihi magis probatur tonitru de quo ſuperiori verſu diſſeruerat. *Et lumen illius ſuper terminos terræ.* Lumen illius eſt fulgur aut fulmen. idem autem eſt, ſubter terminos terræ, Hebraice ſubter alas terræ, quod ſubter cælos, id eſt, lumen illius fulgurat, aut coruſcat in media vt vocant philoſophi aeris regio in qua meteora fiunt.

4 *Poſt eum rugiet ſonitus.*

Poſt fulmen fulgurve tonitru tonabit; ſemper enim fulmen fulgurq; ſequitur tonitru. Licet. n. ſimul edantur, prius tamen cernitur fulgor, quã ſonitus audiatur. Quod motu ſonitus ad aures perueniat: oculi tamẽ ſine motu vllo lumen conſequantur. *Tonabit voce magnitudinis ſuæ.* Diximus iã vocem Dei tonitru appellari, quæ

quia

quia magna eſt, vocem magnitudinis ſuæ nominat. Hoc etiã Græci ſignificant ὕβρεως αὐτοῦ ſuperbiæ ſuæ conuertentes. *Et non inueſtigabitur, cum audita fuerit vox eius*, Id eſt, nihil eſt, quod lumen inueſtiges, poſtquàm tonitru audieris, nam conſpicietur ſtatim, vt audietur tonitru, ſi non ante conſpectum fuerit. Hæc ſententia planius Hebræis verbis declaratur. Quia עקב hacab non ſolum inueſtigare, ſed etiam remorari, & retardare ſignificat. Et ita ad verbum transferemus, Non retardabit eos, cum audita fuerit vox eius. Id eſt, non retardabit ſonitum, & vocem magnitudinis cum audita fuerit luminis vox. Paucis itaq; vtraque editio ſignificat ſimul ſulgura, & tonitrua emitti. Idem Græci, ſed obſcurius ſignificant.

5 *Tonabit in voce ſua mirabiliter.*

Diximus iam vocem Dei vocare tonitru, forte, quòd magna ſit, illa dicendi ratione qua Hebræi res magnas Dei vocare conſueuerunt, vt montes altiſsimos montes Dei. *Qui facit magna, & inſcrutabilia.* Inſcrutabilia vocantur ea, quorum cauſas inueſtigare non poſſumus. Exiſtimo autem cauſas omnes fulguris, & tonitru nullos philoſophos, licet multis de ijs differant, comprehendiſſe. In quibus hæ res valde mirabiles ſunt, quod tantus ignis in frigidiſſima regione, & inter nubes natura humidas ſubito accendatur, quòd tanto impetu deorſum feratur, cum ſurſum per ſe vique ſua petat, quòd tantus fragor ſonitusque terribilis in eius eruptione fiat, cum per nubem rem non denſam, ſed leuem admodum, & quæ facile diuidatur erumpat. Alias etiam res mirabiles hoc loco ſua verſione Septuaginta interpretes addunt ὥραν ἔθετο κτήνεσιν robur, vel venuſtatem poſuit beſtijs, id eſt, Eam quæ vnicuique beſtiæ apta ſit. In quo tangit mirabilem Dei ſapientiam, atque potentiam, quæ tam variam animalium naturam diſtinxit. Quod quinto, & ſexto die ab eo factum fuit. οἴδασι δὲ κοίτης τάξιν nouerunt cubilis ordinem. Species pro genere; id eſt, ſciunt res aptas ad ſe

Geneſ. 1. conſeruandum procurare, licet mentis, & rationis expertes ſint. In quo Deum laudat Dauid, Poſuiſti tenebras, & facta eſt nox, in

Pſal. 103. ipſa pertranſibunt omnes beſtiæ ſyluæ, catuli leonum rugientes, vt rapiant, & quærant à Deo eſcam ſibi: ortus eſt ſol, & congregati ſunt, & in cubilibus ſuis collocabuntur, ἐπὶ τούτοις πᾶσιν οὐκ ἐξίσταταί σου ἡ διάνοια; in his omnibus mens tua non obſtupeſcit? οὐ δὲ διαλλάσσεταί σου ἡ καρδία ἀπὸ σώματος; neque cor tuum in corpore mutatur. Præ admiratione ſubaudi. Hæc adduntur à Græcis.

Qui

6 *Qui præcipit niui, vt deſcendat in terram.*
Perſequitur meteora ad explicandam Dei potentiam. Eſt autem niuis effectio mirabilis. Ex qua etiam Deum præcipit laudare Dauid, Qui dat niuem, ſicut lanam. *Et hiemis pluuijs, & imbri fortitudinis ſuæ.* Duos diſtinguit imbres, vnum tenuem, quem vocat pluuiam, & alterum vehementem, quem vocat imbrem fortitudinis ſuæ. Ex qua re Liſtris Paulus Dei maieſtatem, & potentiam prædicabat, Benefaciens de cælo, dans pluuias, & tempora fructifera.

7 *Qui in manu omnium hominum ſignat, vt nouerint ſinguli opera ſua.*
Quòd ſignat vertit in Hebræo eſt חתם hatam, quod, & claudere etiam ſignificat, ſecundum quam ſignificationem ita à quibuſdã Hebræis exponitur, contexentibus hunc verſum ſuperiori, Deus illo imbri fortitudinis ſuæ includit homines ædibus ſuis, impediens quominus operas, quæ ruri habent videre poſsint. Quam interpretationem Græci ſecuti fuiſſe videntur. Sed illud opera ſua in Hebræo eſt opus ſuum, quod acute Græci interpretati ſunt τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν ſuam infirmitatem, cum facile Deus eum operibus ſuis prohibere poſsit. Alij autem explicant, *In manu omnium ſignat:* Id eſt, vnicuique poteſtatem facit cernendi agrum ſuum, cumque colendi, ſi enim pluuiæ, & imbres non eſſent; nõ poſſet terra ſubigi, & ager coli. Quod Moyſes ſignificauit dicens, Dabit pluuiam terræ veſtræ temporaneam, & ſerotinam: vt colligatis frumentũ, & vinum, & oleum. Sed cum prima expoſitione amplius cohærere videtur, quod ſequitur. **Deut. 11.**

8 *Ingreditur beſtia latibulum ſuum, & in antro ſuo morabitur.*
Id eſt, hiems, & imber multus facit, vt feræ ſe latibulis ſuis tegant.

9 *Ab interioribus egredietur tempeſtas.*
Interiora vocat plagam cæli auſtralem, quod nos lateat, ſicut Iob cap. 9. dixit, Qui facit interiora auſtri *ab interioribus* ergo *egredietur tempeſtas*, vel ὠδῖναι doloris, vt Græci obſcurius vertunt. Quia flante auſtro fere ſemper nubes coguntur multæ, ex quibus maximus imber defluit, tonitruaque, & fulgura fiunt. Forte quod à mari vaſtoque Oceano perflat, cumque calidior natura ſit, quòd à meridie veniat, facilius è mari nubes excitat. *Ab arcturo frigus,* Flat enim à Boreali plaga, quæ propter nimium ſolis receſſum frigore conficitur. Arcturum vocat hoc loco Hebræus diſpergentes, vel quia Aquilo nubes diſpergat, vel propter multas ſtellas circa polum Arcticum ſparſas, vt ſydera, ad quæ pertinent, di- De gelu

ſpergen-

ſpergentes appellet. Græci autem ἀκρωτήρια vertices montium, quod ex ea parte multi montes ſint.

10 *Flante Deo concreſcit gelu, & rurſum latiſſime funduntur aquæ.*

Id eſt, Deo auctore glaciatur aqua, & liqueſit. Quod luculentius pronunciauit Dauid, Mittet criſtallum ſuam, ſicut buccellas: ante faciem frigoris eius, quis ſuſtinebit? emittet verbum ſuum, & li-
Pſal. 147. que faciet ea, flabit ſpiritus eius, & fluent aquæ. Quod *Flante Deo* vertit vulgatus, in Hebræo ad verbum eſt, in flatu Dei, poniturq; illud nomen Dei אל el, quod fortem proprie ſignificat. Et ob eam rem Græci transferunt ἀπὸ πνοῆς ἰσχυροῦ à flatu fortis: eſt autem eadem ſententia. Quòd vero hic verſus ſignificat, vt diximus, Dei voluntate concreſcere, & liqueſcere aquam, pro hac ſpecie genus Græci poſuerunt, ita traducentes οἰακίζει δὲ τὸ ὕδωρ ὡς ἐὰν βούληται gubernat, vt voluerit, aquam. Omnes enim res obtemperant, & obſecundant ei.

11. *Frumentum deſiderat nubes, & nubes ſpargunt lumen ſuum.*

Deſiderare vnaquæque res videtur eam rem, qua eget, cumque vehementer egeat frumentum aqua pluuia, ſine qua ali nô poteſt; merito nubes, ex quibus pluuia defluit, deſiderare dicitur. Quod deſiderium expreſsit Oſeas, Cæli exaudient terram, & terra exau-
Oſe. 2. diet triticum, vinum, & oleum, & hæc exaudient Iezrahel. Lumen autem, quod nubes ſpargere dicit, eſt fulgur, ſiue fulmen, quod nubibus incluſum eſſe capite ſuperiori dixit, In manibus ſuis abſcôdit lucem. Quando vero cæli, vt dicebat Oſeas, terram audiunt, idem beneficium eſt, ſi hoc lumen, quod ſi pluuiam ſpargant, nam huiuſmodi lumen ſemper pluuia conſequitur. Vt declarauit Zacharias, Petite à Domino pluuiam in tempore ſerotino, & Domi-
Zach. 10. nus faciet niues, & pluuiam imbris dabit eis. Quo loco pro niuibus fulgura, & coruſcationes Hebræi intelligunt: vt pluribus, in noſtris Zachariæ commentarijs narrauimus. Diximus etiam ſuperiori capite אור or, quod hic ponitur, non ſolum lumen, ſed pluuiam etiam Hebræis ſignificare, propter lumen הקטון hacaton paruum, vt illi loquuntur, id eſt, lunam, cui aquarum imperium datum eſſe à natura videtur. Poſſumus igitur facilius vertere, Et nubes ſpargunt pluuiam ſuam. Sed prima huius verſus pars, non vno modo intelligitur, propter ambigua verba. Nam ברי beri, quod frumentum vertit Latinus. Si ב bet prima eius litera ſit radicalis, vt Hebræorum Grammaticorum verbis vtar, ſitque à radice ברה bara eligere, vel comedere, idem eſſe iudicauit Latinus, quod בר bar, quæ vox filium, frumentum, pabulum electum ſignificat. Græci tamen ἐκλεκτὸν electum conuerterunt, in eam rationem

qua

qua à quibuſdam Hebræis intelligitur, qui ex eadem radice hoc nomen ducentes י iod loco ה eſſe tradunt, ac ſerenitatem ſignificare docent טרח tarah vero, quod (deſiderat) traducit vulgatus, ipſi fatigare ac aggrauare declarant: quæ ſignificatio poteſt ex vulgati ſententia probari, qui Eſa. 1. vertit, Facta ſunt mihi לטרח la torah moleſta. Ita igitur exponunt ſerenitate, tempore ve ſereno, quod electum Septuaginta nominarunt, Deus aggrauabit nubem, id eſt, Nubes coget, aqua plenas, vt verterunt Septuaginta καταπλάσσει νεφέλη. Recteque ſequitur, *Et nubes ſpargunt lumen ſuum.* Alij tamen Hebræi ב bet non radicalem; ſed accidentalem litteram eſſe opinantur, & nomen eſſe רי ri à radice רוה raua, quod eſt irrigare. Significat igitur ex eorum ſententiâ irrigationem. Et ita commentantur, Deus aggrauabit nubem in irrigatione, id eſt, ad terram irrigandam. Quæ expoſitio Chaldæo placuiſſe videtur, nam vertit, In humiditate defatigat nubem. Omnia in eandem rationem dicuntur.

12 *Quæ luſtrans cuncta per circuitum, quocunque eas voluntas gubernantis duxerit, ad omne quod præceperit illis ſuper faciem orbis terrarum.*

Id eſt, nubes Dei voluntate coguntur, vel diſſipãtur. Et propterea nubibus tanquam curru Deus inſidere dicitur: quia poteſt eas pro arbitratu ſuo, vel incitare, vel reuocare. Qui ponis nubem aſcenſum tuum, ait Dauid, Hebraice eſt ad verbum currum tuum. De nubibus. Pſal. 103.

13 *Siue in vna tribu, ſiue in terra ſua, ſiue in quocunque loco miſericordia ſua eas iuſſerit inueniri.*

Id eſt, non ſolum in ea regione, quæ Dei ſit, quia Deum colat, ſed etiam in quacunque tribu, atque prouincia orbis terrarum nubes Deo obtemperant dicto audientesque ſunt; vt ibi tantũ ſint, vbi Deus pro miſericordia ſua eſſe voluerit ad beneficia præſtanda, vel etiam pro iuſtitia ad pœnas ſumendas; vt ex vno contrario alterum intelligatur. Sed vtrumqne contrarium Græci auctores, & Hebræi in verbis Hebræis commemoratũ eſſe intelligunt. Nam quod vulgatus in vna tribu conuertit, Hebraice eſt שבט ſebet, quod eſt vel tribus, vel virga. Quare Septuaginta viri παιδείαν caſtigationem conuertunt.

14 *Auſculta hæc Iob: ſta, & conſidera mirabilia Dei.*

15 *Nunquid ſcis, quando præcepit Deus pluuijs, vt oſtenderent lucem nubium eius?*

Perſiſtit in illo naturæ quaſi miraculo, quòd tanta vis ignis, quanta fulgure oſtẽditur, nubibus excitetur tãta abundantibus aqua,

quan-

Tonitru magnum naturæ miraculũ.

quantam pluuia ſtatim defluens demonſtrat, Nam ex multis naturæ prodigijs haud facile quiſpiam dixerit hoc exemplo aut mirabilius, aut præſtantius. Sed quia frequenter fit, illud homines iam mirari deſinunt. Hoc loco quidam doctus vir indocte reprehendit vulgatum interpretem. quomodo enim (ait) pluuiæ lucē oſtendant, cum magis tenebris cælum obſitum ſit, quando pluit? Intellexitque ille locum de luce ſolis, cum eius lux nubibus ſublatis fulget. Sed nullum certe eſt miraculum, quod ſublato impedimento lux appareat, vt antequam huius rei mentionem faceret, tantam attentionē captaret dicens, Auſculta hæc Iob: ſta, & conſidera, &c. Tum quod de meteoris verba facit lucemque fulguris ſuperioribus locis ſignificaſſe expoſuimus, in quo illud, quod modo diximus miraculum maximum eſt. Quare noſtra expoſitio placet Hebræis. Qua optime vulgatus declaratur, neque ex dictis ipſiuſmet Hebræi, quem ille citat, illa quam probat intelligitur expoſitio.

16 *Nunquid noſti ſemitas nubium.*

Pro ſemitis in Hebræo eſt מפלש miplas pondus, libramentum, & differentias. Quidam hoc loco libramentum ſignificare putant, quos vulgatus ſecutus fuiſſe videtur, Id eſt, noſti nubium pondus & libramentum, quo pacto vſu veniat, vt tanto, & non maiori interuallo à terra eleuentur, atque ferantur. Quod nubium ſemitas docte vulgatus appellauit. Alij, Noſti nubium differentias, declarant, id eſt, Noſti, cur ex alia nubi imber tenuis, ex alia imber vehemens, ex alia nix, ex alia grando diffluat. quæ etiam quadrat expoſitio. Quæ Græcis placuit, nam ita conuertunt, διάκρισιν νεφῶν, diſtinctionem nubium, *Magnas, & perfectas ſcientias*, Id eſt, Res multas ſcitu cognitioneque dignas, quæ de nubibus dici poſſunt. Sed pro דעים dehim ſcientias, quod eſt in Hebræo, Græci auctores רעים rahim impios legiſſe videntur. Sunt enim ד dalet, & ר res litteræ adeo ſimiles, vt vix ab Hebræis diſtinguantur: quare mirum non eſt vnam pro altera irrepſiſſe. Ex quo fit, vt ita traducāt ἐξαίσια δὲ πτώματα πονηρῶν magnas impiorum ruinas. Vt miracula moralia cum naturalibus coniungat ad potentiam Dei infinitam comprobandam, id quod hoc libro ſæpe vſurpatum eſſe vidimus. Mirabile autem eſt, & quod homines vix accidere poſſe crederent tantam quorundam impiorum hominum potentiam, tam ſubito, vno fortunæ reflatu corruiſſe, vt cuiuſdam ruinam miratur Eſaias, Quomodo cecidiſti de cælo Lucifer, qui mane oriebaris?

Mirabilis potentium ruinam.

Eſa. 14.

Nonne

17 *Nonne veſtimenta tua calida ſunt, cum perflata fuerit terra Auſtro?*

Id eſt, experiris Auſtrum ventum eſſe calidum, huius tamen rei cauſas perfecte non noſti. Non enim perfecte comprehenditur huius rei eam modo cauſam eſſe, quod perflet à meridie. Quod tamen *Perflata fuerit*, vertit Latinus, Hebraice eſt, בהשקט behaſcit, cum quieſcat, & ita Græci transferunt ἡσυχάζει quieſcit terra ab Auſtro. Quare quidam hunc locum ita explicant; qui fit, vt veſtimenta tua calida ſint, nullo flante auſtro? vt vere, & æſtate vſu venit, vt perſtringat Solis ad tropicum noſtrum cancri conuerſionem, ad ſignificandas ſolis mirabiles conuerſiones; ex quibus anni tempora diſtinguuntur. Sed longe petita potius quàm nata hæc expoſitio videtur. Poſſuntque Hebræa, & Græca in eam quam expreſsit Latinus interpres, rationem exponi; An calida erunt veſtimenta tua, ſi quieſcat ab auſtro terra? quaſi diceret minime quidem, niſi flauerit Auſter, & ita quidam Hebræus in commentarijs explicat.

18 *Tu forſitan cum eo fabricatus es cælos?*

Non de orbibus cæleſtibus loqui puto, ſed de media aeris regione, quam & Latini cælum vocant, & in qua de meteoris loquens hactenus verſatus eſt; idque ex verbis Hebræis facilius intelligitur: nam quod fabricatus es, conuertit vulgatus, in Hebræo eſt רקע raçah. Ex quo fit nomen רקיע raciah firmamentum, de quo in primo Geneſis capite multa mentio fit, intelliguntque omnes mediam eſſe aeris regionem, in qua nubes coguntur. Nam dicitur in Geneſi, fecit Deus firmamentum, diuiſitque aquas, quæ ſunt ſub firmamento, ab his, quæ erant ſuper firmamentum. Tum quod cælos transfert, in Hebræo eſt שחקים ſehacim, quod ſuperiori capite verſ. 2. nubes conuertit, De nubibus fluunt, quæ prætexunt cuncta deſuper, ita etiam multis alijs locis hoc nomen conuertit. Sed illo loco aperte ſignificatur, mediam aeris regionem declarare, Tenebroſa aqua in nubibus שחקים ſehacim aeris. Demonſtrat igitur Eliu Dei ſummam potentiam, ex eo quòd mediam aeris regionem tam ſapienter fecit. Id eſt tu, qui cum Deo diſputare optas Deum in facienda media aeris regione adiuuiſti, vt in tanta re potentiam tuam expertus, id te non temere deſiderare putes? Vt autem, quàm eximium hoc opus ſit, declaret; narrat mirabilem huius mediæ regionis naturam. *Qui ſolidiſsimi quaſi ære fuſi ſunt?* Solidiſsimi, id eſt, fortiſsimi ſunt: nunquam enim corrumpuntur, neque vllo modo labefactantur, licet tot vaporum & exhalationum receptaculum ſint, totque in

Media aeris regio.

Geneſ.1.

Pſal.17.

eis meteororum mutationes fiant. Quod dicit, *Quaſi ære fuſi*, ad verbum in Hebræo, Tanquam ſpeculum fuſum, quod nitidiſsimi, & ſplendidiſsimi ſint, & ita pelluceant. Eadem enim de cauſa χαλκίβατες δῶ, ærenixam domum vocat Homerus cælum.

19 *Oſtende nobis quid dicamus illi.*

Id eſt, tu qui te optare iactas cum Deo diſputare, expone mihi, qua id ratione fieri poſsit. Nam aut per nos, aut per alium cum eo ſermonem conſeremus, per nos minime poſſumus. *Nos quippe inuoluimur tenebris.* Ad verbum in Hebræo planius ponitur, Non ordinabimus propter tenebras, id eſt, Nullam orationem componere, & perſequi propter tenebras multas poterimus. Ille enim

Diuinæ maieſtatis ſplẽdor ſummus maieſtatis diuinæ ſplendor perſtringet noſtræ mentis aciem, & magnas nobis tenebras offundet: ſicut ſi quis propius

2.Timoth.9 ad ſolem auderet accedere. Quocirca dicebat Dauid, Poſuit tenebras latibulum ſuum, in circuitu eius tabernaculum eius. Et Paulus, Qui lucem inhabitat inacceſsibilem, quem nullus

Exod. 33. hominum vidit, ſed neque videre poteſt. Et ipſe Deus dixit Moyſi, Faciem meam videre non poteris. Aut per nuncium aut interpretem cum eo loquemur, Neque id etiam fieri poteſt. Nam;

20 *Quis narrabit ei, quæ loquor? etiam ſi locutus fuerit homo deuorabitur.*

Id eſt, etiam ſi quis auderet meos ei ſermones narrare, metu, atque reuerentia tantæ maieſtatis obruetur, vox faucibus hærebit, neque vllo modo in conſpectu eius conſiſtere poterit. Si enim Eſther vix ſtare potuit coram rege Aſſuero, Quid de tam infinita Dei maieſtate putandum eſt? Illud etiam *Si locutus fuerit homo, deuorabitur.* Ita Græci intellexerunt, Si loquetur homo, vt deuoretur, id eſt, Anne Deus à me conuincetur, ſicut conuinci poſſet homo, ſi mecum loqueretur? Nam ita traduxerunt ἵνα ἄνθρωπον ἑστηκὼς κατασιωπήσω, vt hominem ſtans ſilere faciam. Vtraque in Hebræa verba conuenit explanatio. Alij ita explicant, An loquetur homo, cum deuorabitur? id eſt, Anne vllus homo Deum arguere, aut vllo modo cohibere poterit, ſi quemquam perdere voluerit? Quæ omnia ipſe Iob fatebatur, vt nono & decimo tertio capite, videre licet.

21 *At nunc non vident lucem: ſubito aer cogetur in nubes, & ventus tranſiens fugabit eas.*

Reuertitur ad meteora, ex quibus Dei potentiam docere cœpit, in quibus illud etiam mirabile eſſe notat, quod aliquando contingat, vt tantis tenebris cælum obſitum ſit, vt nemo ſolis lucem

videat,

videat,repenteque aliquis ventus flans nubes ita diſsipat;vt nulla relicta, magna toto cælo ſerenitas ſit. Eandem Græci ſententiam licet obſcurius reddunt.

22 *Ab Aquilone aurum venit.*

Id eſt,ſerenitas, qua ſol tanquam aurum oriens nitidiſsimus fulget.Sæpe enim Borea nubes fugari conſpicimus. *A Deo formidoloſa laudatio.*Ita eſt in Biblijs Regijs,ſed in alijs ad Deum formido loſa laudatio,quod correctius eſſe opinor. Nam eſt Hebræis verbis magis accommodatum, id eſt, Difficile eſt orationem de Dei laudibus componere,cum eius non poſsit exitus reperiri;vel melius, vt exponunt Septuaginta auctores, Ex his rebus magna, & admirabilis redundat ad Deum laus. Res enim mirabiles per ſe vique ſua faciunt, vt Deum earum auctorem miremur, & eius ſummam potentiam prædicemus.

23 *Digne eum inuenire non poſſumus.*

Quare fruſtra optas cum eo de tua diſputare iuſtitia, Et vt inueniri poſſet,quam ne ex eo victoriam reportares? qui eſt: *magnus fortitudine,& indicio, & iuſtitia,*& ita magnus, *Vt enarrari non poſſit.* Hebraice tamen eſt לא יענה lo iehane.Eſt autem verbum ענה hana valde ambiguum Hebræis:ſignificat enim dicere,cuius ſignificationis cauſa,Non dicetur,intellexit vulgatus,& ob eam rem *Enarrari non poſſit,*conuertit.Significat etiam audire:quare Græci εἰσακύων exaudire tranſtulerunt, in hanc partem, Qui iuſte iudicat, putas non exauditurum eum? id eſt,iuſta iudicantem. Qui fieri poteſt,vt te Deus iuſtus non audiret,ſi iuſtus,vt putas eſſes?Significat etiam affligere: quamobrem Chaldæus, ita transfert Deus in multitudine virtutis,& iudicij, & multa potentia non יסגף ieſageph affliget. Quare indigne ita de illo quereris. Quam explicationem Hebræi ſequuntur.

24 *Ideo timebunt eum viri.*

Cum tanta valeat fortitudine, & æquitate *& non audebunt contemplari omnes,qui ſibi videntur eſſe ſapientes.*Id eſt,ſi ſapiant, non ſolum cum eo diſputare non cupient, verumetiam neque eum contemplari,& intueri propter ſummam eius amplitudinem,& maieſtatem non audebunt.In Hebræo tamen ad verbum eſt,Non videbit omnes ſapientes corde.Cuius verbi ſuppoſitum,Sapientes corde, vulgatus eſſe intellexit,pluralis pro ſingulari, id eſt, vnuſquiſque ſapientium,Eſt enim Hebraiſmus; & ob eam rem illo modo conuertit,& ita intellexerunt Græci,& propterea transferunt φοβηθήσονται αὐτὸν καὶ οἱ σοφοὶ καρδίᾳ timebunt eum ſapientes corde. Cauſa pro effectu: quaſi dicerent, & propterea eum contemplari, non

audebunt. Chaldæus autem intellexit verbi ſuppoſitum eſſe Deū, & ob eam rem ita transfert, Non videbit omnes ſapientes corde. Id eſt, nihil eorum ſapientiam, ſi cum eo diſceptare audeant, curabit, vt eorum ſapientiæ reuerentia à vero iudicio æquoque deflectat.

CAP. XXXVIII.

A *Reſpondens autem Dominus Iob de turbine, dixit.*
2 Quis eſt iſte inuoluens ſententias ſermonibus imperitis?
3 Accinge ſicut vir lumbos tuos; interrogabo te, & reſponde mihi
4 Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? indica mihi, ſi habes intelligentiam.
5 Quis poſuit menſuras eius ſi noſti? vel quis tetendit ſuper eam lineam?
6 Super quo baſes illius ſolidatæ ſunt? aut quis demiſit lapidem angularem eius.
7 Cum me laudarent ſimul aſtra matutina, & iubilarent omnes filij Dei?
8 Quis concluſit oſtijs mare, quando erumpebat, quaſi de vulua procedens.
9 Cum ponerem nubem veſtimentum eius, & caligine illud, quaſi pannis infantiæ obuoluerem?
B *10 Circundedi illud terminis meis, & poſui vectem & oſtia.*
11 Et dixi, Vſque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.
12 Nunquid poſt ortum tuum præcepiſti diluculo, & oſtendiſti auroræ locum ſuum?
13 Et tenuiſti concutiens extrema terræ, & excuſſiſti impios ex ea?
14 Reſtituetur vt lutum ſignaculum, & ſtabit ſicut veſtimentum.
15 Auferetur ab impijs lux ſua, & brachium excelſum confringetur.
16 Nunquid ingreſſus es profunda maris, & in nouiſſimis abyſſi deambulaſti?
17 Nunquid apertæ ſunt tibi portæ mortis, & oſtia tenebroſa vidiſti?
18 Nunquid conſideraſti latitudinem terræ? indica mihi, ſi noſti, omnia.
19 In qua via lux habitet, & tenebrarum quis locus ſit.

Vt

20 *Vt ducas vnumquodque ad terminos ſuos, & intelligas ſemitas domus eius.* C

21 *Sciebas tum quòd naſciturus eſſes? & numerum dierum tuorum noueras?*

22 *Nunquid ingreſſus es theſauros niuis, aut theſauros grandinis aſpexiſti?*

23 *Quæ præparaui in tempus hoſtis, in diem pugnæ, & belli.*

24 *Per quam viam ſpargitur lux, diuiditur æſtus ſuper terram?*

25 *Quis dedit vehementiſſimo imbri curſum, & viam ſonantis tonitrui?*

26 *Vt plueret ſuper terram, abſque homine in deſerto, vbi nullus mortalium commoratur.*

27 *Vt impleret inuiam & deſolatam, & produceret herbas virentes?*

28 *Quis eſt pluuiæ pater? vel quis genuit ſtillas roris?*

29 *De cuius vtero egreſſa eſt glacies? & gelu de cælo quis genuit?*

30 *In ſimilitudinem lapidis, aqua durantur, & ſuperficies abyſſi conſtringitur.* D

31 *Nunquid coniungere valebis micantes ſtellas Pleiadas, aut gyrum Arcturi poteris diſſipare?*

32 *Nunquid producis Luciferum in tempore ſuo, & Veſperum ſuper filios terræ conſurgere facis?*

33 *Nunquid noſti ordinem cæli, & pones rationem eius in terra?*

34 *Nunquid eleuabis in nebula vocem tuam, & impetus aquarum operiet te?*

35 *Nunquid mittes fulgura, & ibunt, & reuerentia dicent tibi, Ad ſumus?*

36 *Quis poſuit in viſceribus hominis ſapientiam? vel quis dedit gallo intelligentiam?*

37 *Quis enarrabit cælorum rationem, & concentum cæli quis dormire faciet?*

38 *Quando fundebatur puluis in terra, & glebæ compingebantur?*

1 *Nunquid capies leænæ prædam, & animam catulorum eius implebis.*

2 *Quando cubant in antris, & in ſpecubus, inſidiantur.*

3 *Quis præparat coruo eſcam ſuam, quando pulli eius clamant ad Deum, vagantes, eo quod non habeant cibos?*

1 *Reſpondens autem Dominus Iob de turbine, dixit.*

De turbine etiam cum Elia atque Moyſe locutus eſt: quo declaratur diuina maieſtas: & quàm longe à noſtris ſenſibus abſit. Vt dixerat ſuperiori capite Eliu, Nos quippe inoluimur tenebris. Tum quod tam infirmæ ſint res corporis participes cum illa cõparatæ, vt ſi ſe adeſſe declaret, eius præſentiam ferre non poſsint, ſed totæ commoueantur, & contremiſcant, & quaſi tantum maieſtatis pondus declinare velint. Tum quòd turbine apparuit Iobo, indicaſſe videtur, quod tota eius hiſtoria narratur. Nam turbo, & tempeſtas fuit tanta, quæ illum oppreſsit calamitas, in qua Deus apparuit ei, quia longe maxima amicitia Deus illum ſibi per calamitatem adiunxit. Quare putare debent viri boni, cum in graues miſerias, & acerbas calamitates venerint, turbinem eſſe, in quo Deus adeſt, in eoque, ſi ſe prudenter gerant, eum eſſe viſuros. Nam de Elia narratur, per turbinem in cælum aſcendiſſe.

Calamitates bonis turbo ſunt in quo eis Deus apparet.

4. *Reg.* 12.

2 *Quis eſt iſte inuoluens ſententias ſermonibus imperitis?*

Merito dubitari poteſt de quo hæc dicantur. Diuus Gregorius, & alij putant non de Iob dici, ſed de Eliu, quod doctas ſententias pompoſa, & tumenti fuerit oratione locutus, tum quod ea (vt expoſuimus) in Iob contulit delicta, quibus ipſe non tenebatur. Interrogat autem Deus quis eſt iſte? Vt eius dicta ſibi non probari ſignificet. Dicitur enim Deus ignorare, quod non approbat. Alij autem exiſtimant ad Iob hæc verba pertinere, vt eum Deus reprehendat, quòd parum modeſte fuerit locutus, quod valde ſapienter ſenſerat. In hac enim tantum re deliquerat is, qui acerbiſsimo fuerat à Deo bello tentatus, quod eſt mirabile, & prorſus inauditum. Cuius criminis, vt eum Deus argueret, cum eo ſermonem contulit. Nulla enim, niſi Dei ſumma, & infinita ſapientia, tam leue delictum inter tam egregia, & eximia facinora odoraretur, atque notaret. Opinor enim quòd licet Deus Dæmoni ſignificaret Iob in tam terribili conflictu nonnihil deliquiſſe, eique mandaret, vt de eius crimine quæreret, quòd illud tamen non inueniret, ſed aliarum cum forte rerũ, in quibus nihil peccaſſet, accuſaret, vt accuſabant amici. Nullum tamen eſt tam leue delictum, quod diuinos oculos poſsit latere.

Peccatũ Iob accurate exponitur.

Nullum Deũ latet delictũ.

tere. Quocirca ſapientiſsime pronunciat Dauid, Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Tecta *Pſal. 35.* enim nullo modo eſſe poſſunt, niſi non ſint. Quare ſubiungit, Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum, neque eſt in ſpiritu eius dolus. Vere enim id criminis Iob admiſit, vt ipſe poſtquam Deum audiuit, intellexit, & confeſſus eſt capite huius libri vltimo, quo hæc Dei verba, quibus illum huius peccati arguit, recitare videtur. Vt ex hoc probetur amplius, in ipſum à Deo dicta fuiſſe. Ait enim, Scio, quia omnia potes, & nulla te latet cogitatio. Quis iſte qui celat conſilium abſque ſcientia? ideo inſipienter locutus ſum, & quæ vltra modum excederent ſcientiam meam. Subijcitque parum modeſta verba, in quibus id crimen erat, cuius eum Deus arguit, quæ capite 13. verſ. 22. ab eo dicta fuiſſe narrantur, Audi, & ego loquar, interrogabo te, & reſponde mihi. Ex verſione etiam Septuaginta interpretum intelligitur illis verbis capitis vltimi hæc Dei quæ in manibus habemus Iob verba recitaſſe. Nam ita Græci conuertunt τίς οὗτος ὁ κρύπτων βουλὴν, συνέχων δὲ ῥήματα ἐν καρδίᾳ, ἐμὲ δὲ οἴεται κρύπτειν; quis eſt iſte celans conſilium, continens autem verba in corde, me autem putat latere? Illud autem quis eſt iſte celans conſilium, idem eſt, quod illud, quod Iob capite vltimo recitaſſe diximus; vt ex eiſdem Græcis intelligitur, qui capite vltimo hæc eadem verba repetunt. Iam vero illud quo Græci ſecundam huius verſus partem interpretantur, Continens autem verba in corde, me autem putat latere, commode explicari non poteſt, ſi in Eliu dictum fuiſſe credetur. At ſi in Iob, cognoſcetur tantorum virorum digna eſſe expoſitio. Nam Iob verbis illis in quibus reprehenditur, Audi, & ego loquar: interrogabo te, & reſponde mihi, palam optare profitetur, vt eum Deus audiret cauſam ſuam defendentem, & ſuam ei innocentiam probantem. Perinde loquens, licet non ita credens, quaſi Deum laterent rationes, quas cogitaret ad cauſam ſuam informandam: aut opus eſſet Deo, qui omnium hominum animos intuetur Iob audire, quo rationes, & conſilia vitæ ſuæ, quibus eius cauſa defenderetur, cognoſceret. Quare ſapientiſsime Græci ſua verſione explanarunt, cur eſſent verba Iob imperita, vertentes, Continens verba in corde, me autem putat latere, id eſt, perinde loquitur, quaſi putaret me latere verba, quæ ſuo corde ſeruat, quòd ea non pronunciet. His ego rationibus adductus opinor, cum bona venia Gregorij tanti viri, non in Eliu, ſed in Iob Deum his verbis inuectum fuiſſe. Huc accedit, quòd Eliu non ſolum ſermones,

ſed etiam nonnullæ ſententiæ fuerunt imperitæ, quibus temere Iob vitam criminabatur.

3 *Accinge ſicut vir lumbos tuos.*

Hebræa phraſis eſt, ad dicendum paratus ſis,& inſtructus: quod
Eſai.32. Latini dicunt, Se operi accingere. Vt Eſaias dixit, Accingite
Luc.21. lumbos. Id eſt,ad plangendum parati ſitis. Qua & Chriſtus vſus eſt, Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris. Quod paucis interiectis declarauit. Et vos eſtote parati, quia qua hora nõ putatis filius hominis veniet. Ait ergo Deus Iob,Quoniam me ad diſceptandum prouocaſti,ad diſceptandum venio,te diſputationi accinge,& tanquam vir mecum congrede
Iob 13. re. *Interrogabo te,& reſponde mihi.* Mea per te fuit optio, vt cap.13. dicebas,Voca me,& ego reſpondebo tibi, aut certe loquar, & tu reſponde mihi.

4 *Interrogabo igitur te, & reſponde mihi, vbi eras quando appendebam fundamenta terræ? indica mihi,ſi habes intelligentiam.*

Probat Deus Iob potentiam ſuam infinitam,vt hac re terreat eũ, reprimatque,quo minus audeat Deum ad diſceptandum prouocare.Probat autem eam ex vniuerſitatis rerum creatione, ex mirabilique rebus omnibus à Deo tributa natura, orditurque ab operibus primi diei, quo terram Deus feciſſe narratur. Cuius commemorat fundamenta, tangens eius naturam, quòd grauis
De opere primi diei. natura ſit. Alluditque in eius creatione narranda ad rationem rerum grauium conſtruendarum, in quibus prima fundamenta iaciuntur, deinde alia ad perpendiculum directa fundamẽtis imponuntur.Et ob eam rem dicit, Vbi eras, quando ponebam fun-
Pſal.102. damenta terræ?Ita loquebatur etiam Dauid,Fundaſti terram ſuper ſtabilitatẽ ſuam:non inclinabitur in ſeculum ſeculi.*Vbi eras?* Ait,Vt meminerit ſe nihil omnino fuiſſe,cum res tam admirabiles à Deo gerebãtur. Cuius rei memoria vehementer eum debet reprimere, qui naturæ vel gratiæ, & liberalitatis Dei bonis extollitur, & cum Deo ſe quocunque modo audet conferre. Ex hoc enim intelliget ſe non per ſe, ſed Dei beneficio ſua fuiſſe bona conſecutũm, iureque ſuo ea omnia ab eo repeti poſſe, à quo ſunt benigne tributa.

5 *Quis poſuit menſuras eius ſi noſti? vel quis tetendit ſuper eam lineam?*

Perpetua eſt (vt diximus) alluſio ad rerum grauium fabricationem.Quarum partes certa menſura diſponuntur, vt inter ſe om-
Terræ collocatio. nes aptæ ſint firmiterque connexæ. Linea perpendiculum eſt, ad quod rectis lineis ædificia diriguntur.

6 *Super quo baſes illius ſolidatæ ſunt? aut quis demiſit lapidem angularem eius.*

Eadem eſt alluſio. Baſes idem ſunt, quod fundamenta, niſi quod illæ in columnis hæc in parietibus vſurpantur. Lapidem angularem etiam vocat anguli fundamentum. Terra autem nulla re nititur, ſed per ſe cohæret, vt dixerat ipſe Iob, Qui extendit aquilonem ſuper uacuum, & appendit terram ſuper nihilū. Cohæret autem ipſa per ſe, quod omnibus eius partibus ea ſit vis à Deo tributa, vt ſingulæ in medium eius ſuo nutu ferantur quare non niſi vi ſingulæ partes conuelluntur; totam autem, cum tam vaſta ſit, nulla hominum vis conuellere poteſt. Demonſtratione tamen Archimedes concluſiſſe dicitur, totam à ſe ipſo ſolo euelli poſſe, ſi alia eſſet terra, in qua machinam, quam ipſe fabricaret, ſtabilire valeret, vt narrat in Marcello Plutarchus. Hæc autem machina vectis eſt, quo qualibet vi quodcunque pondus attolli poteſt, vt optime Vbaldus demonſtrat propoſitione duodecima de vecte. Sed cum nulla poſſit eſſe tellus alia, in qua huiuſmodi machina ſtabiliatur, relinquitur tellurem nulla naturali vi poſſe ſede ſua moueri. Sequitur autem.

Iob 26.

Machina qua vniuerſa terra moueretur.

7 *Cum me laudarent ſimul aſtra matutina.*

Omnes ſtellas cæli præter ſolem vocat aſtra matutina, quod matutino tempore à mortalibus cernantur; ex quibus totum cælorū opus primo etiam die factum intelligi vult, cuius præſtantiſsima ornamenta ſtellæ ſunt. Commodeque poſtquam terræ mētionem fecit, de cælis loquitur: nam cælis, & terra rerum omnium vniuerſitas continetur. *Cum me laudarent ſimul aſtra matutina*, dicit, tanta enim ſtellarum vis, tam varia, & mirifica earum natura vehementer Dei à quo factæ ſunt amplitudinem, & excellentiam declarāt. Et ob eam rem dicebat Dauid, Laudate Deum ſol, & luna, laudate eum omnes ſtellæ, & lumen. *Et iubilarent omnes filij Dei.* Id eſt, omnes angeli, nam πάντες ἄγγελοί μου Græci vertunt, recteque cælorum creationi angelorum adiungitur, nam eodem die angeli, & cæli facti fuiſſe creduntur, & ſicut ſtellas in cælis, ita & ipſos in eximio cælo effectos fuiſſe. Quare ſtellis etiam matutinis comparantur. Vnde illud Eſaiæ, Quomodo cecidiſti Lucifer qui mane oriebaris? Multi ad præclariſsimum angelum è cælo pulſum etiam pertinere arbitrantur.

Stellæ declarant excellētiam Dei.

Angeli quando facti.

Eſai. 14.

8 *Quis concluſit oſtijs mare, quando erumpebat, quaſi de vulua procedens.*

Erupit mare primo die: Fuit enim ſimul, cum cælis, & terra factus. Vt narratur in Geneſi, Tenebræ erant ſuper faciem abyſsi: &

ſpiritus

Geneſ.1. ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Sicut autem in narranda terræ creatione rerum grauium naturam ſecutus fundamenta lineam, baſes, lapidem angularem nominauit, ita cum narrat maris creationem, rerum humidarum rationem ducit. Erumpebat dicens, quaſi de vulua. Oſtijs autem, id eſt, ſinubus promontorijs, oris denique atque litoribus cõcluſum mare fuit tertio die, cum dixit Deus, Congregentur aquæ, quæ ſub cælo ſunt in locum vnũ, & appareat arida.

Maris effectio.

9 *Cum ponerem nubem veſtimentum eius, & caligine illud quaſi pannis infantiæ obuoluerem.*

Quoniam dixerat erumpebat è vulua, eandem perſequens metaphoram dicit, *Veſtimentum, & pannis infantiæ obuoluerem.* Veſtimentum autem, & caligo, qua mare tanquam pannis infantiæ inuolutum eſt, erat caliginoſus aer, quo quam primum factum eſt operiebatur. Scribitur enim in Geneſi, Tenebræ erãt ſuper faciem abyſſi, & ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Et tunc mare terram vniuerſam amplectebatur, ſic vt tota tegeretur aquis, Vt canebat regius vates. Abyſſus veſtimentum amictus eius, ſuper montes ſtabunt aquæ. Deinde tertio die iuſſæ ſunt congregari aquæ in locum vnum, & apparere arida. Et propterea ſequitur.

Geneſ 1.

Pſal.103.

10 *Circundedi illud terminis meis, & poſui vectem & oſtia.*

Terminis meis, id eſt, Terminis à me præſcriptis, qui ſunt, vt ſtatim declarat, oſtia, & maris littora, quibus ipſum egredi nullo modo poteſt. Vectem vero littora appellat, ad eius vaſtitatem, & nimiam magnitudinem declarandam. Vectes enim, & repagula ianuis aduerſus magnam vim opponimus. Canebat etiam luculenter Dauid, quo pacto Deus compreſſerit maris vim, & effrenatam ferociam. Super montes ſtabunt aquæ, ab increpatione tua fugiẽt à voce tonitrui tui formidabunt, aſcendunt montes, & deſcendũt campi in locum quem fundaſti eis. Terminum poſuiſti, quem non tranſgredientur, neque conuertentur operire terram. Ex quo facile, quod ſequitur intelligitur.

Pſal.103.

11 *Et dixi, Vſque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.*

Hæc eſt illa increpatio, vt loquitur Dauid pſalmo citato, qua Deus maris ferocitatem coercuit. Hæc eſt illa lex, qua certos ei terminos conſtituit,

12 *Nunquid poſt ortum tuum præcepiſti diluculo, & oſtendiſti auroræ locum ſuum?*

Luminis effectio.

Id eſt, nunquid tu, an ego ſolus lumen feci? Congruenter poſt terræ, cælorum & angelorum creationem, & aquarum congregationem,

nem, lucis conformationem commemorat, nam licet primo die
illius mẽtio fiat, quarto poſt omnia hæc, facta eſſe merito exiſtimã
tur, quod quarto die luminaria duo, quæ lucis sũt ſedes, facta ſint.
Præcipere autem diluculo idem eſt, quod oſtẽdere aurore locum.
Id eſt, loca illi definire vnde quotidie oriatur; ſingulis enim die-
bus ortus locũ ſol in Finitore mutat, itẽ, & luna: eadem tamen lo-
ca Sol ſingulis annis peragrat. Hæc ergo ſapientiſſima diſpoſitio,
qua Sol terram vniuerſum luſtrat, Neque eſt, qui ſe abſcondat à
calore eius, vt ait Dauid, quæ naturæ leges appellantur, quoniã à
Deo latæ, & inuentæ ſunt, præcipere diluculo, & oſtendere, auroræ *Pſalm.* 18.
locum merito dicitur, In eandem rationem dixit Dauid, Sol co-
gnouit occaſum ſuum.

13 *Et tenuiſti concutiens extrema terræ*

Ad verbum ita eſt in Hebræo, Ad tenendum in alis terram. Quod *Pſal.* 103.
licet duobus modis poſsit referri, in eandem tamen ratione vtro
que modo dicitur. Poteſt enim vel ad ipſum Iob referri, cum quo
ſuperiori verſu loquebatur, Id eſt, præcepiſti diluculo, &c. Ad te-
nendum concutiens; Id eſt, vt teneres concutiens, &c. Teneres in-
quam concutiens per lucem, ita vt luce tua terram vniuerſam
occupares. Tum quod ad verbum dicit Hebræus, In alis ter-
ram. Illud, terram, poteſt apud Hebræos, vel in genitiuo, vel
in accuſatiuo eſſe. Vulgatus, & Septuaginta in genitiuo eſſe
voluerunt, alas terræ intelligentes, & vt phraſis latinior eſ-
ſet, extrema terræ traduxit. Græci eandem phraſim reliquę-
runt πτέρυγων γῆς alis terræ vertentes. Sunt tamen alæ terræ, anguli
vel extrema terræ, quæ in Finitore notantur. Et ob rem ita vocan
tur. Poteſt illa Hebræa oratio ad tenendum in alis terram alio
modo referri, vt quidam Hebræi volunt, ſic, vt illud (tenendum)
non ad Iob, ſed ad auroram referatur, & illud, terram, ſit in ac-
cuſatiuo, in hanc partem, Oſtendiſti auroræ locum ſuum ad tenen
dum, id eſt, Vt aurora teneret in alis ſuis terram. Id eſt, vt terram
vniuerſam illuſtraret, vt dixit Dauid, Nemo eſt qui ſe abſcondat à
calore eius. Attribuit autem poetica loquendi ratione alas auro-
ræ, ſicut primo capite verſu nono palpebras, vt in Hebræo eſſe di-
ximus, attribuit. Qua tranſlatione vſus etiam eſt Dauid, Si ſum- *Pſal.* 138.
pſero pennas meas diluculo, In Hebræo ad verbum eſt, Diluculi.
Eſt autem elegans, & appoſitiſsima tranſlatio: quia Aurora citiſ-
ſime vno temporis momento, in Oriente apparens totum luſtrat
Finitorem: cum circulus maior ſphæræ ſit hemiſpherium defi-
niens. *Excuſſiſti impios ex ea,* Cum Deus res mirabiles à ſe geſtas ad
infinitam ſuam potentiam declarandam perſequatur, conuenien

ter, dum lucem à ſe factam commemorat, excluſionis impiorum mentionem facit. Quod lucis conſequens eſt. Sicut enim lucẽ conſequitur, vt tenebras pellat, quia eius cõtrariæ ſunt, ita & impios, qui lucem oderunt, & tenebras amant. Et ſicut lucem fecit Deus ad tenebras expellendas, ita & ad impios è terra viuentium euertendos. Ex quo non leuis coniectura eſt, ea de cauſa in hiſtoria creationis, lucis primo die mentionem eſſe factam; licet quarto die luminaria effecta narrentur; quod primo die, ſicut angeli ſimul ſunt cum cælis procreati, ita iniqui angeli eo fuerunt die è cælo eiecti, & æternis tenebris mandati. Pro cõperto enim Theologis eſt breuiſsimo tẽpore iniquos angelos in cælo fuiſſe. Quod non niſi diuina luce factum fuit: congruum autem erat, vt eo die, quo tam copioſa lux creaturæ ſpirituali orta eſt, oriretur etiam creaturæ, materiæ corporiſque participi. Sunt autem impij luci contrarij, ſiue lux materialis ſiue ſpiritualis ſit. Nam iniqui materialis etiam lucis odio ſunt, quia deliteſcere cupiunt, vt copioſe ipſe Iob capite vigeſimo quarto tractauit, Oculus adulteri obſeruat caliginem, dicens, Non me videbit oculus, & operiet vultum ſuum. Perfodit in tenebris domos, ſicut in die condixerant ſibi, & ignorauerunt lucem. Si ſubito apparuerit aurora, arbitrãtur vmbram mortis, & ſic in tenebris quaſi in luce ambulãt. Et paulo ante. Ipſi fuerunt rebelles lumini, neſcierunt. Lucem autem ſpiritualem, Id eſt, verãm diſciplinam, nulli dubium eſt, quin eam vehemẽter horreant. Quod & CHRISTVS apud Ioannem docet, Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem: erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui male agit odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius. Vtraque etiam lux eijcit impios e terra. Lucis autem ſpiritualis coniectura facile de Euangelio capitur, quod tot improbos homines, improbos mores, & improbas hæreſes lumine ſuo clariſsimo deiecit. Lux materialis etiam expellit eos, quia ipſe aſsiduus ortus, & occaſus ſolis hominum vitam conſumit. Quod Eccleſiaſtes, indicauit, Generatio præterit, & generatio aduenit. Cuius rei cauſam ponit ſtatim, Oritur Sol, & occidit, & ad locum ſuum reuertitur, ibique renaſcens girat per meridiẽ, & flectitur ad aquilonem. Cum igitur ipſo lucis motu ad exitum vitæ quotidie vocentur appoſite luce vita expelli dicentur. Viris bonis licet etiã ipſa dies vitam minuat, quia tamen ad aliam veram vitam vocãtur, & cum morte potius reſtituantur, quam abſumantur, non ita lucis motu à terra pelli dicentur: impijs autem ſi hæc vita adimãtur, nulla eis, alia reliqua eſt, ſed mors tantummodo ſempiterna.

Lucis effectionem ſequitur iniquorum expulſio.

Cur primo die creationis lucis fuerit facta mentio.

Iob 14.

Duplex lux, & vtranque mali oderũt, & vtraq; malos eijcit.

Ioann. 3.

Eccleſ. 1.

Id quod Deus ſtatim hoc modo explicare videtur.

14 *Reſtituetur vt lutum ſignaculum.*

In Hebræo ad verbum eſt, Conuertet ſe, vt ſigillum luti. Ideſt, terra ex qua impij vi lucis excutiuntur, conuertet ſe; vt ſigillum luti. Luti enim ſigillum facile multas accipit, & expellit figuras, ita terra multas ſuſcipit, & excutit impiorum generationem. Idem quod Salomon ait, Generatio præterit, & generatio aduenit. In hanc rationem explanandus eſt vulgatus interpres, Id eſt, terra tã facile varijs hominum impiorũ generationibus renouatur, quam lutum, in quo variæ formę imprimuntur, atque ſignautur. *Et ſtabit ſicut veſtimentum.* Id eſt, vnaquæque impiorum generatio ſtabit in terra, ſicut veſtimentum, quod tandem vetuſtate conſumitur, & aliud aſſumitur; ita vna præterit generatio, iniquorum, & alia aduenit. Eodem modo exponitur, quod eſt ad verbum in Hebræo, ſtabunt, ſicut veſtimentum, id eſt, Singuli homines impij ſtabũt in terra, ſicut veſtimentum, quod non diu durat, ſed tandem ſeneſcit. Ita Eſaias de iiſdem locutus eſt, Ecce omnes quaſi veſtimentũ conterentur, tinea comedet eos. Eandem etiam rationem dicendi vſurpauit Dauid, Ipſi peribunt, tu autem permanes, & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent, & ſicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient. Filij ſeruorum tuorum habitabunt, & ſemen eorum in ſeculum dirigetur. Sed Græci in aliam partem hunc verſum acceperunt; ita enim transferunt καὶ σὺ λαβὼν γῆς πηλὸν ἔπλασας ζῶον καὶ λαλητὸν αὐτὸν ἔθου ἐπὶ γῆς; Et tu accipiens terræ lutum animal faceres; & ipſum ſic vt loqui poſſet, in terra collocares? Sententia verbis Hebræis parum conueniens eſt; tantum illi animaduertiſſe videntur illud, Conuertet ſe vt lutum, explicaruntque conuertetur lutũ in varias animalium figuras tua vi? Sententia tamen aptiſsima eſt contextui, vt ex opere ſexti diei, id eſt, ex animalium creatione Dei ſumma & infinita potentia probetur, ſicut ex aliarum rerum creatione probata eſt.

Impij ſicut veſtimētum conſumuntur.

Eſai. 50.

Pſal. 101.

15 *Auferetur ab impijs lux ſua.*

Cohæret cum ea, quam Hebræus, & vulgatus expreſsit ſuperiori verſu ſententia, Succedent multæ impiorum generationes in terra. Quia *Auferetur ab impijs lux ſua*, Lucem impiorum hanc vitam vocat mortalem, quemadmodum Eccleſiaſticus locutus eſt, Supra mortuum plora, defecit enim lux eius. Lux ergo latione ſua eripit lucem improbis: tacitis enim annis ſeneſcunt. Ita etiam fit, quod ſequitur. *Et brachium excelſorum confringetur.* Excelſos appellat

Eccli. 22.

pellat homines iniquos,qui rerũ potiuntur,& penes quos eſt ſumma poteſtas brachium vero eorum potentiam, quam dies, licet ſumma ſit,debilitabit & penitus franget. Fractam ſiquidem eſſe quis ignorat Alexandrorũ,Cæſarum, & Nabuchodonoſor potentiam,licet inſuperabilis,quando florebat, videretur;tempore tamen ita conſumpta eſt, vt nullum eius modo veſtigium appareat.

Pſal.36. Quoniam brachia peccatorum conterentur, ait Dauid confirmat autem iuſtos Dominus.

19 *Nunquid ingreſſus es profunda maris,& in nouiſsimis abyſſi deambulaſti.*

Quoniam de luce egit optima ratione diſponendi de eius modo cõtrario agit,id eſt,de rebus abdiſsitimis,& in extremis tenebris iacentibus.Ex quibus ſuam immenſam potentiam etiam demonſtrat.Vt enim infinitæ potentiæ eſt lucem rebus addere,vt poſsint cognoſci ita & eas ſine vllo creato lumine comprehẽdere: ex hoc enim intelligitur facile poſſe eis lumen afferre.Quare eiuſdem eſt vtrumque potentiæ. Profunda igitur maris,& abyſsi nouiſsima, ſpeciem pro genere ponit pro rebus occultiſsimis, & omni prorlumine vacantibus cuiuſmodi profunda maris, & abyſsi nouiſsima ſunt.In eandem rationem dicitur,quod ſequitur.

Abditiſsimæ res Dei potentiam demonſtrant.

17 *Nunquid apertæ ſunt tibi portæ mortis,& oſtia tenebroſa vidiſti.*

Portæ mortis,& oſtia tenebroſa,tenebræ ſunt craſsiſſimæ.

18 *Nunquid conſideraſti latitudinem terræ?indica mihi,ſi noſti omnia.*

Id eſt,Si omnes terræ partes cognouiſti. Cur vero id interroget, ſtatim declarat.

19 *In qua via lux habitet,& tenebrarum quis locus ſit.*

Id eſt,in qua terræ via lux habitet,& in quo terræ loco tenebræ poſitæ ſint. De luce,& de tenebris diſſeruit, nunc de mirabili vtriuſque inter ſe temperatione, Qua ratione dies nocti ſuccedat, & nox diem excipiat, ſic vt nec longa dies, nec multa nox vlli terræ parti detrimento ſit. Non enim ſatis eſſet lucem efficere, niſi aptiſſima lux & tenebræ inter ſe ratione coniungerentur,in quo etiã infinita Dei ſapientia,atque potẽtia declaratur. Hac ergo de cauſa Deus quærit ex Iob,ſi ſciat viam lucis,& tenebrarum locum,vt commode nimirum vtroque in quacunque terræ parte vti poſsit. Id quod ſtatim declarat dicens.

Lucis & tenebrarum tẽperatio.

20 *Vt ducas vnumquodque ad terminos ſuos, & intelligas ſemitas domus eius.*

Id eſt,vt vnumquodque conuenienter collocet, & vt poſtulat terræ natura accommodes. Id paucis ſapientiſsime canebat Regius

Pſal.18. vates,dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat ſcientiam.

Sciebat

21 *Sciebat tum quòd naſciturus eſſes? & numerum dierum tuorum noueras?*

Breuiter verbis his mihi tangere videtur opus ſexti diei, in quo homo effectus fuit. Non enim prætermitteret hic, cum alia numeraſſet, cum maxime Dei potentiam infinitam, & ſapientiam immenſam oſtendat. Eadem ergo ratione, qua & alijs operibus cum Iob contendens ait *Sciebas tum quod naſciturus eſſes?* Vt ita arrogare tibi poſsis te à te ipſo fuiſſe factum, vel ego id noui, & à me factus es? Ponitque ipſum Iob pro toto hominum genere, ſicut ponere poſſet Adam. Id eſt, homines à me, & nō alio facti ſunt. Quod vnuſquiſque vir memoria tenere debet, vt factorem ſuum timeat, reuereatur, & amet, & quòd ſit, quòd luce fruatur, & ſpiritū ducat, ei acceptum referat. Hanc Dei ſcientiam, & magnū erga ſe beneficiū prædicabat luculenter Dauid, Domine probaſti me, & cognouiſti me tu cognouiſti ſeſsionem meā, & reſurrectionem meā, &c. Ecce domine tu cognouiſti omnia nouiſsima, & antiqua tu formaſti me, & poſuiſti ſuper me manum tuā; mirabilis facta eſt ſciētia tua ex me. *& numerum dierum tuorum noueras?* Perinde quaſi diceret, Minime quidem; quoniam mihi tantum notum eſt, vt ipſe Iob capite decimo quarto fatebatur, Numerus mēſium eius apud te eſt, conſtituiſti terminos eius, qui præteriri non poterunt.

Hominis effectionis memoriā oportet habere. — *Pſal. 138.* — *Iob 14.*

22. *Nunquid ingreſſus es theſauros niuis, aut theſauros grandinis aſpexiſti?*

Theſauros nominat, quod magna eorum vis ſæpe è cælo defluat,

23 *Quæ præparaui in tempus hoſtis, in diem pugnæ, & belli.*

Id eſt, quibus vtor aliquando cum iniquos homines hoſtes meos vlciſci decreuerim. His enim armis tempore diluuij euertit, & oppreſsit magnos impiorum hominum exercitus. Obruit item Sodomam & Gomorrham, vehementer perterrefecit Ægyptios, Amorrhæos deleuit.

Geneſ. 19. — *Exod. 9.* — *Ioſ. 19.*

24 *Per quam viam ſpargitur lux, diuiditur æſtus ſuper terram?*

Per eam viam lux ſpargitur per quam Sol conuertitur, quam Torridam zonam appellant coſmographi, hac etiam via magnus in terra excitatur æſtus, & nimius calor. Sine dubitatione enim hæc terræ plaga cæteris feruentior, & calidior eſt. Ita vt quo longius, vel propius cæteræ ad eam accedant, hoc calidiores vel frigidiores ſint. Pulcre autem id Gregorius transfert in diuinam Euangelij lucem, cuius cauſa magni extiterunt æſtus in omnibus, quas luſtrauit terræ partibus. Satis enim copioſe memoriæ proditum eſt, quæ propter Euangelium tragediæ in orbe fuerint terrarum excitatæ. Sed varie hic locus enarratur propter Hebræa

Torrida zona.

bræa verba. Quoniam ambigua ſunt. Nam quod lucem vertit in Hebræo eſt אור or, quod lumẽ pluuiam ſignificat. Quod æſtum vertit, Hebraice eſt קדים cadim, quod Eurum ventũ etiam ſignificat. Quare ita Chaldæus declarat, Per quam viam ſuſcipitur lux, diſpergit ſe ventus orientalis ſuper terram, Quocirca Subſolanus vocatur, quod ab ortu ſolis perflet. Significat etiam אור or exhalationem, quòd facile lumen concipiat, vt docuimus, explicantes illud capitis 36. verſ. 32. In manibus ſuis abſcondit lucem. Quare quidam Hebræi ita declarant, Per quam viam ſpargitur exhalatio; diuidnntur venti ſubſolani, & cometæ, quæ ex illa fiunt. Tamẽ quia אור or, vt diximus pluuiã ſignificat, Septuaginta πάχνην pruinam, & non Subſolanum, ſed Auſtrum ventum traduxerunt. In hãc rationem πόθεν δὲ ἐκπορεύεται πάχνη ἢ διασκεδάννυται νότος εἰς τὴν ὑπ᾽ οὐρανόν. Vnde egreditur pruina, vel diſpergitur auſter in eã, quæ ſub cælo, id eſt, Quis pruinam, & auſtrum fecit? & eſt ſententia apta contextui:

25 *Quis dedit vehementiſſimo imbri curſum?*

Id eſt, quis ea natura imbrem vehementiſsimum fecit? *& viam ſonantis tonitrui?* Ideſt, tonitru item quis fecit.

26 *Vt plueret ſuper terram, abſque homine in deſerto, vbi nullus mortalium commoratur.*

Vt ex hoc intelligatur nulla vi & induſtria humana eſſe factum, ſed tantum diuina virtute.

27 *Vt impleret inuiam & deſolatam, & produceret herbas virentes?*

28 *Quis eſt pluuiæ pater? vel quis genuit ſtillas roris?*

29 *De cuius vtero egreſſa eſt glacies?*

Pſal. 148. Id eſt, quis niſi ego hæc meteora fecit, quæ meam potentiam infinitam indicant. Quare recte Dauid, ea de cauſa Deum laudare iubet, Laudate Dominum, &c. Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius. Id eſt, quæ ei, vt auctori obediunt ſuo, & iuſſa eius exequuntur, ſiue ad vindicandos hoſtes ſiue ad recreandos amicos ab eo mittantur. *& gelu de cælo quis genuit?* Subaudi, niſi ego, cuius ſubinde naturam explicat,

30 *In ſimilitudinem lapidis, aquæ durantur.*

Id eſt, tanta vis gelu, vt cum aquæ ſint natura molles & humidæ, gelu concretæ ita rigeſcant, vt tanquam lapides duræ reddantur. Et quod eſt mirabilius: *& ſuperficies abyſſi conſtringitur.* Id eſt, mare cũ ſit natura ſua calidius, & propter magnam aquarum vim æſtu ferueat, concreſcit tamen. Certum enim eſt eis, qui ſunt ſub octogeſimo altitudinis gradu mare concreſcere.

Nunquid

31 *Nunquid coniungere valebis micantes ſtellas Pleiadas?* In Hebræo eſt כימה cima, quod hic transfert Pleiades, & in Amos cap. 5. verſ. 8. transfert Arcturum. Nec leuis coniectura eſt ita transferre huius libri c. 9. verſ. 9. Saltem Græci ita illo loco conuertunt, Et illo loco explicuimus quid Arcturus, quid Pleiades ſint. *Aut gyrum Arcturi poteris diſſipare?* In Hebræo eſt כסיל ceſil, & illo Iobi loco citato, & Amos c. 5. verſ. 8. transfert vulgatus Oriona, Græci vero veſperum.

32 *Nunquid producis Luciferum in tempore ſuo?* Hebraice eſt מזרות mazarot, cuius ſignificatio, quòd hoc vno loco reperiatur, non ſatis comperta eſt. Græci nomen Hebræum ſua verſione reliquerunt, & Chryſoſtomus, & Cyrillus ſigna duodecim Zodiaci eſſe opinantur. Quidam tamen Hebræus cum vulgato interprete conſentiens non ſydus, ſed vnam ex ſtellis eſſe putat. Alius Hebræus ſydus eſſe Auſtrale. Lucifer autem eſt eadem ſtella, quæ Veſperus. Venus enim ſolem antegrediens lucifer eſt, ſubſequens vero Veſperus. *Et Veſperum ſuper filios terræ conſurgere facis?* In Hebræo eſt עיש hais, quod huius libri capite 9. verſu 9. vulgatus, & Græci Hyadas transferunt. Quare hæc ſyderum nomina vel valde ambigua ſunt, vel non ſatis eorum ſignificatio liquet. Sed vt illo citato huius libri loco diximus, nihil refert ad hæc oracula intelligenda, vtrum hoc vel illud ſydus nomina ſignificare ſciamus, nam ſpecies pro toto genere ſtellarum nominantur, quare nihil refert, an hoc vel illud ſydus ponatur, cum ex quocunque intelligendum ſit Deum ex ſtellarum creatione ſuam potentiam immenſam probare. In quibuſdam exemplis vulgatæ editionis eſt, *Super filios terræ.* quæ forte emendatior lectio eſt, nam in Hebræo eſt בניה banea filios eius. quare potuit ita transferre vulgatus, vt relatiuum terram referre putaret, & eius loco antecedentem poneret, Hebræi ipſam ſtellam referre intelligunt, in hanc rationem, Conſurgere facis עיש hais cum filijs ſuis. Vt filios alias ſtellas cum illo coniunctas ſignificet. Quare non ſtellam, ſed ſydus declarare opinantur. Græci vero, quia veſperum, ſicut vulgatus traducunt, radios atque comam veneris filios eius vocare crediderunt, nam vertunt ἕσπερον ἐπὶ κόμης αὐτοῦ veſperum cum coma ſua.

33 *Nunquid noſti ordinem cæli.* In Hebræo eſt חקות hucot ſtatuta cæli. Poteſtque intelligi, vel de ordine, & ſtatutis, quæ inter ſe cæli ſeruant, vt intelligitur à Septuaginta qui τροπὰς οὐρανοῦ conuerſiones cæli traduxerunt. Vel poteſt de ordine & ſtatutis ijs intelligi, quibus hæc inferiora admi-

niſtrant, qua ratione res ſingulas afficiant, quod ſubinde declarari videtur. *Et pones rationem eius in terra?* Hebraice eſt משטרו miſtaro, quod imperium eius, Hebræi declarant, & ita poteſt explicari vulgatus, id eſt, Scies eam cælis poteſtatem præſtare, vt terram totam gubernent. Et in hanc rationem Græci traduxere in ἢ τὰ ὑπ' οὐρανὸν ὁμοθυμαδὸν γινόμενα. aut quæ ſub cælo ſimul fiunt? id eſt; Hæc inferiora cælo ſubiecta. Pro certo enim habent omnes philoſophi, hæc inferiora ſuperioribus cæli lationibus gubernari. Et ad hoc pertinet illud, quod ſcribitur in Geneſi, Fecit Deus duo luminaria magna, luminare maius, vt præeſſet diei, & luminare minus, vt præeſſet nocti, & ſtellas, & poſuit eas in firmamento cæli, vt lucerent ſuper terram, & præeſſent diei ac nocti. Itaque Dei ſumma potentia atque ſapientia declaratur non ſolum in eo, quod cælos, & terram fecit, ſed etiam in eo, quod ſapientiſsime ea inter ſe adaptauit atque coniunxit.

Inferiora lationibus cæli gubernantur

Geneſ. 1.

34 *Nunquid eleuabis in nebula vocem tuam, & impetus aquarum operiet te?*

35 *Nunquid mittes fulgura, & ibunt, & reuerentia dicent tibi, Ad ſumus?*

Id eſt, nunquid ſicut ego pro arbitratu tuo imbrem, & fulgura facies, & ita tibi dicto erunt audientia, vt ſimul atque adeſſe iuſſeris; præſto ſint? Hoc etiam admirabilitatem maximam facit, quòd ita res omnes, quæ liberi non ſint arbitrij participes, ſe ad Dei nutum, & arbitrium accommodent, vt Deo aliquid imperante, nullam omnino moram, nullam dilationem faciant. Quare recte dixit Dauid, Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius.

Res omnes obediũt Deo

36 *Quis poſuit in viſceribus hominis ſapientiam?*

Hoc opus longe cæteris numeratis præſtantius eſt, & in quo expreſsius Dei veſtigium relictum fuit; vt mens & ratio cum corpore ita coniungeretur, vt corpus cum ſit res abſurda natura ſua, ſaperet tamen, atque intelligeret, vt hominum viſcera ſapiunt. Id vehementer miratur Dauid, Quid eſt homo, quòd memor es eius, aut filius hominis quoniam viſitas eum? minuiſti eum paulominus ab angelis, gloria & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum. Itaque homo propter ſapientiam, qua eius viſcera natura imbuta ſunt, antecellit cæteris Dei operibus, quæ in Geneſi narrantur. *Vel quis dedit gallo intelligentiam?* Galli intelligentia non ita proprie dicitur,

Hominis ſapientia mirabilis.

Pſal. 8.

tur, vt hominis ſapientia; eſt tamen etiam mirabile, quòd cum omnino mente & ratione vacet, res faciat natura ſua, quæ conſilio ac prudentia geri videntur. In Hebræo tamen, quod gallum transfert eſt שכוי ſecui, quæ vox hoc tantum ſcripturæ loco reperitur, qua de cauſa pro explorato non eſt quid ſignificet. Chaldæus, & quidam Hebræus, gallum ſicut vulgatus interpretantur. Chaldæus autem in eo ponit galli intelligentiam, quòd laudet Dominum ſuum. Quidam Hebræus, quòd media nocte ſurgere doceat hominem ad laudandum Deum. Alij vero plures Hebræi non gallum, ſed cor hoc loco ſignificare dicunt, vt eius radix ſit שכה ſaca vidit: propterea quod corde videmus ſiue intelligimus. Itaque idem eſt ex horum ſententia ponere in corde intelligentiam, quod ante dixerat ponere in viſceribus ſapientiam. Græci vero longe aliter totum hunc verſum interpretantur τίς δὲ ἔδωκε γυναιξὶν ὑφάσματος σοφίαν ἢ ποικιλτικὴν ἐπιστήμην; quis dedit mulieribus texendi ſapientiam, vel exornandi ſcientiam? Qui Hebræorum interpretationem ſecuti videntur, vtroque loco eodem modo interpretantes, id eſt, quis dedit homini ſapientiam texendi, & exornandi? Speciem poſuerunt pro genere rerum, quæ humana induſtria fiunt.

37 *Quis enarrabit cælorum rationem?*
Non de orbibus cæleſtibus, ſed de nubibus, vt alio loco diximus, intelligit, nam in Hebræo eſt שחקים ſehacim nubes, & νέφη nubila transferunt Græci, id eſt, Quis ſatis enarrare poterit nubium naturam, & qua ratione in cælo cogantur. Nam licet de hac re philoſophi verba faciant; non demonſtrant ſe omnes ad vnum cauſas nubium, & aliorum meteororum comprehendiſſe. Ex his vero locis ego mihi perſuadeo huius rei ſcientiam nullum philoſophum perfecte aſſecutum. *Concentum cæli quis dormire faciet?* Non appellat concentum cæli, vt quidam interpres opinatur, quem cæli, vt commentabatur Pytagoras ſuo motu efficiunt, ſed cum de nubibus, vt diximus, ſermo ſit, eorum vocat concentum (ſicut earum tonitru vox dicitur, vt ſæpe diximus, ſonitum eum quem vehementiſsimus imber efficit, vt capite 28. dicebat *Iob 28.*
Iob, Quando ponebat pluuijs legem, & viam procellis ſonantibus. Ait ergo, quis procellam, & tonitru compeſcet, niſi Deus, cui ad nutum, vt dixit, nubes & pluuiæ obtemperant? In Hebræo quod dormire, vertit eſt ישכיב iaſcib à verbo שכב ſacab, quod dormire. quieſcere, accumbere, hoc loco deſcendere faciet, quidam interpretantur. Quæ ſignificatio Græcis videtur placuiſſe,

nam οὐρανὸν δὲ εἰς γῆν ἔκλινε cælum autem in terram inclinauit,conuertunt. Sed maior eſt ambiguitas in eo,quod concentum tranſtulit נבל nebel. Nam ſignificat vtrem, vel lagenam, & hinc factum eſt,vt inſtrumentum muſicum ſignificet, quod chorum quidam nominari arbitrantur,quia ex vtre componitur,quo aer ad inflandas tibias ſuſcipitur. Hiſpane *gayta*. Et hanc ſignificationem vulgatus ſpectans, concentum reddidit. Multi Hebræi propriam amplectuntur. Vt nubes appellet vtres,quod tantam capiant pluuiam.

38 *Quando fundebatur puluis in terra.*

In principio huius capitis Deus egit de tota terra, hoc verſu de ſingulis eius partibus diſſerit, explicans naturam eis à ſe tributam, vt omnes medium terræ punctum, quod centrum vocant, quærant. Ex quo fit, quod ſequitur. *& glebæ compingebantur?* Id eſt,ſingulæ eius partes in medium terræ punctum detrudebantur,compellebanturque. Hinc eſt,quòd cum ſingulæ partes pro ſe nitantur in centro eſſe, omnes coagmentatæ, & compactæ inter ſe terram vniuerſam componant.

1 *Nunquid capies leænæ prædam, & animam catulorum eius implebis?*

2 *Quando cubant in antris,& in ſpecubus,inſidiantur.*

Perſequitur deinceps Deus toto reliquo ſuo ſermone opera quinti, & ſexti diei de animalibus diſſerens: atque non tam potentiam ſuam demonſtrat in eo, quod animalia hæc fecerit, quàm prouidentiam in eo quòd conſeruet. Ait ergo. Nunquid, licet leæna impos conſilij ſit, expectabit, vt tu capias prædam ei, & catulis ſuis,dum adhuc latibulis non exierunt neque prædas agere poſſunt? Quaſi diceret minime quidem, ſed ea vis eſt ei à me data,vt ei filij ſui curæ ſint,ſibique, & illis venetur. Quare dixit

Pſal. 103. Dauid, Catuli leonum rugientes, vt rapiant, & quærant à Deo eſcam ſibi. Deus enim,qui vim eis venandi dedit,eſcam dediſſe cenſetur. Idem de coruis dicit.

3 *Quis præparat coruo eſcam ſuam,quando pulli eius clamant ad Deum, vagantes,eo quod non habeant cibos?*

Vt etiam canebat Dauid, Qui dat iumentis eſcam ipſorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.

CAP. XXXIX.

NVnquid noſti tempus partus ibicum in petris, vel parturientes ceruas obſeruaſti? A
5 Dinumeraſti menſes conceptus earum, & ſciſti tempus partus earum?
6 Incuruantur ad fœtum, & pariunt, & rugitus emittunt.
7 Separantur filij earum, & pergunt ad paſtum egrediuntur, & non reuertuntur ad eas.
8 Quis dimiſit onagrum liberum, & vincula eius, quis ſoluit?
9 Cui dedi in ſolitudine domum, & tabernacula eius in terra ſalſuginis.
10 Contemnit multitudinem ciuitatis, clamorem exactoris non audit.
11 Circumſpicit montes paſcuæ ſuæ, & virentia quæque perquirit. B
12 Nunquid volet rhinoceros ſeruire tibi, aut morabitur ad præſepe tuum?
13 Nunquid alligabis rhinocerota ad arandam loro tuo? aut confringet glebas vallium poſt te?
14 Nunquid fiduciam habebis in magna fortitudine eius, & derelinques ei labores tuos?
15 Nunquid credes illi quoniam ſementem reddat tibi, & aream tuam congreget?
16 Penna ſtruthionis ſimilis eſt pennis erodij, & accipitris.
17 Quando derelinquit oua ſua in terra, tu forſitan in puluere calefacies ea?
18 Obliuiſcitur quod pes conculcet ea, aut beſtia agri conterat.
19 Duratur ad filios ſuos quaſi non ſint ſui, fruſtra laborauit nullo timore cogente.
20 Priuauit enim eam Deus ſapientia, nec dedit illi intelligentiam.
21 Cum tempus fuerit, in altum alas erigit: deridet equum & aſcenſorem eius. C
22 Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo eius hinnitum?
23 Nunquid ſuſcitabis eum quaſi locuſtas? gloria narium eius terror.
24 Terram vngula fodit, exultat audacter: in ocenrſum pergit armatis.
25 Contemnit pauorem, nec cedit gladio.

26 *Super ipſum ſonabit pharetra, vibrabit haſta, & clypeus.*

27 *Feruens & fremens ſorbet terram, nec reputat tubæ ſonare clango-
rem.*

28 *Vbi audierit buccinam, dicit, Vah, procul odoratur bellum, exhortatio-
nem ducum, & vlulatum exercitus.*

29 *Nunquid per ſapientiam tuam plumeſcit accipiter, expandens alas
ſuas ad Auſtrum?*

30 *Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet
nidum ſuum?*

D 31 *In petris manet, & in præruptis ſilicibus commoratur, atque inacceſ-
ſis rupibus.*

32 *Inde contemplatur eſcam, & de longe oculi eius proſpiciunt.*

33 *Pulli eius lambent ſanguinem, & vbicunque cadauer fuerit, ſtatim
adeſt.*

34 *Et adiecit Dominus, & locutus eſt ad Iob.*

35 *Nunquid qui contendit cum Deo, tam facile conquieſcit? vtique qui*
E *arguit Deum, debet reſpondere ei.*

36 *Reſpondens autem Iob Domino, dixit.*

37 *Qui leuiter locutus ſum, reſpondere quid poſſum? manum meam po-
nam ſuper os meum.*

38 *Vnum locutus ſum, quod vtinam non dixiſſem: & alterum, quibus vl-
tra non addam.*

4 *Nunquid noſti, tempus partus ibicum in petris.*

Ex Hebræo verti poteſt, Partus ibicum petrarum, quæ ita vocan-
tur, quòd magna velocitate per rupes abruptiſsimas ferantur. de
Ibices. illis enim ita Plinius ſcribit: Sunt ibices pernicitatis mirandæ,
quanquam onerato capite vaſtis cornibus, gladiorumque vagi-
nis, in hæc ſe librant, vt tormento aliquo rotati, in petras potiſsi-
mum è monte aliquo, in alium tranſilire quærentes, atque receſſu
Tragelaphus pernicius quo libuerit exultant. Tragelaphum, Septuaginta con-
uertunt, de quo etiam ſcribit Plinius Barba tantum, & armorum
villo à ceruo differre. *Vel parturientes ceruas obſeruaſti?* Cerua ani-
mal notum eſt. Harum, & ibicum partus potiſsimum commemo-
rat, quòd cum magna difficultate natura pariant. norunt tamen,
Ceruæ ſe pur- deo illas modo docente, quæ ſibi medicina facienda ſit ad partum
gant quo fa- faciliorem. Tradit enim Plinius, eas ante partum herba ſe purga
cilius pariant re, quo facilius pariant.

5 *Dinumeraſti menſes conceptus earum, & ſciſti tempus partus earum?*

Id eſt, Anne prudentia tua, ſicut mea tempus eis ferendi vterum naturæ ſuæ accommodatum definitum eſt.

6 *Incuruantur ad fœtum, & pariunt.*

Id eſt, ſe præ dolore incuruant, & pariunt. Quod pariunt vertit in Hebræo eſt תפלחנה tepalahna, à verbo פלח palah, quod eſt ſcindere: vnde quidam Hebræus ita interpretatur, Ad fœtus ſe ſcindũt, Id eſt, cum fœtus emittendus eſt, membranas ventris ſui propter vuluæ anguſtias ſcindunt, & abrumpunt, quo magnum dolorem accipiunt. Græci auctores hoc prætermiſerunt, & eius loco poſuerunt ἐξέθρεψας δὲ αὐτῶν τὰ παιδία ἔξω φόβου nutriuiſti eorum filios ſine timore, vt de leonum catulis ſuperiori extremo capite dixit, *Et rugitus emittunt*. Præ dolore, ſubaudi. In Hebræo ad verbũm eſt, & dolores emittunt, & ὠδῖνας dolores transferunt Septuaginta auctores, & quidam opinantur filios vocare dolores Hebræa phraſi, id eſt, Ita pariunt, fœtusque emittunt.

7 *Separantur filij earum, & pergunt ad paſtum: egrediuntur, & non reuertuntur ad eas.*

Perſiſtit in explicanda ſumma Dei prouidentia per res omnes pertinentes in eo, quod ſine vllo hominum auxilio rei ve, quæ ſit rationis particeps, hæc animalia, vel recenter nata ſibi victum procurent, ad quod etiam ſpectat, quæ multis de aſino ſylueſtri ſubijcit.

8 *Quis dimiſit onagrum liberum, & vincula eius quis ſoluit?*

9 *Cui dedi in ſolitudine domum, & tabernacula eius in terra ſalſuginis.*

Id eſt, vagatur onager in terra inculta, & ſterili.

10 *Contemnit multitudinem ciuitatis, clamorem exactoris non audit.*

Hoc eſt, tamen neque vrbes multis hominibus frequentes ad cibum capiendum petit, neqne vllum agaſonem, qui eius pabula procuret requirit. Quia.

11 *Circumſpicit montes paſcuæ ſuæ, & virentia quæque perquirit.*

Id eſt, ſibi ſatis pabuli per montes ſuppetit non hominis conſilijs cultos, ſed Dei prouidentia ſibi paratos. Eodem ſpectant, quæ de rhinocerote ſubinde tradit.

12 *Nunquid volet rhinoceros ſeruire tibi, aut morabitur ad præſepe tuum?*

13 *Nunquid alligabis rhinocerota ad arandum loro tuo? aut confringet glebas vallium poſt te?*

14 *Nunquid fiduciam habebis in magna fortitudine eius? & derelinques ei labores tuos?*

15 *Nunquid credes illi, quoniam ſementem reddat tibi, & aream tuam congreget?*

Id eſt, opus non erit rhinoceroti ſeruire tibi, vt victum illi præſtes. Nam à Deo ei iam prouiſum eſt. Rhinocerota Plinius, & Solinus ſcribunt animal eſſe vaſtum, & elephanto hoſtem longitudineque illi parem, breuiorem vero cruribus, cautibusque ad pugnam cornu, quod in nare maximum habet, exacuere. Pauſanias tradit rhinocerota duo habere cornua, alterum inſigni magnitudine è naribus extans, alterum exiguum, validiſsimum tamen ſuperne inter brachia erumpens. Quod ego nuper ita eſſe vidi, cum in Regis hortos Toletum Lisbona deferretur.

Rhinoceros.

16 *Penna ſtruthionis ſimilis eſt, pennis herodij, & accipitris.*

Hic verſus habetur difficilis propter animalium nomina, quæ in eo ſunt, ſtruthio, herodius, & accipiter. Pro ſtruthione in Hebræo eſt רננים renanim, cuius radix eſt רנן ranan canere, & exultare. Quare Græci conuerterunt τερπομένων eorum, qui lætantur. Chaldæus תרנגול tarnegol gallum. Quidam Hebræi exiſtimant eſſe pauonem, quòd in pennis pulcherrimis ſuis lætetur. Sed verſio vulgati longe mihi magis placet; vt ſit quem Plinius vocat ſtruthiocamelum, qui pennis ſuis exultare dicitur, quoniam pulcherrimæ ſunt, adeo vt illis galeæ militum exornari ſoleant. Quod herodium nominat, In Hebræo eſt חסידה haſida, quod nomen Septuaginta viri in ſua verſione omiſerunt. Vulgatus Zachariæ. 5. verſ. 9. miluum transfert, quo loco de hoc nomine locuti ſumus. Herodium autem putat Suidas, aut ciconiam eſſe, aut ciconiæ ſimile. Quod accipitrem vertit eſt in Hebræo נצה netſa, quod nomen etiam Græci prætermiſerunt. Conſentiunt omnes Hebræi accipitrem ſignificare, & quidam Hebræus illum eſſe tradit quem Hiſpani vocamus *aſor*. Difficile etiam eſt huius verſus ſententiam reddere. In Hebræo ita ad verbum eſt, Ala ſtruthionis læta, an penna herodij, & accipitris? Chaldæus ita vertit, Ala galli qui cantat, & exultat, ſic eſt ala ciconiæ; & accipitris; Græci vero πτέρυξ τερπομένων νεέλασσα ἐὰν συλλάβῃ ἀσιδα, καὶ νέσσα ala eorum, qui lætantur glorioſa, ſi comprehenderit Aſida, & Neſa. Tigurina planius, Penna ſtruthiocameli primatum obtinet, ſi conferas ei alam aut plumam ciconiæ. Quare נצה netſa non accipitrem, ſed plumam interpretata eſt: cui & alij ſubſcribunt. Sententia tamen, quam reddit vulgatus, mihi vehementer probatur, i. Struthio camelus alis nihil differt ab alijs auibus, vel ſagacibus

qualis ciconia eſt in pullis ſuis alendis,& gratia referenda, & accipiter in venãdo ideſt.Alas ſicut aues ſagaciſsimæ habet,licet tã ſtulta ſit,quàm ſtatim exponit;vt in ſtruthionem conueniant,quæ ſequuntur,neque enim in gallum,neque in pauonem, neque in ciconiam, neque in accipitrem, ſi recte animaduertantur, cadere poſſe cognoſcentur. De ſtruthione igitur hæc narrat Plinius lib. 10.c.1. ſtruthio maxima auium eſt,ſi tamen auis eſt dicenda, cum pennas duntaxat habeat cætero volucris non ſit, nec à terra tollatur, Vngulas habet ceruinis ſimiles biſulcas comprehendendis lapidibus vtiles, quos in fuga contra inſequentes pedibus ingerit,concoquit quæcunque deuorat ſine aliquo delectu. Mira in eo ſtoliditas: etenim in tanta corporis altitudine ſi colla frutice occultauerit,latere ſe putat,oua vero eius in pretio ſunt propter amplitudinẽ,& pennæ,quia galeas varijs coloribus infectæ adornant.Sequitur autem.

14 *Quando derelinquit oua ſua in terra, tu forſitan in puluere calefacies ea?*

Narrat quanta ſit huius auis ſtoliditas, vt intelligitur ex eo quod verſ.17.dicit priuauit enim eam Deus ſapientia. Sed ita quidam hunc verſum interpretantur,oua ſua in terra derelinquit, & illis ibi incubans calefacit ea. Nam dicunt tertia perſona Calefaciet eſſe apud Hebræos. Nam licet notam apud illos habeat ſecundæ perſonæ maſculinæ, eadem tamen eſt nota tertiæ fœmininæ: loquitur autem de ſtruthione femina, quæ oua parit. Et ita Græci θάλψει calefaciet transferunt. Sed non hæc tam magna ſtoliditas eſt, cum in multas alias aues conueniat, in coturnices, perdices, gallinas,& item alias de genere gallinaceo.Quare ſignificari hoc verſu puto, quod Titelmannus interpretatur, tantam eſſe huius auis ſtoliditatem,vt non curet,neque foueat oua, quæ genuit, ſed in puluere,& arena relinquat, cuius vehemẽti calore pulli poſtea excluduntur,quod à nulla ſit alia aui, Quare in locis tantum calidiſſimis ſtruthio naſcitur. Quamobrem duo eius genera diſtinguuntur,Libica,& Arabica,quod in his locis,quæ calidiſsima ſũt, præcipue reperiatur. Quæ ſententia plane à vulgato ſignificatur, ideſt,Tu in puluere calefacies ea ita ab ea,à qua genita ſunt, deſtituta,ſicut à me calefiunt,qui eam illis naturam tribui,vt arenæ,& pulueris tantum calore pulli excludi poſsint? Quæ explicatio valde coagmentate coniungitur cum ſequentibus, vt videbimus, & cum ijs, quæ de alijs animalibus dicta ſunt. Ex quibus non tam quod à Deo effecta ſunt,quam quod ab ipſo ſine vllo humano ſubſidio conſeruentur,argumenta petit. Ita etiam mirabilis eſt Dei prouiden-

prouidentia non modo in ſingulis ſtruthionibus, ſed in toto eorum genere conſeruando, cum pulli excludantur, atque adeo ſine vllo parentum auxilio. Poteſt autem etiam ſecunda perſona Hebræum verti verbum, vt vertitur à vulgato, cum nota ſit ſecundæ perſonæ maſculinæ. At enim dicunt ſuppoſitum eſt ſtruthio fœmina: perinde quaſi eſſet neceſſe oua, ſicut à femina gigni, ita ab eadem calefieri non etiam à maſculis calefiant, vt in alijs auibus ſæpe cōpertum eſt. Sed licet tertia perſona traducatur, vt à Septuaginta traducitur, eandem habere poteſt ſententiam, In puluere calefacit ea, id eſt, Pulueri calefacienda relinquit. Sequitur autem.

15 *Obliuiſcitur, quod pes conculcet ea, aut quod beſtia agri conterat.*

Id eſt, ita totius eſt iners conſilij, vt non animaduertat multis modis oua ſua nullo defendente perire poſſe, vt quod pes conculcet, quod beſtia agri conterat.

16 *Duratur ad filios ſuos, quaſi non ſint ſui.*

Valde difficile hoc exponent, qui eam quam poſuimus ſuperioris verſus ſententiam repudiabunt. Ex ea tamen facile, & aptiſſime explicatur, id eſt, Ita negligit filios ſuos, nullam operam dans, vt excludantur ex ouis, quaſi ſui non eſſent, neque vllo modo ad illam attinerent. *Fruſtra laborauit, nullo timore cogente*, Id eſt, fruſtra quod ad ſe attinet peperit eos, cum tam temere, nullo timore aut re alia compulſa deſerat eos.

17 *Priuauit enim eam Deus ſapientia, neque dedit illi intelligentiam.*

Id eſt, ſtolidiſsimam fecit eam. De cuius ſtoliditate Plinius etiam loco citato locutus eſt. Vt ex ipſius ſtoliditate Deus declaret ab ipſo imprimis res, & fieri, & conſeruari.

18 *Cum tempus fuerit in altum alas erigit, deridet equum, & aſcenſorem eius.*

Id eſt, tamen Dei ſumma prouidentia pullus ita derelictus excluditur, alitur, & plumis induitur, & ita validus fit, vt alis rectis tam celerrimo curſu incitetur, vt equum & equitem longe celeritate ſuperet. Putant aliqui, id in ſtruthiocamelum non poſſe quadrare, quod ſignificari volatum his verbis dicant, cum tamen minime volet. Sed planum eſt non volatum, ſed curſum his verbis declarari, ad quem alis etiam vtitur, quod eius celeritatem non cū aliarum auium volatu, ſed cum equi curſu comparet.

19 *Nunquid præbebis equo fortitudinem.*

Equum. Sapientiam, & potentiam ſuam docuit Deus ex rerum multarum effectione, & animalium conſeruatione. Eadem in reliquo eius ſermone demonſtrat ex quadam mirabili amplitudine, & dignitate,

qua

qua quædam animalia auxit. Vt intelligamus Deum potentiſsimum, & ſapientiſsimum demonſtrari in efficiendis, conſeruãdis, decorandiſque rebus, commemorat igitur, primo equi ſplendorem, & quandam quaſi animi magnitudinem. Ait igitur, *Nunquid præbebis æquo, &c.* Id eſt, poteris ne ſicut ego equo præſtare fortitudinem? *Aut circundabis collo eius hinnitum.* Id eſt facies, vt hinnitum tam alacrem, & hoſtibus terribilem reddat. Pro hinnitu, qui et iã eſt in Hebræo, Græci φόβον timorem traduxerunt, forte quem hinnitu inijcit, vt de naribus eius ſequenti verſu dicitur.

23 *Nunquid ſuſcitabis eum quaſi locuſtas?*

Id eſt, facile perterrefacies eum, & loco mouebis, vt facile moueantur locuſtæ? quaſi diceret minime, vt ſubinde argumento declarat, Sed ſeptuaginta auctores nomen Hebræum ארבה arbc genus eſſe armaturæ intellexerunt, vel loco huius ſententiæ hanc poſuerũt περιέθηκας δὲ αὐτῷ πανοπλίαν circumpoſuiſti armaturam ei, Id eſt, opus ne eſt ei armatura vlla, vt audeat in bello minime quidem. *Quia gloria narium eius terror.* Id eſt, tanto ſpiritu atque robore naribus reflat, vt terrorem incutiat. Idem eius decus Septuaginta ſignificarunt, ita conuertentes δόξα δὲ στηθέων αὐτοῦ τόλμη gloria ante pectorum eius audacia.

24 *Terram vngula fodit exultat audacter, & in occurſum pergit armatis.*

25 *Contemnit pauorem neque cedit gladio.*

Facilia ſunt, dicũturque ad deſcribendam equi audaciam, & animi promptitudinem.

26 *Super ipſum ſonabit pharetra vibrabit haſta & clypeus.*

Id eſt his armis homines eum appetere ſolent, nec tamen eis cedit. Vel vt Græci aptiſsime hunc verſum intellexerunt ἐπ' αὐτῷ γαυριᾷ τόξον καὶ μάχαιρα in ipſo autem exultat arcus, & gladius. Contentum pro continente, ideſt, Milites, qui arcu, vel gladio vtuntur in bello, equo vecti promptiores in bello, terribilioreſque ſunt.

27 *Feruens, & fremens ſorbet terram.*

Ideſt, tanta currit velocitate, vt terram ſorbere videatur, vt quidam poeta de equis.

Præcipiti certamine campum.
Corripuere.

In eandem rationem Septuaginta auctores tranſtuliſſe opinor ὀργῇ ἀφανιεῖ τὴν γῆν ira terram delebit, id eſt, citiſsime pertranſibit eam. *Nec reputat tuba ſonora clangorem.* Ideſt, tubæ hoſtium clangor non retardabit eum à curſu. Græci in hanc id ſententiam tranſtu-

lerunt

lerunt οὐ μὴ πιστεύσῃ, ἕως ἂν σημάνῃ σάλπιγξ nou credet quouſque ſignum tuba det, id eſt, tuba vehementer incitatur.

28 *Vbi audierit buccinam dicit, Vah.*

Poetica dicendi ratio, Id eſt, vehementer exultat. *Procul odoratur bellum, exhortationē ducum, & vlulatum exercitus.* Id eſt, adeo bellum amat, & in bello delectatur, vt procul id odoretur. Simili ratione quidam Latinus poeta equum deſcribit.

Primus, & ire viam fluuios tentare minaces,
Audet, & ignoto ſe ſe committere ponto,
Nec vanos horret ſtrepitus.
Tum ſi qua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus,
Collectumque premens voluit ſub naribus ignem,

Diuus Gregorius pie atque docte transfert in virum ſanctum, & magna virtute præditum, quæ de equo hic dicuntur.

26 *Nunquid per ſapientiam tuam plumeſcet accipiter,*

Mentionem facit accipitris quoniā eius in auibus magna eſt fortitudo, quippe qui venando victum quærat. Sed quod plumeſcit vertit in Hebræo eſt יאבר iaaber, quod verbum hoc vno loco reperitur eius radix eſt אבר eber penna, quare recte vulgatus putare potuit plumeſcere ſignificare. Alij tamen Hebræi volare interpretantur, id eſt, An per ſapientiam tuam volabit accipiter. *Expandes alas ſuas ad auſtrum.* deſcriptio volatus, qui pennis fit, vt vulgatus etiam contexit.

30 *Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum ſuum?*

31 *In petris manet in præruptis ſilicibus commoratur atque inacceſſis rupibus.*

32 *Inde contemplatur eſcam, & de longe oculi eius proſpiciunt.*

Aquila. 33 *Pulli eius lambent ſanguinem, & vbicumque cadauer fuerit, ſtatim adeſt.*

Ab aquila aues omnes venuſtate, & fortitudine ſuperari dubium non eſt. Quare merito ad propoſitum, quod diximus probandum profertur. Facileque hi verſus de vi & natura eius differentes intelliguntur. In eo tamen non leuis difficultas eſt, vtrum hæc ad aquilam pertineant. Nam illud, quod vltimo loco dicitur, *Vbicumque cadauer fuerit illic adeſt*, videtur in illam conuenire non poſſe. Nam tradunt ij qui de Aquilæ natura loquuntur, aquilam minime ca-

me cadauere corporeque morticinio veſci, ſed eo quod ipſa neca uerit. Quamobrem Septuaginta viri non aquilæ, ſed vulturi hunc fere totum ſermonem attribuunt, ita enim transferunt. 27. verſũ. Nunquid ad præceptum tuum, &c. ἐπὶ δὲ τῷ σῷ προστάγματι ὑψοῦται ἀετός, γὺψ δὲ ἐπὶ νοσσιᾶς αὐτοῦ καθεσθεὶς αὐλίζεται; in præcepto ne tuo eleuatur aquila, vultur autem in nidis ſuis ſedẽs commoratur? Quare quæ ſequuntur non aquilæ, ſed vulturi aſcribunt. At in Hebræo eſt נשר neſér, quod omnibus Hebræis aquila eſt, & ita transfert vulgatus. Hæc tamen difficultas optime explicatur ex eo quod Plinius lib. 10 hiſtoriæ naturalis cap. 3. ſcribit; quo aquilarum genera diſtribuit, quæ ſex eſſe tradit. Item quarti generis, ait, eſt Pecnopterus, eadem oripelargus vulturina ſpecie, alis minimis, reliquas magnitudine antecellens, ſed imbellis, & degener vtpote quam verberet coruus. Eadem ieiunæ ſemper auiditatis, & querulæ murmurationis ſola aquilarum exanima fert corpora, cæteræ, cum occidere, conſidunt. Ex quibus verbis, & hic locus planus fit, & Græca editio cum Hebræa, atque Latina conciliatur.

34 *Et adiecit Dominus, & locutus eſt Iob.*

35 *Nunquid qui contendit cum Deo tam facile conquieſcit?*

Id eſt, qui Denm audebat ad diſceptandum prouocare, qui fit, vt ab eo tam facile victus taceat? Facilis merito hæc vocatur victoria, quæ ſola commemoratione horum operum Dei conſtat, ſi cõferatur cum illo ſermone, qui de Dei infinitis operibus eſſe poſſet. Ita etiam ad verbum ex Hebræo reddi poteſt, Num contendere cum omnipotente eſt erudire? id eſt eruditio, vt quidam Hebræi interpretantur, hoc eſt ex his, quæ narraui facile cognoſces, nnm ſapienter optaueris cum Deo contendere. Et in hanc ſententiam Græci obſcurius conuertunt μὴ κρίσιν κατὰ ἱκανοῦ κρίνεις; num iudicium cum idoneo iudicas, id eſt, nunquid videtur tibi optaſſe eum in ius educere, qui idoneus, ad reſpondendum tibi ſit? *Vtique qui arguit Deum, debet reſpondere ei,* Id eſt oportet non omnino tacere, ſed aliquid reſpondere eum, qui Deum auſus eſt arguere. Inſultat temeritati Iob, quam ipſe fatetur.

36 *Reſpondens autem Iob Domino, dixit.*

37 *Qui leuiter locutus ſum, reſpondere quid poßum? manum meam ponam ſuper os meum.*

Ita fieri neceſſe eſt Deo arguente, criminave intendente. Vt ille obmutuit, quem arguebat patermilias, qui ad nuptias non ingreſſus eſt cum veſte nuptiali. Qui autem Deo arguente loqui, & re- *Matth. 22.*

ſpondere

ſpondere conatur inſipientior fit, vt Adam factus eſt.

Deo arguente oportet tacere.

35 *Vnum locutus ſum, quod vtinam non dixiſſem, & alterum, quibus vltra non addam.*

Iob peccatū.

Duo dicta ſunt reprehendit, & ſtulta fuiſſe cognoſcit, quæ ponit capite vltimo. Ideo inſipienter locutus ſum, &c. Audi, & ego loquar. Alterum dictum, Interrogabo te, & reſponde mihi. Quæ licet delicta ſint, quod exiguam tantæ maieſtatis reuerentiam præ ſe ferant, tamen mirabile eſt, & quoddam quaſi excellentiſsimæ virtutis prodigium, in tanta rerum acerbitate, tantis amicorum contumelijs vexatum, tantis perditorum viliſsimorumque hominum ignominijs appetitum nihil aliud inſipienter feciſſe, nulla grauiora verba protuliſſe.

CAP. XL.

A *Reſpondens autem Dominus Iob de turbine dixit.*

2 *Accinge ſicut vir lumbos tuos, interrogabo te, & indica mihi.*

3 *Nunquid irritum facies iudicium meum: & condemnabis me, vt tu iuſtificeris?*

4 *Et ſi habes brachium ſicut Deus, & ſi voce ſimili tonas?*

5 *Circunda tibi decorem, & in ſublime erigere, & eſto glorioſus, & ſpecioſis induere veſtibus.*

6 *Diſperge ſuperbos in furore tuo, & reſpiciens omnem arrogantem humilia.*

B 7 *Reſpice cunctos ſuperbos, & confunde eos, & contere impios in loco ſuo.*

8 *Abſconde eos in puluere ſimul, & facies eorum demerge in foueam.*

9 *Et ego confitebor, quod ſaluare te poſsit dextera tua.*

10 *Ecce, Behemoth, quem feci tecum, fœnum quaſi bos comedet.*

11 *Fortitudo eius, & virtus illius in vmbilico ventris eius.*

12 *Stringit caudam ſuam quaſi cedrum, nerui teſticulorum eius perplexi ſunt.*

13 *Oſſa eius velut fiſtulæ æris, cartilago illius quaſi laminæ ferreæ.*

14 *Ipſe eſt principium viarum Dei, qui fecit eum: applicabit gladium eius.*

C 15 *Huic montes herbas ferunt: omnes beſtiæ agri ludent ibi.*

16 *Sub vmbra dormit in ſecreto calami, & in locis humentibus.*

17 *Protegunt vmbræ vmbram eius: circundabunt eum ſalices torrentis.*

18 *Ecce, abſorbebit fluuium, & non mirabitur: & habet fiduciam quod influat Iordanis in os eius.*

In ocu-

19 *In oculis quaſi hamo capiet eum, & in ſudibus perforabit nares eius.*
20 *An extrahere poteris leuiathan hamo, & fune ligabis linguam eius?*
21 *Nunquid pones circulum in naribus eius, aut armilla perforabis maxil lam eius?*
22 *Nunquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia?*
23 *Nunquid feriet tecum pactum, & accipies eum ſeruum ſempiternum?* D
24 *Nunquid illudes ei quaſi aui, aut ligabis eum ancillis tuis?*
25 *Concident eum amici, diuident illum negotiatores?*
26 *Nunquid implebis ſagenas pelle eius, & gurguſtium piſcium capite illius.*
27 *Pone ſuper eum manum tuam: memento belli, nec vltra addas loqui.*
28 *Ecce, ſpes eius fruſtrabitur eum, & videntibus cunctis præcipitabitur.*

1 *Reſpondens autem Dominus Iob de turbine, dixit.*
2 *Accinge ſicut vir lumbos tuos: interrogabo te, & indica mihi.*

Licet Iob fateretur inſipienter ſe eſſe locutum, tamen amplius eũ Deus argumentis vrget, vt penitus ab errore auertat.

3 *Nunquid irritum facies iudicium meum, & condonabis me, vt iuſtificeris.*

Irritum facere iudicium eſt, non rectum fuiſſe oſtendere, quare iudex vel iniquitatis, vel ignorantiæ condemnatur, cum eius iudicium reuocatur. Cũ ergo Iob tam aperte iactaret cupere ſe cum Deo de reddito aduerſus ſe iudicio diſputare, adeoq; cauſæ æquitati confideret, vt Deo dicere non dubitaret, Audi, & ego loquar, interrogabo te, & reſponde mihi. Putare videbatur, ſe Deum in diſputatione victurum: quod ſi faceret, & irritum Dei iudicium ſe eſſe facturum, & eum condemnaturum. Acutiſsime igitur Deus hoc incommodo grauiſsimo vrget eum. Sed minime putandũ eſt Iob id aperte ſenſiſſe, voluiſſeque Deum condemnare, & eius iudicium non rectum fuiſſe oſtendere: eſſet enim hæc impia, nefaria, & ſacrilega cogitatio; cum nulla poſsit in Deo hærere culpa, ac iure ſuo Sathan gloriaretur ſanctum virum atque adeo Deum ipſum à ſe in hoc certamine ſuperatum, quo cum Deo de integerrima ſancti viri pietate certabat. Nec Deus poſtea diceret Eliphaz: non eſtis locuti coram me rectum, ſicut ſeruus meus Iob. Huc accedit, quod cum Iob imperiti tantum ſermonis capite. 38. vt diximus reprehendatur, æquum non eſt tam ſacrilegam, & ſceleratam Iob defenditur.

ci ſen-

ei ſententiam adſcribere. Sed ob eam rem Deus ita argumentatur, quod vnumquodque vel leue peccatum nonnihil de Dei dignitate detrahat, cum ſit contra eius voluntatem; præſertim illud, quod in eo cernebatur, quod Deo vellet aperte reſiſtere, cum æquitas nullo modo reſiſtat ei. Erant igitur imperita verba, licet animus non ita impius eſſet, ſed imperitus, quod non pro dignitate ſuam ſententiam explicaret. Quare Deus argumentatur vrgendo incommodo, vt verba imperita eſſe doceat. Nequaquam vero Iob tantum incōmodum concederet, Quia ob eam rem ſe inſipienter locutum fuiſſe fatebatur, ne ad tantum compelleretur abſurdum: vt iuſtificaretur Deus in ſermonibus ſuis, & vinceret cum iudica-

Pſalm. 50. ret, ſicut dicebat Dauid, Non recte igitur quidam hūc locum explicant dicentes Iob putaſſe Deum iniuſte hæc inferiora adminiſtrare, deque eius prouidentia dubitaſſe.

4 *Et ſi habes brachium ſicut Deus.*

Id eſt, ſi tantam quantam Deus potentiam habes, quod opus erat, ne temerarius videreris, cum eo cupiens contendere. Quæ incommoda ſunt eiuſmodi, quæ Iob penitus non concederet: ſed ex quibus modeſtius loqui diſceret. Quod ſi quiſpiam opinaretur Deum ea de cauſa hæc fuiſſe locutum, quod Iob exiſtimaſſet habere ſe brachium, ſicut Deus habet, & ſimili ſe poſſe voce tonare; eſſet valde temerarius atque ridiculus. Tales etiam habendi ſunt ii, quos ſuperiori verſu confutauimus, & ex hoc cognoſcendum ſimilem huius, ſuperioris verſus eſſe explicationem. *Et ſi voce ſimili tonas.* Id eſt, ſi ſimile edere poteris tonitru, quod Dei vocem in ſcriptura diximus nominari. Ex meteoris enim, vt expoſuimus probat infinitam potentiam ſuam Deus, neque vllum hominem cum eo poſſe conferri.

5 *Circunda tibi decorem, & in ſublime erigere, & eſto glorioſus, & pretioſis induere veſtibus.*

De luce, quæ ab ab ipſo Deo facta eſt, hoc intelligitur, quam de-

Pſal. 103. cus, & veſtimentum Dei vocat Dauid, Domine Deus meus magnificatus es vehementer, confeſsionem, & decorē induiſti amictus lumine, ſicut veſtimento; Quemadmodum igitur ſuperiori verſu ad abſurdum compellens argumentatus eſt, dicens, Si voce ſimili tonas, ita hic *Circunda tibi, &c.* Veluti capite etiam 38. Nunquid poſt ortum tuum, præcepiſti diluculo, & oſtendiſti auroræ locum ſuum & ſicut ibi poſt commemorationem lucis, mox egit de impiorum euerſione, ea de cauſa quam nos in illo loco attulimus, ita & nunc agit ſubiungens.

Lux decus & veſtimentum Dei.

Diſperge

6 *Diſperge ſuperbos in furore tuo, & confunde eos, & reſpiciens omnem arrogantem & humilia.*

Eodem modo argumētatur, id eſt, diſperge, ſi potes, vt ego diſpergo. Sæpe in ſcriptura ſacroſancta Deus vehementer commendatur ex eo, quòd facile poſsit deijcere ſceleratiſsimos homines, qui rerum potiuntur, & regni multarumque diuitiarum gloria valent. Quia difficile quidem ſanctis viris videtur his hominibus poſſe reſiſtere, cum tantæ eis copiæ ſuppetant, cum tot homines eis ad arbitrium parati futuri ſint, cum denique nutu omnia con ſequantur. Sed tamen tam facile Deus eos euertit & labefactat, vt dicat Eſaias, Spiritu labiorum ſuorum interficiet impium, id eſt facillime interficiet, nihil ei vllo modo reſiſtet. Quod valde recreat, & reficit viros bonos, cum inſanam ſuſtinent talium iniuriæ molem. Quòd vertit vulgatus, Diſperge in furore tuo, in Hebræo eſt diſperge עברות hebrot iras tuas. Sed quia eius radix eſt עבר habar, quod eſt tranſire, recte Septuaginta intelligere potuerunt, Tranſeuntes, qua de cauſa, in eandem ſententiam conuerterunt ἀπόστειλον δ' ἀγγέλους ὀργῇ mitte angelos in furore.

Deus ex improborum euerſione cō mendatur.

Eſai. 11.

7 *Reſpice cunctos ſuperbos, & confunde eos, & contere impios in loco ſuo.*

Facile intelligitur pertinere hoc ad id quod dictum eſt. Quod dicit *in loco ſuo*, id eſt, cum maxime florent, & in cælo eſſe videntur; de quibus dicit Sophonias, Diſperierunt omnes inuoluti argento: & viſitabo ſuper viros defixos in fœcibus ſuis.

Sophon. 1.

8 *Abſconde eos in puluere ſimul, & facies eorum demerge in foueam.*

Videtur puluerem, & foueam vocare ſepulcrum, id eſt, interfice ſi potes eos, & merita morte mulcta: Vt etiam dicebat regius vates, Sepulcra eorum domus illorum in æternum. Sicut oues in inferno poſiti ſunt, mors depaſcet eos, auxilium eorum veteraſcet, & in inferno gloria eorum.

Pſal. 48.

9 *Et ego confitebor, quod ſaluare te poſſit dextera tua.*

Id eſt, tunc poteris mecum contendere, & cauſam tuam mihi probare, eris enim Deus. Nam ipſe tantum, Diſpergit ſuperbos mente cordis ſui, deponitq; potentes de ſede, vt ait virgo ſacroſancta.

Luc. 1.

10 *Ecce, Behemoth.*

Quoniam Deus potentiam ſuam eximiam demonſtrauit ex rerum effectione, ex conſeruatione nonnullorum animalium, ex aliorum ampla mirificaque natura, profert nunc duo quorum alter reliquis animalibus terreſtribus, alter marinis magnitudine præſtat. Terreſtre animal eſt Behemot, ſed varia eſt huius nominis explicatio apud interpretes. Nam behemot Hebræis be-

Behemot.

ſtias ſonat, eſt enim plurale nominis בהמה behema beſtia. Quare Græci θηρία beſtias transferunt, ſed reliqua de ſingulari quodam animali dicta eſſe interpretantur. Chaldæus item בעיריא behiraia pecudes conuertit, verbum tamen ſingulare ei tribuit ייכול iecul comedet. Vulgatus ipſum nomen reliquit Hebræum. Aliqui auctores, neque behemot animal terreſtre, neque Leuiathan, de quo ſtatim dicit, marinum animal eſſe opinantur, ſed vtrunque diabolum eſſe intelligunt. Sed cum ea quæ in eorum natura deſcribenda narrantur, plane in animalia conueniant, hanc potius anagogiã eſſe, quàm ipſam hiſtoriam exiſtimandum eſt, recteque Olympiodorus ait, πολλοὶ περὶ τοῦ διαβόλου εἰρῆσθαι νομίζουσι κατ' ἀναγωγὴν ἐκλαμβάνοντες. δεῖ δὲ πρότερον ἱστορίας ἐπιμεληθῆναι καὶ τότε ἐπὶ τὸν ἀκροατὴν ὀφελεῖν καὶ ἐκ τῆς ἀναγωγῆς μὴ παριδεῖν, multi de diabolo hæc dicta eſſe credunt per anagogiam. Oportet autem primum hiſtoriæ rationem ducere, & deinde auditori prodeſſe minime neglecta anagogia. Quare Hebræis, & multis Latinis, & Græcis auctoribus Behemot eſt. Elephas. Quod ita vocari dicunt Hebræi, quia propter magnitudinem corporis, & virium, multarum beſtiarum loco ſit, vel forte quod gregatim ambulet, ſicut pecus, & pecora idem fere ſunt, cui nos ſententiæ ſubſcribentes, quæ de Behemot hic dicuntur, de elephanto declarabimus; diabolo vero ſatis copioſe ea Gregorius aſsignat. Septuaginta tamen auctores plane in hoc loco vertendo ad allegoriã deflectunt, vt ſuo loco notauimus. Quare multam habet auctoritatem huius loci allegoria. *Ecce Behemot quem feci tecum.* Id eſt, vt eſſet tecum, tibique inſeruiret, vſui enim elephanti hominibus ſunt, facile enim manſueſcunt, ait Ariſt. de animalib. li. 1. c. 10. Vel quem feci tecum quia eodem ſexto die homo cum reliquis animalibus terreſtibus factus eſt. Fœnum quaſi bos comedet. Eodem enim paſtu quo equi, & muli veſcũtur, ait Ariſt. li. 8. c. 9. de anim. terrã etiã, & lapides interdũ deuorant, adeo vt ſi terra frequenter vtantur, nullo eis incommodo ſit eodem auctore li. 8. c. 26. Truncos vero pro cibo habent gratiſsimo ait Plinius in hiſtoria naturali li. 8. c. 10.

Elephas.

11 *Fortitudo eius in lumbis eius.*

Quia duriſsimum dorſo tergus elephãtus habet, vt auctor eſt Plinius lib. 8. c. 10. *& virtus illius in vmbil co ventris eius.* At idem auctor eodem loco narrat ventres habere molles. Quare aliqui opinantur, de virtute generandi eſſe intelligendum, de qua ſequenti verſu agit, membra deſcribens genitalia. Vel forte intelligendum eſt ventres habere molles ſi cum reliqua cute comparentur, per

ſe ta-

ſe tamen duriſsimos eſſe, cum machinas ingentes, turresque li-
gneas hominum plenas dorſo ferāt duris cingulis alligatas, quas
niſi venter eſſet duriſsimus, ferre non poſſent.

12 *Stringit caudam ſuam quaſi cedrum.*

Id eſt, eriget vel eleuabit eam. Ita quidam Hebræus exponit, Alij
vero, Mouet eam: exiſtimantque צ tſadic eſſe loco ז zain in verbo
יחפץ iahapets, quòd valde inſolens ſit hæc eius ſignificatio, cum
proprie velle ſignificet; cum zain vero mouere ſignificat. Sunt
autem literæ eiuſdem fere prolationis, quare vna pro altera poni
potuit, vt non ſemel in hoc libro obſeruauimus ex verſione Se-
ptuaginta virorum. Sed in eo non leuis difficultas eſt, quòd ele-
phanti cauda non adeo magna eſt, vt cum cedro comparari poſ-
ſit. Scribit enim Plinius nullo ei eſſe præſidio ad muſcas arcen- *Lib.8.c.10*
das, ex quo breuis eſſe intelligitur. Quare quidam non de cauda,
ſed de membro genitali hæc dici ſcribit. At זנב zanab non niſi *Dean.lib.2.*
caudam Hebræis declarat, tum quod membrū genitale elephan- *c.1.*
ti paruum breueque eſſe tradit Ariſt. lib.2. Neque pro corporis
magnitudine. Quare de cauda intelligendum eſſe exiſtimo, vt cō-
paret cedro non magnitudinem, ſed fortitudinem, id eſt, fortis
erecta, ſicut cedrus eſt, *Nerui teſticulorum eius perplexi ſunt.* Id eſt,
multis neruis implicati atque inter ſe connexi, habet tamen eos
non foris conſpicuos, vt narrat Ariſt. ſed intus circa renes con- *Lib.2.c.1.*
ditos. *& li.3.c.1.*

13 *Oſſa eius velut fiſtulæ æris.*

Id eſt, fortiſsima ſunt. *Cartilago illius quaſi lamina ferrea.* Cartilagi-
nem vocat neruos quibus oſſa oſsibus in iuncturis alligātur, quæ
oſsium naturam imitatur, & ob eam rem oſſa ab Hebræis vocan-
tur: nam quod cartilaginem vertit in Hebræo eſt גרמיו geramau
oſſa eius, & ita plerique hic vertendum exiſtimant. Sed mihi cer-
te placet noſtra verſio, neque enim neceſſe eſt eandem ſentētiam
bis eodem verſu poni.

14 *Ipſe eſt principium viarum Dei.*

Id eſt, ipſe eſt omnium animalium à Deo factorum maximum, vt
teſtatur Plinius lib.8.cap.1. qua dicendi phraſi vſus eſt Iacob, Ru
ben primogenitus meus tu fortitudo mea, & principium doloris *Gene. 49.*
mei. *Qui fecit eum: applicabit gladium eius.* Id eſt tanta eius vis, & for-
titudo eſt, vt à Deo tātum interfici poſſe videatur. Hoſtes tamen
infeſtiſsimi ſunt ei rhinoceros, & draco, cum quibus implacabile
bellum gerit, ſed maxime cum draconibus in India à quibus mul
ti elephanti occiduntur, quòd eorum ſanguinem vehementer ap-
petant, vt Plinius auctor eſt lib.8.c.11. & ca.20. Hoc loco Septua-

ginta interpretes aperte allegoriam amplectuntur: nam horum verborum loco ipſi dicunt πεποιημένον ἐγκαταπαίζεσθαι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ factum, vt illudatur ab angelis eius. Angeli enim diabolum coercent, cum eoque ſemper bellum gerunt. vt Ioannes docet in Apocalypſi, Factum eſt prelium magnum in cælo: Michael, & angeli eius præliabantur cum dracone. Cælum hic eſt cælorum regnum, ideſt, Eccleſia.

Apoc. 12.

15 *Huic montes herbas ferunt: omnes beſtiæ agri ludent ibi.*

Id eſt, elephantus non eſt beſtia ſanguinaria, neque alijs beſtijs infeſta eſt: non enim carnibus, ſed herbis veſcitur: quare reliquæ beſtiæ minime eum fugiunt, ſed coram eo ſecure ludunt. Adeo vt Plinius ſcribat lib. 8. c. 7. Huius animalis tanta narratur clementia contra minus valida, vt in grege pecudum concurrentia manu dimoneat, ne quod obterat imprudens, neque niſi laceſsiti noceant, ideoque gregatim ſemper ambulant. Hunc etiam verſum ita Græci per anagogiam explicant ἐπελθὼν δ' ἐπὶ τ' ὄρος ἀκρότομον ἐποίησε χαρμονὴν ἐν τῷ ταρτάρῳ accedens ad montem prærruptum, gaudiũ attulit quadrupedibus in tartaro. Mons multa in ſacroſancta ſcriptura declarare hoc loco multis docet Gregorius. Declarat enim Chriſtum Saluatorem, eccleſiam, teſtamentum Dei, angelum apoſtatam, quemlibet hæreticum, apoſtolorum, & prophetarum celſitudinem. Sed hic Græcis placuit eccleſiam eſſe, quam diabolus inuadens belloque teterrimo tentans multam tartarorum regnis lætitiam attulit, quia magnam eius partem euertit atque vaſtauit, multis hominibus Chriſtianis æterna morte mulctatis, & in tartari cuſtodiam traditis, Ecce draco magnus, &c. Et cauda eius trahebat tertiam partem ſtellarum cæli, & miſit eas in terram, ait Ioannes in Apocalypſi. Cælum autem eſt eccleſia; ſtellæ ſunt multi eius Chriſtiani; quibus Sathã, qui eſt draco, fraudi maximæ fuit. Quare magnam alijs quadrupedibus, id eſt, cæteris ſuis ſatellitibus lætitiam attulit, quia nihil maiori ſtudio quærunt, quàm vt eccleſiam Dei labefactent.

Mons multa ſignificat.

Apoc. 12.

16 *Sub vmbra dormit in ſecreto calami, & in locis humentibus.*

17 *Protegunt vmbræ vmbram eius, circundabunt eum ſalices torrentis.*

Loca deſcribit in quibus elephanti verſari ſolent. amant enim amnes, & circa fluuios vagantur, licet natare propter corporis magnitudinem non poſsint, vt ait Plinius lib. 8. ca. 10. Et ob eam rem ijs locis delectantur, quòd vehementer ſiti vrgeatur, vt ſequenti verſu declarat. Quidam non indocte hi duo verſus per interrogationem legendos eſſe credunt negatione ſoluendam id eſt, nunquid in ſecreto calami eſſe poteſt, aut eius vmbram vm-

bræ

bræ protegent,aut circundabunt eum ſalices torrentis? Minime quidem,cum tanta ſit corporis vaſtitate.

18 *Ecce, abſorbebit fluuium, & non mirabitur: & habet fiduciam quod influat Iordanis in os eius.*

Hoc dicit,quia multum vno hauſtu bibit, ſic vt videatur fluuium haurire velle.Quantum enim elephanti bibant, docet Ariſto.lib. 8.c.19.de animalibus dicens.Iam quidam amphoras aquæ menſuræ Macedonicæ quatuordecim eodem hauſit potu, & rurſus à meridie eiuſdem diei octo.Vini etiam vſu frequenti quinque Mares.Quæ menſura heminas continet ſex, Quod dicit, *Et non mirabitur*, id eſt, Licet fluuium abſorbeat, non multa ei aqua videbitur.In Hebræo ad verbum eſt, Non feſtinabit quam feſtinationẽ mirationem vulgatus ſenſit. Eam tamen ita Græci interpretati ſunt ἐὰν γένηται πλημμύρα οὐ μὴ αἰσθηθῇ ſi fuerit inundatio, non ſentiet. Intellexerunt enim verbi יעשק iahaſac, quod proprie eſt occupare,eſſe non elaphantem,ſed fluuium, in hanc rationem,Si fluuius occupauerit elephantum, inundatione ſcilicet, non ſentiet ipſe, quia totum licet inundet, hauriet. magna hyperbolæ: Vulgatus autem verbi ſuppoſitum elephantum eſſe voluit,qua de cauſa abſorbebit fluuium, tranſtulit. Illud autem non *mirabitur*, quod in Hebræo eſſe diximus, Non feſtinabit,ita alij interpretantur, Securus bibet,nullum timebit, cum adeo ille viribus valeat.

19 *In oculis quaſi hamo capiet eum.*

Pertinet ad ſignificandum,quanta auiditate bibat elephantus,id eſt,ſic auidus, & ſitibũdus ad fluuium accedit, vt naſum vſque ad oculos amne demergat,ſic vt vel ipſis oculis fluuium haurire velle videatur,& quaſi hamo capere. Forte *quaſi hamo* poſuit vulgatus,licet in Hebræo non ſit,quod nonnihil bibere volens promuſcidem retorqueat ſic, vt totus naſus ab oculis hami figuram referat,quem cum totum mergat, quaſi hamo capere velle fluuium videtur. Poteſt ita apte explicari vulgatus. Eſt igitur potius pie explanandus, quàm temere reijciendus, vt à quodam Hebræolo hoc loco reijcitur. *& in ſudibus perforabit nares eius*. Id eſt,ipſe fluuius lapillis ſcrupuliſve,qui in eius fundo ſunt,ledet eius naſum. Vt ita indicet ad profundum vſque naſum immergere propter bibendi cupiditatem.

20 *An extrahere poteris leuiathan hamo.*

Licet per allegoriam Leuiathan diabolus eſſe declaretur copioſeque hanc expoſitionem Gregorius perſequatur: literaliter tamen, & hiſtorice cete eſt: ex cuius magnitudine, & immanitate Deus ſuam potentiam probat, ſicut hactenus ex alijs animalibus *Leuiathan.*

 pro-

probauit, quæ bellua tam admirabilis eſt, vt licet ſimul cum alijs infinitis piſcibus, & auibus, quinto die à Deo facta fuerit, eius tamen ſingularis mentio fit, Creauit cete grandia, & omnem animam viuentem atque motabilem, quam produxerant aquæ in ſpecies ſuas. Ex quo, & ex eò, quod cete grandia vocentur, non leuis coniectura eſt vaſtiſsimam hanc beſtiam eſſe, aptioremque cæteris alijs ad Dei probandam potentiam; & forte ob eam rem vltimo loco ponitur, vt docent rhetores firmiſsimum argumentum eſſe ponendum. De huius autem belluæ magnitudine multa, & mirabilia quidem à teſtibus ocularis narrantur. Olaus in primis in hiſtoria ſua ea tradit, quæ vix poſſent, niſi tanti viri teſtimonio credi. Narrantur naues vna cum viris ab hac beſtia deuoratæ. Et quando eminet è mari inſtar inſulæ eſſe. Scribit etiam Plinius lib. 32. Cetos ſexcentorum pedum longitudinis, & trecentorum ſexaginta latitudinis in flumen Arabiæ intraſſe. Eius multa in ſcriptura mentio fit, vocaturque Leuiathan, cete, draco. *An extrahere poteris Leuiathan hamo?* Id eſt, non poteris tantum piſcem, capere ſicut alij capiuntur, quia longe robore, & magnitudine alijs piſcibus eminet. In hacque vſque ad finem capitis perſiſtit ſententia, numeratis ſingulis rationibus quibus piſces capiuntur, aut captis homines vtuntur, vt aperte docet, neque hamo, neque retibus, neque vllo denique modo hanc beſtiam à quopiam ſingulari homine capi poſſe. Quod ſi capi à piſcatoribus experiamur: id autem fit facta multorum hominum manu, tanquam ad ciuitatem quandam expugnandam, qui telis eam ſimul iaculiſque appetunt. Quod non impedit, quo minus verum ſit, quod hic dicitur eam capi ſicut alios piſces non poſſe; ad quod amplificandum pertinent, quæ ſequuntur. *& fune ligabis linguam eius?*

Geneſ. 1.

Cete.

21 *Nunquid pones circulum in naribus eius?*

Vt nonnullis animalibus imponitur ad ea regenda. Quidam hamum eſſe arbitrantur. *Aut armilla perforabis maxillam eius?* Dicunt Hebræi ſpinam eſſe, qua perforant piſcatores piſcium maxillas.

22 *Nunquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia?*

Vt res infirmæ fortioribus cedentes facere ſolent: minime vero; cum ipſa fortiſsima ſit.

23 *Nunquid feriet tecum pactum, & accipies eum ſeruum ſempiternum?*

Sicut multa animalia hominibus quandiu viuunt ſeruiunt, vt eis paſtum, & victum ſubminiſtrent. deſcriptio enim eſt cicurum animalium.

Nun-

24 *Nunquid illudes ei quaſi aui, ant ligabis eum ancillis tuis?*
Id eſt, ſi non fœdere ac pacto, anne filo tenebis eam, vt paſſeres ad ludendum tenentur à pueris.
25 *Concident eum amici, diuident illum negotiatores?*
Id quod alijs piſcibus captis fieri ſolet.
26 *Nunquid implebis ſagenas pelle eius, & gurguſtium piſcium capite illius.*
Gurguſtiũ eſt fiſcella, qua piſces piſcatores ſeruant: ita hunc verſum etiam quidam Hebræi explicant, licet alijs ſecus videatur, omnes tamen in eandem recidunt ſententiam.
27 *Pone ſuper eum manum tuam: memento belli, nec vltra addas loqui.*
Id eſt, ſi temerarius eam auſus fueris bello tentare, aut imprudẽs in eam incurriſti, memento, quòd truculentiſsima, & ſæuiſsima ſit, vt te reprimas, & eam miſſam facies. Nam qui ſecus fecerit.
28 *Ecce, ſpes eius fruſtrabitur eum.*
Id eſt, ſpe fruſtrabitur ea quam habuerat eam capiendi. *& videntibus cunctis præcipitabitur.* Id eſt, à beſtia obrutus opprimetur. Poteſt etiam ex Hebræo verti, Ad eius aſpectum in fugam conuertetur. Id eſt, conſpecta beſtiæ ſæua immanitate animo conſternatus ſe in fugam conijciet.

CAP. XLI.

NOn quaſi crudelis ſuſcitabo eum: quis enim reſiſtere poteſt vultui meo? A
2 *Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? omnia quæ ſub cælo ſunt, mea ſunt.*
3 *Non parcam ei, & verbis potentibus, & ad deprecandum compoſitis.*
4 *Quis reuelabit faciem indumenti eius? & medium oris eius quis intrabit?*
5 *Portas vultus eius quis aperiet? per gyrum dentium eius formido.*
6 *Corpus illius quaſi ſcuta fuſilia, compactum ſquãmis ſe prementibus.*
7 *Vna vni coniungitur, & ne ſpiraculum quidem incedit per eas.*
8 *Vna alteri adhærebit, & tenentes ſe nequaquam ſeparabuntur.*
9 *Sternutatio eius ſplendor ignis, & oculi eius, vt palpebræ diluculi.*
10 *De ore eius lampades procedunt, ſicut tedæ ignis accenſæ.* B
11 *De naribus eius procedit fumus, ſicut ollæ ſuccenſæ atque feruentis.*
12 *Halitus eius prunas ardere facit, & flamma de ore eius egreditur.*
13 *In collo eius morabitur fortitudo, & faciem eius præcedit egeſtas.*

14 *Membra carnium eius cohærentia ſibi: mittet contra eum flumina, & ad locum alium non ferentur.*

C 15 *Cor eius indurabitur tanquam lapis, & ſtringetur quaſi malleatoris incus.*

16 *Cum ſublatus fuerit, timebunt angeli, & territi purgabuntur.*

17 *Cum apprehenderit eum gladius, ſubſiſtere non poterit neque haſta, neque thorax.*

18 *Reputabit enim quaſi paleas ferrum, & quaſi lignum putridum æs.*

19 *Non fugabit eum vir ſagittarius in ſtipulam verſi ſunt ei lapides fundæ.*

D 20 *Quaſi ſtipulam æſtimabit malleum, & deridebit vibrantem haſtam.*

21 *Sub ipſo erunt radij ſolis, & ſternet ſibi aurum quaſi lutum.*

22 *Feruеſcere faciet quaſi ollam, profundum mare: & ponet quaſi cum vnguenta bulliunt.*

23 *Poſt eum lucebit ſemita, æſtimabit abyſſum quaſi ſeneſcentem.*

24 *Non eſt ſuper terram poteſtas quæ comparetur ei, qui factus eſt vt nullum timeret.*

25 *Omne ſublime videt, ipſe eſt rex ſuper vniuerſos filios ſuperbiæ.*

1 *Non quaſi crudelis ſuſcitabo eum.*

Id eſt, non crudelis, ſed potentiſsimus haberi debeo, quod beſtiã tam immanem, & cui nemo reſiſtere poſsit fecerim. Sed quod *Suſcitabo*, vertit in Hebræo eſt in tertia perſona. *Suſcitabit*, Quare ita ab Hebræis explicatur, Nemo ſibi tam crudelis erit, qui hanc beſtiam ſuſcitare, & bello laceſſere audeat. Sed cum nota primæ, & tertiæ perſonæ ſint litteræ quieſcentes altera pro altera, vel obrepere poteſt, vel exiſtimari poteſt obrepſiſſe, præſertim cum ea quæ ſequuntur ad primam perſonam pertineant. *Quis enim reſiſtere poteſt vultui meo?* Is Deo reſiſtere velle videtur, qui res eius quas fortiores ipſe, & validiores fecit, vincere ſe poſſe putat. qui igitur tam crudelis ſibi, & temerarius fuerit, vt cum tam vaſta beſtia certare velit, cum Deo etiam certare & eius velle mutare conſilium videtur. Quare ſapientis ſemper habitum eſt cedere tempori, & ei hoſti, quem Deus potentiorem fecit, & victurum eſſe decreuit. Quod eſt maxime animaduertendum, & quod multis docet Hieremias, vt eius locum ſtatim citabimus.

Cedere tempori.

Græci autem aliam hoc loco, ſed contextui aptam ſentētiam reddiderunt οὐ δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις τεθαύμακας; nonne ea, quæ dixi admiratus es? Id eſt, ea quæ dixi de huius beſtiæ robore, & vaſtitate. Deinde addunt ea, quæ id quod hoc loco animaduertendum eſſe diximus, valde illuſtrat οὐ δὲ δέδοικας, ὅτι ἡτοίμαςαι μοι non times; cum à me comparatus ſit; id eſt, quem ego comparaui, vt alijs timorem incuteret? Eſt enim valde temerarium non timere, quod Deus timendum eſſe voluerit.

2 *Et quis ante dedit mihi, vt reddam ei? omnia quæ ſub cælo ſunt, mea ſunt.*

Acutiſsimam reddit rationem, cur poſsit vires atque potentiam, cui voluerit præſtare, ſic vt nemo poſsit eius rei vires infringere, quam ipſe validiorem eſſe voluit. Quia cum ſit auctor bonorum omnium, ſie vt nemini, ſi ſummo iure agatur, gratiam vllam aut beneficium debeat, iure ſuo poteſt bona, cui voluerit pro arbitratu ſuo tribuere, ſic vt nulli iniuriam faciat, nec crudelis, vt tranſtulit vulgatus, ſed bonus, & diues iudicari debeat. Probat autem illud, quod nemini gratiam, ſi ſummo iure agatur, aut vllum beneficium debeat. Nam tunc deberet ſi aliquod prius ab alio, quam ipſe daret, accepiſſet beneficium. Nemo autem eſt, qui vllum poſſit Deo prius beneficium conferre. Et id ſignificat dicēs, Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? Probat autem fieri non poſse, vt quiſpiam ei prius aliquid det, quid enim daret? Cū omnia quæ ſub cælo ſunt eius ſint. Nihil igitur reliquum vlli eſt, quod Deo præſſet. Cum igitur ſua omnia ſint, nihilque vlli debeat, poteſt bono quocunque quem ſibi placuerit, augere. Eritque temerarius, & inſanus, qui hoc eius conſilium voluerit impedire: cuius enim præſidio, aut qua re nixus impediet, ſi res omnes, quæ ſub cælo sūt, Dei ſunt? Quare cum voluerit ipſe vires tantas, magnitudinem tantā, ceto ſuppeditare; temerarius erit, qui eum incitauerit, aut qui Deum crudelem, quod eum talem fecerit iudicauerit. Quod argumentum copioſe tractat Hieremias. Monens regem Iuda, & populum eius, ne Nabuchodonor reſiſtat, ſed ei manus det. Ego feci (ait verbis Dei) terram, & homines, & iumenta, quæ ſunt ſuper faciē terræ, &c. In fortitudine mea magna. Et brachio meo extento dedi eam ei, qui placuit in oculis meis, Et nunc itaque ego dedi omnes terras iſtas in manu Nabuchodonoſor, &c. Gens autem, & regnum, quod non ſeruierit Nabuchodonor, &c. In gladio, & fame, & peſte viſitabo ſuper gentem illam. Vos ergo nolite audire prophetas veſtros, &c. Qui dicunt vobis nō ſeruietis regi Babylonis. Quia mendacium prophetant vobis,

Deus nulli debet ſi ſummo iure agatur.

Non

3 *Non parcam ei, & verbis potentibus, & ad deprecandum compoſitis.*

Hoc poteſt referri vel ad cetum, vel ad eum de quo ſuperiori verſu interrogauit, Quis ante dedit mihi? Si ad cetum, hanc habet ſententiam, Licet alijs terrori ſit, ego tamen ita eum conſtringo, atque coerceo, vt nullis minis, quæ vocat verba potentia nullis precibus quas vocat verba ad deprecandum compoſita, interitum aut aliud detrimentum, quod ego ei afferre voluero, vitare poſsit. Si ad eum, de quo dixit, Quis ante dedit mihi? ita poteſt explanari, Non alia me cum eo ratione geram, quàm cum alijs rebus à me factis; vt quæram verba, & preces, quæ valeant eius animum inclinare ad beneficium mihi præſtandum; quaſi paucis diceret, Nemo talis reperietur. Hanc videnter Græci ſententiam ſignificaſſe. Nam ita transferunt οὐ σιωπήσομαι δι᾽ αὐτὸν καὶ λόγοις δυνάμεως ἐλεήσει τὸν ἴσον αὐτῷ. Non tacebo propter ipſum, & verbis potētiæ miſerebitur ęquali ſuis. Sed vtraque difficilior eſt verſio, cum in Hebræo facilis ſententia; ſit ita enim verbum de verbo Hebræa reddi poſſunt, Non tacebo membra eius, & verbum fortitudinis eius, & gratiam diſpoſitionis eius. Vt reuertatur ad deſcribendum ceti magnitudinem, & fortitudinem ex ſingulis eius partibus atque membris, vt multa eius reliquo capite membra perſequitur.

4 *Quis reuelabit faciem indumenti eius.*

Rectius mihi explicari videtur, ſi faciem indumenti pellem eius eſſe dicamus, quàm vt quidam Hebræus dicit, profundum maris, in quo interdum eſſe ſolet, id eſt, Quis pellem ei audebit detrahere, vel minima ex parte, *Et medium oris eius quis intrabit?* Id eſt, vt ei frænum inijciat ad eam reprimendam, & in quod voluerit latus conuertendam. In Hebræo enim ad verbum eſt, quis ad eam cum duplicato freno accedit? id eſt, fortiſsimo, Græci vertūt εἰς δὲ πτύξιν θώρακος αὐτοῦ τίς ἂν εἰσέλθῃ; in rugā pectoris eius quis intrabit? Quæ ſententiæ licet variæ videantur, ad eundem tamen finem ſpectāt, vt beſtiæ vaſtitatem, & immanitatē deſcribat. Quare nihil refert, vtrum hoc vel illo modo dicatur, ſi vterque modus, & verus, & aptus eſt, & in beſtiam eandem cadat.

5 *Portas vultus eius, quis aperiet?*

Mandibulam ſuperiorem, & inferiorem portas appellat vultus eius. *Per gyrum dentium eius formido,* Id eſt, cum tam terribili dentiū vi armatæ ſint.

6 *Corpus illis quaſi ſcuta, fuſilia compactum ſquamis ſe prementibus.*
Ideſt corpus eius validiſsimis ſquãmis rectum eſt. Appellat autẽ ſquammas ſcuta, quia magnæ ſunt.
7 *Vna vni coniungitur, & ne ſpiraculum quidem incedit per eas.*
8 *Vna alteri adhærebit, & tenentes ſe nequaquam ſeparabuntur.*
Id eſt, firmiter ſquãmæ compactæ, & coniunctæ ſunt inter ſe.
9 *Sternutio eius ſplendor ignis.*
Id eſt, vehementi motu ſternutationis eius excitatur ignis: ſicut cum duo lapides fortiter inter ſe concutiuntur. *Oculi eius palpebræ diluculi.* Id eſt, eius oculi propter nimiam magnitudinem longe lucent. Huiuſmodi ceti in Oceano boreali potiſsimum reperiuntur, quibus locis adeo de nocte eorum oculi ſplendere narrantur, vt illorum indicio nautæ eos declinent.
10 *De ore eius lampades procedunt, ſicut tedæ ignis accenſæ.*
11 *De naribus eius procedit fumus, ſicut ollæ ſuccenſæ atque feruentis.*
12 *Halitus eius prunas ardere facit, & flamma de ore eius egreditur.*
Hæc in eius ſternutatione in primis videri opinor.
13 *In collo eius morabitur fortitudo.*
Id eſt, collo eſt fortiſsimo. *Et faciem eius præcedit egeſtas.* Id eſt ſiue piſces alios ſiue naues ſiue loca quæcũque inuadat, omnia vaſtat, & perdit. In eandem ſententiam in Hebræo ad verbum dici opinor, Coram illo lætabitur dolor. Quia res multas incurſabit. Licet aliter alij interpretentur: in noſtram tamen rationem à Græcis exponitur, ἔμπροσθεν αὐτοῦ τρέχει ἀπώλεια coram eo currit perditio.
14 *Membra carnium eius cohærentia ſibi.*
Id eſt, ſolida ſunt *Mittet contra eum fulmina, & ad locum alium non ferentur.* Ex Hebræo ad verbum ita facilius conuerti poteſt, Roboratæ ſunt in eo, non mouebitur, id eſt, Carnes eius duræ & robuſtæ ſunt. Sed quod vertit vulgatus *Mittet contra eum fulmina.* In alijs correctiſsimis exemplis vulgatæ editionis eſt flumina, quam veriorem lectionem eſſe arbitror: quia id Hebræa verba etiam ſonare videntur, Nam quod nos, Roboratæ ſunt, conuertimus in Hebræo eſt יצוק iatſuc, quod verbum, & roborare, & fundere declarat, hanc ſignificationem amplexus eſt vulgatus, & ob eã rem mittere flumina transfert, & Septuaginta viri traduxerunt καταχέει ἐπ' αὐτῷ effundet in eum. Illud autem, Ad locum alium non ferentur, periphraſis eſt eius, quod nos, & ſeptuaginta, Non mouebitur, cõuertimus. Significat ergo vulgatus, tantam vim vaſtitatem, & magnitudinem eſſe beſtiæ, vt flumini ſi opponatur, eius curſum ſiſtere poſſe videatur.

15 *Cor eius indurabitur tanquam lapis, & ſtringetur quaſi malleatoris incus.*

Id eſt, robuſtum & firmum eſt.

16 *Cum ſublatus fuerit, timebunt angeli.*

Id eſt, fortes, ſi emineat è mari eum videntes timebunt. Nā quòd *Angeli*, traducit in Hebræo eſt אלים elim, quod proprie fortes ſignificat. Ex hoc fit, vt plerunque Deos in ſcriptura declaret, qua propter angelos vulgatus traducit, in eám quam expoſuimus rationem, in eandem Græci timor θηρίοις τετράποσιν beſtijs quadrupedibus, Planius Chaldæus תקיפאר taciphara fortes. *Et territi purgabuntur.* Id eſt, ſe peccaſſe fatebuntur, Dei auxilium implorantes, peccatum ſuum expiabunt. Periphraſis eorum eſt, qui vehemēter timent: nam חטא hata, & peccare ſignificat, & in coniugatione Hiphael, in qua hic eſt, peccatum expiare. Valde autem inſolēs eorum mihi videtur expoſitio, qui, Soluetur illius aluus præ metu, exponunt. Quod Territi vero conuertit, in Hebræo eſt ad verbum, Propter contritiones, quas timores eſſe optime vulgato interpreti viſum eſt, Sed alij fluctuum contritiones eſſe arbitrantur in hanc ſententiam, Non ſolum hac beſtia inſpecta timebunt, ſed etiam ſi magnos quos natans commouet fluctus, videāt, nam poſt pauca horum fluctuum mentionem facit.

17 *Cum apprehenderit eam gladius, ſubſiſtere non poterit, neque haſta, neque thorax.*

Id eſt nullus gladius, nulla coniecta tela in eius hærebunt corpore, cum tam fortibus ſquammis armatum ſit.

18 *Reputabit enim quaſi paleas ferrum, & quaſi lignum putridum, æs.*

Quia non magis ære aut ferro configi poterit, quam paleis, & ligno putrido. Ex quo bene intelligitur, quod ſequitur.

19 *Non fugabit eum vir ſagittarius, in ſtipulam verſi ſunt ei lapides fundæ.*

20 *Quaſi ſtipulam æſtimauit malleum, & deridebit vibrantem haſtam.*

Quia neque lapides fundæ, neque malleus, neque vibrans haſta ei vllo modo nocere poterunt.

21 *Sub ipſo erunt radij ſolis.*

Id eſt, tanta eius vaſtitas eſt, vt vmbram longiſsimam tanquam mons altiſsimus effundat. Sic vt radij ſolis longo non penetrent interuallo. Sed quod *radij* vertit in Hebræo eſt חדודי hadude, quod proprie acuta ſignificat. Item quod *ſolis* transfert, eſt in Hebræo חרש heres, quod ſolem & teſtam ſignificat: illam ſignificationem vulgatus ſecutus recte acuta ſolis intelligere potuit, quæ ſunt radij ſolis. Quidam Hebræus margaritas intelligit ſplendidas, ſicut

ſol.

ſol. Sed omnes fere Hebræi alteram eius ſignificationem intelligunt, in hanc partem hæc verba accipientes, Sub ipſo erunt teſtæ acutæ. Cohæretque cum eo, quod dixerat quaſi ſtipulam æſtimabit malleum, &c. Vt hoc etiam declaret, quàm dura cutis eius ſit, quia pauimentum vbi iacet, licet ſtratum ſit teſtis, vel lapidibus acutis, eas tamen non ſentit, neque ei vllo modo nocent, quã ſententiam Græci expreſſerunt ita vertẽtes ἡ στρωμνὴ αὐτοῦ ὀβελίσκοι ὀξεῖς ſtratum eius obeliſci acuti. Et Chaldæus תחותוי פרידין דחדדין tehotoi peridin dehadedin ſub ipſo lapilli acuti. *Et ſternit ſibi aurum* A
quaſi lutum. Id eſt, vel venas aureas, vel arenam auream, aut lapillos, vel merces aureas ex fractis nauibus, quæ licet duræ ſint, vel in pretio habeantur, ei tamen, & leues, & viles tanquam lutum ſunt. Veruntamen, quod vertit aurum, eſt in Hebræo חרוץ haruts, quod tribulum, vel acutum ſignificat. Quare poteſt etiam tranſferri, ſternet ſibi tribulum, aut rem acutam tanquam lutum, vt in eandem ſententiam dicatur, qua primum, vt ſecundo modo à nobis expoſitum eſt. Sed Græci, & Chaldæus aurum, ſicut vulgatus interpres reddit.

22 *Ferueſcere faciet quaſi ollam, profundum mare: & ponet quaſi cum vnguenta bulliunt.*

23 *Poſt eum lucebit ſemita, æſtimabit abyſſum quaſi ſeneſcentem.*

Ideſt, hac beſtia natante, tanto feruet æſtu pelagus, vt tanquam vnguentorum olla iuxta ignem ebullire videatur, tantaque ſpuma fluctuum agitatione cogitur, vt mare caneſcere videatur. Vel cum ferueſcere, & ebullire dicit profundũ, alludit ad eam aquã, quam expellit per canalem, quam habet in capite.

24 *Non eſt ſuper terram poteſtas quæ comparetur ei.*

Concludit, quod multis in fine ſuperioris capitis, & in principio huius propoſuerat, non eſſe vlla ratione cum ceto certandum, ſed cedendum eſſe ei, qui ſibi crudelis, & temerarius non fuerit. Quia nulla (ait) eſt in terra potentia, quæ cum ea poſſit cõparari. Qua de cauſa melior hæc mihi videtur expoſitio, quàm eorum, qui exponunt, Non eſt imperium eius ſuper terram, ſed ſuper mare. Quòd משל maſal non modo ſimile, quod ſignificauit vulgatus interpres vertens, Poteſtas quæ comparetur ei, ſed etiam imperium Hebræis indicat. Probat etiam expoſitionem noſtram id quod ſequitur, *Quia factus eſt, vt nullum timeret, omne ſublime vidit.* Id eſt, res omnes, quæ egregiæ, & inſignes robore & magnitudine habentur, deſpicit ſub ſe poſitas, & ſe inferiores. Vt cauſa hoc verſu reddatur, cur nullum timeat, ad quod pertinet, quod ſequitur, *Ipſe eſt rex ſuper vniuerſos filios ſuperbiæ.* Id eſt, res omnes

validas,

validas,& potentes vincit.Græci conuertunt ἀυτὸς δὲ βαϲιλεὺς
πάντων ἐν τοῖς ὕδασιν ipſe rex omnium,quæ ſub aquis ſunt.

CAP. XLII.

A RESpondens autem Iob Domino, dixit.
2 Scio quia omnia potes & nulla te latet cogitatio.
3 Quis eſt iſte,qui celat conſilium abſque ſcientia? ideo inſipienter locu-
tus ſum,& quæ vltra modum excederent ſcientiam meam.
4 Audi,& ego loquar:interrogabo te,& oſtende mihi.
5 Auditu auris audiui te,nunc autem oculus meus videt te.
6 Idcirco ipſe me reprehendo, & ago pænitentiam in fauilla, & ci-
nere.
B 7 Poſtquam autem locutus eſt Dominus verba hæc ad Iob,dixit ad Eli-
phaz Themanitem,Iratus eſt furor meus in te,& in duos amicos tuos,
quoniam non eſtis locuti coram me rectum,ſicut ſeruus meus Iob:
8 Sumite ergo vobis ſeptem tauros,& ſeptem arietes, & ite ad ſeruum
meum Iob, & offerte holocauſtum pro vobis: Iob autem ſeruus meus
orabit pro vobis,& faciem eius ſuſcipiam,vt non vobis imputetur ſtul
titia,neque enim locuti eſtis ad me recta, ſicut ſeruus meus Iob.
9 Abierunt ergo Eliphaz Themanites,& Baldad, Suhites, & Sophar
Naamathites: & fecerunt ſicut locutus fuerat Dominus ad eos,& ſu-
ſcepit Dominus faciem Iob.
C 10 Dominus quoque conuerſus eſt ad pænitentiam Iob, cum oraret ille
pro amicis ſuis. Et addidit Dominus omnia quæcunque fuerant Iob du-
plicia.
11 Venerunt autem ad eum omnes fratres ſui,& vniuerſæ ſorores ſuæ, &
cuncti, qui nouerant eum prius, & comederunt cum eo panem in domo
eius, & mouerunt ſuper eum caput, & conſolati ſunt eum ſuper omni
malo, quod intulerat Dominus ſuper eum. Et dederunt ei vnuſquiſque
ouem vnam,& inaurem auream vnam. Dominus autem benedixit no-
uiſſimis Iob magis quam principio eius. Et facta ſunt ei quatuordecim
millia ouium, & ſex milia camelorum, & mille iuga boum, & mille
aſinæ.
D 13 Et fuerunt ei ſeptem filij, & tres filiæ.
14 Et vocauit nomen vnius Diem, & nomen ſecundæ Caſſiam, & nomen
tertiæ Cornuſtibij.
15 Non ſunt autem inuentæ mulieres ſpecioſæ, ſicut filiæ Iob in vniuerſa
terra:

terra: deditque eis pater ſuus hæreditatem inter fratres earum.
16 *Vixit autem Iob poſt flagella hæc centum quadraginta annis, & vidit*
filios ſuos, & filios filiorum ſuorum, vſque ad quartam generationem,
& mortuus eſt ſenex, & plenus dierum.

1 *Reſpondens autem Iob Domino dixit.*
2 *Scio quia omnia potes.*

Concedit Iob, quod tam multis ei Deus probauit, Infinitam eius eſſe potentiam, non quòd ante vllo modo de hac re dubitaret, cũ dicat, ſcio, ſed vt ingenue fateatur, quod ſubinde fatetur, inſipienter ſe fuiſſe locutum. neque recte hanc eius ſcientiam cum verbis ſuis inſipientibus conuenire. Nam ſi penitus intelligeretur Dei omnipotentia, ex ea facile concluderetur, valde temerarium eſſe vel in minima re eum offendere. Ex cognitione enim potentiæ Dei timor eius naſcitur, ita vt quo hæc cognitio perfectior ſit, eo Dei maior ſit timor, qui peccatum expellit, vt ait Eccleſiaſticus. Cum quodcunque atque adeo leue peccatum nonnihil tantæ potentiæ, & maieſtati detrahat. *Et nulla te latet cogitatio.* Ex eo quòd omnia poſsit, fit, vt omnia ſciat, vel ipſas cogitationes, quibus nihil eſt in rerũ natura occultius. Tu Domine, qui corda noſti omnium, dicebant apoſtoli, vt Dei ſummam amplitudinem declararent. Sed quòd *latet* transfert vulgatus in Hebræo eſt יבצר ibatſer, quod verbum proprie prohibere ſignificat, poſſumusque explicare vel, Nulla alterius cogitatio tibi interdicetur, id eſt, nulla te cogitatio latebit, vt noſter explicat interpres vel, Nulla tua cogitatio prohibebatur: ſed facies quidquid facere cogitaueris, hoc eſt, nihil facere non potes, vt dicebat Dauid, Conſilium autẽ Domini in æternum manet, cogitationes cordis eius in generatione & generationem. Ita intellexerunt locum Septuaginta viri transferentes ἀδυνατεῖ σοι οὐδὲν nihil tibi eſt impoſsibile. *Quis eſt iſte qui celat conſilium abſque ſcientia?* Poſſumus interpretari vel conſilium Dei vel ſuum, Dei in hanc ſententiam, Quis ille homo tam imprudens eſt, qui vel in proſpera, vel in aduerſa fortuna conſilium tuum non admiretur, non prædicet, & vehementer laudet, neque vllo modo velit de illo diſputare, cum omnia à te ſapientiſſime adminiſtrentur. Quæ expoſitio quibuſdã probatur Hebræis.

Ex cognitione potentiæ Dei naſcitur timor Dei.

Eccl. 1.

Act. 1.

Sed Græcis auctoribus placet illa, vt ſuum cōſilium intelligatur, ideſt, cùm nulla te lateat cogitatio, quis conſiliun ſuum te celare poſſe putat? Ita enim traducunt τίς γάρ ἐστιν ὁ κρύπτων σε βουλὴν, φειδόμενον δὲ ῥημάτων καὶ σὲ οἴεται κρύπτειν; quis enim eſt, qui te celet conſilium, verbiſque parcens te arbitretur latere? Temerariè tamen auctor Bibliæ Roberti hunc locum exponit. Quis eſt, qui dicit aliqua fieri in hoc ſeculo ſine conſilio Dei? Certè ergo imprudenter id dicebant. Confert enim in Iob culpam grauiſſimam, dixiſſe in hoc ſeculo aliqua ſine Dei conſilio fieri. Et vt non planè auctor ille temere loqueretur, oportebat eum locum citare, vbi id vel leuiter Iob tetigiſſet. Sed hic error natus eſt à quibuſdam Hebræis, qui opinati ſunt, vt alijs locis diximus, Iob de Dei prouidentia mœrore confectum dubitaſſe. ***Ideo inſipienter locutus ſum, & quæ vltra modum excederent ſcientiam meam.*** Verſu ſequenti verba ponit, quæ inſipienter ſe effatum eſſe dicit. Græci verò auctores aliter hunc verſum interpretati ſunt τίς δὲ ἀναγγελεῖ μοι ἃ οὐκ ᾔδειν μεγάλα καὶ θαυμαστὰ ἃ οὐκ ἐπιστάμην; quis nunciauit mihi, quæ non noueram magna, & mirabilia, quæ neſciebam? Id eſt, ex hoc intelligo te nihil latere, quod res tantas tamque mirabiles, quas ego prorſus ignorabam, mihi nunciaſti. Quare aptè ſententia cohæret, verba verbis Hebræis facilè cōparari poſſunt, niſi illud, Quis nunciauit mihi, quod in prima perſona in Hebræo eſt, vt trāſtulit vulgatus interpres. ***locutus ſum.***

4 ***Audi, & ego loquar. interrogabo te, & reſponde mihi.***

Hæc illa duo verba ſunt, vt capite trigeſimo nono dixi, quæ inſipienter locutus eſt capite decimo tertio, cum Deo diſputare deſiderans. Quæ pro tantæ maieſtatis, & potentiæ dignitate minimè ſunt. Quod ſi in tam inculpata vita eximiaque virtute, cùm in tanta rerum difficultate, & anguſtijs tam admirabile patiētiæ inuictæ ſuæ ſpecimen dediſſet, in his leuibus delictis Deus offenſus non diſſimulauit, ſed tam acriter tantoque verborum pondere ea increpauit: quid nobis miſeris futurum putamus? cum tanta quotidie flagitia ſuſcipiamus? Sanè ex hoc facilè cognoſcemus, quàm verum illud ſit quod Chriſtus apud Matthæum dicit. Dico vobis, quod omne verbum otioſum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij.

Qualem Deus rationem delictorum exigat.

Matth. 12.

5 ***Auditu auris audiui te, nunc autem oculus meus videt te,***

Id eſt, multa de te de tuaque potentia, & ſapientia audieram. Sed nunc cum te præſentem videam, longè magis ſum præſentia tua commotus.

6 *Idcircò*

6 *Idcirco ipſe me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla, & cine-*

Vehementer enim Dei præſentia terret, & in peccatorum memoriam reuocat, ſicut nimia lux vel maculas leuiſsimas patefacit, Ita etiam Eſaias vehementer præſentia Dei perterrefactus dixit. Væ mihi quia tacui, quia vir pollutis labijs ego ſum, & regem Dominum exercituum vidi oculis meis. Eſt autem vna ſaluberrima peccati medicina pœnitentia. In explicatione huius, & ſuperioris verſus Auctor Bibliorum Roberti in eadem, quam narrauimus ſalebra hæret.

Eſai. 6.
Dei præſentiæ terror.

7 *Poſtquam autem locutus eſt Dominus uerba hæc ad Iob, dixit ad Eliphaz Themanitem, Iratus eſt furor meus in te, & in duos amicos tuos, quoniam non eſtis locuti coram me rectum ſicut ſeruus meus Iob.*

Capite quarto huius libri explicuimus in quo errore Iob amici in orationibus ſuis verſati fuerint, cuius erroris exemplum in multis huius libri locis oſtendimus. Iob autem recte ſemper ſenſiſſe diximus, tantum duobus parum modeſtis verbis vſum eſſe.

8 *Sumite ergo uobis ſeptem tauros, & ſeptem arietes, & ite ad ſeruum meum Iob, & offerte holocauſtum pro uobis.*

Magnam Deus ex iniurijs factis ſuis accipit offenſionem, & ob eam rem ſe holocauſtis placare præcipit. Prius tamen ire ad ſeruum ſuum: non enim ante placatur ipſe quam placetur proximus. Hoc enim Chriſtus dat apud Matthæum offerendi holocauſti præceptum, Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduerſum te; Relinque ibi munus tuum ante altare: & vade prius reconciliari fratri tuo. & tunc veniens offeres munus tuum.

Prius oportet reconciliari proximo quam Deum placare.
Matth. 5.

9 *Iob autem ſeruus meus orabit pro uobis, & faciem eius ſuſcipiam ut non uobis imputetur ſtultitia.*

Id eſt, ipſe orabit pro vobis, & ego preces eius audiam, ignoſcens vobis ſtultitiam veſtram, ſic vt debitas à vobis pœnas non repetam. Maximam enim apud Deum, opinor, habere vim preces eius qui Deum obſecrat pro eis à quibus offenſus eſt. Nam ex ipſo facto vehementer Dei miſericordia commouetur. Etenim ſi hominis animus, cum iniuriam acceperit ita mitigatus eſt, vt non modo non quærat vlciſci, ſed etiam damnum ab hoſte repellere, & Dei veniam ei impetrare ſtudeat; quo magis Deus, qui infinitis partibus clementior eſt, ei debet placari, & peccati veniam præſtare. Quare ipſe Deus ſimile Abimelech dedit conſilium, Nunc ergo redde viro ſuo vxorem, & orabit pro te, quia propheta eſt, & viues. Dicit etiam pater Auguſtinus, quod beatus Stephanus pre-

Deus vehementer placatur precibus eius qui pro ſuo precatur hoſte.
Geneſ. 20.

cibus ſuis ſanctiſsimum Paulum hoſtem aliquando ſuum eccleſiæ impetrauit. Quod eſt ad hanc probandam doctrinam mirabile teſtimonium. *Neque enim locuti eſtis ad me recta, ſicut ſeruus meus Iob.*

9 *Abierunt ergo Eliphaz Themanites, & Baldad, Subites, & Sophar Naamathites: & fecerunt ſicut locutus fuerat Dominus ad eos, & ſuſcepit Dominus faciem Iob.*

Id eſt, ipſum audiuit precantem pro amicis ſuis.

10 *Dominus quoque conuerſus eſt ad pœnitentiam Iob.*

Pſal. 43. Zach. 1. Cum damna Deus, & detrimenta infert, auerſus eſſe dicitur in diuina ſcriptura, vt dicebat Dauid, Quare faciem tuam auertis, & obliuiſceris inopiæ noſtræ? Contra vero cum reſarcit incommoda, conuerſus appellatur. Sicut ait Zacharias, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Conuerſus igitur. *Deus eſt ad pœnitentiam Iob.* Quod tãtis eum malis liberauit, & bonis multis auxit. In eandem rationem ad verbum eſt in Hebræo, Dominus conuertit captiuitatem Iob. Captiuitatem nominat magnas illas, in quas venerat calamitates. Qua etiam ratione dicendi vſus eſt Dauid, Pſal. 125. Conuerte Domine captiuitatem noſtram, ſicut torrens in auſtro Græci phraſim hanc explicarunt vertentes ὁ δὲ κύριος τὸν Ἰὼβ Dominus auxit Iob. *Cum oraret ille pro amicis ſuis.* Conciſa locutio: ſubaudiendum eſt, ſuſcepit faciem eius, vel audiuit eum, vt explicãt Græci εὐξαμένου δὲ αὐτοῦ καὶ περὶ τῶν φίλων αὐτοῦ ἀφῆκεν αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν precante vero ipſo pro amicis ſuis, ignouit peccatum eis.

11 *Et addidit Dominus ad omnia quæcunque fuerant Iob duplicia, venerunt autem ad eum omnes fratres ſui, & uniuerſæ ſorores ſuæ, & cuncti, qui nouerant eum prius, & comederunt cum eo panem in domo eius & mouerunt ſuper eum caput, & conſolati ſunt eum ſuper omni malo, quod intulerat Dominus ſuper eum. Et dederunt ei unuſquiſque ouem unam, & in aurem auream unam.*

Iob reſtitutio refert reſurrectioné Chriſti. Sicut calamitas Iob referebat indignam cędem, & paſsioné Chriſti: Ita eius reſtitutio reſurrectionem Chriſti retuliſſe videtur. Sicut enim amici Iob à quibus non modo deſertus, ſed etiam vexatus fuit de reſtitutione eius gratulati ſunt. Ita de reſurrectione Chriſti lætati ſunt apoſtoli veri eius amici, qui illum non tantum deſeruerunt, verumetiam aliquis dolore affecit, cum ſe nouiſſe negans.

12 *Dominus autem benedixit nouiſſimis Iob magis quam principio eius. Et facta ſunt ei quatuordecim millia ouium, & ſex millia camellorum, & mil-*

& mille iuga boum, & mille aſinæ,

13 *Et fuerunt ei ſeptem filij & tres filiæ, & uocauit nomen unius Diem, & nomen ſecundæ Caſsiam, & nomen tertiæ Cornuſtibij.*

Patientia dãna reſarcir & commoda pe rit.

Luc. 8.

Ex qua hiſtoria intelligitur, Patientiam non tantum damna reſarcire, ſed etiam multa bona; & commoda parere. Verbum enim Dei, ideſt, lex eius fructum affert in patientia, vt Chriſtus apud Lucam docet, Et hæ corporis diuitiæ modo narrantur, vt ex illis animi diuitias, quæ narrari non poſſunt intelligamus; quas Iob tam admirabili patientia ſua conſecutus eſt. Id enim quod in pręſenti eſt momentaneum, & leue tribulationis noſtræ, ſupra modũ in ſublimitate, æternum gloriæ pondus operatur in nobis; ſcribit Paulus Corinthijs. Non male etiam quidam Latinus interpres ex hoc loco colligi dicit filiorum Iob vita defunctorum animas viuere. Nam cum dixiſſet addidit Dominus, Omnia quæcunque fuerant Iob, duplicia, totidem tantum liberos quot habuerat antea poſt calamitatem ſuſcepiſſe ſubiũgit, vt intelligantur filij demortui in filiorum etiam, quos habuit poſtea numero eſſe ponendi. Nomina vero filiarum Latine reddita ſunt; nam in Hebræo nomina ponuntur, quæ Diem Caſſiam, & Cornuſtibij ſignificant, quæ licet non temere, ſed magno forte conſilio ab eo impoſita fuerint; exploratum tamen non eſt vtrum, id conſilij, vel ex reſtitutione, & fœlicitate ſua, vel ex earum pulchritudine ſuſceperit; nam vehementer earum pulcritudinem amplificat, qui hiſtoriam ſcripſit dicens.

2. Cor. 4.

Liberos Iob vita defunctos viuere.

15 *Non ſunt inuentæ mulieres ſpecioſæ ſicut filiæ Iob in uniuerſa terra: deditque eis pater ſuus hæreditatem inter fratres earum,*

16 *Vixit autem Iob poſt flagella hæc centum quadraginta annis, & uidit filios ſuos, & filios filiorum ſuorum uſque ad quartam generationem, & mortuus eſt ſenex, & plenus dierum.*

Diſputant etiam nonnulli interpretes quandiu in graui ſua calamitate Iob vexatus fuerit, de quo nihil pro certo affirmari poteſt, cum nullum huius rei apertum teſtimonium in ſcriptura extet. Origenes autem non leuis auctoritatis vir aſſerit minime annum integrum his miſerijs Iob fuiſſe conflictatum, quod cum ex humana imbecillitate, tum ex ſumma Dei bonitate probat fieri non poſſe, vt Deus ęquo animo pateretur, hominem tam charum amicum ſuum diu tam acerba tempeſtate iactari. Huc accedit, quod ipſa dicat Iob, Habui menſes vacuos, & noctes laborioſas numeraui mihi. Annum vel annos etiam dixiſſet, ſi annum aut annos iacuiſſet afflictus. In quibuſdam exemplis Græcæ editionis eſt, poſt, flagella vixiſſe centum Septuaginta annos. Sed cum in Bi

blia Regia,& Complutenſi ſit idem annorum numerus, qui in Hebræo & in vulgato, non myſterium, ſed error librarij, vt in procemio recitauimus ex ſententia patris Auguſtini exiſtimandus eſt.

INDEX RERVM

QVÆ HIS COMMENTARIIS CONTINENTVR.

A

ADVERSIS rebus boni nonnunquam valde timét. cap.9. verſic. 28
Adulteri pœna. c. 31. v. 10
Adulterium magnę euerſionis cauſa. eod. verſ. 12
Afflictorum conſolatio. c. 1. v. 11
in Affligentes afflictos Deus vehementer iraſcitur. c. 12. v. 4
cum Afflictis non eſt de ira Dei diſſerendum. c. 6. v. 21
Agricolis mercedem non ſoluere ſcelus maximum. c. 31. v. 39
Aliena non concupiſcere. cap. 31. v. 7
Amici veri qui non ſint. c. 5. v. 15
Amici Iob cur eum hæreticis conferantur. c. 5. v. 1
Amicitia vera qua re cognoſcatur. c. 2. v. 10
Amicitia hominum fallax. c. 19. v. 15
Angeli cur poſſint deficere. c. 4. v. 18
Angeli quando facti. c. 38. v. 7
Animi bona quam firma ſint. c. 1. v. 1
Animi magnitudo ſumma Dei. c. 14. v. 13
Apertos viros Deus vehementer amat. c. 1. v. 1
Argui boni non timent. c. 6. v. 24
Arguuntur difficile qui proſpera fortuna ſunt. c. 21. v. 31
Arma Deo attribuuntur. c. 6. v. 4
Auaritia quam inſatiabilis ſit. c. 20. v. 21
Auxilium à Deo cur ſperare debeamus. c. 35. v. 10
Auxilium Dei implorant boni, à quo oppugnari cognoſcunt. c. 19. v. 25

B

BELLI Dei in impios deſcriptio c. 20. v. 23
ex Beneficijs boni intelligunt quam bonus ſit Deus. c. 33. v. 29
Beneficijs melior non ſit iniquus homo. eod. cap. & v.
Bona quæ ſint à Deo petenda. c. 12. v. 14
Boni cur Deo patent. c. 34. v. 2
Boni cur Deo cari. c. 36. v. 5
Boni cur graues. c. 11. v. 14
Boni & mali quam diuerſa ratione deſcribantur. c. 21. v. 27
Boni in malis timent ne Deum offenderint. c. 9. v. 28
Boni Deum iudicem optant. c. 13. v. 16
Boni ex quo coniecturam faciant Deũ ſibi eſſe placatum. c. 22. v. 26.
Bonis infeſti cur Deum prouocare dicantur. c. 12. v. 6
Boni plantæ conferuntur. c. 8. v. 16
Boni ſtabiles. c. 11. v. 15
Bonis oppreſsis adeſt Deus. c. 36. v. 6
Bonis tribuit honores Deus. c. eod. v. 7
Bonorum omnium autor. c. 22. v. 18
Bonorum virtutem Deus tentare, & non perdere vult. c. 29. v. 18
Bonorum animus in moleſtijs quantus ſit.
Bonos leuat exciſio impiorum. c. 22. v. 19
Bonus quis pro certo dicatur. c. 15. v. 15

C

CAlamitate bonorum & proſperitate iniquorum nihil mirabilius in gubernatione. c. 21. v. 5

Calamitates cogunt nonnunquam timere, vt Deus ſit alienatus.c.9.v.17
Calamitates impiorum.c.21.v.17
Calamitates impiorum.c.21.v.17
Calamitates poſt mortem impiorum. c.8.v.13
Calamitates Deus facile leuat. c.29 v.3
in Calamitate non decedendum ab officio.c.2.v.1
Calamitates patientem multa prudentia augent.c.36.v.16
Calamitoſus ſtulte putatur flagitioſus. c.22.v.11
Calumnia falſa in Iob.c.35.v.3
Caſtigans Deus qua ſe maxime mitigatur.c.13.v.25
Chriſtus Ioannis teſtimonium cur nō magnifaceret.c.9.v.19
Cocytus fluuius.c.21.v.23
Celi lationibus gubernantur inferiora. c.38.v.33
Cæli quomodo mundi non fuctinet. c. 15.v.16
Cogitationes, quæ virum bonum conturbant.c.35.v.14
Concordia fratrum animaduertenda in filijs Iob.c.1.v.4
Conſcientiæ bone pondus grauiſſimum.c.27.v.6
Conſilium impiorum.c.10.v.3
Conſolatur bonus iudicium Dei, quod neſcire videntur iniqui. c. 19.v.29
Contumelijs boni affecti ex Deo iudicium quærunt.c.eod.v.7
Copiam non minus timendam quam inopiam.c.15.v.27

D

Deſenſores ſuos cur Deus amat. c. 26.v.2
Dei mitigandi optima ratio.c.2.v.7
Dei ſapientia, & potentia ex officijs erga homines.c.9.v.10
Dei voluntas erga homines non cognoſcitur.c.eod.v.12
cum Dæmone pugnandi exemplum. c.1.v.20
Dæmones fuiſſe nuntios Iob.c.1.v.14
Deo nihil poſſe reſiſtere.c.12.v.14
à Deo omnia fuiſſe facta.c.12.v.7
Detrimenta bonorum huius vitæ non ſemper reſarciūtur.c.17.v.13.& ſeq.
Deum errare non poſſe.c.23.v.26
Deum nec lædit iniquitas, nec prodeſt hominis pietas.c.35.v.6
Deum ſemel loqui quid ſit.c.35.v.14
Deum noſſe cuius opera aliquem deci piat.c.12.v.16
Deus facit, vt errent qui prudentes habentur.ibidem
Deus eum homine pugnans quam gloriam reportet.c.7.v.17
Deus quo pacto optime placetur. c.16 v.15
Deus cur ſubſidio quibuſdam non ſit.c. 35.num.11
Deus tribus modis loquitur, cum impijs.c.33.v.15
Deus mitificus hominum patronus. c. 3.v.11
Dextera Dei auxilium ſignificat. c.14. v.15
Diaboli acerbitas erga Iob,c.1.v.19
Diaboli ingenium.c.1.v.10
Diaboli munus obeunt, qui alijs iniuriam faciunt.c.2.v.1
Diabolus quo pacto Deo, & veræ virtuti derrahat.c.1.v.10
Diabolus victoria irritatur.c.1.v.11
Dicere Hebræis aliquando eſt cogitare.c.35.v.14
Diluuium longe diuerſam terræ faciem reliquiſſe.c.9.v.5
Diuites cur difficile in officio maneant In prolegom.
Diuites quam infirmo nitantur præſidio.c.5.v.3
Diuitiarum inutilitas.c.27.v.21
Diuitias comparare vanum. c. eod. v. 18
Dolere in calamitatibus perfectæ nōnunquam virtutis eſt.c.4.v.29
Dolor mitigatur cogitatione operum Dei.c.5.v.9

E

Ecleſiam cur Deus affligere permittat.c.2.v.1
in Epulis quantum ſit peccandi periculum.c.1.num.5
Equus deſcribitur.c.39.v.19
Error amicorum Iob.2.4. v.1

Fiducia

F

Fiducia impiornm. c. 8. v. 14
Fœtus formatio in vtero. c. 10. v. 11
Fortis quis vere ſit. c. 36. v. 5
Fortuna aduerſa omnia conturbat. c. 19. v. 18
Fortuna proſpera aſſeribenda Deo. c. 29. v. 2
Fortunam hominum in Dei eſſe poteſtate. c. 12. v. 18
Fortunam impij ſecundam quid miſeram reddat. c. 21. v. 16
de Fulmine & tonitru. c. 37. v. 15

G

GElu. c. 37. v. 9
Genus & familiam fruſtra impij propagare ſtudent. c. 17. v. 16
Gigantum fabula vnde orta. c. 15. v. 25. c. 26. v. 5
Gloriam non recte Ciceronem definiſſe. c. 9. v. 19

H

Habitus intemperati. c. 21. v. 14
Hebræi rudes Hebraicæ linguæ interpretes. c. 7. v. 1
Hæreditas Dei eius amici. c. 31. v. 2
Hominis ſapientia mirabilis. c. 38. v. 35
Hominum vita quam miſera ſit. c. 3. v. 1.
Homo cur facile peccet. c. 16. v. 16
Hoſpitalitas. c. 31. v. 32
Hypocriſis. c. eod. v. 33

I

IGnorare ſatius quam ab imperito doceri. c. 19. v. 14
Ignorare quos dicatur Deus. c. 1. v. 7
Impij cur Deum non reuerantur. c. 22. v. 17
Impijs ſubſidium Deus non affert. c. 27. v. 8
Impij hominis pars. In proem. c. 28.
Impij futiles. c. 15. v. 3
Impiorum fundamenta. c. 22. v. 16
Impiorum ſuperbia. c. 15. v. 25
Impius cur in tenebras incidet. c. eod. v. 8
Improperia bonorum Dei ſunt improperia.
Indulgentiarum theſaurus c. 6. v. 2
Indolis bonæ eſt inutiles quæſtiones negligere. In proleg.
Ingenium peruerſum hominum. c. 31. v. 33
Iniqui plantæ conferuntur. c. 8. v. 16
Iniqui cur leues. c. 11. v. 14
Inimicorum dilectio. c. 31. v. 29
Iniqui aduerſus Deum. c. 15. v. 25
Iniqui memoria cum laude non vſurpabitur. ibid. v. 30
Iniqui occaſiones quærunt in verbis boni. c. 19. v. 28.
Iniqui quantam filijs perniciem afferant. c. 10. v. 10
Iniquus homo quas pœnas pendet. c. 20. v. 15
Iniquus quos fructus ex calamitate ferat. c. 36. v. 9
Iniquis cor Deus poteſtatem det affligendi bonos. c. 2. v. 1.
Iniquus ſemper dolet. c. 15. v. 20
Iniquus ſemper timet. eod. c. v. 21
Iniquus facile deſperat. c. 15. v. 22
Iob re vera extitiſſe. in princ. proleg.
Iob quo genere natus fuerit paulo poſt ibid.
Iob quo tempore vixerit. ibid.
Iob librum quis compoſuerit. ibid.
Iob liber obſcuriſſimus. ibid.
Iob fuit rex. c. 1. v. 2
Iob virtus quam fuerit admirabilis. ibi.
Iob quantum Deo placuerit ſuorum filiorum educatione. c. 1. v. 5
Iob morbus qualis fuerit. c. 2. v. 7
Iob antequam amici veniſſent à quibus fuerit abiectus. c. 16. v. 12
Iracundia quantum malum. c. 5. v. 2
Ira Dei ab eius ſupplicio non diſtinguitur. c. 19. v. 29
Iudaizare quid ſit. c. 20. v. 17
Iudaizare qui ſtulte clamant detrimento ſi doctis. ibid.
Iudicio æquo loquuntur æqui, & tacēt iniqui contra in iniquo. c. 13. v. 19
Iudicio Deus errare non poteſt. c. 34. v. 21
Iudicium Dei non peruertitur propter iniquorum commoda vel bonorum incommoda. c. 8. v. 6
Iudicium Deus non poteſt ſubuertere. c. 36. v. 17

Iu-

Iurandi modus apud Hebræos.c.17.v.2
Iuſtitia hominis Dei miſericordia nititur.c.33.v.27
Iuſtum non perire quomodo intelligendum.c.4.v.7

L

LAborem leuat Deus.c.eod.v.8
Labores bonorum Dei eſſe correctionem.c.5.v.17
Lætitia afficiuntur eximia qui Dei ope calamitate leuantur.c.22.v.26
Laus hominum vana.c.9.v.19
Laus in ore proprio vileſcit. ibid.v.20
Libidinem ſuam explendi licentiam à Deo obtinere miſerum.c.1.v.12
Lingua flagellum.c.5.v.21
Lingua quam acerbum bonorum virorum flagellum.c.5.v.15
Lingua rebus aduerſis Deum homines offendunt.c.1.v.22
Locus valde obſcurus c.34 v.31
Loquendi ſtulta cupiditas.c.13.v.5
Lucem cur iniqui fugiant.c.24.v.16
Lucis & tenebrarum temperatio.c.38.v.19
Luminis effectio.c.38.v.12
Lux & lumen.c.24.v.13

M

MAgnanimi munus.c.31.v.32
Magnanimi eſſe viri acriter innocentiam ſuam defendere.c.27.v.5
Mala eorum quos non pœniteat.c.36.v.2
Manus leuare Hebræis eſt orare.c.16.v.18
Memoria quibus rebus maxime propagetur.c.1.v.1
de Meteoris.c.36.v.27
Miraculum quod fiat in euertendis impiorum conſilijs.c.5.v.13
Miſericordiæ exemplum.31.v.16
Miſerijs bonos leuare magna Dei laus.c.2.v.6
Mœrens leuatur ſi alium in ſuo caſu dolere videat.c.16.v.5
Mœſto facile datur conſilium.c.6.v.5
Mortem audiſſe ſapientiæ famam quid ſit.c.28.v.22
Mors æquat omnes.c.3.v.19
Mors prudenter nonnunquam deſideratur.c.3.v.20
Mors duplex.c.4.v.2
quòd Moriamur ſemper oportet cognoſcere.c.4.v.19
Mortis deſcriptio.c.10.v.22
Mortui quomodo ex ſepulcris vocabuntur.c.14.v.16
in Mundo iſto cur non bene cum bonis agatur.c.9.v.24
Munera accipere ſcelus.c.15.v.34
Munera ſuſcipere.c.36.v.18
Munera non recipere.c.31.v.7

N

NAturæ res contemplari hominis Deo deuoti.c.37.v.1
Nubes tentorium Dei.c.36.v.27
de Nubibus.c.37.v.12
Numen cui ſe oſtenderet olim opinabantur moriturum.c.13.v.20
Numinis ſera vindicta.c.13.v.26

O

OPera Dei animo noſtro eſſe tractanda.c.13.v.1
Opulenti in bonum virum facile offendunt.c.12.v.5
Opulenti cur difficile virtutem colunt c.31.v.24
Oraculorum cumulus ex varia verſione accedit.c.12.v.6
Orat ſemper qui bene ſemper viuit.c.27.v.11

P

PAcem quam Chriſtus mundo reliquerit.c.34.v.29
Pœna peccati coniecturam facit.c.4.verſ.1
Pœna propter peccata inſtituta.c.5.verſ.6
Pœnæ huius ſæculi non tantum ſunt ad ſcelera vindicanda.c.6.v.3
Pœna peccati medicina.c.13.v.17
Pœnæ apud inferos.c.12.v.19
Pœnæ apud inferos cur impijs ſtatutæ.c.eod.v.21
Pœnæ metu à ſcelere abeſſe honeſtum.c.31.v.3

Patien-

Patientia maxime neceſſaria vitæ perfectę. In prolegom.
Patientia quibus rebus maxime tenetur. ibid.
Pauperibus cur imprimis auxilietur Deus c.31.v.33
Pax bonorum. c.7.v.1
Peccata poſt mortem ſequuntur iniquos. c.20.v.11
Peccata quæ dulcia iniquis. c.20.v.12
Peccatum quando poſſidere iniquus dicatur. c.13.v.26
Peccatum nullum latet Deum. c.38. ver.2
Perditio ponitur pro peccato. c.28. v.22
Perditionem audiſſe ſapientiæ famam quid ſit. ibid.
Perfectum virum eſſe quid ſit. c.1. v.1
Perfectus, & rectus idem, & quo differant. ibid.
Perfectus, rectus, timens Deum recedens à malo idem, & quo differant. ibid.
Perniciem quam Deus affert. c.34. v.29
Pernicies quanta rex ſit iniquus. c.34. v.30
Periculum quod ab ærumnis. c.35. v.3
Periculum à diuitijs. c.36. v.21
Perſonam in iudicio accipere quid ſit. c.34. v.19
Perucrſus diſputandi modus. c.15. v.1
Piorum cauſa ſi apud Deum agatur facillima. c.11. v.5
Pœnitentis damna reſarciuntur. c.33. v.24
Potentiam Dei demonſtrant abditiſſimæ res. c.38. v.16
Potentium mirabilis ruina. c.36. v.16
Preces bonorum irritæ nūquam ſient. c.27. v.10.
Precibus eius qui pro ſuo precatur hoſte Deus vehementer placatur. c.42. v.8
Principes quo pacto decipiat Deus. c.12. v.24
de Profligatis hominibus dictum mirabile. c.5. v.7
Proſpera fortuna Deo aſſcribenda eſt. c.29. v.2
Proſperitas impiorum qua menſura metienda c.20. v.4
Pudore afficientur iniqui. c.11. v.20
Puncta Hebræa ad dictionem per ſe nō pertinere. c.20. v.18

R

Rapina quantum flagitium. c.20. v.19
Reprehendens alium eo crimine debet carere. c.34. v.18
Reſipiſcentes quæ bona conſequantur. c.36. v.11
Reſurrectio mortuorum. c.14. v.13. & 14. & c.19. v.25
Rhinoceros. c.39. v.9

S

Sapiens qui videtur ſibi difficile docetur. c.15. v.9
Sapiens quis vere ſit. c.5. v.13
Sapientes terrena non poſſunt eſſe ſapientes. c.28. v.12
Sapientes huius mundi in quo vehementer offendant. c.17. v.4
Sapientis teſtimonium magnum habet pondus. c.15. v.17
Sapientia potius quam opibus ciuitatem defendi. ibid.
Sapientia vera, res obſcuriſſima. c.28. v.12
Sapientia res precioſiſſima. ibid. v.13
Sapientia Dei mirabilis in his probandis quos homines condemnant. c.11. v.6
Sapientia Dei comprehenſibilis. ibid. v.9
Sapientia vbi ſit. c.28. v.23
Sapientia Dei demonſtratur in creatione. c. eod. v.25
Sapientiam Dei cur perfectiſſimam eſſe oporteat. c.21. v.22
inter Sapientiam veram, & carnis multa differentia. c.28. v.21
Sapientiæ inueniendi quæ via. c. eod. v.23
Sanctificarentur res olim quo pacto. c.1. v.5
Sancti quibus loquaces videantur. c.11. v.2
Sancti obliuiſcuntur miſeriæ. c.11. v.16
Satisfactionem quam Deus potius requirat. c.7. v.20
Securitas iuſti. c.31. v.34

Secu-

Securitas caput beatæ vitæ.c.11.v.19
Senectutis cauſa c.4.v.19
Sententia de alijs moderate ferenda.in prolegom.
Septuaginta interpretum quanta ſit au ctoritas.in prolegom.
Scelera quæ Dei iram maxime excitat. c.34.v.31
Simplex vir quid ſit.c 1.v 1
Spem in Deo rebus aduerſis collocare debemus.c.6.v.23
Spes magnanimi viri quæ eſſe debeat. c.17.v.15
Spes certa bonorum quæ.c.18 v.4
Sperandum in hac vita bene de Deo in rerum acerbitate.c.35.v.15
Stellæ declarant excellentiam Dei. c. 37.v.7
Stoicorum falſa ſententia. c. 1.v.20.& c.3.v.24
Superbos Deus vehementer coercet.c. 7.v.13
Superbus quomodo ſanetur.c.36.v.19
Supplicium malorum è re bonorum. c. eod.v.17

T

TErram moueri non eſt contra ſcripturam ſanctam.c.9.v.5
Teſtimonium conſcientiæ cur magnæ ſit auctoritatis.c.9.v.19
Teſtis de Deo dictus idem quod iudex. c.16.v.20
Theologia eximia.c.28.v.22
Traditionum auctoritas.c.15.v.18
Trinitas ex Chaldæo interprete probatur.c.2.v.5

V

VAnitas in quo cognoſcitur.c.18. v.11
Veniam à Deo nonnunquam pœnarũ huius vitæ impetrari non poſſe.c.9. v.12
Veritas dictis & factis.c.33.v.3
Veritatem vt inueniamus contendendum, non vincamus.c.6.v.29
Via iniqua non eſt pro æquitate pugnandum.c.13.v.7
Victoria bonorum virorum.c.32.v.1
Vigilantes eſſe oportet.c.2.v.1
Virtutis perfectiſsimæ indicium eſt bonum inter malos eſſe c.1.v.1
Virtus certa in re demonſtratur in certa.c.17.v.9
Viſitat Deus commodis uel incommodis.c.7.v.18
Vitæ miſeria c.3.v.1
Vitæ exiguum curriculum.c.7.v.6
Vitæ humanæ deſcriptio. ibid.v.2
Vulgata verſio defenditur contra Eugubinum.c.34.v.6

Z

Zona torrida.c.38.v.24

Errata quæ in quædam exemplaria irrepſerunt ſic corrige.

Fol. 19. lin. 6. vxor, lege vror. 38. 34. capite minante, l. capiti. 54. 21. quatis, l. æquatis 58 37. ſolitudine, l. ſolitudines. 59 39. ſapientia, l. ſapientiæ. ibid 40. eſſe, l. eſſet. 64. 28. eſſet, l. eſſe. 77. 12. eſſe, l. eſſet. 88. 11. præſtringat, l. perſtringat. 90. 8 illo, l. illum. 93 29 ſpes, l. pes. ibid. 33. non, l. nos. 101. 13. apparere, l. appareret. ead 18. ſte, l. eſt. 104. 14. ſaluis, l. ſaliua. 127. 12. commutato, l. commuto. 142. 25. expenſum, l. expanſum. 168. 29. inuitum, l. multum. 170. 15. auferes, l. aufers. 172. 3. quo, l. quod. 186. 17. pendere, l. penderet. 188 18. honum, l. hominum. 190. 31 exprobaſti, l. exprobraſti 192. 35. in erogando, l. interrogando. 196. 9. rationem, l. ratio. 236 2. vendicare, l. vendicare. 238. 12. Bonus homo de bono theſauro profert mala, l. Bonus homo de bono theſauro profert bona malus homo de malo theſauro profert mala. 240. 23. quod, l. quid. 289 24 abſoleſcet, l. obſoleſcet. 299. 5. a fine. quærar, l. querar. 321. 33 illo l. illi. 331. 13. eſt, l. &. 333. 30. ita vt nonnunquam, illud, vt, expungatur. 336. 28. ſequenti, l. ſequenti. 340. 3. inimicis, l. inimicos. 342. 21. habete, l. habeto. 346. 25. hærebat, l. non hærebat. 349. 27. petiet, l. peribit. 369 4. fortis, l. fortius. ead. 37. leniebant, l. liniebant 377. 8 fueris, l. fuerit. 378. 14. ſentia, l. ſententia. 384. 33 auxilij, l. auxilijs. 386. 24 ſui aquis, l. ſub aquis. ead. 25. timebunt, l. timebant. 393. 32. non enim noui ne ſcelera feciſſem, l. me ſcelera feciſſe. ead. 35. declarat, l. declarant. 395. 15. rapuiſti, l. rapuiſtis. 399. 23. manu, l. manus. 402. 39 peregrinante, l. peregrinantes. 421. 30. e viliſſimis, l. a viliſſimus. 426. 23. nulla, l. nullam. 428. 4. rapitus, l. raptus. ead. 26. agri, l. ægri. 436. 19. cunctus, l. cunctos. 441. 16. nam canna brachij quod cannæ, l. nam canna brachij eſt os brachij, quod cannæ &c. 443. 9. Auarus, l. Auaritia ibidem 33. ipſo, l. ipſos. 445. 28. eſt, l. eſtis. 447. 8. ſua, l. ſui. ibid. 17. has, l. hos. 463. 2. inſtruxit, l. inſtruit. 448. 30. emendetur, l. emendentur. ibid. 38. vocantur, l. vocatur. 497. 14. ſint, l. ſit. ibid. 39 ſecunda pars, l. ſecundam partem 499. in vlt. lin. expoſitio, l. expoſitio. 503 38. Malis, l. Malos 510. 31. potebis, l. potabis. ibid. 33. in certa, l. incerta. ibid. 39. Euertentur, l. Euertetur. 511. 32. indium, l. iudicicum. 520. 38. Hæci, l. Græci 528. 24 nubi, l. nube. 533 35. reueteria, l. reuertentia. ibid. 8. vniuerſum, l. vniuerſam 540. 41. amaut, l. amant. 542. 18. pror, l. prorſus. 543. 1. ſciebat, l. ſcitbas. ead. 1. ſicebar, l. ſcitbar. 558. 4. dicta ſunt, l. ſua.

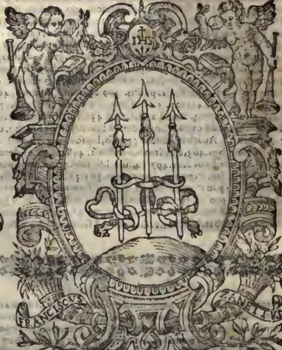
Reliqua errata, vel quod eſſent parui momenti, & ea facile prudens lector pro ſua prudentia ac ſagacitate emendare poſſet, vel etiam quod tempus non ſuppeteret omnes colligendi, cum typographi finem properarent imponere impreſſioni ante feſta Paſchalia, omittere coacti fuimus. Et quamuis hæc commentaria non ita correcta prodeant vt voluiſſemus, cum vnus tantum correctioni præfuerit, & is alijs diſtentus occupationibus, ita ut ne vix ſemel aliquando folium percurrere potuerit; correctiora tamen emittuntur in lucem prioribus olim in Hiſpania editis, quæ aliqua etiam ex parte in cauſa fuere, quominus hæc correctiora prodeant, cum non vacauerit ea corrigere antequam prælo darentur.

REGESTVM

† A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo.

Omnes ſunt quaterniones, præter † Oo quæ ſunt terniones.

ROMAE,

Apud Franciſcum Zannettum. M. D. XCI.

SVPERIORVM PERMISSV